

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

**HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN DELİ KURT, MAKALELER III VE
YOLLARIN SONU ADLI ESERLERİNİN SÖZLÜĞÜ VE SÖZ
VARLIĞI**

Yüksek Lisans Tezi

Turgut YEŞİLÖZ

SIVAS
Kasım 2018

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

**HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN DELİ KURT, MAKALELER III VE
YOLLARIN SONU ADLI ESERLERİNİN SÖZLÜĞÜ VE SÖZ
VARLIĞI**

Yüksek Lisans Tezi

Turgut YEŞİLÖZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Recep TOPARLI

SİVAS

Kasım 2018

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Dili
Tezin Başlığı : Hüseyin Nihal Atsız'ın Deli Kurt, Makaleler III ve Yolların Sonu Adlı Eserlerinin Sözlüğü ve Söz Varlığı
Savunma Tarihi : 26.10.2018
Danışmanı : Prof. Dr. Recep TOPARLI

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Recep TOPARLI

Üye : Prof. Dr. Hanifi VURAL

Üye : Doç. Dr. Emin EMİNOĞLU

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Turgut YEŞİLÖZ tarafından hazırlanan Hüseyin Nihal Atsız'ın Deli Kurt, Makaleler III ve Yolların Sonu Adlı Eserlerinin Sözlüğü ve Söz Varlığı başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

14.11/2018

Turgut YEŞİLÖZ

T. Yeşilöz

ÖN SÖZ

Dilin temelini göstergeler oluşturur. Herhangi bir varlığın veya düşüncenin zihnimizde anlam kazanması için gösteren ve gösterilen öğelerinin adlandırılması gerekir. Gösteren, göstergeyi oluşturan ses veya sesler bütünü; gösterilen ise göstergenin kavramsal yönüdür. Gösteren ve gösterilen birleşerek göstergeyi oluşturur.

İnsanların birbiriyle iletişim kurabilmesi yaşadığı dünyada olup biteni anlamlandırıp adlandırabilmesini göstergeler sağlar. Bu göstergeler, dilin 'söz varlığını' oluşturmaktadır.

Bir düşüncenin simgesel olarak yazılı veya sözlü dille ortaya konulmuş hâli sözdür. Göstergeler sistemi olan söz, insanlar arasında etkileşim ve iletişimin gerçekleşmesini sağlayan en önemli araçtır.

Söz varlığı; bir dildeki sözcüklerin atasözlerin, deyimlerin, terimlerin bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeleri, kodları olarak sınırlandırılmamalıdır. Aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı konumunda olup o kültürün geleneklerini, göreneklerini, insan ilişkilerini, maddi ve manevi değerlerini ortaya koyan bir değerler bütünü olarak telakki edilmelidir.

Söz varlığı; o dilde kullanılan bütün sözlerdir. Söz varlığı içerisine dille ilgili tüm unsurlar girer. Söz varlığı ikiye ayrılır: Temel söz varlığı, genel söz varlığı.

Temel söz varlığı, bir dilin kendine özgü sözcükleridir. Bu kelimeler bireyin millî kimliğini belirler. Bu sözcüklerin bir bölümü, çekirdek sözcükler, kalıt sözcükler veya temel söz varlığı olarak adlandırılmıştır.

Başka dilden alınan alıntı ve ödünç sözler genel söz varlığı içerisine girmektedir. Bir toplumun, bir ulusun öteki toplumlarla hiçbir ilişki kurmadan yaşamasına olanak yoktur. Dilimize giren bu sözcükleri yerleşmiş ve yerleşmemiş yabancı sözcükler olarak düşünebiliriz.

Bir dilde söz varlığı ne kadar gelişmişse o toplumun düşünce dünyasının da o kadar zenginleştiği kabul edilir. Söz varlığı arkaik toplumlarda günlük ihtiyaçları karşılamada kullanıldığı için fazla gelişmemiş, sığ kalmıştır. Gelişmiş toplumlarda

bu kullanıma ek olarak pekçok alanda söz varlığının genişletilmesiyle soyut sözcükler, somut sözcükler, eş anlamlılık ve çok anlamlılık gibi zenginlikler ortaya çıkmış ve söz varlığı gelişmiştir.

Bir dildeki sözcüklerin sayısı, o dilde kullanılan atasözleri, deyimler, ikilemeler, birleşik sözler gibi söz varlığının çeşitli unsurları ve bu varlığın birden fazla anlamı karşılama gücüne sahip olması, hem anlatım bakımından güçlü bir dil olduğunu hem de zenginliğini gösterir.

Sözlükler, bir dilin söz varlığını içinde barındıran, bilimsel çalışmalarda temel başvuru kaynağı olan kitaplardandır. Sözlük yazımının kuramı ve uygulaması olarak nitelendirilebilecek sözlükçülük ise söz varlığını güncelleyerek yeni sözlükleri ortaya koymanın yanında, dildeki zenginliğin gösterilmesine ve ilgili çalışma alanlarına ait verilerin hazırlanmasına katkı sağlar.

Bir dilin ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte genel sözlüğünün bütüncül olarak hazırlanabilmesi için üretilen bütün eserlerin taranarak o dilin söz varlığının tespit edilmesi gerekmektedir.

Türkçenin söz varlığının ortaya konması konusunda eser tarama yoluyla oluşturulmuş müellif sözlükleri veya metin sözlükleri olarak nitelendirilecek sözlükler çok değildir. Yılmaz Çolpan'ın hazırladığı *Ataç'ın Sözcükleri*; Ali Püsküllüoğlu'nun hazırladığı *Yaşar Kemal Sözlüğü*; İshak Refet Işıtman'ın hazırladığı *Karacaoğlan Sözlüğü*; Sıtkı Soylu'nun hazırladığı *Örneklemeli-Açıklamalı Karacaoğlan Sözlüğü*; Leyla Akgül'ün hazırladığı *Pir Sultan Abdal Sözlüğü*; Süreyya Ülker'in hazırladığı *Gökalp'in Sözcükleri* bu çalışmalardan bazılarıdır. Buna benzer çalışmalar, dilin söz varlığının tespitinde ve sözcüklerin farklı anlamlarının belirlenmesinde oldukça önemlidir.

Çalışmamız yazara/şaire ait bazı metinlerin taranmasıyla oluşturulduğu için metin sözlüğü; bir yazara/şaire ait olduğu için yazar/şair sözlüğü olarak değerlendirilebilir.

Bu tezde, Hüseyin Nihal Atsız'ın *Deli Kurt, Makaleler III* ve *Yolların Sonu* adlı eserlerindeki söz varlığını anlam bilimsel açıdan inceleyerek ve Atsız'ın sözcüklere verdiği özgün anlamları tespit ederek hem söz varlığına yeni unsurlar

katmaya hem de bundan sonra yapılacak sözlük çalışmalarına katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Çalışmamız, *Ön Söz, Kısaltmalar, Sözlüğün Kullanımı ile İlgili Açıklamalar, Hüseyin Nihal Atsız'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, Sonuç ve Kaynakça* kısımlarından başka *Sözlük ve Söz Varlığı* olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Sözlüğün Kullanımı ile İlgili Açıklamalar kısmında, kullanılan yöntem ve madde düzeni hakkında bilgi verilmiştir.

I. Bölüm *Sözlük* kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde yazarın söz konusu eserlerinde kullandığı sözcükler teker teker gözden geçirilmiş, sözcük cümle içerisinde hangi anlamda kullanıldıysa o anlam sözlüklerden bulunarak verilmeye çalışılmıştır. Sözcüğün hangi eserde, hangi sayfada ve kaç defa geçtiği belirtilmiştir. Anlamı sözlüklerde olmayan sözcüklere ise tarafımızdan anlam verilmiş, bu sözcüklerin geçtiği örnek cümle yazılmış, bu cümlelerin de hangi kitap ve hangi sayfada geçtiği sözcüğün yanında belirtilmiştir.

II. Bölüm *Söz Varlığı* listelerinden oluşmaktadır. Bu bölümde kitaplardan taranan sözcükler özel adlar, organ adları, akrabalık adları, yer adları vb. başlıklar altında toplanmıştır. Böylece şair ve yazarın eserlerinde kullandığı söz varlığının türlerine göre sınıflandırılması da ortaya konularak söz varlığının daha iyi görünmesi sağlanmıştır.

Sonuç kısmında, şair ve yazarın sözcük hazinesi, yabancı sözcükleri kullanma oranı, en çok kullandığı sözcükler vb. tespit edilerek yazarın dil kullanımı, önem verdiği kavramlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında derin bilgileri ve hayat tecrübelerinden her zaman yararlandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Recep TOPARLI, Prof. Dr. Bilâl YÜCEL Prof. Dr. Mehmet ARSLAN, Prof. Dr. Hüseyin AKKAYA ve Prof. Dr. H. İbrahim DELİCE'ye; sözlük bilimi çalışmalarına ilgisi sayesinde bizleri bu alanda çalışmaya teşvik eden ve bizlere her konuda rehberlik eden hocam Doç. Dr. Emin EMİNOĞLU'na; lisans ve yüksek lisans öğrenimimde ders aldığım değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Hatice EMİNOĞLU'na; lisans döneminde araştırmacı kimlikleriyle bizleri aydınlatan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA ve Yrd. Doç. Dr.

Ahmet ÖLMEZ'e; her zaman desteklerini hissettiğim Tuncay YEŞİLÖZ, Fadime ÖZBAŞ, Volkan MERCAN, Eser KARA, Hakan ÇELİKTEN, Esra KAAN ÇELİKTEN, Merve YÖRÜK, Bayram BULUT, Murat SARIDAĞ, Şeyma DAĞDEVİREN, Şeyma YILMAZ, Ahmet Muhammet KORKMAZ, Mükremin DOĞAN'a teşekkür ederim. Merhume annem Döne YEŞİLÖZ'e ithaf ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	xi
SÖZLÜĞÜN KULLANIMI İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR	xiii
ÖZET.....	xxiii
ABSTRACT	xxv
HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN HAYATI.....	1
HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'DA DİL	7
HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	11
HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN DİNE, SİYASETE VE TARİHE BAKIŞ AÇISI	25
I. BÖLÜM	29
SÖZLÜK	29
II. BÖLÜM	553
1. Temel Söz Varlığı	554
1.1. İnsan Bedeni ve İnsan Bedeni ile İlgili Diğer Adlar	554
1.2. Hastalık Adları ve Hastalık ile İlgili Diğer Adlar	555
1.3. Akrabalık Adları ve Akrabalık ile İlgili Diğer Adlar.....	555
1.4. Hayvan Adları ve Hayvan ile İlgili Diğer Adlar.....	555
1.5. Bitki Adları ve Bitki ile İlgili Diğer Adlar.....	556
1.6. Beslenme Adları.....	557
1.6.1. Yiyecek Adları ve Yemek ile İlgili Diğer Adlar	557
1.6.2. İçecek Adları ve İçecek ile İlgili Diğer Adlar	557
1.7. Giyim, Kuşam, Kumaş ve İlgili Diğer Adlar	557
1.8. Araç, Eşya Adlar	558
1.9. İş, Meslek, Rütbe, Görev ve İlgili Diğer Adlar.....	559
1.10. Yer Adları.....	560
1.10.1. Özel Yer Adları	560
1.10.1.1. Ülke Adları.....	560
1.10.1.2. Bölge Adları	562
1.10.1.3. Yerleşim Yeri Adları.....	563
1.10.1.3.1. Başkent Adları.....	563

1.10.1.3.2. Şehir Adları	563
1.10.1.3.3. İlçe, Semt, Sokak, Mahalle ve Köy Adları.....	564
1.10.1.4. Coğrafi Yer Adları	564
1.10.1.4.1. Deniz, Nehir, Geçit, Göl ve Boğaz Adları	564
1.10.1.4.2. Ada, Dağ, Ova, Pınar, Tepe ve Yayla Adları.....	565
1.10.2. Genel Yer Adları	565
1.10.2.1. Bina, İş Yeri ve Yapı Adları.....	565
1.10.2.2. Binanın Bölümleri ve Yapı Malzemeleri Adları.....	566
1.11. Özel Adlar	566
1.12. Yazın Adları	575
1.12.1. Şiir Adları.....	575
1.12.2. Dergi Adları.....	575
1.12.3. Kitap Adları.....	576
1.12.4. Gazete Adları.....	576
1.12.5. Diğer Yazı Adları.....	576
1.12.6. Kitap Adları.....	577
1.12.7. Lakap, Unvan Adları	577
1.12.8. Kurum, Kuruluş Adları	577
1.12.9. Lisan Adları.....	578
1.12.10. Kavim ve Boy Adları	578
1.12.10. 1. Irk Adları	578
1.12.10.2. Mensubiyet Adları.....	578
1.12.10. 3. Millet Adları	579
1.13. Ölçü Adları.....	579
1.14. Sayı Adları.....	579
1.15. Zaman Adları.....	579
1.16. Soru Adları	580
1.17. Yön adları.....	581
1.18. Madenler ve Enerji Kaynakları Adları	581
1.19. Coğrafya ile İlgili Adlar	581
1.20. Gök Bilimi ile İlgili Adlar.....	582

1.21. Hava Olayları ile İlgili Adlar	582
1.22. Eğitim ile İlgili Adlar	582
1.23. Sosyal Olaylar ile İlgili Adlar	582
1.23.1. Gelenek ve Görenek Adları.....	582
1.23.2. Cinsiyet, İnsan Ömrü ve İlişkileri ile İlgili Adlar	583
1.23.3. Toplum İlişkileri ile İlgili Adlar.....	583
1.23.4. Spor ve Oyunlar ile İlgili Adlar	583
1.24. Bilim ve Sanat ile İlgili Adlar	584
1.25. Askerlik ile İlgili Adlar	585
1.26. Savaş, Kargaşa ile İlgili Adlar	585
1.27. Siyasi Olaylar ve Siyaset ile İlgili Adlar.....	586
1.28. Parti Adları.....	587
1.29. İdare ve İdari Olaylar ile İlgili Adlar	587
1.30. Görüş ve Ülkü Adları.....	588
1.31. Din ve İnanç Adları.....	589
1.31.1. Allah'ın Sıfatları.....	589
1.31.2. Tarikat Adları ve Tarikat ile İlgili Diğer Adlar.....	589
1.31.3. Mezhep Adları ve Mezhep ile İlgili Diğer Adlar.....	589
1.31.4. Din ve İnanç ile İlgili Diğer Adlar	589
1.32. Deyimler.....	590
1.32. Atasözleri	615
1.33. İkilemeler	616
1.33.1. Aynı Kelimenin Tekrar Edilmesiyle Oluşan İkilemeler	616
1.33.2. Anlamları Yakın Kelimelerin Yan Yana Kullanılmasıyla Oluşan İkilemeler	617
1.33.3. Sesleri Birbirini Andıran Kelimelerin Yan Yana Kullanılmasıyla Oluşan İkilemeler	618
1.33.4. Anlamları Karşıt Kelimelerin Yan Yana Kullanılmasıyla Oluşan İkilemeler	618
1.34. Pekiştirmeler	618
1.35. Tabiat Taklidi Sözcükler	619
1.36. Ses ile İlgili Sözcükler	619

1.37. İlişki Sözlere	619
1.38. Kalıp Sözlere.....	619
1.38.1. Kalıplaşmış Sözlere.....	619
1.39. Dualar	620
1.40. Beddualar	621
1.41. Sloganlar, Vecizeler	621
1.42. Yeminler.....	621
1.43. Terimler.....	621
1.43.1. Hukuk Terimleri	621
1.43.2. Sağlık ve Tıp Terimleri	622
1.43.3. Resim Terimleri.....	622
1.43.4. Müzik Terimleri	622
1.43.5. Dil ve Edebiyat Terimleri.....	622
1.43.6. Tarih Terimleri	622
1.43.7. Ticaret, İş ve Ekonomi Terimleri	623
1.43.8. Mantık ve Ruh Bilimi Terimleri.....	624
1.43.9. Felsefe Terimleri	624
1.43.10. Fizik, Kimya, Biyoloji Terimleri.....	624
1.43.11. Matematik Terimleri	624
1.43.12. Sinema, Tiyatro, Radyo, Televizyon Terimleri.....	625
1.44. Argo İfadeler ve Argo ile İlgili Diğer Adlar	625
1.45. Sıpmalar.....	625
1.46. Halk Ağzında Bulunan Sözcükler	629
1.47. Eskimiş Sözcükler	630
1.48. Hareket Adları	630
1.49. Birleşik Adlar	636
1.50. İnsani Vasıf, Durum ve İnsanlık ile İlgili Adlar.....	637
1.51. Hareketlilik, Davranış İfade Eden Adlar	637
1.52. İrade, Düşünce Bildiren Adlar	638
1.53. Duygu İfade Eden Adlar	639
1.53. Durum Bildiren Adlar	640

1.56. Zarflar.....	652
1.57. Sıfatlar.....	659
1.57.1. Niteleme Sıfatları.....	659
1.57.2. Sayı Olan Sıfatlar.....	666
1.57.3. Renk Olan Sıfatlar.....	667
1.57.4. Ebat Bildiren Sıfatlar.....	667
1.57.5. Miktar Bildiren Sıfatlar.....	667
1.57.6. -lık, lik, -luk, -lük Ekleriyle Kurulan Sıfatlar.....	668
1.57.7. -sız, - siz, -suz, -süz Ekleriyle Kurulan Sıfatlar.....	668
1.57.7. İı, -li, -lu, -lü Ekleriyle Kurulan Sıfatlar.....	670
1.58. Ünlemler (saygı, istek, seslenme, şaşkınlık, merak, onama sözleri).....	674
1.59. Bağlaçlar.....	674
1.60. Fiiller.....	675
1.60.1. Basit Fiiller.....	675
1.60.2. Türemiş Fiiller.....	678
1.60.3. Birleşik Fiiller.....	690
1.60.3.1. Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller.....	690
1.60.3.1.1. Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	690
1.60.3.1.2. Olmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	697
1.60.3.1.3. Kılmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	698
1.60.3.1.4. Eylemek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	698
1.60.3.1.5. Açmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	698
1.60.3.1.6. Alınmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	698
1.60.3.1.7. Almak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	699
1.60.3.1.8. Başlamak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	699
1.60.3.1.9. Bırakmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	699
1.60.3.1.10. Bulunmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	700
1.60.3.1.11. Çalışmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	700
1.60.3.1.12. Çalmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	700
1.60.3.1.13. Durmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	700
1.60.3.1.13. Edilmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	700

1.60.3.1.14. Ettirmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller	701
1.60.3.1.15. Gelmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	701
1.60.3.1.16. Gitmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller	701
1.60.3.1.17. Görmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller	702
1.60.3.1.18. İstemek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	702
1.60.3.1.19. Kaçmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller	702
1.60.3.1.20. Kalmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	702
1.60.3.1.21. Koymak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller	702
1.60.3.1.23. Yapmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	704
1.60.3.1.24. Yatmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	705
1.60.3.1.25. Fiil+Ek + Fille Yapılan Birleşik Fiiller	705
1.60.3.2. Kurallı Birleşik Fiiller	706
1.60.3.2.1. Yeterlik Anlamlı Birleşik Fiiller	706
1.60.3.2.2. Tezlik Anlamlı Birleşik Fiiller	709
1.61. Atsız'ın Kazandırdığı Sözcükler	709
1.61.1. TDK Türkçe Sözlük'te Olmayıp Anlamını Verdiğimiz Sözcükler.....	709
1.61.2. TDK Tarafından Hazırlanan Türkçe Sözlük'te Madde Başı Olarak Bulunduğu Hâlde Metnimizde Geçtiği Anlamı Verilmemiş Sözcükler	729
2. YABANCI SÖZ VARLIĞI.....	731
2.1. Alıntılar	731
2.1.1. Almanca Alıntılar	731
2.1.2. Arapça Alıntılar.....	731
2.1.3. Bulgarca Alıntılar	748
2.1.4. Çince Alıntılar	748
2.1.5. Farsça Alıntılar	748
2.1.6. Fransızca Alıntılar	751
2.1.7. İngilizce Alıntılar	754
2.1.8. İspanyolca Alıntılar	754
2.1.9. İtalyanca Alıntılar.....	755
2.1.10. Latince Alıntılar	755
2.1.11. Macarca Alıntılar.....	755
2.1.12. Moğolca Alıntılar	755

2.1.14. Rumca Alıntılar	755
2.1.15. Yunanca Alıntılar	756
2.1.16. Arapça-Farsça Alıntılar	756
2.1.17. Arapça Alıntılarla Yapılanlar	757
2.1.18. Arapça-Farsça Alıntılarla Yapılanlar	758
2.1.19. Farsça-Arapça Alıntılar	758
2.1.20. Farsça Alıntılarla Yapılanlar	758
2.1.21. Fransızca Alıntılarla Yapılanlar	758
2.1.22. Moğolca Alıntılarla Yapılanlar	758
2.2. Tamlamalar	758
2.2.1. Arapça Tamlamalar	758
2.2.2. Farsça Tamlamalar	759
2.3. İnsan Bedeni ve İnsan Bedeni ile İlgili Diğer Adlar	760
2.4. Hastalık Adları ve Hastalık ile İlgili Diğer Adlar	760
2.5. Akrabalık Adları ve Akrabalık ile İlgili Diğer Adlar	760
2.6. Hayvan Adları ve Hayvan ile İlgili Diğer Adlar	760
2.7. Bitki Adları ve Bitki ile İlgili Diğer Adlar	761
2.8.1. Yiyecek Adları ve Yemek ile İlgili Diğer Adlar	761
2.8.2. İçecek Adları ve İçecek ile İlgili Diğer Adlar	761
2.9. Giyim, Kuşam, Kumaş ve İlgili Diğer Adlar	761
2.10. Araç, Eşya Adları	762
2.11. İş, Meslek, Rütbe, Görev ve İlgili Diğer Adlar	763
2.12. Yer Adları	764
2.12.1. Genel Yer Adları	764
2.12.1.1. Muhit Adları	764
2.12.1.2. Bina, İş Yeri ve Yapı Adları	764
2.12.1.3. Binanın Bölümleri ve Yapı Malzemeleri Adları	765
2.13. Lakap, Unvan Adları	766
2.14. Kurum, Kuruluş Adları	766
2.15. Kavim ve Boy Adları	767
2.15.1. Irk Adları	767

2.17. Ölçü Adları.....	767
2.18. Sayı Adları.....	767
2.19. Renk Adları	767
2.20. Ebat Bildiren Adlar	767
2.21. Miktar Bildiren Adlar.....	768
2.22. Zaman Adları.....	768
2.23. Soru Adları	768
2.24. Yön Adları.....	769
2.25. Madenler ve Enerji Kaynakları Adları	769
2.26. Coğrafya ile İlgili Adlar	769
2.27. Gök Bilimi ile İlgili Adlar	769
2.28. Hava Olayları ile İlgili Adlar	769
2.29. Eğitim ile İlgili Adlar	770
2.30. Sosyal Olaylar ile İlgili Adlar	770
2.30.1. Gelenek ve Görenek Adları.....	770
2.30.2. Cinsiyet, İnsan Ömrü ve İlişkileri ile İlgili Adlar	770
2.30.3. Toplum İlişkileri ile İlgili Adlar.....	770
2.30.4. Spor ve Oyunlar ile İlgili Adlar.....	772
2.31. Bilim ve Sanat ile İlgili Adlar	772
2.32. Askerlik ile İlgili Adlar	773
2.33. Savaş, Kargaşa ile İlgili Adlar.....	773
2.34. Siyasi Olaylar ve Siyaset ile İlgili Adlar.....	774
2.35. İdare ve İdari Olaylar ile İlgili Adlar	774
2.36. Görüş ve Ülkü Adları	775
2.37. Din ve İnanç Adları	775
2.37.1. Allah'ın Sıfatları.....	775
2.37.2. Tarikat Adları ve Tarikat ile İlgili Adlar	775
2.37.3. Mezhep Adları ve Mezhep ile İlgili Diğer Adlar	776
2.37.4. Din ve İnanç ile İlgili Diğer Adlar	776
2.38. İkilemeler	778
2.38.1. Aynı Sözcüğün Tekrar Edilmesiyle Oluşanlar İkilemeler	778

2.39. Ses ile İlgili Sözcükler	778
2.40. İlişki Sözcükleri	778
2.41. Kalıp Sözcükleri.....	778
2.41.1. Dualar	778
2.41.2. Beddualar	778
2.41.3. Yeminler.....	778
2.42. Terimler.....	778
2.42.1. Hukuk Terimleri.....	778
2.42.2. Sağlık ve Tıp Terimleri	779
2.42.3. Resim Terimleri	779
2.42.4. Müzik Terimleri	779
2.42.5. Dil ve Edebiyat Terimleri	780
2.42.6. Tarih Terimleri	780
2.42.7. Ticaret, İş ve Ekonomi Terimleri.....	781
2.42.8. Mantık ve Ruh Bilimi Terimleri	781
2.42.9. Felsefe Terimleri	781
2.42.10. Fizik, Kimya, Biyoloji Terimleri	782
2.42.11. Matematik Terimleri	782
2.42.12. Sinema, Tiyatro, Radyo, Telefon, Televizyon Terimleri.....	782
2.43. Argo İfadeler ve Argo ile İlgili Diğer Adlar	782
2.44. Halk Ağzında Bulunan Sözcükler.....	783
2.45. Eskimiş Sözcükler.....	783
2.46. Birleşik Adlar	789
2.47. İnsani Vasıf, Durum ve İnsanlık ile İlgili Adlar	790
2.48. Hareketlilik, Davranış İfade Eden Adlar.....	791
2.49. İrade, Düşünce Bildiren Adlar	792
2.50. Duygu İfade Eden Adlar	793
2.51. Durum Bildiren Adlar	793
2.52. Zamirler.....	795
2.53. Zarflar.....	795
2.54. Sıfatlar.....	796

2.54.1. Niteleme Sıfatları	796
2.54.2. Sayı Olan Sıfatlar	801
2.54.3. Renk Olan Sıfatlar	801
2.54.4. Ebat Bildiren Sıfatlar	801
2.54.5. Miktar Bildiren Sıfatlar	801
2.55. Ünlemler(saygı, istek, seslenme, şaşkınlık, merak, onama sözleri)	801
2.56. Bağlaçlar	801
2.57. Edatlar	802
SONUÇ	803
KAYNAKÇA	809
ÖZ GEÇMİŞ	817

KISALTMALAR

<i>a.</i>	: ad	<i>ed.</i>	: edebiyat
<i>age.</i>	: adı geçen eser	<i>ekon.</i>	: ekonomi
<i>alay</i>	: alay yollu	<i>Erm.</i>	: Ermenice
<i>Alm.</i>	: Almanca	<i>esk.</i>	: eskimiş
<i>anat.</i>	: anatomi	<i>Far.</i>	: Farsça
<i>Ar.</i>	: Arapça	<i>fel.</i>	: felsefe
<i>argo</i>	: argo söz	<i>fiz.</i>	: fizik
<i>ask.</i>	: askerlik	<i>Fr.</i>	: Fransızca
<i>astr</i>	: astronomi	<i>gök b.</i>	: gök bilimi
<i>bağ.</i>	: bağlaç	<i>hkr.</i>	: hakaret yollu
<i>bit. b.</i>	: bitki bilimi	<i>hay. b.</i>	: hayvan bilimi
<i>biy.</i>	: biyoloji	<i>hlk.</i>	: halk ağzında
<i>bk.</i>	: bakınız	<i>huk.</i>	: hukuk
<i>Bulg.</i>	: Bulgarca	<i>İng.</i>	: İngilizce
<i>coğ.</i>	: coğrafya	<i>İt.</i>	: İtalyanca
<i>dil b.</i>	: dil bilimi	<i>jeol.</i>	: jeoloji
<i>din b.</i>	: din bilimi	<i>kaba</i>	: kaba konuşmada
<i>doğ</i>	: doğru	<i>kim.</i>	: kimya
<i>e.</i>	: edat	<i>man.</i>	: mantık

<i>mat.</i>	: matematik	<i>sos.</i>	: sosyoloji
<i>mec.</i>	: mecaz	<i>sp.</i>	: spor
<i>meteor.</i>	: meteoroloji	<i>tar.</i>	: tarih
<i>min.</i>	: mineroloji	<i>tıp</i>	: tıp
<i>müz.</i>	: müzik	<i>tic.</i>	: ticaret
<i>nsz.</i>	: nesne almayan fiil	<i>tkz.</i>	: teklifsiz konuşmada
<i>öz.</i>	: özel	<i>ünl.</i>	: ünlem
<i>ruh b.</i>	: ruh bilimi	<i>vb.</i>	: ve benzeri
<i>Rum.</i>	: Rumca	<i>yar</i>	: yardımcı fiil
<i>sf.</i>	: sıfat	<i>zf.</i>	: zarf
		<i>zm.</i>	: zamir

Taranan Eser Adlarının Kısaltmaları

DK	: Deli Kurt
M3	: Makaleler III
YS	: Yolların Sonu

SÖZLÜĞÜN KULLANIMI İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

1. Herhangi bir nesnenin veya kavramın adı olarak tanımlanan ve “sözlük birimi” olarak adlandırılan söz ve söz öbekleri, bitişik veya ayrı yazılmasına bakılmaksızın madde başı yapılmıştır: **aba, abur cubur, açgözlülük, açık sözlü, ağababa vb.**

Bunlara ek olarak **affetmek, emretmek** gibi bitişik yazılan birleşik fiiller ile **dolayısıyla, hakkıyla, sırasıyla** gibi kalıplaşmış biçimler de madde başı yapılmıştır.

Ülke adları madde başı yapılmıştır: **Afganistan, Kırgızistan, Türkiye, Yunanistan vb.**

Özel adlar, kavim adları madde başı yapılmıştır: **Atatürk, Göktürk, Kanuni Sultan Süleyman, Tatar, Turgut Reis, Türk vb.**

Madde içinde ise *etmek, olmak, kılmak, vermek, yapmak* vb. yardımcı fiillerle oluşturulup ayrı yazılan birleşik fiiller; deyimler; atasözleri; *gibi, kadar ile* vb. sözlerle oluşturulan kalıplaşmış biçimler yer almıştır: **abesle iştigal etmek (veya uğraşmak), abone olmak, karar kılmak, karşılık vermek, konuşma yapmak, nur topu gibi, o kadar** vb.

2. Madde başında her sözün dil bilgisindeki yeri ve fiilden önce gelen nesnelere hangi tür eklerle kullanıldığı kısaltmalarla gösterilmiştir: *a., sf., e., -e, -i, zf., nsz., zf., zm.* vb.

3. Madde başında yer alan yabancı söz varlıklarının hangi dilden geldikleri sözcüğün yanında belirtilmiştir.

panzehir *a. Far.* Zehrin etkisini ortadan kaldırabilme özelliği olan madde, antidot. **M3 345**

resmî *sf. Ar.* Devletin öngördüğü yöntemlere uygun olarak yapılan, formel.

M3 206 ütopya *a. Yun.* Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce. **M3 325, 326**

4. Tek sözden veya bitişik yazılan sözcüklerden oluşan madde başlarında köken bilgisi ayrıntılı olarak gösterilirken ayrı yazılan birleşik sözcüklerde bu ilke uygulanmamıştır. Örneğin olarak **aile ocağı ile ağır sanayi** maddesinde köken bilgisi verilmemiş, bu sözcüklerle ilgili bilgiler **aile ve ocağı** ile **ağır ve sanayi** maddelerinde yer almıştır. Ayrıca Türkçe yapım ekleri ile oluşturulan yeni söz varlıklarının köken bilgilerinin verilmesine de gerek duyulmamıştır.

ağır a. 1. Tartıda çok çeken, **hafif** karşıtı. **DK** 178, 236, 264

ağır sanayi a. Üretim araçları yapan sanayi. **M3** 483

aile a. Ar. top. b. 1. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. **DK** 23²

aile ocağı a. mec. ailenin kurduğu, yerleştiği, geliştirdiği ev. **M3** 279

ocak a. 1. Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yer. **YS** 46

sanayii ç. a. Ar. Ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü, işleyim, uran, endüstri. **M3** 92, 175², 258

5. Madde başı sözler eğer herhangi bir bilim dalının veya alanının terimi ise bunlar kısaltma ile gösterilmiştir: *anat.* (anatomi), *coğ.* (coğrafya), *ed.* (edebiyat), *fiz.* (fizik), *sp.* (spor) vb.

sırt a. anat. Omurgalı veya omurgasız hayvanlarda boyundan kuyruk sokumuna kadar uzanan üst bölüm. **DK** 5

sis a. coğ. Atmosferin alt tabakalarındaki küçük su taneleri veya buhardan oluşan bulutların çok alçalarak yeryüzüne kadar inmesiyle oluşan duman. **DK** 160

terkibibent ed. farklı uyaklara sahip birkaç bentten meydana gelen ve bentlerinin sonunda, uyakları aynı birer beyte sahip olan Divan edebiyatı şiir biçimi. **M3** 501

6. Madde başı sözlerin açıklamasında bir başka incelik de kullanım sıklığı, eskilik ve halk dilinde yaşama özelliğidir. Yaygın kullanımdaki sözler için herhangi

bir kısaltma verilmezken eskilik için *esk.* , halk arasında yaşayan sözler için *hlk.* kısaltmalarına yer verilmiştir. Ancak bu kısaltmalar sözcüklerin türevlerinde kullanılmamıştır.

tesalüp *a. Ar. esk.* İki şeyin birbiri üzerine çapraz biçimde gelmesi. **M3** 406

yada taşı *a. hlk.* Birbirine sürtülünce yağmur yağacağına inanılan koyu yeşil renkli, genellikle yuvarlak, fındık büyüklüğünde bir taş, yağmur taşı. **DK** 157

7. Maddelerin anlamlandırılmasında genellikle sözün en yaygın anlamına öncelik verilmiş; mecazi anlam *mec.* , *argo*, *alay*, *hakaret* vb. kısaltmalardan sonra bu anlamları yazılmıştır. Ardından o sözün deyimleşmiş veya kalıplaşmış biçimleri madde içi olarak anlamlarıyla sıralanmış; atasözleri de bu bölüm içinde verilmiştir:

caka *a. İt. argo* Gösteriş, çalım, kabadayılık, fiyaka. **M3** 13, 190

matah *a. Ar. alay* İnsan, mal, eşya vb. için küçümseme yollu bir söz. **M3** 319

yepyeni *sf. mec.* Tertemiz. **YS** 63

8. Tezde yer alan sözcükler Hüseyin Nihal Atsız'ın Yolların Sonu, Deli Kurt ve Makaleler 3 adlı eserleri taranarak tespit edilmiştir. Her sözcük bir bir incelenmiş anlamı sözlüklerde olan sözcüklerin anlamı verilmiş, yanına hangi kitapta, hangi sayfada ve kaç kez geçtiği belirtilmiştir. Eserler **YS**, **DK** ve **M3** şeklinde kısaltılarak verilmiş, sayfa numaraları 11, 48, 105, 459 vb. şeklinde gösterilmiş, rakamların üstündeki sayılar ise o sayfada kaç defa geçtiğini belirtmek için kullanılmıştır:

akşam *a. T. + Far.* **1.** Gündüzün son ve gecenin ilk saatleri, akşam vakti, akşamleyin. **YS** 84; **DK** 17, 35, 41, 69, 78, 87, 88, 100², 123², 124, 146, 158, 179², 184, 201, 203, 209, 211, 212², 221, 241, 240, 243, 245, 250, 257, 262, 265; **M3** 213, 212

beklemek *(-i)* **1.** Ummak. **YS** 47, 69; **DK** 52²; **M3** 26, 195, 317, 442, 521²

can *a. Far.* **1.** İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık. **YS** 18, 42, 105, 106, 107², 30²; **DK** 42², 43, 91, 140; **M3** 153, 222, 236, 251, 383, 482

9. Taranan eserlerdeki anlamı sözlüklerde olmayan söz, deyim veya atasözlerinin cümle içindeki kullanımlarını göstermek ve anlamlarına açıklık getirmek için sözcüğün anlamından sonra örnek cümleler, tırnak içinde ve eğik yazıyla dizilerek verilmiştir. Bir sözcük birden fazla yerde geçti ise içlerinden sadece bir tanesine örnek cümle verilmiş, diğer örneklerin kolay bulunması için kitap adı ve sayfa numaraları sözcüğün yanında verilmiştir:

albız öz. a. hlk. Lohusalara musallat olarak onları boğduğuna inanılan görüntü, çarşamba karısı, alkarısı. **albız almak** “Allah kahretsin, Şeytan alsın, lanet olsun!” anlamlarında kullanılan ilenme sözü. “*Almış beni albızlar, gönlümde yaran sızlar/ Kurban sana Atsızlar, ay yüzlü güzel konçuy...*” **YS** 120

aynı anda zf. Aynı zamanda. “*Çakırla aynı anda uyanıp bakiştılar.*” **DK** 84, 129, 136, 171, 174, 254

gizli gizli zf. Saklı olarak, saklayarak, gizli olarak, gizlice. “*Selâm sana yavrusundan ayrılan kadın/Kim bilir sen gizli gizli nasıl ağladın!*” **YS** 46; **M3** 318

10. Taranan eserlerde bazı ayrı yazılması gereken sözcükler bitişik, bazı bitişik yazılması gereken sözcükler ayrı, bazı sözcükler ise yanlış yazılmıştır. Bu gibi durumlarda yanlış yazımdan doğru yazıma gönderme yapılmamış, alfabe sırası ile hazırlanan sözlükte sözcüğün bulunmasının kolay olması için madde başı olarak sözcüğün eserlerde kullanılan şekli alınmış, olması gereken şekil ise sözcüklerin yanına *doğ.* kısaltması kullanılarak doğru yazımı madde başının yanında gösterilmiştir:

ha bire (*doğ.*) **habire** hlk. zf. Ara vermeden, sürekli olarak. **DK** 21

icat (*doğ.*) **icad** a. Ar. Buluş. **M3** 21, 235, 459, 486

kasten (*doğ.*) **kasden** zf. Ar. Kasıtlı, bile bile, isteyerek. **M3** 130, 187, 321

11. Bazı sözcüklerde ünlü veya ünsüzlerde görülen ikili yazımlar tespit edilmiştir. Bu durumlarda sözcükler ayrı ayrı madde başı yapılmamış, sözcüğün doğru yazımı da metinlerimizde geçtiği için sözcükler bir madde başı yapılarak her iki yazımı da eğik çizgi (/) ile gösterilmiştir:

bazan/ bazen zf. Ara sıra. **DK** 7, 8, 59, 115, 196, 207, 208²; **M3** 16, 101², 102, 103, 148, 149, 158, 183², 207², 208, 228, 267, 268, 274, 316, 351⁴, 359, 362³, 364, 404², 406², 416, 472, 507, 551

12. Sözlükte gönderme şu şekilde yapılmıştır:

Birleşik sözcükler sözlükte ilk sözcüğüne göre alfabe sırasıyla yer almaktadır. Aranılan sözcük birleşik sözün ikinci veya üçüncü sözü olduğunda alfabe sırası ile hazırlanan sözlükte bulunması kolay değildir. Bir madde başı ile ilgili bütün söz varlığının gözler önüne serilmesi için birleşik sözler ilgili maddenin sonunda ok (→) işaretinden sonra koyu ve eğik yazıyla gösterilmiştir:

→ *can acısı, can alıcı, can düşmanı, can kulağı, can kuşu, can pazarı, can yoldaşı*

13. Yapı bakımından birbirine benzeyen ve eş sesler bulunduran birçok sözcük art arda gelmektedir. *Alay, bağ, çay, değmek* bu tür örneklerden birkaçıdır. Kaynakları ve anlamları farklı olan bu yapıdaki sözcükler *alay (I); alay (II), bağ (I); bağ (II), çay (I); çay (II), değmek (I); değmek (II)* biçiminde Romen rakamlarıyla birbirinden ayrılmıştır.

14. Eser içinde yer alan özel isimlerin tarihi bir karşılığı varsa madde başına açıklama yapılmış, eğer yoksa özel isim olduğu öz. a. kısaltmasıyla belirtilmiş madde başına açıklama yapılmamıştır:

Çepni öz. a. tar. Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan biri. “Kızılbaş (=Alevi, Tahtacı, Çepni v.b) Türkler bu karma milletten değildir.” **M3** 408

Haçlılar öz. a. tar. Haçlı seferlerine katılanlar. **M3** 386, 462, 472², 481, 529

İmparator Yani öz. a. **DK** 87, 90

15. Taranan eserlerde aynı anlama gelen fakat farklı şekilde ifade edilen sözcüklere farklı madde başlarında aynı anlam verilmiş, hangi sayfada kaç kere geçtiği yanlarında belirtilmiştir:

beynlere kazılmak *mec.* Unutulmayacak bir biçimde aklında tutulmak. “*Beynlere yanlış olarak kazılan bir şeyi düzeltmek için başlıca çare ciddi yayınlar olabilir.*” **M3** 57

beynine çakmak *mec.* Unutulmayacak bir biçimde aklında tutmak. “*Vatan hainlerini korumanın milliyetçilikle bağdaşamayacağı gerçeğini beynine çak.*” **M3** 428

beynine işlemek *mec.* Unutulmayacak bir biçimde aklında tutmak. “*Artık Yasrı Tepe'nin yolları, beynine karış karış işlemiştir.*” **DK** 215

16. Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlük'ünde anlamı olmasına rağmen, açıklama yetersizliğinden dolayı bazı sözcüklere yeniden anlam verilmiş, anlamı dar olan sözcükler ise küçük değişikliklerle anlam genişlemesi yapılarak anlamları vermeye çalışılmıştır.

Türkçe Sözlükte:

biçmek (-i) **1.** Belli bir biçim vererek kesmek.

Metinlerimizde:

biçmek (-i) Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak. “*Tulgasız ve kalkansız olduğu halde öyle vuruşlar yapıyordu ki, bir adamı biçiyor yahut bir atı yarıya kadar biçerek yere seriyordu.*” **DK** 255²;

17. Metinde yanlış veya farklı yazılmış sözcükler verilen örneklerde değiştirilmemiş, metne bağlılık açısından olduğu gibi yazılmıştır:

Çekoslovakya *öz. a.* Orta Avrupa'da 1918 ile 1992 arasında varlığını sürdürmüş ülke. “*Tabiidir ki galiplerin kuvveti azaldığı gün yalnız Almanya ile Avusturya birleşmekle kalmıyacak bu birliğe, isteseler de istemeseler de, Lüksemburg ve İsviçre Almanlarını da, sonra Çekoslovakya'daki ırkaşlarını da sokacaklardır.*” **M3** 30², 31, 134, 181, 317, 318, 328, 329², 366

18. Metinde madde başı olmayan deyimler ve kalıp sözler ayrı yazılan birleşik fiiller gibi metin içinde madde başı olacak sözcük yoksa bile yazılmış,

madde içi sözcükler buna göre düzenlenmiş, bu tür sözcüklerin yanında herhangi bir sayı belirtilmemiştir:

baç *a. Far. tar.* Zorla alınan para, haraç. **baç vermek** Haraç ödemek, vergi vermek. “Çinli *baç vermese, gelmezse dize/ Kağanın buyruğu vardır: Vuralım.*” **YS** 39

çığ *a.* Dağın bir noktasından kopup yuvarlanan ve yuvarlandıkça büyüyen kar kümesi.

→ **çığ gibi**

çığ gibi *zf.* Etkileyici biçimde. “Bir *çığ gibi yürüyelim gözler ilerde/ Keder, elem her ne varsa geride kalsın!*” **YS** 35, 80; **M3** 95

demode *sf. Fr.* Modası geçmiş olan. **demode etmek** Eskitmek, etkisini sürdürmemek. “Bunun dışında İsviçre ve Belçika’yı örnek göstermek moda ise de Belçika’da son zamanlarda uyanan Flaman milliyetçiliği bu modayı da demode etmiştir.” **M3** 404

19. Metinlerde özel adların yalnızca en kapsamlı kullanıma anlam verilmiş, diğerlerine ayrıca anlam verilmeyip hangi sayfalarda geçtiği belirtilerek anlam verilen maddeye gönderme yapılmıştır.

Atatürk *öz. a.* Mustafa Kemal Paşa'ya 1934 yılında yasayla verilmiş soyadı. “Fâruk Güventürk’ün herkesten çok sevdiği, birçok köye büstünü diktiği Atatürk Turancı değil miydi?” **M3** 47, 48, 209, 124, 206³, 209², 216², 217, 243, 245, 279², 318, 379², 381³, 394, 484, 512, 514², 515, 522, 538, 540, 548, 553

Mustafa Kemal *öz. a. bk. Atatürk.* **M3** 287, 288, 516⁷

Mustafa Kemal Paşa *öz. a. bk. Atatürk.* **M3** 35, 178, 265

20. Taranan eserlerdeki anlamı sözlüklerde olmayan söz, deyim veya atasözlerinin cümle içindeki kullanımlarını göstermek ve anlamlarına açıklık getirmek için örnek cümleler, tırnak içinde ve eğik yazıyla dizilerek verilmiştir. Bir sözcük birden fazla yerde geçti ise içlerinden sadece bir tanesine örnek cümle

verilmiş, diğer örneklerin kolay bulunması için kitap adı ve sayfa numaraları sözcüğün yanında verilmiştir. Bir sözcük ile ilgili sözlüklerde bulunmayan bir anlam tespit edilince örnekteki gibi bir gösterim uygulanmıştır:

ercesine z.f. Er gibi, ere yakışır bir biçimde. “*Bir şey bile yapamam/ Ercesine ölemem mi?*” YS 96

fedakârlaşmak (-i) Fedakâr duruma gelmek. “*Ancak o hedefi gördüğü zaman sürü olmaktan çıkıp insanlaşır, bencil olmaktan kurtulup fedakârlaşır.*” M3 36

gafllet bulutu a. mec. İdraksizlik, bilgisizlik, aymazlık. “*...Yahut bunların hiçbiri değil de koyu bir gafllet bulutu içinde misiniz?*” M3 412

21. Arapça tamlamalar ile söz veya sözcük öbekleri doğrudan madde başı olarak kullanılmıştır:

enelhak a. Ar. din b. Tasavvufta "Ben Hakk'ım", "Hak'tan başkası değilim." anlamındaki söz. “*...tasavvufun “enelhak” hezeyanı ile mukayese dahi olunamayacak kadar üstün olduğu gibi, Çanakkale ve Sakarya’da, hattâ Kora’da şehit olmak...*” M3 436

fisebîlîfüls a. Ar. Para, ödenek, tahsisat karşılığında. “*...Bilmeden kalem oynattığına, fisebîlîfüls ırkçılık-Turancılık düşmanlığı yaptığına göre sen de aşırı bir “demokrasi” yobazından başka nedin?*” M3 70

22. Özellikle Atsız’ın Makaleler III eserinde kendisine cevap hakkı doğduğu için karşılık olarak yazdığı veya eleştirdiği eserlerle birlikte doğrudan veya dipnot olarak söz konusu ettiği eserler de madde başı olarak alınmıştır:

Fırtına ve Kar öz. a. Orhan Seyfi Orhon’un yalın bir dil kullanarak aruz vezniyle yazdığı şiiri. “*Türk Edebiyatı Tarihi’nde mühim bir yeri olan “Fırtına ve Kar” gibi “Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi” gibi aruz ve heceyle yazdığı ölümsüz şiirlerle Türk Edebiyatının ölümsüzleri arasına giren Orhan Seyfi Orhon’un 2 Şubat 1968 tarihli son Havadis gazetesindeki “Turan Nedir” başlıklı yazısı turancuların asla kabul edemeyecekleri yanlış düşünceler bakımından bu yazıma konu olacaktır.*”

M3 39

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi öz. a. İsmail Hami Danişmend'e ait eser. "Bütün bu hususları tafsilatiyle öğrenmeleri için Türkçülere, İsmail Hami Danişmend'in "İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi " adlı büyük eserini mutlaka okumayı tavsiye ederim." **M3** 99

Ordinaryüsün Fahiş Yanlıları öz. a. Hüseyin Nihal Atsız'a ait bir eser. **M3** 422

23. Türkiye Türkçesindeki yeterlilik fiilinin (–Abilmek) olumsuz çekimleri de göz ardı edilmemiş ve madde başı olan kelimeyle değerlendirilmiştir.

görebilmek (-i) Görme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 61, 99, 136, 167, 168, 169; **M3** 13, 55, 225, 357, 447, 499, 511, 525 "...göremediğinden bu merhametsiz hükmü kanunnamesine koymuş, din adamları da işi kitabını uyduruvermişlerdir." **M3** 511

yapabilmek (-i) Yapma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 75, 82, 121, 138, 143, 175, 181; **M3** 12, 18, 125, 128⁴, 139, 203, 219, 236, 281, 323, 371, 382, 394, 453, 469, 476, 524 "Çakır, takılmadan yapamadı." **DK** 75

ÖZET

Bu çalışmada, Hüseyin Nihal Atsız'ın Yolların Sonu, Deli Kurt ve Makaleler III eserlerinin hem sözlüğü hem de söz varlığı hazırlanmıştır.

Bu tez, *Ön Söz, Kısaltmalar, Sözlüğün Kullanımı ile İlgili Açıklamalar, Hüseyin Nihal Atsız'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, Sonuç ve Kaynakça* kısımlarından başka *Sözlük ve Söz Varlığı* olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Tezin başlangıç kısmında söz, söz varlığı, sözlük, müellif sözlükleri hakkında kısa bilgilerin yanında Hüseyin Nihal Atsız'ın hayatı, edebî yönü, siyasi kimliği ve eserleri ile ilgili bilgi verilmiştir. *Kısaltmalar* kısmında, çalışmada kullanılan kısaltmalar gösterilmiş, *Sözlüğün Kullanımı ile İlgili Açıklamalar* kısmında ise tez ile ilgili bilgi almak veya tezden yararlanmak isteyenler için yardımcı olacak bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın *Sözlük* kısmı yazarın eserinde geçen her sözcük tek tek taranarak oluşturulmuş, Türk Dil Kurumunca 2011'de hazırlanan *Türkçe Sözlük* temel alınarak, anlamı olan sözcükler yazılmış, anlamı olmayan veya açıklaması yetersiz görülen sözcükler tarafımızca anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Söz Varlığı kısmında Nihal Atsız'ın ele aldığımız eserlerindeki söz varlığı, temel söz varlığı ve yabancı söz varlığı olarak sınıflandırılmış ve alfabetik bir şekilde dizilmiştir.

Sonuç kısmında, Hüseyin Nihal Atsız'ın incelediğimiz eserlerinde, kullanmış olduğu sözcüklerle ilgili birtakım değerlendirmeler yapılmış ve sayısal verilere başvurulmuştur.

Söz varlığı zengin olan dil her zaman kullanılacaktır. Dilimize sahip çıkıp söz varlığının artması için çalışmak her Türk insanının görevi olmalıdır. Dilimize hizmet etmiş şair ve yazarlarımızın eserleri taranıp Türk diline bir kelime bile olsa kazandırılmalı, o kelimenin kaybolmasına imkân verilmemelidir. Sözlük bilimi çalışmaları her daim artırılmalı ve Türkçeye sahip çıkılmalıdır. Bu tez, Türkçenin söz varlığına katkı sağlamak, Türk dilinin zenginliğini tekrar belirtmek, pekiştirmek, şair

ve yazarın söz varlığını belirleyerek, sözlük bilimi çalışmalarına katkı sağlayabilmek için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sözlük, Söz Varlığı, Sanatçı Sözlüğü, Metin Sözlüğü, Hüseyin Nihal Atsız, Yolların Sonu, Deli Kurt, Makaleler III*

ABSTRACT

In this work, both the verb and the vocabulary of Hüseyin Nihal Atsız's *Yolların Sonu*, *Deli Kurt* and *Makaleleler III* works have been prepared.

This dissertation consists of two parts: Prepositions, Abbreviations, Explanations about Usage of the Dictionary, Hüseyin Nihal Atsız's Life, Literary Personality and Works, Conclusion and Bibliography.

At the beginning of the thesis, brief information about the word, existence of words, dictionary, poet / writer dictionaries as well as information about Hüseyin Nihal Atsız's life, literary direction, political identity and works are given. Abbreviations used in the study are shown in the abbreviations used in the explanations of the use of the thesis in the explanations about the use of the thesis or information to help those who want to benefit.

The dictionary part of the work was created by scanning each word in the author's work and the meaning words were written on the basis of the Turkish dictionary prepared in 2011 by the Turkish Language Association and the words which were not meaningful or explained inadequately were tried to be understood by myself.

In the Vocabulary section, the vocabulary in the works we have dealt with Nihal Atsız is classified as an essential vocabulary and a foreign vocabulary, and is arranged alphabetically.

In the concluding part, Hüseyin Nihal Atsız made some evaluations about the words he used and applied to numerical data.

The rich language will always be used. It must be the duty of every Turkish person to work to increase the vocabulary of our language. The works of the poets and writers who have served our language should be scanned and the Turkish language should be gained even if it is a word, it should not be allowed to disappear. Glossary science studies should always be increased and Turkish should be considered. This thesis is prepared to contribute to the vocabulary of Turkish

language by making a contribution to the vocabulary of Turkish language, to re-emphasize the richness of Turkish language, to determine the vocabulary of the poet and the writer.

Keywords: *Dictionary, Vocabulary, Artist Dictionary, Text Dictionary, Hüseyin Nihal Atsız, Yolların Sonu, Deli Kurt, Makaleler III*

HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN HAYATI¹

Hüseyin Nihal Atsız'ın ecdadı Gümüşhane'nin Edire (Dörtkonak) köyünden Torul ilçesinin Midi köyüne göçen Çiftçioğulları lakabıyla bilinmiştir.² Babası Mehmet Nail Bey annesi ise Fatma Zehra Hanım'dır. Atsız'ın babası Osmanlı donanmasından güverte binbaşısı olarak emekli olmuş ve İstanbul'da kalmıştır. Daha sonra da Bahriye kaymakamı Osman Fevzi Bey'in kızıyla evliliğinden Hüseyin Nihal Atsız, Ahmet Nejdet Sançar ve Fatma Nezihe hanım dünyaya gelmiştir. Ayrıca Atsızın dedesi de Osmanlı donanmasında görev yapmıştır.

Hüseyin Nihal Atsız 12 Ocak 1905'te ailenin en büyük çocuğu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir.³ Nihal Atsız'ın doğumu, Rumi takvime göre 30 Aralık 1320, Hicri takvime göre ise bu tarih 6 Zilkade 1322 tarihlerine tekabül eder. Nüfus tezkeresinden anlaşıldığı kadarıyla nüfus kaydının yapıldığı tarihte Atsız'ın ailesi, Esir Kemal mahallesi, Camii Şerif Sokağında 13 numarada ikamet etmekteymiş.⁴

Nihal Atsız altı yaşındayken ilk ve orta öğrenimini Kadıköy'deki Fransız ve Alman Mektebi, Süveys'teki Fransız Mektebi, Kasımpaşa'daki Cezayirli Hasan Paşa, Haydar Paşa Osmanlı İttihad Mektepleri ile Kadıköy ve İstanbul Sultanileri'nde gördü.⁵ 1922'de askerî tıbbiyeye giren Atsız okulda zaman zaman siyasi kavgalar meydana gelmekte ve Atsız'da bu olaylara kayıtsız kaldığı için olaylarla iç içe yaşadı. Her zaman milliyetçi tavrıyla hareket eden Atsız sürekli disiplin cezası almış ve hapis cezalarına çarptırılmıştır. Ziya Gökalp'in cenaze töreninde farklı görüşe sahip insanlar arasında kavganın çıktığını Atsız'ın da bu kavganın içinde bulunduğu ileri sürülerek Atsız'a ağır bir ceza verilmiş ve en ufak bir disiplin cezası alması

¹ Atsız'ın hayatı ile ilgili bilgiler için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Sakin Öner, *Nihal Atsız*, Tokar Yayınları, İstanbul 1977, s. 9-55. Osman Fikri Sertkaya, *Nihal Atsız*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 1-13. İhsan Işık, *Türkiye Yazar Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2011, C:1. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, C:1. Ömer Faruk Akün, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991,C: 4, s. 87-91.

² Cihan Özdemir, *Atsız Bey*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 9.

³ Akün Ömer Faruk, "Hüseyin Nihal Atsız", *Diyanet Ansiklopedisi*, C.4,s.87.

⁴ Özdemir,age.,s.10.

⁵ Atsız Nihal Hüseyin, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınevi, C 1, s. 226.

hâlinde ise okuldan uzaklaştırılmasına yeterli sayılabilecekti.⁶ Atsız üçüncü sınıftayken Bağdatlı Mes'ud Süreyya Efendi isminde bir subayın sürekli olarak Atsız ile uğraşması ve gereksiz bir yerde Atsız'dan selam vermesini istemesi Atsız'ın ise bunu reddetmesi onu çok sevdiği askerlikten atılmasına sebep olmuştur.

Askerlikten atılan Atsız geçimini sağlamak amacıyla geçici işlerle meşgul olmuştur. Başlangıç olarak üç aylığına Kabataş Lisesinde vekil öğretmenlik yapmış, sonra bir gemide kâtiplik işini yürütmüştür. Bu işler Nihal Atsız'ın ilgi alanına girmiyordu. O Türk Tarihi ve Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar yapmak istiyordu. Bu amacını gerçekleştirmek için 1926 yılında Darülfünunun Edebiyat Fakültesi'nin Edebiyat bölümüne kaydoldu ancak bir hafta sonra askere çağırılmıştır, tecil hakkını kullanmak istese de bu kabul edilmedi ve Atsız 28 Ekim 1926'da askerlik görevine başladı.⁷

Taşkışla'da askerlik görevini yerine getirdikten sonra 1927'de Edebiyat Fakültesine kaldığı yerden devam etmiştir ve 1930'da Muallimler Mektebinden mezun olan Atsız öğrenciyken ilk akademik çalışmasını da yakın arkadaşı Naci Kum'la beraber "*Anadolu'da Türklere Ait Yer İsimler*"⁸ adıyla oluşturmuştur. Bu çalışma Türkiyat mecmuasında yayımlandığı zaman hocası Mehmet Fuat Köprülü'nün dikkatini çekmeyi başarmıştır. 1931 yılında da hocası Mehmet Fuat Köprülü'ye asistanı olmuştur.

25 Eylül 1931'den itibaren de Atsız Mecmua'yı çıkarmaya başlayan Atsız⁹ yazı kadrosunda başta hocası M. Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan ve Abdülkadir İnan gibi Türkoloji için saygıdeğer ilim adamlarının da bulunmasına rağmen dergisi uzun soluklu dergi olamamıştır. Bunun sebebi kuruluş amacın sadık kalmamaktı. Dergisinin kuruluş amacı Anadolu köylüsünün sorunlarına çözüm üretmektir. Ancak yazıların konusu ve teması zamanla Turancılıkla ilgili oldu. Dergide dil, edebiyat ve folklor konularında ki yazılar yayımlandı.¹⁰ 1931 yılında İstanbul Üniversitesi

⁶ Özdemir, age., s. 12.

⁷ Özdemir, age., s.13.

⁸ <http://journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkiyat/article/view/1006>

⁹ Özdemir, age. , s. 14.

¹⁰ "Atsız Nihal", Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, C 1, s. 498.

Felsefe Bölümünü bitiren Mahpare hanım ile ilk evliliğini gerçekleştirse de uzun sürmemiştir.

1933'ten itibaren ayrı yaşamaya başlamış ve 1935'te ise ayrılmışlardır. Hüseyin Nihal Atsız'ın üniversite asistanlığı süreci fazla uzun sürmemiştir. Temmuz 1932'de Türk Tarih Kongresinde ileri sürülen “Hititlerin Türklerin Atasıdır ve Anadolu'nun En Eski Kavmidir” tezini Türk Tarih Cemiyeti Genel Sekreteri Reşit Galip kabul etmemiş ve Zeki Velidi Togan'ın ilmi bilgisi ile hocalığı hafife alınmıştır. Hatta Reşit Galip çok ileri giderek “Zeki Velidi Beyin Darül Fünundaki kürsüsü önünde talebe bulunmadığıma şükrediyorum” demiştir.¹¹ Bu olay karşısında kayıtsız kalmayan Hüseyin Nihal Atsız ise 17 arkadaşıyla birlikte Reşit Galip Bey'e protesto niteliğinde telgraf çekmiş ve “*Biz ise Zeki Velidi'nin talebesi olmaktan gurur duyuyoruz*”¹² demiştir. Bu olay sonrası Reşit Galip'in kara listesinde Nihal Atsız da kendisine yer bulmuştur.

Reşit Galip Maarif Vekâleti'ne atanmış ve artık Atsız için kötü günler başlamıştır. İlk olarak Fuat Köprülü dekanlık görevinden ayrıldı. Nihal Atsız bu durum karşısında kayıtsız kalması mümkün değildi ve dergisinin kapanacağını bile bile “*Darül Fünunun Kara, Daha Doğru Bir Tabirle Yüz Kızartacak Liste*” isiminde bir makale kaleme yazdı. Aynı dergide hatta aynı sayıda Atsız asistanlık görevinden azledileceğini de bildirmiş “*Yolların Sonu*” isimli bir şiir kaleme almış ve bu bir nevi okuyucularına veda mahiyetinde olmuştur.

Üniversitede ki asistanlığı sona eren Nihal Atsız bitirmiş olduğu Yüksek Muallimler Mektebi sayesinde çeşitli yerlerde, Milli Eğitim Bakanlığında ve özel okullarda Türkçe, Edebiyat, Yurttaşlık dersleri vermiştir. İlk serüveni Malatya ortaokulunda Türkçe öğretmenliği başladı. Daha sonra Edirne Lisesinde Edebiyat öğretmenliği ile bu serüven devam etti. 5 Kasım 1933'te Atsız'ın devamı niteliğinde olan Orkun dergisini çıkardı. Orhun dergisinde Türk Tarih Kurumu'nun liseler için hazırlattığı dört ciltlik tarih kitaplarında ki yanlışları ve eksikleri gösterip eleştirse de

¹¹ Özdemir, a.g.e, s. 15.

¹² Özdemir, a.g.e, s. 15.

Bakanlar Kurulu kararıyla Orhun Dergisi kapatılmıştır.¹³Nihal Atsız derginin kapatılmasıyla birlikte görevinden uzaklaştırılmış yaklaşık 9 ay boşa kalmıştır. 9 Eylül1934'te Deniz Gedik Orta Okulu'na Türkçe öğretmeni olarak atansa da Nazım Hikmetle kalem kavgası başlamış. Nazım Hikmet'in farklı dergilerde Abdülhak Hamit, Ahmet Haşim Hamdullah Suphi, Mehmet Emin Yurdakul, Namık Kemal ve Yakup Kadri edipleri eleştirileri yayımlaması üzerine Atsız, Nazım Hikmet'e ithafen "*Komünist Donkişot'u Proleter Burjuva Nazım Hikmetof Yoldaşa*" cevap verir.¹⁴ Yayımlanan broşür üzerine Atsız hakkında dava açılmıştır. Bu olaylar cereyan ederken Atsız ikinci evliliğini yapmıştır. Dava neticesinde Atsız serbest kalır ve Atsız dört sene süren Deniz Gedik Ortaokulundan 30 Haziran 1938'te milliyetçilik duyguları yüzünden azledilmiştir. Bu ihraçla beraber Atsız devlet okullarında öğretmenlik yapmaktan men edilir ve artık özel okullarda yoluna devam eder. Özel Yüce Ülkü okulunda yaklaşık bir sene öğretmenlik yapsa da okulun kapanmasıyla birlikte işsiz kalır. Bu sıralarda ilk oğlu Yağmur Atsız dünyaya gelir. 1Ekim 1940'ta Özel Boğaziçi Lisesinde Türkçe öğretmenliğine başlayan Atsız 1943'te ise kapatılan Orhun Dergisinin yerine Türk Sazı dergisini açmak istese da dönemin basın kanununa göre kapatılan kişi yeni dergi açamaz ve bundan dolayı dergiyi kardeş Nejdet Sançar'ın üzerine açmak istese de izin alamaz. Nejdet Sançar'ın hanımı Reşide Sançar Kimya öğretmenidir ve gerekli izinleri almıştır. Artık Türk Sazı dergisi yayımlanmaya hazır olsa da derginin Orhun'un devamı niteliğinde olacağı için basılmasına rağmen Ankara'dan gelen bir emirle satışı engellenmiştir. Atsız derginin satışının engellendiğinin gerekçesini öğrenmek için Ankara'ya gider ve Orhan Şaik Gökyay gibi arkadaşları onun Türk Sazı'ndan vazgeçirmeye çalışsa da Orhun'un tekrar açılması için uğraşacaklarına söz veririler. Nihal Atsız kabul eder ve 1 Ekim 1943'ten itibaren ikinci kez Orhun'u çıkarmaya başlar. Orhun'un ilk sayısı ise Türk Sazı'nda basılan fakat satışa sunulması engellenen yazılardan oluşmuştur.

II. Dünya Savaşı devam ederken komünizm faaliyetleri boy göstermiştir ve hükümet yetkililerin sessiz kalmıştır. Bu durum Türk milliyetçisi olan Atsız'ın tepkilerine yol açmıştır. Atsız, bu olaylar karşısında *Orhun* dergisinde, dönemin

¹³ Akün, a.g.e, s. 87

¹⁴ Özdemir, a.g.e, s 18

Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na açıkça mektup yazmıştır. Olanları anlatınca dergisi kapatılmış. Olaylar sonucunda Giritli Ahmet Cevdet Emre, Pertev Nailî Boratav, Sabahattin Ali ile Sadrettin Celal Antel'i ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i istifaya davet etmiştir.

Atsız, Şükrü Saraçoğlu'na ikinci açık mektup göndermiştir. Kargaşaya sebep olan bu gelişmelerle Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel Atsız'ın Boğaziçi Lisesindeki edebiyat öğretmenliğine son vermiştir. Dolayısıyla *Orhun* dergisi tekrar kapatılmıştır. Ayrıca Atsız'a karşı Sabahattin Ali kışkırtılmış ve Atsız aleyhinde hakaret davası açtırılmaya zorlanmıştır. Bu dava 'Türkçülük-Komünizm' davası hâline dönüşmüştür. 26 Nisan'da başlayan dava Ankara'da. 3 Mayıs'a kadar devam etmiştir. Dava sürecinde Atsız'ın Sabahattin Ali'ye 'vatan haini' demesiyle 6 aya mahkûm edilmiş ve 'millî tahrik' gerekçesi ile cezası 4 aya indirilmiş ve ertelenmiştir. Duruşma gününde içeri alınmayanlar gösteriş yapmışlar ve bu olay hükümetçe bir nevi darbe teşebbüsü telakki edilmiş. Gösteri yapan gençler tevkife başlanmıştır. Mahkemesi mayıs ayında bitmiştir. Atsız, cezasının ertelenme kararı olmasına rağmen mahkemeden çıktığı esnada 19 Mayıs törenlerinde tutuklanmıştır. 3 Mayıs gösterileriyle birçok şahısla birlikte tevkif edilen Atsız'a 20 Mart 1945 te Türkçülerle birlikte çeşitli cezalar verilmiştir. Nihal Atsız'ın 6,5 yıllık cezası temyiz tarafından bozulmuştur.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Atsız ve dava arkadaşlarını ağır şekilde eleştiren itham eden nutkunu söylemiş ve Atsız ve 34 arkadaşının İstanbul 1 numaralı sıkıyönetim mahkemesinde yargılanma süreci başlamıştır. Doktor, üniversite profesörü, öğretmen, subay ve üniversite öğrencilerinin de aralarında olduğu sanıklar, sorguya çekme adı altında çeşitli işkencelere maruz bırakılmıştır. 7 Eylül 1944 günü yargılanma süreci tekrar başlamıştır. Türkiye tarihinde önemli bir yeri olan "*İrkçılık-Turancılık davası*" adı verilen ve haftada 3 gün olmak üzere 65 oturum devam eden mahkeme, 29 Mart 1945'de sonuçlanmış ve Atsız 6,5 seneye mahkûm edilmiştir. Atsız, 1,5 yıl kadar tutuklu kaldıktan sonra tahliye edilmiştir.

Atsız bir süre daha işsiz kalmış 25 Temmuz 1949 da Süleymaniye Kütüphanesi'nde çalışmaya başlamıştır. 21 Eylül 1950'de Haydarpaşa Lisesi

edebiyat öğretmeni olmuştur. 31 Mayıs 1952 tarihinden 1 Nisan 1969 tarihine kadar en uzun süreli memuriyeti Süleymaniye Kütüphanesi'nde geçmiştir. Emekliliğini de burada istemiştir. Burada On yedi yıl çalışmış ve 1 Nisan 1969'da emekliliğe ayrılmıştır. 1 Ocak 1964 itibarıyla Ötüken dergisini çıkarmaya başlayan Atsız 1967 Nisan-Temmuz sayılarında Doğu Anadolu'daki Kürtçülük ve bölücülük hareketleri ile ilgili yazılar kaleme aldığı için 15 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.

Ağır romatizma, kronik enfarktüs ve yüksek tansiyon rahatsızlıkları olan Atsız Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde yatmıştır. Haydarpaşa Numune Hastanesi tarafından kendisine "*Cezaevine konulamaz*" raporu verilse de Adli Tıp tarafından kabul edilmemiş ve "*reviri olan cezaevinde kalabilir*" şeklinde değiştirilmiştir. Bu rapor doğrultusunda infaz savcılığı 14 Kasım 1973 Çarşamba günü sabahı Atsız'ı evinden aldırarak Toptaşı Cezaevi'ne sevk etmiştir. Atsız, kesinleşen 1,5 yıllık cezasını çekmek için hapse girince, Atsız'dan etkilenen bilim adamları, gençlik oluşumları, kültür dernekleri ve Cumhurbaşkanına başvurarak Atsız'ın affedilmesini talep etmişlerdir. Fahri Korutürk, Cumhurbaşkanlığı yetkisini kullanarak Atsız'ın cezasını affetmiştir. 22 Ocak 1974'te Bayrampaşa Cezaevi'nden tahliye edilmiştir.

10 Aralık 1975 Çarşamba günü akşamı Atsız kalp krizi geçirmiştir. Doktor enfarktüs olduğunu fark edememiş. 11 Aralık 1975 akşamı tekrar kalp krizi geçirmiş ve Atsız ölümsüz eserlerini bizlere emanet ederek Hakk'a yürümüştür.

HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'DA DİL¹⁵

Hüseyin Nihal Atsız eserlerinin genelinde açık, yalın ve sade bir dil kullanmayı benimsemiştir. Yabancı sözcük kullanımını mümkün olduğu derece azaltmıştır. Ona göre dili gelişmemiş toplumlar hiçbir alanda ilerleyemez.

Atsız, hayatı pahasına da olsa her zaman Türklüğü dolayısıyla Türkçeciliği savunmuştur. “*Zade Değil, Oğul*” adlı makalesinde bazı değerlendirmelerde bulunmuştur.

“‘*Zade*’yi ‘*oğul*’ yapınca Türkçe olmayan ‘*âşık*’ yerine ‘*tutkun*’; ‘*paşa*’ yerine ‘*orbay*’; ‘*tarih*’ yerine ‘*geçik bilim*’ demek mantıkî olurmuş. Hatta o zaman ‘*Fuzûlî*’ye ‘*gereksiz*’, ‘*Nâbî*’ye ‘*yok-yok*’ failan demek gerekirmiş.”¹⁶

Türk Dil Kurumunun sözcüklerde verdiği anlamları yeterli görmemiş ve verilen anlamları beğenmeyip eleştirmiştir. ‘*Uydurma dil*’ olarak adlandırdığı ‘*öz Türkçe*’ anlayışıyla mücadele etmiştir. Türkçeleşmiş yabancı sözcükleri kullanmada sakınca görmezken Türkçede karşılığı olan yabancı sözcüklerin yerine Türkçesini kullanmayı tercih etmiştir.

Atsız’ın eserlerinde fiil ve fiilimsilerin ağırlıklı olarak kullanılması dikkat çeker. Bu durum Atsız’ın eserlerinde karakteristik bir özellik olarak karşımıza çıkar. Bu özelliği sayesinde eserleri hareketli bir yapıda oluşmuştur. Yazı dilimizde olmayıp halk ağzında yaşayan sözcükleri de eserlerinde çokça kullanmıştır:

Albız (şeytan); *asığ* (fayda); *bay* (zengin); *bezek* (şiiir); *börü* (kurt); *buğra* (erkek deve); *bunlu*, *buşku* (heyecan); *çakın* (şimşek); *çaşıt* (casus); *dilmaç* (tercüman); *emeçi* (amca); *esrimek* (sarhoş olmak); *ezgi*; *ini*, (küçük kardeş); *kalın* (çeyiz); *kannış* (cilve); *karşık* (randevu); *katun*, *kineşmek* (müzakere etmek); *konçuy*; *sağrak*, *bitig* (mektup); *sayrı*; *singil* (küçük kız kardeş); *tamu* (cehennem); *uçmak* (cennet); *ulca* (ganimet); *us*; *gezlemek*; *yalvaç* (peygamber); *yargı* (hüküm); *yasa* (kanun); *yasavul* (polis); *yay* (ilkbahar).

¹⁵ Atsız’ın dili hakkında daha geniş bilgi almak için bk. Hüseyin Nihal Atsız, ‘*Milli Şuur Uyanıklığı*’, *Kızılelma*, 1948, S. 10 s. 3-5 Hüseyin Nihal Atsız, ‘*Türk Milletine Çağrı*’, *Orkun*, 1962, S. 1. s. 16-18

¹⁶ Ötügen, 1970/10 (82), s. 3-5.

Eserlerinde nice arkaik, Anadolu ağızlarında yaşayan, yazı dilimizde bulunmayan kelimeler vardır. Kendine özgü olarak Atsız sıra dışı dil kullanımını da ustalıkla kullanmıştır:

“O nasıl süzülüştü ki, kendi yüreğinin atışını bile duyan Deli Kurt onun ayak seslerini duymuyordu.”

“Deli Kurt, yakın mesafeden göğsüne ok yemiş savaşı gibi söyle bir irkildi.”

“On adım kala, ay ışığı altında yüzünü iyice görerek dili tutuldu, düşüncesi islemez oldu.”¹⁷

“Yanıklık canıma değdi.”¹⁸

“Göz göze gelince ok yemiş gibi sarsılarak ve ejderha görmüş çocuk gibi titreyerek.”¹⁹

“Kaval çalarken gözleri yıldızlara değince onların parlaklığı, aklına hemen Gökçen’in ışıklı gözlerini getiriyor.”²⁰

“Sessiz ve duygusuz duvarlar, bu zifiri karanlık içinde sabaha kadar, kutsuz bir erkeğin, kahramanlığı dolayısıyla alay beği olan bir sipahi’nin, gizli bir Osmanoğlu’nun hıçkırıklarını dinlediler.”²¹

“Deli Kurt içinde, ta yüreğinde bir ağırlık duyuyor ve Gökçen’i görmek isteğinin bütün varlığını yaktığını seziyordu.”²²

Şiire yakın bir anlatımı da benimsemiş olan usta şair çoğu yerde bu durumu eserlerine yansıtmıştır:

“Ve o zaman...

O zaman, şimdi yoksul bir koy evinde, kendi karsısında oturarak yemek yiyen su

¹⁷ Atsız, Deli Kurt, İtanzul Kitabevi, İstanbul, 1958, s. 106.

¹⁸ Atsız, age. , s. 189.

¹⁹ Atsız, age. , s. 190.

²⁰ Atsız, age. , s. 244.

²¹ Atsız, age. , s. 271.

²² Atsız, age. , s. 114.

çocuk, yani Deli Kurt Murad, böyle pırtılar içinde yasayan bir Murad değil, sırmalı giyimler giyinmiş şehzade Murad olacaktı.

O zaman, şimdi bir koy mezarlığında taşı bile olmadan yatan Bala Hatun, Bursa ve Edirne saraylarının sahibi Hatun olacak, kim bilir ne hayratlar yaptıracak ve Murad'dan başka ne Mehmed'ler, Süleyman'lar, Mustafa'lar, Orhan'lar, Kasım'lar, Osman'lar doğuracaktı.”²³

Aynı durum diyaloglarda da görülmektedir.

“-Sadakatini unutmam. Büyük hakkını helal et!

-Artık tehlikeden uzağız. Hakkını helal et!

- Hakkını helal et.

- Murad sana emanet.

- Murad'ı yetiştir.

Murad'ı yetiştir!

- Beni de an oğlum!

- Olmaz...

- İzinli değilim, olmaz.”²⁴

Atsız halk şiirine yakın bir anlatımı da benimsemiştir.

“Yirmi adım kala 'Ne yaman güzellik ' diye düşündü. On beş adım kala, içinden 'pınara inen nur acaba bu mu ?' diye sordu. On adım kala, ay ışığı altında yüzünü iyice görerek dili tutuldu, düşüncesi islemez oldu. Beş adım kala basını hafifçe çevirerek Deli Kurt'la göz göze geldi ve durdu.”²⁵

Atsız'ın Türk diline çok büyük önem verir. Atsız'ın dille ilgili bazı görüşleri vardır: *“Türklükte dil meselesi kandan sonra gelir. Şüphesiz ki her Türk'ün dili*

²³ Atsız, age. , s. 41.

²⁴ Atsız, age. , s. 12.

²⁵ Atsız, age. , s. 106.

Türkçe olmalıdır ve olacaktır. Fakat yabancı çokluklar arasında kalarak dilini kaybeden, lâkin Türk olduğunu unutmayan bazı su katılmamış Türkler vardır ki yabancı dillerine bakarak bunları Türklükten çıkarmak doğru olmaz. Türkiye'nin doğu ve cenup sınırlarında Kürtçe veya Arapça ve Lehistaında Lehçe konuştuğu halde Türk olduğunu söyleyen ve tarihi menşelerince Türk ırkundan gelen, antropoloji bakımından da mükemmel Türk olan insanlar hiç şüphesiz Türk'türler.²⁶

²⁶ Atsız, Makaleler 3, İrfan Yayınevi, İstanbul 1997, s. 146.

HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Çok yönlü bir şahsiyet olan Atsız tüm eserlerini ve düşüncelerini Türkçülük çatısı altında birleştirmiştir. Hayatta tek gayesi Türkçülük olmuştur. Hem şiir hem roman hem de siyasi yazılarla karşımıza çıkmıştır. Türk tarihine yakından ilgisi söz konusudur. Yaşadığı devrin genel sorunlarını da bilen Atsız bunlara çözüm üretmeye çalışmıştır. Atsız eserlerinde birden fazla imza ve takma isim kullanmıştır.

İmzaları:

Atsız

Nihâi (Hüseyin Nihâi)

Nihâi Atsız Çiftçioğlu

Çiftçioğlu H. Nihal

Çiftçioğlu (Hüseyin Çiftçioğlu)

Takma İsimleri

Y. D.

T. Bayındırlı

Selim Pusat

Sururi Ermete

Bozkurt Adsız

Dergi

Üretken bir edip olan Atsız'ın edebi kişiliğini şair ve yazar olarak değerlendirebiliriz:

a. Şair olarak Atsız

Atsız, hem hece ölçüsünü hem de aruz ölçüsünü kullanarak şiir örnekleri vermiştir. Şiirde daha çok hece veznini kullanan Nihal Atsız, genellikle ülküsünü anlatan açıklayan, düşüncesi doğrultusunda gençlere öğütler veren çoğu destanımsı parçalar yazmıştır. Şiirlerinin bir kısmını davasından mücadele aracı olarak kullanmıştır. Şiirlerinde “İrkçılık, Turancılık ve askerî bakış” başlıca temalarıdır. Atsız’da ırkçılık, Türk soyunun diğer bütün soylardan üstün olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Ona göre Turancılık, bütün Türklerin, tek bir siyasi bayrak altında toplanması olarak telakki edilir.

“’Türk tarihi’ denilen kahramanlık şi'rini

Yeniden yazmak için harcayacağın kandır.

Mısraları içinde en güzel ve derini

Batıda "Niğebolu", doğuda "Çaldıran'dır.”

Sayısız az olan şiirlerinde duyguya yer vermiştir.

“Mestim bugün aşkınla ay yüzlü güzel konçuy,

Gönlümde esip çınla, ay yüzlü güzel konçuy.

Şevkinle serâb ettin, aşkınla harâb ettin,

Pâyında türâb ettin, ay yüzlü güzel konçuy.

Sensiz yaşamak boştur, birlikte ölüm hoştur,

Coştum, daha çok coştur, ay yüzlü konçuy.

Sevginle geçip serden, bildim yaralar nerden;

Eyvah kara gözlerden, ay yüzlü güzel konçuy.”

Şiirlerinde “Savaş, kavga” temaları göze çarpmaktadır:

“Yırtıcılar az yaşar... Uzun sürmez doğanlık

Her ışığın ardında gizlidir bir karanlık

Adsız sansız olsa da en büyük kahramanlık:

Göz kırpmadan saldırıp bir daha dönmektir.”²⁷

Türkçü Atsız Orhun Kitabeleri’ne büyük hayranlık beslemektedir:

“Siyasette muhabbet” hepsi yalan, palavra

Doğru sözü “Kül Tegin” kitabesinde ara”²⁸

Hecenin genellikle 7, 8, 11, 13ve 14’lü yaygın kalıplarını kullanırken, aruz veznini kullandığı şiirler ise gazel ve kaside tarzındadır.

“Üç ömre bedel kırk yedi yıl gün gibi geçti

Dünyadaki her zevke dedim: “Yok kadar azmış”

Bir başka hayat, başka cihan özlüyorum ben,

Bildim ki ölümden öte gerçek olamazmış.”²⁹

En başarılı şiir örneklerini âşık tarzı şiirlerinde vermiştir. Şairlik yönü, yazarlık yönünün gerisinde kalmış olsa da Atsız’ın destansı ve coşkulu bir söyleyişi vardır. Turancılık, vatan, millet, kahramanlık onun en çok işlediği konulardır. Ancak ölüm, aşk, gurbet gibi konuları işlediği şiirleri de mevcuttur. Atsız’ın ‘*Yolların Sonu*’ adında bir şiir kitabı bulunmaktadır.

Şiirlerinde aşka pek az yer veren Atsız’ın duygulu, ince, insanî hislerini ortaya koyduğu şiirleri de varsa da bunlar azdır. Böyle felsefeye yönelen duygulu şiirlerinde aruz veznini kullandığı görülmektedir.

b. Nesir Yazarı Olarak Atsız

²⁷ <http://www.nihalatsiz.org/siirleri/kahramanlik.htm>.

²⁸ <http://www.bilgicik.com/yazi/turk-gencligine-huseyin-nihal-atsiz>.

²⁹ Ahmet KABAKLI, Türk Edebiyatı III.Cilt, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 624.

Nesir yazılarıyla daha çok karşımıza çıkan Atsız ustalığını gerek romanlarıyla gerek makaleleriyle göstermiştir. Az yazsa da şairlik yönü gibi nesir yönü de onun Türkçülük fikrinden beslenir. Tüm eserlerinin ortak yönü Türkçülüktür. Bağımsızlığa düşkün olan Atsız tarihe olan merakı ve ilgisiyle eserlerini oluşturmuştur. Roman ve makalenin yanı sıra hikâye, tarih, edebiyat tarihi, tenkit, biyografi, bibliyografya türlerinde de eserler kaleme almıştır. Nesirde en başarılı olduğu tür romanlarıdır. Osman Fikri Sertkaya, Atsız'ın romandaki başarısını üç sebebe bağlamaktadır. Bunlar; Atsız'ın mizacı, ilmî birikimi, şiiri ve şairliğidir.

Romanlar içinde en çok sevileni okunanı farklı dönemlerde yazılmasına rağmen *Bozkurtların Ölümü* ve *Bozkurtlar Diriliyor* romanlarıdır. Bu romanlar farklı dönemlerde yazılmış olsa da birbirinin devamı, tamamlayıcısı kabul edilerek *Bozkurtlar* adı altında birleştirilmiştir. Atsız, Köktürkler zamanını anlatan etkileyici üslubuyla dikkat çeken eserin kahramanlarının çoğunu tarihi kişilerden seçer. Yazar, bu tavrıyla tarihi bilgisini ortaya koymuştur.

Bozkurtlar ile ilgili olarak Dursun Yıldırım duygularını şu sözleri sarf eder:

'Yalnızlığın ve ızdırabın, Türklük aşkı ile karışıp damarlarımda dolaştığı çağda, ruhum, 'Bozkurtların Ölümü adlı öreste, Bozkurtlar Diriliyor adlı çekiçte döğülüp duruyordu. Atsız'ın bu eserlerini okuyan her birimiz, eminim buna benzer şeyler hissetmiş ve yaşamışızdır.

O zamanlar bana öyle geliyordu ki, Atsız bu eserlerde anlattıkları mutlaka o çağda yaşayıp görmüş ve bize öylece yürekte anlatıyordu. O üç bin yılın ve belki daha uzak bir geçmişin içinden çıkıp gelmiş, Köktürk çağını görüp yaşamış ve oradan yüzyılları delip kendini yirminci yüzyılda bulan bir Türk beyi, Kürşad'ın Çin sarayı baskınından sağ kurtulan bir yiğitti. Başkası olamazdı, olanları başkası böyle bilmezdi. ' (Yıldırım 2005:18)

Araştırmacı yönü ve tarihe olan merakıyla anlattığı dönemin içinde yaşamışçasına o döneme ait sözcükleri, söz gruplarını, atasözlerini ve deyimlerini kullanan Atsız, okuyucusunda derin izler bırakır. Tarih konusuna duyduğu ilgi ve merak onu bu alanda çalışmaya yönlendirmiş, kendisinden önce fark edilmeyen Kür

Şad adlı kahramanının ortaya çıkarmasını sağlamıştır. Bozkurtlar adlı eserinde de Doğu Göktürklerinin Çin'e tutsak olmasının ardından Kür Şad ve kırk arkadaşının Türk devletini yeniden diriltmek için Çin sarayına yaptığı baskınla canlarını feda etmelerini destansı bir şekilde anlatmış Kür Şad'ın herkes tarafından tanınmasını sağlamıştır.

Osman Fikri Sertkaya Atsız'ın eserini şu şekilde değerlendirir:

'Bozkurtlar'ın konu olarak işlediği düzen, atalarımız Göktürklerin lirik- epik karışımı zevkle çekilen çileli hayatı ve davranışlar dünyasıdır. Atsız'ın tarihi iyi bilmekten gelen ve mizacı ile şairliğinin beslendiği muhtevası bu düzeni başarılı bir şekilde anlatmasını hazırlamıştır.' (Sertkaya 1987:30)

Atsız'ın bir diğer tarihi romanı Deli Kurt'tur. Bu romanda Osmanlı Devleti'nin Fetret Dönemiyle I. Murat dönemi arasındaki zaman diliminde geçmektedir. *Deli Kurt*, daha çok ruh tahlilleri ile karşımıza çıkar. Olaylar, Fetret Devri'nden Varna Savaşı'na kadar devam eder. Romanın başkışisi olan Deli Kurt'un çevresinde meydana gelen olaylarla şekillenir. Olay örgüsü genel olarak iki çerçevede düşünülebilir. Olaylar, Yıldırım Beyazid'in oğlu olan İsa Bey'in taht mücadelesi sürdürürken hamile olan eşini ve doğacak çocuğu Murad'ı saklamak için en güvendiği adamlarından olan Çakır'a emaneti ile başlamaktadır. Çakır, bu süreçte İsa Bey'in isteklerini gerçekleştirmek için uğraşır. İsa Bey tahta geçmeden hayatını kaybeder ve Murad, gerçek kimliğinden habersiz olarak yaşamını sürdürür. Romandaki ikinci vaka halkası Deli Kurt-Gökçen aşkı etrafında şekillenir. Bu bölümün önemli özelliği fantastik unsurlar ön plana çıkar. Buradaki fantastik unsurlar çoğunlukla Gökçen'in doğüstü özellikleriyle ilgilidir.

Deli Kurt Macarlara karşı yapılan savaşta esir düşer ve bu süreçte aklında hep Gökçen vardır. Gökçen'in kaval kulağında yankılanmaktadır. Macarların elinden kurtulup obasına geri dönse de ailesinden ve Gökçen'den haber alamaz. Sel felaketi sonucu karısı, çocukları ve Gökçen, hayatlarını kaybetmişlerdir. Deli Kurt bu olanlardan sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Onun yaşamasının bir anlamı artık yoktur ve başını alıp uzak diyarlara gider.

Atsız'ın romanları ile ilgili Osman Fikri Sertkaya şu değerlendirmeyi yapar: '*Milletin ölümsüzlüğünü, devletin ebediyen yaşamasını, doğrunun, iyinin, güzelin ve yiğitliğin ölçü olmasını işleyen bu romanlar, Türkçe'nin haysiyet kavgası verdiği eserler olmak özelliğini de taşımaktadır.*' (Sertkaya 1987:35-41)

Ruh Adam adlı romanı ise diğer romanlarından farklı olarak psikolojik yönlerin ağır bastığı bir romandır. Atsız, bu kitapta değişik ruh tahlillerinin başarılı örneklerini vermiştir. Dil ve üslup yönünden oldukça başarılı bulunan eserde, kahramanı Selim Pusat'ın üzerinden kendi ruh yapısını dile getirdiği düşünülmektedir.

Ruh Adam, kendi nefsi ile mücadele eden bir insanın macerasıdır. Edebî-ruhi tahlilini yapanlar, eserin hakikaten bir roman mı, yoksa yaşanmış bir hayat mı olduğunu kestirmekte hayli tereddüde düşeceklerdir.³⁰

Roman, eski bir Uygur aşk masalı ile başlamaktadır. Romanın asıl konusunu oluşturan olaylar geliştikçe başta verilen masala çağrışımlarda bulunmaktadır. Romanda ayrıca yeniden hayata gelme kurgusu işlenmektedir. "Ruh Adam", Atsız'ın kendini anlatmaya ve ruh tahlilleri önem verdiği "tarihi" olmayan romanıdır.

Diğer romanları olan *Z Vitamini* ve *Dalkavuklar Gecesi* mizahi öğeler içeren, hiciv ağırlıklı eserleridir. Okuyucuda hayranlık bırakan, zekâsının inceliğini gösteren eserlerdir. Ziya Paşa'nın "Zafername"siyle benzerlik taşımaktadır. *Dalkavuklar Gecesi* romanında, dalkavukluğun, bir iktidarı ve de giderek bir toplumu ne hâle getirdiğini gösteren kısa bir "hiciv" romanıdır.1941'de basılan roman, Tek parti devrindeki yöneticileri yerden yere vurmuştur. Nitekim bu eserin yansıması da olmuştur. *Z Vitamini* romanı ise *Dalkavuklar Gecesi*'nin değişik tarzdaki bir anlatımı gibi görünen bir siyasi hiciv romanı olmasıyla karşımıza çıkar.

Atsız, hikâye türünde de eserler vermiştir. Bu eserler dergilerde yayımlanmıştır. Ömrü boyunca beş hikâye yazan Atsız'ın hikâyeleri 2018 yılında Ötüken Neşriyat tarafından basılmıştır.

Hikâyeleri:

³⁰ Hüseyin Nihal Atsız, *Ruh Adam*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1972.

Dönüş: 1931- Atsız Mecmua/ Orhun

Şehitlerin Duası: 1931- Atsız Mecmua

Erkek Kız: 1931- Atsız Mecmua

İki Onbaşı, Galiçya 193:1931- Atsız Mecmua/ Çınaraltı / Ötüken

Atsız; (1932), Orhun (1933), daha sonra Orkun (1952), ve Ötüken (1964) dergilerini çıkardı.

Şiir, roman, tarih, edebiyat tarihi, tenkit, tetkikte eser veren Atsız farklı bir bakış açıları kullanarak samimi ve canlı bir ifade tarzı benimsemiştir. Eserlerinde romantizmin etkisi altındadır. Onu, ölümsüzleştiren en önemli özellik de, onun Türk Milletine, Türk Tarihine bakış açısındaki bu romantizmdir. Atsız hiç şüphesiz ki Türk milliyetçiliğinin Ziya Gökalp'ten sonraki en büyük ismi olmuştur.

Diğer Eserleri

- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Divan-ı Türkî-i Basit Gramer ve Lûgatı', Türkiyat Enstitüsü, no. 82, İstanbul, 1930, s. 111.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Sartbaşı'na Cevap', İstanbul, 1933, s. 8.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Çanakkale'ye Yürüyüş' İstanbul, 1933, s. 54.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'XVI. ıncı Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti', İstanbul, 1934, s. 16.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Komünist Don Kışot'u Proleter Burjuva Nâzım Hikmetof Yoldaşa' İstanbul, 1935, s. 138.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar', I. Bölüm, İstanbul, 1935.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'XV. inci Asır Tarihçisi Şükrullah, Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi', İstanbul, 1939, s. 72.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Müneccimbaşı, Şeyh Ahmed Dede Efendi, Hayatı ve Eserleri', İstanbul, 1940, s. 51.

- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘900. Yıl Dönümü (1040-1940)’, İstanbul, 1940, s. 32.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘İçimizdeki Şeytanlar’, İstanbul, 1940, s. 16.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul,1940, s. 76.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘En Sinsi Tehlike’, İstanbul, 1943, s. 53.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal ‘Hesap Böyle Verilir’, İstanbul, 1943, s. 48.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Türkiye Asla Boyun Eğmeyecektir’, İstanbul, 1943, s. 30.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Osmanlı Tarihleri I’, İstanbul, 1949.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal , ‘Türk Ülküsü’, İstanbul, 1956, s. 146.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Osman (Bayburtlu), Tevârih-i Cedîd-i Mir’ât-i Cihân,’ İstanbul, 1961, s. 84.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I’, İstanbul, 1961, s. 84.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Ordinaryüs’ün Fahiş Yanlışları’, İstanbul, 1961, s. 123.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Türk Tarihinde Meseleler’, Ankara, 1966, s. 158.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Birgili Mehmed Efendi Bibliyografyası’, İstanbul, 1966.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘İstanbul Kütüphanelerine Göre Ebüssuud Bibliyografyası’, İstanbul 1967, s. 61.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Âlî Bibliyografyası’, İstanbul, 1968, s. 121.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Âşıkpaşaoğlu Tarihi’, İstanbul, 1970. s. 234
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nden Seçmeler I’, İstanbul, 1971, s. 308.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nden Seçmeler II’, İstanbul 1972, s. 308.
- ATSIZE, Hüseyin Nihal, ‘Oruç Beğ Tarihi’, İstanbul, 1973, s. 98.

Makaleleri

- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Anadolu’da Türklere Ait Yer İsimleri’, *Türkiyat Mecmuası*,1928, sayı: 2.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkler Hangi Irktandır?’, *Atsız Mecmua*, 1931, Sayı: 1.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal ‘İzmirden Sesler Hakkında’, *Atsız Mecmua*, 1931, Sayı: 4.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘İzmirden Sesler Hakkında’, *Atsız Mecmua*, 1931, Sayı: 5.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Hindenburgun Sözleri’, *Atsız Mecmua*, 1931, Sayı: 8.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Bugünün Meseleleri: Aynı Tarihî Yanlışığa Düşüyor muyuz?’, *Atsız Mecmua*,1932, Sayı: 11
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Bugünün Meseleleri: Aynı Tarihî Yanlışığa Düşüyor muyuz?’, *Atsız Mecmua*, 1932, Sayı: 12.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Bugünün Meseleleri: Millî Seciye Buhranı’, *Atsız Mecmua*, 1932, Sayı: 14.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Vatanını Peşkeş Çekenlere’, *Atsız Mecmua*, 1932, Sayı: 15.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Sadri Etem Bey’e Cevap’, *Atsız Mecmua*, 1932, Sayı: 16.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Bugünün meseleleri: Askerlik Aleyhtarlığı’, *Atsız Mecmua*,1932, Sayı:17.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Darülfünunun Kara -daha doğru bir tabirle- Yüz Kızartacak Listesi, *Atsız Mecmua*,1932, Sayı:17.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Vâlâ Nurettin Beyden Bir Sual’, *Atsız Mecmua*,1932, Sayı:17.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal,‘Dede Korkut Kitabı hakkında’, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, 1932, c. 1.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Kuş Bakışı: Orhun’, *Orhun*,1933,Sayı: 1.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar I. Türkeli, II. İlk Türkler’, *Orhun*, 1933, Sayı:1.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘En Eski Türk müverrihi: Bilge Tonyukuk’, *Orhun*, 1933, Sayı:1.

- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Kuş bakışı: Türk Dili', *Orhun*, 1933, Sayı:2.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Türk Tarihi Üzerine Toplamalar III. Yabancıların Türkeline Saldırışı, IV. Milâttan Önceki 5-4'üncü Asırlarda Türkeline Doğudan Çinlilerin, Batıdan Yunanlıların Saldırışı', *Orhun*, 1933, Sayı:2.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'X Meselesi', *Orhun*, 1934, Sayı:3.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Haddini Bil!', *Orhun*, 1934, Sayı:3.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar: V. Milâttan Önce 3-2'nci Asırlarda Türkler Arasında Dahilî Savaşlar', *Orhun*, 1934, Sayı: 4.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Edirne Mebusu Şeref Bey'e Cevap', *Orhun*, 1934, Sayı: 4.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Ahmet Muhip Bey'e Cevap', *Orhun*, 1934, Sayı:4.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Şarkî Türkistan', *Orhun*, 1934, Sayı: 4.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar: VI. Kun Devletinin Dahilî Teşkilâtı, VII. Kun (Oğuz) Sülâlesi Devrinde Türk Birliği', *Orhun*, 1934, Sayı: 4.
- 'ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Komünist, Yahudi ve Dalkavuk', *Orhun*, 1934, Sayı: 5.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'İkinci Türk Müverrihi: Yulıg Tigin', *Orhun*, 1934, Sayı: 5.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Alaylı Âlimler', *Orhun*, 1934, Sayı: 5.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Edirne Mebusu Şeref ve Hâkimiyeti Milliye Muharriri A. Muhip Beylere Açık Mektup', *Orhun*, 1934, Sayı: 5.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Alaylı Âlimlerden Sadri Maksudi Bey'e Bir Ders', *Orhun*, 1934, Sayı: 6.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Cihan Tarihinin En Büyük Kahramanı: Kür Şad', *Orhun*, Sayı: 6 (1934).
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar' *Orhun*, 1934, Sayı: 6.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Edirne Mebusu Şeref Bey'e İkinci Mektup', *Orhun*, 1934, Sayı: 6.
- ATŞIZ, Hüseyin Nihal, 'Gaza Topraklarının Gazi ve Şehit Çocukları', *Orhun*, 1934, Sayı:7

- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar’, *Orhun*, 1934, Sayı:7
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyetinin Değerli Bir İşi’, 1934, Sayı: 7.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Baş Makarnacının Sırtı Kaşınıyor’, *Orhun*, 1934, Sayı:7.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘İnkilâp Enstitüsü Dersleri’, *Orhun*, 1934, Sayı: 7.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Musa’nın Necip (!) Evlâtları Bilsinler Ki:’, *Orhun*, 1934, Sayı: 7.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Tavzih’, *Orhun*,1934,Sayı: 7.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, Yirminci Asırda Türk Meselesi I. Türk Birliği’, *Orhun*, 1934, Sayı: 8.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar’, *Orhun*, 1934,Sayı: 8.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Kanun Ahmet Muhip Efendiyi Çarptı’, *Orhun*, 1934,Sayı: 8.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Moyunçur Kağan Âbidesi’, *Orhun*, 1934,Sayı: 8.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘İstanbul’un Fethi Yılına Ait Bir Mezar Taşı’, *Orhun*, 1934, Sayı: 8.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Yirminci Asırda Türk Meselesi II. Türk Irkı = Türk Milleti’, *Orhun*, 1934, Sayı: 9
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Tarihi Üzerine Toplamalar’, *Orhun*, 1934, Sayı: 9.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Namik Kemal’, *Millî Türk Talebe Birliği*, 1936, Sayı: 3.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, On Beşinci Asıra Ait Bir Türkü, *Halk Bilgisi Haberleri*, 1938, Sayı: 84.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Dede Korkut’, 1939, C. VIII, Sayı: 84.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Cihan Tarihinin En Büyük Kahramanı: Kürşad’, *Kopuz*, 1939, Sayı: 3.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal,‘Atalarımızdan Kalan Eserleri Yıkarak Vatana İhanettir’, *Kopuz*, 1939, Sayı: 5.

- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır?', *Çınaraltı*, 1941, Sayı: 1.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Koca Ragıp Paşa, Haşmet ve Fitnat Hanım Arasında Şakalar', *Çınaraltı*, 1941, Sayı: 3.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Dilimizi Türkçeleştirmek İçin Amelî Yollar', *Çınaraltı*, 1941, Sayı: 5.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Türk Ahlâkı', *Çınaraltı*, 1941, Sayı: 7.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, '10 İkteşrin 1444 Varna Meydan Savaşı', *Çınaraltı*, 1941, Sayı: 15.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Büyük Günler', *Çınaraltı*, 1941, Sayı: 16.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'İki Mühim Eser', *Çınaraltı*, Sayı: 17.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'En Eski Zamana Ait Türk Destanı: Alp Er Tunga Destanı', *Çınaraltı*, 1941, Sayı: 19.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Namık Kemal', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 22.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Mühim Bir Dergi', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 27.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Millî Şuur Uyanıklığı', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 33.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Türk Gençliği Nasıl Yetişmeli?', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 35.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'İran Türkleri', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 36.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Dil Meselesi', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 38.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Rıza Nur', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 42.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Yeni Bir Selçukname', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 52.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Günümüzün Baş Müverrihi ve Büyük Bir Eseri', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 58.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Osmanlı Padişahları', *Tanrıdağ*, 1942, C. 1, Sayı: 10.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Osmanlı Padişahları II', *Tanrıdağ*, 1942, C. 1, Sayı: 11.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, 'Yeni Eserler: Adana Fethinin Destanı', *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 82.

- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Milletinin Şeref Şehrahi’, *Kopuz*, 1942, Sayı: 1.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Fatih Sultan Mehmet’, *Çınaraltı*, 1942, Sayı: 88.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Azizim Tevetoğlu’, *Kopuz*, 1942, Sayı: 7.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Sazı’, *Türk Sazı*, 1942, Sayı: 1.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkiye’nin Millî Futbol Maçları’, *Türk Sazı*, 1942, Sayı: 1.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkçülük’, *Orhun*, 1942, Sayı: 10.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkçülere Birinci Teklif’, *Orhun*, 1942, Sayı: 10.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘İki Büyük Yıl Dönümü’, *Orhun*, 1942, Sayı: 10.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Gençlerine Düşündürücü Levhâlar: 1’, *Orhun*, 1942, Sayı: 10.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkiye’nin Millî Futbol Maçları’, *Orhun*, 1942, Sayı: 10.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Büyük Bir Yıl Dönümü’, *Orhun*, 1942, Sayı: 10.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkçülere İkinci Teklif’, *Orhun*, 1942, Sayı: 11.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Gençlerine Düşündürücü Levhâlar: 2’, 1915.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Çanakkale Savaşlarının Bilançosu’, *Orhun*, 1942, Sayı: 11.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkiye’nin Millî Atletizm Maçları’, *Orhun*, 1942, Sayı: 11.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Savaş Aleyhtarlığı’, *Orhun*, 1942, Sayı: 12.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘İki Şanlı Yıl Dönümü’, *Orhun*, 1942, Sayı: 12.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkçülere Üçüncü Teklif’, *Orhun*.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Gençlerine Düşündürücü Levhâlar: 3’, *Orhun*, 1942, Sayı: 12.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkiye’nin Millî Kılıç Maçları’, *Orhun*, 1942, Sayı: 12.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Şanlı Bir Yıl Dönümü’, *Orhun*, 1944, Sayı: 13.

- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkiye’nin Balkanlararası Millî Güreş Maçları’, *Orhun*, 1944, Sayı: 13.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Kızları Nasıl Yetiştirilmeli’, *Orhun*, 1944, Sayı: 13.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türk Gençlerine Düşündürücü Levhâlar: 4’, *Orhun*, 1944, Sayı: 13.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkçülere Dördüncü Teklif’, *Orhun*, 1944, Sayı: 13.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Türkçülere Beçinci Teklif’, *Orhun*, 1944, Sayı: 14.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Yabancı Bayraklar Altında Ölenlere Ağıt’, *Orhun*, 1944, Sayı: 14.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Ülküler Taarruzîdir’, *Orhun*, 1944, Sayı: 14.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Varsağı’, *Orhun*, 1944, Sayı: 14.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Başvekil Saracoğlu Şükrü’ye Açık Mektup’, *Orhun*, 1944, Sayı: 15.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Başvekil Saracoğlu Şükrü’ye İkinci Açık Mektup’, *Orhun*, Sayı: 16.

HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN DİNE, SİYASETE VE TARİHE BAKIŞ AÇISI

Atsız'ın dinî görüşleri net değildir. Hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Atsız'ın özellikle makalelerine baktığımızda en çok eleştirdiği nokta sorgulamadan, düşünmeden itaat etmektir. Ona göre millî ülküden yoksun yetişen halkımız Tîcânîlik, Nurculuk, yobazlık, komünizm ve partizanlık gibi hastalıklara rağbet etmiştir.

Tüm eserlerine göz attığımızda İslamiyet öncesi Türk tarihine hep özlem söz konusudur: *“İslamiyet Türkler sayesinde yaşadı ve yükseldi. İslamiyet Türkleri değil, Türkler İslamiyet’i yüceltti. Biz İslam olmadan önce de büyüktük. Keramet İslamiyet’te olsaydı her Müslüman millet yükselirdi. Hele tarafımızdan birkaç kere tekrarlandığı gibi İslamiyet’ten önce büyük devlet olan İran, İslam olduktan sonra bugünkü durumuna düşmezdi.”* (Atsız 1997: 497).

Atsız'ın İslamiyet’e bakış açısı şöyledir: *“İslam düşüncesinde sömürgecilik vardır. Ülkeler fethetmek, bu ülkeyi haraca bağlamak sömürmekten başka bir şey olmadığı gibi bütün beşeriyet de tek ümmet değildir. Peygamber “ümmetim” diyerek yalnız Müslümanları kastetmektedir ve İslam geleneğine göre mahşerde yalnız kendi ümmeti için şefaate edecektir. Herhalde Lenin’in cennete girmesi için Tanrıya ricada bulunmayacaktır ama Pasteur veya Koch’la Hasan Bağcı arasında tercih yapmak durumuna düşerse ilk iki gâvuru seçeceği muhakkaktır.* (Atsız 1997: 498).

“Bugünün din bilgileri artık başka türlü açıklıyor ve Tanrı’nın bazı kimselerin yani peygamberlerin gönlüne vahiy yoluyla ilhamlarda bulunduğunu kabul ediyorlar. Din kitaplarındaki tarihi ve ilmi yanlışları da ilhamı alanın insan olmasıyla tevil ediyorlar. Zaten böyle olmasaydı din kitapları insanlığın sonuna kadar değişmeyecek hakikatlerle dolu olur, insanlığın geleceğini ve geleceğindeki tehlikeleri açıklar ve mesela zararı nispeten az olan alkol haram edilirken ondan on kat tehlikeli olan tütün ve hele eroin hakkında sükût edilmezdi. Tanrı günün birinde insanların tütünü ve eroini bulup kullanacaklarını, bunun büyük bir felaket olduğunu bilmiyor muydu? Milyarlarca yıl sonraki kıyamet haber verildi de neden birkaç yüzyıl sonra ki zehirden söz edilmedi?

Çünkü din, ilahi ilhamla olsa bile sosyal bir müessesedir ve her peygamber de nihayet kendi bilgisi ve görgüsü kadar düzen ve yasak koymuştur.” (Atsız 1997: 499).

“Kumar, içki ve her türlü fuhşiyatla yozlaşmış, karılarını değiştiren ve kız çocuklarını gömecek kadar vahşet gösteren bir toplumda Muhammed’in başka türlü davranmasına imkân yoktu. Onlara korkunç cehennem azapları gösterecek ve dünyada doğrulukla yaşayanlara da öte âlemde köşkler, Kevserler, yiyecekler, güzel huri kızları vaat edecekti.” (Atsız 1997: 500).

“...Peygamberin çevresindeki ahlak bozukluğunu görerek çareler aradığını, tedbir düşünmek için dağlara çekilip insanlardan uzakta yaşadığını ve ta eski Mısır’dan gelerek Yahudilere geçen “tek Tanrı” fikrini akıl ve duygusuyla kabul ederek Arap putçuluğuna karşı çıktığını görüp anlamak için yobaz olmaya, bir takım masallara inanmaya, eski Sümer’den ve Mısır’dan gelip Yahudiler aracılığıyla öteki milletlere geçen inançları ilahi hakikat diye kabul etmeye lüzum yoktur.

Kur’an “âlemlerin sahibi olan Tanrı’ya hamedederim” diye başlamaktadır. Belli ki bu söz de Muhammed’indir. Çünkü Tanrı, kendi kendisine hamdetmez. Müfessirler her ne kadar Tanrı “böyle deyin” demek istemiştir yolunda tevellere geçmişlerse de Kur’anın sonundaki küçük surelerde olduğu gibi, surenin başına bir “söyle, de ki” hitabını eklemeyi Tanrı düşünmez miydi?” (Atsız 1997: 505).

Atsız Türkçü daha geniş bir kavramla Turancı bir fikir adamıdır.

“Turancılık” deyince Türkiye’de anlaşılan şey, tarihî mirasları da dâhil olduğu halde bütün Türkleri tek devlet hâlinde birleştirmek ülküsüdür ve her ülkü gibi nesillere bakan, kan ve can vergisi isteyen, gönüllere heyecan katan bir inançtır.” (Atsız 1997: 33).

“İkide bir yüzümüze çarpılan büyük günahlarımızdan biri de Turancılıktır. Turancıyız, ne olacak? Tarihî vatanımız olan bütün tutsak ülkeleri elbette kurtaracağız.” (Atsız 1997: 54).

“Turancılık, bağımsız Türklerin devleti olan Türkiye sınırları dışındaki Türkleri kurtarmak demek olduğuna göre önce Hatay’ın kurtarılması, sonra Kıbrıs’ın yarısına el atılması Turancılık değil de nedir?” (Atsız 1997: 59).

Sakin Öner'e göre Atsız: *“Türkçülük tarihinin 20. yüzyılda Ziya Gökalp ve Dr. Rıza Nur'dan sonra en güçlü temsilcisi olan Atsız, Hüseyin Nihal, hayatı boyunca taviz vermeden Türkçülük fikrinin mücadelesini yapmıştır. Hiçbir baskı, engel, işkence ve mahrumiyet onu bu mücadeleden döndürememiştir.”* (Öner 1977: 16).

Atsız her şeyden önce bir fikir adamıdır. Yaşadığı dönemde Mussolini, Faşizmi; Hitler, Nazizm'i ön plana çıkarmıştır. Atsız da doğal olarak Türk'ü, Türklüğü, Türkçülüğü ve Turancılığı benimsetmek istemiştir. Binlerce Türkçü genci arkasından sürüklemiştir.

Benimsediği ve benimsetmek istediği davasını şöyle tanımlamıştır: *“Türkçü, Türk soyunun üstünlüğüne inanmış olan kimsedir. Türkçe, millî çıkarları şahısların üstünde tutan, millî mukaddesata ve geçmişe saygı gösteren, görev ahlakı yüksek olan, haksızlıklarla savaşta korkusuz bir insandır.”* (Atsız 1997: 21).

Atsız yaşamı boyunca Türkçülük için mücadele vermiştir. Tüm derdi bu olmuştur. Yalnızlık şiirini incelediğimizde bu durum nettir: *“...Nerde bilmem o geçen günlerimiz? / Artık onlar yeniden gelmeyecek. / Nerde kırlar, uzayan yol ve deniz, / O öten kuş, o güzel pembe çiçek?”* (Atsız 1990:115)

İsmet Tümtürk'ün değerlendirmesine göre Atsız: *“Atsız kendini yüzde yüz samimi bir Türklük sevgisine verdi; garipsedi, garipsendi; çevresindekilerden bambaşka bir duygu ve düşünce deminde yaşadı; bütün ömrü boyunca acı bir yalnızlığa sarılı kaldı. Onun yaşadığı yıllar Türk milletinin zulüm gördüğü, bahtının karanlık olduğu yıllardı. Türkiye dışındaki Türkler, yani milletin üçte ikisi, yabancı milletlerin zulmü altında ihtiva ediyordu.”* (Yıldırım 2005: 14)

Turan düşüncesini benimseyen Atsız sadece kendi topraklarında yaşayanlar için üzülmemiştir. Onun sevgisi bütün Türk toplumlarıdır. O, Türk toplumlarını ayrılmaz bir bütün olarak görmüştür. Diğer Türklerin sıkıntıları onun sıkıntısı olmuştur. Onun Turan'a ve Türklük düşüncesine beslediği sevgiyi eleştirenlere karşı sözler sarf etmiştir: *“Turancılık ülküsü gibi milleti hızlandırıcı, ahlaka ve fazilete dayalı kutlu bir ülküyü yermek için, ya damarlarındaki kanı yabancı hissetmek, ya komünist, yani vatan haini yahut da millî tarihi Malazgirt'ten başlatacak kadar cahil ve budala olmak lazımdır.”* (Atsız 1973: 6, 12).

Atsız, tüm Türklerin çektiği sıkıntıların çözüm olarak bütün Türklerin bir çatı altında birleşmesiyle gerçekleşeceğini savunmuştur. Onu eleştirenlerce bu durumun hayal ürünü olduğunu söyleyense de tarihte bunun mümkün olduğunu söyler. Yabancı devletler tarafından Türklere yapılan haksız muameleden kurtulmak için millî bilincin oluşması gayretindedir.

Atsız; Azerbaycan, Balkanlar, Batı Trakya, Çin, Kafkasya, Kıbrıs, Kerkük, Sovyet Devleti gibi pek çok ülke ve bölgenin başına gelen olaylara kayıtsız kalmamıştır.

Atsız'ın ülküsünün temelinde ahlak vardır. Yobazlığın her türlüsüne karşı olan Atsız yobaz bir ahlaaktan kaçınılmayı savunmuştur. Bu önemli konu için Atsız şu sözleri söylemiştir: *“Türklüğün etrafını sarmış düşman milletler ve kuvvetler karşında ancak yüksek ahlaklı, disiplinli, uyanık bir tarih şuuruna sahip, askeri terbiyesi gevşememiş, kozmopolitlikten kendini uzak tutabilmiş bir millet olmakla ayakta kalabileceğimizi zihinlere sokmaya çalışmıştır.”* (Akün 1991: 4, 88).

Atsız'ın Türk tarihine yaklaşımı bütüncüdür. Hiçbir dönemi birbirinden bağımsız telakki etmemiştir. *“Çingiz Han”* ve *“Temür Bek”* düşmanlığına karşıdır. 20. yüzyılda Osmanlı tarih yazıcılığında ele alınmış Anadoluculuk düşüncesi içerisinde Cengiz Han'ın ve Timur Bey'in *“Tatar”* diye düşmanca aktarılması da onun eleştiri yapmasına zemin hazırlamıştır.

Atsız, hanedanlık sistemi zihniyetine karşıdır. Ona göre farklı Türk devletleri yoktur. Sadece yöneten kesim değişmiştir. Yönetilen hep aynıdır. Osmanlı Devleti'nin tıklmasıyla yeni bir devlet telakki edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni devlet olarak algılanması yanlıştır. Çünkü devlet rejimi değişmiştir. Halk aynıdır. (Atsız, 1966:11).

I. BÖLÜM

SÖZLÜK

a, A

a 1. Türk alfabesinin ilk sırasında yer alan ve A adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından kalın ünlülerin düz ve geniş olanını gösterir. **M3** 426; **2. ünl.** Şaşma, hatırlama, sevin me, acıma, üzülmeye, kızma vb. duyguların anlatımına güç kazandıran söz. **YS** 88²

aba *a. Ar.* Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş. **DK** 20²

abat *sf. Far.* **âbâd etmek (veya eylemek)** Rahata kavuşturmak, gönendirmek. **M3** 427

Abaza *öz. a.* **1.** Kuzeybatı Kafkasya'da yaşayan bir halk. **2.** Bu halka mensup olan kimse. **M3** 408

Abbasi İmparatorluğu *öz. a.* Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan gelen Ebul Abbas'ın kurduğu devlet (750-1258). "Roma, Abbasi İmparatorluğu ve Bizans da kendi zamanlarının Amerikası idiler. Tarih yapıpraklarında kaldılar." **M3** 534

Abbasiler *öz. a. bk.* **Abbasi İmparatorluğu.** **M3** 213, 467

abdest *a. Far. din b.* **abdest almak** Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek temizlenmek. **M3** 462

Abdullah Battal *öz. a.* 8.yy. da yaşadığı tahmin edilen ve hakkında çeşitli inanışlar olan Malatya serdarı Hüseyin Gazi'nin oğlu. "Aşağı yukarı 740 tarihlerinde Bizanslılarla yapılan savaşlarda ölen bir Arap kumandanının adı 'Abdullah Battal'dır.'" **M3** 213, 141, 488

Abdülhak Hamit *öz. a.* Modern Türk edebiyatın doğuşunda etkin Türk şair, oyun yazarı, diplomat (1852 - 1937). "Hatırlardadır ki, bir zamanlar da komünistler "putları kırıyoruz" diye

Mehmed Emin'e Abdülhak Hamit'e saldırmışlar, fakat Yıldırım Fatih'e dil uzatamamışlardı." **M3** 288, 501

Abdülhamit *öz. a.* Osmanlı İmparatorluğu'nun 34. padişahı ve 113. İslam halifesi (1842 - 1918). "Bu kadar mefkûreci ve bu kadar ateşli bir nesil nasıl olmuş da Abdülhamit'in istibdadı ile zehirlenmiş bir vatan havasını teneffüse razı olmuş ve nasıl olmuş da on yıl içinde büyük bir Türk imparatorluğunun yıkılmasına göz yummuştu?" **M3** 169, 223

Abdülillâh *öz. a.* 1933 - 1939'da Irak Kralı Gazi bin Faysal'ın kuzeni ve kayın biraderi, onun ölümü üzerine, 1939'dan 1953'e kadar, 4 yaşında tahta geçmiş olan II. Faysal'ın vekili (Taif - 1958). "Hüseyin'in oğulları ve torunları da aynı yolda yürümüşler, nihayet bunlardan Ürdün Kralı Abdullah suikastla, Irak Kralı Gazi sarhoşlukla, yine Irak Kralı Faysal ile Kral naibi Abdülillâh da ihtilâlla ölmüşlerdir." **M3** 488

Abdülkadir İnan *öz. a.* Eski Türk dinî ve Şamanizm konularındaki çalışmalarıyla tanınan Rusya'da yetişmiş Türk tarihçi, folklorcu ve dilci (1889 - 1976). "Ankara'da yaşayan ve şimdi 82 yaşında bulunan Abdülkadir İnan bir Başkurt Türk'üdür." **M3** 217²

Abdülkadir Karahan *öz. a.* Eski Türk Edebiyatı ve hadis olmak üzere İslami İlimler alanlarında çalışmaları bulunan akademisyen (1913- 2000). "Prof. Şükri Baban ile Prof. Abdülkadir Karahan ve Yassıada Komutanı Tarık Güryay kürttürler." **M3** 217, 382

abes *sf. Ar.* Gereksiz, yersiz, boş. **M3** 281, 417, 477 **abesle iştigal etmek** (veya **uğraşmak**) yersiz, yararsız işlerle vakit öldürmek. **M3** 281

abide *a. Ar. mim.* Anıt. **M3** 149

abla *a.* Bir kimsenin kendisinden büyük

olan kız kardeşi. **DK** 240

abone *a. Fr.* Süreli yayınları, parasını önceden ödeyerek alma işi. **abone olmak** dadanmak. **M3** 416

A. Buharalı *öz. a.* 1933 - 1949'da yayımlanan Kemalist dergisi yazarı.

abur cubur *sf. mec.* Saçma sapan **M3** 170, 455

acaba *a. Ar.* **1.** Şüphe, kuşku. **YS** 22, 37, 92; **DK** 16, **M3**47; **2.** *zf.* Merak, kararsızlık veya kuşku anlatan bir söz, *acep.* **DK** 43, 59, 97, 106, 108, 127, 128, 138, 141, 143, 154, 177, 180, 186, 201, 215, 216, 225, 236, 267, 269; **M3** 66, 68, 69, 75, 79, 88, 131, 135, 170,184,185, 232, 234, 247, 282, 289, 298, 299, 299, 331, 331, 383, 409, 417, 435, 502, 506, 514, 537,

acar *a. Ar.* Güçlü ve becerikli, çevik, enerjik. **DK** 197

acarlık *a.* Acar olma durumu. **M3** 239

acayip *sf. Ar.* Sağduyuya, göreneğe, olağana aykırı, garip, tuhaf, yadırganan, yabansı. **DK** 18²,64², 94, 136, 153, 166, 169, 178, 217, 223; **M3** 207, 274, 432, 462, 514, 536

acayıplık *a.* Acayip olma durumu, yabansılık, gariplik, tuhafılık. **DK** 145

acele *sf. Ar.* Hızlı yapılan, çabuk, tez, ivedi. **M3** 59², 60², 62 **acele etmek** çabuk davranmak, ivmek **M3** 278

→ **acele acele**

acele acele *zf.* Çabucak, ivedilikle. “*Piç İlyas acele acele cevap yetiştirdi: -Aman Murad Ağa!... İstanbul'a böyle sipahi giyimiyle girilir mi?*” **DK** 85

aceyle *zf.* Acele bir şekilde. “*Çakarı böyle aceyle İstanbul'a sürükleyen sebep mühimdi*” **DK** 81; **M3** 59, 331

Acem *öz. a. Ar.* **1.** İranlı. **M3** 121; **2.** İran

“*İstanbul'da çıkmaya başlayan aylık Kemalist dergisinin ikinci sayısında Yıldırım Bayazıd'a ve Fatih'e karşı yapılan hakaret yirmi yıldan beri görüp işittiklerimize yeni bir şey katmıyorsa da hareketi yapan A. Buharalı'nın milliyetçi görünmesi yazımın menfi tesirini çoğaltıyor.*” **M3** 287, 288

ülkesi. **M3** 132, 457

acemice *zf.* Toyca, beceriksizce, acemicesine. **M3** 479

acemilik *a.* Acemi olma durumu. **DK** 5; **M3** 178²

acep (*doğ.*) **acap** *zf. Ar.* Acaba. **YS** 9, 24

aceze *ç. a. Ar. esk.* Âcizler. **M3** 336

acı *a.* **1.** Bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, **tatlı** karşıtı. **2.** *sf.* Tadı bu nitelikte olan. **YS** 97; **3.** *sf.* Herhangi bir dış etken dolayısıyla duyulan rahatsızlık, ızdırıp. **YS** 13, 47, 52, 64, 93, 130; **DK** 21, 24², 28², 65, 126, 127, 137, 138, 171, 175², 181, 188, 193, 215, 247, 259, 265, 268²; **4.** *sf. mec.* Kırıcı, üzücü, incitici, dokunaklı, kötü. **M3** 95, 155, 168, 222, 241, 256, 275, 282, 283, 298², 420, 495², 495; **5.** Ölüm, yangın, deprem vb. olayların yarattığı üzüntü, keder, elem. **YS** 49 **acı çekmek** (veya **duymak**) üzülmek. **DK** 138, 144, 155, 174, 260, 267, 269 **acı vermek** birinin üzülmesine sebep olmak, incitmek. **M3** 318

→ **acı acı, acı gerçek**

acı acı *zf.* Üzüntülü bir biçimde, dokunaklı olarak. **YS** 12, 34; **DK** 267

acı gerçek *a. mec.* İstenmediği hâlde karşılaşılan sıkıntılı durum. **M3** 357

acıklı *sf.* Acındırarak, acı verecek nitelikte olan, dokunaklı, üzücü, koygun. **M3** 260, 268, 431, 469, 472, 536, 551

acıkmak (*nsz*) Yemek yeme gereksinimi duymak. **DK** 61, 70, 100, 103², 104, 113, 184

acıktırmak (-i) Açlık duymasına sebep olmak. **DK** 104

acıma a. Acımak işi veya durumu. **M3** 155, 196

acımak (-e) Merhamet etmek. **DK** 106, 209, 227; **M3** 195², 198, 463, 479,

acındırmak (-i, -e) Birinin acımasına yol açmak, birini merhamete getirmek. **M3** 443

acınmak (-e) Acıma işine konu olmak. **DK** 179

acıtmak (-i) Ağrı, sızı duyulmasına sebep olmak. **DK** 182

âciz a. Ar. Gücü bir işe yetmez olanın durumu, güçsüzlük. **YS** 71; **DK** 176; **M3** 74, 196, 205, 236, 267, 317371², 418, 423, 452, 454, 477, 478, 487, 494

âcizlik a. Beceriksizlik, güçsüzlük. **M3** 478

Aclan Sayılğan öz. a. Tiyatro oyuncusu, yazar ve düşünce adamı. (1924 - 2001). “Genç mütefekkir Aclan Sayılğan’ın 1 Haziran 1974 tarihli Yeni İstanbul Gazetesinde yayınlanan “Kimmiş Şu ilk Osmanlı Sosyalistleri” başlıklı yazısı, Türkiye’deki sosyalizm hakkında doğru bilgisi olmayanları uyarıcı mahiyettedir.” **M3** 339, 340

aç sf. **1.** Yiyecek bulamayan. **YS** 16, 31; **DK** 27; **M3** 69, 185, 302, 322, 455; **2.** Yemek yemesi gereken, **tok** karşıtı. **DK** 35², 206, 262; **M3** 352, 439 **aç kalmak** yoksulluğa düşmek. **DK** 61

açgözlülük a. Açgözlü olma durumu veya açgözlüye yakışacak davranış, doymazlık, gözü doymazlık, tamahkârlık, tamah. **DK** 88

açı a. mec. Görüş, bakım, yön, anlayış biçimi. **M3** 118, 214, 335, 336, 348

açık sf. **1.** Açılmış kapalı

olmayan, **kapalı** karşıtı. **DK** 18, 35, 51; **2.** Gizliliği olmayan, olduğu gibi görünen. **DK** 45, 210, 211; **M3** 78, 246, 419; **3.** Örtüsüz, çıplak. **DK** 70; **4.** Kolay anlaşılır, vazih. **M3** 241; **5.** Engersiz, serbest. **M3** 176 (**bir durumu**) **açığa vurmak** belli etmek, ortaya çıkarmak. **DK** 129, 174; **M3** 75, 86, 228, 334, 360, 385, 397 **açık tutmak** bir iş yerinin çalışma durumunu sürdürmek. **M3** 533 **açık vermek** gizlenmek istenen bir olayı, bir düşünceyi veya durumu elde olmayarak ortaya koymak, açıklamak. **M3** 319

→ **açık göz, açık saçık, açık seçik, açık sözlü, açık yürekli, açıktan açığa, Açık Deniz**

Açık Deniz öz. a. Yahya Kemal Beyatlı’ya ait bir şiir. “Yahya Kemal’in “Akıncılar”ı dururken sanki kasten yapılmış gibi “Açık Deniz” manzumesi alınmıştır.” **M3** 187

açık göz sf. Uyanık davranarak çıkar sağlayan, imkânlardan kurnazca yararlanmasını bilen, cingöz, uyanık, kurnaz (kimse). **M3** 39, 67, 74, 86, 121, 150, 162, 163, 249, 302, 373, 416, 455, 552

açık saçık sf. Yüz kızartıcı, edepsiz, müstehcen, cinsel çağrışım yüklü (söz, anlatım). **M3** 441, 541

açık seçik sf. Çok açık, çok belirgin. **M3** 28

açık sözlü sf. mec. Her şeyi olduğu gibi söyleyen, sözünü esirgemeyen. **M3** 162³

açık yürekli sf. Düşündüğünü olduğu gibi söyleyen, içi temiz, gizli yönü olmayan (kimse), samimi, açık kalpli. **DK** 140

açık yüreklilik a. Açık yürekli olma durumu, samimiyet, açık kalplilik. **DK** 207; **M3** 380

açıktan açığa zf. Belirgin olarak, göz göre göre, ulu orta. **M3** 226, 552

açıkça *z.f.* Gizli bir yönü kalmaksızın, kolay anlaşılır bir biçimde. **M3** 53, 89, 113, 141, 247, 329, 363, 380, 387, 394, 453, 510

açıkçası *z.f.* Açık bir biçimde. **DK** 132; **M3** 412, 510

açıklama *a.* Açıklamak işi, izah. **M3** 47, 125, 208, 315, 330, 398, 417, 434, 462, 463, 514

açıklamak *(-i)* Bir konuyla ilgili gerekli bilgileri vermek, izah etmek, afişe etmek. **M3** 57, 299, 306, 345, 354, 355, 390, 412, 454, 493, 499, 542, 525, 544

açıklanma *a.* Açıklanmak işi. **M3** 462, 486

açıklanmak *(nsz)* Açıklama işi yapılmak, izah edilmek, ifşa edilmek. **M3** 119, 330, 368, 473, 484, 499, 521, 535, 544, 550

açıklık *a.* Açık olma durumu, aleniyet. **M3** 78, 345, 372, 299, 458,

açılmak *(nsz)* **1.** Denizde kıyıda uzaklaşmak. **YS** 12; **DK** 69, 72, 94; **2.** Açma işine konu olmak. **YS** 20; **DK** 10, 11, 34, 48; **M3** 16, 26, 42, 43, 65, 95, 159, 209, 231, 250, 268³, 269², 271, 278, 282, 305, 362, 420², 427, 451, 492, 494; **3.** Sıkılması, çekinmesi, tutukluğu kalmamak. **DK** 154; **4.** Kendine gelmek, biraz iyileşmek, ferahlamak. **DK** 48, 240; **5.** *(-den)* Uzaklaşmak. “*Bir aralık yine koşarak eşkıyalardan uzaklaştıktan sonra geriye döndü ve Mistik’in ötekilerden biraz açılmış olduğunu gördü.*” **DK** 28, 143; **6.** *mec.* Yeniden ortaya çıkmak, görüntü vermek. “*Sen açılmış bir bahardın, biz kara kıştık; bizden üstün ordularla böyle çarpıştık...*” **YS** 16

açlık *a.* Aç olma durumu. **DK** 31, 60, 78, 101; **M3** 251, 252², 346

→ **açlık grevi**

açlık grevi *a.* Kendisine veya başkalarına yapılan bir haksızlığı protesto için bir

kimsenin aç durarak gösterdiği tepki. **M3** 354, 543

açmak *(-i)* **1.** bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek. **DK** 10, 37, 47, 48, 78, 87², 109³, 122, 128, 137, 165, 174³, 176, 180, 206, 211, 216, 226, 237³, 244, 263², 269; **M3** 89, 93, 95, 174, 187, 235, 271, 291, 305, 345, 353, 407, 412, 419, 485, 536, 539, 540; **2.** sarılmış, katlanmış, örtülmüş veya iliklenmiş olan şeyleri bu durumdan kurtarmak. **DK** 234, 269; **3.** Bir kuruluşu, bir iş yerini işler duruma getirmek. **M3** 269, 336; **4.** *(-i, -e)* Yapmak, düzenlemek. **M3** 27, 202

ad *a.* bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim, nam. **YS** 10, 18, 24, 41, 42, 46, 101; **DK** 21², 22, 29, 35, 39, 50, 58, 59², 61, 63, 67³, 68², 70, 71, 75, 77², 78, 83, 91, 99, 110, 119, 128, 138, 139, 140³, 142, 148, 149, 150², 152, 153, 178, 187, 193, 205, 206, 208, 209, 212, 218, 258², 234, 239; **M3** 11, 15, 22, 40, 45², 47, 48, 52, 59, 70, 97, 118, 120, 133², 212, 213², 214, 231, 236, 256, 273, 274⁵, 275, 276¹¹, 278, 280, 281, 282, 283⁴, 289, 298², 303², 310, 335, 337, 339, 343², 345², 358², 376, 379, 388, 395, 396, 398², 406, 410, 418, 420, 423, 426, 432, 436, 452³, 453, 455, 461, 462, 469², 470⁸, 471³, 473, 483, 484, 485, 487, 490, 498, 505², 516, 521, 535, 530, 541², 550, 553², 555 **ad almak** Kendisine ad verilmek. **M3** 305, 303, 344, 466, 490 **ad bırakmak** Bir kimse veya bir şey öldükten, ortadan çekildikten sonra dillerde yalnız adı dolaşmak. “*Fakat eserine imza koymamak, ülkü uğruna ad bırakmadan silinmek her şeyden daha muhteşemdir.*” **M3** 115, 128 **ad koymak** adlandırmak. **DK** 35, 237, 239; **M3** 73, 470, 485 **ad takmak** adlandırmak. **DK** 117; **M3** 233 **ad vermek** adlandırmak. **M3** 63, 358, 364 **adı anılmak** Adı geçmek, söz konusu olmak. “*Ömründe gülmedin, rahat bulmadın/ Ölsen de nola ki anılmaz adın...*” **YS** 86, 106 **adı geçmek** Anılmak, söz konusu olmak, ismi geçmek. **M3** 132, 299, 340 **adını anmak** birinden, bir şeyden söz etmek. **DK** 250 **adını taşımak** Birinin adıyla anılmak. **M3** 213, 303

adını yaşatmak Bir kişi unutulmamak. “...Attila gibi bir barbarın adını yaşatanlara tahammül gösteriyor” demek isteyerek yardım dilenciliği yapıyor ve şunları ilave ediyordu.” **M3** 282

→ **adı sanı, adı üstünde**

ada *a. coğ.* Deniz veya göl suları ile çevrilmiş küçük kara parçası, cezire. **DK** 82, 83, 84³, 94³, 254; **M3** 55, 89, 135², 221, 292², 474

Adalar Denizi *öz. a. coğ.* Ege Denizi. “Gerçekleşecek olan birlik İslam Birliği değil, Adalar Denizinden Altayların ötesine kadar Türk Birliği olacaktır.” **YS** 71

adalet *a. Ar.* **1.** Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe. **M3** 121, 491, 548; **2.** Hak ve hukuka uygunluk. **M3** 29, 36, 75², 96, 108, 116, 118², 121, 301, 302, 352, 358³, 361², 383, 415, 453, 496, 524, 544, 548, 556

→ **Adalet Divanı, Adalet Partisi**

Adalet Divanı *öz. a. huk.* Milli birlik komitesi tarafından 12 haziran 1960'ta çıkarılan bir yasa ile kurulan; 27 Mayıs'ta tutuklanmış olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan gibi Demokrat Parti üyelerinin yargılanmasını üstlenen divan. “Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, Demokrat Parti'nin sanıklarını sorguya çekiyordu.” **M3** 522

Adalet Partisi *öz. a. siy.* 1961'de yılında kurulan ve 1980'de kapatılan merkez sağ ve liberal görüşlü Türk siyasi partisi. “Halk Partisi, Demokrat Parti ve Adalet Partisi komünizm aleyhinde gözüktükleri, Türk milletini yükseltmeyi sözde amaç edindikleri halde bunun baş şartı olan eğitimde hiçbir millî hamle yapamamıştır.” **M3** 51, 52, 74, 108, 382, 478, 535, 555

adaletli *sf.* Adil. **M3** 358, 361

adaletsizlik *a.* Adalete aykırı olma durumu. **M3** 352

adam *a. Ar.* **1.** Erkek kişi, **kadın** karşıtı. **DK** 10, 16, 28, 33, 39, 53, 61², 64, 71⁴, 77, 81², 87², 99, 109, 111², 124, 146, 147, 157, 201, 206; **2.** Birinin yanında bulunan ve işini yapan kimse. **DK** 15, 18, 19², 22, 27², 30, 31, 89, 90⁴, 91, 92², 110, 111, 154, 152, 206², 207, 208, 241², 255; **M3** 36, 37, 91, 140, 159, 168², 173, 178, 179, 209, 212, 213, 215, 217, 223, 227, 228, 235, 240, 267, 272, 279, 280, 281, 298, 221, 222, 301, 319, 337, 359, 361, 362, 368, 372, 396, 412, 415², 416, 422, 423, 439², 444³, 445, 452³, 475², 472, 473, 478, 484³, 485, 487, 491, 494, 512, 514, 522, 528, 538², 540, 549²; **3.** İnsan. **DK** 26², 56, 147, 173, 206, 207 **adam etmek** Eğitmek, yetiştirmek, topluma yararlı duruma getirmek. **M3** 469, 524 **adamdan saymak** Bir kimseye gereğinden fazla değer vermek, saygı duymak. **DK** 230 **adam olmak** **1.** Gelişmek, büyümek. **DK** 33; **2.** iyi yetişmek, iyi bir duruma gelmek. **DK** 51

Adana *öz. a.* Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 92, 178, 306, 347

Adanalı *öz. a.* Adana ilinden olan kimse. **M3** 408

adap (*doğ.*) **adâp** *a. Ar.* Yol yordam. **M3** 490, 491³, 505

adaptasyon *a. Fr.* Uyarlama. **M3** 537

adaş *a.* Adları aynı olanlardan her biri. **DK** 21³, 60, 67, 68, 228, 247, 258

aday *a.* Bir görev, bir iş için kendini ileri süren veya başkaları tarafından ileri sürülen kimse. **aday olmak** Herhangi bir işe alınmak veya seçilmek için istekli olmak. **M3** 333, 410 Herhangi bir işe alınmak veya seçilmek için istekli olmak. **DK** 51; **M3** 410, 552 **aday göstermek** Bir iş veya bir görev için birini aday olarak belirlemek, namzet göstermek. **M3** 416

Âdem öz. *a. Ar.* Dinî inanışlara göre dünya üzerindeki ilk insan. **M3** 492, 494², 499,

âdet *a. Ar. top. b. Görenek.* **DK** 230; **M3** 164², 354, 490, 491 **adet olmak** öteden beri yapılır olmak. **M3** 73, 116

âdeta *zf. Ar.* Hemen hemen, sanki. **DK**

adım *a. 1.* Girişim, hamle. **YS** 123; **2.** *a.* Yürümek için yapılan ayak atışlarının her biri. **DK** 8, 9², 10, 12; **DK** 19, 20², 21², 28², 34, 35, 38, 44, 48, 64², 65, 66, 71, 104, 106⁴, 107, 116, 117², 119 122, 128, 130, 136, 139, 161, 170, 171², 173, 184, 185, 245², 250, 254, 257, 479; **M3** 16, 47, 59, 135, 179, 418 **adım (veya adımını) atmak 1.** Yürümek için ayağını öne doğru uzatıp basmak. **DK** 25, 88, 109, 112, 116, 181, 225², 232, 245, 263; **2.** bir işe ilk kez girişmek. **M3** 89, 154

adım adım *zf.* Yavaş yavaş. **YS** 48; **DK** 117, 257

adımlık *sf.* Adım uzunluğunda olan. **DK** 51, 63, 116, 117, 118, 170

adi *sf. Ar.* Değersiz, kötü, sıradan, hiçbir özelliği olmayan. **M3** 75, 223, 290, 331, 354, 528

adlandırmak *(-i)* Çağırarak veya anmak için bir canlıya, bir yere, bir şeye ad vermek, ad koymak, ad takmak, ad vermek, isimlendirmek, isim koymak, isim takmak, isim vermek, tesmiye etmek. **M3** 74²

adlı *sf.*.. adı taşıyan, isimli. **YS** 14, 40, 51; **DK** 39, 235; **M3** 46, 48, 63³, 64², 99, 119, 169, 217, 287, 288, 379², 421, 432², 423, 445, 484, 487, 490, 493, 500, 551, 553³, 554,

adlı *sf. Ar. huk.* Adaletle ilgili. **M3** 427

adliye *a. Ar.* Hukuk ve adalet işlerinin görüldüğü resmî yapı. **M3** 556

Adnan Menderes öz. *a.* Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanlığını yapmış, İ

33, 52, 60, 70, 73, 91, 137, 143, 151, 186, 187, 202, 261, 264; **M3** 39, 78, 83, 164, 167, 245, 288, 406, 419, 468, 489, 506, 514

adı sanı *a.* Bir kimsenin kimliği. **M3** 471

adı üstünde *zf.* Adından da belli olduğu gibi. **YS** 40; **M3** 432

tıklal Madalyası sahibi Türk siyasetçi, devlet adamı ve hukukçu (1899 – 1961). “27 Mayıs hareketi olduğu zaman, İstanbul vilayeti önündeki gazetecilerin birkaçının “Adnan Menderes ecnebi dövizlerle kaçarken yakalandı diye yazalım mı” diye konuştuklarını, bu konuşmayı dinleyen birisi bana anlatmıştı.” **M3** 543

adsız *sf.* Adı olmayan, isimsiz. **YS** 23

→ **adsız sansız**

adsız sansız *sf.* Adı anılmayan, bilinmeyen. **adsız sansız olmak** Adı anılmamak, bilinmemek. **YS** 49; **M3** 167, 180, 255³, 260, 261

adsızlık *a.* Adsız olma durumu, isimsizlik. **M3** 222

af *a. Ar.* Bir suçu, bir kusuru veya bir hatayı bağışlama. **M3** 337, 394, 420², 422, 427³ **affa uğramak** Bağışlanmak. **M3** 367

afaki *(doğ.) afakî sf. Ar. esk.* Gereksiz, önemsiz (söz). **M3** 181

aferin ünl. *Far.* Övme, takdir, beğenme vb. duyguları belirtmek için söylenen söz, bravo. **DK** 51, 83

afet *a. Ar.* Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım. **DK** 266²; **M3** 184

affetmek *(-i) Ar. + T.* bağışlamak. **M3** 178, 509

affettirmek *(-i) Ar. + T.* bağışlanmasını sağlamak. **M3** 420

Afgan *(doğ.) Efgan* öz. *a.* Afganistan

halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 86, 132, 395

Afganistan (*doğ.*) **Efganistan** *öz. a.* Orta Asya'da yer alan bir ülke. "Meselâ Efganistan aşağı yukarı 10-12 milyonluk geri bir memleket olduğu halde 100 milyonluk Pakistan"la davâlıdır." **M3** 86,131, 247

aforoz *Rum. a. din b.* Hristiyanlıkta kilise tarafından verilen cemaatten kovma cezası. **aforoz etmek** Hristiyanlıkta kilise tarafından cemaatten kovmak **M3** 359

Afrika *öz. a.* Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri. **M3** 42, 135, 245, 386, 428,530, 538,

Afşın *öz. a.* Hüseyin Nihal Atsız'ın 15 yaşında vefat eden yeğeni. "Ne ümitlerle gelip dünyaya En güzel ismi takındın: Afşın!" **YS** 133²

Afşın Yayınları *öz. a.* Nejdet Sançar'ın genç yaşta kaybettiği oğlunun adına kurduğu yayın. "Bu son yazı Afşın Yayınları'nın 8'incisi olarak 1966'da çıkan 'Türk Tarihinde Meseleler' adlı kitabımda da vardır." **M3** 63

afyon *a. Ar. kim.* Olgunlaşmamış haşhaş kapsüllerine yapılan çiziklerden sızan, güçlü bir zehir olmakla birlikte içinde morfin, kodein vb. uyuşturucular bulunan madde. **M3** 89²

afyonlu *sf. mec.* Dalgın, uyuşmuş, uyuşuk (kimse). **M3** 252

ağa *a. 1.* Büyük kardeş, ağabey. **DK** 14, 54², 55, 65, 80; **2.** Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan. **DK** 55, 65, 67, 70, 79, 81²,80³, 82, 86², 87, 88, 134², 138, 140², 147, 148, 169, 229, 242³, 264²,265²; **M3** 317, 275, 393; **3.** Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse. **DK** 71

→ **ağabey**

ağababa *sf.* Bir yerde, bir topluluk içinde

etkili olan, sözü geçen, ileri gelen (kimse). **M3** 389

ağabey *a.* Büyük erkek kardeş, aka. **M3** 289

ağaç *a. bit. b.* Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki. **YS** 111; **DK** 8, 24, 25², 29, 71⁵, 72, 93, 117, 116, 119, 145, 170, 182, 184, 215, 215, 216⁷, 240³, 241, 243, 244², 243, 245⁸, 246, 266, 268, 269³; **M3** 17², 167, 219, 231, 361², 460²

ağaçlı *sf.* Ağacı olan. **DK** 208

ağarma *a.* Ağarmak işi. **DK** 8

ağarmak (*nsz*) **1.** Aydınlanmak. **DK** 115; **2.** Beyazlaşmak. **DK** 77, 268²

ağartı *a.* Uzaktan ancak seçilebilen, belli belirsiz bir aklık. **DK** 9

ağartmak (*-i*) Ak duruma getirmek, beyazlatmak. **M3** 141

ağdalı *sf. mec.* Bilinmeyen kelimelerden, anlaşılması güç sözlerden oluşan (deyiş). **M3** 455

ağı (*doğ.*) **ağu** *a.* Zehir. **DK** 193²; **M3** 453

ağılı (*doğ.*) **ağulu** *sf.* İçinde ağı bulunan, zehirli. **DK** 108, 158

ağır *a. 1.* Tartıda çok çeken, **hafif** karşıtı. **DK** 178, 236, 264; **6.** Çapı, boyutu büyük. **DK** 82; **DK** 139, 173, 183; **M3** 31, 103, 110, 200, 245, 278, 348; **2. mec.** Çetin, güç. **YS** 109; **M3** 317; **3. zf.** Yavaş. **DK** 9; **4. sf.** Yavaş. **DK** 10, 48, 104, 130, 169, 263; **5. sf. 1. mec.** Tehlikeli, korkulu, vahim. **YS** 42; **7. mec.** Dokunaklı, insanın gücüne giden, kırıcı. **DK** 172; **8. mec.** Ağırbaşlı, ciddi. **M3** 16² **ağır gelmek 1.** Yapılması güç gelmek. **DK** 207, 243; **2.** Gücüne gitmek, onuruna dokunmak. **DK** 199 **ağırna gitmek** Onuruna dokunmak veya gücüne gitmek. **DK** 134, 223

→ **ağırbaşlı, ağır endüstrisi, ağır makineli, ağır sanayi, ağır söz, ağır yara**

ağır ağır *zf.* Yavaş yavaş. **DK** 5, 116, 184, 263

ağırbaşlı *a. mec.* Davranışları ölçülü, olgun (kimse), vakur, ciddi, hoppa karşıtı. **M3** 16, 207, 213, 235, 445

ağır endüstrisi *a.* Üretim araçları yapan sanayi. “*En aşağı ilk öğrenim görmemiş tek fert yoktu. Ağır endüstrisi vardı.*” **M3** 31²

ağır makineli *a. ask.* Kundak üzerine oturtulmuş, mermisi özel boyutlarda olan, etkili ateş gücüne sahip tüfek veya top. **M3** 31

ağır sanayi *a.* Üretim araçları yapan sanayi. **M3** 483

ağır söz *a. mec.* Kişinin onuruna dokunan, dayanılması güç söz. **DK** 172

ağırlamak (-i) Konuğa saygı göstererek onun her türlü rahatını, gereksinimini sağlamak, ikram etmek, izaz etmek. **DK** 53, 70, 151

ağırlaşmak (*nsz*) **1.** Yavaşlamak **DK** 98; **2. mec.** Güçleşmek, zorlaşmak. **M3** 16

ağırlık *a.* **1.** Ağır olma durumu. **DK** 7; **2. mec.** Sıkıntı. **DK** 8, 115; **3. mec.** Uyuşukluk ve gevşeklik durumu. **DK** 180²; **4.** Yavaşlık. **DK** 217

ağır yara *a. mec.* Bir olay sonunda varılan olumsuz durum. **YS** 45

ağıt *a. ed.* Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını, büyük felaketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı, sagu, mersiye. **YS** 83², 123, 133

ağız *a. anat.* **1.** yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin

sindirilmeye başlandığı organ. **DK** 9, 146, 263²; **M3** 70, 71, 99, 124, 145, 146, 167, 275, 283, 298, 364², 367, 368, 404, 418, 502, 505, 508, 526, 527, 541; **2.** Kimi vakit “kez” anlamına gelir. **DK** 99; **3.** Birkaç yolun birbirine kavuştuğu yer, kavşak. **DK** 211 **ağız açmak** Söz söylemek, konuşmak. **DK** 102 **ağızda sakız edilmek** Bir söz veya düşünceyi sık sık tekrarlayıp durmak. “*Ağızlarında sakız edilen ‘Milliyetçilik’, ‘Atatürk İlkeleri’ gibi sözlere rağmen kafalarda hâkim olan düşünce ‘iktisadî refah’ ve ‘beynelmilelcilik’ tir.*” **M3** 124; **DK** 64 **ağız yapmak** birini kandırmak, yanıltmak amacıyla duygularını, düşüncelerini olduğundan başka türlü gösterecek bir biçimde konuşmak. **DK** 50 **ağza almamak** anmamak, sözünü etmemek. **M3** 145, 366 **ağızdan eksilmemek** Her zaman sözünü etmek, söylemek. “*Elinde uzun bir bıçak vardı ve dervişlerin ağızından eksilmeyen o ‘Baba Resullullah’ sözünü acayip bir tarzda bağıryordu*” **DK** 64 **ağızdan kaçırmak** İstemediği hâlde boş bulunup söyleyivermek. **DK** 97, 238 **ağızda sakız gibi dolaşmak** Bir söz veya düşünceyi sık sık tekrarlayıp durmak. **M3** 235 **ağızını açmamak** Hiçbir söz söylememek, ses çıkarmamak. **DK** 206 **ağızını bıçak açmamak** Üzüntüden söz söyleyemeyecek durumda olmak. **DK** 157

→ **ağız birliği**, ağızdan ağıza, **ağız sıkı**

ağız birliği *a. mec.* Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşma, söz birliği. **ağız birliği etmek** Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak. **M3** 427

ağızdan ağıza *zf.* Sözlü bir biçimde. **DK** 59

ağlama *a.* Ağlamak işi. **YS** 111, 112, 145², 270

ağlamak (*nsz*) Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek. **YS** 46, 48, 72, 75, 79; **DK** 35, 36³, 45, 72⁴, 145³, 164, 179, 266; **M3** 122,

195, 207, 212, 240, 253, 405

→ **ağlaya ağlaya**

ağlamaklı *sf.* Ağlar gibi olan, üzüntülü, ağlak, ağlamalı, ağlamsı. **ağlamaklı olmak** Neredeyse ağlayacak duruma gelmek, ağlamalı olmak. **DK** 46

ağlaşmak (*nsz, -le*) Birlikte ağlamak. **YS** 63, 64; **DK** 36, 144

ağlaya ağlaya (*doğ.*) **ağlıya ağlıya** *zf.* Sürekli ağlayarak. “Üçüncü yarışta üç at boyu geçmiş. Şehzâde gık diyememiş. Perişan bir halde ağlıya ağlıya gitmiş” **DK** 72

ağrı *a.* Vücudun herhangi bir yerinde duyulan şiddetli acı. **YS** 10, 122; **DK** 138, 184, 235

→ **ağrı sızı, Ağrı Dağı**

ağrı sızı *a.* Rahatsızlık veren acı, sancı **M3** 318

Ağrı Dağı *öz. a.* Türkiye'nin en yüksek dağı. “Türkiye tarafından İran’a güneyde biraz toprak verilerek buna karşılık İran sınırı içinde bulunan Ağrı Dağı bölümlerinin Türkiye’ye katıldığı doğru değil midir?” **M3** 223 318, 381, 458, 553³

ağrımak (*nsz*) Vücudun bir yeri ağrılı durumda olmak. **DK** 137, 143

ağustos *a.* Yılın sekizinci ayı. **DK** 197; **M3** 63, 212, 230, 279, 282, 432, 508, 514, 515, 516, 526

ağyar (*doğ.*) **ağyâr** *ç. a. Ar. esk.* Başkaları, yabancılar, eller. **YS** 131

ağzı sıkı *sf.* Sır saklayan, ağzı pek, ketum. **DK** 12, 15, 16, 56

ah (*doğ.*) **âh** *a. 1.* İlenme, beddua. **YS** 86, 120, 131; **2. ünl.** Sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duygular anlatan bir söz. **DK** 132, 180, 215, 250, 266; **M3** 305², 212 **ah**

çekmek Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek. **DK** 110; **M3** 212 **âhı tutmak** Birinin ilenmeleri gerçekleşmek. **YS** 29

ahali *ç. a. Ar.* Aralarında aynı yerde bulunmaktan başka hiçbir ortak özellik bulunmayan kişilerden oluşan topluluk, halk. **DK** 250; **M3** 245, 325, 326

ahbap *ç. a. Ar.* Kendisiyle yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse. **M3** 45

Ahd -i Atik *öz. a. Ar. din b.* Tevrat. **M3** 179

Ahemenidler *öz. a. MÖ* 6. yüzyılda Büyük Kiro tarafından kurulan Pers devleti. “Ey Asurlular ve Ahemenidlerin cihangirlik zamanında, onların öncüleri ve kahraman askerleri olan arslan Kürtler! Beşyüz yıldır yattınız.” **M3** 457

ahenk *a. Far.* Uyum, armoni, harmoni. **DK** 45, 121, 162, 183; **M3** 13, 179, 457²

ahenkli *sf.* Uyumlu, düzenli. **DK** 5, 6, 210

ahım şahım *sf.* Beğenilecek, değer verilecek nitelikte. **M3** 380

ahır *a. Far.* Evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı. **DK** 10, 12, 34, 231, 264, 265, 267²

Ahî Evren *öz. a.* Ahiliğin kurucusu sayılan debbağların (dericilerin) piri, 32 çeşit esnaf ve sanatkârın lideri, Türk filozof (1171-1261). “4 Eylül 1971 Cumartesi akşamı İstanbul Radyosu ‘Ahî Evren’den bahsetti. Ahî Evren, Anadolu’da esnaf teşkilatını kurmuşmuş.” **M3** 212⁵

ahkam (*doğ.*) **ahkâm** *ç. a. Ar.* Hükümler. **ahkâm çıkarmak** Kendi düşüncelerine dayanarak birtakım yargılara varmak. **M3** 372

ahlak (*doğ.*) **ahlâk** *ç. a. Ar.* Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları

davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağtöre. **M3** 13, 21, 23, 29, 30², 31², 38, 54², 61, 88, 92, 96, 106, 118, 121, 127², 143, 153⁴, 154, 156, 157¹³, 158³, 159³, 161⁸, 163, 164⁷, 165, 177, 183, 195, 222, 226, 239², 270, 282², 287, 373, 383², 459, 465, 472, 490, 491, 158², 160, 189, 215, 415, 438, 441, 499, 503², 519, 523, 524, 541², 545 551, 546, 552

→ *ahlak dışı*

ahlak dışı *sf.* Töre dışı. **M3** 438

ahlaki *sf.* Ar. Ahlaka uygun, ahlakla ilgili, aktöresel, sağtöresel. **M3** 58, 158, 180², 183, 184³, 190, 222, 304, 545

ahlaklı *sf.* Ahlak kurallarına bağlı, bunlara uygun davranan (kimse). **M3** 222, 226, 415

ahlaksız *sf. mec.* Dürüst davranmayan, kötü huylu, terbiyesiz. **M3** 158, 159, 186, 227, 349, 542, 543, 545, 552

ahlaksızca *zf.* Ahlaksız bir biçimde veya tarzda, ahlaksızcasına. **M3** 24

ahlaksızlaşmak (*nsz.*) Ahlaksız duruma gelmek. “...doktorlar da ahlaksızlaşıp onlara bol bol vitamin reçetesi yazmaya başlarsa yapılacak tek şey, insanların vitamininden ölmelerini durdurmak için vitamini piyasadan kaldırmak olur.” **M3** 536

ahlaksızlık *a.* Ahlaksız olma durumu. **M3** 127, 155², 156, 157, 176, 241, 251, 304, 321, 465², 466, 491, 491, 519, 534, 541, 544², 546 **ahlâksızlık yapmak** Ahlaksızca davranmak. “İstanbul’a para vermek, sefâhat ve ahlaksızlık yapmak için bir sürü budala milyoner değil, eski tarih eserleri görmek için ciddi bilim adamları gelmelidir.” **M3** 159

ahlı *sf.* Duygulu, içli kimse. **M3** 212

ahmak *sf.* Ar. Aklını gereği gibi kullanamayan, bön, budala, aptal. **YS** 129; **M3** 99, 333, 368, 383, 388, 416, 461

ahmakça *sf.* Biraz ahmak. **M3** 96

ahmaklık *a.* Zekâsı az gelişmiş olma durumu, budalalık, anlayışsızlık, akılsızlık. **M3** 317, 326

Ahmed *öz. a.* Ar. **DK** 92, 229

Ahmed Âsım *öz. a.* 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında yetişmiş bilim insanı, şair, yazar ve mütercim (1755 - 1820). “Bu ibarenin, müellif olan Ali Bin Half’e mi, yoksa mütercim olan Ahmed Âsım’a mı ait olduğu belli değildir.” **M3** 529

Ahmet Cevat *öz. a.* Azerbaycanlı şair (1892 - 1937). “Ahmet Cevat neden mütareke yıllarında Türkçülüğün aleyhinde olduğu gazetelerde yazdı?” **M3** 142

Ahmet Emin Yalman *öz. a.* Türk gazeteci ve yazar. “Ali Fuat Başgil’in, Ahmet Emin Yalman tarafından açılan kampanyaya katılarak, Moskof uşağı bir İslav olan Nâzım Hikmetin affı için imza attığı sıralarda, öğrencilerinden biriyle arasında bir tartışma geçmişti.” **M3** 67², 412, 420, 427, 435

Ahmet Salih *öz. a.* Türk bürokrat (1905 - 1982). “Ahmet Salih ‘Kerkük valisi’ (25 Mart tefrikası)” **M3** 396

Ahmet Vefik Paşa *öz. a.* Osmanlı devlet adamı, diplomati, çevirmen ve oyun yazarı (1823 -1891). “Türkiye’de Ali Suavi, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ziya Gökalp, Dr. Rıza Nur, Dr. Mustafa Hakkı Akansel gibi kalem sahibi Türkçüleri yetiştiren Türkçülük 3 Mayıs 1944 hareketiyle belki de memleketi komünizm tehlikesinden kurtarmıştır.” **M3** 110

Ahmet Yıldız *öz. a.* Türk yazar, dergi genel yayın yönetmeni (ö. 6 Haziran 1960 Artvin). “Solcuların tehlikesini hala anlamayan kurmaylar arasında 38’lerden Cemal Madanoğlu ile Ahmet Yıldız’ı da gösterebiliriz.” **M3** 370

ahiret *a. Ar. din b.* Dinî inanışa göre, insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrı'ya hesap vereceği yer, öbür dünya, öteki dünya. **DK** 233; **M3** 48, 125, 484, 506, 507

aille *a. Ar. top. b. 1.* Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. **DK** 23², 50³, 157, 55, 141³; **2.** Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. **DK** 229; **M3** 68, 99, 108, 112, 124, 126, 127, 158, 159², 164, 188, 226, 305, 315, 325, 344, 348², 362, 363, 383, 416, 465, 472², 514, 525

→ **aille ocağı**

aille ocağı *a. mec.* ailenin kurduğu, yerleştiği, geliştirdiği ev. **M3** 279

ait *sf. Ar.* İlgilendiren, ilişkin, ilişik, ilgili, değgin, ...için, (-e) düşen. **M3** 105, 113, 126, 145, 181, 187, 221, 231, 233², 256, 269, 291, 311, 351, 407 **ait olmak** İlgilendirmek, birinin olmak, birine düşmek. **M3** 94, 105, 276, 351, 445, 529, 555

ajan *a. Fr.* Bir devlet veya kuruluşun gizli amaçları için çalışan kimse, casus. **M3** 297, 301, 312, 315, 317, 319, 323, 362, 370, 373, 398

ajanlık *a.* Ajan olma durumu. **M3** 318, 368

ak *a.* Kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı. **M3** 141, 212

→ **ak sakallı**

ak sakallı *sf.* Yaşlı. **DK** 70, 260²; **M3** 504

akalliyet *a. Ar. esk.* Azınlıklar. **M3** 134, 174

akciğer *b. a. gövb.* Göğüs kafesinin büyük bir bölümünü dolduran ve solunum aygıtının temeli olan, sağlıklı sollu iki parçalı organ, rie. **M3** 225

akça *a.* Akçe. **YS** 105; **DK** 26, 81, 86, 90, 91³, 93⁴, 94, 134, 135, 142², 215, 228, 234², 243, 249², 267

Akdeniz (*doğ.*) **Ak Deniz** *öz. a.* Atlas Okyanusu'na bağlı, kuzeyinde Avrupa, güneyinde Afrika, doğusunda Asya kıtaları bulunan deniz. "Almanlannki bütün Almanları ve Flamanları birleştirerek Ak Denize kadar inip Avrupaya hâkim olmaktır." **YS** 12; **M3** 136, 301, 403

Akhisar Ovası *öz. a.* Manisa ilinin Akhisar ilçesinde yer alan bir ova. "Çok sıkı yürüyüşlerle Akhisar ovasına gelmişler, bir gece konaklamışlardı." **DK** 59

akıbet *a. Ar.* Genellikle kötü son, sonuç. **M3** 137, 222, 257, 285, 305 **akıbetine uğramak** Birinin düştüğü kötü duruma düşmek. **M3** 327

akıl *a. Ar.* Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us. **YS** 115, 130; **DK** 43; **M3** 43, 79, 92, 212, 305, 348, 349, 372, 373, 381, 382, 404, 447, 455, 459, 460, 484, 485, 501, 503, 504², 506, 509, 510², 545 **akıl almamak** **DK** 118 **akıl almaz** İnanılacak gibi olmayan, inanılmaz. **M3** 269, 485 **aklı erdirememek (veya ermemek)** Ne olduğunu anlayamamak, sırrını çözememek. **M3** 232, 418 **akıl etmek** Herhangi bir önlem veya çareyi zamanında düşünmek. **DK** 125 **akıl öğretmek** Birine nasıl davranacağını göstermek, yol göstermek, akıl vermek. **DK** 270 **akıl sır ermemek** Bir işin niteliğini, gizli yönlerini anlayamamak. **DK** 62 **akla gelememek** Hatırlanamamak. **M3** 381, 329, 353 **akla hayale gelmemek** İnanılmamak. **M3** 113 **aklı başına gelmek** Ayılmak, kendine gelmek. **DK** 205; **M3** 251, 386, 530 **aklı başında** *sf.* Sürekli akıllı davranan. **DK** 160; **M3** 372, 437, 538², 544 **aklı başka yerde olmak** Başka şeyler düşünmek. **DK** 37 **aklı başından gitmek** Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak. **DK** 191 **aklı ermek** Anlayabilmek. **M3** 241, 448, 483 **aklı karışmak** Ne yapacağını bilememek, şaşırarak, bocalamak. **DK**

163 **aklı şaşmak** Düşünemez hale gelmek, muhakemesini kaybetmek. “*Dünya güzeli bir kız olmuş. Görenlerin aklı şaşar, güzelliğini işitenler görmek için yüce dağlar aşarmış.*” **DK 71 akıllara durgunluk vermek** Çok şaşılacak bir şey olmak. **M3 323, 531 aklına esmek** Daha önce düşünmemiş olduğu şeyi birden yapmaya karar vermek. **DK 208; M3 170 aklına gelmek** Hatırlamak, anımsamak **DK 34, 41, 50, 54, 90, 96, 110, 104, 109, 127, 147, 185, 217, 225², 243, 381, 537 M3 309, 354 aklında kalmak** Hatırlamak. **DK 145 aklında olmak** Unutmamak, hatırlamak. “*Deli Kurt, aklında hep Tümenoğlu ve Varsak olduğu halde cevap verdi: -Benim öldürdüğümü anlarlarsa gelir.*” **DK 142 aklından çıkarmamak** Sürekli hatırlamak, unutmamak. **DK 91 aklından geçirmek** Bir şeyi yapmayı düşünmek, tasarlamak. **DK 8; M3 287 aklından geçmek** Düşünmek. **DK 18, 127, 178 (birinin) aklına getirmek** Hatırlatmak. **DK 101 (kendi) aklına getirmek** Hatırlatmak. **DK 43, 97, 114, 196, 244, 254 aklını başına almak (veya toplamak veya devşirmek)** Akılsızca davranışlarda bulunmaktan kendini kurtarmak. **DK 162; M3 382 (birinin) aklını çelmek** Ayartmak, baştan çıkarmak. **DK 164 aklını kaçırmak** Gereksiz, yersiz iş yapmak. **DK 19 aklını oynatmak** Çıldırarak. **DK 109**

→ *akıl fukarası, akıl hastası*

akılcı *sf. fel.* Usçu, rasyonalist. **M3 509**

akıl fukarası *a. mec.* Aklı, zekâsı, anlayışı kıt, akılsız, düşüncesiz. “*On Beşinci Yüzyılda Anadolu’da “Hurufi” denen bir takım akıl fukaraları vardı.*” **M3 372**

akıl hastanesi akıl hastalarının yatırıldığı hastane. **M3 453**

akıl hastası *a.* düşünce fonksiyonunda bozukluk olan psikiyatri hastası, deli, şizofren(ik). **M3 379**

akıllı *sf. 1.* Gerçeği iyi gören ve ona göre

davranan, akil. **DK 23, 99; 2.** Çabuk kavrayan, zeki. **DK 60, 81, 83², 217; M3 237, 247, 477, 481**

akıllıca *zf.* Akla yakın, doğru bir biçimde, akıllıcasına, akilane. **YS 103**

akılsız *sf.* Aklı, gerçeği görüp ona göre davranmayan, anlayışı kıt. **DK 111; M3 205, 348, 495², 527**

akılsızlık *a.* Akılsız olma durumu. **M3 363**

akım *a.* Sanatta, siyasette, düşünce hayatında ortaya çıkan yeni bir görüş, yöntem, hareket, cereyan, tarz. **M3 18,59, 385, 428, 494, 548, 553**

akın *a.* Düşman topraklarına tedirgin etme, yıldırma, çapul vb. amaçlarla toplu olarak yapılan baskın. **YS 11, 39, 133; M3 69 akın etmek** Düşman ülkesine saldırmak, baskın yapmak. **YS 25 akın yapmak** Sahibi olmak, etkili olmak, ele geçirmek. “*Dolu dizgin yaparken ülkiine doğru akın/ Ateşe atılmalı, denize dalmalısn.*” **YS 72**

akıncı *a. tar.* Düşman ülkesine akın yapan savaşçı. **DK 197², 219, 220², 224², 251⁴, 256, 257²; M3 187, 203, 368, 413, 467**

Akıncılar *öz. a.* Yahya Kemal Beyatlı’ya ait bir şiir. “*Yahya Kemal’in “Akıncılar”ı dururken sanki kasten yapılmış gibi “Açık Deniz” manzumesi alınmıştır.*” **M3 187**

akıntı *a.* Havanın veya suyun herhangi bir yöne doğru yer değiştirmesi, akım, cereyan. **DK 16**

akış *a.* Geçip gitme, sürüp gitme. **M3 310, 357, 476**

akıtmak (-i, -e) Akmasını sağlamak, akmasına yol açmak, dökmek. **DK 222, 223**

Akkavakoğlu Ahmed *öz. a.* **DK 219**

Akkoyunlu İmparatorluğu *öz. a.* 14.

yüzyılda Oğuz Türklerinin kurmuş olduğu devlet. “*Bunlardan başka Dulkadir Türk beğliği ile Buğdan Romen Prenslığı hâkimiyet altına alınmış, Akkoyunlu Türk İmparatorluğu ile Macaristan ve Napoli Krallıkları ve Venedik Ceneviz cumhuriyetleri yenilmiş.*” **M3** 103, 292, 389

aklı *sf. Ar. esk.* Akılla ilgili, akla dayanan, akılsal. **M3** 352, 504

akmak (*nsz*) 1. Karışmak, katılmak. **YS** 62, 107; **DK** 133; 3. (-den) Sıvı bir madde bir yerden çıkmak. **YS** 71; **DK** 34, 137, 215; **3. mec.** Zaman çabuk geçmek. **YS** 51; **M3** 206, 529 **akan sular durmak** İtiraz edememek, söyleyecek sözü kalmamak. **M3** 323

akraba *ç. a. Ar. huk.* Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler. **DK** 58, 91, 154, 155; **M3** 183, 231, 403, 466 **akraba olmak** Evlilik yoluyla yakınlık kurmak. **M3** 101, 148

akrabalık *a.* Akraba olma durumu. **M3** 147, 148², 426,

akrep *a. Ar. hay. b. 1.* Akreplerden, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcek. **M3** 368; **2. mec.** Kötü niyeti olan, birine saldırmak için hazır durumda bulunan (kimse). “*Yurdu aydınlatır ve gizli köşelere sinmiş olan bütün akrepleri açığa çıkararak, karanlıkta iş görmelerine engel olur.*” **M3** 228

aksak *sf. 1. mec.* İyi gitmeyen, iyi işlemeyen. **YS** 126; **2. sf.** Aksayan, hafifçe topallayan. **DK** 139; **M3** 206,

Aksak Temür Beğ *öz. a.* Timur İmparatorluğu'nun kurucusu, komutanı ve hükümdarı. “*Osmanlılar ne Birleşik Haçlılardan çekinirler, ne de yeni bir Aksak Temür Beğ'in çıkmasından telâşa kapılırlardı.*” **DK** 15, 54, 68, 92, 222; **M3** 107, 149, 163, 409, 430, 431

aksaklık *a.* Aksak olma durumu.

aksaklık yapmak *mec.* (İşler) Gerektiği gibi yürümek, aksamak. “*...Ne kimsenin gönlünü kırar ne de devlet işlerinde aksaklık yapacak bir buyruk verirdi.*” **M3** 163

aksamak (*nsz*) *mec.* Bir iş gereği gibi yürümek, geri kalmak. **DK** 30; **M3** 111, 556,

→ **aksaya aksaya**

aksaya aksaya *çf.* Sürekli aksayarak. “*‘Murad Ağa’ diye bağırان bir adam aksaya aksaya yaklaşıyordu.*” **DK** 241

aksi *sf.* Ters, zıt, karşıt, olumsuz, menfi. **DK** 24, 128, 203, 211; **M3** 43, 61, 478

→ **aksi gibi, aksi hâlde**

aksi gibi *çf.* İstenmediği hâlde, aksilik olarak. **DK** 128

aksi hâlde *çf.* Yoksa, öyle olmazsa, aksi takdirde. **M3** 36, 407

aksine *çf.* Tersine. **DK** 64, 132; **M3** 120, 228, 3163, 44, 430, 434, 438, 470, 509

aksülamel *a. Ar. esk.* Tepki, reaksiyon. **M3** 178

akşam *a. T. + Far. 1.* Gündüzün son ve gecenin ilk saatleri, akşam vakti, akşamleyin. **YS** 84; **DK** 17, 35, 41, 69, 78, 87, 88, 100², 123², 124, 146, 158, 179², 184, 201, 203, 209, 211, 212², 221, 241, 240, 243, 245, 250, 257, 262, 265; **M3** 213, 212; **2. Gece.** **DK** 134, 265

→ **akşam karanlığı**

akşam karanlığı *a.* Alaca karanlık. **DK** 142, 136, 161, 212

akşamleyin *a. çf.* Akşam saatlerinde, akşam olduğunda, akşam saati, akşam vakti. **DK** 245

Akşehir *öz. a.* Konya iline bağlı ilçelerden biri. **DK** 134²

aktarılmak (nsz) Aktarma işine konu olmak. **M3** 537

aktarma *a.* Aktarmak işi. **aktarma yapmak** Aktarmak. “Öztuna, *naşirlerin Dünya Tarihi* adlı ansiklopedik eserlerinde, kendi kitabından isim zikretmeden pek çok aktarmalar yapıldığından haklı olarak şikâyet etmektedir.” **M3** 63

aktarmak (-i, -e) **1.** Bir şeyi bir yerden, bir kaptan başka bir yere veya kaba geçirmek. **DK** 25, 122; **2.** (-i, -e) İletmek, bildirmek. **M3** 49, 63

aktörlük *a.* Aktörün görevi, aktörün yaptığı iş. **M3** 185²

akvam *ç. a. Ar. esk.* Kavimler. **M3** 454

al a. 1. Kanın rengi, kızıl, kırmızı. **2. sf.** Bu renkte olan. **DK** 71; **M3** 254², 286

→ *al al*

al al *zf.* Her yanı kırmızı veya çok parlak kırmızı. “*Toprağın içkisidir kanları, al al içilir/ Tarihin bir olağanüstü ve şahane işi.*” **YS** 43

alabilmek (nsz, -i) Alma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 396

alabildiğine *zf.* Sınırsız, uçsuz bucaksız bir biçimde. **M3** 18, 246, 305, 381, 535

alaca *a.* Birkaç rengin karışımından oluşan renk, ala.

→ **alaca karanlık**

alaca karanlık *a.* Güneş doğmadan önceki veya battıktan hemen sonraki aydınlık, yarı karanlık, akşam karanlığı. **DK** 134

alacak *a.* Bir hesap gereğince daha alınmamış olan para, mal vb. şey, matlup, verecek karşıt. **M3** 539

alagarson (*doğ.*) **alâgarson** *a. Fr.* Kısa kesilmiş saç. **YS** 15

Alaiye Türk Beyliği *öz. a.* 1293'te Mecidüddin Mahmud tarafından Alanya civarında kurulan bir Türkmen beyliği. “1471'de Alaiye Türk Beyliğini aldı.” **M3** 292

alaka *a. Ar.* İlgi. **M3** 181, 213

alakadar *sf. Ar. + Fa.* İlgili. **alakadar olmak** ilgilenmek. **M3** 150

alâmet *a. Ar.* Belirti, işaret, iz, nişan. **M3** 74, 330

alan *a. 1.* Düz, açık ve geniş yer, meydan, saha. **DK** 215², 134², 137, 206, 224, 225, 258, 260; **2. mec.** Bir çalışma çevresi. **M3** 15, 29, 33, 34, 36, 57, 70, 112, 128, 161², 163, 275, 291, 347, 351, 352, 362, 371, 385, 387, 388, 390, 418, 419, 428, 435, 458, 460, 471, 481, 484, 489, 494, 499, 546 **alana çıkmak** Korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirmek. “*Orda erdem gözüdür, başkası çıkmaz alana.*” **YS** 41

alay (I) *a. Rum.* Herhangi bir törende veya gösteride yer alan topluluk. **YS** 41; **M3** 69, 115, 431, 544

→ *alay alay*

alay alay *zf.* Kalabalık olarak. **DK** 210, 245 **alay beyi** *a. tar.* Albay rütbesinde jandarma alay komutanı, çeribaşı. **DK** 70, 103, 133, 228, 253, 261, 262, 266, 268

alay beyliği *a.* Alay beyi olma durumu. “*Murad Beğ, evet der gibi başını salladı. Sonra Deli Kurt'a dönerek : - Bölükbaşı, dedi. Bugün nasıl vuruştüğünü gördüm. Devletin ekmeği sana helal olsun. Seni alay beyliğine yükseltiyorum.*” **DK** 261, 271

alay (II) *a. Rum.* Bir kimsenin, bir şeyin, bir durumun, gülünç, kusurlu, eksik vb. yönlerini küçümseyerek eğlence konusu yapma. **DK** 26; **M3** 159, 427 **alay etmek**

Bir kimsenin, bir şeyin, bir durumun, gülünç, kusurlu, eksik vb. yönlerini küçümseyerek eğlence konusu yapmak. **YS** 15; **DK** 236, 264; **M3** 69, 241, 322, 440

albay *a. ask.* Rütbesi yarbay ile tuğgeneral arasında bulunan ve asıl görevi alay komutanlığı olan üstsubay, miralay. **M3** 46, 489², 490

albız *öz. a. hlk.* Lohusalara musallat olarak onları boğduğuna inanılan görüntü, çarşamba karısı, alkarısı. **albız alsın** "Allah kahretsin, Şeytan alsın, lanet olsun!" anlamlarında kullanılan ilenme sözü. "Almış beni albızlar, gönümde yaran sızlar/ Kurban sana Atsızlar, ay yüzlü güzel konçuy..." **YS** 120

alçak *sf. mec.* Bile bile en kötü, en ahlaksızca davranışlarda bulunan, aşağılık, soysuz, namert, rezil, hain. **YS** 18, 25; **M3** 109, 367

→ **alçak gönüllü**

alçak gönüllü *sf.* Kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyüklenmeyen (kimse), engin gönüllü, mütevazı, tevazulu. **DK** 200; **M3** 22

alçakça *sf.* Oldukça alçak. **M3** 305

alçaklık *a.* Alçak olma durumu. **M3** 197, 361, 372, 379

alçalış *a.* Alçalma işi veya durumu. **M3** 509

aldanma *a.* Aldanma işi. **M3** 357²

aldanmak *(-e)* **1.** Görünüşe bakarak yanlış bir yargıya varmak, yanıltılmak. **YS** 14; **M3** 197, 322; **2.** *(nsz)* Hayal kırıklığına uğramak. **DK** 256; **M3** 357

aldatıcı *sf.* Aldatma niteliği olan, yanıltıcı. **M3** 114, 555

aldatmaca *a.* Aldatmaya dayanan

davranış, aldatıcı oyun. **DK** 17

aldatmak *(-i)* Beklenmedik bir davranışla yanıltılmak. **DK** 148, 249; **M3** 174, 269, 270, 545

aldırılmak *(nsz)* Aldırma işi yapılmak. **M3** 555

aldırış *a.* Aldırma işi veya durumu. **aldırış etmemek** İlgi göstermemek, ilgilenmemek, ilgisiz kalmak. **M3** 354, 510

aldırmak *(-e) mec.* Önem vermek, değer vermek. **DK** 63, 65, 79; **M3** 128, 201, 247, 302, 354, 431, 447

alelade *sf. Ar.* Her zaman görülen, olağan. **M3** 88, 285, 291, 512

âlem *a. Ar. 1.* Duygu, düşünce, düş gücü. "Eflâtun'da nebzesi yoktur, Mefkûreler âleminde olunca katlık Kafaların içerisinde başlar çiftlik" **YS** 22, 116; **M3** 114, 447; **2.** *gök b.* Evren. **YS** 57; **DK** 179; **3.** Ortam, çevre. **M3** 73, 125, 235, 280, 445, 448³, 456², 457², 500, 505, 507; **4.** Durum ve şartlar. **M3** 505 **âlem yapmak** Sazlı sözlü eğlenmek. **DK** 77; **M3** 446 **âleme dalmak** Çevre ile ilgisini kesip iç dünyasına kapanmak. **DK** 193

aleni *sf. Ar.* Açık, ortada, meydanda, herkesin içinde yapılan. **M3** 98

alet *a. Ar. 1.* Bir el işini veya mekanik bir işi gerçekleştirmek için özel olarak yapılmış nesne. **M3** 208², 360, 371; **2.** *mec.* Hoş görülmemeyen bir işe yardımcı veya aracı olmayı kabul eden kimse, maşa. **M3** 175 **alet etmek** Bir kimseyi hoş olmayan bir işte aracı olarak kullanmak. **M3** 67 **alet olmak** Bilerek veya bilmeyerek kötü bir işe aracılık etmek, vasıta olmak. **M3** 54, 208, 341, 361, 364, 487

alev *a. 1.* Yanan maddelerin veya gazların türlü biçimlerdeki ışıklı uzantısı, yalım, yalaz, alaz, şule. **YS** 42; **2.** *a. mec.* Aşk ateşi. **YS** 121²

Alevi öz. a. Ar. Hz. Ali'ye bağlı olan kimse. **M3** 395, 408, 468, 553

Alevilik öz. a. Hz. Ali yanlısı olma durumu. **M3** 395, 553

aleyh a. Bir şeyin veya bir kimsenin karşısında olma, leh karşıtı. **M3** 19, 46, 47³, 48, 49, 58, 64, 66², 68, 69, 93, 99, 106, 109, 227, 301, 305311, 344², 345², 380, 383, 393, 411, 426, 437², 454, 463, 498, 496, 504, 521, 535, 551, 552, 553, 554 **aleyhinde olmak** Birine karşı olumsuz duygu ve davranış içinde bulunmak. **M3** 74, 97, 108, 109, 142, 315, 344, 345, 346, 347, 444 **aleyhinde (veya aleyhine) söylemek (veya bulunmak)** Çekiştirmek, yermek. **M3** 69, 234, 237, 382, 415

aleyhtarlık a. Bir işe, harekete veya düşünceye karşı olma, karşıtlık. **M3** 108, 128, 185, 229, 234, 411, 446, 531

alfabe a. Fr. db. Bir dilin seslerini gösteren, belirli bir sıraya göre dizilmiş belli sayıda harfin bütünü, abece. **M3** 36, 107², 275⁴, 549

alık sf. Sersem, budala, ebleh. **YS** 129; **DK** 81

→ **alık alık**

alık alık Aptalca, şaşkın şaşkın, aptal aptal. **DK** 263

alıkoymak (-den) Yoksun bırakmak. **M3** 18, 17, 123, 439, 458, 543

alımlı sf. Alımı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip, cazibedar. **DK** 29

alın 1. a. Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü. **YS** 14, 23; **DK** 38, 39, 115, 128, 255, 258, 269²; 2. Alınyazısı, kader, mukadderat. "Kahpe felek alınıma/ Ne dilerse onu yazar." **YS** 99 **alından öpmek** Beğenmek, takdir etmek. **DK** 50

→ **alın teri, alını kara**

alın teri a. Emek. **alın teri akıtmak** Çok emek vermek, zahmetli bir iş görmek. "Bizim için cephelerde kan döken, tarlalarda alını teri akıtan ve nihayet bütçemizi doldurmak için kesesini boşaltan halkımızın malına ve canına göz dikmemek." **M3** 153

alını kara a. mec. Ayıplanacak bir duruma düşen, tertemiz, onuruyla, başarı göstermeyen (kimse). "Savaşmaktan kaçınır, kim varsa alını kara/ Kan dökmeyi bilenler hükmeder topraklara." **YS** 77

alınma a. Alınmak işi. **M3** 37, 276

alınmak (nsz,-e) 1. Alma işi yapılmak. **M3** 160, 187³, 189, 191, 237, 265, 289, 336, 354, 411, 418, 472, 504; 2. (nsz) (-e) Elde edilmek. **YS** 11; **M3** 178, 292, 347, 354, 362, 470; 3. (-e, -den) mec. Bir sözün, bir davranışın kendisine söylediğini veya yapıldığını sanarak incinmek, kırılmak. **DK** 120; **M3** 47; 4. (-den) Uyarlanmak. **M3** 234, 235², 274², 276, 399

alış a. Alma işi.

→ **alışveriş**

alışık sf. Herhangi bir duruma alışmış olan. **DK** 15, 186, 210

alışkanlık a. Bir şeye alışmış olma durumu, alışkanlık, alışmışlık, alışkı, itiyat, huy, ünsiyet. **DK** 55, 120; **M3** 444 **(bir şey) alışkanlığında olmak** İyice alışık bulunmak, huy hâline getirmek. **M3** 430

alışkın sf. Bir şeye veya bir şey yapmaya alışmış olan, alışkan, alışmış. **M3** 182

alışmak (-e) 1. Bir işi tekrarlayarak kolaylıkla yapabilmek. **DK** 25, 49, 56, 78; **M3** 190, 214; 2. Yadırgamaz duruma gelmek. **DK** 84, 93, 112, 181, 192², 220

alışmış sf. Alışkın. **DK** 5, 156, 203 **alışmış kudurmuştan beterdir** "Alışılan bir şeyden kolayca vazgeçilmez"

anlamında kullanılan bir söz. **DK** 220

alıştırılmak (-e) Alıştırma işine konu olmak. **M3** 316

alıştırmak (-i) Alışmasına yol açmak. **DK** 121, 172, 192; **M3** 186, 190

alışveriş *a. tic.* Satın alma ve satma işi, alım satım, muamele. **alışveriş etmek** Bir olay veya durumla karşı karşıya olmak (olmamak). “*Zaten ölümlü korkulacak bir nesne değildi ki...Tımarlı sipahiydi ve işi gücü can pazarında alışveriş etmekte.*” **DK** 190

Ali Beg *öz. a.* **DK** 59, 219

Ali Aslan *öz. a.* Tekirdağ eski müftüsü. “*Müellifi Nâsırüddinül-Elbânî adlı bir Arap, Türkçeye çeviren de Tekirdağ Müftüsü Ali Aslan’dır.*” **M3** 490

Ali *öz. a.* Hz. Muhammed’in damadı, amcası Talip’in oğlu ve İslam Devleti’nin 656 - 661’deki halifesi (599 - 661). “*Cennetle müjdelenen dört kişiden üçünün (Ömer, Osman, Ali) suikastlarla öldürülmesidir ki böyle bir rezalet, Bizans’tan başka hiçbir devletin tarihinde gösterilemez.*” **M3** 466², 469²

Ali Fuat Başgil *öz. a.* Türk hukukçu ve siyaset adamı (1893 - 1967). “*Bu, milliyetçi diye bilinen, anayasa Ordinaryüs profesörü ve hukuk bilgini Ali Fuat Başgil’in ta kendisi...*” **M3** 305, 410, 412², 413, 416, 405, 411, 420, 423, 425, 427, 524

Ali Hoca *öz. a. bk.* **Ali Fuat Başgil.** **M3** 411

Ali Kemal *öz. a.* İkinci Meşrutiyet ve Mütareke döneminde İttihat ve Terakki karşıtı görüşleriyle tanınmış yazar, gazeteci ve siyaset adamı (1867 - 1922). “*Ali Kemal neden düşman için çalıştı?*” **M3** 142

Âli Paşa *öz. a.* Tanzimat Dönemi devlet adamı (1815 - 1871). “*Türk Başbakanı Âli*

Paşa’nın generaller aleyhindeki sözüne kadar bütün hicivleri sıralasa, acaba “adım geçmiyor, bana değildir” diye huzur içinde kalabilir misin? Kalamazsın.” **M3** 47

Ali Saip Ursavaş *öz. a.* Türk asker ve siyasetçi (1885 - 1939). “*Bu sayededir ki kürt olan Ali Saip, İstiklal Mahkemelerinde birçok asi kürdün idamında büyük rol oynamıştı.*” **M3** 381²

ali *sf. Ar.* Yüce, yüksek. **YS** 131

Ali Suavi *öz. a.* Osmanlı düşünürü ve yazarı (1839 - 1878). “*Türkiye’de Ali Suavi, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ziya Gökalp, Dr. Rıza Nur, Dr. Mustafa Hakkı Akansel gibi kalem sahibi Türkçüleri yetiştiren Türkçülük 3 Mayıs 1944 hareketiyle belki de memleketi komünizm tehlikesinden kurtarmıştır.*” **M3** 110

âlim *a. Ar.* Bilgin. **M3** 134, 139, 150, 175, 179, 505

alkış *a.* Bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma, alkışlama, kargış karşıtı. **alkış tutmak** Taraftar olmak, belli bir görüşten yana olmak. **M3** 42

alkışçı *a. mec.* Şakşakçı, dalkavuk, yüze gülcü, yağcı kimse. **M3** 70

alkışlamak (-i) **1.** Bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma. **YS** 46; **2. mec.** Beğenmek, takdir etmek. **M3** 66

alkışlanmak (*nsz*) Alkışlama işine konu olmak. **M3** 228

alkol *a. Fr. kim.* Bira, şarap vb. sıvıların veya pancar, patates nişastasının şekere dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan glikoz çözeltilerin mayalaşmış özlerinin damıtılmasıyla elde edilen, kokulu, uçucu, yanıcı, renksiz sıvı, ispiroto, etanol, etil alkol. **M3** 499

alkolik *Fr. sf.* Alkollü içkilere hastalık derecesinde düşkün olan (kimse). **M3** 416

Allah *öz. a. Ar.* Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı. **YS** 59; **DK** 12, 32, 34, 35, 36, 91, 158, 235, 237, 267², 271; **M3** 168, 179, 290, 291⁴, 354, 438, 445, 491, 495³, 497³, 498, 502 **Allah!** Bir şey karşısında hayranlık veya yakarma bildiren bir söz. **DK** 255 **Allah Allah!** *ünl.* Türk askerinin hücum narası. **DK** 223 **Allahaismarladık** Ayrılmanın kalan veya kalanlara söylediği bir iyi dilek sözü. **DK** 12 **Allah belasını versin** Birinin kötü bir duruma düşmesi istenildiğinde söylenen ilenme sözü. **DK** 103 **Allah bilir** "Belli değil" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 267 **Allah cümlemizi yanlış işten ve yazık işlemekten korusun** "Allah tehlikeye, kötü duruma, günaha düşürmesin" anlamında kullanılan bir söz. "...Çakır Ağa! Allah cümlemizi yanlış işten ve yazık işlemekten korusun." **DK** 234 **Allah devlete millete zeval vermesin** Allah'ın kötü, istenmeyen durumlara düşürmemesi için "Tanrı korusun! Tanrı kötü durumla karşılaştırmasın!" anlamlarında kullanılan bir söz. "Ötekilerin sustuğunu görünce, gözlerinden iki damla yaş akarak: -Allah devlete, millete zeval vermesin, diye dua etti." **DK** 203, 233 **Allah iyiliğini (veya layığını) versin** Hoşa gitmeyen bir davranış karşısında hoşgörü ile söylenen bir söz. **DK** 12, 99 **Allah korusun (veya saklasın)** "Tanrı tehlikeye, kötü duruma düşürmesin" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 109 **Allah ömürler versin** "Allah, ömrünü uzatsın" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 34, 233 **Allah rahmet eylesin** Ölülerini hayırla anmak için söylenen bir söz. **DK** 35; **M3** 168 **Allah sabırlar versin** Sıkıntıyla karşılaşanlara söylenen bir sözdür. **DK** 267

→ **Allah vergisi**

Allah vergisi *a.* Tanrı vergisi. **DK** 52 Allaha emanet Tanrı esirgesin anlamında birini överken söylenir. **DK** 270

allak bullak *sf.* 1. Çok karışık duruma

gelmek, altı üstüne gelmek, karmakarışık olmak, düzeni bozulmak. **DK** 77, 237; 2. Şaşkına dönmek. **DK** 141

allame *sf.* Ar. Çok ve derin bilgisi olan, çok bilgili. **M3** 511

allıklı *sf.* Yanağı al boyalı kadın. "Ey allıklı ve düzgünlü yosma bil şunu/ Bütün millet öğrenmiştir senin fuşunu." **YS** 18

alma *a.* Almak işi. **DK** 25, 28, 93, 107, 179; **M3** 40, 108, 289, 407, 435, 466

almak *(-i, -den)* 1. Bir şeyi veya kimseyi bulunduğu yerden ayırmak. **YS** 222, 25; **M3** 40, 59, 69, 63, 142, 158, 187, 208², 216, 276, 303, 320, 321, 322, 364, 386, 387, 439, 486, 487, 491, 495, 508, 529, 533; 2. *(-i, -den)* Birlikte götürmek. **YS** 83; **DK** 25, 215, 266; 3. *(nsz)* Kendine ulaştırılmak, iletilmek. **YS** 92; 4. Kazanmak, elde etmek. **YS** 96; **DK** 99, 101, 249; **M3** 26, 30, 34, 44, 55, 88, 96, 106, 121, 134, 181, 206, 223, 231, 232, 247, 265, 269, 271, 276, 289, 304, 327, 334, 353, 362, 369, 380, 419, 446, 470, 473, 487², 502, 507; 5. *(-i)* Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak. **DK** 5, 11, 12², 17², 26, 36, 83, 88, 122², 167, 175², 176², 181, 183, 189, 236, 243; **M3** 190, 292; 6. *(nsz)* Satın almak. **DK** 12, 512, 11; **M3** 455; 7. *(-i, nsz)* Bürümek, sarmak, kaplamak. **DK** 12, 26; **M3** 260; 8. *(-i)* Yanında bulundurmak. **DK** 50, 58, 66, 68, 69, 81, 82, 84, 88, 94³, 111², 112², 164, 197, 217, 234, 240, 243, 245, 246; 9. *(nsz)* İçine sığmak. **DK** 182; 10. *(-den, nsz)* Kazanç sağlamak. **M3** 68², 283, 471; 11. *(nsz)* Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak. **M3** 104, 164, 243, 264, 321, 387, 420, 542, 543, 551 12. *(nsz)* Ele geçirmek, fethetmek. **DK** 242, 249; **M3** 292¹⁴; 13. Erkek, kadınla evlenmek. **DK** 72, 157, 170; 14. *(-e, nsz)* Kabul etmek. **DK** 99, 113, 214; 15. *(nsz)* Tat veya koku duymak. **DK** 104; 16. *(-i, -e)* İçeri girmesini sağlamak. **DK** 111, 264; 17. *(-i, nsz)* Sürükleyip götürmek. **DK** 266; 18. *(-den)* Geçmek. "Deli Kurt, şimdi gönlünün içinde Gökçen'in acısını

duyuyordu. Demek gözlerindeki o öldürücü keskin ışığı anasından almıştı.” **DK 155 al (veya alın) ...** İşte. **DK 20 alıp götürmek 1.** Yakalayıp götürmek, derdest etmek. **DK 266, 269, 270; 2.** Güçsüz duruma düşürmek, bitkin duruma getirmek, yormak. “Göğsündeki yaralarda çok hafif bir sızlama vardı. Şu başındaki ağırlık olmasa iyi olduğuna hükmedecekti. Ama bu ağırlık bütün kuvvetini alıp götürüyordu.” **DK 180 (biriyle) alıp verememek** Anlaşmamak, çekmemek, geçinememek. **DK 142 alıp yürümek** az zamanda çok ilerlemek, yayılmak, çoğalmak, artmak. **M3 243**

Alman öz. a. *Fr. 1.* Cermen soyundan olan halk. **2.** Bu halktan olan kimse. **DK**

Almanya öz. a. Orta Avrupa’da bir ülke. “Almanya, Çekoslovakya’yı birkaç saatte işgal edip Almanya’ya kattığı zaman Çekler bunu kabul ettiler.” **M3 30³, 42, 49, 51, 53, 61², 62², 78, 86², 89, 110, 133, 134, 137³, 179, 181, 221, 223, 259, 298, 316, 346, 347, 376, 399, 403, 538²**

Alp Arslan öz. a. Türklerin Türkistan’dan Anadolu’ya gelişlerini ve mücadelesini yöneten Büyük Selçuklu Devleti’nin komutanı ve hükümdarı (1029-1072). “Malazgird ve Alp Arslan’ı anmak bir millî ruhlanış davranışdır.” **YS 24, 110; M3 211, 437, 470**

Alp Er Tunga öz. a. Kaşgarlı Mahmud’un Divanü Lügat’it-Türk adlı eserinde sözü edilen efsanevi bir kahraman. “Alp Er Tunga ve Oğuz Han; millî kahramanların destanlaşmış mukaddes şahsiyetleriydi.” **M3 286**

Alparslan Türkeş öz. a. Türk asker, başbakan eski yardımcısı, Milliyetçi Hareket Partisi’nin kurucusu ve ilk genel başkanı, siyaset adamı (1917 - 1997). “Alparslan Türkeş eski Türkçülerden biridir.” **M3 52, 212, 286, 490**

alplık a. Alp olma durumu. **M3 191**

220, 224; **M3 26, 30, 31, 34, 86², 87², 92², 98³, 118, 134³, 136², 139², 150, 174, 179, 221, 234, 280, 345, 359², 404², 486, 542**

Almanca öz. a. Hint-Avrupa dillerinin Cermence kolundan, Almanya, Avusturya ile İsviçre’nin bir bölümünde kullanılan dil. **M3 79, 217, 329, 348, 403, 418**

Almanya İmparatorluğu öz. a. 18 Ocak 1871’de Prusya ve diğer küçük Alman devletlerinin birleşmesiyle oluşan birleşik Alman devleti. “Yugoslavya’nın kuzeyi uzun süre Almanya İmparatorluğu’nun, güneyi Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkimiyetinde kalmış, bu iki imparatorluğun siyasi, idarî, fikrî ve medenî yönlerinden çok şeyler almıştı.” **M3 327**

alt a. 1. Bir şeyin yere bakan yanı, zir, üst karşıtı. **DK 5, 6, 7, 20, 22, 33, 37, 42², 45, 72, 88, 89, 101, 104, 106, 115, 116, 119, 129, 139, 170, 171, 173³, 190, 192, 216³, 234, 184, 240, 241, 243, 245², 251, 264, 269; M3 35, 40, 96, 100; 2. sf.** Birkaç şeyden aşağıda olan. **M3 489 altını üstüne getirmek** Söz veya tutumuyla çevreyi birbirine düşürmek, karmakarışık etmek. **DK 133**

altında a. Bir şeyin etkisinde kalma. “Kar altında kanlar döktük, canlar yıprattık; Aç yaşadık, susuz kaldık, taşlarda yattık.” **YS 16; DK 29, 132, 238; M3 27, 37, 51, 85², 88, 100², 101, 110, 111, 115, 133, 143, 147, 154, 155, 161, 186, 207, 227, 259, 312, 329, 330², 334, 337, 361, 376, 387, 389², 398, 404, 433, 453, 458, 477, 483, 485, 489², 528², 556, 541**

Alsas-Loreni öz. a. Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda Fransa’ya verilen; 1940’ta Almanya’ya katılan ve 1945’te bir kez daha Fransa’nın egemenliğine giren bölge. “Fransızlar elli yıl Alsas-Loreni sayıkladılar.” **M3 92²**

Altay öz. a. Asya’da Batı Sibiryaya ile Moğolistan topraklarını ayıran dağlık bölge. **YS 71, 106, 131, 135; M3 19, 42, 94, 115, 150, 217, 347³, 469, 474**

Altaylı öz. a. Altay bölgesinden olan

altı sf. Beşten bir artı. **DK** 25, 35, 50, 51, 54, 55, 58², 60, 63, 67, 109, 134, 194, 195, 201, 207, 217, 219, 229, 230, 231; **M3** 13, 31, 67², 74, 75, 101, 103, 129, 130⁴, 181, 189, 190, 212, 213², 214, 230, 270, 273, 276, 280, 291, 292², 303¹⁴, 306, 345, 361², 362, 390, 414, 426, 432, 433⁶, 434², 466², 473, 491, 492, 499², 505, 515, 516, 524, 526, 527², 533², 538, 550²

altın a. kim. **1.** Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 °C'de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer (*simgesi Au*); **2.** sf. Bu elementten yapılmış. **DK** 144, 148, 237; **M3** 250, 472², 473, 488; **3.** Altından yapılmış sikke. **DK** 242, 249²; **4.** sf. *meç.* Üstün nitelikli, değerli. **DK** 148

altıncı sf. Altı sayısının sıra sıfatı, sırada beşinciden sonra gelen. **M3** 40, 150, 548

altmış sf. Altı kere on, elli dokuzdan bir artı. **DK** 58, 69, 151, 219, 221; **M3** 31, 33, 39, 43, 51, 59³, 60, 63, 100, 111, 130, 164, 184, 292⁴, 303², 316², 319, 333, 354², 358, 360, 364, 366, 367, 370, 385², 395², 397, 398, 399, 405, 415, 416, 417, 420, 421, 422, 423³, 424², 426³, 428, 433, 442, 466, 483, 485, 489, 490², 512, 514, 515, 516, 520, 523, 526, 527², 530, 533³, 537², 548, 549, 550²

altmışlık sf. Altmış yaşında olan veya görünen. **DK** 146

Altın Ordu (doğ.) **Altın Ordu** öz. a. Cengiz Han'ın ölümünden sonra kurulan bir Moğol-Türk Hakanlığı. "*Ural'la amaç a.* Ulaşmak istenilen sonuç, maksat. **M3** 34, 39, 57, 61², 105, 514 **amaç edinmek** Kendine bir şeyi amaç olarak kabul etmek. **M3** 123, 535 **amacı gütmek** Bir amacı gerçekleştirmeye çalışmak. **M3** 460

aman ünl. Ar. **1.** Şaşma anlatan bir söz. **DK** 80, 85, 100, 236, 241, 265; **2.** Yardım istenildiğini anlatan bir söz. **DK** 134; **3.** Usanç ve öfke anlatır. **DK** 230² **aman**

kimse.

M3

405

Türkiye (yani İlhanlılarla Altın Ordu) bazan şiddetle çarpışmışlardır." **M3** 103, 303

altüst sf. Çok karışık ve dağınık. **altüst etmek** çok karışık duruma getirmek, düzenini bozmak. **M3** 512 **altüst olmak** çok karışık duruma gelmek. **M3** 548

ama bağ. Ar. **1.** Çelişkili ve tutarsız iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz, amma, lakin. **YS** 87, 102; **DK** 5, 8, 11², 15, 24, 27, 28³, 31, 33, 34², 36, 38, 40, 42, 44, 49, 52, 55², 56³, 58, 60², 61², 62, 65, 70, 72, 74, 75, 77, 78, 81, 83, 86², 88, 93², 98, 99, 103, 108³, 109, 110², 111³, 112, 114, 116, 118, 122, 128, 134, 143, 152, 153², 156, 157, 163³, 164, 166, 167, 176, 177, 180, 182, 183, 184, 185², 188, 189, 191, 192, 194, 197², 201, 202, 218, 219, 219, 224, 230, 239², 241, 243³, 248², 249, 250, 252, 261, 266, 267; **M3** 26, 28, 35, 60, 87, 133, 187², 206, 208, 210, 217, 231, 271, 305, 354, 360, 389, 390, 397, 398, 413, 417, 418, 425, 440, 447, 475, 487, 489, 497, 498, 499, 511, 522, 523, 524², 526³, 529, 544, 548, 550, 551; **2.** Beklenmeyen bir sonucu anlatan iki cümleyi onun sebebi durumunda olan cümleye bağlayan bir söz. **DK** 64, 67, 71, 152; **3.** Bir yargıyı veya bir buyruğu pekiştirmek için de kullanılan bir söz. **DK** 80; **4.** Bazen dikkati çekmek için cümlelerin sonuna getirilen bir söz. **DK** 102, 115; **5.** Uyarma veya şartlı bir ifade niteliğinde olan bir cümleyi, başka bir cümleye bağlamaya yarayan bir söz. **M3** 269, 347

Allah (veya Allah'ım) Şaşma, beğenme, beğenmeme, korku gibi duyguları belirtmek için kullanılır. **DK** 190, 191 **aman vermemek** Rahat bırakmamak, göz açtırmamak. **DK** 50 **aman Yarabbi (veya Yarabbim)** bk. **aman Allah (veya Allah'ım)**. "*Kosova'da şehit olan Murad... Aman Yarabbi ! ... Deli Kurt , dünya başına yıkılmışçasına bir şaşkınlık geçirdikten sonra mektubu tekrar okudu."* **DK** 2382, 247

amansız *sf.* Aman vermez, acımasız, cana kıyııcı. **YS** 17; **M3** 13, 223, 259, 352

Amasya Beği Şad *öz. a.* **DK** 14

Amasya *öz. a.* Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 306

amca *a.* Babanın erkek kardeşi. **DK** 23⁴, 24, 30, 38, 39, 43, 47², 68, 56², 154, 155⁴, 156³, 157⁵, 158²; **M3** 502

amcazade *a.* Amcanın oğlu. **M3** 504

amel *a. Ar.* Yapılan iş, edim, fiil. **M3** 178

ama (*doğ.*) *amma bağ.* **1. Ar.** Ama. **DK** 60², 79, 102; **2.** Yanına getirildiği kelimenin anlamına aşırılık katarak şaşma veya hayranlık anlatan bir söz. **DK** 218

amele *a. Ar.* Gündelikle çalışan işçi. **M3** 96, 341²

amelî *sf. Ar.* Kılıgısal. **M3** 189

ameliyat *ç. a. tıp* Hasta üzerinde tedavi amacıyla uygulanan kesme ve dikme işlemi, cerrahi müdahale, operasyon. **M3** 206 **ameliyat olmak** Hastaya ameliyat **amil** *a. Ar.* Etken, etmen, sebep, faktör. **M3** 84, 108, 184, 223, 257³, 541

amiral *a. Fr. ask.* Rütbesi general ile aynı olan deniz subayı. **M3** 77, 78, 79

an (*doğ.*) *ân a. Ar.* Zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası, lahza. **YS** 62; **DK** 27, 45, 52, 66, 71, 93, 127, 129², 152, 174, 200, 231, 232, 248², 255, 261; **M3** 79, 116, 273, 302, 310, 312, 416

ana *a. 1.* Anne. **YS** 17, 28; **DK** 10, 11⁴, 12, 23³, 36⁸, 37², 39, 43⁴, 45², 46⁷, 47², 78, 79, 98³, 99, 101, 111, 112³, 124, 131, 151, 153², 155, 156⁴, 159, 160, 162, 167, 170, 171², 174, 177, 203, 216, 218, 229, 230², 232, 233, 236⁴, 237², 238³, 240², 241, 244, 245², 248³, 270⁴; **M3** 97, 150, 164, 212, 252, 354, 439, 492, 508; **2. mec.**

işlemleri yapılmak. **M3** 514

Amentü *a. din b.* Arapça inandım anlamına gelen ve İslamiyet'in temel inançları olan Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmayı dile getiren söz. **M3** 239

Amerika *öz. a.* Dünya üzerinde yer alan bir kıta. **M3** 28, 78, 98, 129, 195, 196, 197, 305, 306, 316, 328, 339, 346, 347, 348, 365, 371, 373, 394, 395, 398, 477, 478, 532, 533, 538, 550, 533², 534², 538, 549, 553²

Amerikalı *öz. a.* Amerika Birleşik Devletleri halkından olan kimse, Amerikan. **M3** 98, 139, 188, 195, 196, 263, 330, 365², 380, 463, 532³, 533³, 549

Amerikan *öz. a.* Amerikalı. **M3** 37, 67, 98, 159, 174, 196, 319, 328, 365, 366², 477, 497, 533, 534

amir *a. Ar.* Bir işte emir verme yetkisi bulunan kimse. **M3** 227

Velinimet. **YS** 22, 25; **3. ün.** Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü. **DK** 42², 48, 69, 98², 99, 100², 101, 105, 108, 109², 110³, 112, 113, 124, 152, 153², 154², 205, 217, 218³, 219, 232²; **4. sf.** Temel, asıl, esas. **M3** 15, 24, 28, 68, 86, 102, 133, 142, 150, 188, 234, 430, 461, 482, 515, 519², 530³ **anasından emdiği sütü burnundan getirmek** Birine bir iş yaptırırken çok sıkıntı çektirmek. **DK** 219

→ *ana baba, anadan doğma, ana dil, ana düşünce, ana vatan*

ana baba *a.* Ana ile babanın oluşturduğu birlik.

ana baba günü *a. mec.* Kargaşa içindeki kalabalık. **DK** 254

ana dil *a. db.* Kendisinden başka diller

veya lehçeler türemiş olan dil. **M3** 102, 270, 426, 460, 526², 552

ana düşünce Ana fikir. **M3** 24

ana vatan a. Ana yurt. **YS** 17; **M3** 439

ana yurt a. İlk yurt edinilen yer, ana vatan. **M3** 85, 100, 1072, 249, 286, 330, 524, 533

ana yüreği a. Annelik duygusu, ana sevecenliği. **DK** 123

anadan doğma zf. Doğuştan olan. **M3** 223

Anadolu Beğlerbeği Karaca Paşa öz. a. **DK** 253

Anadolu öz. a. Ön Asya'nın bir parçası olarak Türkiye'nin Asya kıtasında bulunan toprağı, Rum. **YS** 32; **DK** 96, 228, 251², 252³, 254, 256, 249; **M3** 35, 37, 40, 60, 99², 102³, 103², 107², 135, 149², 164, 168, 180, 212, 213³, 261, 277², 304², 368, 372, 405, 406², 407⁵, 408⁶, 409², 410, 413², 416, 419², 420, 421, 423, 424, 425², 429², 430, 432⁶, 433⁶, 434⁵, 435⁶, 439, 440², 445, 446, 472, 515, 516, 524

→ **Anadolu Hisarı, Anadolu Selçukları**

Anadolu Hisarı öz. a. 1395 yılında, Yıldırım Beyazıt tarafından inşa edilen kale. "Her gün yeni katılanlarla büyüyen ordusunu Bursa'dan Gemlik'e getirmiş, oradan Kocaeli yarımadasına girerek Anadoluhisarı önüne gelmişti." **DK** 249

Anadolu Selçukları öz. a. Süleyman Şah tarafından Anadolu coğrafyasında 1075 yılında kurulmuş Türk-İslam devleti. "Anadolucular, Anadolu Selçuklarını, büyük Selçuk imparatorluğundan ayrı bir devlet gibi görmekle, nasıl bir gaf yaptıklarının, bizi hayatının uzun bir zamanı yabancı hâkimiyeti altında geçmiş aşâğılık bir millet haline getirdiklerinin farkında değildirlir." **M3** 433

Anadolucu öz. a. Dini ve millî değerlerle sentezlenmiş akım. "Anadolucular, Anadolu Selçuklarını, büyük Selçuk imparatorluğundan ayrı bir devlet gibi görmekle, nasıl bir gaf yaptıklarının, bizi hayatının uzun bir zamanı yabancı hâkimiyeti altında geçmiş aşâğılık bir millet haline getirdiklerinin farkında değildirlir." **M3** 60, 432, 433, 523

Anadoluculuk öz. a. Anadolu olma durumu. "Bu Anadoluçuluk, parlak geçmişi ve yüksek kabiliyeti ile bir bütün olan büyük Türk milletini parçalamak ve birini ötekine düşman etmek isteyen hasta ve milliyetçilik düşmanı bir fikirdir." **M3** 60, 429, 430², 438³, 519

Anadolulu öz. a. Anadolu halkından olan kimse. **M3** 438, 439⁴

Anafarta Cephesi öz. a. Çanakkale Savaşı'nın üçüncü cephesi (6 Ağustos 1915). "Bu kadar mı? Bu saydığım ancak birkaçı! Katerinle neler yaptı acap "Baltacı?" Anafarta cephesinde kim durdu en son?" **YS** 24

anahtar a. Kilidi açıp kapamak için kullanılan araç, açar, açkı, miftah, dil. **anahtar uydurmak** bir kilidi açmak için kendi anahtarından başka bir anahtar kullanmak. **M3** 336

analık a. **1.** Anne olma durumu. **M3** 108; **2.** hlk. Üvey ana. **DK** 98, 106, 151, 268

anane a. Ar. top. b. esk. Gelenek. **M3** 108, 191, 276, 277

ananevî sf. Ar. esk. Geleneğe dayanan, geleneksel. **M3** 180, 189

anarşi a. Fr. Kargaşa. **M3** 370, 371, 539, 547

anarşizm a. Fr. Kargaşacılık. **M3** 363

anatomi a. Fr. tıp İnsan, hayvan ve bitkilerin yapısını ve organlarının birbiriyle olan ilgilerini inceleyen bilim,

teşrih. **M3** 214

anayasa *a. huk.* Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa, kanunuesasi. **M3** 18, 128⁴, 273, 323, 355, 363, 383, 385², 405, 413, 428, 441, 462, 476, 497, 524³, 527, 529, 534, 537¹⁰, 538, 544, 548, 522, 552², 554, 555

Anayasa Mahkemesi *öz. a. huk.* Temel görevi, Anayasa'da yazılı temel hak ve özgürlükleri korumak ve TBMM tarafından çıkarılan yasaların başvuru üzerine Anayasa'ya uygun olup olmadığını denetleyen en yüksek anayasal organ. **M3** 398

ancak *zf. 1.* Yalnızca anlamında, sınırlama bildiren bir söz. **YS** 24, 31, 109; **DK** 14², 15, 20, 23, 32, 33, 46, 56, 58, 61, 74, 85, 88, 92, 98, 128, 134, 135, 168, 175, 177, 190, 206, 215, 218, 238, 262, 266, 267, 271; **M3** 15, 28, 36³, 41, 62², 70, 78, 88, 91, 92, 108, 115, 118, 128², 130, 134, 136, 142, 154, 169, 184², 210, 233, 236, 245, 257², 258, 261², 288, 302, 303², 316, 318, 325², 326, 327, 330, 334, 340, 352, 353, 364, 368, 369, 371, 372, 381, 387, 408², 415, 437², 444, 447, 487, 492, 496, 507², 515, 525, 538², 544, 551; **2. bağ.** Lakin, ama, yalnız sözleri gibi bir düşünceye karşıt ikinci bir düşünceyi anlatan bir söz. **M3** 27, 46, 185, 187, 196², 198, 199, 208, 451, 454, 461, 465, 469, 484

andırmak *(-i)* Benzer yanları bulunmak, çağrıştırmak. **M3** 211

angarya *a. mec.* Usandırıcı, bıktırıcı, zorla yapılan iş. **M3** 186

Anglosakson *öz. a. Fr.* V. ve VI. yüzyılda Büyük Britanya'yı ele geçiren Cermen ırkından oymaklar. "*Fakat onların düşman olduğu ırkçılık resmi ve aleni Alman ırkçılığı olup gizli ve örfi Anglosakson ırkçılığı değildir.*" **M3** 98², 235

anılma *a.* Anılmak işi. **M3** 18

anılmak *(nsz)* Sözü edilmek, bahsedilmek, anılmak. **YS** 10, 12, 48; **DK** 47³, 128; **M3** 48, 217, 230, 283, 298, 343, 482, 530

anında *zf.* Çabucak. **M3** 344

anıt *a. mim.* Önemli bir olayın veya büyük bir kişinin gelecek kuşaklarca tarih boyunca anılması için yapılan, göze çarpacak büyüklükte, sembol niteliğinde yapı, abide. **M3** 210, 217, 389, 410

Ankara (I) *öz. a.* Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri, Türkiye'nin başkenti. **M3** 18, 111, 217, 223, 251, 267, 270, 297, 395, 514, 520, 524²,

Ankara (II) *öz. a. bk.* Ankara Savaşı. **YS** 24

Ankara Savaşı *öz. a.* Ankara'nın Çubuk Ovası'nda, Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid ile Timur arasında 28 Temmuz 1402'de yapılan savaş. "*Büyük oğlu Niğbolu Savaşı'nda, kocası da Ankara Savaşı'nda şehit olmuşlardı.*" **DK** 11, 14, 15, 30, 68, 103⁴, 104, 222; **M3** 431²

Ankara Stadyumu *öz. a.* Ankara'nın 19.209 kişi kapasiteli stadyumu. "*Bunun en tipik örneği o zamanki Türkiye devlet başkanı İsmet İnönü tarafından 19 Mayıs 1944'te Ankara Stadyumunda söylenen mahut nutuktur.*" **M3** 58

anlam *a. dil b.* Bir kelimedenden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, fehva, valör. **M3** 30, 60, 120, 123, 125, 212, 215, 243, 303, 304, 336, 339², 343², 358, 375, 388, 429, 446², 463, 470, 483, 507, 516 **anlam almak** (bir anlam) Bildirmek, anlamı olmak. "*Çok kullanılan bütün deyimler gibi komünist ve sosyalist deyimlerinin de asıl manalarından başka yönlere kaydığı, başka başka yerlerde ayrı anlamlar aldığı muhakkaktı.*" **M3** 343

anlama *a.* Anlamak işi, vukuf, fehim, idrak. **DK** 62, 121, 166; **M3** 114, 323, 447
anlamına gelmek bir anlam bildirmek. **M3** 320

anlamak (-i) **1.** Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak. **YS** 9, 48, 61; **DK** 8², 15, 18³, 24, 26, 27², 39, 51, 62, 64, 74, 75², 77, 78, 79, 81², 83², 84, 85, 86, 97⁵, 100, 104, 107², 126, 127, 130², 135, 136, 138, 139², 142, 150, 156, 158, 160, 163, 167, 170², 174, 178², 181², 183, 185³, 186, 193, 194², 195, 199, 210³, 220, 230, 233, 239², 243, 252, 261, 263, 265², 285, 310, 312, 327; **M3** 23, 112, 153², 187, 210, 258, 299, 311, 328, 341, 344, 357, 424, 441, 479, 486, 501, 542; **2.** Birinin duygularını, istek ve düşüncelerini sezebilme. **YS** 76; **DK** 104, 129, 173, 184, 215; **M3** 36, 61, 141, 200, 222, 236, 243, 312, 317, 344, 370², 373, 390, 404, 418, 419, 424, 440, 454³, 461, 467, 503, 507, 536, 538; **3.** Yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirerek sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmek. **DK** 5; **4.** İçinde bulunulan durumun gerçeğini kavramak. **DK** 97², 101, 135, 170, 176, 179², 186, 189, 192, 262

anlamalı *sf.* Anlamı olan, manalı. **M3** 537

anlaşılmak (*nsz*) Belli olmak, ortaya çıkmak. **DK** 5, 6², 8, 20, 62, 69, 98, 102, 119, 206, 226, 234; **M3** 33, 45, 53, 57, 67, 68, 74, 95, 96, 132, 142, 143, 148, 149², 167, 213, 243, 257, 268, 297, 304, 319, 361, 368, 387, 398, 403², 409², 429, 432, 443, 444, 483, 484, 490, 526, 543

anlaşılmaz *sf.* Anlaşılması güç olan, bir anlam verilemeyen, karışık, muğlak. **DK** 108, 136², 203, 215, 231; **M3** 59, 200, 458

anlaşma *a.* Anlaşmak durumu. **M3** 144, 403

anlaşmak (-le) Sözleşmek, sözleşme imzalamak. **DK** 249; **M3** 346, 403²

anlaşmazlık *a.* İki veya daha çok tarafın düşünce ve amaçları arasında ayrılık, uyuşmazlık, ihtilaf. **M3** 476 **anlaşmazlık**

çıkmak bir konuda uyuşmazlık söz konusu olmak. **M3** 522

anlatılma *a.* Anlatılmak işi. **M3** 60, 80

anlatılmak (*nsz*) Anlatma işine konu olmak. **YS** 39; **DK** 53, 73, 83, 125, 180², 189

anlatma *a.* Anlatmak işi. **DK** 54, 104, 111, 124, 191, 214; **M3** 315, 455, 502, 505, 544

anlatmak (-i, -e) Bilgi vermek, izah etmek. **YS** 17², 58, 65; **DK** 17, 39, 102, 194; **M3** 57; **2.** Bir konu üzerinde açıklama yapmak, açıklamada bulunmak. **DK** 73, 77², 102⁸, 104², 110, 117, 125, 127, 155, 156, 195, 201, 205, 213, 217, 228², 248; **3.** (*nsz*) Nakletmek. **DK** 70, 108, 142, 144, 148, 182; **M3** 22, 37, 39², 57, 58, 61, 96, 116, 125, 181², 186, 189, 203, 207, 243, 297, 320, 395, 320, 340, 447, 448, 449, 491, 496², 498, 508, 509, 514, 524², 543, 544, 551,

anlayış *a.* Anlama işi, telakki. **DK** 201; **2.** Anlama yeteneği, feraset, izan, zekâ. **DK** 222; **M3** 92, 104, 118, 291, 425, 428, 507²

anlayışlı *sf.* Anlayışı olan, ferasetli, izanlı, zeki. **DK** 48; **M3** 441

anma *a.* Anmak işi. **YS** 47; **M3** 212, 213, 214

anma *a.* Anmak. **M3** 380

anmak (-i) Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak. **YS** 39, 41, 42, 47, 64, 85, 128; **DK** 248, 270; **M3** 211, 214³, 229, 498

anne *a.* Çocuğu olan kadın, ana, valide. **YS** 65²; **DK** 51, 246

anormal *Fr. sf.* Genel olana, alışılmışı ve kurala aykırı olan, normal olmayan. **M3** 18, 237, 310, 316, 365, 448, 463,

ansızın *zf.* Hatıra gelmeyen bir sırada, ani,

anide, aniden, ansız, apansız, apansızın, birden, birdenbire, dangadak, defaten, durup dururken, gürpedek, larpadak, patadak, pattadak, rappadak, şakkadak, şapadanak, şappadak, şırakkadak, bedaheten, füceten, nagehan, vehleten. **DK** 118

ansiklopedi *a. Fr.* Belli bir yöntemle göre düzenlenen, bilim, sanat ve uğraş dallarının tüm bilgilerini ayrıntılı olarak bir arada bulunduran, genellikle birkaç ciltten oluşan kitap, bilgilik. **M3** 57, 58², 59⁶, 60, 62⁵, 63, 179, 180, 339

anşlus *a. Alm.* Bağlantı. **M3** 134

ant (*doğ.*) **and** *a. 1.* Tanrı'yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama, yemin. **ant içmek** bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek, yemin etmek. **YS** 47; **M3** 171, 240 **ant vermek** Allah aşkına, çocuklarının başı için vb. sözlerle karşısındakini bir şeye zorlamak. **DK** 11, 12, 80, 92; **M3** 505

Antakya *öz. a.* Hatay ilinin büyükşehir olmadan önceki merkezidir. **M3** 92

antidemokratik *sf. Yun.> Fr.* Demokrasiye aykırı olan. **M3** 273², 548

antika *sf. İt. mec.* Genele, olağana, geleneğe aykırı, acayip, tuhaf, çarliston marka. **M3** 309

antikemalist *sf.* Atatürkçülüğe karşı olan. **M3** 288

antikomünist *Fr. sf.* Komünizme karşı olan. **M3** 19

antinasyonalist *sf.* Nasyonalizme karşı olan. "...anti nasyonalist olarak karşımıza dikiliyorlar." **M3** 124

antipatik *sf. Yun.> Fr.* Sevimsiz, soğuk. **antipatik gelmek** Sevimsiz olmak, istenmeyen olmak, kanı kaynamamak "Tarihi, savaşları ve fütuhati dolayısıyla

hemen bütün dünyaya antipatik gelen Türk milletinin yeniden birleşerek şahlanması birçok milleti korkuttuğu için..." **M3** 33

antitez *a. Fr.* Karşı sav. **M3** 429, 435, 437², 440

antlaşma (*doğ.*) **andlaşma** *a.* İki veya daha çok devletin saldırmazlık, savaşta iş birliği vb. konularda kararlaştırdıkları ilkelere uygun davranmayı kabul etmeleri durumu, ahit, muahede, pakt. **DK** 245, 251; **M3** 88, 246, 303

antrenör *a. Fr. sp.* Çalıştırıcı. **M3** 217

antropoloji *a. Fr.* İnsanın kökenini, evrimini, biyolojik özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim, insan bilimi. **M3** 97, 144, 409,

antropolojik *Fr. sf.* İnsan bilimiyle ilgili, insan bilimsel. **M3** 143, 149²

AP *öz. a. bk. siy.* Adalet Partisi. **M3** 51, 52, 366

apaçık *sf.* Çok açık, belirgin biçimde açık. **M3** 91, 157, 447, 463, 553,

aparmak (*-i*) *hfk. argo* Gizlice almak, alıp kaçmak, çalmak. **M3** 537

apartman *a. Fr.* Birkaç katlı ve her katında bir veya birkaç daire bulunan yapı. **M3** 91

apışmak (*nsz*) Hayvan yorgunluktan bacaklarını birbirinden ayırarak çökuvermek. **apışıp kalmak** Ne yapacağını bilemez duruma gelmek. **DK** 236

aptal *ünl. Ar. tkz. Ar. 1.* Küçümseme ve azarlama bildiren bir seslenme sözü. **DK** 19; **2. sf.** Zekâsı pek gelişmemiş, zekâ yoksunu, alık, ahmak, alık salık. **M3** 142, 156

aptallaşmak (*nsz*) Zekâsını işletemez olmak, alıklaşmak, ahmaklaşmak. **M3** 536

aptallık *a.* Aptal olma durumu. **M3** 156

ar a. Ar. Utanma, utanç duyma. **DK** 78

ara a. 1. Kişilerin veya toplulukların birbirine karşı olan durumu veya ilgisi. **YS** 25; **DK** 131; **2.** İç. **YS** 47; **DK** 15, 17, 21, 25, 30, 32², 39, 56, 68, 93; **M3** 39, 80, 83, 97, 100, 113, 190, 256, 271, 319, 341, 353, 361, 363², 372, 373, 419, 420, 452, 454, 476, 496, 521, 525, 539, 545; **3.** İki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla. **DK** 6, 32, 58, 84; **M3** 13², 15, 24², 26, 27, 28, 36, 45, 52, 66, 67, 77, 79, 83², 93, 104², 122, 126, 128, 131, 141, 142, 144, 145⁴, 148², 150, 183, 184², 188, 191, 213³, 217, 235, 256³, 260, 263, 269³, 271, 273, 274², 283, 287, 302, 303, 305, 311, 312, 319, 326, 327, 329², 337, 339², 344, 353, 358, 359, 363², 370, 387³, 393², 395, 397, 403, 408, 410², 414², 415, 416³, 418, 421, 425, 427, 428, 431², 434, 451, 453, 454, 455, 461, 463, 465, 466², 468², 470³, 471, 472, 481, 482², 483, 485, 487, 488, 490², 491, 493, 494, 495², 496, 497, 498, 500, 502³, 505, 514, 515, 522, 524, 530, 531, 538, 542; **4.** İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, açıklık, aralık, boşluk, mesafe. **DK** 21, 30, 63, 64, 150, 170; **M3** 46, 474; **5.** İç. **DK** 52², 53, 58², 62, 63, 65, 66, 69, 99, 107, 133², 134², 135, 136, 137, 139, 141, 144, 155, 164, 167, 174³, 175, 177, 184, 185², 186, 187, 189, 193², 196, 197², 198, 207, 208, 209, 212, 221, 222, 225, 230, 236, 242, 244, 250, 251², 254, 260, 265 **aradan çekilmek** Herhangi bir iş yapılırken işi başkalarına bırakmak, ilişkisini kesmek. **DK** 172, 267 **arayı açmak** Aradaki uzaklık artmak. **DK** 52; **M3** 328 **arayı kapatmak** Aradaki uzaklığı veya herhangi bir eksikliği azaltmak. “*Deli Kurt bütün gücünü toplayarak, beş adımlık arayı kapatmaya çalışırken birden kavalın sesi kesildi.*” **DK** 117

→ *ara sıra, arada bir*

ara sıra *zf.* Seyrek olarak, arada bir, arada sırada, bazen, bazı bazı, kimi vakit, kimi zaman, zaman zaman, anbean. **DK** 5, 33, 39, 50, 56, 77, 94, 127, 200, 208, 244; **M3**

109

araba a. Tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtı. **DK** 6, 7, 9, 10, 62, 229, 260², 271

aracı a. Ara bulucu. **aracı olmak** Uzlaştırmak, anlaşma sağlamak, birine yardım etmek, işleri kolaylaştırmak. “*Senin bu arkadaşın yaralımızı götürüp öldürmek istiyor. Bize bağışla diyoruz, bağışlamıyor. Ama Ağam ! Aracı ol da kurtar. Size akça ,mal verelim !*” **DK** 134

aracılık a. Aracı olma durumu, vasıta. **M3** 503

araç a. Bir iş yapmakta veya sonuçlandırmakta yararlanılan nesne, alet, enstrüman. **M3** 336, 346, 347

araçsız sf. Araç kullanmadan, doğrudan doğruya yapılan veya olan, aracısız, vasıtasız, bilavasita. **M3** 336

arada zf. Ara sıra. “*Gündüzleri de arada çıkarsa peçeli gezer. Ama kazara bir bakarsa o adamın işi bitiktir...*” **DK** 109; **M3** 506

arada bir zf. Ara sıra. **DK** 101, 230, 235, 261, 271, 200; **M3** 211, 281, 555

arada sırada zf. Ara sıra **DK** 35

aralamak (-i) İki şey arasında açıklık oluşturmak, az açmak. **DK** 10, 138, 162, 174, 180, 232

aralık a. 1. Ara. **DK** 118; **M3** 512; **2.** Yılın on ikinci ayı, ilk kânun, kânunuevvel. **DK** 222; **2. sf.** Yarı açık, tam kapanmamış. **DK** 225; **3.** Yılın on ikinci ayı, ilk kânun, kânunuevvel. **M3** 333 **aralık vermek** Yeniden başlamak üzere bir işi kısa süre bırakmak. **DK** 94

aralıksız zf. 1. Sürekli, ara vermeden. **DK** 7, 261, 264, 266; **2. sf.** Birbirine bitişik olan, aralarında açıklık bulunmayan. **DK** 79; **M3** 209, 328

arama *a.* Aramak işi, taharri. **M3** 68, 232

aramak (-i) Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak. **YS** 36, 77, 78, 79, 83, 85, 91; **DK** 22, 35, 62, 92, 109, 124, 148, 171, 201, 202⁴, 263³; **M3** 11, 43, 85, 217,240, 312, 344, 455, 476, 526,

Arap *öz. a. Ar.* Orta Doğu ile Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünde yaşayan halk ve bu halkın soyundan olan kimse. **YS** 31; **M3** 35, 80², 92, 105², 119, 120, 121, 130, 40, 142, 157, 165, 169, 173, 197³, 213, 215, 216, 244³, 245, 320, 389², 397³, 408, 413, 426, 463³, 465³, 466⁵, 468, 469, 470⁴, 471², 472⁴, 473⁸, 482, 487, 488, 490, 497², 503, 505, 509, 520², 521², 521², 525, 556,

Arapça *öz. a.* Sami dilleri ailesine giren ve Arap ülkelerinde kullanılan dil, Arabi. **M3** 60, 119, 120, 124, 144, 213, 215, 217, 281, 393, 446, 451², 461, 462, 469, 501, 507, 531, 540

Arapçalaştırmak (-i) Arapçaya çevirmek. **M3** 26

Arapçı *öz. a.* Araplara ilgi duyan veya Arap yanlısı (kimse). “*Manevî bir insanca sarılmak mecburiyetinde olan çocuklar, esen rüzgâra göre ya Nurcu, Arapçı, Ümmetçi yahut da kozmopolit, komünist ve anti nasyonalist olarak karşımıza dikiliyorlar.*” **M3** 536

Arapçılık *öz. a.* Arapçı olma durumu. “*Biri Arapçılık davasıdır. Bunun farkında olmayan binlerce şuursuz Türk bu iki düşman ülkenin kucağına kurtarıcı diye atılmaktadır.*” **M3** 473

araştırma *a.* Araştırmak işi, araştırı, taharri. **DK** 225; **M3** 503² **araştırma yapmak** Araştırmak. “*Eğer biraz zahmete katlanıp okusalar, araştırma yapsalar, ilmi esaslara göre derinlemesine inebilseler ve yükselişin ve bu alçalışın temellerinde gerininin zannettiği ve zannettirmeye çalıştığı gibi şeriatı bağıllık nedenlerinin yatmadığını göreceklendir.*” **M3** 509

araştırmak (-i) Birini veya bir şeyi bulmak için bir yeri gözden geçirmek. **DK** 174; **M3** 89, 379, 503, 509

aratmak (-i, -e) Arama işini bir başkasına yaptırmak. **DK** 71, 110

araz *a. Ar. fel.* İlinek. **M3** 520

arazi *a. Ar. coğ.* Yeryüzü parçası, yerey, toprak. **M3** 250², 255

Ardahan *öz. a.* Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 93, 306

ardınca *zf.* Hemen arkasından, hemen ardından, arkası sıra, ardı sıra, peşinden, peşi sıra, takiben. **DK** 129

arı (**I**) *sf.* Temiz. **M3** 321

arı (**II**) *a. hay. b.* Zar kanatlılardan, bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan böcek (*Apis mellifica*). **YS** 20; **DK** 25⁵

arık *sf.* Zayıf, cılız, kuru, sıska. **DK** 184, 229, 265

arıklamak (*nsz*) Arık duruma gelmek. **DK** 132, 168, 194, 232

arıklık *a.* Zayıflık, sıskalık. **DK** 240

arınmak (*nsz*) **1.** Katıksız, arı (**I**) duruma gelmek. **M3** 107; **2.** *mec.*Rahatlamak. **M3** 13

arız *sf. Ar. esk.* Sonradan ortaya çıkan. **M3** 102

arıza *a. Ar.* Aksama, aksaklık, bozulma. **M3** 316

Aristo *öz. a. Yun.* MÖ 384- 322'te yaşamış Fizik, gökbilim, ilk Felsefe, Zooloji, Mantık, Siyaset ve Biyoloji gibi alanlarda eser veren, Batı düşüncesinin en önemli iki filozofundan biri. “*Biz, insanlığın tarihine ve fikir dünyasına Aristo'dan sonra “ikinci öğretmen” olarak kabul edilen Fârâbî'yi verdik.*” **YS**

22; **M3** 303, 500

aristokratik *sf. Fr.* Soylu erki ile ilgili. **M3** 290

Arjantin *öz. a.* Güney Amerika'da bir ülke. "Latin Amerika'daki iki devlet, Meksika ve Arjantin de uzun süredir böyle bir denemenin içindedir." **M3** 547

Arjantinli *öz. a.* Arjantin halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 121

arka *a. 1.* Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı, **ön** karşıtı. **YS** 49; **DK** 5², 6, 10, 114, 116, 118, 129, 169², 198, 241, 250, 263; **2.** Bir şeyin sırt durumunda olan yüzeyi. **DK** 23, 38, 57, 82, 94, 116, 158, 161, 163, 167², 179, 230, 244, 253; **3.** Art, peş. **DK** 47, 62, 66, 98, 111, 117², 125, 128, 146, 157², 160, 199, 207, 223, 253, 254, 255, 258, 260, 263; **M3** 60, 84, 100, 156, 205, 231², 256, 273, 293, 306, 312, 354, 373, 397, 435, 459, 477, 478, 484, 497, 529; **4. mec.** Kayıran, destekleyen. **DK** 212; **5. mec.** Geçmiş, geride kalmış zaman. **YS** 25, 35 **arka çevirmek** eski ilgiyi, dostluğu göstermez olmak. **M3** 320 **arka arkaya vermek** Birbirini korumak için birleşmek, destek olmak, dayanışmak. **DK** 200 (**bir şeyi**) **arkada bırakmak** Bir şeyden epey uzaklaşmış bulunmak. **DK** 129 **arkadan vurmak** Bir kimse kendisine güvenen ve inanan birine gizlice kötülük etmek. **YS** 75; **M3** 110, 556 **arkasından gitmek** Peşine takılmak. "Deli Kurt o zaman Çakır'a hak verdi. Bunlar Müslüman falan değil, birtakım delibozuk serserilerdi. Zaten öyle olmasa bir Yahudi dönmesinin arkasından giderler miydi?" **DK** 62; **M3** 461 **arkasını getirememek** Başladığı bir işi sürdürüp sona erdirememek. **DK** 85, 103

arkadaş *a.* Birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri, yâren. **YS** 21, 22², 25, 33, 35, 46, 76; **DK** 24³, 30, 31, 43, 50, 119, 143; **2.** Bir işte birlikte bulunanlardan her biri, yoldaş, tanış, tanıdık, dost, ahbap, refik, yaren. **DK** 20, 88, 134, 143, 144, 146, 150, 156,

161², 200, 225; **M3** 15, 16, 39, 64, 69, 112, 181, 223, 369², 417, 465², 466, 532 **arkadaş olmak** Bir kimseyle dostluk kurmak, içten olmak. **DK** 43, 147, 208

arkadaşlık *a.* Arkadaş olma durumu, arkadaşça yakışır davranış, omuzdaşlık, ünsiyet. **DK** 147 **arkadaşlık etmek** Bir süre beraber bulunmak, birlikte gitmek, eşlik etmek refakat etmek. **YS** 14; **DK** 40; **M3** 47

arma *a. İt.* Bir devletin, bir hanedanın veya bir şehrin simgesi olarak kabul edilmiş resim, harf veya şekil, ongun. **M3** 219

Arnavut *öz. a.* Arnavutluk ve çevresinde yaşayan bir halk. **YS** 32²; **M3** 140, 141², 142², 292, 426, 468, 472, 528, 556,

Arnavutluk *öz. a.* Güneydoğu Avrupa'da bir ülke. "Yunanistan bir yandan Kıbrıs'ı isterken, bir yandan Arnavutluk'tan Espir'i koparmaya çalışmakta, daha ilerisi için de Bizans'ı diriltecek hesaplar yapmaktadır." **M3** 245, 292, 327, 329, 351

arpa *a. bit. b.* Buğdaygillerden bir bitki (*Hordeum vulgare*). **DK** 12

Arpat *öz. a.* Orta Avrupa'da kurulan Macar Krallığı'nın ilk hanedanlığı. "Arpat'ın milleti elbet öldürülemez Verse de bin canını" **YS** 55

arsız *sf.* Utanması, sıkılması olmayan, yılışık, yüz­süz (kimse). **YS** 18

→ **arsız arsız**

arsız arsız *zf.* Utanmaz bir biçimde, yılışarak, sırnaşarak. **YS** 15², 17

arслан *a. hay. b. 1.* Aslan. **YS** 41; **M3** 252; **2. mec.** Gürbüz, cesur ve yiğit adam. **DK** 99; **M3** 239², 280, 397, 444, 455, 457, 469, 529, 554

arş *a. Ar. din b.* İslam inancına göre göğün en yüksek katı. **YS** 131; **M3** 458

arşın *a. esk.* Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü. **DK** 180

arşınlık *sf.* Arşın ölçüsünde, arşın kadar. **DK** 7, 110

art *a.* **1.** Arka, geri. **YS** 13, 49, 80, 116; **DK** 5², 7, 28, 57, 61², 65, 66, 71, 112, 208, 252, 253; **M3** 41, 43, 51, 69², 84, 85, 86, 87, 92³, 96, 101, 183, 191, 235, 301, 304, 382, 412, 435, 461, 484, 488, 540, 549, 553; **2.** Bir şeyin öbür yüzü. **DK** 129, 173, 185, 197 **ardı ardına** *zf.* Ara vermeden, aralıksız olarak, sürekli bir biçimde. **M3** 501 (**birinin veya bir işin**) **ardına (veya arkasına) düşmek** Arkasından gitmek, peşini bırakmamak. **DK** 212; **M3** 316 **ardına takmak** Bir kimseyi her konuda kendisine uydurmak. “*belki yüz binlerce Türk’ü ardına takmakta gösterdiği başarıyla gerçekten zamanın bir harikasıdır.*” **M3** 452, 470 **ardından koşmak** Birine çok ilgi duymak. “*Siz de kuru şöhretlerin ardında mı koşacaksınız?*” **M3** 41, 86, 304, 412, 459, 484

→ **art niyet**

artık *zf.* **1.** Bundan böyle, bundan sonra. **YS** 13, 14, 17², 21, 30², 35, 48, 74, 85, 115, 116, 126, 135; **DK** 20², 32, 35, 45, 56, 58, 68, 69, 73, 90, 96, 97, 117, 121, 126², 127, 132², 138, 142, 144, 150, 155, 158, 160, 164, 168, 172, 184, 187, 189, 190², 191, 192³, 195, 210², 212, 215, 225, 233, 238, 239², 255, 258², 262, 268, 270², 271; **M3** 29, 34, 35, 36, 41, 42, 49², 78, 98, 99, 105, 104², 109, 118, 127, 136, 147², 167, 169, 176, 183, 184, 190, 206, 207², 208, 220, 229, 235⁴, 281, 301, 304, 305, 310, 317, 318, 321, 329, 337, 343, 354, 366, 370, 373, 388, 406², 408, 428, 434, 443, 451², 455, 457, 469, 475, 479, 499², 504, 511, 524, 527, 531², 532, 533, 534, 545, 550, 552, 554²; **2.** *mec.* hiç değeri olmayan. **M3** 28, 361, 405, 550

artırmak *(-i)* Artmasını sağlamak, çoğaltmak. **M3** 494

artış *a.* Artma işi, artım. **M3** 533

artist *a. Fr.* Güzel sanatlardan birini meslek edinen kimse, sanatçı, sanatkâr. **M3** 463, 543

artma *a.* Artmak işi. **M3** 541

artmak *(nsz)* **1.** Çoğalmak. **DK** 165; **M3** 48, 65, 349, 383, 424, 533, 550; **2.** *(nsz)* Eskisinden daha çok olmak, çoğalmak. **DK** 7, 17, 115, 120², 130, 160, 175, 172, 173, 181, 209, 229; **3.** Gereğince harcandıktan sonra bir miktar geri kalmak. **DK** 99; **3.** Çoğalmak. **DK** 165

arttırmak *(-i)* Artırma işi yapılmak. **DK** 63, 175, 198; **M3** 191, 239, 466, 514², 515

art niyet *a.* Art düşüncesi. **M3** 527

Artuklular *öz. a.* Mardin, Hasankeyf ve Harput bölgelerinde hüküm sürmüş Türk beyliği (1102-1409). “*Türkiye’nin doğu illeri, doğu illerinde yaşayan Türklerin ve genel olarak bütün Türk ırkının vatanıdır. Artuklular, Saltuklular, Karakoyunlular, Akkoyunlular’ın hüküm sürdüğü, anıtlar diktiği bölgeler elbette Türk’tür.*” **M3** 389

aruz *a. Ar. ed.* Aruz vezni. **M3** 39, 290

Aryalar *öz. a.* Hint-Avrupa dilini ve bu dilden türeyen dilleri konuşan veya eskiden konuşmuş olan kavimlerin hepsine birden verilen ad. “*İnsan oğlu ümitlerle dolup taşmalı, Aryalarla Turanlılar karşılaşmalı.*” **YS** 33

Aryani *öz. a.* Orta Asya’dan Aryavarta’ya göç eden ırkın adı. “*Türkler Sarı Moğol ırkından değil, beyaz Aryani ırkındandır.*” **M3** 147², 148⁵, 149³, 150²

Aryanîlik *öz. a.* Aryani olma durumu. “*Hititlere intisap için Aryaniliği kabul ise, bizim için çok tehlikeli bir yoldur.*” **M3** 149

arz (I) *a. Ar. esk.* Sunma. **M3** 489 **arz etmek** Sunmak. **M3** 442, 538

arz (II) *a. Ar. esk.* Yer, yeryüzü. **YS** 123

arzu *a. Far.* Heves. **YS** 14; **DK** 12; **M3** 46, 59, 66, 91, 100, 105, 106, 173,174³, 233, 259, 396, 533

arzulama *a.* Arzulamak durumu. **M3** 66

asalet *a. Ar.* Asillik. **M3** 196², 197, 198³, 240

asayiş *a. Far.* Bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu, düzenlilik, güvenlik. **M3** 363

asgari (*doğ.*) **asgarî** *sf. Ar.* En az, en aşağı, en düşük, en alt, minimal, minimum. **M3** 437

Ashab -i Kehf (*doğ.*) **Eshab-ı Kehf** *öz. a.* Devrin putperest inançlarından uzaklaşmak için yaşadıkları yerin yakınlarındaki bir mağaraya sığınan ve yaklaşık iki yüz yıl burada kalan yedi uyurlar. “*Eshab-ı Kehf uykusu artık yeter.*” **M3** 337

ashap (*doğ.*) **eshab** *ç. a. Ar. esk. din b.* Sahabe. **M3** 259

asıl *sf.* Gerçek, esas. **DK** 5, 9, 47, 49, 58, 77, 89, 94, 101, 151, 166, 172; **M3** 29³, 61, 66, 81, 120, 141, 148, 186, 232, 277, 281, 331, 343, 360, 361, 387, 388, 432, 521, 551 **aslı astarı olmamak** Yalan, asılsız olmak. **M3** 488 **aslına bakarsan** "Doğruyu, gerçeği ararsan" anlamında kullanılan bir söz. **M3** 217

asılı *sf.* Asılmış olan. **DK** 118; **M3** 241

asıllı *sf.* Bir kökene dayanan, kökenli. **M3** 99, 201, 382², 487, 553,

asılma *a.* Asılmak işi. **M3** 361

asılmak (*nsz,-e*)Asma işi yapılmak veya asma işine konu olmak. **DK** 39, 53², 251; **M3** 532

asır *a. Ar.* Yüzyıl. **YS** 9, 23, 41, 51, 104, 110, 123; **M3** 37, 58, 78³, 84, 85³, 86, 92², 96, 97, 99, 104, 106, 107³, 129², 132, 136, 138, 143³, 150², 174, 175⁴, 195, 221, 240,

243, 249, 252, 253, 255, 256, 260, 274, 277, 286², 287, 288, 375, 418², 424, 443, 445², 471, 481, 498, 502², 506²

asırlarca *zf.* Yüzyıllarca. **M3** 100, 115, 468

asırlık *sf.* Yüzyıllık. **YS** 34; **DK** 37; **M3** 184, 274, 286

asi *sf. Ar.* Başkaldırcı. **M3** 361, 381, 479

asil *sf. Ar.* Soylu. **DK** 12, 44, 45; **M3** 36, 100, 101, 124, 125, 167, 198²360, 487

asistan *a. Fr.* Yardımcı. **M3** 271²

asistanlık *a.* Asistan, araştırma görevlisi olma durumu. **M3** 64, 370

asker *a. Ar.* Orduda görev yapan erden generale kadar herkes. **YS** 15, 34; **DK** 16, 29, 30, 48, 49², 59, 63, 65, 78, 92, 134, 135, 186², 210, 214, 222, 225, 249², 251, 252, 256², 257, 267; **M3** 34, 35, 93, 105, 106², 145, 148, 162², 181, 189, 191², 207, 213, 222, 230, 231², 234, 237, 244, 258³, 259, 265, 274, 281, 283, 306, 371, 431, 437², 438, 453, 455, 457, 472, 473, 476, 478, 479, 481, 489³, 492,533³, 546 **asker olmak** Askerlik ödevine başlamak. **M3** 106, 150, 438

askerce *zf.* Askere yakışır bir biçimde, askercesine. **DK** 186

askerî (*doğ.*) **askerî** *sf. Ar.* Askerlikle ilgili, askere özgü. **DK** 17; **M3** 49², 54, 85, 86, 158, 489, 531, 553

askerleşmek (*nsz*) Silahlı duruma gelmek. “*Bu hakikati anlayan bütün milletler silahlanmakta, askerleşmektedirler.*” **M3** 258, 259

askerlik *a.* Asker olma durumu, askerlik hizmeti, bayrakaltı, askeriye. **DK** 49, 256; **M3** 34, 105, 106², 150, 185, 189², 190³, 191, 229, 258, 437⁵, 438, 534 **askerlik (veya askerliğini) yapmak** Kanunlara göre yurttaşların yükümlü oldukları ordu hizmetinde bulunmak. 69, 363, 386, 408,

asla *zf. Ar.* Hiçbir zaman, hiçbir biçimde, sakın, zinhar. **YS** 41; **DK** 53, 81; **M3** 22, 24, 39, 45, 59, 66, 70, 88, 89, 96, 105, 118, 119, 121, 123, 125², 163, 209, 234, 244, 305, 312, 349, 352, 353, 357, 407, 410, 418, 419, 463, 473, 474, 476², 477, 515, 522, 556

aslan *a. hay. b.* Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yelesi, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir memeli türü, arslan. **aslan gibi** Boylu boslu, güçlü ve yakışıklı. **DK** 99 **aslan kesilmek** Aslan gibi güçlü ve cesur duruma gelmek. **M3** 554

aslanlık *a.* Yiğitlik, cesaretilik. **M3** 252

aslı *a.* Bir şeyin kendisi. **YS** 101; **DK** 81, **M3** 142, 205

aslında *zf.* Asıl olarak. **DK** 40, 151, 156; **M3** 16, 26, 38, 39, 45, 65, 120, 127, 299, 354, 388, 412, 452, 455, 463

asli *sf. Ar.* Birincil. **M3** 286, 409

asliyet *a.* Bir şeyin benzerlerinden veya başka şeylerden ayrılmasını sağlayan özellik, nitelik, hususiyet. “*Dillerden üstün geleni de asliyetini kaybedip yapı değişikliğine uğrar.*” **M3** 418, 419

asma *a.* Asmak işi. **M3** 361

asmak *(-i, -e)* **1.** Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştip sarkıtmak. **DK** 29, 79; **2.** *(-i)* Bir kimseyi boğazından ip vb. geçirip sallandırarak öldürmek, idam etmek. **M3** 361³, 478, 489

asri *(doğ.) asrî sf. Ar. esk.* Çağdaş. **M3** 128, 180, 186, 199, 276, 428, 451

astronot *a. Fr. gök b.* Uzay adamı. **M3** 499

astsubay *a. ask.* Silahlı Kuvvetler Yasası'na göre astsubay meslek

yüksekokullarında yetişerek Silahlı Kuvvetlere katılan astsubay çavuştan astsubay kıdemli başçavuşa kadar rütbesi olan asker, gedikli. **M3** 483

asumani *(doğ.) âsumâni sf esk.* Gökle ilgili, göğe ilişkin. “*Milleti batırmaya yarayacak bir hürriyet, korunma çaresi olmayan âsumâni bir beladan başka bir şey değildir.*” **M3** 399

Asur *öz. a.* Mezopotamya'nın kuzey kısmına verilen isim. **M3** 457

Asurîler *bk. Asurlular* **M3** 455

Asurlular *öz. a.* Başkenti Ninova olan ve küresel ticaret sayesinde imparatorluk hâline gelmiş Antik çağ halkı (MÖ 1950 - MÖ 1750). “*Dağıttığı dergilerin birinde Kürtlerin Asurlular neslinden geldiği yazılıydı.*” **M3** 394², 457

Asya *öz. a.* Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri. **M3** 42, 127, 135, 548

aş *a.* Yemek. **YS** 31, 105, 107 **aşında tuz bulunmamak** Yoksulluk çekmek. “*Gün olur ki bir yudum su ararsın bataktan/ Gün olur ki bir tutam tuz bulunmaz aşında.*” **YS** 79

aşağı *a. 1.* Bir şeyin alt bölümü, zir, **yukarı** karşıtı. **DK** 64, 116², 145, 171, 184, 198, 215, 216², 224, 269; **M3** 13², 97², 122, 129, 131², 209, 290, 307, 426, 454, 515, 522; **2.** *sf.* Bir yere göre daha alçak yerde bulunan. **DK** 64; **3.** *mec.* Değeri daha az. **DK** 58; **M3** 86, 321 **aşağı görmek** Küçük görmek, beğenmemek, hor görmek. **M3** 407, 522 **(birinden veya bir şeyden) aşağı kalmamak** Herhangi bir nitelik bakımından geri olmamak. **DK** 49, 173

→ **aşağı yukarı**

aşağılama *a.* Aşağılamak durumu. **M3** 475

aşağılamak *(-i)* Küçültücü davranışlarda

bulunmak, hor görmek. **DK** 172; **M3** 205, 287, 492

aşağılık *a.* Aşağı olma durumu, adilik. **M3** 79, 91, 131, 277, 291, 302, 307, 318, 327, 337, 359, 427, 433

→ **aşağılık kompleksi**

aşağılık kompleksi *a. ruhb.* kendini küçük görme hastalığı. **M3** 394, 544

aşağı yukarı *a.* Tama yakın, yaklaşık olarak. **DK** 68, 195; **M3** 73, 86, 114, 133, 213, 305, 554

Aşere -i Mübeşşere *öz. a.* Hz. Muhammed zamanında kendisi tarafından cennete girecekleri Allah tarafından vâdedilmiş on kişi için kullanılan bir terim. “*Sonra Ömer ‘Aşere-i Mübeşşere’ dendir.*” **M3** 491

aşı *a.* Bir ağacın dalı veya gövdesi üzerine, aynı familyanın daha iyi bir türünden alınan dal, göz, tomurcuk vb. parçaları kaynaştırma işi. **aşı yapmak** *mec.* Birtakım düşünce veya duyguları başkasına benimsetmek, telkin etmek, etkilemek. “*İtalyan devletinin başındaki adam kendi milletinin ve gençliğinin ruhunda ve imanındaki zaafı yakından görerek onlara karşı tedbirler alır ve maneviyat aşuları yaparken, bizim büyüklerimiz bu yufka yürekli gençliği örnek göstermesi ne kadar acı idi.*” **M3** 168

aşık *a. anat.* Aşık kemiği. **aşık atmak** Boy ölçüşmek. **YS** 33 (**biriyile**) **aşık atmak** Boy ölçüşmek. **M3** 527

âşık *a. Ar.* Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse. **YS** 9; **DK** 230² **aşık olmak** Sevmek, tutulmak. **DK** 144²; **M3** 182, 168, 289², 290, 504

aşılama *a.* Aşılama işi. **M3** 373, 465

aşılama (*-i, -e,*) Birtakım düşünce veya

duyguları başkasına benimsetmek, telkin etmek, etkilemek. **DK** 164; **M3** 22, 80, 93, 98, 127, 185, 187, 189, 252, 321, 336, 437, 473, 541, 555

aşılmak (*nsz*) Aşma işine konu olmak. **YS** 13, 34; **M3** 534

aşınmak (*nsz*) **1.** Çıktıları silinmek, düzleşmek. **YS** 28; **2. mec.** Bir işte uzun zaman çalışmış, emek vermiş olmak. “*Mukadderât isterse seni yoldan çevirsin/ Sen hele bu yollarda yıpranarak aşın da*” **YS** 79

aşırı *sf.* Gereğinden fazla, çok. **DK** 66; **M3** 26², 51, 67, 69, 70, 116, 119³, 120, 126, 244², 257, 316², 340, 353, 369, 385, 386, 399, 477, 515, 520, 527, 530, 550

aşırılık *a.* Aşırı olma durumu. **DK** 40; **M3** 67, 534

aşikar *sf. Far.* Açık, apaçık, belli, meydanda olan. **M3** 65, 108, 388

aşiret *a. Ar.* Dil ve kültür yönünden büyük bir türdeşlik gösteren, birçok boydan oluşan, yapısındaki aileler arasında toplum, ekonomi, din, kan veya evlilik bağları bulunan göçebe veya yerleşik nitelikteki topluluk, oymak. **DK** 16, 35, 72; **M3** 509

aşk *a. Ar.* Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, amor. **YS** 17, 24, 52, 57, 58², 59, 67, 100, 119², 122, **DK** 15, 20², 193, 230², 231; **M3** 112, 168, 169, 173, 186, 196, 225, 227, 443², 448, 541, 550

aşlamak (*-i*) Beslemek, büyütme. “*Gür sütünle aşıladığın erlik cevheri/ Yapacaktır onu yarın yaman bir çeri...*” **YS** 46

aşmak (*-den*) **1.** Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek. **YS** 12, 14, 42, 73, 84; **DK** 120, 146, 175, 182, 183, 215, 268; **2. (-i)** Geçmek. **YS** 15, 32, 64, 71, 109, 110, 211 **DK** 30, 65, 70, 96, 143, 203, 214, 250², 254; **M3** 237, 318, 447, 475

at *a.* Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan. **YS** 27², 42, 96; **DK** 5³, 6, 7, 8², 9², 10, 12³, 16, 17, 19³, 20, 21⁷, 22², 29, 31, 33³, 34², 39, 40⁵, 52², 57², 60², 61, 62², 63², 64, 72⁶, 78, 79⁴, 82, 110, 120, 131, 133, 134, 135⁵, 136³, 141, 143², 146, 170², 171⁴, 175³, 181⁴, 182³, 183², 188², 189, 197, 198³, 199³, 200², 201³, 202, 203, 210², 211³, 212², 215³, 217, 219, 220, 223, 228, 229², 230², 240, 246², 247², 248, 251, 254⁴, 255⁴, 261³, 258³, 262³, 263, 265, 267², 268², 269², 270, 271²; **M3** 253, 264, 344, 439, 440, 505 **at salmak** At koşturmak, akın etmek, amaç edinmek. “Tuna’ya at salınca Ulah’ını, Sırb’ını, Bulgar’ını, Rum’unu.” **YS** 12, 71 **atı kişnemek** Sözü geçmek, dinlenmek, yetkisi olmak. “Biz Turfanı yarattık uyku uyurken Batı/ Nuh doğmadan kişnedi ordularımızın atı.” **YS** 53 **at uşağı olmak** “Değerce ondan çok geride” anlamında bir söz. “Tonyukuk’un gizlenmiştir dehâ kanında, Bismark onun at uşağı olmaz yanında...” **YS** 24 **atın ölümü arpadan olsun** “Çok sevilen bir şey yapılırken veya sevilen bir yiyecek yenilirken sonuç kötü de olsa zor veya kötü şeylere katlanılır.” anlamında kullanılan bir söz. **DK** 160

→ **atbaşı**

atbaşı (*doğ.*) **at başı** *a.* Eşit, birlikte, başa baş. **atbaşı (beraber) gitmek (veya gelmek)** eşit durumda olmak. **M3** 372

ata *a.* 1. Baba. **YS** 25, 77; **DK** 28; 2. Dedelerden ve büyük babalardan her biri. **DK** 165², 217; **M3** 19, 26, 37, 44, 94, 150, 159, 227, 281, 425, 431, 444, 511, 556 **atana rahmet tkz.** Yapılan bir iş, bir davranış karşısında “Allah senden razı olsun.” anlamında kullanılan bir söz. “Hay atana rahmet Çakır Ağa!” **DK** 86

→ **atabey, atasözü**

atabey (*doğ.*) **atabeğ** *a. tar.* Eski Türk devletlerinde, özellikle Selçuklularda şehzadelerin eğitimi veya bağımsız olarak bir eyaletin yönetimi ile görevli vezir. **M3**

490

Atalık Gazi Yakub Beğ *öz. a.* Kokand Hanlığı'nın Özbek kökenli askeri (1820 - 1877). “Doğu Türkistandan Çinlileri kovan Atalık Gazi Yakub Beğ Türkiye’yi metbu tanıdı.” **M3** 103

Atalık Gazi Yakub Han *öz. a. bk. Atalık Gazi Yakub Beğ.* **M3** 414

atasözü *a.* Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel. **M3** 169

Atatürk *öz. a.* Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu lideri, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı, Kurtuluş Savaşı’nın askeri ve siyasi lideri, Türk ordusunda Mareşal ve daha öncesinde bir Osmanlı paşası, Türklerin ulu önderi. “Fâruk Güventürk’ün herkesten çok sevdiği, birçok köye büstünü diktiği Atatürk Turancı değil miydi?” **M3** 47, 48, 209, 124, 206³, 209², 216², 217, 243, 245, 279², 318, 379², 381³, 394, 484, 512, 514², 515, 522, 538, 540, 548, 553

Atatürkçü *sf.* Atatürkçülük yanlısı, Kemalist. **M3** 217

ateş *a. Far.* 1. Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od, nâr. **DK** 54, 152; **M3** 115, 136, 137, 167, 169², 231, 287, 455, 486, 507; 2. *mec.* Coşkunluk. **YS** 34, 62, 121; **DK** 127; 3. *mec.* Büyük üzüntü, acı. **YS** 69; 4. Isıtmak, pişirmek için kullanılan yer veya araç. **DK** 146; 5. *mec.* Aşk. “Deli Kurt, kanının içinde çılgın bir ateşin dolaştığını seziyor ve Esen Börü’nün sözlerini hatırlıyordu.” **DK** 169 **ateş etmek** Ateşli silahlarla mermi atmak. **M3** 142 **ateşe atılıp denize dalmak** Her türlü riski göze almak. “Dolu dizgin yaparken ülkiene doğru akın/ Ateşe atılmalı, denize dalmalı.” **YS** 72

→ **ateş hattı**

ateş hattı *a. ask.* Savaşta en ilerideki

birliklerin ellerindeki silahlarla ateş açabilecekleri hat. **M3** 486

atılğan sf. Girişken. **M3** 243

atılğanlık a. Atılğan olma durumu. **DK** 49, 64

atılış a. Atılma işi. **YS** 49, 136; **M3** 176

atılma a. Atılmak işi. **DK** 64, 92; **M3** 105

atılmak (-e) 1. Saldırmak, hücum etmek. **YS** 49; **DK** 20, 75, 109, 136, 173; **2. (nsz)** Bir şeye doğru birden gitmek, birden bir davranışta bulunmak. **DK** 27, 203; **3. (-e)** Bir işe girişmek. **DK** 193; **M3** 176; **4. (-den)** Atma işine konu olmak. **DK** 224; **M3** 13, 96, 183, 186, 206, 231, 236, 275, 327, 334, 336, 347⁵, 367, 379, 436, 453, 462, 473, 535

atış a. Atma işi. **DK** 220; **M3** 45, 86

âti a. *Ar. esk.* Gelecek. **M3** 88, 205, 231

Atıla öz. a. Avrupa Hun İmparatorluğu hakani (395-453). “*Kaynar elbet damarında hâlis Türk kanın, Damarında çünkü kanı var ‘Atıla’nın, Avrupa’nın her ırkından toplanan ordu Onu Galya ovasında zorla durdurdu.*” **YS** 23, 32, 34; **M3** 230, 280, 281⁴, 282⁴, 283⁴, 438², 469²

Atina İtalyan Dukalığı öz. a. Dört ayrı hanedanlık tarafından yirmi yedi dük şeklinde idare edilmiş tarihi devlet (1205-1458). “*1458’de Atina İtalyan Dukalığını aldı.*” **M3** 292

Atina öz. a. Yunanistan’ın başkenti. “*Başgil’in Türkleri yüzde elli göstermesi Kremlin’i şâd, Atina’yı âbâd etmiştir.*” **M3** 179, 427

atlamak (-e) 1. Binmek. **DK** 9, 12, 17, 22, 78, 210, 246, 247, 262; **2. (-den, -e)** Yüksek bir yerden alçak bir yere, ayaküstü gelecek bir biçimde kendini bırakmak. **DK** 19, 33; **3. (-den)** Bir engeli sıçrayarak veya fırlayarak aşmak. **DK** 225

Atlantik öz. a. Avrupa ve Afrika’yı Amerika Kıtası’ndan ayıran dünyanın en büyük ikinci okyanusu. “*Bir sal ile Atlantiği geçmek de öyledir.*” **M3** 35

Atlas öz. a. bk. Atlantik. M3 301

atlayış a. Atlama işi. **DK** 171

atlı a. 1. Ata binmiş kimse, süvari. **YS** 28, 42; **DK** 6², 7, 28², 33, 63², 79, 96, 123², 131², 145, 171³, 197, 199, 200, 201, 206, 221³, 253², 257²; **M3** 19, 431, 445; **2. sf.** Atı olan. **DK** 5

atma a. Atmak işi. **M3** 247, 303, 495

atmak (-i, -e) 1. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak. **YS** 20; **DK** 5, 10, 17, 20², 21, 27, 73, 75, 109, 255; **M3** 111, 306, 365, 433, 498, 509; **2.** Koymak **M3** 205, 495, 498², 502; **3. (-i)** Kullanılması gelenek hâline gelmiş bir şeyi kullanmaktan vazgeçmek. **M3** 275; **4. (-i, -den)** Kovmak, dışarıya çıkarmak, ilgisini kesip uzaklaştırmak. **M3** 546; **5. (-den, -e)** Atlamak. “*Çakır da, kendisini suya atarak akıntının yardımıyla selamete ulaşmıştı.*” **DK** 16, 212; **6. mec.** Savaş veya yarışmada üstünlük sağlamak, üstün gelmek. “*Sipahiler ‘Allah ! Allah! diye bağurdılar ve tam o sırada yardımlarına gelen bir bölük azap’la birlikte Macara saldırdılar. Yaman bir boğuşma daha oldu. Düşmanı yine attular.*” **DK** 223; **7.** Olumsuz bir durumdan kurtulmak. “*Gönlümdeki azgın devi rüzgârlara attım/ Gözlerle günâh işlemenin zevkini tattım*” **YS** 122

atom a. Fr. kim. Birkaç türü birleştğinde çeşitli molekülleri, bir tek türü ise bir kimyasal ögeyi oluşturan parçacık. **M3** 246, 328, 346³, 437, 454, 491, 330, 306

→ **atom bombası, atom fiziği**

atom bombası a. fiz. Atom çekirdeklerinin parçalanması sonucu enerji oluşması temeline dayanan bomba. **M3** 546

atom fiziği *a. fiz.* Atomu bir bütün olarak atomların etkileşimlerini, atomun ve moleküllerin yapısı, enerji düzeyleri, dalga fonksiyonları ve elektromanyetik geçişleri gibi bölümleri inceleyen fiziğin alt dallarından birisi. “*Saîd -i Nursî'nin o çetrefil ve cahil Kürt Türkçesiyle yazdığı risaleleri atom fiziği ve Einstein nazariyesi okur gibi toplanıp okuyan bir yığın zavallıdır.*” **M3** 452

Atsız Mecmua *öz. a.* Edebi, tarihi, millî ve sosyal konular ile çeşitli fikirler üzerine yazıların bulunduğu dergi (1931 - 1932). “*Benim vaktiyle çıkardığım derginin adı 'Atsız dergi' değil, 'Atsız Mecmua'dır.*” **M3** 59, 64

Atsız bk. Hüseyin Nihâl Atsız. **YS** 14, 46, 47, 48, 62, 81, 84, 86, 88, 90, 93, 98, 100, 104, 106, 107, 120; **M3** 59, 154, 240, 261, 495

Attila Hattı *öz. a.* Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ayıran bölge, hat. “*Attila Hattı yarın daha ileriki bölgelere de çizilecektir.*” **M3** 280, 283

av *a. 1.* Karada, denizde, gölde veya akarsularda evcil olmayan hayvanları vurma veya yakalama işi. **DK** 135; **M3** 105; *2. mec.* Tuzağa düşürülen, kendisinden yararlanılan kimse.

avam *ç. a. Ar. esk.* Alt tabaka, **havas** karşıtı. **M3** 162, 422, 452, 531², 538

avamferiplik *a.* Avam-ferib olma durumu. “*Bolşeviklerin başvurdukları bir avamferipliktir...*” **M3** 288, 418

avamî *sf.* Avamla ilgili, avam üzerine, avamsal. “*Dinler hakkında avamî yazılar değil, ancak bilginlerin etütleri yayınlanıyor.*” **M3** 451, 493

avareleşmek (*nsz*) Aylaklık etmek. **M3** 188

avcı *a. 1.* Avı kendine iş edinen kimse.

M3 525; *2. sf. mec.* Bir şeyi büyük bir istekle izleyen ve bulup ortaya çıkararak, tanıtan kimse. **M3** 521

avlama *a.* Avlamak işi. **M3** 527

avlanmak (*nsz*) Ava gitmek, ava çıkmak, av için dolaşmak. **DK** 71, 141

Avrupa *öz. a. İt.* Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri. **YS** 23, 24; **M3** 12, 30, 87, 129, 136, 150, 155, 159, 164, 188, 195³, 196³, 197, 210, 245, 249, 277, 281², 282³, 283, 286, 288, 289, 305², 327, 330, 390, 445, 471, 531, 546

→ **Avrupa Birliği**

Avrupa Birliği *öz. a.* Yirmi sekiz üye ülkeden oluşan ve toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan siyasi ve ekonomik bir örgütlenme. “*İslam birliği, Avrupa birliği, dünya birliği dâvâlarının bol bol öne sürüldüğü ve tatlı tatlı konuşulduğu bir dünyada “Türk birliği” denilince çokları deliye dönüyor.*” **M3** 436

avuç *a.* Elin yarı yumulmuş durumu. **DK** 61

→ **avuç avuç**

avuç avuç *sf.* Bol bol, pek çok. **M3** 536

avukat *a. Fr. huk.* Hak ve yasa işlerinde isteyenlere yol göstermeyi, mahkemelerde, devlet dairelerinde başkalarının hakkını aramayı, korumayı meslek edinen ve bunun için yasanın gerektirdiği şartları taşıyan kimse. **M3** 180, 227, 269, 357, 394, 452, 454, 455², 475

avundurmak (*-i*) Acısını hafifletmek, acısını unutturmak, teselli etmek. **DK** 265

avunma *a.* Avunmak işi, teselli. **M3** 425

avurt *a.* Yanağın ağız boşluğu hizasına gelen bölümü. **DK** 263

Avustralya öz. a. **1.** Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri. **2.** Bu kıtada yer alan bir ülke. **M3** 188, 520

Avusturya öz. a. Orta Avrupa'da dokuz eyaletten oluşan ülke. "İlk cihan savaşında İtalya'nın müttefiklerine ihaneti, Avusturya idaresinde yaşayan birkaç yüz bir İtalyan'ı kurtarmak içindi." **M3** 85, 86², 133², 134², 404²,

avutabilmek (-i) Avutma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 310

avutmak (-i) Bir kimsenin acısını veya sıkıntısını yatıştırmak, teselli etmek. **M3** 197

ay öz. a. *gök b.* **1.** Ay. **YS** 14, 19, 61, 62, 73, 107, 111, 113, 121, 119⁶, 120³; **2.** a. Yılın on iki bölümünden her biri. **YS** 106²; **DK** 15, 16, 35³, 71, 132; **M3** 290, 364, 489, 526; **3.** öz. a. *gökb.* Yeryuvarlığının uydusu olan gökcismi, kamer. **DK** 42², 101, 127², 128², 129, 170, 176, 185⁴, 192³; **4.** Bir ayın herhangi bir gününden ertesi ayın aynı gününe kadar geçen veya yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen süre. **DK** 42, 69, 109, 132³, 168², 169, 194, 208, 209, 217, 229; **M3** 203, 305, 423, 484, 505², 515

→ *ay ışığı, ay yıldız, ayda yılda bir, ayın on beşi*

ay ışığı a. Ay'ın yeryüzüne verdiği ışık. **DK** 42, 45, 48, 101², 104, 106, 129², 171, 173³

ay yıldız a. Türk bayrağındaki ayça ve beş ışıklı yıldızdan oluşmuş simge. **YS** 48; **M3** 55, 286²

ayda yılda bir *zf.* Çok seyrek olarak. **M3** 20

ayın on beşi (Kadın için) Yüzü çok güzel. "Orda kızlar: Güneşin kendi, ayın on beşidir." **YS** 41, 58

ayın on dördü a. Dolunay. **YS** 112

ayak a. *anat.* Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü. **DK** 9, 38, 44, 106, 116, 128, 130, 171, 198, 223, 245, 253, 255, 258; **M3** 13, 55, 170, 210, 249, 310, 312, 437 **ayağa dikmek** Birisi tarafından ayakta durdurulmak, bekletilmek. "Kız, iki eliyle koltuklarından tutarak koca sipahiyi tüy gibi ayağa dikti." **DK** 181 **ayağa düşmek** ilgisiz ve yetkisiz kimseler karışmak. **M3** 536 **ayağa fırlamak** Hızla ayağa kalkmak. **DK** 129, 160, 212, 238 **ayağa kaldırmak** telaş ve heyecana düşürmek. **M3** 223 **ayağa kalkmak** Ayakları üzerinde durmak, dikilmek. **DK** 20, 74, 75, 78, 87, 106, 112, 117, 128, 170, 175, 225, 241, 244, 258, 269; **M3** 458 **ayak basmak** bir yere varmak, ulaşmak. **M3** 253

→ *ayaktakımı*

ayaklanma a. Başkaldırı. **M3** 330, 380, 479

ayaklanmak (*nsz*) *mec.* Toplu biçimde zor ve şiddet kullanarak devlet güçlerine karşı gelmek, başkaldırmak, isyan etmek. **DK** 59; **M3** 390, 488, 531

ayakta *zf.* Ayağa kalkmış durumda. **DK** 34, 75, 107², 134, 162, 192, 267 (**bir şeyi**) **ayakta tutmak** o şeyin sürekliliğini sağlamak. **M3** 84, 109, 207, 218², 487

ayaktakımı a. Görgüsüzlükleri veya bilgisizlikleri dolayısıyla toplum içinde aşağı durumda olan kişiler, lümpen, parya. **M3** 531², 536

ayar a. *mec.* Değer, derece. **M3** 16, 265, 269, 363, 483

Aydın öz. a. Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **YS** 28; **DK** 59²; **M3** 357, 527

aydın *sf.* Kültürlü, okumuş, görgülü, ileri düşünceli (kimse), münevver. **M3** 18, 80, 299, 310, 316, 318, 319, 353², 357, 416, 431, 434, 452, 475, 478, 468, 502, 531, 540, 546, 547, 549

aydınlanmak (nsz) **1.** Aydınlık olmak. **DK** 131, 170, 248; **2.** *mec.* Bir sorun üzerine gereği kadar bilgi edinmek, tenevvür etmek. **DK** 129, 171

aydınlatma *a.* Aydınlatmak işi. **M3** 448

aydınlatmak (-i) **1.** Karanlığı giderip görünür duruma getirmek. **DK** 10, 87, 144, 179², 267; **2.** *mec.* Çare olmak. “Gökçen bu işi bitirince hızla Türkmen’e dönerek ona da ‘Gözlerini yum’ buyruğunu verdi. Fakat onun gözleri zaten yumulu idi. Çünkü bayılmıştı. Ona da aynı şeyleri yaparken Deli Kurt, yattığı yerden Gökçen’i seyrediyor ve baktığı yeri aydınlatarak yaraları nasıl onardığını görüyordu.” **DK** 175; **3.** Bir sorun üzerine bilgi vermek. **DK** 238; **M3** 63, 228, 407, 448, 495

aydınlık *a.* **1.** Bir yeri aydınlatan güç, ışık **DK** 137; **2.** *sf.* Işık alan. **DK** 102, 137, 224, 227, 238; *mec.* Kolay anlaşılacak derecede açık olan, vazih. **DK** 238; **M3** 500, 502, 512; **4.** *mec.* Kötülükten uzak, temiz, saf. **M3** 123 **aydınlığa çıkmak** *mec.* ne olduğu anlaşılacak. **DK** 238

Aydınlık dergisi *öz. a.* Osmanlı Devleti’nin ilk sosyalist dergisi (1921-1925). “Burada bahsedilen Aydınlık grubu, Cumhuriyetin ilk yıllarında komünist Sadrettin Celal vesaaire tarafından çıkarılan ve aralarında Türk Tarih Kurumu’nun şimdiki başkanı Şevket Aziz Kansu’nun da bulunduğu komünist “Aydınlık” dergisinin çevresinde toplananlardır.” **M3** 341³

ayet *a.* *Ar. din b.* Kur’an surelerini oluşturan kısımlardan her biri. **M3** 494, 505

ayı *a.* *hay. b.* Memelilerin etobur takımından, beş parmaklı, tabanlarına basarak yürüyen, yurdumuzda boz türü bulunan, iri gövdeli hayvan (*Ursus arctos*). **DK** 27

ayık *zf.* Sarhoşluğu geçmiş bir biçimde. **DK** 230; **M3** 421

ayılmak (nsz) Sarhoşluk, baygınlık vb. bir durumdan kurtulmak, kendine gelmek. **DK** 176, 244; **M3** 319

ayıltmak (-i) Ayılmasını sağlamak. **DK** 110, 161

ayıp *a.* *Ar.* Toplumun ahlak kurallarına aykırı olan, utanılacak durum veya davranış. **M3** 60, 163

ayırcı *sf.* Ayırma özelliği veya gücü olan. **M3** 412, 465, 466,

ayırım *a.* Ayırma işi, tefrik. **M3** 447 **ayırım yapmak** eşit davranmamak, fark gözetmek. **M3** 438

ayırma *a.* Ayırmak işi. **M3** 234, 99, 404, 486

ayırmak (-den) **1.** Birbirinden uzaklaştırmak. **YS** 33, 115; **DK** 215; **2.** (-i) Nitelik değişikliğini anlamak, fark etmek. **DK** 81; **3.** -den, (-e) Seçmek. **DK** 166; **M3** 126, 216, 223, 234², 237, 287, 312, 320, 375, 463, 526², 556

ayırt *a.* Fark **ayırt etmek** Birkaç şeyi birbirinden ayıran niteliği anlamak, tefrik etmek, temyiz etmek. **DK** 98, 141, 240, 316

aykırı *sf.* Alışılmışı, doğru olarak kabul edilmiş uygun olmayan, karşıt, ters, mugayir. **M3** 107, 108, 118, 119, 128², 140, 163, 189, 240, 274, 325, 420, 470, 495, 507, 509, 510, 531², 543, 545, 548 **aykırı düşmek** Uygun gelmemek, ters gelmek, ters düşmek. **DK** 267 **aykırı olmak** ters olmak, zıt olmak. **M3** 65, 273, 275

aykırılık *a.* Aykırı olma durumu, mugayeret, muhalefet. **M3** 145, 279, 339

aylarca *zf.* Çok uzun bir süre. **DK** 24, 99, 169; **M3** 141, 524

aylardır *zf.* Aylarca. “İki deri torbanın içinde olan bu eşyayı Topuz Ahmed’in çadırına yerleştirmişti. Artık yapılacak

başka işi olmadığı için, aylardır yanında durduğu halde incelemeye zaman bulamadığı torbalara bakacaktı.” DK 233

aylı sf. Üzerinde ay biçimi bulunan. **YS 9**

aylık sf. 1. Bir ay süren. **DK 69; M3 128, 287, 485, 553; 2. a.** Birine, görevi karşılığı olarak veya geçimi için her ay ödenen para, maaş. **M3 202 aylık bağlamak** Emekli olan veya başka sebeplerle çalışmayanlara her ay için belirli bir parayı ödemeyi üstlenmek, maaş bağlamak. **M3 232**

ayna a. Far. mec. Bir olayı, bir durumu yansıtan, göz önünde canlandıran olay, durum, şey. **M3 220, 441**

aynen zf. Ar. Olduğu gibi, değiştirmeden, aynıyla. **DK 229; M3 164, 277, 289, 406, 424, 442, 455, 520, 533**

aynı sf. Benzer. **YS 86; DK 20, 39³, 93 M3 15³, 24, 26, 41, 54, 63, 68², 73, 79, 83³, 85, 86², 100, 102, 103³, 105, 116, 118, 120², 137², 141, 143⁵, 145, 146³, 148, 157², 161, 173, 174², 198, 203, 208, 220, 234, 236, 244, 265, 281, 282, 283, 319, 320, 327, 328, 334², 346, 353³, 357, 358, 359, 365², 381, 403², 405², 407, 409, 412², 414, 417³, 435², 441, 443, 465, 475, 488, 496, 498, 506, 514, 515, 531, 550, 555, 556³; 2.** Başkası değil, yine o. **DK 61, 105, 127, 129, 136, 140, 174³, 175, 201², 218, 221, 223, 237, 244, 245, 247², 250; M3 339, 413, 416, 424 aynı çanaktan yalamak** Kaderleri, düşünceleri, davranışları birbirine benzer olmak. “‘*Aynı çanaktan yalayanların bir millet*

ayrı sf. Başka, başka türlü. **YS 67; DK 50, 100 ayrı düşmek** Birbirinden uzakta kalmak. **DK 139, 201 ayrı tutmak** Farklı davranmak. **M3 382**

→ **ayrı ayrı, ayrı gayri**

ayrı ayrı sf. Birbirinden ayrı olan, değişik. **DK 31, 268; 2. zf.** Her biri ayrı olarak. **DK 102; M3 30, 46, 54, 74, 85²,**

olduğu’ hakkındaki düşünceleri reddettikten sonra menfaat birliği solda sıfır kalır.” M3 145 aynı kazanda kaynamak Benzer konuları ve sorunları birlikte düşünmek veya değerlendirmek. “‘*Türkçülerle başkanlarını Arap’tan seçen kişiler aynı kazanda kaynar mı?” M3 120 aynı terbiye müessesesine almak* Eşit düzeyde olmak, aralarında ayırım olmamak. “‘*Türk çocuğu ile bir Yahudi çocuğunu aynı terbiye müessesine alıp ikisine de yalnız esperanto dili öğretseler ve aynı şartlar altında aynı terbiyeyi verseler bile muhakkak ki Türk çocuğu yine yiğit, Yahudi yine korkak olacaktır.” M3 143 aynı yolun yolcusu olmak* Kaderleri, düşünceleri, davranışları birbirine benzer olan. **M3 84**

→ **aynı anda, aynı zamanda**

aynı anda zf. Aynı zamanda. “‘Çakırla aynı anda uyandı bakıştılar.” **DK 84, 129, 136, 171, 174, 254**

aynı zamanda zf. 1. Aynı anda. **DK 6, 18, 19, 28, 64, 198; M3 26, 97, 208, 335, 477, 537, 541; 2.** Hem de, bununla birlikte. **DK 43, 64, 157, 182, 214**

ayran a. Yoğurdun sulandırılıp çalkalanmasıyla yapılan içecek. **YS 33; DK 53, 99, 100, 122⁴, 125², 126², 130, 131³, 153, 159², 219, 240; M3 73, 110, 148, 404, 530 ayranı kabarmak** öfkelenmek, coşmak. **M3 386**

390³, 399, 403, 404⁴, 412, 414, 420, 433, 434, 439, 466, 488, 490, 506, 530, 539, 549, 550

86², 102³, 103, 108, 123, 139, 150, 189, 212, 274, 277, 287, 343, 363, 381², 382

ayrı gayri a. İnsan ilişkilerindeki resmiyet. **M3 457**

ayrıca zf. Ayrı olarak, başkaca. **DK 228; M3 202, 276, 287, 397**

ayrılık a. Ayrı olma durumu. **YS 69, 111,**

112, 113²,135; DK 93, 163, 240; **M3** 92, 104², 145², 326, 409, 414, 466

ayrılış a. Ayrılma işi. **DK** 44

ayrılma a. 1. Ayrılmak işi. **DK** 44, 56, 186; **M3** 311, 328

ayrılmak (-den) 1. Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak. **YS** 46; **DK** 30, 31, 36, 37, 55, 58, 61, 69, 71, 74, 76, 82, 90, 92, 93, 94, 123, 127², 150, 185, 195, 205, 221², 231, 253; **M3** 328, 329; **2.** (-e) Ayırma işine konu olmak. **DK** 20², 24; **M3** 36², 86, 126, 137, 150, 190, 201, 270, 289, 316, 353, 370, 375, 397, 487, 389, 531, 556

ayrıntı a. Bir bütünün önemce ikinci derecede olan öğelerinden her biri, teferruat, tafsilat, detay. **M3** 22

aysız sf. Ay ışığı olmayan (gökyüzü, gece). **DK** 208

Ayşe öz. a. **DK** 32, 34, 39, 208, 237, 238; **M3** 466, 471

ayyaş sf. Sözlerinin nereye varacağını düşünmeden saygısızca konuşan, davranışlarına dikkat etmeyen, patavatsız (kimse). “*Bu türlü gülünç ve uydurma bir milliyetçilik ancak, ne dediğini, ne yaptığını bilmeyen ayyaşlarda bulunur.*” **M3** 415

ayyuk a. Ar. esk. Göğün en yüksek yeri. **ayyuka çıkmak** Dedikodu herkesçe duyulmak, yayılmak. **M3** 534

Ayzt öz. a. mit. Türk ve Altay mitolojilerinde güzellik Tanrıçası. **Ayzt’ın yayını kalbine asmak** Âşık etmek. “*Yayını kalbime Ayzt asalı/ Başka bir eldenim, katı yasalı...*” **YS** 67

az sf. Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksik, çok karşıtı. **YS** 21, 49, 125; **DK** 14, 58, 134, 208; **M3** 22, 41, 75, 77, 81, 84, 85, 130, 132, 419, 111, 113, 130, 131², 134, 135, 137, 178, 184², 239, 258, 259, 297², 353, 426, 427, 468, 499,

525, 536, 542; **2. zf.** Alışılmış olandan, umulandan veya gerekenden eksik olarak. **DK** 28 **az değil** Birinin herhangi bir karakter bakımından görüldüğü gibi olmadığını anlatmak için söylenen bir söz. **DK** 241 **az gelmek** Yetmemek. **YS** 32; **DK** 55, 102, 104, 124, 131, 146 **az kaldı (veya kalsın) 1.** Bir işin gerçekleşmemesi söz konusuysen gerçekleşmesi durumunda kullanılan bir söz. **DK** 33, 134, 198, 212; **2.** Bir işin gerçekleşmemesi söz konusuysen gerçekleşmesi durumunda kullanılan bir söz. **DK** 103

→ **az çok**

aza (doğ.) âza a. Ar. Üye. **M3** 68

azalmak (nsz) 1. Az denecek bir miktara inmek. **DK** 25, 79; **2.** Etkisini yitirmek, hafiflemek. **DK** 164, 166; **M3** 35, 63, 83, 134, 150, 159, 179, 232², 273, 298, 304, 453, 496, 515

azaltılma a. Azaltılmak işi. **M3** 129, 496

azaltmak (-i) Az denecek bir miktara indirmek. **YS** 30

azap (I) a. Ar. İslam inancına göre dünyada günah işlemiş olanlara ahirette verilecek ceza. **M3** 500

azap a. Ar. tar. Yeniçeriler zamanında gerektiğince sancaklardaki gençlerden toplanıp ordu ve donanmaya katılan asker. **DK** 11², 223², 228, 229, 251⁴, 256, 257³, 258² **azap olmak** Azaplığa başlamak. “*Evren’e bakarak ilave etti :- Sen de azap olursun! Evren , bundan hoşlanmadı :- Neden azap oluyor muşum ?*” **DK** 39²

Azap Beğ öz. a. **DK** 257, 260³

azar azar zf. Az az. **YS** 99

azarlama a. Azarlamak işi, paylama. **DK** 67

az çok zf. Bir parça. **DK** 130; **M3** 43, 26, 127, 380

Azerbaycan öz. *a.* Kafkasya'da yer alan ülke. "Hatta o Anadolu ile Azerbaycan ve Türkistan arasındaki çok sıkı kültür bağlarından da habersiz bulunabilir." **M3** 37, 42, 55, 94, 102³, 103, 107, 115, 366, 410, 436, 469

azgın *sf.* **1.** Coşmuş, taşmış. **YS** 122; **DK** 27; **2.** Cinsel istekleri aşırı olan. **M3** 290

azıcık *sf.* Çok az, biraz. **YS** 16; **DK** 211

azık *a.* Gereken yiyecek ve içecek şeyler, nevale. **DK** 18, 19², 60

azılı *sf.* Gözü bir şeyden yılmayan, azgın. **DK** 223; **M3** 320²

azımsama *a.* Azımsamak durumu. **M3** 190

azınlık *a. top. b.* Bir ülkede ayrı soydan veya inançtan olan ve sayıca az bulunan topluluk, ekalliyet. **M3** 97, 268, 276, 386, 420², 462, 520², 525, 529, 548 **azınlıkta kalmak** Bir toplulukta belli bir düşünceyi tutanlar sayıca az olmak. **M3** 353

azim (I) *sf. Ar.* Büyük, ulu. **M3** 457

azim (II) *a.* Bir işteki engelleri yenme kararlılığı. **M3** 84, 439

→ **azmetmek**

azmetmek (-e) *Ar. + T.* Bir işteki engelleri yenmeye karar vermiş olmak. **M3** 462

azimet *a. Ar. esk.* Gidiş. **M3** 421

azimli *sf.* Azmi olan. **M3** 16

aziz *sf. Ar.* Sevgide üstün tutulan, muazzez. **YS** 81; **DK** 234, 237; **M3** 47, 69, 462

azlık *a.* Az olma durumu. **M3** 131², 146, 184, 397

Azrail öz. *a. Ar. din b.* Tanrı buyruğu ile insanların canını almakla görevlendirilen melek, can alıcı. **DK** 35 **Azrail ile aşık atmak** Ölümle karşı karşıya olmak. "Bunca kere Azrail'le aşık attıktan sonra adımızı ödleğe çıkarsa bizi ilk önce sen sopa ile kovarsın da yeryüzündeki biricik anamızdan da oluruz..." **DK** 99 **Azrail'le karşı karşıya gelmek** Ölümle karşı karşıya olmak. "Nice can pazarlarında Azrail'le karşı karşıya geldikten sonra fırsat çıkınca, Çakır'ın tabirince felekten gün çalmak hakları idi." **DK** 96 **Azrail'in kılıcı altında yaşamak** Ölümle karşı karşıya olmak. "Yani her an Azrail'in kılıcı altında yaşayan birisi." **DK** 238

b, B

b Türk alfabesinin ikinci sırasında yer alan ve Be adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından ötümlü, çift dudak patlayıcısını gösterir. **M3** 426

baba a. 1. Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek. **YS** 17, 48, 65; **DK** 14, 23², 33, 43², 47², 50², 52, 53², 62, 64, 67², 68, 77², 91, 93², 99², 111³, 125³, 152⁷, 154⁷, 157², 158², 178², 234², 236², 238⁷, 241³, 244², 245⁴, 247⁶, 254, 270⁴, 305, 354, 359; **2. esk.** Tarikatların bazısında tekke büyüğü. **DK** 62, 64⁴; **M3** 79, 102, 142, 143, 164², 185, 231, 243, 289, 439, 458, 481, 492, 512, 514² baba ocağı *a.* Babadan, dededen kalma mülk veya bir kimsenin içinde doğup büyüdüğü, yaşadığı ev, toprak, yurt, baba evi, baba bucağı, baba yurdu. **YS** 77

→ *baba mirası, babayiğit, Baba Resullullah*

baba mirası a. Babadan kalan değerli mal veya dost. **DK** 93

babayiğit sf. Güçlü kuvvetli (kimse). **DK** 69, 109²

Baba Resullullah a. din b. Dervişlerin ağzından eksilmeyen nara. “*O zaman bu ikinci sözün ne olduğu anlaşıldı. Herifler ‘Baba Resullullah’ diye haykırıyorlardı.*” **DK** 62, 64³

babalık a. Baba olma durumu. **babalık etmek** Baba gibi davranmak. **DK** 55²

babasız sf. Yetim. **DK** 55², 506

Babür öz. a. Babür İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarı (1483 -1530). “*Daha eski tarihimizde Babür'ün 10.000 kişiyle Hindistan'a dalması, Yavuz'un 30.000 kişiyle çölü geçerek Mısır'a girmesi birer macera değil miydi?*” **M3** 35

bacak a. anat. Vücudun kasıktan tabana kadar olan bölümü. **YS** 15, 17; **DK** 24, 74², 79², 137, 139, 225², 243², 511

bacaklı sf. Bacağı olan. **M3** 351²

bacı ünl. Kadınlara söylenen bir seslenme sözü. **DK** 10, 162², 163², 164, 165², 166²

baç a. Far. tar. Zorla alınan para, haraç. **baç vermek** Haraç ödemek, vergi vermek. “*Çinli bağ vermese, gelmezse dize/ Kağanın buyruğu vardır: Vuralım.*” **YS** 39

bağ (I) a. 1. Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel vb. düğümlenebilir nesne. **DK** 236; **2. mec.** İlgî, ilişki, rabita. **YS** 109; **M3** 16, 219, 222, 236, 321, 322, 410, 439, 472²

bağ (II) a. Far. Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası. **DK** 219

bağdaş a. Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturma biçimi. **DK** 94 **bağdaş kurmak** Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturmak. **DK** 44, 82, 101, 102, 119, 128, 140, 152

bağdaşmak (-le) Anlaşmak, uzlaşmak, uymak, imtizaç etmek. **DK** 30; **M3** 43, 60, 346, 428, 446

bağdaştırılmak (nsz) Bağdaştırma işine konu olmak. **M3** 479

bağdaştırmak (-i, -le) Bağdaşmasını sağlamak. **M3** 507

Bağdatlı Ruhi öz. a. Türk Divan edebiyatı şairi (ö. 1605). “*Tekfir edilip başları belaya girmesin diye ihtiyatlı bir dil kullanmak şartıyla pek çok şair ve bilgin bu noktaya temas etmiş, Bağdatlı Ruhi meşhur terkibi bendinde yobazları yerin dibine batırdığı gibi şarabın haram*

edilmesini kabul etmemiş... ”M3 501

Bağımsız *sf.* Davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen, özgür, hür. **M3** 58, 228, 368, 387, 389, 393², 394, 397², 433², 434, 414, 434, 490, 519, 527,

bağımsızlık *a.* Bağımsız olma durumu veya niteliği, istiklal. **M3** 11, 201, 225², 326², 397,

bağır *a.* Göğüs. **YS** 10, 17, 25, 46, 117, 122, 131; **DK** 18 **bağrı yanmak** Üzüntü çekmek, çok acı duymak. **YS** 46 **bağırına basmak** Kucaklamak. **YS** 35, 42; **DK** 23, 29, 30, 38, 62, 69, 162, 233, 258 **bağırında koçmak** *mec.* Kucaklamak. “Gönlümü göklere açmak istedim/ Dağları bağırında koçmak istedim” **YS** 57

bağırış *a.* Bağırma işi. **DK** 50²

bağırma *a.* Bağırma işi. **DK** 230

bağırma (*nsz*) **1.** İnsan yüksek ve gür ses çıkarmak. **DK** 18, 19², 20², 21, 24², 33, 50, 56, 64⁴, 65, 78, 103, 113, 125, 134, 138², 146², 160, 171, 172, 191, 198, 202, 223, 227, 230³, 238, 241, 253, 258, 264, 265², 266, 270; **M3** 35, 19, 98, 142², 219, 241, 265, 354, 365, 367, 476, 524² **2.** *mec.* Kendini belli etmek. **YS** 20 **bağırıp çağırmak** Öfkeyle bağırma. **DK** 62

bağirtmek (*-i*) Bir haberi, bir isteği, birinin aracılığıyla duyurmak. **DK** 202

bağışlama *a.* Bağışlamak işi, mağfiret, gufran. **DK** 43

bağışlamak (*-i, -e*) **1.** Bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek. **DK** 134²; **2.** *mec.* Hoş görmek. **DK** 44, 162; **M3** 13, 22², 53, 202, 323

bağışlanma *a.* Bağışlanma işi, affedilme. **M3** 420

bağlama *a.* Üç çift telli olan ve mızrapla çalınan bir saz. **YS** 112³; **DK** 144², 145

bağlamak (*-i*) **1.** Büyü, muska vb.nin aracılığıyla birinin birtakım isteklerini veya yetkinliğini engellemek, yok etmek. **YS** 38; **2.** (*-i*) Birini söz veya yazı ile bağlamak, taahhüt etmek, angaje etmek. **YS** 109; **3.** (*-i, -e*) Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak. **DK** 34, 65², 83, 205, 206; **M3** 88, 119; **4.** *mec.* Bütün ilgisini bir yerde yoğunlaştırmak. **M3** 27, 177, 256, 383, 415, 530, 545

bağlanmak (*-e*) **1.** Bağlama işine konu olmak. **M3** 27, 54, 60, 65, 111, 141, 172, 177, 196, 222, 249, 256, 259, 312, 348, 455, 551; **2.** Sevmek, içten bağlı olmak. **DK** 30, 172, 177

bağlanma *a.* Bağlanma işi veya durumu. **M3** 455

bağlantı *a.* İki şey arasında ilişki sağlayan bağ. **M3** 409

bağlı *sf.* **1.** Gerçekleşmesi bir şartı gerektiren, vabeste. **DK** 20, 32; **M3** 26, 59, 66, 145, 146², 235, 257, 258, 311, 326, 379, 409, 509³, 556; **2.** Bir bağ ile tutturulmuş olan. **DK** 22, 146; **3.** *mec.* Bir kimseye, bir düşünceye, bir hatıraya saygı, aşk vb. duygularla bağlanan, sadık, tutkun. **M3** 16, 52, 229, 235, 257, 329, 349, 467

bağlılık *a.* Bağlı olma durumu, merbutiyet. **M3** 509

bağırışma *a.* Bağırışma işi, birlikte bağırma. **DK** 63

bağırışmak (*nsz, -le*) Birlikte veya karşılıklı bağırma. **DK** 62, 103

bahadır *a.* Savaşlarda gücü ve yılmazlığıyla üstünlük kazanan veya yiğitlik gösteren kimse, batur. **DK** 173, 200, 268

bahane *a. Far.* Bir şeyin gerçek sebebi gizlenerek ileri sürülen uydurma sebep. **DK** 91; **M3** 247, 370, 344, 455, 509

bahar *a. Far. gök b. 1.* İlkbahar **YS** 16,

101, 122, 133; **DK** 33, 229; **M3** 34, 229;
2. *mec.* Gençlik dönemi. **YS** 94

baha a. bk. paha M3 373

bahçe a. Far 1. Sebze, meyve, çiçek veya ağaç yetiştirilen yer. **YS** 99; **DK** 87², 92³, 93², 94, 96, 207², 208², 209; 2. Evin önünde veya arkasında bulunan konuta ait alan, avlu. **DK** 87,92, 93², 94, 207, 208, 366, 532; **M3** 320, 366, 532; 3. *mec.* Herhangi bir durumun her an gerçekleşebileceği yönünde sözcükler kurar. “Artık vedâ zamanına pek fazla kalmadı; Yorgun ve kimsesiz ölümün bahçesindeyim...” **YS** 135

bahis a. Ar. Üzerinde konuşulan şey, konu. **DK** 54; **M3** 104, 201, 285, 366, 417, 421, 423², 455² **bahis açmak** Belli bir konuda konuşmaya başlamak (başlanılmak). **DK** 54 **bahsi kapamak** Bir konu üzerindeki konuşmayı kesmek. **DK** 126

→ **bahsetmek**

bahsedilmek (nsz) Bahsetme işine konu olmak. **DK** 59, 341, 544; **M3** 214

bahsedilme a. Bahsedilmek işi. **M3** 283, 543

bahsetme a. Bahsetmek işi. **DK** 60; **M3** 42, 365, 416, 417, 551

bahsetmek (-den) Ar. + T. Bir konu üzerinde söz söylemek, konuşmak. **YS** 78; **DK** 6, 17, 54, 59, 153, 235, 238; **M3** 29, 39, 42, 46, 47, 48, 59², 80, 91, 97, 124, 127, 168, 175, 180, 212, 235, 280, 282, 285, 289, 302, 304, 311, 321, 341, 342, 348, 357, 370, 371, 385, 387, 397, 419, 423, 430, 442, 454, 461, 492, 502, 544

bahsolunmak (-den) Söz edilmek. **DK** 59, 158; **M3** 52, 180, 200

baht a. Far. Gelecekteki olayları kaçınılmaz bir biçimde belirleyen ilahî iradenin insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi, kader, talih. **M3** 95

bahtiyar sf. Far. Mutlu. bahtiyar olmak Mutlu olmak, sevinmek. **YS** 62; **DK** 131, 157, 179, 190; **M3** 243³, 325

bahtiyarlık a. Mutluluk. **YS** 22, 51⁵, 52², 74, 96²; **DK** 174, 177, 179², 181, 185, 186, 187, 188, 190², 193, 194, 241, 246; **M3** 243², 316²

bakmak (-e) 1. Bakışı bir şey üzerine çevirmek. **YS** 15², 17, 30, 35, 38, 62, 84, 97; **DK** 5³, 6, 7, 9², 10, 22, 24, 28², 29², 33, 34², 35, 37, 38³, 39², 41, 42, 43², 44², 45², 50, 54, 57², 59, 60, 67³, 69, 71², 73², 74, 82, 84, 85², 87, 88, 89, 93³, 97, 102, 104², 105², 106, 107³, 108⁷, 109³, 110, 112², 113, 114, 115, 117², 119, 120, 121, 123³, 125, 128, 129², 130⁵, 131², 137², 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 151, 155³, 156, 157², 158, 160, 163⁴, 164², 166, 167, 171, 172, 174, 175², 184², 190, 191⁴, 192⁴, 194, 195, 201², 202², 206², 208, 209³, 210, 211, 212, 216², 221, 225², 226, 227, 232², 233², 236, 237, 241, 245³, 246, 247, 251, 256, 258, 262, 263², 263, 264, 265³, 268, 269²; **M3** 15, 35, 59, 61, 75, 99, 115, 135, 136, 155², 170, 174, 178, 186, 197, 206, 211, 216, 223, 279, 292, 304², 365, 388, 411, 454, 462, 481, 491, 494, 514, 533; 2. (nsz) Anlamak, farkına varmak. **YS** 69, 135; **M3** 29, 67, 199, 207, 434; 3. Değerlendirmek, kabul etmek. “Vicdanını ‘Paris’e, ‘Moskova’ya satanlar/ Küfür diye bakarlar senin dualarına.” **YS** 76; **M3** 197, 214, 241, 369, 385; 4. (nsz) Başlangıcından beri aynı biçimde sürmek, devam etmek, süregelme. “Bizim davamız asırlara bakan bir davadır. Bir ülküdür.” **M3** 92; 5. Başka bir şeyle ilgilenmeyip elindeki veya önündeki işle uğraşır olmak. **DK** 107, 255; 6. Beslemek, geçindirmek. **DK** 198, 233 **bak!** 1. İşte. **DK** 101; 2. Küçümseme bildirir. **DK** 260 **bakalım (veya bakayım)** İçinde yer aldığı cümlenin güvensizlik, kuşku, merak, uyarma vb. anlamlarını pekiştiren bir söz. **DK** 97, 100; **M3** 291, 331 **bakarsın bağ.** Belli olmaz anlamında kullanılan bir söz. **YS** 14; **DK** 99 **baksana! (veya baksanıza!)** Bir seslenme sözü. **DK** 75; **M3** 79

→ *baka baka*

baka baka *zf.* Sürekli bakarak. “*Satı Kadın, evin açık kapısından, birşey arıyormuş gibi kırlara baka baka cevap verdi.*” **DK** 35, 192

bakma *a.* Bakmak işi. **DK** 21, 105, 110, 125, 191, 192, 267; **M3** 31, 150, 229, 551

bakınmak (*nsz,-e*) Çevreye göz gezdirmek, araştırmak. **DK** 18, 34, 137, 198, 201, 211, 215, 225, 245, 263, 269, 270

bakan *a.* Hükûmet işlerinden birini yönetmek için, genellikle milletvekilleri arasından, başbakan tarafından seçilerek cumhurbaşkanınca onaylandıktan sonra işbaşına getirilen yetkili, vekil, icra vekili, nazır. **M3** 19, 33, 51, 75, 88, 93, 109, 136, 162, 175, 212, 268, 302, 320, 335², 345, 382, 548, 549

bakanlık *a.* Bakan olma durumu, vekillik, nezaret, vekâlet. **M3** 217², 335, 539

bakarak *zf.* Göre. **M3** 11, 98, 136, 144, 206, 217, 289, 339, 476, 488, 546

bakılmak (*nsz,-e*) Bakma işine konu olmak veya bakma işi yapılmak. **DK** 187, 233, 247; **M3** 164, 271, 320, 482, 500

bakaya (*doğ.*) **bakayâ** *ç. a. Ar. ask.* Askerlik çağına girenlerden son yoklamalarını yaptırarak askerlik kararı aldıkları hâlde çağrıldıklarında gelmeyen veya gelip de kıtalarına gitmeden toplandıkları yerlerden ayrılanlar. **M3** 149, 428

bakım *a.* Bir şeyin iyi gelişmesi, iyi bir durumda kalması için verilen emek. **M3** 116

bakımdan *zf.* Yönden, açıdan. **DK** 91; **M3** 97, 103, 107, 120, 184², 211, 244, 271, 275, 291, 325², 326, 328, 375, 396, 488, 525

bakımından *zf.* Bakış veya görüş açısı

yönünden, değerlendirme açısından. **DK** 58, 54, 222; **M3** 28, 30², 31², 39, 49, 61, 77², 78, 80², 81, 83, 91, 109, 102², 104, 106, 107², 108², 116, 118², 120, 140², 144, 158², 183², 190, 201, 212, 215², 226, 287, 297, 301, 315, 327, 331, 348, 351, 364, 365, 370, 371, 375², 385, 397², 397, 405, 407, 413, 424, 426, 441², 444, 448, 455, 465, 470, 473, 477, 483, 487, 488, 490, 496, 497, 514, 525², 528, 547, 548,

bakır *a. kim. 1.* Atom numarası 29, yoğunluğu 8,95 olan, 1084 °C'ye doğru eriyen, doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kızıl renkli element (*simgesi Cu*). *2. sf.* Bu elementten yapılmış. **DK** 101, 122

Bakırköy *öz. a.* İstanbul iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 387

bakış *a.* Bakma işi. **YS** 27, 29, 46, 102, 122; **DK** 28, 33, 54, 63, 64, 73, 93, 98, 104, 106, 108, 110², 113, 123, 126, 128², 129, 135, 139, 151², 154, 155, 163, 165, 190, 191, 192, 201, 231, 240, 241, 246², 252, 265; **M3** 54, 116, 251, 365

bakışmak (*nsz, -le*) İki veya daha çok kimse birbirine bakmak. **DK** 79, 84, 103, 118, 139², 156, 162

baki *sf. Ar. esk.* Sürekli. **M3** 153 **bâki kalmak** Sürekli, kalımlı olmak. **M3** 460

bakir *sf. Ar.* El değmemiş, kullanılmamış. **DK** 80

bakla *a. Ar. bit. b.* Baklagillerden, yurdumuzun her yerinde yetiştirilen, yeşil kabuklu ve taneli bir bitki (*Vicia faba*). **M3** 170 baklayı ağızdan çıkarmak açık söylemekten kaçındığı bir sorunu sonunda açıklamak. **M3** 362, 527

bakraç *a.* Çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova. **DK** 57

bal *a. 1.* Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapip

kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde. **DK** 25⁵, 53, 92, 139²; **2. mec.** Çok tatlı. **YS** 100 **bal katmak** Tatlandırmak. “*Acı şarap kadehime, Dudağından bal katarsın.*” **YS** 97

Bala Hatun öz. a. **DK** 14, 15², 16³, 17², 18, 19, 31, 32, 33, 34, 35², 36, 37, 41³, 44⁴, 45³, 46, 47, 50, 51, 61, 91, 99, 105, 235³, 236³, 237⁴, 238², 244, 270

Balaban Beğ öz. a. bk. **Balaban.** **DK** 227³, 228²

Balaban öz. a. **DK** 141³, 142², 143⁴, 144, 145³, 146⁵, 147³, 148, 150², 151, 155⁴, 154², 155³, 156², 157, 158, 159³, 160⁵, 161⁶, 168

baldır a. Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü, incik. **YS** 16

→ **baldırı çıplak**

baldırı çıplak sf. Ayaktakımından, işsiz, serseri (kimse). **M3** 250

baldız a. Erkeğe göre eşinin kız kardeşi. **DK** 266

balet a. Bale yapan erkek sanatçı. **M3** 185

balistik a. Fr. ask. Mermi çekirdeği üzerindeki fiziksel değişimleri inceleyerek merminin çıktığı silahın tanımlanmasını sağlayan işlem. **M3** 291

Balkan Komitacılığı a. Balkan komitacısı olma durumu. “*Onlardan günümüze kadar bulaşan Balkan komitacılığı ahlâkı ile, aykırı düşüncede olanları lekelemek rezalet hâlâ devam ediyor.*” **M3** 54

Balkan Savaşı öz. a. Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında iki safhada yapılan savaş (8 Ekim 1912-29 Eylül 1913). “*Balkan Savaşında Sırlara yenilmemizin sebebi Arnavutların ihaneti değil miydi?*” **M3** 141, 250, 472, 556

Balkanlar öz. a. Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'yı içme alan bölge. **YS** 31; **M3** 131, 258, 293, 549

Balkar öz. a. Malkar. **M3** 121

ballandırmak (nsz) İmrendirecek bir biçimde övmek.

→ **ballandıra ballandıra**

ballandıra ballandıra zf. Ballandırarak. “*Hele bu çocuk başka milletlerin ballandıra ballandıra anlatan bir tarih kitabını okul müfredatı diye okumak talihsizliğinde ise ondan hayır gelmez.*” **M3** 544

balo a. İt. Danslı ve özel giysili gece eğlencesi. **M3** 159², 181, 190, 306, 539

balon a. Fr. mec. Nitelikçe sıradan olmasına karşın şişirilmiş (kimse, olay vb.). **M3** 458

balta a. Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç. **DK** 211, 212, 222

Baltacı Mehmed Paşa öz. a. Sultan 3. Ahmet zamanına iki kez sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamı (1662 - 1712). “*Kafalarının içinde, karısını Baltacı Mehmed Paşa'ya gönderen Deli Petro'dan kalma bir aşâğılık duygusu ve o duygunun doğurduğu kin, gönüllerinde İslav olmanın, yani aşâğı bulunmanın verdiği kaba ihtiras...*” **YS** 24; **M3** 306

baltalama a. mec. Bilinçli ve kasıtlı olarak bir işi veya bir durumu bozarak zarara yol açan harekette bulunma, sabotaj, sabote. **M3** 322, 365

baltalamak (-i) mec. Bir işi veya durumu bilinçli ve kasıtlı olarak bozup zarara yol açan davranışta bulunmak, sabote etmek. **M3** 31, 159, 226, 336, 430

baltalanmak (*nsz*) Baltalama işine konu olmak. **M3** 33, 455, 539

Baltık *öz. a.* Baltık Denizi'ne kıyısı olan ülkeler ve bu ülkelerin halkı. **M3** 134

bambaşka *sf.* Bütünü başka, apayrı, değişik, farklı. **DK** 210; **M3** 68

bana *zm.* Ben zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi. **YS** 14, 15², 16, 17³, 21, 58, 88, 92, 94, 97, 122; **DK** 11, 12, 21², 36², 37, 54, 56², 89³, 104, 122, 124, 125, 157, 166², 167, 172, 187, 191, 230, 236; **M3** 47, 69, 190, 290, 403, 413, 421, 423, 454, 455, 462, 503, 543, 554 **bana bak!** "Beni dinle" anlamında teklifsiz bir seslenme ve gözdağı sözü. **DK** 190, 191

bando *a. İt. müz.* Türü üflemeli ve vurgulu çalgılardan oluşan ve genellikle geçit törenlerinde kullanılan mızıkacılar topluluğu veya takımı, mızıkacı. **M3** 489³, 492²

banka *a. İt.* Faizle para alıp veren, kredi, iskonto, kambiyo işlemleri yapan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluş. **M3** 543²

banliyö *a. Fr.* Yörekent. **M3** 524

bar *a. İng.* Danslı, içkili eğlence yeri. **M3** 159²

baraj *a. Fr.* Suyu toplama, sulama ve elektrik üretme amacıyla akarsu üzerine yapılan bent. **M3** 539, 555²

Barakoğlu Çakır *öz. a.* **DK** 21², 23², 29, 30

barbar *sf. Fr.* Uygarlaşmamış (kavim, topluluk). **M3** 148³, 281, 471

barbarlık *a.* Barbar olma durumu. **M3** 149, 282, 322

Barbaros Hayreddin Paşa *öz. a.* Osmanlı zamanında yaşamış Türk denizci.

(1478 - 1546). "Bir İngiliz, Barbaros Hayreddin Paşa hakkındaki eserinde ünlü Türk amiralini küçültücü şeyler yazdıktan sonra onun ırk bakımından Türk değil, Rum olduğunu da ileri sürmüştü." **M3** 77², 78³, 79⁴, 80²

bardak *a.* Su vb. şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılan kap. **M3** 37, 419²

barınak *a.* Barınılacak yer, melce. **M3** 481

barınmak (*nsz*) **1.** Yerleşmek, yaşamak için uygun şartlar bularak oturma. **YS** 10, 41; **DK** 90; **M3** 60; **2. mec.** Çevresiyle uyumlu, dirlik içinde yaşamak. **M3** 490

barış *a. 1.* Barışma işi. **DK** 245; **M3** 52, 89², 93, 106, 229³, 245, 322, 347, 468; **2.** Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam. **barış yapmak** Barış antlaşmasını imzalamak. **DK** 242; **M3** 330

barışmak (*nsz*) İki taraf, aralarındaki dargınlığı kaldırmak, uzlaşmak, anlaşmak. **M3** 23, 108, 302², 301, 304, 306, 340

barışçı *sf.* Barışsever. **M3** 134, 247

bari *zf. Far.* Hiç olmazsa, hiç değilse, o hâlde, öyleyse. **DK** 265

barut *a. Far.* Ateşli silahla bir merminin atılmasına veya herhangi bir aracın fırlatılmasına yarayan, patlayıcı madde. **YS** 16, **YS** 28; **M3** 137, 258

Barzani *öz. a. bk.* **Molla Mustafa Barzani.** **M3** 396

basamak *a.* Derece, aşama, kerte, evre. **M3** 135

basbayağı *sf.* Alışıldandan, bilinenden hiçbir farkı olmayan, bilindiği gibi. **DK** 199

basılmak (*nsz*) Basma işine konu olmak veya basma işi yapılmak. **DK** 92; **M3** 49, 111, 387, 455, 462, 552

basım *a.* Bası işi, tipografî. **M3** 49

→ **basımevi**

basımevi *a.* Basım işi yapılan yer, matbaa. **M3** 49², 306, 462

basın *a.* dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yazılı yayınların bütünü, matbuat. **M3** 18, 31, 66, 124², 229, 373, 390, 399, 436, 475, 489, 534, 541, 542⁸, 543, 544², 545⁵, 556

basir *sf. Ar.* Her şeyi görüp anlayan Allah. **M3** 505

basit *sf. Ar.* **1.** Kolay. **DK** 196; **2.** Yapılması veya anlaşılması kolay olan, karışık olmayan, bayağı. **M3** 66, 73, 121, 175, 184, 196, 321, 336, 353, 362, 417, 471; **3.** *meç.* Bilgi ve görgüsü sınırlı olan, bayağı, görgüsüz. **M3** 310

baskı *a.* Bir eserin basılış biçimi veya durumu. **M3** 62², 201, 285, 417

baskın *a.* Suç işlediği veya suçluların bulunduğu sanılan bir yere ansızın girme. baskına uğramak Düşmanın beklenmedik bir saldırısıyla karşılaşmak. **DK** 84

basmak *(-e)* **1.** Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak. **DK** 10, 261; **2.** *(-i)* Baskın yapmak. **DK** 250; **M3** 312; **3.** *(-e)* Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak. **DK** 175, 250; **4.** Çevreyi kaplamak. **DK** 100; **5.** *(-i)* Bası işi yapmak, tabetmek. **M3** 252, 502²

basma *a.* gazete, dergi, kitap vb. bası ile hazırlanmış yazılı şeyler, matbua. **M3** 271

→ **basmakalıp**

basmakalıp *sf.* Özgünlüğü olmayan, değişiklik göstermeyen, bilineni tekrarlayan, harciâlem, klişe. **M3** 347, 551

bastırılmak *(nsz,-e)* Bastırma işine konu olmak **DK** 92; **M3** 49, 217², 250, 289, 484

bastırmak *(-i)* **1.** Durdurmak. **DK** 74; **2.** Üstünlüğünü göstermek. **DK** 75, 199, 257; **3.** *(nsz.)* Birdenbire gerçekleşmek ve pek çok etki göstermek. **DK** 94, 222; **4.** Basma işini yaptırmak. **DK** 138; **M3** 490

baş *a. anat.* **1.** İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser. **YS** 22, 30, 41, 86, 106; **DK** 20², 27², 29, 35, 36², 38, 39, 46, 48, 52, 54, 58, 62, 65, 72, 85, 100, 101, 104, 106, 107², 115², 136², 137, 151, 159, 160², 161, 162², 170, 171, 174, 176², 177, 178, 179, 181, 185, 190⁴, 191, 192², 198, 202, 206, 208, 211, 215², 224², 232, 235, 255, 241, 244², 248, 254², 255, 258², 261, 266², 270; **2.** Bir şeyin yakını veya çevresi. **YS** 79; **3.** Başlangıç. **YS** 107; **DK** 59, 78, 103, 104, 180, 116, 126, 170, 171, 182, 201, 216, 220², 224, 226, 257; **M3** 68, 79, 96², 112, 134, 145, 206, 276, 302², 310, 329, 335, 346, 347, 362, 370, 387, 407, 434, 445, 455, 472, 484, 485, 492, 497, 540, 549, 554; **4.** Bir topluluğu yöneten kimse. **DK** 14, 29, 145; **M3** 168; **5.** Bir şeyin uçlarından biri. **DK** 16, 36, 37; **6.** Yön, yan, doğrultu. **DK** 105; **M3** 323, 387; **7.** Temel, esas. **M3** 22, 94, 125, 157, 162, 359, 437, 474, 504, 535, 542, 552; **8.** Önem veya yönetim bakımından ileride olan, en önemli, en üstün" anlamlarında birleşik kelimeler yapan bir söz. **DK** 65 (**biriyile**) **baş** **çık**mak güçlükler çıkararak biriyile olan işini, kendi istediği yolda sonuçlandırabilmek. **DK** 110; **M3** 264 (**bir şeyi**) **baş** **geç**irmek Değer vermek, önemli saymak, ihmal etmemek. "Türklüğü başa geçirmeyen, ihmal eden veya yok sayan bütün düşünceler soldur." **M3** 120, 436 **baş** **belaya girmek (veya uğramak)** Sıkıcı, üzücü bir durumla karşılaşmak. **DK** 134, 212 **baş** **dön**mek **1.** İnsana, eşyanın dönmesi, ayağının altından yerin çekilmesi vb. bir duygu gelmek. **DK** 159, 181²; **2.** sıkıntı yaratan bir durum karşısında bunalmak. **DK** 184; **3.** Görkemli bir şey karşısında hayranlık duymak. **YS** 102 **baş** **ez**mek Öldürmek. "Sert dipçikler ezmelidir nice başları!" **YS** 33 **baş** **sık**ılmak (veya

sıkışmak) Herhangi bir güçlük karşısında kalmak, bunalmak. **M3** 180, 252 **başı sonu olmamak** Ezeli ve ebedî olmayan şey. “*Şu ne başı, ne de sonu olmayan toprak/ Gömdüğümüz vücutlardan gıda alarak/ Bize hayat, bize tarih, mâzi yaratır.*” **YS** 23; **DK** 52 **başın sağ olsun** Yakınlarından birini toprağa vermiş bir kimseye söylenen ilgi ve yakınlık sözü. **DK** 34 (**birinin**) **başına geçmek** En üstün yeri almak, önderlik yapmak. **YS** 32, 33; **DK** 54, 220, 219, 224, 245; **M3** 66 **başına (...)** **gelmek** Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak. **DK** 16, 54², 109, 200; **M3** 123, 389, 397², 419 **başına bela olmak** Bir sorunla karşılaşmak, kötü bir duruma düşmek. **M3** 523 **başına çam devrilmek** Çok kötü, üzücü, sıkıntı verici veya utandırıcı bir olay karşısında neye uğradığını bilememek, şaşırarak, çok üzülmek. “*Muradın gözleri Çakıra dikilmiş ve Çakır, devirdiği çamdan, başına çam devrilmişçesine müteessir olmuştur.*” **DK** 56 **başına gaile açmak** Sıkıntı yaratmak, üzüntü vermek. **M3** 549 **başına geçmek** En üstün yeri almak, önderlik yapmak. **M3** 303, 320², 482 **başına iş açmak** Uğraştırıcı ve üzücü bir işin çıkmasına yol açmak. **DK** 92 **başına kakmak (veya kakınç etmek)** Yapılan bir iyiliği yüzüne vurarak birini üzme. **M3** 302 **başına mangal ateş dökmek** Çok şaşırarak. “*Senin bu Deli Kurt'u görünce de çocukluğunda bir defa gördüğüm merhum İsa Beği hatırladım. Ne kadar benziyor, diye sanki onun başına bir mangal ateş döktü.*” **DK** 54 **başından geçmek** Daha önce aynı duruma uğramış olmak **DK** 25, 32, 102², 217, 219, 228; **M3** 502 **başını alıp gitmek** İzin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak. **DK** 145 **başını belaya sokmak** Birini, kötü sonuçlar verecek bir duruma itmek. **M3** 386, 387, 388, 530 **başını kuma sokmak** Kendini aldatarak başkalarını aldattığını sanmak. “*Dün “Hatay”dı. Bugün “Kıbrıs”, yarın “Batı Trakya” ve “Kerkük”, öbür gün “Azerbaycan” ve daha ötesi... Bu, budur. Kimse başını kuma sokmasın.*” **M3** 37 **başını sallamak**

Karşısındakinin her sözünü uygun bulur görünmek. **DK** 111, 153, 156, 217, 260 **baştan çıkarmak** kötü yola sürüklemek, doğru yoldan saptırmak. **DK** 144

→ **başbakan, baş başa, baş belası, başbuğ, başbozuk, başı dumanlı, başı rüzgârlı, başkahraman, başkent, başkomutan, başrol, başsağlığı, baş tacı, baş ucu, başvekil, başvurmak, başyazar, başyazı, başa baş**

baş başa *zf.* Birlikte, beraberce. **baş başa vermek** Dayanışmak. **DK** 17 **baş başa kalmak** Birlikle veya bir şeyle yalnız kalmak. **DK** 91

baş belası *sf.* Sıkıntı, üzüntü, eziyet veren. **M3** 453

baş tacı *a. mec.* Çok sevilen kimse. **baş tacı etmek** çok sevmek ve saymak, el üstünde tutmak. **M3** 210

baş ucu *a.* Yatılan bir yerin baş konulan yönü veya yakın. **YS** 91; **DK** 44

baş a baş *zf.* Eşit durumda, dengeli olarak. **M3** 31

başak *a.* Arpa, buğday, yulaf vb. ekinlerin tanelerini taşıyan kılıçlıklı başı. **YS** 42

başarabilmek (-i) Başarma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 222

başarı *a.* Başarma işi, muvaffakiyet. **DK** 52, 256; **M3** 16, 19, 35, 84, 211, 212, 267, 268, 269, 271, 272, 326, 331, 369, 370, 398, 452, 479, 509 **başarı göstermek (veya kazanmak)** Başarmak. **M3** 112, 191, 325, 328, 349, 354

başarılı *sf.* Başarı gösteren, muvaffakiyetli. **M3** 272, 548

başarılmak (nsz) Başarma işine konu olmak. **M3** 265

başarisiz *sf.* Başarı göstermeyen, muvaffakiyetsiz. **M3** 268, 355

başarısızlık *a.* Başarısız olma durumu, muvaffakiyetsizlik. **M3** 34², 35, 325

başarma *a.* Başarmak işi. **M3** 16, 86, 185

başarmak (-i) Bir işi istenilen biçimde bitirmek, muvaffak olmak. **YS** 40; **DK** 27, 40, 82², 256; **M3** 86, 243, 250, 276, 278, 298, 315, 320, 397, 461, 508, 543, 547

başbakan *a.* Hükûmetin ve Bakanlar Kurulunun başı, kabinenin başı, başvekil. **M3** 47², 79², 123⁴, 128, 279, 282, 345, 546, 549

başbuğ *a. tar.* **1.** Eski Türklerde baş, başkan, komutan. **YS** 42; **M3** 145; **2.** Osmanlı Devleti'nde savaş zamanı başka birliklerden ayrılıp bir araya getirilerek oluşturulan birliğin veya milis güçlerinin komutanı. **DK** 219³, 220, 221, 251 **baş döndürmek** Başarıdan, gururdan, sevinçten çok mutlu duruma getirmek, aşırı heyecanlandırmak. **DK** 121 **baş eğmek** 1. Direnmekten vazgeçip buyruk altına girmek, inkıyat etmek. **YS** 131; **M3** 282, 463; **2.** Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak. **DK** 29, 258 **baş göstermek** Belirmek, ortaya çıkmak, zuhur etmek, vuku bulmak. **M3** 249

başbuğluk *a.* Başbuğun görevi veya makamı, komutanlık, kumandanlık. “*Sırp Beği Brankoviç, Türk ordusunun ne olduğunu iyi biliyordu. Bundan dolayı iyice berkittiği şehirde duramamış, Sırp ordusunun başbuğluğunu oğluna bırakarak kendisi Macaristan'a kaçmıştı.*” **DK** 197 **Başgil** öz. *a. bk.* **Ali Fuat Başgil.** **M3** 407, 408², 410, 412, 413², 417⁴, 418², 419, 420⁴, 421, 425², 426², 427²

başı dumanlı *sf.* Efkârlı. **YS** 87, 104

başı rüzgârlı *mec.* Esrik, sarhoş. “*Kısa boyuna rağmen, başı yüksek dağlar gibi dumanlı ve rüzgârlıdır. Aklına estikçe bize çatar.*” **M3** 170

başiboşluk *a.* Başiboş olma durumu. **M3** 127

başibozuk *a.* Düzensiz topluluk. **M3** 228

başka *sf.* **1.** Bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge. **YS** 64, 67², 72, 76, 122, 125²; **DK** 7, 11, 15, 17³, 20, 25, 31, 34, 37, 41², 48, 51, 60, 64, 67, 69, 77², 84, 94, 117², 121, 122, 124, 137, 146, 159, 165, 179, 187, 188², 189, 190, 193, 208, 216, 234, 237, 268; **M3** 11², 12, 15, 18, 29, 30, 32, 34², 36, 40, 42², 46, 47², 49, 54², 55, 61², 62, 67, 70², 74, 80, 83², 87, 93, 95, 98², 99², 100, 103, 104², 106, 112, 115, 121, 125, 126, 130, 131², 132, 133, 134, 136, 139², 140³, 141², 143², 145, 146, 157, 158, 168, 173², 174, 185², 186³, 187, 190², 198, 205, 213³, 215, 217, 222, 229, 235, 236², 237, 249, 258, 259, 268, 270³, 273, 274², 280, 281³, 281², 289², 291, 292, 299³, 304, 306, 311, 312, 316, 317, 319, 325, 328, 329, 330, 337, 340², 343², 346², 349, 351², 353, 361, 369, 370, 373, 375, 376³, 377, 383², 397², 399, 407, 412², 413², 417, 418², 419, 420, 424, 425, 426, 430, 435, 438, 439, 440, 443, 444², 446, 448, 460, 466², 469, 476, 478, 484², 487, 489², 495, 498, 499, 500, 504, 509, 510², 515, 516², 521², 527, 531, 533, 536², 537², 541, 544², 549, 551, 552, 556². *e.* Ayrıca, üstelik, bir yana anlamlarında (-den) **başka** biçiminde kullanılan bir söz. **DK** 23, 39, 41, 42², 85⁴, 86, 91, 103, 112, 115, 137, 157, 158, 175, 186, 200, 221, 223, 233, 239, 243, 251, 254, 255, 261², 270; **3.** *sf.* Nitelik yönünden alışılmışın dışında bir üstünlüğü olan. **DK** 161

→ **başka başka**

başka başka *sf.* Her biri değişik, farklı. **DK** 77; **M3** 343

başkahraman *a. T. + Far.* Bir işte önemli, etkili olma durumu. “*Malazgirt'in hatırası ve o hatıranın başkahramanı olan Alp Arslan da millî mukaddesatımızdandır.*” **M3** 286

başkaları *ç. a.* Konu edilen, bilinenden ayrı nesne veya kimseler. **DK** 81, 83, 164, 169, 195, 215; **M3** 12², 35, 54, 59, 77, 79, 80³, 87, 88, 99, 140, 201, 214, 234, 236, 264, 279, 293, 303, 305, 373, 381, 419,

434, 441, 442, 451, 459, 531

başkalaşmak (*nsz*) Başka bir varlığa, niteliğe dönüşmek, değişmek, farklılık kazanmak. **DK** 51

başkalık *a.* Alışılana benzememe, değişik olma durumu, değişiklik. **DK** 52, 179, 191

başkan *a.* Bir topluluğun, bir toplantının veya bir derneğin başında bulunan kimse, reis, reis bey. **M3** 58, 79, 83, 120, 246, 271, 311, 319, 320, 323², 341, 380, 381, 412³, 432, 475², 490, 491, 512, 521, 522, 529,548

başkanlık *a.* Başkan olma durumu. **M3** 47, 319, 333, 334, 421, 466 **başkanlık etmek** Bir toplantı veya topluluğu, başkan olarak yönetmek. **M3** 84, 343

başkası *zm.* Diğer bir kişi, herhangi bir kimse, diğeri, ötekisi. **YS** 41; **DK** 66, 82, 99², 102, 157, 192, 199, 214, 258; **M3** 11, 79², 280, 317, 353, 425, 458, 459

başkent *a.* Bir devletin yönetim merkezi olan şehir, devlet merkezi, başşehir, hükûmet merkezi. **DK** 14, 197; **M3** 37, 389²

başkomutan *a.* Savaşta bir devletin bütün kara, deniz ve hava kuvvetlerini yöneten büyük komutan, başkumandan, serdar. **M3** 47, 230

Başkurt *öz. a.* Rusya'daki Başkurdistan Federe Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk

başlangıç *a.* Bir iş, bir dönem, bir hayat vb.nin ilk bölümü. **DK** 47, 131, 256; **M3** 16², 19, 109, 139, 184, 230, 256, 268, 293, 325, 327, 355, 362, 406, 426, 483, 500, 502, 506, 548

başlanmak (*-e*) Başlama işine konu olmak. **M3** 148, 212, 278

başlatma *a.* Başlatmak işi. **M3** 433

başlatmak (*-i, -e*)Başlamasına yol açmak. **M3** 37, 38

halkı veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 36, 121, 217

başlama *a.* Başlamak işi. **DK** 133; **M3** 133, 381

başlamak (*-e*) 1. Bir işe girişmek, harekete geçmek. **YS** 102; **DK** 22, 23, 26, 40, 48², 49², 50², 54, 60, 61, 63², 64², 66², 69, 84, 87, 90, 93, 94, 98, 100, 102², 103, 104, 105, 111², 115², 117², 121², 124, 128², 129, 130², 137, 139, 145,146, 148², 151, 152, 153, 157², 161, 164, 172, 179², 180, 181³, 182, 184, 192, 193, 196³, 197, 198², 203, 208², 210, 212², 214, 217, 220, 221, 225, 229, 230, 232, 233, 235, 238, 241, 243, 245, 247², 240, 244, 248, 249, 263, 264, 268, 270; **M3** 24, 46, 73, 78, 86, 133, 150, 155, 163, 167, 168, 169, 184, 189, 206, 213², 251, 268, 286, 297, 304, 318, 373, 380, 387, 394², 395, 408, 432, 451, 466, 505, 532², 540, 554; 2. (*nsz*) Çalışır, işler, yürür duruma girmek. **YS** 112; 3. Olmak, oluşmak, ortaya çıkmak. **DK** 7, 9², 17, 28², 68, 74, 115², 128², 172, 250, 251, 261; **M3** 27, 30, 37, 39, 47, 63, 68, 83, 86, 87, 96, 97, 107, 113,121, 134, 158², 167², 181, 183, 185, 186, 188², 195, 206, 227, 247², 250², 269, 273, 275, 287, 289, 303, 317, 322, 364, 373, 393, 410, 416, 426, 440, 468, 476, 481, 486, 495, 496, 516, 527², 532, 534³, 536, 546, 548, 550; 4. Görünmek. **DK** 9; 5. Etkisini göstermek. **DK** 21, 46, 106, 119, 130, 137, 144, 150, 170, 171, 179, 191, 206, 207, 217, 235, 237 **başsağlığında bulunmak** Başsağlığı dilemek. **DK** 229

başlı *sf.* Başlı olan.

→ **başlı başına**

başlı başına *zf.* Bütün yönleriyle, tamamen. **M3** 132

başlıca *sf.* En önemli, başta gelen. **M3** 31, 57, 275, 316, 327, 328, 395, 541

başlık *a.* Bir yazının, bir kitabın bölümlerinin başına konulan ve konuyu kısaca tanıtan ibare, serlevha. **M3** 51, 395,

420, 485, 489, 495, 531

başlıklı *sf.* Başlığı olan, antetli (zarf, kâğıt vb.). **M3** 39, 63, 231, 279, 339, 385, 411, 417, 424, 426², 442, 487, 494, 508, 512

başrol *a.* Bir işte önemli, etkili olma durumu. **M3** 223, 491

başsağlığı *a.* Ölen bir kimsenin yakınlarına ilgi ve yakınlık gösterme. **baş sağlığı dilemek** Ölen bir kimsenin yakınlarını ziyaret ederek ilgi ve yakınlık belirten sözler söylemek. **DK** 229, 233

başta *zf.* İlk olarak. **M3** 51, 53, 178, 265, 305, 352, 462, 475

baştan *zf.* Başından alarak, bir kez daha, yeniden. **YS** 12

→ *baştan ayağa, baştan başa, baştan sona*

baştan ayağa *zf.* Tamamen, bütünüyle. “Kadın yeniden, baştan ayağa Deli Kurt’u süzdü.” **DK** 151

baştan başa *zf.* Tamamen, bütünüyle. **DK** 41, 222, 407, 556

baştan sona *zf.* Daima, her zaman. **M3** 214

başvekil *a. T. + Ar.* Başbakan. **YS** 31, 34

başvurabilmek *(-e)* Başvurma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 548

başvurmak *(-e)* İsteği, dileği belirtmek için herhangi bir işlem başlatmak. **M3** 62, 109, 112, 269, 288, 328, 337, 385, 386, 387, 530, 532

başvurulmak *(nsz)* Başvuru yapılmak, müracaat edilme. **M3** 388, 505, 514

başyazar *a.* Bir gazete veya derginin başyazarlarını yazan kimse, başmuharrir, sermuharrir. **M3** 53, 512, 545

başyazı *a.* gazete ve dergilerde ilk sütuna

veya birinci sayfaya konulan önemli yazı, başmakale. **M3** 358, 545

batak *a.* **1.** Üzerine basıldığında çöken çamurlaşmış toprak. **YS** 17; **DK** 212; **2.** Kötü durum, içinden çıkılmaz iş. **YS** 79 **batağa saplanmak** İçinden çıkılması güç bir durumda olmak. **M3** 504

bataklık *a.* **1.** Çok derin olmayan sularla örtülü bataklık bölge. **DK** 252; **M3** 93, 303; **2.** *a. mec.* Uygunsuz ve kötü, ahlak dışı durum. **YS** 55;

batı *a.* **1.** Yeryüzündeki başlıca dört yönden güneşin battığı yön, gün batısı, günündi, garp, mağrip, doğu karşıtı. **YS** 11; **M3** 34, 65, 329, 484, 526², 527, 549; **2.** *a.* Bulunulan yere göre güneşin battığı yönde olan bölge, garp. **YS** 53; **DK** 112, 115, 130², 143², 264²; **M3** 49, 118, 207, 245, 246, 277, 280, 281, 305³, 316², 317, 345, 357, 359, 372, 409, 446, 471, 486, 490, 504, 530

→ *Batı Almanya, Batı Roma, Batı Trakya*

Batı Almanya *öz. a.* II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Birleşik Krallık ve Fransa kontrolü altındaki bölgede kurulmuş devlet. “Hatta, Batı Almanya Meclisinde Doğu ile birleşmek konusu üzerine sözler söylenirken bazı milletvekilleri Avusturya ile de birleşmek istediklerini haykırarak açığa vurmuşlardır.” **M3** 86, 334, 317, 348, 427, 525, 549

Batı Roma *öz. a.* Roma İmparatorluğu'nun MS 395 yılında ikiye bölünmesiyle ortaya çıkan iki devletten biri. “Çin Seddi'nden Avrupa ortasına kadar uzanan büyük ve şanlı Kun Devleti yedi yüzyıl sürmüştü; Çin'den Doğu ve Batı Roma'dan haraç almıştır.” **M3** 471

Batı Trakya *öz. a.* Yunanistan'da Türkçenin konuşulduğu en yoğun bölge. “Batı Trakya Türkleriyle, Kerkük Türkleriyle, neden bu kadar ilgileniliyor?” **M3** 37², 55, 203

Batılı *sf.* Batı ülkeleri veya batı bölgesi halkından olan (kimse), Garplı, Mağrip. **YS** 11; **M3** 208, 281², 282², 403

batır *sf.* Yiğit, cesur, bahadır, kahraman. **YS** 42, 47

batırma *a.* Batırmak işi. **M3** 399

batırmak *(-i, -e)* Bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak. **DK** 24; **M3** 203; **2.** *(-e)* Bıçak, çakı, iğne vb. saplamak. “*Deli Kurt da kılıcını, karnına doğru Macarın atına batırmıştı.*” **DK** 258; **3.** *(-i) mec.* Mahvetmek. **M3** 35, 45, 92, 155, 191, 425, 481, 501, 541, 546

batmak *(nsz)* **1.** Dünya'nın dönüşü dolayısıyla Güneş, Ay ve yıldız ufkun altına inmek. **YS** 19; **DK** 158; **2.** *(nsz) (-i, -e)* Bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak. “*Oyunun esası rakibinin elini kaynar suya batırmak, kendi eli batarsa bağtırmamaktı.*” **DK** 24; **3.** *(-e) mec.* Dokunmak, incitmek. **DK** 164; **4.** *mec.* Yıkılmak, egemenliği sona ermek. **M3** 53, 54, 157, 317

Battal Gazi *öz. a.* 8. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen ve hakkında çeşitli inanışlar bırakan Malatya serdarı Hüseyin Gazi'nin oğlu. “*Bundan ötürü de Battal Gazi adında bir Türk'ün 1200 yıl önce Anadolu'yu Türkleştirmeye başladığı hakkındaki radyo yayını uydurmadan başka bir şey olamaz.*” **M3** 213²

Battal Gazi Destanı *öz. a.* Battal Gazi'nin Bizans'ın elindeki Anadolu'nun doğusunu fethetmesini anlatan destan. “*Abbasilerin paralı askerleri arasında Türkler'in bulunması ve bunların da Bizans'la çarpışması dolayısıyla Battal Gazi Destanı'nın bu Türkler arasında ortaya çıktığı bir faraziye olarak ileri sürülüyorsa da mesele henüz çözümlenmiş değildir.*” **M3** 213²

Battal Gazi Hikâyeleri *öz. a. bk.* **Battal Gazi Destanı.** **DK** 24

battal *sf. Ar.* En ve boyca alışılmış olandan büyük.

→ **battal battal**

battal battal *zf. Ar.* Uzun süre, uzun olarak, uzunca. “*Fakat, öküzler bildiklerinden şaşmıyor, ezeli ve ebedi ağırlıklarıyla battal battal yol almakta devam ediyordu.*” **DK** 7

bay *a.* Erkek. **M3** 382

bayağı *zf. 1.* Oldukça, epey. **DK** 51, 96, 103; **2.** *sf.* Aşağılık, pespaye. **DK** 183; **M3** 36, 187, 208, 305, 345, 532

Bayan *öz. a. bk.* **Hacı Bayan** **M3** 208, 276, 442, 441, 442,

bayan *a.* Kadın. **M3** 275, 297, 383, 443

Bayar *bk.* **Celal Bayar.** **M3** 515, 555²

Bayazıd *bk.* **Yıldırım Bayazıd.** **M3** 431

Bayazıd Beğ *bk.* **Yıldırım Bayazıd.** **M3** 289

Bayazıd Meydanı *öz. a.* İstanbul'da ana ulaşım odağındaki meydan. “*Her yıl yüksek öğretim imtihanına giren 100.000, 150.000 genç bu seviye ile teste katılıyor ve her yıl 20–30 bin tanesinin dışındakiler başarı kazanamadığı için Bayazıd Meydanı'na çadır kurmak, bildiri yayınlamak, Ankara'ya yayan yürümek, Köprü'de yere oturarak vasıtalara engel olmak gibi gülünç davranışlar sanki bir çare imiş gibi tekrarlanıyor.*” **M3** 267

Bayazıd Paşa *öz. a.* Sultan I. Mehmet Çelebi zamanında sadrazamlık, II. Murat döneminde başvezirlik yapmış Osmanlı devlet adamı. “*Padişah buna öfkelenmiş, oğlu Murad Beğ ve: veziri Bayazıd Paşa'yı büyük bir kuvvetle dervişlerin üzerine göndermişti.*” **DK** 59², 60, 66, 67

baygın *sf.* Bayılmış, kendinden geçmiş. **DK** 27, 175

baygınlık *a.* Baygın olma durumu. **DK** 119, 187, 193 **baygınlık gelmek** Çok sıkılmak. “*Tekrar "Aman Allahım" diye inledi. İçine bir baygınlık gelmişti.*” **DK** 191

bayılmak (*nsz*) **1.** Baygın duruma girmek, uyur gibi olmak, kendinden geçmek, kendini kaybetmek. **DK** 138, 175, 192; **2.** (*-e*) *mec.* Çok hoşlanmak, çok sevmek. **DK** 11

bayılmak (*-i*) Bayılmasını sağlamak, bayılmasına yol açmak. **DK** 110, 224

bayır *a.* Küçük yokuş. **DK** 27

Bayır-Bucak *öz. a.*
Suriye'nin Lazkiye ilinin kuzeyinde
çoğunlukla Suriyeli
Türkmenlerin yaşadığı coğrafi bölge.
“*Kerkük ve Bayır-Bucak da bizim olacak.*” **M3** 55

baykuş *a. hay. b.* Başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı. **DK** 27; **M3** 385²

bayrak *a. 1.* Bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, sancak. **YS** 9, 48, 65; **M3** 85, 95⁴, 219², 225, 227, 235, 286, 306, 340³, 347, 349, 379⁴, 441, 478², 515², 529, 535, 553; **2. mec.** Simge, sembol. **YS** 81⁴ **bayrağı yere indirmemek** Davasını gütmek. “*Darbeyle gönüllerde yatan ülkü silinmez/ Atsız yere düşmekle bu bayrak yere inmez!..*” **YS** 81 **bayrak dikmek** Bayraklı bir sopayı bir yere saptamak. **M3** 55

bayram *a. 1.* Millî veya dinî bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler. **M3** 222; **2. mec.** Sevinç, neşe. **M3** 107

→ **Bayram gazetesi, Bayram Hoca**

bebek *a.* Meme veya kucak çocuğu. **M3** 205

Bayram gazetesi *öz. a.* Nazmi Bilgin tarafından 1958 yılından itibaren Ankara’da yayınlanan Türkçe gazete. “*Sayın Hacı Bayan, Bayram Gazetesi yazarlarının çok defa söylenmiş şeyleri tekrarlamasından yakınarak aynen şöyle diyor.*” **M3** 442²

Bayram Hoca *öz. a.* **DK** 265⁴, 266², 267²

bazen (*doğ.*) **bazan** *zf.* Ar. Ara sıra. **DK** 7, 8, 59, 115, 196, 207, 208²; **M3** 16, 101², 102, 103, 148, 149, 158, 183², 207², 208, 228, 267, 268, 274, 316, 351⁴, 359, 362³, 364, 404², 406², 416, 472, 507, 551

bazı *zf.* Ar. Bazen. **YS** 101; **M3** 15, 19², 21, 28, 29, 33, 39, 43, 48, 61², 64, 66, 68, 79, 83, 86², 87, 91, 97⁴, 98, 102, 104, 107, 108, 111, 126, 128, 130², 132, 140, 144, 178², 144, 145³, 147², 158, 164, 170², 171, 174, 175, 178, 186, 188², 207, 219, 222, 236, 237², 254, 268, 269, 271, 273², 282, 285⁴, 298², 302, 311, 318, 326, 344, 345, 346; **2. sf.** Birtakım, kimi. **DK** 49, 63², 82, 91, 145², 195, 201, 207, 209, 228, 234², 235, 245; **M3** 349, 351², 367, 369, 371, 372, 376, 380, 395, 396, 398, 399, 403, 410, 414, 418, 448, 465, 477, 478, 485, 487³, 488, 490, 492, 493, 496², 499, 502², 505, 506², 519, 535, 544², 548⁴, 553, 554², 534

→ **bazı bazı**

bazı bazı *zf.* ara sıra, arada bir. **DK** 209

be ünl. Ey, hey, yahu anlamlarında bir seslenme sözü. **YS** 97; **DK** 75, 83², 100, 113, 123, 147, 160, 194, 219, 238, 243, 236

Besarabya *öz. a.* Bugünkü Moldova'nın tarihi adı. “*Romanyalılar her türlü tehlikesine rağmen Besarabya ve Transilvanyayı neden ilhak ettiler?*” **M3** 135

becerebilmek (*-i*) Becerme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 87

becerikli *sf.* Becerisi olan, elinden iş gelen, usta, maharetli, mahir, mahirane. **DK** 23, 100, 229

beceriksizlik *a.* Beceriksiz olma durumu. **M3** 43, 178², 397, 478

Beç *öz. a.* Viyana. “*Bir gün yine Beç önünde düğün ederiz.*” **YS** 32

bed *sf.* *Far. esk.* Kötü, çirkin, tuhaf. **DK** 27

bedahet *a.* *Ar.* Besbelli, apaçık olma durumu. **M3** 371, 512

bedbahtlık *a.* Mutsuzluk, bahtsızlık. **M3** 137, 496

beden *a.* *Ar.* Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut. **M3** 239, 408, 409, 413, 424, 425

bedevi *a.* *Ar.* **1.** Çölde, çadırda yaşayan göçebe. **2.** *mec.* Böyle bir hayat sürdüren kimse. **M3** 249

Bedüzzaman *öz. a. bk. Saîd -i Nursî.* **M3** 452², 453, 455

Bedüzzaman Saîd-i Kürdî *öz. a. bk. Saîd -i Nursî.* **M3** 460

Bedreddin *öz. a. bk. Simavna Kadısıoğlu Bedreddin.* **M3** 507

Beethoven *öz. a.* Alman klasik müzik bestecisi (1770 - 1827). “*Beethoven de müzeliştir ama hakaret görmüyor, baş tacı ediliyor.*” **M3** 210

beğenilmek (*nsz*) Sevilmek, hoş gitmek. **M3** 22

beğeniş *a.* Beğenme işi veya durumu. **DK** 160

beğenme *a.* Beğenmek işi veya durumu. **M3** 431

beğenmek (*-i*) İyi veya güzel bulmak. **YS** 29; **DK** 21, 135, 207; **2.** (*nsz*) Benzerleri

arasından birini seçip ayırmak. **DK** 55; **3.** Onaylamak, kabul etmek, tasvip etmek. **DK** 55, 221; **M3** 15, 426, 440

Beğlerbeği Kasım Paşa *öz. a.* **DK** 220, 254

bekar (*doğ.*) **bekâr** *a.* Evlenmemiş kimse. **bekâr** **kalmak** (**veya yaşamak**) Evlenmemek, evlenmemiş olmak. **M3** 462

bekçi *a.* Bir şeyi veya bir yeri bekleyip korumakla görevli kimse. (**bir şeyin**) **bekçisi olmak** Görev olarak üzerine almak, sorumluluk üstlenmek. “*Şehitlerden elli milyon bekçisi olan/Aşılmaz bir kayadır bu ebedî Vatan!*” **YS** 34

bekçilik *a.* Bekçinin yaptığı iş. **M3** 493

bekleme *a.* Beklemek işi. **DK** 139, 184³, 223

beklemek (*-i*) **1.** Ummak. **YS** 47, 69; **DK** 52²; **M3** 26, 195, 317, 442, 521²; **2.** (*nsz*) Bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak. **YS** 93; **DK** 6, 9, 25, 34, 65, 82, 87, 88, 89², 99, 117, 152, 181, 182, 184, 187, 193, 195, 196, 220, 221, 231², 241, 243, 244⁴, 247, 248, 249², 252, 260, 261, 263, 264²; **M3** 126, 133, 363, 367², 556; **3.** (*-i*) Bir şeyi, bir kimseyi gözetmek, korumak, muhafaza etmek. **DK** 22, 111, 114, 125², 146, 168, 181, 187², 191, 240, 298, 317, 391, 486, 502, 516

beklenebilmek (*nsz*), (*-den*) Beklenme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 114, 441

beklenmedik *sf.* Beklenmeyen, umulmayan. **DK** 77

beklenmek (*nsz*), (*-den*) Bekleme işine konu olmak. **M3** 18 222, 329, 410

bekletmek (*-i*) Bekleme işini birine yaptırmak. **M3** 271

bekleyiş *a.* Bekleme işi. **DK** 184

bel *a. anat.* İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm. **YS** 35; **DK** 51, 53, 74, 111, 116, 118, 135, 136, 171, 195, 205 **bel bağlamak** Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek. **YS** 32; **M3** 88

→ **belkemiği**

belkemiği *a. mec.* Bir şeyin varlığı ile ilgili en önemli bölüm, temel, esas. **M3** 78, 260, 286, 429

bela (*doğ.*) **belâ** *a. Ar.* İçinden çıkılması güç, sakıncalı durum. **YS** 84; **DK** 109²; **M3** 43, 218, 399; 2. Büyük zarar ve sıkıntıya yol açan olay veya kimse. **DK** 112 **belâsını bulmak** Hak ettiği cezayı görmek. **YS** 79 **bela olmak** Aşırı güçlük, sıkıntı ve zarara sebep olmak. **M3** 234 **belaya çatismak (veya girmek veya uğramak)** Beklenmedik bir bela ile karşılaşmak. **DK** 18; **M3** 501

belalı *sf.* Yoran, üzen, can sıkıcı. **DK** 192, 261

Belçika *öz. a.* NATO vb. bazı uluslararası organizasyonların merkezi olan, Batı Avrupa'da bulunan bir devlet. "Hollandalılar, müttefikleri olan Belçika'daki 4 milyon Flaman hakkındaki niyetlerini çoktan belli etmişlerdir." **M3** 247, 259, 316, 346, 404²

Belçikalı *öz. a.* Belçika halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 73, 139

belde *a. Ar. esk.* 1. İlçeden küçük, belediye ile yönetilen yer. **M3** 60; 2. *mec.* Mekân, yer, çevre. **M3** 60

belediye *a. Ar.* İl, ilçe, kasaba, belde vb. yerleşim merkezlerinde temizlik, aydınlatma, su, toplu taşıma ve esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerine bakan, başkanı ve üyeleri halk tarafından seçilen, tüzel kişiliği olan örgüt, şehremaneti. **M3** 535

belge *a.* Bir gerçeğe tanıklık eden yazı,

fotoğraf, resim, film vb. vesika, doküman. **M3** 19, 42, 61, 78, 406

belgelendirmek (*-i*) Belge göstererek belirtmek. **M3** 298

beliğ *sf. Ar. esk.* Anlaşılır. **M3** 134

belirli *sf.* Açık ve kesin olarak sınırlanmış veya kararlaştırılmış olan, muayyen. **DK** 45; **M3** 418

belirmek (*nsz*) Önce belli veya görünür olmayan bir şey ortaya çıkmak, tezahür etmek. **YS** 78; **DK** 115, 169; **M3** 21, 283, 404

belirsiz *sf.* Niteliği hakkında tam bir bilgi edinilemeyen, müphem. **YS** 12, 51, 52; **M3** 122

belirti *a.* Bir olayın veya durumun anlaşılmasına yardım eden şey, alamet, nişan, nişane. **DK** 7, 182; **M3** 17, 21, 126, 230, 318, 520, 536, 548², 554

belirtilmek (*nsz*) Belirtme işine konu olmak. **M3** 45

belirtmek (*-i*) Açıklamak, tebarüz ettirmek. **M3** 317, 343, 385, 403, 407, 417, 521, 527

belki *zf. Ar. + Far.* Olabilir ki, muhtemel olarak. **YS** 10², 13,32, 33², 47, 48, 64, 74, 75², 78, 116, 131; **DK** 15, 27, 30, 44³, 86, 93, 97², 116, 128, 160², 178, 183, 188³, 218, 267; **M3** 49, 62, 78, 79², 100³, 110, 126, 128, 130, 135, 140, 185, 244, 273, 347, 397, 406, 444², 452, 461, 463, 478, 507, 522, 548; 2. *bağ.* Olsa olsa, ya ... ya ..., ihtimal. **DK** 43 **belki de** "Şu da olabilir" anlamında kullanılan bir söz. **M3** 236, 532

belleme *a.* Bellemek işi. **DK** 241; **M3** 13

bellemek (*nsz*) 1. Öğrenmek **DK** 39, 42, 51; 2. Öğrenip akılda tutmak. **M3** 161

belletmek (*-e*) Bellemesini sağlamak, öğretmek. **DK** 237, **238**

belli sf. 1. Gizli olmayan, ortada olan, anlaşılabilir, bedihi, zahir, aşikâr. **DK** 5, 6, 7, 36, 39, 49, 51², 78, 87, 98, 107, 108, 110², 113, 119, 130, 132, 134, 152, 155, 157, 165, 173, 180², 214, 216, 224, 258, 263, 265; **M3** 28, 29, 344, 348, 379, 418, 444, 505, 510, 519², 529, 530, 2. Belirli, muayyen. **DK** 88 **belli etmek** 1. Açıklamak, iyice görünür ve anlaşılır bir duruma getirmek. **DK** 20; 2. Sezdirmek, hissettirmek. **DK** 53, 99, 152, 185, 210, 243; **M3** 247, 318, 329, 388 **belli olmak** Anlaşılabilir, açıklanmak. **DK** 106, 146²; **M3** 28, 276, 330, 379, 387, 410, 439, 444², 462, 494, 515, 545

→ **belli başlı, belli belirsiz**

belli başlı sf. Belirli, muayyen. **M3** 170, 289

belli belirsiz sf. Yarı belli. **DK** 9, 29, 247

bembeyaz sf. Çok beyaz, apak. **M3** 524

ben zm. Teklik birinci kişiyi gösteren söz. **YS** 13, 16², 17, 21, 38, 46, 47, 55, 58², 61, 62², 65, 67, 69, 71, 76, 78², 79, 81, 83, 85, 87, 88, 89, 91², 95, 96, 101, 103, 104³, 113, 116, 120, 122², 125, 130, 135³; **DK** 10, 11, 12, 16⁵, 18³, 26, 30, 33, 37², 38², 45, 46, 48, 54, 56, 60, 67, 69, 72², 83, 87, 89³, 91, 93², 97², 99², 100, 101, 102, 103³, 107, 110³, 120⁶, 125, 135³, 138, 139², 140, 142⁴, 145, 146, 147², 152, 156², 158, 160², 161³, 163, 164¹⁰, 165, 166, 172, 178³, 182, 183, 186, 187², 189², 202², 219, 225, 230³, 232³, 237, 241², 244², 248², 255, 261, 264², 266, 269, 270; **M3** 45, 46³, 47³, 52, 59³, 63, 121, 185², 187, 190, 285, 335, 368, 387, 389, 390, 405², 408, 412, 413, 420², 423, 424², 430, 434², 486, 491, 492, 495³, 501, 503, 508, 510, 523, 524², 526, 534, 535, 537, 538, 539, 550, 551, 554, 554², 555², 557 **benden** Birisi tarafında olan (kimse). **M3** 64, 405, 424, 425

bence zf. Bana göre, benim düşüncemce. **M3** 188, 455²

bencil sf. Yalnız kendini düşünen, kendi çıkarlarını herkesinkinden üstün tutan,

hodbin, hodkâm, egoist. **bencil olmak** Bencilce davranışta bulunmak. **M3** 36

bencilik a. Bencil olma durumu, hodbinlik, hodkâmlık, egoistlik, egoizm, enaniyet. **M3** 22, 179, 413, 437, 459

Beni Kelb öz. a. Kahtânîlere mensup bir Arap kabilesi. “*Mesela bir kabilenin adı ‘Beni Kelb’ yani ‘İtoğullarıdır.’*” **M3** 471

benimseme a. Benimsemek işi, sahip çıkma, tesahup. **M3** 317, 373

benimsemek (-i) Bir şeyi kendine mal etmek, sahip çıkmak, kabullenmek, tesahup etmek. **YS** 24; **DK** 188; **M3** 19, 61, 92, 93, 118, 180, 241, 245, 299, 303, 309, 322, 343, 364, 453, 519²

Benito Musolini öz. a. Ulusal Faşist Parti'nin kurucusu ve lideri olan İtalyan politikacı, devlet adamı ve siyasi bir önder. (1883 - 1945). “*Ey Benito Musolini! Ey gayet yüce / İtalyanlar başvekili muhterem Duçe!*” **YS** 31², 34

beniz a. Yüz. **benzi sararmak** yüzünün rengi solmak. **DK** 267; **M3** 162 **benzi solmak** Gücünü yitirmek, sağlık sorunu olmak. **YS** 46; **M3** 162

benlik a. Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet. **DK** 127, 143, 191; **M3** 113, 175, 195⁴, 196, 198⁴, 200², 201⁴, 202, 226, 445

benzemek (-e) 1. İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak. **YS** 103; **DK** 42, 54, 60², 62, 63², 81, 93, 102², 105, 128, 147, 151, 164, 178, 179, 188, 197, 199², 198, 212², 237, 253, 258; **M3** 179, 279, 352, 488, 539; 2. Sanısını uyandırmak, gibi görünmek. **DK** 199; **M3** 12, 140², 141, 212, 409, 438, 443, 495

benzer sf. Nitelik, görünüş ve yapı bakımından bir başkasına benzeyen veya ona eş olan, benzeri, müşabih, mümasil. **DK** 31, 158, 159, 234; **M3** 476, 509

benzeri *a.* Aynı. **DK** 54; **M3** 478

benzerlik *a.* Benzer olma durumu. **DK** 54; **M3** 214, 408

benzersiz *sf.* Benzeri olmayan, eşsiz. **DK** 17

benzetilme *a.* Benzetilmek işi. **M3** 279

benzetilmek (*nsz*) Benzetme işine konu olmak. **M3** 279

benzetme *a. ed.* Bir şeyin niteliğini anlatmak için o niteliği eksiksiz taşıyan bir şeyi örnek olarak gösterme işi, benzeti, teşbih. **DK** 122

benzetmek (*-i, -e*) Bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak. **DK** 151; **M3** 419, 501, 509

benzeyiş *a.* Benzeme işi. **DK** 89², 151

beraat *a. Ar. huk.* Aklanma. **beraat etmek** Aklanmak. **M3** 52, 508, 524, 526

beraber *zf. Far.* Birlikte, bir arada. **YS** 64, 76², 83, 84; **DK** 35, 42, 53, 64, 84, 173, 183, 186, 203, 207, 231; **M3** 16², 27, 33, 39, 60, 103, 104, 112, 126, 133², 143, 161, 179, 185, 213, 233, 240⁴, 250², 253, 256, 303, 345, 348, 349, 368, 372², 379, 406, 510, 520; **2.** (-e) rağmen, (-e) karşın. **DK** 93

berbat *sf. Far.* Kötü. **M3** 45, 435 **berbat etmek** (veya **eylemek**) Kötü duruma getirmek. **DK** 57 **berbat olmak** Kötü duruma gelmek. **DK** 178; **M3** 271

bereket *a. Ar.* Bolluk, gürlük, ongunluk, feyiz, feyezan. **bereket versin** Bir kimsenin bir durumdan hoşnutluğunu anlatan söz. **DK** 54, 264; **M3** 170, 293, 435

beri (*e. -den*) **1.** bu yana. **YS** 23, 32; **DK** 7, 15, 23, 27, 36, 55, 74, 82, 96, 111, 145, 151, 164, 172, 209, 222; **M3** 12², 16, 33, 34, 41, 42, 47, 54, 74, 84², 104, 106, 119, 129, 133, 143², 161, 163, 169, 170, 184,

196, 207, 216, 226, 240, 245, 249³, 251, 263, 274, 287², 297, 302, 312, 329, 358, 359², 380, 403, 405, 411, 434, 451, 470, 476, 495, 500, 512, 533², 537, 556; **2. a.** Konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı. **DK** 35, 119, 224, 225

Beria *öz. a.* Sovyet politikacı, Sovyet Gizli Polisi şefi (1899 - 1953). “*Batiya sığınan bu kız, Stalin’in ırkdaşı ve baş cellâdı olan Beria için, hatıratının bir yerinde “Beria, babamdan daha haindi” diyor.*” **M3** 359²

beriki *zm.* Beride olan şey veya kimse. **DK** 21, 241; **M3** 35, 54, 114, 307

berkitmek (*-i*) Sağlamaştırmak, tahkim etmek, takviye etmek. **DK** 197; **M3** 46, 552

bermutat *zf. Far. + Ar. esk.* Alışlagelen biçimde, her zaman olduğu gibi. **M3** 100, 368

berrak *sf. Ar.* Duru, temiz, aydınlık, açık. **YS** 113; **M3** 156

bertaraf *sf. Far. + Ar.* Kaldırılmış, giderilmiş. **bertaraf etmek** ortadan kaldırmak, gidermek. **M3** 510

besbelli *sf.* Açık, apaçık, çok belli. **DK** 142

beslemek (*-i*) **1.** Yiyecek ve içeceğini sağlamak **M3** 257, 550; **2. mec.** Bir duyguyu gönülde yaşatmak. **M3** 108², 164, 430, 443, 477

beslenme *a.* Vücut için gerekli besin maddelerini alma. **M3** 109

beslenmek (*nsz*) Besleme işine konu olmak. **M3** 88, 170, 212, 280, 478

besleyebilmek (*-i*) Besleme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 302, 443

besmele *a. Ar.* Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adı ile anlamına gelen ve bir işe

başlarken söylenen **bismillahirrahmanirrahim** sözü, bismillah. **besmele çekmek** Bir işe başlarken "bismillahirrahmanirrahim" sözünü söylemek. **DK** 162

beste *a. Far.* Bir müzik eserini oluşturan ezgilerin bütünü. **YS** 64; **M3** 207, 209

bestekâr *a. Far. müz.* Besteci. **M3** 208, 209

beş *sf.* **1.** Dörtten bir artı. **YS** 28; **DK** 9, 11, 21, 25², 28, 32², 33, 35, 40, 47, 49, 50, 55⁴, 71³, 77², 79, 97, 106², 107, 110, 117², 134, 139, 182, 217², 224, 230, 250²; **2.** *a* Dörtten sonra gelen sayının adı. **YS** 86; **M3** 18, 31⁴, 35, 52, 54, 60, 63, 73, 107, 110, 111², 130², 131², 167, 170, 184, 189, 190, 203, 212, 213, 216³, 217, 218, 223, 257, 269², 270, 276, 278, 291, 292², 299, 302, 303, 316, 328, 331, 333², 334, 336, 340, 344, 346, 348, 362, 368, 382², 383, 386, 389, 390, 396², 397, 401, 414, 418, 419, 424, 426³, 431, 433², 434, 444, 455, 457, 473, 490, 508, 516, 523, 524, 526, 529, 533², 534, 535, 537², 538, 550⁵, 553

→ **beş vakit**

beş vakit *a. din b.* Bu vakitlerde kılınan namaz. **M3** 482

beşeri *sf. Ar.* İnsanoğlu ile ilgili. **M3** 168, 358, 505

beşeriyet (*doğ.*) **beşeriyet** *a. Ar.* *esk.* İnsanlık. **YS** 129; **M3** 448, 498²

beşik *a.* Bebekleri yatırmaya ve sallayarak uyutmaya yarayan, tahta veya demirden yapılmış sallanır bir çeşit küçük karyola. **YS** 20, 22, 107; **M3** 185

beşinci *sf.* Beş sayısının sıra sıfatı, sırada dördüncüden sonra gelen. **M3** 78, 187, 288, 297², 298², 372, 375

beter *sf. Far.* Daha kötü, çok kötü. **DK** 31

beton *a. Fr.* Çimentonun su yardımıyla kum, çakıl vb. maddelerle karışması

sonucu oluşan sert, dayanıklı, bağlayıcı yapı malzemesi. **M3** 251

bey (*doğ.*) **beğ** *a. ask.* **1.** Komutan **YS** 11; **DK** 16, 23, 28, 29³, 32, 39, 41, 53², 54⁵, 56, 59, 60, 65, 68, 83, 123, 133, 156, 157⁴, 166, 172², 173, 175, 178³, 183, 186², 194, 206, 207, 208, 212², 215, 217, 220, 224, 226², 227, 228, 233, 249, 253³, 257; **M3** 389; **2.** *tar.* Küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı. **DK** 42, 53², 54⁴, 55², 59², 68, 89, 109⁵, 123, 126, 129², 131², 145³, 148, 152, 154, 157⁴, 158, 167², 168, 171², 172², 174, 213², 214², 24; **M3** 51, 53, 163, 275, 289, 321, 490; **3.** Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü. **DK** 29, 129², 131², 171

beyan *a.* Bildirme.

→ **beyanname**

beyanname *a. Ar. + Far.* Bir kimsenin resmî bir kuruluşa herhangi bir durumu bildirmek için verdiği çizelge, bildirge. **M3** 489, 364, 360, 361, 364², 368, 489,

beyaz *a.* Ak, kara, siyah karşıtı. **DK** 6, 159, 216; **M3** 147, 444, 201

→ **beyaz ırk**

beyaz ırk *a.* Avrupa, Kuzey Amerika, Güney ve Batı Asya ile Kuzey Afrika'da yaşayan ve teninin rengi açık olan insan ırkı. **M3** 147

Beyazıt Kulesi *öz. a.* 1749 yılında yangınları gözetlemek ve haber vermek amacıyla İstanbul'un Beyazıt semtinde ahşap olarak inşa edilen 85 metre yüksekliğinde kule. "İmran Öktem olayının aksi yönden bir benzeri, öğrenci kargaşalıkları sırasında Beyazıt Kulesindeki Türk Bayrağını indirerek yerine kırmızı bayrak asmakla yapılmış..." **M3** 478

beyazlamak (*nsz*) Beyaz duruma gelmek, ağarmak. **YS** 86

beyazlık *a.* Beyaz olma durumu. **DK** 8,

beyin *a. anat.* Kafatasının üst bölümünde beyin zarı ile örtülü, iki yarım yuvar biçiminde sinir kütesinden oluşan, duyum ve bilinç merkezlerinin bulunduğu organ, dimağ. **DK** 9, 33, 84, 91, 129, 133, 143, 168, 171, 175, 196, 237, 261; **M3** 27, 28, 124, 126, 173, 225, 228², 229, 236, 317, 361, 428, 448, 458, 496, 492, 505, 509, 523 **beyin yıkamak** *ruh b.* İnsanı, kendine özgü düşünce ve dünya görüşüne yabancılaştırmak, başka yönde düşünür ve davranır duruma getirmek amacıyla çeşitli yollarla etkilemek. **beynlere kazılmak** *mev.* Unutulmayacak bir biçimde aklında tutulmak. “*Beynlere yanlış olarak kazılan bir şeyi düzeltmek için başlıca çare ciddi yayınlar olabilir.*” **M3** 57 **beyni örümceklenmek** Düzgün düşünemez olmak. “*Beyni örümceklenmiş zavallılar bu sayıklamaları elle yazarak yahut şapirografi veya taşbasmasıyla çoğaltarak on binlerce satarlar.*” **M3** 453 **beynine çakmak** Unutulmayacak bir biçimde aklında tutmak. “*Vatan hainlerini korumanın milliyetçilikle bağdaşamayacağı gerçeğini beynine çak.*” **M3** 428 **beynine işlemek** Unutulmayacak bir biçimde aklında tutmak. “*Artık Yassı Tepe'nin yolları, beynine karış karış işlemiştir.*” **DK** 215 **beyninde şimşekler çakmak** Zihninde birden bir düşünce doğmak. **DK** 19 **beyninden geçmek** Geçmişte yaşanan bir olay veya durum (kafasında, gözlerinin önünde, zihninde) yeniden anımsanmak. “*Hatıralar yıldırım hızıyla beyninden geçerken vaktiyle mana veremediği küçük şeyleri kavramaya başladı.*” **DK** 238 **beyninden vurulmuş dönmek** Beklenmedik bir durum karşısında olağanüstü bir üzüntü ve şaşkınlığa uğramak. **DK** 263

beyinsiz *sf.* Akılsız, düşüncesiz. **M3** 452, 453, 473, 492

beyit *a. Ar. ed.* Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası. **M3** 69, 75, 163, 446, 449, 528 beyit okumak Haber vermek. “*Nerden geliyor? Tanrıkut'un ordularından! Lâkin*

bize bir beyt okuyor kutlu yarından” **YS** 81

beylerbeyi (*doğ.*) **beğlerbeği** *a. tar.* Sancak beylerinin başı. **DK** 254, 255⁵, 256, 268

beylik (*doğ.*) **beğlik** *a.* Bey olma durumu. **DK** 14, 90, 215

beyzade (*doğ.*) **beğzâde** *a. T. + Far.* Soylu kimse. **DK** 26²

beynelmîlel *sf. Ar. esk.* Uluslararası. **M3** 109, 119, 337, 339, 541

beynelmîlelci *sf.* Uluslararasıcı. **M3** 26, 119², 120⁴, 122, 309, 310, 311, 346², 359, 375, 492

beynelmîlelcilik *a.* Uluslararasıcılık. “*...İslam beynelmîlelciliği davası güdenler de hep milliyetçi olduklarını söylerler.*” **M3** 27, 120², 124, 256, 321

Beşşehir Gölü *öz. a.* Güney ve batısında Toros Dağları, doğusunda Erenler Dağı, güneydoğu kuzeybatı yönünde ise Anamas Dağı ve Sultan Dağları ile çevrili göl. “*Sonra Osmanlı ordusuna rastlamamak için batıya kıvrılarak Beşşehir Gölü'nün batı kıyısına geldiler.*” **DK** 143

bez *a. Ar.* Pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma, çaput. **M3** 340

bezgin *sf.* Yaşama veya iş görme isteğini yitirmiş. **M3** 268

bezginlik *a.* Bezgin olma durumu, usanç, yorgunluk. **DK** 267; **M3** 112, 478

bezirgân *a. Far. esk.* Tüccar. **M3** 188, 199, 249

bezmek (*-den*) Bezgin duruma gelmek, bezginlik getirmek, bıkip usanmak. **YS** 100

bıçak *a.* Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç. **DK** 25, 26, 282, 39, 532, 642, 65, 84, 1094, 111, 118, 122, 1352, 1364,

171, 174, 1952, 216, 224, 234 **bıçak altına yatmak** Ameliyat olmak. **M3** 514 bıçak gibi kesmek Birdenbire ve tamamen ortadan kaldırmak. **DK** 62

bıkmak (-den) *mec.* Dayanamaz duruma gelmek. **YS** 86; **M3** 13, 22, 182, 526

bıktırmak (-i, -den) Bıkmasına yol açmak, bıkkınlık vermek, usandırmak. **M3** 365

bırakabilme *a.* Bırakabilmek işi. **M3** 232

bırakılmak (*nsz*) Bırakma işine konu olmak, terk edilmek. **YS** 113²; **DK** 207, 253; **M3** 47, 60, 93, 247, 327, 335, 548

bırakma *a.* Bırakmak işi. **M3** 156, 174, 367

bırakmak (-i) **1.** Vazgeçmek, kararından dönmek, caymak. “*Hâlbuki yoldaşını bırakıp dönenlerin/ Değişilir topu da bir sokak kaltağına.*” **YS** 13, 23²; **2.** (*nsz*) Engel olmamak. **YS** 47, 123; **DK** 99, 109, 133, 172; **M3** 46, 231, 240; **3.** Ayrılmak, terk etmek. **YS** 113, 133; **DK** 19, 20, 33, 164, 246; **M3** 48, 168, 468; **4.** (-i, -e) Bakılmak, korunmak için vermek. **DK** 36, 83, 84, 94, 113, 122, 152, 194, 197, 199, 200, 229, 240, 254², 271²; **M3** 40, 93, 208, 283, 476, 506, 510; **5.** (*nsz*) Koymak. **DK** 91, 120, 125, 131, 183, 193, 212, 242, 249, 270; **M3** 95, 472, 504; **6.** Ayrılmak, terk etmek. **DK** 129, 195, 228; **M3** 131, 185, 232, 406, 481, 482, 514, 535; **7.** Bir işin sorumluluğunu, yükümlülüğünü başkasına vermek, görevlendirmek. **DK** 78, 242²; **8.** (-i) Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak. **DK** 136, 166, 220, 243; **9.** Sarkıtmak. **DK** 116 **bırak** saymasak, hesaba katmasak da. **M3** 71, 115, 330, 347, 363, 423, 440, 448, 472, 507

bıyık *a.* Üst dudak üzerinde çıkan kıllar. **DK** 225

bıyıklı *sf.* Bıyığı olan. **M3** 212

bî *e.* *Far.* Kelimenin başına gelerek

olumsuz kelimeler yapan söz. “*Gözlerin esrâr(-i) büsn ile şaşkın/ Dolaştım pür-sükûn, bî-huzûr, coşkun;*” **YS** 58

Biberci *öz. a.* Biberiye tarikatına gönül vermiş (kimse). “*Bizde de, batıda olduğu gibi birkaç dil bilen, felsefeden veya matematikten yahut biyolojiden doktora vermiş din adamları çıktığı zaman Nurcu, Süleymancı, Biberci, Kamerci tayfası kendiliğinden kaybolacak, dinin tamamen bir inanç ve vicdan işi olduğu anlaşılacaktır.*” **M3** 484

Biberiye *öz. a.* Bağlılarının acı biberle çile çıkardığı Tarsuslu Halil Develioğlu tarafından kurulan tarikat. “*Bunlardan başka Biberiye, Kameriye adlı bir takım güruhlar da işi cinayete kadar vardırıdılar.*” **M3** 484

biçare *a.* *Far.* Çaresiz, zavallı kimse. **M3** 136, 237

biçilmek (*nsz*) Biçme işine konu olmak. **YS** 42

→ **biçilmiş kaftan**

biçilmiş kaftan *sf.* Bütünü ile uygun, elverişli (iş). **M3** 340

biçim *a.* Bir nesnenin dış çizgileri bakımından niteliği, dıştan görünüşü, şekil, eşkal. **YS** 24, 73; **DK** 39²; **2.** *Tarz.* **YS** 121; **DK** 28; **M3** 51, 52, 461

biçimli *sf.* Biçimi güzel olan, mevzun. **DK** 118

biçimsel *sf.* Biçime dayanan, biçimle ilgili, şekle ait, şekli, formel. **M3** 514²

biçimsiz *sf.* Kendine özgü bir biçimi olmayan, biçimi bozuk, şekilsiz. **M3** 413

biçmek (-i) **1.** Belli bir biçim vererek kesmek. **DK** 173; **2.** (-i) Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak. “*Tulgasız ve kalkansız olduğu halde öyle vuruşlar yapıyordu ki, bir adamı biçiyor yahut bir*

atı yarıya kadar biçerek yere seriyordu.”
DK 255²; **3.** Ekin, ot vb.ni orakla,
tırpanla, makine ile kesmek. **M3** 154, 260

bidat *a. Ar. esk.* Sonradan türeyen şey.
M3 275

bigâne *sf. Far. esk.* İlgisiz. **DK** 52

bilakis *zf. Ar.* Tersine olarak, tam tersine,
tersine, aksine. **M3** 63, 66, 67, 407, 424,
473, 510,

bildik *sf.* Tanıdık (kimse veya şey). **DK**
16, 70; **M3** 318, 385, 521

bildiri *a.* Resmî bir makam, kurum veya
resmî olmayan bir örgüt, topluluk tarafın-
dan herhangi bir durumu ilgililere duyur-
mak için yazılan yazı, tebliğ, deklarasyon,
manifesto. **M3** 267, 364², 368, 371³, 388²,
390

bildirmek *(-e)* **1.** Herhangi bir şeyi haber
vermek. **DK** 92, 133, 216, 228, 234; **M3**
23, 53, 340, 533; **2.** *(-i)* Anlatmak, ifade
etmek. **DK** 8, 22, 231, 233, 245, 251

bile *bağ.* Da, de, dahi. **YS** 13², 40, 41, 47,
58, 65, 96, 110; **DK** 8, 9, 15, 17, 27, 28,
30, 32, 40, 41, 43, 44, 52, 53, 63, 65, 66,
74, 82, 96, 97, 101, 102, 106³, 107, 110³,
118, 122, 129, 132, 136, 137, 139, 143,
145, 146, 150, 170, 171, 174, 175, 177²,
179, 180, 189², 192, 193, 195, 200, 206,
208, 215, 218², 222, 223, 230, 237, 238,
243, 248, 251, 253, 254, 261, 262², 269²;
M3 22, 42, 43², 48, 54, 61, 62³, 70, 77,
80, 87, 92, 93, 98, 100, 101, 109, 115,
120, 128², 130, 133, 134, 136, 140, 141,
143, 145³, 146, 154, 162, 163, 164, 169,
170, 173, 174, 183, 184, 198, 205, 207,
208, 214, 216, 217, 225, 226, 227, 234⁵,
236², 260, 265², 282, 286, 288², 290²,
291³, 298, 299², 303, 309, 312, 318, 319,
323, 326, 330, 336, 343, 344, 347, 348,
351, 353, 358, 359², 364, 367, 369, 371,
376, 379, 381, 386², 389, 397, 398, 403²,
404², 406, 408, 413², 419, 421, 425², 430,
434, 435, 437, 438, 439, 440, 444², 448,
465, 466, 468², 469, 474, 477², 483², 485,
487, 488, 491, 500, 502, 506², 507, 516,

519, 522, 527, 529², 530², 531, 532, 537,
548, 551

Bilecikli *öz. a.* Bilecik ilinden olan kimse.
DK 32

bilek *a.* Elle kolun, ayakla bacağın
birleştiği bölüm. **YS** 10; **DK** 74, 136,
166², 191, 209; **M3** 74, 88

bilemek *(-i) mec.* Güçlendirmek, etkisini
artırmak. **YS** 77

bilet *a. Fr.* Para ile alınan ve konser,
sinema, tiyatro vb. eğlence yerlerine
girme, ulaşım araçlarına binme veya bir
talih oyununa katılma imkânını veren
belge. **bilet kesmek** bileti koparıp alıcıya
vermek, bilet satmak. **M3** 444

bilfiil *zf. Ar.* İş olarak, iş edinerek,
gerçekten, eylemli olarak. **M3** 142, 329

Bilge Kağan *öz. a.* İkinci Göktürk Devleti
kağanı (683 - 734). “*Netekim Kutadgu
Bilig’den üç asır önce de Bilge Kağan,
kardeşi kahraman Kül Tegin için, İçen
Kağan da babası Bilge Kağan için
diktirdiği ünlü Orkun yazıtlarında, devlet
siyaseti olarak zaferler milleti doyurmak,
giydirmek ve çoğaltmayı, yani bahtiyar
etmeyi başardıklarını anlatmışlardır.”*
M3 162, 243²

Bilge Tonyukuk *öz. a.* İkinci Göktürk
Devleti kağanı Bilge Kağan'ın veziri (646
- 724). “*Burada yine ölmez Bilge
Tonyukuk’u ve onun kendi anıtına yazdığı
bazı satırları hatırlıyorum.”* **M3** 96, 162,
410

bilgelik *a.* Bilge olma durumu ve niteliği.
M3 191

bilgi *a. 1.* İnsan aklının erebileceği olgu,
gerçek ve ilkelerin bütünü, bili, malumat.
YS 51, 53; **DK** 125, 164, 165², 246; **M3**
304, 319, 370, 499; **2.** Öğrenme, araştırma
veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek,
malumat, vukuf. **DK** 165; **M3** 57, 59, 62,
98, 137, 153², 154, 157, 158, 186, 189,
190, 191, 243, 267, 268, 269, 270, 271,

277, 339, 347, 408, 409, 424, 440, 448, 460², 481, 500, 502, 512, 515, 524, 540

bilgiçlik *a.* Bilgiç olma durumu. **DK** 99

bilgili *sf.* Bilgi sahibi olan, malumatlı, malumattar, malumat sahibi, haberli. **DK** 93, 156, 182; **M3** 49, 213

bilgin *a.* Bilimsel bir konuda çok bilgisi olan kimse, bilimci, âlim. **DK** 90, 92, 133; **M3** 37², 213, 220, 264, 271, 282², 291, 357, 372, 403, 405, 407, 410, 413², 440, 446, 451², 454², 455, 462, 481, 482, 487, 498, 500, 501², 504, 506, 507, 524, 554

bilginlik *a.* Bilgin olma durumu. **M3** 413

bilgisiz *sf.* Bilgi sahibi olmayan, bilisiz, malumatsız, cahil. **DK** 23

bilgisizlik *a.* Bilgisiz olma veya bilgi yokluğu durumu, bilisizlik, cahillik, cahiliyet, cehalet. **M3** 60, 61, 268, 410, 423, 452, 454², 465

bilhassa *zf. Ar.* Özellikle. **M3** 63, 89, 112, 130, 155, 157, 158, 170, 181, 190, 224, 249, 257, 259, 261², 274, 276, 277, 301, 419, 433,

bilim *a.* Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim. **M3** 31, 49, 106³, 107, 159, 226³, 243, 328, 343, 348², 371, 414, 499, 451², 454², 504, 540

bilimsel *sf.* Bilimle ilgili, bilime dayanan, ilmî. **M3** 549

bilindik *sf.* Bilinen. **DK** 15

bilinmek (*nsz*) Bilme işine konu olmak, anlaşılacak, öğrenilmek. **DK** 110, 111, 172; **M3** 22, 34², 39, 42, 43, 63, 78, 126, 147, 207, 220, 260, 263, 283, 297³, 320, 353, 364, 385, 405, 406, 411, 445, 448, 451, 462, 470, 522, 545

billur (*doğ.*) **billûr** *a.* Ar. Kesme cam,

kristal. **YS** 73; **DK** 122 **billur gibi** Pürüzsüz (ses). **DK** 171, 246; **2. sf.** Duru, temiz ve akıcı. **DK** 190, 193, 195, 210, 244, 247, 262, 267

bilme *a.* Bilmek işi. **DK** 51, 119, 195, 239, 266; **M3** 48, 225, 279, 281, 498

bilmece *a. mec.* Bilinmeyen şey, muamma. **DK** 143

bilmek (*nsz*) **1.** Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak. **YS** 16², 18, 22, 24, 25, 34, 35, 37, 46, 47, 49, 50, 51, 76², 77, 92², 107, 110, 111, 119, 125, 135; **DK** 5, 7, 8, 16, 17, 19, 20, 25, 26³, 33, 39⁷, 46³, 48, 50, 55, 59, 74, 73, 77, 79, 82, 89, 91², 93², 100, 106, 109², 118⁵, 119, 120, 121, 123, 127, 130, 133, 137, 138, 140, 142, 145², 150², 152², 153², 155², 159², 160, 163³, 165, 166, 170², 171, 176², 177³, 178, 180, 181, 182, 185², 187, 190, 192⁴, 194, 195⁴, 196, 197, 199, 205², 206, 208, 212, 214², 217², 219², 225, 230, 235², 239, 246, 247, 256, 260, 265, 269, 271²; **M3** 13, 21, 22², 35, 37, 46², 48³, 54, 55, 67, 69, 70, 89, 92², 93, 99, 101, 102, 123, 124, 141², 144, 150, 154, 160, 163², 170, 182, 184, 185, 187, 198, 209, 217⁴, 220, 225, 227, 241, 258, 260, 274, 281, 289, 291, 298², 306, 318³, 320, 322, 335⁴, 337, 347, 359, 365, 388, 394, 404, 406, 407, 409², 414, 417², 418, 423, 424, 430², 432, 437, 443, 444, 445, 453, 475, 478, 482, 484, 485², 491, 505, 515, 527, 536, 537, 539, 543, 552; **2.** Bir iş yapmaya alışmış olmak, elinden gelmek. **YS** 77; **DK** 21, 52, 77, 103, 208, 216, 233; **M3** 289, 304, 312, 335; **3.** -a / (-e) ekli fiillerle yeterli bildiren birleşik fiiller oluşturur. **DK** 7, 8², 14, 16, 27, 30, 32, 33, 39, 92, 143, 184, 190, 192, 194, 254, 262, 266; **M3** 42, 235, 260, 307, 347, 431, 452, 473, 537; **4.** (-i) İnanmak. **DK** 91; **M3** 279; **5.** Sanmak, varsaymak, farz etmek. **DK** 170; **M3** 26, 39, 89, 91, 98, 99, 102, 129, 140², 143, 148, 162, 164, 167, 169, 213, 219, 220, 270, 271, 277, 304, 318⁴, 335, 347², 352, 361², 364, 370, 399, 409, 414, 415, 443, 452, 455, 472, 492, 499, 501, 502, 510, 532, 540², 542; **6.** Tanımak, hatırlamak. **DK** 78, 81, 86, 154, 163, 205; **M3** 205

bildiğinden şaşmamak (veya kalmamak) Hiçbir etkiye aldırış etmeyerek doğru bildiği davranışı sürdürmek. **DK 7 bilemedin (veya bilemediniz)** En çok, en fazla. **DK 8 bilmem hangi (veya kaç veya kim veya nasıl, ne veya ki)** Önemli veya anlatılması gerekli görülmeyen şeyler için kullanılan bir söz. “*Bilmem ki bundan mı titriyor gemi/ Ey dalgakıranı aşan dalgalar?*” **YS 84, 91, 115, 121, 123 bilir bilmez** yarım bilgi ile, bilip bilmediğine aldırmadan. **M3 48**

bilmezlik Bilememe durumu, cehalet. **M3 98 bilmezlikten gelmek** Bilmiyor görünmek. **M3 347, 527**

bilvasıta *zf. Ar. esk.* Birinin aracılığıyla, doğrudan doğruya olmayarak, dolaylı olarak. **M3 514**

bin a. 1. Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı. **YS 38, 42, 105; DK 5, 8², 9², 59³, 68, 145, 220, 222, 229, 242, 249³, 250², 258, 260; M3 18², 19², 31³, 34, 35², 39, 40, 43, 51, 52², 57, 58⁴, 59³, 60³, 62², 63³, 65, 66, 67, 68², 74², 84², 85², 86⁶, 87², 96, 100, 103², 104³, 110², 111⁴, 119, 127, 129³, 130⁵, 131⁷, 134, 141², 147, 164, 181³, 201, 208, 212², 213⁴, 214³, 216⁴, 217, 218, 230, 236, 244, 247², 249, 267³, 269⁴, 273, 279, 280, 281, 292¹⁴, 301, 303³⁴, 306², 307, 315, 316⁴, 319, 325, 326, 333, 334², 337, 339, 340, 343, 344, 358, 360, 361, 362², 364, 366, 367, 370², 372, 382³, 385², 386², 389, 395², 397², 398, 399, 404, 405², 408, 410, 411², 415², 416, 417, 420², 421, 422, 423³, 424², 426¹², 427, 432, 433¹¹, 434², 435, 442, 444², 445, 453, 455³, 482², 485, 486, 489, 490², 493, 494, 499, 504, 508², 512, 514, 515, 516, 520, 523, 525, 526, 527², 529², 530, 532, 533⁵, 537³, 538, 540, 542, 548, 549, 550⁷, 551, 554, 556; 2. *sf. mec.* Pek çok, çok sayıda. **YS 55²****

→ *bin belâ, bin kat, bin kere, binbir kere, bin türlü, binbaşı, binbir, binde bir*

bin belâ *zf.* Zorlukla, güçlük çekerek.

“*Ben cephede geberirken, geride vatan/ Aşkî ile bin belâlî işe can atan.*” **YS 17**

bin kat *zf.* Pek çok, kıyaslanmayacak ölçüde. **DK 185; M3 482**

bin kere *zf.* Bin kez. **YS 41**

bin türlü *sf.* Birbirinden çok farklı, çok değişik, bin çeşit. **M3 43, 180**

bina a. Ar. Yapı. **M3 178⁴, 179³, 251, 306², 336, 460**

binbaşı a. ask. Orduda rütbesi yüzbaşı ile yarbay arasında bulunan ve asıl görevi tabur komutanlığı olan subay. **M3 45, 275²**

binbir sf. Pek çok, çok sayıda. **YS 95; M3 469**

binbir kere *zf.* Defalarca. “*Öyleyse bırak, rûh bütûn işkenceyi çöksün/ Bin bir kere ölmeksizin insan yaşamazmış...*” **YS 123**

binaenaleyh *zf. Ar.* Bundan dolayı, bundan ötürü, bunun için, bunun üzerine. **M3 142, 261²**

binde bir *zf.* Seyrek. **YS 100**

bindirilmek (-e) Bindirme işi yapılmak. **DK 181**

Bingazi öz. a. Libya'nın ikinci büyük şehri. **M3 87**

binici a. Ata binen kimse. **DK 21, 40², 72, 135, 246**

binicilik a. Ata binilerek yapılan spor. **DK 23, 136**

binlerce sf. Pek çok, çok sayıda. **YS 123; DK 15, 146, 202, 217, 219, 224, 225, 233; M3 98, 143, 187, 260, 301, 311, 336, 375², 431, 473, 507, 540**

binme a. Binmek işi. **DK 39, 40, 183**

binmek (-e) Bisiklet, motosiklet, binek

hayvanı kullanmak. **YS** 27, 51²; **DK** 21, 40, 59, 72, 141, 143, 203, 229, 270; **M3** 344; **2.** Bir yere gitmek için tren, vapur, uçak, otomobil vb. bir taşıtta yer almak. **DK** 84; **M3** 458; **3.** Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak. **DK** 175, 181, 268

bir a. sf. 1. Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren sayı. **YS** 9², 10², 12², 13⁶, 14³, 16, 21, 22⁶, 23, 24⁶, 25⁸, 29, 30, 31, 32⁵, 33⁶, 34, 35³, 36², 37, 39, 40⁴, 41³, 42, 43, 45², 46¹¹, 47⁴, 48⁴, 49⁶, 51⁶, 52², 53², 55, 57, 59, 58³, 61², 63³, 64⁶, 65, 67³, 71⁴, 73⁵, 80⁶ **DK** 6², 7³, 8³, 9², 10³, 11², 12⁷, 14, 15⁶, 16⁸, 17⁸, 18⁶, 19, 20⁹, 21³, 22², 23⁶, 24², 25⁴, 26³, 28², 30⁴, 31², 33², 34, 35⁴, 36, 37, 39, 41⁴, 42³, 43, 44⁴, 45, 49, 50², 52, 53², 54, 55, 59, 61, 63, 64², 65, 67, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 78², 79, 82², 87⁴, 88⁵, 90³, 91, 94, 97², 99², 100, 102², 103, 104, 105, 107, 111, 112², 114, 115⁴, 117², 118, 119, 121, 123⁵, 124, 125, 126, 127², 128², 129⁴, 130³, 131², 132, 133², 135, 136³, 137³, 138², 139, 141, 142³, 143, 144⁶, 146⁴, 148, 150², 151², 152², 153³, 154, 155, 156³, 157³, 158³, 159⁵, 161², 162², 163², 164⁴, 165², 166⁴, 167², 168², 169², 170³, 171², 172³, 173⁹, 174², 175², 176³, 177³, 178³, 179⁶, 180², 181³, 182⁴, 183², 185, 187³, 188², 189³, 190³, 191³, 192², 193, 194, 195, 196, 197², 198³, 199², 200, 201, 202³, 203, 204, 205², 206², 207², 208², 209⁴, 210³, 211², 212, 214, 215, 216⁴, 217, 219, 222², 223², 224³, 225, 226, 227, 228, 229², 230², 231³, 232², 234³, 236, 237², 238³, 239, 240, 241⁴, 242, 243³, 244², 245³, 246², 247², 249, 250, 251², 252³, 253, 254², 255², 256, 257², 258⁴, 259, 260, 261, 262⁴, 263³, 264⁴, 265², 266², 267², 268², 269², 270², 271²; **M3** 11⁴, 12⁶, 13³, 15⁷, 16⁴, 17⁹, 18⁹, 19⁷, 21⁴, 22⁵, 24², 26³, 27⁶, 28⁵, 29⁶, 30⁵, 31², 33⁴, 34¹⁰, 35¹⁰, 36⁸, 37⁶, 38², 39⁴, 40⁶, 41⁵, 42⁴, 43⁴, 63, 100⁶, 101⁴, 102⁴, 103⁵, 104⁵, 105⁶, 106², 107⁸, 108⁵, 109⁶, 110⁵, 111⁵, 112⁵, 113⁵, 114⁶, 115³, 118³, 119⁴, 120³, 121², 122, 123⁷, 124⁸, 125¹⁰, 126⁶, 127⁶, 128⁴, 129³, 130¹⁰, 131⁷, 132¹³, 133⁵, 134⁴, 135⁶, 136⁴, 137⁴, 139⁷, 140¹⁶, 141⁴, 142⁵, 143¹⁰, 144², 145¹⁵, 146⁴, 147, 148⁵, 149⁷, 150⁸, 153², 154⁵, 155³, 157, 158¹², 159², 161²,

162³, 163⁶, 164⁸, 165, 167⁵, 168, 169⁹, 170⁷, 171⁷, 173³, 174³, 175¹⁰, 176⁴, 177⁹, 178⁶, 179⁴, 180⁶, 181⁵, 182, 183⁴, 184⁵, 185⁷, 186³, 187³, 188⁶, 189², 190³, 191², 192, 195⁵, 196⁴, 197⁶, 198⁴, 199⁴, 201, 203⁴, 205⁸, 206¹³, 207¹¹, 208¹⁸, 209⁴, 210, 211⁷, 212⁹, 213¹⁰, 214¹⁰, 215³, 216⁸, 217⁴, 219⁵, 220, 221¹¹, 222⁵, 223³, 224³, 225⁶, 227, 228⁶, 229, 230², 231⁷, 232¹¹, 233⁵, 234¹¹, 235⁸, 236⁶, 237², 239, 240⁶, 243, 244⁵, 245⁵, 246⁶, 247², 249⁴, 250², 251⁴, 252⁵, 253¹⁰, 255⁵, 256⁷, 257⁴, 258⁶, 259⁵, 260⁵, 261², 263⁴, 264⁹, 265², 267, 268⁵, 269², 270, 271⁴, 273⁵, 274¹⁰, 275³, 276⁵, 277⁴, 278², 279⁴, 280⁴, 281⁵, 282⁴, 283⁷, 285², 286⁷, 287⁵, 288³, 289⁴, 290⁹, 291¹¹, 292⁵, 293², 297, 298², 299⁵, 301⁶, 302³, 303², 304³, 305⁸, 306³, 307, 309³, 310⁶, 311³, 312⁴, 313, 315, 316⁵, 317³, 318², 319³, 320⁵, 321⁴, 322⁵, 323⁵, 325⁵, 326³, 327⁹, 328⁵, 329³, 330⁶, 331², 333⁵, 334⁵, 335⁶, 336⁴, 337⁴, 339, 340⁸, 341³, 344², 345², 346⁶, 347¹¹, 348³, 349, 351⁵, 352⁸, 353⁴, 354⁵, 355², 357⁴, 358⁵, 359⁵, 360³, 361³, 362⁷, 363³, 364⁵, 365, 366³, 367, 368⁵, 369, 370³, 371⁵, 372, 373⁴, 375, 376⁵, 377³, 379⁴, 380⁵, 381⁴, 382³, 383⁴, 385³, 386, 388⁴, 389⁵, 390, 393³, 394⁶, 395⁷, 396⁵, 397³, 398⁹, 399⁶, 403⁴, 404¹¹, 405⁵, 406⁶, 407⁴, 408⁶, 409⁵, 410⁷, 411, 412⁸, 413⁶, 414, 415³, 416⁵, 417⁶, 418¹¹, 419⁵, 420¹⁰, 421⁶, 422², 423⁵, 424¹⁰, 425¹¹, 426⁹, 427⁴, 428², 429³, 430⁶, 431⁵, 432⁵, 433¹², 434⁵, 435⁵, 436³, 437⁷, 438⁴, 439⁴, 440⁴, 441³, 442³, 443⁴, 444⁵, 445², 447⁵, 448⁵, 451⁴, 452⁷, 452⁵, 453², 454⁷, 455¹⁰, 457⁷, 458³, 459⁵, 460⁷, 461³, 462⁶, 463⁵, 465⁵, 466⁶, 467², 468², 469, 470, 471⁴, 472², 475⁵, 476⁶, 477⁵, 478¹², 479⁶, 481², 482⁴, 483⁷, 484³, 485⁸, 486², 487⁵, 489⁶, 490⁶, 491³, 492⁶, 493², 494⁶, 495⁵, 496⁵, 497, 498⁴, 499⁵, 500⁴, 501⁴, 502⁴, 503³, 504⁶, 505⁶, 506², 507⁵, 508⁵, 509, 510³, 511², 512⁷, 514³, 515⁴, 516⁵, 517², 519⁶, 520⁶, 521², 522⁶, 523⁸, 524⁵, 525³, 526², 527⁴, 528⁵, 529², 530⁷, 531⁸, 532⁶, 533⁴, 534, 535⁴, 536¹⁰, 537¹¹, 538⁵, 539⁴, 540⁴, 541, 542⁶, 543, 544⁷, 545³, 546⁵, 547³, 548⁶, 549⁴, 550⁵, 551⁵, 552⁸, 553⁵, 554⁵, 555⁷, 556⁵, 557; **2. sf.** Bu sayı kadar olan. **YS** 9, 11, 16², 19, 22, 34, 76, 74, 75⁴, 78²,

83, 84, 85⁵, 87, 89³, 90³, 92, 93⁴, 94, 95, 96³, 98², 100³, 101, 102², 103, 104, 105, 106, 107⁴, 110, 112⁶, 113², 115³, 116², 117², 120, 121, 122³, 123, 125, 126², 129, 131², 133², 135²; **DK** 5⁹, 6⁷, 7⁴, 8¹, 9⁸, 10², 11³, 12², 14, 15⁶, 15², 16², 17³, 18³, 19, 20, 21, 22, 25³, 26, 27, 28⁹, 30⁴, 32², 33, 34², 35³, 36⁴, 37³, 38³, 39⁴, 40, 44⁵, 45⁵, 47, 48², 49, 50³, 51⁶, 52⁹, 53², 54⁵, 55², 56², 57³, 59⁸, 60², 61³, 62⁶, 63⁹, 64¹⁰, 65³, 66, 67², 68⁵, 69⁴, 70⁹, 71⁹, 72, 73³, 74³, 75⁶, 76, 77⁵, 78⁴, 79, 80³, 81, 82², 83², 84⁵, 86², 87², 88³, 89⁴, 90, 91, 92¹¹, 93, 96, 97⁴, 98, 99², 100, 101³, 103⁴, 104⁴, 105, 106⁴, 107⁵, 108⁴, 110³, 111⁶, 112⁶, 113³, 115⁸, 116², 117⁷, 118⁵, 121⁷, 122⁴, 124³, 125⁴, 126³, 127⁶, 128, 129⁴, 130⁶, 131⁴, 132, 133², 134⁵, 136⁵, 137⁵, 138⁴, 139⁴, 140³, 141, 143², 144⁵, 145⁵, 146⁴, 147, 148², 151², 152², 154², 155⁷, 156⁶, 157⁷, 158³, 160, 161², 162⁸, 163, 164³, 165², 167⁴, 168², 169, 170², 171⁷, 172⁶, 173⁹, 174⁴, 175², 176³, 177⁶, 178, 179⁶, 180⁴, 181⁷, 182⁸, 183², 185⁵, 186⁴, 187³, 188⁵, 189⁴, 190³, 191⁵, 192⁵, 193⁶, 194³, 195², 196³, 197², 198³, 200³, 201², 203³, 205⁴, 206⁴, 207⁷, 208⁷, 209⁷, 211⁶, 212², 214², 215⁵, 216⁴, 217³, 219², 221⁴, 222⁴, 223⁵, 224⁶, 225⁴, 226, 227, 228², 229⁴, 230³, 231, 232², 233², 234⁴, 236², 237³, 238⁸, 239, 241⁵, 243², 244³, 245, 246⁴, 247³, 248², 249³, 250³, 251², 252⁶, 253⁶, 254³, 255⁵, 256², 257², 258⁴, 260², 261², 262², 263⁶, 264⁴, 268⁶, 269², 270², 271³; **M3** 39, 45³, 46⁷, 47⁴, 48³, 49², 51³, 52², 53⁵, 54⁵, 55², 57⁶, 58, 59⁷, 60⁴, 61⁴, 62⁸, 63⁶, 64, 65³, 66⁶, 67⁴, 68³, 69⁴, 70⁵, 73, 74⁴, 75⁴, 77³, 78³, 79⁴, 80⁸, 83, 84, 85⁶, 86⁵, 87⁴, 88⁸, 89⁸, 91, 92⁵, 93³, 95⁴, 96⁶, 97⁶, 98⁶, 99⁶; **3. sf.** Tek. **YS** 24, 33; **4. zf.** Bir kez. **YS** 12, 14, 15, 23, 107⁴, 110, 113; **DK** 27, 33, 65, 75, 83, 89, 102, 109, 122, 126, 137, 151, 159, 161, 167, 171, 198, 219, 235, 265; **5. sf.** Aynı, benzer. **YS** 24, 32, 41; **DK** 62², 73, 93, 110, 239; **6. zf.** Sadece. **DK** 41, 128, 182; **M3** 403; **7.** Ancak, yalnız. **DK** 109, 110, **8. sf.** Eş, aynı, bir boyda. **M3** 42, 103, 134, 446, 550 **bir akçalık bile değeri (olmamak)** Değeri çok az olan, önemsiz, kıymetsiz, naçiz. “*Bu Sırb’ın bir akçalık bile değeri yoktu, ama sağlam*

kalenin ardında bütün ordusunu toplamış olduğu için dayanıyordu.” **DK** 197 **bir ...**, **bir** veya **bir de bağ.** Hem ... hem. **DK** 29, 38, 43⁴, 64, 73, 172 **bir araya getirmek** Toplamak. **M3** 62² **bir de** Umulanın veya beklenilenin dışında bir durumu anlatan cümlelerin başına gelir. **DK** 71, 84, 85, 99², 112, 129, 153, 169, 200, 241, 261, 262; **M3** 37, 49, 126, 145, 146, 159, 209, 256, 276, 307, 326, 352, 370, 375, 383, 397, 427, 441, 477, 487, 493, 494, 496, 525, 532, 537 **bir olmak** Bir araya gelmek, iş birliği yapmak. **M3** 115, 136, 208, 222, 440 (...-masıyla ...-mesi) **bir olmak** Aynı anda, çabucak, birden. **DK** 103, 110 **bir kapıya çıkmak** Aynı sonuca varmak. **M3** 67 **bir şey (veya şeyler) olmak** 1. Bayılır gibi olmak, birden fenalık gelmek. **DK** 185; **2.** huyu, durumu, tutumu değişmek, yeni huylar edinmek. **DK** 229 **bir tarafa (yana) bırakmak (veya almak-koymak)** Önemsememek, benimsememek, ertelemek. “*Bizde “İttihat ve Terakki”, “Hürriyet ve İtilaf” partileri arasındaki iğrenç ve ahlaksızca mücadeleyi bir tarafa alıp Cumhuriyet çağına, onun da Halk Partisi ile Demokrat Parti arasındaki savaş zamanına göz attığımız zaman karşılaştığımız manzara şudur:”* **M3** 24, 31, 170, 280, 303, 331 **bir tutmak (veya görmek)** Eşit saymak, eşit görmek. **M3** 48, 99, 120

→ *bir ağızdan, bir an, bir anda, bir anlık, bir ara, bir arada, bir aralık, bir avuç, bir bakıma, bir başkası, bir bir, bir daha, bir dahi, bir damla, bir defa, bir defacık, bir değeri, bir dikişte, bir dizi, bir hamlede, bir hayli, bir hoş, bir iki, bir karış, bir karışlık, bir kere, bir kez, bir lahza, bir lokma, bir lokma, bir müddet, bir nebze, bir numara, bir parça, bir sefer, bir sırada, bir süre, bir sürü, bir takım, bir tane, bir tutam, bir türlü, bir yana, bir yanda, bir yandan, bir yığın, bir yudum, bir zaman*

bir ağızdan zf. Hep birlikte, beraberce, hep birden. **DK** 62

bir an zf. Çok kısa bir süre. **YS** 79; **DK**

45, 66, 88, 94, 114, 117, 127, 141, 163, 174, 185, 211, 254, 255; **M3** 115³, 245, 340, 537

→ *bir an önce*

bir anda *zf.* Çabucak. **YS** 109; **DK** 63, 64, 75, 106, 129, 134, 136, 162, 206, 226, 237, 253; **M3** 347, 353

bir anlık *zf.* Kısa bir süre içinde. **YS** 67; **DK** 27, 162

bir an önce *zf.* Hemen, olabildiği kadar ivedi, bir an evvel, bir gün evvel, bir gün önce, bir ayak önce, bir ayak evvel. **DK** 127, 178, 265

bir ara *zf.* Kısa bir süre. **DK** 61, 78, 91, 98, 114, 142, 161, 166, 171, 211

bir arada *zf.* Toplu bir durumda, birlikte, toplu olarak. **DK** 59; **M3** 246

bir aralık *zf.* Bir ara. **DK** 6, 7, 28, 55, 93, 145, 150, 180, 248, 252; **M3** 321, 481

bir avuç *sf.* Bir avucu dolduracak kadar **DK** 12, 61; **M3** 473

bir bakıma *zf.* Başka bir görüşle, başka bir düşünüşle. **M3** 33, 106, 426, 512

bir başkası *zf.* Başkası. **M3** 425

bir bir *zf.* Birer birer. **YS** 29; **DK** 129, 161

bir daha *zf.* **1.** İkinci kez. **YS** 14, 49³, 123; **DK** 9, 36, 72, 81, 94, 110, 122, 127, 130, 131, 136, 160, 168, 172, 243², 268; **2.** Yeniden, tekrar. **DK** 72, 237²; **M3** 98, 113, 179, 207, 339, 348, 420, 497

bir dahi *zf.* İkinci kez. “*Beni bir kez yere çalan bu felek/ Bir dahi toprağa vurası değil.*” **YS** 87 *bir damla* *sf.* Çok az. **YS** 117

bir damlalık *a.* Bir damla olma durumu. “*Bir damlalık gerçeği alarak onun çevresinde büyük bir yalan dünyası yaratmak değildir.*” **M3** 542

bir defa *zf.* Bir kere. **DK** 6, 15, 24, 54, 81, 145, 212, 219; **2.** İlk önce, hele. **DK** 182; **M3** 92², 149, 317, 339

bir defacık *zf.* Bir kerelik. **DK** 91

bir diğeri *zm.* Başkası. **M3** 61, 64

bir dikişte *zf.* Ara vermeden (içmek). **DK** 81

bir dizi *sf.* Art arda gelen. **DK** 144

bir hamlede *zf.* Çabucak. **DK** 19

bir hayli *zf.* Epey, çok, hayli, oldukça. **DK** 87, 211, 212; **M3** 292, 299

bir hoş *sf.* Tuhaf bir biçimde olan, garip. **DK** 179 **bir hoş olmak** Şaşırarak. **DK** 159

bir iki *sf.* Çok az sayıda, birkaç. **DK** 7², 8, 14, 25, 28, 34, 40, 81, 98, 129, 178, 211, 212, 225, 228, 239, 257; **M3** 61, 322, 333, 369, 380, 381, 542; **2.** *zf.* Biraz. **DK** 68, 98

bir karış *sf.* Olması gerekenden çok. “*Yol bir karış çamurdu ve durmadan sulu kar yağıyordu.*” **DK** 5

bir karışlık *a.* Bir karış kadar. “... Tanrının işine bak. Bir karışlık kapı eşliğini aşamadığın günler daha dün gibi gözümün önünde.” **DK** 70

bir kere *zf.* Bir defa olarak. **YS** 51, 52², 72, 123; **DK** 24², 56, 114, 229; **M3** 40, 74, 75, 213, 359, 398, 409, 444, 455, 485, 519, 551

bir kez *zf.* Bir kere. “*Beni bir kez yere çalan bu felek/ Bir dahi toprağa vurası değil.*” **YS** 87; **DK** 148; **M3** 75

bir lahza *zf.* Kısa bir süre. **YS** 80, 117; **M3** 235

bir lokma *sf.* Çok az. **DK** 79

bir müddet *zf.* Bir süre. **DK** 37, 178; **M3** 111, 310, 369

bir nebze *zf.* Kısa bir süre, bir an. **M3** 79, 502

bir numara *sf.* Tek, birinci. **M3** 61, 64, 68, 365

bir parça *sf.* Biraz, azıcık, çok az. **YS** 74; **DK** 161

bir sefer *zf.* Bir kere. “*Böyle dolaşıp dururken, bir seferinde içeriye giren Satı Kadın ‘Doğum yaklaşıyor’ dedikten sonra Deli Kurt’a çadırın yan direklerinden birinde takılı iri torbayı göstererek: - Şunu indirsene , dedi.*” **DK** 235

bir sırada *zf.* Sırasında, olduğu anda, o esnada. “*Gece iyice bastırıldığı bir sırada kapı yeniden vuruldu ve Piç İlyas bu sefer yalnız olarak gözüktü.*” **DK** 94, 168, 210, 254; **M3** 364

bir süre *zf.* Kısa bir müddet, bir müddet. **M3** 30, 310, 381, 523

bir sürü *sf.* Pek çok. **M3** 167, 249², 250², 452

bir takım *sf.* Kimi, bazı. **M3** 36, 97, 98, 99, 118, 126, 128, 148, 212, 335, 354², 372³, 382, 394, 399, 408, 414, 428, 452, 484, 485, 501, 503, 512, 520, 526, 541, 316, 394, 539

bir tane *sf.* Bir adet. **M3** 53, 394

bir tek 1. Olumlu cümlelerde, yalnız bir. **DK** 50, 203, 217, 238, 261; **M3** 30², 60, 75, 139, 298, 310, 311, 317, 472, 494, 538, **2.** Olumsuz cümlelerde, hiçbir. **DK** 145

bir tutam *sf.* Çok az, bir tutamlık. **YS** 79

bir türlü *zf.* Hiçbir şekilde, hiçbir yolla.

birazcık *sf.* Pek az, çok az. **M3** 408

birazdan *zf.* Az sonra. **DK** 152, 187

birbiri *zm.* Karşılıklı olarak bir diğeri. **YS** 57; **DK** 14, 21, 25, 31, 50², 74, 98, 102, 139, 144, 164, 166, 168, 193, 212, 221²,

DK 8, 33, 93, 111, 113, 114, 115, 133², 144, 185, 194, 240, 263³; **M3** 39, 57, 61, 218, 334, 448, 449, 506

bir yana *zf.* (-den) başka, sayılmazsa, hariç tutulursa. **M3** 60

bir yanda *zf.* Bir taraftan, hem... hem. **DK** 224; **M3** 322

bir yandan *zf.* Bir taraftan, hem... hem. **DK** 64, 82², 152, 220, 222², 244, 253², 263; **M3** 63, 84², 174², 183, 217², 245², 307, 322

bir yığın *sf.* Birçok, pek çok. **M3** 348, 349, 366

bir yudum *sf.* Birazcık, çok az, bir yudumluk. **YS** 79

bir zaman *zf.* Belirli bir süre, biraz. **DK** 133, 187; **M3** 65, 288, 353, 409, 541, 543, 546

biraz *sf.* **1.** Bir parça, azıcık. **YS** 10, 21, 34, 107; **DK** 6, 7, 12, 34, 37, 42, 62², 65, 75, 79², 80, 82, 85, 88, 93², 94, 98, 114, 115, 117, 119, 124, 125, 145, 152, 163, 168, 178, 181, 186, 193, 199, 202, 211, 212, 223, 224, 231, 237, 245, 248; **M3** 36, 78², 88, 103², 131, 133, 135, 136, 173, 175, 183, 188, 189, 209, 223, 235, 264, 277, 290², 311, 316, 317, 326, 340, 348, 394, 396, 414, 445, 446, 486, 495, 509, 511², 526, 527, 545, 553, 555; **2.** *zf.* Kısa bir süre için. **YS** 113; **DK** 8, 9, 11, 13, 16², 17, 38, 50², 54, 63, 68, 70, 79⁴, 89, 101, 122, 127, 128, 129, 136, 138, 139, 160, 161, 171, 173², 174, 176, 180, 181², 183², 184², 185, 189, 198, 206², 215, 223, 231, 232, 236, 240, 246, 252, **3.** *zf.* Az miktarda. **DK** 25, 28, 42, 46, 48², 69, 82, 256

257, 268; **M3** 16, 38, 60, 74, 85, 109, 112, 116, 130, 133, 146², 147, 148, 150, 161, 164, 214², 222, 236, 240, 246, 256³, 273, 282, 286, 316, 349, 368, 375², 359, 363, 375, 403, 404, 409, 411, 416, 421, 465, 466, 468, 476, 488, 493, 494, 495, 498, 500, 504, 506, 507², 526, 530, 535, 543

birbirine düşmek Araları açılmak, aralarında anlaşmazlık çıkmak. **DK** 15; **M3** 387 **birbirine girmek** Kavga etmek, dövüşmek. **DK** 157 **M3** 12, 191, 348, 494, 507 **birbirini yemek** iki veya daha çok kimse birbiriyle uğraşmak, birbirine kötülük etmek. **M3** 494

birçoğu *zm.* Çok sayıda olan kimse veya şey **DK** 52, 63; **M3** 16, 139, 143, 154², 174, 177, 181, 195, 196, 197, 198², 251, 282, 373, 403, 533

birçok *sf.* Oldukça çok, sayısı belirsiz, bir hayli, müteaddit. **YS** 41, 45; **DK** 6, 7, 24, 64, 66, 77, 195, 201, 207, 220, 223, 237, 244, 267, 270; **M3** 33, 47, 61, 66, 77, 95, 132, 222, 247, 251, 252, 265, 267, 273, 274, 279, 285, 298, 326, 333, 346, 348, 351, 365, 381, 412², 414, 419, 424, 425, 427, 441, 446, 448, 460, 467, 489, 502, 505², 507, 512, 522³, 523, 527, 531, 545², 546, 547², 550

birçokları *zm.* Çok sayıda olan kimse veya şey. **M3** 27, 35, 93, 170, 195, 339, 369, 407, 412, 512

birden *zf.* **1.** Ansızın. **DK** 6², 8², 9, 24, 26, 35, 36, 37, 43, 44², 51, 62, 80, 100, 115, 116, 117, 121, 124, 127, 129, 134², 143, 146, 162, 177, 179, 191, 192, 207, 214, 216², 225, 244, 255, 257, 260, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 269; **M3** 35, 73, 149, 233, 235, 336, 348, 415, 473; **2.** Birlikte, beraberce, hepsi bir arada. **DK** 46, 47², 63, 69, 105, 108, 136, 246, 255, 263, 268; **3.** Bir defada. **DK** 101

birdenbire *zf.* Ansızın. **YS** 111, 112; **DK** 25, 48, 54, 93, 97, 99, 106, 115, 127, 129, 134, 151, 163, 170, 183, 189, 203, 205, 211, 238, 242, 244, 247, 265²; **M3** 110 **hep birden** *zf.* Toplu olarak, cümleten. **DK** 214

birebir *sf.* Etkisi kesin olan. **M3** 334

birer *sf.* **1.** Herkese bir. **YS** 31; **DK** 41², 51², 55, 57, 58, 69, 84², 99, 113, 142, 144, 144, 146; **M3** 35, 48, 49, 97, 167, 168, 174, 175, 178, 186, 191, 234, 249, 251²,

259, 269, 299, 322, 348, 469, 494, 497, 528, 548; **2.** Her biri ayrı olarak. “*Şu gördüğün ne varsa birer küçük damladır/ Bir denize akıyor hepsi yerli yerince.*” **YS** 107, 122; **DK** 113, 235

→ **birer birer**

birer birer *zf.* Teker teker, her biri ayrı olarak. “*Yemekleri birer birer yerken bir çocuk saflığı ile sordu.*” **DK** 104, 229, 253; **M3** 287, 340

Birgili *öz. a. bk.* **Birgili Mehmet.** **M3** 489, 502, 504

Birgili Mehmet *öz. a.* 16. yüzyılın önemli din alimlerinden biri. “*Din bilgileri arasında Ebussuud gibi müsamahalı ve akıllıları bulunduğu gibi, her türlü fikir değerlerinden mahrum ve devleti batıracak fetvalar vermekten çekinmeyen Birgili Mehmet gibi yobazlar da gelip geçmiştir.*” **M3** 481

birisi *zm.* **1.** Bilinmeyen bir kimse. **YS** 25², 127; **DK** 26, 55, 70, 74, 100, 146, 147, 173, 197, 202, 212², 236, 254, 258, 267; **M3** 22, 28, 29, 43, 54, 61, 74, 78, 89, 101, 108, 118, 130, 134, 149, 169, 184², 187, 188, 207, 208, 209, 219, 265, 269, 275, 286, 310, 316, 322, 328, 330, 361, 368, 395, 395, 415, 416, 420², 441, 471, 473, 477, 483, 489, 490³, 491², 494², 522, 526³, 538;; **2.** *zm.* Bir tanesi. 112⁴; **DK** 9, 10, 15², 20, 24², 25, 29, 33, 79, 80, 98², 139, 144, 156, 157, 173², 174, 192, 234, 266, 247²; **M3** 32, 37, 40, 103, 105, 125, 142, 150, 221, 268, 270, 320², 322, 348, 353, 367², 369², 373, 379, 394, 421, 430, 438, 454, 459, 477, 491, 497, 521, 527, 533², 535 **...birinde** Belli olmayan bir zamanda, mekânda. “*Kendisini çobanlar istemiş, razı olmamış, ağalar istemiş razı olmamış şehzâde birinde avlanan bir şehzâde bir geyiğin ardından koşu koşu oraya gelmiş.*” **DK** 71, 231²

biricik *sf.* Eşi, benzeri, ikincisi olmayan ve çok sevilen, tek, yegâne. **YS** 33; **DK** 99; **M3** 132, 251

birikme *a.* Birikmek işi. **M3** 113

birinci *sf.* 1. Bir sayısının sıra sıfatı. **DK** 136, 219; **M3** 13, 15, 37, 40, 47, 59, 60, 84, 107², 127, 135, 142, 155, 160, 162, 175, 185, 187, 189, 198, 201, 206, 243, 253, 268², 270, 306, 340, 355, 362, 406, 467, 487, 512, 523, 535; 2. *a.* Zaman, yer, sıra bakımından başkalarından önce gelen kimse, şey. **DK** 230 **birinci olmak** Başta gelmek, önde gelmek. **DK** 52; **M3** 161

→ **Birinci Cihan Savaşı, Birinci Murad, Birinci Kılıç Arslan, Birinci Mesud, birinci sınıf, Birinci Tarih Kurultayı**

birinci sınıf *sf.* Kaliteli, mükemmel, kusursuz. **DK** 30

Birinci Cihan *öz. a. bk.* **Birinci Cihan Savaşı.** **M3** 489

Birinci Cihan Savaşı *öz. a.* 28 Temmuz 1914'te başlayan ve 11 Kasım 1918'de sona eren Avrupa merkezli küresel savaş. “*Birinci Cihan Savaşı sırf Turancılık ülküsü uğruna açılmış olsaydı bile onun korkunç sonu Turancılığın yıkılışını değil, uygulamadaki beceriksizliğini ortaya koyardı.*” **M3** 34, 42², 43², 49, 78, 79, 109, 206, 325, 386, 393, 472², 487, 497, 529, 556

Birinci Kılıç Arslan *öz. a.* Türkiye Selçukluları sultanı (1079 - 1107). “*Haçlı savaşlarının kahramanları olan Danişmentli Melik Gazi ve Selçuklu Birinci Kılıç Arslan, Birinci Mesud, İkinci Kılıç Arslan da millî mukaddesatımız arasındadır.*” **M3** 287

Birinci Mesud *öz. a.* Türkiye Selçukluları sultanı (1095 - 1156). “*Haçlı savaşlarının kahramanları olan Danişmentli Melik Gazi ve Selçuklu Birinci Kılıç Arslan, Birinci Mesud, İkinci Kılıç Arslan da millî mukaddesatımız arasındadır.*” **M3** 287

Birinci Murad *öz. a.* Osmanlı

biriktirmek (*nsz.*) Biriktirme işi yapılmak. **M3** 16

Devleti padişahı (1326 -1389). “*Eğer Birinci Muradlar, Fatihler ve Süleymanlar şeriatın bütün gereklerini yerine getirmeye kalksalar da imparatorluk kurmak şöyle dursun, fakat Uç Beği olmaktan ve aşiret halinde yaşamaktan kurtulamazlardı.*” **M3** 509

Birinci Tarih Kurultayı *öz. a.* Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen dil kurultayı (1932 - 1932). **M3** 64

birincilik *a.* Birinci olma durumu. **DK** 53

birisi *zm.* Herhangi bir kimse. **DK** 28², 44, 53, 55, 61, 64, 65, 73, 77, 93, 123, 132, 136, 138, 141, 146, 186, 188, 206², 208², 211, 235, 239, 241, 267; **M3** 47, 79, 104, 214², 292, 328, 343, 369, 387, 389, 390, 415, 441², 462, 469, 476, 486, 490, 520, 535, 538, 543

birkaç *sf.* Çok olmayan, az sayıda, az. **YS** 11, 64, 65; **DK** 6, 8, 16, 17⁴, 20², 21, 27², 28, 32, 47, 51, 63, 75, 77, 80, 81², 84, 86, 88, 94, 97, 116, 125, 125, 134, 141, 151, 165, 168, 174³, 175, 179, 181, 183, 184, 185, 190, 201, 205, 208², 212, 220, 224³, 228², 229², 232², 234², 240, 250, 251, 253, 254, 255, 257², 258, 262, 269; **M3** 12, 18, 19, 30, 35³, 49, 53, 57, 62², 64, 75, 78, 85³, 96, 104³, 113, 129, 132, 134², 136, 143², 195, 216, 235, 250, 274, 281³, 317, 328, 365, 371, 372, 382, 404², 408, 409, 410, 418, 444, 455², 476, 484, 492, 497, 499, 524, 535, 538, 540

birkaçı *zm.* Az sayıda olan kimse veya şey. **YS** 24; **M3** 543

birleşik *sf.* Bir araya gelmiş, birleşmiş olan, müttehit. **M3** 164, 348

→ **Birleşik Haçlılar**

Birleşik Haçlılar *öz. a.* Sırpsındığı Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı Macar Krallığı ile Eflâk ve Bosna Prenslüklerinin birleşerek oluşturulan

Haçlı ittifakı. “Osmanlılar ne Birleşik Haçlılardan çekinirler, ne de yeni bir Aksak Temür Beğ'in çıkmasından telâşa kapılırlardı.” **DK** 92

birleşme *a.* Birleşmek işi. **M3** 40, 43, 52, 57², 66, 85², 86, 96, 100, 102, 103², 134, 136, 334, 344, 439, 457, 508, 550

birleşmek (*nsz*) Aynı amaç çevresinde toplanmak: **YS** 53, 106; **M3** 33, 35, 36, 42, 50, 86², 97, 105, 110, 114, 115², 116, 120, 133, 134², 136³, 137², 142, 145, 146, 184, 246, 288, 301, 334, 341², 345, 386, 389, 404, 436, 440, 459, 488, 497, 507, 529, 530², 536²

Birleşmiş Milletler *öz. a.* Dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak için 24 Ekim 1945'te kurulmuş örgüt. “Birleşmiş Milletler ideali uğrunda Kora'da şehitler vermek güzel bir şey, fakat Türkleri birleşmiş görmek için Kafkasyada, Azerbaycanda, Türkistanda, Altayda can harcamak şaheser bir şeydir.” **M3** 52, 103, 115, 386, 530

birleştirme *a.* Birleştirmek işi, kombinasyon. **M3** 36, 40, 57, 488

birleştirmek (*-i, -le*) Bir araya getirmek. **M3** 27, 33, 36³, 40², 41, 57, 59, 101, 136², 145, 174, 325, 375, 435, 436², 457, 488, 526

birlik *a.* Bir arada olma durumu, vahdet. **M3** 36⁶, 40, 41, 46, 47, 84, 85², 86², 87⁸, 88⁴, 89, 96, 101², 102², 103, 104, 133², 134², 135, 144, 145⁷, 146, 181, 184, 220², 221³, 233⁵, 234⁴, 244, 249, 230, 233³, 234, 237², 260, 280, 289, 327², 390, 403, 404, 417³, 434, 436, 465⁵, 468, 471, 473, 474⁴, 489, 507, 556

birlikçi *a. ve sf.* Birlikten yana olan, birlik yanlısı. **M3** 34, 328

birlikte *zf.* Bir arada, beraberce, hep beraber. **YS** 13, 107, 119; **DK** 6, 8, 11, 12; **M3** 30, 45, 49, 51², 52², 54², 55, 61, 64²,

65, 66, 78⁴, 89, 91, 94, 103, 106², 108, 111, 115, 145, 146, 152, 163, 164², 197², 201, 202², 206, 209, 215, 221, 223, 224, 237, 252, 257², 258, 268, 270, 285, 328, 333², 368, 369, 394, 396, 398, 412³, 448, 449, 454, 472, 475, 482, 506, 514, 519, 540²,

Birmanya *öz. a.* Güneydoğu Asya'da, Andaman Denizi ve Bengal Körfezi kıyısında, Bangladeş, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Laos ve Tayland arasında yer alan ülke. “Hindistan, Pakistan, Birmanya, İndonezya da aynı yolun yolcusu olarak, aynı gayeler için kan dökerek nihayet emellerine kavuştular.” **M3** 84

birtakım *sf.* Kimi, bazı. **DK** 59², 62, 137, 153, 214, 217, 230, 234; **M3** 37, 54, 439, 440

birtakımı *zm.* Bazısı, kimi. **DK** 222²

bisiklet *a. Fr.* Tekerlekleri pedal aracılığıyla ayakla döndürülen binek aracı, çiftteker, derrace, velespit. **M3** 535

Bismark *öz. a.* 19. yy.de Almanya'nın güçlü bir imparatorluğa dönüşmesinde etkili olan Alman devlet adamı. “Tonyukuk'un gizlenmiştir dehâ kanında, Bismark onun at uşağı olmaz yanında...” **YS** 24; **M3** 279, 280²

bitaraf *sf.* Far. + Ar. esk. Yansız. **M3** 259

bitaraflık *a.* Yansızlık. **M3** 259

bitik *sf.* Yorgunluk veya hastalıktan gücü kalmamış. **M3** 177

bitirebilmek (*-i*) Bitirme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 62, 306

bitirme *a.* Bitirmek işi. **DK** 257

bitirmek (*-i*) Bitmesini sağlamak, sona erdirmek, tüketmek, tamamlamak, sonuçlandırmak. **YS** 100; **DK** 6, 202; **M3** 35, 47, 81, 109, 111, 125, 128, 135, 139, 142, 186, 190, 218, 228, 262, 268, 323,

371, 386, 413, 511, 529; **2.** Güçsüz düşürmek, bitkin duruma getirmek, yormak. **DK 8**

bitiş *a.* Bitme işi. **YS 107; DK 138, 263**

bitki *a. bit. b.* Bulunduğu yere kökleriyle tutunup gelişen, döl veren ve hayatını tamamladıktan sonra kuruyarak varlığı sona eren, yosun, ot, ağaç vb. canlıların genel adı, nebat. **M3 83², 125**

bitkin *sf.* Gücü tükenmiş olan, çok yorgun, argın, aygın, dermansız. **DK 35, 184, 187, 194, 265, 268; M3 466**

bitkinlik *a.* Bitkin olma durumu, dermansızlık, zafiyet. **DK 176, 194, 240**

Bitlis *öz. a.* Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3 549, 553**

bitme *a.* Bitmek işi, finiş. **DK 14; M3 43, 276, 527**

bitmek (*nsz*) Sona ermek. **YS 58, 84; DK 142, 176, 178; M3 35, 42, 65², 72, 73, 75, 134², 142, 159, 165, 197, 206, 223, 245, 247, 250, 251, 255, 257, 261, 262², 269, 271, 303, 305, 330, 360, 364, 391, 396, 408, 412, 521, 532, 555; 2.** Tükenmek. **YS 69², 73, 116 bitmek tükenmek bilmemek** Bir türlü sonu gelmemek, eksilmemek. **DK 129**

bittabi *zf. Ar.* Doğal olarak, tabiatıyla, tabii, elbette. **M3 260**

biyoloji *a. Fr.* Bitki ve hayvanların köken, dağılım, yapı, gelişim, büyüme ve üremelerini inceleyen bilim dalı, dirim bilimi. **M3 83, 125, 183, 270, 484**

biz *zm.* 1. Çokluk birinci kişiyi gösteren söz **YS 9³, 10⁵, 12, 13, 15², 16⁵, 17, 18, 22⁴, 23⁴, 24, 25³, 31³, 32⁴, 33⁴, 34³, 36, 39², 47⁴, 53, 60, 63, 70, 73, 80², 81, 91, 97, 98, 100³, 113, 115, 116, 131, 133; DK 11, 35, 47², 55, 75, 80, 88, 91, 93, 95², 98, 99, 100², 101, 102², 103², 107, 108, 110², 111³, 115, 116, 134, 137, 138, 139, 141,**

142³, 144, 145, 147², 151, 152³, 154, 155², 157, 163, 165², 166, 207, 217, 219, 234, 235, 248; **M3 41, 51², 55, 67, 68², 70², 80, 91², 92³, 93², 99, 105, 111, 114, 123, 127, 130, 131, 133, 140, 142², 144, 149, 150, 153², 154, 164, 168, 169, 170², 175, 176, 178, 179³, 180³, 181², 184, 185, 186², 188, 195, 196³, 197², 199, 207, 216², 218, 222, 224, 236³, 239, 246, 247², 249, 251, 253, 257, 259, 278, 281, 286, 287, 288, 298, 299, 303³, 304, 323, 354, 386, 407², 409, 416, 417, 424³, 425, 435⁴, 444, 447⁴, 495², 497², 507, 508, 511, 512, 516, 521, 529, 554; 2.** Bazen teklik birinci kişi zamiri ben yerine kullanılan bir söz. **M3 12, 13³, 17, 19, 21, 24, 29, 33², 36³, 41, 42², 52, 55², 58, 60, 66, 68, 69, 74, 80³, 89, 91², 92, 93², 95², 96², 98, 101⁵, 103, 104³, 105, 106, 108, 109, 112, 114³, 118, 121, 130², 131, 127, 133, 140, 142, 144², 149², 150, 153, 154, 155, 158, 161, 167⁵, 168⁸, 169⁵, 170⁴, 173, 174, 177, 178, 179⁴, 180, 181, 182³, 183, 185, 186⁵, 188, 191, 196², 197², 205, 207, 208, 214, 218, 221, 222⁴, 223, 235², 236², 239, 240, 251², 259⁴, 261, 268, 273, 277, 279, 282², 286, 287, 288, 290, 298³, 299, 301, 302⁵, 303², 305², 311, 319², 320², 334, 335, 343, 344, 346, 357, 358³, 373, 380, 386, 388, 389, 393, 398², 404, 405, 406, 407, 409, 410, 421, 425, 431, 432³, 433, 435², 436, 437², 439², 443, 447, 447, 448², 461, 468, 469⁵, 470, 473, 483, 484, 485, 486, 495, 497, 502², 508, 514, 526, 528², 529, 530², 532, 537², 538², 550, 553, 554², 556**

Bizans *öz. a. bk.* **Bizans Rum İmparatorluğu.** **DK 81, 82, 91; M3 157, 173, 213², 245, 282, 386, 433, 466², 530, 534**

Bizans Rum İmparatorluğu *öz. a.* Merkezi Konstantinopolis (bugünkü İstanbul) olan ve Roma İmparatorluğu'nun 395'te Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu'na verilen isim. "1453'te Bizans Rum İmparatorluğunu aldı." **M3 292**

Bizanslılar *bk.* **Bizans Rum İmparatorluğu.** **M3 432, 466, 491**

bizce *zf.* Bize göre, bizim düşüncemizce. **M3** 140, 142

Bizim Anadolu gazetesi *öz. a.* İstanbul'a ait yerel bir gazete. "Toplum polisiyle çatışma sırasında dağıtılan beyannamenin fotokopisi 13 Haziran 1969 tarihli "Bizim Anadolu" gazetesinde yayınlandı. Komünist tarzındaki vezinsiz, Sözüm ona manzume (!) şöyle bitiyor..." **M3** 360

Bizim Radyo *öz. a.* İsmail Bilen tarafından 1958 yılında kurulan radyo. "Verzanski diye bir İslav ırkadı alarak dedesinin vatani olan Polonya'nın tabiiyetine geçti ve Bizim Radyo adlı komünist radyosundan Türkiye aleyhine yayın yaptı." **M3** 551

bizimki *sf.* Bizim olan, bizimle ilgili olan. **DK** 142; **M3** 310, 311², 327, 506

bizzat *zf.* Ar. Aracısız, kendisi olarak. **M3** 114, 149, 181, 185, 209, 246, 255, 291, 346, 358, 362, 403, 423, 507

blok *a. Fr.* Politik çıkarları sebebiyle birlik kuran devletler topluluğu. **M3** 329

bobstil *a.* **1.** Garip, acayip, züppece giyim tarzı. **2.** Bu tarzda giyinen kimse. **M3** 189

bocalama *a.* Bocalamak işi. **DK** 66

bocalamak (*nsz*) *mec.* Bir işte tutulması gereken yolu kestirememek, ne yapacağını bilememek, kararsız olmak. **M3** 500

bodur *sf.* Enine göre boyu kısa ve tıknaz. **DK** 71², 72²

boğa *a.* Damızlık erkek sığır. **DK** 173; **M3** 207

boğaz *a.* Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak. **DK** 35, 79 **boğazına bir yumru tıkanmak (veya gelip oturmak)** Sevinç, korku, kızgınlık, üzüntü, kıskançlık, sevgi vb. sebeplerden dolayı konuşamaz olmak, sesi çıkmamak. "Yüzünde ve gövdesinde

ölüm yoklamalarının kaç izini taşıyan, Azrail'le yüz göz olan Çakır, boğazına bir yumrunun tıkanmış olduğunu, içinde bir yerin burkulduğunu duydu" **DK** 35

Boğazlar *öz. a.* İstanbul ve Çanakkale boğazı. "...Karadeniz Türk gölü olmuş ve Boğazlar hâkimiyeti tamamlanmıştır." **M3** 293, 306

boğazlamak (*-i*) *mec.* Gaddarca, kan dökerek öldürmek. **M3** 472

boğmak (*-i*) **1.** Bir canlıyı, soluk almasına engel olarak öldürmek. **DK** 64, 110; **2.** *mec.* Silik bir duruma getirmek, bastırmak. **YS** 122; **3.** (*-e*) *mec.* Tamamıyla kaplamak, sarmak. **DK** 59; **M3** 288, 290, 291

boğucu *a.* Sıkıntı veren. **M3** 35

boğulmak (*nsz*) Boğma işine konu olmak. **DK** 60, 127, 212, 266

boğuşma *a.* Boğuşmak işi. **DK** 223, 257; **M3** 303, 405

boğuşmak (*nsz*), *-le* Mücadele etmek. **YS** 16, 17; **DK** 202², 206, 224 **M3** 438, 468

bol *sf.* Nicelik bakımından olağandan veya alışıldandan çok, kıt karşıtı. **YS** 33; **DK** 12, 234; **M3** 91, 259, 379, 406

→ **bol bol**

bol bol *zf.* Fazlasıyla. **DK** 240, 269; **M3** 21, 24, 167, 223, 272, 415, 436, 536

bolca *sf.* Oldukça çok. **M3** 495

Bolivya *öz. a.* Güney Amerika'da bir ülke. "Milliyetçilik, Bolivya dağlarında öldürülen Arjantinli maceracı serseri Guevera için zurlayıp da sıra Kazak kahramanı Osman Batur'a gelince susmak hiç değildir." **M3** 121

bolluk *a.* Bol olma durumu. **YS** 51; **M3** 124³, 126, 376

Bolşevik *a.* Bolşeviklik yanlısı kimse. **M3** 223, 288, 343, 407

bomba *a.* İt. Canlı veya cansız hedeflere atılan, içi yakıcı ve yıkıcı maddelerle doldurulmuş, türlü büyüklükte patlayıcı, ateşli silah. **YS** 32; **M3** 35, 346

bomboş *sf.* Büsbütün, tamamen boş. **DK** 215

bora *a.* İt. **1.** Zorluk, güçlük, zahmet. “Hayata ne biçimde geldinse bir borayla/ Daha sert bir kasırğa içinde biteceksin.” **YS** 73; **2.** Genellikle arkasından yağmur getiren sert rüzgâr. **YS** 75; **DK** 148 **bora kopmak** Bir yerde çok gürültü ve telaşın olmak. “Çanakkale önünde yine kopar bir bora/ Süngümüzle bozular İngiliz'in cakası...” **YS** 12

boraca *zf.* Bora gibi, zorlukla, güçlükle, zahmetle. “Bahtiyarlık: Boraca yüce dağları aşmak, Varılmadan ölünen uzak yerlere koşmak.” **YS** 52

boran *a.* coğ. Rüzgâr, şimşek ve gök gürültüsü ile ortaya çıkan sağanak yağışlı hava olayı. **YS** 116

borç *a.* **1.** Geri verilmek üzere alınan veya ödenmesi gerekli para veya başka bir şey. **DK** 200; **2.** *mec.* Birine karşı bir şeyi yerine getirme yükümlülüğü, vecibe. **M3** 211, 240² **borç almak** Daha sonra ödemek üzere birinden para veya bir şey almak. **DK** 200 **borç girtlağına çıkmak** Borca batmak. **M3** 250 **borcunu ödemek** Birine veya topluma karşı bir şeyi yerine getirmek, yükümlülükten kurtulmak, gerekeni yapmak. “Geçmiş asırlardan beri münevverlerimiz halkımıza ve köylümüze karşı olan sonsuz borcunu ödemeye çalışacak ve hiç değilse bu borç üstüne borç katmamaya and içeceğiz.” **M3** 180, 240

borçlu *sf.* Borcu olan, borç almış olan, verecekli, medyun, **alacaklı** karşıtı. **(birine) borçlu bulunmak (veya olmak)** Borçlu duruma düşmek. **M3** 507

boru *a.* Bir yerden başka bir yere sıvı, gaz vb. aktarmaya yarayan, içi boş, uçları açık, uzun ve dar silindir. **boru değil** “Azımsanacak, küçümsenecek, önem verilmeyecek şey değil.” anlamında kullanılan bir söz. **DK** 33, 63⁴, 198, 246, 257 **(birinin) borusu ötmek** Sözü geçmek, yetkisi olmak. **M3** 226

öz. a. Yun. mit. İstanbul Boğazı; Karadeniz ile Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan su geçidi. “İşittim ki yelkenleri edip de fora Gelecekmiş orduların yeşil Bosfora.” **YS** 31

boş *sf.* **1.** İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, dolu karşıtı. **M3** 354; **2.** *mec.* Anlamsız. **YS** 33, 51, 69, 119; **M3** 237; **3.** Bir işe yaramayan, yararsız. **DK** 74; **M3** 36, 92, 168, 252² **boş bulunmak** Dikkatsiz ve dalgın bulunmak. **DK** 56, 242 **boşa çıkmak** Umduğu gerçekleşmemek, sonuç vermemek. **DK** 197, 228 **boşa çıkarmak** Olumlu bir sonuç alınmasını engellemek. **DK** 57, 211 **boşa gitmek** Harcanan emek, para hiçbir işe yaramamak, olumlu bir sonuca ulaşamamak. **M3** 457

boşalmak (*nsz*) Boş duruma gelmek, içinde bir şey kalmamak, inhilal etmek. **YS** 64; **DK** 30, 242

boşaltma *a.* Boşaltmak işi. **DK** 182

boşaltmak (*-i*) Boş duruma getirmek. **DK** 57, 198, 212; **M3** 153, 250, 252

boşanmak (*nsz*) Bol bol akmak. **DK** 132

boşboğazlık *a.* Boşboğaz olma durumu. **DK** 56 **boşboğazlık etmek** Boşboğaz olma durumu. **DK** 56

boşluk *a.* **1.** Boş olan yer. **DK** 27, 73; **2.** Eksiklik, yoksunluk duygusu. **DK** 37, 138, 179, 191

Boşnak *öz. a.* Bosna halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 252, 426, 468

boşuna *sf.* 1. Boş, yararsız, gereksiz, beyhude, nafile. **YS** 49, 112; **DK** 176, 220; **M3** 17, 270, 312, 380, 551; 2. *zf.* Boş yere, yararsız yere, sebepsiz yere, gereksiz, boşu boşuna, beyhude, beyhude yere, nafile, tevekkeli. **DK** 50, 161, 252, 262; **M3** 190, 207, 215, 243, 270, 363, 432, 455, 458, 468, 529

boy (I) *a.* Bir yüzeyde, en sayılan iki kenar arasındaki uzaklık. **YS** 9; **M3** 237, 440, 462 (**birlikle veya bir şeyle**) **boy ölçüşmek** Yarışmak. **M3** 164

→ **boy bos**

boy bos *a.* Vücudun yapısı bakımından biçimi, eğin, kesim. **DK** 58

boy (II) *a. top. b.* Ortak bir atadan türediklerine inanılan toplumsal ve ekonomik ilişkilerinde anaerkil, ataerkil anlayışı uygulayan geleneksel topluluk, kabile, klan. **DK** 52, 72³, 118, 140, 141², 156; **M3** 42, 55, 276, 436, 406, 407, 465, 471

boya *a. hlk.* Yazmak için kullanılan mürekkep. **DK** 216²; **M3** 360

boyalı *sf.* Yüzünü çok boyamış olan, makyajlı (kadın). **M3** 189

boykot *a. Fr.* Bir işi, bir davranışı yapmama kararı alma. **M3** 360, 363

boylamak (-i) Düşmek. **DK** 27

boylu *sf.* Boyu olan. **DK** 20, 25, 53, 77, 106, 171, 182, 211, 252

→ **boylu boslu**

boylu boslu *sf.* Uzun boylu, yakışıklı, gösterişli. **DK** 214

boynuz *a.* Bazı hayvanların başında bulunan, tırnaksı bir maddeden, uzun, kıvrık veya çatallı korunma organı. **DK** 9

boyun *a. anat.* Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi. **DK** 21, 22, 28, 64, 74, 75, 144², 194, 219 **boyun (veya boynunu) bükmek** Bir durumu, bir işi ister istemez kabul etmek. **M3** 290, 303 **boyun eğdirmek** Söz dinletmek, buyruğa uydurmak. “*Dilek yolunda ölmek Türklere olmaz tasa/ Türk’e boyun eğdirir yalnız türeyle yasa;*” **YS** 53; **M3** 281 **boyun eğmek** İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak. **M3** 446, 461

→ **boynu bükük**

boynu bükük *sf.* Üzgün, kırılmış, acınacak ve yardım bekler bir durumda olan, zavallı, boynu eğri. **M3** 70

boyuna *zf.* Ara vermeden, durmaksızın. **DK** 194; **M3** 163, 170, 230, 365, 545, 555

boyunca *zf.* Süresince. **DK** 187; **M3** 15, 43, 244, 282, 288, 290, 310, 318, 465, 468, 498, 542

boyunduruk *a. mec.* Zulüm ve zorbalık baskısı, esaret. **DK** 74², 75; **M3** 329

bozgun *a. ask.* Yenilgi. **YS** 25, 52; **DK** 228; **M3** 211, 373, 376² **bozguna uğramak (veya vermek)** Yenilip perişan olmak, dağılmak, hezimete uğramak. **M3** 323, 330 **bozguna uğratmak** Yenmek, hezimete uğratmak. “*Biri iyi silahlı Ermeni ordusunu onun yarısı kadar bir kuvvetle bozguna uğratarak, öteki bir destan savaşı olan Sakarya’yı ve imha savaşının en güzel örneği Dumlupınar’ı kazanarak bu payeyi almışlardır.*” **M3** 265

bozguncu *sf.* Bozgunluk yaratan (kimse, güç vb.). **M3** 234

bozgunculuk *a.* Bozguncu olma durumu. **M3** 466

bozkır *a. coğ.* Kurakçıl otsu bitkilerden oluşan, sıcak ve ılıman iklimlerdeki ağaçsız doğal alan, step. **DK** 150

bozkurt *a.* Birçok Türk destanında yer

alan kutsal hayvan. **YS** 34, 81; **M3** 74³, 75², 220, 286, 441³, 469, 470

Bozkurtlu *öz. a. ve sf.* Üzerinde Bozkurt bulunan. “*Bunlar göğüslerine millî alâmet olan Bozkurtlu rozet takarlar ve kendilerine Bozkurt derler*” **M3** 74²

Bozlak Baba *öz. a.* **DK** 18³, 19

bozmak (-i) Bir yerin, bir şeyin düzenini karıştırmak. **YS** 100; **DK** 59, 94, 107, 144, 219, 245; **M3** 31, 65, 163, 189, 227, 233, 234⁴, 237, 372, 388, 407, 413, 419, 523, 524, 525, 535

bozuk *a. mec.* Kötümser, gergin, huzursuz, karışık. **DK** 62; **M3** 122, 357, 387, 388, 458, 462, 525

bozukluk *a.* Bozuk olma durumu. **M3** 113, 142, 157², 476, 503

bozulmak (*nsz*) Bozma işine konu olmak. **DK** 75, 91, 103, 117, 132, 201²; **M3** 98, 157, 164, 365, 418, 472, 535

bozulma *a.* Bozulmak işi. **M3** 163, 189, 347

bozuntu *a.* Kendinde bulunması gereken nitelikleri taşımayan kimse veya şey. **DK** 263

böcek *a. hay. b.* Eklem bacaklıların, altı bacaklı, çoğu kanatlı ve vücutları baş, göğüs, karın olarak eklemlerden oluşmuş hayvan sınıfı, haşere. **YS** 110, 111

Bögü Kağan *öz. a.* Eski Uygur Devleti kağanı (759 - 779). “*Yine VIII.Yüzyıl’da Bögü Kağan, Manihaizmi devlet dinî olarak kabul etmek istediği zaman, Tarkanlar, yani bakanlar, avam dinî olarak gördükleri Manihaizmin kabulüne şiddetle karşı durmuşlardı.*” **M3** 162²

bölge *a.* Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına

göre belirlenen toprak parçası, mıntıka. **DK** 134, 226; **M3** 60, 63, 283, 380, 386, 389³, 396, 403³, 439, 521², 524, 525, 530, 556

bölgesel *s.f.* Bölge ile ilgili veya bir bölgeye özgü olan. **M3** 246

bölme *a.* Bölmek işi, ayırma, parçalama, taksim. **M3** 234

bölmek (-i) **1.** Bir bütünü iki veya daha çok parçaya ayırmak, taksim etmek. **DK** 71, 72; **2. mec.** Birliğin bozulmasına yol açmak, parçalamak. **M3** 237, 383, 387², 410, 434, 556

bölücülük *a.* Bölücü olma durumu, ara bozuculuk. **M3** 465, 484

bölük *a. ask.* Takımlardan oluşan, üçü veya dördü bir tabur oluşturan ve öbür birliklerin temeli sayılan birlik. **YS** 41; **DK** 28, 198², 200, 201, 202, 219, 223, 250, 252³, 253

bölük bölük *zf.* Parçalara ayrılmış bir biçimde. **DK** 245

bölükbaşı *a. tar.* Yeniçeri ordusunda üst rütbeli bir görevli. **DK** 63, 124, 133, 198, 199, 200, 201, 219, 220, 223, 225, 234, 241, 248, 252, 253, 254², 255, 258, 261

Bölükbaşı Çakır *öz. a.* **DK** 223

Bölükbaşı Karaca *öz. a.* **DK** 65

Bölükbaşı Murat *öz. a.* **DK** 247

bölükbaşılık *a.* Bölükbaşı olma durumu. “*Vakit kaybetmeden padişahın huzuruna çıkarak bunları anlatmış, padişah da Deli Kurt’a bölükbaşılık vermişti. Balaban Beğ, bunu bildirdikten sonra.*” **DK** 228²

bölüm *a. 1.* Bir bütünü oluşturan parçaların her biri, kısım. **M3** 207, 219, 270, 362, 553; **2.** Bir kuruluşun yönetim birimlerinden her biri, departman, seksiyon. **M3** 38, 60, 207, 259, 260², 269; **3. eğt.** Bir okul veya üniversitenin

herhangi bir bilim ve uzmanlık dalında eğitim sağlayan birimlerinden her biri, departman. **M3** 123, 179, 271, 237, 322, 368², 445, 512, 539

bölünmek (*nsz*) Belirli bölümlere, parçalara ayrılmak. **M3** 86, 146, 232, 353, 403

bölüntü *a.* Bölünmüş parça. **M3** 426

bölüşmek (*-i, -le*) İki veya daha çok kimse aralarında herhangi bir şeyi paylaşmak, üleşmek, payını almak, taksim etmek. **DK** 122

bölüştürülmek (*nsz*) Bölüştürme işi yapılmak. **DK** 37

börek *a.* Açılmış hamurun veya yufkanın arasına, peynir, kıyma, ıspanak vb. konularak çeşitli biçimlerde pişirilen hamur işi. **DK** 37, 42

börk *a.* Genellikle hayvan postundan yapılan başlık. **YS** 106; **DK** 73, 116, 139, 171, 226, 234, 268

böyle *zf.* **1.** Bu derece. **YS** 16, 25, 88, 102; **DK** 5, 37, 41, 42², 43⁴, 45, 50², 51, 53², 55, 56, 66, 73, 75², 144, 152, 158, 164, 173, 176, 177², 186, 187, 191, 196, 200², 208², 217, 222, 226, 228, 235, 247, 264, 265, 271; **M3** 42, 53, 54, 60, 62³, 68, 87, 89, 136, 143, 162, 177, 191, 320, 354, 360, 376, 381², 387, 388, 398, 410, 418, 422, 431, 434², 442, 445, 460³, 463, 466, 469, 478², 481, 489, 492, 494, 499, 505, 514², 516, 522, 523, 537, 547, 548, 555; **2.** *zf.* Bu yolda, bu biçimde, hakeza. **YS** 17, 133; **DK** 14², 25, 26, 30², 32, 77, 79, 81, 84, 85, 88, 97, 98, 101, 103, 104², 108, 112, 114², 115², 116, 118, 121, 133, 134, 137, 138, 140, 142; **M3** 18, 26, 52, 68, 69, 101, 109, 123, 125, 130, 132, 135, 145, 150², 155, 165, 169², 170, 184, 192, 197, 215³, 222, 229, 247, 252², 255, 260, 265, 271, 283, 289, 290², 302, 321, 322, 334, 336, 347³, 363, 373, 412; **3.** *sf.* Bunun gibi, buna benzer. **DK** 6, 8, 11, 16, 17, 133, 151; **M3** 24, 181, 205, 241, 291, 358 414, 415, 418, 531

böylece *zf.* Tam böyle, bu biçimde. **DK** 78, 160, 164, 201, 228, 256; **M3** 38, 58, 267, 337, 341, 355, 365², 527

böylelikle *zf.* Böylece. **M3** 16, 21, 83, 107, 190, 277, 453, 523, 524, 545

böylesi *zm.* Bunun gibisi, bu biçimde olanı. **M3** 523

Brankoviç *öz. a.* 1427-1456'da Sırp despotluğu ve Macaristan Krallığı baronluğu yapmış kişi. "*Sırp Beği Brankoviç, Türk ordusunun ne olduğunu iyi biliyordu.*" **DK** 197

brans *a. Fr.* Kol. **M3** 270

bre *ünl. esk. Rum.* Ey, hey anlamında kullanılan bir seslenme söz. **YS** 99, 102; **DK** 19, 20, 29, 50, 65², 66, 80², 135², 136², 148, 159, 200, 201, 223, 230², 242, 253², 254, 258, 263, 264²

Britanya Adası *öz. a.* Avrupa'nın kuzeybatısında Büyük Britanya, İrlanda ve altı binden fazla küçük adadan oluşan bir takım ada. "*Gelenekleri de çökmekte, İmparatorluğunu kendi eliyle tasfiye ettikten sonra Britanya adasına, kendisini şiddetle rahatsız eden Zenciler dolmaya başlamış bulunmaktadır.*" **M3** 78

broşür *a. Fr.* Kitapçık. **M3** 45², 47, 48, 422, 424, 462

bu *sf.* **1.** Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz. **YS** 10, 13, 21², 22³, 24⁷, 25⁸, 32, 34, 36, 37, 38², 39, 40, 41, 42², 47³, 48, 49, 51², 57, 63², 67, 73, 76², 77, 79, 80, 81, 83, 84², 87², 93, 94, 98, 100, 104, 107, 113, 115, 121², 122², 123, 129, 135; **DK** 5, 6⁴, 7², 8⁵, 9, 10, 11⁴, 12², 15², 16², 17⁴, 20, 22, 23, 24³, 25, 26², 27⁵, 28, 29, 30², 32³, 33³, 34³, 35, 37³, 38, 39³, 42², 43⁵, 44, 45⁴, 46⁴, 47², 48², 49², 50³, 51⁵, 52³, 53, 54⁵, 55, 56⁴, 58², 59², 60⁴, 61³, 62³, 63², 64⁴, 65⁵, 66, 67², 68², 69³, 70⁴, 71³, 72⁷, 73, 74³, 76, 75, 77², 78, 79², 80⁴, 81, 82², 84, 85, 87³, 88, 89³, 90², 91, 92⁵, 93², 96², 97², 99²,

114, 116⁵, 117⁴, 118, 119³, 120³, 123³,
124³, 125³, 126, 127⁴, 128², 129, 130²,
131³, 132⁶, 133³, 134², 135³, 136², 137²,
138³, 139³, 141³, 143³, 144⁵, 145⁵, 146,
147, 148, 150², 151⁴, 152, 153⁴, 155, 156²,
157, 158², 159³, 160², 161², 162⁵, 163³,
164⁵, 165⁴, 166⁴, 167², 168, 169⁵, 170⁵,
171⁴, 172⁵, 173², 174⁵, 175³, 176, 177⁸,
178⁵, 179⁵, 180⁵, 181, 182⁶, 183, 184, 185,
186², 187⁵, 208, 210, 227, 237, 247, 252;
M3 11², 12, 13³, 15, 16², 17², 18, 19², 24²,
26, 27³, 28², 30⁴, 31², 33³, 34, 35, 37³, 39,
40, 41², 42, 43³, 45, 46, 48³, 49³, 51³, 52²,
53³, 54², 75, 100³, 101³, 102, 103, 104⁴,
105⁴, 107³, 108², 109², 110⁴, 111, 112,
113⁵, 114⁴, 115², 116², 118², 119, 120²,
121⁴, 122, 123, 124², 125⁵, 126², 127²,
129², 130², 131³, 132, 133⁷, 134⁴, 135²,
136, 137, 139², 140, 141, 142³, 143², 145³,
146³, 147², 148³, 150⁴, 153, 154³, 155,
156, 157, 158², 159, 161², 162³, 164⁶,
167², 168⁴, 169⁴, 170, 171⁴, 173, 175²,
176², 177³, 178⁵, 179², 180², 181⁶, 184,
185⁴, 186³, 187², 190², 191, 195, 196⁴,
197, 198⁴, 199, 200³, 202, 203, 205², 206,
208, 209³, 212⁵, 213⁴, 214, 216², 217²,
222⁶, 223³, 226², 229, 231, 232, 233, 234⁶,
235, 236⁵, 237, 240², 241, 243², 244³,
245³, 247, 250, 251³, 253, 255, 256⁶, 257³,
258, 259², 260², 261², 264, 265³, 267,
268², 269⁴, 270², 271, 273², 274⁷, 275⁴,
276, 277³, 278², 279³, 280², 281, 285³,
286, 288², 289, 290, 291, 293², 297⁷, 298⁴,
299³, 301, 302², 303², 304⁴, 305⁴, 306³,
307, 309², 310³, 311², 312⁶, 316², 317²,
318, 319⁴, 320, 322², 323, 325³, 326²,
327², 329², 330³, 331, 333³, 334³, 335⁵,
336², 337⁵, 339², 340³, 341, 343², 344²,
345², 346², 347³, 349, 352, 353², 355³,
357, 358², 359⁵, 359⁴, 360², 361⁴, 362³,
363⁴, 364³, 365⁴, 366², 367⁶, 368², 369²,
370², 371³, 372³, 373², 375², 376², 379³,
380², 381², 382², 383, 385, 386², 387³,
389, 391, 393, 395⁵, 396³, 397, 398⁵, 403,
404, 405², 407⁴, 408⁵, 409², 410², 411,
412, 413, 414, 415³, 416³, 417³, 418³, 419,
420⁵, 421³, 422, 423, 424², 425⁶, 426⁷,
427, 428², 430², 431², 432⁴, 434, 435²,
436², 438, 439, 440², 443³, 445³, 446²,
447⁴, 448², 449, 451, 452⁶, 453⁵, 454³,
455⁴, 458³, 460², 461⁴, 462², 463², 466,

467², 468², 469², 470, 471, 472³, 473³,
475, 476⁶, 478², 479, 482², 483², 484⁴,
485⁴, 486, 487, 488², 489³, 490⁶, 491⁷,
492, 493², 494², 495², 496², 497², 498²,
499, 500³, 501³, 503, 504³, 505³, 506³,
507, 508, 509³, 510³, 511, 512², 514³,
515⁷, 516⁴, 517², 519⁵, 520², 521⁴, 522³,
523⁴, 524⁴, 525³, 526², 527³, 528², 529⁵,
530², 531², 532², 533³, 534³, 535⁸, 536²,
537⁵, 538⁴, 539³, 540, 541, 542², 543⁴,
544², 546², 547⁴, 548², 549³, 552², 554³,
556, 557²; **2. zm.** En yakında bulunan bir
varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi
işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir
söz. **DK** 11, 12³, 14, 15³, 16, 17, 18², 19⁵,
20², 22, 23, 24, 25², 26³, 31, 34², 36, 39,
82, 92, 101², 100², 103², 104, 105, 106⁴,
107, 108, 109², 110³, 111³, 112², 188,
189⁴, 190², 191, 192³, 194², 196², 197,
198⁴, 199², 200³, 201, 202³, 205², 206⁴,
207⁴, 208³, 209, 210², 211³, 212², 214,
215, 216³, 217⁴, 218, 219, 220, 221, 222,
223, 224, 225, 226³, 228², 229, 230³, 231³,
233², 234, 235⁴, 236, 237, 238⁶, 239, 240²,
241³, 242, 243³, 244, 246⁴, 247², 248, 250,
252, 253, 254, 256², 257², 258², 259, 260²,
262, 263⁵, 264², 265², 267⁴, 268⁴, 269²,
270³, 271³; **M3** 37, 44, 58², 59⁴, 60, 61⁴,
62², 63⁴, 65, 66⁶, 67, 68, 69³, 73², 74², 75⁵,
78², 79², 80², 83, 85, 86, 87, 88², 89², 91²,
92, 93, 95⁵, 96³, 97, 98², 99², 114, 175,
208, 229, 232, 268, 269, 349, 372, 408,
419, 454, 495, 508, 509², 533, 534

→ *bu arada, bu bakımdan, bu kadar, bu gidişle, bu sayede, bu sefer, bu sebeple, bu sırada, bu şekilde, bu türlü, bu yüzden, bununla beraber*

bu arada z.f. Bu süre içinde. **DK** 63, 237;
M3 59, 61, 78, 83, 107, 109, 132, 219,
250², 367, 408, 442, 448, 545

bu bakımdan z.f. Bundan dolayı. **DK** 11,
16; **M3** 106, 107, 119, 125, 127, 288, 289,
381, 395, 520, 526

bu gidişle z.f. Bu biçimde, bu tarzda. **M3**
36

bu kadar z.f. Yaklaşık. **YS** 67, 93; **DK** 31,
44, 59, 82, 83, 89, 90, 93, 101, 103, 118,

111,112, 121, 129, 132, 145, 154, 156, 158, 163, 168, 175, 188, 190⁴, 191, 192⁴, 193, 195, 200, 201, 207, 218, 246, 248, 261, 262, 264; **M3** 37, 48, 64, 68, 87, 100, 101, 130, 136, 155, 168³, 169³, 187, 195, 196, 247, 249, 290, 298, 301², 323, 329, 337, 360, 361, 375, 425, 440, 444, 454, 471², 474, 483, 532, 533, 545

bu sayede *zf.* Bu yüzden, bu nedenle. “Atatürk ortalığa bir “Türklük Dehşeti” saçmıştı. Bu sayededir ki kürt olan Ali Saip, İstiklal Mahkemelerinde birçok asi kürdün idamında büyük rol oynamıştı.” **DK** 151

bu sebeple *zf.* Bundan dolayı, bundan ötürü. “Görende, duyanda büyük estetik tesir yapan şey güzeldir. Bu sebeple bir Türk’ün güzel bulduğu şeyle bir Batılıninki, bazen bir olsa da çok defa aynı değildir.” **M3** 52², 60², 208, 280, 340, 348, 352, 502, 548, 555

bu sefer *zf.* Bu defa, bu kez. **DK** 7, 9, 25, 38, 47, 60, 72, 74, 75, 93, 94, 97, 126, 132, 133, 141, 144, 179, 187, 222, 224, 229, 244, 261, 263², 270; **M3** 24, 386, 433

bu sırada *zf.* Bu esnada. “Bu sırada, kağındaki kadın, yavaşça seslendi” **DK** 9, 10, 15, 38, 88, 131,137, 223, 253, 257; **M3** 191, 251

bu şekilde *zf.* Böyle, bu biçimde. “Bu şekilde üç kişinin sıkışık olarak oturabileceği kağı odasının kalanını bir iki sandıkla bir iki yiyecek torbası dolduruyordu.” **DK** 7

bu türlü *zf.* Böyle, bu biçimde. **DK** 87, 229; **M3** 29², 62², 99, 112, 118, 231, 345, 385, 415, 447

bu yüzden *zf.* Bundan dolayı. **DK** 51, 98, 197; **M3** 109, 186, 344, 345, 439, 532, 553

bucak *a. esk.* İlçelerin, bir müdürle yönetilen bölümlerinden her biri, nahiye. **M3** 96

buçuk *sf.* (sayı ve üleştirme sıfatlarından sonra gelir, tek başına kullanılmaz) ... ve yarım. **M3** 85, 114, 201, 209, 526

Buda *a.* Hint inanışında, beden isteklerini yenerek tanrısal bilgiye ulaşan ermiş. **M3** 162, 337, 543

Budak *bk. Recep Ali Budak.* **M3** 232

budala *sf.* Ar. 1. Zekâca geri olan (kimse), alık. **YS** 22; **2. mec.** Bir şeye aşırı ölçüde düşkün. **M3** 38, 156, 159, 196, 227, 252, 317, 319, 451, 462

budalaca *sf.* Budala gibi, budala bir biçimde. **M3** 92, 124, 344, 499, 531

budalalık *a.* Budala olma durumu. **M3** 197, 334, 372, 444

Budist *öz. a.* Budizm dininden olan kimse. **M3** 446, 468

Budizm *öz. a. Fr. din b.* Budistlik. **M3** 446

budun *a. top. b.* Kavim. **YS** 33

bugün *a. 1.* İçinde bulunulan çağ, zaman. **YS** 12, 13, 16, 17, 23, 32, 97, 101, 115, 119, 131; **DK** 60, 241; **M3** 18, 92, 149, 169, 174, 177², 179, 184², 232, 336, 340, 351, 361, 367, 376, 422³, 428, 443, 468, 473, 482, 496, 499, 506, 530, 531, 547; **2. zf.** İçinde bulunulan gün içinde. **DK** 54, 72, 93, 220, 231, 261; **M3** 12², 13, 18, 21, 27², 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 40, 41, 42, 51, 60², 63, 66, 68, 69, 70, 78², 85, 86, 91, 97, 98, 100, 103², 110², 118, 124, 127, 129, 137, 139, 142, 145, 147⁴, 148, 150, 154, 155, 168, 171, 177, 180, 182, 184³, 185, 196², 212, 221², 222, 223, 227, 233, 234, 235², 236, 244, 245, 256, 257, 259, 263, 264, 265, 270, 271, 272, 273, 274², 286, 298², 301, 309, 311, 317, 319, 327, 328, 329, 339, 353, 357, 363, 368, 369, 376, 379, 381, 386, 394, 404², 412, 416, 419, 443, 444, 445, 451, 455², 469, 483, 484, 486, 488, 502, 512, 527, 529, 532, 535, 536, 541, 544, 546, 549, 550, 551

bugünkü *sf.* Bugüne özgü, bugün olan, bugün yapılan. **M3** 12, 16, 19, 28, 34, 43, 47, 60², 66, 70, 79, 99, 104, 109, 112, 120, 134, 135, 137², 146, 150, 175, 196, 209, 210, 214, 215, 223, 230², 234, 258², 260, 268, 275, 290, 291, 315, 316, 330, 334², 343, 348, 349, 355, 368², 372, 433, 472, 477, 478, 483³, 497, 500, 520, 526, 531, 535, 538, 548, 554

bugünlük *zf.* Bugün için. **M3** 28

Buğdan Romen Prenslığı *öz. a.* Avrupa'da Doğu Karpatlar ve Dinyester nehri arasında kurulmuş tarihi prenslik. "Bunlardan başka Dulkadir Türk beğliği ile Buğdan Romen Prenslığı hâkimiyet altına alınmış..." **M3** 292

buğday *a. bitb.* Buğdaygillerin örnek bitkisi (*Triticum*). **M3** 260

Buharalı *öz. a. bk. A. Buharalı.* **M3** 289³, 290³, 291, 292

buharı *a. Ar.* Isı etkisiyle, sıvıların ve kimi katıların dönüştükleri gaz durumu. **M3** 459

buharlı *sf.* Buhar gücüyle çalışan. **M3** 175

buhran *a. Ar.* Bunalım, bunluk, kriz. **M3** 126, 158, 212, 251, 252, 256, 273, 317, 333, 436, 541

buhranlı *sf.* Bunalımlı. **M3** 154, 437

bulabilmek *(-i)* Bulma imkânı veya olasılığı bulunmak. **YS** 80; **DK** 43, 88, 103, 145², 170, 202, 228, 230, 233, 239, 262, 269; **M3** 62, 134, 197, 216, 412², 455²,

bulandırma *(-e)* *mec.* İki veya daha çok şeyi birbirlerinden fark edilmeyecek bir biçimde karıştırmak. **M3** 150, 199

bulanık *sf.* Bulanmış olan, duru olmayan. **DK** 60

bulanmak *(nsz) mec.* Karışmak. **M3** 546

bulaşmak *(-e)* İstmeden veya rastlantı sonucu bir işe karışmak. **M3** 54, 351, 514

bulaştırmak *(-i, -e)* Bulaşmasına yol açmak. **M3** 156

Bulgar *öz. a.* Slavların güney kolundan olan bir halk veya bu halkın soyundan olan kimse. **YS** 12; **DK** 59, 77, 199; **M3** 86, 92, 93⁴, 132

Bulgaristan *öz. a.* Balkanlarda yer alan ülke. "Üç ay hapse girmemek için Bulgaristan'a kaçıyordu." **M3** 89, 129, 259, 305, 327², 329², 339, 405, 543

bulgur *a.* Kaynatılıp kurutulduktan ve kabuğu çıkarıldıktan sonra kırılan buğday. **YS** 33; **DK** 17, 42, 153

bulma *a.* Bulmak işi. **DK** 61, 127, 137, 155; **M3** 353

bulmak *(-i)* 1. İstenilen şeye kavuşmak, nail olmak. **YS** 9, 91; **DK** 21, 44, 137, 170, 182, 211, 214, 227; **M3** 136, 155, 310, 376, 465, 538; 2. *mec.* Bir şeyi elde etmek. **YS** 9, **YS** 14, **YS** 23²; 3. Bir yere, bir noktaya erişmek, ulaşmak. **YS** 77, 93; 4. Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak. **DK** 22, 25, 32, 35, 36, 65, 71, 89, 94, 98, 143, 145, 148, 152², 170, 196, 201, 202, 210, 211, 216, 219, 229, 237, 252, 255; **M3** 68, 81, 142, 149, 162, 198, 216, 217², 237, 244, 259, 277, 354, 362, 386, 412², 436, 447, 455², 499, 504, 516⁴, 521, 522, 537; 5. Seçmek, uygun saymak. **DK** 32, 104; **M3** 186; 6. Bir yere, bir noktaya erişmek, ulaşmak. **DK** 27; 7. Anımsamak, hatırlamak. **DK** 96 **bula bula bunu (onu, bir şeyi, bir kimseyi) bulmak** Var olanların en değerisini seçmek. **M3** 142, 216, 271, 412

bulunabilmek *(nsz)* Bulunma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 18, 78, 135, 187, 198, 247, 253, 363, 379, 404, 410, 413

bulundurma *(-i)* Var olmasını, hazır bulunmasını sağlamak. **M3** 132

bulundurulma *a.* Bulundurulmak işi. **DK** 23

bulunma *a.* Bulunmak işi. **DK** 78, 132, 234, 264; **M3** 80, 85, 96, 110, 111, 114, 123, 134, 139², 143, 182, 189, 191, 213, 219, 255, 256, 263, 268, 269, 271, 274², 275, 298, 307, 333, 348, 361, 363, 375, 381, 397, 431, 454, 471, 475, 483, 499, 512, 515, 520, 525, 531, 553, 556

bulunmak *(-de)* **1.** Herhangi bir durumda olmak. **YS** 39, 47, 51, 110, 122; **DK** 15, 17, 50, 63, 68, 97, 101, 132, 139, 163, 164, 189, 214, 221, 242, 322, 432, 434, 543; **M3** 13, 16, 21, 28, 45, 46, 47, 52, 62, 78, 92, 109, 113², 114, 115, 126, 132, 141, 163, 170, 185, 195, 219, 223, 230, 233, 258, 259, 269, 278, 286, 293, 328, 341, 352, 381, 398, 437, 452, 468, 471, 477, 481, 489, 491, 504, 531, 535, 538, 430, 549; **2.** *(nsz)* Bulma işine konu olmak. **YS** 51, 67; **DK** 16, 63, 68, 81, 83, 84, 91, 99, 103, 107, 110, 133², 134², 135, 139, 158, 162, 164, 168, 178, 185, 189, 202, 205, 214, 216, 220, 221, 225, 233, 250, 251, 252, 253, 257, 260, 280, 329, 455, 497, 527; **M3** 13², 16, 17, 22, 26, 27, 28², 29, 39, 43, 48, 49, 65, 68², 75, 78, 79, 83, 86, 89, 92, 106, 109², 110, 119, 126, 135, 136, 145², 150, 163, 164, 187, 190, 196, 201, 217, 234, 235, 243, 246³, 247, 263, 288, 301², 316, 320, 329, 340, 341, 346, 352, 354, 358, 360, 363, 369², 376, 381, 383, 393, 407, 415², 426, 434, 435, 437, 455², 458, 460, 467, 472, 476, 477, 483, 484, 485, 486, 488, 490², 494, 498, 514, 516, 522, 524, 540, 545, 550, 553², 554²

buluş *a.* Bilinen bilgilerden yararlanarak daha önce bilinmeyen yeni bir bulguya ulaşma veya yöntem geliştirme, icat. **M3** 49, 63, 283, 495

buluşma *a.* Buluşmak işi. **M3** 311, 447

buluşmak *(nsz, -le)* Karşılaşmak. **M3** 47

buluşmak *(-de)* Kavuşmak. **YS** 78; **2.** *(nsz, -le)* Bir araya gelmek. **DK** 36

buluşulmak *(nsz)* Buluşma işi yapılmak.

DK 246

bulut *a.* **1.** Atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın. **DK** 127², 128, 129², 161; **2.** *mec.* Keder, endişe. **M3** 412

buna *a.* “Bu” zamirinin yönelme durumu. “Çakır, aksi bir cevap verecekti ki, Satı Kadın buna zaman bırakmadan atıldı.” **DK** 42, 59, 85, 90, 114, 130², 133, 145, 163², 172, 188, 189, 203, 206, 227, 231, 234, 239², 242, 254, 256; **M3** 31, 35, 36, 57, 78, 83, 102, 107, 130, 132, 133, 142, 148, 150², 162, 174, 179, 185², 187, 198, 212, 213, 217, 225, 239, 240, 244, 256, 258, 259, 271, 277, 302, 310, 316, 328, 326, 359, 367, 369, 370, 380, 408, 409, 410, 420, 422, 448, 461, 466, 473, 476, 477, 485, 486, 509, 512, 514, 522, 532, 552², 553

bunalım *a.* Doğal bir süreçte birdenbire oluşan aykırılık, bunluk, buhran, kriz. **M3** 371

bunalma *a.* Bunalmak işi. **DK** 127

bunalmak *(nsz) mec.* Çok sıkılmak, çok tedirgin olmak. **YS** 47; **DK** 262; **M3** 357

bunamak *(nsz)* Çeşitli sebeplerle zihin gücünü yitirerek ne yaptığını bilemez duruma gelmek, ateh getirmek. **DK** 236²

bunca *sf.* **1.** Epey, çok. **YS** 130; **DK** 99; **2.** *zf.* Bu kadar, bu denli. **DK** 43, 96, 97; **M3** 46, 315, 330, 415, 444, 492, 496

buncalayın *sf. esk.* Bunun gibi, böyle. “Gücenoglu ! Bu ne yara? / Güneş doğmuş sanki kara. / Buncalayın dertli ere / Ulu Tanrı us mu verir? **DK** 148

bunda *a.* “Bu” zamirinin kalma durumu. “Bunda ne var ana?” **DK** 42, 80, 83, 91, 103, 123, 126², 129, 133, 141, 142, 157, 158, 174², 178, 197, 218, 220, 232, 267 **M3** 130, 163, 291, 447, 488, 509, 527

bundan *zf.* esk. Bu nedenle. **YS** 83, 84; **DK** 39; **M3** 18, 19, 24, 34², 42, 83, 86, 89, 98, 102, 103, 106, 112, 123, 132, 135, 139, 145, 154, 158, 164, 167, 185, 197, 199, 213², 233, 237, 244, 268, 276², 281, 339, 341, 346, 359, 367, 379, 387, 397, 407, 410, 418, 421, 430, 431, 441, 444, 448, 452, 458², 470, 474, 479, 490, 493, 504, 519, 527, 531, 546, 548, 549

bunlar *zm.* Bu zamirinin çokluk biçimi. **DK** 24, 29⁴, 41, 47, 50, 53, 62, 78, 79, 81², 83, 92, 112, 114, 122, 125, 134, 135, 144, 156, 178, 179, 183², 186, 196, 213, 216², 217, 219, 220, 228, 233, 234, 237², 238, 244, 247, 250, 267, 270; **M3** 18, 19, 22, 27, 31, 34, 36, 43, 49, 53², 54, 55, 59, 61, 62, 65, 69, 74², 77, 79³, 83, 85², 88, 93², 98, 99, 102, 103, 104², 105, 113, 114, 118, 120, 122, 127, 133, 140², 141⁴, 142, 144², 145, 147, 148², 149², 150, 153, 158², 159², 169², 170², 174, 175⁴, 176², 178, 180, 181, 185, 186, 188², 195, 197, 199, 202, 203, 206, 213, 215, 219, 224, 230, 233, 234, 237, 241, 242, 246, 249², 250, 251³, 252, 256², 257, 260, 265, 269⁴, 273², 274, 277², 278², 279, 280, 282, 291, 292, 293, 298, 299³, 306, 309, 315, 317, 318, 320, 321², 323, 329, 333, 335, 344, 346, 348, 349, 354, 355², 364, 369², 370², 371, 372, 376², 377, 381, 382², 385, 387, 393, 394³, 399³, 406, 407, 411², 412, 414, 418², 421, 422, 426, 436, 439, 444², 447, 452, 454, 455², 469, 470², 471, 472, 479, 482², 483, 484², 485, 488², 489², 490, 492, 494, 495, 496, 499, 501, 502², 505, 506, 507, 508, 519, 520, 521, 522², 523³, 524, 527, 528, 535, 536², 539², 556, 540, 542, 543, 544⁶, 545, 549², 551, 553, 555, 556²

bunu *a.* Bu zamirinin belirtme durumu eki almış biçimi. **DK** 50, 62, 63, 66², 70, 75, 76, 80, 88, 89, 92, 93, 100, 101, 104, 106, 107, 108, 112, 119², 121, 123, 125, 129, 130, 137, 138, 139, 142, 144, 158, 159², 160, 164, 167², 171, 175, 176³, 177, 178, 180, 182, 185², 186, 187, 189, 190, 193, 195², 196, 198, 200, 205, 206, 210³, 213, 214, 215, 218, 220, 228, 233, 235, 236, 243, 245, 248, 252, 253, 254, 257, 270; **M3** 18², 22, 24, 26, 30, 39, 42, 44², 46, 49, 55², 61, 64, 66, 75, 84, 86, 91, 112,

113, 122, 127, 128², 130, 133, 135, 140, 141², 142, 149², 164, 170, 186, 198, 215, 220, 224, 267, 281, 288², 290, 298, 315², 318², 320, 321², 323, 328, 335, 347, 353, 360, 361, 364, 370, 373, 396, 398, 405, 410, 424³, 430, 441, 446, 447, 454, 455³, 463, 465², 475, 477, 479, 487, 492², 502, 507², 515, 521², 526, 527, 534, 537

bunun *a.* Bu zamirinin tamlayan durumu eki almış biçimi. **DK** 42², 53, 62², 64², 65, 109, 119, 127, 142, 147, 157, 169, 183, 199, 216², 217, 220, 224, 234, 251²; **M3** 13, 18², 22, 26, 27, 33, 38, 40, 54, 55, 58, 60, 83, 94, 97, 103, 104, 105², 113, 121, 125, 126, 127, 130, 131², 133², 135, 139², 140², 145, 150², 159, 161, 187, 190, 203², 211, 226, 228², 229, 231, 233², 247, 256, 258, 259, 261², 264, 277, 281, 282, 291, 293, 317, 327, 333, 334, 357², 358, 360, 383, 390, 397, 404², 407, 409, 413, 420, 433, 448, 455², 457, 471, 473, 478, 479, 485, 486, 488, 491, 499, 502, 505, 507², 516², 520, 527, 528², 530, 535, 541, 543, 546, 547², 549

bununla beraber *zf.* Bununla birlikte. **DK** 151

bura *a.* Bu yer. **DK** 44, 78, 81, 88, 106, 116, 119, 120, 139, 147, 150, 164, 165, 180, 182², 215, 216, 223, 232, 242², 243², 248, 250, 258, 270; **M3** 80, 100², 179, 418

burada *zf.* Bu yerde. **YS** 107; **DK** 34, 35, 79, 81, 91, 119, 127, 145, 154, 156, 171, 182, 184, 186, 189, 207, 210, 215, 223², 225, 241, 246², 249, 250, 251, 256, 257, 263, 265, 269², 269, 270; **M3** 15, 53, 62, 63, 102, 140, 144, 161, 186, 235, 289³, 299, 321, 341, 410, 418, 423, 443, 446, 455², 485, 492, 520, 522, 532, 538, 553

buradan *zf.* Bu yerden. **DK** 72, 94, 101, 216, 245

burası *a.* Bu yer, bura. **DK** 37, 134, 222, 246, 269

burda *zf. bk. burada.* **YS** 27, 34, 36, 67, 89, 101, 116, 147, 263; **M3** 398

Burhân-Kaati öz. a. Mütercim Asım Efendi'ye ait Farsça – Türkçe bir sözlük. “*Farsça-Türkçe bir sözlük olan Burhân-Kaati tercümesinde (481. Sayfa) Kürtler hakkında şu beyti vardır.*” **M3** 528

burjuva sf. Fr. esk. Orta sınıftan olan, kent soylu. **M3** 127², 373

burkulmak (nsz) mec. Üzüntü duymak. **DK** 35

Bursa öz. a. Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **DK** 14², 41, 53, 90, 97, 99, 110, 234, 245, 249; **M3** 48, 290²

burun a. anat. Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı. **DK** 39

buruşturmak (-i) Buruşuk duruma getirmek. **DK** 137

buruşuk sf. Gerginliği, düzgünlüğü kalmamış, buruşmuş olan. **DK** 233

buse (doğ.) **bûse** a. Far. esk. Öpücük. **YS** 61, 62

buyruk a. Belirli bir davranışta bulunmaya zorlayıcı söz, emir, ferman. **YS** 39 107²; **DK** 28, 30², 54, 61, 62², 63, 119, 133, 162, 174, 175, 180, 189, 215, 220², 228², 229, 243, 248, 251², 252; **M3** 13, 91, 96, 162, 263, 453², 506², 511; **2.** Egemenlik. **DK** 17 **buyruk almak** Emir almak; talimat almak. “*Bin asır geçse de raslanmaz onun bir eşine/ Buyruk aldım diye ok fırlatıyor evdeşine...*” **YS** 42, **M3** 263 **buyruk vermek** Emretmek. “*Yarın Yavuz dirilip bize buyruk verince Kızgın kum çöllerini yeni baştan aşarız.*” **YS** 12; **DK** 28, 29, 59, 79, 147, 178, 190, 198, 202, 206, 221², 222, 228, 231, 250, 252, 253, 257; **M3** 164, 476

buyrultu a. tar. Sadrazam, vezir, beylerbeyi vb. yüksek devlet görevlileri tarafından yazılan buyruk. **DK** 17, 22², 32², 157, 228, 261

buyurmak (-i, -e) **1.** Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek. **YS** 31; **DK** 6, 26, 66, 78, 99, 133; **M3** 53, 445, 448, 470, 554; **2.** Söylemek, demek, düşüncesini bildirmek. **DK** 161 **buyurun!** “Söyleyiniz, emrediniz!” anlamında kullanılan bir seslenme sözü. **DK** 87

buz a. Donarak katı duruma gelmiş su. **DK** 70, 222², **buz tutmak** sıvının üstünde buz oluşmak, buzla kaplanmak. **DK** 222⁴, 224

→ *buz gibi*

buz gibi **1.** çok soğuk. **DK** 103; **2.** Kesinlikle. **M3** 525

buzlu sf. Buz tutmuş, buz bağlamış olan. **M3** 140

büğü a. mec. esk. Büyü; karşı durulamaz güçlü etki. “*Bilmüyordum bu örgü Acaba bir büğü mü?*” **YS** 37, 38

bühtan a. Ar. esk. Kara çalma, iftira. **M3** 154

bükmek (-i) Sertçe çevirmek, kıvırmak. **DK** 52

bükülmek (nsz) Bükme işine konu olmak, katlanmak. **M3** 178

bükülü sf. Bükülmüş olan. **DK** 237

bülbül a. Far. hay. b. Karatavukgillerden, sesinin güzelliği ile tanınmış olan ötücü kuş (*Luscinia megarhynchos*). **YS** 58, 69; **2.** mec. Sesi çok güzel olan kimse. **YS** 101; **DK** 110; **3.** mec. Âşık. “*Sevdiğim, kemençede titretiyorken yayı/ Bülbül sustu, unuttu o eski ağlamayı.*” **YS** 111

Bülent Esen öz. a. Anayasa ve hukuk alanında çalışmalar yapmış bilim adamı (1911-1975). “*...Ankara'da Bülent Esen bir hamaset heykeli gibi karşımıza dikilir.*” **M3** 524

bünye a. Ar. Yapılış, kuruluş. **M3** 61

bürümek (-i) Sarmak, kaplamak, örtmek, basmak, istila etmek. **YS** 39, 115, 128; **DK** 8

bürüme *a.* Bürümek işi. **M3** 83

bürünmek (-e) Bürüme işine konu olmak. **YS** 121; **DK** 94, 254; **M3** 508

büsbütün *zf.* İyiden iyiye, iyice, tamamen, tamamıyla, temelli. **DK** 26, 36, 51, 80², 85, 118, 120, 145, 188², 192, 193, 229², 238; **M3** 83, 223, 233, 259, 268, 269, 287, 359, 373, 435, 514, 552

büst *a. Fr.* Heykelcilikte başı, göğsü, bazen de omuzları içine alan sanat ürünü. **M3** 47, 48, 379, 484

bütçe *a. Fr.* Devletin, bir kuruluşun, bir aile veya bir kimsenin gelecekteki belirli bir süre için tasarladığı gelir ve giderlerinin tümü. **M3** 153

bütün *sf.* **1.** Çok sayıdaki varlık ve nesnelerin hepsi. **YS** 10, 16, 18, 25, 27, 28, 30, 32, 36², 41, 46, 47, 48, 69, 71², 72, 74, 77, 79, 81, 109, 110, 113, 122, 123²; **DK** 8, 9, 32, 37; **M3** 11, 12, 13², 17⁴, 18, 19, 24, 27³, 28, 29, 33², 35, 36², 40, 41, 43², 47, 54³, 57², 60³, 68², 70², 73, 74, 77, 81, 83, 85, 87, 96², 97², 98, 99², 336, 340², 343, 344, 345, 346³, 347², 349, 352, 353, 361², 362, 370, 376, 385, 389, 393, 394², 404, 408, 409², 410, 413, 429, 430, 431, 433, 438², 439, 446², 457, 459, 461², 467, 472, 473, 475², 476, 481, 482², 484, 488, 489, 491, 492², 496², 497⁴, 498², 499, 500, 505, 506, 507, 508², 509, 514, 515, 519, 520, 527, 533, 534, 536², 537, 543, 545, 550, 556; **2. sf.** Eksiksiz, tam. **DK** 6, 19, 40, 43, 48², 50, 52², 59², 60, 61, 63, 68, 69, 70, 74, 91, 101², 114, 115, 117, 118, 121, 127, 132, 136, 143², 144, 149, 150, 151², 153, 156, 157, 160, 162, 168, 169, 172, 175, 177, 178, 179², 180, 183, 186, 188, 191⁵, 197², 198, 199², 200, 202², 203, 208, 211², 215, 217, 221², 222, 224, 226, 227², 228, 232, 234, 237, 243, 245², 248, 249, 252³, 254, 255, 256, 257, 261, 262², 266, 271; **M3** 100³, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 111, 114, 118, 120²,

123, 129, 131, 133, 136⁴, 137², 142, 144, 145, 154, 155, 158, 167², 174, 178, 180, 181, 184, 188³, 189², 191, 195, 201, 205, 214, 216², 217, 219, 221, 222², 223², 224, 228, 230, 233, 234, 237, 239, 249, 250, 251⁴, 252, 253², 256, 258², 264, 269, 270, 271, 273, 274², 276, 278, 282, 285, 286, 287, 289, 290, 292², 299, 301³, 304, 306², 310, 311, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 325, 326

bütünleme *a. eğt.* Bütünleme sınavı. **bütünlemeye kalmak** bir öğrenci yarıyıl veya öğretim yılı sonunda derslerinde başarısızlığa uğramak, ikmale kalmak. **M3** 268²

bütünlük *a.* Bütün olma durumu, tamamıyet. **M3** 26

Büveyhliler *öz. a.* İran ve Irak'ta hakimiyet sağlayan Şii karakterli bir hanedan (945- 1055). "Makedonyalı İskender tarafından yıkılmış Persler, yüzyıllar sonra Araplar tarafından yıkılmış Sasanular, yüzyıllar sonra da Selçuklular tarafından yıkılmış Büveyhliler var." **M3** 216

büyücek *sf.* Biraz büyük, büyüğe yakın. **DK** 101, 159, 183; **M3** 368, 553

büyücü *a. mec.* Çevresindekileri çabuk ve güçlü olarak etkileyen kimse. **DK** 117, 157, 163, 179, 183, 195, 205, 211, 219, 262, 266², 267

büyük *sf.* **1.** Üstün niteliği olan. **YS** 25, 33², 49; **DK** 30, 44, 48², 52, 54, 55, 56², 58, 59³, 61, 62², 64², 68², 73, 84, 87², 89, 92, 97, 98, 106, 131, 136, 137, 152, 153, 161, 165³, 166, 167³, 168, 173, 174⁶, 176, 181², 182², 185, 188², 192, 193, 197, 208, 214, 216², 220, 222, 228, 230, 234, 235, 240, 241, 242, 243, 248, 250, 252, 256, 257, 260, 262, 263, 266, 267², 269, 270, 271; **M3** 11², 12², 13, 16, 17³, 19, 21, 22², 27, 33³, 34, 40³, 43, 48, 49, 54², 57², 59, 61, 78², 80, 81, 84, 86³, 89, 91, 92³, 93, 94, 95², 96², 99⁵, 100³, 101, 106², 113, 114, 120, 125, 129, 130², 132, 134, 135, 136², 136, 137, 141, 143, 146, 149, 154,

155², 156², 161, 163, 164², 167³, 168², 169⁴, 170², 173², 174, 175², 176, 177, 179, 184, 191, 196, 198, 199², 205, 206⁵, 207, 208, 211, 212³, 213, 214², 215, 216, 217, 225, 230², 236, 239², 240², 244, 246, 247, 250⁷, 251³, 263, 264, 271, 276, 279², 280², 281², 283², 285, 286, 287², 288, 290², 291, 292, 298, 299, 302, 304, 305², 318, 320, 321², 322³, 327, 328, 329, 331, 333, 334, 340, 347, 348, 352, 357, 362, 368, 372², 381, 382², 383², 389², 396, 398, 399, 405, 406², 408, 410², 412, 413², 414, 419², 421, 425, 427, 428, 430², 431², 432, 433³, 436, 438, 440², 443², 444, 445⁴, 448, 453², 455², 457, 462², 463, 466³, 467³, 469, 471⁶, 475, 477, 481², 482², 485², 486, 487, 490, 493², 497², 498, 499, 500², 501, 506, 512, 515, 516, 519, 520³, 521, 532, 535, 538, 539², 540, 542², 543², 544, 545, 546², 549³, 550, 551, 552, 553; **2.** Çok, ortalamayı aşan (soyut kavram). **YS** 76; **DK** 6², 10, 12², 15, 38; **M3** 78, 213, 227, 290, 328, 431, 492; **3.** Niceliği çok olan. **YS** 105; **4.** Yetişkin, belli bir yaşa gelmiş. **DK** 11², 14, 42, 52, 53², 56², 111; **M3** 41, 48, 77, 159, 168, 173, 197, 199, 211², 217, 222, 285, 288, 291, 305, 348, 432, 444, 462, 469, 523; **5.** sf. Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan (somut nesne), makro, **küçük** karşıtı. **DK** 25, 218; **M3** 445 **büyük gelmek** Üstün kılmak, tafdil etmek. **YS** 22

→ **Büyük Millet Meclisi, Büyük Almanya, Büyük Bizans, Büyük Britanya, Büyük Doğu derneği, Büyük Doğu gazetesi, Büyük Ermenistan, Büyük Selçuklular**

Büyük Millet Meclisi öz. a. (Türkiye’de) seçimle gelen milletvekillerinin oluşturduğu meclis. “Bir senatör bayın gündem dışı konuşma yaparak 15 yaşındaki bir ortaokul öğrencisinin komünizm sanığı olarak birkaç gün tutuklu kalmasının aleyhinde bulunmuş ve insanî sözler söylemiş. **Büyük Millet Meclisi en önemli yerdir!**” **M3** 380, 382, 549

Büyük Almanya öz. a. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi’nin 1920

yılında ilan ettiği 25 maddelik parti programında ulusal topluluğun egemen olması amaçlanan devlet. “Hitler’in ikbal günlerinde Alman İsviçre’inde beliren Nazizm ve Büyük Almanya ile birleşmek cereyanları, İsviçre külünün altındaki kuru pek güzel ortaya dökmüştür.” **M3** 404

Büyük Bizans öz. a. Bizans İmparatorluğu’nu bir Helen İmparatorluğu olarak kabul eden Yunan milliyetçilerince eskiden Bizans’a ait olan tüm toprakları yeniden elde ederek Konstantinopolis (İstanbul) başkent olmak üzere, büyük Helen İmparatorluğu’nu yeniden kurmayı hedefleyen ülkü. “Yunanlılar Büyük Bizans’ın hülyasıyla sarhoşturlar.” **M3** 136

Büyük Britanya öz. a. İrlanda Adası’nın doğusunda yer alan; İngiltere, Galler ve İskoçya’nın bulunduğu Birleşik Krallık’a bağlı ada. “İngilizlerin ülküsü En Büyük Britanya’dır, yani bütün cihana hâkim olmak.” **M3** 136

Büyük Doğu derneği öz. a. Eylül 1943’ten başlayarak çeşitli aralıklarla Mayıs 1978’e kadar yayımlanan fikrî, edebî, siyasi ve dinî muhtevalı dergi. “1945’te meşhur Irkçılar - Turancılar davasından beraat ettiğimiz zaman biz Türkçüleri evine davet ederek mükellef bir rakı ziyafeti çekmiş ve kurucusu olduğu Büyük Doğu Derneğiyle birleşmemizi teklif etmişti.” **M3** 508

Büyük Doğu gazetesi öz. a. Necip Fazıl Kısakürek tarafından kurulan gazete. “Üstad, aynı ücreti Kudret gazetesinden veya Büyük Doğu gazetesinden alsaydı o zaman ırkçılık veya Turancılık değil bambaşka bazı şeyler suç olurdu.” **M3** 68

Büyük Ermenistan öz. a. Ermeniler tarafından tarihsel ve etnik açıdan Ermeni toprakları gibi algılanan ve tüm Ermenilerin birleşmesini amaçlayan siyasi ideoloji. “Yunanlıların

Bizans, Ermenilerin Büyük Ermenistan kurmak hayalleri gibi... M3 386, 530

Büyük Selçuklular öz. a. Harezmi, Horasan, İran, Irak, Suriye, Arap Yarımadası ve Anadolu'nun büyük kısmına egemen olmuş bir Türk-İslam devleti. "Anadolu Türkleri bir zaman Merv, Rey veya İsfahan'daki Büyük Selçuklulara tabi idiler." M3 409, 433

büyükçe sf. Biraz büyük. DK 237

büyüklik a. 1. Büyük olma durumu. YS 23; DK 192, 236; M3 17, 21, 35, 36², 42², 94, 119, 136, 211, 227, 289, 368, 376; 2. mec. Büyüklere yaraşır başılayıcı davranış. M3 114, 119², 203, 207, 226, 376, 440, 444 **büyükliğini göstermek** Gönül ululuğu göstermek. M3 286

büyüleme a. Büyülemek işi, efsunlama, afsunlama. DK 118

büyülemek (-i) mec. Çekiciliği ile etkisi altına almak, birini kendine bağlamak, teshir etmek. DK 45, 115, 163, 188

büyülenmek (-den) Büyüleme işine konu olmak, afsunlanmak, sihirlenmek. DK 44, 107, 116, 117, 130, 185, 189

büyülmek (-i) Bir şeyi büyük duruma getirmek, büyütmek. M3 101

büyülü sf. mec. Gizemli bir çekiciliği, etkisi olan, sihirli. DK 119, 121, 144, 179, 186, 267

büyüme a. Büyüme işi. M3 110, 440, 459

büyüme (nsz) 1. Organizmanın bütününde veya bu bütünün bir bölümünde, boyutlar artmak, irileşmek, eskisinden büyük duruma gelmek. YS 20, 25, 36²; DK 43, 50, 73, 117, 155, 173, 214, 240, 246, 249; 2. Yetişmek. DK 58, 200; M3 186, 364; 3. Önem ve değer kazanmak. M3 41, 66, 157, 280, 459; 4. Genişlemek. M3 41², 89, 95, 110, 508

büyütme a. Büyütmek işi. M3 479

büyütmek (-i) 1. Yetiştirmek, bakmak. YS 22², 39; DK 73, 99, 155; 2. mec. Abartmak, mübalağa etmek. M3 445, 448

c, C

c Türk alfabesinin üçüncü sırasında yer alan ve Ce adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından ötümlü, katışık diş - diş eti ünsüzünü gösterir. **M3** 426

cadı *a. Far. mec.* Kötülük yaparak başkalarına zarar veren kadın. **DK** 114²

câh *a. Far.* Makam, mansıp, kadir, itibar. “Baş eğmedik edâniye ikbal ü câh için/ Mâziye, ırka, sancağadır iftihârımız.” **YS** 131

cahil *sf. Ar.* Belli bir konuda yeterli bilgisi olmayan. **M3** 38, 51, 52², 53³, 54², 228, 236, 270, 276, 353, 424, 452³, 454, 461⁴, 462, 470, 478, 484, 502, 506, 531, 540

caiz *sf. Ar. esk.* Uygun, yerinde sayılan, yakışık alan. **M3** 425, 458, 512

caka *a. İt. argo* Gösteriş, çalım, kabadayılık, fiyaka. **M3** 13, 190 **caka yapmak** gösterişli davranmak, fiyakalı durumda olmak. **M3** 452 **cakasını bozmak** Çalımına engel olmak, böbürlenmesini boşa çıkarmak. **YS** 12

cakacı *sf.* Caka yapmayı seven. **M3** 452

cam *a. Far.* Soda veya potas katılmış silisli kumun ateşte eritilmesiyle yapılan sert, saydam ve çabuk kırılır cisim. **M3** 360

camî *a. Ar. din b.* Müslümanların namaz kılmak için toplandıkları yer. **M3** 26, 118, 290, 489, 531

can *a. Far.* **1.** İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümlü vücuttan ayrılan madde dışı varlık. **YS** 18, 29, 42, 105, 106, 107², 30²; **DK** 42², 43, 91, 140; **M3** 153, 222, 236, 251, 383, 482; **2.** Yaşama, hayat. **DK** 6 **can alacak nokta (veya yer)** Bir şeyin en önemli yeri. **M3** 318 **can harcamak** Ölüme yol açmak,

cana kıymak, kan akıtmak. “Bir millet, ülküsüne varmak için ırmaklar gibi kan akıtır, yığınlarla can harcar.” **M3** 88, 115, 236; **DK** 55 **can vermek** Ölmek. **YS** 10, 11, 20, 22², 25, 46, 55, 110; **DK** 41; **M3** 241, 280, 286 **can yıpratmak** Kötü sonuca uğratmak, acı vermek; bir kimseyi ve topluluğu çok zarar ve ziyana sokmak. “Kar altında kanlar döktük, canlar yıprattık; Aç yaşadık, susuz kaldık, taşlarda yattık.” **YS** 16 **cana (veya canına) can katmak** Yaşama gücünü artırmak. **DK** 36, 53 **cana kıymak** Öldürmek. **YS** 29, 30 **cana minnet saymak (veya bilmek)** Bir lütf olarak kabul etmek. **DK** 30, 49 **canı sıkılmak** İçi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duymak. **DK** 56 **canı yanmak** çok acı duymak. **DK** 21 **canına değmek** Çok hoşlanmak. **YS** 69 **canına kıymak** Acımadan öldürmek. **DK** 14

→ *can acısı, can alıcı, can düşmanı, can kulağı, can kuşu, can pazarı, can yoldaşı*

can acısı *a.* Vücudun herhangi bir yerinde duyulan şiddetli acı. **DK** 138

can alıcı *sf.* En önemli, çarpıcı. **M3** 66, 178, 331 **can atmak** Şiddetle arzu etmek, çok istemek. **YS** 17, 30

can düşmanı *a. mec.* Aşırı düşmanlık güden kimse. **M3** 286, 288, 437

can kulağı *a.* Çok yakın dost, sırdaş. **DK** 108 **can kulağı ile dinlemek** çok dikkatli dinlemek. **DK** 73, 145, 153

can kuşu *a.* Ruh. **YS** 107

can pazarı *a. mec.* Herkesin kendi canının kaygısına düştüğü ve kendini kurtarmaya çalıştığı bir durum. **DK** 30, 96; **M3** 445

can yoldaşı *a.* Yalnızlıktan kurtulmak için birlikte yaşanan kimse. **DK** 8

canavar *sf. Far. mec.* Acımasız, kötü ruhlu, zalim (kimse). **DK** 110², 147, 163;

M3 252, 310, 359

canavarlık *a.* Canavar gibi davranma. **DK** 147

candan *sf.* İçten, yürekten, gönülden, samimi. **YS** 81; **DK** 31

Candarlı Türk Beyliği *öz. a.* Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra Kastamonu ve çevresinde kurulan Türkmen beyliği. "1461/2'de *Candarlı Türk beyliğini aldı.*" **M3** 292

Candaroğlu *öz. a. bk.* **Candarlı Türk beyliği.** **DK** 90

cani *sf. Ar. mec.* Acımasız, gaddar. **M3** 358, 359²

canlandırılmak (*nsz*) Canlandırma işine konu olmak. **M3** 276

canlandırmak (*-i*) Canlanmasını sağlamak, canlanmasına yol açmak. **M3** 476

canlanmak (*-den*) *mec.* Etkinliği artmak, hareketlilik kazanmak. **DK** 9, 124, 128

canlı *sf.* Canı olan, diri, yaşayan. **M3** 83, 176, 219, 260, 302, 496, 499,

canlı *sf.* Canı olan, diri, yaşayan. **YS** 40

cansız *sf. 1.* Canını yitirmiş, ölmüş. **DK** 136, 172; **M3** 219; **2.** *zf. mec.* Güçsüz, mecalsiz bir biçimde. **YS** 25

Câsiye Suresi *öz. a.* Kur'an surelerinden biri. "Nitekim *Lâiklik ve İslâmiyet broşüründe bahsettiğin Caciye suresi diye bir sure Kur'an'da yoktur. Câsiye suresi vardır.*" **M3** 48

casus *a. Ar.* Bir devlet veya kuruluşun gizli amaçları için çalışan kimse, dil avcısı, çarşı, ajan. **M3** 317, 545

casusluk *a.* Casus olma durumu, dil avcılığı, çarşıtlık, ajanlık, espionaj. **M3** 301², 345 472, 488 **casusluk etmek** Casus

olarak çalışmak. **M3** 110

caydırmak (*-i*) Cayma işini yaptırmak. **M3** 162

caymak (*-den*) Sözüden, kararından dönmek, vazgeçmek. **DK** 8; **M3** 532

caz *a. İng.* Başlangıçta Kuzey Amerika zencilerine aitken sonraları bütün dünyada benimsenen bir müzik türü. **M3** 159, 208

cazbant *a. İng.* Caz müziği çalan orkestra. **YS** 17

cazibe *a. Ar.* Çekicilik. **M3** 457⁶

cebeli *a. tar.* Osmanlı Devleti'nde, savaş sırasında tımar, zeamet sahiplerinin dirlikleri oranına göre yanlarında götürmekle yükümlü buldukları atlı asker. **DK** 23, 49, 50, 55, 582, 592, 61, 66, 68, 70, 78

cebin (*doğ.*) **cebîn** *sf. Ar. esk.* Korkak. **M3** 89

cebrî (*doğ.*) **cebrî** *sf. Ar. esk.* Zorla yapılan. **M3** 225

ceffekalem *zf. Ar. esk.* Düşünüp taşınmadan, bir çırpıda. **M3** 298

cehalet *a. Ar.* Bilgisizlik. **M3** 182, 188, 220, 398, 458², 462, 347, 508

cehennem *a. Ar. din b.* Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu. **DK** 27, 97, 164; **M3** 118, 500, 507

cehennemlik *sf.* Öldükten sonra yerinin cehennem olacağı sanılan, cehenneme layık (kimse). **M3** 492

cehil *a. Ar. esk.* Bilgisizlik, bilmezlik. **M3** 424, 449, 461

ceket *a. Fr.* Erkeklerin ve kadınların giydiği, genellikle önden düğmeli, kalçayı örten, kollu üst giysisi. **M3** 365

Celal Bayar öz. a. Türk siyasetçi, devlet adamı ve cumhurbaşkanı (1883 - 1986). “*Meselâ Celal Bayar’ın altı oklu bayrağı millî bayrak yapmak istemesi hakkındaki satırlar bu nevidendir.*” **M3** 26, 515, 543

Celal Yardımcı öz. a. Türk siyasetçi, devlet adamı ve bakanı (1911 - 1986). “*O zamanın Milli Eğitim Bakanlarından Celal Yardımcı’nın da kürt olması kuvvetle muhtemeldir.*” **M3** 381

Celâlî İsyanları öz. a. 16. ve 17. yüzyıllarda, Anadolu’da Yavuz Sultan Selim döneminde başlayan ve IV. Mehmed dönemine kadar devam eden süreçte devlete karşı ekonomik, sosyal, askeri ve siyasi nedenlerle ayaklanmalara verilen ad. “*Aksine, milleti ikiye bölmek ve vicdan birliğine engel olmak gibi berbat bir tarafı vardır ki, en verimli sonucu Celâlî isyanlarının Anadolu’yu tekrar kana bulamasından başka bir şey olamaz.*” **M3** 435, 445

cellat (doğ.) **cellât** a. Ar. Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse. **M3** 359

Cellat Mıstık öz. a. **DK** 26², 27², 28, 29

cemaat a. Ar. Bir dinden veya bir soydan olanların topluluğu. **M3** 97, 290, 380, 389, 394, 408, 461²

Cemal Aktoğu öz. a. Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı gazilerinden emekli topçu albayı. “*Birinci Cihan ve İstiklâl Savaşı gazilerinden emekli topçu albayı Cemal Aktoğu 4.8.1969’da hayata veda etti...*” **M3** 489

cemal a. Ar. esk. Yüz güzelliği. **M3** 438

Cemal Gürsel öz. a. Türk asker, siyasetçi, devlet adamı ve cumhurbaşkanı (1895-1966). “*Cihan çapında güçlü bir tehlike olan komünizmin yanında, Cemal Gürsel’in bir iki milyonluk ilkel kürtleri anması boşuna değildi.*” **M3** 380²

Cemal Madanoğlu öz. a. Türk asker (1907 - 1993). “*Solcuların tehlikesini hala anlamayan kurmaylar arasında 38’lerden Cemal Madanoğlu ile Ahmet Yıldız’ı da gösterebiliriz.*” **M3** 370

Cemal Tural öz. a. Türk asker ve siyasetçi, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin 13. Genelkurmay başkanı (1905 – 1981). “*Bugünkü başkomutan Cemal Tural Turancı değil mi?*” **M3** 47

cemiyet a. Ar. top. b. Toplum. **M3** 106, 109, 134², 139, 153, 177², 179², 181², 186, 199, 222², 258², 259, 288², 290, 341², 339²

Cenabı Mevlâna öz. a. bk. **Mevlâna**. **M3** 448²

Cenabı Pir Hazretleri Mevlânâ öz. a. bk. **Mevlâna**. **M3** 443, 448

Cenabı Pir öz. a. bk. **Mevlânâ**. **M3** 445²

cenaze a. Ar. Kefenlenip tabuta konmuş, gömülmeye hazırlanmış insan ölüsü. **M3** 475, 477, 489⁴, 492

Ceneviz öz. a. bk. **Ceneviz Cumhuriyeti**. **DK** 83; **M3** 292

Ceneviz Cumhuriyeti öz. a. Bugünkü Cenova civarında hüküm sürmüş tarihi devlet. “*Akkoyunlu Türk İmparatorluğu ile Macaristan ve Napoli Krallıkları ve Venedik Ceneviz cumhuriyetleri yenilmiş...*” **M3** 292

Cenevizce öz. a. Eski İtalyanca. “*Cenevizce konuştum.*” **DK** 83²

Cenevre öz. a. İsviçre’de Cenevre Gölü kıyısında yer alan şehir. “*Babasının Cenevre’de ameliyat olurken ölmesini anlatırken bu ölümün ona yakıştığını söyleyerek kendi tabiriyle “bıçak altında” olan bu ölümü âdeta kahramanlık gibi göstermesini yadırgamamak elden gelmiyor.*” **M3** 514

Cengiz Han öz. a.

Moğol Börçigin ailesinden siyasetçi, asker ve han (1162 - 1227). “Cengiz Han’ın oğlu Çağatay, bir gün, küçük kardeşi olup büyük kağanlık mevkiinde bulunan Ögedey ile birlikte çok içerek ciddiyete aykırı sayılabilecek bir harekette bulunmuş...” M3 163

Cengizler öz. a. bk. **Moğollar**. M3 280

cenk a. Far. Kahramanca mücadele, çarpışma, savaş. YS 36

cennet a. Ar. din b. Dinî inanışlara göre dünyada iyilik yapanların, günahsızların, öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt. M3 118, 124, 125³, 162, 310, 348, 362, 447, 455², 463, 466², 491, 492, 498, 502², 506, 507 **cennetmekân** sf. Cennetlik. M3 503

cenubî sf. Ar. esk. Güneyle ilgili, güneye özgü olan. M3 129

→ **Cenubî Amerika**

Cenubî Amerika öz. a. Güney Amerika. “En uzak köşelerde, Cenubî Amerika sahillerinden uzak şehirlerde yaşayan Türkler vardır.” M3 198

cenup a. Ar. esk. Güney. M3 134, 144

cephane a. Far. ask. Ateşli silahlarla atılmak için hazırlanan her türlü patlayıcı madde, mühimmat. M3 31

cephanelik a. Cephanenin saklanması yarar kapalı ve korunmuş yer. M3 306

ceph a. Ar. ask. 1. Üzerinde savaşın sürdüğü bölge. YS 17; M3 118, 127, 153, 251, 252, 256², 376; 2. mec. Yan, yön, taraf. M3 177 **ceph almak** Hasım durumu takınmak, bir düşünceye karşı olmak, direnmek. M3 310, 510, 550, 553 **ceph tutmak** Cephe almak, hasım durumu takınmak, bir düşünceye karşı olmak, direnmek. “O kadar asil bir milletiz ki, insanların en çok vahşileştiği bir sahne olan muharebe meydanlarında bile insanlığımızı kaybetmez ve kendimizi

karşımızda cephe tutan düşmanlara da sevdirebiliriz.” M3 198

cepken a. Kolları yırtmaçlı ve uzun, harçla işlenmiş bir tür kısa, yakasız üst giysisi. YS 29, 30; DK 22, 65

cereme a. Ar. esk. Başkası tarafından yapılan veya kaza sonucu ortaya çıkan zararı ödeme. M3 371

cereyan a. Ar. Bir şeyin gelişme, olma durumu. M3 110², 404, 416²

Cermanya öz. a. bk. **Cermanya İmparatorluğu**. YS 32

Cermanya İmparatorluğu öz. a. 18 Ocak 1871’de Prusya ve diğer küçük Alman devletlerinin birleşmesiyle oluşan birleşik Alman devleti. “Cermanya İmparatorluğu ile yapılan savaşlara da yardımcı kuvvet olarak katılıyordu.” M3 368

Cermen öz. a. 1. Bugünkü Almanya’yı, Bohemya ve Polonya’nın batı bölümünü kapsayan Cermanya’da milattan önce III. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar oturan halk. 2. Bu halktan olan kimse. YS 32; M3 139², 283, 407, 418

Cermenlik öz. a. Cermen olma durumu. “Çekilince kılıçlar yeniden Haçova’da Paramparça ederiz Cermenliğin haçını.” YS 11, 32

cesaret (doğ.) **cesâret** a. Ar. Güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven. DK 162; M3 244², 460, 494 **cesaret etmek** Korkulması gereken bir işe korkmadan girişmek, göze almak. DK 45 **cesaret vermek** Birinin yılgınlığını gidermek, birini yüreklendirmek. M3 232 (**birinin**) **cesaretini kırmak** Yürekliliğini gidermek, korkutmak. DK 162 **cesaretini toplamak** Kendine güven duygusunu, yürekliliğini ve atılganlığını bir araya getirmek. DK 118

cesaretlenmek (nsz, -den) Yılgınlığı

gitmek, yüreklenmek, yiğitlenmek. **DK** 46

ceset *a. Ar.* Ölü beden, naaş. **M3** 265, 507

cesur *sf. Ar.* Yürekli. **M3** 34, 365

cetvel *a. Ar.* Doğru çizgileri çizmeye yarayan, dereceli veya derecesiz, tahtadan, plastikten, madenden yapılmış araç, çizgilik. **M3** 274, 276

cevap *a. Ar.* Bir soruya, bir isteğe, bir söz veya yazıya verilen karşılık, yanıt. **DK** 34, 85², 88, 97², 98, 105, 107, 108, 118, 120, 125, 126, 127, 130, 137, 138, 140², 141, 142, 146, 147, 148², 152, 154, 155, 156, 157², 159, 161², 162, 163, 165, 166², 167, 169, 172, 177; **M3** 51, 133, 180, 184, 230, 401, 423, 424, 425, 493, 495, 496, 521², 543, 554 **cevap vermek** Karşılık olarak bildirmek veya söylemek. **YS** 17; **DK** 6, 9², 10, 18, 26, 29, 30, 34, 35, 54, 55, 56², 60², 61, 66, 73, 79, 80, 72, 78; **M3** 42, 43, 74, 135, 153, 163, 185, 200, 231, 305, 311, 322, 335, 343, 347, 389, 408, 416, 420³, 422², 423³, 425, 438, 455, 470, 485, 494, 515, 517, 520, 533, 536, 553

cevapsız *sf.* Cevabı verilmemiş, karşılıksız, yanıtsız. **cevapsız kalmak** Cevap alınamamak. **DK** 119

Cevat Abbas *öz. a.* Türk asker ve siyasetçi, Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaveri (1887 - 1943). "Aynı mecliste bulunmak, yani sofrada oturmak eşitlik sağlasaydı Cevat Abbas'ın, Recep Zühtü'nün, Kılıç Ali'nin de Atatürk'le eşit olması icab ederdi." **M3** 515

Cevdet Sunay *öz. a.* Türk asker, devlet adamı ve cumhurbaşkanı (1899 - 1982). "Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve beraberindekiler diün Gaziantep'e gelmişlerdir." **M3** 74, 390, 520, 521², 522, 526

cevher *a. Ar.* Bir şeyin özü, maya, gevher. **YS** 46; **DK** 98; **M3** 129, 196, 198, 229², 460²

ceylan (*doğ.*) **ceylân** *a. Far. hay.* Çift

parmaklılardan, boynuzlugiller familyasından, çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan, ahu, gazal. **YS** 10

→ **ceylân gözlü**

ceylân gözlü *sf.* Süzgün ve tatlı bakışlı. "Ne bu ceylân gözlerin/ Hangisine varırsın" **YS** 38

ceza *a. Ar. huk.* Suç işleyen bir kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna karşı yasaların öngördüğü yaptırım. **M3** 67, 164, 186, 188², 189, 277, 323, 501, 510², 523 **ceza almak** Cezalandırılmak. **M3** 276 **ceza görmek** Kendisine ceza verilmek, cezalandırılmak. **M3** 190 **ceza konmak** cezalandırılmak; cezaya çarptırılmak, ceza verilmek, tecziye edilmek. "Maziden kalan bütün millî kültür ve medeniyet eserlerimizin hızla onarılmasına başlanır ve bunları tahrip edenler hakkında ağır cezalar konur." **M3** 278 **ceza vermek** Cezalandırmak. **M3** 523

cezai (*doğ.*) **cezâî** *sf. Ar. esk.* Ceza ile ilgili, cezaya ilişkin, cezaya dayanan. **M3** 355

cezalandırılma *a.* Cezalandırılmak işi. **M3** 69, 163

cezalandırma *a.* Cezalandırmak işi. **M3** 501

cezalandırmak (*-i*) Bir kimseye veya varlığa ceza vermek. **M3** 496

cezbe *a. Ar. esk.* Bir duygu veya bir inanişin etkisiyle aşırı ölçüde coşup kendinden geçme durumu. **cezbe** **tutulmak** (**veya kapılmak**) Bir duygu veya bir inanişin etkisiyle aşırı ölçüde coşup kendinden geçmek. **M3** 353

Charles Quint *öz. a.* Kutsal Roma İmparatoru, İspanya Kralı, Habsburg Hollandası Lordu ve Burgonya Kontu (1500 - 1558). "Kanuni, boy ölçüşmek

için Charles-Quint'in ordusunu ararken böyle yıkılmaz ruhlu bir topluma dayanıyordu.” **M3** 164

Churchill öz. a. Britanyalı politikacı (1874 - 1965). “*İkinci Cihan Savaşında İsmet Paşa'nın Churchill'le görüşmesine ait bir latife vardır.*” **M3** 311², 326, 345

cılız sf. Çok zayıf ve güçsüz, eneze, nahif. **M3** 196

cıvıklık a. Cıvık olma durumu. **M3** 383

cıvımak (nsz) mec. Saygısızca davranışta bulunmak. **M3** 163

CİA öz. a. 1947'de Amerika Birleşik Devletleri başkanlarından Harry Truman döneminde kurulan, ABD dışındaki ülkelerle ilgili istihbarat bilgilerini toplayan kurum. “*...polis, FBI, CIA'ya girmek için başka yollar da vardır.*” **M3** 533²

Cibali öz. a. İstanbul'un Fatih İlçesi'nde Unkapanı'ndan Eyüp'e doğru Haliç'in batı kıyısındaki cami. “*Millî miras, Cibali imamının tenekesi değildir.*” **M3** 68, 94

cibilliyet a. Ar. esk. Yaradılış. **M3** 551

cidden zf. Ar. Ciddi olarak, gerçekten. **M3** 48, 217, 329, 390, 452, 462

ciddi a. sf. Ar. Şaka olmayan, gerçek. **DK** 78, 103; **M3** 34, 47, 57, 60, 70², 112, 123, 159, 170, 189, 213³, 217, 227, 257, 270, 278, 290, 380, 416, 453, 467, 478, 485², 503, 556

ciddileşmek (nsz) Ciddi bir durum almak. **DK** 38, 65

ciddilik a. Ciddi durum. **DK** 27

ciddiyet a. Ar. Ağırbaşlılık. **DK** 56; **M3** 108, 163², 180², 383

ciddiyetle zf. Ciddi bir şekilde. “*Bu sözler o kadar büyük bir ciddiyetle ve o kadar*

sevimli bir eda ile söylenmişti ki Çakar gülümsedi...” **DK** 38, 61²; **M3** 336, 344

ciddiyetsizlik a. Ciddiyetsiz olma durumu. **M3** 59

ciğer a. Far. **1.** Akciğerlerle karaciğerin ortak adı. **DK** 143; **M3** 228; **2.** mec. Yürek, iç. **YS** 47 **ciğeri parçalanmak** Yüreği parçalanmak. **YS** 47 **ciğerleri su toplamak** *tıp* Akciğeri çevreleyen plevra boşluğunun yangı kapması sonucu akciğere basıncı uygulayıp nefes darlığı oluşturmak. “*Konya'yı kuşatırken sağanaklardan ıslanıp üşütmüştü. Ciğerleri su toplamış diyorlardı.*” **DK** 60

cihan (doğ.) **cihân** a. Far. Dünya. **YS** 41, 42, 48, 125, 129, 131, 135² **cihâna değişmemek** Her şeyden daha fazla sevmek. “*Bin cihâna değişmem/ Şu öksüz Türklüğümü...*” **YS** 38; **M3** 84², 85, 87, 132, 133, 134², 136, 137, 173, 201, 207, 245², 253, 256, 265, 287, 315, 340, 380, 398, 431, 445, 475, 527, 534, 538

cihangirlik a. Cihangir olma durumu. **M3** 455, 457

cihat a. Ar. Din uğruna yapılan savaş. **M3** 437

Cihat Baban öz. a. Türk gazeteci ve siyasetçi (1911 - 1984). “*Halk Partisinden Cihat Baban ve Esat Mahmut Karakurt Kürt'türler.*” **M3** 381

Cihat Bilgehan öz. a. Türk siyasetçi ve hukukçu (1923 - 1981). “*Adalet Partisinden Devlet Bakanı Cihat Bilgehan ile Gümrük ve Tekel Bakanı İbrahim Tekin de Kürt asıllıdır.*” **M3** 382

cihet a. Ar. Yön, yan, taraf. **M3** 31 ,68², 113, 149, 270, 458

cilalı sf. Cilasılı olan, cila sürülmüş, cila ile parlatılmış, mücella. **M3** 252

cilt a. Ar. Formaları, yaprakları birbirine dikerek veya yapıştırarak kitap, defter,

dergi vb.ne geçirilen deri, bez veya kâğıtla kaplı kapak. **M3** 505

ciltlik *sf.* Ciltlerden oluşan. **M3** 63

cilve *a. Far.* Hoşa gitmek için yapılan davranış, kırıtmak, naz. **YS** 102; **M3** 292
cilve yapmak Nazlanmak, kırıtmak. **YS** 19

cilveli *sf.* Cilvesi olan, cilve yapan, cilvekâr, cilvebaz. **YS** 16

cima (*doğ.*) **cimâ** *a. esk.* İnsanlarda çiftleşme, cinsel ilişki. **M3** 491

cin *a. Ar. din b.* Dinî inanişâ göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahî emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık. **DK** 110, 112

cinayet *a. Ar.* Adam öldürme. **M3** 75, 282, 321³, 322, 359, 363, 367, 453, 473, 484, 503, 523, 530, 536, 542

cins *a. Ar.* Tür, çeşit. **DK** 61; **M3** 83³, 108, 126, 148, 164, 174, 196, 251, 349, 455, 485, 491, 494, 495, 532, 534, 544²,

cinsi (*doğ.*) **cinsî** *sf. Ar. esk.* Cinsel. **YS** 22

cirit *a. Ar. sp.* At koşturup birbirine değnek atarak takım hâlinde oynanan oyun, cirit oyunu. **DK** 23; **M3** 189

cisim *a. Ar.* Gövde, beden, vücut. **YS** 24; **M3** 74

civar *sf. Ar.* Yakınında olan. **M3** 144, 524

civcivli *sf. mec.* Gürültülü patırtılı, telaşlı. **M3** 354

Cizrelioğlu *öz. a. bk.* **Selâhattin Cizrelioğlu.** **M3** 554

coğrafi *sf. Ar.* Coğrafya ile ilgili. **M3** 104, 439, 527, 553

coğrafya *a. Ar.* **1.** Yeryüzünü fiziksel,

ekonomik, beşerî, siyasal yönlerden inceleyen bilim. **M3** 161², 186, 276, 302; **2.** Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen, fiziksel, ekonomik, beşerî, siyasal gerçekliklerin tümü. **M3** 189, 270², 434

cop *a. Ar.* Kalın, kısa değnek. **M3** 365

çoşkun *sf.* **1.** Coşmuş olan. **YS** 23, 58, 62; **2. sf.** Coşkulu. **YS** 47, 76, 112; **M3** 12

çoşmak (*nsz*) **1.** Doğa olaylarından herhangi biri birdenbire çoğalıp hızlanmak. **YS** 83; **DK** 121, 148; **2.** Heyecanlanmak, içten içe kaynamak, aşırı duygulanmak. **YS** 119; **M3** 227

çoşturmak (*-i*) Coşmasını sağlamak, coşmasına yol açmak. **YS** 119; **M3** 136

cömert *sf. Far.* Para ve malını esirgemedi veren, eli açık, selek, semih, ahi, bonkör. **M3** 212

cuma *a. Ar.* Perşembe ile cumartesi arasındaki gün. **DK** 36

cumartesi *a.* Cuma ile pazar arasındaki gün. **M3** 212

cumhur *a. Ar. esk.* Halk.

→ **cumhurbaşkanı**

cumhurbaşkanı *a.* Cumhuriyetle yönetilen ülkelerde devlet başkanı, reisicumhur, cumhur reisi. **M3** 53, 74, 93, 380, 385, 390, 410², 520⁴

cumhurbaşkanlığı *a.* Cumhurbaşkanının makamı. **M3** 47, 290, 416, 554

cumhuriyet *a. Ar.* Millet, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçim. **M3** 24, 107, 155, 156, 177, 178², 230, 289², 290, 311, 341, 358³, 367, 383, 428, 451, 508, 512², 524, 527, 530², 535, 538²

→ **Cumhuriyet Bayramı,**

Cumhuriyet Devri, Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet Bayramı öz. a. 29 Ekim 1923'te kurulan cumhuriyeti kutlamak üzere yasayla kabul edilmiş olan bayram, ulusal bayram. **M3** 181, 223

Cumhuriyet Devri öz. a. Cumhuriyet'in kuruluşu ve gelişmesi oluşan sosyal, ekonomik ve siyasi ortam (1923- 1938). "...kısa ömürlü cumhuriyet devrinin sonuna kadar gördüğümüz binlerce örnek, devlette mühim mevkilere geçirilen yabancı kanlıların ihanetlerini göstermektedir." **M3** 98

Cumhuriyet gazetesi öz. a. 7 Mayıs 1924 tarihinden beri Türkiye'de yayımlanan günlük gazete. **M3** 53, 370, 512, 520, 524, 533

cumhuriyetçi sf. Cumhuriyet yanlısı olan, cumhuriyetperver. **M3** 223, 375, 477

cumhuriyetçilik a. Cumhuriyetçi olma durumu. **M3** 519, 530

curcuna a. Gürültülü, karışık durum. **M3** 523, 531

cüce sf. Boyu, normalden çok daha kısa olan (kimse). **M3** 227

cümle a. db. **1.** Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce. **M3** 40, 59, 153, 216, 251, 387, 388, 420, 514³, 529; **2.** sf. Bütün, hep. **YS** 123; **DK** 19

→ **cümle âlem**

cümle âlem zm. Herkes. **DK** 30

cürüm a. huk. Suç. **M3** 241

cüzi sf. Ar. Az, azıcık, pek az. **M3** 260, 457, 459

ç, Ç

ç Türk alfabesinin dördüncü sırasında yer alan ve **Çe** adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından ötümsüz, katışık, dış-diş eti ünsüzünü gösterir. **M3** 427

çaba *a.* Herhangi bir işi yapmak için ortaya konan güç, zorlu, sürekli çalışma, gayret, ceht, efor. **M3** 318, 550

çabalama *a.* Çabalamak işi. **M3** 446

çabalamak (-e) Güç bir durumdan kurtulmaya uğraşmak. **DK** 61; **M3** 24, 84, 322, 344, 347, 488

çabucak *zf.* Vakit geçirmeden, kısa sürede, acelelen, acilen, alelacele, anında, bir anda, bir çırpıda, birden, bir hamlede, bir koşu, bir lahzada, bir solukta, çabucacık, çabuk, çabukça, çarçabuk, dakikasında, derakap, derhâl, hemen, hemencecik, hemencek, hızla, hızlı, hızlı hızlı, ivedilikle, lahzada, müstacelen, palas pandıras, serian, süratle, şipşak, tez beri, tezce, tezelden, yellim yelalim. **YS** 85; **DK** 75

çabuk *sf.* Aceleci. **DK** 5, 12, 33, 44, 58, 96, 113, 117, 121, 138, 139, 143², 151, 155, 161, 171; **M3** 48, 96, 120, 317, 329, 337, 389

→ **çabuk çabuk**

çabuk çabuk *zf.* Çabuk olarak, ivedilikle. **DK** 25; **M3** 485

çabukluk *a.* Çabuk olma durumu, hız, sürat. **M3** 527

çabuklukla *zf.* Hızla, süratle. “Çakır, bu sırada büyük bir çabuklukla iş görüyordu.” **DK** 10, 176²

çadır *a.* Far. Keçe, deri, kıl dokuma, sık dokunmuş kalın bez veya plastik

maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, çerçe, oba, otağ. **DK** 53⁴, 55, 69, 70⁴, 71, 72, 98, 99, 110², 112, 113³, 115², 123³, 125⁵, 127², 130⁴, 131, 150², 151, 158, 161⁷, 162⁶, 166², 167², 169, 171, 175, 177, 178⁵, 179, 180⁴, 181²; **M3** 164, 344 **çadır kurmak** Çadırı, içinde oturulabilecek bir duruma getirmek. **M3** 267, 354, 459

çadırılık *sf.* Herhangi bir sayıda çadırdan oluşan. “Topu topu dört beş yüz çadırılık bir obanın içinde bu kadar tanınmış bir kız kimin nesidir, bilinmez olur mu ?” **DK** 110

çağ *a.* 1. Zaman dilimi, vakit. **YS** 77, 107, 113; **DK** 37, 68; **M3** 18, 27, 108, 161, 163, 175, 205, 229, 232, 233, 287, 291², 312, 346, 434, 437, 451, 469, 474, 482, 497, 512, 519, 531², 540, 547; 2. Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman parçası, dönem, devir. **M3** 12, 24, 62, 98, 163, 207, 212, 263, 283, 301, 368², 357, 371, 381², 414, 419, 434, 437, 459, 481, 483, 486, 491, 512, 531

Çağatay (I) *öz. a.* Cengiz Hanın oğlu. “Cengiz Han’ın oğlu Çağatay, bir gün, küçük kardeşi olup büyük kağanlık mevkiinde bulunan Ögedey ile birlikte çok içerek ciddiyete aykırı sayılabilecek bir harekette bulunmuş...” **M3** 163

Çağatay (II) *öz. a. bk.* Çağataylılar. **DK** 156

Çağataylılar *öz. a.* Moğol hükümdarı Cengiz Han’ın ölümünden sonra oğlu Çağatay Han adına Türkistan’ın tamamını içine alacak şekilde kurulan Türkleşmiş Moğol devleti. “Fakat 1402’den 1447’ye, yani Şahruh’un ölümüne kadar 45 yıl Çağataylıların, yani “kahpe Timur” hanedanının hâkimiyetini kabul etti.” **DK** 15, 156, 165; **M3** 433

çağırma *a.* Çağırma işi. **M3** 449

çağırma (-i) Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek. **YS** 99²; **DK** 16, 69, 78, 139; **M3** 46, 126, 303,

309, 363, 366, 451, 457, 476

çağrtmak (-i, -e) Çağırma işini yaptırmak. **DK** 90, 157; **M3** 209

çağlayan *a.* Küçük bir akarsuyun, çok yüksek olmayan bir yerden dökülüp aktığı yer, küçük şelale, çağlar. **M3** 13

çağrılmak (*nsz, -e*) Çağırma işi yapılmak. **DK** 92

çakıl *a. min.* Çakıl taşı. **çakıl taşı** *a. min.* Deniz kıyılarında veya derelerde suyun aşındırması ile sivrilikleri kaybolmuş, toparlak veya badem biçiminde ufak bir taş türü, çakıl. **DK** 144

Çağrı Beğ *öz. a.* Selçuklu hükümdarı (990-1060). "Çağrı Beğ'le Tuğrul Beğ'in kurduğu devlet İtalyalı melezlerden üstündür elbet" **YS** 31, 43

çağrılma *a.* Çağrılmak işi. **M3** 363

çağrılmak (*nsz, -e*) Çağırma işi yapılmak. **M3** 203, 213, 533

çakal *a. Far. argo* Kurnaz, yalancı, düzensiz, aşâğılık kimse. **YS** 34; **M3** 75

Çakır Ağa *öz. a.* **DK** 6⁵, 7³, 8⁴, 9⁵, 10⁶, 11⁶, 12⁵, 14, 15³, 16⁶, 17⁴, 18⁵, 19⁶, 20⁶, 21⁵, 22³, 23⁵, 24, 25⁷, 26³, 27⁶, 28², 29², 30⁵, 31³, 32³, 33³, 34³, 35², 36⁴, 37³, 38⁶, 39², 40, 89, 90, 102

Çakır *öz. a.* **DK** 21, 22², 45, 83², 84⁴, 85², 85, 86³, 87², 88³, 89², 91², 93⁵, 94³, 96³, 97⁵, 98², 99³, 101, 100⁴, 101³, 102, 103⁵, 104³, 105, 107, 108², 109, 110, 111, 112³, 113³, 123, 124⁴, 125, 133², 168³, 169², 202

Çakırcalı Efe *öz. a.* Ege efelik kültürünün en ünlü simalarından biri (1872 - 1911). "Daha önce de "Çakırcalı Efe" çıktığı gibi..." **M3** 528

Çaldıran *öz. a.* Çaldıran Savaşı. "Mısraları içinde en güzel ve derini Batıda "Niğebolu", doğuda

"Çaldıran'dır." **YS** 11, 12

çalabilmek (-i) Çalma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 112

çaldırmak (*nsz*) Çalma işini yaptırmak. **M3** 209

çalgıcı *a.* Çalgı çalmayı kendine meslek edinmiş kimse. **M3** 208, 209

çalınmak (*nsz*) Çalma işine konu olmak. **YS** 35, 62; **DK** 63, 130; **M3** 155, 360, 370, 492²,

çalış *a.* Çalma işi. **DK** 144

çalışılmak (*nsz*) Çalışma işine konu olmak. **M3** 111, 113, 297, 516

çalışkan *sf.* Gayretli, çalışmayı seven, faal. **M3** 222, 267, 271

çalışma *a.* Çalışmak işi, emek, say. **M3** 16, 59, 63, 128, 153, 154, 171, 191, 212, 213, 328, 346, 371, 476, 484, 490, 546

çalışmak (-e) Bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak, çaba harcamak. **DK** 9, 21, 27, 51, 62, 90, 117, 124, 127, 137, 177, 179; **M3** 13, 24, 54, 55, 84², 109, 111, 112², 113, 129, 130, 132², 134, 141², 142, 153², 156³, 178, 179, 182, 198², 200, 214, 215, 216, 218², 220, 223, 239², 240², 244, 245, 246, 255, 257, 267, 285, 298, 322, 325, 345, 353, 367, 369, 376², 394, 398, 421, 434, 444, 448, 455, 460, 461², 465, 486, 495, 496, 506, 509, 549, 551, 556; **2.** (-e) Bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak, çaba harcamak. **DK** 5; **M3** 112, 114, 134, 154, 180, 183, 233, 241, 256, 315, 318, 319, 335, 403, 414, 473, 537, 555³

çalıştırılmak (*nsz*) Çalışması sağlanmak. **M3** 211

çalıştırmak (-i, -e) Çalışmasını sağlamak. **M3** 260, 497

çalkalamak (-i) Sulu bir şeyi sarsarak veya çırparak karıştırmak. **DK** 159

çalkanmak (nsz) *mec.* Coşkunkluk, hareketlilik içinde bulunmak. **M3** 256

çalkanmak (nsz) *mec.* Coşkunkluk, hareketlilik içinde bulunmak. **YS** 112

çalkantı *a. mec.* Kargaşa ve bunalımın yol açtığı düzensiz, karışık, sıkıntılı durum. **M3** 126

çalkantılı *sf.* Çalkantısı olan. **DK** 84

çalma *a.* Çalmak işi. **DK** 148

çalmak (nsz) **1.** Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak. **YS** 69; **DK** 112, 115, 116³, 118, 121⁵, 130², 144³, 170³, 179²; **M3** 208, 209, 439; **2.** (-i, -e) Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşımak. **M3** 270, 306, 383, 473; **3.** Vurarak veya sürterek ses çıkartmak. **YS** 100, 107; **DK** 147; **4.** (-e) *mec.* Zamanı boşa harcatmak, zıyan edilmesine yol açmak. **YS** 95

çam *a. bitb.* Çamgillerin örnek bitkisi olan ve birçok türü yurdumuzda yetişen bir orman ağacı (*Pinus*). **DK** 43, 71 **çam devirmek** Karşısındakine dokunacak veya kötü bir sonuç doğuracak söz söylemek. **DK** 56, 103

çamaşır *a. Far.* İç giysisi. **M3** 534

çamur *a. 1.* Su ile karışıp bulaşır ve içine batılır duruma gelmiş toprak, balçık. **DK** 5, 61⁵; **2. sf. mec.** Sataşkan, çevresini tedirgin eden, sulu, arsız (kimse). **YS** 17; **3. sf. mec.** Gereğince anlaşılıp bilinmeyen, ne olacağı, sonu belli olmayan, belirsiz, müphem (durum). “*O milletin bunu gören, duyan ve acıyan evlâtlarına düşen birinci vazife, bu asaleti çamurlardan ve sefaletlerden kurtarıp çıkarmaya ve yükseltmeye çalışmaktır. Bu da ancak millî benliğimize ve millî enerjimize inanmakla olur.*” **M3** 198, 385

çamurlu *sf.* Hakkında tam bir bilgi

edinilemeyen, müphem, belirli olmayan, belgisiz, gayrimuayyen, vuzuhsuz, bilinmeyen, meçhul. “*Arkanızda karanlık, çamurlu ve çirkefli dedikodular yerine; berrak, temiz, nurlu ve sitayişli izler bırakmaya çalışınız.*” **M3** 156

çanak *a.* Toprak, metal vb. bir maddeden yapılmış yayvan, çukurca kap. **DK** 84, 113, 138, 139, 174² **çanak yalamak** Dalkavukluk etmek. **M3** 145

Çanakkale *öz. a. bk.* **Çanakkale Savaşı** **YS** 12, 77; **M3** 185², 436

Çanakkale Savaşı *öz. a.* 1915-1916'da Gelibolu Yarımadası'nda Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında yapılan deniz ve kara savaşları. “*Gitmediğine en büyük senet, Moskof Çarı'nın Gazi Osman Paşa'ya kılıçla gezmek müsaadesini vermesi, İngilizlerin de Çanakkale Savaşı hakkındaki resmî tarihlerinin başında Atatürk'e yaptıkları ithaftır.*” **M3** 206

Çanakkale Şehitleri *öz. a.* 1915-1916'da Gelibolu Yarımadası'nda Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında yapılan deniz ve kara savaşlarında şehit olan kişiler. “*Köprüköy'den, Pilevne'den gelen ses nedir? Çanakkale şehitleri dirildiler mi?*” **YS** 36

Çankaya Köşkü *öz. a.* Türkiye'nin başkenti Ankara'da bulunan, Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanlarının 2014 yılına kadar ikamet ettiği köşk. “*Böyle bir adamın Çankaya köşkünde oturmaya kalkmasına ne dersiniz?..*” **M3** 422

Çankay-şek *öz. a.* Çin'de doğmuş Tayvan kökenli askerî ve siyasi bir lider (1887 - 1975). “*Geri kalmış ülkelerin bazılarında komünizm lehine kıpırdanmalar oldu ve sonunda kocaman Çin de Çankay-şek'in hatalarından istifade eden yerli komünistlerin eline geçti.*” **M3** 326

Çankırı *öz. a.* Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3**

Çaparoğlu Çakır öz. a. **DK** 21²

çap a. *mec.* Bilgi, deneyim ve yeteneklerin tümü, kalibre. **DK** 175; **M3** 33, 80, 380, 406, 413², 477, 512, 520

çapkın *sf.* Geçici aşklar arkasında koşan. **DK** 110

çapraşık *sf.* Anlaşılması, çözülmesi veya içinden çıkılması güç, karışık, muğlak. **DK** 66, 156; **M3** 73, 310, 457, 460

çapul a. Soygunculuk, plaçka. **M3** 437, 466

çapulculuk a. Çapulcunun yaptığı iş, plaçkacılık. **M3** 361, 363

çar a. *Rus. tar.* imparatorlarına ve Bulgar krallarına verilen unvan. **M3** 206

çare (*doğ.*) **çâre** a. *Far.* Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu. **YS** 130²; **DK** 130; **M3** 17, 57, 22, 267, 399, 439, 507, 511, 549² (**bir şeyin**) **çaresini aramak** Çözüm yolu aramak. “Görünüşe göre milletler bunun çarelerini aramaktadırlar.” **IMII** 503, 547 (**bir şeyin**) **çaresini bulmak** Bir güçlüğü gidermek, önlem almak. “Demokrasinin icabı olarak verilen hürriyeti bazı azınlıklar ve akımlar Türkiye’yi parçalamak veya yok etmek için kullanmaya kalkarsa ve bu tahribatı önlemeye eldeki mevzuat kâfi gelmezse yeni tedbirler almak, çareler bulmak devletin vazifesidir.” **M3** 211, 548

çaresiz *zf.* Çıkar yol bulamayan bir biçimde. **DK** 14

Çarigrad öz. a. Slav halklarının İstanbul’un ismi. “...Bulgarlar Çarigrad marşını okuyor...” **M3** 93

çarpık *sf.* Düzgünlüğünü yitirerek eğrilmiş, doğru karşıtı. **M3** 351²

çarpıntı a. *mec.* Heyecan. “Ağaçların dallan saygılarla eğildi/ İçimden çarpıntıyı, gözümden yaşı sildi,” **YS** 111; **DK** 132

çarpışılmak (*nsz*) Çarpışma işi yapılmak. **DK** 61, 134

çarpışma a. Çarpışmak işi, müsademe, sadme. **YS** 34; **DK** 7, 14, 16, 53, 66, 68, 74, 134, 173; **M3** 79, 106², 191, 213, 252, 258, 304, 386, 529

çarpışmak (*nsz*) **1.** Vuruşmak, savaşmak. **YS** 16, 31; **DK** 6, 20, 81; **M3** 19, 30, 31, 58, 85, 88, 92², 103, 106, 153, 174, 183, 184, 251, 252², 253², 286, 303, 309, 333, 397, 343, 431; **2.** (*-le*) Birbirine çarpmak, tokuşmak. **DK** 20², 28, 138, 151, 172, 173

çarpıştırmak (*-i, -le*) Çarpışma işini yaptırmak. **M3** 468

çarpmak (*nsz*) **1.** Kalp, hızlı hızlı vurmak. **DK** 109, 128², 129, 135², 146; **M3** 253; **2.** yinelenmek, tekrarlanmak. “Kayalara çarpmalıdır korkunç türküler/ Dalmalıdır gövdelere çelik süngüler!” **YS** 33; **3.** (*-e*) Hızla değmek, vurmak. **M3** 35, 83, 532; **4.** (*nsz, -le*) Karşı karşıya gelmek, rastlaşmak. “Bundan başka bu millet Anadolu’ya, Frankların Galya’ya gelişi gibi gelmiyordu. Franklar iptidai Cermen boylarıydı ve Galya’da yüksek Roma kültürüne çarpıyorlardı.” **M3** 407; **5.** Alışılmışı, doğru diye belenmiş uygun olmak, karşıt, zıt, ters, hilaf, muhalif olmak. “Başkalarına, düzene, ahlâka, kanunlara çarpmadıkça herkesin her türlü hürriyeti vardır.” **M3** 441

çarptırmak (*-i*) Çarpma işini yaptırmak veya çarpmasına yol açmak. **M3** 136

çarşaf a. *Far. esk.* Kadınların kullandığı ve baştan örtülen, pelerinli, eteklikli sokak giysisi. **M3** 509

çarşafı *sf.* Çarşaf giymiş olan (kimse). **M3** 508

çaşıt a. *hlk.* Casus. **DK** 19, 55, 56², 92

çaşitlik *a.* Çaşıt olma durumu. **çaşıtlık etmek** Casusluk etmek; casus olarak çalışmak. “Osmanlılara çaşıtlık etmek üzere gelip Bizans'a yerleşenler de vardı.” **DK** 81

çat *a.* Sert bir şeyin kırılırken çıkardığı ses.

→ **çat pat**

çat pat *zf.* Az çok ve yalan yanlış biçimde, çatra patra. **M3** 270

Çatalca *öz. a.* İstanbul iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 306

çatallaşmak (*nsz*) İki veya daha çok ihtimal ortaya çıkararak anlaşılması güç bir duruma gelmek. **M3** 460

çatalı *sf. mec.* İki veya daha çok ihtimali olan. **DK** 54

çatı *a. mec.* Gökyüzü. “Sorsan şöyle diyecek gök denilen şu çatı/ Türk gücü bir yıldırım, Türk bilgisi bir deniz.” **YS** 53; **2.** Belli bir maksada yönelik kimselerin oluşturduğu birlik. **M3** 334

çatıklık *a.* Çatık olma durumu. **DK** 33

çatırdama *a.* Çatırdamak işi. **M3** 211, 330

çatırtı (*doğ.*) **çatırdı** *a.* Çatırdama sesi. **DK** 28

çatışma *a.* Çatışmak işi. **M3** 329, 360, 468

çatışmak (*nsz, -le*) Söz, iddia veya davranış birbirini tutmamak, birbirini çelmek, mütenakız olmak. **M3** 344, 365, 366

çatlama *a.* Çatlamak işi. **M3** 358

çatlamak (*-den*) *mec.* Sıkıntı, sevinç, yalnızlık, heyecan, sabırsızlık, kıskançlık vb. ruhsal durumları aşırı derecede duymak. **DK** 70²

çatmak (*-e*) Yazıyla veya sözle satışmak. **YS** 20; **DK** 137; **M3** 170, 251, 452

çay (I) *a. bit. b.* Çeşitli bitkilerin yaprak veya çiçeklerinin demlenmesiyle elde edilen bir tür içecek. **M3** 223

çay (II) *a.* Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu. **YS** 15, 107; **M3** 12, 181

çayır *a.* Üzerinde gür ot biten düz ve nemli yer. **YS** 27

çayırılık *a.* Çayırı olan yer. **DK** 121

Çeçen *öz. a.* Kafkasya'nın kuzeydoğusundaki Çeçen Cumhuriyeti'nde yaşayan bir halk veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 408

çehre *a. Far. 1.* Yüz. **YS** 121, 122; **DK** 12; **2. mec.** Görünüş. **YS** 58; **M3** 28

Çek *öz. a.* İslavların batı kolundan olan bir ulus veya bu ulusun soyundan olan kimse, Çekoslovak. **M3** 30², 32, 223, 244

çekici *sf. mec.* Alımlı. **DK** 43, 112; **M3** 466

çekik *sf.* Yanlara doğru çekilerek gerilmiş gibi olan. **M3** 398

çekilme *a.* Çekilmek işi. **DK** 172; **M3** 155

çekilmek (*nsz*) **1.** Çekme işi yapılmak. **YS** 11; **DK** 88, 89, 109; **M3** 53, 110, 164, 276, 387, 389, 396, 481, 503, 553; **2. (-den)** Bir yerden uzaklaşmak, bir yere uğramamak. **DK** 16

çekingen *sf.* Her şeyden çekinen, ürkek, tutuk (kimse), muhteriz. **M3** 539

çekingenlik *a.* Çekingen olma durumu. **DK** 159; **M3** 522

çekinmek (*-den*) Saygı, korku, utanma vb. duygularla bir şeyi yapmak istememek, kaçınmak. **YS** 72; **DK** 5², 6, 7, 15, 40, 44,

75, 92, 164, 170; **M3** 21, 26, 44, 61, 91, 125, 131, 141, 162, 171, 174, 199, 244, 246, 299², 310², 344, 347², 377, 380, 423, 477, 481, 496, 545, 549, 551, 552

çekirdek *sf. mec.* Bir şeyin temelini oluşturan. **M3** 417, 542

çekişme *a.* Çekişmek işi. **M3** 22, 331

çekişmek (*nsz, -le*) *mec.* Ağız kavgası etmek. **DK** 74

çekişmeli *sf.* Çekişmeye yol açan. **DK** 52

çekme *a.* Çekmek işi. **M3** 244

çekmek (*-i, -e*) **1.** Güç durumlara dayanmak, katlanmak. **YS** 18, 47, 65; **2.** İçine almak, emmek. **DK** 42; **3.** Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek. **DK** 6, 11, 12, 34, 91, 101, 107, 109², 135, 136, 177; **M3** 476; **4.** Üzerinde bulunan bir silahla saldırmak için davranmak. **DK** 28, 63, 64, 80; **5.** Bir kimseyi veya bir şeyi geri almak. **M3** 283
çekip gitmek Bırakıp gitmek, ayrılmak, savuşmak. **M3** 386, 530

Çekoslovak *öz. a. esk.* Çekoslovakya'da yaşayan kimse. **M3** 30, 31

Çekoslovakya *öz. a.* Orta Avrupa'da 1918 ile 1992 arasında varlığını sürdürmüş ülke. “*Tabiidir ki galiplerin kuvveti azaldığı gün yalnız Almanya ile Avusturya birleşmekle kalmıyacak bu birliğe, isteseler de istemeseler de, Lüksemburg ve İsviçre Almanlarını da, sonra Çekoslovakya'daki ırktaşlarım da sokacaklardır.*” **M3** 30², 31, 134, 181, 317, 318, 328, 329², 366

çelebi *sf. T. + Ar.* Görgülü, terbiyeli, olgun (kimse). **DK** 51, 87, 89², 90²

Çelebi Sultan Mehmed *öz. a.* Beşinci Osmanlı padişahı. “*Çelebi Sultan Mehmed, yaşlı değildir ama, gövdesinde o kadar çok yara yeri vardır ki, kalbura döndüğünü söylüyorlar.*” **DK** 60

çelenk *a.* Çiçek, dal ve yapraklarla yapılmış halka. **M3** 489²

çelik *sf. 1.* Zayıf fakat güçlü. **YS** 9, 46; **M3** 88, 199, 230, 307; **2.** Çelikten yapılmış. **YS** 10, 17, 32, 33, 35², 42; **DK** 74, 173²

→ **çelik çomak, çelik gibi**

çelik çomak *a.* Çocukların, çomakla çeliğe vurarak oynadıkları oyun. **DK** 23

çelik gibi *zf.* zayıf, fakat çok güçlü (vücut). **DK** 180

Çelik Tugallılar Partisi *öz. a.* Almanya'da bir siyasi parti. “*Hitler'in iktidara gelmesinden önce Alman meclisindeki kuvvetli Hıristiyan partisinin adı “Merkez Katolik Partisi” idi ve İmparatorcu Çelik Tugallılar partisi ile Hitler'in Milliyetçi Sosyalist Partisi, Katoliklerin sağında yer almıştı.*” **M3** 118

çelişme *a.* Çelişmek durumu, tenakuz. **M3** 415

çelme *a.* Çelmek işi. **DK** 74, 75² **çelme atmak** (veya **takmak** veya **vurmak**) Birini çelme ile yıkmaya çalışmak. **DK** 75

çelmek (*-i*) **1.** Yolundan çevirmek, engel olmak, engelleme. **YS** 95; **DK** 21, 173; **2.** Yolundan çevirmek, engel olmak, engellemek. **DK** 64

çelmelemek (*-i*) *mec.* Bir iş veya kimseyi engellemek. **M3** 55

çember *a. Far. mec.* Aşılması, çözümü güç durum. **M3** 409, 424

çene *a. Far.* canlılarda baş bölümünde yer alan, kemik veya kıkırdak ile desteklenen, altlı üstlü dişleri taşıyan ve ağızın kapanıp açılmasını sağlayan kasları üzerinde barındıran iki parçaya verilen ad. **DK** 117; **M3** 216

çengel *a. Far.* Bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri

demir. **DK** 53

Çengiz Han Devleti öz. a. bk. **Moğollar.** **M3** 471

Çengiz Han Hazretleri öz. a. bk. **Cengiz Han.** **M3** 503

Çengiz Ögedey öz. a. Cengiz Han'ın oğullarından biri ve Moğol hanı (1186 - 1241). "...yazılan bir tarihî takvimde *Çengiz Ögedey, Mengü, Hülegü gibi Müslüman olmayan büyük Türk hakanları rahmetle anılmıştır.*" **M3** 482

Çengiz öz. a. bk. **Cengiz Han.** **YS** 23; **M3** 469², 438

Çengizliler öz. a. bk. **Moğollar.** **M3** 433

çepeçevre sf. Bütün yanlarını kuşatan. **DK** 116

Çepni öz. a. tar. Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan biri. "*Kızılbaş (=Alevi, Tahtacı, Çepni v.b) Türkler bu karma milletten değildir.*" **M3** 408

çerçeve a. Far. mec. Bir konunun, bir düşünce alanının sınırları veya bu sınırlar içindeki alan. **M3** 58, 107, 140

çeri a. esk. Asker. **YS** 41, 46, 47; **DK** 20, 50, 55², 60, 134, 137, 138², 139, 141

çerilik a. Çeri olma durumu. "*Çerilikte Deli Kurt olduğun gibi okumakta da molla çelebisin.*" **DK** 51,

Çerkes öz. a. bk. **Çerkez.** **M3** 130, 140, 142, 426

Çerkez öz. a. Kafkasya'da yaşayan bir boy veya bu boydan olan kimse. **M3** 408

Çermikli öz. a. Diyarbakır'ın Çermik ilçesinden olan kimse. "*İrkçiliğin aleyhinde olduğun bildiğimiz Gökalp atalarının Çermikli ve Türk olduğunu, fakar ırken Türk olmasa bile kendisini yine Türk sayacağını, çünkü hars bakımından Türk olduğunu yazmıştır.*"

M3 444

çeşit sf. Far. Türlü. **DK** 19, 65; **M3** 169

çeşitli sf. Çeşidi çok olan, türlü, mütenevvi. **M3** 331, 417

çeşme a. Far. Bir şeyi üreten, kaynak. "*Zafer, ümit kaynağının bir çeşmesidir/ Zafer birçok gönüllerin birleşmesidir.*" **YS** 45

çeşni a. Far. mec. Farklılık. **M3** 410

çete Bulg. a. Yasa dışı işler yapmak veya etrafındakileri korkutmak amacıyla bir araya gelmiş topluluk. **M3** 84, 299

çeteci a. Çeteden olan kimse. **M3** 142, 396

çetin sf. Amaçlanan duruma getirilmesi, elde edilmesi, çözümlenmesi, işlenmesi güç veya engeli çok olan, güç, zor, müşkül. **YS** 13, 52, 69²; **DK** 52; **M3** 110², 316, 373, 433

çetrefil sf. Karışıklığı dolayısıyla, anlaşılması veya sonuca bağlanması güç. **M3** 452

çevik sf. Far. Kolaylık ve çabuklukla davranan, tetik, atik. **DK** 9, 20, 24, 74, 171

çeviklik a. Çevikçe davranış. **DK** 57

çeviklikle zf. Çabuklukla. "*Ölen dervişin arkadaşlarından biri ve geride duranı da aynı çeviklikle sırtından abasını attı*" **DK** 20

çevirebilmek (-i) Çevirme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 349

çevirmek (-i) **1.** Bir şeyin yönünü değiştirmek. **DK** 21, 35, 38, 45, 104, 106, 107, 115, 137², 146, 148, 151, 171, 174, 198, 206, 241, 244, 255; **M3** 67², 68², 85, 432, 455, 477, 537; **2.** (-i, -le) Bir yerin çevresini bir şeyle sarmak, kuşatmak. **DK** 73, 74²

çevre a. 1. Bir şeyin yakını, dolayı, etraf, periferi. **YS** 39, 128, 135; **DK** 9, 18, 34, 45, 48, 65², 68, 73², 106, 133, 146, 171, 172, 174; **M3** 22, 124, 157, 279, 437, 476, 485, 487, 530², 541, 542; **2. mec.** Bir kimse ile ilişkisi bulunanlar, muhit. **M3** 57, 62, 113, 214, 341, 362, 503, 519, 530², 541; **3.** Aynı konu ile ilgisi bulunan kimselerin tümü, muhit. **M3** 530

çevrilmek (-e) Çevirme işine konu olmak **DK** 9, 28, 77; **M3** 146, 215, 409, 424

çifit sf. Ar. Hileci, düzenbaz. **M3** 144, 389

Çifit öz. a. Ar. Yahudi. **DK** 56, 61, 62

çifitlik a. Hilekârlık, düzenbazlık. **YS** 22

çığ a. Dağın bir noktasından kopup yuvarlanan ve yuvarlandıkça büyüyen kar kümesi.

→ **çığ gibi**

çığ gibi zf. Etkileyici biçimde. “Bir çığ gibi yürüyelim gözler ilerde/ Keder, elem her ne varsa geride kalsın!” **YS** 35, 80; **M3** 95

çığır a. Çığın kar üzerinde açtığı iz. **çığır açmak** Bir alanda yeni bir yol, yöntem başlatmak. **M3** 492

çığırkan a. Bir olayı, bir haberi yüksek sesle çevreye duyuran kimse. **M3** 236

çığırkanlık a. Çığırkanın yaptığı iş. **M3** 235, 453

çıkabilmek (-e) Çıkma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 30, 58, 77, 269, 390

çıkagelmek (nsz) Beklenmedik bir zamanda gelmek. **DK** 69

çık ar. Dolaylı bir biçimde elde edilen kazanç, menfaat, yarar. **M3** 21, 33, 58, 67, 77, 81, 126, 143, 269, 302, 316, 383, 397, 448, 477, 494, 509, 530, 536, 542, 545²,

556

→ **çık ar yol**

çık ar yol a. mec. Güç durumlarda insanı başarıya ulaştıran, kurtaran davranış, çözüm yolu, çare. **M3** 11, 42, 131, 143, 328, 366, 373, 380, 504

çık arabilmek (-i, -den; -e) Çıkarma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 102, 289, 510

çık arıcı sf. Yalnız kendi çıkarını düşünen, çıkarını kollayan (kimse), çıkarsever, menfaatçi, menfaat düşkünü, menfaatperest, menfaatperver, menfaattar. **M3** 125, 337

çık arılabilmek (-den, -e) Çıkarılma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 207

çık arılma a. Çıkarılmak işi. **M3** 54

çık arılmak (nsz) Çıkarma işine konu olmak. **M3** 16, 53, 54, 62, 276², 269, 290, 305, 333, 341, 362, 484, 485

çık arma a. Çıkarmak işi, emisyon. **DK** 64, 144; **M3** 104, 198, 203

çık armak (nsz) 1. Yollamak, göndermek. **YS** 40; **DK** 86, 99, 109, 110, 121, 122, 151, 157, 158, 173, 174; **M3** 35, 58, 62, 79, 112, 130, 278, 335, 387, 430, 458, 476, 527, 538, 555; **2. (nsz)** Sebep olmak, yol açmak. **M3** 102, 144, 188, 264, 435, 454, 479, 490; **3. (-den)** Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak. **DK** 10, 11, 12, 27, 34, 44, 74, 79, 80², 82²; **M3** 67, 119, 137, 316, 365, 321, 405²; **4. (-i)** Yayımlamak. **M3** 59, 61, 493, 515; **5. -i, (-den)** Sağlamak, elde etmek. **M3** 196

çık arılmak (-den) Çıkartma işi yapılmak. **M3** 189

çık arma a. Çıkartmak işi. **M3** 203

çık artmak (-i) Çıkartma işini yapmak. **DK** 65

çıkık *a.* Bir kemik veya organın yerinden çıkmış olması. **M3** 398

çıkılmak (-*e*) Çıkma işine konu olmak. **M3** 37

çıkın *a.* Bir beze sarılarak düğümlenmiş küçük bohça, çıkı. **DK** 174²

çıkış *a.* Çıkma işi. **DK** 130; **M3** 512

çıkışmak (-*e*) Bir kimseye hoş gitmeyen bir davranışından dolayı sert sözler söylemek, azarlamak. **DK** 85, 110

çıkma *a.* Çıkmak işi. **DK** 92; **M3** 16², 35, 62, 95, 114, 167, 169, 205, 287, 408, 412, 415, 418, 426, 523

çıkmak (*nsz*) **1.** Elde edilmek, sağlanmak, istihsal edilmek **YS** 10; **DK** 172; **M3** 546; **2.** Meydana gelmek. **YS** 22, 23, 25; **DK** 86, 88, 90, 101, 106, 107, 108, 115, 116, 123, 125, 127, 130², 135, 143, 144, 145², 146, 150, 157, 158, 162, 167, 168, 171, 173; **M3** 58, 66, 68, 69, 70, 75, 95, 128, 147, 149, 162, 170², 177, 207, 250, 274, 277, 281, 291, 301, 302, 358, 388, 405, 406², 408, 433, 453, 484, 489, 492, 494, 506, 555; **3.** İçeriden dışarıya varmak, gitmek. **DK** 6, 12², 58², 9, 61, 64; **M3** 75, 550; **4.** Herhangi bir durumda olduğu anlaşılacak. **DK** 7, 42, 48, 59, 64, 67, 69; **M3** 27; **5.** Olmak, bulunmak, var olmak. **DK** 20; **M3** 228, 335; **6.** (*nsz*) Yükselmek artmak. **M3** 130, 554; **7.** (-*den*) Bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek. **DK** 36, 146; **M3** 34, 36, 58, 66, 111, 237, 286, 291, 290, 301, 336, 344, 426, 441, 489, 519, 528², 532; **8.** Yayım lanmak. **M3** 15, 59², 63², 69, 73, 273, 297, 301, 343, 373, 388², 395, 484, 485, 526, 527, 528, 549; **9.** (-*e*) Gitmek, koyulmak. **M3** 499; **10.** Sonuca ulaşmak. **M3** 98, 206, 207; **11.** Bir meslek veya bilim kurumunda okuyup sınavını vererek yetişmiş olmak, mezun olmak. **M3** 77, 267, 268 **çıkacağı kabuğu beğenmemek** Soyunu, kültürünü, yetiştiği yeri veya çevreyi hor görmek, kınamak, aşağılamak. “*Fakat milletini tanımadan, ona kabiliyetsizlik ve iptidaîlik izafe*

ederek çıktığı kabuğu beğenmeyen ve yabancıların reklâmını yapmakla geçinen ırksuz dejenereler, hiçbir millete intisabı olmayan vatansızlardır.” **M3** 199

çıkamaz *a. 1.* Sonu kapalı, çıkış yeri olmayan, hiçbir yere ulaşamayan yol, sokak. **DK** 111; **2. sf. mec.** Çözüme ulaşmayan, çözüm yolu olmayan. **M3** 176

→ **çıkamaz sokak**

çıkamaz sokak *a.* Sonu olmayan olay, durum vb., boşuna çaba. **M3** 373

çıldırma (*nsz*) **1.** Delirmek, aklını oynatma. **DK** 114, 135; **2. mec.** Israrla istemek, büyük arzu göstermek. **YS** 62

çılgın *sf.* Aşırı davranışlarda bulunan, deli, mecnun. **DK** 107, 113, 169; **M3** 227, 228, 446, 438 **çılğına dönmek** Sevinç, öfke, kızgınlık vb. duygular sonucu aşırı ölçüde heyecanlanmak. **DK** 27; **M3** 371

çılğınlık *a.* Aşırı davranış. **M3** 42, 304, 436

çınar *a. bit. b.* İki çeneklilerden, 30 metreye kadar uzayabilen, gövdesi kalın, uzun ömürlü, geniş yapraklı bir ağaç (*Platanus*). **YS** 33

Çınaraltı dergisi *öz. a.* 1941-1948’te yayımlanmış haftalık Türkçü fikir ve sanat dergisi. “*Çınaraltı Dergisi, 21 Mart 1942, Sayı:35*” **M3** 63

çınlamak (*nsz*) Yankı vermek **DK** 27, 63

çıplak *sf.* Üstünde bulunması gereken giysi, örtü vb. bulunmayan, üryan, nü, cıbil, cıbildak. **DK** 18

çıplaklık *a.* Çıplak olma durumu. **DK** 156

çıra *a. Far.* Çam vb. reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmaya elverişli bölümü. **DK** 11, 148, 137

çirpınmak (*nsz*) Acı ile debelenmek. **M3** 170²

çıt *a.* Hafif ve anlak ses. **DK** 106

çıyan *a. hay b.* Çok ayaklılardan, sarımtırak renkte, zehirli bir böcek (Scolopendra). **DK** 65

→ **çıyan surathı**

çıyan surathı *sf.* Hain (kimse). “*Bu, çıyan surathı, hâin bakışlı, çirkin birisiydi.*” **DK** 64, 66, 199

çiçek *a. bit. b.* Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü. **YS** 20, 57, 65, 73, 115, 122, 131; **DK** 25, 93, 143⁵, 144², 145, 158, 162; **M3** 17, 34, 489, 492

çiçekli *sf.* Çiçeği veya çiçek resimleri olan. **DK** 168

Çiçi Yabgu *öz. a.* Hun İmparatorluğu'nun Aral Gölü ve Batı Türkistan bölgesinde kurulan Batı Hun Devleti hükümdarı. “*Çiçi Yabgu'nun milliyetçiliği (yani Türkçülüğü) tarihte ilk olarak nasıl millî siyaset olarak uyguladığını, Orkun yazıtlarında neler yazıldığını, İslamiyetin yasakladığı güzel sanatların Uygurlarda ne derece geliştiğini, cennet mekan Çengiz Han Hazretlerinin yasasının nasıl bir nesne olduğunu iyice incelemesini öğütledikten sonra sorayım?*” **M3** 503

çift *a. Far.* Bir erkek ve bir dişiden oluşan iki eş. **DK** 54; **M3** 494, 544

çifte *sf. Far.* İki bir arada bulunan veya ikili. **DK** 173

çiftlik *a.* Tarım yapılan, hayvan yetiştirilen, çalışanlarının da oturması için evler bulunan geniş toprak parçası. **M3** 317

çiğnemek *(-i)* 1. Ayağı veya tekerleği altına alarak ezmek. **YS** 122; 2. Egemenliği altına almak, hükmetmek. **M3** 251

çiklet *(doğ.) ciklet a.* Sakız. **M3** 318

çikletli *(doğ.) cikletli sf.* Sakız çiğneyen kimse. “*O fuhuş uzmanı çikletli dişi/ Dişinin en kötü, en kösnemişi,*” **YS** 40

çile *a. Far.* Zahmet, sıkıntı. **YS** 69, 65; **DK** 145; **M3** 461 **çile çekmek** büyük sıkıntı ve üzüntü içinde yaşamak. **M3** 353, 461 **(birini) çileden çıkarmak** çok kızdırmak. **DK** 64; **M3** 187, 365, 455

çilemek *(nsz)* Bülbül şakımak. **YS** 69

çimen *a.* Kendiliğinden yetişmiş çim. **YS** 106

çimenlik *a.* Çimeni olan yer. **YS** 27

Çin *öz. a.* Doğu Asya'da bir ülke. “*Milattan önce II. Yüzyıl'da Kun yabgusu Türkleri Çin medeniyetine sokmak istediği zaman, baş vezir buna şiddetle karşı koymuş ve sözlerini hükümdara kabul ettirmişti.*” **M3** 80, 98, 121, 129, 130, 131², 132, 162, 223, 264², 310, 326, 327, 328², 329², 330³, 351, 403², 419, 469, 471²

Çin Seddi *öz. a.* Çin'in kuzeybatısı boyunca uzanan, dünyanın en uzun savunma duvarı. “*Hele Türkler'in İslamiyet'ten sonra büyük devlet kurabildikleri iddiası ile sadece gülünçtür. Çin Seddi'nden Avrupa ortasına kadar uzanan büyük ve şanlı Kun Devleti yedi yüzyıl sürmüştür.*” **M3** 47, 471

Çince *öz. a.* Çin dili. **M3** 281

çingene *öz. a.* Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk, Çingen, Kıpti. **DK** 26⁵, 27⁸, 28³, 29⁴; **M3** 99⁴, 148, 288, 387, 417, 497, 498, 522⁵, 523⁶, 524⁸, 525⁴, 551

Çingiz Han *öz. a. bk. Cengiz Han.* **M3** 149, 173, 280⁶

Çinli *öz. a.* Çin halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **YS** 39; **M3** 46, 103, 130, 132, 139, 147, 150, 162, 328², 330³, 353, 358, 414, 471

çirkef *sf.* *Far. mec.* İğrenç ve bulaşkan (kimse veya şey) **YS** 40; **M3** 156, 347 (**birine**) **çirkef atmak** iftira atmak. **M3** 385

çirkefli *sf.* İğrenç ve pis durumda bulunan. **M3** 156

çirkin *sf.* *Far.* Göze veya kulağa hoş gelmeyen, **güzel** karşıtı. **DK** 26, 64; **M3** 49², 71, 125, 205, 206³, 320, 355², 443, 451, 463, 475, 476, 489, 490, 544

çirkinleştirmek (-i) Çirkin bir duruma getirmek. **M3** 476

çirkinlik *a.* Çirkin olma durumu. **M3** 89, 114

çizgi *a. mec.* Temel. **M3** 15, 86, 133, 188, 375, 482

çizik *a.* Çizgi. **DK** 39, 175 **çizik almak** Yaralanmak, darbe almak. “*Sonra havada hızla dönen kılıçlar görüldü ve ötekilerine benzemeyen bir ses işitildi. Kral devrilmiş, Deli Kurt da alnından aldığı bir çizikle sersemlemişti.*” **DK** 258

çizilmek (*nsz*) Çizme işine konu olmak. **M3** 283, 534

çizme *a.* Çizmek işi. **DK** 116

çizmek (*nsz*) Çizgiler hâlinde belirtmek, desenini yapmak. **YS** 116; **2. mec.** Oluşmasını sağlamak, yapılandırmak, meydana getirmek, teşekkül ettirmek, tekvin etmek. “*Meçhûl kaderin çizdiği yoldan gideceksin/ Bilmem ki bu meçhûlleri hep Tanrı mı yazmış?*” **YS** 123, “*Fakat ne yapalım ki bu böyledir. Yaratıcı kudretin bize çizdiği kaderdir.*” **M3** 124, 205, 322

çoban *a. Far.* Koyun ve keçi sürülerini otlatan kimse. **DK** 71, 112, 127, 145, 146³, 147², 148, 166, 168; **M3** 39, 319, 543 **çoban köpeği** Sürüyü koruyan iri cins köpek. **DK** 112

çobanlık *a.* Çoban olma durumu.

çobanlık etmek çoban olarak çalışmak, hayvan gütmek. **DK** 111

çocuk *a.* Küçük yaştaki oğlan veya kız. **YS** 36; **DK** 15⁴, 16², 23, 24, 25², 28, 32², 33, 35⁵, 36, 38, 40², 41², 42, 43, 49³, 50², 51³, 52⁶, 53, 55², 56, 57, 70, 71, 73, 91³, 104, 109, 111², 154, 155, 179; **M3** 62, 75², 80², 93², 96, 112², 124, 128², 142, 143⁶, 145, 162, 167, 170, 177, 185²⁶, 186⁴, 187, 188², 189², 197, 208, 212, 231, 232, 250, 268⁴, 270, 271, 276², 286, 293, 305², 321⁴, 322, 336, 353, 362², 383², 390, 403, 409, 419, 453², 455, 462, 469, 470, 500, 501, 510, 523², 524, 532, 535, 539², 540, 542, 544⁷ **çocuğu olmak** Çocuğu doğmak. **DK** 165 **çocuk yetiştirmek** Çocuğu topluma yararlı bir duruma getirmek. **M3** 112², 270

→ **çoluk çocuk**

çocukça *sf.* Çocuğa yakışan, çocuk gibi. **M3** 131, 442, 505

çocukluk *a.* İnsan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönem. **DK** 15, 43, 54; **M3** 208

çocuksu *sf.* Çocuk gibi, çocukça olan, çocuğa benzeyen. **M3** 208

çoğalma *a.* çoğalmak işi, fazlalaşma, ziyadeleşme. **M3** 132, 175, 243, 382

çoğalmak (*nsz*) Azken çok olmak, çok duruma gelmek, artmak, fazlalaşmak, ziyadeleşmek. **DK** 74, 115, 172, 181; **M3** 15, 16, 83, 92, 132, 183, 233, 463, 536, 453

çoğaltmak (-i) Miktarını, sayısını, ölçüsünü artırmak, fazlalaştırmak, ziyadeleştirmek. **M3** 129, 189, 287, 372, 454

çoğu *zm.* Bir şeyin büyük bölümü. **DK** 60; **M3** 77, 84, 85, 92, 101, 113, 187², 208, 306, 323, 353, 361, 364, 372, 381, 485, 502, 510, 525², 539

çoğunluk *a.* Sayı üstünlüğü,

ekseriyet, **azınlık** karşıtı. **M3** 100, 105, 234, 235, 309, 343³, 360, 386², 393, 420, 427, 529²

çoğunlukla *zf.* Çoğunluğa dayanılarak, ekseriyetle. **M3** 116, 539

çok *sf.* **1.** Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı. **YS** 22, 24, 33, 34, 85; **DK** 6, 12, 15, 23, 25, 28, 29, 44, 51, 52, 56, 59, 60, 70, 74, 79, 81, 37, 83, 89, 90, 92, 93², 98, 101², 102, 103, 104², 106, 110, 111², 114, 116², 118², 121², 126², 128, 129, 132, 133, 134, 139², 141², 142, 143, 145, 146, 150, 151, 153, 155, 156, 157⁴, 163, 164³, 165², 166³, 167, 169², 170, 173², 175, 176, 178, 179², 180²; **M3** 12, 13⁴, 22, 29, 39, 42, 46, 47, 57, 59², 66, 68, 70, 80, 100, 111, 112, 119, 123, 127², 129, 130², 131, 132, 141, 147, 148, 149, 158, 161, 162, 163, 164, 168, 169, 170, 176, 177³, 222, 223², 224, 235, 240, 243³, 245, 256², 258², 267, 268, 269, 270, 273, 279, 281, 286, 297², 299, 301, 304, 305², 306, 307, 320, 325, 326², 327², 328, 343, 355², 361, 364, 369², 397, 398², 406², 430, 433, 434, 436, 440, 442, 444², 448, 455, 475², 486, 487, 492, 495, 500, 502², 504, 506, 515, 519, 533, 534², 536; **2.** *zf.* Aşırı bir biçimde. **YS** 32, 41, 115, 119; **DK** 5, 6, 17, 20, 21, 25, 31, 36, 42, 43, 44, 51, 52³, 53, 55, 56, 59, 60, 62, 70, 72, 74, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 113; **M3** 29, 30², 31, 34, 41, 44, 48, 52, 86², 100, 104, 110, 112, 119, 123, 125, 127, 130, 131, 141, 144, 145, 149, 158, 170, 175, 176, 197, 177, 178, 180, 183, 190, 198, 201, 206, 208, 212, 235, 239², 258, 259², 260³, 311², 329, 343, 351, 352, 352, 353, 371, 376, 410, 411, 413, 415, 420, 424, 462, 468, 477, 478², 479, 482, 483², 515, 516, 520, 522, 529, 531, 539, 542, 544, 547, 549, 553, 556; **3.** *a.* Bir şeyin büyük bölümü. **DK** 37; **M3** 207, 453 **çok şükür** Tanrı'nın verdiği nimetlerden hoşnutluğu anlatan bir söz. **M3** 434, 435

→ **çok sesli**

çok sesli *sf. müz.* Çok seslilikle ilgili, polifonik. **M3** 208²

çokça *zf.* Oldukça fazla, aşırı miktarda, fazlaca. **DK** 101

çokları *zm.* Birçoğu. **M3** 416, 436

çokluk *a.* Sayı veya ölçü yönünden çok olma durumu, çoğul, kesret, ekseriyet, **teklik** karşıtı. **DK** 112; **M3** 22, 144, 257

çoktan *zf.* Çok zaman önce, çok zamandan beri, öteden beri, uzun süreden beri. **DK** 42, 78; **M3** 140, 170, 247, 447

çoluk çocuk *a.* Çocuklarla birlikte aile topluluğu. **DK** 75

çorak *a.* Toprak damlara çekilen, su geçirmeyen killi toprak. **DK** 71, 72, 145, **M3** 150, 184

çorap *a. Far.* Pamuk, yün vb.nden örülen, ayağa giyilen giyecek. **YS** 16, **DK** 12; **M3** 419

çökertme *a.* Çökertmek işi veya durumu. **M3** 399

çökertmek *(-i)* Bulunduğu yere yıkmak, çökmesini sağlamak. **DK** 28, 173; **M3** 87, 542

çökmek *(nsz)* **1.** Üzerinde bulunduğu yere yıkılmak. **YS** 53, 84; **DK** 103, 119; **2.** *(-e)* Oturmak, birdenbire oturmak. **DK** 44; **3. mec.** Son bulmak, yıkılıp dağılmak. **DK** 168; **M3** 78, 539, 547

çökme *a.* Çökmek işi. **DK** 64

çöküntü *a.* Çökme. **M3** 29, 73, 229, 293, 330, 347

çöküş *a.* Yıkılma. **M3** 78, 103, 509, 531

çöl *a.* Kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi, sahra, badiye. **YS** 12, 75; **M3** 35, 164, 250, 466, 508; **2. mec.** Bir ad veya sıfatın belirttiği durumun çokluğu. "Döndüm vuslat yolundan/ Yandım firkat çölünden." **YS** 90, 116

çömez *a. esk. mec.* Birinin kendi işini öğreterek yetiştirmeye başladığı kimse. **DK** 97

çöp *a.* Saman inceliğinde herhangi bir sap, dal veya tahta parçası. **M3** 79²

çözme *a.* Çözmek işi. **DK** 156

çözmek *(-i)* **1.** Düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak. **DK** 75; **2.** Bulmaca, sorun vb.nin bilinmeyen, gizli noktasını bulup açıklamak, sonuca bağlamak. **YS** 109; **M3** 310, 446

çözülebilme *(nsz)* Çözülme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 507

çözülme *(nsz)* Çözme işine konu olmak. **DK** 81, 177; **M3** 124, 372

çözüm *a.* Bir sorunun çözülmesinden alınan sonuç, hal. **M3** 522

→ **çözüm yolu**

çözüm yolu *a.* Bir güçlüğü giderme çaresi, hâl çaresi. **M3** 310

çözülenebilme *(nsz)* Çözümleme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 269

çözümleme *(nsz)* Çözümleme işine konu olmak, analiz edilmek, tahlil edilmek. **M3** 209, 213

çözüverme *(-i)* Çabucak çözmek. **M3** 346

Çu *öz. a. bk. Şu.* **M3** 107

çukur *a.* Çevresine göre aşağı çökmüş olan yer. **çukura düşme** Kötü ve uygunsuz bir duruma girmek. **M3** 438

Çukurova *öz. a.* Adana, Mersin, Osmaniye ve Hatay illerin i içine alan güney Anadolu'daki coğrafi, ekonomik ve kültürel bir bölge. "Vaktiyle Çukurova'daki Köy enstitüsünde Türk bayrağı kanalizasyona atılmış." **M3** 379

çullanmak *(-e)* Alta almak için birinin üzerine abanmak. **DK** 74

çuval *a. Far.* Pamuk, kenevir veya sentetik iplikten dokunmuş büyük torba. **M3** 252, 509

Çuvaş *öz. a.* İdil ırmağı kıyısındaki Çuvaşistan Federe Cumhuriyeti'nde oturan, Türk soyundan bir halk veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 121, 148

çünkü *bağ. Far.* Şundan dolayı, şu sebeple, zira. **YS** 13, 14, 16², 21, 22, 23, 46, 80, 116; **DK** 8, 16, 35, 42, 53, 56, 68, 72, 89, 104, 115, 118, 133², 160, 162, 167², 170, 173, 175, 178; **M3** 22, 27, 46, 52, 65, 68, 69, 78, 87, 88², 89, 91³, 98, 101, 103, 104, 105², 116, 119², 124, 130, 133, 135³, 136, 141³, 142⁴, 143², 144², 146, 157, 173, 186, 187, 197, 206, 207³, 208, 209², 214, 215, 219², 222, 223, 235², 236, 247, 251, 264, 273, 279, 281, 283², 285, 287, 288, 291, 297, 309, 310, 311, 316, 325, 328, 336, 346, 348, 353, 358, 361, 368, 375, 379, 380, 381², 390, 393, 395, 397, 398, 399, 403, 407, 408, 419, 424², 425, 429, 430, 431⁴, 432, 433, 435, 444², 447, 453, 455, 469, 470, 472, 477, 479, 482, 485, 487, 494, 498, 500, 505, 506, 507, 519, 522, 524, 526, 528, 531, 532, 534, 535, 538, 539², 541, 547, 551, 552, 555

çürük *sf. mec.* Sağlam bir temele veya kanıtlara dayanmayan. **M3** 111, 127, 235, 305, 421

çürümek *(nsz) mec.* Bir düşünce temelsiz ve kanıtsız kalmak. **M3** 12, 129, 157, 171, 211, 458

çürütülebilme *(nsz)* Çürütülme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 105, 347

d, D

da/de bağ. Daha önce geçmiş bir tümce veya eş görevli öge ile sonraki arasında “(-den) başka” anlamıyla ilişki kurar. **YS** 9, 10, 13, 14, 16², 23, 28², 29², 30, 31³, 32, 33, 36², 39², 40³, 42², 45, 46, 48, 49⁴, 51, 55, 57, 59, 62, 62², 67, 69², 71³, 73², 76, 79, 80², 81, 83³, 84, 85³, 86, 87⁴, 88, 91, 93², 97³, 100³, 103, 107, 116, 121, 122⁵, 123², 135; **DK** 6⁵, 7², 8⁵, 9, 10, 11⁵, 12², 14⁴, 15⁷, 16⁵, 17², 18, 19², 20⁶, 21², 23⁵, 24², 25², 26⁵, 27, 29⁶, 30³, 32³, 33², 34³, 35³, 36², 37⁵, 38³, 39⁴, 40³, 41, 42⁵, 43², 44, 45⁴, 46, 47, 49⁴, 50³, 51⁵, 52⁷, 53⁴, 54⁷, 55³, 56², 58, 59², 60⁷, 61, 62², 63³, 64², 67, 68³, 69², 70², 71², 72⁷, 73⁴, 74⁴, 75, 76, 77⁴, 78⁵, 79⁶, 80², 81¹⁰, 82³, 83, 84³, 85, 86², 87, 88⁶, 89⁶, 90³, 91⁵, 92, 93⁶, 94², 96⁴, 97³, 98⁶, 99⁹, 100², 101³, 102¹⁰, 103⁴, 104², 105⁴, 106², 107, 108³, 109⁴, 110⁵, 111⁵, 112³, 113³, 116, 117³, 118, 119², 120, 121⁷, 123³, 124⁶, 125⁴, 126², 127², 128, 129³, 130³, 131, 132³, 133⁵, 134², 135³, 136⁶, 137³, 139⁴, 140³, 141, 142⁵, 143², 144⁵, 145², 146², 147³, 148, 149², 150³, 152², 153⁴, 154³, 157⁴, 158, 159³, 160³, 163², 164⁵, 165⁶, 166⁶, 167, 168², 169², 170², 171, 173³, 174⁴, 175⁵, 176², 177, 178², 179, 180², 181², 182⁵, 183², 184⁴, 185², 186⁴, 188, 189⁵, 190², 191³, 192⁴, 194³, 195⁵, 196⁵, 197, 198⁴, 199⁴, 200⁵, 201⁴, 202⁴, 203³, 205⁴, 206³, 207³, 208³, 209², 210³, 211⁴, 212², 214, 215⁴, 216⁵, 217⁵, 218⁶, 219, 220⁶, 221, 222⁵, 223⁴, 225³, 225², 227, 228⁵, 229⁶, 230⁶, 231³, 232³, 234⁴, 236², 237, 238³, 239, 240, 241⁵, 242³, 243⁴, 244, 245⁵, 246, 248³, 249, 250, 251³, 252⁷, 253³, 254⁵, 255², 256³, 257², 258, 261², 262⁴, 263⁵, 264, 265³, 266⁵, 267, 269², 270⁴, 271²; **M3** 11³, 12, 13⁶, 15², 16, 17⁴, 18², 19, 21², 22³, 24³, 26, 27², 28⁷, 29², 30⁴, 31³, 32, 33⁴, 34⁵, 35⁶, 36, 37⁴, 38², 39, 40², 41⁴, 42³, 43⁴, 44³, 45, 46⁵, 47², 48³, 49², 51⁴, 52⁴, 53³, 54⁴, 55⁸, 58², 59, 60⁴, 61⁸, 62², 63⁴, 64⁴, 66⁵, 67, 68⁴, 69², 70³, 71, 73, 74³, 75³, 75², 77, 78⁴, 79⁵, 80⁴, 83³, 84³, 85², 86⁵, 87³, 88², 91, 92, 93², 94³, 96², 97, 99, 100,

101⁴, 102⁵, 103⁷, 104⁵, 105², 106⁵, 107, 108², 109⁴, 110², 111, 112, 113³, 114³, 115³, 116⁶, 118², 119², 120³, 121⁷, 123, 124², 125⁵, 126⁴, 128, 129², 130⁶, 132⁶, 133², 134⁴, 135, 136, 137², 139², 140⁸, 141, 142⁵, 143³, 144⁴, 145⁵, 146², 148⁵, 149², 150⁵, 153, 154, 157³, 158³, 159, 161, 162, 163³, 164³, 168², 169⁶, 170³, 171², 173², 174³, 175⁴, 176², 181⁴, 183⁶, 184⁵, 185, 186³, 187⁴, 189, 190, 191, 195⁴, 196⁴, 197⁴, 198², 199, 203³, 205², 206⁷, 207⁶, 208⁸, 209⁵, 210², 211², 211, 212³, 213⁵, 214³, 215⁶, 216, 217⁵, 219⁶, 220, 221², 223⁴, 224, 225², 228³, 229³, 230⁶, 231, 234⁸, 235², 236⁴, 237², 239, 243⁴, 244³, 245, 246², 247³, 249², 250, 251³, 253², 256³, 258³, 259, 261, 263³, 264², 265, 268⁴, 269⁴, 270², 271, 275, 276, 279, 280⁵, 281³, 282³, 283, 285², 286², 287⁴, 288⁷, 289⁴, 290³, 291⁴, 293², 297³, 298⁴, 301, 302, 304⁴, 305³, 306², 309³, 310⁴, 311, 312³, 315⁸, 316⁵, 317⁵, 318³, 319³, 320³, 322², 323, 325², 326, 327², 328³, 329³, 330, 331, 334³, 336³, 337, 339, 341³, 343, 344², 345³, 346², 347³, 348⁸, 349³, 351², 352³, 353³, 354⁴, 355, 357², 358⁶, 359³, 361³, 362², 363, 364⁴, 365, 366, 367², 368⁴, 369⁴, 370⁴, 371², 372⁶, 373³, 375, 376, 381⁶, 382², 383², 385³, 386⁴, 387, 388⁴, 389³, 390³, 393, 394⁶, 395⁴, 396, 397⁵, 399², 403, 404⁴, 405², 406³, 407⁴, 408², 409⁸, 410², 412⁷, 413³, 414, 415², 416³, 417, 418⁴, 419³, 420⁴, 421³, 423, 424, 425², 426³, 427, 428⁵, 429², 430², 431², 432⁴, 433², 434, 435⁴, 436², 437³, 438², 439⁵, 441², 444⁷, 445², 446², 447, 448², 451², 452⁵, 453, 454⁶, 455³, 459², 460⁴, 461², 462, 463², 465, 466³, 467², 468³, 469, 470, 471³, 472, 473², 474, 475², 476, 477⁵, 478³, 479, 481³, 482³, 483³, 484⁴, 485, 486⁴, 487⁶, 488⁵, 489⁵, 490³, 492, 494⁵, 495², 496³, 497⁴, 498⁵, 499⁴, 500⁶, 501², 502⁴, 504⁶, 505⁴, 506, 507³, 508, 509³, 510², 511⁴, 512, 514⁵, 515⁴, 516², 519², 520³, 521³, 522³, 523⁶, 524³, 525², 526⁵, 527², 528⁴, 529³, 530³, 531⁵, 532³, 533, 534², 535², 536⁴, 537³, 538², 539², 540², 544, 545³, 546³, 547, 548, 550³, 551⁵, 552², 553, 554⁴, 555⁵, 556³

dağ *a.* Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve

oldukça geniş bir alana yayılan bölümü. **YS** 9,14, 15, 20, 27⁵, 28⁵, 29, 30, 38, 42,57², 73, 87, 91, 95, 104, 116; **DK** 14², 27, 59, 109, 111², 122, 131, 141, 143², 144³, 145⁵, 148, 158; **M3** 121, 170, 285, 386², 394², 396, 397, 453, 458, 459, 503, 526, 527, 529² dağa çıkmak Eşkîyalık etmek. **YS** 75 **dağları aşmak** Başarılması çok zor işleri başarmak. “*Bahtiyarlık: Boraca yüce dağları aşmak/ Varılmadan ölünen uzak yerlere koşmak,*” **YS** 52; **DK** 71

→ **dağ bayır, dağ eteği, dağlar kadar**

dağ bayır a. Kır. **DK** 111

dağ eteği a. coğ. Dağ yamacının alt bölümü. **DK** 144

Dağ Yenice öz. a. İstanbul iline bağlı Çatalca ilçesinin köyü. “*Çatalca'nın Dağ Yenicesi'ndeki cephâneliği, 13 martında İslâhiye Askerlik Şubesi subay mahfelini, 26 martında Harp Akademisi'nin birinci kat döşemesini, 2 nisanda Millî Eğitim Basımevi'nin bir kısmı ile Tekirdağ Hükümet Dairesi'ni kundaklayabildi.*” **M3** 306

Dağgüvezi Köyü öz. a. Ordu iline bağlı Fatsa ilçesinin köyü. “*Fatsa'nın 'Dağgüvezi' köyünden Recep Ali Budak adında 22 yaşında ve dört çocuk babası bir er, köyüne otobüsle izinli geldiği gün, iki yıl öncesine ait bir toprak meselesi daha doğrusu toprak sınırındaki bir ağacın kesilmesi meselesi yüzünden, kendi akrabası olan iki genç tarafından öldürülmüştü.*” **M3** 231

dağılma a. Dağılmak işi. **M3** 376

dağılmak (nsz) Toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak. **M3** 85, 157

dağınık sf. Düzeni bozuk, düzensiz, karışık. **DK** 116², 117; **M3** 16, 133, 433, 457, 458, 465

dağınıklık a. Dağınık olma durumu. **M3** 459

dağıtılmak (nsz) Dağıtma işi yapılmak, tevzi edilmek. **YS** 46; **M3** 19, 45, 347, 360, 489

dağıtım a. Dağıtma işi, tevzi. **M3** 118

dağıtmak (nsz) Belli bir orana göre bölüştürmek, pay etmek, tevzi etmek. **M3** 250, 361, 364, 394², 489, 520, 521

dağlama a. Dağlamak işi. **DK** 137

dağlamak (-i) mec. Acısı yüreğine işlemek. **DK** 137², 138², 139, 144

dağlanmak (nsz) Dağlama işine konu olmak. **DK** 137

dağlar kadar sf. Pek çok. “*Anam, babam, karım, kızım eziliyorken / Dağlar kadar yük altında... Gel, cevap ver, sen*” **YS** 17

dağlı sf. 1. Dağlık bölge halkından olan. **DK** 152; **2. mec.** Kaba saba, görgüsüz. **M3** 526², 528

dağlık sf. Birçok dağın bulunduğu, dağlarla kaplı (bölge). **DK** 150; **M3** 524

daha zf. 1. Henüz. **YS** 10, 48; **DK** 28, 31, 40, 43², 44, 45², 46, 47, 49, 50, 52³, 54², 55, 58, 59, 60, 62³, 63², 64, 70, 71, 72, 74, 75, 77, 79, 93, 96, 97³, 98, 101, 108², 109², 111, 112, 115, 116, 120, 121, 125², 126², 128, 129, 130, 131, 136², 138³, 143, 144², 145², 146, 152², 155, 161², 162, 163², 168, 170, 172, 174², 175, 177⁴, 178, 179², 181; **M3** 16, 19, 29, 35, 36, 37², 40, 49, 58, 64, 66, 74, 75, 78, 79, 91, 92, 93, 96, 103, 104, 110, 111, 115, 125, 127, 135, 141, 142, 144, 146, 155, 158, 167, 168, 170, 171, 174, 177, 179, 188, 189, 190, 191, 196, 209, 213, 217, 223, 233, 234, 235, 236, 237, 268, 269, 273, 275, 277, 279, 281, 283, 287, 297, 299, 303, 304, 306, 311, 323, 326, 328, 334, 341, 348², 352², 355, 359, 361, 362, 364, 365, 367, 369, 373, 376, 380, 382, 389, 391, 397, 398, 404², 406², 408, 413, 418, 421,

424, 425, 440, 443², 444, 445, 451, 452, 453, 460, 462, 466, 469³, 470, 472, 476, 478, 481, 500, 501, 502, 504, 505, 505, 506, 508, 519, 520, 526, 527, 528, 531, 532, 534, 536, 539, 543, 552, 554, 554, 555; **2. zf.** Kendisinden sonra üçüncü kişi iyelik eki alan bir sıfatla birlikte sözü edilen konuda en önemli durumu belirtmek için kullanılan bir söz. **YS** 32; **DK** 15; **M3** 16, 19, 29, 30, 37, 44, 52, 60, 62, 63, 75, 79, 80, 86, 89, 96, 115, 121, 125, 135, 141, 142, 148, 154, 158, 167, 179, 180, 185, 188, 209, 213, 223, 224, 227, 231, 233, 237, 245, 247, 249, 263, 264, 265, 268, 273, 281, 287, 299, 303, 311, 318, 322, 323, 334, 336, 340, 348, 352, 355, 358, 359, 365, 369, 382, 389, 398, 404, 406², 409, 418, 421, 440, 443, 452, 469, 487, 488, 496, 501, 509, 510, 512, 519, 526, 528, 531, 555, 556; **3. zf.** Var olana, elde bulunana ek olarak. **YS** 34², 41², 51, 69², 71, 73, 115, 119; **DK** 6³, 8, 9⁴, 15, 21, 23, 25², 36, 39; **M3** 198, 443, 523

dâhi *a. Ar.* Olağanüstü yeteneği ve yaratıcı gücü olan kimse, deha. **M3** 436

dahi *bağ.* **1.** Da, de. **DK** 129; **M3** 11, 46, 60, 264, 274, 275, 320, 329, 434, 454; **2.** Bile. **DK** 12; **M3** 274

dahil *a. Ar. esk.* Bir işe karışmış olma, karışma. **M3** 33, 37, 46, 186, 196, 249, 250, 256, 257, 261, 534, 556

daima *zf.* Her vakit, sürekli olarak. **DK** 47, 101, 107, 168; **M3** 18, 46, 74, 78, 97, 112, 113, 123, 132, 134, 136, 137, 142, 143, 144, 145, 157, 158, 161, 175, 187, 191, 198, 272, 302, 316, 320, 323, 334, 371, 386, 406, 409, 414, 415, 430, 432, 434, 440, 445, 476, 494², 495, 497, 522, 523, 529, 541

daimî *sf. Ar.* Sürekli. **M3** 19, 126

daimîleşmek (*nsz*) Sürekli, daimî, kalıcı, temelli, gedikli hâle gelmek. “*Osmanlı Türklerinin Moskoflarla münasebeti 1495’te, onların gönderdiği elçiyle başladı ve 1667 tarihine kadar bizim*

ancak 9 kere elçi yollamamıza karşılık onların 38 kere göndermeleriyle daimîleşti.” **M3** 303

dair *sf. Ar.* Bir konu üzerine olan, üzerine, konusunda, ... ile ilgili, üstüne. **M3** 142, 189, 398, 430, 483

dâire *a. Ar. mec.* Soyut kavramlarda belli sınırlar, ölçü. **M3** 191, 362, 484, 495, 528

dakika *a. Ar.* An, zaman. **YS** 85, 89, 90; **DK** 22, 27, 43, 120

daktilo *a. Fr.* Yazı makinesi. **M3** 276

dal *a. 1.* Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri. **YS** 111; **DK** 71; **2.** Branş. **M3** 48, 361, 454 **dal budak salmak** Karmaşık bir biçimde yayılıp genişlemek. **M3** 457

daldırılmak (*-e*) Daldırma işine konu olmak. **DK** 24

daldırmak (*-i, -e*) Dalma işini yaptırmak, dalmasına sebep olmak. **DK** 24, 79

dalga *a. 1.* Deniz veya göl gibi geniş su yüzeylerinde genellikle rüzgâr, deprem vb.nin etkisiyle oluşan kıvrımlı hareket. **YS** 83³, 84; **2.** Bir kimse, grup, toplum veya nesnenin başka bir kimse, grup, toplum veya bir şey üzerindeki gücü, tesiri, etkisi. “*Biz, Anadolu’nun kuzey kıyılarına gelen yıkıcı poyraza ‘Moskof rüzgârı’ dedik. Onlar, Ukrayna’nın güneyine saldıran yıkıcı lodosa ‘Türk dalgası’ dediler.*” **M3** 304, 406; **DK** 44

→ **dalgakıran**

dalgacı *sf.* İşine gereken önem ve dikkati göstermeyen (kimse). **M3** 336

dalgakıran *a. den.* Kıyıdaki yapıları, tekneleri, dalgaların yıpratıcı etkisinden korumak veya gemilerin yük alıp boşaltmasını sağlamak amacıyla liman ve iskele önlerine yapılan uzun set. **YS** 84

dalgalandırmak (*-i*) Dalgalı duruma

getirmek, dalgalanmasını sağlamak. **M3** 29

dalgalanmak (nsz) *mec.* Hareketli olmak, kıpırdamak. **YS** 45; **DK** 154

dalgınlık *a.* Dalgın olma durumu. **DK** 50, 150²

dalış *a.* Dalma işi. **DK** 153

dalkavuk *a.* Kendisine çıkar sağlayacak olanlara aşırı bir saygı ve hayranlık göstererek yaranmak isteyen kimse, huluskâr, yağcı, yalaka, yağdanlık, yalpak, kemik yalayıcı, çanak yalayıcı. **M3** 21, 141, 291, 436

dalkavukluk *a.* Dalkavukça davranış, kemik yalayıcılık, çanak yalayıcılık, yağcılık, yalakalık, yalpaklık, huluskârlık. **M3** 13, 157, 162, 163, 182, 222, 223, 291 **dalkavukluk etmek** Gereksiz biçimde övmek. **M3** 445

dalma *a.* Dalmak işi. **DK** 101, 129; **M3** 35

dalmak (-i, -e) **1.** Saplamak. “*Kayalara çarpmalıdır korkunç türküleri/ Dalmalıdır gövdelere çelik süngüleri!*” **YS** 33; **2.** Bir yerin içine girmek. **DK** 25; **3.** (-i) İçine veya arasına girmesini sağlamak. “*Bir kere de güçlü bir arkadaşıyla kapışırken ikisinin birden eli kazana dalmıştı.*” **DK** 24; **4.** (-e) Kavgaya tutuşmak. “*Yenilerek buraya kadar çekilmek ve Macarlar kaysın diye yamaca su akıtmak Deli Kurt’un ağrına gitmişti. Pervasızca daldı. Deliliği tutmuştu. Bir Macarı devirdi*” **DK** 136, 142, 179; **5.** (nsz) *mec.* Başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak. **YS** 92, 135; **DK** 52, 63, 74, 88, 91, 153, 154; **M3** 169, 244, 250

dam *a.* Yapıları dış etkilere korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm. **damdan düşercesine** *zf.* Birdenbire ve yersiz olarak. **DK** 18, 124, 160; **M3** 432

damar *a. anat. 1.* Canlı varlıklarda kanın veya besleyici sıvıların dolaştığı kanal. **YS** 42; **2. mec.** Soy, yaratılış. **YS** 23², **YS** 33; **M3** 38, 142, 144², 252, 439 **damarına** (veya **damarlarına**) **işlemek** Kötü bir huy, vazgeçilmez bir biçimde yerleşmek. **M3** 302

damat *a. Far.* Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad, güveyi. **DK** 157; **M3** 99, 466

damga *a.* Bir şeyin üzerine bir nişan, bir işaret basmaya yarayan araç. **damga vurmak** İz bırakmak. **M3** 96, 119, 140, 315 **damga yemek** Biri kötü bir yargıya veya nitelenmeye uğramak. **M3** 96

damgalama *a.* Damgalamak işi. **M3** 345

damla *a.* Yuvarlak biçimde, çok küçük miktarda sıvı. **YS** 46, 67, 107; **DK** 69, 75; **M3** 180, 419

→ **damla damla**

damla damla *zf.* Azar azar. **M3** 457

damlacık *a.* Küçük damla. **YS** 30, 71, 90

damlamak (-e) Damla durumunda tane tane düşmek. **damlaya damlaya göl olur** “Azar azar olagelen şeyler birikerek önemli bir niceliğe ulaşacağı için küçümsenmemelidir” anlamında kullanılan bir söz **M3** 113

Dan *öz. a.* Danimarka halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. “*Kraliçenin kocası Danimarkalıdır. İngiltere veliahdı Dan ve İngiliz kırmasıdır.*” **M3** 79

danışma *a.* Danışmak işi, müşavere, istişare, müzakere, meşveret. **M3** 95

danışmanlık *a.* Danışmanın yaptığı görev, müşavirlik. **M3** 191

Danıştay *öz. a. T. + Moğ. huk.* Yönetmelik uyuşmazlıkları ve davaları görüş çözümlenmek üzere Anayasa ile görevlendirilmiş yüksek yönetim

yargılığı, danışma ve inceleme yeri. “Kapıda Danıştay üyeleri mi nöbet tutacak?” **M3** 366²

Danimarka öz. a. Kuzey Avrupa'da bir ülke. “Batı dünyası dediğimiz milletlerde (ki başlıca Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Almanya, İngiltere, Fransa, İsviçre, İtalya, Amerika ve Kanada’dan ibarettir)” **M3** 316, 346

Danimarkalı öz. a. Danimarka halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 79

Danışmentli Melik Gazi öz. a. Danışmendliler Beyliği hükümdarı (ö. 1134). “Danışmentli Melik Gazi ve Selçuklu Birinci Kılıç Arslan, Birinci Mesud, İkinci Kılıç Arslan da millî mukaddesatımız arasındadır.” **M3** 287

dans a. Fr. Müzik temposuna uyularak yapılan ve estetik değer taşıyan düzenli vücut hareketleri, raks. **M3** 185 **dans etmek** Müzik temposuna uyarak, estetik değer taşıyan vücut hareketleri yapmak. **YS** 15²; **M3** 182, 427, 446

danslı sf. Dansı olan, dans edilen. **M3** 181

Dante öz. a. İtalyan ozan ve politikacı (1265 - 1321). “Bizim yanık Füzûli’imiz engin biz deniz! Karşısında bir göl kalur sizin Dante’niz!” **YS** 33

dantel a. Fr. Her türlü iplikle örülen veya bir kumaşın kenarına işlenen türlü biçimde ince ve ağ görünümünde örgü, tentene. **M3** 534

dar sf. mec. Yetersiz. **YS** 24; **M3** 236, 287, 434 **dar görüşlü** Yeni ve değişik görüşleri benimsemeyen, anlayış göstermeyen (kimse), kısa görüşlü. **M3** 379, 438

daracık sf. Çok dar. **DK** 180

darbe a. Ar. **1.** Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya

rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi. **YS** 81; **M3** 77, 81, 96, 325, 326², 349, 435; **2. mec.** Birini kötü duruma düşüren, sarsan olay. **M3** 429, 466

dargın sf. Darılmış olan, küskün. **M3** 515

dargınlık a. Dargın olma durumu. **M3** 515

darı a. bit. b. Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı (*Panicum miliaceum*). **darısı ... başına** (veya **darısı başına**) Bir başarı, bir mutluluk başkası için istendiğinde söylenen bir söz. **DK** 70

darılmak (nsz) Gücenmek, kırılmak, alınmak, incinmek. **DK** 24

darlık a. mec. Geçim zorluğu. **M3** 327

darmadağınık sf. Darmadağın. **YS** 130; **M3** 289, 312

darülaceze a. Ar. esk. Düşkünlerevi. **M3** 336

darülfünun a. Ar. esk. Üniversite. **M3** 181, 222, 223³

dava a. Ar. huk. **1.** Korunmanın bir hüküm ile sağlanması için yargı organlarına başvurma. **M3** 52; **2. Sav.** **DK** 14, 31, 178; **3. mec.** Sorun. **DK** 29²; **M3** 203², 394, 397, 468, 469, 508, 527²; **4. mec.** Ülkü. **M3** 12, 27², 29², 52, 67, 68, 84, 91, 92⁶, 111, 124, 154, 164, 196, 201, 203, 209, 234², 237, 244, 310, 358, 372, 394, 395, 410, 415², 417, 421, 425, 436, 453², 463, 469, 473, 477, 549², 553 **dava gütmek** Sürekli olarak bir konuyu savunmak veya gündemde tutmak. **DK** 68; **M3** 27, 113, 416, 474 **davayı** (veya **davayı**) **kaybetmek** Bir konuda çabası boşa gitmek, olumlu sonuç alamamak. **DK** 15

davalı sf. huk. Davası olan (kimse). **M3** 86, 167

davar a. Koyun veya keçi sürüsü. **DK**

111 **davar gütme** Sürüyü otlatmak, korumak ve gerektiğinde süt sağmak. **DK** 36

davet a. Çağrı, çağırma. **DK** 82 **davet etmek** Çağrı, çağırma. **DK** 146; **M3** 281, 440, 459, 508 **davet olunmak** Çağrılmak. **M3** 216

dâvetiye a. Ar. Meydan okuma; korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirme, kavga veya yarışmaya çağırma. “**DÂVETİYE**” **YS** 31; **M3** 554

davgana a. hlk. İnce, dar boyunlu küçük testi, toprak sürahi. **DK** 131³

davranış a. Davranma işi, tutum, davranım, muamele, hareket. **DK** 88, 117, 161, 173; **M3** 17³, 18, 30, 34, 40, 43, 45, 61, 110, 128, 202, 203, 205, 211², 267, 322, 330, 351, 354, 355, 360², 382, 383, 385², 415, 426, 441, 461, 476², 478, 485, 492, 501, 521, 532, 538, 543, 545, 547, 548, 549

davranma a. Davranmak işi. **DK** 24, 63; **M3** 123, 500, 534

davranmak (-e) Bir işi yapmaya hazır olmak, hazırlanmak. **DK** 20, 46, 63², 75, 84, 93, 136³, 140, 155, 161, 180; **M3** 111, 125, 201, 219, 320², 321, 322, 369, 527, 520, 532

Davud öz. a. İbr. **M3** 470

dayak a. Bir insanı veya bir hayvanı dövme işi, sopa, patak, kötek. **M3** 186² **dayak yemek** Yenilmek. “*İlk dayağı kimden yedi kuduz Napolyon?*” **YS** 24; **M3** 473

dayalı sf. İlgili, dair, müstenit, mebni. **M3** 38

dayamak (-i, -e) Yaslamak. **DK** 20

dayanabilmek (-e) Dayanma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 71, 78, 120, 127, 158, 165, 172, 179; **M3** 146, 389

dayanak a. Dayanılacak şey, istinatgâh, mesnet. **M3** 141, 218, 301, 429

dayanıklı sf. Dayanabilen, sağlam, güçlü, mukavim, zorlu, stabil. **DK** 27, 175; **M3** 218, 263, 365

dayanılmak (-e) Dayanma işi yapılmak. **M3** 12, 491, 502

dayanılmaz sf. Karşı konulamaz veya karşı çıkılmaz (kimse veya şey), tahammülfersa. **DK** 33, 43, 115, 117, 127

dayanış a. Dayanma işi. **DK** 52; **M3** 223

dayanışma a. top. b. Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması, tesanüt. **M3** 22², 465, 468, 521

dayanışmalı sf. Aralarında dayanışma bulunan. **M3** 22

dayanma a. Dayanmak işi. **DK** 24; **M3** 398

dayanmak (-e) 1. Bir yere yaslanmak, kendini dayamak. **DK** 22, 139; **2. mec.** Zarar görmemek, varlığını korumak, hasar görmemek. **YS** 33, 103; **3. (nsz) mec.** Güç bir duruma katlanmak, çekmek, sabretmek, tahammül etmek. **YS** 46; **DK** 61, 102; **4. mec.** Varmak, ulaşmak. **M3** 16, 17, 18, 39, 77, 108, 139, 141, 149, 154, 165, 197, 225, 227, 235², 244, 319, 380, 398, 417², 458, 512

dayayabilmek (-i, -e) Dayama imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 177

dayızâde a. T. + Far. esk. Dayı oğlu. **DK** 39

De Gaulle öz. a. Fransız asker ve siyasetçi (1890 - 1970). “*İliğine kadar demokrat bir ülke olan Fransa’da De Gaulle, milletinin ve yurdunun çıkarı uğruna demokrasiyi biraz öteye itmekten çekinmedi.*” **M3** 246, 333, 334², 545, 546, 547

dede *a.* Büyük babadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri. **DK** 23, 44; **M3** 142, 185, 431², 439³, 551

dedikodu *a.* Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma, kov, gıybet, kılükal. **M3** 156, 199, 297, 466
dedikodu yapmak Birini çekiştirmek. **M3** 337

dedikoduculuk *a.* Dedikoducu olma durumu, kovculuk, gıybetçilik, dilleklik. **M3** 465

dedirtmek (-i, -e) Demek zorunda bıraktırmak. **M3** 365, 368

defa *a.* Ar. Kez, kere. **YS** 62; **DK** 6³, 8, 24², 33, 73, 77, 81, 132, 172², 173, 190; **M3** 53, 57, 62, 89, 119, 132, 136, 141, 145, 208, 270, 290, 322, 333, 365, 368, 369, 420, 442, 475, 490, 492, 531

defalarca *zf.* Pek çok kez, defaatle. **M3** 523

defile *a.* Far. Giyecekleri tanıtmak amacıyla mankenlerin yaptıkları gösteri, giyim gösterisi. **M3** 35

defter *a.* Genellikle hafif bir kapak içerisinde, yazı yazmak için bir araya tutturulmuş kâğıt yaprakları. **defterden** (veya **defterinden**) **silmek** Birinin adını anmaz olmak, dost saymaz olmak. **M3** 429

Deguignes *öz. a.* Fransız doğu bilimci, Sinolog ve Türkolog (1721 - 1800). “Kunlar’ın Türk olduğu daha 18. yüzyılda Deguignes tarafından ileri sürüldüğü gibi son defa, bundan birkaç yıl önce İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi Kürsüsü tarafından davet edilen Prof. Spuler’in konferanslarında da kabul edilmiş ve mesele kapanmıştır.” **M3** 281

değdirilmek (*nsz*) Değmesi sağlanmak. **M3** 227

değdirmek (-i, -e) Değmesini sağlamak, değmesine yol açmak. **DK** 137

değdirme *a.* Değdirmek işi. **DK** 21

değer *a.* Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. **YS** 38; **M3** 18, 31, 35, 54, 63, 68, 80, 88, 135, 184, 193, 205, 210, 217, 227, 229, 264, 265, 285², 286, 287, 289, 293, 311, 312, 319, 321, 335, 346, 362, 366, 372, 395, 410, 426, 441², 442, 445, 479, 481, 490, 496, 515², 517, 519², 520, 525, 539 **değer vermek** Değerli saymak, önem vermek. **M3** 161, 236², 321, 416, 448, 473, 509, 551

değerlendirmek (-i) Bir şeyi yerinde ve yararlı bir yolda kullanmak. **M3** 80, 116, 207, 326, 335, 555, 556

değerli *sf.* Değeri olan veya değeri yüksek olan, kıymetli. **DK** 14; **M3** 39, 134, 145, 190, 235, 407, 416

değersiz *sf.* Değeri olmayan veya değeri çok az olan, önemsiz, kıymetsiz, naçiz. **M3** 59, 219, 336, 425

değersizlik *a.* Değersiz olma durumu, değer düşümü. **M3** 18, 444

değil *a.* Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklem olumsuz çekimini sağlayan kelime. **YS** 10, 11, 23, 25, 46², 55, 63², 64, 71, 87³, 88², 95; **DK** 5, 7², 11, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 24, 26², 27³, 28², 30, 33², 34², 35, 38, 41³, 42, 45, 46³, 47, 51, 52, 53³, 54², 56, 58², 60, 61², 62², 64, 67², 70, 73, 77, 79, 80², 81, 83, 84, 85, 88, 91, 92³, 93, 97, 98, 99², 101³, 105², 106, 107, 108, 109, 110⁴, 111², 113², 114², 116, 117², 118, 119, 122, 123, 128, 130, 137, 138, 139, 147, 150, 151, 156², 163, 164, 165, 166⁵, 169, 172, 174, 175², 177²; **M3** 11², 13, 15, 18, 22³, 26², 28, 29³, 30³, 34, 35³, 36, 39, 40, 41, 42², 43², 44, 47³, 52³, 53, 54², 55, 58, 59, 60², 61², 63, 64², 65, 66, 67, 68, 70, 71, 74, 75, 77², 78, 80, 87, 88, 91⁴, 92³, 94, 98, 99, 100², 101, 103², 106, 107, 110, 111², 112, 113, 114, 116, 118, 119², 121⁵, 122², 125, 126, 127,

129, 130², 131, 132, 133, 134², 135, 137, 139, 140², 141², 142, 143², 145², 147², 149, 150², 159², 161², 163, 175², 178, 179², 180, 181, 184, 185, 186, 190, 191, 196, 199³, 203³, 205, 206, 207, 208⁴, 209², 213, 214², 215³, 216, 217, 213², 214, 215, 219, 221, 222², 223, 226, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235⁶, 236², 245, 246, 247, 249, 253³, 254, 258, 265, 276, 280, 281, 282, 283², 286, 287², 288, 289, 290², 291³, 292, 298, 301, 305², 306², 317², 319³, 320, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 334, 335, 336², 341, 343², 343, 345, 346², 348², 349, 351³, 352, 354, 355, 358², 360, 361, 362, 365², 368, 369², 370⁴, 370, 372, 373², 376³, 377, 379², 380, 381², 383, 389, 390², 393, 394, 397, 398, 399, 403, 404, 405², 406², 407², 408, 409³, 410², 410, 411, 412³, 413², 415, 418², 419³, 424³, 425⁶, 427, 428, 430³, 431², 432³, 434, 435³, 436², 438⁴, 439⁵, 440, 443², 444², 447⁴, 451, 458, 459, 461, 462, 463, 468, 469⁴, 471², 472², 474, 475, 476, 478², 479, 481, 485³, 486, 487, 488, 490, 493, 496, 497, 498², 500, 506, 507, 508, 509², 510², 511², 514², 515, 519⁴, 520, 521, 523, 524, 525², 526², 527, 528, 529, 530², 532², 535⁴, 536, 537², 538², 539², 541², 542², 550, 551², 553, 555, 556

değirmek (-e) Bir konuyu ele alarak ondan kısaca söz etmek, dokunmak, temas etmek. **M3** 312

değirme a. Değirmek işi, temas. **M3** 39

değişebilmek (nsz) Değişme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 105², 133, 161

değişmek (nsz) Başka bir biçim veya duruma girmek, tahavvül etmek. **DK** 84, 110, 157²; **M3** 15³, 24², 43, 105³, 112, 120², 123, 133, 177, 184, 233, 375, 418, 419, 468, 499, 506³, 540, 545

değişik 1. sf. Değiştirilmiş, muaddel. **M3** 506; 2. Farklı. **M3** 283

değişiklik a. Değişik olma durumu. **DK** 54, 85; **M3** 177, 418, 514, 519 **değişiklik yapmak** değiştirmek. **M3** 128, 188, 519, 523

değişilmek (nsz) Başka bir biçim veya duruma girmek, tahavvül etmek. **YS** 13

değişme a. Değişim. **M3** 16, 177, 223, 331

değişmek (nsz) Başka bir biçim veya duruma girmek, tahavvül etmek. **DK** 51, 73

değişmez sf. Aynen kalan, değişikliğe uğramayan. **DK** 15, 37; **M3** 15², 22, 89, 97, 98, 205, 334, 509, 510

değiştirilmek (nsz) Değiştirme işi yapılmak. **M3** 276², 278

değiştirilme a. Değiştirilmek işi. **M3** 276

değiştirmek (-i) Başka bir biçime sokmak, değişikliğe uğratmak. **DK** 17, 21², 54, 60, 98, 129, 142; **M3** 41, 48, 128, 206, 223, 281, 291, 372, 399, 407, 409, 410, 500, 506, 525, 555

değme a. Değmek işi, temas. **DK** 112, 175

değmek (I) (-e) 1. Aralık kalmayınca kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek. **DK** 63, 108, 122; 2. Ulaşmak, erişmek. **DK** 48

değmek (II) (-e) Değerinde olmak. **DK** 53, 174; **M3** 425

değnek a. Elde taşınacak incelikte düzgün ağaç, sopa, çomak. **DK** 23, 25, 49, 276, 28², 139²; **M3** 269, 353

deha (doğ.) **dehâ** a. Ar. İnsan zekâsının, insan kişiliğinin erişebileceği en yüksek düzey, dâhilik. **YS** 24; **M3** 173, 230, 264, 292, 500, 537

dehir a. Ar. mec. Bir şeyin bol olduğu yer. "Hepimiz beraber haykırsak gerek/ Ey belâ dehrinde pişen dalgalar!.." **YS** 84

dehşet a. Bir tehlike veya korkunç bir şey karşısında duyulan ürküntü, yıldı. **dehşet içinde kalmak** Endişelenmek, korkmak. "Çünkü ayrılmaların aralıksız devam

edeceğini anlayıp dehşet içinde kalan Ruslar kopup sökülmeyi önlemek için zorbalığa başvurmadan başka çıkar yol bulamadılar.” M3 328 dehşet saçmak Ortaliğa korku vermek. M3 381 dehşet salmak Korku vermek. “Hepsi ölen 41 kişinin koca bir imparatorluğa dehşet salması onların nasıl millî kahramanlar olduklarının senedir.” M3 264 dehşete kapılmak (veya düşmek) Çok korkmak. DK 92,106

dehşetle *zf.* dehşet: çok; son derece; yaman. M3 19

dejenere *Fr. sf.* Yoz. M3 170, 199
dejenere olmak Yozlaşmak. M3 155

dek *e.* Bir işin, bir durumun sona erdiği zaman veya yer, kadar, değin. M3 455

dekan *a. Al.* Üniversitelerde bir fakültenin yönetiminden sorumlu profesör. M3 271

dekanlık *a.* Dekanın makamı. M3 271

deli *sf.* 1. Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun. YS 40, 100; 2. *mec.* Davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın. DK 26, 50, 51, 62, 97, 99, 108, 147; M3 291, 305, 390 **deli olmak** Delirmek. DK 108; M3 188, 287, 290 **deliye dönmek** 1. Delicesine davranışlarda bulunmak. “Ata bindi mi deliye döner, tehlikeli sürüşler yapardı.” DK 40, 144, 157; 2. çok kızmak. DK 72; M3 436 **deliye çevirmek** Deliye döndürmek. “Evlenme âdâbı diye insanı deliye çeviren yazılarla dolu olan ve üçte biri cinsî münasebete tahsis edilen o kitabı Diyanet İşleri Başkanlığı tasvip ediyor mu?” M3 491

→ **deli dolu**

deli dolu *sf.* Çok hareketli, aktif, enerjik. DK 97

Deli Kurt *öz. a.* DK 32, 38⁴, 39, 40³, 41, 42², 49², 50², 51³, 52⁴, 53², 54⁴, 56², 58, 59², 60⁴, 61², 62³, 63², 64⁴, 65³, 66⁶, 67⁴,

68⁴, 69³, 73⁴, 74⁸, 75⁶, 76, 78³, 79, 81, 82², 84³, 85², 87², 88², 89², 91, 93³, 94², 97⁴, 100, 101, 102, 103², 104, 106⁵, 107⁴, 108², 109, 112, 113², 114³, 115, 116⁴, 117⁵, 118⁴, 119⁵, 120⁵, 121³, 122⁵, 123⁴, 124³, 125², 126³, 127², 128⁴, 129⁵, 130⁵, 131², 132⁵, 133³, 134⁶, 135³, 136³, 137⁴, 138⁵, 139⁴, 140³, 141³, 142³, 143⁵, 144, 145², 146, 147³, 148², 150⁵, 151⁵, 152³, 153⁴, 154⁵, 155³, 156², 158, 159³, 160⁴, 161⁴, 162³, 163⁴, 164, 165², 166⁵, 167³, 168⁵, 169⁶, 170⁶, 171⁵, 172⁷, 173, 174⁶, 175⁶, 176², 177⁴, 178⁴, 179⁴, 180⁴, 181⁷, 182², 209

Deli Murad *öz. a.* DK 56, 61

Deli Petro *öz. a.* 7 Mayıs 1682'den ölümüne kadar Rusya'yı yöneten Rus Çarı (1672 - 1725). “Siz ‘Deli Petro sultan Mustafa'nın oğludur’ diyen bir omuncu sınıf talebesi gördünüz mü?” M3 303, 307

delice *sf.* Davranışları aşırı, deli gibi olan. M3 264

delicesine *zf.* Aşırı bir biçimde, delice. DK 64

delik *a.* Dar, küçük açıklık. DK 121

→ **delik deşik**

delik deşik Her yanı deliklerle dolu. **delik deşik olmak** Bir canlının vücudunda bir araçla birçok yara, kesik açmak. M3 167

delikanlı *ünl.* Gençlere bir seslenme sözü. DK 26

delil *a. Ar.* İnsanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, emare. DK 89; M3 52, 121, 141, 148, 150², 161, 162, 361, 368, 388, 394, 396, 422, 423², 500, 505, 508, 551

delilik *a.* Deli olma durumu veya delice davranış, cinnet. DK 49, 129, 173; M3 66, 390 **deliliği tutmak** delice davranmak. DK 136

delinmek 1. (*nsz*) Delme işi yapılma. **YS** 10, 53; **2.** Bir şeyde delik oluşmak. **DK** 22; **M3** 228

delirmek (*nsz*) Deli olmak, aklını yitirmek, çıldırmak. **DK** 107, 160; **M3** 292, 500

delirtmek (*-i*) Deli etmek, çıldırtmak. **M3** 365

delişmen *sf. mec.* Çılgın, hercai. **DK** 39, 97

delişmenlik *a.* Delişmen olma durumu, delişmence davranış, zııırlık. **DK** 40

dem *a. Far. esk.* Zaman, çağ. **YS** 57, 94
dem vurmak Bir şeyden söz etmek, konu açmak. **DK** 56; **M3** 93, 366

demeç *a.* Yetkili bir kimsenin bir konuda yayın organlarına yaptığı açıklama, beyanat. **M3** 523 **demeç vermek** Yetkili bir kimse bir konuda yayın organlarına açıklama yapmak, beyanat vermek. **M3** 537

deme *a.* Demek işi. **DK** 49, 102, 123, 124², 139, 178, 179; **M3** 42, 73, 119, 123, 215², 231, 237, 291, 304, 358, 364, 404², 427, 428, 447, 449, 499, 522, 526, 529

demek (I) (*nsz*) **1.** Söylemek, söz söylemek. **YS** 14, 22, 25², 32, 34, 38, 48, 53, 62, 88², 92, 98³, 101², 102², 103², 106, 112, 125; **DK** 6, 10⁴, 11³, 12⁴, 16², 18², 19, 21², 26, 29², 30, 34, 35, 36, 37², 38⁴, 39, 42⁴, 43, 44², 48², 49, 50², 53², 54², 55, 56, 57, 59, 60², 61, 62², 64, 66², 67⁵, 69², 70³, 71², 75, 78², 79, 80, 81, 82², 85, 87², 88, 89, 94, 96, 97, 99⁴, 100², 101², 102³, 103, 104², 105, 107, 108, 109⁵, 110³, 112³, 113, 114², 117, 118², 119⁴, 120, 121, 122², 124⁴, 126², 128, 134, 137, 138³, 139, 140², 142², 143, 144, 145², 147, 150, 151, 152, 155², 156², 157², 158², 160³, 161², 162, 163², 164, 165⁵, 166, 167³, 168, 169, 170², 171, 174, 175, 176², 178², 179², 180; **M3** 12, 22, 30, 33, 36², 37, 40³, 41³, 42², 47, 51, 52, 53², 54², 57, 65², 67, 73³, 74³, 88, 94³, 96², 99³, 106⁴, 107², 114, 116, 118²,

120, 121, 123², 127, 130², 133, 134², 135, 139, 140, 142, 145, 146², 159², 175³, 176, 180, 183, 197³, 198, 199, 205, 206, 207, 208, 212, 214², 215, 220², 222², 225, 230, 237, 240, 243, 245, 247, 252, 268, 271, 274, 275, 280, 282, 283, 288, 290, 291², 292, 297, 301, 303, 304, 305, 306², 316, 317, 319, 321², 323, 322², 335⁷, 336², 340, 347, 352, 353, 354, 357, 363³, 364, 370, 373, 376², 377, 380, 383, 385, 388², 396, 406², 407, 413, 414, 415², 417², 418, 424², 425⁴, 344, 364², 394, 409, 410, 417, 419², 426, 427, 432, 430, 435², 436³, 439, 440², 441, 444, 445, 446, 448, 452², 453, 461, 470, 471, 484, 491², 492, 494, 496, 498, 501, 505², 507², 512, 516, 519², 520, 521, 523, 524, 530, 531, 533, 534², 537, 543, 548, 550, 551, 556; **2.** (*-e*) Saymak, kabul etmek. **YS** 21, 22², 33, 34, 47, 74², 107, 109², 110, 129, 135 **DK** 26², 36, 80, 92, 99, 125, 165; **M3** 185, 298, 526²; **3.** Ad verme. **YS** 49²; **DK** 167; **M3** 13, 22, 41², 60, 65, 66², 67, 116, 140, 141, 150, 156, 168, 188, 190, 195, 196, 217, 220, 223, 239, 240², 253, 275, 289, 291², 305, 319, 335, 339, 353, 358, 359, 371², 394, 403, 409, 417, 421², 424, 427, 436, 442, 443, 447, 455, 458, 461, 463, 471, 486, 488, 497, 505, 508, 524, 540, 553, 554; **4.** Bir işe kalkışmak, yeltenmek. **M3** 554; **5.** (*-e*) Herhangi bir kanıya, yargıya varmak. **DK** 46, 47², 48, 63, 71⁴, 72⁵, 78, 82, 99, 156, 163; **M3** 66, 93, 140, 390, 405, 158, 304, 413, 425, 427, 524, 532, 533, 536, 53851, 54,, 554 **demek istemek** Bir şeyi anlatmak istemek. **M3** 312 **demek ki (veya demek oluyor ki)** Şu hâlde, öyle ise. **DK** 19, 21, 32, 37, 145, 182; **M3** 31, 63, 83, 102, 116, 120, 131, 144, 184, 230, 236, 298, 319, 334², 348, 368, 410, 435, 483, 484, 486, 496, 505, 507 **demek olmak** Anlamına geliyor olmak. **DK** 29, 39; **M3** 11, 40, 58, 96, 118, 189, 213, 231, 243, 286, 304, 339, 361, 438, 449, 487

demek (II) *bağ.* O halde, öyleyse. **DK** 45, 49, 69, 70, 82, 97, 99, 102, 111, 115, 155, 168; **M3** 208

demet *a. Rum.* Bağlanarak oluşturulmuş deste, bağlam.

→ *demet demet*

demet demet *zf.* Birçok demet durumunda bağlanmış olarak, deste deste. “*Ağyâr gül kopardı dikenden demet demet/ Hâr oldu bağrımızda çiçek yüzlü yârımız.*” **YS** 131

demin *zf.* Az önce, demincek, deminden. **DK** 39, 103, 104, 153, 181; **M3** 411

→ *deminden beri*

deminden beri *zf.* Demin. **DK** 12

deminki *sf.* Biraz önceki. **DK** 8, 27², 34, 50, 75, 142

demir *a. kim.* **1.** Atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C'de eriyen, mavimsi esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element (simgesi Fe). **M3** 88, 136, 137, 255, 286, 307, 427, 469; **2. sf.** Bu elementten yapılmış. **DK** 139, 173; **3. mec.** Güçlü, kuvvetli, sert. **YS** 10, 24; **DK** 74 demir atmak *den.* gemi çıpasını denize salmak. **DK** 84, 94

→ *demir yolu*

demir yolu *a.* Lokomotif, vagon vb. demir tekerlekli taşıtların üzerinde hareket ettiği, paralel iki ray döşenerek yapılan bir yol türü, tren yolu, demir hat. **M3** 175, 290

Demir Perde *öz. a.* 1945 yılından 1991 yılına kadar Avrupa'yı ikiye ayıran ideolojik ve fiziksel sınır. “*Milliyetçi askerler ortaya atılmasaydı o muhteris ihtiyar; Yunanistan'ı Demir Perde'nin gerisine atacaktı.*” **M3** 427, 546

Demirci Efe *öz. a.* Kurtuluş Savaşı'nda Kuvayı Milliye önderi (1883 - 1961). “*Yörüklerden 'Yörük Ali Efe', 'Demirci Efe' çıkmıştı.*” **M3** 528

demircilik *a.* Demircinin yaptığı iş. **M3** 471

demode *sf. Fr.* Modası geçmiş olan. **demode etmek** Eskitmek, etkisini sürdürememek. “*Bunun dışında İsviçre ve Belçika'yı örnek göstermek moda ise de Belçika'da son zamanlarda uyanan Flaman milliyetçiliği bu modayı da demode etmiştir.*” **M3** 404

demokrasi *a. Fr. top. b.* Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık. **M3** 28², 43, 70², 97, 100, 180², 234, 235, 239, 273, 291, 311, 323, 339², 345, 380, 415, 427, 519, 523², 524, 531¹¹, 532, 533, 534⁴, 536⁵, 538³, 541, 543, 545, 546³, 547², 541, 543, 544, 545, 547, 548⁴,

demokrat *sf. Fr.* Demokrasi yanlısı. **M3** 168, 180, 260, 311, 326, 327, 343, 348, 545

Demokrat Parti *öz. a. siy.* 1946 yılında kurulan ve 1960 yılında kapatılan Türk siyasi partisi. “*Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, Demokrat Parti'nin sanıklarını sorguya çekiyordu.*” **M3** 26, 48, 70, 381, 522, 535

demokratça *zf.* Demokratik, demokrasiye uygun, elerkil. “*Tam demokratça seçim yapan ülkelerin meclislerindeki komünist sayısına bakmak, dünyadaki fikri ve ahlâki sefâletin azalmakta olduğunu gösterir.*” **M3** 304

demokratik *Fr. sf.* Demokrasiye uygun. **M3** 43, 180, 315, 316, 323, 522, 531, 538, 555²

demokratlık *a. top. b.* Demokrat olma durumu. **M3** 290, 344, 531, 532

denaet *a. Ar. esk.* Alçaklık. **M3** 291

Dendanekân Savaşı *öz. a.* Büyük Selçuklu Devleti'nin Gazneliler Devletini yendiği ve Gazne Devleti'nin çözülmeye yol açan, Selçuklu Devleti'nin resmen kurulmasını sağlayan savaş (1040). “*Devlet, 1040 da, Dendanekân Savaşı ile kurulmuş, Anadolu fethi ise çok çetin vuruşmalar ve ileri-geri*

gidişlerden sonra XIII. yüzyılda tamamlanmıştır.” M3 433

denebilmek (*nsz*) Denme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 114; **M3** 175², 181, 207, 235, 257, 271, 406, 453, 488, 276, 275, 335, 360, 383, 532, 543, 545

deneme *a.* Denemek işi, sınama. **DK** 64; **M3** 103, 390, 547, 548

denemek (*-i*) Değerini anlamak, gerekli niteliği taşıyıp taşımadığını bulmak için bir insanı, bir nesneyi veya bir düşünceyi sınamak, tecrübe etmek. **DK** 55; **M3** 162, 252, 253, 291, 313, 315, 326, 383, 408

denenmek (*nsz*) Deneme işine konu olmak. **DK** 30; **M3** 106

Deng dergisi *öz. a.* Kürdistan Sosyalist Partisi'nin dijital yayın organı. “ ‘Deng’ ve ‘Yeni Akış’ adlı aylık dergiler apaçık Kürtçülük yapıp kürtçe yazılar, manzumeler yayınlamadılar mı?” **M3** 553

denî *sf. Ar. esk.* Alçak, kötü, kişiliksiz (kimse). **M3** 89

denilebilmek (*nsz*) Denilme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 46, 207

denilme *a.* Denilmek işi. **DK** 40

denilmek (*nsz*) Söylenmek, sözü edilmek. **YS** 11, 53; **DK** 14, 78, 128, 140; **M3** 61, 70, 159³, 184, 188, 221, 235, 343², 361, 367, 410, 430, 436, 452, 453, 455, 457, 458², 459, 531, 500, 542

deniz *a.* Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi. **YS** 31, 39, 41, 61, 107, 115, 122²; **DK** 60, 79, 82, 84³; **M3** 203, 231², 247, 291, 474; **2. mec.** Bilgili kimse. “Bizim yanık Fuzuli'miz engin biz deniz/ Karşısında bir göl kalır sizin Dane'niz!” **YS** 33; **3. mec.** Çokluk, yoğunluk. **YS** 47, 53, 87 **deniz (gibi) olmak** Coşmak, duygu ve düşünceleri güçlü bir tepki ile dışarı vurmak, galeyan etmek. “İçim yine sevinçlerle dolup yanıyor/ Rûhum sanki

deniz olmuş, dalgalanıyor.” YS 45

→ **deniz kuvvetleri**, **Deniz basımevi**

deniz kuvvetleri *ask.* Bir ülkeyi denizden gelecek saldırılara karşı korumak için oluşturulan askerî kuruluşlar. **M3** 229, 232

Deniz basımevi *öz. a.* İstanbul Kasımpaşa bulunan basımevi. “...Deniz Basımevi'nin makineleri ve harfleriyle hayli eskimiş olduğundan bu basımevlerinde basılan eserler basım tekniği bakımından zevksiz ve çirkin olmaktadır.” **M3** 49

denizcilik *a.* Denizcinin yaptığı iş. **M3** 78, 79

denk *sf. mec.* Uygun, nitelik yönünden eşit. **DK** 166, 168; **M3** 250, 330

denme *a.* Denmek işi. **M3** 388

denmek (*nsz*) **1.** Ad verilmek. **M3** 37, 38, 52, 106, 128, 197², 210, 247, 325, 361, 365, 370, 372, 445, 451, 454, 470; **2.** Söylenmek, sözü edilmek. **M3** 69, 73, 124, 230, 334, 370

deprem *a. coğ.* Yer kabuğunun derin katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi veya yanardağların püskürme durumuna geçmesi yüzünden oluşan sarsıntı, yer sarsıntısı, hareket, zelzele. **M3** 35

dere *a. coğ. 1.* Genellikle yazın kuruyan küçük akarsu. **YS** 33; **DK** 17, 42, 60, 152; **2. mec.** Köşe, kuytu, تنها veya üçra yer. “Süphan ve Ağrı dağları gibi geleceğin yüksek dağlarının doruğunda ayağa kalkmış, nefse esir olmayı yasak etmiş ve başkasına tecavüzü caiz görmeyerek şeriata dayanmış olan hürriyet sultanı yüksek sesle sizin gibi mâzinin en derin derelerinde gafil ve dağınık bir kavme, cehalet ve yoksulluğa hücum için “fen, sanat ve silâh başına, ileri arş” emrini veriyor.” **M3** 458, 459

derece *a. Ar. fiz. 1.* Sıcaklıkölçer. **YS** 47;

2. e. Denli, kadar. **M3** 30, 84², 86, 108, 112, 132, 145, 175, 185, 316, 330, 419, 447, 465, 475, 522, 540, 545²

→ *derece derece*

derece derece *sf.* **1.** Farklı farklı, değişik. **2.** *zf.* Azar azar, yavaş yavaş, tedricen. **M3** 358, 409

dereke *a.* *Ar. esk.* Aşağı derece. **dereke düşmek** Küçülmek. **M3** 236

dergi *a.* Siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın, mecmua. **M3** 15, 16, 51⁶, 52, 53², 54, 58, 59², 61, 95, 128², 159, 227, 235, 287, 297, 334, 380, 393, 394², 485, 487, 527³, 529, 533, 534, 539, 545, 553

derhal *zf.* *Far. + Ar.* Çabucak. **DK** 92; **M3** 38, 188, 189², 203, 277, 335, 398, 524, 540, 550

deri *a.* **1.** İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, cilt, ten. **2.** *sf.* Bu tabakadan yapılmış **DK** 12, 22, 122; **M3** 252

derin *a.* **1.** Yoğun. **YS** 113, 131; **M3** 195, 304; **2.** *mec.* Ayrıntılı. **YS** 11; **M3** 115, 195, 299, 447, 458; **3.** İçten gelen. **YS** 92; **DK** 9, 88, 94, 113, 124, 127, 131, 174

→ *derinden derine, derin derin*

derinden derine *zf.* Uzaklardan. **DK** 145

derince *sf.* Biraz derin. **YS** 107

derinden *zf.* **1.** İçten. **YS** 29, 76; **2.** En ince ayrıntısına kadar, etraflıca. **M3** 150

derinlemesine *zf.* Ayrıntılı olarak, derinliğine. **M3** 509

derin derin *zf.* Uzun uzun. **YS** 21, 38; **DK** 123

derinleşmek (*nsz*) *mec.* Bir konuda köklü, sağlam bilgi edinmek, bilgisini

genişletmek **YS** 23²

derinleştirmek (*-i*) Derin duruma getirmek. **DK** 112

derinlik *a.* *mec.* Bir konunun veya durumun özü. **YS** 22; **M3** 126, 179

derleyici *a.* Derleme yapan kimse, derlemeci. **M3** 410

derman *a.* *Far. mec.* Çıkar yol, çare. **DK** 128

dermansızlık *a.* Bitkinlik. **DK** 137

derme *a.* Dermek işi. **DK** 135

dermek (*-i*) *hlk.* Bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek. **YS** 107

dernek *a.* Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, cemiyet. **M3** 110², 111, 119, 203, 234, 334, 380, 387³, 388³, 390, 475, 532, 556 **dernek kurmak** Dernek oluşturmak. **M3** 275, 427

ders *a.* *Ar.* **1.** Öğrencinin öğrenmek zorunda olduğu bilgi. **YS** 12; **DK** 55; **M3** 13, 168, 186³, 187, 188², 189⁶, 190⁴, 191, 267, 268², 270³, 277², 287, 320, 333, 336², 362³, 363, 366, 383, 417², 420, 422, 440, 544³, 552 ; **2.** *mec.* Bir olayın bellekte bıraktığı öğretici iz, öğüt, ibret. **DK** 84, 111 **ders almak** **1.** Bir konu üzerinde bir öğrenci yetkili bir kimseden bilgi edinmek. **DK** 24, 42; **2.** bir olaydan deneyim kazanmak, ibret almak. **M3** 173, 218 **ders çalışmak** Belli bir konuyu öğrenmek üzere kaynakları kullanarak çalışmak. **M3** 222 **ders vermek** **1.** Öğretmek, yetiştirmek. **DK** 55; **2.** Azarlamak, sert davranmak, sert bir karşılıkla yola getirmek. **DK** 26²; **M3** 189, 270, 334, 363, 539, 545 **ders yapmak** Sınıfta belli bir programa bağlı olarak herhangi bir konuyu işlemek. **DK** 49; **M3** 267

→ *ders programı, ders yılı*

ders programı *a. eğt.* Öğretim programı. **M3** 128

ders yılı *a. eğt.* Derslerin başladığı günden bittiği güne kadar geçen ve iki yarıyı kapsayan süre. “*Kâğıdı Üniversite tarafından sağlanan, teksir makinesiyle hazırlanmış 80 sayfalık bir ders kitabının ders yılı başında peşin olarak alınan 20 lira karşılığında, öğrencilere ders kesimine doğru verildiğini bu notları alan bir gençten bizzat dinlemiştim.*” **M3** 362

dert *a. Far.* **1.** Hastalık. **YS** 52; **2.** *a.* Üzüntü. **YS** 76, 115²; **DK** 71, 72³, 128, 148, 166; **3. mec.** Sorun, kaygı. **YS** 115²; **M3** 134, 167, 240², 241, 346, 347, 353, 362, 372, 415, 508, 521² **derde (yeni) dert katmak** Var olan sıkıntı üzerine yeni sıkıntılar eklenmek. “*Gönlümde güneşler ve aylar battı/ Yıldızlar derdime yeni dert kattı.*” **YS** 58 **dert yanmak** Bir şeyden şikâyet etmek, yakınmak. **DK** 134,

dertleşmek (*nsz,-le*) Rahatlamak ve çözüm bulmak amacıyla dertlerini karşılıklı anlatmak. **YS** 21, 46; **DK** 102

dertli *sf.* Derdi olan. **DK** 148

derviş *a. Far.* Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse, alperen. **DK** 18⁵, 19⁵, 20⁷, 21², 22², 59³, 61⁷, 62⁵, 63⁶, 64⁶, 65²; **M3** 215³, 337, 353, 482²

derya (doğ.) deryâ *a. Far. esk. mec.* Bir şeyin bol olduğu yer. **M3** 491

destan *a. Far. ed.* **1.** Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope. **M3** 168, 217, 265, 280², 362, 407, 434, 440; **2. a.** Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope. **DK** 16; **2. mec.** Göz alıcı, gösterişli, haşmetli, ihtişamlı, muhteşem, etkileyici, iz bırakıcı, görkemli. “*Akıttular yine kara toprak/ Kahraman Macarlar şanlı Turan kanını/ Yazdılar yeniden tarihe en şerefli Yiğitlik destanını.*” **YS** 55; **M3** 366 **destan**

yazmak Olağanüstü kahımanlık, yararlık veya başarı göstermek. **M3** 121

destani (doğ.) destanî *sf. Far. + Ar. ed.* Destansı. **M3** 472

destanlaşmak (*nsz*) Olağanüstü kahımanlık ve başarı göstermek. **M3** 286

destek *a.* Bir şeyin yıkılmaması için konulan eğik veya düz dayak, payanda. **destek olmak** Güç sağlamak, yardımcı olmak. **M3** 123, 520

destekleme *a.* Desteklemek işi. **M3** 478, 538

desteklemek (-i) Destek koymak. **M3** 52², 112, 380, 465, 477²

desteklenme *a.* Desteklenmek işi. **M3** 525

desteklenmek (*nsz*) Destekleme işine konu olmak. **M3** 16, 380², 477

deşmek (-i) **1.** Oymak, delmek, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak. **DK** 122; **2. mec.** Bir sorunun üzerinde yeniden durmak, hatırlatmak, kurcalamak. **YS** 21; **M3** 472

dev *sf. Far. mec.* Çok büyük, çok önemli. **YS** 46, 122; **M3** 132², 183, 208, 227, 346

devam *a. Ar.* Sürme, sürüp gitme, kesilmeme, bitmeme. **M3** 19, 277, 382, 387, 407, 487, 553 **devam etmek** Sürdürmek. **DK** 7, 23, 44, 46, 47, 54, 56, 69, 81, 90, 93, 94, 95, 97, 103, 110, 117, 125, 129, 138, 141; **M3** 13, 19, 54, 63, 71, 98, 105, 107, 115, 125, 185, 190², 265, 285, 292, 302, 304, 311, 328, 372, 386, 395, 407², 409, 414, 496, 525, 529, 555, 557

devamlı *sf.* Sürekli, bitmeyen, kesintiye uğramayan. **M3** 104

deve *a. hay. b.* Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta

kullanılan hayvan (Camelus). **M3** 555

→ *deve kuşu*

deve kuşu *a. hay. b.* Kısa kanatları uçmaya elverişli olmayan fakat uzun bacaklarıyla çok hızlı koşabilen iri bir kuş (Struthio camelus) **deve kuşu gibi başını kuma sokmak (veya gömmek)** Başkalarını aldatığını sanarak kendisini aldatmak. **M3** 345, 525

devir *a. Ar.* Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman parçası. **M3** 15, 16, 97, 98, 155², 177, 180, 183, 222, 245, 255, 353, 414, 429 **devir açmak** Tarihte özellik taşıyan yeni bir çağ başlatmak. **M3** 288, 389

devirme *a.* Devirmek işi. **M3** 34, 210

devirmek *(-i)* **1.** Ayakta veya dik duran bir şeyi düşürmek, yatay duruma getirmek. **DK** 25, 75; **2. mec.** Bir yönetim organının veya başkanının yönetim gücünü zorla elinden almak. **M3** 17

devleştirilmek *(nsz)* Devleştirilme işi yaptırılmak. “*Ne ufacık kusurları yüzünden dev gibi adamlar küçültülür, ne de gerçeğe dayanmayan büyüklükler dolayısıyla ahlâksız insanlar devleştirilir.*” **M3** 227

devlet *a. Ar. huk. ve top. b.* Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık. **YS** 28, 31, 33; **DK** 14, 59, 62, 92, 98, 99²; **M3** 12, 30, 33², 38, 40², 48, 57, 58², 62, 63⁴, 65, 68, 74, 75, 77², 78², 79², 81, 85², 86, 89, 96, 97³, 98, 100⁵, 104, 106³, 108, 109², 120⁴, 155, 156, 162, 163, 168, 181, 183, 203², 207, 209, 216⁴, 217, 222, 234, 243, 244², 245⁵, 246², 259², 261², 264, 269, 273⁴, 274, 278, 289, 291², 292, 298, 318², 319², 320, 323, 327, 328, 329³, 330, 331, 333, 336, 340, 346, 348², 349, 351, 353, 355², 357², 358², 360, 363³, 368³, 371⁴, 376, 380, 381², 382, 383², 386², 389⁴, 390¹, 393², 395, 396, 397, 404³, 404, 407³, 410, 412³, 414, 418², 419,

421, 426², 433³, 434², 455, 461, 465, 466⁵, 467³, 469, 471⁵, 473, 476², 477², 478, 481², 482, 487, 488⁴, 490, 492, 497, 504, 509, 510, 519², 521, 523², 527³, 528³, 529, 530⁴, 531, 535³, 538³, 544², 546², 548², 547, 549, 550, 552², 553, 554², 556⁴

→ *devlet adamı, devlet baba, devlet bakanı, devlet başkanı, devlet reisi, Devlet Planlama Teşkilatı*

devlet adamı *a.* Devlet yönetiminde söz sahibi kişi. **DK** 14; **M3** 179, 216, 246, 544, 549

devlet baba *a.* ‘Koruyucu, kollayıcı’ anlamında devleti anlatan bir söz. **DK** 99

devlet bakanı *a.* Bazı resmî kuruluşların yönetimini başbakan adına üstlenen hükümet üyesi. **M3** 382

devlet başkanı *a.* Yönetim şekline göre devletin en üst yöneticisi. **M3** 395, 421, 496, 521, 554

devlet başkanlığı *a.* Devlet başkanın görevi veya makamı, reisliği, riyaseti. “*Tarihin en muhteşem budalası olan Roosevelt’in yardımcısı Wallace’ın ve Irak devlet başkanlığına kadar yükselip 1963’te karşı ihtilâlla öldürülen Kasım’ın da komünist oldukları neden sonra anlaşıldı.*” **M3** 319³

Devlet Planlama Teşkilatı *öz. a.* Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve kültürel ve sosyal kalkınmasını hızlandırmak için 30 Eylül 1960 tarihinde kurulan teşkilat. “*Devlet Planlama Teşkilatı’nda bulunup da sonradan istifa eden aşırı solcular, başarı kazandığı takdirde onun kabinesini teşkil edecekti.*” **M3** 369

devlet reisi *a.* Yönetim şekline göre devletin en üst yöneticisi. “*Fatih gibi ülkeler açan, çağ değiştiren bir imparatorun değil, alelade bir devlet reisinin huzuruna bile her isteyen giremez.*” **M3** 291, 223

devlet sanatçılığı *a.* Devlet Sanatçısı

olma durumu. “Suna Kan, 22-23 Aralıkta Devlet konser salonunu ‘müzelik eserler’ işgal ederse Devlet Sanatçılığı unvanını iade edecekmiş.” **M3** 209

devlet sanatçısı a. Sanata olan katkıları ve yaptıkları hizmetler sonucunda bazı sanatçılara devlet tarafından verilen unvan. **M3** 208

devletçi sf. Devletçiliğe uygun olan. **M3** 116, 120

devletleştirilmek (nsz) Kamulaştırılmak. **M3** 347

devletleştirmek (-i) huk. Kamulaştırmak. **M3** 317, 346

devletlik a. Devlet olma durumu. “Geçen asırlardan gelen itici kuvvet henüz kendisini ilerlerde tutmakta ise de biraz sonra nefesi iyice kesilince büyük devletlikten vazgeçip orta devlet olmaya razı olacaktır.” **M3** 78, 535

devletsiz sf. Devleti olmayan. **M3** 527

devre a. Ar. Belirlenmiş zaman dilimi. **M3** 149, 175, 177, 264, 276, 257, 357, 483

devrilmek (nsz) Devirme işi yapılmak. **DK** 21, 24²; **2. mec.** Yok edilmek, ortadan kaldırılmak. **M3** 13, 157

devrim a. Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik. **M3** 358

Devrimci Gençlik öz. a. 1965’te kurulan FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) içerisinde yer alan öğrenciler tarafından kurulan üniversiteli sosyalist gençlik örgütlenmesi. “‘Devrimci Gençlik’ asıl maksadını nihayet açığa vurmuştur.” **M3** 361, 371

devrimci a. Devrim yapan veya devrime bağlı olan kimse, ihtilalci. **M3** 358, 361², 365, 371

M3 360

devrimcilik a. İhtilalcilik. **M3** 361²

devşirme a. tar. 1. Asker yetiştirilmek üzere Yeniçeri Ocağına alınacak çocukları seçip toplama işi. **DK** 135; **M3** 28, 96², 163, 361, 405, 419, 510; **2.** Yeniçeri Ocağına bu yolla alınan çocuk. **M3** 89, 99², 108, 157, 163, 288²

deymek (-e) bk. değmek (I). **M3** 491

deyim a. Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir. **M3** 26, 116, 119, 305, 343², 345, 375², 478, 514, 536

deyivermek (nsz) Çabucak veya ansızın demek. **DK** 67, 99

deyiş a. ed. Halk şiiri, halk türküsü. **DK** 157

dırama a. bk. dram. **DK** 98

dış a. 1. Görülen, içte bulunmayan yüzey. **YS** 17; **2.** Herhangi bir cisim veya alanın sınırları içinde bulunmayan yer, hariç, iç karşıtı. **DK** 130², 131, 160, 169; **M3** 17, 26, 28, 33, 37², 48, 58, 59, 60, 66, 69, 92, 93, 105, 108, 119, 121, 127, 140², 229, 233², 235, 236, 245, 246, 267², 271², 285, 309, 331, 359, 366, 368, 376, 382, 404, 412, 416, 427, 435, 455, 465, 489, 495, 505, 520, 547

→ **dışışleri, Dış Moğolistan, Dış Türkler**

dışışleri a. Bir devletin başka devletlerle ilgili işleri, hariciye. **M3** 80, 88, 93, 109, 302, 345

Dış Moğolistan öz. a. Doğu ve Orta Asya’da bulunan denize kıyısı olmayan bağımsız bir ülke. “Rusya, doğuda Dış Moğolistan; batıda Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya ile bir blok teşkil ediyorsa da bunların arasında Bulgaristan’dan başka Rusya’ya cidden bağlı hiçbir devletin bulunmadığı muhakkaktır.” **M3** 329

Dış Türkler *öz. a.* 20. Yüzyıldan itibaren Türkiye dışındaki Türkler için kullanılan coğrafi ve kültürel bir kavram. **M3** 26, 246², 247

dışarı *a. 1.* Dış çevre, dış yer, hariç, **içeri** karşıtı. **YS** 126; **DK** 6, 7, 12, 42, 43, 94, 111, 125, 152, 155; **M3** 84², 109, 235, 245, 330, 352, 361, 477, 478, 508, 514, 525, 534²

dışında -den başka, sayılmazsa. **DK** 49

didinmek (*nsz*) Çok güçlük çekerek sürekli çalışmak. **M3** 199, 207, 246, 252, 484

didişme *a.* Didişmek işi. **DK** 74

diğer *sf. Far.* Başka, özge, öteki, öbür. **DK** 55, 64; **M3** 51, 63, 91, 102, 108, 121², 148, 234², 235, 256³, 259, 364, 367³, 370, 409, 412, 444, 510, 534, 556

dik *sf. 1.* Sert (bakış). **DK** 123²; **2.** Dimdik. “*Gerçi bugün eskisinden daha çok diksin/ Fakat yine biz Osmanlı, sen Venediksin!*” **YS** 32

diken *a.* Kimi bitkilerin dal, yaprak, meyve kabuğu gibi bölümlerinde ve kimi hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri. **DK** 174²

dikenli *sf.* Dikenli olan. **DK** 174

dikilmek (*nsz*) **1.** Dikme işi yapılmak. **YS** 131; **DK** 56, 103, 161; **M3** 128, 159, 252; **2.** Ayakta durmak. **DK** 25

dikkat *a. Ar.* Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık. **DK** 88, 141, 147, 177; **M3** 417 (**biri**) **dikkat** (**veya dikkati**) **çekmek** *mec.* İlgi toplamak. **DK** 15, 17, 52, 151; **M3** 54, 158, 366, 395, 426, 485, 489, 490, 520, 524, 553 **dikkat etmek** Gözüne çarpmak veya ilgisini çekmek. **DK** 61; **M3** 112, 179, 197, 220, 370, 371, 408 **dikkat kesilmek** Bütün dikkatini bir şey üzerinde toplamak. **DK** 62, 110, 128 **dikkate**

almak Göz önünde bulundurmak, hesaba katmak, gereğini düşünmek. **M3** 277, 425

dikkatle *zf.* Dikkatli bir biçimde. **DK** 6, 73; **M3** 277, 334, 341, 367, 368, 399

dikkatli *sf.* Dikkat eden, özen gösteren (kimse). **DK** 51; **M3** 303, 532, 548

dikkatsizce *zf.* Dikkatsiz bir biçimde. **M3** 59

dikleşmek (*nsz*) Dik duruma gelmek. **YS** 69; **DK** 70

dikme *a.* Dikmek işi. **DK** 51²

dikmek (*-i, -e*) Bir cismi dik olarak durdurmak. **DK** 36, 103, 121; **M3** 47, 133, 340, 389

dikta *a. Alm.* Hiçbir şart olmaksızın körü körüne uyulması gereken buyruk. **M3** 477

diktatörlük *a.* Egemen ve mutlak siyasi bir gücün, bir veya birçok kişinin oluşturduğu bir yürütme organınca, denetimsiz olarak yürütüldüğü siyasi düzen. **M3** 27, 62, 96, 233, 341², 415, 512

diktatörya *a. Lat.* Diktatörlük, diktatörlükle yönetilen ülke. “*Halk Partisi istibdadı zamanında ‘millî birlik’ diye Halk Partisi diktatöryasına ad takılmıştı.*” **M3** 233

diktirmek (*-i, -e*) Dikme işini yaptırmak. **M3** 48², 243

dil (**I**) *a.* Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı. **DK** 86, 151 **dil uzatmak** Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek. **M3** 220, 288² dile gelmek Konuşma kudreti, yeteneği, olmayan varlık konuşmak, dillenmek, lisana gelmek. **YS** 58; **M3** 154, 167, 240, 423 dile getirmek Konuşturmak. **YS** 65; **DK** 121; **M3** 51, 53, 122, 208, 214, 553 **dillerde dolaşmak** (**veya gezmek**) Her yerde sözü edilmek. **M3** 119 **dili dolaşmak** korku, heyecan,

hastalık, utangaçlık, sarhoşluk gibi sebeplerle şaşırarak söyleyeceğini karıştırmak. **DK 80 dili sürçmek** Konuşma sırasında kelimeleri yanlış söylemek. **DK 56 dili tutulmak** Sevinç, korku, şaşkınlık vb. sebeplerle birdenbire söz söyleyemez olmak. **DK 106 diline (veya dile) dolamak (veya takmak)** aynı şeyi durmadan ve her yerde tekrarlamak. **DK 85; M3 347 diline pelesenk etmek** Diline dolamak. **M3 282** dilinin altında bir şeyler olmak Bir kimsenin sözlerinden, açıkça söylemediği bir şeyler anlaşılacak. **DK 86 dillere destan olmak** Herkes tarafından konuşulur olmak. **DK 157; M3 155, 546 dillerinde mesel olmak** Aynı şeyi durmadan ve her yerde tekrarlamak. “*Sanma yıllar şerefini azaltır/ Yiğitlerin dillerinde meseldir.*” **YS 30**

dil (II) a. İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban. **DK 53, 77, 81; M3 29, 34, 36³, 85, 86, 99, 101, 102, 107³, 119, 120, 126, 139, 140⁶, 141, 142, 143, 144⁵, 146², 147, 149, 187, 190⁴, 213, 214, 216², 225³, 226, 227³, 228, 240, 274³, 275⁴, 276, 277, 270, 280, 291, 301, 303, 304, 321, 386, 387, 388², 390, 403³, 404², 405⁴, 407², 418⁴, 424³, 426, 434, 435, 445², 446, 455, 460⁴, 461², 465, 469, 455, 460², 461², 462, 469, 484, 501², 507, 522, 525³, 527, 529, 531, 551**

dil (III) a. Belli durumlara, mesleklere, konulara özgü dil. **DK 26**

→ *dilbilgisi, Dil Kurumu, dil sürçmesi, dile kolay*

dilbilgisi a. Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim, gramer. **M3 277**

Dil Kurumu öz. a. Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla 12 Temmuz 1932'de Atatürk'ün talimatıyla kurulan kurum. “...Türkçenin yabancı kelimeler tarafından istilasını önlemek için gerçekten ilmi bir Dil Kurumu kurulur ve bunun vazifesi her türlü ilim ve ihtisas

şubelerine giren yabancı sözlerin derhal en iyi, Türkçe karşılığını bulmak olur.” **M3 277, 298**

dilber a. *Far.* Alımlı, güzel kadın. **YS 97, 103**

dilci a. Dil bilimci. **M3 228, 276**

dilek a. Bir kimsenin dilediği şey, istek, talep, temenni, rica, murat. **YS 14, 53², 71; DK 11, 32, 67, 68, 70, 73; M3 11, 100, 145, 145⁶, 146², 240**

dilekçe a. Bir dileği bildirmek için resmî makamlara sunulan, imzalı ve adresli, pullu veya pulsuz yazı, istida, arzuhâl. **M3 236**

dile kolay sf. mec. Anlatılması kolay ancak yapılması veya katlanması çok güç. **DK 58**

dileme a. Dilemek işi. **M3 121**

dilemek (-i) 1. Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek. **YS 36; DK 58, 157²; M3 39, 170, 282; 2. mec.** Kendi düşünce, görüş ve isteğini yapmak. **YS 99**

dilencilik a. Dilenci olma durumu. **M3 214**

dilim a. Bir bütünden kesilmiş veya ayrılmış ince, yassı parça. **DK 70**

dil sürçmesi a. Ağızdan yanlış söz çıkma, sürçülisan. **DK 49, 50**

dimağ a. Ar. esk. Beyin. **dimağ yormak** Bir iş, bir konu üzerinde çokça düşünmek. “*Olan işler dimağımı azıcık yorsun!*” **YS 16**

dimdik zf. 1. Çok dik bir biçimde. **DK 21, 62; 2.** Sağlıklı, zinde. **DK 268; M3 210** **dimdik durmak** Tam dik durumda olmak. **DK 136**

din a. Ar. din b. Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı

ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet. **YS** 23, 31, 51; **DK** 62, 163, 166²; **M3** 18, 26², 48, 66, 67, 68, 88, 104⁶, 106², 115, 116, 118², 125, 127, 141, 162, 163, 215³, 315², 217, 235, 277, 282, 304, 310, 315, 316, 322, 344, 372, 379, 383, 387, 389, 405, 412³, 418, 422², 424, 426, 427, 428, 430, 446⁶, 447², 451¹³, 452, 453, 461, 462, 463, 465, 467, 468¹⁰, 469², 470, 472, 473, 474, 477, 481², 482, 484³, 485², 487, 489, 490³, 492², 494, 495, 498², 499⁵, 500², 504⁶, 506³, 507³, 508, 511², 530², 531, 540

→ *din adamı*

din adamı *a. din b. Mesleği dinle ilgili işler olan görevli. M3* 451, 484, 510, 511

dinamik *Fr. sf. mec.* Canlı, etkin, hareketli. **M3** 77, 81, 244

dinci *a. Dinî görüşleri her alana yaymak isteyen kimse. M3* 118, 119, 345, 411, 416

dincilik *a. Dincinin olma durumu. M3* 19, 119, 345, 411, 416², 426

dinç *sf.* Gücü ve sağlık durumu yerinde, canlı, zinde, tendürüst, tüvana. **DK** 11, 33, 98, 146

dindar *sf. Ar. + Far. din b. Din inancı güçlü, din kurallarına bağlı (kimse), mütedeyyin. M3* 116², 118, 125, 441, 441, 442, 447², 510

dindarlık *a. Dindar olma durumu. M3* 234, 415

dindaş *a. Aynı dinden olan kimse. M3* 473

dinî *sf. Ar.* Dinle ilgili, din üzerine, dinsel. **M3** 26, 162², 195, 388, 438, 453², 468³, 477², 531, 540²

dinlendirmek *(-i)* Dinlenmesini sağlamak. **DK** 79

dinlenmek *(nsz)* Güç kazanmak için

çalışmaya ara vermek, yorgunluğunu gidermek, istirahat etmek **DK** 88, 132, 173

dinlenme *a. Dinlenmek işi, istirahat. M3* 470

dinlemek *(-i)* İşitmek için kulak vermek. **YS** 17, 47, 58, 75, 116; **DK** 6², 9, 11, 24, 43, 45, 48, 54, 56, 61, 73², 82, 102², 106², 107, 108, 109, 112, 116², 119, 125², 126, 133, 142, 144², 145, 147, 148, 177; **M3** 80, 182, 213, 241, 305, 362, 532; **2.** Birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak. **M3** 162, 163, 210, 302, 417, 430, 536, 543

dinleyebilmek *(-i)* Dinleme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 168

dindirmek *(-i)* Dinmesini sağlamak. **YS** 48; **DK** 174

dinmek *(nsz)* Sona ermek, bitmek, durmak. **YS** 10², 122²; **DK** 34, 137, 179

dinsiz *sf.* Dinî inancı olmayan. **DK** 165; **M3** 26, 453, 461, 488

dinsizlik *a. Dinsiz olma durumu. M3* 469

dip *a. Oyuk veya çukur bir şeyin en alt bölümü. DK* 119, 128²; **M3** 53 (**bir şeyin dibi görünmek** İçindeki şey bitmiş olmak. **YS** 87 **dibi çıkmak** *(nsz)* Bitmek, sona ermek, kalmamak, tükenmek. “İstiklal harbini, gırtağımızı aşan borç ve milletimizin dibi çıkmış kesesinden kırıntı halinde dökülen paralarla başardık.” **M3** 250

dipçik *a. Tüfek vb. silahların namlu gerisinde bulunan, atış sırasında silahın omza dayanmasını veya tabancanın elle kavranmasını sağlayan taban bölümü. YS* 33

dipdiri *sf.* Çok diri, çok canlı. **YS** 34; **DK** 168

diploma *İt. a. Bir kimseye herhangi bir okulu veya öğrenim programını başarıyla*

tamamladığını, bir derece veya unvanı kullanmaya hak kazandığını, bir iş, sanat veya meslek dalında çalışabilme yetkisi elde ettiğini belirtmek için bir öğretim kurumu tarafından düzenlenip verilen resmî belge, icazetname, şehadetname. **M3** 269

dipnot *a.* Metin içinde geçen herhangi bir bilgi ile ilgili olarak sayfa altına, çalışmanın sonuna konulan açıklama veya kaynak bilgisi, haşiye. **M3** 421

direk *a.* Ağaçtan veya demirden yapılan uzun ve kalın destek. **YS** 84; **DK** 7, 53

direktif *a.* *Fr.* Yönerge. **M3** 341 **direktif vermek** Talimat vermek, emretmek, buyurmak. **M3** 340, 521

direnebilmek (*nsz*) Direnme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 310

direnme *a.* Direnmek işi. **M3** 263, 317

direnmek (*nsz*) Herhangi bir düşüncede, bir istekte veya bir durumda ayak diremek, inat etmek, ısrar etmek, taannüt etmek. **DK** 21, 71², 109²; **M3** 33², 62, 3244, 86, 434, 529, 551

diri *sf.* Yaşamakta olan, yaşayan, canlı, ölü karşıtı. **YS** 30, 41,107; **DK** 29, 43, 65, 168; **M3** 109, 472

dirilik *a.* Diri olma durumu. **DK** 69

dirilmek *meç.* Yeniden etkin olmak, geçerli duruma gelmek. **YS** 11, 12, 32, 36, 62; **DK** 89

diriltirme *a.* Diriltirmek işi. “*Hakiki askeri faziletlerin diriltilmesi ve ruhlarda kökleşmesi taraftarıyız.*” **M3** 106

diriltme *a.* Dirilmesini sağlama, canlandırma. **M3** 434

diriltmek (*-i*) Dirilmesini sağlamak. **DK** 180; **M3** 43, 88, 92, 134, 245, 278

dirlik *a.* 1. Yaşayış, hayat, sağlık, varlık,

geçim. **YS** 41, 107; **DK** 160; 2. *tar.* Osmanlı Devleti'nde bir hizmete karşılık olmak üzere bir kimseye devletçe verilen aylık veya bir yere bağlı gelir. **dirlik almak** Osmanlı Devleti'nde bir hizmete karşılık olmak üzere bir kimseye devletçe verilen aylık veya bir yere bağlı geliri elde etmeye başlamak. “*Karaman beğlerinden dirlik alarak burada yaşar olmuş.*” **DK** 156

dirsek *a.* Kol ile ön kol arasındaki eklemin arka yanı. **DK** 136

disiplin *a.* *Fr.* Sıkı düzen. **M3** 111, 127³, 157, 162, 188², 222², 363, 520, 524, 538, 539²

disiplinli *sf.* Disiplini olan. **M3** 16, 73, 106⁴, 107, 183, 222, 227, 230, 431, 519, 546²

disiplinsiz *sf.* Disiplini olmayan. **M3** 222, 520

disiplinsizlik *a.* Disiplinsiz olma durumu. **M3** 476

Disraeli *öz. a.* Britanyalı politikacı (1804 - 1881). “*Daha eskilerden Disraeli, Yahudi idi.*” **M3** 79

diş *a.* Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri. **DK** 137 **(birine) diş bilemek** Kötülük yapmak için fırsat beklemek, hincını gösterir bir durum almak. **M3** 246 **diş gıcırdatmak** Öfkesini davranışlarıyla göstermek. **M3** 236 **dişini sıkmak** Darlığa, sıkıntıya dayanmak, katlanmak. **DK** 138, 140

dişi *a.* 1. Kadın. **YS** 40²; **M3** 441, 470; 2. Erkeği tarafından döllenecek biçimde oluşmuş (hayvan veya bitki). **YS** 122

divan *a.* *Ar. tar.* Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis. **M3** 155; 2. *ed.* Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser. **M3** 504

diyanet (*doğ.*) **diyânet** *a.* *Ar. din b.* Din.

DK 62; M3 511

→ *diyanet işleri*

diyanet işleri *a. din b. dinle ilgili işler.*
M3 484, 540

→ *Diyanet İşleri Başkanlığı*

Diyanet İşleri Başkanlığı *öz. a. 3 Mart 1924'te İslam dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek için kurulan başkanlık. "Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında kesin bir hükme vardım."* **M3 490, 491²**

diyar *a. Ar. mec. Bazı nitelik veya değerleri taşıyanların çok bulunduğu yer, yurt.* **M3 533**

Diyarbakır *öz. a. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri.* **M3 389, 397**

diye *zf. Diyerek.* **YS 15, 22², 25, 28, 32, 42, 46², 75, 76; DK 6², 10, 11, 12, 18³, 20⁴, 21³, 22, 28, 30, 33, 36, 37, 38, 44, 50, 51, 54, 56, 59, 61, 62, 64, 65², 69, 71², 72², 73, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 87², 89, 90, 91³, 93³, 96², 97³, 101, 103⁶, 104, 106², 109, 111, 113, 115, 117², 120², 125², 126², 127², 130², 132², 134², 136, 138, 139, 140, 141, 142², 145, 146, 148, 151, 152², 153, 154², 156², 157⁴, 159³, 160², 165², 166³, 167, 169, 170², 172, 174², 176², 180, 181²; M3 18, 30, 35³, 36², 37, 39², 41, 47², 48², 52, 54², 57², 58, 62, 63, 70, 74², 79², 80², 93³, 96, 98, 102, 111, 116³, 119², 127, 128², 136, 137, 140, 142, 143, 149, 154, 155, 158, 175², 176, 181, 185², 186, 196, 197, 205, 207, 209², 212², 213, 214, 215, 216², 219, 223, 225, 227, 233², 234², 236, 240, 243², 245, 270, 271, 282, 283, 285, 288³, 289, 290, 291, 302, 303, 305⁴, 316, 318, 321², 322, 335, 336, 337, 342, 343², 345, 347, 354, 359, 362, 363², 364², 365, 366, 367, 371, 373, 381, 383, 386, 388, 390², 394³, 397, 398, 399, 404, 405³, 409, 411², 412, 415, 416, 417, 422, 423, 425², 426, 428, 430⁶, 438, 439,**

440, 443², 444, 445, 447², 452, 453, 454, 455⁴, 461³, 462, 463, 470², 473², 475, 476, 482, 483, 484, 487², 490, 491⁴, 492, 496, 499², 500³, 501, 503³, 504², 505, 507, 508, 510, 514, 516, 520², 521⁴, 523, 524, 526⁴, 529, 531⁵, 534, 535, 536, 537, 539², 543², 544², 545², 548, 551⁶, 554, 555, 556; 2. *zf. Herhangi bir yargıya vararak.* **DK 11, 12, 35, 36, 44, 50, 54², 56², 61, 62, 64, 65, 71, 72², 73, 78, 79; M3 420²; 3. Niteleyerek.** **DK 39²**

→ *diye diye*

diye diye *zf. söyleyerek.* **M3 60**

diyebilmek (*nsz*) Deme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK 54, 59, 118, 119, 163, 176; M3 133, 197, 345, 419², 459**

diz *a. anat. Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer.* **DK 7, 19, 30, 148, 176, 177, 178, 179²** **diz çökmek** Dize gelmek. **DK 174, 181; M3 222** **dize gelmek** Baş eğmek, boyun eğmek. **YS 39**

→ *diz boyu*

diz boyu *sf. Dize kadar olan.* **DK 5**

dizgin *a. Gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yöneltmeye yarayan kayış.* **DK 21, 182**

dizilmek (*-e*) Yan yana veya üst üste sıralanmak. **YS 35**

doçent *a. Alm. Üniversitelerde profesörden önceki basamakta bulunan öğretim üyesi.* **M3 271, 370, 531**

doçentlik *a. Doçentin görevi.* **M3 370**

Doğan Kılıç *öz. a. bk. Doğan Kılıç Şihhasanlı.* **M3 396³, 397, 398, 553**

Doğan Kılıç Şihhasa *öz. a. bk. Doğan Kılıç Şihhasanlı.* **M3 395**

Doğan Kılıç Şihhasanlı *öz. a. Kürtçülük ve Alevilik üzerine çalışmalar yapan araştırmacı. "Doğan Kılıç*

Şihhasananlı, son defa Elbistan'daki bir saz şairleri toplan tısını kürtçülük ve Alevilik toplantısı haline getirdiği için tutuklanmış olan kişidir.” M3 395, 398

doğan *a. hay. b.* Kartalgillerden, sırtı kül rengi ve enine çizgili, küçük kuş, fare vb. ile beslenen ve alıştıırılarak kuş avında kullanılan yırtıcı bir kuş (*Falco peregrinus*). **M3 469**

doğanlık *a.* Kötülük, kötü olma durumu, fenalık, kemlik, şer. “*Yırtıcılar az yaşar... Uzun sürmez doğanlık.../ Her ışığın ardında gizlidir bir karanlık.*” **YS 49**

doğma *a.* Doğmak işi. **M3 114, 467, 505, 544**

doğmak (*nsz*) **1.** Dünyaya gelmek. **YS 22, 53; DK 15, 16², 35, 58, 79, 91³, 96, 98, 101, 136, 169, 185; M3 102, 205, 212, 230, 471, 506, 551; 2.** Güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek. **YS 19, 36; 3. mec.** Ortaya çıkmak, sonucu olmak. **YS 35; DK 8, 19, 170; M3 11, 12, 34, 36, 40, 43, 63, 69, 73, 83², 121, 137, 143, 164, 169, 175, 181, 192, 201, 207, 221², 235², 239, 268, 276, 303, 307, 310, 347, 376, 394³, 406², 408, 425, 427, 431, 442, 465, 527, 543, 547, 551**

doğru *sf. 1.* Akla, mantığa, gerçeğe veya kurala uygun. **YS 24; DK 61, 88, 94⁴, 102, 104, 115, 116, 120, 124, 128, 129, 130², 131, 133², 141, 143³, 146, 147, 150, 151², 154, 159, 161, 165², 169, 171, 177; M3 16, 80, 84, 95, 118, 132, 145, 162, 183, 186, 276, 305, 311, 321, 322, 339, 357, 476, 546; 2. sf.** Gerçek, yalan olmayan. **YS 31, 78; M3 13, 16, 17, 38, 59, 60, 63, 80, 115, 118, 119, 122, 132, 140, 143, 144, 162², 176, 181, 183, 196, 202, 241, 245, 258, 267, 274, 360, 362, 421, 476, 506, 515, 517, 520, 522, 527, 532, 536, 537, 546, 548, 553; 3. zf.** Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca. **YS 31; DK 17, 22; M3 43, 125, 129, 140, 144, 176, 276, 322, 348, 421, 508, 517; 4. zf.** Yakın, yakınlarında. **YS 23, 28, 123, 107; 5. e.** Karşı yönünce **YS 53, 71, 72, 123², 135; DK 7, 26, 44, 48, 61², 66, 70,**

78, 79², 82; **6. a.** Gerçek, hakikat. **M3 15, 130, 217, 260, 283, 297, 298, 409, 424, 438, 519**

→ **doğru dürüst, doğru yol**

doğru dürüst *sf.* tam olarak, eksiksiz olarak, istenildiği gibi, kusursuz, yanlışsız. **M3 227**

doğru yol *a. mec.* Her türlü kötülükten uzak olan tutum, hak yolu. **doğru yola girmek, gelmek (veya yolu bulmak)** İstenilen biçimde davranışı kabullenmek, düzelmek, uslanmak. “*Hey arkadaş! Sapıtmışsın, doğru yola gir/ Hakkı neyse ver mâziyle kara toprağın...*” **YS 25; M3 305, 443**

doğrudan *zf.* Aracısız olarak, herhangi bir aracı kullanmadan.

→ **doğrudan doğruya**

doğrudan doğruya *zf.* Dolaysız, araçsız, aracısız, araya başka bir şey girmeden, resen. **DK 119; M3 514**

doğrulmak (*nsz*) Eğik veya eğri bir şey, düz bir duruma gelmek. **DK 127, 136**

doğrultu *a.* Tutulan, izlenen yol. **M3 556**

doğruluk *a.* Doğru olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük. **M3 124, 163, 278, 500**

doğrusu *zf.* Gerçeği söylemek gerekirse, gerçek şu ki. **DK 25, 30, 39, 40, 108; M3 59³, 198, 231, 283, 422, 485**

doğu *a.* Güneşin doğduğu ana yön, gün doğusu, şark, maşrik, batı karşıtı. **YS 11, 14; DK 115, 131, 165; M3 86, 144, 286, 329, 380, 387², 389², 394², 395, 409, 414, 432³, 436, 446, 466², 471, 477, 527³, 545, 546, 549⁵**

→ **Doğu Almanya, Doğu Anadolu, Doğu Avrupa, Doğu Rumeli, Doğu Türkistan**

Doğu Almanları öz. a. Doğu Almanya halkından olan kimse. “*Doğu Almanları ne de olsa Alman’dır.*” **M3** 329

Doğu Almanya öz. a. II. Dünya Savaşı’ndan sonra SSCB kontrolü altındaki bölgede kurulmuş sosyalist cumhuriyet (1949–1990). “*Bugün sosyalist Doğu Almanya ile kapitalist Batı Almanya’nın ölçüştürülmesi sosyalizmin aczini, rezaletini, ahmaklığını belirtmek için kâfi değil mi?*” **M3** 317, 329, 348,

Doğu Anadolu öz. a. Anadolu topraklarının doğu kısmı. “*Eğilimler ve bütün Doğu Anadolu Türkleri, Ankara Savaşında, Temir ordusu saflarında Yıldırım Bayazıd’ın Osmanlılarına karşı çarpışmışlardır.*” **M3** 431

Doğu Avrupa öz. a. Baltık Denizi’nden Adriyatik Denizi’ne kadar uzanan bölge. “*Orta Asya ve onun devamı olan Doğu Avrupa’daki geniş bölgede bir, Önyasya’da da diğer bir devlet olarak başlıca iki devlet kurmuş olduğunu, şimdiye kadar devlet diye bilinen isimlerin hanedan adı olduğunu ilk defa ben yazmışımdır.*” **M3** 63

Doğu Rumeli öz. a. 1878 - 1908’deki Osmanlı İmparatorluğu vilayeti. “*Mesela Kırım Türklerinin yok edilmesi veya Doğu Rumeli vilayeti Türklerinin sürülmesi hiçbir mana ifade etmez.*” **M3** 105

Doğu Türkistan öz. a. Orta Asya’nın orta bölümünde yer alan ve 1949 yılından bu yana Çin Halk Cumhuriyeti’nin siyasi ve iktisadi kontrolü altındaki büyük Türkistan’ın doğu kesimi. “*Sultan Aziz çağında, Doğu Türkistan’dan Çinlileri atarak bağımsız bir devlet kuran Atalık Gazi Yakub Han’ın ilk iş olarak Osmanlı padişahını metbu tanınmasındaki büyük manayı Ordinaryüs, şöyle salim kafa ile biraz düşünsün.*” **M3** 103, 414, 492

doğum a. Doğma işi, tevellüt, veladet. **M3** 214, 439, 544 **doğum günü** Bir

kimsenin doğduğu gün. **M3** 490

doğurabilmek (-i) Doğurma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 104, 257

doğurmak (nsz,-i) **1.** Yavru dünyaya getirmek, doğum yapmak. **DK** 23, 41, 43, 92; **M3** 494; **2. mec.** Ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak. **DK** 33; **M3** 145, 245, 307, 343, 375, 466, 507, 544

doğuş a. Doğma işi. **M3** 178

doksan sf. Dokuz kere on, seksen dokuzdan bir artı. **M3** 103, 130², 131², 132, 303⁴, 368, 433, 434, 454, 485

doktor a. Fr. Hekim. **M3** 13, 52, 169, 180, 206, 225, 227, 267, 291, 425, 426, 452², 454, 484², 536, 543³

doktrin a. Fr. Öğreti. **M3** 120, 310, 328, 348, 375

dokumak (-i) Tezgâhta ipliği, çözgü ve atkı durumunda kullanarak kumaş yapmak. **DK** 51

dokunmak (nsz) **1.** İlişkin, ilgili olmak, değinmek. **DK** 106; **M3** 443²; **2. mec.** Tedirgin etmek, sataşmak. **M3** 106

dokunulmak (-e) Dokunma işine konu olmak. **M3** 545

dokuz sf. Sekizden bir artı. **DK** 68, 73, 77, 96, 97²; **M3** 18, 19, 31, 39, 43, 51, 52², 58⁴, 60², 62, 63³, 65, 67, 68², 74², 84³, 85, 86⁵, 94, 96, 110², 111⁴, 129², 130, 131, 181², 189, 191, 208, 212², 213, 214, 216, 230, 236, 237, 260, 269, 270, 274, 277, 279, 280, 286³, 292³, 301¹¹, 304³, 306², 316⁴, 319, 325, 326, 333, 339, 340, 343, 344, 358², 360², 364, 366², 367, 369, 370, 382, 385², 386, 387, 389, 395³, 396, 397², 398², 397, 399, 405, 411², 415², 416, 417, 420, 421, 422, 423³, 424², 426¹¹, 427, 435, 442², 453, 455³, 482, 485², 486, 489², 493, 508², 512, 514², 515, 516, 520, 523, 525, 525, 526, 527², 529, 530², 533³, 537³, 542², 548, 549, 550⁵, 551, 554, 556

→ **Dokuz Hatun, Dokuz Subay Olayı**

Dokuz Hatun öz. a. 13. yüzyılda yaşamış ve Moğol hükümdar Hülagû ile evli olan bir Kerait prensesi. “Şaman dininde olan Hülegü Han ölürken Hristiyan evdeşi Dokuz Hatun’un ruhunun dinlenmesi için dua edilmesine izin istemesi üzerine, dua yerine yoksullara sadaka verilmesini, vergilerin indirilmesini istemiştir.” **M3** 470

Dokuz Subay Olayı öz. a. 1957-1958’de bir grup subayın hükümete komplo hazırlamak suçundan tutuklanarak yargılandığı olay. “Harp Akademisine nasıl girdiğini, Dokuz Subay Olayında nasıl tutuklandığını biliyorum.” **M3** 46

dokuzuncu sf. Dokuz sayısının sıra sıfatı, sırada sekizinciden sonra gelen. **M3** 78, 163, 186, 188, 221, 256, 408, 418, 552

dolambaçlı sf. mec. İçinden zor çıkılır, çapraşık. **M3** 344, 385

dolandırıcılık a. Dolandırıcı olma durumu. **M3** 143, 264, 542

dolar a. Fr. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada vb. devletlerin para birimi. **M3** 299, 452

dolaşma a. Dolaşmak işi. **DK** 111; **M3** 352, 453

dolaşmak (nsz) **1.** Gezmek, gezinmek. **YS** 16, 41, 48, 58, 59; **DK** 6, 42, 44, 48, 59, 70, 108, 100, 111, 133, 157, 169; **M3** 19, 93, 452, 454, 542; **2.** mec. Belirmek. **DK** 126

dolaştırmak (-e, -i) Dolaşma işini yaptırmak. **DK** 6

dolayı zf. Ötürü. **DK** 50, 85, 133; **M3** 19, 53, 106, 139, 163, 215, 233, 237, 339, 359, 362, 379², 397, 425, 439, 477, 479, 519, 553

dolayısıyla zf. Nedeniyle. **DK** 49², 133,

151; **M3** 12, 33, 52, 66, 85, 89, 145, 213², 227, 229, 277, 286, 311, 361, 364, 413, 416, 419, 467, 475, 476, 501, 515, 526, 530, 537, 541, 547

doldurmak (-i) Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek. **YS** 100; **DK** 7, 17, 80², 81, 101, 107, 113, 127, 131, 159; **M3** 45, 122, 153, 168, 169, 170, 198, 212, 336, 481, 525

doldurtmak (-i, -e) Doldurma işini yaptırmak. **DK** 81

doldurulmak (nsz) Dolu bir duruma getirilmek. **DK** 80

dolgun sf. mec. Birbirine uyan, uyum gösteren. **M3** 250

dolmak (nsz) Dolu duruma gelmek. **YS** 62, 64; **DK** 128, 143, 179; **M3** 299 **dolup taşmak** Gereğinden çok olmak, gereğinden çok kaplamak. **YS** 33; **DK** 9; **M3** 18

dolma a. Dolmak işi. **M3** 78

dolu sf. **1.** İçi boş olmayan, dolmuş, meşbu, pür, boş karşıtı. **YS** 41; **DK** 48, 49, 100, 143, 145, 157; **M3** 34, 35, 58, 104, 159, 164, 167, 279, 317, 425, 442, 491, 496, 499, 504, 523; **2.** a. esk. İçi doldurulmuş bardak. **YS** 100; **3.** mec. Bir duygunun güçlü etkisinde olan. **YS** 135

→ **doludizgin**

doludizgin zf. Son hızla, çok hızlı bir biçimde. **YS** 42, 72

Don Kişot sf. Gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışan, hayalci. “Nurettin Topçuya göre biz Turancılar, Anadolu gerçeğini görmeyen, bir mahmuz darbesiyle Turan’a gidilebilir sanan Don Kişot’larmışız” **M3** 389, 429, 435², 430, 435

donkişotluk a. Gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma durumu. **M3** 435, 440

donanma *den.* Bir devletin deniz kuvvetleri, armada. **M3** 37, 78³, 103, 175, 188, 221, 369

donatmak *(-i)* Bir şeyin iş görebilmesi için gereken nesnelere, gereçleri katmak, teçhiz etmek. **M3** 49

dondurmak *(-i)* *mec.* Sabitlemek. **M3** 506, 507

dondurucu *sf.* Donmaya yol açan, donduran şey. **DK** 5

dondurulmak *(nsz)* *mec.* Değişmez duruma getirilmek. **M3** 508

donmak *(nsz)* *mec.* Gelişmemek, yeniliklere açık olmamak. **M3** 236

donuk *sf.* Canlılığı olmayan, fersiz. **DK** 160

doruk *sf.* Gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olan, yağız (at). **YS** 27, 29

doruk *a.* 1. Dağ, ağaç vb. yüksek şeylerin tepesi, en yüksek yeri, zirve, şahika. **DK** 59, 115, 116, 148, 171; 2. *mec.* En üstün başarı düzeyi. **M3** 111, 127, 458, 531

dost *sf.* *Far.* İyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan. **YS** 32; **DK** 90², 93, 143; **M3** 45, 46, 74, 88, 93², 106, 129, 212, 246, 403, 416, 487, 489, 532, 549 **dost olmak** Yakınlık kurmak, ahbap olmak. **M3** 48, 49, 340, 487²

dostça *sf.* Dosta yakışır, dost gibi. **DK** 123, 151; **M3** 46

dostluk *a.* Dost olma durumu. **M3** 46, 47, 88², 89, 93², 297, 299, 302⁵, 303² **dostluk etmek** Yakınlık kurmak, dost gibi candan davranmak. **M3** 109 *dostluk kurmak* yakınlık, ahbaplık kurmak. **DK** 81; **M3** 48, 81, 77

doyabilmek *(nsz,-e)* Doyma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 191

doyası *zf.* *mec.* Yeterince. “*Mehtâbı doyası*

çirmek istedim/ Nûrunda sevginin şarâbı vardı.” **YS** 57

doymak *(nsz)* İsteği kalmayınca kadar yemek, açlığı kalmamak. **DK** 19, 101²; 2. *mec.* Yeter bulmak, kanmak, tatmin olmak. **M3** 301

doyurmak *(-i)* *mec.* Kandırıcı, inandırıcı olmak, tatmin etmek. **M3** 243

dökme *a.* Dökmek işi. **DK** 63

dökmek *(-i)* 1. Akıtmak, düşürmek. **YS** 46; 2. *(nsz)* *mec.* Açığa vurmak, söylemek, ortaya koymak. **DK** 15

döktürmek *(-e, -i)* Dökme işini yaptırmak. **M3** 291

dökülme *a.* Dökülmek işi. **M3** 211

dökülmek *(nsz)* Dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak. **DK** 118, 129, 139, 145; **M3** 71, 115², 167, 250, 337

döküntü *sf.* *mec.* İşe yaramayan, değersiz, kötü, berbat. **M3** 27, 96², 432

döl *a.* Canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey veya bireylerin bütünü, zürriyet, nesil. **DK** 135

döndürme *a.* Döndürmek işi, irca, tahvil. **M3** 32

döndürmek *(-i, -e)* 1. Dönmesini sağlamak. **DK** 21, 28; **M3** 371, 457, 522; 2. Çevirmek, bükmek. **DK** 36 (sözü) **döndürüp dolaştırmak** Dolaylı yoldan anlatmak. **M3** 430

dönebilmek *(nsz)* Dönme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 71, 74

dönem *a.* Belli özellikleri olan zaman parçası, periyot. **M3** 84², 88

dönemeç *a.* *mec.* Bir durum, tutum, davranış ve düşüncedeki aşama. **M3** 485, 486², 493³

dönme *sf. din b.* Başka bir dindeyken Müslüman olan, mühtedi. **DK** 59, 62, 69, 77, 81², 116, 130, 172; **M3** 62, 66, 67, 97, 142², 157, 233, 235, 237, 288², 340, 367, 405, 412, 427, 469

dönmek (*-den, -e*) **1.** Geri gelmek, geri gitmek. **YS** 13, 45, 49⁴, 65, 131; **DK** 12, 21, 28, 37, 58, 66, 74, 75², 77, 85, 87, 88, 98², 102, 110, 112, 113², 115, 116², 118, 119, 120, 123, 126², 127, 129, 130², 134, 137, 161, 165, 167², 168, 169, 174, 175², 178²; **M3** 44, 48, 64, 159, 163, 179, 367, 395, 497; **2.** (*nsz*) Kendi eksenini üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek. **DK** 27, 168; **M3** 310; **3.** (*-e*) Yönelmek. **DK** 29, 30, 61, 67; **4.** (*-e*) Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzemek. **YS** 90; **DK** 27, 167, 176; **M3** 45, 71, 195, 226, 409, 421, 463, 532,

dönük *sf.* Dönmüş, çevrilmiş (kimse). **DK** 38, 116, 167

dönüm *a.* Tekrarlanan belli bir olayın tamamlanması ve yenisinin başlaması. **M3** 216, 370 **dönüm noktası** *a.* Bir olayın yeni bir duruma geçme zamanı. **M3** 19, 221

dönüş *a.* Dönme işi. **DK** 15

dönüşmek (*-e*) Bir biçimden, bir durumdan başka bir biçime veya duruma geçmek, tahavvül etmek. **M3** 368

dördüncü *sf.* Dört sayısının sıra sıfatı, sırada üçüncüden sonra gelen. **DK** 17, 143; **M3** 59, 78, 85, 164, 328, 501, 545

Dördüncü Murad *öz. a.* 17. Osmanlı padişahı ve 96. İslam halifesi (1612 - 1640). "Türkiye Atılâ'nın, Çengiz'in, IV. Murad'ın ahlâkı ile korunacaktır." **M3** 438

dört *a.* **1.** Dört sayısının adı. **YS** 32, 42; **DK** 8, 52, 53, 58, 60, 68, 69, 82, 97, 98, 100, 106, 110, 119, 134, 146², 173, 175; **2.** *sf.* Üçten bir artık. **YS** 51; **DK** 7, 10,

15, 35; **M3** 12²⁴, 18, 19, 30, 31², 34, 45, 52, 58, 59, 60, 62, 65, 682, 77, 79, 86, 87, 96, 107, 110, 111², 130², 132², 137³, 148, 187, 188, 190, 205, 212, 225³, 231², 232³, 236, 247², 257², 267, 268, 269², 275², 276, 278, 279, 280, 292¹⁵, 295, 303⁵, 304, 316, 334, 339, 344, 348, 358, 368, 382, 386, 388, 389, 390, 414, 418, 423⁵, 424, 426, 427, 433⁶, 434, 435, 453, 455², 466, 482³, 498, 504, 506², 512, 514, 515, 516², 524², 526², 527, 528, 529, 530, 533², 549, 551, 553, 556 **dört bir taraf** (veya **yan**) Her yan, bütün çevre. **YS** 53 **dört elle sarılmak** (veya **yapışmak**) Bir işe büyük bir özen ve önem vererek girişmek. **M3** 426 **dört gözle beklemek** (veya **bakmak**) Çok isteyerek veya özleyerek beklemek. **M3** 520

→ **dört bucak**, **dörtnala**

dört bucak *a.* Her taraf, her yer. **M3** 18

dörtnala *zf.* At, dörtnal koşarak. **DK** 19, 40, 63, 78², 98, 133, 169 **dört nala kaldırmak** Dörtnal koşturmaya başlamak. **DK** 131

dörtlük *a. ed.* Dört dizelik bölümlerden oluşmuş şiir veya şiir parçası, kıta. **YS** 125

döşek *a.* Yatak. **YS** 78

döşeme *a.* Taşıtların koltuk, taban, tavan vb. yerleri. **DK** 7; **M3** 306

döşenmek (*nsz*) Döşeme işi yapılmak. **DK** 53

döşetmek (*-i, -e*) Döşeme işini yaptırmak. **M3** 290

döviz *a. Fr. ekon.* Ülkeler arası ödemelerde kullanılabilecek para, çek, poliçe vb. her türlü ödeme aracı. **M3** 366, 367⁴, 543

dövülmek (*nsz*) Dövme işine konu olmak. **M3** 532

dövünmek (*nsz*) Aşırılı üzüntü, çaresizlik,

pişmanlık duyarak çırpınmak, kendi kendini dövme. **YS** 46

dövüş (doğ.) **döğüş** *a.* Dövme işi. **DK** 20, 53, 64, 172; **M3** 88, 302

dövüşçü (doğ.) **döğüşçü** *a.* Dövüşmeyi seven kimse. **M3** 183

dövüşçülük (doğ.) **döğüşçülük** *a.* Dövüşçü olma durumu. **M3** 183

dövüşme (doğ.) **döğüşme** *a.* Dövüşmek işi. **M3** 183

dövüşmek (doğ.) **döğüşmek** (*nsz*) Karşılıklı birbirini dövme, vuruşmak. **YS** 34; **DK** 15, 25, 29, 137, 142; **M3** 183, 184, 365

dram *a. Fr. mec.* Acıklı olay. **M3** 333, 553

dua *a. Ar. din b.* Yakarış. **YS** 76; **DK** 128⁴, 129; **M3** 470 **dua etmek** Tanrı'ya yalvarmak. **DK** 48, 73, 99, 127, 128⁵, 129⁴; **M3** 470

Duçe *öz. a.* Lider, komutan, diktatör; Benito Mussolini. “*Ey Benito Musolini! Ey gayet yüce, İtalyanlar başvekili muhterem Duçe!*” **YS** 31

dudak *a.* Ağızın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri. **YS** 9, 10, 15, 78, 97, 98, 99, 102; **DK** 10, 25, 44, 74, 80, 89, 90, 117², 122⁴, 176,

dul *a.* Eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek. **DK** 69, 111

Dulkadir Türk Beğliği *öz. a.* Elbistan merkez olmak üzere Anadolu'nun güneyinde kurulan beylik (1298-1522). “*Bunlardan başka Dulkadir Türk beğliği ile Buğdan Romen Prensiği hâkimiyet altına alınmış.*” **M3** 292

duman *a.* Bir maddenin yanması ile çıkan ve içinde katı zerrelerle buğu bulunan kara veya esmer renkli gaz. **DK** 117, 162

duman gibi tütmek Bir yerde çokça bulunmak, sık dolaşmak ve serbestçe davranmak. “*Tehlikeler duman gibi tüterken yerde Arkadaki her düşünce sönüp ufalsın.*” **YS** 35

dumanlanmak (*nsz*) *mec.* Bulanmak, karışmak. **YS** 90; **DK** 52, 160

dumanlı *sf. 1.* Sisli, sisle örtülü. **DK** 117; **M3** 170; *mec.* Sıkıntılı, bulanık. **YS** 85; **2. mec.** Esrik, sarhoş. **DK** 30

Dumlupınar *öz. a.* Dumlupınar Meydan Muharebesi (30 Ağustos 1922). “*Şükri Paşa bekliyor nöbet! Dumlupınar denen şeyi bilirsin elbet!*” **YS** 34; **M3** 253³, 254, 265

dun (doğ.) *dün sf. Ar. esk.* Alçak, aşağı, aşağılık. **YS** 131

durabilmek (*nsz*) Durma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 55, 310, 437

durak *a.* Tren, tramvay, otobüs, minibüs vb. genel taşıtların durmak zorunda olduğu veya durabileceği yer. **durak olmak** Bir yeri kendisine, ailesine yurt olarak kabul etmek, vatan tutmak, yurt edinmek. “*Ötüken-Yış durak olsun da bize/ Yürüsin ordular ordan denize.*” **YS** 39

duraksamak (*nsz*) Ne yapmak veya ne demek gerektiğini kestiremeyerek duraklamak, tereddüt etmek. **DK** 117

durdurmak (*-i*) Durmasını sağlamak. **YS** 23, **DK** 6, 9, 161; **M3** 30, 81, 77, 354², 536

durgun *sf.* Sakin. **YS** 61; **DK** 98, 113, 124

durgunlaşmak (*nsz*) Durgun bir duruma gelmek. **DK** 35

Durkheim *öz. a.* Fransız sosyolog (1858 - 1917). “*Gökalp'ın Yahudi asıllı Durkheim'den bazı sosyal fikirler almış olması onun Yahudi istismarcılığına alet olduğunu göstermez.*” **M3** 487

durmadan *zf.* Ara vermeden, kesintisiz, sürekli. **YS** 69; **DK** 5, 112, 132, 137; **M3** 115

durma *a.* Durmak işi. **M3** 104, 111, 211, 467

durmak (*nsz*) **1.** Belli bir durumda, bir görevde bulunmak. **YS** 24; **DK** 102, 107, 118, 129, 132, 137, 162, 173 **M3** 246, 366, 399; **2.** (*nsz*) Bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğlenmek, tevakkuf etmek. **YS** 40, 86; **DK** 44, 59, 61, 62², 71, 73, 78, 107; **3.** Ara vermek. **YS** 42; **4.** İşlemez olmak, çalışmamak. **M3** 131, 250, 285; **5.** Varlığını sürdürmek. **YS** 93; **M3** 113; **6.** Hareketsiz durumda olmak. **YS** 100; **DK** 6, 9, 16, 18², 19, 20, 21², 28, 33, 34, 38², 83, 87, 93, 96, 100, 106, 108, 115, 116, 117, 122, 128, 134, 136, 145, 161², 164, 171², 176 **M3** 380, 516; **7.** Var olmak. **DK** 245; **8.** Kalmak. **DK** 59, 117; **M3** 62, 79, 187, 216, 271, 281, 290, 321, 398, 461, 521, 554; **9.** (Olumsuz biçimiyle) Ara vermeden, sürekli olarak. “Gizli bir yarım var, durmayıp kanar/ Neresi? Bulup da silemiyorum.” **YS** 93; **10.** *yar.* Kök veya gövdeleri sonuna “(-e) /-a” ve “-p” zarf-fiil eklerini almış fiilimsilerle veya çekimli bir fiille kullanılıp süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur. “Milletler on dokuzuncu asırda milliyetperverlikle beynelmilelcilik arasında çalkanıp durdular.” **YS** 59, 91; **M3** 256, 495

durmaksızın *zf.* Hiç durmadan, ara vermeden. **YS** 80; **M3** 174, 358

duru *sf.* Bulanıklığı olmayan, temiz, berrak. **DK** 137

durulaşmak (*nsz*) Duru bir duruma gelmek. **DK** 121

durulmak (*nsz*) **1.** Durma işi yapılmak. **YS** 30; **M3** 28, 66, 379, 386, 399², 478, 530; **2.** Gürültü, kımıldanış, karışıklık, yağış, yel dinmek, sükûn bulmak. **DK** 16

durum *a.* Bir şeyin içinde bulunduğu koşulların hepsi, vaziyet, hâl, keyfiyet,

mevki, pozisyon. **DK** 12, 15, 17, 27², 28, 51², 52, 64, 74, 103, 134, 141, 1431, 72, 173, 180; **M3** 16, 18², 27, 40, 49, 63, 79, 107, 108, 112, 126, 185, 201, 208, 220, 244, 268, 278, 283, 318, 323, 326², 329, 333, 347, 352, 363, 371, 372, 375, 380², 393, 397, 406, 415, 439, 455, 462, 465, 479, 487, 497, 500, 520, 527, 530, 531, 533, 535, 536², 538, 546², 553, 555 **durum almak** Belli bir duruş biçimine geçmek. **DK** 75; **M3** 514 ... **durumuna düşmek** Şartları kötüleşmek. **M3** 334, 389, 486, 498

duruş *a.* Durma işi. **DK** 35, 39, 98², 118, 129

duruşma *a. huk.* Davacı ile davalının yargıç karşısında hazır buldukları yargılama evresi, mahkeme, murafaa. **M3** 46, 522, 476, 554

dut *a. Far. tüt bit. b.* Dutgillerden, kuzey yarım kürenin genellikle ılıman bölgelerinde yetişen, yapraklarıyla ipek böceği beslenen ağaç (*Morus*). **DK** 79

duvar *a. Far.* **1.** Bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem. **DK** 7, 39, 53, 88; **M3** 207, 260, 320, 360, 455; **2. mec.** Engel. **M3** 182

duvarlı *sf.* Duvarı olan. **DK** 7

duyabilmek (-i) Duyma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 179; **M3** 115, 396

duygu *a.* Duyularla algılama, his. **YS** 22, 63, 80, 81, 117; **DK** 48, 66, 179; **M3** 12, 17, 39, 74, 79, 91, 102, 119, 125, 137, 145, 161, 167, 168, 179, 186, 208, 214, 219, 225², 227, 231, 233, 256², 277, 282, 285², 307², 318, 329, 348, 357, 375, 376, 447, 459, 460, 463, 475, 503, 542

duygulanmak (*nsz*) Bir olay, bir görünüm karşısında birdenbire güçlü duyguların etkisinde kalmak. **M3** 207

duygulu *sf.* Duygusu, duyarlığı çok olan,

kolay duygulanan, içli, duyar, hassas. **M3** 26, 195, 522

duygusuz *sf.* Duygusu, duyarlılığı olmayan, hissiz. **M3** 168, 199

duyma a. Duymak işi. **DK** 179; **M3** 225

duymak (-i) 1. İşitmek, ses almak. **YS** 28; **DK** 6, 10², 11, 15, 35, 38, 44, 54, 55³, 61, 65, 66², 73, 76, 106², 115², 116, 117, 119, 121, 122², 124, 125, 126, 127, 128, 130⁴, 131, 132, 137, 140, 142, 145, 158², 159, 160, 162, 169, 170, 175, 176, 179, 180, 181; **M3** 115, 154, 188; **2.** (*nsz*) *mec.* Sezmek, fark etmek, hissetmek. **YS** 39, 41, 58; **DK** 31, 35, 151; **M3** 68², 70², 92, 95, 170, 198, 199, 207, 298, 349, 387, 492, 533

duyulma a. Duyulmak durumu. **M3** 454

duyulmak (*nsz*) Duyma işine konu olmak. **DK** 6, 9, 21, 47, 66, 107, 124, 126, 145, 161, 166, 172; **M3** 16, 101, 121, 399

duyurmak (-i, -e) Duymasını sağlamak. **M3** 169, 542

duyurulmak (-e) Duyulmasını sağlamak. **M3** 492

düğüm a. İplik, ip, halat vb. bükülebilir şeyleri kıvrıp kendi üzerine veya birbirine dolayarak yapılan boğum. **YS** 37; **2. mec.** Anlaşılamayan, çözülemeyen karışık durum. **DK** 165; **M3** 420

düğün a. Evlenme veya sünnet dolayısıyla yapılan tören, eğlence, cemiyet. **YS** 31; **DK** 68 **düğün etmek** Çok sevinmek, neşelenmek. **YS** 32 **düğün yapmak** Çok kan dökülmüş olmak, çok insan öldürülmek. **YS** 16

dülger a. Far. Yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse. **M3** 178

dümbelek a. Far. Ağzına deri gerilmiş, çanak biçiminde, darbukaya benzer bir çeşit çalgı, dümbüldek. **M3** 445, 532

dümdüz sf. Çok düz. **YS** 15; **DK** 62

dün a. 1. Geçmiş. **YS** 13, 65, 85, 109, 110; **DK** 70; **M3** 11, 12, 27, 37, 40, 66², 93, 155, 168, 179, 199, 200, 222, 223, 227, 259, 310, 336, 373, 376, 404, 520, 546; **2.** Bugünden bir önceki gün. **YS** 57², 59; **DK** 84, 96, 116, 117, 118², 120²

Dünder öz. a. Şeyh Said İsyanı sırasında Lice'de ailesi ve çocuklarının gözü önünde katledilen ilk öğretmen. "Ben de hayatında lise öğretmenliğine kadar çıkarak Dünder'dan biraz daha yüksek bir sosyal seviyeye erişmiş bir Türk olarak hükümeti uyarıyorum." **M3** 555²

dünden zf. Bir önceki günden. **dünden hazır (veya razı) olmak** Kendisine yapılan bir öneriyi seve seve ve hemen kabul etmek. **DK** 69

dünkü sf. Yakın geçmişteki. **M3** 134, 137, 157, 167², 223², 421, 478

dünya zm. Ar. 1. Elgün, herkes. **YS** 11, 95; **M3** 33, 35², 48, 73, 83³, 114, 127, 174, 178, 179, 209², 251, 252, 287, 301², 302², 311, 325, 335, 389, 447², 454, 488, 495, 506, 545; **2. a.** Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yeryüzü. **YS** 40, 51, 62, 65, 67, 72, 73, 94, 122, 131, 135; **DK** 30, 32², 42, 43, 46, 58, 97, 102, 115, 122, 153, 155, 167, 172, 174; **M3** 18, 29, 33, 35, 77, 85, 98, 100, 105, 109, 120², 124, 125, 129, 132⁴, 146, 160, 80, 181, 183, 197, 216, 221, 233, 259, 268, 274, 280, 281, 285, 291, 301, 304, 309, 310, 317, 325, 326, 354, 358, 362, 369, 436, 438, 454, 457, 468, 482, 487, 501, 519, 528, 532, 536, 542, 545²; **3. a.** Dış, çevre, ortam. **YS** 16², 24, 36, 47², 51, 80, 84, 107, 125; **DK** 37²; **M3** 24, 40, 42, 74, 78, 96², 98, 100, 106², 129, 131², 132, 134, 174, 183, 223, 246, 247, 273², 288, 304³, 326, 345, 351, 355, 383, 409, 413, 436, 451, 463, 470, 482, 485, 487, 493, 498, 500, 501, 533, 550; **4.** Duygu, düşünce ve imge yaşamı. **DK** 121; **M3** 65, 137, 245, 303, 316², 467, 473, 490, 542 **dünyadan el etek (veya elini eteğini) çekmek** Bir kenara çekilip çevresiyle ilgisini kesmek,

toplumun yaşayışına karışmamak, dünya işleriyle ilgilenmez olmak. **DK** 27 **dünyadan haberi olmamak** Çevresinde olup bitenleri bilmemek. **M3** 485 **dünyanın kaç bucak (veya köşe) olduğunu göstermek (veya anlamak)** Dünyada ne gibi güçlükler olduğunu bildirmek (veya anlamak), insanın başına neler gelebileceğini öğretmek veya öğrenmek. **DK** 26 **dünyaya gelmek** İnsan, doğmak. **YS** 107, 133 **dünyaya getirmek** Doğurmak **DK** 15

→ *dünya ağacı, dünya âlem, dünya güzeli, Dünya Tarihi Faciası*

dünya ağacı *a.* Yararlanılan imkân. “Her şeyin bir şekli var, her derdin bir ilâcı.../ Türlü türlü yemişler verir dünya ağacı.” **YS** 52

dünya âlem *zm.* Herkes, bütün insanlar. **DK** 108; **M3** 247

dünya güzeli *sf. mec.* Çok güzel (kimse). **DK** 71, 177²

Dünya Tarihi Faciası *öz. a.* Yılmaz Öztuna’ya ait yazı. “Yılmaz Öztuna’nın “Dünya Tarihi Faciası” adlı yazısından öğrendim.” **M3** 63²

düpedüz *zf. mec.* Başka bir amaç gütmeyen, açıktan açığa, açıkçası, gerçekten. **DK** 159; **M3** 54, 528, 556

dürtmek *(-i) mec.* İstenilen şeyi yaptırmak için birine kışkırtıcı söz söylemek, tahrik etmek. **M3** 212

dürtüş *a.* Dürtme işi. **DK** 64, 115², 130, 169²; **M3** 312

dürülmek *(nsz)* Dürme işine konu olmak veya dürme işi yapılmak. **DK** 22

dürüst *sf. Far.* Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru (kimse). **M3** 100, 153, 156, 198²

düstur *a. Ar. esk.* Genel kural. **M3** 135, 174, 205, 245, 260, 446, 514, 533

düş *a. mec.* Gerçek olmayan şey, imge. **YS** 69; **DK** 131, 132, 177 **düş görmek** Rüya görmek. **DK** 131

düşkün *sf.* Bir şeye kendini aşırı vermiş olan, çok bağlı, meraklı, tutkun. **M3** 196

düşkünlük *a.* Düşkün olma durumu, iptila. **DK** 36; **M3** 482, 483

düşlemek *(-i)* Bir şeyi, bir kimseyi, bir durumu istenilen biçimde tasarlamak, zihinde canlandırma. **M3** 71

düşman *a. Far.* Birbirleriyle savaşan devletler ve bu devletlerin asker, sivil bütün uyrukları. **YS** 12, 16; **DK** 42, 43, 63, 64, 157; **M3** 22, 23, 28, 31, 36, 51, 52, 60, 88, 92, 109, 132², 137, 142, 170, 220, 236, 241, 251, 252, 274, 292, 302, 329, 330, 345, 363, 379, 387, 431², 438, 465, 466, 473, 514, 531, 536, 550, 2. Aralarında birbirleriyle çatışmaya varacak ölçüde anlaşmazlık olan taraflar. **YS** 95; **M3** 52, 73², 74², 79, 88³, 93, 98, 106², 108, 109², 110, 119, 120, 129, 146², 161, 188, 198, 214, 223, 250, 264, 285, 301, 304, 311, 328, 340³, 344, 359, 365, 371, 379, 388, 415, 416², 430, 432, 435, 437, 438², 462, 473, 474, 492, 494, 504, 525, 542, 549, 550; 3. *a.* Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, antagonist, **dost** karşıtı. **DK** 21; **M3** 387, 389, 411, 438 **düşman olmak** Kin beslemeye başlamak. **M3** 75, 98, 109³, 141, 162, 237, 302, 310, 329, 335, 344, 345, 379, 436, 444 **düşman (veya düşmanı) kesilmek** Düşman olmak, düşman gibi görmek. **M3** 98

düşmanlık *a.* Düşmanca duygu veya davranış, yağılık, hasımlık, adavet, muhasamat, husumet, antagonizm. **DK** 133²; **M3** 51, 52², 61, 75⁴, 70, 93, 98, 106, 108³, 109, 110, 118, 144, 198, 244, 299, 302², 303², 304², 306, 329, 344², 434, 437, 473³, 474, 492, 522, 536, 539

düşme *a.* Düşmek işi. **DK** 136; **M3** 108, 469, 532, 536, 555

düşmek (-e) **1.** Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek. **YS** 14, 30; **DK** 20², 39, 40², 60, 63, 64², 71, 102, 122, 129, 136, 138, 139, 171, 173, 181; **2.** (*nsz*) Savaşta savunulmaz duruma gelerek teslim olmak. **YS** 36, 49; **DK** 21, 135, 136, 137, 139, 173; **3.** Atlanmak, aradan çıkmak, eksik kalmak. **M3** 29, 49, 52, 130, 196, 229, 326, 438; **4.** Düşkünleşmek. **M3** 31, 47, 53, 79, 95, 98, 100, 231, 232, 323, 326, 372, 373, 403, 423, 433, 434, 469, 550, 555²; **5.** (-i) Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak. **YS** 100; **M3** 107, 290; **6.** Kötü bir nedenle istenmeden bir yerde bulunmak. **M3** 111, 115, 123, 144, 155, 179, 198, 337, 440, 476, 497, 555; **7.** *yar.* Olmak, olumsuz bir duruma girmek. **M3** 195, 198, 455

düşük *sf. mec.* Eski değer ve onurunu yitirmiş olan. **M3** 268

düşüklük *a.* Düşük olma durumu. **M3** 268

düşünce *a.* **1.** Uzay ve zamanın ötesinde, öznenin dışında, kendiliğinden var olan, duyularla değil, yalnızca ruhen algılanabilen asıl gerçeklik, mütalaa, fikir, ide, idea. **YS** 10², 35; **DK** 8, 9, 19², 25, 33, 34, 46, 61, 66, 94, 106, 117, 153, 157; **M3** 12², 17, 18, 34, 36, 392, 41², 422, 43, 45, 47, 51, 52, 54, 70², 88², 97, 105³, 120, 123², 126, 129, 130, 131, 135, 136, 137, 145, 148², 149, 164, 205, 215, 222, 232, 233², 234², 302, 309, 315, 317, 325, 326, 344, 348², 377, 416, 425, 438, 455, 470, 484, 496, 497, 522², 528, 534²; **2.** Dış dünyanın insan zihnine yansıması. **M3** 17, 28, 36, 41, 43, 44, 45, 52, 57, 94, 100, 115, 119, 125, 188, 225, 249, 285, 304, 317, 321, 3442, 376, 388, 396, 415, 425, 436, 465, 498², 530, 545; **3.** *mec.* Tasa, kaygı, sıkıntı. **M3** 27, 34², 36, 42, 43, 57, 84, 88, 91, 93, 100, 106, 118, 127, 199, 229, 321, 327, 416, 420, 424, 427, 440, 443, 458, 473, 528, 530, 534, 538, 548; **4.** *fel.* İlke, yönetici sav. **M3** 124⁴

düşünceli *sf.* Düşüncesi olan. **DK** 75; **M3** 108, 216, 305

düşündürmek (-i) Düşünmesine sebep olmak, düşünmesine yol açmak. **DK** 15; **M3** 319, 417, 514

düşündürücü *sf.* Düşünmeye sebep olan, düşünmeye yol açan. **M3** 490, 519

düşünebilmek (-i) Düşünme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 123; **M3** 121, 136, 159, 175, 234, 312, 357, 371, 451, 537

düşünme *a.* Düşünmek işi, tefekkür. **DK** 15, 43, 94; **M3** 155, 234, 499

düşünmek (-i) **1.** Aklından geçirmek, göz önüne getirmek. **YS** 14, 23, 24, 28, 40, 41², 49, 67, 72, 88, 107, 113; **DK** 6, 7, 8, 11, 14, 15, 16², 17, 21, 31, 35, 37, 43³, 72, 75, 77, 90, 91, 97, 106³, 114³, 115, 117, 118, 126, 127, 132, 133, 141, 142, 154², 161, 163, 167, 169, 170, 174³, 175, 178; **M3** 43, 44, 67, 91, 120, 121, 145, 155, 178, 191, 232, 234², 236, 246, 264, 280, 316, 323, 376, 382, 410, 414, 443, 454, 494, 503, 505, 534, 537², 539; **2.** (-de) Bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek, karşılaştırmak ve aradaki ilgililerden yararlanarak düşünce üretmek, zihinsel yetiler oluşturmak, muhakeme etmek. **YS** 41; **M3** 18, 31, 34, 46, 60, 79, 112, 130, 147, 170, 185², 201, 203, 205, 235, 236, 253, 280, 351, 352, 376, 380, 421, 549, 554; **3.** (*nsz*) Tasarlamak. **M3** 40, 95, 101, 109², 114, 119, 131, 154, 234, 243, 246, 272, 339, 348, 376, 382, 429, 435, 443, 477, 496, 507 **düşünüp (veya düşünmek) taşınmak** Konuyu bütün yönleriyle inceleyip ona göre davranmak, iyice düşünmek. **M3** 246

düşünüme *a.* Düşünülmek işi. **M3** 29, 136, 536

düşünülmek (*nsz*) Düşünme işine konu olmak. **DK** 85; **M3** 33, 51, 53, 116, 120, 132, 159, 187, 343, 451, 476, 544²

düşünür *a.* Genel sorunlar üzerine yeni ve kendine özgü düşünceleri olan kimse, düşünücü, mütefekkir. **M3** 443

düşünüş *a.* Düşünme işi, tefekkür. **YS** 109; **M3** 434, 426

düşürme *a.* Düşürmek işi. **DK** 27; **M3** 169

düşürmek *(-e)* Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak. **DK** 28, 64, 75³; **M3** 59, 63, 268³, 388, 467,

düşüş *a.* Düşme işi. **DK** 135²

düz *a.* İşsizlik, tekdüzelik, bezginlik vb. sebeplerden doğan ruhsal yorgunluk, cefa, eziyet. **YS** 69

Düzbel Zaferi *öz. a.* Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos arasında, Denizli Çivril Düzbel Geçidi yakınlarında yapılan savaş; Miryokefalon Muharebesi. “*Bilhassa 17 Eylül 1176'daki Düzbel zaferimize kadar, Bizans, Türkleri Anadolu'dan atmak ümit ve teşebbüslerini kaybetmemiştir.*” **M3** 433

düzelmek *(nsz)* Kötü, bozulmuş bir durumdayken düzenli duruma gelmek. **YS** 122; **DK** 143; **M3** 98, 353

düzeltilme *a.* Düzeltilmek işi. **DK** 56; **M3** 496

düzeltilme *a.* Düzeltilmek işi, tashih. **DK** 103; **M3** 440, 495

düzeltilmek *(-i)* Düzgün duruma getirmek. **DK** 6, 50; **M3** 53, 57, 205, 274, 363, 409, 495², 546

düzen *a.* Belli yöntem, ilke veya yasalara göre kurulmuş olan durum, uyum, nizam, sistem. **DK** 91; **M3** 65, 127, 206, 301, 311, 325, 336, 347, 353, 357, 358, 361, 383, 388, 441, 469, 500, 509², 524, 537, 548² **düzen kurmak** İşler duruma getirmek. **DK** 32; **M3** 325 **düzen sağlamak** Düzenlemek, dağınıklıktan kurtarmak. “*Türkler tarihte devir açmış, medeniyet yaratmış, büyük devlet kurmuş, geniş bölgelerde düzen sağlamış bir*

ırktır.” **M3** 389

düzenbaz *sf. T. + Far.* Hile yoluyla aldatan, hile yapan. **M3** 357, 552

düzenbazlık *a.* Düzenbaz olma durumu. **M3** 52

düzenlemek *(-i)* Düzenli, düzgün duruma getirmek, düzen vermek, tanzim etmek. **M3** 315, 390

düzenli *sf.* Düzeni olan, yerli yerinde, kararlı, tertipli, muntazam. **DK** 63

düzey *a. mec.* Bir nesnenin, bir kimsenin başka nesnelere veya kimselere göre olan değer ve yücelik derecesi, seviye. **M3** 514

düzgün *zf.* Kurala uygun olarak, kusursuz bir biçimde. **DK** 6, 59, 63, 77, 98, 146; **M3** 63, 357, 517

düzgünlü *sf.* Yüzüne düzgün sürmüş olan. **YS** 18

düzine *İt. a.* Aynı cinsten on iki parçanın oluşturduğu takım. **M3** 49

düzlük *a.* Geniş, düz yer. **DK** 73, 173²

düzmek *(-i)* Düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak, elverişli, uygun bir duruma getirmek. **M3** 461

e, E

ebedî *sf. Ar.* Sonsuz, ölümsüz, bengi. **YS** 34, 40, 41, 42², 51; **DK** 7, 15; **M3** 13, 114³, 229, 263, 322, 330, 455, 461, 507 **ebedî kalmak** Ölümsüz olmak, ölümsüz duruma gelmek. “*Sen bir insan değilsin; ne kemiksin, ne de et/ Tunçtan bir heykel gibi ebedî kalmalısn.*” **YS** 71, 72

ebedilik *a.* Ebedî olma durumu, sonsuzluk. **M3** 115

ebediye *zf. Ar.* Sonsuz olarak, sonsuzluğa kadar. **YS** 24, 25; **DK** 132; **M3** 43, 124, 282, 302, 552

ebediye *a. Ar. esk.* Sonsuzluk. **YS** 24; **M3** 179

ebnâ *ç. a. Ar.* Oğullar, çocuklar, veletler, ferzendeler. **M3** 70, 455

Ebu Talib *öz. a.* Hz. Ali'nin babası ve Hz. Muhammed'in amcası (549 - 619). “*Peygamberlerle amcası Ebu Talib'in bir konuşmasından bahsetmektedir.*” **M3** 502

Ebussuud *öz. a.* Osmanlı döneminde görev yapmış şeyhülislam (1490 - 1574). “*On Altıncı Yüzyılın ünlü şeyhülislâmı Ebussuud, ki o zamanın Adalet Bakanı ve Yargıtay Başkanı demektir...*” **M3** 481, 504, 548

ecdat *ç. a. Ar.* Geçmişteki büyükler, atalar. **YS** 25; **M3** 92, 114, 225, 235, 427

ecel *a. Ar.* Hayatın sonu, ölüm zamanı. **YS** 34, 84, 107 **ecel kamçısı gibi kılıç savurmak** Toplu olarak öldürülmek. “*Kılıcını ecel kamçısı gibi savurmağa başladı.*” **DK** 64 **ecel şarabı içmek** *mec.* Ölmek. “*Çaldı gurbet rebâbını, Bitirdi aşk kitabını, 'Atsız' ecel şarabını Elbet bir gün içip sızar. ..*” **YS** 100

→ *ecel kuşu*

ecel kuşu *a. mec.* Ölüm zamanı. “*Sert dipçikler ezmelidir nice başları! / Ecel kuşu ayırmalı arkadaşları!*” **YS** 33

Ecevit *öz. a.* Türkiye eski başbakanı, gazeteci, şair ve yazar (1925 - 2006). “*Başbakan Ecevit'in Atatürk'e benzetilmesine karşı yazılmış olan bu makaledeki şu satırlara bakın.*” **M3** 279, 479

eciş bücüş *sf.* Hiçbir yeri düzgün olmayan, çirkin bir biçim almış bulunan, çarpık çurpuk, eğri büğrü. **M3** 408

ecnebi *sf. Ar.* Yabancı. **M3** 190, 198, 543

eczâ *ç. a. Ar.* Cüzler, kısımlar, parçalar. “*Eczâ-yi hilkatın her zerresinde/ Mecnûnun Leylâ'ya hitâbı vardı.*” **YS** 58

eczacı *a.* Eczacılık fakültesinden mezun olarak eczacılık mesleğini yapmaya hak kazanmış kimse. **M3** 267

eda *a. Ar.* Davranış, tavır. **DK** 26, 38, 67, 87, 111; **M3** 213, 380

edalı *sf.* Herhangi bir biçim ve görünüşlü olan. **M3** 69

edâni *ç. a. Ar.* Alçak, pek bayağı ve aşağılık (kimseler). “*Baş eğmedik edâniye ikbal ü câh için/ Mâziye, irka, sancağadır iftihârımız.*” **YS** 131

edebi *sf. Ar.* Edebiyatla ilgili, edebiyata ilişkin, yazınsal. **M3** 36, 245, 302, 303, 388², 407, 531

edebilmek *(-i)* Etme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 112, 113

edebiyat *a. Ar.* **1.** Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın. **M3** 460; **2.** Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi, literatür. **M3** 39, 63, 64, 69, 128², 159, 176, 186, 190², 221, 270, 290, 321², 335, 336, 449, 496, 537, 539, 550, 552

edebiyatçı *a.* Edebiyatla uğraşan kimse, yazarı, yazın eri. **M3** 552

edep *a.* Ar. Toplum töresine uygun davranma. **M3** 170, 495², 496

edepsiz *sf.* Utanılacak işleri sıkılmadan yapan, utanmaz, sıkılmaz, terbiyesiz (kimse). **YS** 18

edepsizce *z.f.* Terbiyesizce, utanmadan, edepsizcesine. **M3** 441

edepsizlik *a.* Utanmazlık, sıkılmazlık, terbiyesizlik, şirretlik. **M3** 491

Edincik *öz. a.* Balıkesir ili, Edincik bucağına bağlı bir yerleşim birimi. **DK** 79, 82, 94

Edirne *öz. a.* Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **YS** 34; **DK** 14², 19, 41, 60, 110; **M3** 141², 178, 439

editör *a.* Fr. Yazıları yeniden düzenleyerek yayıma hazırlayan kimse. **M3** 455

efe *a.* Yiğit, özellikle Batı Anadolu köy yiğidi, zeybek. **YS** 28, 29, 33

efendi *a.* 1. Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse. **DK** 78; **M3** 91², 180, 454, 507; 2. *ünl.* Hizmetlilere seslenilirken kullanılan bir söz. **M3** 223

efkâr *ç. a.* Ar. *esk.* Düşünceler, fikirler. **M3** 395

Eflak Romen Prenslığı *öz. a.* 14. yüzyılın başında Karpatlar ile Tuna, Siret ve Milcov nehirleri arasındaki devletçiklerin birleşmesi sonucu daha sonra Curtea de Argeş olacak Câmpulung merkezli olarak kurulan ilk bağımsız Rumen prensliği. "1462'de Eflak Romen Prenslığını aldı." **M3** 292

Eflak ve Boğdan Beylikleri *öz. a.* bk. **Eflak Romen Prenslığı**. **M3** 86

Eflâtun *öz. a.* Antik Yunan filozofu, matematikçi, Atina Akademisi'nin kurucusu (MÖ 427 - MÖ 347). "Hakikat ne şu göklerin derinliğinde, / Ne suların şâirâne serinliğinde... / Aristo'nun mantığında zerresi yoktur, Fisagor'da, / Eflâtun'da nebzesi yoktur." **YS** 22; **DK** 81, 83²

efrad *ç. a.* Ar. Fertler. **M3** 341

efsâne *a.* Far. *ed.* 1. Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence. **YS** 25; **M3** 100, 216, 218, 301, 537; 2. *mec.* Bir toplumun, milletin, kimsenin başarılarının, üstünlüklerinin, yaşamının abartılarak anlatılması. "Ben ırkımin şeref taşan efsanesindeyim. / Herkes bir özleyişle yaşar." **YS** 135

Ege Bölgesi *öz. a.* İsmi kısıynda olduğu Ege Denizi'nden alan Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri. "Fakat Türkiye Türklerinin, mesela doğu ve Ege bölgelerine mensup olan fertler arasında da bir takım zaruri ayrılıkları vardır ki bunlar "gayri" olmayı istilzam etmez." **M3** 414

egoizm *a.* Fr. Bencillik. **M3** 412, 426, 427

eğer bağ. Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen kelime, şayet. **YS** 24, 110, 122; **M3** 11, 66, 71, 79, 122, 135, 150, 154, 174, 187, 196², 197, 258, 260, 509², 511

eğik *sf.* Yatay bir çizgi veya düzlemlle açı oluşturacak biçimde olan, yalman, mail, şev. **DK** 107

eğilim *a.* Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme, meyil, temayül, tandans. **M3** 554

eğilmek (*nsz*) 1. Bir yana doğru eğik duruma gelmek. **YS** 29, 111; **DK** 65, 70, 128², 167, 173; 2. (-e) *mec.* Bir işi önemseyip ele almak. **M3** 397, 399

Eğinli öz. a. Eğin ilçesinden olan kimse. **M3** 431²

eğitmek (-i) Birinin akla uygun, fiziksel ve moral gelişmesi üzerine etki yaparak çeşitli davranış yatkinlıkları, bilgi ve görgü aşılıyarak önceden tespit edilmiş amaçlara göre onun belirli bir yönde gelişmesini sağlamak, terbiye etmek. **M3** 203

eğitim a. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye. **M3** 31, 267², 268², 269, 271, 336, 403, 509, 524, 535, 539, 547,

eğlence a. Eğlenme işi, sefahat. **YS** 40; **DK** 78; **M3** 15, 105, 159, 203

eğlenmek (-le) **1.** Bir kimsenin herhangi bir kusuru veya zayıf noktası ile alay etmek. **YS** 16; **2.** (nsz) Neşeli, hoşça vakit geçirmek. **YS** 53; **DK** 24; **M3** 136, 376, 428

eğlenme a. Eğlenmek işi. **M3** 127, 447

eğmek (-i) Düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek. **DK** 48, 107, 162, 190, 191, 232

eğri sf. Doğru veya düz olmayan, bir noktasında yön değiştiren, çarpık, münhane, doğru karşıtı.

→ **eğri büğrü**

eğri büğrü sf. Yer yer eğrilmiş ve bükülmüş olan, çarpık çurpuk. **DK** 94

Eğriboz öz. a. Yunanistan'ın Girit'ten sonra en büyük adası. **M3** 292

ehemmiyet a. Ar. Önem. **M3** 91, 104, 112², 132, 140, 261 **ehemmiyet vermek** Önem vermek. **M3** 60, 185, 261, 277, 276

ehemmiyetsiz sf. Önemsiz. **M3** 113, 135, 281

ehil a. Ar. Bir işte yetkili olan, bir işi yapan, erbab. **ehli olmak** ustalaşmak, uzman olmak **M3** 259, 270, 445

ehliyet a. Ar. Uсталık, uzluk. **M3** 179, 523

ehliyetli sf. Yeterli. **M3** 112, 212, 275

ehliyetsiz sf. Yetersiz. **M3** 34

Einstein öz. a. Yahudi asıllı Alman teorik fizikçi ve bilim insanı (1879 - 1955). "...risaleleri atom fiziği ve Einstein nazariyesi okur gibi toplanıp okuyan bir yığın zavallıdır." **M3** 452

ejder a. Far. esk. Ejderha. **YS** 25; **M3** 212

ek a. Bir şeyin eksikliğini tamamlamak için ona katılan parça. **M3** 11²

ekim a. Yılın onuncu ayı, teşrinievvel. **M3** 269, 405, 420, 424², 526, 527

ekip a. Fr. Takım. **M3** 49, 217, 555²

eklemek (-i) Bir şeyi ekle tamamlamak, ulamak, ilave etmek. **M3** 30, 49, 244, 291, 292, 486, 531, 551

ekleme a. Ekleme işi. **M3** 87, 505

eklenme a. Eklenme işi. **M3** 275

eklenmek (nsz) Ekleme işi yapılmak. **M3** 83, 107, 270, 275, 406

ekmek (I) a. **1.** Tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle yapılan yiyecek, nan, nanişiz. **DK** 70, 92, 93; **M3** 155; **2.** mec. İnsanı geçindirecek iş, kazanç. **DK** 30 **ekmeği alınmak** İşten çıkarılmak, işten atılmak, kazancını kaybetmek. "Ey ekmeği alınanlar! Selâm sizlere/ Ey rütbesi çalınanlar! Selâm sizlere!" **YS** 46 **ekmeğine yağ sürmek** İstemediği hâlde birinin işine yarayacak biçimde davranmak. **M3** 407, 463

→ **ekmek parası**

ekmek parası *a.* Geçimi sağlayan para veya kazanç. **M3** 364

ekmek (II) *(-i)* Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek. **M3** 260 **ektiğini biçmek** Emek vererek beklenen sonuca erişmek. “*Yarınkiler biçecektir ektiğimizi, Yeşermesi ektiğimiz tohumun haktır,*” **YS** 47

ekonomik *Fr. sf.* Ekonomi ile ilgili olan, iktisadi. **M3** 229, 376, 387

eksantriklik *a.* Eksantrik, ayrıksı olma durumu. “*Tanrının ayrı yarattığı iki cinsi bir tutmak tabiat kanunlarına aykırı bir eksantriklidir.*” **M3** 108

ekselans *a. Fr.* Bakanlık ve elçilikten başlayarak cumhurbaşkanlığına kadar yükselen, yüksek makam sahibi yabancılara verilen şeref unvanı. **M3** 311

ekseriya *zf. Ar.* Genellikle. **M3** 198

ekseriyet *a. Ar.* Çoğunluk, çokluk. **M3** 154, 188

ekseriyetle *zf.* Genellikle. **M3** 104, 132, 142

eksi *a. mat.* Çıkarma işleminde - işaretinin adı, nakıs. **M3** 214

ekmek (-e) *mec.* Bir şeyin başlamasına yol açacak sebepleri hazırlamak. **M3** 55, 458

eksik *a.* İhtiyaç duyulan şey. **M3** 27, 41², 113², 116, 203, 214, 275, 278, 445, 447, 455

eksik etmemek her zaman bulundurmak. **M3** 508 **eksik olmamak** Her vakit ve her fırsatta bulunmak. **DK** 99; **M3** 525, 549

eksiklik *a.* Eksik olma durumu, eksik olan miktar, noksan, nakisa, fıkdan. **M3** 116, 178, 267

el (I) *a. anat. 1.* Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş

yapmaya yarayan bölümü. **YS** 9, 14, 37, 59, 112; **DK** 9, 10³, 18, 20, 24¹⁰, 26³, 27², 28, 29, 30, 33², 36, 37, 38³, 39, 44, 47, 48², 51, 64², 65², 74, 78, 79, 80, 84², 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 101, 106, 107², 110, 111, 112, 122, 125³, 128³, 135, 136⁶, 138, 139, 141, 144, 145, 146, 152, 153, 154, 155, 156, 160, 162², 164, 166, 167, 173², 175, 176², 181, 182²; **M3** 67, 75, 111, 257, 259, 307, 361, 367, 368, 426, 453, 484, 542, 548; **2.** Sahiplik, mülkiyet. **M3** 16, 31, 36, 49, 66², 78, 84, 109, 124, 206, 246, 249, 256, 322, 325, 348, 396, 398, 4352, 459, 466, 498, 502, 516, 540, 541, 5422 **el atmak** birisinin işine karışmak, müdahale etmek. **DK** 7, 26, 28, 86, 121, 171; **M3** 30, 58, 109 **el bağlamak** saygı için ellerini göbeğinin üstüne kavuşturup durmak. **M3** 222 **el basmak** Kutsal bir şey üzerine el koyarak yemin etmek. **DK** 12² **el çekmek** Vazgeçmek. **YS** 65 **el çırpma** alkışlamak, tempo tutmak. **DK** 75; **M3** 180 **el ele vermek** Bir konuda birleşmek. **M3** 240 **el kaldırmak** Oy verdiğini veya söz istediğini elini kaldırarak belirtmek. **M3** 233, 337 **el öpmek** Yaşlı veya saygı gösterilmesi gereken kimselerin sağ elinin üstünü önce dudağa, sonra alna götürmek. **DK** 33, 38, 57, 98 **el sıkmak** Selamlaşmak için birinin elini tutmak. **M3** 182 **elde dilde gezmek** Kullanılmak; herhangi bir şeyden belli bir amaçla yararlanmak. “*Sen ne elde ve dilde gezen billûr bir sağrak/ Ne de sıska bir göğse takılan bir çiçeksin,*” **YS** 73 **el sürmemek** Dokunmamak, değmemek. **DK** 91 **elde etmek** Bir şeye sahip olmak. **DK** 14, 53; **M3** 31², 62, 66, 84, 87, 88, 107, 133, 136, 143, 150, 187, 245, 246, 260, 301, 302, 306, 369, 372, 477, 478 **ele girmek** Ele geçmek. “*Ele girmez bir kuşsa da/ Bize binde bir düşse de/ Yar gerdanı gümüşse de/ Deli gönül bir gün bezer.*” **YS** 100 **elden çıkarmak** Yitirmek. **M3** 93 **elden çıkmak** Kaybedilmek. **M3** 66², 368 **elden gelmemek** Yapamamak, dayanamamak. **M3** 514 **elden gitmek** Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak. **M3** 46, 405, 435 **ele almak** Bir şey üzerinde çalışmaya başlamak. **DK** 59; **M3** 34, 42, 116², 118, 128, 217, 226, 229, 281,

282, 348, 398, 410, 420, 485² **ele geçirmek** Yakalanmak. **M3** 109, 281, 340, 348, 476 **ele geçmek** Yakalanmak. **DK** 81, 91; **M3** 326, 476 **ele vermek** Suçlu bir kimseyi haber verip yakalatmak, ihbar etmek. **M3** 368 **elinde kalmak** Bakımı, gözetimi altında. **DK** 96 **elinde olmak** İsteyince o işi yapabilmek. **DK** 42, 130, 136; **M3** 66, 195 **eli elinde olmak** Birlik olmak, beraber hareket etmek. “Beraberiz seninle, işte elinde elim/ Seninle bu hayatın, gel beraber gülelim” **YS** 76 **elinden gelmek** Yapabilmek. **DK** 69; **M3** 320 **elinden geleni ardına (veya arkasına) koymamak** Yapabileceği bütün kötülükleri yapmak. **M3** 320 **elinden geleni yapmak** Gücünün yettiği kadarını yapmak. **DK** 90 **eline fırsat geçmek** İmkân bulmak. **DK** 77 **eline (veya elinize veya ellerinize) sağlık** El emeği ile güzel bir şey yapana söylenen iyi dilek sözü. **DK** 36, 153 **elini ağır tutmak** Yavaş davranmak. “Bu düşünceyle elini mümkün olduğu kadar ağır tutarak atını bağladı.” **DK** 34

→ **el altından, el birliği, el işi, eli açık, elense**

el (II) a. Ülke, yurt, il. **YS** 28, 67; **DK** 133², 143², 152, 156 **el kurmak** Tüm toplumun bir araya gelmesiyle tek bir çatı altında bir devlet kurmak. “Bürüyüp Tanrıdağ'ın çevresini/ Yine Gök Türk olalım... El kuralım” **YS** 39

el (III) a. Yakınların dışında kalan kimse, yabancı. **YS** 75, 122

→ **el âlem**

el âlem a. Herkes, yabancılar. **M3** 207

el altından *zf.* Kolayca alınabilecek yerde, hazırda. **M3** 62

el birliği a. Bir iş yapmak için birleşme, beraberlik, dayanışma. **el birliği etmek** Birlikte davranmak, dayanışmak. **M3** 70

el işi a. Makine kullanmadan yapılan örgü, dikiş vb. el ürünü. **M3** 257

elâ a. Gözde sarıya çalan kestane rengi. 2. *sf.* Bu renkte olan. **YS** 85

elastik *sf.* Esnek. **M3** 507

elbet *zf.* *Ar.* Elbette. **YS** 23, 31, 34, 36, 46, 47, 55, 78, 100; **DK** 26; **M3** 465, 476

elbette *zf.* *Ar.* Her hâlde, şüphesiz, kuşkusuz, elbet. **YS** 10, 11, 12, 34, 83; **DK** 39, 55, 70, 93; **M3** 18, 37, 54², 120, 123, 127, 128, 132, 203², 206, 207, 232, 283, 286, 289, 292, 305, 327, 329, 330, 363, 364, 365, 373, 389, 390, 482², 491, 523, 541, 552

elbise a. *Ar.* Giysi. **YS** 16²; **DK** 51, 84, 94; **M3** 105, 185, 273, 530, 539

Elbistan *öz. a.* Kahramanmaraş iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 395, 553

elçi a. Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse, sefir. **DK** 90; **M3** 47, 303²

elçilik a. Elçinin yaptığı iş, sefirlik, sefaret. **M3** 297

elebaşı a. Kötü, olumsuz iş veya hareketlerde önder olan kimse, sergerde. **M3** 477

elektrik a. *Fr. fiz.* Maddenin elektron, pozitron, proton vb. parçacıklarının hareketleriyle ortaya çıkan enerji türü. **M3** 257, 306

elektrikli *sf.* Elektriği olan, elektrik enerjisiyle yüklü olan, elektrikle işleyen. **M3** 175

elem a. *Ar.* Acı, üzüntü, dert, keder. **YS** 35; **M3** 95, 274

eleman a. *Fr.* Bir toplulukta çalışan insanların her biri. **M3** 318, 424²

elemanlık a. Eleman olma durumu. “Bugün Diyanet İşleri Dairesinin başında bulunanların, makamlarına lâayık adamlar olmayıp siyasi düşünceler ardında

koştukları, hattâ memleketteki siyasi bölücülüğün elemanlığını yaptıkları Senatör Mehmet Özgüneş tarafından açıklanmış...” **M3** 484

elemli *sf.* Üzüntülü, kederli. **M3** 222

elenmek (*nsz*) Sınavda başarısız sayılmak. **M3** 362

elense *a. sp.* Güreşte, kolunu hasmın boynuna getirip başparmağı gırtlığa, dört parmağı da enseye geçirerek hasmı yıkmaya dayalı bir oyun. **DK** 74

eli açık *sf. mec.* Cömert. **DK** 69

elifba (*doğ.*) **elifbe** *a. Ar.* Arap alfabesi. **M3** 460

elkap *a. Ar.* Osmanlılar çağında herkesin toplumsal durumuna göre aldığı san. **M3** 276

elli *a.* Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı. **YS** 34; **DK** 9, 53, 151; **M3** 36, 40, 47, 67, 68, 84, 85, 92, 96, 100, 132, 213, 214, 245, 263, 267, 269, 292⁴, 301, 303², 307, 309, 316², 337, 361, 370², 372, 411, 426³, 427, 433², 455, 481, 502, 525, 533, 542

ellinci *sf.* Ellinin sıra sıfatı, sırada kırk dokuzuncudan sonra gelen. **M3** 213

elma *a. bit. b. 1.* Gülgillerden, çiçekleri pembe veya beyaz bir ağaç (*Pirus malus*). **2.** Bu ağacın kabuğu parlak, sert, kırmızı, sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyvesi. **DK** 17, 71⁴

elmacık *a. anat.* Elmacık kemiği. **M3** 398

el-Munkız *öz. a.* Gazali’ye ait tasavvufi bir eser. “Müslümanlığın delili denilen Gazali (yahut Gazali) “el-Munkız” adlı eserinde Farabi ile İbni Sina’yı tekfir etmiştir.” **M3** 500

elveda *ünl. Ar.* Bir daha kavuşulmayacağı düşünülen bir şeyden ayrılırken kullanılan bir söz. **M3** 252

elverişli *sf.* Uygun, müsait. **DK** 52; **M3** 107, 280, 514

elverişsiz *sf.* Uygun olmayan, uygun gelmeyen. **M3** 31

elzem *sf. Ar. esk.* Çok gerekli, vazgeçilmez. **M3** 105

enelhak *a. Ar. din b.* Tasavvufta "Ben Hakk'ım", "Hak'tan başkası değilim." anlamındaki söz. "...tasavvufun "enelhak" hezeyanı ile mukayese dahi olunamayacak kadar üstün olduğu gibi, Çanakkale ve Sakarya'da, hattâ Kora'da şehit olmak..." **M3** 436

em *a. hlk.* İlaç, merhem. **DK** 158, 169, 180; **M3** 521²

emanet (*doğ.*) **emânet** *a. Ar.* Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişiye korunması gereken eşya, kimse vb., inam, vedia. **DK** 15, 45, 50, 90², 171²; **M3** 462 **emanet bırakmak (veya etmek veya vermek)** Bir şeyi veya bir kimseyi birine veya bir yere bir süreliğine bırakmak. **DK** 15, 82, 171

emek *a.* Bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü. **YS** 49; **DK** 53, 164; **M3** 190, 382 **emek vermek** Bir şeyin meydana gelmesi için özenli bir biçimde ve çok çalışmak. **YS** 67; **DK** 92²

emekli *a.* Belirli bir süre çalıştıktan sonra kanunlar gereği işi ile ilgisi kesilerek kendisine aylık bağlanmış olan kimse. **M3** 203, 489 **emekliye ayrılmak (veya çıkmak)** Emekli olmak, tekaüde sevk olunmak. **M3** 237, 420

emektar *sf. T. + Far.* Bir görevde uzun süre kalıp o işe emeği geçmiş olan (kimse). **M3** 49

emel *a. Ar.* Gerçekleştirilmesi zamana bağlı istek. **YS** 112, 131; **M3** 85, 153, 246, 387, 388, 477

emin *sf. Ar. 1.* Güvenli. **M3** 16²; **2.** Şüphesi olmayan. **M3** 71, 361, 419 **emin**

olmak İnanmak, güvenmek. **DK** 89; **M3** 70, 431, 476

emir *a. Ar.* Buyruk, komut, talimat, ferman. **DK** 12², 59; **M3** 69, 91³, 180, 222, 226, 364, 365, 459, 485, 509, 510³
emir vermek Buyurmak, buyruk vermek. **YS** 28; **DK** 88; **M3** 458 **emri girmek** Bir kimsenin buyruğu altında bulunmayı kabul etmek. **M3** 199, 516

emirber *a. Ar. + Far. ask. esk.* Emir eri. **M3** 318

emniyet *a. Ar.* Güvenlik. **emniyet altına (veya emniyete) almak** Korumak. “*Onu saklamalı, emniyete almalıydı.*” **DK** 15, 28, 31; **M3** 26, 31, 222, 369, 373, 395, 397 **emniyet etmek** Güvenmek. **DK** 89

emniyetli *sf.* İnanılır, güvenilir **DK** 16²

emperyalist *sf. Fr.* Emperyalizm yanlısı olan, yayılmacı, yayılımcı. **M3** 40, 42³, 80, 109, 169, 247, 250, 550

emperyalizm *a. Fr.* Bir milletin sömürü temeline dayanarak başka bir milleti siyasi ve ekonomik egemenliği altına alıp yayılması veya yayılmayı istemesi, yayılmacılık, yayılımcılık. **M3** 40⁷, 42², 109, 133, 246³, 301², 365², 366², 371², 473²

emretmek (*-i, -e*) *Ar. + T.* Buyurmak, emir vermek. **M3** 162, 177, 457², 459, 460

emrivaki *a. Ar.* Oldubitti. **M3** 142

emzirmek (*-i*) Kadın veya dişi hayvan, memesindeki sütü yavruya vermek. **DK** 23, 35; **M3** 251

en (I) *a.* Bir yüzeyde boy sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, genişlik, **boy, uzunluk** karşıtı. **M3** 440

en (II) *zf.* Başına geldiği sıfatların üstün derecede olduğunu gösteren kelime. **YS** 11, 24, 25, 31, 33², 40², 47, 49, 51², 55², 61², 62, 71, 81, 110, 113, 117, 122, 133;

DK 9², 12, 14, 17, 24, 25, 27², 30⁴, 32, 84, 85, 96, 102, 121², 134², 136, 139, 141, 150, 157², 162, 173², 174², 175², 179; 48, 49, 51, 52, 55³, 58, 59, 74, 79, 81; **M3** 11, 16, 21, 22², 23, 26, 31², 33, 36, 37, 39, 43², 45², 46, 47, 49, 58, 63, 66, 77, 78², 80, 85, 88, 89², 93², 96, 97², 100, 101, 109², 112², 113, 118, 121, 122², 123, 125, 126², 129², 131⁵, 132⁴, 134, 136², 141, 144⁴, 145, 146, 154⁵, 155⁶, 156³, 161³, 163, 164, 168, 169², 175, 176, 178³, 179, 180², 181, 183, 184, 186, 187, 189, 190, 196, 197, 198⁵, 199³, 200, 206, 213, 225³, 226, 228, 230, 235, 236, 239, 240, 241, 251, 257², 259, 260², 263, 265², 269², 271², 275, 276, 277, 278, 280², 282, 285², 286³, 287, 289², 290, 299, 301, 302², 304, 305, 310², 319, 320², 321², 326², 328, 329, 330, 336, 337, 341², 344, 346², 352, 353, 354², 358, 368, 375, 382, 383, 398, 417, 426³, 427², 430, 431, 432, 433, 434, 437, 438, 443, 445², 446, 447², 448, 455², 458, 462, 465, 466², 468, 471, 475², 478, 486, 489, 504, 506, 514, 522, 523, 531, 532², 536, 537³, 538, 542, 543, 546, 554, 556

→ *en aşağı, en azından*

en aşağı *zf.* Hiç olmazsa, hiç değilse. **M3** 31, 269, 432

en azından *zf.* En azı ile, hiç olmazsa. **M3** 310, 527

endamlı *sf.* Boylu, boyu bosu yerinde. **M3** 351

endişe *a. Far.* Tasa, kaygı. **YS** 117; **M3** 130² **endişe etmek** Tasalanmak, kaygılanmak. **DK** 6

Endonezya (*doğ.*) **İndonezya** *öz. a.* Güneydoğu Asya ve Okyanusya'da yer alan bir ülke. “...*İndonezya da aynı yolun yolcusu olarak, aynı gayeler için kan dökerek nihayet emellerine kavuştular.*” **M3** 84, 310

Endülüs *öz. a.* 711 - 1492'te İber Yarımadası'nda Arapların etkisi altında bulunan bölgelere verilen isim. “*Bizim için Endülüs'ün düşmesi değil, Kazan'ın,*

Kırım'ın, Türkistan ve Azerbaycan'ın kaybı meseledir.” **M3** 469

endüstri *a. Fr.* Sanayi. **M3** 31², 245², 274, 348, 539, 549

enerji *a. Fr. fiz.* **1.** Maddede var olan ve ısı, ışık biçiminde ortaya çıkan güç, erke. **M3** 57, 264, 438; **2.** *mec.* Manevi güç. **M3** 89, 196, 197, 198, 251, 468

enerjik sf. Güçlü ve hareketli, aktif. **M3** 77, 81

Enez Ceneviz Dukalığı *öz. a.* 11. yüzyıldan 1797 yılına kadar İtalya Yarımadası'nın kuzey batısında, bugünkü Cenova civarında hüküm sürmüş bir dukalık. “1456'da Enez Ceneviz Dukalığını aldı.” **M3** 292

engel *a.* Bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, mâni, mahzur, müşkül, pürüz, mânia, handikap. **M3** 12, 92², 145, 244, 282, 333 **engel olmak** Önlemek, geciktirmek. **YS** 22, 34; **DK** 6, 129; **M3** 16, 17, 37, 103, 124, 203, 228, 244, 267, 268, 270, 290, 363, 366, 434, 452, 468

engellemek (-i) Bir şeyin gerçekleşmesini veya yapılmasını önlemek. **M3** 128, 366

engerek *a. hay. b.* Engerekgillerden, başı üç köşeli, rengi siyah veya siyaha yakın, taşlık ve güneşli yerlerde yaşayan zehirli bir yılan (*Vipera aspis*). **YS** 34; **DK** 158

engin *sf.* Ucu bucağı görünmeyecek kadar geniş, çok geniş, vâsi. **YS** 33

engüşt *a. Far.* Parmak. **M3** 457

enikonu *zf.* İyiden iyiye, iyice, oldukça. **DK** 168; **M3** 287, 290

enin *a. Far.* Acı ve sızıdan inleyiş. **YS** 64

enselenmek (*nsz*) *argo* Yakalanmak, ele geçirilmek. **M3** 312

enstitü *a. Fr.* Bir üniversiteye bağlı veya bağımsız bir kuruluş olarak genellikle

araştırma yapan ve bazı durumlarda öğretime de yer veren eğitim kurumu. **M3** 269, 360, 48

enternasyonal *a. Fr.* Uluslararası. **M3** 258, 311, 370

Enver Paşa *öz. a.* Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında etkin olan asker ve devlet adamı (1881 – 1922). “Kafkasya'da, Enver Paşa'nın idaresinde Müslümanlardan mürekkep Yeşil Ordu adında bir kuvvet kurulup Anadolu'ya gelmesi için çalışılmış mıdır?” **M3** 34³, 516²

epey *zf.* Az denmeyecek kadar, oldukça, hayli, epeyi, epeyce, epeyce. **DK** 84, 116, 131²; **M3** 77, 80, 112, 111, 133, 217, 297, 372, 393

epeyce *zf.* Epey. **DK** 60², 68, 73, 82, 143; **M3** 132, 140, 326

er (I) *sf.* **1.** Kahraman, yiğit. **YS** 10², 14, 24², 27, 30², 31, 33, 41, 48, 105, 105, 107; **DK** 45, 61, 148, 164², 198; **M3** 231², 408, 430; **2. a.** Erkek. **YS** 20, 28, 38, 61

→ *er kişi, er meydanı*

er (II) *zf. hlk.* Erken.

→ *er geç*

er geç *zf.* Erken veya geç, her ne vakit olsa, sonunda, önünde sonunda. **M3** 264, 327, 543

er kişi *a.* Erkek. **YS** 40

er meydanı *a. mec.* Boy ölçüşülecek, yarışılacak durum. **YS** 31; **M3** 111, 143, 174, 231, 236, 431

erbab *a. Ar.* Bir işten anlayan, bir işi iyi yapan kimse. **M3** 71, 260, 372, 446

Erbil *öz. a.* Irak'ın Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin başkenti ve en büyük şehri. “Gök Börü, Irak'ta Harran ve Erbil şehirlerinin Atabeği idi.” **M3** 490

ercesine *zf.* Er gibi, ere yakışır bir biçimde. “Bir şey bile yapamasam/ Ercesine ölemem mi?” **YS** 96

erdem *a.* Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet **YS** 39, 41; **M3** 21, 38, 127, 206, 214, 226, 263, 322, 541

Ergenekon *öz. a.* Ergenekon Destanı. “Çıkarıp Ergenekon'dan ulusu Türk'ü kulsın yine dünya ulusu.” **YS** 40

ergin *sf.* huk. Haklarını kendi kullanmak için yasanın gösterdiği yaşa gelmiş olan (kimse), reşit. **M3** 466

erginlik *a.* Ergin olma durumu, kemal, rüşt. **M3** 459

erik *a. bit. b.* Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç (*Prunus domestica*). **DK** 125

→ **erik pestili**

erik pestili *a.* Eriğin kaynatılması ve yufka biçiminde kurutulması ile hazırlanan pestil. **DK** 36, 125

erime *a.* Erimek işi. **M3** 406, 407

erimek (*nsz*) *mec.* **1.** Yok olmak, bitmek, tükenmek. **YS** 46, 103; **DK** 72², 157; **M3** 264, 389; **2.** Hava çok ısınmak. “En tatlı bir hayâlimdir bu selâm benim/ Kırk derece sıcaklıkta erirken benim...” **YS** 47 **eriyip gitmek** Yok olmak. **M3** 389

erişebilmek (*-e*) Erişme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 112, 346

erişmek (*-e*) Varılması zamana, emeğe bağlı olan veya uzakta bulunan bir amaca varmak, ulaşmak. **DK** 8; **M3** 83, 137, 352, 452, 508, 555

eritme *a.* Eritmek işi. **M3** 406, 418, 419²

eritmek (*-i*) *mec.* Harcayıp tüketmek. **YS** 2; **DK** 72³, 153; **M3** 119, 413, 419

Eritre *öz. a.* Doğu Afrika'nın kuzeyinde bir ülke. “Habesistan, Eritreyi istemektedir. Yahudiler ise millî birlik için Irak ve Yemen”deki yüz bine yakın Yahudiyi uçaklarla İsrail’e taşıdılar.” **M3** 87, 244

erkân *ç. a.* Bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler. **M3** 483

erkek *sf.* **1.** Sert, kolay bükülmez. **YS** 39; **2.** Yetişkin adam, bay, er kişi, **kadın** karşıtı. **YS** 112; **DK** 15, 16, 69, 91, 117, 120³, 121, 126², 129², 154, 172, 175; **M3** 108, 164⁴, 188, 189, 212, 223, 225, 227, 348, 494, 510

erkeklik *a.* Erkekçe davranış, yiğitlik, mertlik. **M3** 188 **erkekliğe sığmamak** Mertliğe, yiğitliğe yakışmamak. **DK** 24

erken *zf.* Vaktinden önce, alışılan zamandan önce, er, geç karşıtı. **YS** 133; **DK** 37, 61, 97, 115, 123; **M3** 16 **erken kalkıp sıkı giyinmek** Tedbirli, hazırlıklı olmak. “Yüz paralık kurşunla gider ‘HAYAT’ dediğin/ “Tanrı yolu” uzaktır; erken kalk, sıkı giyin.” **YS** 74

erkenden *zf.* Erken olarak, çok erken. **DK** 123, 131

erlik *a.* Erkeklik, yiğitlik. **YS** 29, 46, 105

ermek (*-e*) Erişmek. **YS** 107², 131; **DK** 58, 93; **M3** 137, 285, 430, 511

Ermeni *öz. a.* Ermenistan'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan halk veya bu halktan olan kimse. **YS** 32; **M3** 142², 197, 265, 340, 341, 382, 386⁴, 397, 407, 529², 530², 545

eroin *a. Fr.* Morfinden kimyasal yolla elde edilen uyuşturucu bir madde. **M3** 499²

ertes *sf.* Bir günün, bir haftanın, bir ayın, bir yılın ardından gelen (gün, hafta, ay, mevsim, yıl), ferdası. **DK** 36, 49, 57, 60, 61, 70², 92, 98, 123, 151; **M3** 163, 489²

Ertuğrul öz. a. bk. **Ertuğrul Muhsin.** **M3** 470

Ertuğrul Muhsin öz. a. Türk tiyatrocusu, yönetmen, oyuncu ve yapımcı (1892 - 1979). “*Ertuğrul Muhsin’in kimliği hakkında epey yazılar yazılıp iyi bir rejisör olduğu ileri sürüldü.*” **M3** 217²

Erzurum öz. a. Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 178

Erzurumlu öz. a. Erzurum ilinden olan kimse. **M3** 145²

es a. müz. Notada duraklama zamanı ve bunu gösteren işaretin adı. **es geçmek** Üzerinde durmamak, boş vermek, önemsememek. **M3** 121, 358

esâfil ç. a. Ar. Sefâlet çekenler; pek adi ve bayağı (kimseler). “*Yükseldi arşa neşvesi dūmun, esâfilin / Toprakta gizli kaldı bizim âh ü zârımız.*” **YS** 131

esaret a. Ar. mec. Hâkimiyet altında bulunma. **M3** 85, 88, 130, 131, 133, 221, 222

esas a. Ar. **1.** Bir şeyin özünü oluşturan ana öge, temel. **M3** 114, 139², 147, 245, 257, 258, 261, 405, 415, 465, 504, 508, 509, 510³; **2.** Bir iş veya sözde doğru biçim. **DK** 24; **M3** 22, 77, 180, 239, 257, 260, 460

esasen zf. Ar. Başından, temelinden, kökeninden. **M3** 21, 91, 234, 549

esash sf. Köklü, geniş ölçüde etkili, güzel, doğru. **M3** 65, 126, 128, 245, 257

Esat Mahmut Karakurt öz. a. Türk popüler romancı (1902 - 1977). “*Halk Partisinden Cihat Baban ve Esat Mahmut Karakurt Kürt'türler.*” **M3** 381

eser a. Ar. İz, işaret, im. **DK** 6, 8; **2.** Yayın, kitap, yapıt. **M3** 34, 36, 45, 46², 49, 58, 60², 62, 63³, 77, 80², 99, 113², 115, 128, 159, 180, 208, 209, 215, 216, 217³,

226, 230, 243, 271³, 278², 281, 291², 335², 337, 362, 420, 443, 444², 445², 455⁶, 470², 475, 477, 481, 483³, 486², 494, 496², 497, 500, 502³, 504, 537², 541, 552² **eser kalmamak** Hiçbir belirti, iz olmamak. **DK** 51

Esen Börü öz. a. **DK** 156², 157⁴, 161, 163, 164, 165, 166², 167, 168², 169, 171

esinti a. Belli belirsiz hissedilen hafif yel, nefha. **DK** 43, 184

esir a. Ar. **1.** Tutsak. **M3** 61, 92, 112, 130, 133³, 135, 221, 222, 241, 458, 472; **2.** mec. Bir düşünceye veya bir kimseye körü körüne bağlı olan kimse. **YS** 24 **esir düşmek** tutsak olmak. **M3** 359

esirgemek (-i, -den) Korumak, himaye etmek, vikaye etmek. **DK** 53, 55

esirlik a. Esir olma durumu veya süresi, tutsaklık, kölelik. **M3** 251

esiş a. Esmeye işi. **YS** 75

eski sf. **1.** Önceki, sabık. **YS** 11, 24, 31, 32², 33, 63, 64, 111, 113; **2.** Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, **yeni** karşıtı. **YS** 84; **DK** 23, 70, 89, 159; **M3** 12, 13², 15, 35, 37, 41², 42, 48, 49, 51, 59, 62, 69, 77, 78, 79, 88, 93, 97, 98, 104, 107, 113², 136, 149, 150, 159, 161², 163, 164, 173, 175, 181, 184², 191, 212, 214, 222, 229, 233, 235, 264, 268, 276², 277, 280, 282, 286, 297, 306, 325, 334, 367, 380, 389³, 393, 394, 406, 455², 457, 462, 463, 477, 490, 492, 498, 503², 506, 516², 528, 540², 547, 551

→ **eski kurt**

eski kurt sf. Bir işin hileli yanlarını bilen ve kolay aldatılamayan (kimse). **DK** 103

eskiden zf. Geçmiş zamanlarda, geçmiş çağlarda, geçmişte, mukaddema. **M3** 36, 84, 129, 147³, 232, 329, 351, 364, 432, 452, 530

eskilik a. Eski olma durumu, antikite. **M3**

eskimek (nsz) *mec.* Gözden düşmek, değeri kalmamak. **M3** 148

Eskişehir *öz. a.* Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 536

eskrimci *a. sp.* Eskrim yapan kimse, kılıç oyuncusu. **M3** 206

esmek (nsz) **1.** Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak. **YS** 87; **M3** 124, 320; **2.** Söz edilen durum birden belirmek, etkilemek. “*Iztrap yaylasıyım, gam çöliüyüm/ Esiyor sadece gönlümde boran.*” **YS** 116; **M3** 476

esmer *a. Ar.* **1.** Siyaha çalan buğday rengi. **2. sf.** Bu renkte olan. **DK** 25, 77

esmerleşmek (nsz) Esmer duruma gelmek. **M3** 418

esmerlik *a.* Esmer olma durumu. **M3** 444

esnaf *a. Ar.* Küçük sermaye ve zanaat sahibi. **M3** 212²

esnasında *zf.* Sırasında, olduğu anda. **M3** 256

Esperanto *öz. a. İsp.* Polonyalı doktor L. Zamenhof tarafından bütün milletlerce kullanılmak için 1887'de hazırlanmış, dil bilgisi on altı kurala dayanan bir yapma dil. “*Aynı günde doğan bir Türk çocuğu ile bir Yahudi çocuğunu aynı terbiye müessesine alıp ikisine de yalnız esperanto dili öğretseler ve aynı şartlar altında aynı terbiyeyi verseler bile muhakkak ki Türk çocuğu yine yiğit, Yahudi yine korkak olacaktır.*” **M3** 143

esrâr *ç. a. Ar.* Gizler, sırlar. **YS** 58

esrarlı *sf.* Gizli yönleri bulunan, ne olduğu anlaşılabilen, akıl erdirilemeyen, esrarengiz. **DK** 5, 160; **M3** 114, 175

esriklik *a.* Esrik olma durumu. **DK** 160,

esrimek (nsz) *esk.* Herhangi bir sebeple kendinden geçmek, gaşyolmak. **M3** 469

esritmek (-i) Esrimesine yol açmak, sarhoş etmek. **DK** 159

estetik *a. Fr.* Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat. **M3** 207, 534

estirilmek (nsz) Estirme işi yapılmak. **M3** 522

Eston *öz. a.* Estonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. “*Bugün Fin ve Macarların yakın akrabalığı ispat olunmuş ve hatta Fin, Eston ve Macarlardan mürekkep bir Fin – Ogur teşekkül etmiş...*” **M3** 84, 147

Estonya *öz. a.* Baltık Denizi kıyısında yer alan yaklaşık sekiz yüz ada ve adacıktan oluşan bir Avrupa devleti. “*Ruslar, bir süre önce yuttukları Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Finlandiya'ya da işgal etmek istiyorlardı.*” **M3** 30

eş *a.* **1.** Birbirinin aynı olan veya birbirine çok benzeyen iki şeyden her biri, benzeri. **YS** 33, 41, 107; **DK** 58; **M3** 162; **2.** Karı kocadan her biri, hayat arkadaşı, refik, refika. **YS** 75; **M3** 501 **eşine rastlanmamak** Benzeri, olmamak. “*Bin asır geçse de raslanmaz onun bir eşine/ Buyruk aldım diye ok fırlatıyor evdeşine...*” **YS** 42 **eş dost** *a.* Tanıdıklar. **M3** 462

eşelemek (-i) *mec.* Bir işin, sorunun aslını anlamaya çalışmak, kurcalamak. **M3** 446

eşik *a.* **1.** Kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak. **DK** 70; **2. mec.** Başlangıç yeri, başlangıç noktası, yakını. **DK** 31, 96

eşinmek (nsz) Hayvan, ayağıyla yeri kazmak. **DK** 62

eşit *sf.* Yapı, değer, boyut, nicelik ve nitelik bakımından birbirinden ne artık ne eksik olmayan (iki veya daha çok şey), müsavi. **YS** 42; **M3** 30, 102, 214, 215, 264, 434, 446, 455², 457, 460², 496², 512, 515², 523, 527 **eşit tutmak** Bir görmek, eşit görmek. “*Kadına saygı beslemek onu erkeklerle kayıtsız şartsız eşit tutmak manasına gelmez.*” **M3** 108, 214, 413, 479², 523

eşitlik *a.* İki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik, müsavat, muadelet. **M3** 348, 496³, 497, 515, 528

eşkiya (*doğ.*) **eşkiyâ** *ç. a. Ar.* Dağda, kırdan yol kesen hırsızlar, haydutlar. **DK** 6², 26, 27, 28; **M3** 396, 397², 320, 528, 542

eşkin **1. a.** Atın dört nala ile tırıs arasındaki hızlı yürüyüşü. **2. sf.** Böyle yürüyen (at). **DK** 17

eşmek **1. (-i)** Toprağı veya toprak gibi yumuşak bir şeyi biraz kazmak. **DK** 171; **2. mec.** Araştırmak, incelemek. **YS** 23

eşsiz *sf.* Eşi benzeri olmayan veya eşi benzeri görülmemiş olan. **YS** 30; **M3** 207, 368

eşya *ç. a. Ar.* Türlü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir cansız nesnelerin bütünü. **YS** 57; **DK** 90, 94; **M3** 255, 360, 371, 507

et *a.* İnsanlarda, hayvanlarda deriyle kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka. **YS** 23, 71; **DK** 53, 146; **M3** 70

etek *a. 1.* Dağ, tepe, yığın vb. yamaçlı şeylerin alt bölümü. **YS** 27; **DK** 71²; **M3** 19; **2.** Bedenin belden aşağısına giyilen, değişik biçimlerde, genellikle kadın giysisi, eteklik. **DK** 12², 143; **M3** 351

eteklik *a.* Etek. **M3** 207

Ethem *öz. a.* Türk Kurtuluş Savaşında Kuvayı birliklerinde komutanı olan Çerkez asıllı Türk asker; Çerkez

Ethem (1885 - 1948). “*Kurtuluş Savaşında ufak bir menfaat meselesi yüzünden çeteci Ethem için Yunanlılarla birleşti?*” **M3** 142

Etil Alp *öz. a.* Dede Korkut'ta doksan dört kaleyi fetheden alp. “*Topkapı Sarayı'ndaki Oğuzname nüshasında bir "Etil Alp"tan bahsedilmesi ...*” **M3** 283

Etil *öz. a. bk. Etil Alp.* **M3** 283³

etki *a.* Bir kimse veya nesnenin başka bir kişi veya şey üzerindeki gücü, tesir. **M3** 17, 465, 469

etkili *sf.* Etkisi olan, tesirli, müessir, patetik. **M3** 282 **etkili olmak** Etkisi duyulmak, etkisini göstermek, tesirli olmak. **M3** 127

etli *sf.* İçinde et bulunan. **DK** 42

etmek (*nsz*) Bir işi yapmak. **YS** 103; **DK** 5, 6, 42, 65, 70, 71, 114, 116, 121, 128², 153, 164, 201, 202, 270; **M3** 19, 47, 289, 365², 386, 387, 389, 411, 415, 416, 438, 529 etme **eyleme** bir davranış karşısında "yapma" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 142

etnik *sf. Fr. top. b.* Kavimle ilgili, budunsal, kavimî. **M3** 27, 34

etraf *ç. a. Ar. 1.* Yanlar, taraflar. **DK** 82; **M3** 250, 496; **2.** Bir kimsenin sürekli ilişkide bulunduğu kimseler, yakınlar, muhit. **M3** 132², 178, 181², 209, 341, 417, 436, 457

etüt *a. Fr.* Herhangi bir konuda yapılan inceleme, araştırma. **M3** 216, 451

ev *a. 1.* Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane. **YS** 46; **DK** 9⁴, 10², 11², 12³, 16, 14, 16, 32, 33², 34, 35², 37, 41, 48, 51, 54, 58, 59, 75, 78, 87, 88, 93, 94, 99; **M3** 45, 89, 164, 185, 198, 232, 260, 267, 462, 508; **2. mec.** Aile: 89, 91; **M3** 352

→ *ev sahibi*

ev sahibi *a.* Evi veya konutu yasalara göre tasarrufu altında bulunduran, evin sahibi olan kimse. **DK** 10², 89², 92

evdeş *a. hlk.* Aynı evde oturanlardan her biri. **YS** 23, 42; **DK** 15, 37, 111, 126, 132, 153, 154⁴; **M3** 164, 264, 466, 470

evelallah (*doğ.*) **evvel** **Allah** *zf.* Kesinlikle, elbette. **DK** 69

evet *e.* Öyledir anlamında kullanılan bir doğrulama veya onaylama sözü, olur, oldu, peki, tamam, ya, beli, ha, he. **DK** 10, 17, 29², 38, 65², 66, 79, 83², 84, 88, 90, 93, 103, 118, 123, 130, 137, 153, 161, 178, 181; **M3** 35, 67, 99, 169, 181, 203, 369, 371, 386, 417, 426, 458, 462, 489, 527, 529, 533, 536, 544

Evgania Ginzburg *öz. a.* Rus yazar (1904 - 1977). “*Yine halis bir komünist kadın olan Evgania Ginzburg’un hatıratında kaydedilen, komünistlerin birbirlerine yaptıkları inanılmaz kıyıcılıkların hikâyesi insanları insanlıktan utandıracak kadar iğrençtir.*” **M3** 359

evlat *a. Ar.* Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk. **M3** 198, 354, 362, 365, 472, 494, 508

evlendirme *a.* Evlendirmek işi. **M3** 546

evlendirmek (*-i*) Evlenmesini sağlamak. **DK** 11; **M3** 112, 453, 494

evlenebilmek (*nsz, -le*) Evlenme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 163

evlenme *a.* Evlenmek işi, izdivaç. **M3** 113, 164, 226, 406, 420, 453², 461, 490, 491³

evlenmek (*nsz, -le*) Erkekle kadın, aile kurmak için yasaya uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek. **DK** 32, 68, 71, 111, 120, 121, 152, 153, 155, 1572, 163, 165; **M3** 99, 100, 112, 164, 226, 407, 453², 462, 463³, 525

evli *sf.* Evlenmiş olan (kadın veya erkek). **DK** 71, 120, 128, 163², 172; **M3** 164, 491

evlik *sf.* Hanelik. **DK** 9

evliya *a. Ar. din b.* Ermiş. **DK** 59; **M3** 215, 430, 444, 445², 500, 504

evliyalık *a.* Ermişlik. **M3** 445

evrâk (*evraki*) *ç. a.* Kâğıt yaprakları, kitap sayfaları. **M3** 89, 276

evren *a. gök b.* Gök varlıklarının bütünü, kâinat, cihan, âlem, kozmos. **M3** 212

Evren *öz. a.* **DK** 11², 36³, 38², 39, 40, 49, 42², 49, 50, 51², 52⁴, 54, 55², 56, 58⁵, 60, 61, 69², 70², 75, 77, 78⁴, 84, 96³, 97, 99³, 101, 100, 102, 103², 105, 108², 110, 112, 113³, 123, 124⁵, 125⁴, 126⁴, 133, 169

Evrenuzoğlu Ali Beğ *öz. a.* **DK** 133

evvel *zf. Ar.* Önce. **M3** 421

evvela *zf. Ar.* Önce, ilk önce, ilkin. **M3** 178, 257

evvelce *zf.* Önceden, eskiden. **M3** 24, 136, 322

evvelki *sf.* Önce olan, önceki. **M3** 404², 439

ey ünl. Kendisine söz söylenilen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü. **YS** 14², 15², 16², 17³, 18², 31², 34², 36², 46³, 47⁵, 67², 77, 84², 122³; **M3** 47, 218, 383², 455, 457, 491

eylül *a. Ar.* Yılın dokuzuncu ayı. **M3** 212, 213, 280, 433, 526, 554

Eyüp Han *öz. a.* Pakistanlı asker ve siyasetçi (1907 - 1974). **M3** 546

eyvah *ünl. Far.* Beklenmedik, kötü, hoş gitmeyen bir haber veya olay karşısında duyulan acınma, üzülmeye sözü. **YS** 119

eyyamgüder *a. Ar. + T.* Eyyamcı, Gününü dilediğince geçiren, gününü gün eden kimse. “*Sen ve senin gibiler yalnız ve ancak ‘Ebnâ-yı Zamân’ ve ‘eyyamgüder’ siniz. Şimdi her yerde demokrasi teranesi var ya... Tut o tarafı gitsin...*” **M3** 70

eyyamperest *a. Ar. + Far.* Eyyamcı, Gününü dilediğince geçiren, gününü gün eden kimse. “*Türkçü, eyyamperest ve dalkavuk bir insan olamaz.*” **M3** 21, 444

ezan *a. Ar. din b.* Müslümanlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yüksek sesle yaptığı çağrı. **M3** 26

ezberlemek *(-i)* Bir şeyi olduğu gibi akılda tutmak, ezber etmek, hifzetmek. **DK** 73

ezberletmek *(-i)* Ezberlemesini sağlamak. **DK** 50

ezel *a.* Başlangıcı belli olmayan zaman, öncesizlik. **M3** 457

ezelden *zf. hlk.* Çok eskiden. “*Çâre yok: Yazdı ezelden Yaradan/ Çâre yok: Sâde ölümdür ilâcı...*” **YS** 130; **M3** 457

ezelî *sf. Ar.* Öncesiz. **YS** 10, 58; **DK** 7; **M3** 330, 501, 507

ezgi *a. müz.* Belli bir kurallara göre düzenlenmiş, kulağa hoş gelen ses dizisi, haz, nağme, melodi. **DK** 107, 116, 121, 179; **M3** 207

ezilmek *(nsz) mec.* Baskı altında tutulmak, çile çekmek. “*Anam, babam, karım, kızım eziliyorken/ Dağlar kadar yük altında... Gel, cevap ver, sen*” **YS** 17, 72; **M3** 11, 83, 157, 207, 310³, 325, 326, 445, 506, 556

ezme *a.* Bitkilerin etli ve yumuşak kısımlarını macun kıvamına getirmek üzere parçalama, katı ve telsel kısımlarını süzerek ayıklama işlemi. **DK** 125

ezmek *(nsz) 1.* Sıvı içinde bastırıp

karıştırarak eritmek. **DK** 36; **2.** *mec.* Dayanıklılığını aşacak derecede çalıştırarak yormak. **DK** 181

f, F

faal *sf. Ar.* Çok çalışan, çalışkan, canlı, hareketli, aktif. **M3** 181²

faaliyet *a Ar.* Canlılık, hareket. **M3** 85, 126, 128, 181, 297³, 535, 553 **faaliyete geçmek** (veya **girişmek**) Çalışmaya başlamak, çalışır duruma geçmek, işlemeye başlamak. “Moskoflaştırmak için plânlı ve sürekli faaliyete girişmişler...” **M3** 111, 203, 297 **faaliyette bulunmak** Çalışma içme girmek. **M3** 46

fabrika *a. İt.* İşlenmemiş veya yan işlenmiş maddelerin makine, araç vb. ile işlenerek tüketime hazır duruma getirildiği sanayi kuruluşu, üretimevi. **M3** 35, 93, 175, 259, 290, 305, 306², 539, 555²

facia *a. Ar.* Çok üzüntü veren, acıklı olay, afet. **M3** 103

facio *İt. a.* “faşist” kelimesinin kökeni. **M3** 73

Façyo (*doğ.*) **Foça** *öz. a.* Antik Çağda bir İyon yerleşimi olan ve İzmir’in kuzeyinde yer alan bir sahil ilçesi. **YS** 33

fahiş *sf. Ar.* Ölçüyü aşan, aşırı, çok fazla. **M3** 275², 279, 362, 403, 420

fâhişe *a. Ar.* Hayat kadını. **YS** 17, 18; **M3** 225, 227, 305, 541, 534, 416, 534

Fahrettin Kerim Gökay *öz. a.* Türk doktor, bürokrat ve siyasetçi (1900 - 1987). “Bir zamanlar Doktor Fahrettin Kerim Gökay intihar haberlerinin gazetelerde yazılmasını yasak ettirmeyi başarmıştı.” **M3** 543

fahri *sf. Ar.* Onursal. **M3** 279

faiz *a. Ar.* İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri, ürem, nema. **M3** 418

Faiz Hisarcıklı *öz. a.* **M3** 59²

fakat *bağ. Ar.* Ancak, ama, lakin. **YS** 17, **YS** 24, **YS** 32², 40², 45, 47, 96; **DK** 5, 6, 7², 9, 14, 15, 16, 17², 19, 21², 23², 24, 25², 26, 27², 28, 30, 31, 33², 35, 37, 41, 42, 43, 44, 45², 46, 49, 52², 53², 54³, 58, 63, 64, 69, 74⁴, 75², 77, 78, 79, 101, 102, 103, 104, 107, 108, 110, 112, 114², 115, 116, 117, 118², 122², 123, 124, 129, 130³, 131, 132, 133, 134, 136², 138⁴, 139, 140, 143, 145, 146, 150, 153, 156, 157², 161, 163, 164, 165, 166, 168², 169², 170², 173³, 174², 175², 176, 177, 179³, 180, 181; **M3** 15, 16³, 18, 21, 22, 26, 27, 30, 34, 35, 36, 43, 47, 52³, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 66², 67², 69, 74, 78, 80, 83, 84, 86, 86, 87, 89³, 91, 92², 93, 94, 97, 98³, 101, 103, 105, 105, 106⁴, 107, 108, 110, 111³, 113, 114², 115⁴, 116, 118, 123, 126, 128, 130², 131, 137⁴, 140⁴, 141², 142, 143, 144, 147, 149, 150, 154, 163², 164, 167, 168², 169, 170, 175, 178², 179², 180, 181, 183, 184, 185³, 195², 196, 198², 203, 206, 209, 210², 212, 214, 217, 221, 222², 223², 225, 227, 228, 232², 234, 236³, 241, 244, 246, 251, 252, 255, 257, 259, 263, 264², 265, 269², 273³, 274, 276, 280², 281, 283, 288³, 289, 290, 293, 297, 298², 302², 304, 305², 309, 310², 312, 315, 316, 318, 320², 325², 326, 328², 329, 330, 334, 336, 340, 343, 346, 348, 349, 360, 363, 364, 368, 369, 371, 372⁴, 375, 381, 382, 383, 386², 394, 403, 409, 410², 412, 414, 419², 424, 431³, 433³, 435², 439², 440, 442, 443, 444⁴, 447, 454, 463, 465, 475, 476, 478², 479², 482², 483, 490, 492, 493, 495, 498, 500, 502, 506, 508, 509, 510², 515², 521³, 522, 525², 527, 528, 529, 530, 531, 532², 535, 536², 538, 547, 550, 555³

fakı *a. Ar. hlk. esk.* Hoca. **DK** 164²

fakir *sf. Ar.* Geçimini güçlkle sağlayan, yoksul, fakara, **zengin** karşıtı. **M3** 154, 398

faktör *a. Fr.* Etmen. **M3** 29, 119, 123, 329, 404, 541

fakülte *a. Fr.* Bir üniversitenin, öğrenim alanı veya uzmanlık konusu bakımından

ayrılmış kollarından her biri. **M3** 63, 64, 271², 323, 354, 362², 484, 492², 552

falaka *a. Ar.* Ceza olarak ayak tabanlarına vurmakta kullanılan, ayakları uygun bir durumda sıkıştırıp tutan, kalınca bir sopa ile bunun iki ucuna bağlı bir ipi olan cezalandırma aracı. **M3** 510

falán *a. Ar.* Cümlede belirtilen nesne veya nesnelere sonra gelerek ve benzerleri anlamında kullanılan bir söz. **DK** 7, 8, 62, 100, 147; **M3** 215, 216, 331, 357, 383, 406, 484, 532,

falanjíst *a. Fr.* İspanya'da falanj üyesi. **M3** 73

Falih Rifkı Atay *öz. a.* Türk gazeteci, yazar ve milletvekili (1894 - 1971). “Daha dün bizim olan yerleri yabancı bir seyyah gibi dolaşan Falih Rifkı Atay’ın “Rumeliyi Unutalım” diye yazdığı yazıyı niçin okuma kitaplarına geçirerek yıllarca ortaokul çocuklarına okuttuk?” **M3** 93

Falih Rifkı *öz. a. bk. Falih Rifkı Atay.* **M3** 67, 68, 94, 237, 435, 437

fanatikleşmek (*nsz*) Fanatik duruma gelmek. **M3** 508

fani *sf. Ar.* Ölümlü, gelip geçici, kalımsız. **M3** 153

fantezi *a. Fr.* Sonsuz, sınırsız hayal, fantazyaya. **M3** 108², 302, 525²

Farabi *öz. a.* Filozof ve bilim adamı (872 - 951?). “Aristo’dan sonra Farabi’ye insanlığın “ikinci öğretmeni”, İbni Sina’ya da “üçüncü öğretmeni” diye bakılmıştır.” **M3** 303, 500², 503

farazi *sf. Ar. esk.* Varsayımsal. **M3** 213, 320

farika *a. Ar. esk.* Bir şeyi benzerlerinden ayırt etmeye yarayan durum veya öge, ayırmaç. **M3** 287

fark *a. Ar.* Bir kimse veya nesnenin bir

başkasıyla karıştırılmamasını sağlayan ayrılık, benzer şeyleri birbirinden ayıran özellik, başkalık, ayırım, nüans. **DK** 105; **M3** 15, 27, 54, 75, 104, 126, 128, 140, 143, 191, 217, 220, 231, 235, 260, 263, 264, 315, 327, 337, 339, 358, 375, 387, 397, 414, 416, 425, 428, 443, 473², 492, 496, 497, 528, 542 **farkına varmak** Gözüne çarpmak, fark etmek, anlamak. **DK** 101, 181, 293, 317, 351, 539; **M3** 54 **farkında olmak** Görülmesi veya bilinmesi gereken şeylerden haberi bulunmak, kavranması gereken bir şeye dikkat etmek. **DK** 34, 48, 118, 123, 126, 128, 141, 150, 166, 407, 453, 463², 467, 473; **M3** 309, 364, 365, 390, 419, 433, 462, 531

farklı *sf.* Farkı olan, aralarında fark bulunan, değişik, ayrımlı. **YS** 32; **M3** 309, 373

farksız *sf.* Farkı olmayan. **M3** 186, 224, 327, 368, 418, 476

Fars *öz. a.* İran’ın güneybatısında yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 385, 445

Farsça *öz. a.* İran devletinin resmî dili, Acemce. **M3** 212, 216², 217, 281, 393, 443⁴, 444, 445², 525, 526, 528⁴

Farşlık *öz. a.* Fars olma durumu. “On Üçüncü Asrın başında Farşlık ezilip siyasi olarak yeryüzünden kalkmış ve cihanın büyük bölümünde Türk hâkimiyeti, Türk kültürü ve Türk dili yürürlüğe girmişti.” **M3** 218, 445

Fâruk Güventürk *öz. a.* Türk asker (1912 - 1992). “Genelkurmay Harp Tarihi Başkanı Korgeneral Fâruk Güventürk tarafından yazılmıştır.” **M3** 45, 47²

Faruk Nafiz *öz. a.* Türk öğretmen, şair, ve siyasetçi (1898–1973). “Fakat bu güruh arasına meşhur şair Faruk Nafiz de karıştırsa ne der, ne düşünürsünüz?” **M3** 65, 67², 68², 69³, 70,

Faruk Sümer *öz. a.* Türk tarihi özellikle

Oğuzlar hakkında çalışmalar yapan bilim adamı (1924 - 1995). “Selçuk tarihinin değerli bilginlerinden Faruk Sümer, türlü yazılarında bu hususiyetleri belirtmiş, Anadolu’ya gelişimizi tarih ve kültür bakımından aydınlatmıştır.” **M3** 407

farz a. din b. mec. Yapmak zorunda kalınan şey, boyun borcu. **M3** 437

→ **farzımuhal**

farzımuhal zf. Tatalım ki, sayalım ki, varsayalım ki. **M3** 223, 389, 397

fasıl a. Ar. Bölüm, kısım, devre. **YS** 24, 102, 110; **DK** 84

fasikül a. Fr. Büyük eserlerin ayrı ayrı bölümler hâlinde yayımlanan parçalarından her biri, cüz. **M3** 58, 59

fasit sf. Ar. esk. Kötü, bozuk. **M3** 362

faşist a. Fr. Faşizm yanlısı olan kimse, görüş vb. **M3** 54, 65², 73⁴, 74⁶, 75², 80, 223, 247, 364², 371, 387, 388², 554²

faşistlik a. Faşizm. **M3** 65, 524

faşizm a. Fr. İtalya’da 1922-1943 yılları arasında etkinliğini sürdüren, meslek kuruluşlarına dayanan, devlet sınırlarını genişletmeyi amaçlayan, yetkinin, tek partinin elinde toplandığı düzen. **M3** 73³, 345, 387, 388, 390, 519

Fâtiḥ öz. a. bk. **Fatih Sultan Mehmed**. **YS** 12, 34²; **M3** 280, 287³, 288³, 289, 290, 291⁸, 292², 293, 372, 435, 437, 439², 444³, 459, 481³, 509, 510

Fatih Sultan Mehmed öz. a. Osmanlı İmparatorluğu’nun yedinci padişahı (1432 - 1481). “Fatih Sultan Mehmed, dindar bir padişah olmakla beraber ‘her ilim Kur’anda mevcuttur, başka kitaba hacet yoktur’ diye müsbet aklı, ilmi ve fenni bir kenara bırakmış değildir.” **M3** 510

Fatiha öz. a. Ar. Kur’an’ın ilk suresi. **DK** 36, 37, 50, 51; **M3** 459

Fatma Hanım öz. a. Abdülhak Hamit Tarhan’ın eşi. “...büyük Türk şairi Abdülhak Hamit, şaheserleri olan ‘Makber’ de, genç yaşta ölen eşi Fatma Hanım için Tanrı’yı sorumlu tutup ona isyan ettikten sonra...” **M3** 501²

Fatma öz. a. **DK** 32, 34; **M3** 471

Fatsa öz. a. Ordu iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 231

Faust öz. a. Alman oyun yazarı Johann Wolfgang von Goethe’ye ait şiirsel oyun. “Edebiyat dehası Goethe’nin Faust’u Türkçe’ye çevirmekle Türk eseri olmakla kalıyorsa başka anayasalardan aparılan ve aktarılan bu anayasa da öylece millî olamıyordu.” **M3** 537

fayda a. Ar. Yarar. **M3** 29, 43, 81, 112, 113, 153, 162, 190, 212, 379, 451, 520, 544 **faydası** **dokunmak** Yararı dokunmak. **M3** 162, 555

faydalanma a. Yararlanma. **M3** 315

faydalanmak (-den) Yararlanmak. **DK** 74, 133; **M3** 43, 48, 84, 297, 328², 385, 393, 394, 461, 479, 497, 520, 527, 539, 553

faydalı sf. Yararlı. **M3** 77, 81, 149, 190, 438, 482, 536 **faydalı olmak** Yararlı olmak. **M3** 52, 154, 161, 162, 241

faydasız sf. Yararsız. **M3** 455, 544

fazilet a. Erdem. **M3** 54², 106, 154², 155², 181, 196, 198, 207, 223, 235, 282², 283, 416, 437

faziletsizlik a. Erdemsizlik. **M3** 264

fazla sf. Ar. Gereğinden, alışılmıştan çok, aşırı olan, ziyade. **YS** 16, 24, 32, 51, 135; **DK** 17, 51², 52, 80, 84, 93, 97, 130², 168; **M3** 102, 112, 179, 186, 209, 256, 268, 270, 328, 443, 452, 509, 514, 526, 549

fazlaca zf. Gereğinden biraz daha çok olarak, bir hayli, çokça. **M3** 326

fazlalaşmak (nsz) Çoğalmak. **M3** 132

FBI öz. a. ABD'nin iç istihbarat ve güvenlik gücü. “ ‘Ramparts’ dergisine göre, Amerika’da kalan ve askere gitmek istemeyen gençler için ise askere çağrılmadan önce ihtiyat olarak kaydını yaptırmak, yahut polis, FBI, CIA’ya girmek için başka yollar da vardır.” **M3** 533

fecî sf. Ar. Acıklı, çok acıklı, yürekler acısı, trajik. **M3** 103, 285

fecir a. Ar. Tan. **M3** 505

fedâ a. Bir amaç uğrunda bir değer veya varlıktan vazgeçme, uğruna verme. **M3** 219, 222 **fedâ etmek** Kıymak, gözden çıkarmak. **M3** 53, 125, 126, 137, 164

fedakâr Ar. + Far. sf. Özverili. **M3** 22, 23, 124, 183, 186, 191, 447, 541

fedakârlaşmak (-i) fedakâr duruma gelmek. “Ancak o hedefi gördüğü zaman sürü olmaktan çıkıp insanlaşır, bencil olmaktan kurtulup fedakârlaşır.” **M3** 36

fedakârlık a. Özveri. **DK** 15; **M3** 16, 84², 88, 101, 115, 125³, 126², 127³, 136, 137, 154, 155², 167, 183, 189, 199, 203², 206, 241, 247, 250, 251, 253, 283, 375, 376², 447, 455, 552 **fedakârlığa katlanmak** Bir amaca, bir emele ulaşmak için birçok sıkıntıya, üzüntüye, güçlüğü dayanmaya çalışmak. **M3** 337 **fedakarlık etmek** Özverili davranmak. **M3** 101 **fedakârlık yapmak (veya göstermek)** Özverisini ortaya koymak. **DK** 30; **M3** 154

federasyon a. Fr. Savunma ve dış politika alanında dayanışma amacıyla birden fazla devletin bir birlik devleti içinde birleşmesi. **M3** 62

felaket a. Ar. Büyük zarar, üzüntü ve sıkıntılara yol açan olay veya durum, yıkım, bela. **DK** 54, 126², 267; **M3** 51, 84, 96, 102, 221², 222, 264, 325, 377, 410, 439, 499, 508

felâketli sf. Felaket veren. “Türkiye’nin hangi felâketli uçurumlara sürüklenmek istendiği ortaya çıkarmış.” **M3** 51, 53²

felâketsiz sf. Felaket vermeyen, zarar vermeyen, zararı dokunmayan, dokuncasız, ziyansız. “Zavallı!.. Sen zaten bu idrak ve iz ’anınla felâketsiz uçurumun dibine düşmüşsün.” **M3** 53

felç a. Ar. tıp İnme. **felce uğratmak** Felç etmek. **M3** 290

felek a. Ar. esk. Talih, baht, şans. **YS** 20, 87, 95 **felektan bir gün (veya gece) çalmak** Güzel bir gün veya gece geçirmek. **YS** 62; **DK** 77, 96

felsefe a. Ar. 1. Gerçeğin (realitenin) tümünü, özdek ve yaşam ile ilgili türlü belirtileri neden, ilke ve erekler bakımından inceleme amacı taşıyan düşünce etkinliği. **YS** 9, 21, 31, 40; **M3** 125, 127, 199, 214, 283², 310, 336, 429⁴, 434, 437, 446², 484; 2. Kural, ilke. “Her zaman öyle ağırdır ki yiğitlik kefesini/ Kahramanlar gibi ölmek o günün felsefesi...” **YS** 42

felsefî sf. Ar. esk. Felsefe ile ilgili, felsefeye ilişkin. **M3** 434, 437

fen a. Ar. Fizik, kimya, matematik ve biyolojiye verilen ortak ad. **M3** 106, 190, 191, 362, 458², 484, 495, 531

fena sf. Ar. İyi nitelikte olmayan, kötü. **DK** 99; **M3** 177, 188, 189, 197, 239, 256, 541, 554

fena olmak 1. hasta gibi olmak, fenalaşmak. **DK** 89, 120; 2. Çok üzülme, bozulmak. **DK** 61; **M3** 541

fenalık a. Kötülük, şer. **DK** 56, 108; **M3** 106, , 154, 169², 188, 196, 198, 241, 320, 536

fenalık etmek Kötülük etmek, kötülükte bulunmak. **M3** 106, 141

fener a. Rum. Saydam bir maddeden ya

pilmiş veya böyle bir madde ile donatılmış, içinde ışık kaynağı bulunan aydınlatma aracı. **DK** 87

fenerli *sf.* Feneri olan. **DK** 87

fenni *sf.* Ar. Fenle ilgili. **M3** 257, 261, 510

feragat *a.* Ar. Hakkından kendi isteğiyle vazgeçme. **M3** 222, 240, 455

ferah *a.* Ar. ferah Kalp, gönül, iç vb.nin sıkıntısız, tasasız olma durumu.

→ **ferah ferah**

ferah ferah İyiden iyiye, haydi haydi, rahatlıkla. **M3** 257

ferahlamak (*nsz*) Genişlemek, açılmak. **DK** 128, 179

ferahlatmak (*-i*) Ferah duruma getirmek, rahatlatmak. **DK** 43, 143, 231

ferahlık *a.* Ferah olma durumu, genişlik, gönül açıklığı. **DK** 66 **ferahlık duymak** İçinin açıklığını, rahatlığını hissetmek **DK** 48, 118159, 176, 181

ferdiyet *a.* Ar. *fel.* *esk.* Bireysellik. **M3** 161

Feridun Cemal Erkin *öz. a.* Türk diplomat ve siyasetçi (1899 - 1980). “*Son günlerde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin aleyhindeki bayağı yazılar sırf bu yüzdendir.*” **M3** 345

ferik *a.* Ar. *ferik*, *ask.* *esk.* Tümgeneral, korgeneral. **M3** 483⁴

ferman *a.* Far. Buyruk, emir. **DK** 17³; **M3** 364

fert *a.* Ar. Birey. **YS** 109, 129; **M3** 16, 22, 27, 31, 35, 79, 85, 88, 106⁴, 108, 118, 121², 125, 133, 146³, 153, 173, 175, 183³, 207, 221, 222², 260, 279, 315, 341, 353, 394, 403, 407, 414, 418, 434, 451, 468², 472, 554

feryat *a.* Far. Haykırış, çığlık. **M3** 26, 180

ferzend *a.* Far. Yavru, çocuk. “...*Falih Rifki Cibali imamının ferzendi olduğu gibi Faruk Nafiz de baba cihetinden Molla Muradzade, ana cihetinden de Hâlidî tarikatı şeyhlerinden Feyzullah Efendizâdedir.*” **M3** 68

fes *a.* *esk.* Şapka yerine kullanılan, kırmızı, kaim çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık. **M3** 531³

fesat *a.* Ar. Bozukluk. **M3** 67², 69, 70, 337

fesatçı *a.* Arabozan. **M3** 69

festival *a.* Fr. Dönemi, yapıldığı çevre, katılanların sayısı veya niteliği programla belirtilen ve özel önemi olan sanat gösterisi. **M3** 212

Fethi Gürcan *öz. a.* Türk asker ve binici (1922 - 1964). “*Talat Aydemir’le birlikte idam edilen Fethi Gürcan’ın yine hapisane arkadaşlarından birine söylediğine göre başarı kazandıkları takdirde Türkçüleri topyekûn öldüreceklerdi.*” **M3** 369

fetih *a.* Ar. Bir şehir veya ülkeyi savaşarak alma. **M3** 40, 87, 408, 433, 437², 508

→ **fethetmek**

fethetmek (*-i*) Ar.+ T. Bir yeri veya ülkeyi savaşarak almak. **M3** 293, 498

Fethi Tevetoğlu *öz. a.* Türk doktor, yazar, ansiklopedist ve siyasetçi (1916-1989). “...*Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı.*” **M3** 52

fetret *a.* *esk.* Hükûmet gücünün gevşediği bir yerde düzenin yeniden kurulmasına kadar geçen süre. **M3** 38

fetva *a. Ar. din b.* İslam hukuku ile ilgili bir sorunun dinî hukuk kurallarına göre çözümünü açıklayan, şeyhülislam veya müftü tarafından verilebilen belge. **DK** 133 **fetva vermek** Herhangi bir işlemin veya eylemin din kurallarına uygun olup olmadığı konusunda konuyla ilgili bilim adamlarınca açıklama yapılmak. **M3** 481, 504, 548

fevrî *sf. Ar.* Birdenbire, düşünmeden yapan. **M3** 476, 477

Fevzi Çakmak Paşa *öz. a.* Osmanlı paşası, Türkiye'nin Kemal Atatürk'ten sonraki ikinci ve son mareşali, ilk Milli Savunma Bakanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Cumhuriyet dönemindeki ilk genelkurmay başkanı (1876 - 1950). "*Fevzi Çakmak Paşa da Mustafa Kemal'den çok kıdemli ve yüksek rütbeli olduğu halde o da onun emrine girmişti.*" **M3** 516

feyiz *a. Ar.* Verimlilik, gürlük, ongunluk, bereket. **M3** 45

→ **feyzalmak**

feyzalmak *Ar. + T. (-den)* Etkilenmek, olgunlaşmak, ders almak. **M3** 484

Fezullah Efendizâde *öz. a.* Osmanlı Devleti şeyhülislamı, kazasker, müderris, şehzade hocası, padişah danışmanı (1639 - 1703). "*Falîh Rıfka Cibali imamının ferzendi olduğu gibi Faruk Nafiz de baba cihetinden Molla Muradzade, ana cihetinden de Hâlidî tarikatı şeyhlerinden Fezullah Efendizâdedir.*" **M3** 68

fıkra *a. Ar. ed. 1.* Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikâyecik. **M3** 311, 485; *2. huk.* Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri. **M3** 67², 68, 545

Fındıkoğlu *öz. a.* Türk sosyolog, akademisyen ve fikir adamı (1901-1974). "*Günümüzde Gökalp'ı en iyi incelemiş şahıs olarak Prof.*

Fındıkoğlu'nun eserlerini okumasını tavsiye ederim." **M3** 486

fırça *a.* Bir şeyin tozunu, kirini gidermekte veya bir şeye boya, cila sürmekte kullanılan, bir araya getirilerek bağlanmış kıl vb.nden yapılan araç. **YS** 31

fırıldak *a.* Rüzgârla dönen, çember biçiminde çocuk oyuncağı. **DK** 27

fırka *a. Ar. esk.* İnsan topluluğu. **M3** 179², 506

fırlamak (*nsz*) Hızla, birdenbire bulunduğu yerden çıkmak, ayrılmak. **DK** 28, 106, 107, 112, 129, 145, 160, 196; **M3** 303, 466

fırlatmak (*-i*) Hızla atmak, bulunduğu yerden dışarı atmak. **YS** 19, 42; **DK** 63²; **M3** 35, 499

fırlayış *a.* Fırlama işi. **DK** 107

fırsat *a. Ar.* Herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart, vesile, okazyon. **DK** 64, 133; **M3** 89, 112, 198, 326, 331, 344, 386, 437, 479, 529 **fırsat beklemek (veya aramak)** En uygun şartı, durumu veya zamanı kollamak. **M3** 21, 437 **fırsat bu fırsat** "Yararlanılacak en uygun zaman" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 28 **fırsatı yakalamak** Uygun, elverişli zaman bulmak. "*Fırsatı yakalayan onu kullanmaya çabalar.*" **M3** 318uygun, elverişli zaman bulmak. **M3** 150, 502, 529 **fırsat düşmek (veya çıkmak)** Bir imkâna kavuşmak. **DK** 96 **fırsat kollamak (veya gözlemek)** Yapmak istediği iş için uygun bir zaman veya bir durum beklemek. **M3** 386 **fırsatı kaçırmak** Elverişli durumdan yararlanamamak. **M3** 331

fırtına *a. İt. meteor.* Rüzgâr çizelgesinde hızı 34-40 deniz mili olan ve kuvveti 8 ile gösterilen, yağmur ve kasırga getiren çok güçlü rüzgâr. **YS** 16; *2. mec.* Güç atlatılan kötü durum. **M3** 125

Fırtına ve Kar öz. a. Orhan Seyfi Orhon'un yalın bir dil kullanarak aruz vezniyle yazdığı şiiri. "Türk Edebiyatı Tarihi'nde mühim bir yeri olan "Fırtına ve Kar" gibi "Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi" gibi aruz ve heceyle yazdığı ölümsüz şiirlerle Türk Edebiyatının ölümsüzleri arasına giren Orhan Seyfi Orhon'un 2 Şubat 1968 tarihli son Havadis gazetesindeki "Turan Nedir" başlıklı yazısı turancuların asla kabul edemeyecekleri yanlış düşünceler bakımından bu yazıma konu olacaktır." **M3** 39

fırtınalı sf. mec. Çok tartışmalı, çekişmeli, gürültülü, karışık. **YS** 127

fısil damak (-i, -e) Başkalarının duyamayacağı kadar alçak sesle konuşmak, fıslamak. **DK** 11, 45, 46², 47, 130

fısiltili a. Fısıldarken çıkan, güçlkle duyulan sesin adı. **DK** 47

fişilti a. Fışır damasında çıkan sesin adı. **DK** 82

fişki Rum. a. Atgillerin taze dışkısı. **M3** 182

fişkirmek (-den) mec. Bir şey bir yerde bol bol görülmek. **YS** 61, 122; **DK** 127²

fişkirtmak (-i) Fişkirmasını sağlamak. **YS** 22

figüran a. Fr. Genellikle tiyatro ve sinemada, konuşması olmayan veya konuşması çok az olan rollere çıkan kimse. **M3** 224

Fihte öz. a. Ünlü Alman düşünürü (1762 - 1814). "Almanya'da Fihte, Fransız ve Alman medeniyetlerinin sağlam temellerini gençlerle beraber örmüşlerdir." **M3** 179, 221

fiil a. Ar. 1. İş, davranış. **M3** 458, 510²; 2. db. Olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan

veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime, eylem. **M3** 216

fikir a. Ar. Düşünce. **YS** 41; **DK** 147; **M3** 15², 18, 22, 29, 42, 43, 48, 51³, 52⁶, 59, 60, 61², 62², 63², 65⁴, 66², 67, 68², 69, 70², 91², 93, 106², 109, 111, 114³, 118, 121², 122, 124, 135, 141², 150, 170, 174³, 188, 214³, 227, 233, 234³, 236³, 237, 283, 286, 301², 303, 304, 305, 310, 312, 318, 319, 327, 331, 351³, 353, 358, 368, 383¹⁰, 389, 407, 410³, 411, 412⁴, 413, 415, 416³, 423, 424², 425, 426², 427, 429², 432, 435, 436³, 437, 438, 439, 440, 442, 446, 447, 454, 455, 457², 459⁵, 481³, 483, 485², 487³, 493, 494², 495, 496, 497, 498, 501, 502, 503, 507³, 508, 511, 514, 532², 549, 550, 555 **fikir vermek** düşüncesini bildirmek. **M3** 278 (**birinin**) **fikrini almak** Fikir almak. **M3** 24

→ **fikir adamı**

fikir adamı a. Herhangi bir düşünce alanındaki görüşlerine değer verilen kimse. **M3** 278, 487

fikrî sf. Ar. esk. Düşünce ile ilgili. **M3** 425

fikriyat a. Ar. Düşünceler. **M3** 33, 58, 312, 375²

filan zm. Ar. Falan. **M3** 388

filhakika zf. Ar. esk. Gerçekten, doğrusu, hakikaten. **YS** 24; **M3** 258

filim a. bk. **film**. **M3** 158, 159, 555

Filipin (doğ.) **Pilipin** öz. a. Güneydoğu Asya'da takımadalardan meydana gelen ülke. "Fransız ve İtalyan komünist partileri şeflerinden Pilipin komünist liderine kadar hepsinin, kendi vatanları aleyhinde en utanmaz ve iğrenç bir dille söyledikleri 'Kızılordu memleketimize girse onunla birleşiriz' sözü, komünistin bir fikir veya parti adamı değil, Moskova ajanı, Rus casusu ve Moskoççu olduğunu ispata yeter." **M3** 301

Filipinli öz. a. Filipin adaları halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 263

Filistin Cephesi öz. a. I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın isteği üzerine açılan bir cephe. “*Birinci Cihan Savaşında, her türlü kılığa girerek Filistin Cephesindeki ordumuzu arkadan vuran ve düşmana casusluk eden Siyonistlerin ortaya koyduğu korkunç hakikat, Türkçüleri bu cereyana karşı da her zaman uyanık ve tedbirli bulunmaya sevketmektedir.*” **M3** 110

Filistin öz. a. Doğu Akdeniz'de ve Orta Doğu'da, İsrail topraklarının tamamı ile Gazze Şeridi ve Batı Şeria gibi Filistinlilerin kontrolündeki toprakları kapsayan coğrafi bölge. “*Arap milliyetçiliği, kendilerinden Filistin'i koparan Yahudilere ve Araplar Yahudilerden dayak yerken kendilerine yardım etmeyen Türklere düşmanlık düşüncesi üzerinde kurulmuştur.*” **M3** 87², 92, 105, 244, 473

filizlenme a. Filizlenmek işi. **M3** 96

film a. Fr. sin. Sinemalarda gösterilen eser. **M3** 226, 252, 541

filozof a. Fr. Felsefe ile uğraşan ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunan kimse, felsefeci, feylesof. **M3** 264², 487

filozoflaşmak (nsz) Filozof özelliği kazanmak. **DK** 37

filvaki zf. Ar. esk. Gerçekte, gerçekten, her ne kadar, vakıa. **M3** 142

Fin öz. a. Finlandiyalı. **M3** 30, 31, 32, 86², 100², 101², 147³, 309³, 532²

→ **Fin - Ugor**

Fin - Ugor (doğ.) **Ogur** öz. a. Kuzeydoğu Avrupa'da yaşayan ve aynı dil ailesini oluşturan halklar topluluğu. “*Bugün Fin ve Macarların yakın akrabalığı ispat olunmuş ve hatta Fin, Eston ve*

Macarlardan mürekkep bir Fin – Ogur teşekkül etmişse de Türk, Moğol ve Tonguzların bunlarla akrabalığı ispat olunamamıştır.” **M3** 147

Finlandiya öz. a. Başkenti Helsinki olan, İskandinavya yarımadasında bulunan, Baltık Denizi kıyısındaki Kuzey Avrupa ülkesi. “*Ruslar, Finlandiya'ya saldırdığı zaman Finler silahla karşı koydular.*” **M3** 30⁴, 86, 100², 101, 134, 181, 258, 309, 316, 346, 347

Finli (doğ.) **Fin** öz. a. Finlandiyalı. **M3** 532

Firavun a. Ar. tar. Eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan. **M3** 179

Firenk öz. a. bk. **Frenk**. **DK** 56

firkat a. Ar. esk. Ayrılış, ayrılık. **YS** 46, 90

fisebîlîfüls a. Ar. Para, ödenek, tahsisat karşılığında. “*...Bilmeden kalem oynattığına, fisebîlîfüls ırkçılık-Turancılık düşmanlığı yaptığına göre sen de aşırı bir “demokrasi” yobazından başka nesin?*” **M3** 70

fit Birini başkasına karşı kışkırtma. **fit vermek** (veya **sokmak**) Birini başkasına karşı kışkırtmak, arayı açmak. **M3** 344

fitne a. Ar. Karışıklık, kargaşa. **M3** 67², 69, 70

fitneci sf. Fitne çıkarıcı, karıştırıcı, ara bozucu, fitne fücür, fitne kumkuması. **M3** 69

fitneli sf. Fitneci, çekiştirici, karıştırıcı, arabozucu. “*Acaba sağcı, milliyet davasını Turancılığa ve ırkçılığa çevirir çevirmez anlaşılabilir fitneli fikir nedir?*” **M3** 68

fiyat a. Ar. Alım veya satımda bir şeyin para karşılığındaki değeri, eder, paha. **M3** 45, 362

fizik *a. Fr.* Maddenin kimyasal yapısındaki değişiklikler dışında genel veya geçici yasalara bağlı, deneysel olarak araştırılabilen, ölçülebilin, matematiksel olarak tanımlanabilen madde ve enerji olgularıyla uğraşan bilim dalı. **M3** 29, 143, 270, 454

fizikoşimik *a. Fr.* Organik veya inorganik, yalın veya karışım hâlindeki kimyasal sistemleri fizik yasaları yöntemleriyle inceleyen bilim dalı. “*Biyolojiye göre hayat, fizikoşimik bir titreşimden başka bir şey değildir.*” **M3** 125

fizyolojik *sf. Fr.* Fizyoloji ile ilgili, vücutla ilgili. **M3** 143, 170

fizyonomik *sf. Fr.* Fizyonomi ile ilgili. “*Çünkü Türklük yalnız manevi-ahlaki değil, aynı zamanda maddi (yani fizik, fizyolojik, fizyonomik ve antropolojik) bir şeydir.*” **M3** 143

Flaman *öz. a. Fr.* Flandra ülkesi halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 136², 201, 247, 404

Floransa *öz. a.* İtalya'da bir şehir. “*İrkinızı hiçe saydı Hazreti Fâtiḥ / Biraz daha yaşasaydı / Hazreti Fâtiḥ Ne Venedik kalacaktı, ne Floransa...*” **YS** 34

flori *a. İt. esk.* Altın para. **DK** 86

folklor *a. Fr.* Halk bilimi. **M3** 217

fonksiyon *a. Fr. top. b.* İşlev. **M3** 126, 370, 427

fora *a. İt.* Yelken açtırma, mayna karşıtı.
fora etmek Açmak, çözmek. **YS** 31

formül *a. Fr.* Genel bir olguyu, bir kuralı veya ilkeyi açıklayan simgeler takımı. **M3** 406 **formül bulmak** Bir işi çözümlenecek çıkar yol bulmak, çözüm bulmak. **M3** 413

forum *a. Lat.* Toplu tartışma. **M3** 360

Fotika *öz. a.* **M3** 445

fotokopi *a. Fr.* Tıpkıçekim. **M3** 360

foya *a. İt.* Parıltısını artırmak için elmas taşlarının altlarına konan ince metal yaprak. **M3** 357 **foyası meydana (veya ortaya) çıkmak** Bir olay dolayısıyla bir kimsenin kötü niteliği ortaya çıkmak. **M3** 373

François Mitterand *öz. a.* Fransız siyasetçi ve başkan (1916 – 1996). “*Fransa'yı kalkındıran ve yine büyük bir devlet durumuna getiren milliyetçi General De Gaulle'e karşı çıkarılan François Mitterand, sosyalistlerle komünistlerin ortak adayı idi.*” **M3** 333

Frank *öz. a.* Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasında büyük rol oynamış bir Cermen boyu. **M3** 406, 407², 418², 467

Fransa *öz. a. Fr.* **1.** Ana kara toprakları Batı Avrupa'da bulunan ve dünyanın pek çok bölgesinde deniz aşırı toprakları olan bir ülke. “*Türkiye savaşa girse de, girmese de Rusya, İngiltere ve Fransa, Türkiye'yi yok edip paylaşmaya karar vermişlerdi.*” **M3** 42, 85, 132, 133², 157, 168, 179, 235, 246, 258, 305, 316², 317, 333³, 334², 357², 369, 376, 405, 406, 545, 546⁴, 547⁴, 550²; **2. mec.** Fransız halk. “*Ne Venedik kalacaktı, ne Floransa/ Hoş geldiniz diyecekti bize Fransa!*” **YS** 34

Fransız *öz. a. Fr.* Fransa'da yaşayan bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 43, 47, 92, 139², 168³, 174², 179, 246², 301, 320, 334², 340², 406⁴, 418, 421², 525, 546

Fransızca *öz. a.* Hint-Avrupa dillerinden, Fransa ve Fransız uygarlığını benimsemiş ülkelerde kullanılan dil. **M3** 281, 525

Frenk *öz. a. Fr.* Anglosakson, Cermen veya Latin ırklarının birinden olan kimse. **M3** 154, 245, 252

Frigler *öz. a.* MÖ 1200'lerde Trakya ve Boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelerek

MÖ 750'lerde Anadolu'da Frigya adı verilen coğrafyaya hakim olmuş devlet. “*Bu karma millet, bu Anadolu milleti Hititler, Frigler, Lidyalılar, Grekler, İrânlılar, Romalılar, Araplar, Kürtler, Oğuzlar, Moğollar ve bu arada tahmini güç bir takım eciş bücüş cemaatlerin İslam kültürü kazanında kaynamasından doğmuş bir millet olduğuna göre ancak yeni yeni millet haline gelmiş olsa gerekir.*” **M3** 408

Freud (doğ.) **Froyd** öz. a. Psikanaliz öğretisini geliştirmiş olan Yahudi kökenli bilim adamı (1856 - 1939). “*Bir hayvanda hâkim olur cinsî heyecan, Froyd denen Yahudi'ye gider, verir can...*” **YS** 22

fuâr a. Fr. Belli zamanlarda, belli yerlerde ticari mal sergilemek amacıyla açılan büyük sergi. **M3** 282

fuşiyat öz. a. Taşkınıklar, aşırı davranışlar, çirkin işler, günahlar. “*Kumar, içki ve her türlü fuşiyatla yozlaşmış, karılarını değiştiren ve kız çocuklarını gömecek kadar vahşet gösteren bir toplumda Muhammed'in başka türlü davranmasına imkan yoktu.*” **M3** 500

fuhuş a. Ar. esk. **1.** Taşkınılık, aşırı davranış. **YS** 17, 18; **2.** a. İçinde bulunulan toplumun kurallarına uymayan bir biçimde bir veya birkaç kişiyle para

karşılığında cinsel ilişkide bulunma. **YS** 40; **M3** 159, 282, 427, 541, 542

futbol a. İng. sp. Topu, kafa veya ayak vuruşları ile karşı kaleye sokma kuralına dayanan ve on birer kişilik iki takım arasında oynanan top oyunu, ayak topu. **M3** 31, 35, 191

fuzuli (doğ.) **fuzûlî** sf. Ar. Yersiz, gereksiz. **YS** 18; **M3** 366

Fuzuli öz. a. Azeri divan şairi (1483 - 1556). “*Gerçi, Fuzuli Iraklı olduğu için Topçu onu zaten milletten tartetmiş demektir.*” **M3** 290, 435²

fûsun a. Far. esk. Büyü. **YS** 62, 80, 122

fütuhât ç. a. Ar. esk. Zaferler, fetihler. **M3** 33, 84, 87⁴, 88², 133⁴, 149, 292²

Füzûlî öz. a. bk. **Fuzuli**. **YS** 33

g, G

gacırtı *a.* Gacırdama sırasında çıkan sesin adı. **DK** 6

gaf *a.* *Fr.* Yersiz, beceriksiz, zamansız söz veya davranış, patavatsızlık, pot. **M3** 383, 413 **gaf yapmak** Bilmeden yersiz bir davranışta bulunmak veya başkasını incitecek söz söylemek, pot kırmak, çam devirmek. **M3** 410, 407, 433

gafil *sf.* *Ar.* Aymaz. **M3** 98, 199, 312, 333, 370, 410, 458, 461², 485, 488, 535, 540 (**birini**) **gafil avlamak** Umulmadık, beklenmedik bir zamanda yakalamak, zor duruma düşürmek. **DK** 72, 75; **M3** 463

gaflet *a.* *Ar.* Aymazlık. **DK** 56; **M3** 80, 89, 93, 106, 216, 298, 302, 305², 320, 328, 341, 353, 357, 373, 398, 410, 437, 455, 457, 458, 462, 553

→ **gaflet bulutu**

gaflet bulutu *a.* *mec.* İdraksizlik, bilgisizlik, aymazlık. “...Yahut bunların hiçbiri değil de koyu bir gaflet bulutu içinde misiniz?” **M3** 412

Gagavuzlar *öz. a.* Büyük çoğunluğu Moldova’da, az bir kısmı Deliorman, Dobruca, Beserabya ve Ukrayna’da oturan Ortodoks-Hıristiyan olan bir Türk topluluğu. “Zaten, Hıristiyan Türkler olan Gagavuzların Türkiye’de yerleşenleri ekseriyetle Müslüman olmuşlardır.” **M3** 104

Galata Köprüsü *öz. a.* İstanbul’da Haliç üzerine yapılmış, Karaköy’le Eminönü’nü birleştiren köprü. “Galata Köprüsü’nün en civcivli zamanında yere oturarak trafiği durdurdular.” **M3** 354

galât *a.* *esk.* Yanlış kelime veya söz. **M3** 376

galebe *a.* *Ar. esk.* Üstünlük, çokluk. **M3** 174

galeyan *a.* *Ar. esk.* Coşma. **M3** 459

galiba *zf.* *Ar.* Görünüşe göre, sanılır ki, anlaşıldığı gibi. **DK** 36, 43, 140, 160, 162; **M3** 62, 291, 520

galip *sf.* *Ar.* Bir yarışma, karşılaşma, çatışma vb. sonunda yenen, üstün gelen, başarı kazanan. **M3** 134²

Galli *öz. a.* Britanya adasının batısında yer alan Galler bölgesinde yaşayan halk veya bu halktan olan kimse. “Daha öncekilerden Lloyd George, Galli idi.” **M3** 79

Galya *öz. a. tar.* Günümüzde başta Fransa olmak üzere Batı Avrupa’nın büyük bir bölümüne tarihi ismi. “Bundan başka bu millet Anadolu’ya, Frankların Galya’ya gelişi gibi gelmiyordu.” **M3** 407²

Galya Ovası *öz. a.* Batı Roma’nın askerî birliklerinin bulunduğu Galya’nın Katalon Ovası. “Avrupa’nın her ırkından toplanan ordu Onu Galya ovasında zorla durdurdu.” **YS** 23

gam *a.* *Ar.* Tasa, kaygı, üzüntü. **YS** 10, 76, 84, 116 **gam çekmek** Tasalanmak, kaygılanmak, üzülmek. **YS** 19

gamlı *sf.* Kaygılı, tasalı, sıkıntısı, üzüntüsü olan, mağmum. **YS** 116, 133

garabet *a.* *Ar. esk.* Yadırganacak yönü olma, gariplik, tuhafılık. **M3** 67, 434, 483

garamiyat *ç. a.* *Ar.* Aşk dolu, seveda dolu. “...Şems(-i) Tebrizi için garamiyatla dolu koca bir divan yazıp aksakallı ile rakeden Mevlana mı, yoksa onun baş düşmanı kesilen Vanlı Mehmed Efendi

mi?" **M3** 504

Garanik öz. a. Hz. Muhammed Peygamber olduktan sonraki dönemde Şeytan'ın vesvese vermesi neticesinde peygamberin Şeytan'ın bir cümlesini naklettiği ve daha sonra tekrar vahiy gelerek ayetlerle birlikte karışıklığın düzeltildiği olay. "*Peygamber olduktan sonraki "Garanik" meselesi de bütün İslam aleminde meşhurdur...*" **M3** 505

garazkârlık (doğ.) **garezkârlık** a. Garazkâr olma durumu. **M3** 542

gardist a. Fr. Gardizm yanlısı olan kimse veya görüş. "*Bir zamanlar Türkçülüğe saldırmak, onu kötülemek isteyenler 'faşist' veya 'gardist' diyorlardı.*" **M3** 65², 73

gardistlik a. Gardist olma durumu. "*Türkçülüğün faşistlik ve gardistlikle ilgisi olmadığı aşikârdır.*" **M3** 65

garip sf. Ar. 1. Kimsesiz, zavallı. **YS** 59, 2. Acayip. **DK** 110, 150, 163; **M3** 68, 148, 214, 289, 298, 357, 366, 445, 514 **garip bulmak** Yadırgamak, tuhaf ve anlaşılmasız olarak nitelemek. **DK** 93

Garp öz. a. Batı. **M3** 150, 179³, 196, 486, 494

gâsıp sf. Ar. esk. Gasbeden, zorla alan. "*Memlekette şef denilen müstebit gâsıpların zulmü yürürken senin hiçbir itiraz sesinin çıktığını duymadık.*" **M3** 70

gâvur a. Far. din b. Müslüman olmayan kimse. **DK** 55, 62, 83, 85², 97, 133, 135; **M3** 498

gaye a. Ar. Elde edilmesi gereken, ulaşılmak istenen şey, amaç. **YS** 24; **DK** 17; **M3** 58, 65², 83², 84, 100, 101², 114, 122, 125², 126², 134, 136, 181², 222, 239, 246, 315, 340², 341, 346, 382, 395, 397, 461, 476, 509, 515 **gaye edinmek** Gaye durumuna getirmek, gayeleştirmek. "*...çocukken bazı şeyler duymak, öğrenmek ve gaye edinmek hevesine*

kapılmışlar, ayaklarına ve kulaklarının dibine kadar gelen propagandaları bir şey sanmışlardır." **M3** 170 **gaye gütmek** Bir amacı gerçekleştirmeye çalışmak. "*... Moskova için yemlik haline getirmek gayesini güdüyorlardı.*" **M3** 321

gayesiz sf. Amacı olmayan. **M3** 501

gayet zf. Ar. Pek, çok, pek çok, aşırı bir biçimde. **YS** 24, 31; **DK** 9, 18, 74, 94, 103, 124, 146, 151; **M3** 16, 51, 67, 83, 113, 125, 150², 175, 268, 328, 375, 393, 441, 455, 460, 522, 538, 541, 548

gayret a. Ar. Çalışma, çaba, çalışma isteği. **DK** 20, 61, 140; **M3** 77, 87, 109, 186, 196, 215, 244, 276, 437, 476, 478, 489 **gayretine dokunmak** Bir işi yapamayacağını ileri sürenlere kızarak veya kendisinin yapması beklenen işi başkasının yapmasından utanç duyarak başarmaya çalışmak. **M3** 489

gayretli sf. Çalışkan, çaba gösteren. **M3** 92

gayrı sf. Başka, diğer. **M3** 37, 46, 66, 69, 321, 335, 358, 491

gayrı zf. Ar. Gayrı. **M3** 66, 83, 111, 183, 186, 191, 208, 414 **gayrimeşru** sf. Ar. Yolsuz, yasaya veya töreye aykırı. **M3** 344

gayrimüsait sf. Ar. Elverişsiz, müsait olmayan." *Bu toprak tamamen iptidai bir şekilde ve istifadeye gayrimüsaittir.*" **MII**257

gayya sf. Ar. İdraksizlik, gaflet, aymazlık. "*Türkiye'yi de böyle bir yola sürüklemek isteyenler, Moskova'nın ajanı değillerse, gafletin gayyasına düşmüş zavallılardır.*" **M3** 373

gayz (doğ.) **gayız** a. Ar. esk. Öfke, hınc. **YS** 13

gaz a. Fr. Doğal gaz. **M3** 35, 174, 260

gaza a. Ar. din b. esk. İslam dinini

korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş. **M3** 437, 481

Gazali öz. a. Büyük Selçuklu Devleti devrinin İslam âlimi, filozofu, mut asavvıfı ve müderrisi (1058 - 18 Aralık 1111). “Müslümanlığın delili denilen Gazali (yahut Gazali) “el-Munkız” adlı eserinde Farabi ile İbni Sina’yı tekfir etmiştir.” **M3** 500, 501, 503

gazete a. 1. İt. gazete yayımlayan kimse. **M3** 69, 536; 2. Politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için yorumlu veya yorumsuz, her gün veya belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayın. **M3** 53, 58, 68, 74, 96, 119, 142, 147, 150, 170, 180, 217, 227, 273, 275, 279², 280, 318, 334, 365, 395, 399, 421, 426, 442, 452, 523², 534, 539, 541, 542, 543², 545, 549, 554

gazeteci a. gazeteye yazı yazmayı, haber toplayıp vermeyi veya gazetenin yazı işlerinde çalışmayı iş edinen kimse. **M3** 89, 233, 543

gâzi a. Ar. din b. Müslümanlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse. **YS** 34; **DK** 55; **M3** 287, 416, 482, 489

Gazi öz. a. Irak kralı (1912 - 1939). “Irak Kralı Gazi sarhoşlukla, yine Irak Kralı Faysal ile Kral naibi Abdülillâh da ihtilâlla ölmüşlerdir.” **M3** 488

Gazi Osman Paşa öz. a. Osmanlı Ordusu'nda askerlik görevi boyunca birçok savaşta başarılı sonuçlar almış, Plevne Muharebesi'ndeki üstün başarıları sayesinde Sultan II. Abdülhamid tarafından kendisine ‘Gazi’ unvanına verilmiş Türk asker (1832 - 1900). “Gazi Osman Paşa da büyük kumandandır.” **M3** 206³

Gâzi öz. a. Ar. Büyük kurtarıcı Gazi Mustafa Kemal Paşa. (1881-1938) **YS** 25; **M3** 142², 145, 253,

Gaziantep öz. a. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 520²

gazino a. İt. Yemek yenilen, gösteri izlenen, müzik dinlenen, bazen oyun sergilenen eğlence yeri. **M3** 290

Gazneli Mahmud öz. a. 998 - 1030'daki Gazne Devleti'nin hükümdarı (971 - 1030). “Günümüzde Pakistan gibi büyük bir İslam Devletinin doğması da büyük Türk İmparatoru Gazneli Mahmud'un Hindistan'a yaptığı akınların sonucu, yani Türklerin Müslümanlığa bir hizmetidir.” **M3** 467

Gazneliler öz. a. Maveraünnehir, Afganistan, Hindistan'ın kuzeyi ve Horasan'da hüküm sürmüş Türk devleti (963 - 1186). “Pakistanlılar, Türkler tarafından, bilhassa Gazneliler çağında Müslüman edilenlerin çocuklarıdır.” **M3** 419

gebe sf. Karnında yavru bulunan (kadın veya hayvan), yüklü, hamile, aylı. **M3** 337, 523³, 532

gebermek (nsz) argo (Sevilmeyen bir kişi için) ölmek. **YS** 17, 18; **M3** 305

gebertmek (-i) tkz. Öldürmek. **DK** 27

gece a. 1. Genellikle saat 22'den itibaren gün ağarincaya kadar geçen süre, tün, şeb. **YS** 15, 19, 25, 51, 57², 59, 61⁴, 62⁵, 85, 92, 93², 95, 116; **DK** 6, 7, 8, 17, 24², 33, 36, 42, 43², 44, 59, 70, 72, 79, 82², 78, 84³, 86, 87, 88, 92², 94², 96, 98³, 99, 100, 101³, 102, 107, 108, 116, 117, 118², 120², 124, 125², 126, 127, 128, 130, 132, 138, 144⁴, 145, 148, 151, 158, 164, 169, 171, 173; **M3** 35, 96, 98, 105, 164², 203, 293, 346, 347, 491, 555; 2. mec. Yol gösteren, aydınlatan. “Mâzi ırkın yarattığı coşkun bir seldir/ Mâzi bizim alnümüzü göğe yükseltir/ Geçmişlerin gecesinden ışık alırsız.” **YS** 23

→ gece yarısı, gece gündüz

gece gündüz *zf.* Her zaman, ara vermeden, aralıksız. **gece gündüz dememek** Vaktin uygun olup olmadığına bakmamak, vakit seçmemek. **M3** 364

gece yarısı *a.* Gecenin ilerlemiş saatleri. **DK** 6, 82, 130

gecelemek (*nsz*) Geceyi bir yerde geçirmek. **DK** 70

geceleyin *zf.* Gece. **DK** 60, 72, 82, 88, 101, 105², 130, 169

gecikme *a.* Gecikmek işi, tehhür, rötar. **DK** 113

gecikmek (*nsz*) Geç kalmak, herhangi bir işi kararlaştırılan zamandan sonra yapmak. **DK** 54, 105, 110, 153, 168; **M3** 327

geciktirmek (*-i*) Gecikmesine sebep olmak, tehir etmek. **DK** 93

geç *sf.* **1.** Belirli zamandan sonra olan. **YS** 83; **DK** 113; **M3** 268², 506; **2.** *zf.* Kararlaştırılan, beklenen veya alışılan zamandan sonra, **erken** karşıtı. **DK** 37, 84, 92, 169²

geç kalmak Vaktinden sonra davranmak, gecikmek. **DK** 44, 118, 127; **M3** 169, 318

geçebilme *a.* Geçebilmek işi. **M3** 232

geçebilmek (*-i, -den*) Geçme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 72²; **M3** 103

geçen *sf.* Bir önceki (hafta, ay, yaz, kış vb.) **YS** 115; **DK** 25, 39, 56, 84, 88, 104, 120, 126, 152, 174; **M3** 35, 85, 100, 103, 110, 119, 168, 190, 197, 250, 253, 346, 364, 365, 366, 408, 455, 470, 472, 503², 524, 532, 533

geçici *sf.* Kısa ve belli bir süre için olan, muvakkat, palyatif, kalıcı karşıtı. **DK** 43; **M3** 11, 16, 21, 88, 114, 126, 145, 302, 312, 326, 552

geçilebilmek (*-den*) Geçilme imkânı

veya olasılığı bulunmak. **M3** 67

geçilmek (*-den*) Geçme işi yapılmak. **M3** 269

geçim *a.* Geçinme işi, geçinme araçları, geçinme, maişet. **DK** 126; **M3** 108, 232, 539

geçimsizlik *a.* Geçimsiz olma durumu. **M3** 22, 113

geçinme *a.* Geçinmek işi. **M3** 244

geçinmek (*nsz*) Yaşamak için gerekeni sağlamak. **DK** 91; **M3** 181, 199, 249, 319, 336, 430, 463, 545

geçirebilmek (*-i, -den*) Geçirme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 55

geçirilmek (*-e*) Geçirme işi yapılmak. **M3** 98, 157, 183

geçirmek (*-i*) **1.** Geçme işini yaptırmak, geçmesini sağlamak. **DK** 27², 31, 32, 43, 88, 91, 94, 99, 117, 132², 144, 162, 169; **M3** 43, 93, 98, 110, 143, 158, 257, 268, 335, 434, 409; **2.** (*-i, -de*) Bir süre yaşamak, oturmak, kalmak. **DK** 151; **3.** (*-i, -e*) Yola çıkan birini uğurlamaya gitmek. **DK** 71

geçiş *a.* Geçme işi. **M3** 340

geçıştirmek (*-i*) Gereken önemi vermemek, üstünde durmadan başından savmak. **DK** 140

geçıştirilmek (*nsz*) Geçıştirme işi yapılmak. **M3** 398

geçit *a.* Geçmeye yarayan yer, geçecek yer. **M3** 19, 67

geçme *a.* Geçmek işi, mürur. **M3** 17, 18, 410, 465

geçmek (*-e*) **1.** Bir yerden başka bir yere gitmek. **YS** 63, 64²; **DK** 8, 9, 49, 52, 51, 55, 60², 66, 63, 70², 72³, 82, 87, 94, 96, 97², 120, 122, 127, 131, 143², 150², 169,

161, 162, 166, 173, 177, 179; **2.** (-i) Zamanı aşmak, geride bırakmak. **YS** 42, 67, 85, 89, 90, 117, 123; **DK** 6, 25², 31, 32, 43, 44, 48, 52², 55, 58, 71², 72³, 89, 96, 121, 132, 138, 143, 150, 163, 169; **M3** 19, 35², 47², 70, 96, 112, 140, 156, 169, 184, 237, 247, 253, 288, 334, 346, 349, 355, 363, 399, 421, 430, 454, 466, 472, 476, 491, 502, 505, 516, 523², 530², 531, 551; **3.** (-i) Söylemeden veya bitirmeden atlamak. **M3** 37, 48, 199, 251, 280; **4.** Üstünlük sağlamak. **M3** 123, 305; **5.** -den, (-e) Bir yeri aşmak, öbür yana ulaşmak. **DK** 14; **6.** (nsz) Yazılmak, girmek. **DK** 16; **7.** (-den) Kalmak, devrolmak. **YS** 23, 118; **DK** 23; **M3** 24; (nsz, -i, -le) Tükenmek, bitmek, sona ermek. **DK** 33; **8.** (-de) Olmak, vuku bulmak, cereyan etmek. **M3** 420

zarar vermek. “*Tedaviye muhtaç insanların ders vermesi toplum yapısında* **Gedik Ahmet Paşa** öz. a. Fatih Sultan Mehmed zamanında sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamı (? - 1482). “*Gedik Ahmet Paşa Maktul İbrahim Paşa, Sokullu gibi büyük sayılan Devşirmelerin iç yüzü ve Devşirmelerden mürekkep Yeniçeri ordusunun haince rolleri gizli kapaklı bir şey değildir.*” **M3** 99

gelebilmek (-e) Gelme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 44, 60, 125, 169; **M3** 125, 140, 226, 258, 316, 419, 534

gelecek a. Daha gelmemiş, yaşanacak zaman, istikbal, ati. **DK** 5, 90, 170, 175; **M3** 17, 53, 112, 124, 174, 245, 263, 323, 376, 439, 445, 458, 499², 525, 529, 534, 539, 542

gelenek a. top. b. Bir toplumda, bir

gelinlik kız a. Evlenme çağına gelmiş kız çocuğu. **DK** 152

gelir a. Bir kimseye veya topluluğa belli zamanlarda, belli yerlerden gelen para, varidat. **DK** 23, 49, 62, 72

geliş a. Gelme işi. **DK** 57; **M3** 223, 318, 407³, 520

geçmiş a. **1.** Ata, cet. “*Mâzi bizim alnımızı göğe yükseltir/ Geçmişlerin gecesinden ışık alırız.*” **YS** 23; **2.** sf. Zaman bakımından geride kalmış. **YS** 23, 39, 47, 109, 110²; **DK** 55, 150, 170; **M3** 12³, 13², 17, 21², 57, 88, 126, 127, 196, 197, 211, 226², 230, 240, 275, 297, 303, 312, 318, 322, 371, 373, 411, 433, 438, 439, 469, 497, 512 **geçmiş olsun** Hastalananlara, kaza geçirenlere, beklenmedik büyük bir olumsuz durumdan kurtulanlara veya hapishaneye girenlere söylenen iyi dilek sözü. **DK** 138, 140²

gedik a. mec. Güçlük, güç durum. **M3** 41, 539², 556 **gedik açılmak** Giderilmesi çok güç bir eksiklik veya açık ortaya çıkmak. **M3** 545 **gedik açmak** Zararı dokunmak,

gedikler açmaktadır.” **M3** 349, 544

toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon. **M3** 30, 78, 105, 106, 118, 159, 274, 345, 405, 407, 469, 489, 498, 537

geleneksel sf. Geleneğe dayanan, gelenekle ilgili olan, ananevi, tradisyonel. **M3** 302

gelin a. **1.** Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın. **YS** 33; **2.** Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın. **DK** 11, 152; **M3** 99

gelinlik a. Gelin olma durumu.

→ **gelinlik kız**

gelişigüzel zf. Üstünkörü. **DK** 63

gelişme a. Gelişmek işi, inkişaf, neşvünema, tekâmül, evölüsyon. **M3** 49, 108, 268, 455, 506, 531, 537, 541

gelişmek (nsz) İlerlemek, olgunlaşmak, genişlemek, inkişaf etmek. **M3** 15, 268², 274, 372, 416, 429, 499, 503, 531, 555,

508

geliştirme *a.* Geliştirmek işi. **M3** 105, 107

geliştirmek *(-i)* Gelişmesini sağlamak, gelişmesine yol açmak. **M3** 107, 127, 277

geliverme *a.* Gelivermek işi. **DK** 157

gelme *a.* Gelmek işi. **DK** 39, 90, 124, 151, 174; **M3** 45, 66, 80, 85, 127, 163, 251, 293, 306, 431, 501, 516

gelmek *(-den, -e; nsz)* **1.** Ulaşmak, varmak. **YS** 10, 13, 31, 34, 35, 36, 37, 41, 48², 50², 52, 55, 57, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 70, 73, 76, 78³, 81², 94, 101, 107², 116, 121, 123²; **DK** 6, 9², 10², 11, 12, 25, 28, 33⁵, 34², 35, 36, 37, 38, 41, 42, 44, 49, 52, 54, 58, 59, 66, 67, 69, 71³, 72, 72², 78², 81, 88, 96, 106, 109, 111, 115, 116, 128², 130, 133, 134², 140, 141, 142², 147, 162², 163, 164, 166, 170², 175; **M3** 12², 27², 34, 65, 77, 78², 80, 95, 98, 102², 103, 105, 112, 122, 144³, 153, 157, 164, 169, 170, 171, 186, 189, 195, 206, 212, 216, 277, 237, 259, 264, 281, 286, 288, 293, 298, 304, 306, 310, 312, 327, 329², 354, 358, 388, 405, 406³, 407, 417, 418², 419, 432³, 435, 439, 446, 458, 468, 472², 477, 487, 497, 503², 509, 522, 528, 532, 537, 538, 542, 545, 549; **2.** *(-den)* Yol, araç veya akarsu gibi bir yerin yakınından veya içinden gitmek. **YS** 15, 17, 21², 31; **DK** 104, 121, 129, 130², 145, 150, 176, 179; **M3** 27, 63, 99, 127, 233, 538, 539, 553; **3.** *(-e)* Biriyle birlikte gitmek. **YS** 76, 97, 98, 99; **M3** 12, 34, 80, 186, 290, 407, 473, 551; **4.** *(-den, -e; nsz)* Ortaya çıkmak, doğmak. **YS** 80, 83, 123; **DK** 23, 33³, 63, 121, 146², 161, 166, 168; **M3** 18², 29, 43, 60, 73, 92, 99, 100, 144, 148, 231², 244, 250², 252², 335², 273, 275, 348, 386, 394², 408, 417, 432, 447², 477, 483, 529, 536, 539, 550, 551, 555; **5.** Belli bir süre dolmak veya belli bir zamana ulaşmak. **YS** 104, 105, 115; **DK** 39; **M3** 98, 101, 109, 110, 213, 328, 380, 407, 413, 448, 469, 481², 490, 520², 538, 552; **6.** *(-e)* Görünmek, sanılmak. **DK** 7, 59, 111, 115, 116, 119, 125², 132, 138, 152, 145, 152,

153², 156, 161², 162, 178, 243; **M3** 28, 37, 159, 191, 205, 207, 209², 216, 225, 227, 235, 444², 473, 549; **7.** Kadar olmak. **DK** 20, 105, 109, 142, 178, 181; **M3** 98, 158, 388, 492; **8.** Daha önce üzerinde durulmuş olan bir konuya yeniden dönmek. **M3** 280, 535; **9.** *yar.* Gelmek fiilinin olumlu emir kipi, kimi vakit “öğüt, istek” anlatır. **YS** 23; **DK** 87, 88², 98², 101, 107², 109, 111², 113, 119³, 120, 128², 129², 130, 143², 145, 147, 150, 155, 156, 164, 169, 170, 171 **gel zaman git zaman** "Aradan oldukça uzun bir zaman geçtikten sonra" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 71, 111 gelip geçmek Kısa bir süre etkin olmak. **YS** 94; **M3** 13, 29, 481, 525

gem *a.* Atı yönlendirmek için ağzına takılan demir araç. **DK** 19 **gemi azıya almak** Söz dinlemez olmak. **M3** 74

gemi *a. den.* Su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt, sefine. **YS** 84; **DK** 58, 84, 88⁴, 94⁴; **M3** 203³, 291, 494

gen *a. Fr. biy.* İçinde bulunduğu hücre veya organizmaya özel bir etkisi olan, kuşaktan kuşağa ve hücreden hücreye geçen kalıtsal öge. **M3** 126, 205

Genceli *öz. a.* Azerbaycan'ın Gence ilinden olan kimse. **M3** 405

genç *sf.* Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı. **YS** 12, 24, 29, 46², 47; **DK** 5, 6, 10, 12, 14, 15, 28, 43, 58, 61, 66, 68, 69, 71, 92, 109, 148, 169, 175, 180; **M3** 18, 19, 37, 49, 59, 74, 95, 100, 101, 110, 111², 112, 113, 114, 124², 127, 150, 153, 155, 156, 158⁵, 159², 164, 169², 170², 171, 175², 177⁵, 178, 179³, 180³, 181³, 182³, 184, 187, 191², 192, 210, 211, 212, 214, 223, 231², 232, 233, 236², 261, 267², 269², 270³, 277, 312³, 316, 317², 319, 339, 347, 354, 355, 361⁴, 362², 363, 364⁴, 365², 367, 420², 437, 440, 455, 463, 491², 501, 533³, 546²

→ **Genç Osman**

Genç Osman öz. a. 16. Osmanlı padişahı ve 95. İslam halifesi (1604 - 1622). “Bizim için Hüseyin’in Kerbela’daki ölümü değil, Kür Şad’ın Çin’deki, Genç Osman’ın İstanbul’daki ve Osman Batur’un Altaylardaki ölümü daha ilgi çekici, daha acıklı ve daha şanlıdır.” **M3** 469

gençlik a. 1. Genç olma durumu. **YS** 36; 2. Genç insanların bütünü. **YS** 71; **M3** 12, 64², 89, 123³, 124, 125, 128³, 157⁴, 158², 159, 167⁴, 168⁴, 169, 170³, 175², 176⁶, 177⁴, 178, 179⁴, 180, 181³, 182, 183, 185², 188², 212, 221, 222⁴, 223⁶, 224⁴, 227², 312, 360, 361², 364, 365, 371, 556

gene zf. Yine. **DK** 30, 85, 87, 118, 119²; **M3** 292

genel sf. Bir şeye veya bir kimseye özgü olmayıp onun bütün benzerlerini içine alan, umumi. **M3** 111, 268, 367, 389, 419

→ **genelkurmay**

genelkurmay a. ask. Yurdun savunmasıyla ilgili bütün şart ve olayları göz önünde tutarak barışta ordunun eğitim ve donatımını, savaşta yüksek yönetimini düzenleyen makam, erkânıharbiyeumumiye. **M3** 45, 323

→ **genelkurmay başkanı**

genelkurmay başkanı a. Lider, önder, şef. “Bu tip Anadolucuların ve onların genel kurmay başkanı Nurettin Topçu’nun ışığa göz yummak kabilinden düştüğü en büyük yanlış, millî tarihi 1071 zaferiyle başlatmalarıdır.” **MII** 432

genelge a. Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, tamim, sirküler. **M3** 268, 340

Genelkurmay Başkanlığı öz. a. Türk Silahlı Kuvvetlerini komuta eden ve yönlendiren en üst düzey askerî birim. “Bu şerefli ölünün yetimlerine acaba

*Genelkurmay Başkanlığı yahut Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bir aylık bağlayıp öğrenimlerini üzerine alamaz mı?” **M3** 232*

Genelkurmay Harekât Dairesi öz. a. bk. **Genelkurmay Başkanlığı. M3** 336

general a. Alm. ask. Kara ve hava kuvvetlerinde albaylıktan sonra gelen ve mareşalliğe kadar olan yüksek rütbeli subaylara verilen genel ad. **YS** 33; **M3** 47⁴, 54, 333, 334, 453, 477

generallik a. Generalin rütbesi. **M3** 319

geniş sf. 1. Eni çok olan, enli, vâsi. **DK** 74, 87, 121, 146; **M3** 100, 135, 175; 2. Alanı büyük olan, makro, dar karşıtı. **M3** 63, 87, 175, 176, 257, 280, 389, 403, 434, 525; 3. sf. mec. Çok. **DK** 6, 28 **geniş bir soluk (nefes) almak** Ferahlamak, rahatlamak. “Ses yoktu. Geniş bir soluk aldı.” **DK** 67

→ **geniş geniş**

geniş geniş zf. Uzun uzun, uzun süre, uzunca. “Çakır yorgun, soluyordu. Bir dakika atına dayanarak geniş geniş nefes aldı.” **DK** 22, 28

genişlemek (nsz) Geniş duruma gelmek, büyümek. **M3** 16, 179, 189, 310

gerçek a. Yalan olmayan, doğru olan şey, hakikat. **YS** 25, 33, 46, 47, 65, 41; **DK** 39², 70², 82, 106, 169, 178; **M3** 11², 12, 27, 28, 39, 61, 91, 106, 118, 121, 209, 213, 214, 216, 225, 227², 235, 263, 279, 282, 283, 302², 321, 322, 326, 336, 341, 344, 345, 362, 366, 371, 372, 373, 385, 388, 404², 407, 410, 413, 416, 417, 420, 421, 422, 424, 428, 432, 435, 430², 446, 449, 451, 454, 455², 463, 471, 473, 494, 496, 502, 504, 508, 510, 521², 522, 525², 531², 542³, 550, 553, 554 **gerçek balçıkla sıvanmaz** ‘Gerçeği yadsıma boş bir çabadır, herkesin bildiği gerçek inkâr edilemez’ anlamında kullanılan bir söz. “Fevzi Çakmak olduğu halde bunların hiçbiri millî kahraman olacak ayarda

değildir. Gerçekler balçıkla sıvanamaz.”
M3 265

gerçekçi *sf.* Gerçeği gören ve ona göre davranan veya gerçeğe uygun olarak yapılan, realist. **M3** 389

gerçekleşebilmek (*nsz*), (*-i*) Gerçekleşme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 57, 447

gerçekleşme *a.* Gerçekleşmek işi, tahakkuk. **M3** 12, 62, 96, 104, 439, 468, 474

gerçekleşmek (*nsz*) Gerçek olmak, gerçek duruma gelmek, meydana gelmek, tahakkuk etmek. **YS** 47; **M3** 474²

gerçekleştirmek (*-i*) Gerçek duruma getirmek, yapmak, ortaya koymak. **M3** 27, 280, 315, 373, 461

gerçekte *zf.* Aslında, tam anlamıyla, hakikatte. **DK** 149, 150; **M3** 60, 358, 467, 497, 526

gerçekten *zf.* Gerçek olarak, hakikaten, sahi, sahiden, filhakika, filvaki. **DK** 114, 122, 130, 133, 143, 157, 165; **M3** 11, 13, 18, 51, 216, 277, 302, 319, 335, 344, 353, 431, 452, 475

gerçi *zf.* *Far.* Her ne kadar... ise de, vakıa. **YS** 18, 32, 131; **M3** 60, 80, 86, 205, 263, 315, 320, 424, 435, 510, 523

gerdan *a.* *Far.* Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölüm. **YS** 100

gerdek *a.* *Far.* Gelin ve damadın düğün gecesi baş başa kalmaları ve ilk kez birlikte olmaları. **YS** 30

gereç *a.* Belirli bir işi yapmak için kullanılması gereken maddeler, malzeme, materyal. **M3** 336

gereğince *zf.* Gereği gibi, gereğine göre, gerektiği gibi, mucibince. **M3** 275

gerek *a.* İcap. **YS** 34², 49, 67, 131; **DK**

81², 99, 123; **M3** 23, 70, 157², 185, 302, 370², 408, 434, 476², 508, 509, 521

gerekçe *a.* Gerektirici sebep, esbabımucibe. **M3** 335

gerekli *sf.* Yapılması, olması veya bulunması uygun olan, yerinde olan, lüzumlu, vacip, mukteza. **M3** 80, 81, 107, 217, 243, 271, 335, 352

gerekmek (*nsz*) Bir şeyin yapılabilmesi veya gerçekleşmesi bazı nesne, fiil vb.ne bağlı olmak, gerek olmak, lazım olmak, icap etmek, iktiza etmek. **YS** 107; **DK** 17, 31, 91, 129, 172; **M3** 13, 29, 47, 58, 64, 66, 75, 89, 112, 116, 123, 124, 126, 158², 206, 211, 212, 213, 214, 235, 243, 264, 278, 336², 368, 362, 376, 387, 412, 419, 418, 425, 442, 447, 453, 475, 477², 483, 485, 490, 496, 512, 515, 516, 526, 542², 543, 549, 550

gerektilmek (*-i*) Gereкли kılmak, icap ettirmek, istilzam etmek. **M3** 77, 121², 203, 322, 38

gergin *sf.* Gerilmiş durumda olan. **DK** 52

geri *a.* **1.** Arka, bir şeyin sonra gelen bölümü, art, alt taraf, ileri karşıtı. **YS** 17; **DK** 62, 19, 202, 65, 66, 71, 115, 161, 162, 172; **M3** 18, 21, 42, 86, 207, 414, 427; **2.** a. Geçmiş, mazi **YS** 35, 41; **DK** 33; **M3** 38; **3.** *zf.* Geriye doğru. **YS** 121; **DK** 282, 134, 181; **M3** 95, 115, 184, 225, 351, 388, 546; **4.** *sf.* *mec.* Benzerlerine ayak uydurup ilerleyememiş, gelişememiş. **M3** 124, 132, 174, 179, 184, 196, 199², 208, 244², 247, 302, 325, 326, 329, 352, 372, 389, 393, 506, 525, 547 **geri dönmek** Geldiği yere gitmek. **YS** 67, 942 **geri almak** verdiği almak. **M3** 36, 49, 217 **geri dönmek** Geldiği yere gitmek. **DK** 170 **geri kalmak** Çağdaşlarının ve yaşlılarının düzeyine gelememek veya düzeyinde olmamak. **M3** 372, 4972, 554 **geri kalmamak** Yapmaktan kaçınmamak. **DK** 42, 84, 154, **M3** 306, 386, 387, 439, 454, 482, 529 **geri vermek** Bir şeyi aldığı yere veya kimseye vermek, iade etmek. **DK** 144

→ *geri kafalı, geri kalmış*

geri kafalı *sf.* Yenilikleri istemeyen, eskiye bağlı (kimse). **M3** 531

geri kalmış *sf.* Az gelişmiş (ülke, toplum). **M3** 198, 316, 326, 460

gerici *sf.* Toplumda çağdaş değerlere ve yeniliklere önem vermeyen, her yönüyle eskiyi özleyen veya eski düzeni yaşamaya çalışan (kimse veya görüş) ilerici karşıtı, mürteci. **M3** 51, 543, 508, 5092

gerileme *a.* Gerilemek işi. **M3** 173, 304, 508

gerilemek (*nsz*) *mec.* Bir tepki karşısında katı sayılan bir tutumdan vazgeçmek. **YS** 72; **DK** 171; **M3** 96, 164, 176

geriletmek (*-i*) Gerilemesine yol açmak. **M3** 290

gerilik *a.* Geri olma durumu. **M3** 184, 196, 483

gerilmek (*nsz*) Germe işi yapılmak, gergin duruma gelmek, belirli bir uzama ile çekilmek. **YS** 19; **M3** 176

gerillâcı *a.* Gerilla savaşı yapan birliğe bağlı olan kimse. **M3** 396

germek (*-i*) Bir şeyin uçlarından veya kenarlarından çekerek gergin duruma getirmek. **DK** 52

Germiyanlı *öz. a.* Germiyanogulları Beyliği'nde yaşayan halk veya bu halktan olan kimse. "Ağa yabancıya benziyor. Germiyanlı mı?" **DK** 147

getirebilmek (*-i, -den; -e*) Getirme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 43; **M3** 431

getirilmek (*nsz*) Gelmesi sağlanmak. **DK** 157; **M3** 36, 59, 191, 226, 230, 285, 451

getirme *a.* Getirmek işi. **M3** 488

getirmek (*-e*) Gelmesini sağlamak. **DK** 14, 46, 51, 68, 71, 77², 81, 82, 84, 85, 88, 89², 92², 94², 97, 101², 130, 139², 146², 161, 165, 178²; **M3** 22, 59, 96, 79, 119, 158, 175, 209, 224, 234, 251, 259, 272, 321, 325, 333, 335, 358, 361, 363, 371, 382, 385, 393², 398, 430, 431, 433, 446, 462², 466, 469, 471, 476, 481, 488, 504, 506, 510, 526, 531, 535²

gevelemek (*-i*) *mec.* Bir sözü tam olarak ve açıkça söylememek. **M3** 61, 139, 347, 496

gevezelik *a.* Geveze olma durumu, zevzeklik, lafazanlık. **DK** 56 gevezelik etmek saçma sapan konuşmak, zevzeklik etmek. **DK** 82

gevşek *zf. mec.* İlgisiz, kayıtsız bir biçimde. **M3** 52, 158², 183, 186,

gevşeklik *a. mec.* İlgisiz, kayıtsız davranış. **DK** 50; **M3** 188, 278, 399

gevşeme *a. mec.* İsteğin, çabanın, ciddiyetin azalması. **M3** 157², 461

gevşemek (*nsz*) Sertlik ve gerginliği bozulmak. **DK** 5

gevşetme *a.* Gevşetmek işi. **M3** 105

geyik *a. hay. b.* Geyikgillerden, erkeklerinin başında uzun ve çatalı boynuzları olan memeli hayvan (*Cervus elaphus*). **DK** 71², 141

Geyik Dağı *öz. a.* **DK** 150

Geyikli Baba *öz. a.* Sultan Orhan Gazi zamanında Bursa'nın Babasultan köyünde yaşamış Türkmen şeyhi (1275 - 1350). "Orhan Gazi ise kendisiyle birlikte Rumlar'a karşı savaşan dervişlerden Geyikli Baba'ya, içki içtiğini bildiği için şarap göndermiştir." **M3** 482²

gezdirmek (*-i*) Birinin gezmesini sağlamak, dolaştırmak. **DK** 28, 73

gezinme *a.* Gezinmek işi, seyran. **DK**

gezinti *a.* Uzak olmayan bir yere yapılan gezi, tenezzüh. **DK** 42; **M3** 181, 417

gezlemek *(-i)* Bir hedefi vurmak için silaha gerekli doğrultuyu vermek, nişan almak. **DK** 21

gezme *a.* Gezmek işi, seyran. **DK** 107, 157

gezmek *(nsz)* **1.** Bulunmak. **YS** 9; **2.** Bir yerde dolaşmak, yürümek. **YS** 41; **DK** 18, 105, 108, 111, 109, 114, 155, 230; **M3** 163, 206, 323, 535 **gezip tozmak** Eğlenmek amacıyla çokça gezmek. **DK** 153, 204

gıcırdamak *(nsz)* Gıcirtı çıkarmak. **DK** 8

gıda *a.* *Ar. mec.* Ruh, zihni, bedeni geliştiren, sağaltıcı etkisi olan şey. **M3** 11, 105, 273 **gıda almak** Bir olaydan deneyim kazanmak, ibret almak. **YS** 23, **YS** 25

gık *a.* Ses çıkarmasına fırsat vermemek anlamındaki **gık dedirtmemek**, ses çıkarmak, karşı çıkmak, yakınmak anlamındaki **gık demek**, sesini çıkarmamak, karşı çıkmamak, yakınmamak anlamındaki **gık dememek** (veya **gık çıkarmamak**) deyimlerinde geçen bir söz. **gık dememek** (veya **gık çıkarmamak**) Hiç sesini çıkarmamak, karşı çıkmamak, yakınmamak. **DK** 24, 72; **M3** 555

Güleha *öz. a.* **M3** 396

gibi *e.* *(-e)* benzer: **YS** 15, 17, 21, 34², 35, 41, 42², 49², 61⁴, 62⁵, 64, 65, 71, 72, 80, 83, 87, 122³, 125; **DK** 6², 7², 10, 14³, 15, 16, 17², 18, 19², 20⁴, 21, 23³, 24, 26, 27, 28, 33, 34, 35², 36, 37², 38, 44⁴, 45³, 46, 51², 52³, 53, 60, 61, 62², 63, 64², 65, 67, 68, 70², 71, 73, 74³, 81, 84, 96², 97², 105, 106², 107, 108, 113, 114², 117, 118, 121², 125, 128, 129, 130, 131, 135⁴, 136, 138, 139, 147, 148, 150², 154, 155², 156², 158, 160, 161³, 162, 165², 166², 168², 169,

170, 171², 172, 173², 174, 175², 177, 179³, 181; **M3** 13², 15, 17³, 18, 19, 21, 30, 33, 34², 37, 38, 39³, 42, 43, 46, 51², 52³, 53, 54, 57, 58, 59, 60², 61, 62, 63, 67², 68, 69³, 70³, 74, 78, 84, 88, 89, 91, 93³, 94, 95, 96⁴, 99³, 100, 102, 103, 105, 106, 109, 110², 112², 113², 114², 115³, 116³, 119, 120, 121, 124³, 127², 128, 129, 130, 131², 132, 133, 134², 142, 144², 145, 148, 157, 159³, 162, 168, 169, 170², 178, 179, 180, 181², 183², 187, 188³, 189², 191⁵, 195, 197, 206, 207³, 212², 216, 219⁶, 221, 222, 223, 227, 228, 234⁴, 235, 236², 237², 241, 244, 245², 246, 249³, 250, 251, 252², 253³, 256, 267³, 270, 274, 275⁴, 276, 280, 281², 282, 285, 288, 289, 291², 299, 302, 304, 306², 310², 315³, 316⁴, 317³, 318, 319³, 321, 322, 323², 325, 326, 328, 330, 331², 335, 336, 337³, 343, 344³, 347, 348, 349, 352, 353³, 358³, 359, 360, 354, 355, 357², 364², 365², 368², 369, 371, 375, 376³, 381, 385, 386², 388, 393, 394³, 396, 403, 404², 407⁴, 409, 410, 413, 414, 420², 421², 423, 425, 427³, 428³, 431², 433², 434², 435, 436, 438, 441, 443, 444³, 445, 447⁴, 452⁴, 454, 455², 456, 457¹¹, 458², 459³, 460⁴, 461³, 462², 463, 465, 466³, 467², 468, 469², 470, 473, 472, 477, 481⁵, 482², 484, 488², 489, 490², 494², 495, 496, 497, 498², 499², 501², 502, 504, 505², 506, 507, 509, 514², 520², 521³, 522, 523, 524², 525³, 526, 528, 530², 536, 538, 539, 540, 543, 548, 549², 550², 551², 554, 555 **gibi gelmek** ...sanısı vermek, ... sanısı yaratmak. **DK** 170 **gibi olmak** Bir duruma, bir duyguya yaklaşmak. **DK** 62, 73, 75², 115, 130, 134, 135, 163, 167; **M3** 105, 176, 254, 506, 548

gidebilmek *(-e)* Gitme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 69, 79, 143; **M3** 304, 328, 369, 385, 386, 520, 529²

giderilme *a.* Giderilmek işi. **M3** 113

gidermek *(-i)* **1.** Dindirmek. **YS** 79; **2.** Ortadan kaldırmak, yok etmek. **DK** 79

gidilebilmek *(-e)* Gidilme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 69; **M3** 435

gidilmek *(-e)* Gitme işi yapılmak. **M3** 31,

269, 270

gidiş a. Gitme işi. **DK** 6, 110, 161, 169; **M3** 13, 132, 258, 311, 433, 483, 548

girdi a. *tic.* Bir üretimde yararlanılan para, gereç ve iş gücü, çıktı karşıtı.

→ **girdisi çıktısı**

girdisi çıktısı a. Bilinmeyen karışık yönler, ayrıntılar. **DK** 145

girdap a. *Fr. mec.* Tehlikeli yer veya durum. **M3** 159

girilebilmek (-e) Girilme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 291², 363, 491, 545

girilmek (-e) Girme işi yapılmak. **DK** 85²; **M3** 291

giriş a. Girme işi. **DK** 74, 265

girişilmek (-e) Girişme işi yapılmak. **M3** 43

girişme a. Girişmek işi, teşebbüs. **M3** 241

girişmek (-e) Başlamak. **DK** 19; **M3**

gitme a. Gitmek işi. **YS** 133; **DK** 49, 164; **M3** 209, 385, 398

gitmek (-e) **1.** Bir yere doğru yönelmek. **YS** 13, 22, 35, 49, 65, 91, 104, 105, 110, 116, 123; **DK** 5, 6, 7², 8, 11, 12³, 16, 17, 20, 21, 25, 32, 34, 36, 37, 39, 42³, 50², 51³, 60, 61², 62, 69, 70, 72², 78³, 82, 83, 88², 90, 97, 98², 99², 100³, 101, 107², 110, 113³, 115, 121, 123, 125, 129, 130, 131, 143, 152, 154, 155, 171, 172, 174; **M3** 16, 18, 34, 62, 73, 93, 118², 132, 158, 163, 164², 189, 197, 203, 206, 208, 235, 270, 302, 321, 325, 327, 330², 355, 357, 358, 372, 390, 396, 397, 428, 429, 465, 477, 521, 523, 548; **2. mec.** Bir duruma, bir sonuca ulaşmak, varmak. **YS** 13, 31, 69, 77, 123; **M3** 83, 105, 132, 183, 253⁵, 254, 327, 396, 399, 439, 443, 455, 461, 466, 533⁴, 534, 539, 542, 543, 545, 546; **3.** (*nsz*) Tüketilmek, harcanmak. **YS** 46, 74;

341², 366, 477

Giritli öz. a. Girit adası halkından olan kimse. **M3** 142, 443

girme a. Girmek işi. **DK** 86; **M3** 35, 108, 371², 498

girmek (-e) **1.** Dışarıdan içeriye girmek. **DK** 6, 10³, 33, 34², 48, 52, 54², 55, 62, 63², 82, 89, 110, 130; **2.** (*nsz*) Başlamak. **DK** 7, 30, 32; **M3** 39, 40, 41, 46, 98, 102, 111, 137, 158, 164, 189, 240, 247², 277, 301, 305, 318², 329, 334, 354, 362, 373, 454, 460, 472, 474, 482, 489, 494, 505, 527, 545; **3.** Katılmak, iltihak etmek. **DK** 30, 32, 85², 87, 88, 89, 125², 130, 131, 133, 138, 139, 144, 145, 153, 161, 162³, 164, 173, 178, 179, 180; **M3** 16, 28, 42², 62, 86², 112, 148, 188, 207, 260, 275, 277, 280, 291, 319, 354, 372, 380, 417, 448², 490, 496, 498, 533; **4.** Yeni bir duruma geçmek, dönüşmek. **M3** 280, 291

girye a. *Far.* Gözyaşı. **YS** 61

gitgide *zf.* Zaman ilerledikçe, giderek, gittikçe, ileride. **DK** 160, 179; **M3** 13, 29, 65, 538, 533

M3 206; **5.** (*nsz*) Ölmek. **YS** 123²; **6.** Herhangi bir durumda olmak. **DK** 30, 40, 90², 94, 98, 107, 109, 130², 133, 143, 151, 160², 161, 167², 169³; **M3** 70, 164, 177, 234, 304, 349, 353, 355, 386³, 427, 508³, 509, 525, 530³, 540; **7. yar.** Süreklilik fiilleri kurar. **YS** 116

→ **gitgide**

gitgide *zf.* Zaman ilerledikçe, giderek, gittikçe, ileride. **DK** 44

gittikçe *zf.* Zaman ilerledikçe, gitgide, giderek. **DK** 52; **M3** 16, 69, 232, 349, 383

giydirmeye a. Giydirmek işi. **M3** 539

giydirmek (-e) Giyme işini yaptırmak. **M3** 185, 243

giyim *a.* 1. Giyme biçimi: **DK** 28, 41, 51, 85, 116; 2. Giysi. **DK** 39; **M3** 35, 159

→ **giyim kuşam**

giyim kuşam *a.* Üst baş. **M3** 351

giyiniş *a.* Giyinme işi. **M3** 351

giyinme *a.* Giyinmek işi. **M3** 182

giyinmek (*nsz*) Giymek. **DK** 41

giyme *a.* Giymek işi. **M3** 189

giymek (*nsz*) Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek. **DK** 94, 142, 147; **M3** 207, 252, 319, 534, 536

gizlemek (*-i, -den*) Saklamak, görünmeyecek, belli olmayacak bir yere veya bir duruma koymak. **YS** 121; **M3** 109

gizlenmek (*-e*) 1. Bulunmak, var olmak. “Tonyukuk’un gizlenmiştir dehâ kanında, Bismark onun at uşağı olmaz yanında...” **YS** 24; 2. Kendi kendini gizlemek, saklanmak. **YS** 122; **DK** 124; **M3** 515, 549

Gizli Komünist Partisi *öz. a.* Türkiye’de 1920 yılında kurulan ilk komünist siyasi parti. “Gizli Komünist Partisi şefî olan Şefîk Hüsnü bir Selanik dönmesidir.” **M3** 340

gizli *sf.* Görünmez, belli olmaz bir durumda olan, **edimsel** karşıtı. **YS** 49; **DK** 12, 77, 96, 125, 129, 154, 163, 164, 165², 181,;2. Niteliği anlaşılmayan, bilinmeyen. **YS** 93, 131; **DK** 19; **M3** 21, 28, 74², 89, 97, 98, 109², 220, 228, 302, 319, 340, 344, 370, 372, 390, 454, 549 **gizli tutmak** Bir şeyi başkalarına duyurmamak, saklamak. **M3** 544

→ **gizli gizli, gizli kapaklı**

gizli gizli *zf.* Saklı olarak, saklayarak, gizli olarak, gizlice. “Selâm sana yavrusundan ayrılan kadın/Kim bilir sen

gizli gizli nasıl ağladın!” **YS** 46; **M3** 318

gizli kapaklı *sf.* Başkalarına duyurulmayan, kimseye haber verilmeyerek yapılan (iş). **DK** 20; **M3** 99

gizlice *zf.* Kimseye göstermeden, kimseye belli etmeksizin, gizli olarak, zuladan. **YS** 57; **DK** 14, 33, 78³, 87, 88, 91, 125, 153; **M3** 97, 109, 164

gocunmak (*nsz, -den*) Bir şeyden alınmak. **DK** 129; **M3** 387², 417

Goethe *öz. a.* Alman edebiyatçı, politikacı, ressam ve doğa bilimci (1749 - 1832). “Edebiyat dehası Goethe’nin Faust’u Türkçe’ye çevirmekle Türk eseri olmakla kalıyorsa başka anayasalardan aparılan ve aktarılan bu anayasa da öylece millî olamıyordu.” **M3** 537

Goluvalar *öz. a.* Hint-Avrupa dil ailesinin Kelt koluna bağlı bulunan Goluva dilini kullanan toplum. “Bu millet, adını Franklardan, dilini Lâtinlerden, mizacını da Goluvalardan alan bir topluluktur. Bu, bir karışmadır.” **M3** 418³

gonca *a. Far. bit. b.* Henüz açılmamış veya açılmak üzere olan çiçek, tomurcuk. **YS** 58

Gotlar *öz. a. tar.* Orta Çağda Orta Avrupa’da yaşayan bir ulus. “Roma, İran, Bizans, İspanya’daki Gotlar, Araplar ahlâklarının bozukluğu yüzünden battılar.” **M3** 157

göbek *a. top. b.* Kuşak, nesil, batın. **M3** 143, 276, 439

→ **göbeğine kadar**

göbeğine kadar *zf.* Bütünüyle. “Mehmed Beğ, bütün Osmanlı ülkesine, ta Edirne’ye kadar her çeşitten insanlar yollayarak propagandaya giriştiği gibi, demek ki İsa Beğ ülkesinin göbeğine kadar da adam sokmuştu.” **DK** 19

Göcenoğlu öz. a. **DK** 147, 148

göç a. Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhacere. **M3** 406 **göç etmek (veya eylemek)** Oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek. **M3** 533

göçebe sf. Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan (kimse veya topluluk), göçer, göçkün. **M3** 164, 212, 432²

göçebelik a. top. b. Bir toplumsal birliğin, yaşamak için gerekli kaynakları elde edebilmek üzere düzenli aralıklarla yer değiştirme geleneğinde veya alışkanlığında olması. **M3** 312

göçmek (-den, -e) 1. Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek. **YS** 89; **DK** 153; **M3** 348; 2. (nsz) Ölmek. **YS** 127 **göçüp gitmek** Ölmek. **M3** 330

göçmen sf. Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir. **M3** 549

göğüs a. Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer vb. organları içine alan bölümü, sine. **YS** 10, 20, 73; **DK** 18², 20, 44, 64, 88, 106, 109², 118, 136, 137, 167, 173², 174², 175, 180; **M3** 74², 75, 191, 448 **göğüs geçirmek** Üzülerek derinden soluk almak. **DK** 157; **M3** 195 **göğsü kabarmak** Övünç duymak, kıvanmak, iftihar etmek. **M3** 131, 292

→ **göğüs göğüse**

göğüs göğüse zf. Karşı karşıya, yüz yüze. **DK** 63, 64, 136

gök a. İçinde gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, sema, asuman, feza. **YS** 19, 22, 23, 32, 38, 53², 57², 58, 73, 100, 111, 112, 113², 116; **DK** 9, 21,

127, 128², 132, 148, 157, 167, 170; **M3** 290, 326, 498 **göğe yükseltmek** Onurlandırmak, gururlandırmak. “*Mâzi bizim alnımızı göğe yükseltir, Geçmişlerin gecesinden ışık alırız.*” **YS** 23; **M3** 26 (birini veya bir şeyi) göklere çıkarmak Aşırı derecede övmek. **M3** 48, 214, 291, 310

→ **gök gürültüsü, gök kubbe, göktaş, gök tuğ, gökyüzü**

Gök Alp öz. a. bk. **Ziya Gökalp**. **M3** 168, 171

Gök Börü öz. a. Türk efsane ve destanlarına göre 100 yılda bir veya iki kez görünen Bozkurt’un gök renginde; açık mavi olanı. “*Yok sayıp sen de bu rühsuz sürüyü Kılavuz yap ebedî Gök Börü’yü.*” **YS** 40²; **M3** 490²

gök gürültüsü a. Gök gürlemesi. **DK** 135

gök kubbe a. Gök. **YS** 45

gök tuğ a. Gök renkli tuğ sahibi. “*Saygı olsun bu çelik atlıların gök tuğuna/ Tuğu kaldırmış olan orduların başbuğuna.*” **YS** 42

Gökalp öz. a. bk. **Ziya Gökalp**. **M3** 41, 444², 485, 486³, 487², 493⁴, 494², 496³, 500

gökçek sf. hlk. Güzel, sevimli (kimse). **YS** 42

Gökçen öz. a. **DK** 71⁴, 72, 84, 106, 107, 109, 114², 115³, 116, 118², 119², 120³, 121², 122², 123, 124, 125⁷, 126, 127⁷, 128⁴, 130, 132⁴, 133, 143², 149, 150, 153², 154⁴, 155⁵, 156⁵, 158, 159, 160⁵, 162, 163⁶, 165², 166², 167², 168, 169², 170², 171³, 172², 173, 174⁴, 175⁵, 176⁵, 177⁶, 178³, 179², 180³, 181⁶, 182

Gökçen öz. a. **YS** 28⁵

Gökçen Kız öz. a. bk. **Gökçen**. **DK** 71, 72², 73, 84², 100³, 105², 106², 109³, 110², 111³, 113, 114, 115, 116, 119, 121, 124²,

126³, 128, 130, 141, 162, 170

Gökçen Pınarı öz. a. **DK** 128, 133

göktaşı a. *gök* b. Gezegenlerin arasında hareket eden, tümüyle gaz durumuna geçmeden yeryüzüne ulaşan katı cisim, hava taşı, şimşek taşı, uzay taşı, meteor, meteor taşı, meteorit. **M3** 35

Göktürk öz. a. tar. VI-VIII. yüzyıllarda Moğolistan ve Orta Asya'da yaşamış eski bir Türk ulusu ve bu ulustan olan kimse, Köktürk. **YS** 39, 42; **M3** 408

Göktürkler öz. a. Türkistan ve Çin'de hükümdarlık sürmüş bir Türk devleti (552-744). "*Gök Türklerle Romalılar karşılaşmalı...*" **YS** 32; **M3** 98, 471

gökyüzü a. Atmosferin gözle görünen bölümü. **DK** 6, 178

göl a. *coğ* **1.** Oluşması genellikle tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı olan, toprakla çevrili, derin ve geniş, tuzlu veya tuzsuz durgun su örtüsü. **YS** 12; **DK** 60; **M3** 285, 286, 291, 293; **2.** *mec.* Basit, sıradan. "*Bizim yanık Füzûlî'miz engin biz deniz/ Karşısında bir göl kalır sizin Dante'niz!*" **YS** 33

gölge a. **1.** Saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık. **DK** 104, 106, 116, 128², 129, 167, 170²; **M3** 46, 290, 291, 292³, **2.** *mec.* Koruma, kayırma himaye. **YS** 40, 81; **M3** 173 **gölge (birini veya bir şeyi) gölgede bırakmak** Ondan daha üstün bir düzeye yükselmek, ondan çok daha başarılı olmak. **DK** 133

gölgelik a. Kazıkların ve belli kalınlıktaki dikmelerin üzerine bindirilmiş bir tür demir veya ahşap çardak, sayeban, pergola. **DK** 43

gömebilmek (-i, -e) Gömme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 35

gömlek a. Vücudun üst kısmına giyilen kollu veya yarım kollu, yakalı giysi. **DK**

65, 174

gömmek (-i, -e) **1.** Yerin altına koyarak üstünü toprakla örtmek. **YS** 23; **DK** 36, 142; **M3** 500 (-i, -den) **2.** *mec.* İlişisini koparmak, yok saymak. "*Gömdüm kara topraklara melekten iyi, Perilerden nazlı, güzel bir sevgiliyi.*" **YS** 21

gömülme a. Gömülmek işi. **M3** 552

gömülmek (-e) *mec.* Bir şeyin derinliğine inmek. **YS** 116; **2.** Yok olmak, kaybolmak, görünmez olmak. **M3** 196², 241, 361

gömülü *sf.* **1.** Gömülmüş olan, toprak altında saklanmış olan, metfun. **YS** 25; **2.** *sf. mec.* İlişkisi koparılmış, yok sayılmış, unutulmuş. "*Yere batsın bu toprakla bu korkunç mâzi! Orda çünkü sevgilimle sevgim gömülü*" **YS** 21

gönderebilmek (-i, -e) Gönderme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 91

gönderilmek (-e) Gönderme işi yapılmak veya gönderme işine konu olmak. **M3** 51, 390, 516

gönderme a. Göndermek işi, irsal. **M3** 234², 303, 482

göndermek (-i, -e) Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek. **DK** 11, 17, 51, 59, 61, 82², 91; **M3** 51, 303, 307, 336, 492, 462, 482², 489², 506, 549²

göndertmek (-i, -e) Gönderme işini yaptırmak. **M3** 49

gönül a. **1.** Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı. **YS** 9, 13, 22, 32, 40³, 41², 45², 47, 48, 49, 58³, 61³, 62², 63, 67, 81, 83, 86, 88, 90, 98, 100, 103, 104, 107², 112, 113, 115, 116, 120², 121, 122⁴, 131; **DK** 43, 72, 107, 109, 117, 122⁵, 127³, 128, 130, 132, 148, 155, 160, 167, 170, 171, 172²; **M3** 13, 28, 33, 36, 114, 115², 124, 136, 163, 173, 234, 240, 241², 287, 293²

307, 397, 417³, 418, 458, 499, 505, 523, 530²; **2. mec.** İstek, arzu. **DK 42 gönlü kanmak** Bir işle ilgili kaygısı kalmamak, mutmain olmak, müsterih olmak. **YS 85, 102 gönlü paslanmak** Yaşamaya karşı sevgi ve isteğini azaltmak. “*Kız sevmeyen erin gönlü paslanır, Paslanır da imil imil yaslanır.*” **YS 28 (bir şeyde) gönlü olmak** Sevip istemek. **DK 166, 168 gönlü sızlamak** Çok üzölmek. “*Birden bire, içinden gelen bir dürtüyle başını geriye çevirerek batıya baktı ve ağaran gün altında Yassı Tepe’yi görerek gönlü sızladı*” **DK 115 gönlü tutulmak** Birine sevgiyle bağlanmak, gönöl vermek, sevgi ve bağlılık duymak. “*Oysaki bu kız artık Deli Kurt için kutlu bir varlıktı. Ona bütün gönlü ile tutulmuş, bağlanmıştı.*” **DK 172 gönlü yıkanmak** Rahat ve huzurlu olmak, içi rahat olmak, dertsiz olmak. “*Sandım ki rûhumda yükseldi mehtap/ Gönlümü yıkayan bir seldi mehtap.*” **YS 62 gönlünde duymak** Sezmemek, fark etmek, hissetmek. “*Kız sustu. Fakat Deli Kurt, türküyü hala gönlünde duyuyordu. O nasıl sestü ki ?*” **DK 122 gönlünde güneş ve ay batmak** Umudu kalmamak, umudunu kesmek, beklentisi, umudu gerçekleşmemek, hayal kırıklığına uğramak. “*Gönlümde güneşler ve aylar battı/ Yıldızlar derdime yeni dert kattı.*” **YS 58 gönlünde yatmak** İçinde bulundurmak, var olmak. “*Darbeyle gönüllerde yatan ölkü silinmez/ Atsız yere düşmekle bu bayrak yere inmez!*” **YS 81; M3 239, 280 gönlünden geçirmek (veya geçmek)** Bir şeyin olmasını veya bir şey yapmayı istemek. **DK 139 gönlüne od (veya ateş) düşmek** Büyük bir acı, üzüntü veya sevginin etkisi altına girmek. “*Gönlü bu, ateş düşmeye görsün, kaza bela dinler mi ?*” **DK 109, 122 gönlünü hoş etmek** Birinin dileğini yerine getirerek onu sevindirmek. **DK 69 gönöl açmak** İnsanın iç sıkıntısını gidermek, iç açmak. **YS 57 gönöl (veya gönlünü) almak** Sevindirmek. **M3 24 gönöl akıtmak** Âşık olmak, sevmek. **DK 121 gönöl bağlamak** Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak. **YS 37 gönölde cınlamak** Gönölde yankılanmak, etki bırakmak, iz bırakmak,

tesir etmek. “*Mestim bugün aşkınla ay yüzlü güzel konçuy/ Gönlümde esip çınla, ay yüzlü güzel konçuy.*” **YS 119 gönölde esmek** Gönöl okşamak, birini hoş bir söz veya davranışla sevindirmek, iltifat etmek. “*Mestim bugün aşkınla ay yüzlü güzel konçuy/ Gönlümde esip çınla, ay yüzlü güzel konçuy.*” **YS 119 gönölde yer bulmak (veya etmek)** Birisi veya herkes tarafından çok sevilir, sayılır olmak, somut, soyut kalıcı etki bırakmak, iz bırakmak, iyice yerleşmek. “*Yer bulmasın gönlünde ne ihtiras, ne haset. Sen bütün varlığıyla yurdumuzun malısın.*” **YS 71; DK 116 gönölünden uzak olmak** Sevimekten yoksun kalmak, sevimemek. “*Ölkü yolunda ölenlerin, ebedi karanlık içinde kaybolurken hafızalarda bir ışık gibi parlamaları güzel, fakat hafızalardan ve gönüllerden de uzakta bulunarak karanlıkta bir olmaları ondan daha güzeldir.*” **M3 115 gönöl çekmek** İmrenip istemek. **M3 386, 530 gönöllemi dalgalandırmak** Etkiye uğratmak, etki bırakmak, iz bırakmak, tesir etmek. “*Geri dönerek Deli Kurt’la yüz yüze geldi. Peçeliydi. Gönöllemi dalgalandıran sesiyle...*” **DK 170**

→ **gönöl alıcı, gönöl birliğı, gönöl borası, gönöl çalkantısı, gönöl ferahlığı, gönöl hoşluğu, gönöl mülkü, gönöl rahatlığı, gönöl yarası**

gönöl alıcı a. Etkileyici biçimde olan. “*Deli Kurt, onu seyrediyordu. Yine başında borkü vardı ve saçları omuzlarından aşağıya doğru iniyordu. Kemerinde bıçak sallanıyordu. Ay ışığı altında o kadar gönöl alıcı ve göz kamaştırıcı idi ki, Deli Kurt yine sarhoşluk duymaya başlamıştı.*” **DK 171**

gönöl birliğı a. mec. Duygusal anlaşma. **YS 45², 46; M3 111, 417, 427**

gönöl borası a. mec. İstek, arzu, duygu ve hislerin çokluğu, coşkunluğu. “*Üstünde esse de kasırga, tipi/ Neyleyim, gönlümün borası değil.*” **YS 87**

gönöl çalkantısı a. mec. Bir şeye karşı

ilgi duyma veya aşk ile sevmeye başlama.
“Bir perdenin arkasından geliyor gibiydi.
Güçde güzelleşiyor, gönül çalkantıları
yaratıyordu.” **DK** 179

gönül ferahlığı *a. mec.* İç rahatlığı,
dertsizlik. **DK** 37

gönül hoşluğu *a. mec.* Rahat ve huzurlu
olma. **DK** 98

gönül mülkü *a. mec.* Gönül zenginliği.
“Vur şanlı silâhınla gönül mülkü düzelsin/
Sen öldürüyorken de, vururken de
güzelsin!” **YS** 122

gönül rahatlığı *a.* İç rahatlığı, iç huzuru,
baş dinçliği, huzur. **DK** 31, 127

gönül yanıklığı *a. mec.* Severek
bağlanma, içten sevme, âşık olma. “Deli
Kurt kendisinin gönül yanıklığından daha
üstününü kabul edemezdi. Birden deliliği
tutarak ayağa fırladı.” **DK** 129

gönül yarası *a. mec.* Bir kimseyi derin
üzüntü içinde bırakan acı, dil yarası;
gönül belası, gönül yarası, içsel üzüntü.
YS 21², 48

gönüllü *sf.* Bir işi yapmayı hiçbir
yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen.
M3 203, 532

göre *zf.* Bir şeye uygun olarak, bir şey
uyarınca, gereğince. **DK** 52, 88, 111, 114,
124, 152, 154, 164, 166², 169; **M3** 11²,
16, 31, 46, 47, 51, 58, 69², 70, 91², 104,
105, 106, 108, 109, 118², 119, 122³, 123,
124, 125², 130, 133³, 146, 147², 148, 154,
179, 184, 200, 213, 214, 223, 233², 241,
243, 268, 283, 291, 307, 316, 321, 327,
329, 331, 333, 334, 361, 362², 364, 368,
370², 377, 390, 397, 408², 409, 415, 423,
426², 427, 430², 432, 434, 435², 439, 447,
453, 455, 470, 482, 486, 489, 490, 492,
496, 497, 498, 501², 502², 504, 505, 508,
509², 510², 515, 520, 521, 526², 528², 532,
533², 534, 542², 547³

görebilmek *(-i)* Görme imkânı veya
olasılığı bulunmak. **DK** 61, 99, 136, 167,

168, 169; **M3** 13, 55, 225, 357, 447, 499,
511, 525

görenek *a. top. b.* Bir şeyi eskiden beri
görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, âdet.
DK 14, 151²; **M3** 159, 537

görev *a.* Bir nesne veya bir kimsenin
yaptığı iş. **YS** 40²; **M3** 542

görgü *a.* Bir toplum içinde var olan ve
uyulması gereken saygı ve incelik
davranışları, terbiye. **M3** 63, 153², 154,
267, 270, 398, 500

→ **görgü tanığı**

görgü tanığı *a. huk.* Bulunduğu yerde
gerçekleşen olayı yakından gören kimse.
M3 524

görgülü *sf.* Görgüsü olan. **DK** 23

görgüsüz *sf.* Görgüsü olmayan. **M3** 168

görme *a.* Görmek işi, rüyet. **DK** 66, 81,
83², 87, 88, 89³, 91, 98², 102, 103², 104,
106³, 109², 114, 115, 116, 117³, 111, 112,
119², 121², 128, 129², 131, 135, , 139,
142², 144, 160², 161², 162, 167, 170, 174,
175, 180, 181

görmek *(-i)* Göz yardımıyla bir şeyin
varlığını algılamak, seçmek. **YS** 14, 32,
37, 40, 42, 58, 92, 107², 117, 122; **DK** 7,
10, 17, 20, 21, 24, 25³, 27, 28², 29³, 30,
32, 41, 42², 43⁴, 44², 45², 46⁵, 48², 50²,
51², 53, 54², 55, 57, 59, 60, 61, 62, 3, 66,
69, 71⁴, 72, 74, 78, 79, 89, 98, 100, 101,
102, 111, 112, 114³, 115, 116², 117, 120,
127², 129, 133, 138, 140, 142, 156, 157,
162, 173², 177; **M3** 15, 19, 21, 27, 29, 31,
35, 57², 58, 63, 66, 73, 79², 84, 86, 115,
130, 142, 155, 158, 159³, 171, 168, 171,
185, 189, 197, 198, 207, 220, 223, 227,
267, 285, 287, 312, 320, 347, 357, 366,
370, 371, 372², 376, 394, 412, 413, 433,
435, 438, 440, 441, 458, 459, 494², 503,
504, 505, 507, 525, 527, 532; **2.** Anlamak,
kavramak, sezme. **DK** 30, 88, 89, 97, 99,
105, 106, 107, 109², 110³, 111², 115, 116²,
117², 118², 119², 122, 131, 134, 141, 145,

146, 150, 152², 156, 168², 170, 171, 173³, 174, 175, 176, 178, 179, 181; **M3** 15, 16, 19, 28, 36, 46, 53, 59, 93, 98, 100, 124, 132, 135, 142, 149, 154², 155², 157², 162, 169, 170, 174, 178, 183, 188, 195, 196, 197², 212³, 236, 279², 298, 305, 316, 336, 337, 352, 375, 386, 389, 390, 398, 412, 430, 438, 441, 490, 491, 492, 502, 503, 506, 509, 510, 512, 524, 530, 539, 541², 542, 543, 544, 546, 554; **3.** (-den) Almak. **M3** 270, 327, 477; **4.** yar. Kök veya gövdeleri sonuna -a (-e) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur. “Görmüyorsan gönlümüzün içini, körsün/Kılıçlarımız kınlarından çıkmayagörsün!” **YS** 32, 132 **görmezden gelmek** Görmemiş gibi yapmak, farkında değilmişçesine davranmak. **DK** 93; **M3** 58, 371 **...-meye görsün (veya gör)** Söz konusu eylemin doğuracağı sonuca kesinlik kazandırmak için kullanılan bir söz. **M3** 75

→ **göre göre, göregelmek**

göre göre *zf.* Sık sık, belli ve apaçık olarak. “Bunu söylerken de kırk kişilik bölüğün pusatlarına bir göz fırlattı ve göre göre, bu düzgün pusatlar arasında, Deli Kurt’un kemerine sokulmuş kavalı gördü.” **DK** 48; **M3** 212, 398, 543

göregelmek (*nsz*) Başlangıcından beri aynı biçimde sürmek, devam etmek. “Soyumuz Uygur’dur. Ta Kamlançu ülkesinden beri böyle göregelmişiz.” **DK** 164

görülmek (*nsz*) **1.** Bir şeyin bulunduğu anlaşılma, karşılaşılmak, rastlanma. **YS** 122; **DK** 22, 27, 35, **M3** 13, 18, 21, 52, 110, 119, 126, 137, 190, 226, 231, 285, 256, 309, 319, 363, 376², 406, 452, 463, 475, 483, 543, 547, 548, 555; **2.** Göz yardımıyla bir şey, bir varlık algılanma, seçilme. **DK** 87, 117, 128², 135, 157, 169; **M3** 43, 57, 59, 86, 87, 116, 136, 157, 228, 237, 269, 273, 274, 275, 286, 299, 316, 354, 358, 397, 406, 434, 437, 439, 457, 475, 486, 487, 495, 505², 523, 531

görülmemiş *sf.* O güne kadar

karşılaşılmamış, şaşılacak nitelikte olan. **DK** 31, 157; **M3** 89, 97, 291, 301, 305, 330, 445, 468, 533

görünme *a.* Görünmek işi. **DK** 90, 101; **M3** 287, 311, 495²

görünmek (*nsz*) **1.** Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek. **YS** 105³, 106, 121; **DK** 12, 16, 33, 66, 74, 75, 78, 92, 105, 111, 125, 126, 129, 132, 145, 168, 169; **2.** İzlenim uyandırmak. **YS** 106; **DK** 84, 124; **M3** 91, 103, 168², 170, 180, 195, 245, 281, 321, 322, 372, 421², 453, 460, 542, 545

görünüş *a.* **1.** Görünme işi. **DK** 93, 151; **M3** 17, 207, 306, 334, 358, 441, 442, 465, 520, 536, 539, 547; **2.** Gözün ilk bakışta veya zihnin dolaysız olarak algıladığı şey. **DK** 52

görünümlü *sf.* Herhangi bir biçimde görünüşü olan. **DK** 53

görünüşte *zf.* Dıştan görüldüğüne göre, görünene inanmak gerekirse, görünene bakılırsa. **M3** 466

görüş *a. mec.* Bir olay, varlık veya düşünce üzerinde varılan yargı, fikir. **DK** 177; **M3** 13, 46, 47, 105², 107, 118², 233, 281, 376, 403, 412, 442, 524

görüşebilmek (*-le*) Görüşme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 94,

görüşmek (*-i*) Bir iş, bir konu üzerinde karşılıklı düşüncelerini ileri sürmek, tartışmak, müzakere etmek. **DK** 82, 139; **M3** 417, 551

görüşme *a.* Görüşmek işi, mülakat, müzakere. **M3** 311

gösterebilmek (*-i, -e*) Gösterme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 130, 198, 264, 268, 290, 299, 370, 423

gösteri *a.* **1.** İlgi, dikkat çekmek için bir topluluk önünde gösterilen beceri veya oyun. **DK** 17; **2.** Bir istek veya karşı

görüşün, halkın ilgisini çekecek biçimde topluca ve açıkça yapılması, nümayiş. **M3** 18, 366 **gösteri yapmak** Düşüncelerini halka veya yetkililere duyurmak için bir araya gelerek eylemde bulunmak. **M3** 367², 421

gösterici *a.* Gösteri yapan kimse, gösteri adamı, nümayişçi. **M3** 367

gösterilebilmek (*nsz,-e*) Gösterilme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 177, 273, 304, 466, 476²

gösterilme *a.* Gösterilmek işi. **M3** 246

gösterilmek (*nsz,-e*) Görülmesi sağlanmak. **DK** 30, 66; **M3** 80, 116, 154, 159, 188, 189, 288, 353

gösteriş *a.* Başkalarını aldatmak, şaşırtmak, korkutmak veya kendini beğendirmek için birinin yaptığı yapay davranış, çalım, alım çalım, kurum. **M3** 13, 111, 142, 169, 190, 223, 252 **gösteriş yapmak** Başkalarını aldatmak, şaşırtmak, korkutmak veya kendini beğendirmek için yapay davranmak. **M3** 354

gösterişli *sf.* Görkemli. **DK** 53, 162; **M3** 212, 144

gösterişsiz *sf.* Gösterişi olmayan, mütevazı. **DK** 37

gösterme *a.* Göstermek işi. **DK** 89, 179; **M3** 61, 132, 150, 168², 176, 187, 201, 371, 420, 423, 424, 426, 427, 455, 483, 490, 502, 514

göstermek (*-i*) 1. Belirtmek, anlatmak. **DK** 31, 46², 51, 52, 53, 54, 61, 64², 71, 72, 108, 119, 120, 146, 162, 166; **M3** 98, 109, 130³, 109, 113, 211, 302, 328, 346, 367, 373, 388, 508, 514; 2. Birini veya bir şeyi işaretle belirtmek. **DK** 5, 36, 37, 88, 100, 101, 109, 112, 119, 121, 134, 135, 137, 143, 152; **M3** 282, 459²; 3. Herhangi bir biçimde değerlendirmeye yol açmak. **M3** 11, 15, 21², 39, 51, 59, 64, 80, 86, 96, 98, 100, 103, 109, 112, 113, 121, 129, 130⁴, 131, 133, 143, 144, 145, 164, 167,

168, 173, 176, 178, 186, 197, 207, 214, 222, 240, 251, 252, 259, 263, 267, 280, 283, 298, 299, 302², 304, 318², 320², 321, 322, 329, 330, 331, 333, 334, 340, 347, 352, 358, 359², 361, 368, 376, 382, 388, 397, 398, 404², 409, 413, 423, 426, 428, 435, 444², 452², 459, 460, 463, 487³, 498², 500², 510, 515, 520, 522, 526, 533, 535, 550, 551, 552, 553², 554, 557; 4. (*-e*) *mec.* Sert bir biçimde karşılık vermek. **YS** 55

göstermelik *sf. mec.* Gerekli olduğu için değil, iş olsun diye yapılan. **M3** 318, 397

götürme *a.* Götürmek işi. **DK** 171

götürmek (*-i*) Taşımak, ulaştırmak veya koymak. **YS** 91; **DK** 10, 16, 17, 19, 42, 44, 78, 81, 88, 94, 103, 105, 111, 112, 133, 134, 137, 141, 147, 160², 161, 175², 178, 545; **M3** 311, 335; 2. (*-e*) Bir sonuca vardırılmak. **M3** 80, 244, 301, 302, 495

götürülebilirlik (*-i, -den; -e*) Götürülme imkânı veya olasılığı bulunmak. "Kasketin sırası değil; otobüse atla, hastaneye yetişelim" demelerine karşı, şerefi demek olan kasketini yerde bırakmayacağı cevabını vermiş, hastahaneye götürülebilmişse de kurtarılamayarak ölmüştü." **M3** 231, 527

götürülmek (*-den, -e*) Götürme işi yapılmak veya götürme işine konu olmak. **DK** 68

götürüş *a.* Götürme işi. **DK** 5

gövde *a. anat. 1.* İnsan bedeninde baş, kol ve bacaklar dışında kalan bölüm. **YS** 12, 33; **DK** 20, 35, 64, 60, 133; **M3** 30, 287, 318; 2. *a.* Bir şeyin asıl bölümü. **YS** 48; 3. *bit. b.* Ağaç ve bitkilerin dallarının dışında kalan ana bölümü. **DK** 24

göz *a. anat. 1.* Görme organı. **YS** 10, 16, 35, 58, 62, 69², 80, 85², 90, 92², 106, 111, 119, 121, 122⁴; **DK** 6, 7², 8, 9, 11, 12², 21, 25, 28, 34², 35, 36, 39, 41, 45³, 50, 51², 52, 56, 57², 61, 65, 69², 73, 80, 83, 84, 85², 90, 96, 97, 98, 103, 106², 107², 108⁵,

109², 111⁵, 112², 114⁴, 115, 117², 118², 119², 120², 121², 123², 125³, 127², 128, 131, 134, 137², 141, 142, 154², 155³, 156, 157³, 158, 161, 162, 163², 164, 168, 174⁷, 175⁵, 180, 210; **M3** 39, 65, 79², 94, 99, 109, 110, 133, 156, 158², 164², 168, 197, 199, 206, 223, 232, 335, 355, 386, 398, 441, 472, 488, 508, 524, 530, 532, 537 göz atmak kısa bir süre, fazla dikkat etmeden bakıvermek. **DK** 65 **göz (veya gözler) önüne sermek** Açıklamak, sergilemek, göstermek, tanıtmak. **M3** 38, 373 **göz dikmek** Bir şeyi ele geçirme isteğine kapılmak. **DK** 44, 54 **göz gezdirmek** derinlemesine incelemeyen okumak. **DK** 66; **M3** 171 **göz kamaştırmak** Kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak. **DK** 25, 106², 118; **M3** 199 **göz kırpmadan 1.** Duraksamadan, çekinmeden. **YS** 12, 49, 80, 107; **DK** 138; 2. Cesaretle, yüreklilikle, yiğitlikle, korkmadan korkusuz. “*Oka ve kılıca göz kırpmadan bakan Türk sen değil misin ?*” **DK** 117; **M3** 182 **göz kırpmamak** Uyumamak. **DK** 114 **göz yummak** Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak. **M3** 169, 268, 302, 310, 311, 323, 370, 432 **gözden (veya gözünden) düşmek** Bir kişi veya şey değerini yitirmek, rağbet görmemek. **M3** 322, 345, 542 **gözden (veya gözünden) kaçmak** Görülmemek, farkına varılmamak. **YS** 89; **DK** 51, 124, 154; **M3** 113 **gözden geçirmek** Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek. **M3** 299 **göze almak** Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek. **DK** 31; **M3** 12, 26, 37², 62, 183, 203, 264, 283, 376, 436, 552 **göze batmak** tedirgin etmek, uygunsuz veya yakışıksız görünmek. **M3** 155 **göze çarpmak** dikkati üzerine çekmek. **DK** 139; **M3** 39, 187, 274, 317, 383, 488, 489, 520, 540 **göze görünmek** Belli, açık olmak. **DK** 90 **gözle görülür elle tutulur hâle gelmek** Çok açık bir biçimde görülmek, herkes tarafından bilinmek. **M3** 221 **gözleri dolmak (veya dolu dolu olmak)** Ağlayacak kadar duygulanmak. **YS** 64 **gözleri dönmek** Aşırı ateşten veya

can çekişirken gözlerin renkli bölümü kapakların altında kalarak görünmemek. **M3** 387, 468, 473 **gözleri kapanmak** Çok uykusu gelmek. **DK** 179 **gözleri şimşeklenmek** Öfke ve telaşla bakmak. “*Çakır, bir adım geri fırlayarak bıçağını sıyırdı ve omuzundaki yaranın acısıyla gözleri şimşeklenerek karşısındakilere baktı*” **DK** 28 **gözlerine inanmamak** Hiç umulmayan, hiç beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırarak. **DK** 28 **gözlerine kara perde gerilmek** Ölmek. “*Gözlerine kara perde gerildi Yiğit başı düşüp kaldı.*” **YS** 30 **gözlerini dikmek 1.** Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak. **M3** 247; 2. Dikkatlice bakmak. “*Kuşkulu bir hali vardı. İkide bir arkasına bakarak gözlerini zifiri karanlığa dikmesi bir şeyden çekindiğini gösteriyordu*” **DK** 5, 7, 89, 108, 116, 130, 155, 178 **gözlerini fal taşı gibi açmak** Şaşkınlıkla, hayretle bakmak. **DK** 147; **M3** 532 **gözlerini gezdirmek** Derinlemesine incelemeyen okumak. **DK** 127 **gözlerini kaçırmak** Biriyle göz göze gelmemek için gözlerini başka tarafa çevirmek. **M3** 340 **gözlerini kapamak** Ölmek. **DK** 125, 179 **gözü (veya gözleri) açılmak** İyiyi kötüyü veya kendisine yarayanı ayırt eder duruma gelmek. **DK** 103; **M3** 235, 341 **gözü (veya gözleri) kamaşmak** Çok etkilenmek. **YS** 25; **DK** 45, 108, 117, 114, 120, 174; **M3** 124, 195 **gözü (veya gözleri) kararmak** başı dönmek, hafif baygınlık geçirmek. **DK** 137 **(bir şeyde) gözü olmak** bir şeyi ele geçirmek isteği beslemek. **M3** 89, 245, 556 **gözü (veya gözleri) sisli (olmak)** Hayale dalmak, dalgınlaşmak. “*Atsız dağdı, geldi kıışı/ Başı duman, gözü sisli...*” **YS** 104 **gözü arkada kalmak** Bırakılan bir şey veya kimse ile ilgili tedirginliği sürmek. **DK** 15 **gözü arkaya dönmek** Bırakılan bir şey veya kimse ile ilgili tedirginliğini sürdürmek. “*O sarayda bulunca tanrılaşan erleri Artık gözüm arkaya bir daha dönmeyecek.*” **YS** 14 **gözü bulanmak** Bulanık görmeye başlamak. **M3** 319 **gözü dalmak** Gözü bir noktaya dikili olarak dalgın dalgın bakmak. **YS** 27

gözü değmek Uğursuzluk, kötölük getirdiğine inanılan kıskanç veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşürmek. **DK** 104 **gözü dünyayı görmemek** Hiç kimseye, hiçbir şeye önem, değer vermemek. **DK** 71 **gözü gönlü çelinmek** Aldanmak, kapılmak. "Sazlar var. Durmadan gurbeti çalar/ Hayâl var: Gözümü, gönlümü çeler" **YS** 69 **gözü görmemek** Görmez olmak. **DK** 35 **gözü hiçbir şey görmemek** Heyecana kapılıp başka hiçbir şeyle uğraşamaz duruma gelmek. **DK** 107 **gözü kızmak** Gözü hiçbir şey görmeyecek ölçüde öfkelenmek. **DK** 18 **(bir şeyde) gözü olmak** Bir şeyi ele geçirmek isteği beslemek. **DK** 71 **gözün alabildiğine** Gözün görebileceği en uzak yerlere değin. **DK** 225 **gözünde büyötmek** Bir kimseyi, olayı veya şeyi abartmak. **M3** 419 **gözünden perde kalkmak** Dünyayı manevi gerçeklerle görmek. " *Deli Kurt, gözünden perde kalkmış bir insan gibiydi. Fakat görmek istediği şeyi henüz bütün çıplaklığıyla seçemiyordu.*" **DK** 156 **(birinin) gözüne girmek** Sevgi ve ilgisini kazanmak. **M3** 420 **gözüne kestirmek** Uygun bulmak, elverişli görmek. **DK** 49 **gözünü** (veya **gözlerini dikmek** Dikkatle bakmak, gözünü ayırmadan bir yere veya bir kimseye bakmak. **DK** 35, 105, 137; **M3** 153, 382 **gözünü** (veya **gözlerini**) **açmak** 1. Kendine gelmek, ayılmak. **DK** 137, 176; 2. uyanık, dikkatli bulunmak. **M3** 333, 397 **(bir şey) gözünü almak** Şiddetli ışık sebebiyle gözü iyi göremez duruma getirmek. **DK** 117 **gözünü ayırmamak** Bir şeye sürekli olarak bakmaktan kendini alamamak. **DK** 103, 117 gözünü yummak Ölmek. **YS** 107 **gözünün içine baka baka** Cesaret ve soğukkanlılıkla. **M3** 425

→ *göz alıcı, göz göze, göz kamaştırıcı, göz kırpmadan, göz önü, göz pınarı gözü kapalı, gözü pek, gözyaşı*

göz alıcı *sf.* Güzelliği ile ilgi çeken, alımlı, göze çarpan. **DK** 43; **M3** 351, 352

göz atmak kısa bir süre, fazla dikkat

etmeden bakıvermek. **DK** 102; **M3** 24, 303

göz göze *zf.* Birbirine bakar bir biçimde. **göz göze gelmek** Her iki tarafın bakışları karşılaşmak. **DK** 106², 114

göz kamaştırıcı *sf. mec.* Muhteşem, çok güzel, parlak, görkemli. **DK** 171

göz önü *a.* Görülebilen yakın yer. **DK** 70; **M3** 53, 132, 178, 331, 406 **göz önüne almak** Önceden düşünmek, hesaplamak, dikkate almak. **M3** 191

göz pınarı *a.* Gözyaşı bezlerinin salgıladığı sıvıyı toplayan, gözün burun tarafındaki bölümü. **DK** 72

gözü kapalı *zf.* 1. Düşünmeden, duraksamadan. **M3** 508; 2. *sf. mec.* Çevresinde olanlardan haberi olmayan (kimse). **M3** 249, 352

gözü pek *sf.* Korkusuz. **DK** 23, 162; **M3** 438 **gözü pek olmak** Cesur, korkusuz olmak. **DK** 15

gözyaşı *a.* Gözyaşı bezlerinin salgıladığı, bazı etkilerle akan duru sıvı damlacıklarından her biri, yaş. **YS** 46, 71; **DK** 34, 45, 72²

gözlemci *a.* Dikkatle, eleştirici bir gözle gözlem yapan kimse, müşahit. **M3** 367

gözetilmek (*nsz*) Gözetme işi yapılmak veya gözetme işine konu olmak. **M3** 275

gözlemek (*-i*) 1. Bir şeyin olmasını veya bir kimsenin gelmesini beklemek, intizar etmek. **YS** 9; **DK** 42; 2. İncelemek, araştırmak. **M3** 232

gözlü *sf.* Herhangi bir biçimde veya renkte gözü olan. **YS** 10; **DK** 171; **M3** 197

gözü keskin *sf.* Çok iyi gören (kimse). **DK** 48, 51

gözü peklik *a.* Gözü pek olma durumu.

DK 58

gözükme *a.* Gözükmek işi. **M3** 67, 98, 325

gözükmek (*nsz*) Görünmek. **YS** 41; **DK** 7, 8, 44, 62, 71, 78, 108, 170; **M3** 13, 59, 94, 99, 104, 108², 180, 230, 288, 306, 322, 326, 344, 345, 395, 396, 448, 515, 524, 535, 539

gram *a.* *Fr.* Kilogramın binde biri değerindeki ağırlık ölçüsü birimi. **M3** 419²

gramer *a.* *Fr.* Dil bilgisi. **M3** 188, 189, 190⁴, 270, 274, 460

Grek *öz. a.* *Fr.* Eski Yunan, Helen. **M3** 408

grev *a.* *Fr.* İş bırakımı. **M3** 354²

grip *a.* *Fr. tıp* Yorgunluk, kırıklık, kas ağrıları, ateş vb. belirtileri olan, bulaşıcı, salgın hastalık, paçavra hastalığı, enflüanza. **M3** 127

grup *a.* *Fr.* Ortak özellikleri olan varlıklar, nesnel bütünü. **M3** 18, 60, 62², 73, 119, 120, 341⁵, 343³, 353, 370, 417, 419², 421, 439, 466, 526

Guevera *öz. a.* Arjantinli doktor, Marksist-Leninist politikacı (1928 - 1967). “*Milliyetçilik, Bolivya dağlarında öldürülen Arjantinli maceracı serseri Guevera için zırlayıp da sıra Kazak kahramanı Osman Batur’a gelince susmak hiç değildir.*” **M3** 121

gurbet *a.* *Ar.* Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, gurbetlik. **YS** 13, 65, 78, 100; **DK** 11 **gurbete çıkmak** Doğup yaşanılan yerden uzaklaşmak. **YS** 86 **gurbeti çalmak** Gurbetten dem vurmak. “*Sazlar var: Durmadan gurbeti çalar/ Hayâl var: Gözüümü, gönlümü çeler*” **YS** 69

gurup *a.* *bk. grup.* **M3** 16, 274

gurur *a.* *Ar.* Kendini beğenme, büyülenme, benlik, kibir. **M3** 162, 394², 441, 511 **gurur vermek** Gururlandırmak, gururlanmasına yol açmak, gururlanmasını sağlamak. “*Japon savunmasına hiçbir yararı dokunmamışsa da, temsil ettiği kahramanlık ruhu ile Japon milletine şeref ve gurur vermiş, tarihe ebedi bir kahraman olarak geçmiştir.*” **M3** 263

gübre *a.* *Rum.* Verimini artırmak için toprağa dökülen her türlü hayvan dışkısı, kimyasal veya bitkisel madde, kemre. **M3** 340

gübreli *sf.* Gübrelenmiş olan. **DK** 61

gücendirilmek (*-i*) Gücendirilmesine yol açmak. “*Aksine, Anadoluculuğu kardeş ülkü diye bilen Turancılar gücendirilirse, bundan çok şey kaybeder. Çünkü Turancılar samimi insanlardır.*” **M3** 430

gücendirmek (*-i*) Gücenmesine yol açmak, gönlünü kırmak, incitmek. **M3** 123, 245², 394, 521

Gücenöglü *öz. a.* **DK** 148

güç *sf.* **1.** Ağır ve yorucu emekle yapılan, çetin, müşkül, efor, **kolay** karşıtı. **YS** 52, 122; **DK** 17, 34, 36, 93; **M3** 17, 36, 55, 57, 74, 78, 119, 123, 130, 136, 218, 244, 245, 328, 371, 404, 467, 476, 514; **2.** *a.* Bir olaya yol açan her türlü hareket, kuvvet, takat. **YS** 53, 77; **DK** 47, 53, 58, 69, 70, 74115, 117, 179, 143; **M3** 45, 57, 88, 173, 179, 186, 207, 320, 328, 364, 370, 408², 455, 476, 506 gücü yetmek. Üstesinden gelebilir olmak. **YS** 93; **DK** 179

→ **güçbela, güç müç**

güç müç *zf.* İkileme oluşturan bir söz öbeği. **DK** 17

güçbela *zf.* Zorlukla, güçlük çekerek. **M3** 354

güçlendirilme *a.* Güçlendirilmek işi. **M3**

güçlenmek (*nsz*) Güçlü duruma gelmek, kuvvetlenmek. **M3** 12, 13

güçlü *sf.* Gücü olan, kuvvetli, yavuz. **DK** 24, 68, 146, 175; **M3** 13, 18, 78, 92, 146², 218, 380, 465, 542

güçlü *sf. mec.* Etkisi, önemi büyük olan, sözü geçer, forslu. **M3** 83²

güçlük *a.* Zorluk. **M3** 63, 100, 113, 186, 316 **güçlük çekmek** Zorlanmak. **DK** 170

güçlükle *zf.* Kolay olmayan bir biçimde, zar zor, zor bela. **M3** 403

güçsüz *sf.* Gücü olmayan, âciz. **DK** 139

güçsüzlük *a.* Güçsüz olma durumu, güçsüze yakışacak davranış, kuvvetsizlik, aciz, iktidarsızlık. **M3** 145

güdük *sf.* Eksik yanı olan, tamamlanmamış, kısa. **DK** 28

güdülme *a.* Güdülme işi. **M3** 244, 264

güdülme (*nsz*) *mec.* Bir kimse veya topluluk birinin düşünce ve amacı doğrultusunda yönetilmek. **M3** 365

güğüm *a. Rum.* Yandan kulplu, boynu uzun, genellikle bakırdan su kabı. **YS** 37; **DK** 80², 100, 122², 159, 167²

gül *a. Far. bit. b.* Güllilerin örnek bitkisi (*Rosa*). **YS** 20, 58, 97, 131 **gül açmak** Bir şeyin gerçekleşebileceği beklentisinde olmak, bir şeyin gerçekleşebileceğini ummak. “*Haydi sarsın yeri, göğü cenk türküleri/ Kanımızla burda yarın güller açacak.*” **YS** 36

güldürmek (*-i*) Gülmesine sebep olmak. **YS** 48, **M3** 207, 443

güldürücü *sf.* Gülmeyi sağlayan, gülmeye yol açan, komik. **M3** 337

güleç *sf.* Her zaman gülümseyen, mütebessim. **YS** 47

güler yüz *a. mec.* İçten ve yapmacıksız, yumuşak, okşayıcı davranış. **DK** 15

Gülhane Hattı Hümayunu *öz. a.* Tanzimat devrini başlatan ferman (3 Kasım 1839). “*Reşit Paşa Gülhane hattı hümayununu okuduktan ve bu memlekette Avrupai inkılâp başladıktan sonra zamanın sadrazamının rüşvet alırken yakalandığını görürsünüz.*” **M3** 155

gülle *a.* Eskiden som taş veya demirden, yuvarlak bir biçimde yapılırken, günümüzde çelikten silindir biçiminde, bir ucu sivri olarak yapılan top mermisi. **M3** 13

gülme *a.* Gülmek işi. **YS** 74

gülmek (*nsz*) **1.** İnsanın hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak. **YS** 12, 13², 15, 17, 32, 33, 37, 101; **DK** 70, 101, 104, 119, 123, 145; **M3** 141, 158, 215, 240, 241, 267; **2.** Mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek. **YS** 69, 74, 76, 80, 86, 94, 110; **DK** 109, 140, 140, 145; **M3** 212

gülmez yüzlü *sf.* Somurtkan, asık suratlı, abus. “*Ya şu gülmez yüzlü Balaban, acaba onun nesi oluyordu? Deli Kurt’un beyni bütün bu bilmece ile uğraşıyordu.*” **DK** 143

gülümseme *a.* Gülümsemek işi, tebessüm. **DK** 89; **M3** 330, 515

gülümsemek (*nsz,-e*) Güler gibi olmak, hafifçe gülmek. **DK** 8, 9, 10, 29, 33, 34², 37, 38, 42², 44, 45, 49³, 50, 51⁴, 52, 54, 55, 59, 60, 61², 69, 70³, 72, 73, 75, 77, 79³, 83, 88, 89², 97, 98, 108, 112, 126, 139, 154, 160; **M3** 168, 170

gülümseyiş *a.* Gülümseme işi. **DK** 90², 92, 94

gülünç *sf.* Güldürücü, tuhaf, komik. **M3** 69, 70, 135, 140, 274, 277, 318, 344, 351², 353, 354², 359, 377, 388, 415, 425, 442, 462, 463, 471, 487, 504, 531

gülünmek (*nsz,-e*) Gülme işi yapılmak. **M3** 413

gülüş *a.* Gülme işi. **YS** 79

gümrük *a.* Bir ülkeye giren veya bir ülkeden çıkan mal ve eşya üzerinden alınan vergi. **M3** 100, 382

→**gümrük tarifesi**

gümrük tarifesi *a.* İthal edilen mallar üzerinden alınması gereken vergi miktarı veya oranlarını gösteren liste. **M3** 256

gümüüş *a. kim. 1.* Atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 °C'ye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen element (*simgesi Ag*). **2. sf.** Bu elementten yapılmış. **YS** 100, 116; **DK** 144

gün *a. 1.* Çağ, devir. **YS** 10, 11, 25, 41, 42, 45, 46², 47², 48²; **M3** 13, 16², 18², 19², 66, 125, 164, 177, 179, 203, 212, 217², 243, 265, 298, 335, 345, 400 489², 494, 539; **2.** Yer yuvarlığının kendi eksenini etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre. **YS** 16, 42, 65, 93, 94, 121, 125, 126; **DK** 6, 8, 11, 18, 35², 36, 37, 39, 45, 48, 49³, 53², 56, 58, 60, 61, 69, 70, 72, 84², 90, 98², 99, 111², 112, 115, 125³, 129, 132, 133, 144, 150, 155, 156, 164², 165, 179; **3. a.** Zaman, sıra. **YS** 23, 32², 33, 64², 65, 75⁴, 79², 85, 86², 94, 100³, 105, 106, 107, 115, 131; **DK** 6, 8, 24, 25, 30, 36, 71, 91, 94, 96², 98, 111, 123, 125, 132, 133, 143, 144, 157, 169; **M3** 17, 18, 19², 27, 31, 37, 47, 75, 101, 134, 163³, 168, 174, 188, 199, 203, 231², 240, 241, 269, 322, 366, 382, 390, 394, 404³, 407, 477, 521, 535², 536², 539; **4.** İçinde bulunulan zaman. **YS** 30; **DK** 92; **M3** 17, 19, 54, 124, 142, 201,243, 244², 351, 353, 357, 375, 441, 446, 467, 468, 481, 482, 486², 490, 498 **gün ağarmak** Tan yeri

aydınlanmak. **DK** 12, 36, 84 **gün batmak** Güneş batmak. **YS** 30; **DK** 98 **gün doğmak 1.** Umut verici durumlarla karşılaşma imkânı içinde olmak. “*Haydi artık dinsin bütün ıztırapların/ Ufuklardan şanlı bir gün doğacak yarın*” **YS** 48; **2.** Sabah olmak. **YS** 126; **DK** 6, 115, 178, 179 **gün geçirmek** (veya **öldürmek**) Boş şeylerle vakit geçirmek. **DK** 141 **gün gibi aşikâr (meydanda) (olmak)** Çok açık, çok belli (olmak). “*Osmanlı tarihinde büyük gözüken bir takım sadrazamların hainliği artık gün gibi aşikâr olmuştur.*” **M3** 99, 437, 446 **günler ayları, aylar yılları kovalamak** “Uzun zaman geçti” anlamında bir tekerleme. “*Günler ayları, aylar yılları kovaladı*” **DK** 58 **günü gelmek** Saptanan, belirlenen vadedilen gün ortaya çıkmak. “*Günü geldikçe de bizden sorulan/ Kan ve can vergisi olsun... Verelim!*” **YS** 39, 105; **M3** 390 **gününü gün etmek** Hiçbir şeyi dert edinmeyip gününü hoş geçirmek. **DK** 99; **M3** 335, 446

→ **günaydın, gün aydınlığı, gün batımı, güngörmüş, gün ışığı, günün birinde**

günaydın ünl. “İyi sabahlar” anlamında sabahları söylenen bir selamlama sözü. **M3** 471

gün aydınlığı *a.* Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü, gün, gündüz. “*Güneş doğacak, bu anın güzelliği kalmayacak, bundan daha berbat olarak da gün aydınlığında belki kendisini görenler bulunacaktı.*” **DK** 178

gün batımı *a.* Güneşin ufukta kaybolması, gurup. **DK** 181

güngörmüş *sf. mec. 1.* Birçok hayat deneyimi bulunan (kimse). **DK** 31; **2.** İyi yaşamış. **DK** 124

gün ışığı Aydınlık. **DK** 178 (**bir durum**) **gün ışığına çıkmak** Açıklığa avuşmak, aydınlanmak. **M3** 551

günün birinde *zf.* Bilinmedik bir

zamanda. **DK** 15, 16, 30, 56, 92, 111²; **M3** 29, 102², 208, 226², 285, 305, 306, 436, 499

günah *a. Far.* Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal. **YS** 57, 88, 122; **DK** 109, 164; **M3** 48, 54 **günaha girmek** Dinî bakımdan suç sayılan bir iş yapmak. **M3** 440, 462

günde *zf.* Her gün. **DK** 141, 143, 168; **M3** 29, 143, 179, 346, 389, 499

gündelik *sf.* Her günkü, her güne ait, yevmi. **M3** 91

gündem *a.* Meclis, kurultay gibi toplantılarda görüşülecek konuların tümü, ruzname.

→ **gündem dışı**

gündem dışı *sf.* Toplantı programının dışında (kalan). **M3** 382

günden güne *zf.* Gün geçtikçe, gittikçe, gün günden. **DK** 35, 157; **M3** 233

gündüz *a. 1.* Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü. **YS** 15; **DK** 44, 72, 108, 109; **M3** 105; *2. a.* Yer yuvarlığının kendi eksenini etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre **YS** 16 gündüzleri kararmak (*nsz*) *mec.* Umudu Sönmek. “*Karardı gündüzlerim/ Kış oluyor yazlarım*” **YS** 90 **gündüzleri kararmak** *mec.* Umudu Sönmek. “*Karardı gündüzlerim/ Kış oluyor yazlarım*” **YS** 90

gündüzün *zf.* Gündüz vaktinde. **DK** 84

güneş *a.* Güneş ışınlarının ve ısısının etkilediği ortam. **YS** 41, 42, 73, 85, 49, 91, 103, 107; **DK** 33, 45, 98, 116, 117², 122, 132, 158; **M3** 154, 257, 383, 457, 505² **güneş açmamak 1.** Ümitsizlik hâkim olmak. “*Burda güneş açmıyor/ Ümit kuşu uçmuyor,*” **YS** 89; **2.** Güneş bulutlardan sıyrılıp görünmek. **YS** 101 **güneş balçıkla sıvanmaz** “Herkesin bildiği gerçek inkâr edilemez” anlamında kullanılan bir söz. **M3** 421, 422 **güneş batmak** Gün batmak.

“*Güneş batıyordu. Balaban’ın çadırı önünde bulunuyorlardı. Koca Varsaklı, o taş gibi yüzüyle...*” **DK** 178 **güneş batmamak** Her türlü sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan dünyaya sahip olmak. “*Ufuklarında güneş batmayan İngiliz İmparatorluğunun İkinci Dünya Savaşından sonraki zavallılığına, çatırdamasına, yıkılmasına bakınız.*” **M3** 211 **güneş çekilmek** Gün batmak. “*Gün batımına bir şey kalmadı. Güneş çekilince yikanacak ve iyileşeceksin!*” **DK** 181 **güneş doğmak** Sabahleyin güneş ufuktan yükselmek. **DK** 118, 148, 178

güney *a.* Solunu doğuya, sağını batıya veren kimsenin tam karşısına düşen yön, dört ana yönden biri, cenup, kuzey karşıtı. **DK** 61, 143; **M3** 304, 327, 397, 409, 466, 473, 477, 553

Güney Afrika Birliği *öz. a.* Afrika kıtasının güneyinde Britanya İmparatorluğu’na bağlı sömürge bölgeleri olan Cape Kolonisi, Natal Kolonisi, Transvaal Kolonisi ve Oranj Nehri Kolonisi bölgelerinin birleştirilmesi ile meydana gelen ülke (1910–1961). “*İngiltere İmparatorluğundan ayrılan Güney Afrika Birliği ile kendi kendine bağımsızlık ilan eden Rodezya’nın durumu.*” **M3** 201

Güney İtalya *öz. a.* İtalya yarımadasının güneyi. “*Güney İtalya’da Otranto fethedilmiş...*” **M3** 293

Güney Korahı *öz. a.* Güney Kore halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. “*Güney Korahlıları kurtarmak için bir tugay ile yardıma koşan Türkiye, günün birinde, Doğu Türklerini kurtarmak için, ordular halinde ileri atılacaktır.*” **M3** 436

günlerce *zf.* Pek çok gün boyunca. **YS** 69; **DK** 61, 71, 144; **M3** 67, 163, 354

günlük *sf.* O günkü, o günle ilgili. **DK** 58, 77, 101; **M3** 499, 542

gür *sf.* Bol ve güçlü olarak çıkan veya

fişkiran. **YS** 46; **DK** 6, 23, 65, 140, 146²; **M3** 96, 196

gürbüz *sf.* Sağlam, güçlü ve iyi gelişmiş. **YS** 48; **DK** 5, 23, 38, 52; **M3** 110, 112²

Gürcü *öz. a. Far.* Gürcistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 142, 353, 358, 386, 426, 529

güreş *a. sp.* Belli kurallar içinde, güç kullanarak iki kişinin türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışması. **DK** 23, 40, 42, 49, 50³, 52³, 53, 73, 74³, 75², 120; **M3** 185², 189, 207 **güreş etmek** (veya **tutmak**) Güreşmek. **DK** 69, 73 **güreş yapmak** Güreşmek. “*Düğünlerde bir iki yol karakucak güreşi yapmış.*” **DK** 68

güreşme *a.* Güreşmek işi. **DK** 52

güreşmek (*nsz, -le*) **1.** sp. İki kişi türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışmak. **DK** 36, 51, 69; **2.** *mec.* Mücadele etmek. **YS** 73;

gürleme *a.* Gürlemek işi. **DK** 135

gürlemek (*nsz*) **1.** Kalın ve gür ses çıkarmak **DK** 18, 19, 21, 28; **2.** *mec.* Kuvvetli ve etkili bir biçimde varlığını göstermek. **YS** 41; **DK** 171

gürleşmek (*nsz*) Gür bir duruma gelmek. **YS** 112; **DK** 170², 117, 179

güruh *a. Far. esk.* Değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, derinti, sürü. **M3** 67, 235, 285, 291, 394, 484

gürültü *a. mec.* Birçok kişinin karıştığı kavga, karışıklık veya tartışma. **DK** 38, 62, 64, 65, 74, 116, 131; **M3** 355

gürültülü *sf.* Gürültüsü olan. **DK** 91; **M3** 459

gürültüsüzce *zf.* Gürültüsüz bir biçimde. **DK** 8, 89

güdebilmek (*-i*) Gütme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 88, 453

gütmek (*nsz*) *mec.* Bir düşünceyi veya bir ilkeyi gerçekleştirmeye çalışmak. **DK** 178; **M3** 65, 83, 100, 101, 105, 118, 245, 299, 344, 386, 415², 419, 529, 536

güven *a.* Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat. **DK** 30, 55, 165, 176, 546; **M3** 31, 201 **güven kazanmak** Kendisine inandırmak. **M3** 322 **güven vermek** Güven duygusu uyandırmak, itimat telkin etmek. **DK** 140; **M3** 396 (**birine veya bir şeye**) **güveni olmak** Güvenmek, inanmak. **DK** 89; **M3** 12 **güveni sarsılmak** Güveni kalmamak. **M3** 322

güvenç *a.* Güvenme duygusu, itimat. **M3** 229

güvenebilmek (*-e*) Güvenme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 184

güvenilir *sf.* Güven duygusu veren, güvenilen, itimatlı. **DK** 16

güvenilmek (*-e*) Kendisine güven duyulmak. **DK** 12, 147; **M3** 226, 275, 503, 556

güvenmek (*-e*) Güven duymak, güveni olmak, itimat etmek. **DK** 31, 81; **M3** 201

güvensizlik *a.* Güvensiz olma durumu, itimatsızlık. **DK** 118

Güventürk *öz. a. bk. Faruk Güventürk.* **M3** 45²

Güvercinlik Kalesi *öz. a.* Sırbistan'ın kuzeydoğu kesiminde, Tuna kıyısında yer alan kale. “*Güvercinlik kalesine doğru yürürken Karamanoğlu İbrahim Beğ de fırsattan faydalanıp saldırmış.*” **DK** 133

güverte *a. İt. den.* Gemide ambar ve kamaraların üstü. **DK** 82, 94

güvey *a. hlk.* Damat. **DK** 162, 164

h, H

ha ünl. İstek uyandırmak için kullanılan bir söz. **DK** 70, 82; **M3** 390

habbe *a. esk.* Tahıl tanesi, evin. **habbeyi kubbe yapmak** Önemsiz bir şeyi abartmak. **M3** 445

haber *a. Ar.* Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık. **DK** 72, 77², 78, 82, 171; **M3** 217, 231, 298, 329, 334, 366, 490, 520², 533, 534, 542², 543, 545 **haber almak** Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek. **DK** 33, 35 **haber etmek** Bildirmek, haber ulaştırmak. “*Kabuklu maksatlarla içimize katılanlar varsa, onlara şimdiden haber edelim.*” **M3** 253 **haber salmak (veya yollamak)** Haber göndermek. **YS** 91; **DK** 33 **haberi olmak** Bilgisi olmak, bilmek. **DK** 151, 169; **M3** 98, 383, 409, 453, 454, 494, 496, 505 **haber vermek** Bildirmek, haber ulaştırmak. **DK** 65, 119, 156; **M3** 127, 273, 365, 458, 499, 542², 555

haberci *a.* Haber getiren kimse, ulak. **M3** 458

habersiz *sf.* Haberi olmayan, haber almamış, hiçbir bilgisi olmayan. **DK** 27; **M3** 26, 37, 42, 197, 280, 319, 321, 351, 410, 421, 455, 486, 493

habersizlik *a.* Haber alamama durumu. **M3** 410, 553

Habeşistan *öz. a.* Başkenti Addis Ababa olan Doğu Afrika ülkesi, Etiyopya. “*Habeşistan, Eritreyi istemektedir.*” **M3** 87, 133, 244

habir *sf. Ar.* Her şeyden haberi olan Allah. **DK** 64; **M3** 505

ha bire (doğ.) habire hlk. zf. Ara vermeden, sürekli olarak. **DK** 21

hacet *a. Ar.* Herhangi bir şey için gerekli

olma, gereklilik, lüzum. **M3** 337 **hacet yok** “Gerekliliği yok, gerekli değil, istemez” anlamında kullanılan bir söz. **M3** 510

hacı *a. din b.* Din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman. **M3** 441², 442

Hacı Bayan *öz. a. bk.* **Hacı Münevver Ayaşlı.** **M3** 442, 443², 444³, 445, 447², 448

Hacı Bayram Camisi *öz. a.* Ankara'nın Altındağ ilçesinin Ulus semtin de bulunan tarihi cami. “*Ankara’da Hacı Bayram Camisi civarında 4 yaşındaki Şükri’yi kaçırın Çingeneler yakalanmıştır.*” **M3** 524

Hacı Hüsrev Mahallesi *öz. a.* İstanbul’un Beyoğlu ilçesinde bir mahalle. “*İstanbul polisinin başına bela olan Hacı Hüsrev Mahallesi bunlarla doludur.*” **M3** 523

Hacı Münevver Ayaşlı *öz. a.* Türk roman ve öykü yazarı (1906, Selanik - 20 Ağustos 1999). “*Sabah gazetesinin yazarlarından Bayan Hacı Münevver Ayaşlı’dan bahsetmek istiyorum.*” **M3** 442

haç *a. Far. din b.* Hristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan biçim, istavroz, put. **YS** 11

Haçlı *sf.* Haçı olan. **M3** 472, 482

Haçlı Savaşları *öz. a.* Avrupalı Katolik Hristiyanlarının, Papa’nın talebi ve çeşitli vaatleri üzerine, genellikle Müslümanların elindeki Orta Doğu toprakları (Kutsal Topraklar) üzerinde askeri ve siyasi kontrol kurmak için düzenledikleri savaşlar, seferler,

akınlar (1096-1272). “Haçlı savaşlarının kahramanları olan Danişmentli Melik Gazi ve Selçuklu Birinci Kılıç Arslan, Birinci Mesud, İkinci Kılıç Arslan da millî mukaddesatımız arasındadır.” **M3** 287

Haçlı Seferleri öz. a. bk. **Haçlı Savaşları**. **M3** 305

Haçlılar öz. a. tar. Haçlı seferlerine katılanlar. **M3** 386, 462, 472², 481, 529

Haçova öz. a. Haçova Zaferi. “Çekilince kılıçlar yeniden Haçova’da Paramparça ederiz Cermenliğin haçını” **YS** 11

had a. Ar. esk. Sınır, uç. **haddini bilmek** Kendi değer ve yeteneğinin farkında olmak. **M3** 420

→ **haddi zatında**

haddi zatında zf. Aslında. **M3** 352

hadi ünl. Haydi. **hadi (canım) sen de** Haydi canım sen de. **DK** 38

hadîs (doğ.) **hadis** a. Ar. din b. Hz. Muhammed’in söz ve davranışları. **M3** 463, 494, 502, 507

Hadîs -i Şerif a. Ar. din b. bk. **hadis**. **M3** 490

hadisat (doğ.) **hâdisât** ç. a. Ar. esk. Olaylar, hadiseler. **YS** 23

hadise (doğ.) **hâdis** a. Ar. Olay. **DK** 94; **M3** 68, 103, 135, 144, 155², 177, 180, 200, 223², 251², 256, 260, 299, 475, 476², 478, 479, 483, 485, 491, 502²

hafıza a. Ar. ruh b. Bellek. **M3** 114, 115, 285, 339, 512

hafif sf. Ar. **1.** Kalınlığı veya yoğunluğu az olan. **DK** 7, 44, 89, 94, 121, 162², 179, 180; **M3** 132, 210, 290, 307; **2.** Gücü az olan, belli belirsiz. **DK** 29

→ **hafif hafif**

hafif hafif zf. Yavaş yavaş, ağır ağır. **DK** 148

hafifçe zf. Hafif olarak, hafif bir biçimde, belli belirsiz: **DK** 21, 46, 63, 106, 128, 130, 174,

hafifleme a. Hafiflemek işi. **M3** 458

hafifletici sf. Hafifletme özelliği olan. **M3** 379

hafifletme a. Hafifletmek işi, tahfif. **DK** 79

hafifletmek (-i) Hafiflemesine yol açmak, hafifletmek, tahfif etmek. **M3** 34

hafiflik a. Hafif olma durumu. **M3** 383

hafriyat a. esk. Toprağı kazma, kazı. **M3** 291

hafta a. Far. Birbiri ardınca gelen yedi günlük dönem. **M3** 270

haftalık sf. Haftada bir kez yayımlanan. **M3** 297

haile a. Ar. esk. Çok acıklı olay. **M3** 251, 358

hâin (doğ.) **hain** sf. Ar. Hıyanet eden (kimse). **DK** 64; **M3** 18, 42, 45, 54, 70, 95, 96⁴, 109, 228, 302, 304, 336, 359³, 367, 368, 383, 387³, 389, 390, 394, 420, 441, 461, 473², 535, 551, 552, 556

hâinâne sf. Ar. + Far. Haincesine, hain bir kişiye yakışır şekilde. “...belki yüz binlerce gafil Türk’ün, bu cahil Kür’dün arkasından gitmesi, onun cahilâne ve hâinâne öğütlerine körü-körüne boyun eğmesidir.” **M3** 461

haince sf. Kötü niyetli. **M3** 99

hainlik a. Hain olma durumu veya haince davranış. **M3** 45, 46², 47², 48, 66, 99, 178, 372, 390, 410, 474, 551

haiz Bir şeyi olan, elinde bulunduran,

taşıyan. **haiz olmak (bir şeyi)** Elinde bulundurmamak, taşımamak. **M3** 537

hak a. Ar. 1. Pay. **YS** 16, 110; **DK** 46, 172²; **M3** 21, 59, 106², 115, 154, 354, 363, 366, 425, 439, 496; **2.** Adalet. **YS** 22, 47; **M3** 446; **3.** Verilmiş emekten doğan manevi yetki. **DK** 96; **M3** 11, 12, 36, 44, 101, 102, 104³, 105, 106, 149, 161, 164, 181, 198, 227, 241, 244, 323, 358, 360, 368², 423, 432, 436, 521, 522, 539, 552², 554, 555 **hak dava etmek** Hakkı olduğuna inandığı şeyi elde etmeye çalışmak. “Salonlarda dile gelen, şehirlerde hak dava eden, iş görmek için mevki bekleyenlere ve yaptıklarıyla öğünenlere inanmayacağız.” **M3** 240 **hak etmek** Bir emek karşılığı hakkı olan şeyi elde etmek, hak kazanmak. **DK** 30; **M3** 495 **hak iddia etmek** Hakkı olduğuna inandığı şeyi elde etmeye çalışmak. “Bunun da baş prensibi tarihî miraslara hak iddia etmektir.” **M3** 94 **hak vermek** Birinin düşüncesini, davasını, iddiasını doğru bulmak. **DK** 42, 62, 102; **M3** 322, 448, 488, 542 hakkı için Kutsal şeyleri anlatan kelimelerden sonra getirilerek ant içmek için söylenen bir söz. **DK** 80 **hakkı olmak** Sözünde, düşüncesinde, iddiasında haklı olmak. **M3** 101, 363 (...) **hakkı tanımak** İzin vermek. **M3** 28, 367, 441 **hakkını vermek** Gereğini tüm olarak yerine getirmek **YS** 25 **hakkından gelmek** Zor bir işi başarı ile sona erdirmek. **YS** 88 **hakkını helal etmek** Hakkını, emeğini bağışlamak. **DK** 12, 44², 45, 71

Hak öz. a. din b. Tanrı. **YS** 79; **DK** 72

hakan a. tar. Türk, Moğol ve Tatar hanları için ‘hükümdarlar hükümdarı’ anlamında kullanılan bir unvan. **YS** 131; **M3** 283, 230, 291, 482

hakaret a. Ar. Onur kırma, onura dokunma. **DK** 135², 136; **M3** 93, 279, 287, 289, 371, 416, 425³, 432, 441, 442, 444, 448 **hakaret etmek** Bir şeyi veya bir kimseyi aşağılık ve değersiz gösterecek biçimde davranmak. **M3** 227, 288², 292, 293, 379, 423, 425⁴, 431, 485², 496 **hakaret görmek** Ağır veya küçültücü

davranış görmek, aşağılanmak. **M3** 210 **hakarete uğramak** Birisi tarafından aşağılayıcı, kötü sözü duymak; ağır veya küçültücü davranış görmek, aşağılanmak. “Karamanlıların yanında hakarete uğrayan yeniçeri nerdeyse çıldıracaktı.” **DK** 135; **M3** 423, 554 **hakarete bulunmak** Bir şeyi veya bir kimseyi aşağılık ve değersiz gösterecek biçimde davranmak. “İşte bu durumdaki İngiltere’nin içinden herhangi bir ferdin çıkararak şanlı Barbaros’a hakarete bulunması onun ruh sarsıntısını, içine düştüğü aşağılık duygusunu yansıtmakta...” **M3** 79

hakem a. Ar. Tarafların aralarındaki anlaşmazlığı çözmek için yetkili olarak seçtikleri ve üzerinde anlaşmışları kişi, yargıcı. **2.** Belirli bir konudan iyi anlayan kimse. **DK** 53²

hakemlik a. Hakemin görevi, yargıcılık. **DK** 74

hakikat a. Ar. Gerçek. **YS** 18, 22, 23²; **M3** 30, 97², 110, 129, 131², 133, 136, 140, 146, 148, 149², 150, 196, 200, 233, 234, 235², 258³, 268, 275, 285, 297, 298, 306, 353², 362, 406, 410, 421, 447², 458², 487, 494, 498, 499, 503, 506 **hakikat olmak** Gerçek duruma gelmek, gerçekleşmek. **M3** 80, 88², 92², 93, 131, 348, 410

hakikaten zf. Ar. Gerçekten. **DK** 39; **M3** 89, 114, 130, 235, 292, 460

hakiki (doğ.) hakikî sf. Gerçek. **M3** 96, 97², 106, 108², 142, 143, 148, 171, 190³, 191, 226, 288, 385², 494, 495³

hâkim sf. Ar. Egemenliğini yürüten, buyruğunu yürüten, sözünü geçiren, egemen. **DK** 91, 170; **M3** 162, 239, 274, 320, 323², 445, 475 **hâkim olmak** Buyruğunu yürütmek, egemenliğini sürdürmek. **YS** 22; **M3** 83², 87, 107, 112², 124, 136², 157, 158, 190, 245, 264, 281, 357, 478³, 479, 481, 484 **hâkim kılmak** Etkili olmak, hükmetmek. “Çünkü millî birliğini tamamlamış olan milletler kendi

ırklarını yeryüzüne yayıp hâkim kılmak için istilâ ve fütuhât yapmak mecburiyetindedirler.” M3 87, 506

hâkimiyet *a. Ar.* Egemenlik. **M3** 11, 36, 40, 85, 100², 107, 201², 216², 293, 315, 357, 403, 433², 434, 445, 459, 467, 475², 525, 531², 536, 538 **hâkimiyet altın(d)a alınmak (düşmek, kalmak, geçirmek, girmek, yaşamak)** *meç.* Bir kişinin veya bir devletin egemenliğini kabul etmek. “*Bunlardan başka Dulkadir Türk beğliği ile Buğdan Romen Prensiği hâkimiyet altına alınmış...*” **M3** 85, 114, 292, 293, 327, 433², 434

Hakimo *öz. a.* **M3** 528

hakir *sf. Ar.* Aşağı görülen, değersiz. **M3** 136 **hakir görmek** Önemsememek, değer vermemek, küçümsemek, küçük görmek, hor görmek. **M3** 208

hakkaniyet *a. Ar. esk.* Hak ve adalete uygunluk, doğruluk, nasfet. **M3** 191

hakkaniyetli *sf.* Adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli, adil. “*Kendi milletine karşı ise çok iyi, hakkaniyetli ve büyük siyasi adamdı.*” **M3** 281

Hakkari *öz. a.* Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 397, 524

hakkında *zf.* İlgili olarak, üzerine. **DK** 25, 51, 61², 124, 155; **M3** 34, 57, 59, 60, 61, 66, 62, 77, 80, 123, 124, 129³, 130², 131³, 141, 145, 147², 148³, 149, 174, 206, 209, 213, 217, 228, 230, 233, 237, 246, 247, 276, 278², 280, 281, 283², 297, 298, 312,3 30, 331, 335, 339, 345, 348, 355, 395, 398, 399, 408, 410, 412, 413, 416, 417, 422², 425, 451, 454, 466, 476, 486, 491, 494, 499, 502⁵, 504, 507, 511, 512, 515², 528², 534, 535, 550, 554

hakkıyla *zf.* Gereği gibi, iyice. **DK** 75

haklamak *(-i) tkz.* Bozmak, perişan etmek, yenmek. **DK** 29

haklı *sf.* Davası, iddiası, düşüncesi veya davranışı doğru ve adalete uygun olan (kimse). **YS** 36; **M3** 15, 80², 96, 97, 98, 100, 130, 170, 177, 197, 291, 316, 358, 545 **haklı bulmak** Davasını, iddiasını, düşüncesini, davranışını doğru bulmak, yerinde görmek. **M3** 376, 463 **haklı göstermek** Davasının, iddiasının, düşüncesinin veya davranışının doğru olduğunu savunmak. “*Kendilerini haklı gösterecek kozları vardı...*” **M3** 527 **haklı olmak** Davası, iddiası, davranışı, düşüncesi adalete uygun olmak. **M3** 63, 298, 382, 543

→ **haklı haksız**

haklı haksız *zf.* Toplu olarak, hepsi birden, cumhur cemaat. “*Masonların başvurduğu gibi birbirlerini haklı haksız destekliyerek layık olmadığı yere yükselmek gibi şerefsizce bir yol değildir.*” **M3** 112

haksız *sf.* Hak ve adalete uygun olmayan. **M3** 223, 412

haksızlık *a.* Hak ve adalete aykırılık. **M3** 21, 24², 157, 158, 205, 227, 352², 362², 440, 521 **haksızlığa uğramak** Adalete aykırı bir duruma düşmek, haksızlıkla karşılaşmak. **M3** 26 **haksızlık etmek** Adalete aykırı davranmak, gadretmek. **M3** 26

haksızlıkla *zf.* Haksız bir şekilde. “*Kendisini son evliya olarak ilan ettiği halde küçük bir kıza aşık olan Muhyiddin(-i) Arabi mi, yoksa Tanrıyı haksızlıkla itham ettiğini ima eden İbni Yemin mi?*” **M3** 504

hal *esk.* Çözme, çözülme.

→ **halletmek, hallolunmak**

halletmek *(-i)* Güç görünen bir olay veya duruma çözüm yolu bulmak. **M3** 105

hallolunmak *(nsz)* Çözülme, sonuca bağlanmak. **M3** 321

hâl *a. Ar.* 1. Durum; vaziyet. **YS** 32, 89; **DK** 7, 8, 9, 10, 19, 21, 25, 26, 33, 34, 35², 50, 52, 54, 59, 62, 63, 65, 69, 72, 73, 74, 77, 79, 82, 87, 92, 89, 97, 128, 140, 157, 181; **M3** 18², 33², 36, 40³, 49², 55, 57, 59², 73², 78, 85², 86, 96², 97, 98, 100, 101, 103², 105, 109², 110², 111³, 113, 115, 119, 120, 125, 127, 132, 149, 173, 175, 177, 180, 186, 188, 189, 191, 219, 224, 246, 250, 258², 261, 274, 285, 291, 297, 312, 321, 363, 394, 404, 409, 424, 431², 433, 436, 440, 459, 463, 466, 467, 468, 490, 504, 509, 542, 549, 550; 2. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların veya taşıdığı niteliklerin bütünü, durum, vaziyet. **DK** 5, 84, 89, 90, 92, 94, 107, 111, 113, 116, 128², 130², 133, 136², 142, 150, 152, 157, 164³, 167, 172, 174, 177, 178; **M3** 19, 21, 24, 33, 41, 57², 59, 69, 78, 79, 84, 86², 87, 92, 102, 108, 118, 126², 130², 131, 144, 145, 150, 153, 157, 162, 177, 184, 190, 191, 198, 201, 225, 226, 227, 239, 246², 264², 265, 268², 286, 299, 319, 334², 336, 346, 351, 352², 354, 358, 369, 375, 396, 403, 404², 408, 410, 415, 416, 418, 420, 430, 433, 441, 449, 451, 460, 463², 465², 466, 468, 469, 471, 476, 478², 481, 482, 484, 488², 496, 504, 506, 510, 514, 515, 516³, 522, 527, 530, 532, 534, 535², 545, 550 **hâle düşmek** ...e dönüşmek. “*Bugün sokakları dolduran ve insandan çok maymuna benzeyen saçlı, sakallı, bıyıklı yaratıklar analarından öyle doğmadılar; o örnekleri göre göre bu hale düştüler.*” **M3** 212, 543 **hâli kalmamak** Gücü, takati, eski durumu olmamak **DK** 29 (...) **hâlini almak** herhangi bir duruma gelmek. **DK** 157 ... **hâline gelmek** Gibi olmak. **M3** 28, 63, 80, 104, 229, 259, 304, 327, 328, 354², 372², 408, 453, 532, 536, 538, 542, 550 ...**hâline getirmek** ...e dönüştürmek. “*Türkçülük kelimesinin bu korkunç hale getirilmesinde yerli Moskoğuların rolü büyük olmuştur.*” **M3** 27, 173, 234, 244, 334, 351, 395, 535, 552 **hâline sokmak** Herhangi bir duruma girilmesine sebep olmak. “*Bunun için istihsalimizi medeni bir hale sokmak, nehirlirimizi kabili istifade bir vaziyete getirmek; madenciliğimizi kazma ve kürek madenciliğinden kurtarmaklığımız*

lazımdır.” **M3** 258, 399, 404

hâlâ *zf. Ar.* Şimdiye kadar, o zamana kadar, hâlen, henüz. **YS** 93, 113, 122; **DK** 33², 67, 69, 98, 100², 122, 129, 141, 143, 164, 166, 179; **M3** 54, 74, 99, 101, 113, 126, 134, 164, 265, 267, 274, 298, 299, 311³, 315, 317, 334, 346, 370², 375, 469, 473, 485, 490, 492, 535, 550

halbuki *bağ. Ar.+ T. + Far.* Oysa. **YS** 13, 52; **M3** 22, 59, 74, 130, 141, 144², 145, 148, 158, 158, 175, 196, 197, 214, 224, 245, 282, 334, 446, 481, 500, 515

halef *a. Ar.* Birinin ardından gelip onun makamına geçen kimse, ardıl, selef karşıtı. **M3** 489²

halen *zf. Ar.* Şimdi, şu anda, bugünkü günde. **M3** 298

halebi *a. Ar. esk.* Genellikle kumaş ölçmekte kullanılan, uzunluğu 50-70 santimetre arasında olan bir ölçü birimi. **halebi orada ise arşın burada** Bir iddiayı veya sözü abartılmış bularak kanıtını istemek için kullanılan bir söz. **M3** 313

halı *a.* Yere veya mobilya üstüne serilmek, duvara gerilmek için, genellikle yünden dokunan, kısa ve sık tüylü, nakışlı, kalın yaygı. **DK** 7, 53

Halide Edib *öz. a.* Türk yazar, siyasetçi, akademisyen, öğretmen (1884 - 1964). “*Bir diğer yanlış da Halide Edib’in Turancı sayılmasıdır.*” **M3** 64², 420, 487

Hâlidî Tarikatı *öz. a.* Kuruşu Zia-ûd Dîn Mevlânâ Muhammad Hâlidu-î Bağdâdî olan İslam dinine bağlı bir tarikat. “*Falih Rifkı Cibali imamının ferzendi olduğu gibi Faruk Nafiz de baba cihetinden Molla Muradzade, ana cihetinden de Hâlidî tarikatı şeyhlerinden Feyzullah Efendizâdedir.*” **M3** 68

halife *a. Ar. din b.* Hz. Muhammed'in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli

kimse. **M3** 222, 466, 467², 470, 472, 488³, 491, 497³

Halife Ömer öz. a. İslam Devleti'nin Hz. Ebu Bekir'den sonraki başkanı ve halifesi (581-3 Kasım 644). “*Bunların topyekûn yaptıkları tahribat Halife Ömer'in İran ve Mısır'da yaptıkları yanında hiç kalır.*” **M3** 469, 491, 504

hâlis sf. Ar. Katışık olmayan, katışiksız, saf. **YS** 23; **M3** 67, 359, 546

Halis Öztürk öz. a. Ağrı milletvekili (1889 - 1977). “*Demokrat Partinin ileri gelenlerinden Kasım Küfrevi ve Ağrı Mebusu Halis Öztürkte kürttüler.*” **M3** 381

Hâlisüddem Yahudi Ahmet Emin öz. a. **M3** 67

halita a. Ar. esk. mec. Birden çok ögeden oluşmuş karmaşık bir bütün. **M3** 407, 421, 424, 442

hâliyle zf. Olduğu gibi. **DK** 44

halk a. Ar. Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu, folk. **DK** 17, 51, 49, 73, 75², 133; **M3** 18, 34, 69, 92, 119, 130², 153³, 154², 155³, 167, 179, 181, 213, 226, 240³, 241³, 251, 260, 274, 304, 317, 321², 339, 358², 364³, 371, 386, 387, 388⁴, 406, 407, 410, 415, 416, 418², 424, 427, 432², 453, 490, 514, 520, 521, 528, 529, 534, 535, 536, 541, 547

→ **halk dili, halkevi**

Halk Cephesi öz. a. Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C) taraftarlarının kurduğu yapılanma. “*Madalyanın öteki yüzünde ise sosyalistlerle komünistlerin birlikte kurdukları “Halk Cephesi” marifetleri ve bunun kanlı dramları bulunmaktadır.*” **M3** 333²

halk dili a. dil b. Belli bir bölgede veya çevrede yaşayanlar tarafından kullanılan

ortak dil. **M3** 388

Halk Partili sf. Cumhuriyet Halk Partisi'nden olan (kimse). **M3** 28, 234², 236², 237

Halk Partisi öz. a. Eylül 1923'te kurulan, Atatürkçülük ve sosyal demokrasi görüşlerini benimsemiş bir merkez sol Türk siyasi partisi. “*Herhalde öyle... Yoksa Halk Partisi hiç hatâ eder mi?*” **M3** 24, 28³, 69, 70, 233², 298, 299³, 381, 478, 535²

halka a. Ar. Çember biçiminde dizilmiş topluluk. **DK** 73

halkçı a. Halkın yararı için uğraşan kimse, popülist. **M3** 12, 13, 170, 215, 240, 255, 404, 452, 540, 542²

halkçılık a. XX. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan, yoksul halkın yaşayışı ve duyguları üzerinde duran bir edebiyat çığırını, popülizm. **M3** 234, 288, 290, 291², 339², 346², 376³

halkevi (doğ.) **halk evi** a. Halkı eğitip millî birliğe ve ülkeye yöneltmek amacıyla açılan kuruluş. **M3** 181

Hallac bk. **Hallac-ı Mansur**. **M3** 436

Hallac-ı Mansur öz. a. Zındıklıkla suçlanması ve uzun süren bir soruşturma neticesinde Abbasî Halifesi Billah'ın emriyle idam edilen mistik şair (858 – 922). “*Halla-ı Mansur'lar değil...*” **M3** 438, 500

hallaç a. Ar. Yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kimse, atımcı. **hallaç pamuğu gibi atmak** Toplu durumda bulunan kişi veya nesnelere darmadağın etmek. **M3** 281

hallihamur a. esk. İçinde bulunduğu şartlara uyma. **hallihamur olmak** (doğ.) **hallü hamur olmak** Birbirine karışmak. **M3** 408, 424

halvet *a. Ar. esk.* Issız yerde yalnız kalma. **M3** 445, 448

ham (*doğ.*) **hâm** *sf. Far. mec.* Gerçekleşme kolaylığı veya imkânı olmayan. **M3** 325, 439

hamakat *a. Ar. esk.* Ahmaklık. **M3** 220, 349, 398, 462534,

hamal *a. Ar. mec.* Bilgi ve görgüsü sınırlı olan, basit, bayağı, sıradan. “*Sözde Türkçe olan bu sayıklama kitapları, Kürt hamalların fikir seviyesinde yazıldığı için, kimse bir şey anlamaz.*” **M3** 454

hamaset *a. Ar. esk.* Yiğitlik, kahramanlık, cesaret. **M3** 524

Hamburg Üniversitesi *öz. a.* Almanya'da bulunan bir devlet üniversitesi. “*O zaman Hamburg Üniversitesinde profesör olan Spuler sıradan bir profesör değildi.*” **M3** 281

Hamideli Sancak Beği Şarabdar İlyas *öz. a.* **DK** 133

Hamido *öz. a.* **M3** 528

hamiyet *a. Ar. esk.* Bir insanın yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası. **M3** 457², 459², 460⁶

hamle *a. Ar.* İleri atılma, atılım, saldırı, savlet. **YS** 34; **DK** 21; **M3** 16, 86, 135, 173, 206, 346, 415, 433, 435, 508 **hamle etmek (veya yapmak)** Atılmak, saldırmak **DK** 20, 135; **M3** 196, 244, 304, 337, 346, 352, 372, 535

hamletmek (*-i, -e*) *esk. Ar. + T.* Bir sebebe yüklemek, yormak. **M3** 173

hamt *a. Ar.* Tanrı'ya şükretme. **M3** 505

→**hamdetmek**

hamdetmek (*-e*) *Ar. + T.* Tanrı'ya şükretmek. **M3** 505

hamur *a. Ar.* Unun su veya başka

sıvılarla yoğrulmuş durumu. **DK** 37 **hamur açmak** Yoğrulmuş hamuru inceltip yufka durumuna getirmek. **DK** 152

→ **hamur tahtası**

hamur tahtası *a.* Üzerinde hamur açılan, tekerlek biçiminde ve kısa ayaklı masa, yastağaç. **DK** 37

han *a. tar.* Osmanlı padişahlarının adlarının sonuna getirilen unvan. **YS** 106

Han Tengri *öz. a. bk.* **Allah.** **M3** 286

hancı *a.* Han işleten kimse. **YS** 16

hançer *a. Ar.* Ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir tür bıçak. **YS** 87, 122

hande *a. Far. esk.* Gülme, gülüş. **YS** 62

hanedan *a. Far. tar.* Hükümdar, devlet büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük aile. **M3** 38, 63, 79, 428, 433, 434, 467

hangi *sf.* İki veya daha çok şeyden bir tanesini belirtecek bir cevap istemek için kullanılan soru sıfatı. **YS** 48, 123; **DK** 66, 71, 100, 103, 168; **M3** 36², 42², 47, 51, 52, 53, 67, 70, 77, 78, 98, 147, 161, 177, 180, 184, 208, 213, 252², 264, 309, 354, 376, 406, 407, 408, 436, 438, 447, 461, 462⁵, 470, 486, 493, 494, 503, 519, 523, 525, 530, 534

hangisi *zm.* Kim, hangi şey anlamlarında kullanılan bir söz. **YS** 24², 38; **DK** 102; **M3** 69, 135, 317, 348, 379, 504, 506, 537

hanım *a.* Kız ve kadınlara verilen unvan, bayan. **YS** 15; **M3** 275, 491

hani *zf.* Doğrusunu söylemek gerekirse, kaldı ki, üstelik anlamlarında kullanılan bir söz. **DK** 38, 148; **M3** 67, 203⁴, 235

hapis *a.* Bir yere kapatıp salıvermeme. **M3** 236, 305, 369, 412, 435, 556 **hapse atılmak** Hükümlü olduğu

süreyi hapisshanede geçirmeye başlamak. “Ali Fuat Başgil, komünist Nazım Hikmetof’un haksız yere hapse atıldığını, aslında onun yurtsever ve büyük bir şair olduğunu ileri sürerek...” **M3** 412 **hapse girmek** Hükümlü olduğu süreyi hapisshanede geçirmeye başlamak. “Üç ay hapse girmemek için Bulgaristan’a kaçıyordu.” **M3** 305

→ **hapisshane, hapsolmak**

hapisshane *a. Ar. + Far.* Cezaevi. **M3** 335, 369², 525

hapsolmak *Ar. + T. (-e)* Bulunduğu yerden dışarı çıkamamak. **M3** 433

hâr *a. Far.* Diken. “Ağyâr gül kopardı dikenden demet demet/ Hâr oldu bağrımızda çiçek yüzlü yârımız” **YS** 131

harap (*doğ.*) **harâb** *a. Ar. mec.* Bitkin, yorgun, perişan. **harap etmek** Harap duruma getirmek. **YS** 119

harabe *a. Ar.* Yıkılmış veya yıkılmaya yüz tutmuş yapı, yıkı. **M3** 251, 451

haraç *a. Ar.* Bir yerden, bir kimseden zorbalıkla alınan para. **DK** 142 **haraç yemek (veya almak)** Başkasının sırtından geçinmek. **M3** 471 **haraca bağlamak** bir kimseyi veya bir yeri Belli zamanlarda kendisine belli miktarda para vermeye zorlamak. **M3** 498

haram *sf. Ar.* Yasak. **M3** 481 **haram etmek** *-de* bir kimseye bir şeyden umduğu yarar ve rahatı tattırmamak. **M3** 221, 452, 499, 501 **haram olmak** Bir şeyden gereği gibi yararlanamamak. **YS** 21; **DK** 125

hararetli *sf. mec.* Coşkun, ateşli, canlı. **DK** 134

harbiye *a. Ar. ask.* Harp okulu. **M3** 54

harbiyeli *a.* Harp okulu öğrencisi. **YS** 12; **M3** 53, 54

harcamak (*-i*) **1.** Bir şey yapmak için

kullanmak, tüketmek. **YS** 11; **2.** *mec.* Manevi yönden kötü duruma düşürmek, feda etmek. **YS** 65; **M3** 114, 144², 190, 346

harcanma *a.* Harcanmak işi. **M3** 468

harcanmak (*nsz*) Harcama işi yapılmak, harcama işine konu olmak. **YS** 105; **DK** 17, 52, 74; **M3** 203, 216, 270

harcayabilmek (*-i*) Harcama imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 236

harç *a.* Harcanan para, masraf. **M3** 31

harekât *ç. a. Ar. esk. ask.* Belli bir amaç gözetilerek bir askerî birliğe yaptırılan manevra, çarpışma, çevirme, kovalama vb. işler, operasyon. **M3** 553

hareket *a. Ar.* **1.** Vücudu oynatma, kıpırdatma veya kımıldanma. **DK** 9, 10, 20, 44, 52, 98; **2.** Davranış, tutum. **DK** 24, 93, 140, 143; **M3** 12, 18, 19, 89, 133, 145, 153, 181, 183, 257, 261, 274, 277, 299, 312, 359, 360, 393, 395, 438, 458, 483; **3.** Belirli bir amaca varmak için birbiri ardınca yapılan ilerlemeler, akım. **M3** 12, 16, 19, 34, 64, 99, 101, 112, 135, 163², 181², 189, 197, 244, 287, 293, 328², 352, 354, 360, 368, 370, 380, 395³, 399, 432, 476, 477 **hareket etmek** Yola gitmek, yola çıkmak **DK** 8, 82; **2.** Davranmak. **M3** 16, 85, 86², 87, 113, 299, 357, 330, 501, 510 **hareket yapmak** vücudu oynatmak, kıpırdatmak ya da kımıldamak, devinmek. “Türkmen silkindi, sert bir hareket yaptı ve kimsenin bilmediği, anlayamadığı bir oyunla Deli Kurt'u üzerinden atarak kalktı.” **DK** 74 **harekete geçmek** Bir işi yapmaya başlamak, bitirmek amacı ile bir işe girişmek. **M3** 67, 229, 230, 298, 373, 399

hareketli *sf.* **1.** Hareketi olan, yer değiştirebilen, devingen, müteharrik, mobilize. **M3** 100; **2.** Canlı, kıpırdak. **M3** 286

hareketsiz *sf.* Hareket etmeyen, yerinden kımıldamayan, durgun, durağan. **DK** 19,

harem *a. Ar. esk.* Karı, eş. **DK** 14

harf *a. Ar.* Dildeki bir sesi gösteren ve alfabeyi oluşturan işaretlerden her biri, kod. **M3** 49, 107, 113, 222, 271, 275³, 318, 372

harici *sf.* Dışla ilgili, dıştan olan. **M3** 154, 170, 196, 255

hariciye Devlet yönetiminde dış işleri.

→ **hariciye nazırı**

hariciye nazırı *a. esk.* Dış işleri bakanı. **M3** 93, 223

hariç *zf. Ar.* Dışta kalmak üzere, dışında sayılmak üzere, müstesna. **M3** 528

harika (*doğ.*) **hârîka** *sf. Ar.* Yaradılışın ve imkânların üstünde nitelikleriyle insanda hayranlık uyandıran. **M3** 185, 208, 251, 317, 452⁵, 533 **harikalar yaratmak** Hayranlık uyandıracak başarılar kazanmak. **M3** 167

harikalık (*doğ.*) **hârîkalık** Harika olma durumu. “Demek artık hârîkalığı giderken sadece çocukluğu kalmış.” **M3** 208

harikulade *sf. Ar.* Eşi görülmemiş, şaşkınlık yaratıcı, olağanüstü. **M3** 361

harim *a. Ar. esk.* Girilmesi yabancıya yasak olan, kutsal tutulan, korunulan yer. **harimiismet** (*doğ.*) **harim-i ismet** Kutsal sayılan, korunulan yer, ocak. **M3** 305

harita *a. Ar. coğ.* Coğrafya, tarih, dil, nüfus vb. konularla ilgili yeryüzünün veya bir parçasının, belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı. **M3** 135, 304, 529 **haritadan silmek** Bir toplumun, ülkenin, milletin

has *sf. Ar.* Özgü. **M3** 105, 203, 247, 330, 364, 385

Has Hâcib Balasagunlu Yusuf *öz. a.* Türk-İslam tarihi ve kültürü açısından

başka bir toplumu, ülkeyi veya milleti egemenliği altına almak. “Söndürürüz kâfirin Meryem Ana mumunu. Haritadan sileriz.” **YS** 12

harman *a. Far.* Birçok çeşitten birer parça alıp yeni birleşim oluşturma işi. **harman edilmek** Birçok çeşitten birer parça alınıp yeni bir birleşim oluşturulmak. **DK** 15

harp *a. Ar. ask.* Savaş. **YS** 31 **M3** 45, 133, 155, 169, 170, 171, 177, 181, 185, 249, 250², 252³, 253, 256, 257, 258, 259², 309 **harbetmek** Savaşmak. “Sizin için harbederken yedim kurşunu.” **YS** 17

→ **harp akademisi, harp okulu**

harp akademisi *a. ask.* Türk Silahlı Kuvvetlerine komutan ve kurmay subay yetiştiren okul. **M3** 46, 306, 323

harp okulu *a. ask.* Türk Silahlı Kuvvetlerine subay yetiştiren yüksek okul, harbiye. **M3** 51, 53, 54, 112, 319, 323

Harp ve Sözde İyilikleri *öz. a. J. Novicow (çev. Abdullah Cevdet)’a ait bir eser.* “Senelerden beri insanîyet aşkı ile tutuşan ihtiyar bir doktorumuz, “Harp ve sözde iyilikleri” adlı bir kitap neşretmişti.” **M3** 169

Harran *öz. a.* Şanlıurfa iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 490

hars *a. Ar. esk.* Kültür. **M3** 141, 444

harşlı *sf.* Harsı gelişmiş olan. “Çünkü kırk milyonluk Türk milleti küçük küçük parçalara bölünmüş ve her parça büyük, iştahlı, ileri teknikli ve yüksek harşlı düşmanlar tarafından çevrilmiştir.” **M3** 146

Harun *öz. a.* **M3** 470

önemli olan Kutadgu Bilig siyasetnamesi yazarı. “Has Hâcib Balasagunlu Yusuf” tarafından XI. Yüzyılda yazılan “Kutadgu Bilig”, siyaset bilgisi demektir.” **M3** 243

Hasan Ali bk. **Hasan Ali Yücel**. **M3** 237, 321, 435

Hasan Ali Yücel öz. a. Köy Enstitüleri'nin kurucusu olan eski Milli Eğitim Bakanı, öğretmen (1897 - 1961). "Hasan Ali Yücel aleyhinde bağırarak bir yürüyüş..." **M3** 19, 217

Hasan Bağcı öz. a. Konya'da yayımlanan Oku dergisi yazarı. "... 'Bunları biliyor musunuz' başlığı altında ve Hasan Bağcı tarafından hazırlanan, çoğunun doğruluğu şüpheli bir takım vakaların başında Türkçülüğe hakaret eden şu fıkra yer almaktadır." **M3** 485², 486⁴, 487, 488, 493², 494³, 495, 496², 497⁴, 498³, 500, 501, 502³, 503, 507, 511

Hasan Çelebi öz. a. **DK** 87², 88³, 89³, 90², 91⁴, 92⁴, 93³, 94³

haset a. Ar. Kıskançlık, çekemezlik, günü. **YS** 71

Hasan Ferit Cansever öz. a. Fikir adamı, tıp doktoru ve yazar (1891 - 1969). "...Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı." **M3** 52

hasıl sf. Ar. Olan, ortaya çıkan, görünen. **hasıl olmak** **M3** 101, 188, 419

hâsıla a. Ar. esk. Bir işten elde edilen sonuç. **M3** 119, 127, 311

hasım a. Ar. Düşman, yağı. **DK** 24

hasımlık a. Hasım olma durumu. **M3** 424

hasır a. Ar. Saz, kabuk, yaprak vb. bir bitki maddesiyle örülmüş taban veya tavan örtüsü. **DK** 92

haslet a. Ar. esk. İnsanın yaratılışından gelen özellik, huy. **M3** 143, 195

hasredilmek (-i, -e) Bir şeyin bütününi birine, bir şeye ayrılmak, verilmek. "Beyannamenin üst kısmı İslâm cenaze usullerine hasredildikten sonra en altta "İslâm'a Uymayan İşler" başlığı altında

şunlar yazılmıştı." **M3** 489

hasret a. Ar. Özlem. **YS** 10, 69, 117, 122; **DK** 33, 34, 46, 551³ **hasret çekmek** Özlem duymak. **YS** 122 **hasret çekmek** Özlem duymak. **M3** 92, 100 **hasret duymak** Özlem çekmek. "Birden içinde bu hiç görmediği ananın sesini işitmek için dayanılmaz bir istek, silinmez bir hasret duydu." **DK** 43 **hasret kalmak** Özlemek. **DK** 11, 47

hassa a. Ar. esk. Özellik, hasiyet. **M3** 197

hasta sf. *Far.* 1. Sağlığı bozuk olan, esenliği yerinde olmayan, hastalanmış, rahatsız. **YS** 83; **DK** 60, 128; **M3** 43, 206, 225, 227, 302, 476, 552; 2. *mec.* Aşırı düşkün, tutkun. **YS** 115; **DK** 157; **M3** 79, 122, 216, 317, 353, 438², 551

hastane (doğ.) **hastahane** a. *Far.* Hastaların yatırılarak tedavi edildikleri sağlık kurumu. **M3** 231², 349

hastalanmak (*nsz*) Sağlığı bozulmak, esenliği yerinde olmamak, rahatsızlanmak, hasta olmak. **M3** 440

hastalık a. 1. Organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumu, rahatsızlık, çor, dert, sayrılık, illet, maraz, maraza, esenlik karşıtı. **DK** 125; **M3** 92, 170, 245², 259, 372²; 2. *mec.* Aşırı düşkünlük, tutku. **M3** 21, 214, 273, 317, 353, 440, 455, 494, 495³, 520², 536, 539, 543, 548² ...**hastalığına tutulmak** Aşırı düşkün, takıntılı olmak, bağlanmak. "Şefik Hüsnü'nün direktifini, sosyalizm hastalığına tutulmuş olanlara ithaf ediyorum." **M3** 341

haşerat (doğ.) **haşarat** ç. a. esk. *mec.* Değersiz ve zararlı kimseler. **M3** 186

haşerelik a. Haşere olma durumu. "Silâh talimi yaparken yahut güreşip yarışırken gösterdiği haşarılıktan eser kalmıyordu." **DK** 51

haşır neşir *a.* Kaynaşma, bir arada olma.
haşır neşir olmak Kaynaşmak, bir arada bulunup uğraşmak. **DK** 58

haşlama *a.* Haşlanarak pişirilen şey. **DK** 42

haşlamak (*nsz*) Bir şeyi kaynar suya daldırmak. **DK** 153

haşlanmak (*nsz*) Kaynar su vb. ile yanmak. **DK** 24⁴

hata (*doğ.*) **hatâ** *a.* Ar. Yanlış. **M3** 34, 326, 495², 504, 509 **hata** (*doğ.*) **hatâ etmek** yanlışlık yapmak, yanılığa düşmek. **M3** 299

Hatay *öz. a.* Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 37, 58, 473

hatır *a.* Ar. Düşünme, akılda tutma, hafıza, zihin, akıl, yâd. **M3** 155, 288, 514 **hatırı sormak** Hâl hatır sormak. **DK** 69, 98 **hatıra** (veya **hatır ve hayale gelmemek** Bir şeyin gerçekleşeceği, olacağı hiç düşünülmemek. **M3** 178 **hatırı sayılır** önemli, saygın, saygıdeğer. **M3** 244 **hatırından söküp çıkarmak** Unutmak. “*Mesut olup gülmeyi sök, çıkar hatırından/ Belki öldükten sonra bir parça güleceksin.*” **YS** 74, 78

hatıra *a.* Ar. Andaç, anmalık, yadigâr. **YS** 109³, 110⁴; **DK** 157, 158; **M3** 104, 115², 155, 230, 241, 286², 302, 345, 405, 471, 497, 525 **hâtırası kalmak** Akılda tutmak; hafıza, zihin veya akılda etkisini hissetmek. “*Dün benimle birlikte gülen tanıdıkların Yalnız bir hâtırası kaldı artık yanımda.*” **YS** 13

hâtıra *a. bk.* Hatıra. **DK** 43, 47

hâtırat *ç. a.* Ar. Anılar, andaç. **M3** 62, 359³, 512²

hatıratımsı (*doğ.*) **hâtıratımsı** *sf.* Hatırayı andıran, hatıraya benzeyen. **M3** 512², 515²

hatırlama *a.* Anımsama. **DK** 137

hatırlamak (*-i*) Anımsamak. **YS** 63, 64, 113; **DK** 8, 37, 43, 91, 43², 51, 52, 53, 54, 100, 105, 106², 114², 115, 116², 123³, 137, 138², 143, 168, 169, 171, 176, 177, 180; **M3** 13, 123, 369, 394, 410

hatırlatabilmek (*-i*) Anımsatabilmek. **M3** 169

hatırlatmak (*-i, -e*) Anımsatmak. **DK** 91, 103, 120, 150; **M3** 75, 79, 114, 170, 177, 211, 323, 370, 406, 413, 420, 522

Hatice *öz. a.* Erken doğan kız çocuğu. **M3** 471

hâtıme *a.* Ar. *esk.* Son, sonuç. **M3** 455

hattâ (*doğ.*) **hatta** *Ar. bağ.* Bile, hem de. **YS** 16, 80; **DK** 7, 28, 39², 43, 59², 63, 66, 75, 124, 126, 133, 162; **M3** 11, 24, 26², 33, 37², 60², 69, 74, 77, 86, 87, 93, 96, 98, 99, 101, 104, 107, 113, 130², 135, 139, 143, 147, 148, 149², 153, 154, 158, 170, 175, 185, 191², 195, 197, 199, 209, 211, 212, 214, 215, 228², 228, 234, 235, 236, 251, 267, 269², 274, 287, 291, 309, 310, 315, 318, 319, 325², 327, 328, 336, 351, 357, 369, 383, 405, 410, 416, 436, 438, 441, 455, 459, 466, 468, 475, 477, 484, 487, 495, 496, 501, 505, 507², 514², 521, 527, 532, 536, 545, 549,

Hattâboğlu Ömer *bk.* Halife Ömer. **M3** 491

hat *a.* Ar. **1.** Telefon, telgraf, televizyon vb. araçlarla iletişim sağlayan yol, kanal. **M3** 456, 457; **2.** Savunma veya saldırma amacıyla bir araya getirilmiş asker dizisi. Sınır. **M3** 225 **hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır!** İşgal altındaki ülkemizin, sadece bir kısmında oluşturulan bir savunma hattının yeterli olmayacağını, bütün vatani içine alan bir savunma ile gerçek anlamda savunma yapılabileceğini ifade eden Mustafa Kemal Atatürk'e ait bir söz. “*Hatta düşman Ankara'ya yaklaşırken Yunus Nadi'nin ailesiyle birlikte Kayseri'ye*

kaçışını “hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır” düsturu ile açıklamaya kalkışmak da, muharririn deyimi ile söyleyelim, biçimsel bir şey olmuyor.” **M3** 514

hatun *a.* Bayan, hanım: **DK** 34², 35³, 36³, 41, 91³, 92, 132

hava *a.* **Ar. 1.** Hava yuvarını oluşturan, bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı. **YS** 63, 64; **DK** 8, 15, 20, 21, 62, 80, 86, 103, 172, 173²; **M3** 105³, 169, 203, 232, 312, 320; **2.** Meteoroloji ile ilgili olayların bütünü. **YS** 101; **3.** Gökyüzü. **DK** 27²; **4.** Müzik parçalarında tür. **M3** 209; **5.** *mec.* Durum, ortam, çevre, muhit, atmosfer, ambiyans. **M3** 54, 223, 476, 527 (**bir**) **hava almak** Açık havada gezmek. **M3** 93 ... **hava esmek** Söz edilen durum belirtmeye başlamak, etkilemek. “Günümüzde Türkiye’de kozmopolit bir hava estiğini herkes görüp biliyor.” **M3** 124

→ **hava kuvvetleri**

hava kuvvetleri *a.* *ask.* Ülkenin havadan savunulmasını sağlamak için uçak, helikopter, balon vb. araçlardan ve bunlarla ilgili yer hizmetlerinden, kuruluşlarından oluşturulan teşkilat. **M3** 229

havadis *a.* **Ar.** İlgi ile karşılanabilecek haber. **M3** 74, 542

havaiyat *ç.* *a.* **Ar.** *esk.* Boş, değersiz iş ve sözler. **M3** 70, 186

havalanmak (*nsz*) Yerden ayrılp göğe yükselmek. **DK** 145

havale *a.* **Ar.** Bir işi bir başkasının sorumluluğuna bırakma, ısmarlama, devretme. **havale olunmak** Bir şeyin alınması, yapılması bir kimseye bırakılmak, devredilmek. “Bu iş menfaat beklemeyen bir öğretmene havale olunursa bir yılda en mükemmel kitap elden edilmiş olur ve talebeler ister

istemez kitabın tesirinde kalacakları için de kahramanlık tohumu kısmen atılmış olur.” **M3** 187, 535

havali *a.* **Ar.** Yöre. **M3** 144

Havva (**doğ.**) **Havvâ** *öz. a.* Dinî inanışlara göre dünya üzerindeki ilk kadın. **M3** 492, 494³

hay *ünl.* İyi dilek, azarlama, şaşma ve sevinç bildirmede kullanılan bir söz. **DK** 86, 97 **Hay atana rahmet!** “Ağzına sağlık, iyi dedin vb.” anlamında kullanılan bir söz. “İlyas ayağa kalkıp ellerini açarak: - Hay atana rahmet Çakır Ağa! Nasıl da bildin? Diye cevap vermiş...” **DK** 78, 81

hayâ *a.* **Ar.** Utanma duygusu, utanç, utanma, sıkılma. **DK** 78 **hayâ etmek** Utanmak, sıkılmak, utanç duymak, mahcup olmak. “Biz, yani senin bugün hayâ etmeden ‘fitne’ ve ‘fesat’ la vasıflandırdığın ırkçı-Turancılar...” **M3** 70

hayal (**doğ.**) **hayâl** *a.* **Ar.** Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, imge, hülya. **YS** 14, 32³, 33², 47, 64, 69, 85, 89, 115²; **DK** 41, 133, 174, 177; **M3** 11, 39, 57², 69, 88, 92, 96, 100, 136, 136², 203⁴, 269, 325, 326, 346, 357², 382, 386², 390, 421, 435, 439, 447², 457, 478, 488, 530², 535, 553 **hayal etmek** Bir şeyi zihinde tasarlayıp canlandırmak, hayallemek. **YS** 126; **M3** 394 **hayal olmak** Gerçekleştirilememek. **M3** 40, 69, 136, 386, 435, 530 **hayal kurmak** Gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi düşünmek. **DK** 133 **hayâle kaptırmak** Hayallerin etkisi altında kalmak. “İster düşün... Kendini ister hayâle kaptır...” **YS** 14

→ **hayalhane, hayal meyal**

hayal meyal *sf.* Belli belirsiz, açık seçik olmayan. **DK** 123, 130

hayalhane *a.* **Ar.+ Far.** Hayal dünyası. **M3** 488

hayalet *a. Ar.* 1. Gerçekte var olmadığı hâlde bazen görüldüğü sanılan peri, hortlak vb. görüntüler. **DK** 41, 44⁶, 45⁶, 46⁴, 47⁴, 48, 50, 51, 105⁴, 106, 107, 162²; 2. İnsanoğlu. “Yürür gün doğmadan yollarda her gün/ Sakat, sessiz ve aksak bir hayalet...” **YS** 126

hayalî *sf. Ar.* Hayal niteliğinde veya hayal ürünü olan, sanal, fantastik. **M3** 94, 131, 388, 389, 430, 432, 499

hayalperest *sf. Ar.+ Far. esk.* Hayalci. **M3** 387, 388

hayasız (*doğ.*) **hayâsız** *sf.* Utanması olmayan, sıkılmayan. **M3** 385

hayasızlık (*doğ.*) **hayâsızlık** *a.* Utanmazlık, sıkılmazlık. **DK** 78; **M3** 97

hayat *a. Ar.* Yaşam. **YS** 9, 21, 23, 42, 61, 62, 74, 76, 95, 117, 125 **DK** 23, 31, 37, 43, 47², 50, 58, 68, 160; **M3** 28, 31, 35, 62, 78, 83, 89, 106, 107, 108², 114², 125³, 126³, 133, 143, 158, 162, 167, 168, 174, 176, 183⁷, 184, 188², 199, 206², 207², 221², 225, 228, 232³, 241, 244, 250², 255, 256⁴, 261, 263, 264, 265, 268, 279, 282, 285², 286², 289, 290², 291, 304², 315, 316², 329, 331, 359, 375, 376³, 381, 418, 427, 431, 433, 434, 441, 448, 458, 459², 465, 466, 481, 489, 491, 502, 503, 506⁵, 509, 544, 555 **hayata atılmak** Geçim sağlamak üzere çalışmaya başlamak. **M3** 319 **hayata gelmek** Doğmak. “Hayata ne biçimde geldinse bir borayla/ Daha sert bir kasırğa içinde biteceksin.” **YS** 73 **hayatta olmak** Yaşamak **DK** 14, 31; **M3** 125, 465, 515

→ *hayat kamçısı, hayat kavgası, Hayat Mecmuası, hayat suyu, Hayat Tarih Mecmuası*

hayat kamçısı *a.* Hayatın getirdiği zorluklar. “Hayatın kamçısıyla sızar derinden kanlar/ Senin büyük derdinden başkaları ne anlar.” **YS** 76

hayat kavgası *a.* Hayat mücadelesi. **M3**

83

Hayat Mecmuası *öz. a.* 1956'dan 1980'lerin sonlarına kadar İstanbul'da yayınlanan haftalık haber-aktüalite dergisi. “Her hayat gibi Hayat mecmuası da öldü.” **M3** 62, 168

hayat suyu *a. Ar.+ T.* Efsanelere göre içen kimseye ölümsüzlük sağladığına inanılan bir su, bengi su, dirim suyu. “...Mahiyetinizde kaderin ektiği istidatları ve mukadderatınızı fiile çıkararak ve kavmi mahiyetinizde saklanmış olan seciyenizi maarifin hayat suyu ile sulamanın vaktidir.” **M3** 458

Hayat Tarih Mecmuası *öz. a.* Türkiye'de yayımlanmış aylık resimli tarih ve kültür dergisi (1965-1982). “Nâşirlerin bu türlü ansiklopediler ve ansiklopedik eserler yayınlamakla uğraştıklarını Hayat Tarih Mecmuası'nın Ocak 1974 tarihli sayısında Yılmaz Öztuna'nın 'Dünya Tarihi Faciası' adlı yazısından öğrendim.” **M3** 497

hayatî *sf. Ar. mec.* Büyük önem taşıyan, önemli. **M3** 196, 246, 268, 536, 549

Haydar Dağı *öz. a.* Konya ilinin Bozkır ilçesinde bulunan dağ. “Bu gördüğün Haydar Dağı'dır. Şu keçi yolu doğru Bozkır'a çıkar...” **DK** 150

haydi *ünl.* İsteklendirmek, çabukluk belirtmek için kullanılan bir söz, hadi. **YS** 34, 35, 36, 48, 100; **DK** 100, 102², 161; **M3** 298, 526

haydutluk *a.* Haydut olma durumu, şakilik, şekavet. **M3** 355

hayır (I) *e. Ar.* Yok, öyle değil, olmaz anlamlarında onamama, inkâr bildiren bir söz. **YS** 98, 101; **DK** 34, 56, 83, 114², 120, 128², 147, 152, 154, 155, 156, 165; **M3** 88, 94, 99, 185, 230, 343, 417, 538

hayır (I) *a. Ar.* İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım. **M3** 168 (bir şeyde) hayır bırakmamak İşe yarar

durumu kalmamak, artık işe yaramaz olmak. “Onun içinden ağulu bir ışık çıkıyor, kime değerse onda hayır bırakmıyor.” **DK** 108 **hayır gelmemek** Yararlı olmamak. **M3** 416, 534, 544

hayırlı sf. 1. Yararı, hayrı olan. **M3** 111, 556; **2.** Uğurlu, iyi, güzel. **DK** 56; **M3** 37

haykırabilmek (*nsz,-e*) Haykırama imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 196

haykırış *a.* Haykırama işi. **DK** 65

haykırmak (*nsz*) Telaş, şikâyet vb. sebeplerle yüksek sesle bağırarak. **YS** 17, 22², 75, 84; **DK** 20², 21, 27, 62, 136, 172; **M3** 86, 89, 167, 241, 253, 415, 439

haylaz sf. Hoşa gitmeyen davranışlarda bulunan (kimse), hayta. **M3** 361

hayli sf. 1. Çok. **M3** 504; **2. zf.** Oldukça. **M3** 49, 370

hayran sf. Çok beğenen, hayranlık duyan (kimse). **DK** 157; **M3** 196, 235 **hayran kalmak** Hayranlık duygusu uyandırmak, çok beğenilmek. **M3** 195, 196, 197, 198

hayranlık a. Hayran olma durumu. **DK** 120, 175, 181 **hayranlık beslemek** Tutkuyla bağlanmak. “Kendi milletinin düşmanlarına hayranlık beslemek, onların davasını gütmek, kendi kültür ve mazisini inkâr etmek de hainliktir.” **M3** 474 **hayranlık duymak** Çok beğenmek, tutkuyla bağlanmak. **M3** 195

hayrat a. Ar. Halkın yararlanması için yapılan okul, çeşme, hastane vb. yapı. **DK** 41

hayret a. Beklenmedik, garip bir şeyin sebep olduğu şaşkınlık, şaşırma. **DK** 52, 59, 83 **hayret etmek** Şaşmak, şaşırarak, şaşakalmak. **M3** 169, 514 **hayrette (veya hayretler içinde) kalmak** Şaşakalmak, şaşırarak. **M3** 208, 408

hayretle zf. Şaşkın bir biçimde. **DK** 10,

50, 67, 89

haysiyet a. Ar. Değer, saygınlık, itibar. **M3** 30, 389, 459, 546

haysiyetli sf. Değeri, saygınlığı olan. **M3** 546

haysiyetsiz sf. Değeri, saygınlığı olmayan. **M3** 310, 532

haysiyetsizlik a. Haysiyetsiz olma durumu, haysiyetsizce davranış. **M3** 523

hayvan sf. Ar. mec. 1. Akılsız, duygusuz, kaba, hoyrat (kimse). **YS** 22, 40³; **2. a.** Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık. **YS** 109; **DK** 7, 22, 135, 145, 146, 157; **M3** 31, 36, 44, 83², 75, 101², 125, 126⁸, 127, 203, 205, 219⁴, 225, 227, 232, 264, 285, 286, 287, 312, 351, 371, 447, 469, 470, 471, 494, 496

hayvanî sf. Ar. Hayvanla ilgili, hayvansal **M3** 54, 96, 126, 127², 337, 534

hayvanlaşmak (*nsz*) İnsanlık erdemlerini yitirmek, kabalaşmak. **M3** 127, 546

hayvanlaştırmak (*-i*) Hayvan durumuna getirmek. **M3** 315

hayvanlık a. mec. Hayvanca davranma. **hayvanlık yapmak** Hayvanca davranmak. **YS** 40

Hayyam *öz. a.* İranlı şair, filozof, matematikçi ve gök bilimci (1048 - 1131). “Sarhoş, reybi ve eyyamperest Hayyam’ın mezarını da belki daha çok insan ziyaret ediyor.” **M3** 444

haz (doğ.) hâz a. Ar. Hoşa giden duygulanma, hoşlanma, zevk. **DK** 180; **M3** 362 **haz vermek** Hoşlanmasını sağlamak. **YS** 122

hazır sf. Ar. Bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan, anık, amade, müheyya. **DK** 24, 43, 64, 78 **hazır bulunmak (veya olmak) 1.** Hazır

durumda bulunmak. **YS** 48; **DK** 59, 63; **M3** 125, 331, 371 **2.** Bir şeyi hemen yapabilecek durumda olmak. **DK** 23, 31; **M3** 28, 58, 246, 371, 375, 439

hazırlama *a.* Hazırlamak işi. **DK** 100

hazırlamak (-i) Bir şeyi kullanılacak, yararlanılacak duruma getirmek. **DK** 43, 76, 88², 123, 146, 152, 177; **M3** 13, 16, 18, 19, 66, 97, 103, 137, 142, 178, 181, 203, 217, 222, 269, 270, 278, 321, 328, 364, 366, 428, 455, 502, 537, 549

hazırlanma *a.* Hazırlanmak işi. **M3** 16, 439

hazırlanmak (nsz) Hazır duruma getirilmek. **DK** 11, 77, 78, 88, 94, ; **M3** 59, 203, 216, 222², 244, 273, 277, 297. 306, 362, 459, 467, 485, 537, 556

hazırlatmak (-i, -e) Hazır duruma getirmek. **M3** 49

hazırlatılmak (nsz) Hazır duruma getirilmek. “Bir aralık, Hasan Ali'nin Maarif Vekilliği zamanında solculara hazırlatılmış lise edebiyat kitapları vardı.” **M3** 321

hazırlık *a.* Hazırlanmak için gereken şey veya durumların bütünü. **DK** 48, 87; **M3** 106, 203, 330, 438 **hazırlık görmek (veya yapmak)** Hazır olmak için gereken şeyleri toplamak veya durumları sağlamak. **DK** 69; **M3** 216, 437, 439

hazırlıklı *sf.* Bir şey için önceden hazırlanmış olan, tedarikli. **DK** 86, 118 **hazırlıklı olmak (veya bulunmak)** Hazırlanmış olmak **M3** 362

hazırlıksız *sf.* Bir şey için önceden hazırlanmamış olan. **hazırlıksız olmak (veya bulunmak)** Hazırlanmamış olmak. **M3** 331

hazin *sf.* Ar. Acıklı, üzüntü veren, dokunaklı, hüznü. **YS** 64, 113², 131; **M3** 236

→ **hazin hazin**

hazin hazin *zf.* Hazin bir şekilde. “Kucağıma aldığım zaman yüzünü anasına döndürmüş, eliyle onu göstererek hazin hazin ağlamıştı.” **DK** 36

hazine *a.* Ar. *mec.* Büyük bağlılık duyulan, değer verilen şey veya kimse. **M3** 113, 197, 251², 252, 497

haziran *a.* Ar. Yılın altıncı ayı. **M3** 51, 339, 360, 365, 366, 370, 423, 482², 512

hazım *a. biy.* Sindirim. **hazmetmek** Katlanmak, dayanmak, sabretmek. **M3** 51

hazret *a.* Ar. Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan. **YS** 34²; **M3** 443, 445, 448, 454

Hazreti Muhammed *öz. a.* Son peygamber (569/70/71 – 632). “Ne biçim müslümandır ki, cihadı, yani savaşı farz kılan Hazreti Muhammed'in prensibine uymaz da, sağ yanağına tokat atanlara sol yanağını uzatmayı telkin eden İsa'nın prensibini kabullenir?” **M3** 437

Hazreti Musa *öz. a.* İbrani peygamber, öğretmen ve lider. “Kendi dergilerinde ‘Kur'an-ı Kerim'de Hazreti Musa' başlıklı yazı serisi de bunu gösteriyor.” **M3** 487

Hazreti Pir *öz. a. bk. Mevlana.* **M3** 444

heba (*doğ.*) **hebâ** *a.* Ar. *esk.* Hiçbir işe yaramadan yok olma, boşa gitme. **hebâ olmak** Boşa gitmek, ziyan olmak. **YS** 46

hece *a.* Ar. *ed.* Hece ölçüsü. **M3** 39

Hececiler *öz. a.* I. Meşrutiyet'ten sonra hece vezniyle ve konuşulan halk diliyle, Milli Edebiyat akımının görüşleri doğrultusunda şiir yazar şairlerin Türk edebiyatındaki genel adı. “Hececilerin vatani şiirlerinden hiç biri alınmamıştır.” **M3** 187

hecelelemek (-i) Bir kelimenin hecelerini teker teker söylemek. **M3** 270

hecelik *sf.* Hece miktarında olan. **YS** 51

hedef *a. Ar.* 1. Nişan alınacak yer, nişangâh. **DK** 27; 2. *mec.* Yapılması tasarlanan iş, amaç. **DK** 22; **M3** 16, 36³, 88, 126, 211, 346, 361 **hedef göstermek** Yol göstermek, kılavuzluk etmek, yolu bilmeyene anlatmak, tarif etmek. “*Bu sağlam ırkın istikbali açıktır. Ona yalnız hedefini göstermek ve: marş marş kumandasını vermek kâfidir.*” **M3** 176

hedefli *sf.* Hedefi olan. “*Said(-i) kürdi hareketi ise uzak hedefli ve örtülü bir Kürt hareketidir.*” **M3** 380

hediye *a. Ar.* Armağan. **YS** 15 **hediye vermek** Armağan vermek. “*Bütün devletlerle dostluk kurmak, ziyaretler yapıp ziyafetler ve hediyeler vermek millî çıkarları korumak bakımından pek az faydalıdır.*” **M3** 77, 81

hey *ünl.* Seslenmek veya ilgi ve dikkat çekmek için söylenen bir söz. **DK** 146²

hekim *a. Ar.* İnsanlardaki hastalıkları teşhis ve onları ilaçlarla veya bazı araçlarla tedavi eden kimse, doktor, tabip. **YS** 83; **DK** 137; **M3** 206, 223, 228, 318²

helak (*doğ.*) **helâk** *a. Ar.* Ölme, öldürme, yok etme, yok olma. **helak etmek** Öldürmek, ortadan kaldırmak. **M3** 491 **helak olmak** Yok olmak, ölmek. **M3** 491

helal *sf. Ar. din b.* Dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, **haram** karşıtı. **helal olsun** “Hakkımı helal ediyorum” anlamında kullanılan bir söz. **DK** 12, 44, 45

hele *bağ.* Özellikle. **YS** 79; **DK** 15, 18, 24, 42, 50, 51, 53, 60, 81, 111, 139; **M3** 21, 48, 59, 65, 103, 107, 123, 128², 131, 159, 212², 216, 225, 226, 227, 244, 245, 268, 279, 280, 280, 319, 323², 343, 348, 352, 354, 362, 363², 370, 398, 404, 406, 413, 425, 446, 448, 469, 470, 471, 475,

476, 481, 490², 499², 502, 503, 509, 542², 544, 546, 554

helva *a. Ar.* Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı. **DK** 53; **M3** 489

hem *bağ.* *Far.* Bir kimseyi uyarmak, bir şeyi açıklamak veya anlamı güçlendirmek için ‘özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki’ anlamlarında kullanılan bir söz. **hem de** Anlamı güçlendirerek, bir veya daha çok öğeye bir başkasının da eklendiğini belirtmek için kullanılan söz. **YS** 24; **DK** 16, 96, 113,123, 159, 167; **M3** 34, 92, 130, 206, 309, 341, 365, 405, 415, 468⁴, 522

hem... hem... *bağ.* *Far.* Birden fazla özne, tümleç veya fiili birlikte kabul etmek için, bunlardan önce yer alan kelimelerin başlarına getirilen tekrarlı bağlaç, **ne... ne...** karşıtı. **YS** 22, 31, 120; **DK** 11, 15², 16, 60, 79, 84, 126, 158, 160, 179, 174; **M3** 34, 48, 60, 118, 119, 123, 164, 184, 212, 214, 219, 225, 268, 320, 335, 365, 376, 379, 380, 415, 426, 485, 504, 507

hemen *zf. Far.* Çabucak. **YS** 98; **DK** 8, 12, 14, 19, 21, 24, 54, 59, 66, 72, 73, 91, 93, 98, 109, 173; **M3** 33, 80, 118, 161, 249, 305, 316, 353, 362, 376, 407, 430, 445, 466, 470, 475², 478, 486, 537, 545, 555

→**hemen hemen, hemen hepsi**

hemen hemen *zf.* Tam değilse bile ona pek yakın. **DK** 79; **M3** 98, 133, 142, 327, 334

hemen hepsi *zf.* Bütünü, tamamı, tümü, cümlesi. “*Modaya kapılanların hemen hepsi o modada bir takım aklî ve mantıkî taraflar bulunduğu için değil, modaya uymuş olmak için öyle yaparlar.*” **M3** 96, 352, 404

hemşire *a. Fr.* Doktor tarafından acil durumlar dışında yazılı olarak verilen tedavileri uygulamak, hastanın bakımını düzenlemek, denetlemek ve

değerlendirmekle görevli ve yetkili sağlık çalışanı, şvester. **M3** 305

hengâme *a. Far.* Patırtı, gürültü, kavga. **DK** 28, 43

henüz *zf. Far.* Daha, hâlâ. **DK** 8, 15, 156; **M3** 28, 42, 78, 133², 150², 155, 171, 184, 205, 213, 221, 236, 250², 257, 260, 301, 330, 546

hep *zf. Far.* Hiçbiri dışta tutulmamak veya eksik olmamak üzere, bütün, tüm olarak. **YS** 47, 48, 84, 86, 106, 123; **DK** 42, 43², 51, 94, 98, 99, 105, 106, 108, 114, 125, 127, 129, 131, 133, 137, 141, 142², 145, 150, 157; **M3** 15, 16, 16, 27, 68, 95, 142, 144, 149, 155², 167, 177, 184, 207, 213, 214, 216, 233, 235, 236, 280, 321,

her *sf. Far.* Önüne geldiği ismin benzerlerini teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz. **YS** 10, 15, 16, 21, 22, 23, 35², 36, 41, 42², 46, 49, 52², 58², 65, 72, 81, 85, 92, 106, 112, 121, 122², 123, 125, 126, 135; **DK** 5, 12, 19, 33, 36, 42², 43, 46, 49², 50², 56², 70, 71, 72³, 77², 78, 87, 92, 109, 110, 112, 115, 125, 128, 130, 132², 134, 144, 148, 165, 173, 179, 181; **M3** 11, 13⁵, 16, 22, 23³, 26², 28, 31, 33, 34², 37, 48², 57², 59, 60², 65², 70², 74, 84, 85², 88, 95, 97, 98², 103, 106⁶, 107, 108³, 109, 110², 111, 112², 114, 115⁴, 116, 118², 119², 120, 125, 127, 128³, 131, 133⁴, 135, 136, 138, 139², 140, 142, 143, 144, 146, 149, 153², 156², 158, 159, 161, 162, 163, 168², 170², 173², 174, 175⁴, 177, 179⁵, 180⁴, 181², 185, 188, 189, 195², 197, 198, 202, 203³, 205, 207², 209, 212², 214, 219³, 220, 222, 223², 229, 234², 236³, 239², 241³, 245, 247, 249, 251, 252², 259, 263³, 267², 268, 269, 270, 271², 274³, 275, 277, 283, 285, 288, 291³, 293, 298, 304, 305, 309⁴, 310², 320, 321, 325², 326, 328, 331, 344², 345, 348, 353³, 354², 355, 357, 358, 363², 364, 368², 375², 376², 382, 386, 395, 396, 399, 407, 410, 413, 417, 429, 431, 441, 446, 454, 458, 460³, 465², 468², 478, 483, 487⁵, 494², 497, 500², 501, 505³, 510, 521, 524, 525, 528, 529, 535,

366, 472, 492, 502, 509, 543

→ *hep beraber, hep birden*

hep beraber *zf.* Birlikte. **M3** 380

hep birden *zf.* Toplu olarak, cümleten. **M3** 556

hepsi *zm.* Bütünü, tamamı, tümü, cümlesi, hep. **YS** 12, 14, 30, 51², 69, 78, 107; **DK** 8, 41, 47, 63, 67², 69, 82, 90, 100, 102, 105, 110, 113, 131, 134, 144, 153, 155, 168; **M3** 15, 21², 27, 67, 68, 73², 87, 100, 104, 112, 113, 130, 140, 146², 162, 163, 174, 211, 217, 221, 223², 230, 250, 264, 269, 273, 281, 299, 301, 304, 349, 360, 363, 371², 398, 407, 409, 418, 419, 421, 431, 435, 436, 446, 466, 470, 501, 502, 507, 524, 525², 537, 541², 552, 555

539², 544, 555 **her gönülde bir arslan yatar** Herkesin kendine göre bir hedefi, tutkusu ve ideali vardır anlamında atasözü. **M3** 239 **her kafadan bir ses çıkmak** Bir konu üzerinde herkes rastgele konuşmak. **M3** 536 **her ne (pahasına) olursa olsun** Ne pahasına olursa olsun. **M3** 100, 229

→ *her bir, her biri, her dem, her gün, herhâlde, herhangi, her nasılsa, her ne kadar, her zaman, her türlü (çeşit)*

her bir *sf.* Sayılabilen şeylerin ayrı ayrı hepsi, beher. **YS** 41

her biri *zm. Far. + T.* Ayrı ayrı hepsi. **YS** 23, 24; **M3** 167, 189, 251, 459

her dem *zf.* Her zaman. **YS** 101

her gün *zf.* Sürekli, sürekli olarak. **M3** 216, 277

her hangi bir *sf.* Belli olmayan, rastgele (kimse veya şey). **DK** 135; **M3** 79, 158, 255, 386, 403, 496, 504, 529

her nasılsa Beklenmeyen bir durumu belirtmek için kullanılır. **M3** 430

her ne kadar Başına getirildiği koşullu tümcedeki yargının doğru veya doğal görüldüğünü, fakat bunun yeterli olmadığını anlatır. **M3** 145, 157, 162, 505, 509

her türlü (çeşit) Var olanların tümü. **M3** 18, 246, 247, 273, 275, 277, 336, 354, 370, 389, 417, 441, 443, 452, 468, 481, 539

her zaman *zf.* Ara vermeden, sürekli, daima, sık sık. **DK** 44, 155; **M3** 17, 24, 41, 196, 219, 227, 252, 309, 320, 322, 333, 334, 346, 423

herhâlde (doğ.) her halde Büyük bir ihtimalle. **DK** 8, 25, 28, 43, 52, 66; **M3** 129, 207, 209, 232, 283, 286², 287, 288, 289², 297, 299, 359, 396, 398², 431, 440, 441, 443, 444, 445, 498, 501, 504, 508

herhangi *sf.* Belli olmayan, rastgele (kimse veya şey). **DK** 66; **M3** 103, 105², 120, 219, 235, 236, 245, 290, 340, 431, 469

→ *her hangi bir*

herif *a. Ar. tkz.* Adam. **DK** 19, 26², 28², 65³, 85; **M3** 337, 524

herkes *zm. Far.* İnsanların bütünü. **YS** 123², 135; **DK** 59, 89, 130, 145, 165; **M3** 15, 23, 29, 39, 47², 52, 53, 54, 73, 74, 77, 99, 118, 124, 140, 147, 158, 168⁴, 170, 171, 197, 198, 203, 227, 228, 234, 244, 247, 249, 250, 276, 302, 322, 325², 335, 344, 359², 388, 394, 403³, 437, 441, 448, 453, 459, 468, 507, 515, 516, 520², 521², 522, 526, 529, 535, 542², 543, 544

herkesçe *zf.* Herkes tarafından. **M3** 34

Hersek Dukalığı *öz. a.* 14. - 15. Yüzyıllarda bugünkü Bosna-Hersek'in güneyini oluşturan Hersek bölgesinde kurulmuş bir Güney Slav dukalık. "1480'de Hersek Dukalığını aldı." **M3** 292

herze *a. Far. esk.* Saçma söz, zevzeklik.

M3 215, 316, 484, 491 **herze yemek** Yersiz söz söylemek. **M3** 500

hesap *a. Ar.* **1.** Oranlama, tahmin. **DK** 177; **2.** Tutum, durum, anlayış. **M3** 13, 129, 130, 131, 144, 184, 243, 291, 343, 361, 365 **hesap görmek** **1.** Alacakla vereceği karşılaştırıp ödeşmek. **YS** 17, 34; **2.** Cezalandırmak. **DK** 135 **hesap sormak** Bir konuda açıklama ve savunma istemek, sorumlu tutmak. **M3** 203 **hesap yapmak** Düşünmek, tasarlamak. "Zihninde kısa bir hesap yaptıktan sonra : - Sekiz yılda Sipahi olacağım, dedi." **DK** 39, 142; **M3** 35, 37, 245 **hesap (veya hesabını) vermek** Herhangi bir davranışın sebebini açıklamak, anlatmak. **M3** 486 **hesaba katmak** Dikkate almak, göz önünde bulundurmak. **M3** 387, 526

hesaplamak (-i) *mec.* Bir şeyi, bir durumu ayrıntılı bir biçimde düşünmek, hesap etmek. **DK** 97; **M3** 135

hesaplaşmak (*nsz*), -le *mec.* Karşılıklı olarak kozlarını paylaşmak. **DK** 43, 129

hesaplayabilmek (-i) Hesaplama imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 447

hesaplı *sf. mec.* Ayrıntılarıyla düşünülp tasarlanmış, planlı, rasyonel. **M3** 16, 243²

heves *a. Ar.* İstek, eğilim, arzu, şevk. **YS** 36; **DK** 51; **M3** 312 **hevesine kapılmak** Aşırı derecede istemek, eğilimli olmak. "...Çocukken bazı şeyler duymak, öğrenmek ve gaye edinmek hevesine kapılmışlar..." **M3** 170

hevesli *sf.* Bir şeye, bir işe istek duyan veya merak sarmış olan, istekli, heveskâr. **DK** 31

hey ünl. Seslenmek veya ilgi ve dikkat çekmek için söylenen bir söz. **YS** 22², 25, 76, 84, 86, 87, 99, 102; **DK** 34², 146, 148

heyecan *a. Ar.* Sevinç, korku, kızgınlık, üzüntü, kıskançlık, sevgi vb. sebeplerle ortaya çıkan güçlü ve geçici duygu durumu. **YS** 22; **DK** 44, 46², 50, 66, 115,

150, 170; **M3** 88, 181², 217, 227, 312, 334, 362, 364 **heyecan geçirmek** Heyecanlanmak, heyecan duymak, heyecana gelmek. “*Deli Kurt zorla gizleyebildiği bir heyecan geçirdi.*” **DK** 124 **heyecan katmak** Heyecan duymasına neden olmak. “*Türkleri tek devlet hâlinde birleştirmek ülküsüdür ve her ülkü gibi nesillere bakan, kan ve can vergisi isteyen, gönüllere heyecan katan bir inançtır.*” **M3** 33 **heyecan vermek** Heyecan duymasına neden olmak. **YS** 22 **heyecana kapılmak** Aşırı derecede heyecan, coşku duymak. **M3** 64

heyecanlı *sf.* Heyecanlı, çok istekli bir biçimde. **DK** 163; **M3** 136

heyecanlanmak (*nsz*) Herhangi bir nedenle güçlü, geçici bir duygulanımdan etkilenmek, heyecana gelmek, coşmak. **DK** 8, 46, 66, 96, 109; **M3** 173

heyecanlı *sf.* Çabuk, kolay heyecanlanan, müteheyyiç. **DK** 52², 75, 91; **M3** 181²

heyet *a. Ar.* Kurul. **M3** 61, 276², 481, 534, 542

Heybetullah *öz. a.* **M3** 59

heykel *a. Ar.* Taş, tunç, bakır, kil, alçı vb. maddelerden yontularak, kalıba dökülerek veya yoğrulup pişirilerek biçimlendirilen eser, yontu, statü. **YS** 71; **DK** 62; **M3** 48², 150, 154, 159, 167, 525 **heykel gibi** Hareketsiz, duygusuz. **DK** 171 **heykelini dikmek** Türü alanlarda üstün başarı gösteren kimselere değerlilik göstermek. **M3** 310

heyula *a. Ar.* Korkunç hayal. **M3** 27

hezeyan *a. Ar.* Saçmalama. **M3** 37, 62, 361, 426, 428, 436, 462, 463², 469, 541, 550

hezimet *a. Ar.* Yenilgi. **M3** 221 **hezimete uğramak** Bozguna veya büyük bir yenilgiye uğramak. **M3** 280²

hıçkırık *a.* Çok ağlandığında çıkan ses.

YS 113² hıçkırık tutmak Sürekli olarak hıçkırık. **YS** 104

hıçkırık (*nsz*) İçini çekerek ağlamak. **YS** 58

hıfzıssıhha *a. Ar. esk.* Sağlıklı yaşamak için alınması gerekli önlemlerin bütünü. **M3** 97

hınç *a.* Öç alma duygusu ile dolu öfke, kin, gayz. **YS** 75; **DK** 64; **M3** 79, 431, 515 **hınç beslemek** Birine karşı öç alma duygusunu sürdürmek. “*ikinci olarak Türklüğe gizli bir hınç besleyen Devşirme artıkları, üçüncü olarak da Türkiye’de solculuğun anası olan Halk Partisi gelmektedir.*” **M3** 28, 430

Hınçak cemiyeti *öz. a.* Osmanlı Devleti’ne karşı faaliyetlerde bulunan en eski Ermeni siyasi cemiyetlerinden birisi. “*Aydınlık grubu ve bu grubun etrafındaki inkılapçı amele sendikalarının en şuurlu efradı ile Rum’lardan mürekkep T.İ.U amele grubu ve Hınçak cemiyetinin sol grubu birleşerek Türkiye Komünist Partisini teşkil etmişlerdir.*” **M3** 341

Hınçaklar *bk.* **Hınçak cemiyeti** **M3** 341

hırçın *sf.* Belirli bir sebebi olmadan sinirlenip huysuzluk eden (kimse). **YS** 47

Hristiyan (*doğ.*) **Hristiyan Rum.** *öz. a. din b.* Hz. İsa’nın dininden olan kimse, İsevi, Nasrani. **M3** 26, 104³, 118, 291, 345, 375, 395, 398³, 409, 419², 421, 446, 461, 468⁴, 470, 487, 506², 510

Hristiyanlık (*doğ.*) **Hristiyanlık** *öz. a.* Hristiyan dini, İsevilik, Nasranilik. **M3** 472, 506

hırlaşma *a.* Hırlaşmak işi. **M3** 330, 373

hırpalamak (*-i*) Örselemek. **DK** 74

hırs *a. Ar.* Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku. **DK** 64, 135; **M3** 62, 259, 301², 337, 353 **hırsını yenmek** Öfkelenmemek için kendini tutmak. **DK** 40

hırsız *a.* Başkasının malını çalan kimse, uğru. **M3** 495, 528

hırsızlık *a.* Çalma, arakçılık. **M3** 155³, 156, 241, 264, 361, 386, 523³, 529, 542, 551 **hırsızlık etmek (veya yapmak)** Başkalarının parasını veya malını çalmak. **DK** 78; **M3** 363

Hırvat *öz. a.* Hırvatistan Cumhuriyeti'nde yaşayan bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 468²

hısmılık *a.* Hısm olma durumu, karabet. **DK** 133

hız *a.* **1.** Çaba, güç, gayret, takat. **YS** 22, 80, 83; **2. a.** Çabukluk, sürat. **YS** 113; **DK** 63, 64, 66, 203, 27, 28, 37, 115, 128, 133, 136; **M3** 438 **hız vermek** Hızını artırmak, hızlandırmak; İsteklendirmek. **YS** 25, 33; **M3** 11, 173, 263, 439

Hızır *öz. a.* *Ar.* 'Birinin en sıkışık zamanında, beklemediği biri, yardımına yetişmek' anlamındaki **Hızır gibi (imdadına veya yardımına) yetişmek** deyiminde geçen bir söz. **DK** 71, 72³

hızla *zf.* Çabucak. **YS** 32; **DK** 12, 25, 65, 130, 170, 173, 174, 175; **M3** 16, 132, 277, 278, 549

hızlandırıcı *sf.* Hızlanmasını sağlayan. **M3** 38

hızlandırmak *(-i)* Hız verilmek, hızı artırılmak. **M3** 516

hızlanmak *(nsz)* Hız almak, hızı artmak. **M3** 16, 506

hızlı *sf.* Çabuk, seri, süratli. **DK** 8, 25, 79, 143, 178; **M3** 310, 311, 372

Hibetullah *öz. a.* **M3** 59

hicap *a.* *Ar. esk.* Utanma, utanç, sıkılma. **M3** 277

hiciv *a.* *Ar. ed.* Yergi. **M3** 47

hicran *(doğ.)* *hicrân a. Ar.* Bir yerden veya bir kimseden ayrılma, ayrılık. **YS** 113

hicret *a.* Göç. **hicret etmek** Göç etmek. **M3** 533⁴

hicrî *sf. Ar.* Tarih başı olarak hicreti kabul eden. **M3** 482, 502

hiç *zf. Far. 1.* Olumsuz yargılı cümlelerde fiilin anlamını pekiştiren bir söz. **YS** 14, 65; **DK** 8, 9, 14, 15, 30, 36, 42, 43², 44, 55, 56, 59, 60², 61, 64, 73, 78, 79, 93, 111, 112, 116, 127, 128, 129, 138, 140², 147, 152, 153, 159, 161, 163, 165, 178; **M3** 13, 22, 26, 30, 39, 42, 43, 79, 89, 97, 104, 122, 144², 158, 159, 162², 167, 170, 187², 226, 264, 275, 278, 281, 298, 299, 319, 321, 343, 370, 381, 408, 409, 417, 420, 427, 431, 444, 447, 476, 478, 486, 488, 490, 509, 511, 521, 544; **2. a.** Boş, değersiz, önemsiz olan şey veya kimse. **YS** 16, 23; **M3** 346; **3. zf.** Soru cümlelerinde belirsiz bir zamanı anlatan bir söz. **YS** 40²; **M3** 334, 380, 519 **hiç de Kesinlikle**, katiyen. **DK** 60, 61; **M3** 149, 205, 267, 289, 468, 479 **hiç değilse (veya olmazsa)** Önemli olmasa bile, başka bir şey olmasa bile. **M3** 75, 148, 173, 180, 212, 240, 289, 368, 425 ... **hiç kalmak** Bir bütüne göre ufak veya çok az bir parça ifade etmek. "Bunların *topyekûn yaptıkları tahribat Halife Ömer'in İran ve Mısır'da yaptıkları yanında hiç kalır.*" **M3** 470 **hiç mi hiç Kesinlikle.** **YS** 80; **DK** 91 **hiçe saymak (veya indirgemek)** Önemsememek, önem vermemek. **YS** 34, 95; **M3** 183, 195, 196, 197², 410, 463

→ **hiçbir, hiçbir, hiç kimse**

hiçbir *sf.* Bir addan önce getirilerek o adın bildirdiği varlıktan bir tanesinin bile olmadığını anlatan bir söz. **YS** 10², 131; **DK** 30², 31, 40, 44, 45, 48, 53, 66, 83, 86, 91, 94², 107, 114, 120², 138², 151, 164, 165, 175, 181; **M3** 16, 21, 27², 28², 36, 45, 47, 48, 52, 57, 59, 66, 68, 70, 77, 83, 88⁴, 94, 97², 101³, 105², 106, 122, 124, 125², 129, 130, 147, 148, 150, 155, 164, 165, 174, 175², 179, 185, 186², 187, 190²,

199², 203², 215, 222, 227, 244, 263, 265, 274, 277, 285, 286, 288, 289, 290, 291², 301, 310², 319, 322, 326, 329, 335², 336, 358², 369, 372, 379, 389, 397², 404, 405, 407³, 410², 416, 419², 424, 425, 432, 434, 445, 455², 458, 466, 467, 470, 473, 477, 484², 496, 508, 527, 535, 542², 545², 554, 555

→ *hiçbir şey, hiçbir zaman*

hiçbir şey *zf.* Önüne getirildiği ada kesinlik kazandırmayan, o adı aşağı yukarı belirten söz öbeği. **M3** 42, 84, 107, 125, 186, 199, 205, 209, 337, 344, 444, 466, 506

hiçbir zaman *zf.* Kesin olarak, hiçbir biçimde. **M3** 288, 302, 367, 493, 533

hiçbiri *zm.* Bir teki, biri bile. **M3** 120, 265, 298, 407, 412, 418, 422, 444, 445, 479, 494, 503, 537, 539

hiç kimse *zm.* Bir kişi bile. **DK** 16, 121; **M3** 63, 240

hiçlik *a.* Hiç olma durum. **M3** 380

hidayet *a. Ar. dîn b. esk.* Doğru yol, hak olan Müslümanlık yolu. **M3** 508

hidrojen *a. Fr. kim.* Oksijenle birleşerek suyu oluşturan, atom numarası 1, rengi, kokusu ve tadı olmayan bir gaz, müvellidülma (*simgesi H*). **M3** 35

hikaye *a. Ar.* Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması. **DK** 110; **M3** 39, 77, 155, 185, 187, 359, 457², 541

hikmet *a.* Tanrı'nın insanlarca anlaşılamayan amacı. **M3** 299, 454, 455, 457, 449, 501

Hikmetof *öz. a. bk. Nâzım Hikmet.* **M3** 412

Hikmet Tanyu *öz. a.* Türk akademisyen, şair ve yazar (1918 – 1992). "...*Hikmet Tanyu, Muzaffer Eriş, Nurullah Barıman, Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi*

Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı." **M3** 52

hilafetçi (*doğ.*) **hilâfetçi** *a.* Halifeliğin sürdürülmesinden yana olan kimse. **M3** 118, 119²

hilaf *a. Ar.* Aykırı, karşıt, ters. **M3** 196, 251

hilâl (*doğ.*) **hilâlî** *sf. Ar. esk.* Hilal biçiminde. **M3** 523

hilâl (*doğ.*) **hilâl** *a. mec.* Türk bayrağı. "*İrkçılık düşmanları bu insan güzelleriyle evlenerek Hilâlî yükseltirlerdi.*" **M3** 525, 498

hile *a. Ar.* Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika. **M3** 326

hilekâr *sf. Ar. + Far.* Hileci. **M3** 174

hilesiz *sf.* Hile yapmayan, düzen bilmeyen (kimse). **M3** 316

hilkat *a. Ar. esk.* Yaradılış, fitrat. **YS** 58; **M3** 376

himaye *a. Ar.* Koruma, gözetme, esirgeme, koruyuculuk, gözetim. **M3** 18, 19, 65, 255, 327, 493 **himaye etmek** Korumak, kayırmak, gözetmek. **M3** 259 **himaye görmek** Biri tarafından korunmak, kayırılmak, gözetilmek. **M3** 335, 485, 486, 493

himmət *a. Ar. 1.* Yardım, kayırma. **M3** 459; **2.** Çalışma, emek, gayret. **DK** 51; **M3** 258

Hindistan *öz. a.* Güney Asya ülkesi. "*İran'a, Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler.*" **M3** 34, 35, 84, 135, 264, 386, 419², 467, 524², 530

Hint (*doğ.*) **Hindli** *öz. a.* Hindistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 131, 150, 419, 435

Hint Okyanusu *öz. a.* Dünya'nın üçüncü

büyük okyanusu. “Hırslarına sınır bulunmayan, Akdeniz’e, Atlas’a, Hint Okyanusu’na çıkmak isteyen, bütün dünyayı elde etmek hülyası ardından koşan kaba ve Moskof’a yakışan bir emperyalizm...” M3 301

hinterlant a. Ar. mec. Arkabahçe. M3 259

Hippi a. İng. Toplumsal düzene, tüketime ve şiddete karşı çıkan, derbederce yaşayan, örgütlenmemiş gençler topluluğu. M3 365

his a. Ar. Duygu. M3 148², 149, 150, 179, 195, 196

→ **hissetmek**

hissetmek (-i) Ar. + T. Fiziksel bir uyarıyı duymak. DK 19, 59, 107, 132, 144, 163, 179, 180², 182; M3 38

hisli sf. Duygulu, içli. YS 122

hisse a. Ar. Pay. DK 90

hissiz sf. Duygusuz. YS 117

hitap (doğ.) hitâp a. Ar. Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme. YS 58; M3 47, 167, 505, 520, 542 **hitap etmek** seslenmek, ... (-e) karşı söylemek, söz yöneltmek. DK 44, 56, 132; M3 58, 89, 124, 125, 128, 213, 226, 279, 280, 348, 428, 448, 461, 540, 545

Hitit Devleti öz. a. Antik Çağ’da Anadolu coğrafyasında devlet kurmuş önemli uygarlıklardan biri. M3 434

Hitit öz. a. bk. **Hitit Devleti** M3 26, 149³, 432, 408, 432

Hitler öz. a. Avusturya doğumlu Alman politikacı, siyasi lider, teorisyen ve devlet adamı (1889 - 1945). “Evet, Napolyon ve Hitler’in Moskova seferleri de macera idi ama onlar başarısızlıkla bitti diye

berikilerin değeri azalır mı?” M3 35, 52, 118³, 280², 334, 345, 404

Hitlerist (Adolf Hitler adından) sf. Hitler yanlısı (kimse vb.). “Çek, Slovakya da sokal, İtalya’da faşist, Almanya da Hitlerist millî mefkûrenin timsalidir.” M3 223

hiza a. Ar. Doğru bir çizgi üzerinde bulunma durumu. DK 136; M3 116, 283, 514

hizasına getirmek birinin davranışlarını düzeltmek, yola getirmek. DK 136

Hizbüttahrir derneği öz. a. Hilafeti savunan siyasi bir dernek. M3 119

hizmet a. Ar. Birinin işini görme veya birine yarayan bir işi yapma. **hizmet etmek** İş görmek, çalışmak. DK 23, 83; M3 22³, 111, 112, 216, 227², 396, 447, 467 **hizmet etmek (yapmak)** Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak. M3 22, 48, 109², 111, 217², 414, 431, 444, 448 **hizmet görmek** Birisinden yardım almak. M3 279 **hizmetinde olmak** Birinin yanında çalışmak, işlerini yapmak. M3 528 **hizmette bulunmak** Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak. “...Şimdi göğün kaçınıcı katında ikamet buyurduğunu anlatıp bizi aydınlatsalar meslek-i kavîm-i tasavvufa çok büyük bir hizmette bulunmuş olurlar.” M3 448

hoca a. Far. esk. Öğretmen. DK 23, 42³, 49, 50², 55², 68², 111; M3 168, 181, 189, 270, 393, 420³, 424, 425, 441, 540

hocalık a. Hoca olma durumu veya hocanın yaptığı iş. M3 420 **hocalık etmek** akıl öğretmek, öğüt vermek. M3 413

hodbin sf. Far. esk. Bencil. M3 153, 430

hodbinlik a. Bencillik. M3 240, 430

hodkamlık (doğ.) **hodgâmlık** a. Bencillik. M3 119

Hollanda öz. a. Topraklarının çok büyük bir kısmı Batı Avrupa olan ve Hollanda Krallığı'nı meydana getiren dört ülkeden biri. "Tarihin her devresinde birinci dereceli rol oynamış olan Türk milleti bir İsveç veya bir Hollanda olmayı millî mefkûre olarak düşünemez." **M3** 175, 316, 346

Hollandalı öz. a. Hollanda halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 247

homoseksüel a. Fr. Eş cinsel. **M3** 532²

homoseksüellik a. Eş cinsellik. **M3** 282, 438

hoplatmak (-i) Hoplamasını sağlamak. **DK** 19

hor sf. Far. Değersiz, önemi olmayan, aşağı. **hor görmek** Bir kimseye değersiz gözle bakmak **DK** 26; **M3** 461

Horasan öz. a. İran'ın kuzeydoğu ve doğusunda yer alan bölgeye verilen isim. **M3** 107

hortlamak (nsz) mec. Herhangi bir sorun yeniden ortaya çıkmak. **M3** 394

hortlanma a. Hortlanmak işi. "Yargıtay başkanı merhum Öktem'in cenaze törenindeki olaylar hemen hemen bütün basın, partiler ve dernekler tarafından irticanın hortlanması şeklinde görüldü ve büyük bir tehlike karşısında olmanın telaşı bütün Türkiye'yi sardı." **M3** 475

hoş sf. Far. Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren. **YS** 32, 33, 48, 101, 119; **DK** 87, 99, 101, 130, 159; **M3** 244, 291, 352, 463, 502 **hoş bulduk (veya gördük)** "Hoş geldiniz" sözüne verilen karşılık. **DK** 10 **hoş etmek** Beğenilmek. "Bu ses onun içini bir hoş ediyordu." **DK** 179 **hoş geldin(iz)** Gelen kişiye söylenen selamlama sözü. **YS** 14, 34; **DK** 10, 87, 146, 151, 162, 170 **hoş gelmek** Beğenilmek, bir kişiden veya bir şeyden hoşlanmak. "Millî dille görünen her şey

hoş gelir." **M3** 460 **hoş görmek (veya karşılamak)** Gücenilecek veya karşılık gelinecek bir davranışı hoşgörü ile karşılamak, anlayışla karşılamak, kusur saymamak. **M3** 67, 114, 281, 514, 531 **hoşuna gitmek** Beğenmek. **DK** 40, 42, 52, 130, 141; **M3** 92, 234², 438, 524, 551

→ **hoşgörü**

hoşgörü a. Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans. **M3** 305

hoşça sf. Hoş bir biçimde olan. **DK** 77, 141 **hoşça kaim** Ayrılan kimsenin kalanlara söylediği bir iyi dilek sözü. "Kadınla çocuklara son defa bakarak tok bir sesle son sözlerini söyledi: - Hoşça kaim." **DK** 57

hoşlanmak (-den) Hoşuna gitmek, hoş bulmak, hazzetmek, sevmek. **DK** 17, 39, 59, 66, 82, 151; **M3** 21, 63, 126, 252, 521

hoşnutsuzluk a. Hoşnut olmama durumu. **DK** 30

hödük sf. Görgüsüz, kaba, anlayışı kıt (kimse). **M3** 536

hudut (doğ.)hudûd 1. a. Ar. Sınır. **M3** 154, 168, 182, 251; **2. mec.** Uç, son. **YS** 24

hukuk a. Ar. ç. Toplumı düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, tüze. **YS** 31; **M3** 159, 168, 223, 323², 362, 405, 426, 475², 496, 524², 537, 548, 554

hukukçu a. Hukuku meslek edinen, hukukla uğraşan kimse. **M3** 538

hukuki sf. Ar. huk. Tüzel. **M3** 105, 358

Hulefâ-i Raşidin öz. a. Hz. Muhammet'in vefatının sonra seçimle görev yapmış dört büyük halife için kullanılan terim. "Arapların devlet kurmaktaki kabiliyetsizliğinin ve siyasi ahlâksızlığının en kesin tanığı, peygamberden sonra Arap devletinin başına geçip 'Hulefâ-i Raşidin'

(Ergin ve üstün halifeler) adını alan (yıl: 632-661) ve hepsi de, daha hayatlarında Peygamber tarafından Cennetle müjdelenen dört kişiden üçünün (Ömer, hummalı sf. mec. Sıkı, yoğun, hararetli. M3 177

Hunlar (doğ.) Kunlar öz. a. Kavimler Göçü'ne sebep olmasıyla ve Roma İmparatorluğu'nu istila etmesiyle bilinen göçebe kavimler topluluğuna verilen ortak ad. "Biz de tâ Hunlar çağından, yani milâttan önceki yüzyıllardan beri bir saray ve ordu mızıkası olduğu tarihî kayıtlarla bilinmektedir." M3 37², 98, 162³, 207, 230, 280², 281⁴, 283, 408, 471

hurafe a. din b. Dine sonradan girmiş yanlış inanç. M3 287, 490, 504

huri a. Ar. din b. Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık. M3 455, 500, 502, 506

Hurrem Sultan öz. a. Osmanlı İmparatorluğu'nun onuncu padişahı ve 89. İslam Halifesi olan I. Süleyman'ın nikâhli eşi (1502 - 04 - 1558). "Osmanlılar devrinde Kanuni Sultan Süleyman gibi büyük bir padişahı küçük düşüren hareketler İslav asıllı Hurrem Sultan yüzündendir." M3 99

Hurufi (doğ.) Hurûfi öz. a. Ar. esk. Hurufiliğe mensup olan kimse. M3 372, 551

husuf (doğ.) husûf a. Ar. gök b. esk. Ay tutulması. YS 58

husus a. Ar. Konu, madde. M3 99, 105, 108, 112, 134, 139, 223, 277, 362, 398, 419, 463, 478, 508, 555

hususî (doğ.) hususî sf. Ar. Özel. M3 133, 256, 277

hususiyet a. Ar. Özellik. M3 149², 407

huy a. Far. İnsanın yaratılış ve ruh özelliklerinin bütünü, mizaç, tabiat. YS

Osman, Ali) suikastlarla öldürülmesidir ki böyle bir rezalet, Bizans'tan başka hiçbir devletin tarihinde gösterilemez." M3 466

98; DK 49; M3 48

huylandırmak (-i) Huylanmasına sebep olmak, huylanmasına yol açmak. DK 163

huylanmak (nsz) Kuşkulanmak, işkillenmek, pirenlemek, tedirgin olmak. DK 5, 66; M3 254

huylu sf. Herhangi bir huyu olan. DK 68, 145

huzur a. Ar. 1. Ön, yan, kat, makam, yamaç. YS 10; DK 67; M3 60, 96, 222, 288, 291⁴, 406; 2. Dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık, erinç. YS 58; DK 43, 94; M3 41, 47 **huzurunu bozmak** Tedirgin, rahatsız etmek. "Böylece imtihan sırasında yapılan bu baltalamalar huzuru bozmak, gençleri ve milleti tedirgin etmek ve bıktırarak 'ne olacaksa olsun' dedirtmek içindir." M3 365 **huzurunu kaçırmak** Tedirgin, rahatsız etmek. DK 91

huzursuz sf. Huzuru olmayan, tedirgin, rahatsız. **huzursuz etmek** Tedirgin, rahatsız etmek. "...İkincisi, hürriyeti kötüye kullanarak vatandaşları rahatsız ve huzursuz edenler hakkındaki cezâî müeyyideleri uygulamak..." M3 109, 355

huzursuzluk a. Huzursuz olma durumu. DK 59, 90; M3 109 **huzursuzluk duymak** Tedirgin, rahatsız olmak. "Fakat bir Osmanlı Şehzadesinin meydana atılmasından büyük bir huzursuzluk duyarlardı." DK 90, 92

Hüccetül-İslam öz. a. bk. Gazali. M3 500²

hücre a. Ar. anat. ve biy. 1. İnce bir zar içindeki protoplazma ve çekirdekten oluşmuş, bir organizmanın yapı ve görev bakımlarından en küçük birliği, göze. M3 499; 2. Tutukluların veya hükümlülerin yalnız olarak kapatıldıkları küçük oda. YS

46; **M3** 318, 492

hücum *a. Ar.* Saldırı. **DK** 64; **M3** 77², 80, 81², 210, 458, 554 **hücum etmek** Saldırmak. **DK** 64; **M3** 46, 67, 219, 268, 288, 367, 423 **hücumla geçmek** Saldırmak. “*Bu sefer o hücumla geçti. Fakat söktüremedi.*” **DK** 75 **hücumda bulunmak** Saldırıda bulunmak. “*Bir heykel süküneti ve sessizliği ile karşıladığımız bir sürü hücumlarda bulunuyorlar ve nasihat dolu konferanslar veriyorlardı.*” **M3** 167 **hücumuna uğramak** Saldırıya maruz kalmak. “*İstanbul gazetelerinden birinde daha yazmış ve bir yazarın hücumuna uğramıştık.*” **M3** 421

→ **hücumbot**

hücumbot (*doğ.*) **hücum bot** *a. ask.* Görevi saldırmak olan, torpidolarla donatılmış, keşif ve karakol görevlerini de yapan, çok hızlı, küçük savaş gemisi. **M3** 203

hüküm *a. Ar.* Yargı. **M3** 40, 147, 179, 187, 290, 321, 330, 358, 454, 500, 504, 506, 510⁵, 511, 519, 522, 548 **hüküm koymak** Bir yasa önerisi, yasama gücü tarafından onaylanmak. “*Nihayet bu iki vaziyeti telif etmeğe çalışarak aralarında ticaret muameleleri, hususi gümrük tarifeleri yaptılar; bunlara millî mahsulleri koruyan hükümler koydular.*” **M3** 256 **hükme varmak** İyice düşündükten sonra karar vermek. **M3** 396, 491 **hüküm giymek** Mahkemece cezalandırılmak. **M3** 27, 335 **hüküm sürmek** Etki, hız vb. sürmek, devam etmek. **M3** 18, 83, 96, 389 **hüküm vermek** İyice düşündükten sonra bir karara varmak. **M3** 161, 206², 264, 333, 485 **hükümden düşmek** Geçerliliğini yitirmek. “*Muhammed’in yirmi küsur yıl süren peygamberliği sırasında bazı ayetlerin mensuh olduğu yani hükümden düştüğü malumdur.*” **M3** 505

→ **hükmetmek**

hükmetmek (-e) *Ar.* + *T.* Egemenliği

altında bulundurmak. **YS** 77; **DK** 180; **M3** 34, 170, 173², 196, 289, 458

hükümdar *a. Ar.* + *Far.* Padişah, kral, hakan gibi taht sahibi devlet başkanı. **M3** 162³, 287, 288, 290, 291², 482²

hükûmet *a. Ar.* Devletin görevlerini yerine getirmesini sağlayan yetkili organ, bakanlar kurulu: **DK** 91²; **M3** 42, 62, 66, 85, 93, 125, 128, 130, 181³, 221, 222, 224, 230, 234, 246, 271, 291, 299³, 312, 325², 326, 331, 334², 358, 364, 368, 371², 394, 397, 436, 439, 455, 476, 477, 478, 521, 525, 527, 528, 529, 531, 535, 538⁴, 545, 549, 554², 555⁶, 556

→ **hükûmet adamı, Hükümet Dairesi**

hükûmet adamı *a.* Devlet yönetiminde söz sahibi kişi. “*Hükümet adamlarının, millî intibahın varlığına ve kuvvetine ait edebiyatı kâfi değildir.*” **M3** 255

Hükümet Dairesi *öz. a.* devlet; hükümetin resmi daireleri. “*...2 nisanda Millî Eğitim Basımevi’nin bir kısmı ile Tekirdağ Hükümet Dairesi’ni kundaklayabildi. Ve bunların çoğunu yakıp bitirebildi.*” **M3** 306

hükümsüz *sf.* Yürürlükten çıkarılmış, yürürlükten kaldırılmış, geçersiz, hükmü kalmamış. **hükümsüz saymak** Geçersiz kılmak, iptal etmek. “*Tanrı eski buyruklarını hükümsüz sayarak yenilerini gönderiyor.*” **M3** 506

hülâsa (*doğ.*) **hulâsa** *a. Ar.* Özet, fezleke. **M3** 133, 147 **hülâsa etmek** Özetlemek. **M3** 149, 153

Hülegü Han *öz. a.* Cengiz Han’ın torunu, İlhanlı Devleti’nin kurucusu (1217 - 1265). “*Şaman dininde olan Hülegü Han ölürken Hıristiyan evdeşi Dokuz Hatun’un ruhunun dinlenmesi için dua edilmesine izin istemesi üzerine, dua yerine yoksullara sadaka verilmesini, vergilerin indirilmesini istemiştir.*” **M3** 470

Hülegü öz. a. bk. **Hülegü Han.** M3 469², 482

hülya (doğ.) hülyâ a. Tatlı düş, hayal. **YS** 67, 116; **DK** 158; **M3** 136, 301, 318, 473, 488 **M3** 252 **hülya kurmak** Gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi düşünmek, hayal kurmak. "...İzonzodan kaçan ve o sıralarda Anadolu'muz için hülyalar kuran İtalyan gençliğini örnek yapmak istiyordu." **M3** 168, 440

hümanist Fr. sf. fel. İnsancıl. **M3** 214², 216

hümanizma a. Fr. fel. İnsancılık. **M3** 214, 216, 218

hünkâr a. Far. tar. Osmanlılarda yalnız padişahlar için kullanılan bir unvan. **M3** 222

hür sf. Ar. Özgür. **M3** 103, 108, 113, 133, 164, 196, 221, 252, 327, 468, 508, 509, 510

hürmet a. Ar. Saygı. **M3** 91, 195 **hürmet etmek** Saymak, saygı göstermek. **M3** 161

hürmetkar sf. Ar. + Far. esk. Saygılı. **M3** 179

hürmetle zf. Saygılı bir biçimde. **M3** 168

hürriyet a. Ar. Özgürlük. **M3** 18, 65, 68, 97, 106, 122, 126, 183, 188, 219, 251, 252, 315², 354, 355, 363, 383, 385, 399⁶, 441, 458², 459³, 476, 477, 484, 519, 520, 532⁶, 534⁴, 535, 536, 539, 541, 542, 543, 544, 547², 548, 550

→ **Hürriyet gazetesi, Hürriyet ve İtilaf Partisi**

Hürriyet gazetesi öz. a. 1 Mayıs 1948 tarihinde Sedat Simavi tarafından kurulmuş olup, günümüzde Doğan Yayın Holding bünyesinde bulunup Türkiye'de yayınlanan günlük gazete. "Evet, Faruk Nafiz, yani Hürriyet gazetesinin "iğne ile kuyu kazan" muharriri..." **M3** 67, 68²

Hürriyet ve İtilaf Partisi öz. a. İkinci Meşrutiyet döneminde iktidardaki İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı kurulmuş olan muhalefet partisi. "Bizde "İttihat ve Terakki", "Hürriyet ve İtilaf" partileri arasındaki iğrenç ve ahlaksızca mücadeleyi bir tarafa alıp Cumhuriyet çağına, onun da Halk Partisi ile Demokrat Parti arasındaki savaş zamanına göz attığımız zaman karşılaştığımız manzara şudur..." **M3** 24, 25

Hüseyin Avni öz. a. Vali ve sadrazam olarak görev yapmış Osmanlı devlet adamı, serasker (1820 - 1876). "Anadolu milletinin son devirdeki örnek şahsiyetleri Namık Kemal, Mehmet Akif ve Hüseyin Avni'dir." **M3** 429

Hüseyin öz. a. Hz. Muhammed'in torunu, dördüncü halife olan Hz. Ali'nin oğlu (626 - 10 Ekim 680). "Onlar için mühim dava Ali-Muaviye davası, Hüseyin'in öldürülmesi olayıdır." **M3** 469³, 488³

Hüseyin Nihâl Atsız öz. a. Türkçü fikir adamı, öğretmen, tarihçi, Türkolog, şair ve roman yazarı (1905 - 1975).

hüsün a. Ar. esk. Güzellik. **YS** 58

→ **hüsnüniyet**

hüsnüniyet İyi niyet. **M3** 260

hüsran a. Ar. Beklenen şeyin elde edilememesi yüzünden duyulan acı, batkı. **M3** 196, 253, 256, 257

Hüsrev Paşa Kütüphanesi öz. a. Koca Hüsrev Paşa (ö. 1855) tarafından İstanbul Eyüp'teki külliyesinde kurulan kütüphane. "Bugün Süleymaniye Umumî Kütüphanesi adı altında toplanmış bulunan 100 kadar kütüphaneden biri de Hüsrev Paşa Kütüphanesidir." **M3** 483²

hüviyet a. Ar. Kimlik **M3** 369, 413

hüzün *a. Ar.* Gönül üzgünlüğü, gam, keder, sıkıntı. **YS** 63², 64, 122, 135; **DK** 12

hüzünlenmek (*nsz*) Hüzünlü duruma gelmek, hüzün duymak. **DK** 34, 99

hüzünlü *sf.* Gönle üzgünlük veren, iç kapanıklığına yol açan, hazin. **DK** 94

I, İ

ılık *sf.* Soğukla sıcak arası, ne soğuk ne sıcak. **DK** 28; **M3** 361

Irak *öz. a.* Ortadoğu'da bir İslam ülkesi. "Türkçüler, meselâ yanı başlarındaki eski Türk vilâyetleri Irak'ta yaşayan birkaç yüz bin Türk dururken uzaktaki Pakistan'a mı gideceklerdi?" **M3** 62, 87, 107, 129, 131, 319, 320², 393, 396², 397², 399², 472, 488², 490

Iraklı *öz. a.* Irak halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 323, 435

ırk *a. Ar.* **1.** Kalıtımsal olarak ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğu. **YS** 23², 24, 25, 34²; **M3** 17, 21, 22, 27⁴, 37², 40², 69, 71, 77², 78, 80, 83², 87, 96², 97⁷, 98⁵, 99, 100, 102³, 105, 106, 108³, 109², 111, 112, 132, 138, 139⁵, 143, 144, 147⁴, 148², 149, 150³, 158⁴, 161², 174⁴, 176², 196, 197, 198, 209, 210, 226², 229, 237, 274, 276⁵, 286, 302, 303, 305, 306, 320, 345², 349, 370, 379, 382, 386², 387, 389², 394, 396, 403, 405, 406⁷, 407², 409, 417⁵, 418³, 419, 421², 423, 424², 425², 426, 427, 428, 431², 435, 436, 445, 453, 461, 472², 473, 482, 487, 488³, 491, 494², 497⁵, 501, 511, 521³, 526, 529, 530, 543, 551²; **2.** Soy. **YS** 48², 55, 65, 131, 135

→ **ırkı bozuk**

ırkı bozuk *sf.* Soysuz (kimse). "İrkçılığın aleyhinde bulunanlar yüzde doksan dokuz ırkı bozuk olanlardan çıktığı gibi

Turancılığın aleyhindekiler de Moskoççulardan, eski komünistlerden, Gayrı Türklerden, Halk Partisi mensuplarından çıkıyor." **M3** 69

ırkçı *sf. top. b.* İrkçilik yanlısı olan, rasist. **M3** 51⁴, 65³, 68, 69², 70², 234³, 247, 288, 299, 335, 348², 381, 417, 508

ırkçılık *a. top. b.* İnsanların toplumsal özelliklerini biyolojik, ırksal özelliklerine indirgeyerek bir ırkın başka ırklara üstün olduğunu öne süren öğretisi, rasizm. **M3** 52, 61, 66, 67², 68³, 69³, 70, 97⁵, 98¹⁰, 99², 102, 105³, 233, 234³, 235², 236², 237², 345⁴, 347, 387, 388, 390, 411, 426, 444, 521², 522, 524, 525

İrkçilik-Turancılık Davası *öz. a.* Türk siyasetinde önde gelen 23 ismin İrkçilik-Turancılık suçlamasıyla yargılandığı süreç (1944 - 1945). "İkinci Cihan Savaşı sırasında, 1944-1945'te İrkçilik-Turancılık davası görüldü." **M3** 110, 111

ırken *zf. Ar.* Soy olarak. "İrkçılığın aleyhinde olduğunu bildiğimiz Gökalp atalarının Çermikli ve Türk olduğunu, fakat ırken Türk olmasa bile kendisini yine Türk sayacağını, çünkü hars bakımından Türk olduğunu yazmıştır." **M3** 444

İrkiloğlu *öz. a.* **DK** 165

ırkî *sf. Ar. esk.* İrkla ilgili, ırksal. **M3** 147, 197, 413

ırksız *sf.* İrkli olmayan. "Memleketi ırksız münevverden kurtarmak için alınacak tedbir Türkçü öğretmenlerle uygulanacak bir millî eğitim programıdır." **M3** 42, 96, 199, 482

ırksızlaşmak (*nsz*) İrksız bir duruma gelmek. "Komünizm, rûh ve seciye bakımından ırksızlaşmış binlerce casusu bulunan bir Moskof emperyalizmidir." **M3** 111, 227, 301, 339, 368, 481

ırktaş (*doğ.*) **ırkdaş** *a.* Aynı ırktan olanlardan her biri. **M3** 40, 43, 92, 114,

121², 134³, 135, 245, 247, 359, 376², 386, 455, 468, 530

ırmak *a.* **1.** Çoğunlukla denize dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsu, nehir. **YS** 62, 73, 107; **M3** 88, 285; **2.** *mec.* Çokluk, yoğunluk. “*Mazi güç kaynağı, fazilet ırmağıdır.*” **M3** 12, 207

ırz *a.* *Ar.* Bir kimsenin, başkaları tarafından dokunulmaması ve saygı gösterilmesi gereken iffeti. **M3** 383

ısınma *a.* Isınmak işi. **M3** 417

ısırmak (-i) Dişleri arasına alıp sıkılmak. **DK** 74

ıslah *a.* Düzeltme, iyileştirme. **M3** 390²

ıslah etmek İyi bir duruma getirmek, iyileştirmek, düzeltmek. **M3** 387²

ıslak *sf.* Herhangi bir nedenle yaşarmış, sulanmış. **DK** 8

ıslaklık *a.* Islak olma durumu. **DK** 65

ıslanmak (*nsz*) Islak duruma gelmek. **YS** 27, 92; **DK** 48, 60

ıslatmak (-i) Islak duruma getirmek. **DK** 65, 128

ıslık *a.* Dudakların büzülerek veya parmağın dil üzerine getirilmesiyle çıkarılan ince ve tiz ses. **DK** 28

ısmarlamak (*nsz*) Bir şeyin yapılmasını veya getirilmesini, bu işlerle uğraşan birine söylemek, sipariş etmek. **DK** 85³, 86

ısmarlama *sf. mec.* İçten olmayan, baştan savma. **M3** 69

İsparta *öz. a.* Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 179

ısrar *a.* Direnme, ayak direme, üsteleme,

üstünde durma. **M3** 555 **ısrar etmek** bir konuda, bir düşüncede sürekli direnmek, ayak diremek. **DK** 46, 120

ısrarla *zf.* Israrlı bir biçimde. **M3** 379

İduk Köl *öz. a. bk. Issık Göl.* **M3** 286

Issık Göl *öz. a.* Kırgızistan'ın kuzey doğusunda Küngöy Ala dağları ve güneyinde Teskey Ala dağları arasındaki tektonik çukurda yerleşmiş, ortalama deniz seviyesinden 1606 m. Yükseklikteki göl. “*Anayurdumuzun bel kemiği olan Tanrı Dağlarının en yüksek tepesi, yani ‘Han Tengri’ mukaddes bir tepe, asli şekli ‘Izık Köl=İduk Köl’ (Yani mukaddes göl) demek olan ‘Işık Göl’ mukaddes bir göldü.*” **M3** 286

ıssız *mec.* Yalnız, kimsesi olmayan. **M3** 168

ışık *a.* **1.** Cisimleri görmeyi, renkleri ayırt etmeyi sağlayan fiziksel enerji, erke, ziya, nur, şavk. **YS** 49, 62, 67, 116; **DK** 7⁴, 8⁴, 10, 12, 33, 43, 44, 45, 84, 89, 106², 108, 114, 116, 118, 127, 129², 155, 158, 162², 167, 163, 166, 171, 174, 175, 179; **2.** *mec.* Yol gösteren, aydınlatan kimse, düşünce, eser vb. **M3** 54, 94, 114, 180², 228, 385, 432; **3.** *mec.* Mutluluk, sevinç veya zekâdan doğan, özellikle yüzde ve gözlerde beliren parlıltı. **DK** 128 **ışık almak** **1.** Manevi haz, mutluluk kazanmak. “*Mâzi bizim alnımızı göğe yükseltir, Geçmişlerin gecesinden ışık alırız.*” **YS** 23; **2.** Faydalanmak. “*Gün senden ışık alsın da bir renge bürünse/ Aysecde edip çehrene yerlerde sürünse...*” **YS** 121 **ışık vermek** Düşüncesiyle kılavuzluk etmek, konuyu aydınlatıcı düşünceler söylemek, tutacağı yolu göstermek. “*...buluşlarıyla ışık vermiş hakiki mütefekkirlerin daima insanlığı Allah'a götürme yollarını aydınlatmak için çalıştıkları görülür...*” **M3** 495

İşık Göl *öz. a. bk. Issık Göl.* **M3** 286

ışıklandırılmak (*nsz*) Işıklandırılma işi yapılmak veya ışıklanması sağlanmak.

M3 517

ışıklandırmak (-i) Işıklı duruma getirmek, aydınlatmak. **M3 460**

ışıklanmak (nsz) Işıklı duruma gelmek, aydınlanmak, ışımak. **DK 157**

ışıklı sf. Işığlı olan, aydınlık, ışıklandırılmış, nurlu, nurani, ziyalı, ziyadar. **DK 45, 157**

ışiksiz sf. Işığlı olmayan, bütünü veya bir parçası ışıktan yoksun olan, ziyasız, karanlık. **YS 75**

ışıldak sf. *hlk.* Parlayan, ışıltılı. **M3 37**

ışımak (nsz) Işıklanmak, aydınlanmak. **DK 127**

Itrî öz. a. Türk bestekâr (1640 - 1712). “*Itrî bir mazidir, semboldür.*” **M3 208⁵, 209, 210**

ıvır zıvır sf. Küçük, önemsiz. **M3 531**

Izık Køl öz. a. *bk.* Issık Göl. **M3 286**

ızdırap (doğ.) **ıztırâb - ıştırâp** a. Ar. Acı, üzüntü, sıkıntı, keder. **YS 10, 116; DK 127, 174; M3 19, 95, 222, 240, 241, 250, 251, 257², 496 ızdırap çekmek** ağrı ve acı içinde kıvranmak, aşırı derecede üzülme. **M3 114 ıztırâp içmek** Acı çekmek. “*İçtiğiniz ıztıraplar size kıımızdır/Bu acılar mâzimize selâmımızdır.*” **YS 47 ıztırâp çekmek** Ağrı ve acı içinde kıvranmak, aşırı derecede üzülme. **ıztırâbî dinmek** Üzüntü sıkıntı, keder ve elem sona ermek. “*Haydi artık dinsin bütün ıztırapların/ Ufuklardan şanlı bir gün doğacak yarın*” **YS 48 ıztırâbî içmek** Izdırap çekmek. “*Iztırâbî kanma kat da göz kırpmadan iç/ Varsın gülsün ardından, ne çıkar, bir iki piç...*” **YS 80 ıztırâbî kanına katmak** Izdırap çekmek. “*Iztırâbî kanına kat da göz kırpmadan iç/ Varsın gülsün ardından, ne çıkar, bir iki piç...*” **YS 80**

YS 71

ızdıraplı sf. Izdırap veren, acılı, sıkıntılı. **DK 174**

ıztırar (doğ.) **ıştırar** a. Ar. esk. Zorunluluk. **M3 256**

iade a. Ar. Alınmış bir şeyi geri verme. **M3 366 iade etmek** Geri vermek, geri çevirmek. **M3 209, 367**

i, İ

ibadetsizlik a. İbadetsiz olma durumu. “Bunları bilmeden işi Ötüken’e yükleyivermek, yer sarsıntısını ibadetsizliğe veren yobaz kafasıyla aynı seviyede olmaktır.” M3 54

ibare a. Ar. Bir düşünceyi anlatan bir veya birkaç cümlelik söz. M3 367², 388, 425, 486, 497, 528²

ibaret sf. Ar. Oluşan, meydana gelen. M3 16, 37, 96, 121, 129, 237, 255², 257, 269, 316, 349, 423, 501, 523, 538 **ibaret olmak (kalmak veya bulunmak)** (-den) oluşmak, meydana gelmek. “yüksek öğrenim yapmamışların beş altı kişiden ibaret bulunduğunu bu devletlerde seçimle gelen hükümet meşru hükümet mi olacaktır?” M3 13, 183, 467, 484, 538

ibaret sf. Oluşan, meydana gelen. (**bir şeyden**) **ibaret saymak** Varsaymak, kabul etmek. “Müslümanlardan ibaret sayıp kendilerine “Anadolucu” diyen ir grup dahi milliyetçilik iddiasında bulunuyor.” M3 60

ibn a. Ar. Oğul.

→ **ibn-i zaman**

İbni Abbas öz. a. İslam peygamberi Hz. Muhammed’in tefsir ve fıkıh alanlarındaki çok sayıda hadisini rivayet edenler arasında yer alan sahabelerinden biri (619 - 687). “İbni Abbas’tan (rivayet): Hattâboğlu Ömer (Halife Ömer)

Resüllüllah’a ‘Ey Allah’ın Resûlü! Ben helâk oldum’ dedi.” M3 491

İbni Hişam öz. a. 9. yüzyılda yaşamış Arap tarihçi, dil ve nesep bilgini (ö. 833). “Peygamber hakkında elimizde tam olarak mevcut eser ise hicri 213’te ölen İbni Hişam’ın siyeridir ki İbni İshak’tan da bazı parçaları kendi eserine almıştır.” M3 502

İbni İshak öz. a. Megazi (Hz. Muhammed’in savaşları) ilminin kurucusu olarak kabul edilen tarihçi. “Peygamber hakkında elimizde tam olarak mevcut eser ise hicri 213’te ölen İbni Hişam’ın siyeridir ki İbni İshak’tan da bazı parçaları kendi eserine almıştır.” M3 502³, 504

İbni Sina öz. a. Tıp adamı, fizikçi, yazar ve filozof (980 - 1037). “Aristo’dan sonra Farabi’ye insanlığın ‘ikinci öğretmeni’, İbni Sina’ya da ‘üçüncü öğretmeni’ diye bakılmıştır.” M3 500²

İbni Yemin öz. a. 14. yy.de yaşamış İranlı şair. “İbni Yemin, Türk ırkından bir İran şairidir.” M3 501³, 504

ibn-i zaman a. Ar. Zamanın, devrin adamı. “İsmet İnönü gibi zavallı ihtiyarlarla ibn-i zaman olan Hasan Ali ve Falih Rıfka gibi biçarelerdir.” M3 237

İbnül Arabi öz. a. bk. **Muhyiddin -i Arabi**. M3 500

İbo (İbrahim adından) öz. a. M3 323

İbo öz. a. DK 26², 27²

İbrahim öz. a. M3 470

İbrahim Tekin öz. a. Türk siyasetçi (1923 - 2011). “Adalet Partisinden Devlet Bakanı Cihat Bilgehan ile Gümrük ve Tekel Bakanı İbrahim Tekin de kürt asıllıdır.” M3 382

ibret sf. hlk. Çirkin, kötü, acayip. M3 287, 340, 483 **ibret almak** ders almak.

M3 211, 389

→ *ibret verici*

ibret verici *sf.* Öğretici, ders verici. “aralarında normal vatandaşların da bulunması tarih şuursuzluğunun ve milli gafletin en ibret verici örneğini teşkil ediyor.” **M3** 80, 245, 483

ibtidat (*doğ.*) **iptidat** *a. Ar. esk.* Uyruklarına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan sınırsız monarşi, despotluk, despotizm. “Disiplinli millet tipinde iptidat ve zorbalık olmadığı gibi hürriyet sarhoşluğu da yoktur.” **M3** 106

icap *a.* Gerek, gereklik, ister, lüzum. **M3** 119, 141, 185, 203², 245, 249, 302, 422, 472, 506, 507, 510, 548 **icap** (*doğ.*) **icâb etmek** Gerekmek **M3** 31, 41, 43, 127, 130, 133, 143, 171, 186, 234, 273, 407, 448, 473, 485², 492, 493, 515, 543

icat (*doğ.*) **icad** *a. Ar.* Buluş. **M3** 21, 235, 459, 486

icbar *a. Ar. esk.* Zorlama, zorunda bırakma. **icbar etmek** Birine istemediği bir işi zorla yaptırmak, zorlamak, zorunda bırakmak. **M3** 516

icraat *ç. a. Ar.* Yapılan işler, çalışmalar, uygulamalar. **M3** 509

iç *a. 1.* Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil. **YS** 9, 11, 12, 62; **DK** 5, 6, 8, 12, 19, 22, 25, 32, 41², 43², 44², 48², 49, 53, 61, 62, 63², 64, 66, 73, 75, 79, 81, 82, 84, 100, 101², 112, 132, 139, 143, 155, 160, 179, 181; **M3** 12, 21, 41, 27, 31, 37, 60, 108, 114, 132, 140, 141, 145, 155, 187, 213, 233, 240, 241, 244, 250, 253, 273, 274², 298, 321, 326, 329, 331, 383, 390, 394, 395, 403², 404, 406, 412, 419, 436, 437, 465, 469, 481, 490, 504, 519, 534, 539, 541, 544, 547, 548; **2. a.** Akıl, gönül, irade gibi insanın manevi varlığını oluşturan şeylerden herhangi biri. **YS** 17, 32, 34, 35, 45, 62, 67, 69, 92, 93, 111; **DK** 9, 24², 25, 32, 33, 35, 37, 84, 92, 106, 108,

111, 115, 117, 122², 127², 130, 150², 161, 162, 169, 170, 177, 178; **M3** 12, 48, 79, 181, 306, 463, 485; **3.** Nesnelere veya kimselerin arasında bulunan nesne veya kimse, ara. **DK** 36, 39, 115, 118, 160, 166, 176; **M3** 33, 79, 133, 134, 240, 244, 270, 299, 489, 505, 527 **iç açmak** Gönle ferahlık vermek, gönlü ferahlatmak. **M3** 112; **YS** 9 **içi bulanmak** Kusacak gibi olmak. **DK** 61 **içi burkulmak** Bir şeye çok üzülme. **M3** 155 **içi paralanmak** (veya **parçalanmak**) Birine acıyarak çok üzülme. **DK** 53 **içi rahat etmek** kaygı duyulacak bir konu bulunmadığını öğrenerek ferahlamak. **DK** 139 **içi yanmak** Bir şeye karşı büyük bir özlem duymak. **YS** 102 **içi sızlamak** Çok üzülme. **DK** 39, 59 **içi yanmak** Çok susamak. **DK** 115 **içinde bulmak** Gönül vermek, tutulmak, meftun olmak, vurulmak. “En kara gönüller aya vurgundu/ Leylâ’yı içinde bulan er gibi.” **YS** 61 **içinden gelmek** bir şeyi yapmak için içten bir istek duymak. **DK** 164 **içinden çıkmak** karışık bir işin güçlüklerini yenebilmek, üstesinden gelmek. **M3** 504 **içine agu akmak** Büyük bir acı ve üzüntünün etkisi altına girmek. “İkinci gecedir ki Deli Kurt, uyumadan düşünüyor ve içine acı bir ağunun aktığını duyuyordu.” **DK** 126 **içine almak** Kapsamak. **M3** 27, 183, 188, 376 **içine doğmak** Bir işin olacağını veya olduğunu hiçbir belirtiye dayanmadan önceden sezinlemek, malum olmak. **DK** 16, 177 **içine işlemek** Duygulanmak, etkilenmek, dokunmak. **DK** 170 **içini boşaltmak** Sıkıntı ve derdini söylemek. **DK** 110 **içini karartmak** bunalıma veya sıkıntıya sokmak, endişeye düşürmek. **M3** 321 **içini serinletmek** Ferahlatmak. “- Gel sana taze ayran vereyim. İçini serinletip uykunu getirir.” **DK** 115, 130

→ *iç acısı, iç açıcı, içgüdü, iç rahatlığı, iç savaşı, iç yüz, için için, içten içe*

iç acısı *a.* Yürek acısı. **DK** 127, 164

iç açıcı *a.* Gönül ferahlatıcı. “Güzel, iç açıcı bir Türk bahçesiydi.” **DK** 92

icgüdü *a. ruh b.* Bir canlı türünün bütün bireylerinde akıl ve düşünceden bağımsız olarak doğuştan gelen bilinçsiz her türlü hareket ve davranış, insiyak, sevitabii. **M3** 219

iç rahatlığı *a.* Gönül rahatlığı, iç huzuru, huzur. “*Bir an, tam bir iç rahatlığı ile gözlerini çadırın içinde gezdirdi.*” **DK** 127

iç savaş *a. ask.* Bir ülke içinde çıkan savaş, iç harp, dâhili harp. **M3** 108, 333

iç yüz *a.* Bir şeyin iç tarafı. **M3** 96², 99, 352, 361, 455

için için *zf.* İçinden, açığa vuramayarak, gizli gizli. **M3** 22, 89

içten içe *zf. mec.* Gizli gizli, belli etmeden. **M3** 141

İç Anadolu *öz. a.* Anadolu'nun orta kısmında yer alan Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri. “*Orta Asya Türkleriyle Anadolu Türklerinin bir kısmı, özellikle İç Anadolu Türkleri arasında büyük bir beden yapısı benzerliği vardır.*” **M3** 408

İçen Kağan *öz. a.* Doğu Gök Türk kağanlarından biri. “*Netekim Kutadgu Bilig'den üç asır önce de Bilge Kağan, kardeşi kahraman Kül Tegin için, İçen Kağan da babası Bilge Kağan için diktirdiği ünlü Orkun yazıtlarında, devlet siyaseti olarak zaferler milleti doyurmak, giydirmek ve çoğaltmayı, yani bahtiyar etmeyi başardıklarını anlatmışlardır.*” **M3** 243

içeri *a. 1.* İç yan, iç bölüm, dışarı karşıtı. **YS** 22; **DK** 6, 7, 9, 10, 28, 34²⁵, 88, 94, 125, 130, 138, 139, 161, 162²; **M3** 84, 163², 366, 435, 502, 514, 534²; **2.** *mec.* Gönül, yürek. **YS** 126; **M3** 508

içerleme *a.* İçerlemek işi. **DK** 81

içerlemek *(-e)* İçin için öfkelenmek. **DK** 50, 81

içilmek *(nsz)* İçme işi yapılmak. **YS** 43; **DK** 101, 159; **M3** 137

için *e.* Amacıyla, maksadıyla. **YS** 11, 17², 19⁵, 20⁵, 22², 23³, 29, 31, 32, 33, 36, 40², 41, 49, 55, 65, 67, 97, 131; **DK** 11², 12², 14, 15, 16², 17⁴, 21, 22, 23², 24, 25, 27, 28², 29, 31, 33, 34, 36, 37, 41, 42², 43², 44², 45, 46, 49, 50³, 52², 53, 54³, 55, 58², 60², 68, 70, 71, 73, 74, 76, 77², 78², 79², 80, 81⁴, 84², 85, 88, 89², 90, 91, 92, 93², 94, 97, 98, 99, 100², 101³, 102², 104, 107, 108, 110², 111, 113, 114, 115, 116², 117³, 118², 119, 120, 123, 124, 127², 128, 129, 130, 132, 133², 135, 136, 139⁴, 141, 142², 143⁴, 145, 150², 152, 155, 157², 159, 161, 169, 172³, 173², 176, 177, 178, 181; **M3** 12, 13², 15⁵, 16, 17³, 21, 22⁶, 23, 24⁴, 26⁴, 27⁴, 28³, 31³, 33⁴, 34, 35⁴, 36², 37, 38, 40⁴, 41², 42, 43⁵, 45³, 46⁵, 47, 48, 51, 52, 53³, 54, 55³, 57, 58³, 59², 60³, 61³, 65, 68, 69, 73², 74², 75³, 77², 80², 81, 83², 84³, 85⁴, 86³, 87³, 88⁵, 89⁴, 91³, 92, 93⁴, 95, 96, 97, 99, 100, 101⁷, 102³, 103, 104⁴, 105², 106, 107, 108, 109³, 111, 112², 113, 115², 116, 118³, 120, 121³, 123³, 124³, 125⁵, 126², 127², 128, 129², 130², 131³, 133⁴, 134³, 135, 137², 139³, 140⁴, 141⁶, 142⁵, 143², 144, 145, 146, 148², 149³, 150³, 153⁸, 156, 158², 159⁴, 162², 163, 164⁴, 167, 168, 170, 171, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 184, 185, 186², 187³, 188, 189, 191³, 197, 198, 199³, 200², 203², 205, 206², 207², 211⁴, 212, 216⁴, 217², 218, 219, 220², 221³, 222³, 223⁴, 225, 226³, 227, 229², 230², 232³, 234, 236⁴, 239, 240³, 241², 243⁴, 244⁶, 245³, 246⁴, 247, 250, 252⁴, 253, 256, 257, 258, 259², 260, 261³, 263, 264², 267, 269⁴, 270, 271⁵, 272, 274, 275³, 276², 277², 278³, 280², 281², 286², 287, 288², 289⁶, 289, 290⁸, 291, 297, 298⁴, 301, 304, 305³, 306³, 310, 311, 312³, 316³, 317², 320³, 321², 322², 323, 326, 327³, 328⁴, 329, 330², 334, 335², 336³, 337⁴, 339, 340⁶, 344⁴, 345, 346², 347, 348, 352³, 354, 355, 357, 359³, 360², 361, 362, 364², 365², 366², 367², 369, 370², 372, 373², 375, 376³, 380, 381, 383, 385³, 386, 387, 388², 390, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399², 403, 405, 406³, 407, 409², 412⁵, 413, 418, 419², 420³, 421², 422, 424², 425, 426, 427⁵, 431, 434, 435, 436⁶, 437, 438², 439⁴,

440, 442, 444, 445, 447, 448, 453⁴, 454³, 455, 458, 460, 461, 462, 466, 467, 468, 469⁵, 470², 471, 472, 473³, 476², 478, 481, 482, 483², 484², 487, 488, 489⁴, 490², 492, 494³, 495, 496², 498³, 501, 503², 504³, 506², 507³, 508, 509², 510², 512, 514, 515², 516², 517, 521², 522, 523, 524⁴, 525³, 526, 527, 530², 531, 532², 533³, 536², 538³, 539², 540², 541, 542, 543, 543, 544, 545⁵, 547², 548, 549⁴, 550³, 552, 553, 554, 555, 556³, 557

içinde *zf.* 1. Süresince, zarfında. **YS** 23; **DK** 5; 2... ile dolu bir biçimde. **YS** 73; **DK** 12, 84², 88², 92, 93, 94, 101², 110, 111, 113, 114², 118, 119, 121, 124, 127², 129, 130, 141, 143, 150, 151², 153, 154, 155, 156, 157, 159², 162, 163, 164, 165, 166³, 167, 168³, 169², 170, 171, 173, 175, 176, 179², 180², 181; **M3** 13, 17², 30, 34, 36, 43, 47, 51, 52, 54, 58, 65, 67, 74, 83, 86, 88², 95, 96, 99, 107², 111, 112, 113, 114², 119, 135, 143, 155³, 158, 169², 170, 175, 180, 183, 195, 206, 215, 216, 219, 233, 234², 240³, 243, 246², 247, 250, 251, 255, 269, 280, 287, 298, 299, 304, 306, 310, 317, 318, 320, 333, 349, 357², 363, 370, 375, 387, 389, 398², 404, 406, 407, 413, 417, 420², 424, 425, 430, 432, 433, 447, 462, 465, 469, 471, 486, 494, 512, 514, 516, 519, 521, 534, 540, 545, 548, 553

içirilmek (*nsz*) İçmesi sağlanmak. **DK** 139

içirme *a.* İçirmek işi. **M3** 535

içirmek (*-i*) İçmesine yol açmak, içmesini sağlamak. **DK** 70, 138, 158, 176, 179, 252

içki *a.* İçecek. “Toprağın içkisidir kanlar, al al içilir/ Tarihin bir olağanüstü ve şahâne işi” **YS** 43; **DK** 85, 159, 176, 179; **M3** 37, 105, 114², 290, 482², 500

içlenmek (*nsz*) *mec.* Kimseye belli etmeden bir şeyi kendine dert etmek, duyulanmak. **DK** 37, 43

içme *a.* 1. İçmek işi. **YS** 107; **DK** 101,

125; **M3** 93, 482

içmek (*-i*) 1. İstek duymak, arzulamak. “Gönlümü göklere açmak istedim/ Dağları bağrında koçmak istedim/ Mehtâbı doyası içmek istedim/ Nûrunda sevginin şarâbı vardı.” **YS** 49, 57, 85, 100; 2. (*-i*) Bir sıvıyı ağza alıp yutmak. **YS** 99, 107; **DK** 12, 30, 36, 70², 80, 81², 83, 93², 96, 97, 101², 104, 113⁴, 122², 126, 128², 131³, 125, 126, 133, 139, 146, 153, 159, 160², 163, 167, 176, 181; **M3** 105, 126, 163, 482⁴, 535

içtihat *a. Ar. huk.* Yasada veya örf ve âdet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz olarak bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç. **M3** 104, 492, 494, 506

içtimai (*doğ.*) **ictimai** *sf. Ar. esk.* Toplumla ilgili, toplumsal, sosyal. **M3** 178, 105, 144, 195, 223, 233, 239, 273, 346², 358

içtimaiyat *a. Ar. top. b. esk.* Toplum bilimi. **M3** 139²

idadi (*doğ.*) **idadî** *a. Ar. esk.* Lise derecesindeki okul. **M3** 428

idam *a. Ar. huk.* İnsan öldürme vb. bir suça karşılık verilen ve suçlunun ölümüyle sonuçlanan ceza, idam cezası, ölüm cezası. **M3** 164, 289, 321, 380, 381 **idam etmek** Verilen ölüm cezası hükmünü yerine getirmek. **M3** 289, 290, 369³, 372

idame *a. Ar. esk.* Sürdürme, devam ettirme. **idame ettirmek** Sürdürmek, devam etmesini sağlamak. **M3** 255

idare *a. Ar.* Yönetme, yönetim, çekip çevirme. **DK** 5; **M3** 16, 70, 85, 86, 109, 128, 134, 178, 180³, 181, 226, 244, 259, 268, 269, 325, 334⁴, 335², 359, 376, 409, 516, 545, 546, 547³, 548, 553 **idare etmek** 1. Yönetmek, çekip çevirmek. **DK** 52; **M3** 66, 95, 111, 119, 267, 290, 303, 490; 2. Tutumlu kullanmak. **DK** 91; **M3**

77, 95, 222, 418

idareci *a.* Yönetici. **M3** 177, 271, 335, 336, 393, 520, 521⁴, 522

idareimaslahatçı *sf.* Bir işi, gerektiği gibi değil de günün şartlarına göre yapan. “*Yapamazsa kendisine ancak “idare-i maslahatçı” denir.*” **M3** 128

idaresizlik *a.* Gevşeklik, beceriksizlik. **M3** 198

idari (*doğ.*) **idarî** *sf.* Ar. Yönetimsel. **M3** 271, 327, 399

iddia *a.* Ar. huk. Sav. **M3** 91, 127, 130, 237, 288, 289, 290², 297, 299, 316, 318, 325, 352, 377, 408², 420, 422, 423, 425, 426, 438², 446, 471, 484, 496, 500, 515, 516 **iddia etmek** Sözünde direnmek, bir iddia ileri sürmek. **M3** 42², 48, 98, 127, 139, 140, 233, 260, 291, 309, 317, 322, 339, 369, 372, 388, 394, 405, 407, 412, 423, 425, 426, 427, 428, 433, 484², 486, 492, 507, 516, 534, 550 **iddiası bulunmak** Bir iddia ileri sürmek. “*Türkiye’de bugün var olan, gelişen, iddiası bulunan iki fikir cereyanı, milliyetçilik ile dinciliktir.*” **M3** 60, 326, 353, 415, 416,

iddiacı *sf.* Dediğinde, iddiasında haksız da olsa direnen, inatçı (kimse). **M3** 333

iddialı *sf.* Bir iddiası olan. **DK** 50, 52; **M3** 425

ideal *a.* Fr. *fel.* Ülkü. **M3** 52, 115, 321, 412,

İdeal Buhranı *öz. a.* Zafer gazetesinde 19.12.1950’de yayımlanmış bir yazı başlığı. “*19.12.1950 tarihli Zafer’den alınan, ‘İdeal Buhranı’ başlıklı yazıdaki şu satırlara bakınız.*” **M3** 411, 426

idealizm *a.* Ülkücülük. **M3** 167

ideoloji *a.* Fr. Siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön

veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü. **M3** 120, 375, 387

ideolojik *sf.* Fr. İdeoloji ile ilgili. **M3** 122, 375

İdil - Ural *öz. a.* 12 Aralık 1917 tarihinde Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türk halklarının bir araya gelerek kurdukları devlet. “*Biz iki Türkistan’ı da, Azerbaycanları da, Kafkasya’yı da, İdil-Ural boylarını da, Kırım’ı da kurtarmak için şuurumuz işledikçe, ayakta durabilecek gücümüz kaldıkça çalışacağız.*” **M3** 42², 55², 94, 102³, 103, 366², 436

İdiller (*d oğ.*) **Ediller** *öz. a.* 7-10. yüzyılda ortaya çıkan bir Türk topluluğu. “*Azerbaycan’ı, Kırım’ı, Türkistan’ı, Kafkasya’yı, Altaylar’ı, Urallar’ı, Ediller’i de unutmayacağız...*” **M3** 94

idman *a.* Ar. Alıştırma. **DK** 23 **idman yapmak** Beden hareketleri yapmak. **DK** 24, 63

idrak *a.* Anlama yeteneği, anlayış, akıl erdirmeye. **M3** 53, 179, 236, 299, 404, 498, 505 **idrak etmek** akıl erdirmek, anlamak, kavramak. **M3** 18, 188, 312, 449

ifade *a.* Ar. Anlatım. **M3** 11, 113, 199, 228, 409, 418, 440, 458, 457, 460, 495² **ifade etmek** Anlatmak. **M3** 105, 137, 139, 275, 346, 389, 551

iffet *a.* Ar. Cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik. **M3** 551

iflas *a.* Ar. *tic.* Borçlarını ödeyemediği mahkeme kararı ile tespit ve ilan olunan işadaminin durumu, batkı, batkınlık. **M3** 499 **iflas etmek** Bir kimse veya kuruluş için mahkeme kararıyla anaparasını yitirdiği açıklanmak, batmak. **M3** 251

ifna *a.* esk. Yok etme. **ifna etmek** Yok etmek. **M3** 297

ifrağ *a.* esk. Bir şeyi başka bir biçime çevirme. **ifrağ etmek** Çevirmek,

döndürmek. “*Binaenaleyh ihracatımızda mühim bir yekûn teşkil eden zirai istihsalatımızı medeni bir hale ifrağ etmeliyiz.*” **M3** 261

ifşaat ç. *a. Ar.* Gizli bir şeyi ortaya çıkarmak için yapılan açıklamalar. **M3** 297², 298, 299 **ifşaat yapmak** Herhangi bir konuyu aydınlığa kavuşturmak amacıyla konuşmak veya yazmak, açıklama yapmak. “*Hapishanede, başka bir sebeple bulunan birisine yaptığı ifşaat da ilgi çekicidir.*” **M3** 299, 369

iftar *a. din b.* Oruç açma, oruç bozma.

→ **iftar sofrası**

iftar sofrası *a.* Ramazanda oruç açmak için hazırlanmış sofrası. **M3** 203

iftihar (*doğ.*) *iftihâr a. Ar.* Övünme, kıvanma, kıvanç, övünç. **YS** 131 **iftihar duymak** Kıvanç duymak, övünmek. “*Tarihimize ve en yakın mazimize dayanarak Türk’üz der ve bundan haklı bir iftihar duyuyoruz.*” **M3** 197

iftira *a. Ar.* Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma, bühtan. **M3** 71, 236, 297, 305, 344, 385, 485, 543 **iftira atmak** İftira etmek. **M3** 24, 482, 487, 494 **iftira olunmak** Kasıtlı ve asılsız suç yüklenmek. “*İsnat ve iftira olunduğu gibi bu ırkçılık Almanlardan alınmış bir fikir olsa bile (ki asla değildir) yine suç sayılmaz.*” **M3** 234 **iftira yağmuruna tutulmak** *meç.* İftiraya uğramak. “*Onlar ‘Türk devletinin başında Türkler bulunmalı’ fikrini ileri sürdükleri için Moskofoçuların iftira yağmuruna tutulmuştur.*” **M3** 68

iğne *a.* Dikiş dikmeye yarayan, ince, ucu sivri, bir ucunda iplik geçecek deliği bulunan çelik araç. **iğne ile kuyu kazmak** Yetersiz araçlarla, sürekli ve sabırlı bir biçimde çalışıp çok güç olan veya çok ağır yürüyen bir işi başarmaya çalışmak. **M3** 67

iğrenç *sf.* İnsanda iğrenme duygusu

uyandıran, tiksindiren, müstekreh. **DK** 25; **M3** 24, 155², 301, 321, 351², 359, 541

iğrenmek (*nsz*) Bir şeyi tiksindirici bulmak, istikrah etmek. **M3** 28

iğrendirmek (*-i*) İğrenmesine yol açmak. **M3** 155, 359

ihanet *a. Ar.* Hıyanet, hainlik. **M3** 12, 52, 85, 89, 96, 98², 99, 109, 141, 142, 143, 211, 216, 305², 323, 336², 370², 426, 462, 474, 497, 542, 551, 556 **ihanet etmek** Hainlik, kötülük etmek. **M3** 134, 141, 142², 143², 235, 386, 397, 470, 472³, 529, 556 **ihanete uğramak** Aldatılmak, sadakatsizlik görmek. **M3** 66, 132

ihdas *a. Ar. esk.* Ortaya çıkarma, meydana getirme. **M3** 191 **ihdas etmek** Ortaya çıkarmak, meydana getirmek. **M3** 510

İhlâs *öz. a. bk.* **İhlâs Sûresi.** **DK** 51²

İhlâs Sûresi *öz. a.* Kur'an surelerinden biri. “*Şimdi hoca da İhlâs sûresini öğretmişti.*” **DK** 50

ihmal (*doğ.*) **ihmâl** *a. Ar.* Gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savsama, önem vermeme. **M3** 112, 158, 245, 460, 527² **ihmal etmek** savsamak, savsaklamak. Boşlamak. **M3** 41, 120, 125, 229, 256, 555

ihracat *a. Ar. ekon.* Bir ülkenin ürettiği malları başka bir ülkeye veya ülkelere satması, dış satım. **M3** 257, 250, 257², 261

ihraç *a. Ar. tic.* Yurt dışına mal satma. **M3** 145, 257 **ihraç etmek** Yurt dışına mal veya hizmet satmak. **M3** 258, 261

İhsan Nuri *öz. a.* Hoybûn Cemiyeti'nin liderlerinden olup Ağrı Dağı İsyanları'nı yönetmiş Kürt-Osmanlı isyancı ve siyaset adamı (1893 - 1976). “*İhsan Nuri adında Kürt asıllı bir yüzbaşının, Atatürk zamanında, bazı Kürt neferleri de kandırarak Ağrı dağına çekilip isyan bayrağını açtığı, Kürt*

bayrağı yaptığı ve o zaman yarı yarıya Türkiye ile İran idaresinde bulunan Ağrı dağlarının coğrafi durumundan faydalanarak büyücek bir askeri harekâta sebep olduğu, bu yüzden Türkiye tarafından İran'a güneyde biraz toprak verilerek buna karşılık İran sınırı içinde bulunan Ağrı Dağı bölümlerinin Türkiye'ye katıldığı doğru değil midir?"
M3 553

ihhtar *a. Ar. Uyarma, dikkat çekme, uyarı.*
M3 13, 65, 354 **ihhtar etmek** Hatırlatmak, uyararak, dikkatini çekmek. **M3** 367, 555, 448

ihhtilaf *a. Ar. Ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık.* **M3** 507

ihhtilâl (*doğ.*) **ihhtilâl** *a. Ar. Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim.* **M3** 19, 69, 84, 319, 337, 347, 368, 369, 370, 467, 488

ihhtilalci (*doğ.*) **ihhtilâlci** *a. İhtilal yanlısı ve ihtilal yapan kimse, devrimci.* **YS** 55; **M3** 345

ihhtimal (*doğ.*) **ihhtimâl** *a. Ar. Bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, olasılık.* **DK** 6, 33, 61, 66, 90, 179; **M3** 35², 162, 146, 283, 311, 320, 331, 379, 419, 435, 453

ihhtiram *a. Ar. Saygı.* **M3** 293

ihhtiras *a. Ar. Tutku.* **YS** 71; **M3** 153, 174, 212, 240, 307, 361, 466, 473, 546

ihhtisas *a. Ar. Uzmanlık, uzmanlaşma.* **M3** 71, 170, 178, 179, 260, 269², 277, 428

ihhtişam *a. Ar. Görkem.* **YS** 48; **M3** 101, 136, 115, 195

ihhtiva (*doğ.*) **ihhtivâ** İçine alma, için de bulundurma, içirme. **ihhtiva** etmek için de almak, içinde bulundurmak, içermek, kapsamak. **M3** 59, 278

ihhtiyaç *a. Ar. Gereksinim.* **DK** 155; **M3** 102, 105³, 133, 154, 171², 175, 200, 211, 255, 259, 275, 277, 451, 458, 462, 471, 506 **ihhtiyaç duymak** Bir kimseyi veya bir şeyi gerekli saymak. **DK** 96 **ihhtiyacı olmak** Gereksemek, gereksinmek. **M3** 81, 181, 246, 537, 451, 459, 461

ihhtiyar *sf. Ar. Yaşlı, kocamış olan, pir (kimse), genç* karşıtı. **DK** 71, 108, 135, 142, 143; **M3** 109, 169, 237, 421, 423, 463, 546 **ihhtiyar olmak** Yaşlanmak. **DK** 102

ihhtiyarlamak (*nsz*) Yaşı ilerlemek, yaşlanmak, kocamak. **M3** 78

ihhtiyarlık *a. İhtiyar olma durumu, yaşlılık.* **M3** 170

ihhtiyat *a. Ar. Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranma, sakınma.* **DK** 134; **M3** 34, 123, 244; **2.** Gereğinden fazla olup saklanan şey, yedek. **M3** 533

ihhtiyatkârlık (*doğ.*) **ihhtiyatkarlık** *a. İhtiyatlı olma durumu.* **M3** 244²

ihhtiyatla *zf. İhtiyatlı bir şekilde. "Elini gözlerinden çekip ihtiyatla kıza baktı."* **DK** 107; **M3** 244, 244, 328, 330, 501, 527

ihhtiyatlı *sf. Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranan, önlem alan, sakin, ihtiyatkâr.* **DK** 10 **ihhtiyatlı olmak** Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranmak. **M3** 328

ihhtiya *a. Ar. esk. Yeniden canlandırma, diriltme.* **ihhtiya etmek** Canlandırmak. **M3** 509 **ihhtiya olmak** Daha iyi bir duruma gelmek. **M3** 191

ihhtamet *a. Ar. Bir yerde oturma, eşleşme.* **M3** 448

ihhtaz *a. Ar. Uyarma, uyan, dikkat çekme, ihhtar, tembih.* **M3** 113

ihhtibal *a. Ar. Baht açıklığı veya yüksek bir makama, duruma erişmiş olma durumu.* **YS** 131; **M3** 177, 404, 455

iki sf. 1. Birden bir artık. **YS** 25, 34, 80, 107; **DK** 6², 11⁴, 14, 17², 18, 19, 20⁴, 21, 22, 23², 24³, 27, 32, 33, 34², 35², 36, 38, 40, 41, 43, 47², 49³, 51, 52, 53², 55², 58², 61, 63³, 64², 65, 68², 70², 71, 72², 74², 78, 79⁴, 81², 83, 90³, 92, 93², 98³, 99², 100, 109, 110, 111, 119, 122, 125, 129, 134, 143², 146², 150, 156, 168³, 172², 173³, 174², 175, 180, 181; **M3** 12², 38, 59, 105, 108, 109, 114, 122, 129, 131⁴, 132, 138, 141², 143, 147, 149, 164², 169, 173, 181, 184, 188, 190, 191⁵, 201⁶, 209², 213³, 214, 216³, 217³, 218, 230², 231³, 237², 244, 245, 256, 257, 265, 268, 269², 271³, 274, 276, 277, 279, 289, 291⁴, 292, 316, 333, 339, 348, 353, 355, 358, 362, 363, 370², 373, 380, 381, 382, 388, 389, 396, 397, 403, 405, 406², 407, 411, 413, 415, 416², 419, 421², 423², 425, 426, 431³, 433⁴, 434³, 445², 466⁴, 467, 468, 471, 473², 476, 488, 489, 490, 493, 498, 500³, 502³, 504², 512, 515², 516, 526², 527², 528, 530, 531, 532, 533, 538, 541, 547², 547, 549, 550², 553; **2. a.** Birden sonra gelen sayının adı. **YS** 25; **DK** 84², 96, 105, 136, 143, 144, 173³, 174; **M3** 30³, 31⁴, 39, 48, 49, 55, 57², 60, 63², 65, 66, 73, 78, 85, 86², 94, 96, 97

→ *ikiyüzlü, ikiyüzlülük, ikide bir*

ikiyüzlülük (*doğ.*) **iki yüzlülük a.** İnandığı, düşündüğü gibi davranmama, özü sözü bir olmama, riya, riyakârlık, mürailik. **DK** 164; **M3** 13, 416

ikiyüzlü sf. mec. Özü sözü bir olmayan, riyakâr, mürai. **M3** 416

ikide bir zf. Sıklıkla, sürekli, ikide bir. **DK** 5; **M3** 54, 417, 418, 423, 425, 430, 452, 498

İki Mekteb-i Musîbetin Şahâdetnâmesi Yahut Divan-i Harb-i Örfî ve Saîd -i Kürdî *öz. a.* Bediüzzaman Said Nursi tarafından yazılmış eser. “*Adı. “İki Mekteb-i Musîbetin Şahâdetnâmesi Yahut Divan-i Harb-i Örfî ve Saîd-i Kürdî”dir.*” **M3** 455

ikilik a. İki değişik kullanımı veya

uygulaması olma durumu. **M3** 104, 274

ikinci sf. 1. Sırada önem bakımından birinciden sonra gelen. **DK** 6, 8, 45, 52, 61, 62², 63, 65, 70, 118, 126, 136, 144, 159, 171; **M3** 15, 28, 85, 100, 107², 112, 132, 135³, 186², 188, 201, 253, 268, 287, 303, 355, 371, 396, 407, 419, 462², 500, 550; **2.** İki sayısının sıra sıfatı. **DK** 27; **M3** 29, 47, 185, 201, 355 **ikinci plâna itmek** Bir kimsenin, topluluğun, düşüncenin veya kanatin eski önemini, değerini yitirmek. “*Türklüğü ikinci plâna itmek veya saymamak olduğundan milliyetçiliğe aykırı yahut düşmandır.*” **M3** 119

İkinci Abdülhamid öz. a. **M3** 353

İkinci Cihan Harbi öz. a. bk. İkinci Dünya Savaşı. **M3** 98

İkinci Cihan Savaşı öz. bk. İkinci Dünya Savaşı. **M3** 26, 30, 51, 52², 78, 85, 120, 309, 311, 326, 328, 330, 345, 359, 367, 547

İkinci Dünya Savaşı öz. a. 20. yüzyılda dünya çapında yapılan savaşlardan ikincisi olup birçok milletin yer aldığı küresel bir askerî çatışma (1939- 1945). “*Ufuklarında güneş batmayan İngiliz İmparatorluğunun İkinci Dünya Savaşından sonraki zavallılığına, çatırdamasına, yıkılmasına bakınız.*” **M3** 211, 305

İkinci Kılıç Arslan öz. a. Türkiye Selçuklu Devleti sultanı (1113 - 1192). “*Haçlı savaşlarının kahramanları olan Danişmentli Melik Gazi ve Selçuklu Birinci Kılıç Arslan, Birinci Mesud, İkinci Kılıç Arslan da millî mukaddesatımız arasındadır.*” **M3** 287

İkinci Mahmud öz. a. 30. Osmanlı padişahı ve 109. İslam halifesi (1785 - 1839). “*Bu kitap İkinci Mahmud çağında Osmanlı ordusunun kuruluşuna nizamlarına, istihkaklarına dair bir eserdir.*” **M3** 287, 371, 483, 531

İkinci Murad Beğ öz. a. 6. Osmanlı padişahı (1404 - 1451). “Osmanlı Padişahı ikinci Murad Beğ, âdeta Bizans'a da hâkimdi.” **DK** 133

İkinci Murad öz. a. bk. **İkinci Murad Beğ**. **DK** 68²; **M3** 163, 409, 481

ikişer sf. İki sayısının üleştirme sayı sıfatı. **DK** 6, 7

ikiz sf. İkisi bir arada doğan (çocuk). **M3** 494

iklim a. Ar. coğ. 1. Yeryüzünün herhangi bir yerinde hava olaylarına bağlı olarak gerçekleşen etkilerin uzun yılların ortalamasına dayanan durumu, abuhava. **M3** 150; 2. esk. Ülke, diyar. **YS** 116

ikmal a. Ar. Eksik bir şeyi tamamlama, daha iyi duruma getirme, bütünleme. **ikmal etmek** bitirmek, tamamlamak. **M3** 258

iktibas a. Ar. esk. Ödünç alma. **M3** 349, **iktisadiyat** a. Ar. esk. Bir devletin ekonomik durumu. **M3** 258, 255, 258, 260

iktiza a. Ar. esk. Gerekli olma, gerekme. **M3** 551

il a. Ülkenin vali yönetimindeki bölümü, vilayet. **M3** 11, 97, 259, 380, 386, 387, 389², 451, 527⁴, 529, 536, 549³

ilaç (doğ.) ilâç 1. a. Ar. Bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için türlü yollarla kullanılan madde, em, deva. **M3** 43², 317, 334, 353², 546; 2. mec. Çare, önlem. **YS** 52, 130

ilâh öz. a. Ar. din b. Tanrı. **YS** 122

ilâhe a. Ar. Tanrıça. **M3** 534

ilahi (doğ.) ilâhî sf. Ar. din b. Tanrı ile ilgili olan, Tanrı'ya özgü olan, tanrısal, lahuti. **YS** 80; **DK** 44, 174; **M3** 438, 453, 455, 457⁴, 490, 500, 503, 509, 510

352

iktidar a. Ar. Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret. **M3** 24³, 51, 110, 118, 128, 250, 316, 345³, 348, 439, 477, 479, 537 **iktidara geçmek** Devlet yönetiminde yönetimini ele almak. “İnsanlar iktidara geçmek için partiler kurarak çalışırlar.” **M3** 24³, 26², 28, 315, 344 **iktidara gelmek** Devlet yönetiminde yönetimini ele almak. “Mademki Türkiye’de demokrasi vardır, her fikir kendini ortaya atar ve çoğunluğu kazanınca da iktidara gelebilir.” **M3** 73, 118, 234, 467, 478

iktidarlı sf. Güçlü, nüfuzlu. **M3** 226

iktisat a. Ar. Ekonomi. **M3** 178, 249, 255, 256², 257², 331, 261²

iktisadi (doğ.) **iktisâdî** sf. Ar. Ekonomik. **M3** 29², 31, 105², 116², 118, 119, 120², 124², 127, 128, 145, 195, 198, 233, 246², 251³, 252, 253², 255², 256⁵, 257³, 259, 290, 301, 309², 312, 315, 316, 327², 340, 346, 346⁴

ilahiyat (doğ.) **ilâhiyat** a. Ar. fel. Tanrı bilimi. **M3** 484, 492²

ilan (doğ.) **ilân** a. Ar. Duyuru. **M3** 245, 275, 532 **ilan etmek** bir durumu yayım yoluyla duyurmak. **M3** 96², 148, 168, 178, 180, 201², 265, 289, 383, 390, 439, 500, 504, 545

ilave (doğ.) **ilâve** a. Ar. Ekleme, ulama. **ilâve etmek** Ekleme, ulamak. **DK** 39, 47, 54, 93; **M3** 282

ilçe a. Yönetim bakımından yurt bölümlenmesinde ilden sonra gelen bölüm, kaymakamlık, kaza. **M3** 451, 490

ile bağ. Cümle içinde aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz. **YS** 9, 10, 12, 13⁵, 16⁶, 17³, 18, 21³, 23, 24³, 25⁵, 27, 28, 31³, 32², 33⁴, 34², 36, 42², 45, 46⁴, 47, 48⁴, 53², 55, 58³, 59, 62, 63, 64, 67, 69, 71, 72, 73⁴, 74, 76³, 81², 83, 84, 91, 95, 98, 99, 122³, 101, 105, 107, 109³, 110³, 111, 115, 117, 119⁴,

121, 122⁴, 133, 135²; **DK** 6³, 7⁴, 8³, 9⁴, 10⁸, 11², 12², 14², 15⁶, 16⁵, 17³, 18², 19³, 20⁶, 21⁵, 23⁵, 24³, 25⁴, 26², 27⁶, 28³, 29³, 30², 31², 32², 33², 34⁷, 35⁵, 36⁵, 38², 39², 40, 42², 43³, 44⁶, 45², 46, 47², 48³, 49³, 50⁴, 51⁷, 52³, 53⁴, 54⁵, 55⁴, 56⁴, 57⁵, 58⁴, 59⁴, 60, 61³, 62³, 63³, 64⁶, 65⁵, 66³, 67, 68², 69, 70², 71, 72³, 73², 74⁶, 75³, 77, 78⁴, 79, 81³, 82⁴, 83, 83, 84⁵, 85, 87⁵, 88³, 90², 91⁵, 92², 93⁴, 94⁷, 96⁴, 97², 98², 99⁵, 100, 101², 103⁵, 104⁵, 106⁵, 107², 108, 109, 110⁴, 111⁷, 112³, 113², 114², 115², 116, 117², 118⁴, 119³, 120², 121⁴, 122⁴, 123², 124³, 125⁷, 126, 127, 128³, 129³, 130², 131², 132², 133², 134², 135⁶, 136¹¹, 137², 138³, 139⁴, 140³, 141, 142⁵, 143³, 144², 145³, 146³, 147³, 150², 151², 152, 153⁶, 156⁴, 157³, 158², 160², 161³, 162³, 163, 164³, 165, 168⁴, 169³, 170³, 171⁵, 172³, 173³, 174³, 175³, 177⁴, 179², 181³, 182; **M3** 11³, 12⁴, 13⁵, 15, 16⁴, 18⁵, 19⁶, 21², 22², 23², 24², 26⁴, 27⁴, 28³, 30⁵, 37, 31⁷, 33³, 34⁶, 35⁶, 36⁵, 37⁸, 39⁴, 40³, 41, 42⁵, 43⁴, 45³, 46³, 47², 48⁴, 49⁵, 51, 53³, 54⁴, 57², 58³, 59³, 60⁵, 61, 62³, 63, 64³, 65, 66², 68, 69², 70², 74³, 75², 77³, 78³, 79⁴, 80², 81³, 83², 84², 85², 86⁷, 87⁴, 88¹³, 89³, 91⁴, 92², 93, 95, 96⁴, 97⁴, 98⁴, 99³, 100², 101⁴, 102⁹, 103³, 104², 105, 106⁷, 108⁵, 109², 110², 111², 112², 113³, 114³, 116³, 118⁵, 119², 120⁵, 121², 122, 123³, 124⁴, 125², 126, 127, 128⁵, 129, 130⁴, 131, 132, 133⁵, 134², 135³, 136², 137⁸, 139², 140², 141⁵, 142³, 143⁵, 144³, 145³, 146, 147³, 148⁶, 150⁶, 153, 154³, 155, 156, 157, 159³, 161³, 162², 163, 164⁴, 167³, 168, 169⁴, 170⁴, 171², 173², 174³, 177², 178³, 179³, 180⁷, 181, 184⁵, 185², 186, 188, 189², 190², 191⁵, 192, 195⁴, 195, 196, 197, 198, 199⁴, 200, 201, 203², 205, 206⁷, 207³, 208³, 209⁴, 210², 211⁴, 212, 213², 214⁵, 215⁶, 216, 217³, 218², 222², 223, 225, 226², 227², 228, 229⁴, 230², 231³, 232², 233³, 234, 235³, 236², 237², 239, 240⁵, 241, 244⁴, 245², 246⁴, 247⁶, 249⁴, 250¹⁰, 251³, 252⁴, 253³, 254, 255³, 256⁴, 257³, 258⁵, 259, 260², 263², 264², 265², 267⁵, 268³, 269⁷, 270³, 271⁴, 272, 273², 275, 276³, 277², 278, 279², 280², 281³, 282², 283², 285³, 286⁴, 287³, 288⁴, 289², 290⁶, 292³, 293³, 297², 298⁴, 299², 301², 302⁷, 303⁶, 304³,

305⁴, 306³, 307², 309, 310⁵, 311³, 312³, 315³, 316, 317⁵, 319², 320⁴, 321², 322, 323, 325⁵, 326², 327, 328⁴, 329⁴, 330⁴, 331, 333⁵, 334³, 335³, 336⁶, 337⁴, 339³, 340³, 341⁴, 343³, 344³, 345⁶, 346⁶, 347⁸, 349³, 351, 352², 353², 354, 357², 358, 359³, 360⁴, 362³, 363³, 364⁴, 365⁴, 366², 367, 368⁸, 369³, 370³, 371⁴, 372¹⁰, 373³, 375², 376², 379², 380⁵, 381³, 382³, 386⁴, 387, 389, 390⁵, 393², 394², 395³, 396², 397², 398, 399, 403⁷, 404⁴, 405³, 406³, 407⁴, 408, 409⁵, 410⁶, 412⁴, 413², 414², 415, 416⁵, 417⁷, 418⁴, 419⁵, 420³, 421, 422³, 423, 424⁶, 425³, 426, 427⁶, 428⁴, 429⁴, 430⁴, 431, 432⁶, 433⁴, 434, 435⁶, 436³, 437⁴, 438⁷, 439², 440, 441, 442, 443³, 444², 445⁵, 446⁶, 447³, 448⁶, 449, 451⁴, 452⁸, 453³, 454³, 455⁴, 457⁸, 458³, 459⁷, 460², 461⁴, 462², 463⁷, 465², 466⁶, 467, 468⁶, 470, 471², 472³, 473⁴, 475², 476⁴, 477, 478⁴, 479⁴, 481³, 482⁶, 483², 484³, 485, 486³, 488⁵, 489⁶, 490, 491³, 492², 493², 494⁶, 495⁴, 496⁴, 497³, 498⁷, 499⁵, 500⁵, 501², 502⁴, 503², 504², 505, 506⁵, 507⁴, 508⁴, 509, 510⁴, 511, 512, 514⁷, 515³, 517, 519, 521², 522⁴, 523⁷, 524⁴, 525³, 526³, 527⁷, 528², 529⁴, 530³, 531², 532³, 533, 534³, 535⁴, 536, 537³, 538⁸, 539⁴, 540², 541, 542⁴, 543, 544, 545³, 546, 547², 548, 549², 550³, 551², 553², 554², 555⁴, 556⁵

ileri a. 1. Herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karşıtı. **M3** 80, 95, 143, 176, 245, 370, 371; **2. zf.** Öne doğru, ileri doğru. **YS** 36; **3.** Henüz gelmemiş zaman, gelecek, sonra. **DK** 44, 51; **4. sf. mec.** Benzerlerini geride bırakmış. **M3** 11, 26, 75, 97, 146, 184, 195, 199, 208, 217, 234, 283, 304, 317 **ileriye bakmak** Geleceğe bakmak. “*En mukaddes iki ‘var’ a böyle söversen/ Toprak ejder, mâzi kanlı bir gece dersen/ İleriye bakamazsın, gözün kamaşır.*” **YS** 25 ileri atılmak (veya çıkmak) Öne doğru çıkmak. **YS** 48, 49; **DK** 20, 63, 172, 174; **M3** 436 **ileri geçmek** Öne geçmek. **M3** 502 (**bir şeyden**) **ileri gelmek** Oluşmak, meydana gelmek. **M3** 259², 381, 409 **ileri (veya ileriye) gitmek** Söz ve davranışta ölçü dışına çıkmak, gereksiz, aşırı davranışta bulunmak. **DK** 59, 166; **M3** 288, 306,

365, 415 **ileri götürmek** Bir durum veya davranışta ölçüyü aşmak. **M3** 21, 325, 328, 345, 348, 351, 352, 358, 369, 372³, 443, 458, 483, 486, 532, 534, 545, 554 **ileri sürmek** Bir düşünceyi veya tasarımı önermek, serdetmek. **M3** 22, 27, 45, 53, 68, 77, 98, 130, 149, 213, 281, 328, 333², 348, 361, 372, 376², 407, 411, 412, 414, 418, 420, 422, 424, 426, 427, 436, 447, 453, 461, 472, 476, 491, 506, 507², 516, 550

→ **ileri geri, ileri görüşlü, ileri teknik**

ileri geri *sf.* Ayrıntıları düşünülmeyen. **M3** 433

ileri görüşlü *sf.* İleri görüşü olan (kimse). **M3** 246, 549

ileri teknik *a.* İleri, yüksek teknoloji. “...her parça büyük, iştahlı, ileri teknikli ve yüksek harslı düşmanlar tarafından çevrilmiştir.” **M3** 146, 184

ilerici *sf.* İlerlemeden yana olan, ileri düzeydeki toplumsal ve siyasi gelişmeleri benimsemiş olan (düşünce, kimse vb.), terakkiperver, **gerici** karşıtı. **M3** 358, 361, 371²

ilericilik *a.* İlerici olma durumu. **M3** 361

ileride *zf.* Ötede. **YS** 35; **DK** 7, 9, 91, 104, 146, 166; **M3** 28, 86, 95, 105, 111, 113, 274, 342, 483, 556

ilerilik *a.* İleri olma durumu. “O zaman ki gerilikle şimdiki ileriliği karşılaştırmak için vereceğim tek örnek, nereden nereye geldiğimizi göstermesi bakımından çok ibret vericidir.” **M3** 483

ilerleme *a.* İlerlemek işi. **DK** 61, 117; **M3** 129, 183², 246, 458, 499

ilerlemek (*nsz*) **1.** Bulunduğu yerden daha ileriye gitmek, yol almak. **DK** 5, 12, 63, 64, 79, 133, 170, 174; **2.** Vakit geçmek. **DK** 7, 33, 38², 162², 170; **3.** Daha iyi, daha yüksek bir düzeye, aşamaya erişmek,

gelişmek, terfi etmek, terakki etmek. **DK** 17, 22; **M3** 12, 16², 41, 92, 110, 115², 149, 174², 246², 349, 352, 504

ilga *a. Ar. huk. esk.* Bir şeyin varlığını ortadan kaldırma. **M3** 276

ilgi *a.* İki şey arasında bulunan herhangi bir bağlılık, ilişki, alaka, taalluk, aidiyet. **DK** 104, 145, 153, 177; **M3** 26², 45, 65, 120, 121, 349, 372, 404, 424, 484, 507, 531, 538 **ilgi bulmak** İlgi görmek. “Medeni bir dünyada, bu çılgınlık ve ahlâksızlık dinî zaten daha çok ilgi bulamazdı.” **M3** 304 **ilgi göstermek** İlgisini esirgememek, belli etmek. **M3** 520 **ilgisini kesmek** Bir kimse veya şeyle bütün bağlarını koparmak, ilişkisi kalmamak, alakayı kesmek. **M3** 407

→ **ilgi çekici**

ilgi çekici *sf.* İlgiyi, dikkati üzerinde toplayan. **M3** 201, 369, 371, 397, 455, 469

ilgilenmek (*-le*) İlgi göstermek, alakalanmak. **DK** 152, 155; **M3** 245², 246, 247

ilgilendirmek (*-i*) İlgisini çekmek, önem vermek. **DK** 31, 151; **M3** 26, 101, 298, 321, 448, 495

ilgilenilmek (*-e*) İlgilenme işine konu olmak. “Batı Trakya Türkleriyle, Kerkük Türkleriyle, neden bu kadar ilgileniliyor” **M3** 37

ilgili *sf.* İlgilenmiş olan, ilgisi bulunan, alakalı, alakadar, müteallik. **M3** 13, 121, 510

ilgisizlik *a.* İlgisiz olma durumu, aldırmaçlık, alakasızlık, kayıtsızlık, lakaytlık, bigânelik, soğukluk. **M3** 13

ilhak *a. Ar. esk.* Katma, bağlama, ekleme. **ilhak etmek** Katmak, bağlamak. **M3** 135

ilham *a. Ar.* Esin. **M3** 499, 500 **ilham almak** Esinlenmek. **M3** 277 **ilhamda**

bulunmak Esindirmek. “Tanrı’nın bazı kimselerin yani peygamberlerin gönline vahiy yoluyla ilhamlarda bulunduğunu kabul ediyorlar.” **M3** 499

İlhan Arsel öz. a. Türk akademisyen, yazar, araştırmacı ve senatör (1920 – 2010). “Dışardan delil göstermek hususunda ben de kendisine bir profesörün, Prof. Dr. İlhan Arsel’in yazısıyla mukabele edersem herhalde daha kuvvetli bir tanık göstermiş olurum.” **M3** 508²

İlhanlılar öz. a. Cengiz Han’ın torunu Hülagû Han tarafından, 1256’da merkezi Tebriz olmak üzere Azerbaycan’da kurulan Moğol devleti. “1243’ten 1336’da İlhanlıların yok olmasına kadar 93 yıl yine yabancıların, bu sefer de Çengizliler’in, hâkimiyeti altında yaşadı.” **M3** 103, 107, 421, 433

ilik a. Kemiklerin iç boşluklarını dolduran yağlı madde. **iliğine (veya iliklerine) kadar** İyice, en son sınırına dek. **M3** 545

ilim a. Ar. Bilim. **YS** 9, 52; **M3** 15, 34, 49, 97², 101, 106, 139, 141, 147, 195, 198, 199, 239, 243, 277, 281, 305, 337, 373, 410, 423, 484, 494, 499², 504, 510, 544

→ **ilim adamı**

ilim adamı a. Bilim adamı. **M3** 362

ilişik a. İlgi, bağlılık, ilişki, münasebet. **M3** 329, 427

ilişmek (-e) Bir şeyin kenarına kısa bir süre için oturmak. **DK** 51, 87

ilişki a. İki şey arasında karşılıklı ilgi, bağ, münasebet, temas. **M3** 246, 358, 532

ilişkin sf. İlgisi, ilişiği olan, bağlı, ilgili, ait, merbut, müteallik. **M3** 383

ilk sf. 1. Zaman, sıra, yer ve önem bakımından ötekilerden önce gelen, son karşıtı. **YS** 22, 24, 34, 61; **DK**

5, 24², 49, 52, 58, 61, 63², 64, 65, 73; **M3** 405, 466, 467, 475, 477, 483, 485, 490, 492, 496, 498, 502, 503, 509², 511, 512, 527, 528, 541, 552, 554, 555; 2. zf. Birinci olarak, en başta. **DK** 35, 88, 89, 94, 99², 104, 112, 139, 143, 151, 162; **M3** 13, 16, 31², 63, 73, 84³, 85⁴, 96, 110, 133², 134, 135, 137, 142, 158, 167, 179, 186⁴, 190, 215, 224², 245, 251, 268, 270, 271, 281, 289, 291, 303, 305, 340³, 341, 366, 369, 390, 406, 411, 414, 452

→ **ilk defa, ilk fırsatta, ilk iş, ilkokul, ilk önce**

ilk defa zf. İlk kez. “Çakır, ömründe ilk defa bir kağrı yürütüyor, öküz yediordu.” **DK** 7, 18, 32, 46, 56, 82, 139, 160, 173; **M3** 63

ilk fırsatta zf. En uygun zamanda. “Her emrini yerine getirecektir. Ben ilk fırsatta yine geleceğim. Allahaismarladık.” **DK** 12

ilk iş zf. Önce, öncelikle, her şeyden önce. “Türkçülerin ilk işi, vazifelerini, arınmış gönül ve inanmış yürek ile yapmaktır.” **M3** 468

ilkokul a. esk. Zorunlu öğrenim çağındaki kız ve erkek çocuklarının temel eğitim ve öğretimini sağlamak için devletçe açılan veya açılmasına izin verilen dört yıllık okul, ilk mektep, iptidai, iptidai mektep. **M3** 158, 185⁶, 186⁶, 188³, 190, 267², 268³, 269, 270, 277, 336

ilk önce zf. Önce, en önce, en başta. **DK** 10; **M3** 60, 97, 123, 318, 327

ilkel sf. İlk durumunda kalmış olan, gelişmesinin başında bulunan, iptidai, primitif. **M3** 336, 380, 385, 509, 520, 525, 528

ilke a. Temel düşünce, temel inanç, umde, unsur, prensip. **M3** 120, 124, 339, 416, 519³, 530²

ilkelleşmek (nsz) İlkel bir durum almak. **M3** 123, 125, 453, 508, 520

ille *zf. hlk.* İlla. **DK** 112; **M3** 447

illet *a. Ar. mec.* Bozukluk. **M3** 183, 430, 520

ilmî *sf. Ar.* Bilimsel. **M3** 58², 69, 80, 139, 148, 149, 177, 216, 233, 236, 239, 271, 274, 277, 288, 345, 370, 403, 410, 426, 448, 459, 498, 499, 506², 509, 510

iltibas *a. Ar. esk.* Andırışma. **M3** 121

iltifat *a. Ar.* Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma. **M3** 430, 554

iltihak *a. Ar. esk.* Katılma. **M3** 148

iltimas *a. Ar.* Haksız yere, yasa ve kurallara uymaksızın kayırma, arka çıkma. **M3** 157, 223, 227²

İlyas *öz. a.* **DK** 77⁴, 78, 80⁴, 84, 85², 86, 87⁴, 88³, 94

ilzam *a. Ar.* Cevap veremez duruma getirme, susturma. **ilzam etmek** Susturmak. **M3** 423, 507

ima (*doğ.*) **îmâ** *a. Ar.* Dolaylı olarak anlatma, üstü kapalı olarak belirtme, işaretleme, anıştırma, ihsas. **M3** 46, 47, 424², 459 **ima etmek** Dolaylı anlatmak, anıştırmak, ihsas etmek. **M3** 504

imam *a. Ar.* Cemaate namaz kıldırın kimse. **M3** 68, 94, 459

İmam Hatip Okulları *öz. a.* Türkiye'de resmi kuruluş amacı hatip ve imam yetişmesini sağlamak olan orta öğretim düzeyinde mesleki okullara verilen isim. "Bunlar, İmam Hatip Okulları öğrencilerini kâfir sayacak kadar sapıttılar." **M3** 484², 492, 540²

iman *a. Ar. din b.* İnanç. **M3** 111², 137, 168, 171, 178, 179, 509 **iman etmek** Tanrı'ya inanmak. **M3** 198

imansızlık *a. hlk.* İnançsızlık. **M3** 508, 509

imar *a. Ar.* Bayındırlık. **M3** 246 **imar etmek** Bayındır durumuna getirmek, bayındırlaştırmak, geliştirmek. **M3** 497

imaret *a. Ar.* İmarethane **DK** 98

imha *a. Ar.* Ortadan kaldırma, yok etme. **M3** 265 **imha etmek** Ortadan kaldırmak, yok etmek. **M3** 174

imil imil *zf.* Yavaş yavaş. "Kız sevmeyen erin gönlü paslanır, Paslanır da imil imil yaslanır." **YS** 28

imkân *a. Ar.* Yararlanılan uygun şart veya durum, olanak. **YS** 122; **DK** 6, 8, 90, 177; **M3** 21, 36, 46, 121, 184, 289, 303, 323, 368, 369, 477, 492, 552 **imkân vermek** Bir işin olmasına elverişli ortamı hazırlamak. **M3** 212, 455 **imkân yok** Olma ihtimali bulunmayan. **DK** 25, 106, 121, 128, 150, 156, 181; **M3** 31, 53, 148, 154, 185, 188, 210, 219, 228, 259, 311, 316, 368, 417, 418, 447, 478, 498, 500, 505, 515, 547, 552

imkânsız *sf.* Olma ihtimali bulunmayan, olanaksız. **DK** 56; **M3** 136, 141, 229, 234, 289, 399, 439, 481, 487

imkânsızlık *a.* İmkânsız olma durumu, olanaksızlık. **M3** 57, 234, 515, 527

imla *a. Ar.* Yazım. **M3** 113, 228, 274³, 275², 276², 283

imparator *a. İt.* Bir imparatorluğu yöneten kimse, ilhan. **DK** 91; **M3** 215, 291, 467

İmparator Yani *öz. a.* **DK** 87, 90

imparatorcu *sf.* İmparator yanlısı (kimse vb.). "İmparatorcu Çelik Tulgahlar partisi ile Hitler'in Milliyetçi Sosyalist Partisi, Katoliklerin sağında yer almıştı." **M3** 118

imparatorluk *a.* imparator olma durumu, ilhanlık. **M3** 46, 60, 78, 132, 155, 169, 173², 209², 222, 246, 64, 280, 290, 327, 353, 368, 421, 461, 471, 509

İmran Öktem öz. a. Türk hukukçu, Türkiye Yargıtay eski başkanı (1904 - 1969). “İmran Öktem olayını çıkaran yobazları kendi haline bıraksaydınız, askerle polisi kışla ve karakollara çekerek “Ne olursa olsun karışmayacaksınız” diye buyruk verseydiniz, onlar yine bir şey yapamazlardı.” **M3** 476, 477, 478, 479²

İmroz adası öz. a. Çanakkale'nin bir ilçesi ve Türkiye'nin en büyük adası. “İmroz adaları ve bir hayli adalar alınmış...” **M3** 292

imtihan a. Ar. Sınav. **M3** 110², 123, 276, 354, 365, 366, 459² **imtihan etmek** Denemek, sınamak. **DK** 51 **imtihan olmak** Bilgisi ölçülmek. **M3** 200 **imtihana girmek** Bir kimse, bir konu üzerindeki bilgisinin ölçülmesini sağlamak için yapılan yoklamada hazır bulunmak. “Kışkırtıcılar, derslerini hazırlayıp imtihana girmek isteyen gerçek üniversitelilere engel olmakla da haklara tecavüz etmekte...” **M3** 267, 277, 363, 366², 435

imtiyazlı sf. Ayrıcalığı olan, ayrıcalık tanınan, ayrıcalıklı. **M3** 352

imza a. Ar. Bir kimsenin herhangi bir belgeyi yazdığını veya onayladığını belirtmek için her zaman aynı biçimde kullandığı işaret. **DK** 22; **M3** 15, 104, 111, 189, 297, 305, 361, 387, 427, 489 **(bir şeye) imza (veya imzasını) atmak** İmzalamak. **M3** 412², 420², 422, 427² **imza koymak** İmzalamak, imza etmek. “Hiç olmazsa insan hakları beyannamesine imza koymuş olan Rusya'ya uyarınlr.” **M3** 103, 115, 368 **imza vermek** İmza atmak. **M3** 420

imzalamak (-i) Bir yazı veya belgeye imzasını yazmak, imza atmak. **M3** 420

imzalı sf. İmza edilmiş. **M3** 364, 371, 427, 516

imzasız sf. İmza edilmemiş. **M3** 51

in a. Yaban hayvanlarının kendilerine

yuva edindikleri kovuk. **YS** 40

inan a. Bir kimse veya şeyin doğruluğunu, büyüklüğünü ve gücünü sarsılmaz bir duygu ile benimseme. **M3** 302, 455

inanabilmek (-e) İnanma ihtimali bulunmak. **DK** 61

inanç a. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma. **DK** 130; **M3** 12², 13, 17, 18, 22, 24, 33, 119, 125, 205, 232, 244, 307, 317, 379², 405, 418, 425, 438, 451, 466, 468³, 484, 503, 504, 507, 522², 531, 540, 542

inandırılabilirlik (-e) İnanırılma olasılığı bulunmak. “Bir Türk köylüsü onun Türk olduğuna kat'iyen inandırlamaz.” **M3** 140

inandırmak (-i, -e) İnanmasını sağlamak. **DK** 17; **M3** 302

inanılmak (-e) İnanma işi yapılmak. **DK** 130; **M3** 136, 197, 322

inanılmaz sf. İnanılması çok güç veya imkânsız olan. **M3** 359

inanış a. İnanma işi. **M3** 305

inanma a. İnanmak işi. **M3** 503, 515

inanmak (-e) Bir şeyi doğru olarak benimsemek. **DK** 30, 89², 112, 125, 130, 147, 158, 168, 177; **M3** 13, 21, 28, 62, 69, 92³, 105, 106, 108, 120, 136, 142, 170², 178, 184, 185², 188, 198³, 200, 212, 240², 251, 264, 265, 288, 302², 305, 306², 310, 318, 334, 357, 359, 365, 373, 396, 398², 415, 447, 453³, 468², 477, 485, 494, 497, 507², 512, 537, 542, 550²

inat a. Ar. Bir konuda direnme, ayak direme, diretme, direnim. **DK** 20 **inat etmek** Direnmek, direktmek, ayak diremek. **M3** 463

inatçı sf. Ayak direyen, inat eden, anut, muannit, direngen. **M3** 550

inatla *zf.* Ayak direyerek. **DK** 64

ince *sf.* **1.** Kendi cinsinden olanlara göre, dar ve kalınlığı az olan, **kalın** karşıtı. **DK** 80, 104, 116, 121, 152, 162², 171, 180²; **2.** *mec.* Düşünce, duygu veya davranış bakımından insanın sevgi ve saygısını kazanan, zarif, **kaba** karşıtı. **YS** 122; **3.** *mec.* İyiden iyiye, enikonu, ayrıntılı. **M3** 195, 447

→ **ince ince, inceden inceye**

ince ince *zf.* belli belirsiz, pek belli etmeden, hafif hafif. “*Aydın on dördü gökte yavaşça yükselince/ Bir bağlama başladı önceden ince ince...*” **YS** 112

inceden inceye *zf.* Ayrıntılara inerek, önem vererek, titizce. **YS** 107

inceleme *a.* İncelemek işi, tetkik. **DK** 180; **M3** 59, 216, 277, 298, 319, 503

incelemek *(-i)* Bir işi veya bir şeyi ele alıp özelliklerini, ayrıntılarını inceden inceye, özenle anlamaya, öğrenmeye çalışmak, tetkik etmek. **M3** 79, 161, 277, 323, 353, 379, 486, 511

inceltmek *(-i)* İnce duruma getirmek. **DK** 37

inci *a.* İstiridyeye gibi bazı kavkılı deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi. **DK** 45, 144³; **M3** 449

incir *a.* *Far. bit. b.* Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli bir ağaç (*Ficus carica*). **M3** 261

incitmek *(-i)* İncinmesine yol açmak. **DK** 60; **M3** 148, 441, 522

indî *sf.* *Ar. esk.* Herkesçe kabul edilebilecek bir temele bağlanamayıp yalnız bir kişinin kendi kanısına dayanan. **M3** 432

indinde *zf.* Bir kimseye göre. **M3** 510

indirebilmek *(-i, -e)* İndirme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 206

indirilme *a.* İndirilmek işi. **M3** 470

indirilmek *(nsz)* İndirme işi yapılmak. **DK** 84; **M3** 265

indirme *a.* İndirmek işi. **DK** 129; **M3** 203

indirmek *(-i)* **1.** Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak. **YS** 31; **DK** 65, 136², 148; **M3** 478; **2.** *(-i)* Hızla vurmak. **DK** 7, 21, 171

inebilmek *(nsz), (-den)* İnme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 509

inek *a.* Dişi sığır. **M3** 249

İngiltere *öz. a.* Avrupa'nın batısında, Büyük Britanya adasında bulunan Birleşik Krallık'ı meydana getiren dört ülkeden en büyük ve merkezî olanı. “*Türkiye savaşa girse de, girmese de Rusya, İngiltere ve Fransa, Türkiye'yi yok edip paylaşmaya karar vermişlerdi.*” **M3** 132

İngiliz İmparatorluğu *öz. a. bk.* **İngiltere İmparatorluğu.** **M3** 169, 209, 211

İngiltere İmparatorluğu *öz. a.* 16. ve 17. yüzyıllarda Birleşik Krallık tarafından yönetilen dominyonlar, sömürgeler, protektoralar ve mandalar ve diğer bağımlı bölgelerden oluşan imparatorluk. “*İngiltere İmparatorluğundan ayrılan Güney Afrika Birliği ile kendi kendine bağımsızlık ilan eden Rodezya'nın durumu.*” **M3** 201

İngilizce *öz. a.* Hint-Avrupa dil ailesinden, İngiltere'de, biraz farklı biçimiyle Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve İngiliz uygarlığını benimsemiş olan ülkelerde kullanılan dil, İngiliz İngilizcesi. **M3** 281, 345, 443, 525, 536

İngiliz *öz. a. İt.* İngiltere halkından olan

kimse. **YS** 12; **M3** 42³, 43, 77, 78⁶, 79⁶, 80², 84, 87, 98³, 120, 136, 140, 174², 188, 201², 206, 209, 247, 259², 280, 305, 311, 316², 317, 328, 331, 339, 345⁴, 346, 347, 348, 351, 380³, 389, 390, 397, 421², 472, 472, 473, 488², 497, 502, 525, 532, 537, 546, 552²

inhisar *a. Ar.* Tekel. **M3** 484 **inhisar etmek** Yalnız ... üzerine olmak, yalnız ... için olmak, (-den) dışarı çıkmamak, bir şeyle sınırlanmak. **M3** 181

inik *sf.* İnmiş, indirilmiş. **DK** 167

inilti *a.* İleme sırasında çıkan sesin adı. **M3** 240, 241

iniş *a.* İnme işi. **DK** 27

inkâr *a. Ar.* Yaptığını, söylediğini, tanık olduğunu saklama, gizleme, yadsıma. **inkâr etmek** Yaptığı bir işi, söylediği sözü veya tanık olduğu bir şeyi yapmadığını, bilmediğini, görmediğini söylemek, yaptığını saklamak, yadsımak. **M3** 26, 49, 74, 116, 118, 127, 133, 134, 139, 149, 158, 159, 205, 206, 227, 229, 245, 293², 317, 325², 362, 427, 437, 462, 469, 474, 485, 493

inkılâp (*doğ.*) **inkılâp** *a. Fr.* Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform. **M3** 155², 178², 180², 222, 223, 235², 249, 250, 253, 273 **inkılâp etmek** Bir durumdan başka bir duruma dönüşmek. **M3** 459

inkılapçı *a.* İnkılap yanlısı veya inkılap yapan kimse. **M3** 341²

inkıraz *a. Ar. esk.* Batma, dağılma, çöküş, yok olma, son bulma. **M3** 293

inkisar *a. Ar. esk.* Kırılma. **M3** 195, 196

inkişaf *a. Ar. esk.* Gelişme, gelişim. **M3** 179, 259, 255 **inkişaf etmek** Gelişmek; **M3** 135², 191

inlemek (*nsz*) Acı, üzüntü belirten kesik

sesler çıkarmak, inildemek. **YS** 19, 71; **DK** 174; **M3** 101

inletmek (*-i*) İnlemesine yol açmak. **DK** 116, 175; 2. *mec.* Herhangi bir müzik aletini çok iyi kullanmak. “Öyle sandım ki gökte kızılık sardı ayı/ Sevdiğim, kemençede inletiyorken yayı...” **YS** 111, 112

inme *a.* İnme işi. **DK** 129 **inme inmek** Vücudun bir yerinde hareket ve hissetme kalmamak, felç gelmek, felç inmek, nüzul inmek. **DK** 68; **M3** 47

inmek (*-den*) Bir taşıt veya binek hayvanından yere basmak. **YS** 27; **DK** 10, 28, 29, 64, 72, 79, 106, 115, 135, 136, 170; **M3** 182, 250, 260; 2. (*-e*) Konaklamak **YS** 51; 3. (*-e*) Sayısı azalmak: **YS** 93; **M3** 504; 4. *argo* Vurmak. **DK** 24, 27²; 5. (*-den*) Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek. **DK** 28, 137, 171; **M3** 136

İnönü *bk. İsmet İnönü.* **M3** 237, 479, 512, 515, 538

insaf *a. Ar.* Acımaya, vicdana veya mantığa dayanan adalet. **YS** 22; **M3** 43, 289, 404

insafılı *sf.* İnsafı olan, acıyarak hakkını vererek davranan. **M3** 185

insafsızca *zf.* İnsafsız bir biçimde, insafsızcasına. **DK** 138

insan *a. Ar.* Toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı. **YS** 20, 22, 24, 32, 40, 62, 71, 109², 110³, 123; **DK** 19, 30, 33², 43², 44, 45², 46², 47³, 53, 54, 59², 93, 107, 110², 111, 114², 115, 128, 143, 156, 157, 159, 163², 165, 166, 175, 177²; **M3** 18, 21², 24, 26², 30, 43³, 46, 57, 58, 61, 64, 66, 69, 79, 83², 95, 96, 98, 99, 101², 102², 105², 119, 121, 122⁵, 123, 124, 125⁴, 126⁵, 127⁵, 135, 136, 140, 142, 144, 147, 154³, 158, 161, 164,

167², 168, 169, 170, 174⁵, 175², 179², 183, 185, 195³, 196, 197², 198, 199, 201, 203, 205², 206², 207², 212², 217², 219³, 225, 226, 227, 228², 232², 233, 236³, 241, 256, 263, 271, 279, 280, 281, 285, 286², 287², 288, 291, 298², 301, 302, 305, 309, 310², 312, 315, 317, 322², 323, 325⁴, 326², 327, 330², 336, 339, 346², 348, 349, 351, 352², 353, 354³, 357², 358², 359, 361², 362², 363, 365², 368, 372³, 373, 375, 379, 383, 385, 394, 403, 413, 415, 416, 417², 425², 427², 429, 430, 432, 436², 438, 439³, 441, 443, 444², 445², 447, 448, 451³, 455³, 460², 468, 491, 492, 494, 495, 496⁴, 497⁴, 498³, 499⁴, 500, 501⁵, 503, 504⁴, 505², 507⁴, 509, 525², 532, 534, 536², 538², 539², 541⁵, 542², 545, 547², 549², 553, 554², 556

→ *insan hakları*

insan hakları *a.* Uygar düzende inanç, köken, dil, renk vb. ayrımı olmaksızın, her insanın doğuştan var olan ve hukukun üstünlüğüyle güvence altına alınan haklar. “Demokrasi, anayasa, hukuk devleti, kanun, insan hakları gibi teranelere kapılarak tedbirde kusur edenleri tarih bağışlamaz. Tarihin cezası tüyler ürperticidir.” **M3** 524

→ *İnsan Hakları Beyannamesi*

İnsan Hakları Beyannamesi *öz. a.* Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun Haziran 1948'de hazırladığı ve birkaç değişiklik yapıldıktan sonra 10 Aralık 1948'de, BM Genel Kurulu'nun Paris'te yapılan oturumunda kabul edilen 30 maddelik bildiri. “Hiç olmazsa insan hakları beyannamesine imza koymuş olan Rusya'yi uyarsınlar.” **M3** 103

insanca *sf.* İnsana yakışan, insana özgü olan, insanla ilgili, insani. **M3** 43, 124, 127, 202

insancıl *sf.* İnsan seven. **M3** 341, 370

insani (*doğ.*) **insânî** *zf. Ar.* İnsanca. **M3** 88, 101², 125, 174, 186, 187², 246, 344,

380, 382, 528

insaniyet *a. Ar.* İnsanlık. **M3** 169, 174, 347, 383

insaniyetçi *zf.* İnsanca. “Acaba dünyada barışçı, insaniyetçi ve akıllı olarak yalnız biz mi kaldık?” **M3** 247

insanlaşmak (*nsz*) İnsanca davranma özelliği kazanmak, insana yaraşır biçimde davranmak. **M3** 36

insanlık *a.* İnsanların tümü, beşeriyet. **YS** 51, 109; **M3** 13, 31, 34, 44, 101, 109, 126, 127, 169, 174², 195, 196³, 197, 198², 232, 302, 303, 304, 315, 321, 322, 327², 358, 359, 370, 372, 373, 376, 412, 445, 455, 462, 495, 499², 500² **insanlıktan çıkmak** İnsana özgü niteliklerini yitirmek. **M3** 210, 352

insanoğlu *a.* İnsan, âdemoğlu. **YS** 33

inşaat *a. Ar.* Yapma işi, yapım. **M3** 277

inşallah *ünl. Ar.* Tanrı dilerse, Tanrı nasip ettiyse anlamlarında dilek anlatan bir söz. **DK** 38, 55, 57

intiba *a. Ar. ruh b. esk.* İzlenim. **M3** 358

intibah *a. Ar.* Uyanma, uyanış. **M3** 221⁸

intibak *a. Ar. esk.* İki şeyin ölçülerinin birbirini tutması. **M3** 539

intihal *a. Ar. esk.* Aşırma. **M3** 537

intihar *a. Ar.* Bir kimsenin toplumsal ve ruhsal nedenlerin etkisi ile kendi hayatına son vermesi. **M3** 359, 543² **intihar etmek** Kendini öldürmek. **M3** 35, 162

intikam (*doğ.*) **intikâm** *a. Ar.* Öç. **M3** 75²

intisap *a. Ar. esk.* Bağlanma. **M3** 149, 199

inzibat *a. Ar.* Sıkı düzen. **M3** 179, 222

ip *a.* İplik. **ipe sapa gelmemek** Akla

yakın olmamak veya birbirini tutmamak.
DK 178; **M3** 45

→ *ipucu*

ipucu *a.* insanı aradığı gerçeğe ulaştrabilecek iz, emare. **M3** 344

ipek *sf.* İpek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak telden yapılmış. **YS** 16

→ *ipek böceği, ipek saçlı*

ipek böceği *a. hay. b.* Kanatları pullu böcekler sınıfından, ördüğü kozalardan ipek elde edilen, dut yaprağı ile beslenen bir cins kelebeğin tırtılı, ibrişim kurdu (*Bombyx mori*). **DK** 99

ipek saçlı *a.* Çok ince, parlak ve yumuşak; güzel, iyi huylu. “*Sevmesin mi San Zeybek Gökçeni/ Yüzü melek, saç ipek Gökçeni?*” **YS** 28

ipekli *sf.* İpekten yapılmış veya içinde ipek bulunan (kumaş). **M3** 252

ipiri *a.* İkileme oluşturan bir söz öbeği. “*Yemişsiz, bodur ağacın bir dalında, ipiri, al yanak bir elma sallanmıyor mu?*” **DK** 71

iplik *a.* Pamuk, keten, yün, ipek, naylon vb. dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden her biri. **M3** 373 **ipliği pazara çıkmak** kötü nitelik ve suçları ortaya çıkmak. **M3** 373

iptidai (*doğ.*) **iptidaî** *sf. Ar. fel. esk.* İlkel. **M3** 73, 97, 125, 126, 199, 207, 244, 257³, 285, 322, 353, 386, 388, 393², 394, 397, 407, 451, 461², 469, 470, 489, 492, 498, 504², 529, 538

iptidailik (*doğ.*) **iptidaîlik** *a.* İptidai olma durumu. **M3** 199, 257, 327, 452

irade (*doğ.*) **irâde** *a.* Ar. Bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü, istenç. **YS** 23, 25, 72; **DK** 24², 28, 161; **M3** 12, 48,

84, 88, 111, 164, 439², 459, 462, 501², 507, 508, 509, 510 **iradesini almak** Düşünemeyecek bir duruma getirmek. “*Fazla olarak bu büyüğü kaval sesi bütün iradesini alıyordu.*” **DK** 179

iradeli *sf. fel. ve ruh b.* İstençli. **M3** 164

iradesiz *sf. fel. ve ruh b.* İstençsiz. **M3** 29, 317

İran *öz. a.* Ortadoğu ile Orta Asya'nın yüksek düzlükleri arasında yer alan ülke. “*Görülüyor ki Kürt Said, zavallı Kürtlere eski Asur ve İran ordularının hayali öncülüğünü yaptıracak kadar koyu bir Kürt milliyetçisidir ve çapraşık acemî ifadesiyle Kürtleri Kürt milliyetçiliği etrafında birleşmeye çağırmaktadır.*” **M3** 80, 129, 131, 157, 173, 216², 218², 286, 368, 386³, 393, 396², 433, 457, 466³, 469, 470, 497, 501, 529², 530, 553³

İranlı *öz. a.* İran halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, Acem. **M3** 150, 408, 467, 471, 491, 525

iri *sf.* Olağandan daha hacimli, olağanı aşan büyüklüğü olan, **ince** karşıtı. **DK** 18, 50 **iri kıyım** *sf.* İri yapılı. **DK** 28, 122, 131, 162

→ *iri yarı, irili ufaklı*

iri yarı *sf.* İri yapılı. **DK** 18, 20, 139, 175

irili ufaklı *sf.* Büyük küçük karışık. **M3** 291

irkilmek (*nsz*) Ürkerek geri çekilir gibi olmak. **DK** 106

İrlanda *öz. a.* Kuzeybatı Avrupa'da bulunan ülke. “*İrlanda 'Kuzey İrlanda' denen ve sırf Protestan oldukları bahanesiyle İngilizler tarafından bırakılmak istenmeyen Ulster'i açıkça istiyor.*” **M3** 247, 305, 405

İrlandalı *öz. a.* İrlanda halkından olan kimse. **M3** 84, 174

irredante *a. İt.* Tarihsel veya etnik olarak bir siyasi birimle bağlantılı fakat başka birinin siyasi kontrolü altında olan bir bölge. **M3** 134

irredantizm *a. Fr.* Kurtarımcılık. **M3** 40

irşat (*doğ.*) **irşad** *a. Ar. esk.* Doğru yolu gösterme, uyarma. **irşat etmek** doğru yolu göstermek, uyararak. **M3** 113, 445

irtica *a. Ar.* Gericilik. **M3** 66, 67, 223, 475³, 476³, 478, 479

irtikap (*doğ.*) **irtikâp** *a. Ar. esk.* Kötü iş yapma, kötülük etme. **M3** 241

is *a.* Dumanın değdiği yerde bıraktığı kara leke. **DK** 148

İsa Beğ *öz. a. DK* 14⁵, 15⁴, 16², 17³, 19², 20², 21, 22, 25, 29³, 30⁶, 31³, 32², 34, 35³, 37², 39, 41², 45³, 46, 47², 50, 52², 53³, 54², 67, 81², 89, 90³, 91⁶, 92², 98, 103², 104

İsa Bey *öz. a.* kuzey kolordu kumandanı. **M3** 396

İsa Çelebi *öz. a. DK* 89, 90, 92

İsa *öz. a.* Dört büyük Peygamberden Hristiyanlığın kurucusu, doğumu Türkiye’de ve Batı’da takvim başlangıcı sayılan peygamber. **DK** 80²; **M3** 150, 174, 437, 438², 468, 470, 504, 506

İsa Suvar *öz. a.* Barzani yanlısı bir kimse. **M3** 396

isabet *a. Ar.* Hedefe varma, hedefi vurma. **M3** 476 **isabet almak** vurulmak, yaralanmak. **M3** 231

isabetsiz *sf.* Yerinde olmayan, uygun olmayan, yersiz. **M3** 479

ispat (*doğ.*) **isbat** *a. Ar.* Tanıt ve kanıt göstererek bir şeyin gerçek yönünü ortaya çıkarma, kanıtlama, tanıtlama, tanıt. **ispat etmek** Kanıtlamak. **M3** 251

İsfahan *öz. a.* İran’da İsfahan Eyaleti’nin

yönetim merkezi olan şehir. “*Anadolu Türkleri bir zaman Merv, Rey veya İsfahan’daki Büyük Selçuklulara tabi idiler.*” **M3** 409

İsfendiyaroğlu *öz. a.* MEB eski müfettişlerinden Fethi İsfendiyaroğlu. “*Bu olay ve Müfettiş İsfendiyaroğlu’nun komünizm faaliyetleri hakkındaki raporları kaç kere açıklandığı halde bu memlekette hâla Köy Enstitülerinin yine kurulmasından söz edilir.*” **M3** 535

İshak *öz. a.* **M3** 470

isim *a. Ar. Ad.* **YS** 133; **DK** 77; **M3** 47, 63², 243, 311, 329, 358, 469 **isim vermek** Ad koymak. “*İşte bu vaziyetleri gören ve bilen ecnebler onlara kendi milletlerinin isimlerini vermemişler.*” **M3** 75, 198

→ **isim tamlaması**

isim tamlaması *a. db.* Ad tamlaması. **M3** 275

isimli *sf.* Adlı. **M3** 520

İskandinav *öz. a.* Kuzey Avrupa yarımadalarının bütünü. “*Uzun süredir sosyalistlerin iktidarda bulunduğu İskandinav memleketlerinde komünistlerin Millet Meclislerin de üçer beşer temsilcisi vardır.*” **M3** 316

iskele *a. İt.* Deniz taşıtlarının yanaştığı, çoğu tahta ve betondan yapılmış, denize doğru uzanan yer. **M3** 145

İskender *öz. a. M.Ö.* 356-323 arasında yaşayan, Yunanistan, İran, Anadolu, Suriye ve Hindistan’ı ele geçirmiş olan büyük kumandan. “*Çünkü İskender Yunanlaşmış bir Makedonyalı idi...*” **M3** 281², 286

İskenderiye Kütüphanesi *öz. a. MÖ* 3. yüzyılın başlarında Mısır’ın İskenderiye kentinde Ptolemaios hanedanı tarafından kurulmuş olan antik kütüphane. “*Ömer ise kâfir eseridir diye İran’ın medeniyet eserlerini yıktırması ve Koca İskenderiye*

Kütüphanesini yaktırıştır.” M3 470

İskoç öz. a. İskoçya halkından olan kimse. M3 79, 207

İslâhiye Askerlik Şubesi öz. a. Gaziantep ilinin güneybatısında yer alan İslâhiye ilçesinde bulunan askerlik şubesi. “...13 martında İslâhiye Askerlik Şubesi subay mahfelini, 26 martında Harp Akademisi'nin birinci kat döşemesini, 2 nisanda Millî Eğitim Basımevi'nin bir kısmı ile Tekirdağ Hükümet Dairesi'ni kundaklayabildi. Ve bunların çoğunu yakıp bitirebildi.” M3 306

İslam öz. a. din b. Müslümanlık. M3 27, 34, 62, 119³, 120², 408², 409, 416, 424², 430, 446, 455², 457, 458, 465, 467², 469, 470², 471, 472, 473², 474², 481, 485³, 486, 487, 489³, 490, 494², 496, 497³, 498⁴, 500, 502, 505, 506, 508, 510, 511

→ **İslam Birliği, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**

İslm Birliği öz. a. Bütün Müslümanların arasında birlik, beraberlik ve dayanışmayı kurarak İslam'ın toplumların iktisadî, siyasî, sosyal ve kültürel her alanına hâkim olmasını amaçlayan bir fikir. “Turancılıktan da, İslâm birliği düşüncesinden de istifade edilmek istenmiş biri İngilizlere karşı silâh olarak kullanılmış...” M3 43, 116, 436, 470

İslam Tetkikleri Enstitüsü dergisi öz. a. 1953- 1995'te yayımlanmış dini, siyasi kültür dergisi. “İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi cilt I. S.126.” M3 505

İslami sf. Ar. İslam diniyle ilgili olan. M3 276, 457, 469, 471, 488, 502

İslamiyet (doğ.) İslâmiyet öz. a. Ar. Müslümanlık. M3 41, 43, 45, 48², 162, 173, 417², 418³, 446², 447, 463, 467, 468, 469², 471, 472, 481, 486, 489², 490³, 491², 493, 497⁷, 500², 503, 505, 507², 523

İslamiyetçi (doğ.) İslâmiyetçi sf. Müslümanlığın esaslarını sadece dinî

hayatta değil, hukuksal, ekonomik ve siyasal düzenlemelerde de geçerli kılmak isteyen. “Başgil'in ne milliyetçi, ne de İslâmiyetçi olmadığını yazılarından cümleler olarak ortaya koymuş...” M3 420

İslamlaştırma a. İslamlaştırma işi. M3 419

İslamlık öz. a. din b. Müslümanlık. M3 41, 162, 486, 470

İslav (doğ.) İslav öz. a. Slav. M3 99, 134, 292, 302, 303, 307², 420, 551

İsli sf. İsi olan, islenmiş, is bulaşmış. DK 137

İsmail Barak öz. a. M3 520, 521²

İsmail Hakkı Gökhan öz. a. Ankara Üniversitesi Biyokimya Bölümü eski başkanlarından, kimyager. “Özel konuşmalarında bu propagandaya tanık olanlardan biri Ötüken Yazı İşleri Müdürü Mustafa Kayabek, biri de Ankara'da Kimyager İsmail Hakkı Gökhan'dur.” M3 395

İsmail Hami Danişmend öz. a. Türk tarihçi ve Türk dili araştırmacısı (1899 - 1967). “Bütün bu hususları tafsilatıyla öğrenmeleri için Türkçülere, İsmail Hami Danişmend'in 'İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi' adlı büyük eserini mutlaka okumayı tavsiye ederim.” M3 99

İsmail öz. a. M3 470

ismet a. Ar. esk. Ahlak kurallarına bağlı kalma durumu, sililik. M3 305

İsmet öz. a. M3 237

İsmet İnönü öz. a. Osmanlı döneminde albay, Cumhuriyet döneminde orgeneral ve eski Genelkurmay Başkanı olan, Cumhuriyetin ilanından sonraki Türkiye'nin ilk başbakanı, ikinci cumhurbaşkanı

(1884 - 1973). “Birincisi orgeneral İsmet İnönü idi, Cumhurbaşkanlığından düştü.” **M3** 47, 53, 58, 61, 74, 99, 243, 412, 438, 478

İsmet Paşa öz. a. bk. **İsmet İnönü.** **M3** 311², 522

İsmet Tümtürk öz. a. Atsız’ın yakın arkadaşlarından, Cenap Şahabettin’in oğlu. “Sanıkları arasında benim de bulunduğum bu tarihî davâda Alparslan Türkeş, Nejdet Sançar, İsmet Tümtürk, Said Bilgiç, Sofuoğlu Zeki, Hikmet Tanyu, Muzaffer Eriş, Nurullah Barıman, Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı.” **M3** 52

isnat a. Ar. Bir düşünceyi, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırma, yükleme, atfetme. **M3** 49, 92, 234 **isnat etmek** dayandırmak. **M3** 69

İspanya öz. a. Avrupa’nın güneybatısındaki İber yarımadasında yer alan ülke. “Roma, İran, Bizans, İspanya’daki Gotlar, Araplar ahlâklarının bozukluğu yüzünden battılar.” **M3** 157, 333, 376, 466, 547

İspanyol öz. a. İspanya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 73, 207

ispat a. Ar. Tanıt ve kanıt göstererek bir şeyin gerçek yönünü ortaya çıkarma, kanıtlama, tanıtlama, tanıt. **M3** 77, 124, 148, 214, 301, 348, 421² **ispat etmek** Kanıtlamak. **M3** 16, 61², 97, 118, 141, 147, 148², 149, 163, 170, 183, 190, 252, 281, 282, 287, 298, 390, 436, 444, 445, 499, 534

ispatlamak (-i) Kanıtlamak. **M3** 281

israf a. Gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcama, savurganlık, tutumsuzluk. **M3** 249, 250, 252 **israf etmek** gereksiz yere harcamak, savurganlık etmek, tutumsuzluk etmek. **M3** 249

İsrail öz. a. Orta

Doğu’da, Asya ve Afrika kıtalarının kesiştiği yerde bulunan bir ülke. “İsrail de aynı durumdadır.” **M3** 80², 87, 97, 244, 245, 348, 405, 477

İsrail Devleti öz. a. bk. **İsrail.** **M3** 35, 58, 244

İsrailiyat a. İsrail kaynaklı rivayetlerin bütününe kastetmekte kullanılan terim. “Hele Yahudi krallarını peygamber diye Türk milletine telkin ederek millî mefahiri unutturmak suretiyle İsrailiyatı hayat ve ahlak sistemi diye öne sürmek millî bir cinayettir.” **M3** 503

İstanbul öz. a. Türkiye’nin Marmara Bölgesi’nde yer alan illerinden biri. **DK** 78, 79, 81³, 82³, 83, 85, 86, 87², 88, 90², 91², 92, 94, 96; **M3** 46, 140, 144, 159², 170, 178², 223², 270, 287², 291, 306, 348, 369, 395, 398, 403, 421, 430, 437², 452², 455, 469, 477², 489, 522, 523³, 524, 526², 543², 549²

→ **İstanbul Radyosu, İstanbul Türkçesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi Kürsüsü**

İstanbul Radyosu öz. a. Türkiye’nin en eski ve en büyük radyolarından biri. “4 Eylül 1971 Cumartesi akşamı İstanbul Radyosu ‘Ahî Evren’den bahsetti.” **M3** 212, 213

İstanbul Türkçesi öz. a. Türkiye Türkçesi yazı dilinin kaynağı olarak kabul edilen ağız. “...bazıları da İstanbul’dan Çin içlerine kadar uzanan geniş bölgede, mesela İstanbul Türkçesi konuşarak herkesle anlaşmanın kabil olduğunu belirtmişlerdir.” **M3** 403²

İstanbul Üniversitesi öz. a. İstanbul’un Fatih ilçesinde bulunan devlet üniversitesi. “Halide Edib daha sonraki yıllarda Türkçülük aleyhine dönmüş, İstanbul Üniversitesindeki profesörlüğü sırasında bunu bazı hareketleriyle göstermiştir.” **M3** 64, 380

İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi

Kürsüsü öz. a. 1932 yılında Zeki Velidi Togan tarafından kurulan kürsü. "Kunlar'ın Türk olduğu daha 18. yüzyılda Deguignes tarafından ileri sürüldüğü gibi son defa, bundan birkaç yıl önce İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi Kürsüsü tarafından davet edilen Prof. Spuler'in konferanslarında da kabul edilmiş ve mesele kapanmıştır." **M3** 281

istasyon a. Fr. Tren, metro durağı. **M3** 53, 535

istatistik a. Fr. Bir sonuç çıkarmak için verileri yöntemli bir biçimde toplayıp sayı olarak belirtme işi, sayımlama. **M3** 129, 130, 197, 269, 322, 426², 526²

istek a. Bir şeye duyulan eğilim, arzu, şevk. **YS** 31; **DK** 20, 31, 33, 43, 45, 117, 115, 181²; **M3** 42², 63, 88, 102, 176, 234, 244², 289, 360, 393, 435, 440, 556 **istek duymak** Bir şeye karşı eğilim duymak, arzulamak. **DK** 117, 143

istekli sf. Bir şeye karşı isteği olan. **DK** 124; **M3** 176, 230

isteksiz sf. Bir işi yapmaya isteği olmayan, gönülsüz. **DK** 102

isteme a. İstemek işi. **M3** 34, 121, 130, 134, 135, 175, 236, 394, 470², 505, 515, 521², 549

istemek (-i) İstek duymak, arzulamak. **YS** 23, 33², 57³, 65, 79, 121, 123, 135; **DK** 6, 8², 11, 18, 19, 21, 22, 26, 29, 33, 35, 36, 43², 44, 50, 51, 54, 58, 66, 69², 71², 73, 75, 86, 94, 98, 104, 109, 110, 112, 117, 120⁵, 124², 125, 131², 134, 137, 139, 141, 142³, 151⁴, 156, 157, 163, 164, 166, 168, 170, 171, 174², 179²; **M3** 12², 13², 18², 26², 30, 33, 34, 36, 40, 41², 42², 44, 48, 51, 52², 53, 55², 63, 65, 66³, 70, 77, 78, 79, 80, 83, 86, 87⁵, 88², 89³, 92⁴, 93, 96, 100, 102, 107, 108², 111², 114², 119, 121, 124³, 125, 128, 134², 135², 136, 120², 147, 149³, 159, 162⁵, 164², 168, 169, 170³, 174³, 176, 177, 179, 183, 185, 187, 203³, 211, 219³, 230, 231, 232, 234², 235, 241, 245, 246, 247², 252, 261, 268², 276, 282,

288, 290, 291², 301, 302², 304, 306³, 310, 313, 315, 317², 325, 326, 328, 329, 340, 348², 349, 353, 354, 357², 363, 366³, 369, 372, 373³, 380, 383⁴, 386², 387³, 389, 390², 394, 395, 412², 413, 418, 420, 427, 428, 431, 434, 436, 437³, 438, 441⁷, 442, 443⁴, 445, 455², 459, 461³, 468, 478, 481, 485, 506, 509, 522, 524, 527², 529, 530, 531⁴, 533³, 534, 535, 536, 537, 551, 552, 554, 556³ **istediği gibi** Kendi düşünce, görüş ve dileğine göre. **M3** 176, 539 **ister misin?** "Ya olursa" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 30, 69, 97

→ **ister istemez, ister... ister**

ister istemez zf. Zorunlu olarak, elinde olmadan. **DK** 51, 117; **M3** 79, 176, 185, 187, 311, 365, 413, 417, 514

ister... ister bağ. Cümledeki görevleri aynı olan kelimelerin ayrı ayrı her birinin başına getirilerek herhangi birinin onanmasında sakınca olmadığını anlatan bir söz. **YS** 14; **M3** 120, 330²

istenmek (nsz) İstenilmek. **M3** 43, 51, 53, 124, 147, 148, 150, 180, 203, 217, 247, 285, 321, 336, 493, 503, 515, 527, 528

ister a. Bir şeyin yapılabilmesinin veya olabilmesinin bağlı olduğu şey, gerek, icap, lüzum. **M3** 207

isteyebilmek (-i) İsteme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 455

istibdat a. Ar. esk. Uyruklarına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan sınırsız monarşi, despotluk, despotizm. **M3** 18, 126², 169, 179, 222³, 233, 287, 289², 353, 458, 459, 507

istidat a. Ar. esk. Yetenek. **M3** 115, 126, 186, 189, 190², 205, 455, 458, 459, 543, 547

istifade a. Ar. Yararlanma. **M3** 257, 258 **istifade etmek** Yararlanmak. **M3** 43, 258², 261, 299, 326, 331, 369

istihale a. Ar. esk. Biçim değiştirme. **M3**

istihkak *a. Ar.* Hakkı olma, hak kazanma. **M3** 483

istihkam *a. Ar. ask.* Düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer. **M3** 275²

istihlak *a. Ar. esk.* Tüketim. **M3** 249, 257³ **istihlak etmek** Tüketmek. **M3** 256

istihsal *a. Ar. esk.* Çıkarma, elde etme. **M3** 145, 249, 255, 256, 257⁴, 258

istihsalat *ç. a. Ar. esk.* Üretilen şeyler. **M3** 255, 257², 260, 261

istikbal *a. Ar.* Gelecek. **YS** 25, 46³, 64; **M3** 65, 84⁷, 85, 87, 101, 108, 130, 133², 134, 176², 186, 199³, 239, 240, 241, 242, 251, 252, 255, 256, 257, 458, 459², 460, 535

İstiklal Harbi *öz. a. bk.* **Kurtuluş Savaşı.** **M3** 99

istiklal *a. Ar.* Bağımsızlık. **M3** 84⁵, 85², 133, 174, 239, 250, 252, 259 **istiklal vermek** Savaş vermek, mücadele etmek. “*Türkiye'nin bazı kültürsüz ve vahşi akalliyetlerine istiklâl vermek isteyen İngiltere, kendi menfaati namına; istiklâl isteyen medenî İrlandalıları imha etmekten çekinmiyordu.*” **M3** 174

→ **İstiklal Marşı, İstiklal Mahkemeleri**

İstiklâl Marşı *öz. a.* Mehmet Akif Ersoy'un sözlerini yazdığı, Zeki Üngör'ün bestelediği 12 Mart 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından oy birliğiyle kabul edilen, Türkiye Cumhuriyeti'nin millî marşı. **M3** 354², 436

İstiklal Mahkemeleri *öz. a.* Türk Kurtuluş Savaşı sırasında ayaklanma çıkaranları orduya ait silah ve mühimmatı çalanları, casusları, asker kaçaklarını ve

bağımsızlık hareketini engellemeye çalışanları yargılamak için çıkarılan özel bir kanunla ilk olarak 18 Eylül 1920 tarihinde kurulan mahkemeler. “*Bu sayededir ki kürt olan Ali Saip, İstiklal Mahkemelerinde birçok asi kürdün idamında büyük rol oynamıştı.*” **M3** 381²

İstiklal Savaşı *öz. a. bk.* **Kurtuluş Savaşı.** **M3** 49, 245, 426, 489

istikrar *a. Ar.* Aynı kararda, biçimde sürme, kararlılık, stabilizasyon. **M3** 180²

istikraz *a. Ar. ekon. esk.* Borçlanma. **istikraz etmek (veya yapmak)** Borçlanmak. “*Bu arada istikrazlar yaptık.*” **M3** 250

istila *a. Ar.* Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirme. **M3** 87, 137, 168, 173, 253, 277, 413, 525 **istila etmek** Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirmek. **M3** 221, 281, 326

istilacılık *a.* İstilacı olma durumu. **M3** 26

istilzam *a. Ar. esk.* Gerektirme, gerekme. **istilzam etmek** Gerektirmek. **M3** 414

istinat *a. Ar. esk.* Dayanma, yaslanma. **M3** 251 **istinat etmek** Dayanmak, yaslanmak. **M3** 147, 153, 156

istismar *a. Ar.* Birinin iyi niyetini kötüye kullanma. **M3** 485, 486, 494 **istismar etmek** Birinin iyi niyetini kötüye kullanmak. **M3** 241, 249², 387, 478, 486, 487, 488³, 490, 493

istismarcılık *a.* İstismarcı olma durumu. **M3** 487

istisna (*doğ.*) **istisnâ** *a. Ar.* Bir kimse veya bir şeyi benzerlerinden ayrı tutma. **M3** 102, 542, 359 **istisna etmek** Ayrı tutmak, dışarıda bırakmak. **M3** 276 **istisnâlar umumî kaideyi bozmaz** ‘Genel kurallar içerisinde özel kurallar olsa da genel kural değişmez’ anlamında bir söz. **M3** 87

istisnasız *zf.* İstisnası olmadan, ayrıksız,

ayrıcasız, bilaistisna. **M3** 309

İsveç öz. a. Kuzey Avrupa'da ülke. "Batı dünyası dediğimiz milletlerde (ki başlıca Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Almanya, İngiltere, Fransa, İsviçre, İtalya, Amerika ve Kanada'dan ibarettir) sosyalizmle komünizm birbirinden ayrılmıştır, karıştırılmaz." **M3** 175, 316, 346, 351, 532⁵

İsveçli öz. a. İsveç halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse). **M3** 532

İsviçre öz. a. Orta Avrupa'da ülke. "Batı dünyası dediğimiz milletlerde (ki başlıca Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Almanya, İngiltere, Fransa, İsviçre, İtalya, Amerika ve Kanada'dan ibarettir) sosyalizmle komünizm birbirinden ayrılmıştır, karıştırılmaz." **M3** 134, 139, 259, 316, 346, 404⁴, 417, 554

isyan a. Ar. Başkaldırı. **M3** 250, 371
isyan bayrağı (veya bayrağını) açmak (veya çekmek) Karşı gelmek, başkaldırmak. **M3** 553
isyan etmek Ayaklanmak. **M3** 501

iş a. **1.** Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma. **YS** 16, 17, 23, 43; **DK** 17⁴, 20, 26, 27, 28, 32, 37³, 53, 55, 57, 65, 67, 69, 75, 78, 79, 81, 82, 87, 91², 93, 96, 99, 109, 129, 135, 136², 142, 147, 152, 156, 166, 168, 174, 175, 177, 178, 181, 200; **M3** 47, 66, 101, 123, 157, 159, 163, 179, 187, 213, 224, 226, 241, 247, 259, 260², 269², 276, 298, 312, 336, 337, 348, 370, 373, 395, 410, 468, 499, 521, 538; **2. mec.** Sorun, konu, mesele, maslahat. **M3** 13, 70, 92, 154, 167, 181, 185, 198, 216, 222, 250, 260, 277, 299, 306, 360, 363, 410, 477, 489, 522, 523, 524, 535, 555 **3.** Gizli neden veya maksat. **M3** 13, 45, 46, 48², 54, 67, 85, 86, 106², 111², 128, 191, 247, 265, 268, 269, 271, 273, 276, 278, 281, 298, 306, 323, 334², 361, 366, 379, 383, 408, 462, 469, 471, 484, 490, 511, 523³, 535, 537, 539; **4.**

Görev. "Yaklaşması güç, senden uzaklaşması zordur, Kalbin işidir, gözle görülmez bu güzellik!" **YS** 122
iş bilmek Becerikli olmak. **iş çığırından çıkmak** Bir iş amacından saparak düzeltilmesi güç bir durum almak. **M3** 365
iş görmek İş yapmak. **DK** 10, 11; **M3** 22, 184, 228, 240, 365
iş sarpa sarmak İş, içinden çıkılması zor bir duruma girmek. **DK** 19, 32, 71
iş yapmak Çalışmak. **DK** 135; **M3** 13, 63, 92, 260², 318, 428, 548
işe başlamak Bir işi yapmaya başlamak, bitirmek amacı ile bir işe girişmek, harekete geçmek. "İngiliz ırkından olmayan İngiliz vatandaşlarını kontrol etmekle işe başladıklarını açıklamıştı." **M3** 188, 345, 362
işe karışmak Herhangi bir konuda katkıda bulunmak, görev almak. **M3** 273, 371
işe yaramak Elverişli olmak. **DK** 22; **M3** 223, 270, 336, 337, 501
işi bitmek İşi sona ermek. **YS** 104; **DK** 175; **M3** 87
...iş olmak Başına bir hâl gelmek. "Atsız'a bir iş olursa/ Kız yine sen yas tutarsın..." **YS** 98
işi olmak Yapacak bir şeyi bulunmak. **DK** 94, 130, 134, 174; **M3** 111, 186, 271, 412, 414, 418, 484
işin rengi değişmek Konu başka biçimde gelişmek, öncekinden farklı davranmaya başlamak. **M3** 268
işi şakaya dökmek (vurmak) Ciddi başlayan bir sözü veya davranışı şakaya çevirmek. "Çakır bir gün kendisine 'Şehzadem' deyivermiş, sonra işi şakaya bulaştırmış, bir gün de 'Yaşa be Osmanoğlu !' diye bağırmişti." **DK** 99
işin içinde iş var 'İşin içyüzü görüldüğü gibi değil, başka' anlamında kullanılan bir söz. **DK** 153
işine gelmek Çıkarına, amacına, düşüncesine uygun olmak. **M3** 372, 545
(birinin) işini bitirmek argo Öldürmek. **DK** 175
işini görmek Görevini yapmak. **DK** 152
işten (bile) değil Çok kolay. **M3** 290

→ **işbaşı, iş birliği, iş bölümü, iş güç, işi bitik, işi duman, işin kurdu, işin ucu**

işbaşı a. İş yerlerinde işe başlama. **M3** 298, 325, 326, 334, 335
işbaşına gelmek Yönetici olmak. **M3** 326², 337, 368, 369, 538

iş bölümü Bir işi, iki veya daha çok kişi arasında bölme. **M3** 178, 256, 260²

iş birliği *a.* Amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı, teşrikimesai. **M3** 246

→ **iş birliği yapmak**

iş birliği yapmak Amaç ve çıkarları bir olanlarca çalışma ortaklığı kurulmak. **M3** 328, 340, 376, 427, 556

iş güç *a.* Uğraş **işe güce yaramamak** Elverişsiz olmak. “*Neyim? Bir hiç... İşe güce yaramaz, topal...*” **YS** 16

işaret (*doğ.*) **işâret** *a.* *Ar.* Anlam yükletilen şey, anlamlı iz, im. **M3** 11, 123, 271, 329 **işaret etmek** **1.** Bir şeyi, bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatmak, göstermek. **DK** 29, 66, 147, 161, 166; **2.** dikkat çekmek. **M3** 327, 407

işçi *a.* Başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimse. **M3** 127, 354, 520, 549

İşçi Partisi *öz. a.* 10 Temmuz 1992 tarihinde kapatılan Sosyalist Parti'nin yerine Doğu Perinçek tarafından 11 Temmuz 1992 tarihinde kurulmuş olan Türk siyasi partisi. “...bugünkü İngiltere'nin 'İşçi Partisi' de adına ve iktisadî ilkelerine rağmen milliyetçidir.” **M3** 120, 312², 345

işgal *a.* *Ar.* Bir yeri ele geçirme. **M3** 328², 329, 330, 354, 360, 363, 366 **işgal etmek** Bir yeri ele geçirmek. **M3** 30², 52, 92, 209, 244, 363, 396 **işgale uğramak** Bir yer veya ülke işgale maruz kalmak. “Dördüncü olarak Çekoslovakya aynı şeyi yapmak isterken Moskof işgaline uğradı.” **M3** 328

işi bitik *a.* Hâli, gücü kalmamış kimse. “Gündüzleri de arada çıkarsa peçeli gezer. Ama kazara bir bakarsa o adamın işi bitiktir...” **DK** 109

işi duman *a.* İş ve durumu kötü olan kimse. **M3** 318

işin kurdu *a.* bir işin en ince ayrıntısını bilen, deneyimli, uzman (kimse). **DK** 87

işin ucu *a.* Bir işin kökeni. “İşin ucunda menfaat olduğu zaman tehlikeye bile atılır, rüşvet vermesini çok iyi başarırdı.” **DK** 82

işitebilmek (*-i*) İşitme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 311, 525

işitmek (*nsz*) Duyulmak. **DK** 28, 35, 38, 63, 65, 101, 136, 145², 171, 172, 173, 174, 180, 367, 523

işitmek (*-i*) **1.** Kulakla algılamak, duymak. **YS** 22, 61; **DK** 6, 19, 43, 44, 45, 46², 61, 65, 71, 73, 74, 109, 118, 137, 138, 141, 142, 151, 152, 159, 165, 179; **2.** (*-i*) Haber almak. **YS** 31; **M3** 142, 155, 214, 287, 305, 311, 541 **işkence** *a.* *Fr.* Bir kimseye maddi veya manevi olarak yapılan aşırı eziyet. **M3** 236 **işkence çekmek** İşkence içinde kalmak. “Öyleyse bırak, rûh bütüün işkenceyi çeksin/ Bin bir kere ölmeksizin insan yaşamazmış...” **YS** 123

işlem *a.* Bir işi sonuçlandırmak için yapılan iş veya uygulamaların hepsi, muamele, muamelat. **M3** 521 **işlem yapmak** İşlem uygulanmak. “...savcılar kanunî işlem yapacakları yerde bu resimler estetik düşünceler ile seyretmeye koyulunca artık yol açılmıştır.” **M3** 534

işlemek (*-den*) İşlek, etkin durumda olmak. **DK** 64, 106, 107, 122, 142, 171, 177; **M3** 53, 55, 267, 357, 522

işleme *a.* İşlemek işi. **DK** 150

işlenmek (*nsz*) İşleme işi yapılmak. **M3** 363, 536

işletmek (*-i*) İşlemesini sağlamak, çalıştırmak. **M3** 198

iştahla *zf.* Büyük bir istekle. **DK** 101,

131, 146, 153

iştahlı 1. *sf.* İştahlı olan, boğazlı. **DK** 113; 2. *mec.* İstekli, arzulu. **M3** 146, 244², 466

işte *e.* Bir şey gösterilirken veya bir şeye işaret edilirken söylenen bir söz, aha, ahacık. **YS** 47, 76; **DK** 6, 8, 12, 15, 25, 29, 30, 31, 32, 35, 37, 38², 44, 46, 78, 92, 100, 103, 112², 116, 118, 119, 128, 132², 135, 138, 144, 157, 173, 179, 181; **M3** 16, 18, 68, 79, 114, 157, 158, 179, 198, 216, 235, 251, 258, 337, 339, 341, 358, 359, 361², 410, 412, 434, 443, 454, 460, 463, 476, 483, 489, 496, 515, 534, 550²

iştirak *a.* *Ar.* Ortaklık, ortak olma, paydaşlık. **M3** 145 **iştirak etmek** Katılmak. **M3** 188, 261

it a. 1. Köpek. **YS** 13, 22, 40; **M3** 441; 2. *hkr.* Değersiz, terbiyesiz kimse **YS** 40

itaat *a.* *Ar.* Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma. **M3** 199 **itaat etmek** Söz dinlemek, boyun eğmek, verilen buyruğa uymak. **DK** 174, 181

İtalya *öz. a.* Güney Avrupa'da, büyük ölçüde İtalya Yarımadası üzerinde yer alan bir ülke. "Hollanda, Belçika, Almanya, İngiltere, Fransa, İsviçre, İtalya, Amerika ve Kanada'dan ibarettir) sosyalizmle komünizm birbirinden ayrılmıştır, karıştırılmaz." **YS** 31; **M3** 73², 85², 133⁴, 134, 181, 223, 235, 244², 258, 305, 316², 333, 369, 403, 481, 510

İtalyan *öz. a.* İtalya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **YS** 31, 34²; **M3** 73³, 85³, 87², 132, 133³, 134², 136, 161, 167, 168², 244, 250, 292, 301, 403

İtalyanca *öz. a.* Hint-Avrupa dil ailesinden İtalya'da konuşulan dil. **M3** 73

itap (*doğ.*) **itâp** *a.* *Ar.* *esk.* Paylama, azarlama. **YS** 58

itfaiye *a.* *Ar.* Yangın söndürme kuruluşu. **M3** 169, 206

ithaf *a.* *Ar.* Birinin adına sunma, armağan etme. **YS** 19 **ithaf etmek** Birinin adına sunmak, armağan etmek. **M3** 341, 398

itham (*doğ.*) **ithâm** *a.* *Ar.* Suçlama. **M3** 61 **itham etmek** Suçlamak, suçlu görmek. **M3** 169, 170, 255, 290, 298, 504

itibar (*doğ.*) **itibâr** *a.* *Ar.* Saygınlık. **YS** 131; **DK** 58; **M3** 263, 283, 394 **itibar görmek** Sayılmak, kendisine değer verilmek. **M3** 363, 393

itibaren *zf.* *Ar.* (-den) başlayarak, (-den) beri. **M3** 168, 179, 190², 270, 297, 443

itibarıyla (*doğ.*) **itibariyle** *zf.* (-den) sayılmak üzere. **M3** 258, 424

itibarlı *sf.* İtibarı, değeri olan, saygın. **M3** 244

itici *sf.* *mec.* Soğuk, benimsenilmeyen, sevimsiz, sevilmeyen, beğenilmeyen, antipatik. **M3** 78

itidal *a.* *Ar.* Aşırı olmama durumu, ılımlılık, ölçülülük. **M3** 289, 534

itimat *a.* *Ar.* Güven, güvenç, emniyet. **M3** 150

itiraf *a.* *Ar.* Başkaları tarafından bilinmesi sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklama, söyleme, bildirme. **M3** 113 **itiraf etmek** Başkaları tarafından bilinmesi kendi için sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklamak, söylemek, bildirmek. **M3** 180, 322

itiraz *a.* *Ar.* Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak. **M3** 70, 143², 404 **itiraz etmek** Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak, karşı çıkmak. **DK** 11

itiraz etmek bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak, karşı çıkmak. **DK** 42³; **M3** 57, 70, 424, 470 **itirazda bulunmak** Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak. "Rusya'nın içinde buna karşı kimse

itirazda bulunmadı.” **M3** 310

itişme *a.* İtişmek işi. **DK** 24

itmek (-i) Bir şeyi güç uygulayarak ileri götürmek. **DK** 20, 65, 115, 169; **M3** 545

İtoğulları *öz. a.* **M3** 471

ittiba *a. Ar.* Tabi olma. **M3** 457

ittifak (*doğ.*) **ittifâk** *a. Ar.* Anlaşma, uyuşma, bağlaşma. **M3** 43, 140, 303³

İttihat ve Terakki *öz. a.* Osmanlı İmparatorluğu'nda İkinci Meşrutiyet'in ilânına önyak olup 1908-1918 yılları arasında kısa kesintilerle devlet yönetimine egemen olan, 1889 yılında kurulmuş bir siyasi topluluk. “*Bizde 'İttihat ve Terakki', 'Hürriyet ve İtilaf' partileri arasındaki iğrenç ve ahlaksızca mücadeleyi bir tarafa alıp Cumhuriyet çağına, onun da Halk Partisi ile Demokrat Parti arasındaki savaş zamanına göz attığımız zaman karşılaştığımız manzara şudur.*” **M3** 24

ittihatçı *a.* Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi veya yanlısı olan kimse. **M3** 34, 54, 443, 488, 516²

iyi *sf.* **1.** İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, **kötü** karşıtı. **YS** 21; **DK** 42², 51³, 52, 53, 60², 61, 80, 82, 91, 111, 132, 136, 143, 145², 152, 154, 158, 163, 176, 177, 178; **M3** 63, 175², 189, 261, 435, 537, 546; **2.** *zf.* İstenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde. **YS** 77, 102; **DK** 6, 40; **M3** 16, 23, 34, 35, 37, 43, 48, 53, 70, 100, 116, 128, 132, 136, 141, 182, 187⁴, 189², 190, 197, 205, 217⁴, 247, 256, 259², 264, 265, 267, 269, 270, 273, 277, 278², 281, 297, 319, 330, 334, 341, 357², 364, 372, 398², 440, 445, 486, 492, 508, 532, 534, 536, 537, 543², 554, 555² **iyi etmek** İyileştirmek, hastalıktan kurtarmak. **M3** 346 **iyi gelmek** Yaramak. **DK** 144 **iyi olmak** Uygun gelmek. **DK** 16, 105, 158², 180²; **M3** 536

→ *iyi kötü, iyi niyetli, iyi yürekli*

iyi kötü *zf.* Şöyle böyle. **M3** 221

iyi niyetli *sf.* İyi niyet sahibi. **M3** 360, 369

iyi yürekli *sf.* İyi kalpli. **DK** 11, 69, 71

iyice *zf.* Tamamen. **DK** 19², 42, 51², 94, 96, 98, 99, 100, 106, 112, 113, 137, 151, 160, 164; **M3** 42, 48, 78, 319, 364, 365, 379, 418², 503, 524, 530, 536, 547

iyileşmek (*nsz*) Hastalıktan kurtulmak, sağlığı yerine gelmek, salah bulmak. **DK** 138, 139, 143, 181

iyileştirmek (-i) İyileşmesini sağlamak, sağlığına kavuşturmak, tedavi etmek. **DK** 157, 158

iyilik *a.* **1.** İyi olma durumu, salah. **M3** 184, 240; **2.** Karşılık beklenilmeden yapılan yardım, kayra, lütuf, kerem, ihsan, inayet. **DK** 12; **M3** 196, 299

iyimsizlik *a.* Genellikle her düşünce ve işi iyi olarak değerlendiren bir tutum veya kişilik özelliği, nikbinlik, optimizm. **M3** 529

iz *a.* Bir olay veya bir durumdan geride kalan belirti, ipucu, emare. **YS** 23, 116; **DK** 8, 35, **66**, 110; **M3** 156, 434, 515 **iz bırakmak** Etkisini kalıcı duruma getirmek. **M3** 229, 263, 471

izafe *a. Ar. esk.* Bir şeye veya bir kimseye bağlama, mal etme, yakıştırma. **izafe etmek** Bağlamak, yüklemek, mal etmek. **M3** 379, 199

izafet *a. Ar. fel. esk.* Görelilik.

→ *izafet terkibi*

izafet terkibi *a. db.* Ad tamlaması. **M3** 275

izah *a. Ar.* Açıklama. **M3** 60, 154, 208, 215, 448, 506 **izah etmek** Açıklamak,

ayrıntılı bilgi vermek. **M3** 135,140, 144, 145, 200, 437

izahat ç. a. Ar. Açıklamalar. **M3** 293

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi öz. a. İsmail Hami Danişmend'e ait eser. "Bütün bu hususları tafsilatıyla öğrenmeleri için Türkçülere, İsmail Hami Danişmend'in "İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi " adlı büyük eserini mutlaka okumayı tavsiye ederim." **M3** 99

izale a. Ar. esk. Yok etme, giderme. **izale etmek** yok etmek, gidermek. **M3** 259

izan a. Ar. esk. Anlayış, anlama yeteneği. **M3** 43, 53, 425

izcilik a. İzci olma durumu. **M3** 190

izin a. Ar. Bir şey yapmak için verilen veya alınan özgürlük, müsaade, ruhsat, icazet, mezuniyet. **DK** 69, 77, 98; **M3** 470 **izin istemek** Bir şeyi gerçekleştirmek amacı ile onay almaya kalkmak. **DK** 155 **izin vermek** Birini bir şey yapmada serbest bırakmak. **DK** 12, 163, 167; **M3** 36, 226, 367 **izinden gitmek** Birine içten bağlanarak onun başladığı işi aynı anlayışla sürdürmek. "Onun izinden gitmeyi ve temeli üzerine bina kurmayı hamiyet sahiplerine tavsiye ediyorum." **M3** 460

izinli sf. İzin alarak belli bir süre için bir yerden ayrılmış, mezun. **DK** 46; **M3** 231²

İzlanda Devleti öz. a. Atlas Okyanusu'nun kuzeyinde Grönland'ın güneydoğusu ile İskandinavya ve Britanya Adası'nın kuzeybatısında yer alan bir ada ve Avrupa ülkesi. "Müttefikimiz İzlanda devletinde de komünistler

çoğunlukta." **M3** 309

izlemek (-i) **1.** Birinin veya bir şeyin arkasından gitmek, takip etmek. **YS** 40; **2.** Bir olayın gelişimini gözden geçirmek. **M3** 334

İzmir öz. a. Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 27, 40, 66², 93², 142, 145², 169, 178

İzmirli öz. a. İzmir ilinden olan kimse. **M3** 145

İznik öz. a. Bursa iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 37²

→ **İznik Medresesi**

İznik Medresesi öz. a. Osmanlı Beyliği'nin 1331'de kurulan ilk medresesi. "İznik medresesinden yetişmişti." **DK** 93

İznü Hassul öz. a. Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in kâtibi. "Türkiye'nin ilk imparatoru olan Selçuklu Tuğrul Beğ'in kâtibi olan Arap İznü Hassul, Türkçeye de çevrilen eserinde Türkler'i böyle mi tarif etmiştir?" **M3** 215

İzonzo öz. a. Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya - Macaristan ve İtalya orduları arasındaki cephe. "Bize destanlar dolduracak büyük örnekleri göstermesini unutarak, İzonzodan kaçan ve o sıralarda Anadolu'muz için hülyalar kuran İtalyan gençliğini örnek yapmak istiyordu." **M3** 168

izzet a. Ar. esk. Büyüklük, yücelik, ululuk.

→ **izzetinefis**

izzetinefis a. Öz saygı. **M3** 66, 199

j, J

jandarma (doğ.) **candarma** *a. İt. ask.* Yurt içinde genel güvenliği ve kamu düzenini korumakla görevli, yasa ve nizamların koyduğu hükümlerin yürütülmesini ve bunlara dayanan hükümet emirlerinin yerine getirilmesini sağlayan silahlı askerî kuvvet. **YS** 29

Japon *öz. a. Fr.* Japonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 47, 87, 132, 197², 221², 263³, 347, 534, 538

Japonya *öz. a.* Doğu Asya'da bir ada

ülkesi. “*Tekâmülle yükselen Finlandiya, Almanya, İngiltere, Japonya ve Amerika'nın karşısında ihtilalle yükselmeye çabalayan Rusya'nın durumu meydandadır.*” **M3** 120, 223, 309, 405, 538

jeopolitik *a. Fr. top. b.* Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi. **M3** 108, 302, 380

jurnal *a. Fr.* Biriyle ilgili olarak yetkililere verilen kötöleme, ihbar yazısı.

jurnal etmek Biriyle ilgili olarak yetkililere kötölemek, ihbar yazısı vermek veya böyle bir bilgiyi iletme. **M3** 349

jübile *a. Fr.* Evliliğin ellinci yılında düzenlenen kutlama şenliği. **jübile**

yapmak Sanatın çeşitli alanlarında uzun yıllar başarı gösteren kimse için mesleğinin 25, 40, 50 vb. yıl dönümlerinde şenlik yapmak. **M3** 216, 217

k, K

kaba *sf.* Terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse) **YS** 88; **DK** 172; **M3** 124, 244, 301, 302, 307, 329, 398, 418, 461

→ *kabataslak*

kabataslak *a.* Bir şeyin ayrıntılarına girmeden ana çizgilerini belirten. **M3** 116, 133

kabadayılık *a.* Kabadayı olma durumu veya kabadayıca davranış, heriflik. **DK** 26; **M3** 416

kabahat *a. Ar.* Uygunsuz hareket, çirkin, yakışsız davranış, suç, kusur, töhmet. **M3** 196, 288

kabalık *a.* Kaba olma durumu. **M3** 13, 240

kabarık *sf.* Kabarmış olan. **DK** 44

kabarmak (*nsz*) Öfke, sevgi vb. duygular gittikçe güçlenmek. **YS** 34, 83; **M3** 530

kabartmak (*-i*) Kabarmasını sağlamak, kabarmasına yol açmak. **M3** 269

Kâbe *öz. a. mec.* Bir kimsenin taptığı, kutsal saydığı yer. **M3** 100, 458

Kabil (*doğ.*) **Kaabil** *öz. a. Ar.* Hz. Âdem'in oğlu. "Hâlâ yaşıyor gizlenerek rûhuma "Kaabil..." **YS** 122

kabil (*doğ.*) **kaabil** *sf. Ar.* Olanaklı. **M3** 68, 111, 113, 130, 187, 257, 258, 269, 288, 293, 298, 312, 344, 358, 403², 439
kabil değil Olanaksız. **DK** 144

kabile *a. Ar. top. b. Boy.* **M3** 148, 149, 471

kabîl *sf. esk. Ar.* Türlü, gibi, benzer. **M3** 68, 326, 344, 422, 433

kabiliyet *a. Ar.* Yetenek. **DK** 49; **M3** 81, 104, 113, 126, 169, 185², 189, 191, 196, 197, 198, 205, 226, 236, 239, 258², 353, 362, 363, 370, 438, 465

kabiliyetli *sf.* Yetenekli. **M3** 29, 100, 192, 271², 353, 478

kabiliyetsiz *sf.* Yeteneksiz. **M3** 319, 428

kabiliyetsizlik *a.* Yeteneksizlik. **M3** 199, 349, 419, 466

kabine *a. Fr.* Bakanlar Kurulu, hükümet. **M3** 123², 305, 369

kabuklu *sf.* Karışıklığı dolayısıyla, anlaşılması veya sonuca bağlanması güç şey. "Kabuklu maksatlarla içimize katılanlar varsa, onlara şimdiden haber edelim." **M3** 253

kabul *a. Ar.* Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olma. kabul etmek Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olmak. **YS** 58; **DK** 17; **M3** 22, 40, 65, 104, 139, 140, 149, 162, 277³, 278, 302, 354, 383, 458, 500, 516, 532 **kabul etmek** (**veya eylemek**) Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olmak. **DK** 42², 53, 71, 79, 129, 164; **M3** 30, 34, 37, 39, 48, 49, 52, 60, 66, 70, 94, 98, 99, 106, 119, 125, 130², 136, 139³, 140², 147, 148, 162⁴, 163, 198, 199, 215, 217, 225, 230², 250, 281, 285, 288², 290², 291, 292, 303, 306, 315², 325, 326, 351, 366, 395, 404, 407, 408, 432, 433, 434³, 444, 451, 463, 468, 471, 487, 497, 498, 499², 500, 501, 503², 504, 506², 507², 510, 515, 516², 522², 524, 526⁴, 531, 532, 536², 551, 552, 553, 554

kabullenmek (-i) Kabul etmek, benimsemek. **M3** 299, 321, 327, 389, 431, 437, 472, 504, 519², 526, 545, 548

kaburga *a. anat. Moğ.* Eğe kemiklerinin oluşturduğu kafes. **M3** 492²

kabus *a. Ar.* Acı, sıkıntı, korku veren olay. **M3** 19

kaç *sf.* **1.** Birçok. **YS** 133²; **DK** 24², 31, 35, 96, 98, 132, 151; **M3** 28, 66, 70, 99, 218, 275, 315, 318, 337², 365, 368; **2.** Herhangi bir şeyin niceliğini sormak için kullanılan soru sıfatı. **DK** 6, 7, 34, 39, 59, 63, 77, 156, 158, 159, 168, 173²; **M3** 420, 439, 443², 496, 523, 532, 535, 537

kaçak *sf.* Yasaca yapılması yasak olan veya yapılması için gerekli izin alınmayan. **M3** 253, 399

kaçakçı *a.* Yasalara karşı gelerek bir yere mal sokan, bir yerden mal kaçırın veya bir yerde satan kimse. **M3** 399, 481

kaçakçılık *a.* Bir devletin yasalarına karşı gelerek yapılan ticaret. **M3** 525

kaçamak *a.* Bir şeyi belli etmeden, gizlice yapmaya çalışma. **M3** 510

kaçı *zm.* Ne kadarı, kaç kişi. **M3** 185, 319²

kaçıncı *sf.* Kaç soru sıfatının sıra biçimi. **M3** 431, 448

kaçınılma *a.* Kaçınılmak işi. “*Kardeşi Yakub Çelebi'nin suçsuz olarak idamı ise, beğlerin isteğiyle devlette birliği sağlamak için alınmış kanlı ve kaçınılması imkânsız bir tedbirden başka bir şey değildi.*” **M3** 289

kaçınılmaz *sf.* İstek ve irade dışında olan. **M3** 62, 421

kaçınmak (-den) Herhangi bir işi yapmaktan veya özverili davranmaktan geri durmak, imtina etmek. **YS** 77; **M3** 243, 335, 510

kaçırılmak (*nsz*) Kaçırma işi yapılmak veya kaçırma işine konu olmak. **M3** 331

kaçırmak (-i) Kaçmasını sağlamak veya kaçmasına imkân yaratmak. **DK** 17, 25², 134, 135, 137; **M3** 271, 365, 390, 445, 482, 524³

kaçış *a.* Kaçma işi. **DK** 14; **M3** 514

kaçma *a.* Kaçmak işi, firar. **M3** 524

kaçmak (-den) **1.** Kız veya kadın yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak. **YS** 75; **2.** (*nsz*) Hızlı koşmak. **DK** 19, 25, 28, 96, 110, 112, 154², 156, 163; **M3** 13², 89, 101, 124, 168, 305², 317³, 348, 354, 394, 406, 543⁴, 549, 550², 553; **3.** (*nsz*) Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek. **DK** 81; **4.** (-e) Hızla koşup bir yere saklanmak. **DK** 91, 99, 111, 130, 145, 152, 154⁵, 156, 158², 164, 165²

kadar *e.* **1.** Gibi. **YS** 10, 24, 113², 125; **DK** 10, 11, 23, 27, 28, 31, 43, 47, 50, 59, 63, 64, 66, 68, 69, 71, 72, 73, 78, 80, 81, 82³, 83², 84, 87, 88, 90, 92, 95, 98², 101, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 122, 124, 126², 128, 130, 132, 133, 136, 137, 140, 144, 145, 146, 156, 162³, 164, 165, 168, 170, 176, 178, 180, 181, **M3** 459, 460, 463, 466, 467, 468², 471², 474, 476, 477, 479², 481, 483, 484⁴, 486, 488², 490², 496, 499², 500², 509, 510, 523, 525, 528², 529², 533, 537, 540³, 542², 553, 555, 557; **2.** Dek. **YS** 71; **DK** 9², 10², 19², 24, 27, 30, 31, 36, **M3** 11, 13, 16, 18, 19, 22, 27, 33, 38², 41, 43, 47, 52, 53, 54, 63, 71, 75, 77², 78, 80, 97, 98, 100², 105, 107, 110, , 303, 304, 305, 306, 315, 316, 317, 319⁴, 323, 330, 331, 334², 351, 354, 355, 359, 365, 367², 368, 372, 373, 382, 386², 389, 390², 396², 399², 403², 404, 411, 416, 418, 419, 425, 431, 432², 433⁶, 434, 436, 437, 438³, 439, 441², 446, 447, 452², 453, 457; **3.** *zf.* Miktarda, derecede. **DK** 30, 34, **M3** 111², 114⁴, 115, 123, 129, 130, 134, 136, 139, 148², 155, 156, 158, 162, 170, 175, 179, 181², 184³, 185², 187², 190, 196, 198, 209, 216, 221, 225, 227, 233, 243,

244, 245, 247, 250, 255, 257, 261, 265, 270, 275², 277, 285, 286, 288, 291, 298, 301, 302, 323, 329, 455, 530

kadeh *a. Ar.* İçki içmeye yarayan ayaklı bardak. **YS** 97

kademe *a. Ar.* Aşama, basamak, derece. **M3** 77², 318, 410, 523

kademli *sf.* Uğurlu. **M3** 417, 434
kademli olsun! uğurlu olsun! **DK** 70

kader *a. Ar.* Yazgı. **YS** 123², 131; **DK** 37, 76, 94, 177, 205, 247; **M3** 404, 421, 430, 457², 458, 459, 460 **kader parmağını kaldırmak** Buyurmak, emir vermek, yön vermek. “...Tanrı'nın nurlu kanununun kurucusu olan ilâhî hikmet, ezel ufkundan kader parmağını kaldırmış size emrediyor...” **M3** 457,

Kadeş *öz. a.* Suriye'nin Humus valiliğinde olan ve Asî Nehri kıyısında bulunan antik kent. “Tükürürler Kadeş'in itlerine...” **YS** 40

kadı *a. tar. Ar.* Tanzimata kadar her türlü davaya, Tanzimat ile Medeni Kanun arasındaki dönemde ise yalnız evlenme, boşanma, nafaka, miras davalarına bakan mahkemelerin başkanları. **DK** 97, 99; **M3** 290²

Kadıköy Sultanisi *öz. a.* Günümüzdeki İstanbul Anadolu Lisesi'nin 1 Aralık 1919'dan önceki adı. “Mütareke yıllarında Kadıköy Sultanisi'nde okurken Arapça ve Siyer-i Nebî hocamız olan Mihri Efendi, Kürt milliyetçisi olduğu için bize Türklük ve Türkçülük aleyhinde propaganda yapar...” **M3** 393

kadın *a.* Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen, erkek veya adam karşıtı. **YS** 18, 46², 65, 89, 112; **DK** 5, 6⁴, 7³, 8², 9², 10⁴, 11², 12⁴, 14, 16, 17, 23, 33, 34, 36, 37, 38, 43, 46, 48, 51, 57, 70, 99, 100, 101, 108, 111², 113, 125⁵, 129, 132, 144, 151⁴, 152⁴, 153⁵, 154³, 155³, 156, 157, 158², 162⁵, 163⁴, 164², 165³, 166², 167²; **M3** 29, 70², 71, 94, 108⁶, 114, 164², 189, 225, 227³,

232, 251, 348, 351⁴, 352⁵, 359², 369, 418, 441, 442, 448, 453, 462, 463, 471, 481, 509, 511, 523², 551

kadınca *zf.* Kadına yakışır bir biçimde, kadıncasına. **YS** 75; **M3** 191

kadıncağız *a.* Kendisine şefkat ve acıma duyulan kadın. **DK** 103, 126, 132

kadifeli *sf.* kadifeden yapılmış. “...gösteriş budalalarını tapındıran kürklü ve kadifeli parçalara, züppe midelerin hoşlandığı Frenk piriçlerine harp var.” **M3** 252

kadim *sf. esk.* Başlangıcı olmayan, eski, ezeli. **M3** 506

kadro *a.* Bir işte görev alan kişi veya kişiler, ekip. **M3** 102, 129, 184, 226, 364

kafa *a. Ar. mec.* Kavrama ve anlama yeteneği, zekâ, zihin, bellek. **YS** 22; **DK** 66, 84, 88; **M3** 43, 51, 53, 54, 124, 125, 170, 171, 196, 223, 236, 252, 253, 272, 306, 310, 319, 321, 334, 388³, 414, 430, 443, 445, 476, 494, 500, 506, 522 **kafa tutmak** Boyun eğmemek, karşı gelmek, diklenmek. **M3** 327, 328, 514 **kafası dumanlanmak** Çok dalgın olmak. **DK** 96 **kafası işlemek (veya çalışmak)** Akıllı, zekâsı yerinde olmak, bir konu üzerinde iyi düşünebilir olmak. **M3** 383, 455 **kafası kızmak** Öfkelenmek. **DK** 19 **kafasına koymak** Kararım önceden vermiş olmak, önceden şartlanmak, bir şey yapmaya kesin karar vererek zamanını beklemek. **DK** 51 **kafasına yatmak** Bir şeyin olabileceğine inanmak. “Kafaları iktisadi meselelerden başka bir şeye yatmadığı için fikri ve ruhi yani manevi medeniyetin ölçülerine tamamiyle yabani kalıyorlar.” **M3** 312 **kafasından geçirmek** Belli belirsiz düşünmek. **DK** 83

→ **kafatası, kafası boş**

kafatası *a. anat.* İnsanda ve omurgalılarda içinde beyin bulunan, başın kemik bölümü. **M3** 317

kafası boş *sf.* Cahil. **M3** 361

kafalı *sf. mec.* Bilgili, kavrayışlı ve anlayışlı. **M3** 387

kafasızlık *a.* Kafasız olma durumu, anlayışsızlık, kavrayışsızlık. **M3** 170

kafatasçı *sf.* Kafatasçılıktan yana olan (kimse, görüş). **M3** 371

kafatasçılık *a.* İnsanları kafataslarının biçimine göre değerlendiren görüş. **M3** 27

kâfi *sf. Ar.* Yeterli, yetecek ölçüde olan. **M3** 15, 81, 135, 169, 173, 176, 185, 186, 187, 195, 221², 255, 260, 273, 278, 282, 289, 317, 376, 509 **kâfi gelmek** Yetmek, yetişmek. **M3** 31, 256, 413, 548

kafile (*doğ.*) *kâfile a. Ar.* Birlikte yolculuk eden topluluk. **YS** 123

kâfir *a. Ar. hlk.* Genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad. **YS** 12, 34, 110; **DK** 65, 164; **M3** 215, 469,470, 484

Kafkas Cephesi *öz. a.* Dünya Savaşı'nda Osmanlı topraklarında açılan ilk cephe. "Turancılığın macera olduğu hakkındaki düşünce, Birinci Cihan Savaşında Enver Paşanın Kafkas cephesindeki hareketlerinin başarısızlık ve büyük kayıplarla sona ermesinden çıkmıştır." **M3** 34

Kafkasya *öz. a.* Kafkas Sıradağları'nın Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya olarak ikiye bölüğü, kuzeyde Don Nehri ağzı, Maniç Çukurluğu ve Kuma ağzı hattından, güneyde Aras ve Kars Platosu'na kadar uzanan bölgenin adı. "Tek bir kadın değilsin sen... Sen bir ocaksın! Madem ki bir adın Atsız, katlanacaksın! Kafkasya'da can veren bir şehidin kızı Bir çeliktir..." **YS** 46; **M3** 34², 42, 55, 94, 115, 408, 436, 516²

kağan *a. tar.* Hanların bağlı olduğu devlet başkanı, hakan, imparator. **YS** 39

Kağan Arslan *öz. a.* Kendi başına gezen, kelepçelemenin ve köle etmenin mümkün olmadığı arslan manasındaki tamlama. "Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayrıntı kabardığı zaman Kağan Arslan gibi önüne durulmadığını, ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensiner de akılları başlarına gelsin." **M3** 386, 530

kağanlık *a.* Kağan olma durumu. **YS** 41; **M3** 163

kağıt *A. Far.* Hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, baskı yapmaya, bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yaprak. **DK** 19, 22³; **M3** 92, 362, 412

kağnı *a.* İki tekerlekli, tekerlekleri tek parça, dingili tekerlekle birlikte dönen öküz arabası. **DK** 5³, 6⁶, 7⁴, 8², 9², 10⁴, 17³, 18⁴, 19², 22, 33

kahır *a. Ar.* Yok etme, ezme, perişan etme, mahvetme.

→ **kahrolmak**

kahrolmak (*nsz*) *Ar. + T.* Çok üzülme, içlenme. **M3** 371

kâhin *a. Ar.* Doğaüstü yollardan gizli, bilinmeyen şeyleri, geleceği bilme iddiasında bulunan kimse. **M3** 312, 323

kahkaha *a. Ar.* Yüksek sesle gülme. **DK** 145; **M3** 241 **kahkaha atmak** Yüksek sesle gülmek **DK** 26

kahpe *sf. Ar. mec.* Dönek. **YS** 47, 75; **M3** 252, 421, 429, 430³, 431⁴, 433 **kahpenin dölü** Piç, soysuz. **YS** 40

→ **kahpe felek**

kahpe felek *a.* "Rast gelmeyen, yâr olmayan, kötü talih veya kader" anlamında kullanılan bir söz, kambur felek. **YS** 94, 99, 100

kahpece *sf.* Kahpe gibi, kahpeye yaraşır. **M3** 178, 231

kahpeleşmek (*nsz*) Kahpece davranmak. **M3** 111

kahraman *sf. Far.* Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit. **YS** 12, 19, 20, 23, 24, 35, 42, 46, 55, 72 **DK** 14, 15, 45, 53, 60,; **M3** 12, 18, 21⁴, 70, 75, 88, 94, 108, 122², 142, 144, 154², 167, 168, 183², 184, 185³, 186, 187, 188, 189, 192, 213, 231², 240³, 241, 243, 255, 260, 261, 263¹², 264¹⁰, 265⁴, 279, 280, 286, 287², 288, 291, 293², 322, 390, 396, 397, 430⁴, 431², 432, 440, 455, 457, 461², 469, 528, 552, 554

kahramanlık *a.* Kahramanca davranış, yiğitlik. **YS** 11, 49⁶, 24, 30; **M3** 21³, 53, 54, 88, 126, 136, 141, 176, 185⁴, 186³, 187, 226, 232, 253, 263², 264, 309, 398, 415, 416, 421, 437, 514, 541, 551

kahretmek (*-i*) *Ar. + T.* Ezmek, perişan etmek. **M3** 75

kahvaltı *a.* Genellikle sabahları yenilen hafif yemek. **DK** 92, 93 **kahvaltı etmek** Hafif yiyeceklerle karın doyurmak. **DK** 92

kahve *a. Ar.* Kahve, çay, ihlamur, bira, nargile içilen, hafif yiyecekler bulunduran, tavla, domino, bilardo, kâğıt vb. oynanan yer, kahvehane, kıraathane. **M3** 200

→*kahvehane*

kahvehane *a. Ar. + Far.* Kahve. **M3** 531

kaide *a. Ar.* Kural. **DK** 53; **M3** 63, 174, 219², 309, 334, 415, 462, 500

kail *sf. Ar.* İnanmış, akli yatmış. **M3** 507

kâinat *a. gök b. Ar.* Evren. **YS** 58, 61; **M3** 35, 114, 115, 212, 499, 501, 506²

kakı *a. hlk.* Elma, armut vb. meyvelerin kurutulmuşu. **DK** 79

kalabalık *a.* Çok sayıda insanın bir araya gelmesiyle oluşan insan topluluğu. **DK**

56, 62, 133; **M3** 129², 130, 131, 132³, 150, 184², 208, 232, 328, 330², 389, 397, 437, 465, 471, 472, 527, 528, 531, 536,

kalabilmek (*nsz*) Kalma olasılığı bulunmak. **DK** 52; **M3** 13, 47, 325, 326

kalan *sf.* Artan, mütebaki. **DK** 43, 81

kalbur *a. Ar.* Tahıl ve başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek. **kalbur olmak** Delik deşik olmak. “*Kalbur oldu süngülerle çelik bağrımız/ Bu amansız boğuşmada öldü yarımız*” **YS** 17 **kalbura döndürmek** bir canlının vücudunda bir araçla birçok yara, kesik açmak. “*Gövdesini elbette döndürürüz kalbura/ Bir geçerse Moskofun elimize yakası.*” **YS** 12 **kalbura dönmek** Delik deşik olmak. **DK** 60

kalça *a. anat.* Gövdenin arka bölümünde, bacakların birleştiği yerle bel arasındaki şişkin bölge. **M3** 70, 71

kal (*doğ.*) **kaal** *a. Ar. esk.* Söz, lakırtı, laf. **kale almamak** Önem vermemek, hesaba katmamak, sözünü etmeye değer bulmamak. **M3** 34

kalem *a. Ar.* **1.** Yazma, çizme vb. işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç. **YS** 31 **YS** 31; **2. mec.** Yazar. **M3** 19, 431, 443, 502, 542 **kalem oynatmak** Yazı yazmak. **M3** 48, 69², 70, 280 **kaleme almak** Bir konuyu yazı durumuna getirmek, yazıyla anlatmak. **M3** 63, 395

→ *kalem sahibi*

kalem sahibi *mec. a.* Yazı yazma konusunda gücünü kanıtlamış olan kimse. **M3** 110

kale *a. mec. Ar.* Genellikle bir düşüncenin savunulduğu, sürdürüldüğü yer. **M3** 225

kalın *sf.* Cisimlerde uzunluk ve genişlik dışında üçüncü boyutu çok olan (cisim), **ince** karşıtı. **DK** 5, 7², 17, 18, 21, 180

kalıp *a. Ar. mec.* Biçim, durum. **M3** 106, 280²

kalkan *a.* Ok, kılıç vb.nden korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık. **DK** 15, 20, 97, 173

kalkındırma *a.* Kalkındırmak işi. **M3** 535, 550

kalkındırmak *(-i)* Kalkınmasını sağlamak, kalkınmasına yol açmak. **M3** 333, 339, 373, 429, 460, 535, 538, 547, 5502

kalkınma *a.* Kalkınmak işi. **M3** 293, 302, 127, 135, 2462, 373, 527, 5382, 5553

kalkınmak *(nsz)* Durumunu düzeltmek, aşamalı bir biçimde gelişmek, ilerlemek. **M3** 331, 337, 539

kalkışılmak *(nsz.)* Kalkışma işine konu olmak. **M3** 148, 271

kalkışivermek *(-i)* Çabucak kalkışmak. “...Fransızların kendi milletlerini tarif için kullandıkları formülü aynen bize tatbik etmeye kalkışivermiş.” **M3** 406

kalkışma *a.* Kalkışmak işi. **M3** 288

kalkışmak *(-e)* Girişmek, başlamak, yeltenme **M3** 60, 87, 223, 363, 390, 504, 514, 515,

kalkma *a.* Kalkmak işi. **DK** 180²; **M3** 174, 422, 448, 458

kalkmak *(-e)* **1.** Girişmek, başlamak, davranmak, yeltenmek. **DK** 14, 31, 29; **M3** 83, 128, 154, 159, 227, 228, 231, 281, 288, 311, 353, 362, 385, 410, 417, 438, 445, 446, 462, 479, 486, 489, 500, 503, 509, 536, 548; **2.** *(-den)* Uyanarak yataktan ayrılmak. **DK** 36, 84², 87, 102, 107, 109, 115, 131, 135, 140, 146, 161, 167, 175, 177⁴, 178, 179

kala *zf.* Kaldığında. **DK** 106⁴, 131, 171

kalabilmek *(nsz)* Kalma olasılığı

bulunmak. **M3** 47², 310, 330

Kalamış *öz. a.* İstanbul’un Anadolu yakasında Kadıköy ilçesinde bir semt. “Kalamışta’ki Todori’nin meyhanesi neyine yetmiyor?...” **M3** 422

kalan *sf.* Artan, mütebaki. **DK** 7, 91, 102, 103, 157; **M3** 40, 66, 80, 87, 105, 121, 127, 134, 135, 188, 232, 345, 354², 369, 443, 462, 488, 533

kaldırılabilmek *(nsz)* Kaldırılma imkânı veya olasılığı bulunmak. “Siyasetle ve yalanla bu düşmanlık kaldırılamaz.” **M3** 108

kaldırılma *a.* Kaldırılmak işi. **M3** 268, 489

kaldırım *a.* Yaya kaldırımı. **M3** 366

kaldırmak *(-i)* **1.** Yukarı doğru hareket ettirmek. **YS** 42, 100; **DK** 18², 21, 48, 57, 62, 65, 71, 74, 80, 86, 87, 98, 117, 121, 122, 128, 136², 137, 142, 166, 167, 174, 175, 176, 181, 190², 192, 215, 266; **M3** 106, 110, 186, 188, 190, 270, 271, 277, 315, 325², 330, 383, 453, 457², 458², 489, 543, 546², 548; **2.** Bir şeyi, uygulamayı sona erdirmek. **M3** 17, 65, 187, 188², 190, 330, 336, 359, 399, 418, 497, 544; **3.** –e Piyasadan çekmek. **M3** 536

kalıp *a. Ar. mec.* Biçim, durum. **M3** 106, 508

kalkan *a.* Ok, kılıç vb.nden korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık. **DK** 63, 65

kalkmak *(nsz)* Gitmek üzere yerinden ayrılmak. **DK** 48², 68, 74, 75

kalles *sf. Ar.* Sözünde durmayıp bir işin yüzüstü kalmasına yol açan. **DK** 62

kalma *a.* Kalmak işi. **DK** 119, 129; **M3** 11, 58², 111, 124, 233, 307, 427, 432, 523

kalmak *(nsz)* **1.** Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek. **YS** 17, 24, 29, 30,

35, 62², 78, 103, 107², 112, 133; **DK** 12, 20, 35, 36, 73, 119, 124, 175; **M3** 19, 22, 28, 29, 55, 110, 123, 132, 144, 177, 195, 197, 209, 230, 235, 246, 247, 278, 312, 326, 373, 386, 389, 395, 398, 409, 418, 428, 487, 514, 515, 525, 530, 534, 549, 554; **2.** (*nsz*) Varlığını korumak, sürdürmek. **YS** 25, 34; **DK** 20, 32; **M3** 27, 42, 79, 83, 85², 100, 107, 130, 134, 137², 144, 170, 186, 189, 190, 195, 207, 208, 232, 244, 282, 317, 329, 334, 360, 363, 386², 405, 419², 424, 433, 434, 451, 455, 460, 468, 472, 510, 520, 526, 529³, 554; **DK** 93, 103, 116, 117, 125, 139, 151, 159, 170, 173, 178, 245; **3.** *yar.* Olmak, herhangi bir durumda bulunmak. **YS** 17, 33, 91, 103, 131; **DK** 11, 44, 49, 52, 60, 64, 71, 78; **M3** 78, 310, 470, 537; **M3** 312; **4.** (*-den*) Miras olarak geçmek. **YS** 77; **DK** 23, 30; **5.** (*nsz*) Zaman, uzaklık veya nicelik belirtilen miktarda bulunmak. **YS** 135; **DK** 49, 79; **M3** 268, 312, 363, 455, 466; **6.** *-de* Konaklamak, konmak. **DK** 12, 14, 35, 87, 90, 91, 98³, 99³, 100, 126, 165, 168, 178, 179, 181; **M3** 439; **7.** *le* Yetinmek. **DK** 25; **8.** Zaman, uzaklık veya nicelik belirtilen miktarda bulunmak. **DK** 28; **M3** 24, 26², 246 **kaldı ki** bundan başka, bununla birlikte. **M3** 41, 65, 128, 488

kalp (*doğ.*) **kalb** **1.** *a. Ar. anat.* Yürek. **YS** 10², 62³, 115², 122; **DK** 145; **M3** 171, 173, 175, 225, 228, 253, 287, 459; **2.** *mec.* Sevgi, gönül. **YS** 62, 64 (**birinde**) **kalp olmamak** Acıma duygusu olmamak. **DK** 148, 149, 150 **kalp (veya kalbini) kırmak** Gönül kırmak. **M3** 410

kaltak *a. kaba* İffetsiz, namussuz kadın. **YS** 13

kamçı *a.* Bir ucuna ip, deri vb. bağlı vurma, dövme aracı. **DK** 7

kamçılama *a.* Kamçulamak işi. **DK** 129

kamçılanmak (*nsz*) Kamçı ile dövülmek. **M3** 362

kamçulamak (*-i*) *mec.* Etkinliğini artırmak, hızlandırmak. **M3** 186

Kamerci *öz. a.* Kameriye tarikatına gönül vermiş (kimse). “*Bizde de, batıda olduğu gibi birkaç dil bilen, felsefeden veya matematikten yahut biyolojiden doktora vermiş din adamları çıktığı zaman Nurcu, Süleymancı, Biberici, Kamerci tayfası kendiliğinden kaybolacak, dinin tamamen bir inanç ve vicdan işi olduğu anlaşılacaktır.*” **M3** 484

Kameriye *öz. a.* Hz. Ali’yi Tanrılaştırarak ayda bulunduğunu kabul eden Nusayrî fırkası. “*Bunlardan başka Biberiye, Kameriye adlı bir takım gruplar da işi cinayete kadar vardırıdılar.*” **M3** 484

Kamlançu *öz. a.* Divanü Lügat-it-Türk’te adı geçen Oğuzların bir şehri olan İkki Öküz’e yakın küçük kasabanın adı. “*Ta Kamlançu ülkesinden beri böyle göregelmişizdir.*” **DK** 164, 165

kamp *a. Fr.* Belli bir düşünce çevresinde birleşen topluluk. **M3** 3874, 77

kampanya *a. İt.* Politika, ekonomi, kültür vb. alanlarda belirli bir süredeki etkinlik dönemi. **M3** 27, 305, 345, 412, 420, 427, 415, 420

kamu *a.* Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü. **M3** 63

→ **kamuoyu**

kamuoyu *a.* Bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi, halkoyu, amme efkârı, efkârıumumiye. **M3** 534²

kan *a.* Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı. **YS** 10, 11, 12, 15, 16, 18, 19, 29, 30, 33, 36², 42, 43, 53, 106; **DK** 28, 30, 48, 65, 113, 136², 137⁴, 138, 169, 174²; **2.** *mec.* Soy. **YS** 13, 23², 24, 33³, 48, 109; **DK** 40; **M3** 13, 21, 38, 77², 88², 102, 136, 137, 140³, 141, 142, 143, 144³, 145, 146³, 148, 167, 178, 179, 205, 222², 225, 227, 236, 240, 254, 369, 379, 382, 406, 435, 437, 439, 469, 529, 551, 556; **3.** *mec.*

Sıkıntı, dert, gam, tasa. "Hayatın kamçısıyla sızar derinden kanlar/ Senin büyük derdinden başkaları ne anlar" **YS 76 kan akmak 1.** Savaşma, dövüş, kan dökmek. **YS 12, 55; M3 88, 386, 487; 2.** Ölmek. **DK 14 kan akıtmak** Ölüme yol açmak, cana kıymak "Anadolu'da Karamanoğlu ile yapılan savaşlarda kan akıtılmış," **DK 96 kan beynine sıçramak (veya çıkmak)** Çok sinirlenmek, hiddetlenmek, kontrolü yitirmek. **DK 134, 172 kan baş olmak** Çok kan dökülmek. "Yarın bir savaş olursa/ Meydanda kan, baş olursa" **YS 98 kan dökmek** Ölüme yol açmak, cana kıymak. **YS 16, 41, 77; M3 85, 93, 153, 154, 157, 171, 322, 386², 413, 479, 481, 529² kan içmek** İnsafsızca sömürmek. "Onlar için ... Mete, Atilla, Çengiz, Hülegü kafirdir. Kan içici zalimlerdir." **M3 469 kan kaybetmek** Herhangi bir nedenle vücuttan çok kan akmak. **DK 137 kan ve can vergisi olsun** "Varsın gitsin, uğrunda yok olsun!" anlamında kullanılan bir söz. "Kan ve can vergisi olsun... Verelim! Ülkü uğrunda gönüller delidir." **YS 39; M3 33 kanda boğulmak** Çok kan dökülmek. "Anavatan boğulurken kıpkızıl kanda/ Yalnız gönül verdiniz siz zevke, cazbanda..." **YS 17 kana boyamak (veya bulamak veya bulatmak)** Kan içinde bırakmak. **M3 435 kanına girmek** Birini öldürmek veya öldürtmek. **M3 306 (bir şeyin) kanını emmek** İnsafsızca sömürmek. **M3 249**

kanaat a. Ar. Kanış, kanı, inanç, düşünce. **M3 26, 65, 69, 91⁵, 162, 163, 323, 398, 399, 414, 451, 468, 484, 507 kanaat etmek** Yetinmek. **DK 61**

Kanada öz. a. Kuzey Amerika'da İngiliz Uluslar Topluluğu'na üye devlet. "Newyork (A.A.) – Vietnam Savaşı, Amerika'da 150 yıldan beri görülmemiş bir duruma, yani Amerikalıların Kanada'ya gitgide artan bir şekilde göç etmelerine yol açmıştır." **M3 246², 316, 533⁴**

Kanadalı öz. a. Kanada halkından olan kimse. **M3 246**

kanal a. mec. Kişiler veya nesnelere arasında bağlantı sağlayan şey, vasıta. "İngilizler tarafından 'Müslüman Kardeşler' derneği kanalı ile yönetilmektedir." **M3 380**

kanalizasyon a. 1. Fr. Pis ve atık suların özel kanallar aracılığıyla belli merkezlerde toplanıp atılmasını sağlayan sistem, lağım döşemi, şebeke. **M3 379; 2. mec.** Beğenilmeyecek durumda olan, kötü, zararlı. "Medeniyet bunlar değildir. Bunlar medeniyetin kanalizasyonlarıdır." **M3 159**

kanamak (nsz) mec. Manevi acılar yeniden etkisini duyurmak, depresmek. **YS 93**

kanat a. ask. 1. Savaş düzenindeki ordunun iki yanından her bin, cenah. **DK 63; 2. mec.** Kayırma, destek. "Farzı muhal yabancıların kanadı altında bir devlet kursanız." **M3 389 (birine veya bir şeye) kanat germek** Koruması altına almak, himaye etmek. **YS 107**

kanatmak (-i) Kanamasına yol açmak veya kanamasını sağlamak. **DK 25**

kanatsız sf. Kanadı olmayan. **YS 90**

kanca zf. Kan, soy olarak. "Fakat onlar kanca Türk oldukları için Türk'türler." **M3 140**

kancıklık a. Kancık olma durumu. **kancıklık etmek** Döneklik, kalleşlik etmek. **YS 79; M3 89**

kandırabilmek (-i) Kandırma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3 164, 372**

kandırılmak (nsz) Kandırma işi yapılmak. **M3 337, 361, 365**

kandırmak (-i) Kanmasını sağlamak, inandırmak, ikna etmek. **DK 97, 148, 488, 553**

kandil a. Ar. İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı.

M3 240

kanı *a.* İnanç, düşünce, kanaat. **M3** 108, 367

kani *sf. esk.* Kanmış, inanmış. **kani olmak** inanmak, kanmak. **M3** 169, 179, 222

Kaniye *öz. a.* Kaniye Savunması (1601). “*Vazifeniz: Kaniye, Silistire, Pilevne, Niğebolu, Kosova, Malazgirt, Çaldıran'dır.*” **YS** 12, 34

kanlanmak (*nsz*) Kan bulaşmak. **YS** 103

kanlı *sf. 1.* Kan bulaşmış. **YS** 9, 25, 31; **DK** 15; **2.** Kanlanmış olan. **DK** 96, 173; **M3** 84, 168, 176, 177, 254², 289, 303, 320, 333, 337, 431, 436, 468; **3.** İsteyerek kan dökmüş olan (kimse), hunriz, katil. **M3** 98

kanmak (*-e*) Söylenilen sözün, anlatılan konunun doğruluğuna inanmak. **M3** 191

→ *kana kana*

kana kana *z.f.* kanıncaya kadar, doya doya. **DK** 115

kanser *a. Fr. tıp* Bir organ veya dokudaki hücrelerin kontrolsüz olarak bölünüp çoğalmasıyla beliren kötü urların yol açtığı hastalık, amansız hastalık, incitmebeni, dokunmabana. **M3** 318

kanun *a. Ar.* 1. Geçerli olan kural. **DK** 15; **2.** Yasa. **M3** 17, 18², 31³, 36, 61², 65², 67, 83, 85, 86², 97, 105, 108, 128³, 140, 144, 155, 159, 160, 175, 176, 177, 180³, 189, 190, 205, 221, 222, 226, 233, 241, 260, 273⁶, 275³, 276², 277², 278², 292, 293, 323², 330², 335, 385, 395, 441², 457, 469, 496, 516, 522², 523, 524, 526², 532², 535, 538, 539, 541, 548³, 555, 556

→ *kanunname*

kanunname *a. Ar. + Far. esk.* Yasa kitabı. **M3** 510², 511

kanuni *a. Ar. huk.* Yasal. **M3** 154, 164, 287, 457, 534

Kanuni Sultan Süleyman *öz. a.* Osmanlı İmparatorluğu'nun onuncu padişahı ve 89. İslam halifesi (1520-1566). “*Kanuni Sultan Süleyman gibi büyük bir padişahı küçük düşüren hareketler İslav asıllı Hurrem Sultan yüzündendir.*” **M3** 99, 163, 286, 509

Kanuni *öz. a. bk.* **Kanuni Sultan Süleyman**. **M3** 290

kanunsuzluk *a.* Yasaya aykırılık, yasadışı. **M3** 175, 363

kap *a.* İçi gaz, sıvı veya katı herhangi bir maddeyi alabilen oyuk nesne. **DK** 25

kapak *a.* Kitap, defter vb.nin en üstüne geçirilen kılıf. **M3** 527²

kapaklanmak (*nsz*) Ayağı takılıp yüzüstü düşmek. **DK** 258

kapalı *a. mec.* Dış çevreyle ilişki içerisinde olmayan. **M3** 113, 241, 373, 409, 508, 554

kapama *a.* Kapamak işi. **M3** 367

kapamak (*-i*) Bir açıklığı örtmek için bir şeyi, açık yerin üzerine getirmek. **DK** 58, 106; **M3** 372

kapama *a.* Kapanmak işi. **DK** 139

kapanmak (*-e*) **1.** Dışarı ile ilişkisini kesmek. **M3** 463; **2.** Son verilmek, kesilmek. **DK** 53, 147, 153, 169; **M3** 281; **3.** Çalışamaz, etkinliğini sürdürmez duruma getirilmek. **M3** 95, 114, 451

kapatılmak (*nsz*) Kapatma işine konu olmak veya kapatma işi yapılmak. **DK** 7; **M3** 18, 455, 526

kapatma *a.* Kapatmak işi. **DK** 124; **M3** 41, 42, 267

kapatmak (*nsz*) **1.** Bitirmek, unutturmak,

söz edilmesini engellemek. **DK** 124, 126², 132; **M3** 239; **2.** Yayımları yasak etmek, yayımına son vermek. **M3** 95, 187, 529, 540, 552; **3.** (-e) Kapamak. **DK** 48

kapı a. 1. Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı. **DK** 9², 10², 33, 34, 35, 38³, 58, 70, 87², 94, 138, 162⁴, 180; **M3** 366; **2. a. mec.** Kişiler veya nesnelere arasında bağlantı sağlayan şey, vasıta. “Bizde sosyalizmin çirkin olan bir tarafı milliyetçiliğe arka çevirip kozmopolitliğe kayması ve komünizme kapı vazifesi görmesidir.” **M3** 18, 320 366², 486, 494, 502; **3. a. mec.** Sınır, çizgi, hudut. “Viyana kapılarına nasıl gittik?” Neyle gittik?” **M3** 508³, 533 **kapı açmak** Ortaya çıkarmak, başlatmak. **M3** 281 **kapıları kapamak** Bütün ilişkileri kesmek veya anlaşma ortamını ortadan kaldırmak. **YS** 41

→ **kapı kulu**

kapı kulu a. tar. Osmanlılarda, devletten ödenek alan, sürekli görev yapan atlı ve yaya askerlerden oluşan teşkilat. **DK** 135²

kapılıvermek (-e) Elinde olmadan kapılmak. **M3** 362, 539

kapılma a. Kapılmak işi. **M3** 434, 475²

kapılmak (-e) *mec.* Bir şeyin veya kimsenin güçlü etkisinde kalmak. **DK** 61, 144; **M3** 112, 119, 161, 163, 214, 277, 316, 323, 352², 454, 482, 544

kapışmak (-le) Kavgaya tutuşmak. **DK** 24, 75; **M3** 330, 333

kapitalist a. Fr. tic. Anamalcı. **M3** 317³, 348

kapitalizm a. Fr. ekon. Anamalcılık. **M3** 311

kapitülasyon a. Fr. huk. Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları. **M3** 249

kapkara sf. Çok kara, her yanı kara, simsiyah. **DK** 179

kapkaranlık sf. Çok karanlık. **DK** 138, 169

kaplamak (nsz) mec. Doldurmak. **YS** 40; **DK** 146; **M3** 159

kaplan a. hay. b. Kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya'da yaşayan çevik ve yırtıcı hayvan (*Felis tigris*). **YS** 122; **DK** 20

kaplayabilmek (-i, -le) Kaplama imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 83

kaplı sf. Kaplanmış olan. **M3** 214

kapma a. Kapmak işi. **DK** 40

kapmak (-i) Birdenbire yakalayarak, çekerek almak. **YS** 75; **DK** 74; **M3** 212, 541

kapris a. Far. Geçici, düşüncesizce, değişken istek. **M3** 271

kapsamak (-i) İçine almak, sınırları içine almak, şamil olmak. **M3** 376

kapitan a. İt. den. Gemi yönetimiyle ilgili en yüksek görevli. **DK** 82³, 83², 84², 86, 94

kaptırmak (-i, -e) Bir şeyin ele geçirilmesine, kapılmasına yol açmak. **DK** 111, 133; **M3** 114, 250, 252, 299, 351, 455

kâr a. Far. mec. Yarar, fayda. **YS** 131; **M3** 311

→ **kâr-âşinâ**

kâr-âşinâ sf. Far. İş bile, işten anlayan (kimse). **M3** 483²

kar a. 1. Havada beyaz ve hafif billurlar biçiminde donarak yağın su buharı. **YS** 16, 78, 103; **DK** 5², 7², 8, 10, 12, 132²; **2. a.** Zorluk, güçlük, zahmet. “Seninle bu

*hayatın, gel beraber gülelim/ Ölümüne,
gamma, tipisine, karına...*” YS 76

kara (I) a. jeol. Yeryüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, toprak. M3 291

→ **kara ordusu**

kara ordusu a. ask. kara kuvvetleri. “*Sonra da kara ordusu için vakıflar kuruldu.*” M3 230²

kara (II) a. En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı. YS 21, 55, 78; M3 444; 2. *sf.* Bu renkte olan. YS 25⁴, 92, 119; M3 254; 3. *a. Ar. jeol.* Yeryüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, toprak. YS 31; 3. *sf. mec.* Kötü, uğursuz, sıkıntılı. YS 61; DK 36; M3 140, 142, 155, 168, 230, 259, 291, 326, 443³, 444, 448, 454, 508 **kara kara düşünmek** Çok üzüntülü olmak, düşünceye dalmak. DK 75 **kara sürmek** Kara çalmak. YS 29

→ **kara cahil, karaciğer, Kara Gömlekliler, kara haber, kara kış, karakucak, kara ruhlu, kara sevda, kara softa, kara toprak**

kara cahil sf. Çok cahil. M3 540

Kara Çoban öz. a. DK 145⁴, 146⁵, 147³, 148², 150

Kara Gömlekliler öz. a. I. Dünya Savaşı sırasında ve II. Dünya Savaşı'nın sonlanmasına kadar İtalya'da etkili olan yarı askeri faşist örgüt. “*Söyle, Kara gömlekliler etmesin keder; Ölüm-dirim savaşımız bir gün mukadder!*” YS 32

kara haber a. Ölüm veya felaket haberi, kötü haber. DK 36

kara kış zf. mec. Güçlkle, zorla. “*Sen açılmış bir bahardın, biz kara kıştık/ Bizden üstün ordularla böyle çarpıştık...*” YS 16

kara ruhlu sf. mec. Kötü, uğursuz kimse. “*Buna kara ruhlu, kara yüzlü Kürt demek için önce millî olan değerden tecerrüd*

edip başka bir âleme girmek icâb eder.” M3 448

Kara Salur öz. a. DK 139, 143

kara sevda a. Umutsuz ve güçlü aşk. DK 71, 100

kara softa sf. Çok cahil. “*Türkiye’de irtica veya komünizm olursa o zaman da hepsi kara softa veya kızıl Bolşevik oluvereceklerdir.*” M3 223

Kara Temürtaşoğlu Ali öz. a. DK 59

kara toprak a. hlk. Toprak, ölünce gidilecek yer, yeraltı, gömüt, mezar. DK 169

karaciğer a. anat. Karın boşluğunun sağında bulunan, öd salgılayan, şeker depolayan, iri, açık kahverengi organ. M3 225, 228

Karaçaylar öz. a. Kuzey Kafkasya’da yaşayan bir Türk topluluğu. “*...Karaçaylar’ı, Balkarlar’ı, Kumuklar’ı, Kırımmlar’ı, Kerkükler’i diğer Türkleri esgeçmek değildir.*” M3 121

Karadeniz öz. a. Türkiye'nin kuzeyindeki büyük deniz. “*...Karadeniz’i bir Türk gölü haline sokan kahraman, kumandan, hükümdar, bilgin ve şair Fatih kendisine Allahın gölgesi demeye muhtaç değildi.*” M3 291, 292, 293

→ **Karadeniz Bölgesi**

Karadeniz Bölgesi öz. a. İsmi Karadeniz 'den alan, Sakarya Ovası'nın doğusundan Gürcistan sınırına kadar uzanan Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri. “*Karadeniz bölgesinin o kesimlerinde toprak ufak parçalara bölünmüş olduğu için kalabalık bir evin geçimi, herhalde, oldukça sıkıntılı bir şekilde sağlanmaktadır. Şimdi genç bir kadınla dört küçük yavru ne olacak?*” M3 232

Karahanlılar öz. a. Maverâünnehir ve

Doğu Türkistan'da hüküm süren Türk-İslam hanedanı (840-1212). "...Karahanlılar'ın bu âdeti tarih boyunca süregelmiş, bu kadarla da kalmayarak Sünnilik, Şiilik davası, Türkleri iki ordu halinde asırlarca çarpıştırarak hem millî enerjinin boşuna harcanmasına, hem de siyasi Türk birliğinin gerçekleşmesine engel olmuştur." M3 468

Karakalpakistan öz. a. Orta Asya'da yaşayan bir Türk topluluğu. "...Karakalpakistan'ı, Çuvaşlar'ı, Yakutları'ı, Karaçaylar'ı, Balkarlar'ı, Kumuklar'ı, Kırımlılar'ı, Kerkükler'i diğer Türkleri esgeçmek değildir." M3 121

karakol a. Güvenliği sağlamakla görevli kimselerin bulunduğu yapı. DK 82; M3 30, 329, 476

Karakoyunlular öz. a. Doğu Anadolu, Azerbaycan, İran ve Irak'ta hüküm süren Türkmen hanedanı (1351-1469). "Türkiye'nin doğu illeri, doğu illerinde yaşayan Türklerin ve genel olarak bütün Türk ırkının vatanıdır. Artuklular, Saltuklular, Karakoyunlular, Akkoyunlular'ın hüküm sürdüğü, anıtlar diktiği bölgeler elbette Türk'tür. Türk kalacaktır." M3 389

karakter a. Fr. Ayırt edici nitelik. M3 28, 111, 119, 127, 154, 158², 280, 359, 365, 375, 397, 425, 471, 491

karakteristik sf. Fr. Bir kimse veya nesneye özgü olan (ayırıcı nitelik), tipik. M3 150, 430, 525

karakucak a. sp. Kökeni Orta Asya'ya uzanan, serbest stilde, yağ sürülmeden yapılan en eski, geleneksel Türk güreşi. DK 49, 68

Karakurum öz. a. Moğolistan İmparatorluğu'nun 13. Yüzyıldaki başkenti. "Bir zaman da Karakurum'a bağlı kaldılar." M3 409

Karakuş Dağı öz. a. DK 150

karalama a. Karalamak işi. M3 461

karalık a. Kara olma durumu. M3 444

karaltı a. Uzaklık ve karanlık sebebiyle kim veya ne olduğu seçilemeyen, belli belirsiz, koyu renkli biçim, silüet. DK 128³, 170

Karalya öz. a. Finlandiya, İsveç ve Rusya için tarihsel önemi olan bölge. "Finler, Rusya idaresinde bulunan Karalya Finlerini kurtarmak için Almanya'nın yanında savaşa girmişlerse de kaybetmişlerdir." M3 86

Karaman öz. a. Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. DK 103, 111, 133³, 134², 136, 137², 138², 139³, 156², 164

Karaman Türk Beyliği öz. a. bk. **Karamanlılar**. M3 292

Karamanlı öz. a. Karamanoğulları halkına mensup olan kimse. DK 134, 135², 136, 137⁴, 139, 140²

Karamanlılar öz. a. Niğde, Karaman, Konya, İç İl, Taşeli ve Alanya yörelerinde hüküm süren hanedan ve beylik (1256-1474). "Akşehir önünde Karamanlılarla kısa bir çarpışmada onları kaçırdıkları zaman Deli Kurt geride, ihtiyat kuvvetleri arasında bulunuyordu." DK 134, 135, 137, 138, 139, 159, 165

Karamanlis öz. a. Yunan siyaset adamı (1907 - 1998). "...31 Ağustos'ta açılan Selanik Fuarı'ndaki konuşmasında Yunan Başbakanı Karamanlis de Attila'yı ele almış ve şu sözleri söylemiştir." M3 282³, 283

Karamanoğlu öz. a. bk. **Karamanlılar**. DK 96, 111, 133², 141

Karamanoğlu öz. a. bk. **Karamanoğlu Mehmed Beğ**. M3 448

Karamanoğlu İbrahim Beğ öz. a. **DK** 133

Karamanoğlu Mehmed Beğ öz. a. Karamanoğulları Beyliği'nin kurucusu ve ilk hükümdarı. "Karamanoğlu Mehmed Beğ'in Türkçeciliği; bininci defa olmak üzere tekrar tekrar yazıyor." **M3** 442², 443

karamsarlık a. fel. Kötümserlik. **M3** 229

karanlık a. 1. Işık olmama durumu. **YS** 27, 51; **DK** 5², 17, 33, 84, 86, 101, 108, 118, 129, 127², 129, 136, 142, 161, 166, 169, 170, 171; 2. sf. mec. Gereğince anlaşılıp bilinmeyen, ne olacağı, sonu belli olmayan (durum). **YS** 14, 49, 67, 123; **M3** 114, 115, 122, 125, 156, 177², 179, 228, 252, 265, 448, 512, 517, 539 **karanlığa gömülmek** Büyük sıkıntı ve keder içinde kalmak. **M3** 347

karar (doğ.) **karâr** a. Ar. Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı. **M3** 258, 310, 348, 373, 398, 440, 478, 501, 524 **karar olmamak** Değişmez olmak. "Bu dünyada karar olmaz/ Gelir geçer bahar demi." **YS** 94; 2. **karâr etmemek** Değişmez olmak. "Hiçbir emel gönülde karâr etmiyor bugün/ Ermektedir şitâyâ hazin sonbaharımız." **YS** 131 **karar kılmak** Birçok şeyi deneyip birini seçmek. **M3** 534 **karar vermek** Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak. **DK** 9, 54, 116, 144, 161, 172; **M3** 42², 95, 234, 370 **karara varmak** Bir konuda anlaşmak, bir şeyi kararlaştırmak. **M3** 213

kararlaştırmak (-i) Bir konunun, bir işin herhangi bir yolda yapılmasıyla ilgili kesin düşünce belirlemek, tayin etmek. **DK** 60

→ **kararname**

karı a. Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce. **YS** 17, 75; **DK** 111; **M3** 220, 306, 359², 365, 500

karış a. Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde,

başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık. **DK** 28; **M3** 89, 531

→ **karış karış**

karış karış zf. Bir şeyi her yönüyle, inceden inceye, hiçbir tarafını ihmal etmeksizin. **DK** 8

karargâh a. Ar. + Far. ask. Bir birlik veya kurumun, kumandan ile yardımcı şube ve bölümlerinden oluşan kuruluş. **M3** 395, 396, 431

kararlaştırılmak (nsz) Kararlaştırma işi yapılmak. **M3** 275

kararma a. Kararmak işi. **DK** 181

kararname a. Ar. + Far. Cumhurbaşkanının onayladığı hükümet kararı. **M3** 367

karartmak (-i) mec. Kötü bir duruma getirmek. **YS** 117

Karasi Sancağı öz. a. Osmanoğulları'na ilk katılan beylik olan Karesioğulları Beyliği'nin bulunduğu bölgede kurulan Osmanlı Devleti'nin eyaletlerinden biri. "Karasi Sancağında tımarlı bir sipahiydi." **DK** 15, 140

Karasi öz. a. bk. **Karasioğulları**. **DK** 109, 155

Karasılı öz. a. Karesioğullarından olan kimse. "Adımın Murad, yaşımın on altı, babamın adının Osman olduğumu, Karasılı olduğumu söyledim." **DK** 23, 67

Karasioğulları öz. a. Anadolu Selçuklu Devleti'nin gerilemesinden sonra Oğuz boyları tarafından Balıkesir-Çanakkale ve Bergama yöresinde kurulan Anadolu Türk beyliği. "Babasıyla amcası Osmanoğullarının, dedeleri de Karasioğullarının ordusunda hizmet etmişlerdi." **DK** 23

Karasi öz. a. bk. **Karasioğulları**. **DK** 133, 152

Karayımlar öz. a.
ABD, Batı Ukrayna, Beyaz
Rusya, Dağıstan, İsrail Kırım,
Litvanya, Polonya, Romanya, Rusya ve
Türkiye’de yaşayan Musevi Türk
topluluğu. “Çünkü bugünkü Türkler
arasında birkaç yüzbin Şamani, birkaç
yüz bin Hıristiyan ve hatta birkaç bin
Musevi Türk(Karayımlar) de vardır.” **M3**
104

kardeş a. Aynı anne babadan doğmuş
veya anne babalarından biri aynı olan
çocukların birbirine göre adı. **YS** 23, 46;
DK 14², 15, 31, 32², 36, 81, 143, 154; **M3**
107, 133, 144, 150, 163, 174², 240, 243,
289, 333², 334, 340, 341², 376, 387, 389,
405, 413, 426, 430², 461, 462, 463, 472,
494, 497³, 510, 546

kardeşlik a. Birlik, beraberlik. **M3** 174,
322, 453, 468², 469, 473, 474, 498, 506,

karganmış sf. Lanetlenmiş, kargınmış,
kargışlı, melun. **karganmışlık yapmak**
Lanet edilmek, lanete uğramak. “Peki,
şeytan bu karganmışlığı yaparken...” **M3**
505

kargaşalık a. Kargaşa durumu, alavere.
DK 30, 32; **M3** 137, 274, 347, 355, 365,
366, 376, 478, 539

karı a. Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın,
eş. refika, zevce. **DK** 71

karın a. İnsan ve hayvanlarda gövdenin
kaburga kenarlarından kasıklara kadar
olan ön bölgesi. **DK** 93; **M3** 258, 472
karını doyurmak geçinmek. **M3** 439

→ **karını tok**

karış a. Parmaklar birbirinden uzak
duracak biçimde gergin duran elde,
başparmak ile serçe parmağın uçları
arasındaki açıklık. **DK** 64

karışık sf. Düzensiz, dağınık, intizamsız.
DK 87; **M3** 88, 136, 195, 241, 321

karışıklık a. Karışık olma durumu,

teşevvüş. **M3** 274²

karışık sf. Herhangi bir karış boyunda
olan. **DK** 70, 96

karışma a. Karışmak işi. **M3** 11, 77, 98,
161, 316, 406², 409, 418⁴, 419², 421², 425,
427, 428, 432²

karışmak (-e) **1.** İki veya ikiden çok şey
bir araya gelip birbirinin içinde dağılmak,
birbirinin içine girmek. **YS** 48², 112; **DK**
63; **M3** 48², 67, 97², 98, 144², 375, 418²,
419, 423, 432, 476, 477, 507, 522; **2.**
(nsz) Açıklığını yitirmek, anlaşılması
güçleşmek. **M3** 98, 116, 148, 214, 418,
419², 525; **3.** Müdahale etmek, araya
girmek. **DK** 40, 165; **M3** 199, 418, 419,
438, 475, 484, 499, 511

karıştırmak (-i, -e) Karışma işini
yaptırmak. **DK** 50, 144, 158; **M3** 34, 40,
46, 91, 199, , 209, 376, 522, 528

karıştırılmak (nsz) Karıştırma işi
yapılmak. **DK** 153, 172; **M3** 316, 352,
416, 419²

karıştırılma a. Karıştırılmak işi. **M3** 121,
201, 316, 418

karlı sf. Üstünde kar bulunan. **YS** 15; **DK**
31

karma sf. Ayrı türden olan öğelerin
karıştırılmasıyla oluşmuş, muhtelit. **M3**
27, 321, 361, 408⁴, 420, 423, 424, 426,
446

→ **karmakarışık**

karmakarışık sf. Dağınık, düzensiz, çok
karışık. **M3** 235, 545 **karmakarışık**
olmak çok karışık duruma gelmek. **DK**
64², 160

karnaval a. Fr. Şenlik. **M3** 519

Karnera öz. a. 1930’lu yılların Dünya
ağır sıklet boks şampiyonu. “Karnera’yu
yere serer Tekirdağlı’mız.” **YS** 33

karnı tok *sf.* Maddi olarak herhangi bir eksiği olmayan. **karnı tok sırtı pek olmak** Geçimi iyi olmak, para sıkıntısı olmamak. **DK** 93

karpuz *a. Far. bit. b.* Kabakgillerden, sürüngen gövdeli parçalı sert yapraklı, sarı çiçekler açan bir bitki (*Citrullus vulgaris*). **M3** 260

Kars *öz. a.* Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 93, 305, 306

karşı *zf. (-e)* **1.** Doğru. **YS** 17, 35; **DK** 15, 50, 53², 54, 62; **M3** 21, 31⁵, 33, 43, 45, 70, 79, 97, 99², 101, 105, 110, 115, 121, 150, 164, 168, 174, 180², 184⁴, 186², 195, 199, 231, 241, 245, 247, 277, 279, 287, 298, 299, 302³, 307, 310², 312, 319², 320³, 323, 333², 345, 354, 363, 366, 368, 371³, 376, 380², 381, 382, 386, 387, 397, 423, 431², 437, 440, 445, 451, 462, 467, 470, 472², 473, 475, 481², 482, 484, 485, 488, 490, 491, 493³, 494, 510, 515, 528², 529, 531, 550, 552, 556²; **2.** *zf.* Karşılık olarak, mukabil **YS** 32; **DK** 97, 136; **2. a.** Ön, kat, huzur. **YS** 33, 78; **DK** 7, 20, 25, 28, 41, 43, 42², 61, 64, 84, 88, 89, 134, 138, 141, 152, 160, 163², 168, 173; **M3** 124, 128, 198, 320, 494; **3. a.** Bir şeyin, bir yerin, bir kimsenin, esas tutulan yüzünün ilerisi. **DK** 8, 63; **4. sf.** Bulunan yere göre önde, ileride olan. **DK** 6²; **5. sf.** Karşıt, zıt, muhalif. **M3** 26, 61, 62, 74, 78, 95, 116, 132, 137, 155, 174², 177, 200, 203, 241, 251, 255, 281, 290, 298, 330, 347, 349, 371², 387, 397, 421, 425, 443, 475, 478, 483, 499, 501, 523, 529 **karşı çıkmak** Bir düşünceye katılmamak, cephe almak. **M3** 390, 503 **(birine) karşı durmak** Direnmek, dayanmak. **M3** 162, 297, 310 **karşı gelmek** Başkaldırmak. **DK** 14, 111; **M3** 510 **karşı koymak** Boyun eğmemek. **M3** 30, 128, 162, 241, 470, 544 **karşı olmak** Birine veya bir düşünceye katılmamak, karşıt olmak. **M3** 51, 240, 401 **karşısına almak** Birinin düşünce ve tutumuna katılmadığını belli etmek. **DK** 55 **karşısına dikilmek** Karşıt olmak. **M3** 124, 525 **karşısında olmak** Cephe almak. "*Karşısında olmasaydı şanlı "Türk*

Budun"/ Belki gerçek olacaktı bir gün umudun" YS 33 karşısında parlamak Engel olmak. "Yedi ordu birleşip karşımızda parlarsa/ Onu kanla söndürüp parçalarız, yeneriz." **YS** 53

→ **karşı karşıya**

karşı karşıya *zf.* Yüz yüze. **DK** 30, 171; **M3** 329 **karşı karşıya gelmek** Birden karşılaşmak. **DK** 96

karşılama *(-i)* **1.** Karşılık olmak, denk gelmek, tekabül etmek. **M3** 46, 66, 123, 153, 524; **2.** Önlemek, durdurmak. **M3** 167

karşılanmak *(nsz)* Karşılama işi yapılmak. **M3** 33, 80, 531

karşılaşma *a.* Karşılaşmak işi. **DK** 113

karşılaşmak *(-le)* Karşı karşıya gelmek, rastlaşmak. **YS** 32, 33; **DK** 64, 114, 162; **M3** 24, 35, 87, 102, 200, 249, 253

karşılaştırmak *(-i, -le)* Karşılaştırma işini yaptırmak. **M3** 317, 458, 483

karşılık *a.* Bir davranışın karşı tarafta uyandırdığı, gerektirdiği başka davranış, mukabele. **DK** 67; **M3** 22, 125², 126, 243, 277, 303, 326, 339, 362, 364, 367, 375, 478, 483, 552², 553 **karşılık görmek** Cevaplanmak. "...cevap değil, birbirini tutmaz avâmi tekerlemeler ve örtülmek istenen küfürlerle karşılık gördü." **M3** 493 **karşılık vermek** Cevap vermek, yanıt vermek. **DK** 6, 20, 21, 135, 136, 172; **M3** 77, 81

karşılıklı *sf.* İki kişi veya iki topluluğun arasında geçen ve karşılaşılan harekete eş değer bir hareketle beliren, mütekebil. **M3** 13, 106

karşılıksız *sf.* Karşılığı olmayan. **M3** 447

karşıt *sf.* Nitelik ve durumları birbirine bütünü aykırı olan, zıt, kontrast. **M3** 416

kartal *a. hay. b.* Kartalgillerden, genellikle kızıl siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üzerinde kuran, iri, yırtıcı bir tür kuş(*Aquila*). **YS** 32, 34, 90, 95

Kartal Camisi *öz. a.* İstanbul'un Kartal ilçesi Kordonboyu mahallesinde bulunan tarihî bir cami. "*Birinci Cihan ve İstiklâl Savaşı gazilerinden emekli topçu albayı Cemal Aktoğu 4.8.1969'da hayata veda etti ve ertesi günü cenazesi Kartal Camisinden askerî törenle kaldırılarak toprağa verildi.*" **M3** 489

Kartal Hükümet Tabipliği *öz. a.* **M3** 490

Kartal *öz. a.* İstanbul iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 45

Kartal Din Vazifelileri *öz. a.* **M3** 489

kartpostal *a. Far.* Genellikle dikedörtgen biçiminde ince kartondan yapılmış, bir yüzü resimli, zarflı veya zarfsız gönderilen posta kartı, kart. **M3** 93

kasaba *a. Ar.* Şehirden küçük, köyden büyük, henüz kırsal özelliklerini yitirmemiş olan yerleşim merkezi, belde. **M3** 99, 111, 251, 260, 454², 276,

kasap *a. Ar.* Sığır, koyun gibi eti yenecek hayvanları kesen veya dükkânında perakende olarak satan kimse. **M3** 336, 550

kâse *a. Far.* Cam, çini, toprak vb.nden yapılmış derince çanak. **DK** 36, 70, 99, 88

kasım *a. Ar.* Yılın on birinci ayı, son teşrin, teşriniisanı. **DK** 41; **M3** 208, 421, 423, 485, 526, 527

Kasım *öz. a.* 1958 Irak Devrimi'nden sonra çağdaş Irak Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı (1914 - 1963). "*Tarihin en muhteşem budalası olan Roosevelt'in yardımcısı Wallace'ın ve Irak devlet başkanlığına kadar yükselip 1963'te karşı ihtilâlla öldürülen Kasım'ın da komünist*

oldukları neden sonra anlaşıldı." **M3** 319², 320², 417²

Kasım Küfrevi *öz. a.* Kürt asıllı Türk siyasetçi (1920- 1992). "*Demokrat Partinin ileri gelenlerinden Kasım Küfrevi ve Ağrı Mebusu Halis Öztürkde kürttüler.*" **M3** 381

Kasımpaşa *öz. a.* İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde bulunan tarihi semt. **M3** 49

kasırğa *a. 1. meteor.* Rüzgâr çizelgesinde hızı 64 veya daha fazla deniz mili olan ve kuvveti 12 ile gösterilen rüzgâr. **YS** 87; **2. mec.** Duyguların patlak verişi, büyük heyecan, coşku. **DK** 43; **M3** 13⁴, 46; **3. a.** Zorluk, güçlük, zahmet. "*Yüce dileğe doğru yine yürürüz yayan/ Yıldırımdan, tipiden, kasırgadan yılmayan,*" **YS** 53, 73

kasıt *a. Ar.* Amaç, istek, maksat. **M3** 17, 527 **kastetmek** *(-i)* Amaçlamak, amaç olarak almak. **DK** 29

kasıtlı *sf.* İsteyerek, bilerek yapılan, maksatlı. **M3** 58, 409, 473

kasıtsız *sf.* İsteyerek, bilerek yapılmayan, maksatsız. **M3** 473

kasidekâr *sf. Ar. + Far.* Kaside söyleyen. "*Bize Turkuvaz salonlarında hocalarına kasidekâr nutuklar söyleyen genç lazım değildir.*" **M3** 181

kaskatı *zf.* Kıpırdamaksızın, hareketsiz veya donmuş olarak. **DK** 22

kasket *a. Fr.* Genellikle erkeklerin giydiği, önü siperli başlık. **M3** 231³, 232

kasmak *(-i)* Kasları gergin duruma getirmek. **kasıp kavurmak** Çok zarar vermek, mahvetmek. **DK** 5

Kastamonu *öz. a.* Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **DK** 90; **M3** 144, 276, 549

kasten *(doğ.) kasden* *zf. Ar.* Kasıtlı, bile

bile, isteyerek. **M3** 130, 187, 321

kasıt *a. Ar.* Amaç, istek, maksat. **M3** 197
kastı olmak birine kötülük etme, zarar verme isteği beslemek. **M3** 119, 493

→ *kastetmek*

kastetmek (-i) *Ar. + T.* Amaçlamak, amaç olarak almak. **M3** 29, 30, 53, 69, 74, 120², 123, 383², 409, 419², 418, 420, 486, 498, 514, 516

kasti (*doğ.*) **kasdî** *sf. Ar.* Bilerek, isteyerek yapılan. **M3** 129

kasvetli *sf.* Sıkıntılı. **DK** 132

kaş *a. anat.* Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar. kaş çatmak Kızmak, öfkelenmek. **YS** 37, 80, 98; **DK** 137 **kaşı** (*veya kaşları*) **çatılmak** Öfkelenmek, kızmak. **DK** 7, 29, 33, 154

kâşane (*doğ.*) **kâşâne** *a. Far. esk.* Büyük, süslü köşk, saray vb. yapı. **YS** 135; **M3** 251

kaşarlanmak (*nsz*) Bir işte, bir hareketle çok deneyim kazanmak. **M3** 252

Kaşgarlı *öz. a.* Kaşgar halkından olan kimse. "...Kaşgarlı veya Kulcalı ile hatta neden Altaylı veya Sibiryalı ile aynı millet olmuyorum?" **M3** 405

kaşık *a.* Sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofraya aracı. **YS** 80; **M3** 419

kat *a.* **1.** Kez, defa, misil. **DK** 175; **M3** 132, 306; **2.** Bir yapıda iki döşeme arasında yer alan daire veya odaların bütünü. **DK** 88²; **M3** 448

→ *kat kat*

kat kat *zf.* Çok, pek çok. **M3** 146

katar *a. Ar.* Herhangi bir bakımdan bir bütün oluşturan şeylerin tümü, seri. "O

nasil bir yürüyüştür, ne yiğitler katarı/ Kun'u, Gök Türk'ü, Oğuz-Uygur'u, Kırgız, Tatar'ı..." **YS** 42

Katerin *öz. a.* Prut savaşı sırasında Baltacı Mehmet Paşa ile antlaşma yapan Çariçe. **YS** 24

katı *zf. esk.* Çok, aşırı derecede. **YS** 67, 122; **M3** 92, 203, 500

katılabilmek (-e, *nsz*) Katılma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 50

katılış *a.* Katılma işi. **M3** 35

katılma *a.* Katılmak işi. **M3** 236, 363, 475

katılmak (*nsz, -e*) **1.** Katma işi yapılmak. **DK** 54, 193; **M3** 267, 415, 420, 427; **2.** Bir topluluğa girmek, iştirak etmek. **M3** 18, 37, 144, 214, 215, 328, 343, 368, 408², 418, 420, 523, 549, 553²; **3.** Ortak olmak, benimsemek. **M3** 253²

kati *sf. Ar.* Kesin. **M3** 148, 183, 462, 508, 510

kâtip *a. Ar.* Yazman. **M3** 215

katil *a. Ar.* İnsan öldüren kimse, cani. **M3** 353, 364, 528

katillik *a.* Katil olma durumu. **M3** 361

katiiyen *zf. Ar.* Hiçbir zaman, asla. **M3** 100, 140

katlanabilmek (-e) Katlanma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 127, 327

katlanmak (*nsz*) **1.** Katlama işi yapılmak. **M3** 225, 227; **2.** (-e) *mec.* Hoş olmayan bir duruma, güç şartlara dayanmak, tahammül etmek. **YS** 22, 46; **M3** 137, 247, 252², 329, 390, 410

katlı *sf.* Katı veya katları olan. **DK** 88

katmak (-i, -e) Bir şeyin içine, üstüne veya yanına, niteliğini değiştirmek veya

niceliğini artırmak için başka bir şey eklemek, karıştırmak. **YS** 97; **M3** 30, 240, 287, 337, 510, 556

katmerli *sf.* Çok fazla olan, aşırı. **M3** 454

Katolik *öz. a. Fr. din b.* Hristiyanlığın mezheplerinden biri. **M3** 118, 468

katre *a. Ar. esk.* Damla **M3** 457²

kaval *a. müz.* Genellikle kamıştan yapılan, daha çok çobanların çaldığı, yumuşak sesli, üfleli bir çalgı. **DK** 112, 115, 116⁴, 117³, 118², 119, 120, 121⁶, 127, 130⁷, 132, 143, 145³, 146², 168, 170³, 173, 179⁶, 180

kavga *a. Far.* Düşmanca davranış ve sözlerle ortaya çıkan çekişme veya dövüş, münazaa. **DK** 32, 102; **M3** 126; **2. mec.** Herhangi bir amaca erişmek, bir şeyi elde etmek veya bir şeye karşı koyabilmek için harcanan çaba, verilen mücadele. **DK** 15; **M3** 43, 83, 103, 105, 107², 174, 212, 321, 322, 368, 376, 465, 466, 469, 481, 530, 548; **3. esk.** Savaş. **DK** 32 **kavga etmek** Birbiriyle atışmak, dövüşmek. **DK** 24

kavim (*doğ.*) **kavîm** *a. top. b.* Aralarında töre, dil ve kültür ortaklığı bulunan, boy ve soy bakımından da birbirine bağlı insan topluluğu, budun. **M3** 75², 149, 206, 448, 454, 458², 459², 528

kavram *a.* Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, konsept, nosyon. **M3** 57, 60, 116, 122, 383

kavramak (*-i*) **1.** Elle sıkıca tutmak. **DK** 10, 21, 28; **2.** Bir nesne veya düşünceyi her yönünü anlamak, iyice anlamak. **DK** 27, 52, 74, 97, 136, 166; **M3** 48, 63, 121, 268, 353, 364, 371, 428, 508

kavrama *a.* Kavramak işi, anlama, algılama. **DK** 156; **M3** 190

kavranmak (*nsz*) Kavrama işi yapılmak. **DK** 64; **M3** 95

kavrayabilmek (*-i*) Kavrama imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 73, 268, 364, 492, 498, 522

kavrayızsızlık *a.* Kavrayızsız olma durumu. **M3** 399

kavuklu *sf.* Kavuk giymiş. **M3** 209

kavun *a. bit. b.* Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki (*Cucum*). **M3** 260

kavurma *a.* Kendi yağıyla pişirilip kavrulduktan sonra yenilen veya dondurulup saklanan et. **DK** 42

kavurmak (*-i*) *mec.* Çok üzmek, yakmak, mahvetmek. **M3** 251

kavuşabilmek (*-e*) Kavuşma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 121², 163

kavuşmak (*-e*) Yokluğu çekilen veya çok istenen bir şeye erişmek, onu elde etmek. **YS** 107; **DK** 15, 43, 72, 73, 74, 75, 127; **M3** 84, 85, 88, 125, 235, 322, 508

kavuşma *a.* Kavuşmak işi, buluşma, telaki. **M3** 124, 376

kavuşturmak (*-i, -e*) Kavuşmasını veya kavuşmalarını sağlamak. **M3** 101, 114, 302, 508

kaya *a.* Büyük ve sert taş kütleli. **YS** 33, 34, 73; **DK** 52, 106, 118, 128³, 129, 146², 148³; **M3** 469

kaydırmak (*-i, -e*) Kaymasını sağlamak, kaymasına yol açmak. **DK** 27

kaygı *a.* Üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa. **YS** 107; **DK** 14, 42, 52, 54, 91; **M3** 26, 27, 41, 145, 273, 373, 390, 434, 490, 534

kaygılı *sf.* Kaygısı olan, üzüntülü. **DK** 123

Kayhanlılar *öz. a. tar.* Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan olup Ertuğrul Gazi

önderliğindeki boy. “Altmış yıl önce idadide okuduğun tarihle, Selçuk bakayâsı, Kayıhanlılar gibi meselelerin tartışılmayacağını bil de kendi ihtisas alanında kal ve mutlaka bir iş yapmak, bir şey yazmak istiyorsan Afrika’ya git de yeni kurulan Zenci cumhuriyetlerine anayasalar hazırla...” M3 428

kayık *a. den.* Kürek veya yelkenle yürütülen ufak tekne. DK 84, 94; M3 494

kayıp *a. Ar.* Kaybolma, yitme, yitim. DK 60, 156; M3 103, 469, 470

→ **kaybedilmek,** **kaybetmek,** **kaybolmak**

kaybedilmek (-i) *Ar. + T.* Kaybetme imkânı veya olasılığı bulunmak. M3 225², 305, 321, 466, 552

kaybettirmek (-i) Kaybetme işini yaptırmak. M3 317

kaybolmak (*nsz*) *Ar. + T.* Yitmek. YS 67, 116, 121; 2. DK 7, 8², 13, 36, 44³, 48, 82, 89, 107, 108, 109², 121, 175, 179; M3 46, 97, 114, 159, 355, 357, 372, 448, 484, 524, 546

kayış *a.* Bağlamak, tutmak veya sıkamak amacıyla kullanılan, dar ve uzun kösele dilimi. DK 6

kayıt *a.* Bir yere mal ederek deftere geçirme. M3 88, 135, 207, 237, 259, 504, 533

kaybetmek (-i) *Ar. + T.* Yitirmek. YS 75, 81, 107; DK 15, 31, 64, 69, 82², 153, 180; M3 70², 84³, 85, 86, 93, 102³, 115, 144, 145, 188, 195, 196, 198, 209², 225², 228, 237, 250, 302, 357, 331², 417², 418, 420, 430, 433, 439, 444², 476, 482, 544

→ **kaydedilmek,** **kaydetmek,** **kaydettirmek,** **kaydolmak**

kaydedilmek (*nsz*) *Ar. + T.* Kaydetme işi yapılmak, yazılmak. DK 41; M3 257, 359

kaydetmek (-i, -e) *Ar. + T.* Yazmak, bazı önemli noktaları tespit etmek. M3 358

kaydettirmek (-i) *Ar. + T.* Kaydetme işini yaptırmak, yazdırmak. M3 532

kaydolmak (-e) *Ar. + T.* Yazılmak. M3 538²

kayın *a.* Kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayınbirader, ini.

→ **kaynana**

kaynana *a.* Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne. DK 162²

kayıtlandırılabilirlik (-i) Kayıtlandırılma imkânı veya olasılığı bulunmak. “Çünkü millî ülküler zemin ve zamanla kayıtlandırılmaz.” M3 135

kayıtlı *sf.* Kaydı yapılmış, kayda geçirilmiş olan. M3 78

kayıtsız *sf.* İlgisiz. DK 59; M3 177, 345
kayıtsız kalmak önem vermemek, umursamamak. M3 223

→ **kayıtsız şartsız**

kayıtsız şartsız *zf.* Hiçbir şart ve bağı olmaksızın. M3 11, 107, 108, 258, 468

kayıtsızlık *a.* İlgisizlik. M3 178, 187

kayma *a.* Kaymak işi. M3 320

kaymak *mec.* Görüş, düşünce veya tutumunu değiştirmek. M3 311, 343

kaynak *a.* 1. Bir şeyin çıktığı yer, menşe. YS 45, 80; 2. Bir suyun çıktığı yer, kaynarca, pınar, memba, göz. DK 101, 19; 3. Herhangi bir bilim dalında yazılmış olan yazı veya eserlerin bütünü, literatür. M3 12³, 57, 62, 63², 154, 196, 207, 228, 244, 264, 380, 477, 502, 510², 515

kaynama *a.* Kaynamak işi. M3 408²

kaynamak (nsz) Coşmak, heyecanlanmak. **YS** 23; **DK** 72

kaynar sf. Çok sıcak **DK** 24⁴ **kaynar su giymiş gibi olmak** Herhangi bir sebeple ne yapacağını bilememek, çok şaşırarak. “*Deli Kurt , kaynar su giymiş gibi oldu.*” **DK** 154

kaynaşma a. Kaynaşmak işi. **M3** 28, 103, 110, 407, 418, 421

kaynaşmak (nsz, -le) Ayrılmayacak bir biçimde birleşmek. **M3** 12, 200, 407, 530

kaynaştırmak (-i, -le) Kaynaşmasını sağlamak. **M3** 375, 457, 525

kaynatmak (-i) Kaynamasını sağlamak. **M3** 240

Kayseri öz. a. Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 514, 549

Kayseri Cezaevi öz. a. Celâl Bayar, Faruk Nafiz Çamlıbel gibi önemli kişilerin yargılandığı Kayseri'de bulunan kapalı bir cezaevi. “*Çünkü Kayseri Cezaevinde kendisini lider tanıyan bir iki Türk mebus bulunduğu gibi mahbusluk hayatında kürtçe öğrenmeye başlaması da mim konulacak noktalardandır.*” **M3** 381

kaza a. Ar. 1. Can veya mal kaybına, zararına neden olan kötü olay. **DK** 33, 109; **M3** 443; **2.** İlçe, kaymakamlık. **M3** 112

Kazak öz. a. Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse. **M3** 36, 121, 122, 145, 164, 550²

Kazak Abdal öz. a. 17. yüzyılda yaşadığı varsayılan bir Türk halk ozanı. “*Hele Kazak Abdal'in: 'Kıldan köprü yaratmışım gelsin kullar geçsin deyü / Biz hele şöyle duralım, yiğit isen geç a Tanrı!...' Demesi apaçık bir küfür değil midir?*” **M3** 446

Kazak Mağcan öz. a. Kazak - Türk edebiyatının 20. yüzyıl başındaki önemli bir şairi. “*Sakarya boğuşması sırasında bizim için "Uzaktaki Kardeşime" diye şiir yazan Kazak Mağcan veya Kunuri şehitlerinin hatırasına mevlit okutarak ağlayan Japonya'daki Tatarlar benim milletimden değildir de Anadolu'daki Devşirme artıkları mı bendendir? "Bu da nerden çıktı? Bunu iddia eden mi var" diyeceksiniz.*” **M3** 405

kazan a. Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap. **DK** 24², 25, 26³, 27 ...**kazanında kaynamak** Aynı amaç çevresinde toplanmak. “*İslam kazanında kaynamayan ve sayıları 8-10 milyon tahmin edilen...*” **M3** 408², 469

→ **kazan mazan**

kazan mazan a. İkileme oluşturan bir söz öbeği. “*Ben elin pis çingenesine kazan mazan vermem!*” **DK** 26

Kazan Hanlığı öz. a. Karadeniz'in kuzeyinde İdil-Ural bölgesinde hüküm sürmüş bir Türk devleti (1437-1556). “*Mesela Kazan Hanlığının yıkılışı Türkistanın yıkılışına yol açmış, Kırım'ın çöküşü Türkiye'ye ağır kayıplara mal olmuştur.*” **M3** 103

kazanabilmek (-i) Kazanma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 74; **M3** 267, 289, 478, 547

kazanç sf. 1. Kazanmış olan. **M3** 44, 46, 59, 62, 191, 203², 311, 337, 362, 470, 540, 555²; **2.** Kazanç getiren, kazanç sağlayan. **M3** 212, 319

kazandırmak (-i, -e) Kazanmasını sağlamak. **DK** 16; **M3** 48, 430

kazanılmak (nsz) Kazanma işi yapılmak. **M3** 254, 330

Kazanlı öz. a. Tataristan'ın Kazan şehrinde olan kimse. “*...Tebrizli veya Genceli, neden Kırımlı veya Kazanlı,*

Taşkentli, Kaşgarlı veya Kulcalı ile hatta neden Altaylı veya Sibiryalı ile aynı millet olmuyorum?” M3 405

kazanma *a.* Kazanmak işi. **DK** 52; **M3** 106, 236, 369, 394

kazanmak *(-den)* **1.** Yenmek, galip gelmek. **YS** 77; **DK** 72, 75²; **2.** *(nsz)* Olumlu, iyi bir sonuç elde etmek **M3** 24, 37, 43, 70, 78, 83, 84⁴, 85, 86, 87, 89, 133, 134, 150, 158, 181,189, 199, 203, 234, 239, 246, 250, 251, 252², 263, 265, 328, 330, 336, 3433, 54, 369, 370, 376, 410, 434, 451, 476, 478, 517, 525, 532, 536, 544; **3.** *(-i)* Kazanç sağlamak. **M3** 344

kazara *zf. Ar. + Far.* Kaza sonucu, yanlışlıkla, bilmeden, kazaen, ezkaza. **DK** 109

kazasker *a. Ar. tar.* İlmiye sınıfının yüksek derecesinde bulunan devlet görevlisi. **DK** 90, 92

kazık *a.* Toprağa çakılmak için hazırlanmış, ucu sivri demir veya ağaç. **DK** 178

Kâzım Alöç *öz. a.* Irkçılık - Turancılık Davası'nın savcısı, askeri hâkim, yüzbaşı. “*Turancılığın ne olduğunu bir türlü anlamayan mahkeme heyetine ve bile bile Türkçülük düşmanlığı yapan savcı ve müteveffa Kâzım Alöç'e Türkçülük gerçeğini anlatmak içindi.*” **M3** 61

Kazım Kara Bekir *öz. a.* Türk asker ve siyasetçi (1882 - 1948). “*Kazım Kara Bekir Paşa'nın yetiştirdiği çocuklar arasında aslı ermeni olan birinin yüksek tahsilini bitirdikten sonra ihanet ettiğini hepimiz işittik.*” **M3** 142, 265

Kâzım Karabekir Paşa *öz. a. bk.* **Kâzım Kara Bekir.** **M3** 516

kazımak *(-i)* **1.** Tıraş etmek. **M3** 394; **2.** *(-i)* bir daha ortaya çıkamayacak biçimde yok edilmek. “*Bu idareler komünizmi, komünistleri öldürerek değil, millî şuur ve heyecanı şahlandırarak komünistleri iş*

başından uzaklaştırarak kazımışlardır.” M3 334, 463

kazınmak *(nsz)* Kazıma işi yapılmak. **M3** 382

kazma *a.* Toprağı kazıp kaldırma, düzeltme vb. işlerde kullanılan ağaç saplı demir araç. **M3** 258

kazmak *(-i)* Herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak. **YS** 110

keçe *a.* Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş. **DK** 7², 10², 17, 113², 127, 162², 178, 180²

keçi *a. hay. b.* Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan (*Capra hircus*). **DK** 150; **M3** 386, 529

→ *keçi yolu*

keçi yolu *a.* Patika. **DK** 107, 145

keder *a. Ar.* Acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ızdırap, tasa. **YS** 35, 83; **DK** 48, 92, 103, 165; **M3** 107 **keder etmek** Üzüntü duymak, acı duymak, ızdırap çekmek. **YS** 32; **DK** 15 **kederinden dağlara düşmek** Çokça hüznülenmek. “*Kederinden dağlara düşmüş.*” **DK** 72

kederli *sf.* Acılı, üzüntülü, mükedder. **DK** 41, 44

kefe *a. Ar.* Terazi gözlerinden her biri. **YS** 42

Kefeli Han *öz. a. bkz.* **Kefeli Hanı.** **M3** 275

Kefeli Hanı *öz. a.* **M3** 275

kefen *a. Ar.* Ölünün gömülmeden önce sarıldığı beyaz bez, kefen bezi, yakasız gömlek, yakasız mintan. **YS** 21, 41

kefensiz *sf.* Kefene sarılmamış. **YS** 9

kehanet *a. Ar.* Bir olayın gerçekleşeceğini önceden bilme, kâhinlik, ön deyi, prediksyon. **M3** 493, 535

kekelemek (*nsz*) Damak sesleriyle başlayan kelimeleri ve heceleri tekrarlayarak ve keserek konuşmak. **DK** 80

kelebek *a. hay. b.* Pul kanatlılardan, vücudu, kanatları ince pullarla ve türlü renklerle örtülü, dört kanatlı, çok sayıda türleri olan böceklere verilen genel ad. **DK** 99

kelime *a. Ar.* Anamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük. **DK** 9; **M3** 11³, 27², 34, 43, 57², 60³, 73³, 101, 120, 121, 122, 123, 124, 136, 139, 212³, 215, 234, 235, 241, 243², 260, 275, 277, 280, 283, 304, 335, 339², 343², 357, 358², 359, 388³, 407, 423², 432, 458, 470, 460, 497, 507², 514, 525³, 526, 531²

kelimelik *sf.* Kelimededen oluşan. **M3** 205, 386, 529

kelle *a. Far. tkz.* Baş, kafa. **(birinin) kellesini uçurmak** kafasını keserek koparmak. **DK** 173

Keltler *öz. a.* Tarihöncesi ve ilkçağ döneminde Avrupa'da yaşayan ve günümüzde altı ulustan oluşan bir halk. "...Keltler ağzında iyice bozulup değişen Lâtineden çıkma kaba bir dille konuşan bir halk peyda olmuş..." **M3** 406, 418²

Kemal Badıllı *öz. a.* Kürtler ve Kürtçe üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen avukat, eski milletvekili (1923 - 1975). "Bunlardan birini yazan Kemal Badıllı bugün mebustur. Partisine uğurlu olsun." **M3** 527

kemal (*doğ.*) **kemâl** *a. Ar.* Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik, erginlik, eksiksizlik. **M3** 449, 460

Kemalist (Kemal Atatürk'ün adından) *sf.* Atatürkçü. **M3** 233, 234⁵, 234³, 236³, 237, 287², 288³, 289², 290³,

291⁴, 292, 293

Kemalizm *öz. a.* Atatürkçülük. **M3** 45, 235³, 236⁴, 288², 519

keman *a. Fr.* müz. Dört teli olan, çenenin altına dayayarak çalınan yaylı saz.

→**keman yayı**

keman yayı *a. müz.* Kemana takılıp ses vermeyi sağlayan tel, arşe. **M3** 210

kemancı *a.* Keman yapan veya çalan kimse. **M3** 206, 208

kemançe *a. müz. Far.* Yayla diz üzerinde çalınan, kemana benzer, üç teli olan küçük bir çalgı, kemaçe. **YS** 111³, 112³

kemer *a. Far.* Bele dolayarak toka ile tutturulan, kumaş, deri veya metalden yapılan bel bağı. **DK** 26, 51, 73, 86, 118, 171

kemik *a. anat.* İnsanın ve omurgalı hayvanların çatisını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı. **YS** 13, 71; **DK** 44, 60, 74, 166; **M3** 171, 492 **kemiğine (veya kemiklerine) işlemek** Duygulanmak, etkilenmek, dokunmak. "Yanıklık kemiğe işledi/ Ateş düşesi gönlüm..." **DK** 122 **kemiklerini kırmak** Birini çok dövmek, aşırı dayak atmak. **DK** 135

kemirici *sf. mec.* Bir şeyin içine işleyerek onu harap etme özelliği olan. "Yine o anda, biraz önceki gönül rahatlığının yerini kemirici bir iç acısı aldı." **DK** 127

kemirmek (-i) *mec.* Bir şeyin içine işleyerek onu harap etmek. **M3** 318

kemiyet *a. Ar. esk.* Nicelik. **M3** 111

kenar *a. Far.* Bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, kıyı, yaka. **M3** 259, 510 **kenara atmak** bir şeyin üstünde durmamak, önemsememek. **M3** 235 **kenara itmek** Bir şeyin üstünde durmamak, önemsememek: "...ihtirasları

uğruna milleti mahva sürüklerken tek kurtuluş ilâcı demokrasiyi kenara itmektir.” M3 546

kendi *zm.* İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, zat. **YS** 10, 14, 16, 22, 25, 27, 29, 41, 42, 48, 65, 88, 91, 121, 123; **DK** 5, 6⁴, 7, 8³, 9, 10, 11, 14³, 15⁵, 16³, 17², 19, 21, 22², 23³, 24², 25³, 28, 30², 31², 32⁴, 33, 34, 35, 37, 38, 39³, 40, 74, 41, 43⁴, 44³, 45, 46², 49, 50⁷, 51³, 52⁴, 53², 55², 56³, 58, 59², 60², 61, 64⁴, 65², 66, 68², 69, 70², 71², 72, 74, 76³, 81, 82, 84, 88, 89, 90², 91⁴, 94², 101, 103, 106⁴, 107², 111, 114, 115, 116², 119, 120², 121², 123², 125, 127, 128, 129⁴, 131², 132³, 134, 135², 136, 137³, 138², 139², 141², 142, 143, 144², 146³, 147, 148, 146², 150, 151, 155, 156, 157, 158, 159, 160², 161, 162, 163², 164, 167, 168², 170², 171³, 173, 174³, 175, 176², 177⁴, 178², 179⁴, 180⁶, 181³, 182; **M3** 12, 18, 22, 24, 27, 30, 35, 36, 40³, 45, 46⁴, 49², 53, 54, 60², 63³, 64, 66³, 69, 71, 73, 74, 75, 78⁴, 79, 80³, 83, 87³, 91, 92³, 96, 97², 98, 99², 100², 102, 105, 107, 109², 112³, 113², 114, 116², 119, 121, 122, 124², 125⁶, 128, 130, 131, 133, 134, 143, 144², 145², 148, 149, 153, 154, 155, 157², 159², 163, 164³, 168, 169, 173, 174², 178, 181, 183², 185, 186, 189², 190², 195², 197², 198², 199³, 200, 201³, 207, 208², 209⁴, 214, 215, 217, 220, 225², 226, 227³, 228, 231, 234, 235², 236², 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 255³, 258, 264, 269, 270, 271, 278, 281, 283, 285³, 288, 289³, 290³, 291⁴, 292, 293², 298⁴, 299, 301, 302, 303², 306, 309, 311, 316, 317², 318², 319³, 320, 321², 322, 325, 327, 328², 329², 333, 336, 337, 339, 340³, 342, 348, 349², 351², 353, 354³, 357², 358³, 359, 362, 366, 369², 372², 373³, 376, 381³, 382, 386, 387², 393, 394, 396², 403, 406², 409², 410⁶, 416², 417⁵, 419², 419, 421, 423⁴, 424⁴, 425², 426, 427², 428, 430, 431, 435, 436², 439, 440, 441, 443, 444², 445³, 446, 447, 449, 451, 452, 453, 454², 455⁶, 461², 463³, 465, 469², 473³, 474², 476², 477⁴, 482, 485², 486, 487³, 488², 493, 498, 500², 502², 503, 504², 505², 508², 510³, 511, 514, 520⁴, 521², 522³, 526³, 527, 530, 534², 536⁵, 542², 543, 544³, 545, 548, 551, 553, 554,

555², 556 **kendi alamamak** istemeyerek bir işi yapma durumuna girmek. **M3** 352, 382, 430, 501 **kendi göbeğini kendi kesmek** gereksinim duyduğu yardım, başkalarınca esirgendiğinde işini kendi görmek. **M3** 253 **kendi gözündeki mertegi görmeden başkasının gözündeki çöpu görmek** “Kendinde bulunan büyük kusurları görmezlikten gelip başkalarının küçük kusurlarını dedikodu konusu yapar.” anlamında söz. “*Kendi gözündeki mertegi görmeden başkasının gözündeki çöpu görmek.*” **M3** 79 **kendinden geçmek** Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek, bayılmak. **YS** 90; **DK** 108, 118, 174, 179, 207; **M3** 114, 195, 421, 463 **kendine dönmek** Akli başına gelmek. “*Deli Kurt! Senden umudu kesmişim, diyen sesiyle yine kendine dönmüş ve Çakır kendisine eni konu çökmüş, kocamış gibi görünmüştü.*” **DK** 168 **kendine gel!** *tkz.* “Akli başına topla” anlamında bir uyarma sözü. **YS** 22, 25 **kendine gelmek** 1. Ayılmak. **DK** 27, 35, 139, 107; 2. akli başına gelmek. **DK** 123; **M3** 245, 534 **kendini alamamak** İstemeyerek bir işi yapma durumuna girmek. **DK** 6, 101, 103, 177 **kendini avutmak** Oyalanmak. **YS** 32 **kendini beğendirmek** Başkalarına hoş, iyi, yetenekli görünmek. **M3** 15, 24 **kendini bilmek** akli ve muhakemesi yerinde olmak. **M3** 347 **kendini göstermek** Ortaya çıkmak, belirlemek. **M3** 233, 466 **kendini kaptırmak** Uğraşmaya başladığı bir işten kendini kurtaramamak. **DK** 50, 112; **M3** 396 **kendini kaybetmek** Aşırı duygulanma dolayısıyla çevrede olup bitenin farkına varamamak. **M3** 365 **kendini toparlamak** (veya **toplamak**) Herhangi bir konuda eskiden kötü olan durumunu düzeltmek. **DK** 19, 163 **kendini tutmak** Kendine hâkim olmak. **DK** 36

→ **kendi kendine**

kendi kendine *zf.* Kimseye danışmaksızın. **DK** 9, 103, 127, 137, 138; **M3** 197, 201, 216, 349, 505, 507, 509

kendiliğinden *sf. top. b.* Dış etkilerin

zorlaması olmadan iç sebeplerle oluşan. **M3** 460, 484, 499

kendince *zf.* Kendine göre, kendi bakımından. **YS** 40

kepazelik (*doğ.*) **kepâzelik** *a.* Kepaze olma durumu veya kepazece davranış, maskaralık, rezalet. **M3** 158, 159²

kepenek *a.* Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük, aba. **DK** 5², 7, 10², 20, 88, 147

kere (*doğ.*) **kerre** *a. Ar.* Kez, yol, defa, sefer. **YS** 41, 51, 52², 123; **DK** 27, 31, 32, 63, 99; **M3** 12, 61, 158, 164, 303³, 343, 496, 497, 535

keramet (*doğ.*) **kerâmet** *a. Ar.* Olağanüstü durum. **DK** 19; **M3** 344, 396, 438, 443², 444, 445², 497

kerâmet sahibi *sf.* Keramet gösterebilen (kimse). **DK** 19, 59

Kerbela *öz. a.* Hz. Hüseyin'in türbesinin bulunmasından dolayı kutsal sayılan şehir. "Bizim için Hüseyin'in Kerbela'daki ölümü değil, Kür Şad'ın Çin'deki, Genç Osman'ın İstanbul'daki ve Osman Batur'un Altaylardaki ölümü daha ilgi çekici, daha acıklı ve daha şanlıdır." **M3** 469

kerem *a. Ar. esk.* Bağış olarak verme, iyilik, cömertlik, eli açıklık, lütuf. **YS** 47

Kerkük *öz. a.* Kuzey Irak'ın doğusunda tarihî bir şehir. "Batı Trakya Türkleriyle, Kerkük Türkleriyle, neden bu kadar ilgileniliyor?" **M3** 37², 55, 121, 396, 397

kerpiç *a. 1.* Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla. *2. sf.* Bu tuğladan yapılmış. **M3** 251

kerte *a. mec.* Derece, radde **DK** 40

kervan *a. Far. esk.* Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı.

YS 89

kesafet *a. Ar. esk.* Yoğunluk. **M3** 239

kese *sf. Far.* Bu küçük torba miktarında olan. **DK** 12², 17, 88², 93; **M3** 153, 250

kesebilmek (*-i*) Kesme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 74

kesik *sf.* Kısa. **YS** 15

kesilme *a.* Kesilmek işi. **M3** 231

kesilmek (*nsz*) 1. Sona ermek. **YS** 111; **DK** 117; 2. Kesme işi yapılmak. **DK** 134; **M3** 78, 504

kesim *a. 1.* Bölge. **M3** 232; 2. *hlk.* Pazarlık, anlaşma. **M3** 362

kesin *sf.* Şüphe ve duraksamaya yer bırakmayan veya geri dönülme, değişmez, mutlak, katı, maktu. **M3** 39, 78, 302, 317, 348³, 366, 375², 403426, 446, 459, 460, 466, 491, 495, 512, 536 **kesin olarak** kesinlikle. **M3** 42, 275, 276, 343, 419, 432

kesinlikle *zf.* Kesin bir biçimde, kesin, kesin olarak, kesinkes, yüzde yüz, her hâlde, her hâlükârda, mutlak, mutlaka, katiyen. **M3** 124, 502

kesintisiz *sf.* Aralıksız **DK** 95

keskin *sf. 1.* Çok kesici, iyi kesen. **YS** 122; **DK** 17, 109; 2. *mec.* Etkili, sert. **DK** 62, 121, 128, 155; 3. *mec.* Dikkatli. **M3** 534 **keskin olmak** Etkilemek. "Hız verecek biricik şey ona savaştır!// Keskin olur likörlerden ayranla kırmız..." **YS** 33

→ **keskin bakış, keskin nişancı**

keskin bakış Çok etkili bakan (kimse) **YS** 62, 87; **DK** 48, 49, 52

keskin nişancı *a.* Silahla hedeflediği noktayı ustalıklı vuran kişi. **DK** 15; **M3** 230

keskinleştirmek (-i) Keskin duruma getirmek. **DK** 24

keskinlik a. Keskin olma durumu. **DK** 178

kesmek (-i) **1.** Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak. **DK** 25, 146; **M3** 472, 550, 555; **2.** Dibinden ayırmak. **M3** 17; **3.** (nsz) Ara vermek. **DK** 50 **kestirip atmak** Ayrıntılı düşünmeden kesin yargıya varmak. **M3** 399

kestirmek (-i) **1.** Kesme işini yaptırmak **M3** 223; **2.** Akıl yolu ile gerçeğe yakın bir yargıya varmak, tahmin etmek. **DK** 173; **M3** 113, 323, 353

kestirebilmek (-i) Kestirme imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 163; **M3** 212

keşif a. Ar. Ortaya çıkarma, meydana çıkarma.

→ **keşfetmek**

keşfetmek (-i) Ar. + T. Var olduğu bilinmeyen bir şeyi bulmak. **DK** 90; **M3** 213

keşfiyat ç. a. Ar. Keşifler. **keşfiyat yapmak** Var olduğu bilinmeyen bir şeyi bulmak. "...O teşkilat ve kanunları, o keşfiyatı yapan birisi hakikaten delirerek ..." **M3** 292

keşke ünl. Ar. Dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek 'ne olurdu' anlamında özlem veya pişmanlık bildiren bir söz, bari, keşki. **DK** 108, 110; **M3** 54

kevkeb (doğ.) **kevgeb** a. Ar. Yıldız. **M3** 457

Kevser öz. a. Ar. din b. Cennette bulunduğu inanılan kutsal ırmak, havuz veya çeşme. **YS** 107; **M3** 500

Keyânîler öz. a. Milâttan önce 900-775'te İran'da hüküm süren bir hanedan. "Ey Asurîler ve Keyânîlerin cihangirlik

zamanından pişdar, kahraman askerleri olan arslan Kürtler!... Beşyüz sene yattınız. Yeter artık." **M3** 455

keyif a. Ar. Rahat, huzur, afiyet. **DK** 42; **M3** 18, 445 **keyfe dalmak** Mutlu ve huzurlu olmak. "Her biri bir derde veya keyfe daldı." **M3** 167 **keyfi yerine gelmek** Neşelenmek. "Demîn içtiğin pınar suyu seni böyle acıktırdı. Çakar'ın keyfi yerine gelmişti." **DK** 104 **keyfine diyecek olmamak** Mutlu ve huzurlu olmak. **DK** 86 (**birinin**) **keyfini yapmak** Her türlü istek ve dileği yerine getirmek. **M3** 159

→ **keyfi yerinde**

keyiflenmek (nsz) Keyifli duruma gelmek, neşelenmek. **DK** 41

keyfi yerinde sf. mec. Neşesi, sağlığı yerinde olan (kimse), keyfi yolunda. **keyfi yerinde olmak** Sağlığı, neşesi, mutluluğu bulunmak. **DK** 75, 124

keyfilik a. Keyfi olma durumu. **M3** 353

keyfince zf. İsteğine göre, nasıl isterse, dilediğince, keyfine göre, gönlünce. **M3** 228

keyfiyet a. Ar. esk. Nitelik. **M3** 111, 131

keza zf. Ar. Aynı biçimde. **M3** 147

Kıbrıs öz. a. Akdeniz'in Sicilya ve Sardinya'dan sonra üçüncü büyük adası. **M3** 27, 31, 37³, 40, 55, 58², 121, 129, 131, 203⁴, 229, 230⁴, 245, 247, 280, 282, 283, 331, 439², 473

Kıbrıslı öz. a. Kıbrıs halkından olan kimse. **M3** 80², 439

kıdemli sf. Bir işte eski ve deneyimi çok olan. **M3** 516

kıl sf. Keçi tüyünden yapılmış veya dokunmuş olan. **DK** 150, 151 **kılını (bile) kıpırdatmamak (veya oynatmamak)** bir olay karşısında ilgisiz kalmak, en küçük

bir tepki göstermemek. **M3** 236

kılavuz a. Yol gösteren, tarihî ve turistik yerleri gezerken bilgi aktaran kimse, rehber. **M3** 83 **kılavuz yapmak** Yol göstermek, rehberlik etmek. “*Yok sayıp sen de bu rûhsuz sürüyü/ Kılavuz yap ebedî Gök Börü’yü.*” **YS** 40

kılavuzluk a. Kılavuz olma durumu veya kılavuzun işi, rehberlik. **DK** 10, 87; **M3** 84

kılıç a. Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah. **YS** 10², 11², 32, 35, 77, 87, 103², 107; **DK** 15, 17, 18, 19, 20², 20⁴, 21⁵, 23, 37, 39, 53, 63, 64⁴, 92, 117, 97, 122, 142, 144, 156, 168, 172⁴, 173¹⁰; **M3** 13, 75², 88, 189, 190, 191², 206, 286, 430², 437 **kılıç çalmak** Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek. **YS** 95 **kılıç çekmek** Saldırmak veya selamlamak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak. **YS** 74; **DK** 20, 172 **kılıç kına girmek** Savaşı bırakmak, savaştan vazgeçmek. “*Dedi. “Kılıç kına girsin/ Ben güneşim, sen de karsın!”*” **YS** 103 **kılıç kınından çıkmak** Kılıç çekmek. “*Görmüyorsan gönlümüzün içini, körsün/ Kılıçlarımız kınlarından çıkmayagörsün!”*” **YS** 32 **kılıç sallamak** Kılıç ile dövüşmek, düşman üzerine kılıçla saldırmak. **M3** 143 **kılıç savurmak** Kılıç ile dövüşmek, düşman üzerine kılıçla saldırmak. “*...Bu Türkmen atlılarının arasında Bayazıd’a karşı ok atıp kılıç savurmuşlardır.*” **M3** 431 **kılıç yemek** Yaralanmak. “*Boynu ile omuzu arasına kılıç yiyen Çaparçoğlu, önce dimdik durdu.*” **DK** 21, 255

Kılıç Ali öz. a. Türk asker ve siyasetçi (1889 - 14 Temmuz 1971). “*Aynı mecliste bulunmak, yani sofrada oturmak eşitlik sağlasaydı Cevat Abbas’ın, Recep Zühtü’nün, Kılıç Ali’nin de Atatürk’le eşit olması icab ederdi.*” **M3** 515

Kılıç Arslan [I] öz. a. Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah’ın oğlu ve ikinci Türkiye Selçuklu sultanı (1079 - 1107). “*Haçlı savaşlarının kahramanları olan*

Danışmentli Melik Gazi ve Selçuklu Birinci Kılıç Arslan, Birinci Mesud, İkinci Kılıç Arslan da millî mukaddesatımız arasındadır.” **M3** 444², 445

Kılıç Arslan [II] öz. a. 1113-1192’te yaşamış Türkiye Selçuklu Devleti sultanı. “*Kılıç Arslan! Kâfirlere bir sor ki nasıldır Kılıç Arslan! İnsanlar yüksekte tutan...*” **YS** 24, 34, 110²

kılıçlı sf. Kılıç taşıyan. **DK** 171

kılık a. Bir kimsenin giyinişi, dış görünüşü, üst baş. **DK** 85², 94, 110, 144, 166², 168²; **M3** 107, 189, 277, 396, 452, 543 **kılığına girmek** Biri gibi giyinmek. **DK** 56; **M3** 110

→**kılık kıyafet**

kılık kıyafet a. Üst baş ve dış görünüş, kisve. **M3** 351

kılıklı sf. Herhangi bir kılıkta olan, kıyafetli. **DK** 26, 87; **M3** 365

kılıksız sf. Giyimi düzgün olmayan, sünepe, kıyafetsiz, süfli. **DK** 25

kılma a. Kılmak işi. **DK** 164

kılmak yar. Etmek, yapmak. **YS** 40; **DK** 118, 164; **M3** 29, 437

kımıldama a. Kımıldamak işi. **M3** 185

kımız a. Kısırak sütünün mayalanmasıyla yapılan, az alkollü, ekşi bir Türk içkisi. **YS** 33, 47, 81; **DK** 159³, 160², 163, 167²; **M3** 163

kın a. Bıçak, kılıç vb. kesici araçların kabı. **YS** , 32 74, 107; **M3** 75, 130

kınayabilmek (-i) Kınama imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 364

Kıpçak öz. a. tar. XI-XV. yüzyıllarda, Hazar ve Karadeniz’in kuzeyindeki bozkırlarda, Mısır ve Suriye’de yaşamış bir Türk boyu, Kuman. **M3** 140², 367

kıyrdama *a.* Kıyrdamak, kıyrdanmak işi. **DK** 9, 38

kıyrdamak (*nsz*) Kıyrdamak, sürekli ve hafifçe oynamak, kıyrdanmak. **DK** 117, 129, 163

kıyrdanış *a.* kıyrdanma işi. “*Türkçü kıyrdanışlar ve davranışlar o çetin imtihanın sonuçlarıdır.*” **M3** 110, 385

kıyrdanma *a.* Kıyrdanmak işi veya durumu. **M3** 326

kıpkırmızı *sf.* Her yanı kırmızı. **YS** 15

kıpkızıl *sf.* Her yanı kızıl, çok kızıl. **YS** 17; **M3** 315, 320

kır (I) *a.* 1. Beyazla az miktarda siyah karışmasından oluşan renk. **DK** 63

kır (II) *a.* Şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer. **YS** 115; **DK** 35, 49; **M3** 110, 141, 417

kıran *sf.* Kıрма işini yapan (kimse).

→ **kıran kırana**

kıran kırana (*doğ.*) **kırankırana** *zf.* Bütün gücünü ve ustalığını kullanarak. **M3** 365, 438

M3 302

kırat *a.* *Ar. mec.* Nitelik, değer, düzey, seviye. **M3** 390

Kırat *öz. a.* Çakır'ın kullandığı atın ismi. **DK** 15, 151

kırbaç *a.* Tek parça deri veya uzun esnek bir değneğin ucuna sıırım bağlanarak yapılmış vurma aracı. **DK** 5

kırçıl *sf.* Kırışmaya başlamış, kır renkli. **DK** 63

kırgın *sf.* Bir kimseye gücenmiş, gönü kırılmış olan. **M3** 106, 129, 186, 281, 326, 386², 419, 529²

kırgınlık *a.* Kırgın olma durumu. **M3** 307, 310, 451

Kırgız *öz. a.* Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse. **YS** 42, 96; **M3** 36, 121, 144³, 398, 454²,

Kırgızistan *öz. a.* Orta Asya'da bir ülke. “*Meselâ Polonya'nın bağımsızlığı Sovyetler Birliği içindeki Kırgızistan'ın bağımsızlığından nihayet biraz daha fazlaca idi.*” **M3** 326

kırıcı *sf. mec.* Kaba, sert, çevresindekileri inciten (davranış, söz vb.). **M3** 282, 441, 498

kırık *meç.* Gücenmiş, üzgün. **YS** 112 **M3** 114

→ **kırık dökük**

kırık dökük *sf.* Eski, sağlam olmayan, çürük, değersiz **DK** 37

kırıklık *a.* Kırgınlık. **M3** 521

kırılma *a.* Kırılmak işi. **M3** 78

kırılmak (*nsz*) Kıрма işine konu olmak, bir veya birçok parçaya ayrılmak. **YS** 69, 112; **DK** 28, 74, 75, 173²; **M3** 114, 211, 546

Kırım *öz. a.* Karadeniz'in kuzeyinde Kırım yarımadası üzerinde bulunan ülke. “*Bizim için Endülüs'ün düşmesi değil, Kazan'ın, Kırım'ın, Türkistan ve Azerbaycan'ın kaybı meseledir.*” **M3** 42, 55, 60, 94, 103², 105, 107, 366², 367², 368², 410, 469, 471

Kırım Tatarları *öz. a. bk. Kırım.* **M3** 367

Kırım Türk Hanlığı *öz. a.* 1441-1783'te Kırım'da hüküm sürmüş Kırım Tatar Devleti. “*1475'de Kırım Türk Hanlığını aldı.*” **M3** 292

Kırımli *öz. a.* Kırım Türkleri halkından

olan kimse. **M3** 121, 405, 408

kırıntı *a. mec.* Eser, iz, belirti. **M3** 250

kırışma *a.* Kırışmak işi. **DK** 64

kırışmak (*nsz*) Bir yüzeyin düzgünlüğü bozulmak, kırışık oluşmak. **DK** 33, 69, 98

kırk *sf. mat.* Dört kere on, otuz dokuzdan bir artı. **YS** 29, 32, 33, 34, 47, 125; **DK** 9, 11, 37², 52, 96, 97², 111, 116; **M3** 18, 19, 31², 52², 58, 60², 63³, 65, 68, 84, 86, 100, 110², 111⁴, 130⁴, 131⁴, 132⁴, 133, 146, 189, 203, 213, 236, 264, 274, 303³, 304, 306², 311, 343, 346², 362, 369, 382, 385, 407, 415², 426², 433⁴, 434², 435, 453, 455³, 482², 494, 508, 525², 530, 537, 550³, 551, 554, 556 **kırklara karışmak** Manevi güç sahibi olup bulunduğu yerden ayrılıp gitmek, gittiği yeri bildirmemek, görünmez olmak. "Neredeydin be Deli Kurt ? Kırklara mı karıştın ?" **DK** 123

→ **kırk yıl**

kırk yıl *zf.* Çok uzun süre.

→ **kırk yılda bir**

kırk yılda bir *zf.* Çok seyrek olarak. **DK** 98²

kırma *a.* Kırmak işi. **M3** 79, 360

kırmak (*-i*) **1.** Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak. **DK** 145; **M3** 379, 484; **2.** Dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek. **DK** 102; **M3** 420, 506, 521; **3.** (*-e*) *mec.* Yok etmek. **DK** 14 **kırıp geçirmek** tuhaf söz ve davranışlarla herkesi çok güldürmek. **M3** 348

kırmızı *a. Ar.* Al, kızıl renk. **M3** 367

kısa *sf.* **1.** Ayrıntısı çok olmayan. **DK** 39; **M3** 122, 159, 325; **2.** *sf.* Az süren, uzun olmayan. **DK** 90, 98, 114, 129, 134², 142, 150, 174, 180; **M3** 62, 98, 110, 112, 114, 115, 170, 200, 302, 351, 499, 552; **3.**

Boyu, uzunluğu az olan, uzun karşıtı. **DK** 62², 77; **M3** 237, 440 **kısa kesmek** sözü uzatmamak. **DK** 172

kısaca *zf.* Kısa olarak, özetle, hülasa. **DK** 118, 138, 155, 159, 169; **M3** 334, 389,

kısacası *zf.* Kısa söylemek gerekirse, sözün kısası, elhasıl, velhasıl, velhasılıkelam. **M3** 23², 354, 439, 461

kısaltma *a.* Kısaltmak işi, taksir. **M3** 73

kısım *a. Ar.* Parçalara ayrılmış bir şeyin her bölümü, bölük, kesim. **M3** 30, 130, 150, 164, 187, 234, 256, 260, 285, 306, 357, 362, 407, 408, 413, 434, 455, 489, 500²

kısır *sf. mec.* Verimsiz, yararsız, sonuçsuz. **YS** 51; **M3** 116, 196

kısırlık *a. mec.* Verimsizlik, akamet. **M3** 116

kıskanmak (*-i, -den*) Sevgide veya kendisiyle ilişkili şeylerde bir başkasının ortaklığına, üstün durumda görünmesine dayanmamak. **DK** 144; **M3** 159, 317

kıskanç *sf.* Kıskanma huyunda olan (kimse), güncü, haset, hasetçi, hasetli, hasut. **M3** 271

kıskançlık *a.* Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takımlan olumsuz tutum, güncülük, hasetçilik, hasetlik, hasutluk. **M3** 78, 98, 227

kıskandırmak (*-i*) Kıskanmasına yol açmak. **YS** 122

kısmak (*-i*) **1.** Sesi azaltmak, alçaltmak. **DK** 154; **2.** (*-den*) *mec.* Verilen hak ve özgürlüklerin sınırını daraltmak. **M3** 544, 547

kısmen *zf. Ar.* Bazı bakımdan, bazı yönden. **M3** 37, 98, 112, 173, 187, 188, 235², 298², 329, 372, 419, 544²

kısmet *a. Ar.* Tanrı'nın her kişiye uygun gördüğü yaşama durumu, nasip. **DK** 72

kısrak *a. hay. b.* Dişi at. **YS** 51²; **DK** 144, 158, 159

kış *a. 1.* Kuzey yarım kürede 22 Aralık-21 Mart tarihleri arasındaki zaman dilimi, sonbaharla ilkbahar arasındaki soğuk mevsim. **DK** 6, 24, 132, 132⁵; **M3** 105, 330; **2. mec.** Çok soğuk hava. **YS** 104

kışın *zf.* Kış mevsiminde, kış süresince. **DK** 24; **M3** 259

kışkırtı *a.* Kışkırtma, tahrik. **M3** 382

kışkırtıcı *sf.* Kışkırtma işini yapan, muharrik. **M3** 53, 363, 365², 366²

kışkırtıcılık *a.* Kışkırtıcı olma durumu, muharriklik. **M3** 415

kışkırtılmak (*nsz*) Kışkırtma işi yapılmak. **M3** 380, 477, 478

kışkırtmak (*-i*) Bir kimseyi kötü bir iş yapması için harekete geçirmek, tahrik etmek. **DK** 27; **M3** 61, 244, 322, 397², 546, 549

kışkırtma *a.* Kışkırtmak işi, tahrik, ajitasyon. **M3** 393, 479

kışla *a. ask.* Askerlerin toplu olarak barındıkları yapılar bütünü. **M3** 191, 476

kıyamet *a. Ar. din b.* Tek tanrılı dinlerin inanişına göre dünyanın sonu ve bütün ölümlerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü. **M3** 499, 507 **kıyametler koparmak** Aşırı gürültülere, kargaşaya yol açmak. **M3** 35, 299, 524, 544

kıyas *a. Ar.* Bir tutma, denk sayma. **kıyas etmek (veya eylemek)** Karşılaştırmak, mukayese etmek. **M3** 491

kıyasıya *zf.* Şiddetli bir biçimde. **DK** 15; **M3** 30

kışlık *a.* Kışın oturulan yapı, yer. **DK** 72

kıtır *a.* Minderin sertleşmesini sağlayan içindeki saman parçaları

→**kıtır kıtır**

kıtır kıtır *zf.* Çok pişirilmekten veya kızartılmaktan kuru ve gevrek bir duruma gelmiş olan. **DK** 93

kıtlık *a.* Kıt olma durumu, ihtiyaca yetmeyecek kadar azlık, az ve zor bulunma. **YS** 22; **M3** 118, 257, 420, 538

kıvam *a. Ar.* Sıvılarda koyuluk, yoğunluk. **kıvamına (veya kıvama) gelmek** kıvamını bulmak. **M3** 407, 408

kıvrıcık *sf.* Küçük küçük kıvrımları olan. **DK** 77

kıvrılmak (*nsz*) Ağrı, sancı gibi bedensel veya korku, heyecan gibi ruhsal nedenlerle vücut eğilip bükülmek. **DK** 127; **M3** 318, 349

kıvrılabilirlik (*nsz*) Kıvrılma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 485, 486, 493

kıvrılmak (*nsz*) Dönmek, sapmak. **DK** 143; **M3** 486

kıyafet *a. Ar.* Giysi. **M3** 277, 352

kıyabilmek *-e, (-i)* Kıyma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 122

kıyaslamak (*-i, -le*) Karşılaştırmak, oranlamak, örneklemek, mukayese etmek. **M3** 291

kıyı *a.* Kenar, periferi. **DK** 9, 16, 18, 20, 82, 143; **M3** 304, 454

kıyıcılık *a.* Kıyıcının yaptığı iş. **M3** 359

kıyışabilmek (*-i*) Kıyışma imkânı veya olasılığı bulunmak. "...Yani 6 misli kuvvetle karşı vuruşmaya kıyışamadan teslim oldular." **M3** 31

kıyma *a.* Çekilmiş et. **M3** 543

kıymet *a. Ar.* Değer. **YS** 16; **M3** 179, 180, 235, 240², 250, 259, 460

kıymetli *sf.* Değerli. **M3** 420

kız ünü **1.** Dişi cinsten birine daha yaşlı biri tarafından kullanılan bir seslenme sözü. “*Ey saçları "alâgarson" kesik hanım kız!*” **YS** 15², 17², 20, 22², 24³, 282, 30, 32, 37, 41, 46, 47, 80, 88, 96, 97, 982, 101, 104, 113²; **2.** *a.* Dişi çocuk. **YS** 17; **DK** 11, 32, 33, 68³, 71⁴, 72⁸, 79, 103, 106⁶, 107³, 108², 109³, 110⁴, 111⁸, 112², 113², 114², 116², 117⁵, 118², 119, 120³, 121², 122², 125, 126, 127⁶, 128, 129, 133, 144⁸, 145³, 148⁴, 149, 150, 152², 153⁴, 154, 155, 156, 157, 163, 164², 170², 171², 172², 173, 174, 179, 180, 181², 182; **M3** 94, 100, 112, 164⁶, 188, 191, 206, 223, 250, 359³, 365, 367, 398⁵, 408, 427, 494, 500², 504, 523², 524³, 532³, 536, 546 **kız almak** Bir ailenin kız gelin olarak kendi ailelerine katmak. **DK** 133 **kız vermek** Bir ailenin kız bir başka aileye gelin etmek. **DK** 133

kızamık *a. tıp* Genellikle küçük yaşlarda görülen, kuluçka dönemi bir iki hafta süren, bulaşıcı, ateşli, ufak kızıl lekeler döktüren hastalık. **M3** 127

kızan *a. hlk.* Silahlı köy delikanlısı. **YS** 27, 29

kızarmak (*nsz*) Kırmızı veya ona yakın bir renk almak. **DK** 136, 146; **M3** 385

kızartmak (*-i*) Kızarmasına neden olmak. **M3** 282

kızdırılmak (*nsz*) Kızdırma işine konu olmak veya kızdırma işi yapılmak. **DK** 137, 153

kızdırma *a.* Kızdırmak işi. **DK** 21

kızdırmak (*-i*) Kızmasına neden olmak, kızmasını sağlamak. **DK** 138; **M3** 245

kızgın *sf.* Çok ısınmış, ısıtılmış veya kızdırılmış. **YS** 12; **DK** 139, 152, 154

kızıl *a.* Parlak kırmızı renk. **YS** 9, **YS** 33

kızıl *a. mec.* Komünist. **M3** 54, 171, 223, 254, 286, 318, 323, 385, 388⁴, 389, 390, 478, 492, 494, 556

→ **Kızılbaş, Kızılelma, Kızıl Ordu**

Kızılbaş *öz. a.* Şii mezhebinin bir kolundan olan. “...İslam kazanında kaynamayan ve sayıları 8–10 milyon tahmin edilen Kızılbaş (=Alevi, Tahtacı, Çepni v.b) Türkler bu karma milletten değildir. Ordinaryüsün iddialarından çıkan sonuç budur.” **M3** 408

Kızılelma (*doğ.*) **Kızıl Elma** *öz. a. tar.* Yeryüzündeki bütün Türkleri birleştirip büyük bir imparatorluk kurmayı amaç olarak alan ülkü. **YS** 74², 131; **M3** 95

Kızıl Ordu *öz. a. tar.* 1918 - 1946'daki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin silahlı kuvvetlerine verilen ad. “*Bunlar Kızıl ordunun gelişinde kilit yerlerini tutacak elemanlardır.*” **M3** 301, 318

kızılılık *a.* Kızıl olma durumu veya kızıl renkte yer. **YS** 111; **DK** 115, 117

kızışma *a.* Kızışmak işi. **DK** 181²

kızmak (*nsz*) *mec.* Öfkelenmek, sinirlenmek. **YS** 99; **DK** 70, 85, 88, 93; **M3** 13, 162

ki bağ. *Far.* **1.** Anlam bakımından birbirleriyle ilgili cümleleri birbirine bağlayan bir söz. **YS** 23, 24, 25³, 31, 40², 42², 46, 48, 58, 79², 84, 86², 91, 102, 106, 109, 110², 111, 112, 115, 125, 135; **DK** 12, 14, 16, 19, 20³, 25, 27, 32, 36, 38, 40, 51, 83, 88, 89, 91, 93, 97, 98, 99, 100, 102³, 103², 106², 107, 108², 110, 111, 112², 113, 114, 115, 116, 117, 121³, 122², 126, 128², 129, 130, 131, 133², 138, 144⁴, 145, 150, 157, 168, 169, 170⁴, 171², 172², 173, 175, 174, 177², 178, 180, 181²; **M3** 21, 28, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 53, 54, 57, 67³, 70, 74, 75², 87, 88, 92, 101,

102, 104, 114, 126², 131, 133², 134², 135, 136, 137, 143², 144, 145, 146², 148, 150, 154, 158, 161, 162, 164, 168, 169, 170⁵, 171, 180, 181, 185², 198, 205, 209², 214, 217², 220, 228, 229, 234, 235, 237, 257³, 264, 269², 281², 286, 288, 293², 298, 299, 302, 304, 306, 309, 316, 320³, 329, 337, 339, 340, 347, 353, 358³, 359², 365, 372, 379, 380, 381, 390, 396², 397, 404, 406², 407, 408², 409, 410, 413², 414, 416, 419, 420, 427, 430², 431, 432², 434, 435³, 437⁴, 439², 440, 443², 447, 457³, 458, 459², 460, 461, 462, 466, 471, 475, 477, 479, 483², 486, 487², 495², 497, 499, 502, 504, 505³, 508, 509³, 515, 521, 522, 525, 526, 528, 531², 532, 536, 542, 544², 548, 551; **2.** İkinci cümledeki yargının birincideki hareketin yapılışı sırasında görülerek şaşıldığını bildiren bir söz. **YS** 62, 75, 123; **3.** Özneyi, tümleci güçlendirerek cümlelerin temel bölümüne bağlayan bir söz. **YS** 81², 122⁵; **DK** 15; **4.** Bazı kelimelerin sonuna bir ek gibi eklenerek birtakım zarflar, yeni edatlar oluşturan bir söz. **DK** 24

kibir *a. Ar.* Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyülenme, benlik, gurur. **DK** 132; **M3** 394²

kilise *a. Ar. din b.* Hristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yer. **M3** 26, 520

kilit *a.* Bir işin en ince ve önemli noktası. "Bunlar Kızıl ordunun gelişinde kilit yerlerini tutacak elemanlardır." **M3** 318

kilitlenmek (*nsz*) Kilitleme işi yapılmak. **M3** 235

kilitli *sf.* Kilitlenmiş. **M3** 293

kilometre *a. Fr. mat.* 1000 metrelik uzunluk ölçü birimi (km). **M3** 498

kim *zm.* "Hangi kişi?" anlamında cümlede, özne, tümleç, nesne, yüklem görevinde kullanılan bir söz. **YS** 24², 77, 88; **DK** 9, 18, 29, 38², 42, 54, 55, 62, 73, 77, 87, 89, 91, 105², 108², 109, 112, 125, 126, 128⁴, 137, 140, 145, 146, 152², 156², 165, 168, 172, 177; **M3** 21, 31, 52, 53, 54,

75, 102, 116, 124, 158, 263, 280², 299², 312², 341, 364, 388², 409², 412, 452, 463, 503, 505, 528 **kim bilir** Belirsizlik, bilinmezlik bildiren bir söz. **YS** 46; **DK** 41, 138; **M3** 236, 269, 525 **kim oluyor** "Kendini ne sanıyor, ne hakkı var?" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 26, 135 **kime ne** "Başkasını ilgilendirmez" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 104; **M3** 276 **kimin nesi** "Kimin yakını" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 110², 111

kimi *zm.* Birtakımı, bazısı, kimisi. **YS** 22, 41², 127²; **DK** 17, 63², 81, 110², 151; **M3** 388, 516²

kimisi *zm.* Bazısı, birtakımı, kimi. **M3** 316, 349², 500³, 506

kimlik *a.* Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü. **M3** 217, 463, 511

Kimmiş Şu ilk Osmanlı Sosyalistleri *öz. a.* Aclan Sayılğan'ın 1 Haziran 1974 tarihli Yeni İstanbul gazetesinde yayımlanan yazısı. "Genç mütefekkir Aclan Sayılğan'ın 1 Haziran 1974 tarihli Yeni İstanbul Gazetesinde yayınlanan "Kimmiş Şu ilk Osmanlı Sosyalistleri" başlıklı yazısı, Türkiye'deki sosyalizm hakkında doğru bilgisi olmayanları uyarıcı mahiyettedir." **M3** 339

kimse *zm.* Herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi. **YS** 41; **DK** 10, 25, 26, 39, 52, 55, 62, 63, 66, 72², 74, 101, 102, 103², 107, 108², 111, 120, 125, 137, 145, 152, 154, 153, 155, 157, 168, 169, 170, 173, 178; **M3** 15², 21, 37, 44, 52², 59², 62, 70, 74, 89, 92, 94, 111, 123, 133, 134, 140, 163, 206², 212, 217, 226², 229, 237, 245, 255, 263, 287, 297², 298, 309, 310, 311, 318, 320, 325², 337, 340, 352, 354², 363, 364, 398, 412, 417, 419, 443², 446, 448, 451, 454, 482², 484, 499, 502², 509, 515², 523, 536, 554

kimsesiz *zf.* Kimsesi olmadan. **YS** 135;

M3 168

kimsesizlik *a.* Kimsesiz olma durumu, yalnızlık. **YS** 13

kimya *a. Ar.* Maddelerin temel yapılarını, birleşimlerini, dönüşümlerini, çözümüleme, birleşim ve üretim yöntemlerini inceleyen bilim. **M3** 270, 362, 419

kimyacı *a.* Kimya ile uğraşan kimse, kimyager. **M3** 484

kimyager *a. Ar. + Far.* Kimyacı. **M3** 395

kimyevi *a. Ar.* Kimyasal. **M3** 259

kin *F a. Ar.* Birine karşı duyulan öç alma isteği, garaz. **YS** 18, 34; **M3** 75, 79², 88, 106², 187, 212, 304², 307, 320, 329, 430²

kiralanmak (*nsz*) Kiraya verilmek. **M3** 364

kiralık *sf.* Kiraya verilecek olan.

→**kiralık katil**

kiralık katil *a.* Bir kimseyi öldürmek için bir başkası tarafından tutulan kimse. **M3** 371

Kiraz Sokağı *öz. a.* **M3** 275²

kirazlanmak (*nsz*) Sevgilinin dudağı kızarmak. "Yazın bahçeler sazlanır/ Yâr dudağı kirazlanır." **YS** 99

kiriş *a.* Ok atılan yayın iki ucu arasındaki esnek bağ. **DK** 5, 52

kirpik *a.* Göz kapağının kenarındaki kıllar veya bu kıllardan her biri. **YS** 92, 98, 120; **DK** 117²

Kissling *öz. a.* **M3** 403

kisve *a. Ar.* Kılık kıyafet ... **kisvesi altında** "herhangi bir nitelikte veya biçimde" anlamında kullanılan bir söz. **M3** 316

kişi *a.* Kadın veya erkeğe verilen genel ad, şahıs, zat, nefer. **YS** 13, 30, 40; **DK** 7², 20, 90, 93, 98², 106, 107, 124, 131, 134², 138, 139, 147, 156, 157, 158, 160, 166, 168, 171, 175; **M3** 35², 37, 59³, 59, 60, 62, 69, 70, 75, 78, 87, 120, 131, 189², 214², 264, 269⁴, 280, 281³, 298, 306, 322, 333, 348, 353², 357, 361, 362, 364, 368, 395, 420, 425, 443², 444², 466, 476, 485, 488, 491², 502, 509, 538², 550³ **kişiyeye kırk gün deli deseler deli olur** "Sürekli telkinle bir kişinin bilinç altına bir takım inançlar, duygular yerleştirilebilir" anlamında söz. "...Çünkü bu çocuklara gazete, dergi, sinema, tiyatro, sokak, plaj, radyo ve her şey kötü örnekler vermektedir...Kişiyeye kırk gün deli deseler deli olur." **M3** 539

→ **kişioğlu**

kişilik *a.* Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü, şahsiyet. **M3** 18, 141², 203, 225, 309

kişioğlu *a.* İnsanoğlu, insan. **YS** 24, 25, 30, 31, 40; **M3** 18

kişneme *a.* Kişnemek işi. **DK** 21², 135, 171², 199

kişnemek (*nsz*) At, bağırır gibi yüksek ses çıkarmak. **DK** 21², 62

kitabe (*doğ.*) **kitâbe** *a. esk. Ar.* Yazıt. **YS** 78

kitap *a. Ar.* ciltsiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yaprakların bütünü. **YS** 23, 59, 100, 116; **M3** 29, 46², 47, 63, 64, 79, 93, 111, 128², 158², 169⁴, 186, 187⁹, 188³, 189, 191, 217, 270, 274², 321, 360, 362, 371, 432², 443, 453, 454, 463, 472, 483², 487, 490², 491², 498, 499³, 502, 510, 511, 541², 544, 555 **kitaba (veya kitabına) uydurmak** Yasal olmayan bir işi hile, düzen vb. ile kanuna uygun gibi göstermek. **M3** 511

klasik (*doğ.*) **klâsik** *sf. Ar.* Kökleşik. **M3** 545

Klemanso öz. a. Fransız devlet adamı ve siyasetçi (1841- 1929). **M3** 47

klik a. *Far.* Hizip. **M3** 337

klirik a. *Far. tıp* Hastanın bakıldığı, muayene edildiği yer. **M3** 453

koca (I) *sf.* Büyük, geniş. **YS** 21, 117; **DK** 27, 33², 46, 69, 99, 103, 110, 125³, 132, 146, 158², 160², 164⁵, 170, 179, 181; **M3** 30², 79, 84, 142, 164, 203², 212, 243, 251, 264, 336, 420, 425, 470, 489, 504

→ **koca koca**

koca koca *sf.* Büyük büyük. **M3** 488

koca (II) a. Bir kadının evlenmiş olduğu erkek, eş, zevç. **DK** 11²

kocamak (*nsz*) Yaşı ilerlemek, yaşlanmak, ihtiyarlamak. **YS** 36, 86; **DK** 69, 168

kocaman *sf.* Çok iri, büyük, koca. **DK** 69; **M3** 274, 326

Koch öz. a. **M3** 498

Koçero öz. a. **M3** 528

kodaman a. *alay* İleri gelen, para veya makam sahibi kimse. **M3** 361

kof *sf. mec.* Boş, değersiz, bilgisiz, yetkisiz (kimse). **M3** 132

koket *sf. Fr.* Güzel görünmeye çalışan, süse düşkün, kırtan (kadın). **M3** 108

kokmak (*nsz*) Koku çıkarmak. **YS** 97

kokotlaşmak (*nsz*) Aşüftece davranmak. “Kadınlara saygı gösterilir. Kadınlar kokotlaşmaz.” **M3** 227

kokteyl a. *İng.* Yeri ve zamanı önceden belirlenen, ayaküstü sohbetlerin yapıldığı içkili toplantı. **M3** 37², 306, 371

koku a. Nesnelere yayılan küçücük

zerrelerin burun zarı üzerindeki özel sınırlarda uyandırdığı duygu. **DK** 93, 143, 162; **M3** 182, 240

kokulu *sf.* Kokusu olan. **DK** 25, 92, 153

koluna **DK** 52², 63², 65⁵, 74

kol a. *anat.* **1.** İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm. **YS** 127; **DK** 20, 36, 61², 62, 74, 75, 97, 112, 136², 137, 161, 172, 173, 175³, 176, 181; **M3** 178, 257, 297, 298; **2.** Bir şeyin ayrıldığı bölümlerden her biri, dal, kısım, şube, branş. **DK** 61; **M3** 49, 150, 190, 191, 297, 298², 302, 393, 528 **kol açmak** İçtenlikle karşılamak veya kucaklamaya hazırlanmak, dostluk ve sevgisini göstermek. **YS** 10, 14 **kolundan tutmak** Yardım etmek. “...Demokrasi rüzgârlarının kaldırıldığı toza bulanmış olan Pakistan’ı kolundan tutup kaldırdı.” **M3** 546

kolay *sf.* **1.** Sıkıntı çekmeden, yorulmadan yapılabilen, emeksiz, zahmetsiz, güç ve zor karşısı. **YS** 122; **DK** 97; **2. a.** Kolaylık. **DK** 28, 55, 102², 170; **M3** 18, 125, 127³, 141, 186, 187², 316, 346 **kolay gele!** (veya **gelsin!**) Bir iş yapmakta olanlara söylenen iyi dilek sözü. **DK** 151

→ **kolay kolay**

kolay kolay *zf.* Kolayca. **DK** 44, 101, 124

kolaylık *sf.* Kolay duruma getiren. **M3** 316 **(birine) kolaylık göstermek** Yapabilme yolu, imkânı sağlamak. **M3** 13

kolaylıkla *zf.* Sıkıntı çekmeden, güçlüklerle uğramadan, kolayca. **M3** 306, 319, 362

kolektif (*doğ.*) **kollektif** *sf. Ar.* Birçok kimseyi veya nesneyi içine alan, birçok kişi ve nesnenin bir araya gelmesi sonucu olan. **M3** 317, 412, 426, 427

kollamak (*-i*) Olmasını, ortaya çıkmasını beklemek, gözetmek. **DK** 74, 212; **M3** 27,

529

koloni *a. Fr.* Bir ülkede bulunan küçük yabancı topluluğu. **M3** 292

kolordu *a. ask.* Değişik sayıda tümen ve savaş destek birliklerinden kurulu büyük askerî birlik. **M3** 46, 234², 323, 396, 397², 483

koltuk *a. 1.* Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer. **DK** 181; *2.* Kol dayayacak yerleri olan geniş ve rahat sandalye. **M3** 361

komando *a. Fr. ask.* Özel yetiştirilmiş askerlerden oluşan birlik. **M3** 74, 203²

koma *a. Fr. tıp* Bazı hastalıklar sırasında görülen anlama, duyma ve hareketin büsbütün veya az çok kaybolmasıyla beliren derin dalgalık durumu. **komaya girmek** Duyma, anlama ve hareket yeteneklerini yitirerek yarı ölü duruma gelmek, kendinden geçmek. **M3** 74

komedi *a. Fr. mec.* Yalan ve yapmacık söz veya davranış. **M3** 107

komiksel *sf.* Gülme duygusu uyandıran, güldürücü, gülünç. “*Yazarın kasdı ne olursa olsun, bu cümle sadece komikseldir.*” **M3** 514

komisyon *a. Fr.* Alt kurul. **M3** 278, 534

komitacı *a.* Siyasi bir amaca ulaşmak için silahlı mücadele yapan gizli topluluk veya örgüte bağlı kimse. **M3** 340

komitacılık *a.* Komitacı olma durumu. **M3** 54

komplu *a. Fr.* Düzen. **M3** 297 **kompluya sokmak** Komplu yoluyla zarar vermek. “*Demokratlardan biri kendi semtindeki Çingeneleri de bu kompluya sokmuştu.*” **M3** 522

kompozisyon *a. Fr.* Öğrencilere duygu ve düşüncelerini etkili ve düzgün bir biçimde anlatmaları için yaptırılan yazılı

veya sözlü çalışma, tahrir, kitabet. **M3** 495

komşu *sf.* Sınır ortaklığı bulunan, mücavir. **YS** 32; **DK** 11, 40, 50, 68, 78; **M3** 132², 244, 247, 255, 274, 544

→*konu komşu*

konu komşu *a.* Bütün komşular, birbirine yakın yerde oturan kimseler. **M3** 489

komutan *a. ask.* Bir asker topluluğunun başı, kumandan, bey. **M3** 45, 46², 51, 53, 323, 382, 397, 483

komutanlık *a.* Komutanın görevi veya makamı, kumandanlık. **M3** 46, 232

komünist *a. Fr.* Komünizm yanlısı olan kimse. **M3** 18, 19, 23², 27, 28, 38, 46, 52, 61, 62, 66, 69, 65², 69, 70, 73, 73⁴, 74⁸, 109, 116², 118, 120, 122, 124, 159, 246, 288³, 301³, 304, 305², 309², 309⁶, 310², 315³, 316³, 317, 318, 319⁵, 320⁶, 321, 322⁴, 323, 325, 323³, 326⁴, 327⁵, 328², 329², 330³, 333⁴, 334⁶, 336, 340⁴, 341², 343⁵, 344⁴, 346², 348, 349², 358, 359³, 360, 364⁶, 365, 367², 368⁶, 369⁸, 370², 372, 376, 379, 388³, 390, 396², 405, 412², 420³, 427, 437², 486, 488², 498, 535², 550, 551, 554

komünistlik *a.* Komünizm. **M3** 305

komünizm (doğ.) kominizm *a. Fr.* Bütün malların ortaklaşa kullanıldığı ve özel mülkiyetin olmadığı toplum düzeni, komünistlik. **M3** 26, 45, 51, 52, 65, 66², 73, 74, 93, 109², 110², 125, 175, 223², 237, 295, 301³, 306, 310³, 311², 315, 316⁵, 317, 318², 320, 325³, 326⁶, 327³, 328³, 329², 330³, 333³, 334⁴, 335², 340, 341², 343³, 344², 345³, 346, 357, 368², 369², 370³, 373, 380², 382, 390, 414², 426, 427, 455, 473², 478, 497, 514, 519, 535², 550³

konaklamak (*nsz*) Yolculuk sırasında bir yerde durup geçici bir süre kalmak. **DK** 59, 145

konabilmek (*-e*) Konma imkânı veya

olasılığı bulunmak. **M3** 52, 531

konçuy *a.* Prens. “*Mestim bugün aşkınla ay yüzlü güzel konçuy/ Gönümde esip çınla, ay yüzlü güzel konçuy.*” **YS** 119⁶, 120³

kondurabilmek (-i, -e)Kondurma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 25; **M3** 482

konferans *a.* *Fr.* Topluluğa bir konuda bilgi vermek amacıyla yapılan konuşma. **M3** 46, 226, 174, 281 **konferans vermek** Herhangi bir konuda bilgi verecek biçimde konuşma yapmak. **M3** 77, 80, 167, 430²

konfor *a.* *Fr.* Günlük hayatı kolaylaştıran maddi rahatlık. **M3** 91

Kongo öz. *a.* Orta Afrika’da ülke. “*Bunun bir edepsizlik ve ahlâksızlık olduğunu Kongo’daki zenciler bile bilir.*” **M3** 491

kongre *a.* *Fr.* **1.** Çeşitli ülkelerden yöneticilerin, elçilerin, delegelerin katılmasıyla yapılan toplantı. **M3** 258; **2.** Kurultay. **M3** 343

konmak (I) (*nsz*) Kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek. **YS** 86; **DK** 148

konmak (II) (-e) Koyma işi yapılmak. **DK** 7; **M3** 225, 270, 276², 409

konser *a.* *Fr.* *müz.* Sanatçıların müzik eserlerini bir topluluk önünde çalması veya söylemesi. **M3** 209

kontak *a.* *Fr.* Karşıt elektrik taşıyan iki maddenin birbirine dokunması, temas. **M3** 306²

kontrol *a.* *Fr.* Denetleme. **kontrol altına almak** Bir olayı denetim altına almak. **M3** 67, 277, 545 **kontrol etmek** Denetlemek. **M3** 345, 452

kontrolcü *a.* Kontrol yapan, denetçi, kontrolör. **M3** 398

konu *a.* Konuşmada, yazıda, eserde ele

alınan düşünce, olay veya durum, mevzu, süje. **DK** 34, 54, 89, 124, 153; **M3** 29, 33, 39², 46, 48², 58, 61, 69, 86, 104, 128, 157, 166, 201, 229, 245, 247, 320, 321, 331, 343, 348, 352, 385, 376, 391, 399, 410, 411, 415, 417², 418², 420, 423, 426, 443, 445, 448, 463, 469, 471, 478, 485, 490, 504, 544, 552, 555

konuk *a.* Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman **DK** 10², 11, 12², 71, 87, 92, 99, 125, 146², 147, 151³, 158, 160, 161, 162, 164 **konuk etmek** Birini evinde bir süre ağırlamak. **DK** 70, 141, 155 **konuk gelmek** Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelmek. **DK** 146 **konuk olmak** Bir yerde kısa bir süre ağırlanmak. **DK** 55, 111, 165

konukluk *a.* Konuk olma durumu, misafirlik. **DK** 98², 125

konulmak (*nsz*) Koyma veya konma işi yapılmak. **M3** 190²

konum *a.* Bir kimsenin veya bir şeyin bir yerdeki durumu veya duruş biçimi, pozisyon. **M3** 495

konusabilmek (*nsz*), *-le* Konuşma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 138, 155; **M3** 396

konuşma *a.* Konuşmak işi. **DK** 6, 17, 44, 54, 56², 91, 95, 106, 134, 138, 134; **M3** 112, 282, 426, 440, 502, 543; **2.** Dinleyicilere bilim, sanat, edebiyat vb. konularda bilgi vermek için yapılan söyleşi, konferans. **M3** 13, 46, 102, 209, 385, 395, 405, 410², 417, 420, 424, 455, 471, 519, 537, 541, 547, 553 **konuşma yapmak** Topluluk karşısında bir konuda konuşmak. **M3** 382, 430

konuşmak (-i, -e) **1.** Söylemesine yol açmak. “*Tanrı’nın sofrasında mest olarak konuşmak/ Ve ömründe bir kere, bir kere sevinmektir...*” **YS** 52; **2.** (*nsz*, *-le*) Bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek. **YS** 58, 103; **DK** 11, 34, 36, 42, 43, 44², 46, 49, 50, 55³, 56, 60, 72², 77, 79,

82², 83, 83⁵, 84, 92, 94, 96, 97², 101, 102³, 105, 112, 118, 124⁴, 125³, 126, 138², 144, 146, 149, 152², 153², 154, 155, 156², 168, 169, 170, 181²; **M3** 46, 86, 91, 140², 141, 144, 146, 149², 226², 241, 302, 386, 403², 404, 405, 418², 425, 427, 465², 494, 505, 506, 522, 525, 526, 529, 540, 543, 549², 552; **3.** *-le* İlişki kurmak veya ilişkiyi sürdürmek. **YS** 98; **4.** *(-i, -den)* Belli bir konudan söz etmek. **M3** 70

konusurmak *(-i)* Konuşmasını sağlamak, konuşmasına yol açmak. **YS** 65

konusulmak *(nsz)* Konuşma işine konu olmak. **DK** 126; **M3** 29, 311, 436

konusuş *a.* Konuşma işi. **DK** 40

Konya *öz. a.* Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **DK** 60², 61; **M3** 276, 485, 489, 493, 549

Konyalı *öz. a.* Konya ilinden olan kimse. **M3** 145, 551

kopuz *a. müz. esk.* Ozanların çaldığı telli Türk sazı. **DK** 45, 116, 147, 148⁴

kopya *a. İt.* Bir sanat eserinin veya yazılı bir metnin taklidi, asıl karşıtı. **kopya çekmek** Genellikle yazılı sınavlarda soruları cevaplamak için bir kaynağa gizlice bakmak. **M3** 227

kor *a. 1.* İyice yanarak ateş durumuna gelmiş kömür veya odun parçası. **DK** 53; **M3** 17, 404; **2. mec.** Büyük acı, üzüntü, sıkıntı, dert. **YS** 121; **DK** 143

Kore *(doğ.) Kora* *öz. a.* Doğu Asya'nın Kore yarımadasında devlet. **M3** 45, 115, 234, 436, 471

Kore'de Kutup Yıldızı *öz. a.* Fâruk Güventürk'e ait bir eser. "Bunu "Kore'de Kutup Yıldızı" adlı eserin önsözünde kendisi söyler." **M3** 46, 48

Koreli *(doğ.) Koralı* *öz. a.* Kore halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 101

kooperatif *a. Fr. ekon.* Ortaklarının gereksinimlerini uygun şartlarda elde etmelerini sağlamak amacıyla kurulan ortaklık **M3** 325

koparılmak *(nsz)* Koparma işi yapılmak. **M3** 36, 37

koparmak *(-i)* Kopmasını sağlamak, kopmasına yol açmak. **YS** 131; **DK** 71², 72², 109, 110, 142, 174; **M3** 321, 473, 478

koparma *a.* Koparmak işi. **M3** 245

kopmak 1. *(nsz)* Herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak. **DK** 144², 145, **2. mec.** Birdenbire gürültülü veya tehlikeli olaylar birdenbire başlamak veya ortaya çıkmak. **YS** 12, 105; **2.** Bütün ilişkileri kesilip büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak. **YS** 123; **M3** 327, 328, 439 **kopup gelmek** Uzak bir yerden ayrılarak gelmek. **M3** 119

kopma *a.* Kopmak işi. **M3** 328

korgeneral *a. ask.* Kara ve hava kuvvetlerinde rütbesi tümgeneralle orgeneral arasında olan general, ferik. **M3** 45, 47, 234, 235, 483

korkak *sf.* Çok çabuk ve olmayacak şeylerden korkan (kimse, hayvan). **YS** 105; **M3** 143

korkaklık *a.* Korkak olma durumu. **M3** 416², 534

korkmak *(nsz)* Kaygı duymak, endişe etmek. **YS** 88; **DK** 18, 26, 40, 74, 78, 85, 92, 110, 111, 112, 117, 118, 135, 157, 171; **M3** 12, 34, 41, 46, 54², 67, 75, 135, 162, 252, 440, 524, 532

korkmazlık *a.* Korkusuz olma durumu. "Gözü peklige, korkmazlığa gelince dünyada eşleri azdı." **DK** 58

korku *a.* Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü. **DK** 85, 169; **M3** 101, 327, 522 **korku nedir bilmemek** Cesur, korkusuz

olmak. “Korku nedir bilmediğin için sana Deli Kurt adını takmadılar mı ?” **DK** 117 (birine) korku vermek Korkutmak. **DK** 179

korku *a. ruh b.* Gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, kalp, solunum hızlanması vb. belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu. **YS** 117²; **DK** 19 **korku duymak** Endişelenmek, korkmak. “Hiçbir korku duymuyor, ilâhi bir zevk içinde hayâlete bakarak o ne isterse yapıyordu.” **DK** 44 **korkuya kapılmak** Korku düşmek. **DK** 17

korkulu *sf.* Korku veren, korkutan. **YS** 117

Korkunç İvan *öz. a.* Son Moskova Knezi ve ilk Rusya Çarı (1530 - 1584). “Onlar ancak Korkunç İvan’ları, Deli Petro’ları yetiştirdiler.” **M3** 303

korkunç *sf.* Çok korkulu, korku veren, dehşete düşüren, müthiş. **YS** 21, 33; **DK** 24³, 26, 39, 75, 173, 110, 117, 135, 172, 174; **M3** 18, 27, 35, 43, 110, 164, 205, 274, 281, 297, 323, 376, 397, 417, 451, 454, 469, 483, 500; **2.** Çok aşırı, pek çok, güçlü, şiddetli. **YS** 83, 84; **DK** 14, 15, 18, 137; **M3** 323, 413, 539

korkunçluk *a.* Korkunç olma durumu. **DK** 129

korkusuz *sf.* Korkusu olmayan, yürekli, gözü pek, pervasız. **M3** 21

korkutmak *(-i)* Korkmasına yol açmak. **DK** 19, 80, 89, 126, 156, 163, 169; **M3** 33

korsan *a.* Asker, komutan, akıncı. **YS** 12

koruma *a.* Korumak işi. **DK** 176; **M3** 102, 108, 159, 261, 273², 278, 428

korumak *(-i, -den)* Bir kimseyi veya bir şeyi dış (etkilerden, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek,

muhafaza etmek, vikaye etmek, sıyanet etmek. **DK** 5, 15, 31; **M3** 31, 41, 77, 81, 106, 109, 226, 261, 275, 368², 381, 535, 545, 548²

korunabilmek *(-den)* Korunma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 30

korunma *a.* Korunmak işi. **M3** 97, 399

korunmak *(nsz)* Kendini korumak, sığınmak, sakınmak. **DK** 27; **M3** 92, 113, 203, 225, 227, 231, 256, 257, 273, 279, 305, 438², 443, 472, 496, 498, 514,

koruyabilme *a.* Koruyabilmek işi. **M3** 132

koruyabilmek *(-i)* Koruma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 483²

koruyucu *a.* Himaye eden, kollayıcı, hamî. **M3** 18, 459460

koskoca *sf.* Çok büyük, muazzam. **YS** 67; **M3** 216, 554

Kosova *öz. a.* Kosova Zaferleri. “Yine Batıların üçüncü Kosova’da Topraklara sereriz, bir değil, birkaçını.” **YS** 11, 12; **DK** 53; **M3** 186, 287, 290

koşabilmek *(nsz),(-e)* Koşma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 236

koşma *a. 1.* Koşmak işi. **M3** 43, 100, 191; **2. ed.** Sazla okunmak için hece ölçüsü ile yazılmış, ilk kıtasının birinci, ikinci ve dördüncü dizeleriyle öteki kıtalarının dördüncü dizeleri birbiriyle, kalan dizeler de kendi aralarında uyaklı, konuları sevgi ve doğa olayları olan bir halk şiiri. **YS** 83; **DK** 121², 157

koşmak *(nsz) 1.* Adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek. **YS** 35, 40, 67; **DK** 21², 22, 28², 60, 127, 129, 178; **2. mec.** Kovalamak, üstüne düşmek, izlemek. **YS** 31; **3.** Bir şeye çok yaklaşmak, amaca ulaşmaya çalışmak. “Bahtiyarlık: Boraca yüce dağları aşmak/ Varılmadan ölünen uzak yerlere koşmak.”

YS 52, 67; **M3** 84, 85, 96, 180, 183, 301, 382, 435, 473; **4.** Bir yere ivedilikle gitmek, yetişmeye çalışmak. **YS** 83

→ *koşa koşa, koşar adım*

koşa koşa *zf.* Hızlı adımlarla, koşarcasına. “*Deli Kurt’un yanına bir an önce dönebilmek için omuzunda bu ağır yükler olduğu halde koşa koşa Yassı Tepe’ye gelmişti.*” **DK** 71, 178

koşar adım *zf.* Hızlı adımlarla, koşarcasına. **YS** 49

koşturmak *-i* Koşma işini yaptırmak. **M3** 440

kovalamak *(-i) mec.* Bir şeyin arkasına düşüp elde etmeye veya bir sonuca bağlamaya çalışmak, izlemek, takip etmek. **M3** 38

kovmak (doğ.) **koğmak** *(-i)* Sert veya küçük düşürücü sözlerle gitmesini söylemek, savmak, defetmek. **DK** 99; **M3** 103, 178, 186², 388

kovu *a. hlk.* Çekiştirme, yerme, kötüleme, dedikodu **YS** 41

kovulma *a.* Kovulmak işi. **M3** 236

kovulmak *(nsz)* Kovma işine konu olmak veya kovma işi yapılmak. **M3** 387, 388, 551

kovuşturma *a.* Kovuşturmak işi, takibat, takip. **M3** 554² **kovuşturma yapmak** Kovuşturma işlemini yürütmek. **M3** 521

koymak *(-i, -e)* Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek. **YS** 65; **DK** 34, 48, 71, 92; **2.** Katmak, eklemek. **M3** 118, 186, 218, 304, 396, 500, 511; **3.** Bırakmak. **DK** 85, 100, 178; **M3** 104; **4.** *(nsz)* Bırakmak, terk etmek. **YS** 104; **DK** 131, 148, 179; **M3** 214

koyu *sf.* **1.** Rengi açık olmayan, daha belirgin, açık karşıtı. **DK** 118, 129; **2. mec.** Derin, hararetli. **M3** 18, 118, 155,

412, 430, 453, 457

koyulmak *(-e) mec.* Girişmek, başlamak, teşebbüs etmek. **M3** 534

koyun (I) *hay. b.* Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan (*Ovis aries*). **DK** 111², 115, 116, 121, 127, 145, 146³; **M3** 220, 472, 555

koyun (II) 1. a. Kollar arası, kucak. **YS** 10, 47; **DK** 17, 19³, 22, 44, 48, 53, 158; **2.** Göğüsle giysi arası. **DK** 11

koz *a. Far. mec.* Karşısındakini alt edecek etkili şey. **M3** 333, 479, 527 (**biriyile**) **kozunu paylaşmak (veya pay etmek)** Aralarındaki anlaşmazlığı zora başvurarak çözümlenmek, sona erdirmek. **YS** 101

koza *a. Far. bit. b.* İçinde tohum veya krizalit bulunan korunak, kozalak. **DK** 99

kozmopolit *a. Fr.* Ulusal özelliklerini yitirmiş kimse. **M3** 120, 124², 128², 413, 423, 426, 428

kozmopolitlik *a.* kozmopolit olma durumu. “*Bizde sosyalizmin çirkin olan bir tarafı milliyetçiliğe arka çevirip kozmopolitliğe kayması ve komünizme kapı vazifesi görmesidir.*” **M3** 320, 426

köhne *sf. Far. mec.* İçinde yaşanılan zamana göre geride kalmış, eskimiş, çağ dışı. **YS** 23; **M3** 178

kök *a. bit. b. 1.* Bitkileri toprağa bağlayan ve onların, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm. **M3** 17; **2. mec.** Bir kimseyi bir yere bağlayan manevi temel güçlerin bütünü. **YS** 110; **2.** Kaynak, köken. **M3** 12, 17, 109, 205², 315, 415, 435 **kökünü kazımak** Bir daha üreyemez duruma getirmek, hiçbir kalıntısını bırakmamak, yok etmek. **M3** 27, 305, 337, 386, 529

kökleşme *a.* Kökleşmek işi. **M3** 106

kökleşmek (nsz) Güçlü bir biçimde yerleşmek, yer etmek, kök salmak. **M3** 489

köklü *sf. mec.* Kökleşmiş, iyi yerleşmiş, kalıcı olan, esaslı. **M3** 207, 274

köksüz *sf. mec.* Temeli, dayanağı veya aslı olmayan. **M3** 394

köle *a. tar.* Savaşta tutsak alınan, yabancı ülkelerden zorla kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan veya başkasından satın alınan erkek, kul, esir, abd. **M3** 208, 223, 303, 311, 507

kölelik *a.* Köle olma durumu, esirlik, kulluk, esaret. **M3** 222

kömen *a.* Hayal. **YS** 39, 41, 42

kömür *a. mdn.* Karbonlu maddelerin kapalı ve havasız yerlerde için için yanmasından veya çok uzun süre derin toprak katmanları altında kalıp birtakım kimyasal değişmelere uğramasından oluşan, siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt. **M3** 258

köpek *a. hay. b. 1.* Köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen memeli hayvan (*Canis familiaris*). **YS** 17; **DK** 101, 110, 112, 146; **M3** 75, 144, 220, 287, 289², 470; **2. a. hkr.** Aşağılık niyetlerle yaltaklanan veya davranışları kötü olan kimse için kullanılan bir sövgü sözü. **YS** 22, 40

köprü *a. 1.* Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan ahşap, kâgir, beton veya demir yapı. **DK** 16; **M3** 267; **2. mec.** İki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey. **M3** 267, 346, 354, 505

Köprüköy *öz. a.* Köprüköy Muharebeleri. **YS** 36; **M3** 115, 340

Köprülü Mehmet Paşa *öz. a.* Osmanlı sadrazamı (1578 - 1661). “*Bu yüzdendir ki Anadolulu olan Köprülü Mehmet Paşa Türk değil, fakat Edirneli olan Fatih Türktür.*” **M3** 439

kör *sf. Far. 1.* Görme engelli. **DK** 107; **M3** 197, 199, 376, 463; **2. mec.** Olguları sezme ve kavrama yetisi, dikkati olmayan. **YS** 22, 32 **kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur** "Bir kimse veya bir şey yok olduğunda değer kazanır" anlamında kullanılan bir söz. **M3** 214

→ **körü körüne**

körü körüne *zf. mec.* Davranışının gerekçesini ve nasıl sonuçlanacağını bilmeden, düşünüp taşınmadan. **M3** 129, 199, 277, 351, 461

körelmek (nsz) *mec.* Değer, önem veya yeteneğini yitirmek. **DK** 201

körleşme *a.* Körleşmek işi. **M3** 190

körletmek (-i) *mec.* Değer ve yeteneklerinin yitirilmesine sebep olmak. **M3** 509

körlük *a. mec.* Gerçeği görememe durumu. **M3** 169

Köroğlu *öz. a.* Balkanlar'dan Doğu Türkistan'a, Güneybatı Anadolu'dan Sibirya'ya kadar uzanan Türk dünyasında hikâyeleri anlatılan ve okunan tarihî şahsiyet. “*Anadolu'nun destan kahramanı Köroğlu bile, at koşturmak için: 'Anadolu'nun eni iyi ama boyu kısa!' dememiş mi? Bu, milletin yaratılışındaki büyüme isteğinin ifadesi değil midir?*” **M3** 440

körpe *sf.* Çok genç (kimse). **M3** 51, 75

körüklemek (nsz) *mec.* Kızıştırmak, kıskırtmak, şiddetlendirmek. **M3** 397

Kösedağ Savaşı *öz. a.* Anadolu Selçukluları Devleti'nin Moğollar karşısında ağır yenilgiye uğradığı savaş

(641/1243). “Sonra, 1157’den Köseadağ Savaşı’na kadar yine 86 yıl bağımsız oldu.” **M3** 433

kösnemek (*nsz*) *hlk.* Eskimek, modası geçmek. “Dişinin en kötü, en kösnemişi, Kaplamış rûhunu çirkef yosunu.” **YS** 40

köşe *a. Far.* Bölüm, yer veya yan. **DK** 12, 78, 113, 133, 167; **M3** 179, 198, 228, 335, 468

köşk *a. Far.* Bahçe içinde yapılmış süslü ev, kasır. **M3** 79, 96, 455, 500, 502, 506

kötü *sf.* İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, fena, iyi karşıtı. **YS** 40, 52; **DK** 33, 123, 132; **M3** 21, 58, 66, 136, 158, 164, 175², 178, 188, 205, 280, 281, 292, 304, 321³, 322, 352, 453, 458, 491, 523, 532, 536, 539, 543², 552
kötüye kullanmak Birinin iyi davranışından istenilmeyen yolda yararlanmak. **M3** 355, 363, 383, 532, 541, 543², 547²

→ **kötü niyet, kötü niyetli, kötü yol**

kötü niyet *a.* Herhangi bir kimse veya konuda kötü düşünce besleme. “Türk olan Doğu’da Kürtçe konuşan insanlar bulundukça yabancıların kötü niyetleri eksik olmayacak.” **M3** 549, 552

kötü niyetli *a.* Herhangi bir kimse veya konuda kötü düşünce besleyen. “İnsan kötü niyetli olduktan sonra kanunların zayıf taraflarını bularak istediği gibi faydalanır.” **M3** 538

kötü yol *a.* Yanlışlık, uygunsuzluk. **kötü yola düşmek** Kötü kadın olmak. **M3** 543

kötülemek (*-i*) Biri veya bir şey için olumsuz, aşağılayıcı, hoş olmayan sözler söylemek. **M3** 47, 65

kötüleyebilmek (*-i*) Kötüleme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 322

kötülük *a.* Kötü olma durumu, kemlik,

şer. **YS** 41; **M3** 45, 164, 299, 317 **kötülük etmek (veya yapmak)** Kötü davranmak, zarar vermek. **DK** 108, 109, 114; **M3** 141, 159, 335

kötürüm *sf. mec.* İşleyemeyen, iş yapamayan. **M3** 287

köy *a. Ar. 1.* Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu hayata uygun yerleşim birimi, köylük yer, köy yer. **YS** 28; **DK** 8², 9⁴, 11, 16⁵, 17⁷, 18, 19, 41², 42, 49³, 50², 55, 56, 58³, 68, 91, 126, 138², 139, 142; **M3** 47, 99, 111, 154, 180, 181, 200², 224, 231, 236, 240³, 260⁴, 261, 269, 271, 336, 353, 379, 386², 406, 452, 454², 529², 555²; **2.** Köy halkı. **DK** 12, 24, 32, 33, 37

→ **Köy Enstitüleri**

Köy Enstitüleri *öz. a.* 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı yasayla ilkököl öğretmeni yetiştirmek üzere açılmış okullar. “Halk Partisi Köy Enstitülerini kurup milleti beş on yılda kalkındırmayı tasarlamış, fakat bu işin başına komünist Tonguç Baba’yı getirmiştir.” **M3** 19, 306, 347³, 379², 535

köylü *a.* Köy halkı. **DK** 38; **DK** 134², 136, 137, 138³, 139³, 141, 142², 143³, 169; **M3** 134, 135, 138², 140, 144, 154², 180, 182, 240³, 251², 252, 260⁸, 261⁵, 288, 291, 411; **M3** 79, 473, 488⁴, 503

kral (doğ.) **kıral** *a.* Sırpça En yüksek devlet otoritesini, bütün devlet başkanlığı yetkilerini kalıtım veya soylularca seçilme yoluyla elinde bulunduran kimse. **YS** 38²

krallık (doğ.) **kırallık** *a.* Kral olma durumu veya görevi, kraliyet. **M3** 320, 538

Kral Faysal *öz. a.* Suudi Arabistan kralı (1964-1975). “Fakat aklı başında bir tek adam, şimdiki Kral Faysal bu iptidai ülkeyi gayet güzel yönetmekte ve

kalkındırmaktadır.” **M3** 488, 538

kralcı *sf.* Krallık yanlısı olan. **M3** 320, 477²

kraliçe *a.* *Sırpça* Kral karısı veya krallığı yöneten kadın, ece. **M3** 79², 159, 533

kravat *a.* Bir insanda bulunması gerekli niteliklerden yoksun olan (kimse). “*Cilalı tırnaklara, pomatlı suratlara, renkli kravatlara her yerde yurdumuza dikilmiş düşman topu gibi*” **M3** 252

Kremlin *öz. a.* Rusya'nın merkezinde bulunan yapılar bütünü. “*Bir cumhurbaşkanı düşününüz ki kendi milleti hakkındaki fikri Kremlin'in parçalayıcı fikirlerine tıpatıp uymaktadır ve bunu hainliğinden değil; gafletinden, bilgisizliğinden yapmaktadır.*” **M3** 410, 416, 420, 424, 425, 427

Kristof Kolomb *öz. a.* Cenovalı kaşif, gezgin ve sömürgeci (1451 - 1506). “*Kristof Kolomb'un battıya giderek Hindistan'a varmak istemesi bir macera idi.*” **M3** 34

kriter *a. Fr. a.* Ölçüt. **M3** 322

kritik *sf. Fr.* Ciddi. **M3** 382

kromozom *a. Fr. biy.* Karyokinez bölünme sırasında hücre çekirdeğinin içinde beliren ve kromatinin parçalara ayrılmasıyla oluşan, bazı yeteneklerin yeni bireylere geçmesine yarayan, kıvrık çubuk biçimindeki cisim. **M3** 126²

Kromvel *öz. a.* İngiliz siyaset adamı, asker ve devlet yöneticisi. “*...Hitler'ler, Cengiz'ler, Kromvel'ler hep bir başkasının kalıbına girmiş olduklarını düşünerek hezimete uğramışlardır.*” **M3** 280³

kronoloji *a. Fr.* Zaman bilimi. **M3** 360, 512

Kubilay *öz. a.* Türk öğretmen ve asteğmen (1906 -

1930). “*Kubilay, Türkiye için kafasını kestirdikten biraz sonra Hukuk talebesi çay ziyafeti vermişti.*” **M3** 223

kucak *a. 1.* Açık kollarla göğüs arasındaki bölüm, aguş; **DK** 175; **M3** 473; *2. mec.* Herhangi bir durumun veya şeyin sınırlarının arası, iç. **YS** 25; *2. a.* Açık kollarla göğüs arasındaki bölüm, aguş. **DK** 11, 36 **kucaklarda yaşamak** Kadın birden fazla erkekle birlikte olmak. “*Sen yabancı kucaklarda yaşarken her gün yapıyorduk bizde kanla, barutla düğün.*” **YS** 16

kucaklamak *(-i)* Kollarla sarıp göğüs üzerine bastırmak. **DK** 98

kucaklaşmak *(nsz, -le)* Birbirini kucaklamak. **DK** 57

Kudret gazetesi *öz. a.* 12 Ekim 1960'da Ankara'da kurulan gazete. “*Üstad, aynı ücreti Kudret gazetesinden veya Büyük Doğu gazetesinden alsaydı o zaman ırkçılık veya Turancılık değil bambaşka bazı şeyler suç olurdu.*” **M3** 68

kudret *a. Ar.* Güç, erk, erke, iktidar. **M3** 86, 196, 205, 244, 257⁴, 258, 445, 507

kudretli *sf.* Gücü olan, güçlü. **M3** 145, 465

kudurmak *1. (nsz) mec.* Aşırı davranışlarda bulunmak, taşkınlık göstermek. **YS** 18; **DK** 135; *2. mec.* Gücünü artırmak, tehlikeli bir durum almak, tehlikeli bir duruma gelmek. **YS** 32

kuduz *sf. mec.* Azmış. **YS** 24; **M3** 251, 290

kuduzlaştırmak *(-i, -e)* Kuduzlaşmasına yol açmak. “*...Yıldırım, sultanlık payesini alarak istibdat köpeğini kuduzlaştırdı.*” **M3** 287, 289²

kukla *a. Rum. mec.* Başkasının etkisinde olan, onun isteklerine göre davranan (kimse). **M3** 233, 253

kul *a.* 1. Tanrı'ya göre insan, abd. **YS** 79; **DK** 235; 2. *tar.* Köle. **DK** 30² (bir şeye) **kul olmak** Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. **DK** 164

kulaç *a.* Gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasındaki uzaklık. **kulaç atmak** Yürerken kolları, sırayla üstten ileriye doğru atıp suyu arkaya doğru çekmek. **M3** 247

kulak *a. anat.* Başın her iki yanında bulunan işitme organı. **M3** 170, 252, 305 **kulağına varmak** Duymak. “*Pâdişâhın kulağına varırsa/ Tutun diye devlet emir verirse,*” **YS** 28 **kulak (veya kulaklarını) tıkamak** Bir şeyi duymazlıktan gelmek. **M3** 373 **kulaklarını dikmek** Hayvan dikkat kesilmek. **DK** 171

Kulcalı *öz. a.* Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nden olan kimse. **M3** 405

kullanabilmek (-i) Kullanma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 135

kullanılmak (*nsz.*) Kullanma işine konu olmak. **M3** 11, 43³, 101, 119, 120, 212, 271, 280, 318, 331, 336, 343², 359, 364, 371, 388, 452, 470, 483, 507, 552

kullanılma *a.* Kullanılmak işi. **M3** 31, 388, 507

kullanma *a.* Kullanmak işi, istimal. **M3** 276, 318, 228, 423, 548

kullanmak (-i) Bir şeyden belli bir amaçla yararlanmak. **DK** 10; **M3** 31, 43, 48, 65, 73, 74, 111, 121, 149, 212, 215², 280, 282, 289, 290³, 321, 323, 343, 388², 406, 452, 470, 479², 499, 501, 507, 508

kulluk *a.* Kul olma durumu, kölelik, ubudiyet. **M3** 170

kulübe *F a. Ar.* Kerpiç, saman veya ağaçtan yapılmış küçük, basit, ilkel ev. **YS** 75

kum *a. mdn.* Silisli kütlelerin, kayaların,

doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler. **YS** 12

kumanda *a. Fr.* Komuta. **M3** 34, 96, 141², 176, 177, 199, 206⁵, 213, 235, 253, 283, 291, 298, 395, 396², 397, 516³ **kumanda etmek** Yönetmek. **M3** 263

kumandasız *sf.* Kumandası olmayan. **YS** 48

kumandan *a. Fr. ask.* Komutan. **M3** 396

kumar *a. Ar.* Ortaya para koyarak oynanan talih oyunu. **M3** 500

→**kumarhane**

kumarbaz *sf. Ar. + Far.* Kumara düşkün, sürekli kumar oynayan, kumarıcı. **M3** 203, 416

kumarhane *a. Ar. + Far.* Kumar oynanan yer, bitirim yeri, bitirimhane. **M3** 416

kumaş *a. Ar.* Pamuk, yün, ipek vb.nden makinede dokunmuş her türlü dokuma. **DK** 51; **M3** 252

kumpanya *a. İt. tic.* Genellikle yabancı sınav, ticari ortaklık. **M3** 477

kumral *a.* Koyu sarı veya açık kestane rengi. **DK** 118; **M3** 418

Kumuklar *öz. a.* Dağıstan'da yaşayan Müslüman bir Türk boyu. “...*Kumuklar'ı, Kırimlılar'ı, Kerkükler'i diğer Türkleri esgeçmek değildir.*” **M3** 121

kundak *a. Rum. mec.* Ara bozma, fitne, fesat. **M3** 306

kundaklayabilmek (-i) Kundaklama imkânı veya olasılığı bulunmak. “2 *nisanda Millî Eğitim Basımevi'nin bir kısmı ile Tekirdağ Hükümet Dairesi'ni kundaklayabildi.*” **M3** 306

Kunuri öz. a. Kore Savaşı'nda Türk Tugayı'nın Çin Halk Kurtuluş Ordusu birliklerine karşı direndiği muharebe. "Sakarya boğuşması sırasında bizim için 'Uzaktaki Kardeşime' diye şiir yazan Kazak Mağcan veya Kunuri şehitlerinin hatırasına mevlit okutarak ağlayan Japonya'daki Tatarlar benim milletimden değildir de Anadolu'daki Devşirme artıkları mı bendendir?" **M3** 405

kupkuru sf. Çok kuru. **M3** 537, 539

kur a. Fr. Karşı cinse ilgi göstererek onun hoşuna gitme, gönlünü kazanmaya çalışmak. **kur yapmak** Karşı cinsten birine ilgi göstererek onun hoşuna gitmek, gönlünü kazanmaya çalışmak. **M3** 182

kurabilmek (-i) Kurma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 36, 150, 173, 465, 469, 471

kurak sf. Yağışsız (hava, mevsim, yıl). **DK** 71; **M3** 184

kuraklık a. Kurak olma durumu, kurak hava, yağışsızlık. **DK** 157

Kuran öz. a. Ar. İslam dininin temel ilkelerini, Hz. Muhammed'e gönderilen Tanrı buyruklarını içeren, Müslümanlığın temel kitabı, Kur'an-ı Kerim, Kelam-ı Kadim, Mushaf, Mushaf-ı Şerif. **DK** 11², 12, 24, 44, 47, 48⁴, 50, 92²; **M3** 48⁵, 235, 280, 311, 318, 372², 414, 455², 468, 484, 505³, 507², 510⁵

Kurankerim öz. a. Ar. din b. Kur'an. **M3** 487

kurban a. Ar. mec. Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse. **YS** 120; **M3** 427, 521 **kurban etmek** Kendi çıkarı için birini veya bir şeyi feda etmek. **M3** 271, 472, 555 **kurban kesmek** Din buyruğunu yerine getirmek için bir hayvanı keserek etini dağıtmak. **M3** 504 **kurban olmak** Bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek. **M3** 169

kurcalamak (-i) Ellemek, karıştırarak bakmak. **M3** 410

kurdurma a. Kurdurmak işi. **M3** 461

Kureyş öz. a. Hz. Peygamber'in mensup olduğu Arap kabilesi. "Muhammed'in de peygamber olmadan önce Kureyş putlarına kurban kestiği ve Halife Ömer'in amcazadesi Zeyd'in kendisini bundan menettiği hakkında İbni İshak'ın siyer parçalarında bir kayıt bulunduğu gibi..." **M3** 504

kurma a. Kurmak işi. **M3** 28, 35, 113, 230, 311, 367, 444, 460, 465, 496

kurmak (-i) **1.** Yapmak, inşa etmek. **YS** 31, 33; **M3** 127; **2.** Etkisi ve önemi geniş şeyler meydana getirmek, tesis etmek. **DK** 41; **M3** 24, 35, 58, 63, 86², 88², 93, 100², 104, 110, 111, 112, 120, 136, 145, 185, 207, 212, 236², 244, 310, 333², 337², 341, 382, 386², 387, 389³, 390, 394, 396, 435², 451, 466², 471, 509, 521, 527, 529, 530², 535, 545, 549, 556; **3.** Bir şeyi oluşturan parçaları birleştirerek bütün duruma getirmek, monte etmek. **DK** 94, 178²

Kurmanç (doğ.) **Kırmanç** öz. a. Dilbilimciler tarafından İran dillerinin kuzeybatı grubu içinde tanımlanan Kuzey Kürtçe. **M3** 526

kurmay a. ask. Harp akademilerine girerek eğitimlerim başarıyla bitirmiş subay, erkânıharp. **M3** 203, 228, 320, 323, 370²

kurnaz sf. Far. Kolay kanmayan, başkalarını kandırmasını ve ufak tefek oyunlarla amacına erişmesini beceren, açık göz, hin. **M3** 156

kurnazlık a. Kurnaz olma durumu veya kurnazca iş. **M3** 527

kurs a. Fr. Resmî ve özel kuruluşlarca ilgililere belirli bir konuda bilgi, beceri ve davranış kazandırmak amacıyla düzenlenen ve kısa süreli derslere dayanan eğitim etkinliği. **M3** 276²

kursak *a. hlk.* Boğaz. **DK** 61

kurşun *a. kim.* Atom numarası 82, atom ağırlığı 207,21, yoğunluğu 11,3 olan, 327,4 °C'de eriyen, yumuşak ve bükülgen, mavimtrak esmer renkte bir element (*simgesi Pb*). **YS** 10², 74; **M3** 228, 231 **kurşun (veya kurşunu) yemek** Vurulmak. **YS** 17; **M3** 228

kurt *a. hay. b.* Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan (*Canis lupus*). **DK** 27³, 110, 111²; **M3** 515

→ **kurt kuş**

kurt kuş *a.* Bütün yaratıklar, bütün canlılar. **DK** 110, 144 **kurtla kuşla söyleşmek** Bütün canlılarla iletişime geçmek. “*Kimseyle konuşmaz, geceleyin çadırına gelir gündüz kurtla kuşla söyleşirmiş.*” **DK** 72

kurtarabilmek *(-i)* Kurtarma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 133, 222

kurtarıcı *a.* Kendi hayatını tehlikeye atarak bir kimseyi, bir topluluğu güç bir durumdan veya yok olmaktan kurtaran kimse, halaskâr. **M3** 413, 455, 473

kurtarılmak *(nsz)* Kurtarma işi yapılmak veya kurtarma işine konu olmak. **M3** 74, 231, 330

kurtarıma *a.* Kurtarılmak işi. **M3** 26, 58,103

kurtarma *a.* Kurtarmak işi. **DK** 137; **M3** 84, 85

kurtarmak *(-i)* Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak. **DK** 15, 16, 30, 31, 32, 135; **M3** 27, 92, 198, 252, 364; **2.** Kurtulmasını sağlamak. **DK** 134, 140, 142,147, 157, 158; **M3** 36, 37, 40⁴, 42, 43, 53, 54, 55, 58, 85, 86², 89, 92, 100², 101², 110, 116, 133, 134², 135, 174, 208, 232, 236, 246, 255, 258, 261³, 272, 317, 334,

336, 357, 436³, 459, 467, 483, 488, 504³

kurtsuz *sf.* Kurdu olmayan. **M3** 261

kurtlanmış *sf. mec.* Hoşa gitmeyen bir duruma veya bir işe alışarak olağan bir şekilde devam ettiren. “*Mabetsiz şehrin ilk yemişi Ticanilik olup onun kurtlanmış da Nurculuk oldu.*” **M3** 452

kurtulabilmek *(nsz)* Kurtulma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 125, 136; **M3** 173, 244, 257, 258, 415, 509

kurtulma *a.* Kurtulmak işi. **M3** 133, 412², 469

kurtulmak *(nsz)* **1.** Tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak. **DK** 28, 64, 74; **2.** *(-den)* İstenmeyen, sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden, bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak. **DK** 74, 94, 99, 107, 127, 150, 158, 174; **M3** 12, 36, 61, 133, 179, 242, 269, 353, 372, 386, 524, 533, 534

kurtuluş *a.* Bir şeyden, bir yerden kurtulma, felah, halas, necat, selamet. **DK** 174; **M3** 135, 253, 546

→ **Kurtuluş Savaşı**

Kurtuluş Savaşı *öz. a.* I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'nce paylaşılması sonucunda Misakımillî doğrultusunda ülke bütünlüğünü korumak için başlatılan çok cepheli, siyasi ve askeri mücadele. “*Hatta Kurtuluş Savaşının zaferle bitmesini ve cumhuriyetin kuruluşunu belirtmek için anayasayı zorlamaya başladılar.*” **M3** 79, 93, 142, 145, 264, 265², 302², 467, 512, 515, 516, 527

kuru *sf.* **1.** Suyu, nemi olmayan, yaş ve nemli karşıtı. **YS** 33; **M3** 170; **2. mec.** Akıcı olmayan, duygudan yoksun. **DK** 130; **M3** 412

→ **kuru yemiş**

kuru yemiş *a.* Fındık, fıstık, leblebi gibi yemek dışında yenilen yiyecekler. **DK** 53

kurucu *sf.* Bir kurumun, bir işin kurulmasını sağlayan, müessis. **M3** 100, 357, 457, 458, 460, 469, 503, 508, 512

kurul *a.* Bir işi yapmak, yönetmek veya bir kurum ve kuruluşu temsil etmek için görevlendirilmiş kişilerden oluşmuş topluluk, heyet, konsey, asamble. **M3** 347, 490

kurulabilmek (*nsz*) Kurulma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 469, 510

kurulma *a.* Kurulmak işi. **M3** 96, 230, 253, 348, 531, 535, 538

kurulmak (*nsz*) Kurma işine konu olmak veya kurma işi yapılmak. **YS** 33; **DK** 180; **M3** 13, 27, 28, 109, 132, 133, 145, 180, 203, 209², 216, 217, 230, 270, 277, 297, 325, 341, 346, 353, 393², 407, 428, 432, 433², 468, 473, 492, 504, 515, 516², 532, 538, 547, 549

kurultay *a.* Moğ. Ulusal veya uluslararası bilimsel toplantı. **YS** 106; **M3** 28, 36, 107,127, 142

kuruluş *a.* Kurulma işi. **M3** 139, 216, 230, 341², 406, 481, 483, 491, 504, 527, 549

kurumak (*nsz*) **1.** Islaklığını, nemini yitirerek kuru duruma gelmek. **M3** 458; **DK** 157; **2.** *mec.* Cılızlaşmak, sıskalaşmak, zayıflamak. **M3** 460

kuruntu *a.* Yanlış ve yersiz düşünce, evham. **M3** 414, 425, 435, 454, 465, 469, 473, 474

Kuruşef *öz. a.* Sovyet devlet adamı ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi birinci sekreteri (1894 - 1971). “Birleşmiş Milletler ideali denen maskaralık mı? Yoksa kuruşef’in “Barış İçinde Birlikte Yaşamak” düzenbazlığı mı?” **M3** 52

kurutmak (*-i*) Suyunu ve ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek. **M3** 93

kusur *a. Ar.* Eksiklik, noksan, nakısa. **DK** 43; **M3** 21, 205, 227, 288, 447, 448, 509, 544² **kusur bulmak** Bir şeyin eksikliğini, özrünü görmek. **M3** 69 **kusur etmek** Yanlışlık yapmak. **M3** 323 **kusur görmek** Bir şeyin eksikliğini, özrünü bulmak. “...*Bu yolda olan en fedakâr insanların bile kusurlarını görmemekten gelmiyoruz.*” **M3** 448 **kusura bakmamak (veya kalmamak)** Hoş görmek. **DK** 152

kusurlu *sf.* Kusuru olan. **M3** 205, 322

kusursuz *sf.* Kusuru olmayan, mükemmel. **DK** 52; **M3** 288

kuş *a. hay. b.* Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı. **YS** 57, 58², 63, 64², 91, 100, 104, 115, 116; **DK** 101, 145

→ **kuş bakışı, kuşbaşı**

kuş bakışı *zf.* Genel olarak. **M3** 171

kuşak *a. fel.* fel. Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu. **M3** 316, 409

kuşanmak (*-i*) Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlama. **YS** 11

kuşatılmak (*nsz*) Kuşatma işi yapılmak. **DK** 28

kuşatmak (*-i*) Çevresini sarmak, çevrelemek, çevirmek, abluka etmek, ablukaya almak, ihata etmek, muhasara etmek. **DK** 60²

kuşbaşı *sf.* Küçük bir kuşun başı büyüklüğünde doğranmış (et vb.).

→ **kuşbaşı kar**

kuşbaşı kar *a.* İri taneli kar. “*Biraz önceki sulusepken şimdi kuşbaşı kar olmuştur*” **DK** 7

kuşku *a.* Bir olguyla ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık, kuruntu, işkil, şüphe, acaba. **DK** 91

kuşkulu *sf.* Kuşku belirten, kuşku anlatan, şüpheli. **DK** 5; **M3** 229

kuşluk *a.* Günün sabahla öğle arasındaki bölümü, kuşluk vakti.

→ **kuşluk vakti**

kuşluk vakti *a.* Kuşluk. **DK** 151

kut *a.* Mutluluk. **M3** 243

Kutadgu Bilig *öz. a.* Yusuf Has Hacip tarafından XI. yüzyılda yazılmış, Türk dili, edebiyatı ve kültür tarihine kaynaklık eden eser. “*Has Hâcib Balasagunlu Yusuf*” tarafından XI. Yüzyılda yazılan “*Kutadgu Bilig*”, *siyaset bilgisi demektir.*” **M3** 243²

kutlama *a.* Kutlamak işi, tebrik. **M3** 216

kutlamak *(-i).* Mutlu bir olaya sevinildiğini söz, yazı veya armağanla anlatmak, tebrik etmek. **YS** 25, **M3** 208, 214, 490

kutlanmak *(nsz)* Kutlama işi yapılmak, tebrik edilmek. **M3** 225, 227, 230²

kutlu *sf.* Uğurlu. **YS** 13, 48, 81 **DK** 58, 172; **M3** 36², 38, 42, 55, 88, 219², 241², 285², 344, 431 **kutlu olsun** “*Uğurlu olsun, bolluk ve iyilik getirsin*” anlamında söz. **YS** 14

kutlulamak *(-i)* Kutlamak. **M3** 293

kutsal *sf. din b.* Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes. **M3** 60, 227, 462

kutu *a. Rum.* İnce tahta, mukavva, teneke,

plastik vb.nden yapılmış, genellikle kapaklı kap. **M3** 454²

kuvvet *a. Ar.* Fiziksel güç, takat. **DK** 53, 58, 74⁵, 115, 143, 180; **M3** 40, 78, 92, 132, 134, 154, 156, 199, 221, 222, 258, 363, 372, 482; **2. mec.** Güç. **DK** 134; **M3** 16, 22, 31, 36, 78, 84, 130, 131, 132, 134, 168, 177, 178, 184², 196, 203, 225, 240, 244, 257³, 258, 261, 265, 278, 282, 283², 283, 299, 303, 312, 334, 368, 371, 397, 414, 425, 455, 457², 467, 475, 479, 484, 487, 507, 516², 545²

kuvvetle *zf.* Güçlü ve sağlam bir biçimde. **DK** 9, 59; **M3** 31, 408

→ **kuvvetle muhtemel**

kuvvetle muhtemel büyük olasılıkla. **M3** 283, 381

kuvvetlendirme *a.* Kuvvetlendirmek işi. **M3** 239

kuvvetlendirmek *(-i)* Güçlenmesini sağlamak, gücünü artırmak. **M3** 103

kuvvetlenme *a.* Kuvvetlenmek işi. **M3** 110, 476

kuvvetli *sf. 1.* Sağlam, dayanıklı olan. **DK** 74², 180², 181; **M3** 16, 30, 78, 100, 103, 111, 114, 118, 132, 142, 145, 146, 153², 158, 161, 175³, 179, 196, 201, 227, 228, 244, 247², 269, 289, 297, 326, 365, 369, 375, 376, 407, 418, 438, 440, 446, 469, 478, 486, 508, 546; **2.** Etkili. **YS** 33; **DK** 20

kuvvetsiz *sf.* Gücü, kuvveti olmayan, güçsüz. **M3** 331

kuvvetsizlik *a.* Kuvvetsiz olma durumu, güçsüzlük. **M3** 137

kuyruklu *sf.* Kuyruğu olan.

→ **kuyruklu yıldız**

kuyruklu yıldız *a. gök b.* Güneş çevresinde büyük bir elips veya bir

parabol yörüngede dolaşan, Güneş'e yaklaştığında yüzeyinde ortaya çıkan gazların ve tozların oluşturduğu kuyruk denilen ışıklı bir uzantısı olan gök cismi, kirlilikartopu. **M3** 35

kuytu *sf.* Issız, sessiz ve göze çarpmayan, تنها (yer). **DK** 78

Kuyu Sokak *öz. a.* **M3** 190

kuzey *a.* Sağını doğuya, solunu batıya veren kimsenin tam karşısına düşen yön, dört ana yönden biri, şimal, güney karşıtı. **M3** 304, 327, 368², 396, 397³, 409, 473

→ **Kuzey İrlanda, Kuzey Kore, Kuzey Türkistan, Kuzey Vietnam**

Kuzey İrlanda *öz. a.* İrlanda Adası'nda yer alan Birleşik Krallık'a bağlı özerk ülke. "İrlanda "Kuzey İrlanda" denen ve sırf Protestan oldukları bahanesiyle İngilizler tarafından bırakılmak istenmeyen Ulster'i açıkça istiyor." **M3** 247

Kuzey Kore *öz. a.* Doğu Asya'da Kore Yarımadası'nda bulunan bir devlet. **M3** 328

Kuzey Türkistan *öz. a.* Türkistan'ın kuzey kesimi, Aral ve Balkaş gölleri civarı. "Kırım Tatarı denilen bu eski Kıpçaklar'ın torunları İkinci Cihan Savaşından sonra topyekûn sürülerek Kuzey Türkistan'a ve Sibiryaya atılmışlardı." **M3** 367

Kuzey Vietnam *öz. a.* 1945-1976'da Vietnam'ın kuzey yarısına komünist devlet. "...Amerikan ve İngiliz liderlerin gafletinden faydalanarak kendisi için hazırladığı Kuzey Kore ve Kuzey Viyetnam komünist devletlerini kendi nüfuzuna almıştır." **M3** 328

kuzu *a.* Koyun yavrusu. **DK** 70², 175; **M3** 550²

Küba *öz. a.* Karayipler'de bir ada ülkesi. "Milliyetçi veya dinci olmayan sosyalizm

Küba'daki sonucu verir." **M3** 345

küçücük *sf.* Çok küçük. **YS** 23; **DK** 7, 111², 125

küçük *sf. 1.* Boyutları, benzerlerinininkinden daha ufak olan, mikro, büyük karşıtı. **YS** 64, 107; **DK** 12², 14², 23², 25, 54, 56², 57, 68, 73, 82², 84, 94, 111², 122, 150; **M3** 240, 245, 259, 309, 329, 331, 337, 348, 403, 419, 449, 455, 457, 462, 477, 490, 504, 505, 515, 535; **2. sf.** Yaşı daha az olan. **DK** 11, 32, 52, 102, 152, 171, 178, 180, 181; **M3** 16², 21, 22, 30, 46, 74, 84, 88, 97, 128, 132, 137, 154², 156, 163, 174, 188³, 227, 232, 234.; **3. sf.** Niceliği az olan. **DK** 30, 36; **M3** 327 **küçük düşürmek** Değerini veya şerefini sarsmak. **M3** 54, 99 **küçük görmek** Değer, önem vermemek. **M3** 209², 205, 443

→ **küçük küçük, Küçükyalı İstasyonu**

küçük küçük *sf.* Küçük parçalar durumunda. "Türk milleti küçük küçük parçalara bölünmüş" **M3** 146

küçüklük *a. 1.* Küçük olma durumu. **M3** 94, 425; **2. mec.** İnsana yakışmayacak, insanın değerini azaltacak davranış. **YS** 41

Küçükyalı İstasyonu *öz. a.* İstanbul'un Anadolu yakasında Maltepe'de bulunan istasyon. "Her yaz olduğu gibi geçen yaz da Anadolu yakası banliyösünün türlü yerlerinde gözüken Çingeneler arasında, Küçükyalı istasyonunda gördüğüm 15-16 yaşlarındaki bir kız şiddetle dikkatimi çekti." **M3** 524

küçülmek (*nsz*) *mec.* Değer ve onurunu azaltacak davranışta bulunmak. **DK** 57

küçültmek (*-i*) *mec.* Değerini ve onurunu azaltmak. **M3** 33, 77, 89, 94

küçültülmek (*nsz*) Küçültme işi yapılmak. "İsa Beğ'in küçültülmüş örneği idi." **DK** 39; **M3** 227

küçümsemek (-i) Değer ve önem vermemek, küçük görmek. **M3** 92, 208, 441

küfür *a. Ar.* Sövmek, sövmek için söylenen söz, sövğu. **YS** 25, 76; **DK** 79; **M3** 215, 447², 463, 470, 493, 494, 502, 503, 532

→ **küfretmek**

küfretmek (-e) Sövmek. **M3** 170

küheylan *a. Ar.* Soylu Arap atı. **DK** 72

kül *a.* Yanan şeylerden artakalan toz madde. kül olmak Bütünüyle yanmak. **YS** 53; **M3** 180, 306, 312, 404, 522 kül etmek Birinin varını yoğunu yok etmek. **YS** 122; **M3** 306 **külünü savurmak** Bir şeyi bütünüyle bitirip yok etmek. **M3** 522

Kül Tegin *öz. a.* Ağabeyi Bilge Kağan ile birlikte İkinci Doğu Göktürk Kağanlığı'nı yöneten devlet başkanı. "*Tarihin bir olağanüstü ve şahâne işi Kür Şadın, Kül Tegin'in, Çağn Beğ'in ok çekışı...*" **YS** 43, 78; **M3** 243

külhanbeyi *a.* Kendilerine özgü giyinişi olan, argo kullanan, başıboş, haylaz delikanlı, serseri, hayta, külhani. **M3** 541

külhanbeylik *a.* Külhanbeyi olma durumu, kabadayılık. **M3** 542

küllenmek (*nsz*) *mec.* Bir acı, bir sıkıntı, bir olay unutulur gibi olmak. **YS** 62; **DK** 103

külliyat *a. Ar. esk.* Bir yazarın bütün eserlerini içeren dizi. **M3** 49

kültür *a. Fr.* Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. **M3** 30, 34, 36⁶, 86, 97, 102, 107, 113², 127, 139, 171, 186, 187, 209, 217³, 246, 270, 273⁷, 274², 275²,

278², 279², 280, 318, 328, 347, 352³, 381, 388, 389, 407⁵, 408, 409, 410³, 414, 424, 445, 473, 474, 488, 503, 527², 549, 550

→ **Kültür Bakanlığı, kültür birliği**

Kültür Bakanlığı *öz. a.* Kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek için 6 Nisan 2003 tarih ve 4848 sayılı kanun ile kurulan bakanlık. "*Yeni kurulan Kültür Bakanlığı, milleti ruhlandırmak için bir yandan gerekli eserler yayınlarken bir yandan da jübilesi yapılacak Türk büyüklerini, anılacak günleri yahut millî kültüre hizmet etmiş Türkler'i arayıp bulmalıdır.*" **M3** 217

kültür birliği *a.* Aynı kültür etrafında oluşturulan kültür gücü. "*Sosyal bir kanundur ki kültür birliği ancak siyâsi birlik sonunda doğar.*" **M3** 36

kültürlü *sf.* Kültürü gelişmiş olan. **M3** 101, 174, 352, 389, 428, 527

küme *a.* Birbirine benzer veya aynı cinsten olan şeylerin oluşturduğu bütün, takım, öbek, grup **DK** 25

Kür Şad *öz. a.* 621'de Çinli eşi İ-çing Katun tarafından zehirlenerek öldürülen Doğu Göktürk Devleti kağanı Çuluk Kağan'ın küçük oğlu. "*Ulu Tanrı! Kür Şadın yenilmeyen rûhunu Yüce Tanrı Dağında daha biraz barındır!*" **YS** 10², 14, 43; **M3** 51², 53⁴, 264, 469

Kürdistan *öz. a.* Türkiye'nin doğusu ve güneydoğusu, Irak'ın kuzeyi, Suriye'nin kuzeydoğusu ve İran'ın kuzeybatısındaki bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurmanın amaçlandığı jeokültürel bölge. "*Açıkça anlaşılacağı üzere bu satırlar Türkiye'yi bölmek, doğu illerimize bağımsız Kürdistan kurmak isteyen vatan hainlerine karşı yazılmıştır.*" **M3** 387, 389², 393², 394, 396⁴, 397, 460, 529

Kürdîzade Ahmed Ramiz *öz. a.* Kürt, Kürtçülük ve Kürdistan üzerine

çalışmalar, örgütlenmeler yapmış matbaacı (1878-1940). “Eserin tâbii, yani editörü de “Kürdîzade Ahmed Ramiz”dir.” M3 455

küre a. Ar. Yeryüzü, dünya. M3 35, 457

kürek a. Toprak, kömür vb.ni bir yerden bir yere alıp atmaya, taşımaya yarayan ve yayvan bir bölümü, buna bağlı uzun bir sapı bulunan araç. M3 258

→ **kürek kemiği**

kürek kemiği a. anat. Omzun art bölümünde bulunan, üçgen biçiminde geniş ve ince kemik. DK 166

kürekçilik a. Sandal vb.nde kürek çekme işi. M3 189

kürklü sf. Kürkü olan, kürk giymiş. M3 252

kürsü a. Ar. Ana bilim dalı. M3 168

Kürt (doğ.) **Kürd** öz. a. Ön Asya'da yaşayan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse. M3 130, 140, 141, 148², 223, 379, 320, 380⁴, 381¹⁰, 382⁸, 385², 386³, 388, 389, 390², 393⁵, 394³, 395⁶, 396³, 397⁷, 398⁹, 408, 426, 443, 444, 447², 448, 452⁷, 453³, 454³, 455², 457⁸, 458, 460², 461⁶, 462², 463, 484, 521, 525³, 526⁵, 527⁴, 528¹⁰, 529, 549, 553⁶, 554, 556²

→ **Kürt Devleti, Kürt Teâli Cemiyeti, Kürt Türkçesi**

Kürt Devleti öz. a. bk. **Kürdistan**. M3 382, 393

Kürt Kasım öz. a. 1958 Irak Devrimi'nden sonra kurulan Irak Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı. (1914 - 1963). “Hele Iraklı Kürt Kasım gibi, Türkiyeli bir Türk Memo yahut İbo da Harb okulunda iken komünist olarak ve Harb Akademisini bitirerek bir kolordunun kurmay başkanı veya bir tümenin komutanı ve hele Genelkurmayda Harekât Dairesi Başkanı olursa bir savaş

sırasında Türk ordusunun ihanet yüzünden uğrayacağı bozgunun tahayyülü bile akıllara durgunluk verecek kadar korkunç olur.” M3 323

Kürt Molla Said öz. a. bk. **Saîd -i Nursî**. M3 453

Kürt Said öz. a. bk. **Saîd -i Nursî**. M3 453, 454, 455⁴, 460, 462, 463², 540

Kürt Şeyh Said öz. a. bk. **Saîd -i Nursî**. M3 453

Kürt Teâli Cemiyeti öz. a. 30 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan ve bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını amaçlayan zararlı bir cemiyet. “Birinci Cihan Savaşı sonunda ortaya çıkan “Kürt Teâli Cemiyeti”, Osmanlı Devletinin kendisinden sayarak yüksek makamlara getirdiği Kürtler tarafından kurulmuştu.” M3 393

Kürt Türkçesi öz. a. Kürt kökenli kişilerin kullandığı Türkçe. “...Nur risalesi talebeleri de Saîd-i Nursî'nin o çetrefil ve cahil Kürt Türkçesiyle yazdığı risaleleri atom fiziği ve Einstein nazariyesi okur gibi toplanıp okuyan bir yığın zavallıdır.” M3 452

Kürtçe öz. a. Kürtlerin kullandığı dil. M3 144, 380, 381, 390², 443, 461, 525, 527⁵, 549², 553

Kürtçü sf. Kürtçülük akımını benimseyen, Pankürdist. “İslâmcı değil, bir Kürtçü olduğunu kabule mecburdur.” M3 379², 380³, 394², 458, 549

Kürtçülük öz. a. Kürtçü olma durumu. “Bugün Türkiye düşmanı fikirlerin başında Kürtçülük gelmektedir.” M3 295, 380², 385, 390, 394³, 395³, 396², 397³, 453, 526, 527, 549, 553⁶, 556²

Kürtlük öz. a. Kürt olma durumu. “Türklükten ayrı kürtlük diye bir şey gelmiyordu.” M3 141, 381, 380², 395, 447, 549

küskünlük *a.* Küskün olma durumu, küsü. **M3** 289

küsmek (*nsz*) Darılmak. **YS** 102

küstah *sf. Far.* Saygısız, kaba, terbiyesiz (kimse). **M3** 441, 554

küstahlık *a.* Küstah olma durumu veya küstahça davranış. **M3** 424, 523

küstürmek (*-i*) Küsmesine yol açmak. **M3** 290

küsur *a. Ar.* Artan bölüm, geriye kalan bölüm, kesir. **M3** 434, 505

kütle *a. Ar.* Katı maddelerin büyük parçası, küme, yığın. **M3** 252, 363, 373, 457², 486

kütük *a.* Kalın ağaç gövdesi. **DK** 20

kütüphane *a. Ar. + Far.* Kitaplık. **M3** 481, 483

I, L

laboratuvar (doğ.) **laboratuar** *a. Fr.* Ayırıştırma, birleştirme yoluyla bir sonuca ulaşmak veya teşhis koymak için çeşitli araçlar kullanılarak tıp, eczacılık, fizik, kimya gibi bilim dallarıyla ilgili araştırmaların, deneylerin yapıldığı özel donanımlı yer. **M3** 98, 191, 371

laf (doğ.) **lâf** *a. Fr.* Söz, lakırtı. **DK** 97; **M3** 476 **laf olmak** Söz olmak. **DK** 133 **laf etmek** Söz etmek. **M3** 421, 422

→ **laf ebesi, lafügüzaf**

laf ebeliği *a.* laf ebesi olma durumu. “*Hele bu işte hükümetin parmağını aramak partizanca bir lâf ebeliğidir.*” **M3** 476

laf ebesi *a. mec.* Çok konuşan, herkese laf yetiştiren kimse, dil ebesi, söz ebesi. **DK** 99

lafügüzaf (doğ.) **laf ü güzaf** *a. Far.* Boş söz. **M3** 414

lağım *a. Ar.* Bir yerleşim merkezinde pis

suların akıp gitmesi için yer altında açılmış kanal, geriz. **M3** 306, 535

lağv *a. Ar. esk.* Bir kuruluşun faaliyetine son verme.

→ **lağvedilmek**

Lâ ilâhe illallah ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ anlamında kullanılan söz. “ ‘*Lâ ilâhe illallah*’ diye çağırıyorlar, bunun arkasından bir şey daha söylüyorlardı.” **DK** 62

lağvedilmek (doğ.) **lağvedilmek** (*nsz*) Bir kuruluşun faaliyetine son verilmek. **M3** 259, 516

laiklik (doğ.) **lâiklik- lâyiklik** *a. huk.* Devlet ile din işlerinin ayrılığı, devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız olması, laisizm. **M3** 45, 48², 519, 531, 539

lakap (doğ.) **lâkap** *a. Ar.* Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad. **DK** 40, 119; **M3** 68

lakaydi (doğ.) **lâkaydi** *a. Ar. esk.* İlgisizlik. **M3** 180

lakin (doğ.) **lâkin** *bağ. Ar.* Ama. **YS** 81; **M3** 144, 175

laktak *a. Ar. mec.* Ara vermeden söylenen saçma sapan söz dizisi, gevezelik. **laktak etmek** karşılıklı, gelişigüzel, havadan sudan konuşmak. **M3** 216

lala *a. Far. esk.* Çocuğun bakım, eğitim ve öğretimiyle görevli kimse. **DK** 51

lanet *a. Ar.* Tanrı'nın sevgi ve ilgisinden yoksun olma, beddua. **lanet etmek** ilenmek, kötülüğünü istemek. **M3** 95

lanetlemek (*-i*) Kargımak, beddua etmek, lanet etmek. **M3** 461

lapa lapa *zf.* Yassı ve iri taneler durumunda (kar yağmak). **DK** 12

lastik *sf. Ar.* Kauçuktan yapılmış. **M3** 191

latife *a. Ar.* Şaka. **M3** 311

Latin (*doğ.*) **Lâtin** *öz. a.* Latin halkları. **M3** 305, 406, 418³

→ *Latin Amerika*

Latin Amerika *öz. a.* Latin dilleri konuşan Amerika Kıtası ülkelerine verilen ad. “*Latin Amerika’daki iki devlet, Meksika ve Arjantin de uzun süredir böyle bir denemenin içindedir.*” **M3** 547

Latince (*doğ.*) **Lâtin** *öz. a.* Latin dili. **M3** 281

laubalilik *a.* Laubaliye yakışır davranış. **M3** 278

lav (*doğ.*) **lâv** *a. Fr. jeol.* Yanardağların püskürme sırasında yeryüzüne çıkardıkları, dünyanın derinliklerinden gelen kızgın, erimiş maddeler, püskürt. **YS** 33

Lavrens *öz. a.* Arkeolog ve İngiliz ajanı (1888 - 1935). “*İngiliz casusu Lavrens’in altınlarını alınca, Medine’yi savunan Türk askerlerine karşı İngilizlerle birlikte saldıranlar Müslüman Araplar değil miydi?*” **M3** 472, 488

layemut (*doğ.*) **lâyemût** *sf. Ar. esk.* Ölümsüz, ölmez. **YS** 58

layık (*doğ.*) **lâyık** *sf. Ar.* Nitelikleri, özü, hareketleri, davranışlarıyla bir şeyi elde etmeye hak kazanmış olan. **M3** 91, 104, 130, 179, 425, 484, 540 **lâyık olmak** Uygun olmak. **M3** 112, 353, 556

Layibniç *öz. a.* 1646 – 14 Kasım 1716) Alman matematikçi ve filozof. “*Layibniç bu sözünde çok haklıdır.*” **M3** 177

Laz (*doğ.*) **Lâz** *öz. a.* Güney Kafkasyalı

bir halk veya bu halktan olan kimse. **M3** 140, 142²

lazım (*doğ.*) **lâzım** *sf. Ar.* Gerek, gerekli. **DK** 12, 16, 62; **M3** 22, 28, 34, 38, 48, 54, 55, 70, 102, 113, 116, 128, 140, 141, 142², 144, 146³, 155, 169, 176, 177, 179, 180, 182³, 187, 188, 200², 214, 246, 255, 258, 261, 270, 272, 273, 275, 278, 280, 312, 335, 341, 380, 419, 502, 515 **lazım gelmek** (*veya olmak*) Gerekmek. **DK** 12; **M3** 179, 181, 252, 258, 289, 362

lazıme *a. Ar. esk.* Yapılması gerekli olan şey. **M3** 104

leb *a. Far.* Dudak. “*Lebler sücü, bir tas ver; hem neş’e ve hem yas ver/ Haçer mi o kirpikler, ay yüzlü güzel konçuy?*” **YS** 120

Lehçe *öz. a.* Polonya dili. **M3** 144, 226, 305

lehçe *a. Ar. dil b.* Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt. **M3** 36, 217, 403, 404

leh *a. Ar.* Bir şeyden veya bir kimseden yana olma, aleyh karşıtı. **M3** 142, 143, 323, 326², 369, 415, 477 **lehinde olmak** Birinin yararına olmak. **M3** 131

Leh (*doğ.*) **Lehli** *öz. a.* Polonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 84, 92, 134

Lehistan *öz. a. bk.* Polonya. **M3** 134, 144, 223, 226

leke *a. Far.* Kirliliği gösteren iz. **DK** 173² **leke sürmek** Birine onurunu sarsacak biçimde iftirada bulunmak, suç yüklemek, lekelemek. **YS** 30

lekelemek (*-i*) *mec.* Birine, namusa dokunur bir suç yüklemek. **M3** 54, 155, 156

Lenin *öz. a.* Rus sosyalist devrimci ve politikacı (1870 – 1924). “*Doğru sözü "Kül Tegin" kitabesinde ara... Lenin'den*

bahsederse karşında bir maskara, Bir tebessüm belirsin sâdece dudağında.” **YS** 22, 78; **M3** 265, 343², 359, 367, 368², 369, 422, 498

Leon Blum öz. a. Fransa'nın ilk sosyalist ve ilk Yahudi başbakanı. “*Bir zamanlar Fransa'nın başbakanı olan Yahudi Leon Blum, gençleri kız kardeşleriyle evlendirmeye kıskırtan yazılar yazarak bu milletin ahlâkını sıfıra doğru indirirken şimdi halis Fransız De Gaulle sayesinde Avrupa'nın bir çok milletlerinden disiplinli ve hele dünün şampiyonu İngiltere'den kuvvetli ve haysiyetli bir Fransa görüyoruz.*” **M3** 546

Letonlar öz. a. Letonya'nın yerlisi Baltık kökenli bir grup. “*Estonlar, Letonlar, Litvanlar asırlardan beri istiklâl rüyası görüyorlardı.*” **M3** 84

Letonya öz. a. Kuzey Avrupa'da yer alan bir ülke. “*Ruslar, bir süre önce yuttukları Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Finlandiya'yı da işgal etmek istiyorlardı.*” **M3** 30

levahik ç. a. Ar. İlaveler, ekler, lahikalar. **M3** 250

levanten sf. Fr. Avrupalı gibi görünmeye özenen, züppe tavırlı. **M3** 197, 199,

levazım ç. a. Ar. Değişik iş kollarında gerekli olan şeyler, araç ve gereçler. **M3** 259

levent a. Far. tar. Osmanlı donanmasında ve kıyılarında görev yapan asker sınıfı. **DK** 73

levha a. Ar. mec. Yaşanan, var olan olay ve olguların hepsinin genel görünüşü, manzara. **M3** 340

levhimahfuz sf. Ar. Her şeyin Allah katında yazıldığı levha. “*Bunların hepsi Levh-i Mahfuz'da yazılıdır.*” **M3** 501

Leylâ öz. a. Ar. Leylâ ve Mecnun adlı aşk

hikâyesindeki kadın kahraman. “*Mecnûn inler, kanım Leylâ'ya katmak için.*” **YS** 19, 58, 61

leylek a. Far. hay. b. Leyleksilerden, kışın tropikal Afrika'da yaşayan, siyah telekli, uzun gagalı, uzun bacaklı, büyük, beyaz, göçmen kuş (*Ciconia ciconia*). **leyleğin ömrü (veya günü) lakkla geçer** Boş, anlamsız konuşanların durumunu anlatmak için söylenen bir söz. **M3** 216

lezzet a. Ar. Ağız yoluyla alınan tat. **DK** 101; **M3** 70, 419

liberal sf. Fr. Serbest ekonomiden yana olan (kimse, parti vb.), liberalist. **M3** 116, 348

lider a. Fr. Önder, şef. **M3** 26, 301, 328, 381, 404, 546

liderlik a. Önderlik. **M3** 62

Lidyahılar öz. a. Batı Anadolu'da Menderes ve Gediz Irmakları arasında kalan bölgede yaşayan kavim. “*Bu karma millet, bu Anadolu milleti Hititler, Frigler, Lidyahılar, Grekler, İranlılar, Romalılar, Araplar, Kürtler, Oğuzlar, Moğollar ve bu arada tahmini güç bir takım eciş bücüş cemaatlerin İslam kültürü kazanında kaynamasından doğmuş bir millet olduğuna göre ancak yeni yeni millet haline gelmiş olsa gerekir.*” **M3** 408

likör a. Fr. Meyve veya bazı bitkiler ile alkol, esans karışımından yapılan şekerli içki. **YS** 33

Likörg öz. a. Sparta'nın önemli kanun koyucusu (MÖ 800 - MÖ 730). “*Atina'da Solon, Isparta'da Likörg, Yunan sitelerine genç yetiştiriyorlardı, Fransa'da Ansiklopedistler, Almanya'da Fihte, Fransız ve Alman medeniyetlerinin sağlam temellerini gençlerle beraber örmüşlerdir.*” **M3** 179

liman a. Rum. den. Gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına,

yolcu indirip bindirmelerine yarayan doğal veya yapay sığınak. **M3** 246, 555

Limni öz. a. Ege denizinde Yunanistan'a bağlı ada. "...Cenevizlerin Karadeniz'deki bütün kolonileri ile Eğriboz, Limni, Taşoz, Semadirek, İmroz adaları ve bir hayli adalar alınmış..." **M3** 292

limon a. 1. Rum. bit. b. Turunçgillerden, 3-5 metre yüksekliğinde, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç (*Citrus limonum*). 2. Bu ağacın sarı renkli, kabuğu kokulu, suyu ekşi meyvesi, sulu zırtlak. **M3** 419³

→ **limon suyu**

limon suyu a. Limondan elde edilen meyve suyu. **M3** 419

limonata a. İt. Su, şeker ve limon suyundan yapılan şerbet. **M3** 419

lira a. İt. Bazı ülkelerin para birimi. **M3** 187, 203², 216², 259, 269, 360, 362², 543

lisan a. Ar. Dil. **M3** 460

lise a. Fr. Sekiz yıllık ilköğretimden sonra en az üç yıllık bir eğitimle hayata veya yükseköğretime hazırlayan ortaöğretim kurumu, ortaöğretim. **M3** 18, 19, 47, 52, 158, 168, 169, 185, 186, 190⁷, 191², 267², 268³, 269, 270⁴, 271², 277, 321, 334², 335², 337³, 440, 483, 532, 536, 539², 552, 555

liseli sf. Lise okuyan (öğrenci). **M3** 114, 191, 318²

liste a. İt. Alt alta yazılmış şeylerin bütünü, dizelge. **M3** 70, 129, 198, 358, 420²

Litvan öz. a. Litvanya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. "Litvanyalı Kıpçak çoktandır öz dilini unutup Litvan diliyle konuşmuş olabilir." **M3** 84, 140

Litvanya öz. a. Kuzey Avrupa'da bulunan devlet. "Ruslar, bir süre önce yuttukları

Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Finlandiya'yı da işgal etmek istiyorlardı." **M3** 30, 102, 140

Litvanyalı bk. **Litvan**. **M3** 140

liyakat a. Ar. Bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu, değim. **liyakat göstermek** Başarmak. **M3** 191

liyakatsiz sf. Liyakati olmayan, başarısız, yeteneksiz, değimsiz. **M3** 363

Lloyd George öz. a. Britanyalı siyasetçi (1863 - 1945). "Daha öncekilerden Lloyd George, Galli idi." **M3** 79²

lodos a. Rum. Etki. "Ukrayna'nın güneyine saldıran yıkıcı lodosa "Türk dalgası" dediler." **M3** 304

lokma a. Ar. 1. Ağza bir defada alınıp götürülen yiyecek parçası, sokum. **DK** 79, 104; 2. Yemek. **M3** 489

Londra öz. a. İngiltere'nin ve Birleşik Krallık'ın başkenti. "İngiliz'in Barbaros hakkındaki eseri, Londra'daki Kıbrıslı Türkler tarafından tepkiyle karşılanmıştır." **M3** 80²

loş sf. Yeterince aydınlık olmayan, yarı karanlık, az ışık alan. **DK** 180

Lozan öz. a. 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lozan şehrinde, Türk iye Büyük Millet Meclisi temsilcileriyle Bazı Avrupalı devletlerle imzalanan antlaşma. "Yeni bir Sakarya'dan geçerek yeni bir Dumlupınar'a ve oradan da yeni bir Lozan'a gidiyoruz." **M3** 253³, 254

Lumumba öz. a. Kongolu siyasetçi. "Zenci Lumumba için bir yığın yazı, makale, Türk 'Osman Batır' için susuş." **M3** 121, 366

Lübang Adası öz. a. Filipinler'deki Mindoro'nun kuzeybatısında yer alan Lubang Adaları Grubu'nun en

büyük adası. “Mesela 30 yıldan beri Amerikalılar’a ve Filipinlilere teslim olmadan tek başına Lübang adasında yaşayan ve bugün 51 yaşında bulunan Japon Teğmeni Onoda da bir millî kahramandır.” **M3** 263

lüks *a. Fr.* Giyimde, eşyada, harcamada aşırı gitme, gösteriş, şatafat. **M3** 91, 252, 255

Lüksemburg (*doğ.*) **Lüksenburg** *öz. a.* Batı Avrupa’da denize kıyısı olmayan küçük bir devlet. **M3** 134

lütfen *zf. Ar.* Birinden bir şey isterken ‘dilerim, rica ederim’ anlamında kullanılan bir söz. **M3** 53, 503

Lütfi Kırdar *öz. a.* Türk hekim, devlet adamı, asker, Manisa ve İstanbul valisi, milletvekili ve sağlık bakanı (1887 - 1961). “İmran Öktem olayında hükümeti sorumlu bulunca Lütfi Kırdar olayında da Millî Birlik Komitesi’ni suçlu görmek gerekecektir ki buna asla imkân yoktur.”

M3 477²

lütuf *a. Ar.* Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım, ihsan, inayet, atıfet. **M3** 257

lüzum *a. Ar.* Gerek, gereklik, gereklilik, icap. **DK** 133; **M3** 21, 28, 112, 104, 112, 113, 149, 150, 180, 182, 187, 190, 263, 289, 304, 312, 323, 330, 335, 344, 420, 471, 484, 503, 526, 544 **lüzum duymak** Gerekli bulmak. “Türkçüler birleşmek lüzumunu duyarak ayrı ayrı kurdukları dernekleri kaldırmışlar.” **M3** 110 **lüzum görmemek** gerekli bulmamak, gerekli görmemek. **DK** 154; **M3** 417 **lüzum kalmamak** Gerekli görmemek gerekli bulmamak. “Fakat ad değiştirmeye lüzum kalmadı.” **DK** 21, 117; **M3** 127

lüzumlu *sf.* Gerek, gerekli, lazım. **DK** 84², 85; **M3** 352

lüzumsuzluk *a.* Gereksizlik. **M3** 127, 410, 482, 484

m, M

maalesef *zf.* Üzülerek söylüyorum ki, ne yazık ki, maatteessüf. **M3** 275, 495

maarif *a. Ar. esk.* **1.** Bilgi ve kültür. **M3** 93, 175², 188, 236, 274, 277, 336, 458; **2.** Öğretim ve eğitim sistemi. **M3** 335

→ *Maarif Vekilliği*

Maarif Vekilliği *a.* Maarif vekili olma durumu. “*Bir aralık, Hasan Ali'nin Maarif Vekilliği zamanında solculara hazırlanmış lise edebiyat kitapları vardı.*” **M3** 321

maarifçilik *a.* Maarifçi olma durumu. “*Okuldan din çıkmış çocuk yaştaki ilkokul öğretmenlerini binasız, araçsız, ilkel köylere gönderip beş sınıfın dersini birden okutmaya zorlamakla maarifçilik yapılmaz.*” **M3** 336

maaş *a. Ar.* Aylık. **M3** 269, 539 **maaş almak** aylık almak. **M3** 364

mabet (*doğ.*) **mabed** *a. Ar. mec.* Özel bir konuda, sevgi ve saygı ile bağlanmanın ortaya konulduğu yer. **M3** 241², 288, 451², 452

mabut *a. Ar. din b.* Kendisine tapılan varlık. **M3** 235

Macar *öz. a.* Macaristan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **YS** 55³; **DK** 96, 133; **M3** 86, 101, 134, 147³, 223, 329

Macaristan *öz. a.* Orta Avrupa'da ülke. “*Macarların Turan cemiyetinin gayesi ülkücü (= mefkûrevî) bir Macaristan yaratmaktır. Lehler hâlâ Yagellon'lar zamanındaki Polonyayı diriltmek için çalışırlar.*” **M3** 134, 259, 292, 326, 329, 366, 318

Macdonald *öz. a.* İskoç şarkiyatçısı (1824

-1905). “*Macdonald, İskoç'tu.*” **M3** 79

macera *a. Ar.* Baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven, sergüzeşt, avantür. **M3** 33, 34³, 35⁴, 37, 42, 58 **maceraya atılmak** Tehlikeli, yorucu, sıkıcı ve ne olacağı bilinmeyen bir işe kalkışmak. **DK** 17; **M3** 42

maceracı *sf.* İlginç ve tehlikeli olayları göze alan, serüvenci, maceraperest. **M3** 121

maceracılık *a.* Maceracı olma durumu, serüvencilik. **M3** 34²

macun *a. Ar.* Hamur kıvamına getirilmiş madde. **DK** 104, 174

maç *a. İng.* Karşılaşma. **M3** 31, 35

madalyon (*doğ.*) **madalya** *a. Fr.* Boyna zincirle takılan, genellikle değerli metalden yapılmış, içine küçük resim gibi şeyler konulan, türlü biçimde süs eşyası. **madalyonun ters tarafı (veya tersi veya arka yüzü)** “Olumlu bir iş, bir durum veya bir olayın düşünülmesi, hesaba katılması gereken olumsuz yönü” anlamında kullanılan bir söz. **M3** 333²

madde *a. Ar.* Duyularla algılanabilen nesne. **M3** 287; **2.** Yasa, sözleşme, antlaşma vb. metinlerde, her biri başlı başına bir yargı getiren ve çoğu kez rakamla belirtilen bölüm. **M3** 44, 48, 59⁵, 60, 61, 64, 128, 137, 145, 241, 256², 427, 510, 552²

maddeci *sf. fel.* Maddecilikten yana olan (kimse veya görüş), özdekçi, materyalist. **M3** 125, 232², 286,

maddi (*doğ.*) **maddî** *a. Ar.* Madde ile ilgili, maddesel, özdeksel, manevi karşıtı. **M3** 30², 95, 143², 157, 188, 191, 197, 221, 251, 271, 316, 373, 380, 390, 455, 460, 470, 471, 516, 530, 545, 555²,

maddileşmek (*nsz.*) Maddeye önem verir duruma gelmek. **M3** 187

mademki (doğ.) **madem ki** bağ. Ar. + Far. Madem. **YS** 46; **M3** 140, 145, 234, 299, 445, 447, 501

maden a. Ar. jeol. Yer kabuğunun bazı bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenlerle oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral. **M3** 258², 286, 460

madencilik a. Yer altındaki madenlerin araştırılması, çıkarılması ve işletilmesiyle ilgili teknik ve yöntemlerin bütünü. **M3** 258²

mafsalsal a. Ar. esk. tek. Birbirine bağlanmış parçaların her yönden dönmesini sağlayan bağlantı ögesi. **M3** 178

Magna-Charta öz. a. Anayasal düzene geçiş adımı olarak İngiltere’de, 1215 yılında imzalanan ve kralın yetkilerinin sınırlandırıldığı belge. “1965 Nisanında Magna-Charta’nın bilmem kaç yüzüncü yıl dönümü dolayısıyla bizim radyolarımızda da konuşmalar yapıldı, profesörler demeç verdi.” **M3** 537

mağara a. Ar. Bir yamaca veya kaya içine doğru uzanan, barınak olarak kullanılabilen yer kovuğu, in. **DK** 145

mâh a. Far. Ay parçası, sevgili. “Zulmetteki mâhımsm, gönlümdeki âhımsm/ Ömrümde günâhımsm, ay yüzü güzel konuşur” **YS** 120

Mahabat Kürt Cumhuriyeti öz. a. 1946’da Sovyetler Birliği’nin desteğiyle kurulan ve aynı yıl içinde yıkılan Kürt devleti. “Mesela Barzani, İran Kürdistanı’nda Mahabat Kürt Cumhuriyetini kurmuştur...” **M3** 396

mahal a. Yöre. **mahal bırakmamak** Gerek kalmamak, gereği olmamak. “...hiçbir tevil ve tefsire mahal bırakmayacak şekilde küfürden başka bir şey değildir.” **M3** 215

mahallî sf. Yöresel. **M3** 426

mahcup sf. Ar. Utangaç. **mahcup olmak**

utanmak. **M3** 440

mahfel a. Ar. esk. Askeri gazino, orduevi. **M3** 306

mahıv a. Ar. Yok etme, yok olma. **M3** 58, 546

→ **mahvetmek, mahvolmak**

mahvetmek (-i) Ar. + T. Yok etmek. **M3** 42, 96, 297

mahvolmak (nsz) Yok olmak. **DK** 60; **M3** 89, 507

mahiyet a. Ar. Nitelik, vasıf, öz, asıl, esas. **M3** 69, 128, 255, 339, 419, 427, 458², 459, 485, 502, 512

mahkeme a. Ar. huk. Bir yargıçtan veya bazen savcı ve yargıçlardan oluşan bir kurulun, yargı görevini yerine getirdikleri yer, yargı yeri, yargievi, mahkeme kapısı. **M3** 60, 61³, 67, 253, 290, 335, 349, 395, 397 **mahkemeye vermek** Dava açmak. **M3** 380, 526²

mahkum (doğ.) **mahkûm** sf. Ar. mec. Zorunda olan, mecbur. **mahkûm etmek** Mecbur etmek. **M3** 11, 43, 61, 89, 96, 173, 176, 185, 211, 228, 264, 325², 369, 432 **mahkum olmak** mecbur olmak. **M3** 427, 499, 552

mahkûmiyet a. Ar. huk. Hüküm giymiş olma durumu. **M3** 434²

mahlas a. Ar. Takma ad. **M3** 212

mahlaslı sf. Mahlas taşıyan, mahlası olan. “Hatta Yavuz Sultan Selim çağında Ahi mahlaslı bir şair yaşamıştır.” **M3** 212

mahluk a. Ar. esk. Yaratık. **M3** 144

mahmur sf. Ar. Uykudan sonra üzerinde sersemlik, ağırlık bulunan. **YS** 16

mahmuz a. Ar. Çizmenin, potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya

çelik parça. **DK** 135; **M3** 429, 435
mahmuz vurmak Mahmuzlamak. “*Bala Hatun’u içine yerleştirip süt anasının köyüne götüreceği kağını olmasa hemen mahmuz vurup dört nala kaçardı.*” **DK** 19

mahmuzlamak (-i) Hızlanması için hayvanı mahmuzla dürtmek, topuklamak. **DK** 33, 262; **M3** 439

mahpus *a. Ar. hlk.* Hapishane. **M3** 302, 525 **mahpus kalmak** *mec.* Kuşatılmak, sarılmak, çevrilmek. “*Hakikat denilen tabakalar altında örtülü ve mahpus kalmış ve istibdadın yok edilmesiyle omuzu üstünde olan cehalet ve gafletin hafiflemesi sayesinde harekete gelip...*” **M3** 458

mahrem *sf. Ar.* Yakın akrabadan olduğu için nikâh düşmeyen (kimse). **M3** 256, 380

mahrum *sf. Ar.* Yoksun. **M3** 179, 234, 267, 285, 310, 352, 353, 359², 410, 481 **mahrum bulunmak** Yoksun kalmak. “*Kemalizm maariî neticesinde yanlışsız bir dilekçe yazmak kabiliyetinden mahrum bulunan bazı tek tük gençlerin de bu yobazlığa katılması hazindir.*” **M3** 236 **mahrum etmek** Yoksun bırakmak. **DK** 176; **M3** 552 **mahrum kalmak** Yoksun kalmak. **M3** 552 **(bir şeyden) mahrum olmak** Yoksun kalmak. **M3** 389

mahrumiyet *a. Ar.* Yoksunluk. **M3** 180

mahsul *a. Ar.* Ürün. **M3** 91, 148, 256, 259³, 261², 285, 286, 403

mahsulat (*doğ.*) **mahsulât** *ç. a. Ar. esk.* Ürünler. **M3** 250, 260, 261

mahsus *sf. Ar.* Özgü. **DK** 104; **M3** 107, 168, 535

mahşer *a. Ar. mec.* Büyük kalabalık **YS** 123; **M3** 498 **mahşere döndürmek** Yerle bir olmak. “*Dünyayı boğup mahşere döndürse denizler/ Tek bendeki volkanları söndürse denizler...*” **YS** 122

mahut *sf. Ar. esk.* Bilinen, adı geçen, sözü geçen. **M3** 58, 74, 178

mahzun *sf. Ar.* Üzgün. **DK** 16

mahzur *a. Ar.* Sakınca. **mahzur görmek** sakıncalı bulmak. **M3** 328

maiyet *a. Ar.* Üst görevlinin yanında bulunan kimseler, alt kademedekiler. **DK** 30

majeste *a. Fr. mec.* Devlet başkanları için kullanılan san. **M3** 533

makale *a. Ar.* Bilim, fen konularıyla siyasal, ekonomik ve toplumsal konuları açıklayıcı veya yorumlayıcı niteliği olan gazete veya dergi yazısı. **M3** 111, 148, 159, 170, 279, 280, 283, 287, 288, 366, 405, 417, 420, 421, 442, 495, 507, 527, 545

makam *a. Ar.* Mevki, kat, yer. **M3** 45, 120, 156, 263, 291, 335², 345, 382, 393, 484, 554²

makarna *a. İt.* **1.** İrmik veya una yumurta karıştırılarak hazırlanmış türlü biçimlerdeki kuru hamur. **2.** Bu hamurdan yapılan yemek. **YS** 33

Makaryos *öz. a.* Kıbrıs Ortodoks Kilisesi başpiskoposu ve bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı (1913- 1977). “*İslâmiyet’ten önceki tarihimizi küfürdür diye kitaplardan kazıyarak Türklüğü yıkacaksınız. Bunu yaparken, ölü Stalin’le, sağ Makaryos’un müttefiki olduğunuzun asla farkında olmayacaksınız.*” **M3** 463

Makber *öz. a.* Abdülhak Hamit Tarhan'ın eşi Fatma Hanım'ın ölümü üzerine yazdığı şiiri. “*...hatta büyük Türk şairi Abdülhak Hamit, şaheserleri olan “Makber” de, genç yaşta ölen eşi Fatma Hanım için Tanrı’yı sorumlu tutup ona isyan ettikten sonra, Yaradan’ı, insanlarla oyuncak gibi oynayan ulu bir çocuğa benzetip...*” **M3** 501

makbul *sf. Ar.* Kabul edilen. **M3** 40

Makedonyalı *öz. a.* Makedonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, Makedon. “Çünkü İskender Yunanlaşmış bir Makedonyalı idi...” **M3** 281²

Makedonali İskender *öz. a.* Makedonya kralı (MÖ 56 - MÖ 323). “...Makedonyalı İskender tarafından yıkılmış Persler, yüzyıllar sonra Araplar tarafından yıkılmış Sasanlılar, yüzyıllar sonra da Selçuklular tarafından yıkılmış Büveyhliler var.” **M3** 216

mâkes *a. Ar.* Yansıma. “...bir milletin hayatının mâkesi, saadetinin koruyucusu ve bütün milletin müşahhas misali oldunuz.” **M3** 459, 460

makine *a. İt. tek.* Herhangi bir enerji türünü başka bir enerjiye dönüştürmek, belli bir güçten yararlanarak bir işi yapmak veya etki oluşturmak için çarklar, dişliler ve çeşitli parçalardan oluşan düzenekler bütünü. **M3** 49, 211, 362, 456, 457, 459, 543

makrun *sf. Ar.* Yakın. “...fena bir kasda makrunsa alçaklık, böyle bir niyete matuf olmadan inanılmış ise kör gözlü bir budalalıktır.” **M3** 75, 197

maksat *a. Ar.* İstenilen şey, amaç, gaye, erek. **DK** 44, 154; **M3** 30, 57, 59, 67, 87, 96², 186, 220, 253, 278, 302, 321, 323, 360, 371, 380, 385², 397, 444, 459, 471, 515, 524, 549

Maktul İbrahim Paşa *öz. a.* Osmanlı sadrazamı (1493 -1536). “Gedik Ahmet Paşa Maktul İbrahim Paşa, Sokullu gibi büyük sayılan Devşirmelerin iç yüzü ve Devşirmelerden mürekkep Yeniçeri ordusunun haince rolleri gizli kapaklı bir şey değildir.” **M3** 99

makul *sf. Ar.* Akla uygun, akıllıca. **M3** 100, 429, 506 **makul olmak** akıllıca, akla uygun davranmak. **M3** 432

mal *a. Ar. 1.* Bir kimsenin, bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü. **YS** 24, 71, **DK** 59, 134, 142, 135; **M3** 153, 251, 252, 255, 256, 291, 361; **2. mec.** Bayağı, aşağılık, kötü kimse. **DK** 172 **mal etmek** Kendi malı, eseri, buluşu gibi benimsemek veya saymak. **M3** 77, 78, 298, 376 **mal olmak** Bir yeri, bir şeyi benimsenmek. **M3** 103, 109, 431, 475, 521

→ **malihülya**

malihülya *a. Ar.* Vesvese, kuruntu, boş hayaller. “Türklüğü İslâm topluluğu içinde eritmek malihülyasına kapılmış.” **M3** 119

Malatya *öz. a.* Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 64, 379

Malazgirt (*doğ.*) **Malazgird** *bk.* **Malazgirt Savaşı.** **YS** 12; **M3** 37, 38, 211, 212, 216, 286

Malazgirt Savaşı *öz. a.* 26 Ağustos 1071'de Bizans'la yapılan ve Türklere Anadolu'nun kapılarını açan meydan savaşı. “Türk dilbilgisi ile Türk tarihi dersleri ilkokuldan lisenin sonuna kadar, her yıl biraz daha mufassallaşmak üzere tekrar edile edile Türk gençliğine sindirilir ve böylelikle olgunluk imtihanına girerken Malazgirt savaşını bilmeyen gençlere rastlamak hicabı önlenir.” **M3** 37, 277

Malazgirt Zaferi *öz. a. bk.* **Malazgirt Savaşı.** **M3** 37, 437

mali *sf. Ar.* Parasal. **M3** 113

malik *a. Ar.* Sahip, iye. **M3** 102, 103, 129, 148, 178, 199, 257 **malik olmak** sahip olmak. **M3** 88, 102, 185, 251, 255², 346, 413, 431

Malta *öz. a.* Akdeniz'de Sicilya ile Afrika arasında bir ada devleti. “Fransada, Maltada ve Tunustaki İtalyanlar henüz

kurtulmamıştır.” **M3** 133²

Maltepe öz. a. İstanbul iline bağlı ilçelerden biri. “*Kartal Maltepesi yakınındaki Atış Okulu’na tayin olunduğu için sık sık Maltepe’deki evimize gelmesi dostluğumuzu berkitti.*” **M3** 45²

malul sf. Ar. Hasta (kimse). **M3** 154, 372

malum (doğ.) **malûm** sf. Ar. Bilinen, belli. **M3** 43, 67, 79, 91, 124, 140, 141, 184, 189, 372, 375, 390, 403, 406, 446, 502, 505 **malum olmak** Bilinmek. “*Toplumun bahtiyar olması için gerekli şartları saydığı malum olduğuna göre Türkler’in siyaseti, ‘toplum bahtiyarlığı bilimi’ diye anladıkları ortaya çıkıyor.*” **M3** 243

malumat (doğ.) **malûmat** a. Ar. Bilgi. **M3** 129

malzeme a. Ar. Gereç. **M3** 250, 398, 371,550

mamur sf. Ar. Bayındır. **M3** 251, 455

mana (doğ.) **mânâ** a. dil b. Anlam. **DK** 5, 50, 64, 82, 121, 178; **M3** 44, 47, 57, 60, 61, 95, 98, 101, 105, 122, 135², 139, 215, 234, 299, 303, 304, 312, 317, 357, 343, 359, 364, 372², 375, 376, 409, 411, 414, 430, 446, 447, 448, 449, 467, 507² **mana vermek** Kendince bir yargıya varmak, yorumlamak. **M3** 180, 339, 358 (**bir şeyden**) **mana** (veya **manası**) **çıkma** Anlamına gelmek, anlamını taşımak. **M3** 102 **manası kalmamak** Önemsiz, ehemmiyetsiz olmak. “*Onlar olmadan büyük bilgin, dahi şair veya filozof yetiştirmenin değeri ve manası kalmaz.*” **M3** 264 **manasına gelmek** Anlamına gelmek. **M3** 57, 108, 212, 507

manalı sf. Anamlı. **M3** 302

Manas Destanı öz. a. Kırgızların millî destanı. “*Arapça ve Farsça, Almanca ve Rusçayı da bilen Abdülkadir İnan’la millî kültürün anıtlarından olan Manas destanı metin ve tercümesiyle yapılabılır.*” **M3**

217

manasız sf. Anlamsız. **DK** 160; **M3** 187², 191

manasızlık (doğ.) **mânâsızlık** a. Manasız olma durumu, anlamsızlık. **DK** 37

Mançu öz. a. Mançurya halkından olan kimse. “*Turancılık, bizimle akraba olan milletleri yani Moğol, Mançu ve Koralları, hatta Finlerle Macarları da birleştirmek ülküsü değildir.*” **M3** 101

Mançurya öz. a. Cumhuriyeti’nin kuzeydoğu bölgesi ve Rusya Federasyonu’nun Primorski bölgesini kapsayan tarihî bir bölge. “*Bu tarih Mançuryadan Kırıma kadar uzanan bir anayurtta 11’inci Asra kadar sürmüş, 11’inci Asırda Türkiye dediğimiz Anadolu, Suriye, Irak, Azerbaycan ve Horasandan mürekkep ikinci bir anavatan teşekkül etmiştir.*” **M3** 107

mandacı a. huk. Bir ülkeyi manda temeline göre yönetmesi için Birleşmiş Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen devlet, mandater. **M3** 427

manda a. Fr. huk. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek düzeye erdirtip bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Birleşmiş Milletler Cemiyeti adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen vekillik. **M3** 67

manen zf. Ar. esk. Kişinin iç dünyası yönünden, manevi bakımdan, maddeten karşıtı. **M3** 297, 539

manevi (doğ.) **manevî** sf. Ar. Görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, ruhani, tinsel, maddî karşıtı. **M3** 11, 16, 29, 30, 31⁵, 89, 95, 119, 124, 126², 127, 143², 157, 184³, 197, 205, 211, 225, 229, 251, 273, 286, 287, 312³, 315, 316, 322, 325, 327, 373, 387, 388, 390, 451, 455, 470, 472², 530², 539, 542², 545³, 555³

maneviyat (doğ.) **maneviyat** ç. a. Ar.

Maddi olmayan, manevi şeyler. **M3** 31², 168, 399

mangal *a. Ar.* Isınmaya, bir şey pişirmeye yarayan, sac, bakır veya piringten, türlü biçimlerde üstü açık ayaklı ocak, korluk. **DK** 54

mani *a. Ar.* Bir şeyin yapılmasını önleyen şey, engel. **M3** 103, 370², 434 **mani olmak** Önüne geçmek, engellemek, önlemek. **M3** 276, 357, 410

Manihaizm *öz. a. fel.* Manicilik. **M3** 162²

Manisa *öz. a.* Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **DK** 59, 61, 62; **M3** 481

Mansûr *öz. a. bk.* Hallac-ı Mansur. **M3** 446

mantık *a. Ar. fel.* Düşüncenin ve düşüncenin varlık biçimlerinin, öğelerinin, türlerinin, olanaklarının, yasalarının ve düşünce bağlamlarının bilimi, lojik. **YS** 22; **M3** 34, 66, 290, 353, 404, 455, 468, 472, 494, 510

mantuki (*doğ.*) **mantıkî** *sf. Ar.* Mantıklı. **M3** 352

mantıksızlık *a.* Mantıksız davranma durumu. **M3** 363

manyak *sf. Fr. mec.* Gülünç, garip, şaşırtıcı davranışları olan (kimse). **M3** 227

manzara *a. Ar.* Bakışı, dikkati çeken her şey. **DK** 21, 43, 84, 116, 144; **M3** 24, 229, 245, 351, 519, 529, 531, 540

manzum *sf. Ar. ed.* Şiir biçiminde yazılmış. **M3** 205

manzume *a. Ar. ed.* Şiir. **M3** 41, 64, 69, 187³, 360, 394, 500, 511, 527², 553, 554

Mao *öz. a. bk.* Mao-çe-tung. **M3** 353, 358

Maocu *sf.* Maoculuğu benimsemiş veya

Maoculuk yanlısı olan. **M3** 353, 370

Maoculuk *öz. a.* Mao Çe-Tung'un düşüncelerine dayanan Marksist akım. **M3** 301

Mao-çe-tung *öz. a.* Çinli devrimci ve siyasetçi (1893 - 1976). “*Barzani, Mao-çe-tung kadar büyük bir gerillacıdır.*” **M3** 396

marazi (*doğ.*) **marazî** *sf. mec.* Hastalık derecesinde olan. **M3** 376, 432, 463

Marchand *öz. a.* **M3** 551

Mareşal Fevzi Çakmak *öz. a.* Osmanlı paşası ve Türkiye'nin Kemal Atatürk'ten sonraki ikinci ve son mareşali (1876–1950). “*Fakat başta ünlü asker Mareşal Fevzi Çakmak olduğu halde bunların hiçbiri millî kahraman olacak ayarda değildir.*” **M3** 265

mareşal *a. Fr. ask.* En yüksek askerî rütbe. **M3** 48, 395

Margaret *öz. a.* “**M3** 398²”

marifet *a. Ar.* Ustalık, hüner, uzmanlık. **M3** 48, 236, 333, 364, 373, 388, 447²

Marika *öz. a.* **M3** 368, 445

Marksist *sf. Fr.* Marksçı. **M3** 19, 145, 305, 368, 497

Marksizm *öz. a. Fr.* Marksçılık. **M3** 309, 310

Marks *öz. a.* 19. yüzyılda yaşamış, Yahudi asıllı filozof, politik ekonomist ve devrimci. “*Bu fikir onun Türkçülüğünden doğmuştu. Kendisinden yıllarca sonra, ‘sömürü’ nakaratına başlayan plâklar gibi, bu fikri Yahudi Marks’tan almış değildi.*” **M3** 121

Marmara *öz. a.* Karadeniz'i, Ege Denizi ve Akdeniz'e bağlayan bir iç deniz. “*Gece olurken üç atlı Marmara'ya doğru at sürüyordu.*” **DK** 79

marş *a. Fr.* Bir topluluğu simgelemek için düzenlenmiş müzik parçası. **YS** 35; **M3** 93, 207, 219, 370, 529

→ **marş marş**

marş marş ün. "Yürü" anlamında kullanılan bir seslenme sözü. **M3** 176

mart *a. Lat.* Yılın üçüncü ayı. **M3** 306⁴, 329, 395², 396⁸, 398, 442, 493, 523

maruz *sf. Ar.* Bir olayın, bir durumun etkisinde veya karşısında bulunan. **maruz bulunmak** Bir olay veya bir durumla karşı karşıya olmak. "İşgal tehlikesine maruz bulunduğu için fazla ileri gidemedi." **M3** 328 **maruz kalmak** Bir olay veya bir durumla karşı karşıya olmak. **M3** 83², 96, 146, 174, 201

masa *a. Rum.* Ayaklar veya bir destek üzerine oturtulmuş tabladan oluşan mobilya. **M3** 214, 346, 347

→ **masabaşı**

masabaşı (*doğ.*) **masa başı** *sf.* Kuruluşlarda büro benzeri yerlerde genellikle oturularak yapılan (iş, görev vb.). **M3** 347², 348

masal *a. Ar. ed.* **1.** Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür. **DK** 70, 73⁵, 83, 84, 106³, 126, 127, 144, 145, 148, 149, 150; **M3** 213; **2.** *Efsane*; Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence. "Sarı Zeybek şimdi artık masaldır/ Sanma yıllar şerefini azaltır." **YS** 30, 62; **2.** *mec.* Boşuna söylenmiş söz. **YS** 32; **M3** 52, 212, 218, 396, 494, 503, 509; **3.** Serüven. "Burda koskoca bir gönül masalı/ Kaybolur içinde bir damla yaşın." **YS** 67

maskara *sf. Ar.* **1.** Eğlendirici, sevimli, güldürücü, sevimli, soytarı, hoş. **YS** 22,

41; **2.** *hkr.* Şerefsiz, onursuz, haysiyetsiz, rezil (kimse). **YS** 78; **M3** 318, 436, 462 **maskara etmek** Bir şeyi bozmak, berbat etmek. **M3** 443

maskaralık *a.* Şerefsizce, haysiyetsizce davranış, rezalet. **YS** 129; **M3** 52, 107, 233, 343, 345, 349

maske *a. Fr. mec.* Gerçek duyguları veya bir şeyin gerçek görünüşünü gizleyen aldatıcı görünüş, davranış. **M3** 319, 323, 344, 556 **maskesini düşürmek (veya kaldırmak)** Gizli amaçlarını, gerçek kişiliğini ortaya çıkarmak. **M3** 344

maskeli *sf. mec.* Davranış ve tutumunda gerçek kişiliğini saklayan. **M3** 52

masmavi *sf.* Her yanı mavi, gömgök. **M3** 524

mason *a. Fr.* Masonluk üyesi, farmason. **M3** 66, 109², 112, 233, 235², 237, 412

masonluk *a.* Mason olma durumu, farmasonluk. **M3** 109², 110

masraf *a. Ar.* Harcanan para, gider. **DK** 86; **M3** 81, 249², 250³ **masraf yapmak** Para harcamak. "1310 senesinden beri hemen her yıl baş gösteren dâhili harplerle uğraşıyor ve bir sürü masraflar yapıyoruz" **M3** 249 **masrafa dalmak** Bir iş veya yapım için çok para harcamak. "Yeniden bir sürü masraflara daldık." **M3** 250

masum *sf. Ar.* Suçsuz, günahsız. **M3** 178, 299

maşa *a. Far. mec.* Başkasının isteklerine, amaçlarına alet olan kimse. **M3** 397 **(birini) maşa gibi kullanmak** Maşası olmak. **M3** 341

maşerî (*doğ.*) **maşeri** *sf. Ar. top.* *b.* Toplumsal. **M3** 285, 413

matah *a. Ar. alay* İnsan, mal, eşya vb. için küçümseme yollu bir söz. **M3** 319

matbaacılık *a. Fr.* Basımcılık. **M3** 49²

matbaa *a. Ar.* Basımevi. **M3** 455

matbuat *a. Ar.* Basın. **M3** 223

matematik *a. Fr.* Aritmetik, cebir, geometri gibi sayı ve ölçü temeline dayanarak niceliklerin özelliklerini inceleyen bilimlerin ortak adı, riyaziye. **M3** 270, 484

materyalist *a. Fr.* Maddeci. **M3** 455

materyalizm *a. Fr. fel.* Maddecilik. **M3** 124, 126, 127

matuf *sf. Ar.* Bir yöne eğilmiş. **matuf olmak** bir şeye yöneltilmek. **M3** 197

Maurois *öz. a.* **M3** 551

mavi *a. Ar.* Yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi. **M3** 326, 367

→ **mavi boncuk**

mavi boncuk *a.* Nazar değmesin veya göze gelinmesin inancıyla takılan mavi renkli boncuk. **DK** 51

mavzer *a. Alm. ask. esk.* Atış hızı dakikada ortalama altı mermi olan ve orduda kullanılan bir tüfek tipi. **M3** 258

maya *a. Far. mec.* Yaradılış, öz nitelik. **M3** 229, 455, 459

mayalandırmak *(-i)* gerekli ve istenilen koşullar yerine getirmek. “*hürriyetteki cüz’i iradeyi istibdadın söndürmesinden kurtaran ve şer’i meşveretin mayasıyla mayalandıran meşru meşrutiyet, sizi imtihan meclisine davet ediyor.*” **M3** 459

mayalanmak *(nsz)* Mayanın etkisiyle ekşiyip kabarmak. **DK** 80, 82, 85

mayıs *a. Rum.* Yılın beşinci ayı. **M3** 18², 19⁰, 58, 231, 358, 399, 548

maymun *a. Ar. hay. b.* Dört ayaklı, iki ayağı üzerinde de yürüeyebilen, ormanda toplu olarak yaşayan, kuyruklu hayvan, primat. **M3** 212, 352, 354, 389

mazbut *sf. Ar.* Düzenli, düzgün, beğenilen. **M3** 177, 274²

Mazdeizm *öz. a.* Zerdüştilerin eski İran inanç ve gelenekleriyle karışmasından oluşan din, Mecusîlik. “*Kadını şeytanın askeri sayarak evlenmeyi yasak eden dinin, Zerdüşî dinî olduğunu bilmeden koyu Müslümanlık adı altında bir nevi Mazdeizm yaptıklarının farkında olmayan bu beyinsizler sürüsüne ne demeli?*” **M3** 453

mazeret *a. Ar.* Bahane. **M3** 60

mazi *(doğ.) mâzi a. Ar.* Geçmiş. **YS** 21², 23⁵, 25⁷, 47², 109², 110⁵, 131; **M3** 52, 88, 92², 96², 97, 100, 102, 104, 122, 150, 161, 177², 178, 197, 199, 207², 205⁵, 206², 208, 209, 230, 274, 278, 293, 297, 373, 376, 397², 427, 458, 459², 474, 527, 550 **mazide kalmak** Geçmişte kalmak. “*Mâzide kalan insanlar kusurlarından ve suçlarından sıyrılmıştır.*” **DK** 43

mazur *(doğ.) mâzur sf. Ar.* Mazereti olan, mazeretli. **M3** 49 **mazur görmek** Kusura bakmamak, hoş görmek, bağışlamak, affetmek. **M3** 59 **mazur olmak** Mazeretli olmak, bahanesi bulunmak. **M3** 398, 409

MB *öz. a.* Açılımlı Milli Eğitim Bakanlığı olan bakanlık. “*M.B hükümeti kurulduğu sırada dost (!) Amerikalıların bilimsel tecrübe(!) için hazırladıkları Kürtçe alfabeyi yaymak müsaadesi istemeleri nelerle uğraşmaya mecbur olduğumuzu göstermektedir.*” **M3** 549

mebus *a. Ar.* Milletvekili. **M3** 19, 233, 320, 381⁵, 309, 459, 488, 527, 553, 554

mecazi *(doğ.) mecâzî sf. Ar.* Mecazla ilgili, mecaz niteliğinde olan. **M3** 304

mecbur *sf. Ar.* Herhangi bir konuda

yükümlü, bir şeyi yapmak zorunda olan. **YS** 17; **M3** 22², 41, 58, 59, 61, 87, 104², 106³, 111, 139, 175, 184, 219, 245, 261, 279, 287, 304, 385, 410, 455, 458, 486, 548, 556 **mecbur bulunmak** Herhangi bir şeyi yapmak zorunda kalmak. “*O zaman bunlar da ister istemez Türk gençliğinin istediği gibi olmağa mecbur kalacaktır.*” **M3** 214 **mecbur etmek** Zorlamak. **M3** 189 **mecbur kalmak (veya olmak)** Herhangi bir şeyi yapmak zorunda bulunmak. **DK** 49, 51, 58, 79, 81, 91; **M3** 18, 30, 40, 176, 260, 431, 467, 549 **(birini) mecbur tutmak** Zorlamak, yükümlü saymak, mecbur etmek. **M3** 524

mecburi *sf.* Ar. Zorunlu. **M3** 175

mecburiyet *a.* Ar. Zorunluluk. **M3** 87, 104, 125, 181, 196, 256, 258, 261, 276² **mecburiyetinde kalmak (veya olmak)** Kesinlikle yapması gerekmemek, yapmaya mecbur olmak. “*Çin’in himayesine sığınmak mecburiyetinde kaldı.*” **M3** 109, 124, 327

meclis *a.* Ar. Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için yapılan toplantı. **DK** 60; **M3** 19, 86, 118², 233, 258, 304, 305², 309, 335, 353, 399, 439, 459², 515, 538²

mecmua *a.* Ar. Dergi. **M3** 147, 167, 168², 169

Mecnûn *öz. a.* Ar. Leylâ ve Mecnûn adlı aşk hikayesindeki erkek kahraman. “*Mecnûn inler, kanım Leylâ’ya katmak için.*” **YS** 19, 58

Mecusî *sf.* Ar. *din b.* Mecus dininden olan (kimse). **M3** 446

meçhul (*doğ.*) *meçhûl sf.* Ar. Bilinmeyen, bilinmedik. **YS** 64, 123³; **DK** 81, 92; **M3** 19, 52, 122, 494 **meçhulden gelip meçhule (doğru) gitmek** Belli olmayan, kuşkulu, meçhul durumlarda söylenen söz. “*Kadın, sırtında ve yanlarında yastıklar olduğu halde bu soğuk gecede meçhulden gelip, meçhule doğru gidiyordu*” **DK** 7

met *a. coğ.* Kabarma

→ **metcezir**

metcezir (*doğ.*) **meddücezir** *a.* Ar. *coğ.* Gelgit. **M3** 174

medeni *sf.* Ar. Kentlileşmiş, kırsallıktan kurtulmuş, uygar. **M3** 100, 148, 149, 150, 174, 195, 219, 249, 251, 258, 259, 261², 274⁴, 277², 281, 285, 290, 303, 304, 311, 327², 330, 397², 432, 451², 454, 461, 468, 471, 491

→ **Medenî Kanun**

Medenî Kanun *a.* Kişiler doğumdan ölümüne (tüzel kişilerde kuruluşundan sona ermesine) kadar olan ilişkilerini düzenleyen özel hukuk dalı. “*Türklüğü inkâr ederek, şeriatı Anayasa ve Medenî Kanun durumuna getirerek...*” **M3** 462

medenileşmek (*nsz*) Uyarlaşmak. **M3** 219

medeniyet *a.* Ar. *top. b.* Uygurluk. **M3** 104, 149², 150⁵, 159², 162, 173, 174², 179, 183², 195², 209, 249, 250, 258, 278, 302, 305, 312, 328, 372, 389³, 394, 458², 459, 460, 470, 471², 486², 494, 527

medeniyetsiz *zf.* Uygurlaşmamış bir biçimde. **M3** 148

Medine *öz. a.* Suudi Arabistan'ın Hicaz bölgesinde, Mekke kuzeyinde yer alan şehir. “*İngiliz casusu Lavrens'in altınlarını alınca, Medine'yi savunan Türk askerlerine karşı İngilizlerle birlikte saldıranlar Müslüman Araplar değil miydi?*” **M3** 472

medrese *a.* Ar. *din b.* İslam ülkelerinde, genellikle İslam dinî kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer. **M3** 459², 481², 484, 509, 540

mefahir (*doğ.*) **mefâhir** *ç. a.* Ar. *esk.* Övünülecek şeyler, övünceler. **M3** 75, 159, 226, 279⁴, 288³, 312, 503

mefhum *a. Ar. fel. esk.* Kavram. **M3** 67, 141, 179

mefkûre *a. Ar. esk.* Ülkü, ideal. **YS** 22, 24², 72; **M3** 134, 146, 156, 167, 168⁴, 173⁹, 174, 175¹⁵, 176³, 222³, 223, 224, 241, 495, 495

mefkûreci *sf.* Mefkûre sahibi olan. **M3** 169, 176

mefkûrecilik *a.* Mefkûre sahibi olma işi veya görevi. **M3** 168, 170

mefkûresizlik *a.* Mefkûresiz olma durumu. "...gençliğini mefkûresizlikle itham ediyordu" **M3** 169, 170, 175

Megali İdea (*doğ.*) **Megalo İdea** *öz. a.* Bizans'ın İstanbul'u tekrar elde etmek için ülkü edindikleri fikir. "...Türklerin Turanı, Yunanlıların Megalo İdeası değildir." **M3** 41, 135

Mehmet Emin Yurdakul *öz. a.* Türk şair, milletvekili (1869- 1944). "Türkiye'nin solcuları daha ortada yokken, Türkçü şair Mehmet Emin Yurdakul o basit şiirleriyle Türk milleti için sosyal adalet istiyordu." **M3** 121, 206

Mehmet Emin *öz. a. bk.* **Mehmet Emin Yurdakul.** **M3** 187, 288

Mehmet Özgüneş *öz. a.* Türk siyasetçi (1921- 1992). "Bugün Diyanet İşleri Dairesinin başında bulunanların, makamlarına lâyık adamlar olmayıp siyasi düşünceler ardında koştukları, hattâ memleketteki siyasi bölücülüğün elemanlığını yaptıkları Senatör Mehmet Özgüneş tarafından açıklanmış, buna tatminkâr cevaplar verilememiştir." **M3** 484

mehtap (*doğ.*) mehtâp *A. Far.* Ay ışığı. **YS** 57², 58, 61², 62³, 116

mehtaplı *sf.* Mehtabı olan. **YS** 122

mehter *a. Far.* Mehter takımı. **M3** 209

meğer bağ. *Far.* Bilinmeyen, farkında olunmayan bir durum için kullanılan bir söz, meğerse, oysa, oysaki. **DK** 71², 111², 135, 145, 165; **M3** 37

mehabet (*doğ.*) **mehâbet** *a. Ar. esk.* Büyük ve saygıdeğer kimselere duyulan saygı. **YS** 135

Mehmed *öz. a.* **DK** 41

Mehmed Beğ *öz. a.* **DK** 15, 16², 19², 20, 21, 22, 32³, 59, 60

Mehmet Akif *öz. a.* Türk öğretmen, hafız, şair, vaiz, Kur'an mütercimi, siyasetçi ve veteriner hekim, İstiklal Marşı yazarı. (1873 - 1936). "Anadolu milletinin son devirdeki örnek şahsiyetleri Namık Kemal, Mehmet Akif ve Hüseyin Avni'dir." **M3** 429, 430

Mehmet Beğ *öz. a. bk.* **Mehmed Beğ.** **DK** 68

mekanizma *a. İt.* Belli bir sonuca ulaşmak için karmaşık bir biçimde düzenlenmiş organ veya parçalar birleşimi, sistem, düzenek. **M3** 267, 381

Mekke *öz. a.* Kâbe'nin bulunduğu ve hac ile umre ibadetinin ifa edildiği kutsal şehir. "Onun ünlü casusu Lavrens, Peygamber ırkundan gelen Mekke Şerifi Hüseyin'i İngiliz altunlarıyla kandırarak Türkler'e ve halifeye karşı ayaklandırmıştır." **M3** 488

Meksika *öz. a.* Kuzey Amerika'nın güney yarısında yer alan federal cumhuriyet. **M3** 547

mektep *a. Ar. esk.* Okul. **M3** 171, 186, 189, 224, 225, 259, 278

mektup *a. Ar.* Bir şey haber vermek, sormak, istemek veya duyguları bildirmek için birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen, zarfa konulmuş yazılı kâğıt, name. **YS** 121; **DK** 17², 18, 19⁴, 81²; **M3** 158, 188, 269⁴, 271, 536

mektuplaşmak (*-le*) Karşılıklı mektup yaz-

mak ve göndermek. **DK** 81

melâl *a. Ar. esk.* Can sıkıntısı, usanç. **YS** 89; **M3** 207

melek *a. 1. Ar. din b.* Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevi varlık, ferişte. **M3** 454, 462, 507², 540; **2. mec.** Terbiyeli, uysal kimse. **YS** 21; **DK** 68

→**melek yüzlü**

melek yüzlü *a.* Melek gibi güzel olan; çok temiz ve iyi huylu kimse. “*Sevmesin mi Sarı Zeybek Gökçeni/ Yüzü melek, saçı ipek Gökçeni?*” **YS** 28

Melek *öz. a.* **DK** 68², 126

Melek Hatun *öz. a.* **DK** 132²

melez *sf. Ar. biy.* Değişik ırkta ana babadan doğmuş olan (kimse) **YS** 31; **M3** 97, 142, 146, 435

melezlik *a.* Melez olma durumu, kırmalık. **M3** 98, 409

melul (*doğ.*) *melûl sf. Ar.* Üzgün. **YS** 116

melun (*doğ.*) *melûn a. Ar.* Lanetlenmiş kimse. **DK** 28, 29, 32

memleket *a. Ar.* Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke. **DK** 32, 43, 50, 59, 125; **M3** 18, 31, 45, 48, 65, 66³, 70, 86, 89, 95, 96, 108, 110³, 112², 125, 132², 137, 140², 141, 154³, 155, 156, 163, 177, 178, 181³, 190², 195, 196, 197, 198², 222, 237, 255⁴, 256¹⁰, 257³, 258⁴, 259³, 261², 273, 274, 290, 291, 297, 299, 301, 305, 310, 316, 322, 323, 325, 326³, 335, 336, 340, 343, 348², 353, 366, 372², 413, 455, 461, 483, 484, 486, 492, 522, 523, 533², 535², 542, 548, 550, 552², 553, 556

memnun *sf. Ar.* Herhangi bir olaydan veya durumdan ötürü sevinç duyan, kıvançlı, mutlu. **DK** 55, 104, 160

memnun etmek Bir kimseyi sevindirmek, ona kıvanç vermek. **M3** 288, 547
memnun olmak Sevinmek, sevinç duymak, kıvanmak. **DK** 86

Memo *öz. a.* **M3** 323

memur *a. Ar.* Devlet hizmetinde aylıkla çalışan kimse, görevli. **M3** 13, 52, 53, 202, 227, 364, 365, 535², 536

memuriyet *a. Ar.* Memurluk. **M3** 156

men *a. Ar.* Yasaklama, izin vermeme.

→ **menedilmek, menetmek**

mendebur *sf. Far.* Sümsük, süne- pe, pis, iğrenç. **DK** 77

menedilmek (*nsz*) *Ar. + T.* Yasak edilmek, yasaklanmak. **M3** 189, 236

Menderes *öz. a. bk.* **Adnan Menderes.** **M3** 555³

menetmek (*-i*) *Ar. + T.* Yasaklamak. **M3** 134, 504

menfaat *a. Ar.* Çıkar. **DK** 82; **M3** 89, 91², 109³, 128², 136², 141, 142, 145⁶, 153, 154, 161, 174, 187², 226², 244, 346, 348, 465

menfaatçi *a.* Çıkarıcı. **M3** 416

menfi *sf. Ar.* Olumsuz, negatif. **M3** 287

menfur *sf. Ar.* Nefret edilen, iğrenç, tiksindirici. **M3** 178, 346

Mengü *öz. a.* Altın Orda hükümdarı (1266-1280). “*Bu büyük gazinin zamanında, hicrî 843’te (milâdî olarak 14 Haziran 1439 – 1 Haziran 1440 arasına tekabül eder) yazılan bir tarihî takvimde Çengiz Ögedey, Mengü, Hülegü gibi Müslüman olmayan büyük Türk hakanları rahmetle anılmıştır.*” **M3** 482

menkibe *a. Ar. ed.* Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla

ilgili hikâye. **M3** 502

menkul *sf. Ar.* Ağızdan ağıza geçerek gelmiş, söylenegelmiş. **M3** 417

mensup *sf. Ar.* Bir yerle veya bir kimseyle bağlantısı olan, ilişkili, (-den) olan, (-e) bağlı (kimse). **DK** 55; **M3** 58, 69, 73, 99, 109, 223, 361, 428, 434, 492, 516 **mensup bulunmak** Bir şey veya kimseyle bağlantısı olmak. “*Yüksek kademelere çıkanlardan çoğunun hangi ırka mensup bulunduğu tarihlerde, belgelerde kayıtlıdır.*” **M3** 77, 136 **mensup olmak** Bir şey veya kimseyle bağlantısı olmak. **M3** 98, 147, 148, 298, 414², 439, 505

mensupluk *a.* Bir yerle, bir kimse ile bir durum ile ilgili, ilişkili olma durumu, ilgililik. “*Kelimenin sonundaki ek, yerine göre, mensupluk, sevgi, taraftarlık gösteren bir ektir.*” **M3** 11

menşe *a. Ar. esk.* Başlangıç, bir şeyin çıktığı yer, köken, kaynak, sebep. **M3** 144

menşeli *sf.* Kökeni olan, kökenli. **M3** 410

menzil *a. Ar. ask. 1.* Ordunun cephe gerisi işlerinin bütünü. **M3** 46; **2. mec.** Dünya. “*Son menzilin hüznün kâşânesindeyim/ Artık vedâ zamanına pek fazla kalmadı/ Yorgun ve kimsesiz ölümün bahçesindeyim...*” **YS** 135

Meraga *öz. a.* Günümüzde İran sınırları içinde bulunan önemli Ortaçağ şehirlerinden biri. “*Daha sonra Tebriz veya Meraga’dan idare olundular.*” **M3** 409

merak *a. Ar.* Bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek. **DK** 150, 154, 160; **M3** 319 **(bir şeyi) merak etmek** Anlamak veya öğrenmek istemek. **DK** 115, 130, 145; **M3** 311 **merak sarmak (veya duymak veya salmak)** Bir şeyi edinme, yapma veya onunla uğraşma isteğine kapılmak, bir şeye eğilim duymak. **DK** 112

merakla *zf.* Meraklı bir şekilde. “*Akşamın alaca karanlığında, bunların arasında çeri olmayan bir kaç kişi seçer gibi oldu ve merakla atını oraya sürdü.*” **DK** 74, 108, 134

meraklanmak *(nsz)* Kaygılanmak, üzülmek, tasalanmak. **DK** 104, 126

meraklı *sf.* Her şeyi anlamak ve bilmek isteyen, araştırmacı, mütecessis. **DK** 110, 112, 136

merdanelik *(doğ.) merdânelik* *zf.* Erkekçe, mertçe olma durumu. “*Altaylar’ın ve Tanrıdağın çevresindeyim / Merdânelikle şöyle bakıp ayrılıklara...*” **YS** 135

merdiven *A. Far.* Bir yere çıkmaya veya bir yerden inmeye yarayan basamaklar dizisi. **DK** 10

merhale *a. Ar.* Derece, basamak, aşama, evre. **M3** 85³, 87², 133³, 134², 135⁵, 439

merhametli *sf.* Acıması olan, merhamet eden. **M3** 121

merhametsiz *sf.* Acıması olmayan, katı yürekli, katı kalpli, taş yürekli, taş kalpli, kalpsiz. **DK** 15; **M3** 511

merhametsizce *zf.* Merhamet etmeksizin, merhametsiz bir biçimde, acımadan, merhametsizcesine. **M3** 111, 336

merhem *a. Ar.* 1. Deriye sürülerek kullanılan, içinde birçok etkili madde bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız ilaç. **DK** 144, 177, 179; **2. mec.** Çare. **YS** 115

merhum *sf. Ar.* Ölmüş Müslüman (erkek), rahmetli, rahmetli. **DK** 54³, 81, 90; **M3** 161, 167, 168, 181, 475, 477, 489

merkez *a. Ar.* Bir bölgenin veya kuruluşun yönetim yeri. **M3** 46, 111, 113, 222, 235, 246, 251, 396, 397, 451

Merkez Katolik Partisi *öz. a.*

Almanya'da 1870 – 1933'de etkinlik gösteren siyasi parti. “Hitler’in iktidara gelmesinden önce Alman meclisindeki kuvvetli Hıristiyan partisinin adı ‘Merkez Katolik Partisi’ idi ve İmparatorcu Çelik Tugalılar partisi ile Hitler’in Milliyetçi Sosyalist Partisi, Katoliklerin sağında yer almıştı.” **M3** 118

mermer *a. Ar. jeol.* Bileşiminde % 75'ten çok kalsiyum karbonat bulunan, genellikle beyaz, renkli ve damarlısı da olan, cilalanabilen, billurlaşmış kireç taşı. **YS** 31

Mersin *öz. a. Rum.* Akdeniz bölgesinde bir şehir. **M3** 180

mert *sf. Far.* Sözüünün eri, güvenilir (kimse), erkek. **DK** 15

mertebe *a. Ar.* Aşama, derece, rütbe. **DK** 46; **M3** 83, 327, 447, 496

mertek *a.* Yapıda kullanılan dört köşe veya yuvarlak, kalınca ağaç. **M3** 79²

mertlik *a.* Yiğitlik, erkeklik. **YS** 75; **M3** 322

Merv *öz. a.* Türkmenistan'da tarihî bir şehir. **M3** 409

Meryem *öz. a.* Peygamber İsa'nın annesi.

→ **Meryem Ana mumu**

Meryem Ana mumu *a. din b.* Hristiyanların inançları gereğince Tanrı ile bağ kurmak amacıyla yaktıkları mum. “Genç Fatih’in ordusu yine tekbir alınca Söndürürüz kafirin Meryem Ana mumunu.” **YS** 12

mesut (*doğ.*) **mes'ut** *sf. Ar.* Mutlu, sevinçli, ongun. **YS** 116 mesut olmak Mutlu olmak, onmak. **YS** 74

mesafe (*doğ.*) **mesâfe** *a. Ar.* Ara, aralık, uzaklık. **YS** 64; **DK** 51, 63, 106, 116; **M3** 404

mesai *a. Ar.* Çalışma, emek. **M3** 148, 154, 178, 240, 260²

mesail (*doğ.*) **mesâil** *ç. a. esk.* Sorunlar. **M3** 462

mesaj *a. Fr.* İleti. **M3** 47

mesela (*doğ.*) **meselâ** *e. Ar.* Söz gelişi. **DK** 82; **M3** 62, 67, 80, 86, 87, 103², 105², 110, 130³, 133, 134, 186, 263, 269, 326, 348, 351, 359, 396, 403, 414, 430, 441, 448, 471, 499, 507, 514, 515, 525, 531, 548, 549

mesele *a. Ar.* Sorun. **DK** 53, 56, 77, 156, 169, 177; **M3** 18, 29, 73, 79, 97², 99, 101, 102², 103, 104, 105³, 112, 122, 129, 130, 138, 140⁴, 141, 142, 144, 145⁴, 148, 177, 213, 223, 231², 233², 246, 279, 281, 290, 310, 311, 312, 321, 346, 348, 351, 360, 399, 412, 417, 418, 428, 446, 448², 468, 469², 471, 477, 485, 504, 505, 506³, 507, 549, 551 **mesele olmak** Dert olmak. **M3** 140, 141, 408

meskun *sf. Ar.* Yurt edinilmiş (yer). **M3** 101

meslek *a. Ar.* Belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş. **DK** 77; **M3** 108, 112⁴, 182, 189, 267, 268³, 276, 335, 425, 448, 528, 545

mesnet *a. Ar.* Dayanak. **M3** 169

Mesnevi *öz. a.* Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 672/1273) tasavvuf anlayışını içeren İslam kültürünün en önemli eserlerinden biri. “Mevlâna keramet yerine mucize göstererek şu Mesneviyi İngilizce yazsaydı herhalde bugün daha çok kimse tarafından anlaşılır, şöhreti daha büyük, itibarı daha fazla olurdu.” **M3** 443

mest *sf. Far.* Sarhoş. **YS** 45, 119 mest olmak Kendinden geçmek, çok mutlu

olmak. **YS** 52; **DK** 118; **M3** 114, 445

mesuliyet *a. Ar.* Sorumluluk. **M3** 189, 516

mesut *sf. Ar.* Mutlu, sevinçli, ongun. **M3** 259

meşe *a. Far. bit. b.* Kayıngillerden, üç yüz kadar türü arasında, yaz kış yapraklarını dökmeyenleri de bulunan, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı (*Quercus*). **YS** 27; **DK** 122

meşgul *sf. Ar.* Bir işle uğraşan, iş görmekte olan. **DK** 132; **M3** 198 **meşgul olmak** Vaktini vermek, uğraşmak, oyalanmak. **M3** 179, 259, 260², 349, 462, 463

meşhur *sf. Ar.* Ünlü, tanınmış, herkesçe bilinen, angın (kimse). **M3** 67, 162², 217, 276, 311, 482, 501, 505, 506, 508 **meşhur olmak** Ün kazanmak, tanınmak, ün almak, ünlenmek. **M3** 140

meşru *sf. Ar. huk.* Yasal. **M3** 28, 459, 467, 538

meşrutiyet *a. Ar.* Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet biçimi. **M3** 249, 459²

Meşrutiyet *öz. a.* Osmanlılar'da anayasal saltanat dönemi (1876-1922). "*Meşrutiyetin memlekette yaptığı sarsıntıdan ve otoritenin zaruri gevşemesinden faydalanarak, Türkiye'yi parçalamak ve kendi cemaat gayelerini gerçekleştirmek isteyen Hıristiyan tebaalar gibi, bu Müslüman kardeş de İmparatorluğun bütün yükünü ve çilesini çekmiş olan Türkleri vurmaya çalışıyor.*" **M3** 155, 156, 461

meşveret *a. Ar. esk.* Bir konu hakkında birinin düşüncesini sorma, danışma. **M3** 459

metbu *sf. Ar. esk.* Kendisine bağlanan. **M3** 103, 414

Motun *öz. a. bk. Mete.* **M3** 162

Mete *öz. a.* Büyük Türk-Hun İmparatoru (M.Ö. 209-174). "*İrâdesi yenilmeden sinirle ete Vatan için evdeşini bırakan 'Mete'*" **YS** 23; **M3** 47, 162, 230, 264, 469², 503

medih *a.* Övme.

→ **methedilmek**

methedilmek (*nsz*) Methetme işine konu olmak. "*...en küçük çalışmaların en muhteşem riyalada methedildiğini, ancak münevverlerimizin arasında görürüz.*" **M3** 154

metîn *sf. Ar.* Acılar karşısında dayanma gücünü yitirmeyen, sağlam, dayanıklı, metanetli. **YS** 123 **metîn olmak** Dayanıklı ve sağlam olmak, metanetini yitirmemek. **M3** 179

metin *a. Ar.* Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst. **M3** 217, 355, 443, 458

metot (*doğ.*) **metod** *a. Fr.* Yöntem. **M3** 36, 83, 269, 369, 373, 387

metodoloji *a. Fr.* Yöntem bilimi. **M3** 502

mevadd *ç. a. Ar.* Maddeler, isimler. "*Bir ordunun askeri kabiliyeti ne kadar çok olursa olsun eğer o süngüsünü bileyecek taşı, mavzerini patlatacak barutu, askerinin sırtına ve karnına lazım olan mevaddı kendi millî unsurları vasıtasıyla temin edemezse muvaffakiyeti tesadüfe bağlıdır.*" **M3** 258

mevcudiyet *a. Ar. esk.* Varlık. **M3** 199, 221, 251, 260², 490

mevcut *a. Ar.* Bir topluluğu oluşturan bireylerin tümü. **M3** 63, 88, 150², 234, 382, 387, 404, 502², 510 **mevcut olmak** (**veya bulunmak**) Var olmak, bulunmak. "*Böyle bir memleketin komşularıyla olan iktisadi mahiyetteki münasebeti onlardan*

kendisine mevcut bulunmayan lüks eşyayı ithal etmekten ibaretti.” M3 74, 169, 170, 255, 274, 395, 497, 545

mevdu *sf. Ar. esk.* Emanet edilmiş, verilmiş, bırakılmış. **M3 177**

mevhum *sf. Ar. esk.* Gerçekte olmayıp var sanılan, var diye düşünülen, kuruntuya dayanan. **DK 15; M3 461**

mevki *a. Ar.* Yer, mahal. **M3 48, 52, 96, 98, 108, 163², 189, 237, 240, 265, 297, 299, 353, 516, 538**

mevki *a. Ar.* Atlı grubu, kabile, alay. “...İslâm ve Osmanlı şevket güneşinin mevkibinde parlak bir yıldız gibi cazibesine uymakla muvazaneyi ve umumî ahengi muhafaza ediniz.” **M3 457²**

mevkute *a. Ar. esk.* Belli zaman aralıkları ile çıkan yayın, süreli yayın, periyodik. **M3 169**

mevla *a. Ar. esk.* Efendi, sahip, malik. **M3 507**

Mevlâna *öz. a.* Mutasavvıf, âlim ve şair. “Karamanoğlu Mehmed Beğ’in Türkçeciliğini küçük görmek ve Mevlâna’ya “Cenabı Pir Hazreti Mevlâna” gibi şatafatlı unvanlar yaklaştırarak onun Farsça yazmasının en büyük keramet olduğunu ileri sürmek Yirminci Asrın müsbet kafası karşısında insanı güldürecek ve acındıracak bir zavallılıktan başka bir şey değildir.” **M3 46, 48, 443⁴, 444², 445², 504**

Mevlevi *öz. a.* Mevlevilik tarikatına bağlı kimse. **M3 337**

mevli (*doğ.*) **mevlût** *a. Ar. 1.* Hz. Muhammed’in doğumunu **M3 287**, hayatını anlatan mesnevi.; **2.** Bu mesnevinin okunduğu dinî tören. **M3 68, 405, 489, 490**

mevsim *a. Ar.* Yılın, güneşten ısı, ışık alma süresi ve dolayısıyla iklim şartları

bakımından farklılık gösteren dört bölümünden her biri, sezon. **DK 17**

mevzi *a. Ar.* Yer, mahal. **M3 426**

mevzu *a. Ar.* Konu. **M3 155**

mevzuat *ç. a. Ar.* Bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb.nin bütünü. **M3 335², 548**

mey *a. Far. esk.* Şarap. **YS 98, 99**

meydan *a. Ar. 1.* Yarışma, eğlence veya karşılaşma yeri. **YS 10, 105; 2.** Alan, saha **DK 30** **meydan bırakmamak** Fırsat vermemek. **M3 336** **meydan okumak** Korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirmek, kavga veya yarışmaya çağırmak. **DK 26; M3 390** **meydan vermemek** Kötü bir durumun gerçekleşmesi için imkân veya zaman bırakmamak. **M3 121, 122** **meydana çıkmak** Ortaya çıkmak, görünmek. **M3 149, 150** **meydana çıkarmak** Açıklığa kavuşturmak, ortaya çıkarmak, belli etmek. **M3 149** **meydana gelmek** Ortaya çıkmak. **M3 161³, 184, 208, 417, 424, 432, 499** **meydana getirmek** Olmasını sağlamak, oluşturmak. **M3 250, 305, 432**

→ **meydan savaşı**

meydan savaşı *a. ask.* Bir savaşta, kesin sonuç almak için düşmana karşı bütün güçlerle yüklenilen ölüm kalım savaşı, meydan muharebesi. **DK 20; M3 436**

meydan *a. Ar. 1.* Alan, saha. **DK 92; M3 111, 143², 144, 149, 158, 188, 198, 251², 416, 460; 2.** Fırsat, imkân veya vakit. **M3 347, 358, 372**

meyhane *a. Far.* İçki satılan ve içilen yer, içki yeri. **M3 159, 416**

mevil *a. Ar.* Eğiklik, eğim, akıntı.

→ **meyletmek**

meyletmek (-e) Eğilmek. **M3 69**

meyus *sf. Ar. esk.* Üzgün. meyus olmak
Üzgün ve umutsuz bir duruma düşmek.
YS 72

mezar (*doğ.*) **mezâr** *a. Ar.* Ölünün
gömülü olduğu yer, kabir, sin, makber,
gömüt. **YS** 9, 10, 12, 20, 22, 32, 42, 65,
107, 131; **DK** 36, 37², 39, 44², 51, 105;
M3 22, 94³, 225, 227, 241, 443, 444⁵,
445, 453, 455, 477, 492, 503

mezar taşı *a.* Gömülen kişiye ait kimlik
bilgileri, dua vb. yazıları kazınmış olarak
üzerinde bulunduran ve mezarın baş

meze *a. Far.* **1.** İçki içilirken yenilen
yiyecek. **YS** 18; **2.** *mec.* Eğlence, alay.
M3 449

mezellet *a. Ar. esk.* Alçalma, bayağılaşma.
YS 135

mezhep *a. Ar. din b.* Bir dinin görüş,
yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle
ortaya çıkan kollarından her biri. **M3** 103,
282, 387, 432, 434, 435², 438, 452, 459,
466, 483, 503, 506

meziyet *a. Ar.* Bir kişiyi veya nesneyi
benzerinden üstün gösteren nitelik. **DK**
78; **M3** 46, 148, 197², 282, 283, 448, 461

mezun *sf. Ar.* Bir okulu bitirerek diploma
almış (kimse). **M3** 270, 271, 337, 492
mezunu olmak Okul, kurs vb.ni bitirmek.
M3 286, 494, 508

MHP *öz. a. bk.* **Milliyetçi Hareket
Partisi.** **M3** 490

mı / mi, mu / mü **1.** Sonuna getirildiği
cümleye veya kelimeye, söyleyiş biçimine
ve tonlamaya göre soru, şaşırma veya
inkar anlamı veren bir söz. **YS** 9, 10²,
22², 24, 25³, 28, 32², 33², 36², 37, 38, 40³,
42, 51, 63, 83², 84, 91, 92⁷, 94², 95², 96,
102, 121⁴, 123, 129, 131; **DK** 6, 9, 10²,
11, 12, 16³, 19², 26⁴, 29³, 33², 34, 36, 37,
38², 39, 46, 69, 71, 83⁴, 85², 86, 88², 89²,
92², 93², 96, 97³, 98³, 99³, 100⁵, 101, 102²,
105, 106², 107², 108², 109⁵, 111, 112²,
113², 114⁴, 116², 117³, 118², 119, 120³,

ucuna dikilen taş, hece taşı. **YS** 80

mezarlık *a.* Mezarların bulunduğu yer,
kabristan, gömütlük, sinlik, tahtalıköy,
mezaristan. **DK** 37³, 41, 44, 48, 51; **M3**
236, 531

mezat *a. Ar.* Açık artırma ile satış. **M3**
258

mezbaha *a. Ar.* Kesimevi. **M3** 159

mezcetmek (*-i, -e; -le*) *Ar. + T.*
esk. Birbirine katmak, katıştırmak. **M3**
457

121², 122, 123, 124², 127⁴, 128, 129²,
130³, 135⁴, 137, 138³, 140, 141³, 142,
147⁵, 148⁷, 152², 145, 151, 153, 154⁵, 155,
157, 159², 160⁶, 161², 162, 163², 164,
165⁶, 166³, 169², 170, 171, 172, 175, 176,
177³, 178², 179², 180, 181; **M3** 28, 29, 30,
34, 35³, 36³, 37³, 40², 42, 43³, 47⁵, 52², 53,
54², 62⁴, 63, 66³, 67, 68, 69, 74, 75, 79,
88², 93, 96, 99³, 120², 122, 131, 134², 135,
141, 143, 148, 158⁵, 159, 160, 168², 170,
175, 177, 185⁶, 187, 188², 203², 206², 208,
210, 211, 212², 213³, 214³, 215⁵, 216,
220⁴, 232, 234⁴, 235⁴, 236, 247, 252, 269,
282², 283, 290, 299⁵, 303, 304², 305, 311,
317³, 318², 319, 323, 330, 331⁵, 336²,
347², 358², 360, 361³, 363⁴, 365, 366, 380,
383², 386, 390, 399⁴, 404³, 405³, 408, 409,
410, 412⁷, 413, 417², 418, 425, 428, 430²,
431, 437, 438², 439⁵, 440⁶, 443², 444, 445,
447², 459, 461², 462, 463², 467, 468, 470,
472³, 483², 485³, 486, 488, 490, 491³,
492², 497², 498, 499², 502, 503⁴, 504⁶,
505², 506², 508, 514, 515, 516², 517, 519,
522², 527, 528, 529², 530, 531, 533, 534,
537⁶, 538, 539³, 543, 544³, 545², 549, 551,
553⁵, 554⁶, 556; **2.** Belirli geçmiş zamanlı
bir cümle ile başka bir cümleyi zaman,
şart veya sebep ilişkisi ile birbirine
bağlayan bir söz. **DK** 40, 46³, 48, 54, 56,
60, 61, 62, 65², 66, 67², 69, 70², 73², 75²,
77⁴, 78, 79, 80³, 81, 82², 83, 103, 109,
138, 163², 166, 169², 172, 175, 177; **M3**
46, 62, 445, 461², 462, 463², 467, 468,
470, 472², 483², 537, 554

mıh *a. Far.* Çivi. **M3** 123

mıhlamak (-i) *mec.* Birini veya bir şeyi bir yerden ayırlamaz, kıpırdıyamaz duruma getirmek. **DK** 116

mıntıka *a. Ar.* Bölge. **M3** 257, 261

mırıldanmak (*nsz*) Alçak sesle kendi kendine bir şeyler söylemek. **DK** 11, 22, 35

Mısır *öz. a.* Büyük bir kesimi Afrika'da, küçük bir kesimi (Sina yarımadası) Asya'da yer alan ülke. "Hem Kafkasya'yı, hem de Mısır'ı almak istiyorlardı." **DK** 133; **M3** 34, 35, 87, 129, 351, 394, 470, 473², 503²

Mısırlı *öz. a.* Mısır halkından olan kimse. **M3** 93, 197

mısra *a. Ar. ed.* Dize. **YS** 11; **M3** 70, 205, 206, 394, 551

Mıstık *öz. a.* **DK** 26³, 28², 29²

mızıka *a. İt. müz.* Bando. **M3** 207

mızıkçı *sf.* Oyunbozan. **DK** 53

mide *a. Ar. mec.* Yemek yeme isteği. **M3** 44, 69, 119, 252²

Midilli *öz. a.* Ege denizinde Yunanistan'a bağlı ada. "Midilli'deki Ceneviz beğlerinin hizmetinde çok bulunmuştur." **DK** 83

Midilli Ceneviz Dukalığı *öz. a.* Fatih sultan Mehmet tarafından 1462'de fethedilen dukalık. "1462'de Midilli Ceneviz Dukalığını aldı." **M3** 292

Midillili *öz. a.* Midilli halkından olan kimse. "Rum ama Midillili." **DK** 83

mihaniki *a. Ar. esk.* Düşünmeden, ölçülerek değil de yalnızca alışkanlığın verdiği kolaylıkla veya yalnız kasların hareketiyle yapılan (iş, hareket vb.). **M3** 257, 258

Mihri Efendi *öz. a.* Hüseyin Nihal Atsız'ın Kadıköy Sultanisi'nde okurken

Arapça ve Siyer-i Nebî hocası. "Mütareke yıllarında Kadıköy Sultanisi'nde okurken Arapça ve Siyer-i Nebî hocamız olan Mihri Efendi, Kürt milliyetçisi olduğu için bize Türklük ve Türkçülük aleyhinde propaganda yapar..." **M3** 393, 394

mikrop *a. Fr. biy.* Mikroskopla görülebilen, çürümeye, mayalanmaya ve hastalıklara yol açan bir hücreli canlı. **M3** 174

mikroskop *a. Fr.* Bir mercekle düzeneği yardımıyla küçük nesnelere büyütüp daha belirgin duruma getirmeye veya çıplak gözle görülmeyenleri göstermeye yarayan alet. **M3** 362

miktar *a. Ar.* Bir şeyin ölçülebilen, sayılabilen veya azalıp çoğalabilen durumu, nicelik. **DK** 49; **M3** 41, 129, 255, 406

miladi (*doğ.*) **milâdî** *sf. Ar.* Milada dayanan, milatla ilgili olan. **M3** 482

milat (*doğ.*) **milât** *a. Ar.* Hz. İsa'nın doğduğu gün. **M3** 41, 107, 162², 207, 264

→ **milattan önce**

milattan önce *a.* Miladi zaman başlangıcından geriye doğru sayılan yıllara göre belirtilen tarih. **M3** 94, 162, 230

millet *a. Ar.* **1.** Bir yerde bulunan kimselerin bütünü, herkes. **YS** 18; **2. a.** Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus. **YS** 22, 25, 55²; **M3** 11⁸, 12², 13², 17³, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 29², 30³, 33³, 35³, 36⁷, 37, 38, 39, 40³, 41, 42, 43, 52², 53, 57⁴, 60², 66², 67, 70², 73, 74, 75, 77, 79, 80², 83⁴, 84, 85⁵, 86, 87⁴, 88¹¹, 89⁵, 93⁸, 94, 95², 96³, 97³, 99, 100⁴, 101², 102⁴, 103³, 104³, 105², 106⁸, 107³, 108³, 109⁵, 118², 119³, 120, 121⁵, 122, 123³, 127³, 128², 129, 130², 131⁴, 132¹², 133⁸, 134², 135², 136, 139¹², 140, 141, 143⁴, 145⁴, 146⁸, 150⁴, 153², 154⁵, 155², 156,

157⁵, 159, 160, 162, 163, 164², 165, 167, 168³, 173⁹, 174⁷, 175¹⁰, 177², 178², 179, 183⁸, 184¹², 186, 188, 195², 196⁶, 197⁵, 198⁸, 199¹⁰, 200³, 203⁴, 205², 206², 207⁴, 208, 209², 211⁵, 213³, 214⁴, 215, 216, 217, 218, 219⁴, 221⁵, 222⁵, 225¹⁰, 226⁷, 227², 228⁴, 229, 230³, 234³, 235², 236⁶, 237, 240, 241³, 243², 244³, 245, 246³, 247, 249³, 250, 252², 253², 254, 255², 256⁶, 258², 263⁴, 264³, 274⁹, 279³, 280, 281², 285², 286, 288, 289³, 290², 298³, 302³, 304², 306, 309², 310, 311², 312, 315³, 316, 320, 321⁴, 322³, 327², 329², 330², 331, 334², 336, 340⁵, 348, 351, 352, 353³, 359, 363², 364², 365, 371², 372, 373, 376, 381, 383, 386, 387, 388³, 389, 393, 395, 399³, 403⁵, 404¹⁴, 405³, 406², 407⁵, 408⁹, 409², 410², 411, 412³, 413³, 414, 415², 416, 417³, 418², 419, 420², 421, 423, 424⁵, 425³, 426, 428², 429, 430, 432⁵, 433⁶, 434⁵, 435⁵, 436, 438², 439², 440, 446², 447², 451, 452, 455, 459⁴, 465, 467², 468², 470, 473³, 474, 478, 482, 486, 487, 488, 492, 494², 497, 503³, 508, 519⁴, 521², 522⁴, 528, 530², 531², 534, 535³, 536², 234

milletçe *zf.* Millet tarafından, millete göre, millet olarak. **M3** 29, 219, 299, 521

milletvekili *a.* Anayasaya göre millet meclisine seçikle giren millet temsilcisi, mebus, parlamenter, vekil. **M3** 70, 86, 237, 305

milletvekilliği *a.* Milletvekilinin görevi, mebusluk. **M3** 237

milimetre *a. Fr. mat.* Bir metrenin binde biri uzunluğunda bir ölçü birimi, milim. **M3** 492, 540

militarist *a. Fr.* Militarizm yanlısı olan kimse. **M3** 80

millî *sf. Ar.* Milletle ilgili, millete özgü, ulusal. **M3** 13², 15, 21⁴, 28, 29, 30², 31³, 36, 37², 38, 39, 54, 64, 65², 74², 75², 77, 78, 80, 81, 83², 84³, 85³, 87⁷, 88³, 89, 91, 92, 93², 94², 101³, 104, 105, 107, 109³,

537⁴, 538, 539³, 541, 542, 544⁶, 545⁵, 546³, 547³, 548³, 550, 551, 552³, 554², 556²

→ **Millet Dergisi, millet meclisi, Millet Partisi, milletvekili**

Millet öz. a. bk. Millet Dergisi. M3 297

Millet dergisi *öz. a.* Cemal Kutay Tarafından ilk olarak 31 Ocak 1946 tarihinde haftalık siyasi bir dergi olarak çıkartılan dergi. “Haftalık “Millet” dergisi epey zamandan beri Türkiye’deki Moskoççuluk faaliyeti ve bu faaliyetin mazisi hakkında yazılar neşrediyor.” **M3** 297, 298, 299

millet meclisi *a.* Milletvekillerinin oluşturduğu kurul. **M3** 53, 123, 316, 382, 552

Millet Partisi *öz. a.* 1948-1954’te etkin olmuş Türk siyasi partisi. “Millet Partisi daha ileri bir halkçılık ve dindarlık istiyor diye bozguncu mu sayılacak?” **M3** **milletseverlik** *a.* milletsever olma durumu. **M3** 199

millettaş *a.* Aynı milletten olanlardan her biri. **M3** 100

112, 113², 118², 119, 122, 124², 128³, 130, 133⁶, 134², 135³, 136, 137³, 153³, 154², 155, 159², 160, 161², 163, 164, 173⁶, 175³, 179, 180, 186, 187⁴, 189, 191³, 193, 195⁴, 196², 198⁵, 199, 200, 201⁵, 202, 205², 207, 208, 210², 211², 212, 216⁴, 217³, 218³, 219⁷, 220⁴, 221⁹, 222⁷, 223, 224, 225⁷, 226⁸, 227⁷, 228⁶, 229², 230², 231, 232², 233⁸, 234⁵, 235, 237², 239³, 240², 241², 243, 244⁴, 246³, 249, 250, 251², 253, 255², 256⁴, 257, 258³, 260⁶, 261⁵, 263⁷, 264¹¹, 265³, 267³, 268, 270, 271, 273⁶, 274², 275², 277², 278³, 279⁵, 280², 285², 286⁶, 287⁵, 288⁵, 292, 293³, 299, 303², 304², 312, 316, 320, 321, 322, 326, 329, 333, 334³, 335⁵, 336³, 340, 346, 347, 348, 349², 352², 354, 359, 360, 370, 371, 373, 376, 383, 388, 394, 395², 397², 404, 405³, 410, 413², 426, 432, 433, 434, 435, 437, 439, 441⁶, 448, 452, 453, 455, 457², 459³, 460⁷,

461, 463, 465, 468, 470, 477, 503², 514, 515, 523, 529, 535, 537², 539³, 540, 550², 552, 555³, 556², 557

→ *millî bakiye usulü, millî birlik, millî eğitim, millî emniyet, millî güvenlik, millî irade, Millî Mücadele, millî savunma, Millî Şef, millî şuur, Millî Ülkü gazetesi*

millî bakiye usulü *a.* Nispi temsil ile beraber kullanılan ve oyların mecliste en adil şekilde temsilini sağlayan seçim sistemi. **M3** 555

millî birlik *a.* Amaç ve çıkarları bir olan insanları bir arada tutan bağ. **M3** 133, 233, 394, 553

Millî Birlik Komitesi *öz. a.* 27 Mayıs 1960'da Orgeneral Cemal Gürsel'in başında olduğu Türk Silahlı Kuvvetleri'ne mensup 38 kişilik bir cunta. "*Buna benzer başka bir hadise Millî Birlik Komitesi zamanında ve Yassıada duruşmaları sırasında da olmuştur.*" **M3** 380, 476, 477³

millî eğitim *a.* Ulusal olan eğitim. **M3** 123, 128, 269, 306, 335, 336, 361, 373

→ *Millî Eğitim Bakanlığı*

Millî Eğitim Bakanlığı *öz. a.* Millî eğitim hizmetlerini yürütmek üzere kurulan bakanlık. "*Tepkinin Türk devletinden, Dışişleri ve Millî Eğitim Bakanlıklarından gelmesi, meselâ Londra'da bir tarihçimiz tarafından Barbaros hakkında ilmi bir konferans verilerek hakikatin İngiliz Profesörlerine ve aydınlarına anlatılması mutlaka yapılması gerekli bir vazifedir.*" **M3** 18, 80, 306, 334, 335², 336, 337, 381²

Millî emniyet *öz. a.* Millî güvenlikle ilgili görevli merkezi teşkilât. "*Türkiye'de kaç komünist vardır, biliyor muyuz? Bunu Millî Emniyet Servisi bile bilemez.*" **M3** 318, 368

Millî güvenlik *a.* Devletin her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması.

→ *Millî Güvenlik Kurulu*

Millî Güvenlik Kurulu *a.* millî güvenlik siyasetle ilgili kararların alınmasını ve gerekli kurumlar arası uyumun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu'na bildirmekle görevli kurul. "*Yalnız Millî Güvenlik Kurulu'nun değil, herkesin bildiği gibi Türkiye'de bağımsız Kürdistan kurmak isteyen bir grup vardır.*" **M3** 394, 553

millî irade *a. huk.* Ulusça kullanılan ve hiçbir gücün etkilemeyeceği kuvvet. **M3** 57

Millî Mücadele *öz. a.* Dünya Savaşı sonunda düşman işgaline karşı Atatürk'ün Samsun'a çıkmasıyla tam bağımsızlık amacına yönelik olarak başlatılan, işgalcilerin ve iş birlikçilerinin yenilgisine sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Lozan Antlaşması ile sonuçlanan askerî ve siyasi dönem. "*Her şeyden önce Millî Mücadelenin daha başlarında Misak-ı Millînin kabul edilmesiyle kutsal belde Turan'a bağlanan umutlar bir yana bırakılmış oluyordu.*" **M3** 60

millî savunma *a.* Ulusal savunma. **M3** 97

Millî Şef *öz. a. bk. İsmet İnönü.* **M3** 74, 233²

millî şuur *a.* ulusal bilinç. **M3** 30³, 31, 80, 116

Millî Ülkü gazetesi *öz. a.* Nisan 1967'de Kayseri'de yayınlanmaya başlayan günlük siyasi gazete. "*Bitlis Senatörü Ziya Şerehanoglu'nun Amerika'ya kaçarak orada Kürtlük davası için çalıştığı gazeteler (mesela Kayseri'de çıkan "Millî Ülkü" gazetesinin Temmuz 1967 tarihli 224. Sayısı) yazdı.*" **M3** 549

millîleşmek (*nsz*) Millî nitelik kazanmak. **M3** 556

millîleştirilme *a.* Millîleştirilmek işi. **M3** 257

millifleştirmek (-i) Millî bir nitelik vermek. **M3** 556

milliyet a. Ar. Millete özgü olma veya millî olma durumu, ulusallık. **M3** 66, 67², 68, 74, 75, 98, 118, 127, 139², 140, 141, 144, 145², 186, 197, 206, 208, 215, 269, 311, 315², 340², 373, 375², 383, 412², 415, 417, 422², 426, 428, 438, 439², 457², 459²

→ **Milliyet gazetesi**

Milliyet gazetesi öz. a. 11 Şubat 1926 'da kurulup günümüzde Demirören Holding bünyesinde bulunan günlük gazete. "31 Mayıs tarihli Milliyet gazetesinde "Bir Deniz Eri, İzinli Geldiği Gün Öldürüldü" başlıklı bir haber vardı." **M3** 231

milliyetçi sf. Milliyet ilkesini benimseyen, milliyetsever, ulusçu, ulusalcı. **M3** 26⁴, 27, 60, 73², 74², 75, 116², 118³, 119, 120⁴, 122, 123³, 124, 125², 127, 128⁴, 159, 211, 275, 287, 288, 292, 309⁴, 310, 311, 322, 329, 333², 334², 335³, 337², 339², 345⁴, 346³, 364, 375², 376, 377, 381⁴, 393, 405, 411, 412, 413³, 415², 416, 417³, 420³, 427², 428³, 436, 437, 452, 455, 457, 460, 463, 490, 527, 539, 546, 554

→ **Milliyetçi Hareket Partisi, Milliyetçi Komünist Partisi, Milliyetçi Sosyalist Partisi, Milliyetçiler derneği, Milliyetçiler Kurultayı**

Milliyetçi Hareket Partisi öz. a. Alparslan Türkeş tarafından 9 Şubat 1969'da kurulan Türk siyasi partisi. "Milliyetçi Hareket Partisi, adından da anlaşılacağı gibi milliyetçi bir partidir ve başkanı Alparslan Türkeş eski Türkçülerden biridir." **M3** 490

Milliyetçi Komünist Partisi öz. a. 5 Temmuz 1922'de Japonya'da kurulan siyasal komünist parti. "Netekim İkinci Cihan Savaşı'ndan önce Japonya'daki "Milliyetçi Komünist Partisi", ardından da anlaşılacağı üzere milliyetçi yarı sağcı olduğu gibi, bugünkü İngiltere'nin "İşçi Partisi" de adına ve iktisadî ilkelerine rağmen milliyetçidir."

M3 120

Milliyetçi Sosyalist Partisi öz. a. Weimar Cumhuriyeti döneminde kurulmuş bir Alman siyasi parti. "Hitler'in iktidara gelmesinden önce Alman meclisindeki kuvvetli Hıristiyan partisinin adı "Merkez Katolik Partisi" idi ve İmparatorcu Çelik Tulgalılar partisi ile Hitler'in Milliyetçi Sosyalist Partisi, Katoliklerin sağında yer almıştı." **M3** 118

Milliyetçiler derneği öz. a. Türk milliyetçiliğini işlemek ve bütün milliyetçileri teşkilâtlandırmak amacıyla kurulmuş dernek (1950-1953). "Türkiye'de gerçek ülkü olan Türkçülük türlü bahanelerle baltalanmasa, gerçek Türkçü olan eski "Milliyetçiler Derneği" 1953'de kapatılmasaydı..." **M3** 113, 455

Milliyetçiler Kurultayı öz. a. 1967 yılında toplumun farklı kesimlerinin katılımıyla oluşmuş kurultay. "Bir süre önce İstanbul'da Milliyetçiler Kurultayı diye toplanan ve birçok yobazlarla Anadolucuların da katıldığı bir curcunada yontma taş çağından kalma bir yobaz, sözde Müslümanlık yaparak "ben hilalî bir Çingene ile de yükseltebilirim" demişti." **M3** 523

milliyetçilik a. Maddî ve manevî açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı, ulusçuluk, ulusalcılık, nasyonalizm. **M3** 11, 12³, 26³, 27⁴, 39, 40, 54, 60⁵, 61, 65, 68, 73, 74², 108, 109³, 112, 118³, 119³, 120⁵, 121⁵, 122, 123², 124⁴, 125⁵, 128, 216, 226, 312², 320, 327, 329, 334, 336, 345², 346², 355², 375, 376⁵, 381², 401, 404, 411², 412, 413³, 415, 415⁴, 416, 417⁷, 418, 421, 423³, 426⁴, 427, 428², 429, 434, 435², 437³, 438, 440, 457, 473², 492, 503, 520, 550

milliyetperver sf. Ar. + Far. Ulussever. **M3** 141

milliyetperverlik a. Milliyetperver olma durumu, ulusseverlik. **M3** 256

milliyetsiz *sf.* Millet sevgisi olmayan, millî duyguları zayıf (kimse). **M3** 215

milliyetsizlik *a.* Milliyetsiz olma durumu. **M3** 361

milyar *a. Fr.* Milyon kere bin, bin milyon, 1.000.000.000. **M3** 216²

milyarlarca *sf.* Pek çok, çok sayıda. **M3** 499²

milyon *sf. Fr.* Bin kere bin, 1.000.000. **YS** 32, 34, 123; **M3** 30², 31⁴, 100, 130¹², 131¹⁶, 132², 134, 137², 159², 181, 184, 201³, 202, 203², 216, 245³, 246, 247, 281, 299, 307², 322, 334, 346², 348, 408, 410, 426, 488, 526², 528, 533, 543, 550⁶

milyonlarca *sf.* Pek çok, çok sayıda. **YS** 23; **M3** 58, 114, 126², 269, 330, 361, 431

milyonluk *sf.* Maddî varlığı milyon değerinde olan. **M3** 57, 86², 130³, 132⁶, 133, 137, 146, 175, 184, 244, 373, 380, 538

mim *a. Ar.* Arap alfabesinin yirmi dördüncü harfinin adı. **mim koymak (veya yapıştırmak)** Önemli bularak üstünde ısrarlı bir biçimde durmak. **M3** 381

Mimar Sinan *öz. a.* Osmanlı mimarbaşısı (1489 - 1588). “*Yoksa cumhuriyet aşığı milleti imparatorlukla idare ettiği için Yıldırım Bayazıd, milleti kendisine küstürmüş olunca ayın mantığı kullanmak şartıyla Fuzuli'nin serbest nazım yerine aruz kullandığı için edebiyatımızı geriletmişti, Kanuni'nin memlekete demir yolları döşemediği için bugünkü iktisadî hayatımızı felce uğrattığı, Mimar Sinan'ın da şehir gazinoları veya uçak fabrikaları yapmak dururken camiler yapmakla medeni olgunlaşmamıza engel olduğu pek ala iddia olunabilir.*” **M3** 290

mimarlık *a.* Mimar olma durumu, mimarın işi ve mesleği. **M3** 277

mini *sf. Fr.* Çok küçük veya kısa.

→ *mini etek*

mini etek *a.* Boyu diz kapağından yukarıda olan, çeşitli kısalıkta etek. **M3** 351, 441, 536

minnettar *a. Ar + Far.* Birinden gördüğü iyiliğe karşı kendini borçlu sayan, gönül borcu olan kimse, gönül borçlusu. **minnettar kalmak** Birinden görülen iyiliğe karşı teşekkür duygusu beslemek. **M3** 449

minnettarlık *a.* Minnettar olma durumu, şükran. **M3** 211

miras *a. Ar. mec.* Bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey. **M3** 33, 44, 94³, 119, 128, 168, 232, 250, 282, 283, 376 **mirasa konmak** Bir kimseye önemlice bir kalıt kalmak. **M3** 168

→ *baba mirası, mirasyedi*

baba mirası *a.* Babadan kalan değerli mal veya dost. **DK** 93

mirasçı *a.* Kalıtçı. **M3** 328, 527

mirasyedi *a.* Çok savurgan kimse. **M3** 249

mis *a. Ar.* Güzel. **DK** 92

misak *a.* Sözleşme, antlaşma, bağlaşma.

→ *Misakımillî*

Misakımillî (*doğ.*) **Misak-ı Millî** *öz. a. tar.* Erzurum ve Sivas kongrelerinde tespit edilip Osmanlı Mebusan Meclisinde 28 Ocak 1920'de kabul edilen ve milletçe sonuna kadar uygulanmasına karar verilen altı maddelik millî sözleşme, Millî Misak. **M3** 60

misal (*doğ.*) **misâl** *a. Ar.* Örnek olarak alınabilen, gösterilen şey, örnek. **M3** 140, 141, 142², 143, 173, 459, 460, 509, 551 **misal vermek** Bir konuyu daha ayrıntılı bir biçimde anlatabilmek için örneklendirmek. “*Çok değerli arkadaşım*

Tekin Erer'in en güzel misâlini vererek anlattığı gibi... M3 39

miskin *sf. Ar. esk. Âciz, zavallı.* M3 36,196

miskinleşmek (*nsz*) Uyuşuk, tembel duruma gelmek. M3 94

miskinlik *a.* Uyuşuk, tembel olma durumu veya miskine yakışacak davranış, meskenet. M3 175

misil *a. Ar. esk. Defa, kez, kat.* DK 119; M3 31², 129, 257, 289

mistik *sf. Fr. fel. Gizemci.* M3 115

misyoner *a. Fr. mec.* Kendini herhangi bir düşünceyi, bir ülküyü yaymaya adanmış kimse. M3 196

miyavlama *a.* Miyavlamak işi. M3 536

mizaç *a. Ar. Huy, yaratılış, tabiat, karakter.* M3 52, 418

mizah *a. Ar. ed. Gülmece.* M3 550

mizahçı *a.* Gülmece sanatçısı. M3 354

moda *a. İt.* Değişiklik gereksinimi veya süslenme özentiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik. M3 29⁴, 171, 253, 312², 319², 349, 351⁷, 352³, 354³, 355², 404², 441 (**bir şey**) **moda olmak** Yaygın duruma gelmek, herkesçe kabul edilmek. M3 15, 29, 54. 65. 69. 171 (**bir şeyin**) **modası çıkmak** Yaygın duruma gelmek. “Türkiye’de şimdi bir sosyalizm modası çıktı.” M3 317 **modası geçmek** Önemini yitirmek, geçersiz duruma gelmek, artık aranmamak. M3 124, 210, 412 **modasına (veya moda)** **uymak** Birini veya bir şeyi taklit etmeye çalışmak. “...kültürsüz ve seviyesiz tabakadan oldukları gibi sosyalist modasına uyanlar da umumî kültürden ve hele millî kültürden tamamen mahrum kimselerdir.” M3 54, 64, 352², 354, 355 **modaya kapılmak** Aşırı derecede taklit etmeye çalışmak. “Modaya kapılanların hemen hepsi o modada bir

takım akli ve mantikî taraflar bulunduğu için değil, moda uymuş olmak için öyle yaparlar.” M3 352²

modern *sf. Fr. Çağdaş.* M3 398, 522

Moğol *öz. a.* Moğolistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. M3 101, 147, 148³, 149

Moğolca *öz. a.* Moğol dili. M3 149², 281

Moğollar *öz. a.* Ortaçağ dünya tarihinde önemli rol oynayan ve özellikle İslam dünyasındaki tahribatıyla tanınan bir kavim. M3 147², 148⁴, 149, 408, 445

Moğollaşmak (*nsz*) Moğol olmak, Moğol dilini ve Moğolluğu benimsemek. “Nitekim, Çingiz Han Moğollaşmış bir Türk’tü.” M3 149

Moğolluk *öz. a.* Moğol olma durumu. “Çuvaşların da Türklükle Moğolluk arasında olduğu anlaşılmuştur.” M3 148

Mohaç *öz. a. bk. Mohaç Meydan Savaşı.* M3 186

Mohaç Meydan Savaşı *öz. a.* Osmanlılar’la Macarlar arasında 1526 yılında yapılan meydan savaşı. “Mohaç meydan savaşından sonra, savaş alanını gezen Kanuni Sultan Süleyman’ın bir sorusuna bir sancak beğinin verdiği cevap da doğruluk ve açık sözlülüğün güzel bir örneğidir.” M3 163

Mohaç Muhaberesi *öz. a. bk. Mohaç Meydan Savaşı.* M3 188

Moiz Kohen *öz. a.* Ziya Gökalp tesirinde kalmış ‘Tekin Alp’ takma adlı Yahudi asıllı Atatürkçü. “Bir de Moiz Kohen adında bir Yahudi’nin Gökalp’in tesirinde kalarak “Turan” adlı bir kitap yazması vardır ki bu da Ziya Gökalp’in tesir kuvvetini gösterir.” M3 487

mola *a. İt.* Yorgunluğu gidermek için duraklama. DK 61, 62, 134 **mola vermek** Yorgunluğu gidermek için duraklamak.

YS 28; DK 79, 98

molla a. Ar. Büyük bilgin. DK 51

→ **Molla Barzani, Molla Muradzade, Molla Mustafa Barzani, Molla Şemseddin-i Fenâri**

Molla Barzani öz. a. bk. **Molla Mustafa Barzani.** M3 397

Molla Muradzade öz. a. Faruk Nafiz'in baba cihetinden bağlı olduğu şeyh. "...Falih Rifki Cibali imamının ferzendi olduğu gibi Faruk Nafiz de baba cihetinden Molla Muradzade, ana cihetinden de Hâlidî tarikatı şeyhlerinden Feyzullah Efendizâdedir." M3 68

Molla Mustafa Barzani öz. a. Irak'ta Kürdistan Demokrat Partisi'nin başkanlığını yapmış siyasetçi. "Çünkü gaye ve karakter bakımından 1967'nin Molla Mustafa Barzani'si ile 1925'in Silvanlı Şeyh Said'i arasında hiçbir fark yoktur." M3 397

Molla Şemseddin-i Fenâri öz. a. Din alimi, bilim adamı, müderris, Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislamı (1350 - 1430). "Molla Şemseddin-i Fenâri Bursa kadısı iken bir mesele için şahitliğe gelen Yıldırım Bayazıt'ın şahadetini, cemaatle namaz kılmadığı ve içki kullandığı için reddetmiş..." M3 290

molotofkokteyli (doğ.) **molotof kokteyli** a. Bir şeye birtakım yanıcı maddeler doldurularak yapılan, fitilli bir tür yangın bombası. M3 371

monarşi a. Fr. top. b. Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim, tek erklik. M3 180

Mondros Mütarekesi öz. a. I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile İtilâf devletleri arasında 30 Ekim 1918'de yapılan ateşkes antlaşması. "Büyük harpten çok yorgun ve bitik bir hâlde çıkan Türkiye Mondros mütarekesiyle

kanlı ve şerefli bir maziye karanlık ve zelil bir devre bağladı..." M3 177

mor a. 1. Kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı. 2. sf. Bu renkte olan: YS 29, 30, 58

Mora Rum Despotluğu öz. a. 14. yüzyıldan 15. yüzyılın ortalarına kadar var olmuş Mora Yarımadası'nın güneyinde Doğu Roma İmparatorluğu'na ait bir despotluk. "1460'ta Mora Rum Despotluğunu aldı." M3 292

Moskof öz. a. Rus. 1. hlk. Rus. YS 55; M3 23, 34, 41, 46, 93, 96, 108², 109³, 115, 121, 206, 235, 297², 298⁴, 299, 301², 302⁷, 303², 304⁸, 306, 312, 315, 328, 329, 358², 365, 366, 368, 370, 371, 390, 398, 413, 420, 421, 427², 432, 437, 438², 473, 550²; 2. sf. Acımasız, zalim. YS 12

Moskofçu öz. a. Moskof yanlısı. "Moskofçu komünistin vatan haini olduğunu en iyi ve herkesten önce anlayan Türkçülerdir." M3 23, 27, 68, 69, 120, 298², 299², 301, 305², 306, 310, 359², 379², 452, 536, 538

Moskofçuluk a. Moskofçu olma durumu. "Türkiye'deki Moskofçuluk faaliyeti ve bu faaliyetin mazisi hakkında yazılar neşrediyor." M3 18², 19, 89, 297², 301, 304, 305², 306, 550, 556

Moskofistan öz. a. Rusya'nın hakim olduğu bölge. "Yillardan beri açlar ve mahpusların yeri olan Moskofistan, dünyaya önderlik edecek ve insanlığı edebî mutluluğa kavuşturacak!..." M3 302

Moskoflaştırmak (-i) Moskofluğu benimsetmek, Moskoflaşmasını sağlamak. "Türkiye'yi mahvetmek, Moskoflaştırmak için plânlı ve süreklî faaliyete girişmişler..." M3 297

Moskofluk a. Moskofçu olma durumu. "Türklükle Moskofluk, hiçbir zaman barışmayacak..." M3 109, 302

Moskova öz. a. *meç.* Rus. “Onlar Moskova uşağı oldukları için Rusya’yı yere vuracak.” **YS** 76; **M3** 27, 35, 57, 65, 93, 96, 253², 288, 301, 311, 316, 317, 321², 326², 327, 328, 347, 349, 365, 366³, 370², 371, 373, 545², 551

Moskovacı öz. a. Moskova’da var olan sosyalizm yanlısı. “Moskovacı veya Pekinci sosyalistlerin kendilerine ‘milliyetçi’ demesi de hem yanlış, hem gülünç, hem de taktik icabı olduğundan yalandır.” **M3** 119

Moşe Dayan öz. a. İsraili askeri lider ve siyaset adamı (1915 -1981). “Şu ibareden “Allah’ın birer halifesidir” kelimesini kaldırırsak geride kalan fikir tam bir Marksist düşünce olmuyor mu? Allah’ın halifesi olan bütün insanlar arasında Stalin ile Moşe Dayan da var mı?” **M3** 497

motosikletli *sf.* Motosikleti olan. “...üzerlerine yürütülen ath ve motosikletli polislerle çarpışarak zorla dağıtıldıktan sonra yüzlerce siyasetçi tevkif edildiler.” **M3** 19

Motun Yabgu öz. a. *bk.* **Mete.** **M3** 94

muahedat *ç. a.* Ar. antlaşmalar. **M3** 256

muahede *a.* Ar. *esk.* Antlaşma. **M3** 196, 259

muallim *a.* Ar. *esk.* Öğretmen. **M3** 180

muamele *a.* Ar. Davranma, davranış. **M3** 256 **muamele etmek** Davranmak. **M3** 100

muasır *sf.* Ar. Çağdaş. **M3** 178, 259

Muaviye öz. a. Emevî halifesi (683-684). **M3** 469², 470

muayene *a.* Ar. *tıp* Bir kimsenin hasta olup olmadığını veya hastalığın ne olduğunu araştırma, sağlık muayenesi. **M3** 98, 534²

muayyen *sf.* Ar. Belirli. **M3** 133, 237², 255

muazzam *sf.* Ar. *meç.* Güçlü, önemli. **M3** 235, 462

Mucip Ataklı öz. a. Türk asker ve siyasetçi (1919 – 1984). “General Mucip Ataklı tarafından ortadan kaldırılmasından sonra, bu kaldırmaya inanmayarak Kürt Said’in oradan uçtuğuna inanacak kadar şuursuz olanlara ne denebilir?” **M3** 453

mucip *sf.* Ar. *esk.* Gerektiren, gerektirici. **M3** 257

mucit *sf.* Ar. Yaratıcı, yaratan. **M3** 331

mucize *a.* Ar. *meç.* Olağanüstü, şaşırtıcı. **M3** 185, 346, 404 **mucize göstermek** Olağanüstü bir olay yaratmak. **M3** 443

mucizeli *sf.* Mucize niteliği bulunan. **M3** 317

mudil *sf.* Ar. *esk.* Karmaşık, güç, çetin. **M3** 285

mufassal *sf.* Ar. *esk.* Ayrıntılı. **M3** 188

mufassallaşmak (*nsz.*) Farklı duruma gelmek, ayrımlaşmak. “...her yıl biraz daha mufassallaşmak üzere tekrar edile edile Türk gençliğine sindirilir” **M3** 277

mugalata (*doğ.*) **mugalâta** *a.* Ar. *esk.* Yanıltacak söz söyleme. **M3** 180, 387

muhabbet *a.* Ar. Sevgi. **YS** 78

muhaceret *a.* Ar. *esk.* Göç, göçme. **M3** 197

muhacir *sf.* Ar. Göçmen. **M3** 533

muhafaza *a.* Ar. Koruma, saklama, korunum. **M3** 375 **muhafaza etmek** Korumak, saklamak. **M3** 84, 88, 457²

muhafazakâr *sf.* Ar. + *Far.* Tutucu **M3** 67², 116, 118, 532

muhafız *a. Ar.* Birini veya bir şeyi koruyan, kollayan, gözeten kimse, koruyucu. **M3** 396

muhakeme *a. Ar. mec.* Bir sorunu çözmek için çıkar yol arama. **M3** 447
muhakeme etmek Akıl süzgecinden geçirmek, düşünmek. **M3** 382, 485

Muhâkemetü'l - Lugateyn *öz. a.* Ali Şîr Nevâî'nin (ö. 906/1501) Farsça ile Türkçeyi bazı yönlerden karşılaştırdığı eseri. "Mademki keramet sahibiydi, kendisinden iki asır sonra gelecek olan Nevâî'nin "Muhâkemetü'l Lugateyn" (İki dilin ölçüştürülmesi) adlı eser yazacağını, bu eserde Türkçe'nin Farsçaya üstünlüğünü ispat edeceğini bildirdi." **M3** 445

muhakkak *zf. Ar. 1.* Kesinlikle. **YS** 64; **2.** *sf.* Doğruluğu, gerçekliği kesin olarak bilinen, gerçekliği kesinleşmiş. **DK** 34, 77, 91, 135; **M3** 16, 29, 133, 141, 143, 145, 188, 190, 320, 329, 343, 361, 364, 398, 439, 441, 447, 478², 498, 515, 529, 542

muhâl *sf. Ar. esk.* Olamaz, olmaz, olmayacak, olması, gerçekleşmesi olanaksız. **M3** 269

muhalefet *a. Ar.* Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olma durumu, aykırılık. **M3** 24², 33, 34, 37, 475
muhalefet etmek Karşı davranışta bulunmak, karşı çıkmak. **M3** 35

muhâlif *a. Ar.* Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olan, aykırı olan kimse. **M3** 132, 174

Muhammed *öz. a. bk.* **Hazreti Muhammet.** **M3** 500, 504, 505⁴, 506

Muhammed Peygamber *öz. a. bk.* **Hazreti Muhammet.** **M3** 318

Muhammeden Resûllulah *öz. a.* "Hazreti Muhammed Allah'ın Resulüdür" anlamında kullanılan söz. "Bunun da "Muhammeden Resûllulah" olması

lazımdı, ama pek benzemiyordu." **DK** 62

muharebe *a. Ar. ask.* Savaşta yapılan çarpışmalardan her biri. **M3** 198, 206

muharrrik *sf. Ar. esk.* Hareketini sağlayan, harekete getiren. **M3** 93

muharrir *a. Ar. esk.* Yazar. **M3** 67, 455, 512, 512, 514²

muhasebe *a. Ar. esk.* Hesaplaşma, karşılıklı hesap görme. **M3** 485, 493

muhayyel *sf. Ar. esk.* Hayal gücüyle yaratılan, hayal edilen. **M3** 499

muhit *a. Ar.* Çevre, yöre, etraf. **M3** 158, 181, 188²

Muhlis Görentaş *öz. a.* Türk siyasetçi (923 -2004). "Yine aynı partiden Muhlis Görentaş da milliyetçi kürtlerdendir." **M3** 381

muhtaç *sf. Ar.* Bir şeye gereksinim duyan. **M3** 139, 169, 178, 222³, 224, 291, 390, 460, 496, 539 **muhtaç kalmak** Gereksinmek, gereksemek. "...bir misyoner sevgisine muhtaç kalacak kadar da düşkün değildir." **M3** 196 **muhtaç olmak** Gereksinim duymak. **DK** 176; **M3** 31, 255, 256, 390

muhtar *a. Ar.* Köy ve mahallenin yasalarla belirtilmiş işlerini yürütmek için o köy veya mahallede oturanların seçtikleri kimse, köy muhtarı, mahalle muhtar. **M3** 367

muhtariyet *a. Ar. esk.* Özerklik. **M3** 255, 271, 366 **muhtariyet vermek** Özerk duruma getirmek. "Nazım Hikmetof'un affi için el kaldıran bu heriflere muhtariyet verir." **M3** 337

muhtelif *sf. Ar.* Çeşit çeşit, çeşitli. **M3** 188, 260², 261, 407, 424

muhtemel *sf. Ar.* Gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de ihtimal dâhilinde olan, beklenen, beklenir, umulur, olası,

olasılı, mümkün. **DK** 15; **M3** 113

muhterem *sf.* Ar. Saygıdeğer. **YS** 31; **M3** 65², 164, 167, 489

muhteris *sf.* Ar. esk. Hırslı. **M3** 546

muhteşem *sf.* Ar. Görkemli. **YS** 16; **M3** 52, 100, 101, 115², 154, 209², 260, 302, 319, 436, 470

muhteva *a.* Ar. İçerik. **M3** 243

Muhyiddin -i Arabi *öz. a.* Ünlü İslam düşünürü, mutasavvıf yazar ve şair (1165 - 1240). “İsa’nın, Muhiddin-i Arabi’nin veya Niyazi-î Mısri’ninki ile değil...” **M3** 438

M3 446, 504

mukabele (*doğ.*) **mukâbele** *a.* Ar. Karşılık verme, karşılama, karşılık. **mukabele etmek** Karşılık vermek, karşılıklı bulunmak. **M3** 240, 305, 508

mukabelesiz *sf.* Karşılığı olmayan. **M3** 189

mukabil *sf.* Ar. Bir şeye karşılık olarak yapılan, bir şeyin karşılığı olan. **YS** 122; **M3** 154, 179, 187, 251, 258, 483

mukadder *sf.* Ar. esk. Yazgıda var olan, yazgı ile ilgili olan, alında yazılı olan. **YS** 32; **M3** 327, 554

mukadderat (*doğ.*) **mukadderât** *a.* Ar. Yazgı. **YS** 79; **DK** 91; **M3** 102³, 103⁴, 108, 112, 157, 302, 310, 458, 469

mukaddes *sf.* Ar. Kutsal. **YS** 25, 47; **M3** 67, 119, 198, 246, 252, 285, 286¹⁰, 437

mukaddesat *ç. a.* Ar. esk. Kutsal sayılan inanç ve davranışlar. **M3** 21², 106, 107, 235, 285³, 286⁵, 287⁶, 288, 293, 541,

mukaddesatçı *a.* Kutsal tanınan şeylere aşırı ölçüde bağlılık gösteren kimse. **M3** 116

mukallit (*doğ.*) **mukallid** *a.* Ar. esk. Taklitçi. **M3** 208

mukavemet etmek (*veya göstermek*) Direnmek, dayanmak, karşı koymak. **M3** 141

mukavemet *a.* Ar. Dayanma, karşı durma, karşı koyma, dayanırlık. **M3** 83², 87, 174

mukayese *a.* Ar. Benzeterek veya karşılaştırarak değerlendirme, karşılaştırma, kıyaslama. **M3** 143, 150, 154, 353, 436

mum *A. Far.* Bir fitilin etrafına erimiş bal mumu, içyağı, stearik asit veya parafin dökülerek genellikle silindir biçiminde dondurulan ince, uzun aydınlatma aracı. **DK** 10, 12, 87, 89

munis (*doğ.*) **mûnis** *sf.* Ar. Cana yakın, uysal, sevimli. **YS** 58

Murad Ağa *öz. a.* **DK** 69, 85, 88, 93, 141²

Murad Beğ *öz. a.* **DK** 53, 59², 60², 68, 90², 92, 482; **M3** 287

Murad *öz. a.* **DK** 35, 36³, 38³, 39³, 40, 41⁵, 42, 45³, 49², 50⁵, 51³, 52⁵, 53², 54², 55³, 56², 58⁵, 64, 65, 66², 67, 73, 74³, 75, 77, 89², 93, 94, 99², 102, 113, 117, 118, 119², 120², 140

murat *a.* Ar. İstek, dilek. **muradına ermek** Dileği gerçekleşmek. **DK** 99

muratsız *sf.* İsteksiz. “Bir gönülüm: Muratsız/ Bir kartalım: Kanatsız.” **YS** 90

Musa *öz. a.* **M3** 470

musahabe *a.* Ar. esk. Konuşma, görüşme, söyleşi. **M3** 167

Musevi (*doğ.*) **Musevî** *öz. a.* Ar. din b. Yahudi. **M3** 104, 398, 446, 468, 487

musiki (*doğ.*) **musikî** *a.* Ar. Müzik. **YS** 63; **M3** 159, 208, 445, 481, 482

Musolini öz. a. İtalyan politikacı ve devlet adamı(1883 - 1945). “...Musolini'nin İtalyan milliyetçi partisi mensuplarına alem olmuş, İtalyan milliyetçiliğine de “faşizm” denmişti.” **M3** 73, 279, 280, 554

Mustafa öz. bk. **Mustafa Beğ**. **DK** 41

Mustafa Barzani öz. a. bk. **Molla Mustafa Barzani**. **M3** 386, 390, 395², 395², 396⁵, 397², 398³, 525, 530²

Mustafa Beğ öz. a. Sultan İkinci Muradın amcası. **DK**54, 67, 68³

Mustafa Ekinci öz. a. Türk siyasetçi (1904 – 1958). “Yeni Türkiye Partisinin bir süre önce ölmüş bulunan mebusu Mustafa Ekinci ile Yusuf Azizoğlu kürttür.” **M3** 381

Mustafa Hakkı Akansel öz. a. Türk asker, İstanbul Belediyesi eski başkanı (1924- 2016). “Türkiye’de Ali Suavi, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ziya Gökalp, Dr. Rıza Nur, Dr. Mustafa Hakkı Akansel gibi kalem sahibi Türkçüleri yetiştiren Türkçülük 3 Mayıs 1944 hareketiyle belki de memleketi komünizm tehlikesinden kurtarmıştır.” **M3** 110

Mustafa Kayabek öz. a. Türk şair, yazar, Ötüken dergisi eski yazı işleri müdürü (1931 - 2015). “Özel konuşmalarında bu propagandaya tanık olanlardan biri Ötüken Yazı İşleri Müdürü Mustafa Kayabek, biri de Ankara’da Kimyager İsmail Hakkı Gökhan’dur.” **M3** 395

Mustafa Kemal öz. a. bk. **Atatürk**. **M3** 287, 288, 516⁷

Mustafa Kemal Paşa öz. a. bk. **Atatürk**. **M3** 35, 178, 265

Mustafa (II) öz. a. Osmanlı padişahı (1695-1703). “Siz “Deli Petro sultan Mustafa'nın oğludur” diyen bir onuncu sınıf talebesi gördünüz mü?” **M3** 188

muşta a. Far. mec. İçinden zor çıkılır,

çapraşık, dolambaçlı. “...Rusya'nın aleyhinde hiçbir şey söylemez ve yazmazlar. Aksine Rusya'yı övmek için, Yahudi muştası kabilinden gizli ve dolambaçlı yollar ararlar.” **M3** 344 **muşta atmak** Şaşırtmak. “Fakat okşar gözükiip Yahudi muştası atmak bu türlü yazıların değerini çok azaltır.” **M3** 515

mutaassıp sf. Ar. Bağnaz. **M3** 282, 441², 468, 469, 472, 475, 488, 489

mutabakat a. Ar. Uzlaşma. **M3** 498

mutasavvıf a. Ar. din b. Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Tanrı'ya adanmış kimse, İslam gizemcisi, sufi. **M3** 430, 438³, 441, 446, 447³, 506

muteber sf. Ar. İnanılır, güvenilir. **M3** 507

mutedil sf. Ar. İlimli. **M3** 330

mutemet (doğ.) **mutemed** a. Ar. Dairelerde, iş yerlerinde bazı para işlerine bakan görevli. **M3** 543

mutezile a. Ar. fel. esk. Kaderi inkâr ederek "kul, ettiklerinin yaratıcısıdır" diyen ve Tanrı'nın sıfatları konusunda sünnet ehlinde ayrılan bir felsefe. **M3** 506

Mutkili Halil Hayâlî Efendi öz. a. Kürtçenin gramer ve sözlüğünü hazırlayan Osmanlı aydını. “O da Mutkili Halil Hayâlî Efendi'dir. Millî hamiyetin her şubesinde olduğu gibi, dil alanında da dilimizin esası olan elifbe, sarf (= gramer) ve nahvini (= sintaksını) vücuda getirmiştir.” **M3** 460

mutlak sf. Ar. Salt. **M3** 105, 169, 347, 353, 507,

mutlaka zf. Ar. Kesinlikle. **DK** 78, 85, 115, 138; **M3** 28, 80, 86, 88, 89, 95, 99, 104, 105, 114, 146, 276², 304, 330, 336, 368, 406, 428, 463, 473

mutlakiyet (doğ.) **mutlakiyet** a. Ar.

Saltçılık. **M3** 383, 538

mutlu *sf.* Mutluluk veren. **M3** 341

mutluluk *a.* Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut, ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık. **M3** 302

muvaffak *sf.* *Ar.* Başarmış, başarılı (kimse). **muvaffak olmak** Başarmak. **DK** 28; **M3** 109, 134, 135, 174, 199

muvaffakiyet *a.* *Ar. esk.* Başarı. **M3** 198, 250, 253, 258, 260

muvaffakiyetli (*doğ.*) **muvaffakiyetli** *sf.* Başarılı. **M3** 148

muvazene *a.* *Ar. esk.* Denge. **M3** 457²

muzaffer *sf.* *Ar. esk.* Üstünlük elde etmiş, zafer kazanmış, yenmiş, utkulu. **M3** 260
muzaffer olmak Üstün gelmek, yenmek, zafer kazanmak. **M3** 87, 114

Muzaffer Eriş *öz. a.* Irkçılık-Turancılık Davası'nda yargılanan 23 sanıktan biri. "...Muzaffer Eriş, Nurullah Barıman, Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı." **M3** 52

muzdarip (*doğ.*) **mustarip** *sf.* *Ar.* Izdırıp ve acı çeken. **M3** 196, 235

mübadele *a.* *Ar. esk.* Değişim. **M3** 256², 414, 551

mübalağa *a.* *Ar.* Abartı. **M3** 142, 479
mübalağaya kaçmak (*doğ.*) **mübalegaya kaçmak** Abartmak. "Ancak bunda da mübalegaya kaçmak çok yersiz bir düşünce olur." **M3** 130

mübalağalı *sf.* Abartılı. **M3** 149, 322

mübareze *a.* *Ar. esk.* Çekişme. **M3** 190

mücadele *a.* *Ar.* Herhangi bir amaca erişmek, bir kuvvete karşı koyabilmek için bir kişi veya topluluğun güçlü, sürekli

çabası, savaşım. **M3** 24, 40, 51, 85, 253, 273, 478, 504 **mücadele etmek** Uğraşmak, savaşmak, çatışmak. **M3** 203, 335, 348, 398

mücahit *a.* *Ar.* Kutsal ülküler uğruna savaşan kimse, alperen. **M3** 481

mücazat *a.* *Ar. esk.* İşlenen bir suçtan ötürü ceza verme. **M3** 191

mücerret *sf.* *Ar. fel.* Soyut. **M3** 127

müdafaa *a.* *Ar.* Savunma, koruma. **M3** 223, 250², 255, 257, 258, 260, 261
müdafaa etmek Savunmak, korumak. **M3** 69, 150 **müdafaa olunmak** Korunmak. "Herhalde yabandan gelen zehirli fikirlerle şerefsizliğin müdafaaya başlanmaya başladığı 20-30 yıl öncesine kadar hiçbir Müslüman Türkün çıkıp da Şamanî Oğuz Hana sövdüğü görülmüş değildir." **M3** 286 (bir şeyin) **müdafaasını yapmak** Savunmak. "Rezaletin ve ahlâksızlığın müdafaasını yapmak erdem ve ahlâkî savunmaktan çok kolaydır." **M3** 127

müdahale *a.* *Ar.* Karışma, araya girme. **M3** 367, 536

müddet *a.* *Ar.* Süre. **M3** 98, 250, 419

müddetçe *zf.* süre içinde. "Kan ve ölüm göre göre yiireği katılaştırmış olan bu Türk sipahisi, bu gözyaşı nedir bilmeyen Osmanlı askeri, bütün Kuran okuduğu müddetçe ağlamıştı." **DK** 48; **M3** 67

müderris *a.* *Ar. esk.* Ders veren profesör. **M3** 167, 169, 181

müdrük *sf.* *Ar. esk.* Anlamış, idrak etmiş. **M3** 92

müdü *a.* *Ar.* İdare eden, yöneten. **M3** 74, 75, 140, 169, 191, 291, 395, 502

müebbeden *zf.* *Ar.* Sürekli olarak. **YS** 24

müellif *a.* *Ar.* Yazar. **M3** 63², 79, 421², 490, 528

müessese *a. Ar. mec.* Bir toplumda bazı sorunların çözümlenebilmesi için uygulanan yöntem. **M3** 49, 109, 178², 180, 198, 226, 250, 259, 260³, 275, 276, 500, 506

müessir *sf. Ar. esk.* Etkili. **M3** 256, 257, 457

müeyyide *a. Ar. huk.* Yaptırım. **M3** 186², 355

müeyyideli *sf.* Yaptırım niteliği olan. “*Milli kültürümüzü korumak için müeyyideli bir kanuna ihtiyacımız var.*” **M3** 275

müfessir *sf. Ar. esk.* Kur'an'ı yorumlayan (kimse). **M3** 505

müfettiş *a. Ar.* Denetmen. **M3** 535

müfredat *ç. a. Ar. eğt.* Öğretim programı. **M3** 268, 544

müfrit *sf. Ar.* Aşırı. **M3** 179

müfteri (*doğ.*) **müfterî** *sf. Ar. esk.* Karalamacı. **M3** 61, 486

müftü *a. Ar.* İl ve ilçelerde Müslümanların din işlerine bakan görevli. **M3** 490, 491, 492

mühendis *a. Ar.* İnsanların her türlü ihtiyacını karşılamaya dayalı yol, köprü, bina gibi bayındırlık; tarım, beslenme gibi gıda; fizik, kimya, biyoloji, elektrik, elektronik gibi fen; uçak, otomobil, motor, iş makineleri gibi teknik ve sosyal alanlarda uzmanlaşmış, belli bir eğitim görmüş kimse. **M3** 267, 452, 454, 484

mühim *sf. Ar.* Önemli. **DK** 19, 49, 81, 114²; **M3** 39, 49, 60, 62, 91, 98, 112², 113², 118, 150, 167, 178, 189, 211, 217, 225, 230, 237, 246, 250, 259, 260, 261, 269, 297, 293, 299, 331, 363, 388, 395², 398, 469, 478, 495, 528

müjde *a. Far.* Muştı. **müjde vermek** (**veya götürmek**) Bir kimseye sevindirici,

mutlu bir haberi ulaştırmak. **DK** 8, 72; **M3** 554

müjdelemek (*-i, -e*) Muştulamak. **DK** 72; **M3** 466, 491

mükâfat *a. Ar.* Ödül. **YS** 51; **M3** 191, 298
mükâfat vermek Ödüllendirmek. “*Bunun için de kitap müsabakası açarak birinciden beşinciye kadar binlerce lira mükâfat vermeğe lüzum yoktur.*” **M3** 187

mükellef *sf. Ar.* Yükümlü. **M3** 508

mükellefiyet *a. Ar.* Yükümlülük. **M3** 155, 154

mükemmel *sf. Ar.* Eksiksiz, kusursuz, tam, yetkin, şahane. **M3** 31, 98, 144, 150, 158, 180, 187, 271, 278, 537

mükemmeliyet *a. Ar. esk.* Mükemmellik. **M3** 258

mükerrer *sf. Ar. esk.* Tekrarlanmış, yinelenmiş. **M3** 483

mükevvenat (*doğ.*) **mükevvenât** *ç. a. Ar. esk.* Yaratıkların bütünü. **YS** 61

mülâhaza *a. Ar. esk.* Düşünce. **M3** 273

Müel ü Nihel *öz. a.* Mezhep ve fırkalarla ilgili bilgilerin bulunduğu Şehristanî'ye ait eser. “*Şehristanî'nin “Müel ü Nihel”inde sayılan mezhep ve fırkaların en makul ve ilmi olanları tutunamamış...*” **M3** 506

mülhem *sf. Ar. esk.* İçe doğmuş, birinin içine doğmuş, esinlenmiş. **M3** 277

mülkiye *a. Ar. esk.* Devlet yönetimindeki sivil görevliler sınıfı. **M3** 112², 258

mülkiyet *a. Ar.* Sahiplik. **M3** 310, 315³, 344

mülteci *a. Ar.* Sığınmacı. **M3** 62

mümasil *sf. Ar. esk.* Benzeyen, andıran. **M3** 260

mümbit *sf. Ar.* Verimli. **M3** 250, 259

mümessil *a. Ar.* Temsilci. **M3** 26, 80

müminlik *a.* Mümin olma durumu. **M3** 199

mümkün *sf. Ar.* Olabilir. **DK** 82²; **M3** 128, 261, 275, 309, 346, 382, 406, 496, 523 mümkün olmak İmkân bulunmak. **YS** 122; **DK** 34; **M3** 24, 62, 119, 229, 315, 320, 404, 524 **mümkün kılmak** Olabilmek. “*Bu imkânsızlığı mümkün kılmayı düşünmek, milleti, düşünmeden mahrum bir sürü haline getirmek istemektir.*” **M3** 234

mümted *zf.* Uzayan, sürekli, devamlı “*...telgraf hattı gibi umum âleme mümted ve müteşa’ib kanun-i nûrân-î ilâhînin müessisi olan hikmet-i ilâhî ufk-i ezelden engüşt-i kaderi kaldırmış...*” **M3** 456

münafık *sf. Ar.* Arabozan. **M3** 99

münakaşa *a. Ar.* Tartışma. **münakaşa etmek** Tartışmak. **M3** 289

münasebet *a. Ar.* İlişik, ilişki, ilinti. **M3** 255, 256², 303, 312, 412, 491, 532

münasebette bulunmak İlişkisi olmak. **M3** 69, 256², 544

münevver *a. Ar. esk.* Aydın kimse. **M3** 146, 154², 155², 180², 181, 196, 233, 240², 249, 274, 336, 413, 457, 495², 496, 502

münezzeh *sf. Ar.* Uzak. **M3** 496

Münihli *öz. a.* Münih ilinden olan kimse. “*Münihli dostum Prof. Kissling, Almanya’nın uzak bir bölgesinde yerleşmiş olan bir akrabası ile Almanca konuşarak pek güçlükle anlaşabildiğini bana bizzat söylemişti.*” **M3** 403

münkir *sf. Ar.* İnkâr eden, kabul etmeyen. **M3** 486

müphem *sf. Ar.* Belirsiz. **M3** 175

müptezel *sf. Ar. esk.* Saygınlığını yitirmiş. **M3** 116

müreffeh *sf. Ar. esk.* Refah ve varlık içinde yaşayan, gönençli. **M3** 100

mürekkep *sf. Ar.* Birleşmiş, birleşik. **M3** 73, 99, 107, 111, 120, 147, 183, 184, 230, 275, 276, 341², 364, 406, 424, 481, 516, 523 **mürekkep olmak** (-den) oluşmak. **M3** 278, 404, 406

mürekkepli *sf.* Mürekkep sürülmüş, dökülmüş veya damlatılmış olan. **M3** 431

mürettip *sf. Ar. esk.* Düzenleyen, hazırlayan, sıraya koyan. **M3** 48

mürit *a. Ar.* Bir tarikat şeyhine bağlanarak ondan tasavvufun yollarını öğrenen, onun doğrultusunda ilerleyen kimse. **M3** 452, 453, 462, 484, 487

mürşit *a. Ar. esk.* Müritlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarikat şeyhi. **M3** 453, 461

mürşitlik *a.* Mürşit olma durumu. **M3** 46, 170, 445

müsaade *a. Ar.* İzin, icazet, ruhsat. **M3** 495, 549 **müsaade etmek (veya buyurmak)** İzin vermek. **DK** 8; **M3** 206, 276, 417², 461

müsabaka *a. Ar. sp.* Yarışma. **M3** 187, 191, 257 **müsabaka yapmak** Yarışmak, yarışmaya katılmak. “*Okullar birbiri ile futbol gibi manasız ve voleybol gibi kadınca müsabakalar değil, askeri ve millî müsabakalar yapmalı.*” **M3** 35, 191

müsamaha (doğ.) müsâmaha *a. Ar.* Hoşgörü. **M3** 225, 227, 305, 319, 468

müsamahalı *sf.* Hoşgörülü, toleranslı. **M3** 481, 527

müsavi *a. Ar. esk.* Eşitlik, denklik. **M3** 168 **müsavi olmak** Eşit durumda olmak, eşit olmak. “*Yahudi milletinin bir çocuğu nasıl müsavi olabilir?*” **M3** 143

müsemma *sf. Ar. esk.* Ad verilmiş, adı olan. **M3** 358

Müslüman *öz. a. din b.* İslam dininden olan kimse, Muhammedî, Müslim, Müselman, mümin. **DK** 61, 62², 77, 78, 80, 156, 165², 166⁴, 177; **M3** 26, 43, 60, 77, 104⁴, 120, 203, 213, 286, 291, 409³, 419, 421, 430³, 437, 445, 446, 461³, 463, 466, 467², 468⁵, 470², 471³, 472³, 473, 482, 487, 488², 489, 491, 492, 493, 496², 497, 498, 503³, 504, 507, 510, 516, 532 **Müslüman etmek** Bir topluluğu veya bir kimseyi İslam dinine sokmak, İslamlaştırmak, Müslümanlaştırmak. “*Bu fakı benim kafır olduğumu, beni Müslüman etmezse günaha girip cehennemde yanacağımı kocama iyice aşıladi.*” **DK** 164; **M3** 419

→ **Müslüman Kardeşler derneği**

Müslüman Kardeşler derneği *öz. a.* Mısır’da kurulan ve bazı Ortadoğu İslam ülkelerinde de faaliyet gösteren dinî-siyasi bir teşkilât ve hareket. “*Said-i kürdi hareketi ise uzak hedefli ve örtülü bir kürt hareketidir ve yine İngilizler tarafından “Müslüman Kardeşler” derneği kanalı ile yönetilmektedir.*” **M3** 380

Müslümanca *sf.* Müslümana yaraşır biçimde. “*İslam birliği taraftarlarına göre Türkler, Müslüman bir millet oldukları için Müslümanca adlar almalıdır.*” **M3** 470

Müslümancılık *a.* Müslümancının olma durumu. **Müslümancılık yapmak** Müslüman gibi davranmak. “*Anadolucuların da katıldığı bir curcunada yontma taş çağından kalma bir yobaz, sözde Müslümancılık yaparak ‘ben hilâlî bir Çingene ile de yükseltebilirim’ demişti.*” **M3** 523

Müslümanlaşmak (*nsz*) Müslümanlığı kabul etmek, İslamlaşmak. “*Hitit döküntüleri üzerine Müslümanlaşmış Bizanslıların ve doğudan gelen Türklerin karışmasıyla ortaya çıkan bir “Anadolu milleti” yaratmaktan marazî bir zevk*

duyuyor.” **M3** 432

Müslümanlık *öz. a.* Hz. Muhammed’in yaydığı İslam dini, İslam, İslamlık, İslamiyet, Hak dini. **DK** 42, 62, 80, 133; **M3** 45, 66, 67, 77, 104³, 208, 215, 462, 465, 466, 467², 470, 471², 472, 482², 487, 488, 430, 446, 453³, 462, 487, 490, 500, 519

müspet (*doğ.*) **müsbet** *sf. Ar.* Olumlu. **DK** 6, 56; **M3** 97, 107, 129, 150, 241, 260, 280, 413, 443, 454, 510

müstağni *sf. Ar. esk.* Elinde olanla yetinen, doygun. **M3** 255

müstahak *sf. Ar.* Hak etmiş, hak kazanmış, layık. **müstahak olmak** Hak kazanmak, layık olmak. **M3** 180

müstahsil *sf. Ar. esk.* Üretici. **M3** 255, 261

müstakil *sf. Ar.* Kullanış yönünden başka bir yapı ile bağlantısı olmayan, bağımsız. **M3** 84², 85, 86, 103, 133, 135, 184, 252, 287, 434

müstait *sf. Ar. esk.* Doğuştan yetenekli, kabiliyetli olan. **M3** 460

müstebit *sf. Ar. esk.* Zorba. **M3** 70, 285, 290³

müstehase *a. Ar. esk.* Fosil. **M3** 493

müstehcen *sf. Ar.* Açık saçık, edebe aykırı, yakışsız. **M3** 70, 274

müstemleke *a. Ar. esk.* Sömürge. **M3** 132, 249 **müstemleke edinmek** Sömürge durumuna getirmek, sömürge yapmak. “*Herkes müstemlekeler edinir ve onların kanını emerdi. Biz Ana yurdumuzu da müstemlekelerimiz uğrunda istismar ettik.*” **M3** 249

müstenit *sf. Ar. esk.* Dayanan, yaslanan. **M3** 150, 179

müsterih *sf. Ar.* Bütün kaygılardan

kurtulup gönlü rahata kavuşan, içi rahat olan. **müsterih olmak** İçi rahat olmak, kaygıdan kurtulmak. **M3** 171

müstesna *sf. Ar.* Bir bütünün veya kuralın dışında olan, kural dışı, şaz. **M3** 108, 188

müsteşar *a. Ar.* Kendisinden bilgi alınan, kendisine danışılan kimse. **M3** 335⁴

müsteşarlık *a.* Müsteşarın görevi veya makamı. **M3** 335

müşahhas *sf. Ar. esk.* Somut. **M3** 459

müşavir *a. Ar.* Danışman. **M3** 369, 370

müşir *a. Ar. esk.* Mareşal. **M3** 483²

müşkül *sf. Ar.* Güç, zor, çetin. **M3** 180

müşterek *sf. Ar.* Ortak. **M3** 178², 179, 274, 287², 412, 459

müşteri *a. Ar.* Hizmet, mal vb. alan ve karşılığında ücret ödeyen kimse. **M3** 261

mütalaa *a. Ar. esk.* Etüt. **M3** 103, 108
mütalaa etmek Üzerinde düşünmek, iyice incelemek. **M3** 127

mütareke *a. Ar. ask.* Ateşkes. **M3** 67, 142, 174, 250, 393, 452

müteallik *sf. Ar. esk.* İlişkin, ilgili. **M3** 261

mütearife *a. Ar. man. esk.* Belit. **M3** 409

mütecanis *sf. Ar. esk.* Bağdaşık. **M3** 236

müteessir *sf. Ar.* Üzülmuş, üzüntülü.
müteessir etmek Etkilemek. “*Parası olmayan bir memleket münasebette bulunduğu diğer memlekette satın almakta olduğu maddelerin tamamını veya bir kısmını satın alamaz, bu netice satıcı memleketi müteessir eder.*” **M3** 256² **müteessir olmak** Etkilenmek. **DK** 56; **M3** 103

mütefekkir *a. Ar. esk.* Düşünür. **M3** 339,

390, 447, 495, 500

müteferrik *a. Ar. esk.* Ayrılmış, dağınık. **M3** 457

mütehassıs *sf. Ar.* Uzman. **M3** 170, 190, 191,

mütekâmil *sf. Ar. esk.* Olgunlaşmış, gelişmiş, gelişkin. **M3** 181

mütemadiyen *zf. Ar.* Ara vermeden, sürekli olarak, mütemadi. **M3** 98

müteradif *sf. Ar. db. esk.* Eş anlamlı. **M3** 180

mütercim *a. Ar.* Çevirmen. **M3** 529

mütereddi *sf. Ar. esk.* Soysuzlaşmış. **M3** 176

müteşaiib *zf. Ar.* Budaklanmış, dağılmış. “*...telgraf hattı gibi umum âleme mümted ve müteşaiib kanun-i nûrân-î ilâhînin müessisi olan hikmet-i ilâhî ufk-i ezelden engüşt-i kaderi kaldırmış...*” **M3** 456**M3** 457

mütevazı (doğ.) mütevazi - mütevâzi *sf. Ar.* Alçak gönüllü. **M3** 16², 180, 423

müteveffa *sf. Ar. esk.* Ölmüş, ölü (kimse). **M3** 61

mütevellit *sf. Ar. mec.* Meydana gelmiş, ileri gelmiş. **M3** 256

müthiş *sf. Ar.* Korkuya düşüren, korkunç, dehşetli. **YS** 61; **M3** 273, 437

müttefik *sf. Ar.* Bağlaşık. **M3** 34, 74, 85, 87, 134, 247, 289, 309, 334, 345, 463, 482

müverrih *a. Ar. esk.* Tarih yazan kimse, tarihçi. **M3** 228

müzaheret *a. Ar. esk.* Yardım etme, arkalama, destekleme, arka çıkma. **M3** 181

müzelik *sf. alay* Eski, köhne. **M3** 209,

210 **müzelik olmak** *mec.* Önemi yitirmek, artık anımsanmamak. “*Millî değerlerin modası geçebilir, müzelik olabilirler.*” **M3** 210

müzik *a. Fr.* Birtakım duygu ve düşünceleri belli kurallar çerçevesinde uyumlu seslerle anlatma sanatı, musiki.

DK 173; **M3** 207⁶, 208⁹, 209⁵, 428, 489, 492, 539

müzikli *sf.* Müzik içeren. “*Peygamberin doğum gününü kutlamak için ilahili (yani müzikli) törenleri ilk defa o yapmış...*” **M3** 490

n, N

nabız *a. Ar. tıp* Kalp atışının sağladığı kan basıncından dolayı atardamarlara ve özellikle bilekteki atardamara parmakla basıldığında duyulan kımıldama. **YS 30**
nabız vurmak Ortaya çıkmak, meydana gelmek, görünmek, belirlemek. “*Dün gece tabiat nasıl vakurdu/ Allah’ın da nabızı aşk ile vurdu...*” **YS 59**

nadan (doğ.) **nâdan** *sf. Far. esk.* Bilgisiz, cahil. **M3 421³, 422, 423**

nadir *sf. Ar.* Seyrek, az bulunur. **M3 102**

Nadir Nadi *öz. a.* gazeteci, yazar (1908 – 1991). “*Nadir Nadi’ye inanmak caizse Yunus Nadi büyük çapta bir adamdır ve Kurtuluş Savaşının birinci sınıf tiplerindedir.*” **M3 358, 361, 371, 512², 514², 515, 516,**

nağme *a. Ar.* Güzel, uyumlu ses, ezgi, melodi. **YS 58, 61, 64; DK 148**

nahiye *a. Ar.* Bucak. **M3 271**

nahiv *a. Ar. db. esk.* Söz dizimi. **M3 227, 460**

nail *sf. Ar.* Erişmiş, ele geçirmiş, başarmış, kazanmış, ulaşmış. **nail olmak** erişmek, ulaşmak, kavuşmak. **M3 198**

naip *a. Ar. tar.* Tahtta hükümdar olmadığı zaman veya hükümdarın çocukluğu sırasında devleti yöneten kimse. **M3 488**

nakarat *a. Ar. mec.* Çok sık tekrarlanan, bundan dolayı bıkkınlık vererek önemini yitiren söz. **M3 121**

nakavt *a. İng. sp.* Boks maçında yumruk etkisiyle yere düşen ve on saniye içinde kalkıp devam edemeyen oyuncunun yenilmesi durumu. **nakavt olmak** Yenilmek. “*İkinci Dünya Savaşı’nda her iki taraftan da ilk nakavt olan büyüklerin*

“*Latin hemşireler” olması, bir tesadüf değildir.*” **M3 305**

nakil *a. Ar.* Bir yerden alıp başka bir yere iletme, aktarma, taşıma, geçirme, aktarım. **M3 261**

→ **nakletmek, naklettirmek, naklolunmak**

naklen *zf. Ar.* Nakil yoluyla, aktararak. **naklen verilmek** Aktarılmak. “*13 Haziran 1963 tarihli Cumhuriyet gazetesinde ‘Times’ den naklen verilen bilgiye göre Türkiye’deki gizli komünist partisinin 1250 üyesi vardır ve bu parti Moskova taraflıdır.*” **M3 370**

nakletmek (-i) *Ar. + T.* Anlatmak, aktarmak. **M3 421**

naklettirmek (-i) *Ar. + T.* Nakil işini yaptırmak, nakledilmesini sağlamak. **M3 421**

naklolunmak (*nsz*) *Ar. + T.* Naklolma işi yapılmak. “*Bu sebeple İslam tarihinin başlangıcı hakkında ortaya sürülen vukuattan çoğunun menkabe mahiyetinden ileri geçmediği, hele birçok kimse tarafından naklolunan hadiselerden hiçbirisine güvenilmeyeceği ortadadır.*” **M3 502**

nakzetmek (-i) *Ar. + T. huk.* Yargıtay, bir mahkemenin yargısını yerinde veya yolunda bulmayarak geri çevirmek. **M3 273**

nal *a. Ar.* At, eşek, öküz vb. yük hayvanlarının tırnaklarına çakılan, ayağın şekline uygun demir parçası. **DK 21, 131; M3 123**

nam *a. Far.* Ad. **M3 147, 155, 168, 174², 223** **nam vermek** ün kazanmak. **M3 197**

namaz *a. Far. din b.* İslam’ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat. **M3 482** **namaz (veya namazını)**

kılmak Namaz ibadetini yerine getirmek. **DK** 78, 164³; **M3** 290

nâmerdâne *sf. Far.* Namertçesine, alçakçasına. “*Bunlar aleyhinde en namerdane iftiralar, yalanlardan çekinmezler.*” **M3** 68, 344

nâmert (*doğ.*) **nâmert** *sf. Far.* Korkak, alçak, mert olmayan. **YS** 75

Namık Kemal (*doğ.*) **Namık Kemâl** *öz. a.* XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türk edebiyatı ve siyasi hayatında büyük tesirler meydana getiren vatan ve hürriyet şairi, dava ve mücadele adamı, edip, yazar, gazeteci ve idareci (1840 – 1888). “*Henüz Namık Kemal unutulmamış ve Gök Alp’in kemikleri çürümemiştir.*” **M3** 171, 357, 429, 550², 551

namus *a. Ar.* Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet. **DK** 78; **M3** 219², 460
namusu çiğnetmemek Namusuna, onuruna laf söylettirmemek. “*...şimdi de akıl ve medeniyet meydanında millî namusu çiğnetmeyiniz.*” **M3** 460

namuskârâne *zf. Ar. + Far.* Namusluca, namuslulara yakışır bir şekilde. “*...halkımız bütün mükellefiyetini namuskarane öderken münevverlerimiz, koyu ve kara bir ahlaksızlık içinde millî tarihimizi lekelemişler...*” **M3** 155

namuslu *sf. Ar.* Ahlak kurallarına uygun olarak davranan, namuskâr. **M3** 61, 365, 551

namzet *a. Far.* Aday. **M3** 199

nankör *sf. Far.* İyilikbilmez. **YS** 17

Napoli Krallıkları *öz. a.* İspanyol veya Fransız asıllı bir kral tarafından yönetilen ve Napoli’de kurulmuş tarihi krallıklar. “*Bunlardan başka Dulkadir Türk beğliği ile Buğdan Romen Prensiği hâkimiyet altına alınmış, Akkoyunlu Türk İmparatorluğu ile Macaristan ve Napoli Krallıkları ve Venedik Ceneviz*

cumhuriyetleri yenilmiş...” **M3** 292

Napolyon *öz. a. tar.* Fransa’ya bağlı Korsika Adası’nda doğmuş olan ünlü Fransız Devrimi’nin generali (1769 - 1821). “*İlk dayağı kimden yedi kuduz Napolyon?*” **YS** 24; **M3** 35, 221, 279, 280

nar *a. Far. bit. b.* Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç (*Punica granatum*). **DK** 72⁴

nara (*doğ.*) **nâra** *a. Ar.* Haykırma, bağırma. **DK** 136; **M3** 54

nasıl *zf. T. + Ar. 1.* Bir işin ne biçimde, hangi yolla olduğunu belirtmek için kullanılan bir söz. **YS** 9, 18, 22, 24, 25, 29, 31, 40, 42, 46, 59, 64, 65, 110; **DK** 17, 24, 29, 37, 39, 43², 50, 52, 58, 59, 61, 67, 73², 78, 81, 85, 86², 89, 97³, 106, 107, 116, 122², 123, 132², 141, 147, 148, 152², 153, 158, 159, 163³, 164², 169, 175², 176², 180²; **M3** 15, 17, 30, 31, 36, 46², 53, 101, 105, 112, 113, 120, 123, 132, 136, 141, 143, 144, 158, 169³, 183, 188, 201, 203, 205, 206³, 208, 211, 216, 225, 239, 246, 264³, 280, 291², 298, 302, 318, 327, 330, 331, 341², 344, 351², 354, 358, 368³, 371, 376, 383², 398, 433, 437², 448, 452, 460, 473, 486, 497, 498, 503³, 506, 508, 525, 531, 533, 544, 551, 552; **2.** Bir hareketin yapılış biçimine duyulan şaşkınlığı belirten bir söz. **DK** 26, 121

→ *nasıl olsa, nasıl oluyor (da), nasılsınız*

nasıl olsa Her durumda, er geç. **DK** 30, 32, 56, 72², 83; **M3** 176, 246, 331

nasıl oluyor (da) Bilinmeyen, belli olmayan bir neden dolayısıyla. “*O halde nasıl oluyor da aydın kişiler taklitten başka bir yola gitmiyorlar?*” **M3** 353

nasılsa *zf.* Herhangi bir sebeple veya bilinmeyen bir sebeple. **M3** 390

nasılsınız bir kimsenin sağlığını ve durumunu öğrenmek için sorulan nezaket

sorusu. **DK** 138

nasırlaşmak (*nsz*) *mec.* Duyarlılığını yitirmek. **M3** 361

nasırlı *sf.* Nasırı olan, nasır bağlamış, nasırlaşmış. **M3** 182

Nâsıruddînül-Elbânî *öz. a.* XX. yüzyılın önde gelen hadis eleştirmenlerinden (1914-1999). “*Müellifi Nâsıruddînül-Elbânî adlı bir Arap, Türkçeye çeviren de Tekirdağ Müftüsü Ali Aslan’dır. 80 sayfalık küçük kitabı okudum.*” **M3** 490

nasihat *a. Ar.* Öğüt. **M3** 167, 168 **nasihat etmek (veya vermek)** Öğüt vermek. **M3** 167, 169

nasip *a. Ar.* Birinin payına düşen şey. **YS** 73; **M3** 114, 244, 382 **nasip almak** Bektaşilikte tarikata girme töreni yapılmak. **DK** 78; **M3** 114 nasip olmak Fırsat düşmek, elvermek. **YS** 79; **DK** 127; **M3** 353

nasipsiz *sf.* İstedigine ulaşamayan. **M3** 447

nasyonal *a. Fr.* Ulusal.

→ *nasyonal sosyalist, Nasyonal-Sosyalist Partisi, nasyonal sosyalizm*

nasyonal sosyalist *a. top. B. Fr.* Nasyonal sosyalizm yanlısı, bu görüşte olan (kimse). “...*nasyonal sosyalist deyimleri bu tedâhüllerin örneğidir.*” **M3** 319, 375

Nasyonal-Sosyalist Partisi *öz. a.* Weimar Cumhuriyeti döneminde kurulmuş bir Alman siyasi parti. “*İktidarda olan bu partiler Sosyal Demokrat ve Hıristiyan-Sosyalist partileridir. Hitlerin partisi de Nasyonal-Sosyalist partisi idi.*” **M3** 73, 345

Nasyonal Sosyalizm *a. top. B. Fr.* Hitler’in Nasyonal Sosyalist Partisinin öğretisi. “*O, mesela Almanya’daki Nasyonal Sosyalizm gibi kısa bir zamanda*

birdenbire büyüyerek iktidara geçen cereyanlarla ölçülemez.” **M3** 110

naşir (*doğ.*) **nâşir** *a. Ar.* *esk.* Yayımcı. **M3** 59, 62², 63²

natamam (*doğ.*) **nâtamam** *sf. Far. + Ar.* *esk.* Eksik, tamamlanmamış, bitmemiş. **M3** 455

NATO *öz. a.* Kuzey Atlantik Paktı veya Kuzey Atlantik antlaşması olarak bilinen örgütün kısaltması. “*Hükümetlerin dış siyaseti yalnız NATO, Merkezi Andlaşma ve Kalkınma İçin Bölgesel İş Birliği sınırları içinde kaldıkça Türk milleti teknikte ne kadar ilerlerse ilerlesin yaratıcı bir millet olamaz.*” **M3** 246

naz *a. Far.* Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda. **YS** 16

nazar *a. Ar. esk.* Bakış, bakma, göz atma **YS** 121; **M3** 102 **nazar değmek** gözü değmek. **DK** 51

nazaran *zf. Ar.* Göre, oranla, kıyasla. **M3** 259, 346, 533², 534

nazari (*doğ.*) **nazarî** *sf. Ar.* *esk.* Kuramsal. **M3** 153, 189, 467, 468

nazariyeci *a.* Teorisyen, kuramcı. **M3** 149

nazariye *a. Ar. esk.* Kuram. **M3** 251, 452

Nâzım Hikmet *öz. a.* Türk şair, oyun yazarı, romancı ve anı yazarı (1902 – 1963). “*Nâzım Hikmet ve yoldaşlarının Türkiye’yi Moskova’ya bağlanmak isteyen uşaklar olduğu bugün gün ışığına çıkmıştır.*” **M3** 64², 305, 369, 420², 422, 427, 545, 550², 551², 552

Nâzım Hikmetof Yoldaş *öz. a. bk. Nâzım Hikmet.* **M3** 67

Nazım Hikmetof *öz. a. bk. Nâzım Hikmet.* **M3** 337, 412²

nazır a. Ar. esk. Bakan. **M3** 93

Nazi öz. a. Alm. Nazizm yanlısı olan kimse. **M3** 51, 73

nazik (doğ.) **nâzik** sf. Far. İnce yapılı, narin. **YS** 113; **DK** 87

nazire (doğ.) nazîre a. Ar. esk. Karşılık olarak, benzetilerek yapılan davranış, söz. nazire yapmak Bir söze, bir davranışa benzeriyle karşılık vermek. **YS** 83

Nazizm öz. a. Fr. Almanya'da 1930'lu yıllarda Hitler tarafından kurulan Nasyonal Sosyalist Partisinin, Alman ırkının üstünlüğünü savunan politikası, Hitlercilik. "Hitler'in ikbal günlerinde Alman İsviçre'sinde beliren Nazizm ve Büyük Almanya ile birleşmek cereyanları, İsviçre külünün altındaki kuru pek güzel ortaya dökmüştür." **M3** 27, 404

nazlanmak (nsz) Kolayca gönlü olmamak, ısrar beklemek. **YS** 99

nazlı sf. Kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, ısrar bekleyen, işveli, edalı. **YS** 21, 33

→ **nazlı nazlı**

nazlı nazlı zf. Nazlı olarak. "Nazlı nazlı yatıyorken sen yataklarda Sallanarak ölü kaldık biz bataklarda." **YS** 17, 104

ne zm. **1.** Hangi şey. **YS** 10, 16, 17, 25, 31, 35, 36², 38, 40, 44, 47, 48, 61, 62, 69, 72, 73, 92, 99, 106, 107²; **DK** 11, 18, 26, 29, 33, 35², 38, 39, 41², 42, 43⁴, 48, 50, 54, 55, 56³, 62⁵, 67⁵, 69², 70², 71³, 73³, 75, 76², 78, 80², 83, 103, 104, 105, 108, 110, 112, 114, 118, 127², 134, 139, 142, 159, 163; **M3** 37², 40², 42, 46, 51, 53, 54, 57, 67³, 69, 70², 75², 79³, 93, 114, 123, 124², 134, 144, 145, 153, 166², 167, 170, 180, 184, 185, 188, 189, 205, 212, 216, 218, 222, 228, 260, 289, 317, 353, 354, 372, 382, 418, 452, 455, 468, 476, 485², 486², 488, 491, 493, 494, 501², 508, 516, 519⁵, 527, 528, 542, 544, 554; **2.** sf. Nasıl. **YS** 24, 42, 76, 87, 98, 109, 121, 128, 133; **DK**

15, 23, 37, 102, 106, 108, 109⁴, 110, 111², 112, 115, 119, 135², 141, 148, 150², 151², 153, 155, 160²; **M3** 39, 41, 47, 58, 61, 68, 134, 135, 140, 150, 158, 177², 208, 239, 247, 258, 269, 291, 298, 334, 337³, 341, 348, 352, 366², 368, 371, 373, 380², 389, 390, 412, 413; **3.** zm. Birçok şey. **YS** 24; **DK** 85, 90², 92, 96, 97², 100; **M3** 413, 415, 418², 419, 422, 431², 443, 446, 447, 447, 449, 453², 455, 461, 470, 471, 538, 539, 541; **4.** zf. Şaşma veya abartı bildiren bir söz. **YS** 38; **DK** 26; **M3** 69, 184, 241, 318, 415, 505, 519, 522, 525; **5.** zf. Neden. **YS** 97; **DK** 10, 38, 126, 147², 163, 167, 168, 171, 176, 179, 181; **M3** 532, 534, 536², 537²; **6.** "Sana ne", "bana ne" gibi sorularda ne ilgisi var anlamına gelen bir söz. **DK** 26 **ne biçim?** Nasıl? **DK** 43, 62, 80², 160; **M3** 437² **ne çıkar** Bir sonuç vermez. **YS** 47, 78, 79², 80; **M3** 18, 30, 347, 444² **ne de olsa** "Ne denli eksiği, kusuru olursa olsun, böyle olmakla birlikte" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 28, 103; **M3** 329 **ne demek** "Öyle şey olur mu, o nasıl şey, yakışık alır mı?" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 152; **M3** 317, 340 **ne derece** Ne ölçüde. "...güzel sanatların Uygurlarda ne derece geliştiğini, cennet mekan Çengiz Han Hazretlerinin yasasının nasıl bir nesne olduğunu iyice incelemesini öğütledikten sonra sorayım..." **M3** 43, 260, 352, 503 **nedir ki** Şu var ki. **M3** 281, 495 **ne gezer** Bulunmaz, yoktur. **M3** 490 **ne günahı var** "Suçu yok, masum" anlamında kullanılan bir söz. "Demokrasinin ne günahı var? Demokrasi bu değildir." **M3** 536 **ne hacet** Gereksiz, gerek yok. **M3** 319 **ne idiği belirsiz** (doğ.) **ne idüğü belirsiz** Ne olduğu, soyu soppu belirsiz. **M3** 54 **ne isterse yapmak** "isteyerek veya istemeyerek uymak, itaat etmek, katlanmak" anlamında kullanılan bir söz. "Çakar büyülenmişti. Hiçbir korku duymuyor, ilahi bir zevk içinde hayalete bakarak o ne isterse yapıyordu." **DK** 151 **ne kadar 1.** Çok, oldukça. **YS** 36, 57, 61, 62, 91; **DK** 48, 54, 102, 118, 128, 138, 150, 165, 172, 176; **2.** Ne ölçüde. **M3** 15, 75, 96, 115², 127, 130, 148, 153, 155, 168, 169, 187, 189, 230, 245, 246, 258, 269,

280, 290, 293, 339, 348, 349, 359⁴, 382, 390, 404, 424, 498, 502, 515, 530, 531, 543 **neler** Çok ve çeşitli şeyler. **DK** 85, 128, 153, 172; **M3** 13, 187, 203, 278, 305, 361, 419, 475, 491, 494, 503, 549 **ne mal olduğunu bilmek (veya anlamak)** Birinin nasıl bir nitelikte, yetenekte ve yaradılıştta olduğunu bilmek, kestirmek. **M3** 359 ne olacak! (*doğ.*) nolacak ne değeri var, önemi yok. **DK** 85, 86, 89, 103², 169; **M3** 36², 100, 54, 133, 232, 317, 366, 455 **ne olacaksa olsun** "Her durumda, olumlu veya olumsuz bütün şartlarda" anlamında kullanılan bir söz. "...gençleri ve milleti tedirgin etmek ve bıktırarak "ne olacaksa olsun" dedirtmek içindir." **M3** 365 **ne olduğu belli olmamak** Soyu sopu belirsiz olmak. "Fakat Rum mu, Venedikli mi, Bulgar mı, Sırp mı, ne olduğu belli değildi." **DK** 77, 110 **ne olduğunu anlamamak** Şaşırarak, akli başından gitmek. "Ne olduğunu anlamadan kendisini atının üstünde buldu." **DK** 182; **M3** 61 ne olduğunu **bilmemek** Şaşırarak, akli başından gitmek. **DK** 84, 110, 176; **M3** 28, 39, 69, 98, 102, 158, 162, 163, 236, 279², 361, 483, 492, 498, 501, 540 **ne olur (veya olursun veya olursunuz)** "Yalvarırım, lütfen, rica ederim" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 83, 85, 86, 117, 170; **M3** 63, 160, 347 **ne olursa olsun** "Her durumda, olumlu veya olumsuz bütün şartlarda" anlamında kullanılan bir söz. **DK** 134, 169; **M3** 58, 79, 114, 283, 315², 326, 514, 522, 541 **ne oluyor?** Ne gereği var veya ne karışıyor? **DK** 56, 75, 103, 116, 134; **M3** 555 **ne var ki** Aralarında aykırılık bulunan cümleleri bağlamaya yarayan bir söz, ama, fakat, lakin, gelgelelim. **M3** 541 **ne varsa** Bütünü, tamamı, tümü, cümlesi, hepsi birden. "Türkçülük, Anadoluculuk, demokrasi, faşizm ve daha ne varsa bu millet bunlardan bir tekinin çevresinde bile toplanmış değildir." **M3** 21, 536 **ne yapalım ki** Çaresiz bir durumda "çaresi yok, elden ne gelir" anlamında kullanılan bir söz. "Fakat ne yapalım ki bu böyledir. Yaratıcı kudretin bize çizdiği kaderdir." **M3** 205 ne yapıp yapıp her ne durumda

olursa olsun bir çözüm yolu bularak. **DK** 82 **ne yaptığını bilmemek** Akli başında olmadığından bilinçsizce davranmak. **DK** 127, 163 **ne yazık ki** Üzülerek belirtelim ki. **M3** 524 **neyine yetmiyor** "Fazlasıyla yeter" anlamında kullanılan bir söz. "Kalamış'taki Todori'nin meyhanesi neyine yetmiyor?... " **M3** 422 neyleyim "Ne yapabilirim, elden ne gelir?" anlamında kullanılan bir söz. **YS** 87, 88, **M3** 526 neymiş Söylendiğine göre, güya. **YS** 126; **DK** 84, 126²; **M3** 463

ne... ne... bağ. *Far.* Cümledeki öğeleri veya cümleleri birbirine bağlayan ve olumsuzluk anlamı veren tekrarlı söz, **hem... hem...** karşıtı. **YS** 15, 22, 23², 34, 41, 42, 46, 49, 51, 71², 73, 77, 107², 16²; **DK** 30, 31, 35, 82, 92, 104, 132, 169; **M3** 13², 43, 48, 52, 65, 124, 125, 158, 163, 199, 201, 213, 227, 281, 196, 368, 389, 405, 411, 416, 419, 420, 423, 424, 433, 447, 471, 482, 494, 498, 514, 551 **ne sen sor ne de ben söyleyeyim** Arzu edilmeyen veya kötü bir duruma düşen kimsenin bu durumu açıklamasının zor olduğunu belirtmek için kullanılan söz. "- Onu ne sen sor, ne de ben söyleyeyim..." **DK** 155

nebze *a. Ar.* Az şey, az. "Aristo'nun mantığında zerresi yoktur/ Fisagor'da, Eflâton'da nebzesi yoktur..." **YS** 22

Necati Kaya *öz. a.* Göğsünde Bozkurt rozet olduğu için okul müdürü tarafından yüzüne sert bir cisimle vurularak öldürülen öğrenci. "Şimdi gazete havadislerinden öğreniyoruz ki küçük Bozkurtlardan biri, 16 yaşındaki Necati Kaya, göğsünde Bozkurtlu rozet olduğu için okul müdürü tarafından yüzüne sert bir cisimle vurularak komaya girmiş ve kurtarılamayarak ölmüştür." **M3** 74

Necdet Sançar *öz. a. bkz. Nejdet Sançar* **M3** 59

nece *zf.* Hangi dilde, hangi dilden? **DK** 83

Necip Fazıl Kısakürek *öz. a.* Türk şair, yazar ve düşünür (1904 - 1983). "Hasan

Bağcı, makale serisinin sonuna Türkçüleri ilzam etmek için üstadları Necip Fazıl Kısakürek'in bir parçasını almıştır.” **M3** 507

Necip Fazıl öz. a. bk. **Necip Fazıl Kısakürek.** **M3** 508, 511

Necmettin Sadak öz. a. Türk siyasetçi (1890 - 1953). “*Necmettin Sadakla Nurullah Ataç'tan başka herkesin yerilmesi bunu gösteriyor.*” **M3** 515

neden a. Bir olayı ve durumu gerektiren, doğuran başka olay veya durum, sebep. **YS** 18, **YS** 19, 133; **DK** 6, 38, 39, 43, 46², 55, 60, 80, 83, 88, 90, 103, 108, 114, 118², 119, 120, 123, 124², 127, 128, 154², 159, 163, 164, 168, 169; **M3** 31, 37³, 40, 47³, 52, 58, 78, 100, 135, 140, 141², 142², 169, 237, 247, 282, 298², 299⁴, 319, 387, 397, 405³, 435², 444, 448, 478, 499, 501, 505, 508, 509³, 528, 537, 550, 554 **neden olmak** Bir şeyin olmasına veya ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak. **M3** 79

nedense zf. Bilinmeyen, belli olmayan bir sebep dolayısıyla, her nedense. **DK** 49, 106, 161; **M3** 167, 169, 420, 426, 521

→ **neden sonra**

neden sonra zf. Aradan bir hayli zaman geçince. **M3** 319

nefer a. Ar. esk. ask. Er. **M3** 30, 144, 553

nefes a. Ar. Soluk. **DK** 116²; **M3** 78 **nefes almak** Havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak. **DK** 22 **nefesi kesilmek (veya daralmak veya tutulmak)** Kuvveti, takati azalmak. “*Birinci Cihan Savaşını Amerika'nın yardımıyla kazanmış, buna rağmen nefesi kesilmiş, eski gücünün kalmadığını anlamıştır.*” **M3** 78

nefis (I) a. Ar. Öz varlık, kişilik. **M3** 21, 396², 458, 552

nefis (II) sf. Ar. Pek hoş, çok güzel. **DK** 53; **M3** 260, 511

nefret a. Ar. Bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu. **M3** 79, 304, 387, 388, 390 **nefret etmek** Birine veya bir şeye karşı nefret duygusuyla dolu olmak. **M3** 448, 495

nehir a. Ar. Irmak. **M3** 258², 259³

Nejdet Sançar öz. a. Türk eğitimci, yazar ve düşünür, Hüseyin Nihâl Atsız'ın kardeşi. “*...Nejdet Sançar, İsmet Tümtürk, Said Bilgiç, Sofuoğlu Zeki, Hikmet Tanyu, Muzaffer Eriş, Nurullah Barıman, Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı. Fakat sonunda herkes beraat etmişti.*” **M3** 52, 59

nemli sf. Nemi olan, az ıslak, rutubetli, **kuru** karşıtı. **DK** 57

Nemse öz. a. tar. Nemçe. “*Senin dostun Cermanyaya biz Nemse deriz, Bir gün yine Beç (*) önünde düğün ederiz.*” **YS** 32

nere a. Hangi yer? **DK** 67

nerede (doğ.) nerde zf. Hangi yerde? **YS** 38, 115²; **DK** 34, 36, 78, 109, 123, 138, 139, 151, 155, 163, 164, 177, 178; **M3** 37, 38, 40, 75, 168, 195², 235², 271, 318, 387, 390, 443², 452, 490 **nerde kaldı** Ne yararı oldu? **M3** 506

nereden (doğ.) nerden zf. Hangi yerden? **YS** 15, 81, 119, 123; **DK** 19, 93, 119, 146, 171, 177; **M3** 399, 405², 483, 502

neredeysse (doğ.) nerdeysse zf. Hemen hemen. **DK** 51, 70, 121, 135, 157, 168; **M3** 552

neresi zf. Nerede, hangi yerde. **YS** 93; **M3** 102, 438, 409

nereye zf. Hangi yere? **YS** 91; **DK** 16, 90, 100, 133; **M3** 93, 347, 386³, 390, 410, 483, 530³

nesi zm. 1. Akrabası mı, yakını mı? **DK**

143; 2. Hangi yönü, hangi tarafı? **YS** 135

nesil *a. Ar. top. b. Kuşak.* **M3** 33, 69, 92, 124, 125², 127, 140², 167², 169, 170², 171², 184, 185², 187, 188, 214, 222, 223², 239, 242², 274, 394, 472, 492, 507

Nesimi *öz. a. Hurufiliği ile tanınan mutasavvıf şair. "...Hallacın yahut Nesimi'nin çılgınlık buhranları içindeki ölümlerinden şüphesiz, çok güzeldir."* **M3** 436

nesirci *a. Nesir yazarı. "Necip Fazıl iyi bir nesircidir."* **M3** 508

nesne *a. Belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi olan her türlü cansız varlık, şey, obje.* **DK** 24, 101, 165, 174; **M3** 38, 127, 145, 219², 246, 325, 370, 462², 463, 475, 503, 531, 555

neşe (*doğ.*) **neş'e** *a. Ar. Mutlu olmaktan doğan ve dışı vurulan sevinç, şetaret.* **YS** 120; **M3** 163

neşelendirmek (*-i*) **Neşeli** duruma getirmek, şenlendirmek, keyiflendirmek. **M3** 348

neşeli *zf. Sevinçli, keyifli, şen bir biçimde.* **YS** 24, 113; **M3** 207

neşir *a. Ar. esk. Yayma, dağıtma, saçma.* **M3** 502

→ **neşredilmek, neşretmek, neşrolunmak**

neşredilmek (*nsz*) *Ar. + T. Yayım lanmak.* **M3** 150

neşretmek (*-i*) *Ar. + T. Yaymak, dağıtmak, saçmak.* **M3** 93, 148, 169, 297

neşriyat *a. Ar. Yayın.* **M3** 98, 111

neşrolunmak (*nsz*) *Yayım lanmak.* **M3** 130, 275

neşv *a. Far. Canlıların büyümesi, yetişmesi.*

→ **neşv ü nemâ**

neşve *a. Ar. Sevinç, keyif. "Rüzgârlar otlara beni anlattı/ Her şeyin neşve-i şebâbı vardı."* **YS** 58, 131

neşv ü nemâ *a. Far. + Far. + Ar. Gelişme, büyüme. "Yeni Türkiye'nin inkişaf ve neşvüneması güçtür."* **M3** 179

netice *a. Ar. Sonuç.* **DK** 119; **M3** 29, 59, 105, 149², 180, 190, 236, 249, 256², 257, 260, 275, 277, 357, 375³, 432, 433, 434, 535, 542 **netice almak** İstenilen sonuca ulaşmak, verim almak. "Onun acı kuvvet dediği askeri kuvvet tarihin her çağında meziyet olmuş ve büyük neticeleri o almıştır." **M3** 283 **netice vermek** Sonuç vermek. **M3** 181 **neticeye varmak** Sonuçlandırmak. "Uzun konuşma, tartışma ve danışmalardan sonra, yapılacak başka bir şey olmadığı için bu neticeye varılmıştır." **M3** 95, 146

Nevâyi *öz. a. Klasik Çağatay edebiyatının tesirleri Osmanlı edebiyatı sahasında da devam etmiş en büyük şairi; devlet adamı. "Mademki keramet sahibiydi, kendisinden iki asır sonra gelecek olan Nevâyi'nin "Muhâkemetü'l Lugateyn" (İki dilin ölçüştürülmesi) adlı eser yazacağını, bu eserde Türkçe'nin Farsçaya üstünlüğünü ispat edeceğini bilirdi."* **M3** 445

nev *a. Ar. Çeşit, cins, tür.* **M3** 279, 453, 512, 515

→ **nevi şahsına münhasır**

nevheveslik *a. Nevheves olma durumu. "...yurt sevgisine değil, modaya dayanan bir nevheveslikten başka bir şey değildir."* **M3** 319

nevi şahsına münhasır *sf. Kendine özgü davranış ve karakteri olan (kimse).* **M3** 409, 424

nevzuhur *a. Far. + Ar. Yeni çıkma. "Elde Kur'an varken başka hiçbir okula lüzum olmadığını iddia edecek kadar akıllara durgunluk veren iddialarla"*

ortaya çıkan bu nevezuhurlar demek ki mühendis, doktorun, kimyacıнын falan lüzumsuzluğu kanaatindeler...” M3 484

New York öz. a. ABD'nin en kalabalık şehri. “Newyork (A.A.) – Vietnam Savaşı, Amerika'da 150 yıldan beri görülmemiş bir duruma, yani Amerikalıların Kanada'ya gitgide artan bir şekilde göç etmelerine yol açmıştır.” M3 533

ney a. Far. müz. Klasik Türk müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yer alan, kaval biçiminde, yanık sesli, kamıştan bir üflemeli çalgı. M3 208³, 445

nezaket (doğ.) **nezâket** a. Ar. Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik, zarafet. M3 11, 13, 89, 240, 302, 397

nezaketli sf. İnce, nazik. M3 241

nezaret a. Ar. huk. Gözaltı. M3 366

nice sf. **1.** Kaç, ne kadar. YS 11, 33, 67, 69; DK 55, 69, 96; **2.** sf. Birçok. YS 40, 94, 105, 110; M3 26, 142, 287, 288, 413, 509; **3.** zf. Nasıl. YS 98, 107²

niçin zf. Hangi amaçla, hangi sebeple, neden, niye. YS 20, 40; DK 82, 120, 129, 154, 156, 158, 163, 166, 168, 181; M3 51, 79, 92, 93², 134, 141, 142, 144, 148, 155, 298, 305, 420

nifak a. Ar. Geçimsizlik, anlaşmazlık, ara bozuculuk.

→ **nifak tohumu**

nifak tohumu a. "Huzursuzluk, ara bozma sebebi olacak şeyleri yapmak" anlamındaki nifak tohumu ekmek (veya saçmak) deyiminde geçen bir söz. **nifak tohumları ekmek** Huzursuzluk, ara bozma sebebi olacak şeyleri yapmak. “Ötüken'i çıkaranlar 'nifak tohumları eken, gözü dönmüş, örümcek kafalı faşistler'miş...” M3 387

Niğbolu (doğ.) **Niğbolu** bk. **Niğbolu**

Savaşı. YS 11, 12; M3 164, 186, 287, 289

Niğbolu Arslanı öz. a. bk. **Yıldırım Bayezid.** M3 290

Niğbolu Savaşı öz. a. 1396 yılında, Osmanlı Devleti ile Haçlılar arasında gerçekleşmiş ve Osmanlı Devleti'nin zaferiyle neticelenmiş savaş. “Büyük oğlu **Niğbolu Savaşında**, kocası da **Ankara Savaşında** şehit olmuşlardı.” DK 11, 54

Niğbolu Zaferi öz. a. bk. **Niğbolu Savaşı.** M3 289

Nihal Atsız öz. a. bk. **Hüseyin Nihâl Atsız.** M3 59², 62

nihayet (doğ.) **nihâyet** zf. Ar. Sonunda. YS 51; DK 15; M3 31, 85, 97, 153, 170, 181, 196, 209, 239, 250, 251, 256, 260, 278, 279, 298, 326, 329, 354, 358, 360, 362, 403, 410, 425, 437, 488, 500, 530, 537

nimet a. Ar. mec. Yararlanılan imkân. DK 59; M3 121, 125, 375, 447, 531

nine a. Torunu olan kadın, büyük anne, nene. DK 69, 151, 160

ninni a. **1.** Bebeklerin uyumasına yardımcı olmak için söylenen türkü. YS 22; DK 179²; **2.** mec. Türkü. “O günkü yürüyüş 'daimi başarı ve zafer' ninnileriyle uyumuş, uyuşturulmuş olan milleti ve Meclisi dehşetle uyandırmış...” M3 19

nisan a. Ar. Yılın dördüncü ayı, april. M3 306, 385, 533, 537²

nispet (doğ.) **nisbet** a. Ar. Oran. M3 118, 286, 382, 416, 418, 454, 459, 548, 550

nispi (doğ.) **nisbi** sf. Ar. fel. Göreceli. M3 22, 143³, 244, 256, 368, 496, 533, 550

nispeten zf. Ar. Oranla. M3 499

nişan a. **1.** Far. Kurşun, taş vb. ile vurulmak istenen hedef. YS 98; **2.** İşaret,

iz, belirti, alamet. **M3** 459; **3.** Devlet nişanı. **M3** 180 **nişan almak** Bir hedefi vurmak için ateşli silahlara gerekli doğrultuyu vermek, gezlemek. **DK** 52

nişancılık *a.* Nişancı olma durumu. **DK** 23

nişane *a.* *Far.* Eser, iz, belirti. **M3** 489, 492

nişanlı *a.* Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse, adaklı. **YS** 36

nitekim *zf.* Gerçekten, hakikaten. **DK** 42, 88, 134, 173; **M3** 18, 48, 58, 80, 120, 145, 149, 150, 196, 197, 243, 327, 363, 365, 409, 455, 487³, 510, 528, 530, 533

nitelik *a.* Bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özellik, vasıf, keyfiyet. **M3** 245, 333, 385, 380, 521

niyâm *a.* *Far.* Kılıf, kın, kılıç kını. “*Kılıçlar çıkmasın bir kerre pür-satvet niyâmından.*” **M3** 75

Niyazi-î Mısri *öz. a.* Halvetiyye'nin Mısıriyye kolunun kurucusu, tasavvuf edebiyatı ustası şair. “*İsa'nın, Muhiddin-i Arabi'nin veya Niyazi-î Mısri'ninki ile değil...*” **M3** 438

niye *zf.* Niçin, neden. **DK** 139, 154, 165,

niyet *a.* *Ar.* Bir şeyi yapmayı önceden isteyip düşünme, maksat. **DK** 119; **M3** 43, 136², 178, 197, 247, 278, 397, 525

niyetli *sf.* Niyeti olan, niyet eden. **DK** 44; **M3** 357²

nizam *a.* *Ar.* Düzen. **M3** 456, 457, 483, 523, 535

nizamât *ç. a.* *Ar.* Nizamlar, muntazam şeyler, düzenler. “*...imza alınarak söz ve mesuliyet ne demek olduğu kendisine anlatmalı ve nizamata aykırı gidenler tahsilden men edilmelidir.*” **M3** 189

noksanlık *a.* Noksan olma durumu, eksiklik. **M3** 259

nokta *a.* *Ar.* **1.** Yer. **DK** 7, 15; **2.** Konu, konu ile ilgili önemli bölüm. **M3** 63, 66, 133, 127, 158, 221, 275, 318, 376, 381, 382, 446, 452, 461, 501, 512, 514², 531; **3.** *mec.* Sınır, derece, radde. **DK** 30

nola *hlk.* “Ne olur!” anlamında kullanılan bir söz. “*Ömründe gülmedin, rahat bulmadın/ Ölsen de nola ki anılmaz adın...*” **YS** 86

normal *a.* *Fr.* Aşırılığı, eksikliği ve taşkınlığı olmama, ortalama durum. **M3** 18, 26, 67, 80², 123, 186, 270, 366, 375, 455, 475, 478, 517

Norman *öz. a.* Fransa'nın Normandiya bölgesinde yaşayan halk. “*İngilizcedeki kelimelerden çoğunun Norman istilası hâtırası olarak Fransızca olması nasıl İngilizleri Fransız yapmıyorsa, dokuz yüzyıllık Türk hâkimiyetinin Kürtçeye doldurduğu Türkçe kelimeler de onları Türk yapmaz.*” **M3** 303, 525

Norveç *öz. a.* İskandinav Yarımadası'nın batısında bulunan bir Kuzey Avrupa ülkesi. “*İngiltere veya Norveç'te buna imkân yoktur.*” **M3** 316², 346, 351

not *a.* *Fr.* Okullarda öğrencinin dersle ilgili bilgi ve beceri düzeyini göstermek üzere öğretmenlerce verilen sayı, derece. **M3** 222, 317, 362² **not almak** Öğrenci, iyi veya kötü numara, derece almak. **M3** 354, 362 **not etmek** Not olarak yazmak, kaydetmek. **M3** 502 **not vermek** Bir şeyin değeri üzerinde olumlu veya olumsuz bir kanıya varmak. **M3** 189

notalı *sf.* Notası olan, nota ile belirtilmiş. “*Son kapak sayfasında ise bu sefer notalı bir Kürtçe manzume bulunuyordu.*” **M3** 527

noter *a.* *Fr. huk.* Çeşitli belge ve işlemlere geçerlik kazandırmak ve yasanın öngördüğü diğer görevleri yerine

getirmekle yükümlü, belli nitelikleri ve kendine özgü bir hukuk statüsü olan kamu görevlisi, kâtiabiadil. **M3** 398

nöbet *a. Ar.* Sıra, keşik. **nöbet beklemek (veya tutmak)** Asker, polis vb. bir yeri, bir kimseyi, bir aracı gözetlemek, korumak gibi amaçlarla bulunduğu yerden belli bir süre ayrılmama **YS** 34; **M3** 293, 366

Nuh *öz. a. Ar. din b.* İnanışa göre, üçüncü peygamber olup tufanda bütün canlılardan birer çift alarak bir gemide kurtulmuştur. **YS** 53; **M3** 179, 494²

numara *a. İt.* **1.** Bir şeyin bir dizi içindeki yerini gösteren sayı, rakam. **M3** 337, 483; **2.** *argo* Hile, düzen, dalavere, yalan. **M3** 337, 362

nur (*doğ.*) **nûr** *a. Ar.* Aydınlık, ışık, parıltı, ziya. **YS** 57, 116, 121; **DK** 106; **M3** 180, 454, 461 **nur inmek** Kutsal bir yere gökten ilahi ışık yağmak. **DK** 100², 101² **nur** topu gibi sağlıklı, çok güzel ve temiz (çocuk). **DK** 71; **M3** 69

→ **Nur Risalesi**

Nur Apartmanı *öz. a.* **M3** 190

Nur Risalesi *öz. a. bk. Risale-i Nur.* **M3** 452², 453, 484, 532

nurani (*doğ.*) **nûrânî** *sf. Ar.* Işıklı, nurlu. **M3** 457

Nurcu *öz. a. ve sf. (Saidi Nursi'nin adından)* Nurculuk yanlısı (kimse veya görüş). “*Nurcu oluyor, Arapçı oluyor, Moskoççu oluyor, fakat Türkçü olmuyor.*” **M3** 124, 452, 454, 484, 532, 536

Nurculuk *öz. a.* Saidi Nursi'nin, Kuran'ı kendine göre yorumlayarak oluşturduğu; İslam ulusçuluğunu savunan, şeriat devleti kurmaya ve İslam devletleri birliğini sağlamaya yönelik dinsel akım. “*Kendisini Nurculuğa kaptırmış olan bir avukatla geçen yıl aramda küçük bir konuşma olmuş...*” **M3** 18², 19, 316, 349,

451, 452³, 453, 455⁴, 473², 484, 519

Nurettin Topçu *öz. a.* Türk yazar, akademisyen ve fikir adamı (1909 – 1975). “*O halde Nurettin Topçu konferans verdi sayılmaz!*” **M3** 429, 430³, 431⁴, 432², 435, 436, 437², 438, 440²

Nuri Paşa *öz. a.* Osmanlı ordusu komutanı (1881 – 1949). “*...2 martında Nuri Paşa'nın İstanbul'daki silah fabrikasını, 10 martında Çatalca'nın Dağ Yenicesi'ndeki cephâneliği, 13 martında İslâhiye Askerlik Şubesi subay mahfelini, 26 martında Harp Akademisi'nin birinci kat döşemesini, 2 nisanda Millî Eğitim Basımevi'nin bir kısmı ile Tekirdağ Hükümet Dairesi'ni kundaklayabildi.*” **M3** 306

nurlu *sf.* Aydınlık, ışıklı, parlak. **M3** 156, 457

Nurullah Ataç *öz. a.* Türk eleştirmen, denemeci, yazar, şair (1898 - 1957). “*Necmettin Sadakla Nurullah Ataç'tan başka herkesin yerilmesi bunu gösteriyor.*” **M3** 515

Nurullah Barıman *öz. a.* Türk gazeteci (1919 – 2016). “*...Nurullah Barıman, Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı. Fakat sonunda herkes beraat etmişti.*” **M3** 52

nutuk *a. Ar.* Söylev. **M3** 58, 181, 240, 258 **nutuk atmak (veya çekmek)** Uzun, sıkıcı bir konuşma yapmak veya özden yoksun bir söylev vermek. **M3** 437

nüfus *a. Ar.* Bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı, popülasyon. **M3** 30², 87, 92, 104, 130, 134, 137³, 129, 132², 183, 184⁵, 239², 245³, 257, 271, 328, 361, 426, 427, 538, 549

nüfuz *a. Ar. mec.* Söz geçirme, güçlü olma, erk. **M3** 380 **nüfuzu altında tutmak** Söz geçirme gücünü üstün kılmak, egemenliği altında buldurmak.

DK 91; M3 329

nükte *a. Ar. esk.* Yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri. **M3 311**

nümayiş *a. Far. esk.* Gösteri. **nümayiş yapmak** Düşüncelerini halka veya yetkililere duyurmak için bir araya gelerek eylemde bulunmak. “*Bugünün kanunları himayesinde, anayasaya ve her türlü hürriyetlere dayanarak nümayiş yapmak kolaydır.*” **M3 18**

nüsha *a. Ar.* Birbirinin tıpkısı olan yazılı şeylerin her biri. **M3 283**

nüve *a. Ar.* Bir şeyin özü. **M3 251**

o, O

o *zm.* **1.** Teklik üçüncü kişiyi gösteren bir söz. **YS** 10², 23⁴, 24, 27, 30³, 33, 46², 47, 53, 62, 109, 110; **DK** 6, 7³, 9², 11³, 12, 15⁴, 16², 19, 20, 21, 22, 71; **M3** 35, 36³, 37², 41², 47, 70³, 75, 77², 85, 88³, 95, 96², 106, 228, 245, 260, 348, 417, 432, 478; **2.** *sf.* Uzakta olan, hakkında konuşulan kimse veya şeyi belirten bir söz. **YS** 14, 15, 16, 22, 23, 24², 25, 35, 40², 41³, 42⁵, 47², 48, 51, 58², 61⁵, 62⁷, 63, 65³, 65, 69³, 77, 81, 85, 87, 96, 98², 99, 104, 107², 111, 113³, 115⁴, 120, 121², 123, 133, **DK** 14, 15, 16, 20², 26, 27², 30⁴, 31, 32, 33, 34, 36³, 37, 38², 41³, 43², 44², 45, 46, 47², 48², 50², 52, 53³, 55, 56, 59², 60, 62, 64, 65, 66, 68², 69², 70², 71⁴, 72³, 73², 74², 75, 79, 80, 81, 83³, 84², 88³, 90², 92, 94, 97, 100, 102², 104, 106³, 107, 108², 109², 110², 111⁵, 112², 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122², 123, 125², 126², 127³, 129, 130, 133³, 135, 138², 139, 140, 141², 144³, 145², 148, 152, 154, 155², 156, 157², 158, 159, 160, 162, 163, 166², 168², 174², 177, 180; **M3** 12, 18, 19, 22, 27, 101, 102, 106, 107², 110², 111, 113, 114, 121, 122, 124, 133, 140, 141², 143, 146², 155, 156, 157, 158, 159, 162, 165, 168³, 169³, 170, 171, 173², 176, 180, 181², 187², 196, 197, 198, 203, 206⁴, 207, 208, 209³, 210, 212, 214, 216², 220, 222, 225², 226, 230³, 232, 235², 244, 245², 246³, 251, 256², 258², 264³, 265, 270, 277, 281, 283³, 285, 286², 289, 291³, 292², 301, 307², 312, 323, 339², 352², 362, 372, 376², 379, 380, 381, 383, 386, 387, 390³, 398, 404, 410, 412, 416, 424, 425, 431³, 432², 433, 436², 437, 438, 439, 445, 447, 452, 453², 454, 460², 462, 463, 472, 473, 477, 478, 482, 483, 485², 490, 491², 493, 494, 496, 507, 509, 510², 512, 516², 519², 521², 522², 524, 525, 528, 529, 531, 534, 536, 544², 546, 548, 552³ **o** **kadar** Çok fazla. **YS** 16, 74, **DK** 12, 16, 19, 20³, 35, 38², 51, 58, 60, 70, 102, 103, 110, 111, 112, 114, 121, 129, 130, 131, 132, 144², 157, 170², 171, 174, 181; **M3** 18, 36, 47, 52, 55, 84, 92, 101, 109, 135, 141, 148², 155, 162, 170, 176, 198, 264, 286, 293, 306, 309, 331, 334, 353, 357, 358, 359, 372, 396, 407, 408, 413, 447,

495, 499, 531, 549

→ **o hâlde, o sırada, o zaman, onun için**

o hâlde *zf.* Demek oluyor ki, öyleyse. **M3** 40, 61, 64, 91, 132, 139, 140, 183, 184, 299, 353, 430², 489, 501, 507

o sırada *zf.* İçinde bulunulan zamanda. **DK** 6062, 70, 71, 81; **M3** 168

o zaman *zf.* O hâlde, öyleyse. “Böyle değil de bunu Arapçadaki manası ile “din” yerinde kullanıyorsa o zaman da kâfirdir.” **M3** 27, 28, 30, 42, 43, 49, 53, 58, 62, 68, 69, 70, 93, 122, 157, 176, 215, 223, 245, 268, 281, 289, 298, 320, 357, 382, 410, 416, 420, 421, 477, 548, 553

O. Nuri Kurt *öz. a.* **M3** 462

oba *a.* Göçebelerin konak yeri. **DK** 40, 50³, 51², 52², 53, 54, 58, 69², 70², 73², 76, 84, 98⁴, 99², 100, 101, 109, 110², 111⁶, 123², 125, 126³, 127, 129², 130, 131³, 141, 147, 150², 151², 152, 153², 155, 158, 169³, 171; **M3** 252

obalı *sf.* Obada yaşayan veya obada doğmuş olan. “Güzel bir geceydi. Daima bu güzelliğin içinde yaşayan obalılar onun pek farkına varmazlar, ay ışığında oturup dalmayı akıllarına getirmezlerdi.” **DK** 101

objektif *sf. fel.* Nesnel, **subjektif** karşıtı. **M3** 147 **objektif olmak** Nesnel olmak. **M3** 515

obur *sf.* Gereğinden çok yemek yiyen, doymak bilmeyen (kimse). **DK** 78

ocak *a.* **1.** Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yer. **YS** 46; **2.** Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer. **DK** 11; **3.** Yılın birinci ayı, kânunusani. **M3** 62, 67², 68, 520; **4.** Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yer. **YS** 46, 64²; **M3** 302 **ocağı**

tütmek Yaşamını sürdürmek. **YS** 17

oda *a.* Evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölümü, göz. **YS** 16, **DK** 7³, 87², 88³, 89², 137, 138; **M3** 208², 463, 484

odun *a.* Yakılmak için kesilmiş, parçalanmış ağaç. **DK** 11

oğlan *a.* Erkek çocuk. **DK** 24, 27, 38; **M3** 449

oğul *a.* Erkek evlat. **YS** 10, 14, 47, 65²; **DK** 11⁴, 14², 15², 19, 23, 29⁴, 33, 34, 35, 36², 37, 38², 39², 45², 46², 50², 54³, 55, 58², 59², 67, 68, 69³, 70, 71, 89, 90, 92, 98, 99², 111, 131², 172, 174, 100, 108, 109⁷, 110², 111, 114, 123², 124, 126, 129⁴, 151, 154³, 156, 157, 158, 165, 171, 172, 175, 176, 178³, 188, 215, 233, 236; **M3** 163, 276, 359², 409, 488, 490, 506, 555

Oğuz Han *öz. a.* Annesi Ay Kağan, babası Kara Han olan Türk ve Altay mitolojisinde Türklerin atası olarak kabul edilen kağan; Uğuz Han, Uz Han, Oğur Han. “*Millî sembol olan Oğuz Han’a dil uzatıldı mı, biliniz ki, o, bilerek veya bilmeyerek düşman için çalışıyor demektir.*” **M3** 220, 286²

Oğuz *öz. a.* XI. yüzyılda Harezm bölgesinde toplu olarak yaşayan ve daha sonra batıya doğru göç ederek bugünkü Türkmen, Azeri, Gagavuz ve Türkiye Türklerinin aslımı oluşturan büyük bir Türk boyu. **YS** 42; **M3** 37, 212², 276, 408

Oğuzname *öz. a.* Türklerin halk arasında sözlü olarak yaşayan atalarına ve hükümdarlarına ait rivayetleri çok eski dönemlerde yazıya geçirdikleri sözlü tarihi. “*Topkapı Sarayı’ndaki Oğuzname nüshasında bir “Etil Alp”tan bahsedilmesi Türkçede böyle bir ad olduğunu gösterdiğine göre Attila’nın: Kunlar arasında “Etil” diye anılmış olması ihtimali vardır.*” **M3** 283

ok *a.* Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk. **YS** 14, 19, 42, 43, **DK** 21³, 23, 49², 52³, 63, 63⁹, 106, 117, 120, 137, 138, 144; **M3** 347; **M3** 347 **ok atmak** 1. Oku fırlatmak. **DK** 49, 63; **M3** 162, 431; 2. *mec.* Âşık etmek. “*Gönlüm nişan, kaşım yaydır/ Kirpiğinle ok atarsın*” **YS** 98 **ok çekmek** Ok atmak, fırlatmak. “*Tarihin bir olağanüstü ve şahâne işi/ Kür Şadın, Kül Tegin’in, Çağrı Beğ’in ok çekişi*” **YS** 43, **DK** 7, 63² **ok salmak** Ok atmak, fırlatmak. “*Sol kolunu gergin tutarak yayı kavrar, sağ eliyle kirişi tutup nişan aldıktan sonra sol kolunu yavaşça bükerek yayı yaklaştırır, öylece ok salardı.*” **DK** 52 **ok serpmek** Ok atmak, fırlatmak. “*Deli Kurt, yeniçerilerle kapıkulu sipahilerinin düşmana ok serptikten sonra geri çekildiklerini gördü.*” **DK** 115, 256 **ok yaydan (veya yayından) çıkmak** Geri dönülemeyecek bir iş yapmak. **DK** 20

okçuluk *a. sp.* Ok ve yay kullanılarak yapılan spor. **M3** 191

okka *a. Ar. esk.* 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıyye. **DK** 61²

oklu *sf.* Üzerinde oku bulunan. “*Meselâ Celal Bayar’ın altı oklu bayrağı millî bayrak yapmak istemesi hakkındaki satırlar bu nevidendir.*” **M3** 515

okşamak (-i) Sevgi, şefkat belirtisi olarak elini bir şeyin üzerinde yavaş yavaş gezdirmek veya ona hafifçe vurmak. **DK** 8, 22, 36; **M3** 515

Oku dergisi *öz. a.* İmam-Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti tarafından Konya’da kurulup Mart 1961’de ilk sayısı yayımlanmış, Ekim 1979’a kadar aylık olarak faaliyet göstermiş dergi. “*Konya’daki “Oku” dergisi yazarı Hasan Bağcı, Ziya Gökalp’in Türkçülüğü İslamiyet’e karşı çıkardığını, Türkçülüğün büyük Yahudi himayesi gördüğünü, fakat bundan Gökalp’in habersiz olduğunu yazarak bir de kehanet savuruyordu.*” **M3** 493, 496

okul *a.* Her türlü eğitim ve öğretimin toplu olarak yapıldığı yer, mektep. **M3** 31, 45, 51³, 74, 75², 93², 112, 124, 127, 158², 186³, 187, 188², 189, 191⁴, 192, 213, 227², 237, 268², 269², 270², 274, 276, 279, 305, 334, 336⁴, 337, 390, 395, 451, 473, 484, 532², 535², 539, 544², 555

okuma *a.* Okumak işi, kıraat. **DK** 42², 48, 51³; **M3** 54, 93, 99, 187, 212, 271, 319, 341, 363, 486, 489, 532

okumak (*nsz*) **1.** Şarkı, türkü, şiir vb.ni sesli olarak veya ezgi ile söylemek. **YS** 58; **2.** *-i* Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları seslendirmek veya düşüncüyü anlamak. **YS** 116, **DK** 24, 36, 37, 42³, 44, 48², 49, 51, 68, 99; **M3** 51, 53⁵, 54², 59, 93, 113, 155, 159, 161, 169², 190, 197, 199, 208, 246, 271, 274, 289, 353³, 354, 362, 366, 367, 368, 370, 393, 428, 452, 454, 459, 463, 472, 484, 485, 486, 490, 494, 496, 497, 509, 511², 537, 538, 539, 541, 542², 543, 544, 554; **3.** Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek. **M3** 15, 236, 245, 275, 322, 348, 353, 363, 396, 452; **4.** *mec.* Değerlendirmek. **YS** 21

okumuş *sf.* Okuyarak bilgisini genişletmiş, öğrenim görmüş (kimse). **M3** 393, 553

okunmak (*nsz*) Okuma işine konu olmak. **M3** 149, 213, 364, 367², 484

okur *a.* Okuyan kimse, okuyucu, kari. **M3**

→ **okuryazar**

okuryazar *sf.* Okuması yazması olan, öğrenim görmüş (kimse). **M3** 245, 337, 415, 483

okutmak (*-i*) **1.** Okumasını, öğrenim görmesini sağlamak. **M3** 93, 128, 270, 279; **2.** (*nsz*) Okuma işini yaptırmak. **M3** 390, 405

okutabilmek (*-i*) Okutma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 175

okutma *a.* Okutmak işi. **M3** 336, 341

okutulmak (*nsz*) Okutma işine konu olmak. **M3** 47, 187, 190, 270, 274, 277, 353

okutulma *a.* Okutulmak işi. **M3** 190

okuyabilmek (*-i*) Okuma imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 454

okuyucu *a.* Sürekli olarak gazete, dergi vb. okuyan, okur, kari. **M3** 15, 285, 458, 491

olabilmek (*nsz*) Olma, gerçekleşme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 54, 55², 92, 102, 127, 128, 174, 264; **M3** 13², 21, 28, 42, 47³, 57, 58, 75, 78, 88³, 93, 105, 114, 118, 119, 120, 122², 140, 143, 144, 153, 171, 175, 176, 177, 213, 235, 237, 246², 249, 319, 331, 375, 398, 435, 448, 460, 463, 470², 477, 479, 488, 495, 528, 537, 551, 555

olagelmek (*nsz*) Öteden beri sürüp gelmek. **M3** 145

olağan *sf.* Sık sık olan, olagelen, doğal, tabii, olmadık karşıtı. **M3** 476

olağanüstü *sf.* Alışılmıştan, benzerlerinden farklı olan, fevkalade. **YS** 43; **DK** 115, 181; **M3** 447, 466

olağanüstülük *a.* Olağanüstü olma durumu, fevkaladelik, harikuladelik. **DK** 181

olay *a.* Ortaya çıkan, oluşan durum, ilgi çeken veya çekebilecek nitelikte olmak **3.** her türlü iş, hadise, vaka. **DK** 25, 104; **M3** 30, 60, 62, 74², 201, 229, 335, 358, 359, 364, 367, 398, 404, 413, 469, 475², 476, 477³, 478², 479², 501, 502, 516, 523, 525, 526, 532, 535, 542, 553, 554, 555

oldubitti *a.* Oldubitti. **M3** 37

oldukça *zf.* Olabildiğince. **DK** 16, 26, 77, 81, 143; **M3** 110, 183, 232, 246, 328, 485, 492

olgun *sf. mec.* Bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş, ağırbaşlı (kimse), kâmil. **M3** 125, 442

olgunlaşma *a.* Olgunlaşmak işi. **M3** 126, 286, 290, 531

olgunlaşmak (*nsz*) *mec.* İnsanın bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş olmak **DK** 25, 31, 43; **M3** 127

olgunlaştırılmak (*-i*) Olgunlaştırma durumuna getirmek. “İlkokulların programları bizim talebelik zamanımızda olduğu gibi olgunlaştırılmalı, ikinci sınıfta başlayarak her yıl biraz daha mufassal olmak üzere Türk tarihi ve grameri gösterilmelidir.” **M3** 188

olgunluk *a. mec.* İnsanların bilgi, görgü ve hoşgörü bakımından gereği kadar gelişmiş olma durumu, yetkinlik, kemal. **M3** 184, 207, 277, 315, 360, 445, 458, 548

olma *a.* Olmak işi. **DK** 55, 61, 62, 73, 151, 172, 174; **M3** 15, 29, 37, 45, 47, 59, 59, 78, 103, 105², 112, 116, 120, 121, 132⁶, 139, 145, 146², 149, 150, 158², 159, 174, 175, 179, 183, 185, 211, 212, 214, 260², 267, 271, 276, 282, 283², 305, 307, 310, 312, 319, 320, 322, 323, 333, 339, 347, 351, 369, 370, 371, 375, 379, 381², 403, 416, 475, 410, 414, 415, 419, 420², 421, 434, 441, 442, 453, 458, 466, 467, 470, 483², 499, 503, 507, 511, 515, 522, 525², 526, 528, 532, 541², 550, 551, 552

olmak (*nsz*) **1.** Uygun düşmek, yerinde görülmek. **YS** 93, 10², 16, 39, 131; **DK** 41³, 42, 43², 49², 50², 51, 54, 52, 55, 56⁶, 57, 58, 67, 68, 70³, 71, 74², 77, 78², 79, 81, 88, 97, 98², 103, 104², 106, 110³, 112, 130, 135, 136, 139, 152, 154, 157, 164², 165², 166, 175, 176; **M3** 13², 28, 31, 34, 36, 40, 75, 99, 103, 105, 113, 129, 132, 140, 148², 153², 156, 157, 158³, 159, 165, 167², 202, 206, 207, 214, 227, 228, 230, 233, 241², 244, 250, 251, 256, 258³, 264, 265, 273³, 279, 289, 291, 298, 303, 304, 305, 309, 326², 327, 336, 337, 344², 354, 359, 364, 376, 398², 417, 420², 434, 438,

445, 449, 452, 460, 462, 463, 468, 476², 487, 489, 497, 504, 506, 510, 530, 532, 536, 537³, 555; **2.** Gerçekleşmek veya yapılmak. **YS** 33; **DK** 45², 52, 55, 60, 69, 85, 88², 89, 93, 94, 97, 110, 114², 116, 117², 118, 134⁴, 135, 136, 137², 139, 142, 143, 148², 157, 161, 163, 168, 173², 174², 175, 177, 179; **M3** 11, 28², 29², 30, 40², 42, 43², 46², 48, 52, 57, 60, 63², 67, 69, 78, 83, 85, 95, 98, 102, 109, 113, 118, 119, 121, 124², 127, 129², 130, 131, 145, 150, 162⁴, 164, 173, 175³, 183, 184, 190, 198², 207², 208, 213, 226, 230, 234, 239, 241, 243, 245, 251, 253, 263, 264², 267, 270², 276, 277, 278, 282, 289³, 291, 298, 299, 306, 312², 315, 316, 320², 322², 323, 328², 329, 335, 347³, 361, 364, 365², 368, 369², 370, 373, 375, 376, 382, 386, 389, 390, 395, 399, 403, 404², 405, 406², 407, 408, 413, 416², 418, 419, 421², 424, 425, 428, 429², 431³, 432², 435, 444, 445³, 451, 452, 458, 462, 468, 472, 478, 479, 482, 483, 486, 487², 497², 49, 500, 502², 503², 504², 504, 505, 506, 507², 508, 514², 517, 521, 525², 526, 528, 529², 534², 536, 539, 543, 548, 555; **3.** Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak. **YS** 11, 18, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 32⁴, 33, 35, 40, 41, 46, 54, 79², 74, 75, 83, 86², 91, 93, 98², 101, 106, 131; **DK** 7³, 15, 16, 20, 23, 26², 30, 34², 35³, 38³, 39, 42, 60, 72, 89, 91, 100, 117, 137, 142, 144³, 181, 206, 221, 228, 229, 236, 238², 241, 251, 268; **M3** 15⁴, 18, 23, 26², 27³, 29, 30, 31², 34³, 38, 45³, 46, 47, 48, 52, 54, 60, 61, 63, 65, 67, 69, 70², 74, 77³, 79, 81, 84, 88, 91, 95, 97, 100, 101², 102³, 106, 110, 111, 113, 115, 116⁴, 118³, 119², 120², 121, 124², 129, 130², 132², 136², 139³, 140³, 141², 143, 144³, 147, 149, 155, 162³, 171, 173, 174, 176, 178, 180, 184, 187, 189², 190², 199, 205², 209, 214², 217, n225, 226, 227², 229, 230, 232, 233³, 236³, 237, 240², 246, 247, 259, 264, 280², 281², 282, 289², 293, 301, 312, 315², 316², 317, 318, 319⁶, 320², 321, 322, 326, 333⁶, 334², 339, 340³, 344², 340⁵, 343, 344², 346, 347⁴, 348³, 351⁴, 352², 353, 355, 357, 359², 360², 361, 365, 368², 369³, 370, 372², 373, 376, 381, 385, 386³, 387, 390⁴, 397², 398, 403², 404, 407, 409², 416, 417, 419, 420², 421, 424², 425,

426³, 427, 432, 434, 436, 439, 443², 444², 447², 448, 453³, 454, 455², 458², 459, 460, 462, 463, 466, 467, 470, 473, 475, 476, 478, 479, 483², 484², 485, 486, 487², 490, 491, 492², 493, 494, 497², 498², 499², 502, 503², 504², 505², 506², 507², 508, 521³, 522, 529, 531², 534³, 536, 538², 539², 543, 547, 550²; **3.** Bulunmak. **YS** 33, 94²; **DK** 84, 99, 135², 160, 177, **M3** 13³, 33, 36², 42, 46, 54, 61², 65, 75, 102, 104, 112, 119, 126², 133, 143³, 146⁴, 173, 175, 178, 186, 188², 206², 207, 208, 213, 232, 246, 263², 264, 280², 286, 288, 290, 291, 301, 303, 305², 312, 348, 352, 357, 359, 370², 376, 389, 404, 406, 421², 426, 434, 435, 439, 454, 473², 475, 494, 509, 510, 519, 526, 532, 537, 538, 541; **4.** (-e) Bir ad veya sıfatın belirttiği durumu almak. **YS** 30, 34, 42, 48, 51, 52, 65, 67, 90, 94², 95, 96, 101, 111, 116², 117³, 121, 122, 125, 128², 129, 131³; **DK** 5, 6³, 7², 8⁴, 9, 11³, 14³, 15⁴, 16², 17, 18, 19, 20, 22², 23⁴, 24, 25², 27, 30⁵, 31², 32², 33, 34², 35, 36, 37², 38², 39⁵, 41, 42, 44, 45, 48, 50, 51³, 52³, 54³, 55², 56, 58², 59⁴, 60², 61³, 62², 63², 64², 65², 66³, 67⁴, 68², 71, 72, 73, 74, 77³, 78, 79², 81, 82, 84², 85, 86, 87, 88, 89², 90⁴, 91², 93³, 94², 96, 97², 98⁴, 99⁴, 100, 101, 102², 104², 105², 107⁴, 109², 110, 111³, 112³, 113², 114, 116⁴, 117², 119, 120, 121, 123, 128⁸, 129, 131², 132², 133, 134³, 135³, 136, 137, 138, 140, 141, 142⁴, 143⁴, 144², 145, 146³, 147³, 148, 150, 151⁴, 152², 154, 155, 156, 157², 158, 159, 161, 164², 165⁵, 167, 168³, 171², 172⁴, 173³, 174, 175, 176², 177, 178², 179², 180², 181³, 184, 186, 200, 210, 206, 209, 217, 225, 230, 234², 236, 237, 245, 262, 265, 268; **M3** 11, 12², 13³, 15, 16⁵, 17³, 18², 19⁴, 21³, 22⁵, 23, 24, 26², 27³, 28², 29, 30², 31, 33, 34⁶, 35, 38², 39³, 40, 41, 42, 43³, 46, 47², 49, 51, 52², 54², 57², 58, 59³, 60², 63, 65², 66³, 68, 69, 70³, 73, 74⁴, 75², 77², 78³, 79², 80, 81, 84³, 85³, 86, 87⁷, 88, 91, 94³, 96⁷, 97³, 98, 99, 100⁶, 101³, 102³, 103, 104¹¹, 105, 106³, 108, 109, 111, 114, 116³, 118³, 119⁵, 120², 124², 125, 126³, 127³, 129², 130⁷, 131³, 132, 133², 134², 135, 136, 140⁴, 141⁵, 142, 143², 146⁶, 144⁷, 145³, 148², 149³, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 163³, 164, 167², 168,

169, 170², 173², 174², 175³, 177, 179, 181³, 183, 184², 186³, 187², 188, 191², 195, 197, 198, 199², 205⁶, 206⁶, 207, 208, 212², 213³, 214³, 215², 216², 217³, 218, 221⁴, 222², 223, 226, 228², 229², 230², 232, 235³, 236², 237³, 240, 241³, 242, 243, 244³, 245, 246, 247, 249, 250², 251³, 253, 255, 256³, 257, 259², 260³, 264², 265³, 267, 268², 268, 271, 274⁴, 275, 276², 277², 278², 279², 281⁴, 282³, 283³, 286, 287², 288², 291³, 293, 298², 299, 302, 304, 305², 306, 307, 309², 310², 311⁴, 312³, 315², 316², 317, 319², 320³, 321, 322², 323, 325, 326, 327³, 328³, 329³, 330, 331, 333, 336², 337, 340, 343, 345⁵, 346³, 348², 349, 352, 354, 355, 357⁴, 358⁴, 359², 363², 364, 367, 368³, 369, 370, 371², 376, 377², 379², 380², 381, 382, 383², 385, 387³, 388⁴, 390², 393⁶, 395³, 396³, 397³, 398⁵, 399², 403², 404³, 405, 406, 407⁵, 408², 409, 410², 412, 413, 414, 415², 416, 417², 418², 420⁴, 424, 425, 426², 429, 430², 431, 432², 433², 434³, 435³, 436, 437, 439⁵, 440², 441³, 442, 443⁴, 444, 445³, 446², 447, 448, 451, 452, 454⁴, 455⁴, 457², 458³, 459², 460⁷, 461, 463², 465, 467³, 468⁵, 470, 471², 472³, 474², 475², 476², 477³, 478⁵, 479, 481, 482², 484, 486, 487³, 488³, 489, 491, 492, 493, 494⁴, 495, 497², 498², 499, 501², 503, 504², 505, 506³, 507, 508, 514, 515³, 516⁷, 517, 520², 522⁵, 523², 524³, 525², 526, 527³, 528², 529³, 530, 543, 531², 532, 534, 535, 536³, 538³, 540³, 543, 544, 545², 546³, 547, 548, 549³, 550⁴, 551², 554³, 555; **5.** Bir kuruluşla, örgütle ilgili bulunmak, mensup olmak. **YS** 39, 41; **6.** *yar.* Sıfat-fiil eki almış kelimelerle birlikte başlama, bitirme vb. bildiren fiilleri oluşturur. **YS** 42, 77; **DK** 5, 7², 8, 9, 10, 12, 21, 25, 28², 29³, 34, 31, 33², 36, 37, 38, 39, 48, 148, 196, 234, 240, 268; **7.** Ek fiilin geniş zamanı olmak **3.** -dır (-dir) anlamında kullanılan bir söz. **YS** 51, 53, 94, 96²; **DK** 44, 46⁷, 47², 52, 60, 61, 68, 70, 71², 72, 73³, 76, 79, 86², 99, 115, 125, 149, 164², 165; **M3** 21, 64, 68, 84, 106, 112, 119, 121, 129, 133, 140, 144², 150, 157, 158², 164, 169, 170, 173, 175, 185, 189, 191, 211, 224, 269², 309, 359, 380, 397, 398², 399, 413, 421, 430, 434, 435², 447, 462, 468, 469², 479, 496, 509, 522,

528, 536, 556; **8.** Bir şeyi elde etmek, edinmek. **YS** 80; **9.** Bulunmak. **YS** 91, 107; **DK** 16, 40, 61, 189, 257; **M3** 175; **9.** -e (Ne sözcüğü ile birlikte) Ne gibi bir İlginin bulunduğunu sormak veya hiçbir ilgi olmayacağını belirtmek için kullanılır. **DK** 35²; **10.** (-den) Yitirmek, elinden kaçırmak. **DK** 139 **ola ki** Olabilir ki, belki. **DK** 54 **olmaz olsun** Genellikle aldatılma, bıkkınlık, doyunluk, kızgınlık veya yorgunluk durumlarında “olmasın, olmaz, istemiyorum” anlamlarında kullanılan söz. “- *Senin gibi adaş olmaz olsun! diye gürlledi.*” **DK** 21 ... **olsun ... olsun** Sözü geçen her şey. **DK** 7

olsa olsa *zf.* Son ihtimal olarak, nihayet. **M3** 78, 175, 398

olmaz a. Yapılamayacak iş, tutum veya davranış. **M3** 470 **olmaz olmaz** "Olamayacak, imkânsız şey yoktur" anlamında kullanılan bir söz. **M3** 533²

oluk a. Bir şeyin akmasına yarayan üst yanı açık boru. **oluktan boşanır gibi akmak** Çok şiddetli akmak. “*Fakat biri o kadar büyük ve derindi ki, kan, oluktan boşanır gibi akıyordu.*” **DK** 174

→ **oluk gibi**

oluk gibi *zf.* Pek çok. “*Türk ırkı oluk gibi kanı ve sayısız emeği pahasına yurt edindiği Türkiye'ye göz dikenleri ne yapabileceğini göstermiş.*” **M3** 382, 386², 529²

olumlu *sf.* Gözetilen amaca veya beklenilene uygun, yararlı, müspet, pozitif. **M3** 39, 128², 280,

olumsuz *sf.* Yapıcı ve yararlı olmayan, hiçbir sonuca ulaşmayan, gözetilen amaca veya beklenilene uygun olmayan, menfi, negatif. **M3** 127, 519, 528, 544

olunabilmek (*yar*) Olunma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 11, 133, 206, 227, 245, 288, 290, 299, 316, 436, 440

olunma a. Olunmak işi veya durumu. **M3**

12

olunmak (*nsz*) Olma işine konu olmak. **M3** 16, 40, 45, 85, 103, 113, 143, 147, 147, 148², 156, 158², 191, 235, 246, 249, 268, 275, 276, 277, 290, 325, 353, 359, 371, 383, 409, 432, 444, 448, 451, 488, 499,

olur *sf.* Olabilir. **DK** 67

oluş a. Olma işi, vuku. **DK** 52; **M3** 35, 67, 112, 119, 142, 208, 275, 488

oluşum a. Oluşma işi, teşekkül, teşkil. **M3** 499

oluvermek (*nsz*) Çabucak veya kısa sürede olmak. **M3** 223, 433

omuz a. *anat.* Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm. **YS** 18, **DK** 7, 20, 21, 27, 28², 29, 51, 74, 85, 136, 137³, 139, 140, 143, 144, 171, 178 omuz silmek Aldırmamak, önem vermemek. **YS** 94

on a. 1. Dokuzdan sonra gelen sayının adı. **YS** 9; **DK** 36; **M3** 35, **131**, 279, **2.** *sf.* Dokuzdan bir artı. **DK** 24, 25², 28, 32⁴, 33³, 34⁴, 36, 39, 40, 44², 49, 50², 55⁵, 58, 60, 67, 68, 71³, 77, 79, 96², 106², 111³, 117, 170; **M3** 30, 31, 37, 40², 45, 51, 53, 58, 63, 67², 74, 75, 78, 85, 86⁵, 96, 104, 107³, 127, 129, 130¹⁰, 131³, 137, 141, 150, 162², 163, 169, 181, 184, 189², 190⁵, 191³, 201, 203³, 216, 221, 243, 244, 245², 249, 255, 256, 260, 269, 270, 271³, 274, 277³, 278³, 280, 281, 282, 288², 291³, 303⁹, 304³, 306³, 325, 326, 344, 348², 360, 364, 370, 372, 375, 382², 383², 387, 396⁶, 406, 407², 408², 411, 420, 423², 426², 433², 445, 467, 481, 482, 483, 491³, 492², 501, 502, 506², 508, 509, 524², 528, 530, 533⁴, 534, 535, 548, 550, 552

→ **on binlerce, on kat**

on binlerce *zf.* Pek çok, çok sayıda. **M3** 259, 336, 398, 452, 454, 461

on kat *zf.* Pek çok. “...*insanlığın*

geleceğini ve geleceğindeki tehlikeleri açıklar ve mesela zararı nispeten az olan alkol haram edilirken ondan on kat tehlikeli olan tütün ve hele eroin hakkında sükut edilmezdi.” M3 499

ona zm. O zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi. **DK** 28, 33, 54, 70², 76, 79, 91, 97, 103, 113, 120, 121, 125, 131, 136, 137, 138, 151², 153, 154, 163, 165, 170, 172, 174, 175², 178, 182; **M3** 17, 91², 109, 127, 135, 140, 154², 169, 170, 176, 177, 180, 187, 199, 226, 246, 252, 257, 260, 339, 351, 390³, 424, 425, 438, 439², 446, 467, 492, 494, 501², 504, 508, 510, 514, 536, 553

onarılma a. Onarılmak işi. **M3** 278

onarmak (-i) Bozulmuş, eskimiş olan bir şeyi düzeltip işler veya kullanılabilir duruma sokmak, işe yarar duruma getirmek, tamir etmek. **DK** 139, 175, 177

onca sf. O kadar, o denli. **YS** 40

onda zm. O zamirinin kalma durumu. “Çakırın söylediği söz onda iyice yer etmişti.” **DK** 51, 71, 108, 111; **M3** 15, 115, 158², 196, 199, 369, 430, 454, 523

ondan zm. O zamirinin çıkma durumu almış biçimi. “Türkmen yine ondan uzundu.” **DK** 33, 42, 55, 73, 74, 110², 112, 118, 126, 127, 131, 137, 156, 169, 173; **M3** 29², 30, 36, 46, 115², 146², 154, 216, 217², 250, 268, 275, 286, 291, 322, 359, 404, 407, 428, 455², 490, 499, 508, 544

onlar zm. O şahıs zamirinin çokluk biçimi. **YS** 10, 25, 40, 42, 48, 49, 115, 116; **DK** 5, 9, 25², 30, 45, 49², 55, 58², 62, 63², 64, 69, 78, 88, 91, 99, 100, 102³, 105, 107², 110, 112, 123, 125, 134, 139, 143, 144, 147, 151, 152, 164, 171; **M3** 18, 26, 27, 29², 35, 36, 46, 54, 58, 59, 68, 73, 75, 78, 84, 88, 89², 92, 96², 97, 98, 99, 102², 104², 109, 116, 125, 136, 137, 139, 140³, 142², 145², 150, 157, 159, 162, 168², 169², 170, 175, 181, 195⁴, 196², 197, 198², 200², 203, 205, 210, 216, 217, 220, 223, 229,

230, 234, 235, 236³, 241², 249, 251, 253, 255, 264³, 265, 271, 280, 282, 288, 293, 298, 303⁷, 304, 305⁴, 306², 311, 312², 316, 321, 322, 323, 328, 334, 347, 348, 362, 364, 365³, 371, 372², 376, 382, 386, 387, 393, 397, 403, 409, 417, 429, 430, 431, 432, 445, 457, 460, 461, 463, 469, 473, 474, 476, 487, 488, 490, 494, 495, 500, 509, 522², 523, 525, 526², 528, 529, 531, 532², 536, 537², 540, 543, 552, 554, 555

onlarca sf. Pek çok, çok sayıda olan. **M3** 494

onmak (nsz) Daha iyi bir duruma girmek, salah bulmak. **YS** 122

Onoda öz. a. Japon İmparatorluk Kara Kuvvetleri teğmeni Japon asker. “Mesela 30 yıldan beri Amerikalılar’a ve Filipinlilere teslim olmadan tek başına Lübang adasında yaşayan ve bugün 51 yaşında bulunan Japon Teğmeni Onoda da bir millî kahramandır.” **M3** 263

onu zm. O zamirinin belirtme durumu eki almış biçimi. **DK** 23², 24, 25, 28, 30, 31³, 36, 38², 39, 43, 45, 51, 55, 56, 62, 65, 66, 70, 71, 72, 81, 88, 90, 93, 97, 102, 106², 112, 116³, 117, 118, 122, 124, 126, 127, 129, 130², 131, 132, 135, 139, 142², 147, 150, 155², 157³, 161², 164, 168, 169, 171², 172, 175, 176, 179, 181²; **M3** 17², 34, 48, 54, 64, 65, 74, 78, 81, 89, 94², 95, 108, 114, 126, 168, 179, 182, 199², 205, 206, 208, 212, 214², 245, 246, 280, 281, 286, 292, 318, 330, 335, 349, 353, 359², 383, 386, 390, 413, 431, 435, 440, 448, 487, 498, 506, 522, 529, 531, 536², 550, 552

onun zm. O zamirinin tamlayan durumu. **DK** 24, 30³, 32, 34, 36, 45, 52, 53², 54, 57, 60, 64, 67, 68, 72, 77, 87, 89², 90², 92², 93, 97, 100, 101, 103, 104, 106, 108³, 109, 110, 111, 112, 114²117², 118, 121², 122², 124, 125, 129, 130², 132, 135, 136², 139, 143², 144, 145, 147, 151, 153², 156, 157³, 158³, 160, 162³, 163, 166, 167, 168, 170, 175, 176², 177, 178, 179², 181²; **M3** 11, 22, 24, 30, 39, 43, 47, 53, 63, 67, 68, 77, 79, 79, 91, 97, 106, 114, 119², 121, 124, 126, 127, 136, 140³, 150, 170³, 176,

177, 197, 205, 207, 214³, 215, 216, 217, 219, 220, 233, 235, 249², 250, 251, 252, 253, 259, 263, 265, 283, 293, 298, 301, 306, 310, 315, 318, 319, 321, 322, 328, 329, 335, 339, 369, 371, 375, 376, 383, 388, 396, 406, 410, 411, 412, 413³, 418, 420, 423², 425, 429, 434², 440, 443², 445², 452, 458, 460², 461³, 462, 463, 466², 486², 487², 488², 494², 495, 496², 498, 502, 504, 505, 506, 509, 510, 516, 522, 530, 542, 551²

onun için *zf.* Bundan dolayı, bundan ötürü. “*Onun için topal kaldı böyle bacağı / Onun için tütmez oldu artık ocağım.*” **YS** 17²; **M3** 23, 91², 93, 104, 108, 131, 141, 142, 153³, 219, 232, 239, 240, 252, 253, 330, 386, 445, 504, 530, 538

onuncu *sf.* On sayısının sıra sıfatı, sırada dokuzuncudan sonra gelen. **DK** 144, **M3** 188, 467, 468

onunki *sf.* Onun olan, onunla ilgili olan. **DK** 125

opera *a. İt.* **1.** Sözlerinin bütünü veya çoğu şarkılı olarak söylenen müzikli tiyatro eseri. **2.** Bu eseri oynayan sanatçı topluluğu. **M3** 224

ora *a.* O yer. **YS** 10; **DK** 43, 71; **M3** 40, 109, 97, 222, 244, 257, 267, 311326

oracık *a.* Hemen o yer, bulunduğu yer. **DK** 100

orda (*doğ.*) **orada** *zf. bk. orada.* **YS** 9, 16, 21, 41⁸, 92, 97, **DK** 16, 54, 58, 71, 112, 129, 151; **M3** 382

orada *zf.* Sözü edilen yerde. **DK** 24, 51, 73, 115³, 116, 130, 131, 155, 162, 167; **M3** 26, 54, 62, 105, 136, 185, 197, 205, 207, 225, 226, 227, 549, 550

oradan (*doğ.*) **ordan** *zf. bk. oradan.* **YS** 39, 64, **DK** 21

oradan *zf.* Sözü edilen yerden. **DK** 44; **M3** 205, 253, 453, 520

orak *a.* Yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı. **M3** 154

oralı *sf.* O yerden olan. **oralı (bile) olmamak** Önemsememek, umursamamak, aldırılmamak, ilgilenmemek. **DK** 19; **M3** 490

oran *a.* İki şeyin birbirini tutması, karşılıklı uygunluk, tenasüp. **M3** 77, 219, 357

orantılı *sf.* Aralarında orantı bulunan, mütenasip. **M3** 226

orası *a.* O yer, ora. **YS** 41; **DK** 115³; **M3** 529

oraya *zf.* O yere, o yöne. **DK** 16, 100, 115, 130, 134, 160, 169; **M3** 99, 311², 335², 386, 530

Ordinaryüs *öz. a. bk. Ali Fuat Başgil.* **M3** 405², 406, 403, 407, 408³, 409³, 410, 416, 410, 411, 412, 412, 413, 414, 420, 421, 422, 425, 426

Ordinaryüsün Fahiş Yanlıları *öz. a. Hüseyin Nihal Atsız'a ait bir eser.* **M3** 422

ordu *a.* Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü. **YS** 12, 13, 16, 23, 31², 38, 39, 40, 41, 42², 47, 53², 81, 128, **DK** 11, 16, 20, 23, 50, 55, 59², 61, 62³, 63², 75, 133², 134, 138, 139², 141, 143²; **M3** 19, 30, 36, 47³, 48, 95, 110, 141³, 144, 157, 164, 175⁵, 188, 207, 225², 228, 229, 230⁶, 253³, 257², 258², 259³, 260, 261², 265, 275, 277, 283, 289, 323, 330, 368, 369², 386, 397, 399, 420, 431⁵, 436, 438, 445, 457, 468, 472², 482², 483⁴, 489, 497, 529, 556

orducu *sf.* Orduculuk yanlısı. “*Ötiken Türkçü ve orducu dergidir.*” **M3** 54

organ *a. Fr. mec.* Bir görevi, bir işi yerine getirmekle yükümlü kuruluş. **M3** 225, 538²

orgeneral *a. ask. T. + Fr.* Asıl görevi ordu komutanlığı olan rütbesi en yüksek general. **M3** 47², 483

Orhan *öz. a. bk.* **Orhan Gazi.** **DK** 41

Orhan Bey (*doğ.*) **Orhan Beğ** *öz. a. bk.* **Orhan Gazi.** **M3** 482

Orhan Gazi *öz. a.* Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci padişahı. “*Orhan Gazi ile birlikte savaflara katılan dervişler derviş değil midir?*” **M3** 215, 482²

Orhan Seyfi *öz. a. bk.* **Orhan Seyfi Orhon** **M3** 40

Orhan Seyfi Orhon *öz. a.* Türk şair, yazar, yayımcı, gazeteci, siyaset adamı. “*Orhan Seyfi Orhon, yazısının bir yerinde de şöyle diyor...*” **M3** 39, 41, 42

orijinal *sf. Fr.* Özgün. **M3** 150

Orkun *öz. a.* İlk sayısı 06 Ekim 1950'de, son sayısı 18 Ocak 1952'de, toplam 68 sayı çıkmış bulunan haftalık bir dergi. “*Orkun 68 sayılık neşriyatı ile şimdiye kadar çıkmış olan Türkçü imzanın tanınmasına hizmet etmiştir.*” **M3** 15³, 16⁴, 95, 111³, 114³

→ **Orkun Yazıtları**

Orkun Yazıtları *öz. a.* Türklerin bilinen ilk alfabesi olan Orhon alfabesi ile yazılmış eserler. “*...ünlü Orkun yazıtlarında, devlet siyaseti olarak zaferler milleti doyurmak, giydirmek ve çoğaltmayı, yani bahtiyar etmeyi başardıklarını anlatmışlardır.*” **M3** 243, 503

orman *a. 1.* Ağaçlarla örtülü geniş alan. **YS** 22, **DK** 18², 20, 43, 71, 72; **M3** 515; **2.** Karışıklık. “*Gönül orman... Uçtu kuşu.../ Bu ormanın bitti işi.*” **YS** 104², 25³, 27

orospu *a. Fr.* Hayat kadını. **M3** 551

orta *a. 1.* Bir şeyin kenarlarından merkeze

doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer. **DK** 54, 73, 62, 64, 68, 166; **M3** 59, 205, 471, 514², 515; **2.** Başlangıcı ile bitimi arasında eşit uzaklıkta olan süre. **DK** 124, 159; **M3** 406, 467²; **3.** *sf.* İki karşıt nitelik veya durum arasında bulunan, tutarlı, ılımlı, vasat. **M3** 78, 203, 245, 267, 472, 478 **ortada kalmak** Güç bir durumda veya iki şey arasında kalmak. **M3** 506 **ortadan kaldırmak** Yok etmek. **M3** 33, 80, 92, 233, 291, 325, 397, 435, 453, 466, 467² **ortadan kalkmak** Yok olmak. **DK** 68 **ortaya atmak** Söylemek, ileri sürmek. 45, 91, 199, 213, 214, 234, 325, 330, 417, 452, 488, 546 **ortaya çıkmak** Yokken var olmak, meydana çıkmak, türemek. **DK** 54, 93; **M3** 12, 38, 27, 51, 53, 97, 213, 230, 243, 298, 333, 344, 352, 359, 365, 368, 393, 398, 418, 419, 432, 461, 463, 465, 484, 496, 499, 533 **ortaya çıkarmak** Delilleriyle göstermek, ispat etmek. **DK** 68 **ortaya dökmek** Açıklamak **DK** 15, 153; **M3** 18, 404, 440 **ortaya koymak** Yaratmak, yapmak. **DK** 53, 129; **M3** 19, 28, 30, 43, 48, 74, 97, 110, 214, 229, 317, 359, 390, 406, 416, 420, 465, 481, 482, 485, 534, 554, 555 **ortaya sürmek** Anlatmak, belirtmek, söylemek. “*Mazimiz ve ecdadımızla ilişigimizi inkâr ederek birçok ırkların karışmasından doğmuş topluluk olduğumuz yalanını ortaya süreceksin.*” **M3** 427, 498, 502

→ **orta hâlli, ortaokul, ortaöğretim, ortaöğretim, orta yaşlı, Orta Anadolu, Orta Asya**

Orta Anadolu *öz. a.* Anadolu'nun iç kısmında yer alan bölge. “*Nihayet Orta Anadolu yaylası üzerinde yeni ve büyük bir merkezin ilk nüvesi olan Ankara sehrini meydana getirdik.*” **M3** 251

Orta Anadolulu *öz. a.* Orta Anadolu bölgesinden olan kimse. “*Başgil askerlik yaptığı sırada Orta Anadolulu erlerin tiplerine hiç dikkat etmedi mi?*” **M3** 408

Orta Asya *öz. a.* Geçmişte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin parçası olan Kazakistan, Özbekistan,

Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan ülkelerini tanımlamak için kullanılan terim. “Çünkü buradaki Türkler Orta Asya’dan nasıl geldilerse öyle kalmışlar, hiç karışmamışlardır.” **M3** 26, 63, 107, 144, 212, 398, 406, 407², 408³, 409², 413, 424², 426

Orta Asyalı öz. a. Orta Asya bölgesinden olan kimse. “Fakat biz ne beden ve ne ruh yapımız itibariyle Orta Asyalı değiliz.” **M3** 424, 425

orta hâlli sf. Gelir düzeyi ne düşük ne de yüksek olan. **M3** 203

orta yaşlı Ne genç ne de yaşlı olan. **DK** 10

ortada zf. Görünür yerde, göz önünde. **DK** 24, 78, 88, 101, 107, 162; **M3** 19, 28, 43², 121, 124, 130, 137, 149, 216, 299, 318, 346, 448, 487, 502, 503, 520, 544

ortak sf. Birden çok kimse veya nesneyi ilgilendiren, onlara özgü olan, onların katılmasıyla oluşan, müşterek. **M3** 333, 527 **ortak çıkmak** Sahiplenmek. “...Selanik Dönmesi Ahmed Emin’in fikrine de ortak çıkmış ve Hikmetof’un kurtulması için diğer birçoklarıyla birlikte ve birçok solcularla birlikte o da imza atmıştır.” **M3** 412; **DK** 129

ortaklaşa zf. **1.** Ortak olarak, el birliğiyle, müştereken, kolektif. **M3** 405; **2. a.** Ortak iş. **M3** 328

ortaklık a. tic. İki veya daha çok kimsenin iş yaparak kazanç elde etmek için birleşmeleri, şirket. **M3** 33

ortalama sf. İki veya ikiden fazla sayının toplamının toplanan sayıların adedine bölünmesiyle elde edilen (sayı), vasati, averaj. **DK** 172; **M3** 364

ortalık a. Yeryüzünün görünen bölümü, çevre, etraf. **DK** 5, 10, 64², 103, 127, 131, 137, 144, 146, 169, 179, 180; **M3** 159, 381 **ortalığı velveleye vermek** Gereksiz bir telaşa düşürmek. “Yalnız, bu hızlı gidiş

arasında; dünyayı, milletleri binlerce yılın hasılası olan milliyetleri anlayamayan bizimkiler hala kırk yıl önceki enternasyonal teranesiyle ortalığı velveleye vermektedir.” **M3** 311 **ortalık ağarmak** Sabah olmaya başlamak. **DK** 115

ortalıkta zf. Göz önünde, meydanda. **DK** 106; **M3** 159

ortam a. Canlı bir varlığın içinde bulunduğu doğal veya maddi şartların bütünü. **YS** 41; **M3** 18, 27, 214, 555

ortanca sf. Yaş bakımından üç kardeşin büyüğü ile küçüğü arasında bulunan. **DK** 14

ortaokul a. esk. Öğrencileri genel eğitim yoluyla bir yandan hayata, bir yandan da liseye hazırlayan, genellikle üç yıllık ortaöğretim okulu. **M3** 64, 93, 158, 185, 186, 187, 189⁵, 190², 267, 268², 269², 270³, 361, 382, 495, 542

ortaokullu sf. Ortaokulda okuyan (öğrenci). “Genç subaylardan liseli ve ortaokullu ülküdaşlara kadar bütün Türkçülerin gönülleri ve fikirleri aşağı yukarı bir buçuk yıl Orkun üzerinde birleşti.” **M3** 114

ortaöğrenim (doğ.) **orta öğrenim** a. İlköğrenim ile yükseköğrenim arasında görülen öğrenim dönemi. **M3** 274

ortaöğretim (doğ.) **orta öğretim** a. ilköğretim ile yükseköğretim kurumları arasında yer alan genel okulları, teknik ve meslek okullarını yönetmek görev ve sorumluluğunu yüklenmiş bulunan kuruluş. **M3** 80, 268

Ortodoks öz. a. Fr. din b. Hristiyan mezheplerinden biri. **M3** 468

oruç a. Far. din b. Tanrı'ya ibadet amacıyla yeme, içme vb. şeylerden belli bir süre kendini alıkoyma. oruç tutmak oruç ibadetini yerine getirmek. **DK** 78

Oscar Wilde öz. a. İrlandalı oyun yazarı, romancı, kısa öykücü ve şair. “*On Dokuzuncu Yüzyılın ahlâkçı İngilizleri büyük edebiyatçı Oscar Wilde'nin İngiltere'ye gömülmesini kabul etmemişlerdir.*” **M3** 552²

Osman öz. a. **DK** 39², 41, 50³, 67, 91²

Osman öz. a. İslam Devleti'nin Hz. Ebu Ömer'den sonraki başkanı ve halifesi (574/576/580 - 656). “*...Peygamber tarafından Cennetle müjdelenen dört kişiden üçünün (Ömer, Osman, Ali) suikastlarla öldürülmesidir...*” **M3** 466, 470

Osman Batur öz. a. Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı için mücadele etmiş olan direnişçi lider. “*Kazak kahramanı Osman Batur'a gelince susmak hiç değildir.*” **M3** 122, 366, 469

Osmanlı öz. a. XIII. yüzyılda Osman Gazi tarafından Anadolu'da kurulan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dağılan büyük Türk imparatorluğunun uyrukları. **YS** 32, **DK** 14, 16, 19, 28, 32², 39, 41, 48, 55², 62², 63⁴, 68², 81, 86, 91, 92³, 94, 109, 117, 135, 137, 143², 145, 147⁵, 147², 133², 151, 152², 153, 156, 161, 162, 163, 164, 166, 170, 172, 173²; **M3** 60², 99, 103², 107, 108, 155, 156, 173, 186, 197, 288, 289, 303², 321, 340, 394, 409², 414, 420, 457, 481, 483², 509, 530, 536²

→ **Osmanlı Devleti, Osmanlı İmparatorluğu**

Osmanlı Devleti öz. a. bk. **Osmanlılar**. **DK** 81; **M3** 393, 504

Osmanlı Hanedanı öz. a. bk. **Osmanlılar**. **DK** 54, 60, 66

Osmanlı İmparatorluğu öz. a. bk. **Osmanlılar**. **M3** 77, 209, 327, 421

Osmanlılar öz. a. Batı Anadolu'nun kuzeyinde bir Türkmen beyliği olarak ortaya çıkıp üç kıtaya yayılan ve kurucusunun adıyla anılan Türk-İslam

imparatorluğu (1300-1922). “*Attila ise daha sonra Avrupa'yı istila eden Osmanlıların atasıydı.*” **DK** 81, 92, 147, 151, 165; **M3** 87, 98, 281, 286, 368, 431, 472, 531,

Osmanoğulları öz. a. bk. **Osmanlı**. **DK** 14, 15, 16, 17, 23, 50⁴, 56, 97, 133

ot a. bit. b. Toprak üstündeki bölümleri odunlaşmayıp yumuşak kalan, ilkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkiler. **YS** 58, 110; **DK** 124², 153, 170, 174²; **M3** 96, 251, 252

otağ a. tar. Büyük ve süslü çadır, çerge. **DK** 71, 148

otlak a. coğ. Hayvan otlatılan yer, salmalık, yaylak, mera. **M3** 260

otlamak (nsz) Hayvan, dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb.ni yemek, yayılmak. **DK** 116, 146; **M3** 225, 227

otobüs a. Fr. Yolcu taşıyan, motorlu büyük taşıt. **M3** 231², 539

otomobil a. Fr. Motorlu, dört tekerlekli kara taşıtı. **M3** 91, 100, 252, 443

otorite a. Fr. Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü, yetke, sulta, velayet. **M3** 281, 420, 461, 514, 550

otoriter sf. Fr. Otoriteli. **M3** 191, 545, 546, 547

Otranto öz. a. Güney İtalya'da Puglia Bölgesinde, Lecce iline bağlı bir topluluk. “*Güney İtalya'da Otranto fethedilmiş, Balkanlar tamamen Türk hâkimiyetine girmiş...*” **M3** 293

oturma a. Oturmak işi. **M3** **DK** 107²; 422, 494

→ **oturma grevi**

oturma grevi a. Bir isteği gerçekleştirmek amacıyla, işçilerin iş

yerlerinden ayrılmak- sızın görev yapmaktan kaçınmaları. **M3** 354²

oturmak (-e) **1.** Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek. **YS** 102, **DK** 7², 10, 35², 41³, 54, 70, 84, 87, 88, 89², 101², 106, 107, 108, 113, 116, 119³, 128, 140, 144, 150, 155, 162, 163³, **M3** 323, 354, 420; **2.** (-de) Bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek. **DK** 11, 18; **M3** 104, 179², 244, 267, 354³, 380, 526; **3.** (nsz) Herhangi bir durumda belli bir süre kalmak. **M3** 28, 35, 79, 127, 316, 335, 444, 492; **4.** Bu biçimde yerleştiği yerde kalmak. **M3** 515

oturtmak (-i, -e) Oturma işini yaptırmak. **DK** 10; **M3** 81

oturtulmak (-e, nsz) Oturtma işine konu olmak. **DK** 87; **M3** 509

oturum a. Bir meclis veya kurulun çözümlenmesi gereken sorunları görüşüp tartışmak için yaptığı birleşimlerden her biri, celse. **M3** 46

oturuş a. Oturma işi. **DK** 94

otuz sf. mat. Üç kere on, yirmi dokuzdan bir artı. **DK** 11, 46, 58, 77², 97, 116, 139, 170; **M3** 31, 35, 63, 84, 85, 86, 130, 131⁴, 181, 187, 231, 234, 235, 237³, 263, 267, 282, 286, 303⁷, 346, 361, 364, 370, 373, 386, 417², 421, 423, 426, 433², 445, 466, 467, 482, 486, 490, 515, 529, 550²

→ **Otuz Bir Mart, Otuz Bir Mart**

Olayı

Otuz Bir Mart öz. a. bk. **Otuz Bir Mart Olayı**. **M3** 478, 479²

Otuz Bir Mart Olayı öz. a. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'da yönetime karşı yapılmış büyük bir ayaklanma. "Ama Muhalefet Partisi Başkanı bunu 'tipik bir 31 Mart Olayı' diye tarif etti." **M3** 475

ova a. Çevrelerine göre çukurda kalmış,

çoğunlukla alüvyonla örtülü, eğimi az, akarsuların derine gömülmediği, geniş veya dar düzlük, yazı. **YS** 15, 73, 91; **DK** 8, 13, 72²; **M3** 527

oy a. Seçimlerde kişinin herhangi bir aday veya partiye ait yaptığı tercih. **M3** 24², 26, 52, 326, 334², 369, 521 **oy almak** Seçimlerde, toplantılarda herhangi bir aday veya partiye mensup kişi tercih edilmek. "Bir zamanlar 4.500.000 oy alan komünistler Hitler idaresinden sonra tamamen silinmiş." **M3** 334 **oy vermek** (veya **kullanmak**) Herhangi bir konuya ait tercihini belirtmek, rey vermek. **M3** 70², 358

oyalanmak nsz. Oyalama işine konu olmak. **DK** 12

oymak a. Aşiret. **DK** 11, 111; **M3** 276, 406, 520

oynaklaşmak (nsz) Başka bir biçim veya duruma girmek, değişmek, tahavül etmek. "Günümüzde kelimelerin manası oynaklaşmıştır." **M3** 357

oynamak (nsz.) Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma vb. amaçlarla bir şeyle uğraşmak. **DK** 23, 24; **M3** 209, 501, 32; **2.** Bir film, oyun vb.nde rol almak. **M3** 491; **3.** (-le) mec. Herhangi birine karşı önemsemeyici davranışlarda bulunmak. **M3** 545

oynanmak (nsz) Oynama işine konu olmak. **M3** 185, 552

oynaşmak (nsz, -le) Karşılıklı sevişmek, sevgi gösterisinde bulunmak, cilveleşmek, âşıklık etmek. **YS** 17

oysa bağ. Aralarında karşıtlık, aykırılık bulunan iki cümleyi "tersine olarak, aksine" anlamlarıyla birbirine bağlayan bir söz, oysaki, hâlbuki. **YS** 40; **DK** 172; **M3** 64

oysaki (doğ.) **oysa ki** oysaki bağ. Oysa. **DK** 72, 155; **M3** 214, 525

oyuk *a.* Oyulmuş, içi boş ve çukur olan yer. **DK** 162

oyulmak (*nsz*) Oyma işi. yapılmak. **M3** 223, 460

oyun *a.* Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence. **DK** 24⁴, 42, 49, 72, 74⁴, 75²; **M3** 189; **2.** *mec.* Hile, düzen, desise, entrika. **DK** 173; **M3** 91 **oyun oynamak** Birini

aldatmak, kandırmak. **M3** 269 **oyuna düşmek** Aldatılmak. “*Deminki oyuna düşmekten çekiniyordu.*” **DK** 75

oyuncak *a.* Oyun aracı. **YS** 31; **M3** 501 **(bir şeyin) oyuncacı olmak** *mec.* İnsanlar veya kurumlar tarafından bir araç gibi kullanılmak: “*İlim ve hakikat, siyasetin oyuncacı olamaz.*” **M3** 97, 382

ozan *a.* Şair. **DK** 45, 157; **M3** 545, 551

ö, Ö

öbek *a.* Küme.

→ **öbek öbek**

öbek öbek *zf.* Yığın yığın; küme küme, toplu bir biçimde. “Balaban öbek öbek serpilmiş bir şan çiçeği Deli Kurt’a gösterdi.” **DK** 143

öbür *sf.* Öteki, diğer. **M3** 37

öç *a.* Kötü bir davranış veya sözü cezalandırmak için kötülükle karşılık verme isteği ve işi, intikam. **öç** (veya **öcünü**) **almak** (veya **çıkarmak**) Yapılan bir kötülüğün acısını kötülük yaparak çıkarmak, intikam almak. **DK** 260; **M3** 64

ödemek (-i) Bir alışveriş ilişkisinde, borcu alacaklıya vermek, tediye etmek. **DK** 55

ödemiş (-i) *mec.* Bir işin, bir görevin karşılığını vermek. **M3** 155, 180, 200, 251

ödlek *sf.* Korkak, tabansız, yüreksiz. **DK** 99; **M3** 421

öd *a.* Safra. **ödü kopmak** (veya **patlamak**) Çok korkmak. **M3** 268, 421

ödül *a.* Bir başarı karşılığında verilen armağan, mükâfat. **ödül almak** Herhangi bir başarı karşılığında armağana layık görülmek. **DK** 53³

öfke *a.* Engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap. **YS** 112; **DK** 8, 65, 81, 135, 145, 164; **M3** 475²

öfkelenmek (*nsz.*, -e) Öfkeli duruma düşmek, kızmak, hiddetlenmek. **DK** 59, 77, 80, 85, 103

öfkeli *sf.* **1.** Öfkelenmiş, kızgın, hiddetli. **DK** 80, 126, 171, 263; **2.** *zf.* Öfkelenmiş, kızgın, hiddetli bir biçimde. **DK** 223, 264

Ögedey *öz. a.* Cengiz Han'ın oğullarından biri ve mirasçısı. **M3** 163²

öğle *a.* Gün ortası, öğlen, öğle vakti. **DK** 7, 18, 94, 122

öğleyin *zf.* Öğle vakti. **DK** 62, 151

öğrenci *a.* Öğrenim görmek amacıyla ders alan kimse, okul çocuğu, talebe, şakirt. **DK** 53, 55; **M3** 13, 51, 53³, 54², 62, 63, 112, 158², 227⁴, 269, 270, 319, 321³, 334, 335², 336³, 337, 360², 361, 362⁴, 363, 380, 382, 388, 420², 440, 478, 484, 532, 539², 540², 552

öğrenebilmek (-i) Öğrenme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 139, 155, 161; **M3** 315

öğrenilmek (*nsz.*) Öğrenme işi yapılmak. **M3** 42, 189, 279

öğrenim *a.* Herhangi bir meslek, sanat veya iş için gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkların elde edilmesi amacıyla yapılan çalışma, tahsil. **M3** 18, 31, 108, 232, 270, 274, 362, 372, 532, 538, 545

öğrenimli *sf.* Öğrenim görmüş, okumuş, tahsilli. **M3** 483

öğrenme *a.* Öğrenmek işi. **DK** 168, 169; **M3** 99, 214, 270, 381

öğrenmek *nsz.* **1.** Yetenek, beceri kazanmak. **YS** 12; **DK** 40, 74, 136, 125; **M3** 185; **2.** *nsz.* Haber almak. **YS** 18; **DK** 35, 42, 61, 151, 160, 164; **3.** -i Bilgi edinmek. **DK** 24, 42⁴, 51, 61, 74, 93, 124², 133, 151², 165; **M3** 63, 74, 113, 123, 161, 170, 186, 223, 226, 269, 278, 291, 386, 398³, 428, 449, 481, 502, 503, 511, 530, 537, 540, 544

öğretebilmek (-i, -e) Öğretme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 111

öğreticilik *a.* Öğretici olma durumu, öğretiliş. **M3** 13

öğretilmek *(-e)* Öğretme işi yapılmak. **M3** 49, 80, 185, 186², 504

öğretim *a.* Belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi, tedris, tedrisat, talim. **M3** 267², 269³, 270², 271², 476, 547

öğretmek *(-i, -e)* Bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak. **DK** 24, 49², 50, 125, 165; **M3** 128, 143, 168, 209, 260, 268², 412, 497, 544²

öğretmen *a.* Mesleği bilgi öğretmek olan kimse, hoca, muallim, muallime. **DK** 51; **M3** 13, 19, 52, 62, 69, 89, 112², 124, 128³, 158¹⁰, 185³, 186², 187⁴, 188, 189², 190, 191⁴, 227², 267⁴, 268⁵, 269⁴, 270, 271, 276, 279, 303, 320, 321², 322, 334, 335⁴, 336⁶, 379⁴, 429², 434, 437, 449, 500², 526, 539, 540, 552, 555³, 556,

öğretmenli *sf.* Öğretmeni olan. “Okulsuz köylere tek öğretmenli okul açarak istatistik kabartmak yönüne gidilmemelidir.” **M3** 269, 270

öğretmenlik *a.* Öğretmenin görevi. **M3** 187, 279, 335, 496, 555

öğüt *a.* Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz, nasihat. **DK** 55, 61 **öğüt vermek** Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için yol göstermek, nasihat etmek. **DK** 55; **M3** 159, 260, 394, 461, 545

öğütlemek *(-i, -e)* Birine bir şeyi yapmasını veya yapmamasını söylemek, nasihat etmek. **M3** 503

ökse *a.* *Rum.* Ökse otu saplarından veya çobanpüskülü kabuklarından çıkarılan yapışkan macun. **YS** 95

öksüz *sf. mec.* Kimsesiz. **YS** 38, 65, 89; **DK** 45, 50, 55, 69 **öksüz kalmak** Anası veya hem anası hem babası ölmüş olmak. **YS** 46, 64; **DK** 99

Öktem *öz. a. bk.* İmran Öktem. **M3** 475, 476

öküz *a.* Çift sürmekte, kağrı çekmekte kullanılan, etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır. **DK** 5, 7³, 8², 9, 10; **M3** 260, 504

ölçü *a.* **1.** Bir niceliği, o nicelik için kabul edilmiş birimlerden birine göre oranlayarak değerlendirme, mizan. **DK** 43; **M3** 66, 80, 98, 286; **2. mec.** Değer, itibar. **M3** 207, 280, 312, 403, 460 **ölçüyü kaçırmak** Yiyip içmekte veya davranışlarda aşın gitmek. **M3** 445

ölçülebilme *(nsz)* Ölçülme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 110, 250

ölçülmek *(nsz, -le)* Ölçme işine konu olmak. **M3** 125, 444, 526

ölçülü *zf. mec.* İlımlı. **DK** 93 **ölçülü olmak** Dikkatli, hassas, düşünceli olmak. **M3** 383

ölçüsüz *zf.* Nereye varacağı düşünülmezsizin, yerli yersiz. **M3** 154

ölçüşebilme *(nsz, -le)* Ölçüşme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 528

ölçüştürme *a.* Ölçüştürmek işi. **M3** 235, 515

ölçüştürmek *(-i)* Ölçüşme işini yaptırmak. **M3** 478, 550

ölçüştürülebilme *(nsz, -le)* Ölçüştürme ihtimali veya imkânı bulunmak. “*Hele Müslüman adları arasında Yahudilerden Araplara geçen Musa, İsa, Süleyman, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Harun, Davud gibi adlar bizim Türkçe adlarımızla ölçüştürülebilir mi?*” **M3** 470

ölçüştürülme *a.* Ölçüştürülmek işi. “*Mademki keramet sahibiydi, kendisinden iki asır sonra gelecek olan Nevâyi'nin “Muhâkemetü'l Lugateyn” (İki dilin ölçüştürülmesi) adlı eser yazacağını, bu eserde Türkçe'nin Farsçaya üstünlüğünü*

ispat edeceğini bilirdi.” **M3** 317, 445

öldürebilmek (-i) Öldürme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 142; **M3** 43

öldürme *a.* Öldürmek işi. **DK** 135; **M3** 231, 321, 510

öldürmek (-i) **1.** Bir canlının hayatına son vermek. **YS** 10, 23; **DK** 26², 59, 111, 112, 125, 128, 134, 135, 136, 141, 142², 144, 152, 154², 157, 163, 206, 289, 472; **M3** 208, 325, 326, 334, 370, 476, 522, 533; **2.** *mec.* Etkisini ve gücünü azaltmak. **YS** 122; **M3** 239, 351, 472

öldürücü *sf.* **1.** Öldüren, ölüme sebep olan, ölüme yol açan. **DK** 28; **2.** *mec.* Bayılıcı. **DK** 118, 155; **M3** 412

öldürülme *a.* Öldürülme işi. **DK** 15; **M3** 223, 236, 466, 469²

öldürülmek (*nsz.*) Öldürme işine konu olmak. **YS** 55; **M3** 31, 121, 231², 264, 319, 367

ölebilmek (*nsz.*) Ölme ihtimali bulunmak. **M3** 11, 126, 182, 228

ölme *a.* Ölmek durumu, fevt, kabız, uful. **YS** 78; **DK** 157; **M3** 29, 101, 145, 514, 536

ölmek (*nsz.*) **1.** Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek. **YS** 9, 10², 17, 22, 30, 34, 40, 41², 42, 45, 53, 55², 73, 74², 78, 86, 93, 96, 122, 123, **DK** 11, 15, 17, 20, 22, 23², 27, 30², 32, 33, 34, 35, 43, 46, 47, 68, 72, 125, 54, 92, 109, 111², 114⁴, 120², 121, 125, 141², 152, 153, 155, 156, 160, 163², 164⁴, 165, 174, 196²; **M3** 22, 28, 30, 47, 74, 79, 94, 101, 114², 115, 118², 153, 155, 162³, 168, 170, 199, 213, 214, 223, 225, 231³, 239, 240, 252, 264, 280², 359, 367, 381, 416², 434, 466, 470, 477, 488, 489, 490, 492, 501, 502²; **2.** *mec.* Değerini, geçerliğini, gücünü yitirmek, kullanılmamak. **YS** 71, 80, 116; **M3** 126, 168 **ölürken yaşamak** Yaşamaktan tat almak ve ölürken dahi huzurlu olmak. “Ölürken yaşadım,

yaşarken öldüm/ Ve sustum, sükûtu besteler gibi.” **YS** 62

ölmez *sf.* Ölümsüz, kalıcı olan. **M3** 236, 410, 444

ölmezlik *a.* Ölmez olma durumu, ölümsüzlük. **YS** 49; **M3** 101

ölmüş *sf.* Ölen, ölü olan. **DK** 33, 36, 168, 194

ölü *a.* Ölmüş insan, müteveffa, mevta. **YS** 9, 28², 107; **DK** 22, 29, 43³, 45, 157, 168, 177, 180; **M3** 207, 232², 289, 359, 463, 475, 489², 492, 539; **2.** *sf.* Hayatı sona ermiş olan, artık yaşamıyor olan, morto, **diri** karşıtı. **M3** 492; **3.** *sf. mec.* Güçsüz. **YS** 17, 25, 40, 116

ölüm *a.* Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat. **YS** 19, 22, 29, 35, 36², 40, 41², 42², 49², 53, 55³, 72, 76, 95, 107³, 117, 119, 122, 125, 130, 135; **DK** 31³, 32, 35², 37, 47³, 48, 68, 72, 90, 93, 103, 111, 128, 142, 147; **M3** 12, 101, 114⁶, 115, 125, 137, 183, 206, 213², 214, 216, 245, 252, 259, 264, 283, 286, 322, 433², 436², 437, 466³, 469², 476², 485, 486², 489, 493², 494, 510, 514² **ölümü kucaklamak** Ölümü göze almak. “O batırlar ki basıp bağra kucaklar ölümü/ Özgelerden sakınıp kendine saklar ölümü.” **YS** 42 **ölüme gitmek** Ölüme koşmak. “En tehlikeli maceraya atılırken, ölüme giderken veya veda ederken bile birkaç satır...” **DK** 17

→ **ölüm dirim**

ölüm dirim *sf. mec.* Hayati önemi olan. **YS** 32; **DK** 7, 19, 30, 117; **M3** 43, 466

ölüm meleği *öz. a.* Azrail. “Bildğin neyse unut, Tanrı'ya kavuştun tut, Bir gün ölüm meleği seni yere serince...” **YS** 107

ölüm uykusu *a. mec.* Olaylar karşısında ölene kadar tepki göstermemek. “Sensiz geçerek rûhu karartan koca bir yıl/ Hissiz ve

hayatsız bir ölüm uykusu oldu.” **YS** 117

ölümcül *sf.* Ölümle sona erme ihtimali olan veya ölümle sona eren. **M3** 41, 232, 536

ölümsüz *sf.* Hiç unutulmayacak, daima anılacak olan, ebedî. **YS** 41; **M3** 39², 304

ölmek *nsz.* Ölme işi yapılmak. **YS** 52; **M3** 11

Ömer *öz. a. bk.* **Halife Ömer.** **M3** 150, 466, 470, 491⁴

ömrünce *zf.* Ömrü boyunca, yaşadığı süre içinde. **YS** 74, 79; **M3** 70

ömür *a. Ar.* Yaşam. **YS** 51, 52, 61, 62, 85, 86, 117, 120, 122, 126; **DK** 5, 7, 43, 48, 59, 70, 82, 96, 97, 99; **M3** 143, 291, 318, 430, 434², 500, 551 **ömre bedel** Bir ömre degecek kadar iyi, güzel, değerli olan. **YS** 125

ömürlü *sf.* Uzun süreli. **M3** 98, 106, 112, 499

ön *a. 1.* Bir şeyin esas tutulan yüzü, **arka** karşıtı. **YS** 12; **DK** 5, 9², 19, 28, 33², 34², 37, 38, 44, 48, 60, 63, 67, 71, 87, 88, 94, 96, 97, 98, 107, 123, 127, 128, 129, 134, 142, 158, 162², 171, 175, 232; **M3** 12, 17, 55, 103, 128, 189, 222², 255, 302, 310, 386, 467, 477, 530, 534, 543, 544; *2. a.* Civar, yöre: **YS** 32; *3.* Yakın gelecek zaman. **M3** 16, 250, 523, 534 öne düşmek Kılavuzluk etmek. **YS** 67 **ön plana almak** Diğerlerinden daha iyi olmasından dolayı dikkat çekmek, öne düşmek, öne çıkmak. “Özellikle Rus edebiyatını ön plana alır.” **M3** 321 **öne atılmak** İleri sürülmek. “Geçmiş haklara dayanılarak davaların öne atıldığı, hesapların görüldüğü günlerdeyiz.” **M3** 12 **öne sürmek** İleri sürmek. **M3** 116², 381, 394, 418, 436, 491, 503, 539 **önüne geçmek** Önlemek. **M3** 17, 55, 189², 190, 360 **önüne gelen** Olur olmaz (kimse). **M3** 13, 545 **önüne katmak** Önden yürütüp kendisi ardı sıra gitmek. **M3** 310

→ **Ön Asya, ön bilgi, önsezi, ön söz**

Ön Asya *öz. a.* Asya kıtasının en batısında Karadeniz, Akdeniz ve Ege denizi arasında belli bir alanı kaplayan dağlık bir yarımada, Küçük Asya. “...Doğu Avrupa’daki geniş bölgede bir, Önasya’da da diğer bir devlet olarak başlıca iki devlet kurmuş olduğunu, şimdiye kadar devlet diye bilinen isimlerin hanedan adı olduğunu ilk defa ben yazmışumdır.” **M3** 63

ön bilgi *a.* Herhangi bir konuda derinlemesine bir araştırma yapmadan sağlanan birtakım bilgi. **M3** 269

önce *zf.* İlk olarak, başlangıçta, sonra karşıtı. **YS** 33, 34; **DK** 8², 11, 18, 21, 25, 33², 34, 52, 55, 60, 63, 68, 73, 84, 88², 89, 94, 99, 104, 106, 109, 111, 112, 113, 119, 121, 122, 125, 128, 129², 135, 138, 139, 143, 152, 157, 164, 167, 169, 171, 173, 174², 177⁴, 179, 180, 181; **M3** 13², 23, 29², 30², 31, 34, 37, 41, 58, 59, 60, 73, 75, 78, 84, 87³, 96², 99, 107, 108, 118, 120, 123, 126, 133, 136, 140², 146, 154, 156², 158, 162, 167, 179, 188, 213³, 214, 229, 231, 243, 255, 270, 271, 273, 275, 281, 286, 309, 328, 330, 334, 335, 336, 340, 364, 367, 369, 381, 407, 410, 411, 413, 415, 417, 428², 429, 446, 448, 465, 466, 470, 471, 481, 483, 487, 497², 499, 501², 504, 516, 523, 524, 528, 533, 539, 555

önceden *zf.* Başlarken, başlangıçta, daha önce, evvelce. **YS** 112; **M3** 62, 212

önceki *sf.* Önce olan, evvelki, mukaddem, sabık. **DK** 7, 44², 127, 133; **M3** 79², 114, 150, 162, 163, 207, 223, 264, 286, 311, 366, 463, 470, 483, 487, 505, 506

öncelikle *zf.* Öne alınarak, daha önce olarak. **M3** 387

öncü *sf.* Önden gelen, önde olan, artçı karşıtı. **M3** 457; *2. a.* Bir sanat ve düşünce akımını, çağına göre yeni bir görüşü başlatan kimse veya e- ser, müjdecî,

avangart. **M3** 222, 334, 345

öncülük *a.* Öncü olma durumu. **M3** 203
(bir şeyin) öncülüğünü yaptırmak Bir işin başlamasına önyak olmak. “Görülüyor ki Kürt Said, zavallı Kürtlere eski Asur ve İran ordularının hayali öncülüğünü yaptıracak kadar koyu bir Kürt milliyetçisidir.” **M3** 457

önder *a.* Gücü, ünü ve toplumsal yeri dolayısıyla, belli zaman ve durumlar içinde, ilişkili bulunduğu küme veya toplumun tutum, davranış ve etkinliklerini değiştirip yönetme yeteneğini gösteren kimse, lider, şef, alemdar. **M3** 86, 227, 416², 467 **(bir şeyin) önderi olmak** Bir işin başlamasına önyak olmak. “Bunca hamlelere, 40 yıl öncesine göre çok ileri gitmiş olmasına, 1927’de % 8.2 olan okuryazarların 1960’ta % 40’a çıkmasına rağmen, milliyetimizin dertten kurtulamayışının bir sebebi de, fikir önderi olmak iddiasında bulunanların durumlarındaki bu gelişmelerdir.” **M3** 415 **önderlik etmek** (veya **yapmak**) Bir işin başlamasına önyak olmak. “Yıllardan beri açlar ve mahpusların yeri olan Moskofistan, dünyaya önderlik edecek ve insanlığı edebî mutluluğa kavuşturacak!..” **M3** 302, 416

önem *a.* Bir şeyin nitelik veya nicelik bakımından değeri olma durumu, ehemmiyet. **M3** 158, 161, 225, 515

önemli *sf.* Önemi olan, mühim, ehemmiyetli. **M3** 157, 225, 226, 336², 380, 382

önemsiz *sf.* önemi olmayan, ehemmiyetsiz. **M3** 419

önleme *a.* Önlemek işi. **M3** 31, 557, 548

önlemek *(-i)* Bir şeyin olmasına veya yapılmasına engel olmak. **DK** 14, 16; **M3** 19, 128, 277², 328, 355, 372, 543, 545, 547², 548, 555

önlenebilmek *(-i)* Önlenme imkânı veya olasılığı bulunmak. “Hele küçük çocuklara hitap eden dergilerin zararlı

telkinleri ancak kanunun sert tedbirleriyle önlenebilir.” **M3** 128, 318

önlenme *a.* Önlenmek işi. **M3** 352

önleyebilmek *(-i)* Önleme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 244, 303, 455

önsezi *a.* Hiçbir belirti yokken bir şeyin olacağını sezme, içe doğma, hissikablelvuku, basiret, altıncı duyu veya his. **DK** 15

ön söz (*doğ.*) **önsöz** *a.* Kitapların giriş kısmına konulan, o eserin konusunu, amacını, işleniş biçimini anlatan yazı, sunuş, söz başı, ön deyi, mukaddime. **M3** 46, 63

öpmek *(-i, -den)* Sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye veya birine değdirmek. **DK** 12², 33, 36, 38⁴, 162, 167; **M3** 235, 534 **öpüp başına koymak** Bir nimeti veya kutsal sayılan bir varlığı saygıyla el üstünde tutmak, yüksekte tutmak. **DK** 12

öpüş *a.* Öpücük. **YS** 113

öpüşmek (*nsz, -le*) Birbirini öpmek. **YS** 98; **DK** 75

örf *a.* Ar. Yasalarla belirlenmeyen, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek. **M3** 98, 99, 159, 277², 407, 498

örgü *a.* Örülmüş saç bölüğü, belik. **YS** 37

→ **örgü örgü**

örgü örgü *zf.* Örgülü şekilde. “Türkmen kızları saçlarını örgü örgü edip bırakırlardı.” **DK** 116

örmek *(-i)* İplik, yün, tel, saz vb.ni birbirine dolayarak veya geçirerek işlemek veya tezgâhta dokumak. **DK** 99; **2. mec.** Müzik, edebiyat vb.nde bir özelliği oluşturmak, ortaya koymak. **M3** 179

örnek *a. 1.* Benzeri yapılacak olan,

benzetilmek istenen şey, model. **DK** 15, 39; **M3** 132, 167, 404; **2.** Bir düşünceyi, kuralı, gözlemi veya savı desteklemek ve açıklamak amacıyla ileri sürülen söz, yapılan davranış, misal. **M3** 30², 32, 58, 59, 80, 85, 98, 113, 126, 134, 155, 157, 158, 163, 168², 174, 183, 184, 189, 201, 211, 212, 226, 247², 253, 264, 265, 290, 317, 320, 321², 333,346, 352, 359, 363, 373, 375, 417, 429, 460, 483, 497, 504, 509, 535, 537, 546, 550 (**bir şeyin**) **örneği olmak** Belirgin özellikleriyle yansıtmak, sembolü olmak. “*bizim büyük birer fedakârlık örneği olan şehit ağalarımızı unutuyor...*” **M3** 167, 222, 461 **örnek almak** bir kimseye huy ve davranışta uymak, birini ölçü olarak benimsemek. **M3** 416 **örnek etmek** (veya **yapmak**) Bir kimseye huy ve davranışta uymak, birini ölçü olarak benimsemek. “*Millet ve Vatan yolunda can verenlere ve onların yadigarlarına bu milletin tarihte olduğu gibi en kutlu insanları olarak bakacak ve onları fedakârlıkta kendimize, örnek edeceğiz.*” **M3** 168, 241, 253 **örnek olmak** Davranış yönünden başkasının kendisine benzemesi yolunda etkili olmak. **M3** 168, 189, 305, 341 **örnek vermek** Bir konuyu daha ayrıntılı bir biçimde anlatabilmek için örneklendirmek. **M3** 211, 264, 322, 376, 385, 419, 539

örtbas *a.* "Bir durumun, bir olayın duyulmamasını, yayılmamasını sağlayan önlemler almak" anlamındaki **örtbas etmek** ve "Bir durum, bir olay duyulmamak, yayılmamak" anlamındaki **örtbas olmak** deyimlerinde geçer. **M3** 505

örtebilmek (-i) Örtme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 184

örtmek (-i) **1.** Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak. **YS** 16, **DK** 17, 25, 125, 127; **M3** 418; **2.** Kapamak. **DK** 111; **3. mec.** Kötü bir durumu belli etmemek, gizlemek, saklamak. **M3** 323

örtü *a.* Örtmek için kullanılan şey, vualet.

DK 7, 25

örtülmek (*nsz*) Örtme işine konu olmak. **DK** 180; **M3** 493

örtülü *sf.* **1.** Örtüsü olan. **DK** 5, 46; **2. mec.** Açıklama yapmadan, belli belirsiz bir biçimde, müphem. **M3** 380, 458

örülmek *nsz.* Örme işi yapılmak. **YS** 122

örülü *sf.* Örülmüş olan. **M3** 179

örümcek *a. hay. b.* örümcekler takımından, ince bir ağ örerek küçük böcekleri avlayan eklemli bir hayvan (*Aranea*).

→ **örümcek kafalı**

örümcek kafalı *sf. mec.* Eskiye saplanıp yeniliklere düşman olan, eskiye bağlanıp kalmış olan, geri düşünceli (kimse). **M3** 387

öte *a.* **1.** Konuşanın temel olarak aldığı bir şeyden daha uzak olan yer veya şey, mavera. **YS** 15, 71, 125; **DK** 55, 88, 178; **M3** 37, 79, 312, 348, 445, 474, 494; **2.** Bir şeyin arkadan gelen bölümü. **YS** 40; **DK** 20; **3. sf.** Daha fazla, çok. **M3** 545

→ **öte âlem, öte yandan, öteden**

beri

öte âlem *a.* Ahiret, öteki dünya. “*Onlara korkunç cehennem azapları gösterecek ve dünyada doğrulukla yaşayanlara da öte alemde köşkler, Kevserler, yiyecekler, güzel huri kızları vaat edecekti.*” **M3** 500

öte yandan *zf.* Diğer taraftan, başka bir yönden, karşılık olarak. **M3** 217

öteden beri *zf.* Geçmişten bugüne kadar, başlangıçtan beri. **M3** 42, 68

öteki *zm.* Diğeri, öbürü. **DK** 8, 19, 21², 22, 24, 26, 28², 32², 35, 45, 49, 52, 66, 69, 74², 93, 100, 109, 124, 127, 160, 161, 166, 173, 182; **M3** 29, 30, 40, 51, 54, 58, 103², 114, 122, 134, 140, 141, 145, 209, 215,

265, 309, 316, 328, 333, 348, 394, 404², 418, 427, 438, 460, 478, 484, 501, 503

ötmek (nsz) **1.** Kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak. **YS** 58, 115; **2.** Herhangi bir nesne sürekli ses çıkarmak. **DK** 63; **3.** *argo* Gizli bir şeyi söylemek. **M3** 348

Ötüken öz. a. Hüseyin Nihal Atsız'ın 1964 - 1975'te 143 sayı olarak çıkardığı aylık dergi. "*Harbiyeliler Ötüken okuduğu için Türkiye felâketli uçuruma sürüklenecek...*" **M3** 52, 53³, 54⁵, 286, 385, 387, 395, 423, 493

→ **Ötüken Yış**

Ötüken Yış öz. a. Ötüken Ormanı. "*Ötüken-Yış durak olsun da bize Yürüsün ordular ordan denize.*" **YS** 39

ötürü zf. Bir şeyden dolayı, bir şey yüzünden, dolayı, naşi. **DK** 24; **M3** 213, 214

ötüşmek (nsz, -le) Birlikte veya karşılıklı ötmek. **YS** 116

övmek (-i) Birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek, sena etmek, yermek karşıtı. **DK** 124; **M3** 203, 321, 394², 335, 344

övülmek (nsz) Övme işine konu olmak. **M3** 75, 552

öväünç a. Övünme, kıvanç, iftihar. **M3** 206, 452, 503

öväünme a. Övünmek işi, kıvanç, iftihar. **DK** 21; **M3** 161, 424, 425³

öväünmek (doğ.) **öğünmek** (-le) Bir niteliği sebebiyle kendini yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek, iftihar etmek. **YS** 41, 46; **M3** 12, 154, 185, 240, 269, 298, 347⁴, 425, 451, 495, 534, 551

öväünülmek (nsz) Övünme işine konu

olmak. "*İnsanın henüz insanla hayvan ortası bir yaratık olduğu zaman hiç de öväünülecek bir çağ değildir.*" **M3** 205

öyle zf. **1.** O denli, o kadar, o derece. **YS** 15², 17, 31, 33, 34, 41, 42, 107, 111, 127, **DK** 12, 14, 20, 32, 33, 42², 43, 52⁴, 53, 56, 60, 62, 64, 71², 72, 74, 71, 72, 73, 85, 103, 104, 108, 112, 117, 121, 125, 134, 136, 144², 145, 154, 165, 177, 178, 185, 187, 189, 192, 200, 207, 208, 219, 229, 231, 254, 255, 263; **M3** 55, 104, 111, 144, 212², 218, 245, 352, 365, 416², 428, 505, 531; **2.** sf. Onun gibi olan, ona benzer. **DK** 15, 20³, 32², 33, 42², 43, 51², 52², 60, 62, 64, 73, 74, 101, 103, 107, 108², 109, 119, 141, 144³, 145, 154, 170², 173, 178, 195, 216, 218, 243, 252; **M3** 35, 143, 185², 229, 257, 299, 327, 352, 430², 471, 475, 519, 525, 529, 535

→ **öyle ki**

öyle ki bağ. aralarında aykırılık bulunan cümleleri bağlamaya yarayan bir söz, ama, fakat, lakin, gelgelelim, bununla birlikte, ne var ki. "*Rum köyünden üç çocukla kavga ederken nasıl nesne olduğunu görmüştü. Öyle ki, içlerinden biri ve en irisi tokadı yiyip devrilince öteki ikisi tabana kuvvet kaçmış,*" **DK** 24

öylece zf. O biçimde, tam öyle. **YS** 135; **DK** 36, 52, 117, 118, 163; **M3** 17, 158, 205, 211, 368, 537,

öylesine zf. Aşırı bir biçimde, fazla, o kadar çok, o derece. **DK** 106

öyleyse zf. o hâlde. **YS** 123; **DK** 99, 100, 111, 114, 147, 154; **M3** 537

öz (I) sf. Kan bağı ile bağlı olan, üvey olmayan. **YS** 22, **DK** 23², 43

öz (II) zm. **1.** Kendi, zat. **YS** 30; **DK** 62; **2.** a. fel. Bir kimsenin benliği, kendi manevi varlığı, iç, nefis, derun, **varoluş** karşıtı. **YS** 107, **DK** 15, 98; **3.** mec. Bir şeyin temel ögesi, künh, zübde. **M3** 111, 140, 143, 226, 498, 537, 551

Özbek *öz. a.* Özbekistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse. **M3** 36, 121, 398, 454²

özel *sf.* Yalnız bir kişiye, bir şeye ait veya ilişkin olan, özel. **M3** 35, 60, 128, 370, 380, 390, 395, 426, 502, 550

özellik *a.* Bir şeyin benzerlerinden veya başka şeylerden ayrılmasını sağlayan nitelik, hususiyet, hasiyet, hassa, mahsusluk, spesiyalite. **M3** 17, 30, 158, 201, 373, 418, 419², 466

özellikle *zf.* Özel olarak, her şeyden önce, başta, hele, bilhassa, hassaten, hususuyla, bhusus, mahsus, mahsusen. **M3** 74, 319, 321, 351, 408, 544

özerk *sf.* Bir üst organa bağlı olmakla beraber ayrı bir yasayla kendini yönetme yetkisi olan (kuruluş, devlet vb.), muhtar, otonom. **M3** 363

özerklik *a.* Bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı, muhtariyet, otonomi, otonomluk. **M3** 363², 368², 370²

özet *a.* Bir yazı veya sözün anlamını daha kısa ve özlü biçimde veren yazı veya söz, hülasa, fezleke, ekspoze. **M3** 537 **özet olarak** *zf.* Kısaca. "Sözlerimi bitirirken Ordinaryüse özet olarak şunları hatırlatırım." **M3** 413

özetlemek *(-i)* Bir yazı, konu, söz veya filmin içeriğini daha az sözle anlatmak, özünü vermek, kısaltmak, hülasa etmek. **M3** 427, 557

özge *sf.* Başka. **YS** 42

özgürlük *a.* Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti. **M3** 51², 52², 383⁴, 524, 527, 534², 544, 545

özlem *a.* Bir kimseyi veya bir şeyi görme, kavuşma isteği, hasret, tahassür. **YS** 41; **M3** 51, 53², 232, 554

özlemek *(-i)* Bir kimseyi veya bir şeyi görmeyi, kavuşmayı istemek, göreceği gelmek. **YS** 69, 74, 125; **DK** 164; **M3** 92

özleyiş *a.* Özleme işi. **YS** 69, 135; **DK** 143

özlü *sf.* Özü olan, öz bölümü çokça olan. **DK** 102; **M3** 451

Öztuna *öz. a. bk.* Yılmaz Öztuna. **M3** 63²

özür *a.* Bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret. **M3** 410 **özür dilemek** Özrünü ileri sürerek bir işi yapmayı istememek, bir işten bağışlanmasını istemek. **M3** 491

p, P

paçavra *a. Rum. mec.* Değersiz ve iğrenç şey veya kimse. **M3** 159, 387 **paçavra gibi** Değersiz (kimse veya şey). **M3** 235

padişah (*doğ.*) **pâdişâh** *a. Far. tar.* Osmanlı Devleti'nde devlet başkanına verilen unvan, hükümdar, sultan. **YS** 28; **DK** 15, 23, 29, 32, 50, 59², 60³, 62, 68², 71, 90, 133, 135, 156; **M3** 99, 163, 287, 288, 409², 414, 472, 481, 509², 510, 530

padişahlık *a.* Padişah olma durumu, hükümdarlık, sultanlık. **DK** 68

paha *a. Far.* Değer, fiyat, eder. (**herhangi bir şey**) **pahasına** Karşılığında, uğruna. **M3** 229, 250, 277, 346, 352, 382

Pakistan *öz. a.* Güney Asya'da bir İslam ülkesi. "...Almanya'daki esir Türkleri de bünyesinde toplamak üzere Türkiye ve Pakistan'daki Türkleri bir araya getirecek bir federasyon fikri el altından yayılıyor..." **M3** 61, 62³, 84, 86², 247, 386, 467, 530, 546², 548

Pakistanlı *öz. a.* Pakistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 62, 419³

pala *a. İt.* Kavisli, kısa, uç bölümü geniş, kabzasına doğru daralan bir tür kılıç. **DK** 27², 28⁴

palavra *a. İsp. argo* Herhangi bir konuda gerçeğe aykırı, uydurma söz veya haber. **YS** 78; **M3** 142

panayır *a. Rum.* Belli zamanlarda ve genellikle küçük yerleşim birimlerinde kurulan, sergi niteliğini de taşıyan büyük pazar. **M3** 258, 261²

panteon *a. Fr. esk.* Yunan ve Romalıların en büyük tapınaklarına verdikleri ad. **M3** 552

pantolon *a. Fr.* Belden başlayan ve genellikle paçaları ayak bileklerine kadar inen giyecek. **M3** 319

panzehir *a. Far.* Zehrin etkisini ortadan kaldırabilme özelliği olan madde, antidot. **M3** 345

papaz *a. Rum.* Hristiyan din adamı, peder. **M3** 174, 277

para *a. 1. Far.* Kazanç. **YS** 51; **DK** 55, 82⁴; **M3** 16, 69, 91, 113, 159, 187, 190, 203², 237, 246, 250², 261, 276, 352, 383, 503, 504², 510, 533, 543, 545; **2. ekon.** Devletçe bastırılan, üzerinde değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit. **DK** 33, 86, 88², 89, 90, 91, 93; **M3** 256, 289, 325, 336, 363, 473

paralel *sf. Fr. mec.* Aynı zaman içinde gelişen veya aynı özellikleri gösteren (olay, düşünce vb.). **M3** 416

paralı *sf.* Para karşılığında sağlanan, bedava olmayan. **M3** 213

paramparça *sf.* Pek çok parçaya ayrılmış, parça parça olmuş. **paramparça etmek** Pek çok parçaya ayırmak, parça parça ayırmak. **YS** 11

parasız *zf.* Para verilmeksizin, bedavadan, bedava. **M3** 154

paraşütçü *a.* Paraşütle atlayarak yere inen kimse. **M3** 203

paravana *a. İt.* Paravan. **M3** 51

parça *a. Far.* Bir bütünden ayrılan, ayrı sayılan veya ortak olan şey. **YS** 122; **DK** 28, 37, 129; **M3** 37, 40, 60, 86, 87, 103, 137, 146², 187², 207³, 210, 216, 232, 234, 250, 252, 264, 321³, 340², 387, 396, 404, 421², 439, 462, 491, 502², 504, 507, 508

parçalama *a.* Parçalamak işi. **M3** 390, 410, 414

parçalamak (*-i*) *mec.* Birliği bozmak amacıyla bölmek. **YS** 53; **M3** 236², 367,

387, 389, 422, 438, 461, 476, 548, 556

parçalanma *a.* Parçalanmak işi. **M3** 556

parçalanmak **1.** (*nsz*) Parçalara ayırmak, bütünlüğünü bozmak, parça parça etmek. **M3** 413; **2.** Parçalama işine konu olmak, parçalara ayrılmak, paralanmak. **DK** 132, 173; **M3** 328, 367, 410², 466

Paris *öz. a.* Fransa. "Vicdanını 'Paris'e, Moskova'ya satanlar/ Küfür diye bakarlar senin dualarına." **YS** 76

parlak *sf.* **1.** Parlayan, ışıldayan. **DK** 42, 44, 101, 114, 157; **2. mec.** Göze çarpacak kadar başarılı. **M3** 35, 135, 190, 230, 260, 283, 286, 434, 438, 457, 548, 550

parlaklık *a. mec.* İlgi ve dikkat çekici olma durumu. **M3** 101², 260

parlama *a.* Parlamak işi. **M3** 114

parlamak (*nsz*) **1.** Güçlü bir ışık çıkarmak, ışık saçmak. **YS** 49²; **DK** 8², 45, 84, 172, 173²; **M3** 310; **2. mec.** Ortaya çıkmak. **YS** 10; **M3** 30, 94, 252

parlamento (*doğ.*) **parlâmento** *a. İt.* Başlıca görevi yasama, devlet bütçesini çıkarma, hükûmeti denetleme olan ve üyeleri halkoyu ile belirli bir süre için seçilen meclis veya meclisler, yasama kurulu, yasama meclisi, yasama organı. **M3** 353², 357²

parlatılmak (*nsz*) Parlatma işi yapılmak. "İlkokuldan lisenin sonuna kadar Türk grameri ve tarihi ciddi şekilde okutularak anadilini ve tarihini bilmez cahiller yerine millî kültürle parlatılmış gençler yetiştirilmelidir." **M3** 270

parlatma *a.* Parlatmak işi. **M3** 334

parlatmak (*nsz*) *argo* Güzel, etkili, alışılmamış söz söylemek. **DK** 27

parmak *a. anat.* **1.** İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak,

uzunca organların her biri. **DK** 121; **2. mec.** Bir işe karışmış olma ilgisi. **M3** 250, 476 **parmak ısırttırmak** Herhangi bir davranışıyla şaşkınlık içinde bıraktırmak, şaşırttırmak. "Ondan sonra da herkese *parmak ısırttıran büyük inkılâplarımız başladı.*" **M3** 250

parola *a. İt.* Gizlilik ortamında insanların birbirini tanımalarını ve anlaşmalarını sağlayan işaret. **DK** 82

pars *a. Far. hay. b.* Kedigillerden, genellikle Asya ve Afrika'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, postu benekli, bazen de düz siyah, çevik, yırtıcı, etçil, memeli hayvan, leopar, panter, pelenk (*Panthera pardus*). **YS** 41; **DK** 74; **M3** 469

parti *a. Far.* Ortak düşünce ve görüşteki kişilerin oluşturdukları siyasal topluluk, fırka. **M3** 19, 24, 26, 27, 28¹², 52, 58, 62, 73, 74³, 118⁷, 212, 233, 234³, 273, 299, 301², 306, 309, 310², 311, 326, 334, 343², 345⁴, 346, 369², 370², 373, 381², 410, 439, 455, 468, 475², 478⁴, 490⁵, 516, 527, 531², 556²

partisiz *sf.* Partisi olmayan. **M3** 28

partizanca *zf.* Partizana yakışır bir biçimde. **M3** 476, 478, 521, 555

partizanlık *a.* Partizan olma durumu veya partizanca davranma. **M3** 18, 455

pasif *sf. Fr. fel.* Edilgin. **M3** 244, 245

paslanmak (*nsz*) *mec.* İşsizlikten, tembellikten, hareketsizlikten canlılığını yitirmek, uyuşup kalmak. **YS** 28

pash *sf. mec.* Huzursuz, sıkıntılı, üzgün, kararsız. **YS** 103

Pasteur *öz. a.* Kuduz aşısını bulan Fransız mikro"log ve kimyager (1822 - 1895). "Herhalde Lenin'in cennete girmesi için Tanrıya ricada bulunmayacaktır ama Pasteur veya Koch'la Hasan Bağcı arasında tercih

yapmak durumuna düşerse ilk iki gavuru seçeceği muhakkaktır.” **M3** 498

paşa *a. ask.* **1.** Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan. **YS** 11; **DK** 14, 89; **2.** *ask.* Cumhuriyet döneminde general. **YS** 33; **M3** 142, 155, 275

Patan *öz. a.* Tayland’ın güneyinde bir bölge ve yönetim birimi. “Zayıf ve geri Afganistan, kuvvetli komşusu Pakistan’da bulunan Patan’lara gözlerini dikmiştir.” **M3** 247

patent *a. Fr.* Buluş belgesi. **M3** 486

patlamak (*nsz*) **1.** Nesnelere, iç basıncın etkisiyle ve çoğunlukla büyük ses çıkararak dağılmak, infilak etmek. **M3** 253; **2.** Tokat atmak. “Çok geçmeden silme tokat Çakır’ın yüzünde patlamış, gözünün kamaşması geçtiği zaman kendisini yerde bulmuştu.” **DK** 25

patlama *a.* Patlamak işi. **M3** 306

patlatmak (-i) Patlama işine yol açmak. **M3** 31, 258

patron *a. Fr.* Bir ticaret veya sanayi kurumunun sahibi, başı, işvereni. **M3** 354

pây *a. Far.* Ayak. **pâyında tûrâb etmek** Bir kimseye kul gibi bağlanıp onun her türlü kahrını çekmek. “Şevkinle serâb ettin, aşkınla harâb ettin, Pâyında tûrâb ettin, ay yüzü güzel konçuy.” **YS** 119

paydos *a. Rum.* İş veya çalışmayı geçici olarak bırakma. **paydos demek** Yapılagelen bir işten vazgeçmek. “Bir de üniversite özerkliği bahanesiyle üniversiteler içinde her türlü anarşi ve ihanet hareketlerinin yapılmasına göz yuman zihniyete artık paydos denmelidir.” **M3** 370

paye (*doğ.*) **pâye** *a. Far. esk.* Rütbe. **M3** 416; **2.** Derece, aşama. **M3** 265, 289³, 452
paye vermek Değer, önem vermek. **M3**

21

paylaşmak (-i) Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek. **YS** 84; **DK** 113

paylaşma *a.* Paylaşmak işi. **M3** 42

pazar *a. Far.* Satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer. **M3** 258

pazarcı *a.* Değişik günlerde kurulan pazarlarda mal satan kimse. **M3** 494

pazarlık *a.* Bir alışverişte tarafların kendileri için en elverişli fiyatı karşısındakine kabul ettirmek amacıyla yaptıkları görüşme. **pazarlığa girişmek** Pazarlık yapmaya başlamak. **DK** 172; **M3** 241

peçe *a. İt. esk.* Kadınların sokakta yüzlerine örttüğü ince siyah örtü, nikap. **DK** 108, 109², 111², 118, 119, 122, 125, 157², 162, 163, 165, 166, 167², 173, 174², 175

peçeli *sf.* Yüzünü örtmek için peçe takmış olan. **DK** 109², 120, 155, 162, 170, 176, 180,

peçesiz *sf.* Peçe takmamış olan. **DK** 112

pedagoji *a. Fr.* Eğitim bilimi. **M3** 186

pehlivan *a. Far. mec.* Boylu boslu ve güçlü kimse. **DK** 68, 73

pek *zf.* Gereken, beklenen veya alışılmış olandan çok. **YS** 15, 17, 22, 135; **DK** 14, 24, 34, 40², 53, 56, 62, 93, 97, 101, 105, 108, 126, 131, 161, 164, 174; **M3** 22, 26, 29, 37, 48, 53, 77, 81, 86, 96, 102, 103, 126, 129, 130, 132, 135, 136, 137, 140, 143², 163, 174, 176, 179, 187, 188, 190, 207, 208, 213, 232, 244, 258, 268, 289², 297⁴, 312, 316², 320², 326, 327, 329³, 351, 355, 361, 403, 404, 408, 418, 419², 420, 430, 451, 453, 472, 478, 486, 487, 489, 495, 502, 528, 542, 546

→ **pek çoğu, pek çok, pekâlâ**

pek çoğu *zm.* Yeterinden fazlası. **M3** 367

pek çok *sf.* Yeterinden fazla, bir hayli. **M3** 59, 63, 69, 267, 278, 404, 501, 507, 533

pekâlâ (*doğ.*) **pek ala** *zf. T. + Ar.* Elbette. **M3** 290, 396

peki *e.* Evet. **DK** 112, 115, 138; **M3** 40, 354, 366, 505, 506

Pekinci *öz. a.* Pekin'de var olan sosyalizm yanlısı. "Moskovacı veya Pekinci sosyalistlerin kendilerine 'milliyetçi' demesi de hem yanlış, hem gülünç, hem de taktik icabı olduğundan yalandır." **M3** 119

pekmez *a.* Genellikle üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi. **DK** 80, 53, 80⁴, 81², 85³, 146

pekmezlik *a.* Köy evlerinin yanında pekmez yapmak için kullanılan, şaraphane ve ocağı bulunan özel bina veya bölme. **DK** 80

peksimet *a. Rum.* Pişirildikten sonra dilimler hâlinde kesilerek ısı ile kurutulmuş, uzun süre dayanabilen ekmek. **DK** 79

pembe *a. 1. Far.* Beyaza biraz kırmızı karıştırılmasıyla oluşan açık renk. *2. sf.* Bu renkte olan. **YS** 115 **pembe hülyalara dalmak** Gerçekleşmesi zor hayallerin etkisi altında kalmak. "İngiliz imparatorluğu yıkılmalı, üzerinden iki yüzyıl geçmeli; yeni bir emperyalist doğmazsa o vakit okumalı ve bu çeşit kitaplardaki tatlı seraplara ve pembe renkli hülyalara dalmalıyız." **M3** 169

pembelik *a.* Pembe renginde olma. **DK** 117

pençe *a. Far. mec.* Etkisinden kurtulmak olanaksız, etkisi çok olan güç. **DK** 29; **M3** 121, 155

pençeleşmek (*nsz*), *-le* *mec.* Çok

uğraşmak, mücadele etmek. **M3** 250, 252

perçinlemek (*-i*) *mec.* Sağlamlaştırmak, güçlendirmek. **M3** 373

perde *a. Far.* Görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü. **YS** 122; **DK** 10², 179; **2. mec.** Doğruyu görmeye engel olan şey. **M3** 205², 227, 337, 362, 389, 397², 512 **perde inmek** Gizlemek, örtmek. **YS** 46

→ *perde arkası, perde perde*

perde perde *zf.* Yavaş yavaş. **DK** 108, 121, 148

perde arkası *a.* Bir şeyin görünürde olmayan gizli yanı. **M3** 553

peri *a. 1. Far.* Doğüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık. **YS** 21; **DK** 117, 130², 163; **M3** 269; **2. mec.** Çok güzel, alımlı, becerikli kadın. **DK** 110, 112³, 114², 118², 119, 173; **M3** 39

→ *peri masalı*

peri masalı *a.* Kahramanlarını perilerin oluşturduğu bir masal türü. **DK** 43

perişan (*doğ.*) **perişan** *sf. Far.* Dağınık, düzensiz, karmakarışık. **YS** 130; **DK** 70, 72; **M3** 196, 460, 500 **perişan etmek** Dağıtmak, düzenini bozmak. **M3** 298 **perişan olmak** Dağılmak, düzeni bozulmak. **DK** 16; **M3** 312

Pers *öz. a. bk. Fars.* **M3** 216

perva *a. Far.* Çekinme, sakınma, korku. **pervası olmamak** Korkmamak, çekinmemek. "Şimdiye kadar gelip geçen hükümetler gibi avcı görmüş devekuşu rolüne girmemek ve göremeyenlerle işitemeyenleri ve uyuyanları uyarmak niyetinde olduğum için gerçekleri açıklamakta pervam olmayacaktır." **M3** 525

pervane *a. Far.* Geceleri ışık çevresinde

dönen küçük kelebek, kepenek. **YS** 121

pervasız *zf.* Çekinmeden, sakınmadan, korkmadan. **M3** 289

pervasızca *zf.* Pervasız bir biçimde, çekinmeden, sakınmadan, pervasızcasına, bodoslama. **DK** 26, 38

pestil *a.* İnce yufka biçiminde kurutulmuş meyve ezmesi, bastık.

→ **pestil ezmesi**

pestil ezmesi *a.* Eriğin kaynatılması ve yufka biçiminde kurutulması ile hazırlanan pestil. “Şimdi öyle değil, Tarhana çorbasından, etli börekten, pestil ezmesinden sonra da ay gezintisi...” **DK** 42

peş *a.* Arka, art. **peşinde (veya peşinden) koşmak** elde etmek için uğraşmak. **M3** 253, 448 **peşinde olmak** Birini veya bir şeyi çok istemek. **M3** 312, 358, 397, 473², 490 **(birinin) peşinde (veya peşinden) gitmek** Düşünce ve görüşlerini benimsemek. **M3** 353 **peşine takılmak** Ardından gitmek. **M3** 452

peşin *sf.* *Far.* Bir alışverişte, alışveriş yapıldığı anda, alınan şeyin tesliminden önce veya teslimiyle birlikte ödenen, veresiye karşılığı. **DK** 55; **M3** 362²

peşrev *a.* *Far. sp.* **1.** Güreşe tutuşmadan önce pehlivanların ellerini birbirine ve uyluklarına vurarak ve hafifçe sıçrayarak yaptıkları gösteri. **DK** 172; **2.** haber, rivayet. “Ruslar’ın nasıl hareket ettikleri hakkında henüz Çinliler bir açıklama yapmadı. Ruslar’ın vahşetten yanıp yakılmaları ister istemez insanı gülümsemeye sevk ediyor. Bu peşrev, komünizmin çatırdamaya başladığını gösteren bir alâmettir.” **M3** 330

Peştu (doğ.) Pešto *öz. a.* *Far.* Afgan halkı. **M3** 86

petrol *a.* *Fr.* Yoğunluğu 0,8-0,95 arasında olabilen, hidrokarbürlerden oluşmuş,

kendisine özgü kokusu olan, koyu renkli, arıtılmamış, doğal yanıcı mineral yağ, yer yağı. **M3** 216, 380, 389, 477², 556

peyda *sf.* *Far.* Belli, açık, peydah. **peyda olmak** Çıkmak, ortaya çıkmak, oluşmak. **DK** 8, 45, 47, 88; **M3** 418, 484, 544

peydahlanmak (*nsz*) *tkz.* Oluşmak. **M3** 34, 405

peygamber *a.* *Far. din b.* İnsanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna, dine çağıran kimse, yalvaç, yalavaç, elçi. **DK** 59, 64, 80⁴, 158; **M3** 430,

Peygamber *öz. a. bk.* **Hazreti Muhammet.** **M3** 437, 463, 465³, 466⁴, 472², 473, 487², 488², 490, 491, 497, 498, 499, 500, 502⁶, 503², 504³, 505², 507, 541

peygamberlik *a. din b.* Peygamber olma durumu, yalvaçlık, nübüvvet. **M3** 505

peynir *a.* *Far.* Maya ile katılaştırılarak sütten yapılan ve birçok türü olan besin. **DK** 92

pınar *a.* Yerden kaynayarak çıkan su, kaynak. **DK** 70³, 71, 72², 100⁵, 101⁴, 104², 106, 107, 113², 115², 123², 128⁴, 129², 133, 157

→ **pınar başı**

pınar başı *a.* Pınarın etrafı. **YS** 37, 87; **DK** 72, 106, 113, 118, 127, 129

pırtı *a.* Değersiz şey, eşya. **DK** 41

piç *a.* **1.** *Far.* Babası belli olmayan çocuk. **YS** 12; **2.** *kaba* Kalles, kurnaz, kötü niyetli kimse. **YS** 80

Piç *öz. a. bk.* Piç İlyas. **DK** 77, 78, 80, 83

Piç İlyas *öz. a.* **DK** 77, 78⁴, 79⁴, 80, 81³, 82², 83, 84, 85², 86², 87², 94³

piçleştirmek *(-i)* Yozlaştırmak, Yozlaşmasını sağlamak, yozlaşmasını

neden olmak, soysuzlaştırmak, dejenere etmek. “O, koca bir milleti piçleştirerek hakaret edecek, bu suç olmayacak.” **M3** 425

pide *a. Rum.* Mayalı hamurdan yapılan, isteğe göre üzerine yumurta, kıyma, peynir, pastırma vb. konarak pişirilen, ince, yayvan yiyecek. **DK** 152², 153

pilav *a. Far.* Pirinçten, bulgurdan veya kuskustan yapılan bir yemek. **M3** 551

pilli *sf.* Pili olan, pille çalışan **M3** 536

pir *a. Far. mec.* Herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse, guru. **M3** 410, 443, 445², 454

pire *a. hay. b.* Pireler takımından, insanın ve bazı hayvanların kanını emerek yaşayan, iyi sıçradığı için kolay yakalanamayan, küçük, asalak böcek (*Pulex*). **pire için yorgan yakmak** Pireye kızıp yorgan yakmak. **M3** 317

pirinç *a. Far. bit. b.* Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde yetişen bir bitki (*Oryza sativa*). **M3** 252

pis *mec.* Çirkin, sevimsiz olan. **DK** 26

→ **pisboğaz**

Pisagor (*doğ.*) **Fisagor** *öz. a.* İyonyalı matematikçi, filozof, ve Pisagorculuk olarak bilinen akımın kurucusu (MÖ 570 - MÖ 495). **YS** 22

pisboğaz *sf.* Eline geçeni zamansız ve ayırt etmeden yiyen (kimse). **DK** 78

pislik *a. mec.* Kötü, zararlı davranış veya iş. **M3** 465

pişdar *a. Far.* Öncü. “Ey Asurîler ve Keyânîlerin cihangirlik zamanından pişdar, kahraman askerleri olan arslan Kürtler!..” **M3** 455

pişirilmek (*nsz*) Pişirme işine konu olmak. **DK** 53

pişirmek (*-i*) **1.** Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek bir duruma getirmek **DK** 152, 153; **2.** (*nsz*) *mec.* Olgunlaştırmak. **DK** 31

pişkinlik *a.* Pişkin olma durumu veya pişkince davranış. **M3** 452

pişmanlık *a.* Pişman olma durumu, nedamet. **DK** 66

pişmek (*nsz*) *mec.* İşe alışıp beceri ve ustalık kazanmak, zorlukları göğüslemek. **YS** 84

piyade *a. Far. ask.* Yaya olarak savaşan askerlerin oluşturduğu sınıf. **M3** 275²

piyasa *a. İt.* Satıcıların mal satmak için bir araya geldiği yer, pazar. **M3** 536, 538, 546 **piyasaya çıkmak** Bir ürün satışa sunulmak. **M3** 45

piyes *a. Fr.* Oyun. **YS** 129; **M3** 69, 226, 335, 552, 555

plaj (*doğ.*) **plâj** *a. Fr.* Kumsal. **M3** 31, 158², 159, 539

plak (*doğ.*) **plâk** *a. Fr.* Sesleri kaydetmek ve kaydedilen sesleri yeniden pikap veya gramofonda dinlemek amacıyla hazırlanan plastik daire biçiminde yaprak. **M3** 121, 252

plan (*doğ.*) **plân** Bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen. **M3** 96, 269, 282, 331², 439, 544²

planlı (*doğ.*) **plânlı** *sf.* Belirli bir plana göre yapılan, yürütülen, düzenlenen. **M3** 297, 341, 346, 549

Plevne (*doğ.*) **Pilevne** *öz. a.* Plevne Savunması (1877-1878). “Vazifeniz: Kanije, Silistire, Pilevne, Niğebolu, Kosova, Malazgirt, Çaldıran'dır.” **YS** 12, 34, 36

polis *a. Fr.* Şehirde kamu düzenini, huzur ve güvenliği sağlayan kuruluş, kolluk,

zabita. **M3** 18, 19, 223, 349, 360, 363⁶, 364⁴, 365⁴, 366⁴, 367³, 368, 371², 476, 523, 533

politik *sf. Fr.* Politika ile ilgili, siyasi, siyasal. **M3** 387, 388, 390

politika *a. İt.* Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa. **M3** 93, 268, 327

Polonya *öz. a.* Bir Avrupa ülkesi. “*İşte: Polonya, Finlandiya, İtalya, Romanya, Fransa, Rusya.*” **M3** 102, 134, 181, 258, 317, 326, 329, 376, 551

Polonyalı *öz. a.* Polonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, Polonez. **M3** 329, 368

Polonyalılık *a.* Polonyalı olma durumu. “*Şuuraltında Polonyalılık yaşıyordu.*” **M3** 545, 551

pomath *sf.* Pomat sürülmüş. “*Cilalı turnaklara, pomathlı suratlara, renkli kravatlara her yerde yurdumuza dikilmiş düşman topu gibi.*” **M3** 252

pop *sf. Fr.* Pop müzik.

→**pop müzik**

pop müzik *a.* İngiliz ve Amerikalıların başlattıkları, hareketli, yerel motiflerden yararlanılarak yapılan, gençler arasında çok beğenilen bir müzik türü, pop. **M3** 210

popüler *sf. Fr.* Halkın arasında yaşayan motiflere, öğelere yer veren, onlardan yararlanan, halkın zevkine uygun, halk tarafından tutulan. **M3** 98

Portekiz *öz. a.* Avrupa kıtasının en batısındaki ülke. “*İspanya ve Portekiz’deki idareler bu ülkelerde demokrasiden doğan anarşileri önlemek için kurulmuş, fakat Fransa’da görülen başarıyı kazanamamıştır. Çünkü Fransa’ya göre geri olan bu iki ülkedeki*

rejimler birçok hürriyetleri kısmakta ve halkı memnun edememektedir.” **M3** 547

portre *a. Fr.* Bir kimsenin yağlı boya, sulu boya, karakalem vb. bir yolla yapılmış resmi. **M3** 510

posbıyıklı *sf.* Uzun ve gür bıyıkları olan. “*Bir iki ok Osmanlı saflarına kadar düşmüş, bir ikisi birkaç askerin zırhına ve kalkanına değmiş, bir ok da kırçıl ve posbıyıklı bir sipahinin sol koluna hafifçe saplanmıştı.*” **DK** 63

pot *a.* Yanlışlık, hata, gaf. **pot kırmak** Yersiz ve karşısındakine dokunacak söz söylemek, gaf yapmak. **DK** 57

poyraz *a. Rum.* Kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr. **M3** 304

pratik *sf. Fr.* Kolaylıkla uygulanabilir, kullanışlı. **M3** 277

prences *a. Fr.* Hükümdar ailesinden olan kadın veya kızlara verilen unvan. **M3** 98, 428

prensip *a. Fr. man.* İlke. **M3** 65, 78, 92, 94, 98, 112, 120, 125, 163, 173, 175, 176, 186, 232, 236², 243, 310, 311, 354, 373, 426, 430, 437³, 438, 446, 478, 484, 530

Pripyat (doğ.) Pripet *öz. a.* Ukrayna’nın kuzeyinde, Kiev oblastında, terkedilmiş bir şehri. “*Onlar Pripet bataklıklarından fırladılar.*” **M3** 303

profesör *a. Fr.* Yükseköğretim kuruluşlarında en üst aşamada olan öğretim üyesi. **M3** 19, 49, 52², 80, 142, 220, 228, 270, 271⁵, 274, 277, 281³, 320, 337, 357², 360, 362⁵, 363², 370, 371, 380, 382², 403, 405, 413, 416, 420, 423², 424, 425², 426², 427, 428, 486², 508⁵, 510, 511, 537³, 554

profesörlük *a.* Profesör olma durumu veya profesörün görevi. **M3** 64, 217², 370, 390

profesyonel *sf. Fr.* Bir işi kazanç

sağlamak amacıyla yapan (kimse), **amatör** karşıtı. **M3** 364, 523

program *a. Fr.* İzence. **M3** 27, 31, 123, 128, 133, 186, 188, 222, 270, 334, 336, 370, 373, 515

proletarya *a. Fr.* Emekçi sınıfı. **M3** 341²

proleter *a. Fr.* Emekçi. **YS** 22

propaganda *a. İt.* Bir öğretisi, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca. **DK** 19; **M3** 18, 33², 61², 77, 81², 93, 127, 144, 159, 170, 174², 176, 235, 297, 302, 335, 362, 369, 372, 393, 395, 396, 398, 407, 451, 549 **propaganda etmek (veya yapmak)** Bir öğretisi, düşünce veya inancın benimsemesini sağlamak. “*Bize İsa'nın insanlık düsturlarını propaganda eden İngiliz, Alman, Fransız, Amerikan papazlarının milletleri bir yandan silâhları bırakma konferansları açarken bir yandan topu, tüfeği, gazı mikrobuyla silâhlanıyorlar.*” **M3** 24, 124, 174 229, 362, 372, 393, 397, 420, 427, 477, 488, 515, 552

Protestan *öz. a. Fr. din b.* Hristiyanlıkta reform hareketi sonucu doğan mezhep. **M3** 247

protesto *a. İt.* Bir davranışı, bir düşünceyi, bir uygulamayı haksız, yersiz, gereksiz bularak karşı çıkma, kabul etmeme. **M3** 201, 475²

Prusyalı *öz. a.* Bugünkü Almanya'nın doğu kesiminde kurulmuş, Berlin merkezli tarihi Alman krallığından olan kimse. “*Farklı mıdır Prusyalı yahut Ermeni?*” **YS** 32

psikiyatr *a. Fr.* Psikiyatri ile uğraşan uzman. **M3** 533

psikolog *a. Fr.* Ruh bilimci. **M3** 544

psikoloji *a. Fr.* Ruh bilimi, ruhiyat. **M3** 325, 512

psikopat *a. Fr.* Akıl hastası. **M3** 309

psikoz *a. Fr. ruh b.* Türlü sebeplerle kişiliğin bütünlük ve uyum gücünü geniş ölçüde yıkan ruhsal bozukluk. **M3** 387

puan *a. Fr.* Genellikle test biçimindeki sınavlarda cevaplandırılacak soruların sayısı olarak değeri veya cevaplayanın başarı değeri. **M3** 337, 354² **puan almak (veya kazanmak)** Genellikle test biçimindeki sınavda herhangi bir puan elde etmek. **M3** 354²

punto *a. İt.* Matbaacılıkta, bilgisayarda harflerin büyüklük ve küçüklüklerine göre aldığı ad. **M3** 542

puro *a. İt.* Yaprak sigarası. **M3** 311

pusat *a. 1.* Asker. **YS** 27; **2.** Giysi veya giysilik kumaş. **DK** 29, 93

pusatlı *sf.* Pusatı olan. **DK** 25

puslanmak (*nsz*) Buğulanmak. **YS** 27

puslu *sf.* Puslanmış, pusarık, hafif sisli. **YS** 101

pusu *a.* Birine saldırmak için saklanarak beklenen yer. **pusu kurmak** Saldıracağı kimseye görünmemek için bir yerde gizlenip beklemek. **YS** 41 **pusuya yatmak** Pusuda beklemek. **M3** 331

put *a. Fr.* Bazı ilkel toplumlarda doğaüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapınak, sanem, fetiş. **M3** 504 **put gibi** Sessiz, anlamsız bir bakışla ve kıvıldamaksızın. **DK** 107, 164 **putları kırmak** Putlaştırılan bir düşüncenin, ülkünün önemli, değerli olmadığını öne sürmek. “*Yazık ki, milliyetçi gözükten Kemalist onları da geçiyor, putları kırmaya uğraşan komünistlerden on yıl sonra mabetleri yıkmaya kalkıyor.*” **M3** 288²

putçuluk *a.* Puta tapma durumu, putperestlik, fetişizm. “*Arap putçuluğuna karşı çıktığını görüp anlamak için yobaz*

olmaya, bir takım masallara inanmaya, eski Sümer'den ve Mısır'dan gelip Yahudiler aracılığıyla öteki milletlere geçen inançları ilahi hakikat diye kabul etmeye lüzum yoktur.” M3 503

putperest *sf. Far.* Puta tapan. **M3 462**

putperestlik *a. ruh b. ve top. b.* Fetişizm. **M3 506**

pür *sf. Far. esk.* Dolu. **YS 58; M3 75**

pürüzsüz *sf.* Düzgün (ses). **DK 116**

püskürtmek *(-i)* Hızla ve savurarak çıkarmak. **DK 133**

r, R

radikal *sf. Fr.* Köktenci. **M3** 334

Radloff *öz. a.* Alman asıllı Rus Türkolog (1837 - 1918). “*Radloff’un topladığı Altay Türk destanları tercüme ettirilebilir, kendi eseri olup Tarih Kurumu tarafından bastırılıp tükenen ‘Şamanizm’ adlı kitap yeniden bastırılabilir.*” **M3** 217

radio *a. Fr.* Elektrik dalgalarıyla düzenli olarak yayın yapan istasyon ve bu istasyonun programlarını düzenlemekle görevli kuruluş. **M3** 18, 93, 96, 100, 213², 269, 288, 305, 390, 452, 454², 462, 473, 527, 536, 537, 539, 540, 541, 551

rağbet *a. Ar.* Beğenme, itibar. **M3** 16

rağmen *zf. Ar.* Karşın. **DK** 90, 98, 100, 101, 113, 115, 162, 231; **M3** 68, 78, 97, 100², 120, 124, 129, 130, 131, 133, 135, 139, 144, 150, 170, 184, 201, 210, 212, 220, 225², 244, 257, 274, 311, 315, 325, 330, 331, 349, 357, 381, 389, 409, 410, 415, 446, 466², 471, 473, 477, 482, 496, 501, 507, 510, 522, 548

rahat *a. Ar.* İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, huzur. **YS** 9, 10; **DK** 48, 50, 113, 151; **M3** 46, 91, 96, 126 **rahat bulmak** Rahatlamak. “*Ömründe gülmedin, rahat bulmadın/ Ölsen de nola ki anılmaz adın...*” **YS** 86 **rahat etmek** Sıkıntısız durumda olmak, ferahlanmak, dinlenmek. **M3** 376 **rahat olmak** Üzüntülü, sıkıntılı veya tedirgin durumda olmamak. **DK** 113, 131

rahatlık *a.* Üzüntüsü, sıkıntısı, tedirginliği olmama durumu, rahat. **DK** 131

rahatsız *sf.* Rahat kullanılmayan, sıkıntı, tedirginlik veren. **DK** 113 **rahatsız etmek** Rahatını bozmak, rahatını, keyfini kaçırmak. **DK** 132; **M3** 78, 354, 355³, 535 **rahatsız olmak** Rahatı bozulmak, keyfi

kaçmak, sağlığı bozulmak. **DK** 107, 164

rahatsızlık *a.* Rahatsız olma durumu, tedirginlik. **rahatsızlık vermek** Rahatını bozmak, rahatını, keyfini kaçırmak. **DK** 162

rahip *a. Ar.* Hristiyanlarda genellikle manastırda yaşayan evlenmemiş papaz, keşiş, karabaş. **M3** 337, 543

rahmet *a. Ar.* Birinin suçunu bağışlama, yarlıgama, merhamet etme. **YS** 47, 90; **M3** 170, 257, 298, 482, 491 **rahmet okumak** Tanrı'nın merhamet ve bağışlaması için dua etmek. **M3** 170 **rahmet okutmak** Biri, kötü bir kimseden daha kötü çıkmak. **M3** 427 **rahmetle anmak** Tanrı'nın merhamet ve bağışlaması için anmak, hatırlamak. “*Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünü rahmetle anmış, bu suretle Türk seciyesinin büyüklüğünü göstermiştir.*” **M3** 48, 286

rakı *a. Ar.* Üzüm, incir, erik vb. meyvelerin alkolle mayalanarak damıtılmasıyla elde edilen içki, aslansütü, imamsuyu. **M3** 159, 163, 252, 508, 533

rakip *a. Ar.* Herhangi bir işte, bir yarışta, birbirini geçmeye çalışan, aynı şeyi elde etmeye uğraşan kimse. **DK** 24, 50, 52², 74; **M3** 24, 370

rakam (*doğ.*) **rakkam** *a. Ar. mat.* Sayıları göstermek için kullanılan işaretlerden her biri. **DK** 59; **M3** 130², 131²

raks *a. Ar. esk.* Bir tür dans. **raks etmek** Oynamak, dans etmek. **M3** 445, 504

ramak *a. Ar.* Bir şeyin olmasına çok az kalmak anlamına gelen **ramak kalmak** deyiminde geçer. **M3** 86

ramazan *a. Ar.* Ay takviminin dokuzuncu

ayı, üç ayların sonuncusu, oruç tutulan ay.
DK 78

Ramparts dergisi öz. a. 1962'den 1975'e kadar yayınlanmış Amerikan siyasi ve edebi dergisi. “*CIA'nın yerli ve yabancı pek çok teşekkülle para yardımı skandalını ortaya çıkaran 'Ramparts' dergisinin bildirdiğine göre, '1812 yılından beri hiçbir zaman bu kadar çok sayıda Amerikan vatandaşı Kanada'ya hicret etmemiştir' ” M3 533²*

Ramstedt öz. a. Altayistik'in kurucusu olarak kabul edilen Finlandiyalı Türkolog (1873-1950). “*Finlandiya gibi nüfusu ancak üç milyon olan başçı bir millette bile Rusya'da yaşayan birkaç birdik ırktaş akalliyeti kurtarmak için çalışan bir cemiyet vardır ve bu cemiyetin başında Ramstedt gibi dünyada ün salmış değerli bir âlim bulunmaktadır.*” **M3** 134

rapor a. Fr. Herhangi bir işte, bir konuda yapılan inceleme, araştırma sonucunu, düşünceleri veya tespit edilenleri bildiren yazı, yazanak. **M3** 535 **rapor vermek** Herhangi bir konuda yapılan inceleme, araştırma sonucu düşünce veya gözlemleri bildirmek. **M3** 225, 227

rast sf. Far. esk. Doğru, düzgün. **rast gelmek** tesadüf etmek, denk gelmek. **M3** 156, 460

→ **rastgele**

rastgele sf. Gelişigüzel. **M3** 219

rastlamak (doğ.) **raslamak** (-e) Bir kimse ile karşı karşıya gelmek, karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek. **DK** 18, 143; **M3** 46, 277, 288, 382, 406, 407, 467

rastlanmak (-e) Karşılaşmak, rast gelinmek, tesadüf edilmek. **DK** 143; **M3** 416

râyet a. Ar. Bayrak, alem, liva, sancak. “*Şâd olmamak olur mu, Kızıl Elma semtine/ Bir gün dönerse râyet-i âlî-*

tebârimuz.” **YS** 131

razı (doğ.) **râzı** sf. Ar. Uygun bulan, benimseyen, isteyen, kabul eden. **DK** 19; **M3** 227 **razı etmek** Kabul ettirmek. **M3** 164 **razı olmak (veya gelmek)** Uygun bulmak, beğenmek, benimsemek, istemek, kabul etmek. **DK** 71², 72²; **M3** 78, 169

reaksiyonsuz sf. Tepkisi olmayan, tepki vermeyen. “*Bundan gafil olanlar, siyasi dedikodulara karışmadığı için onu duygusuz, reaksiyonsuz, geri ve iptidai bir millet sanan ve yabancı milletlerin yaygarası ile gözleri kamaşan insanlar, tarih okumuyorlarsa en yakın maziye baksınlar.*” **M3** 199

realist sf. Fr. Gerçekçi. **realist olmak** gerçekçi olmak. **M3** 105

rebap (doğ.) **rebâp** a. Ar. esk. Gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış uzun saplı saz. **YS** 58, 100

Recep Ali Budak öz. a. Askerden izinli geldiği gün akrabaları tarafından öldürülen Fatsa'nın Dağgüvezi köyünden dört çocuk babası bir er. “*Türkiye'de sık görülen bu türlü öldürmelerden bunun farkı, Recep Ali Budak'taki askeri şeref duygusunda idi.*” **M3** 231², 232²

Recep Zühtü öz. a. Türk siyasetçi (1893-1963). “*Aynı mecliste bulunmak, yani sofrada oturmak eşitlik sağlasaydı Cevat Abbas'ın, Recep Zühtü'nün, Kılıç Ali'nin de Atatürk'le eşit olması icab ederdi.*” **M3** 515

reçete a. İt. mec. Yol, Yöntem, çare. “*Bir ülkücü değil, sadece bir partici olan İsmet İnönü, “ortanın solu” prensibini bir tertip olarak, belki de Ecevit'in kıskırtmasıyla çıkarmış, fakat bunun bir başarı reçetesi olmadığını anlayınca seçim şansı olarak fırsatlardan faydalanmak, iktidarın yanlış adımlarını mübalağa ile kullanmak yoluna sapmıştır.*” **M3** 479, 536

redaet (doğ.) **redaat** a. Ar. esk. Kötülük, fenalık, bayağılık. “*Çünkü her çağda*

çıkan dalkavuk güruhu Fatih gibi her bakımdan büyük olanları değil, hayatlarında redaat ve denaetten başka bir şey olmayan aşağılık insanları da göklere çıkarmışlardır.” M3 291

refah *a. Ar.* Gönenç. **M3** 30², 31², 88, 119, 124², 127, 235, 241, 245, 259, 260, 315, 340³, 348², 555

Refik Tulga *öz. a.* Türk asker ve siyasetçi (1907 - 1981). “Yassıada’da ölen eski İstanbul valilerinden merhum Lütü Kırdar’ın cenazesinde de bazı taşkınlıklar olmuş, hattâ o zaman İstanbul valiliği vazifeinde bulunan General Refik Tulga, olayın elebaşlarından birine mezarın önünde bir de tokat atmıştı.” **M3** 477

reform *a. Fr.* Düzeltme. **M3** 29², 369, 371, 539

rehavet *a. Ar.* Vücutta görülen gevşeklik, ağırlık, tembellik. **M3** 54

reis *a. Ar.* Lider. **M3** 397

rejim *a. Fr.* Yönetme, düzenleme biçimi, düzen. **M3** 26, 29, 43, 106, 123, 236, 254, 273³, 285, 317, 326³, 327³, 329, 330, 331, 353, 370, 427, 514, 530, 531, 547, 548²

rejisör *a. Fr. sin. ve tiy.* Yönetmen. **M3** 217²

rekabet *a. Ar.* Aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış. **M3** 98

resim *a. Ar.* Varlıkların, doğadaki görünüşlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez vb. üzerinde yapılan biçimleri. 305, 343, 365, 396², 398², 428, 461, 462, 469, 481, 510², 523, 531, 534²

→ *resmigeçit*

resmen *zf. Ar.* Kesinlikle, açıkça, kesin olarak. **M3** 473

resmî *sf. Ar.* Devletin öngördüğü yöntemlere uygun olarak yapılan, formel. **M3** 206

reklam (*doğ.*) **reklâm** *a. Fr.* Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için denenen her türlü yol. **M3** 199, 235, 462
reklam etmek Herhangi bir kimseyi veya olayı, durumu açığa vurmak, ilan etmek, afişe etmek, ifşa etmek. **M3** 124, 125
reklam yapmak Her türlü aracı kullanarak bir şeyi halka tanıtmak, ünlenmesini sağlamak. **M3** 227

rekor *a. Fr.* Bir spor dalında erişilmiş derecelerin en üstünü. **rekor kırmak** Eski rekoru aşip yeni, üstün bir sonuç elde etmek. **M3** 533

Reksist *öz. a. bk. Nazi.* **M3** 73

rektör *a. Fr.* Üniversitenin tüzel kişiliğini temsil eden, yönetimden, eğitim ve öğretimin düzenli yürütülmesinden sorumlu profesör. **M3** 271

rektörlük *a.* Rektörün görevi. **M3** 271

renk *a. Far.* Cisimler tarafından yansılan ışığın gözde oluşturduğu duyum. **YS** 16, 51, 121; **DK** 81; **M3** 141, 147, 227, 285, 286, 497²

renkli *sf. 1.* Beyaz dışında başka rengi veya renkleri olan. **M3** 252, 367; **2. mec.** Neşeli, canlı, ilgi çekici. **M3** 169

renksiz *sf. mec.* Davranış ve düşünce yönünden belli bir niteliği olmayan. **M3** 405

M3 19, 98, 119, 120, 150², 206, 261, 275, 276, 277, 291,

→ *resmî dil*

resmî dil *a.* Devlet dili. **M3** 119, 120, 461, 552

resmigeçit (*doğ.*) **resmi geçit** *a. Ar. + T.* Geçit töreni. **M3** 190

ressam *a. Ar.* Resim yapan sanatçı. **M3** 481, 510

Resul (doğ.) **Resûl** a. Ar. din b. Kendisine kitap indirilmiş peygamber. **M3** 491

→ **Resûlullah**

, 64³; **M3** 491²

Reşit Galip öz. a. Türk siyasetçi ve doktor (1893 – 1934). “*Birinci Tarih Kurultayında kendisine birkaç arkadaşla* **Reşit Paşa** öz. a. Osmanlı Sadrazamı, devlet adamı ve diplomat (1800 – 1858). “*Tanzimat devrine bakınız: Reşit Paşa Gülhane hattı hümayununu okuduktan ve bu memlekette Avrupai inkılâp başladıktan sonra zamanın sadrazamının rüşvet alırken yakalandığını görürsünüz.*” **M3** 155

Reşit Ülker öz. a. Türk siyasetçi (1919 – 2003). “*Reşit Ülker adlı mebusla Selâhattin Cizrelioğlu adlı senatörün ‘Konuşmalar’ı çok aleyhte tefsir etmeleri memleketteki dramdan habersizliklerini gösteriyor.*” **M3** 553, 554

revaçta sf. Gözde, tutulan, rağbet edilen. **M3** 141, 383

Rey öz. a. İran’da bir Ortaçağ şehri. “*Anadolu Türkleri bir zaman Merv, Rey veya İsfahan’daki Büyük Selçuklulara tabi idiler.*” **M3** 409

reybi sf. Ar. Şüpheli. “*Sarhoş, reybi ve eyyamperest Hayyam’ın mezarını da belki daha çok insan ziyaret ediyor.*” **M3** 444

Reyhanlı öz. a. Hatay iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 520

rezalet a. Ar. Toplumun duygularını inciten olay veya durum, kepazelik, maskaralık, rezillik. **M3** 54, 127, 159², 264, 282, 283, 317, 361, 466, 533, 534², 541, 542

rezil sf. Ar. Alçak, aşağılık. **M3** 358 **rezil etmek** İsteyerek veya istemeyerek birini çok utanacak güç bir duruma düşürmek. **YS** 12, 24; **M3** 298 **rezil olmak** Çok utanacak bir duruma gelmek. **M3** 389

Resûlullah a. Ar. “Allah’ın Resülü” anlamında söz. “*Bunun da ‘Muhammeden Resullullah’ olması lazımdı.*” **DK** 62,

birlikte telgraf çektiğim Reşit Galip benden öc almıştır.” **M3** 64

ret a. Ar. Uygun bulmama, geri çevirme, kabul etmeme. **M3** 229, 481

→ **reddetmek**

reddetmek (nsz) Ar. + T. Verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek. **DK** 122; **M3** 27, 145, 289, 290, 367, 387, 388, 390, 398, 426, 435, 438, 523, 551

revaç a. Geçerli ve değerli olma. “*Türkçülüğe revaç vermek ve milliyetçiliği anayasanın başlangıcına değil, metnine sokarak bu devletin Türkçü bir devlet olduğunu açıklamak.*” **M3** 355

rezilâne sf. Ar. + Far. “*Dünyada her asîl fikrin rezilâne istismarları olmuştur.*” **M3** 68, 487, 546

rezalet a. Ar. Toplumun duygularını inciten olay veya durum, kepazelik, maskaralık, rezillik. **M3** 361

rıza a. Ar. esk. Rız olma, isteme, istek. **M3** 532

Rıza Nur öz. a. Türk siyasetçi, devlet adamı, yazar, Türkolog, tarihçi ve hekim (1879 - 1942). “*Türkiye’de Ali Suavi, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ziya Gökalp, Dr. Rıza Nur, Dr. Mustafa Hakkı Akansel gibi kalem sahibi Türkçüleri yetiştiren Türkçülük 3 Mayıs 1944 hareketiyle belki de memleketi komünizm tehlikesinden kurtarmıştır.*” **M3** 110

Rıza Tevfik öz. a. Türk şair, filozof ve devlet adamı (1869 – 1949). “*Türklüğü kürtlülle yıkmanın imkansız olduğunu anlattığı için hars ve ilim yoluyla yıkağa*

çalışıyordu. Rıza Tevfik memlekete niçin ihanet etti?" M3 141

rica *a. Ar.* Dileyiş, dileme, dilek. **M3** 420², 98, 554 **rica etmek** Dilemek. **M3** 448

rical *ç. a. Ar. esk.* Yüksek makamlardaki devlet adamları. **M3** 298

Risâle-i Nur *öz. a.* Said Nursî tarafından yazılmaya başlanan ve 24 yılda tamamlanan kitapçıklardan oluşan bir külliyyat. "*Müritlerine veya kendi tabiriyle Risâle-i Nur şakirtlerine evlenmeyi yasak ediyor.*" **M3** 453², 462

Risale *öz. a. bk.* **Risâle-i Nur.** **M3** 452², 454, 461, 482

rivayet *a. Ar.* Bir olay, bir haber veya sözü nakletme. **M3** 491

riya *a. Ar.* İkiyüzlülük. **M3** 182, 241

riyakârlık *a.* İkiyüzlülük. **M3** 154, 223, 240, 534

riyala *a. İt. tar.* Osmanlı donanmasında tuğamirale eş bir rütbe. **M3** 154

riyazî (*doğ.*) **riyazi** *sf. Ar. esk.* Matematik, geometri vb. bilimlerle ilgili olan. **M3** 487

robot *a. Fr.* Belirli bir işi yerine getirmek için manyetizma ile kendisine çeşitli işler yaptırılabilen otomatik araç. **M3** 509

Rodezya *öz. a.* 1965'ten 1978'e kadar Güney Afrika'da egemen olmuş bir devlet. "*İngiltere İmparatorluğundan ayrılan Güney Afrika Birliği ile kendi kendine bağımsızlık ilan eden Rodezya'nın durumu.*" **M3** 201

Rodos *öz. a.* Ege denizinin güneydoğusunda bugün Yunanistan'a bağlı ada. "*Turgut Reis'in mezarı olan Trablus'u, kahraman Türk kadınlarına ve kızlarına mezar olan Rodos'u da unutmayacağız. Azerbaycan'ı, Kırım'ı,*

Türkistan'ı, Kafkasya'yı, Altaylar'ı, Urallar'ı, Ediller'i de unutmayacağız..." M3 94, 129

roket *a. İng.* Atış sırasında mekanik olarak yön verilen, yörüngesinin başlangıcında öz itmeli olarak yol alan ve daha sonra yalnız balistik kanunlarına bağlı kalan mermi. **M3** 246, 348

rol *a. Fr. mec.* Bir işte bir kimse veya şeyin üstüne düşen görev. **M3** 27, 99, 139, 280, 525 **rol almak** Biri, bir işte etkili olmak. **M3** 184 **rol oynamak** **1.** Oyunda rol almak. **M3** 223, 259, **2. mec.** birinin bir işte önemli etkisi olmak. **M3** 100, 129, 175, 226, 297, 381, 412, 556

Roma *öz. a. bk.* **Roma İmparatorluğu.** **YS** 32, 33²; **M3** 157, 173, 209, 253, 407, 471, 534

→ **Roma Barışı, Roma İmparatorluğu**

Roma Barışı *öz. a.* Roma İmparatorluğu'nun uzun soluklu barış dönemi. "*'Roma Barışı' denen sözde barış sisteminin büyük kavgınlarla, askeri hazırlıklarla, zorbalıkla sağlanmış, fakat hiçbir zaman ömürlü olmamış bir sistem olduğu unutulmamalıdır.*" **M3** 106

Roma İmparatorluğu *öz. a.* Augustus liderliğinde MÖ 1. yüzyılda örgütlenmesiyle kurulan Antik Roma devleti. "*İtalyanlar eski Roma imparatorluğunu kurmak sevdasına düşmüşlerdir.*" **M3** 136

Romalı *öz. a.* Roma halkından olan kimse. **YS** 12, 32; **M3** 161, 173, 282, 408, 418

roman *a. Fr.* İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebî tür. **YS** 42; **M3** 39, 48, 64, 159, 461, 471, 487, 541

romantizm *a. Fr.* Romantik ortam veya

durum. **M3** 39², 42

Romanya öz. a. Doğu Avrupa'da ülke. "Rusya, İran, Çin, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan, Rados, Kıbrıs, Suriye ve Iraktaki Türklerin sayısı, en aşağı bir hesapla, Türkiyedekilerin iki mislidir." **M3** 86, 129, 137², 223, 253, 258, 328², 329, 368²

Romanyalı öz. a. Romanya halkından olan kimse, Rumen. **M3** 135

Romen öz. a. Fr. Eski Roma halkından olan kimse. **M3** 73, 137, 282, 292, 329,

→ **Romen Birliği**

Romen Birliği öz. a. Türk asıllı Romen vatandaşlarına ait bir kuruluş. "Romen Birliği, Eflak ve Boğdan Beyliklerinin birleşmesiyle başlamış ve Romanya bundan uruktaşlarını kurtarmak için 1913, 1914-1918 ve 1941 savaşlarına girmiştir." **M3** 86

Roosevelt öz. a. Amerika Birleşik Devletleri'nin 32. Başkanı (1882 – 1945). "Tarihin en muhteşem budalası olan Roosevelt'in yardımcısı Wallace'ın ve Irak devlet başkanlığına kadar yükselip 1963'te karşı ihtilâlla öldürülen Kasım'ın da komünist oldukları neden sonra anlaşıldı." **M3** 319, 326

rozet a. Fr. Yakaya takılmak için çeşitli biçimlerde yapılan, bir kuruluşun sembolü sayılacak genellikle küçük metal nesne. **M3** 74²

rûh (doğ.) **ruh** a. Ar. Dinlerin ve dinci felsefelerin insanda vücuttan ayrı bir varlık olarak kabul ettiği öz, tin, can kuşu. **YS** 9, 10, 40², 41, 45², 46, 47², 48⁴, 62, 67, 78, 117, 121, 122, 123, 128; **DK** 43, 44, 48, 51, 100, 121; **M3** 19², 21, 30, 54, 79, 84, 106³, 114, 115, 122, 126, 127, 162, 168, 170, 187, 188, 191, 192, 205², 207, 208, 210, 212, 218³, 231, 232, 250, 263, 287³, 288, 297, 301², 307, 315, 317, 335, 336, 337, 351, 361², 365, 372², 373², 413, 422, 424, 425, 430, 443, 444, 448, 451,

470², 489², 490, 492, 495, 537, 539, 543
ruh **kazandırmak** (veya **vermek**) Herhangi bir yeri veya şeyi canlı, hareketli, neşeli bir duruma getirmek. **M3** 216 **rûhu yıkamak** Beğenmek, duygulara hoş gelmek, hoşla gitmek. "Rûhumu yıkayan bir seldi mehtap/ En tatlı ilk ve son bûseler gibi." **YS** 61

→ **ruh hastası, ruh ve yürek sağırı**

ruh hastası a. tıp Akıl hastalığına tutulmuş kişi. **M3** 37, 170, 372

ruh ve yürek sağırı a. mec. Duygusuz, hissiz. "Güldürecek babasının yanık ruhunu/ Ruh ve yürek sağırları anlamaz bunu..." **YS** 48

ruhani (doğ.) **rûhânî** sf. Ar. esk. Ruhla ilgili. **M3** 459

ruhî sf. Ar. Ruhsal. **M3** 30, 180, 239, 312, 325, 439, 463

ruhiyat sf. Ar. esk. Ruh bilimi, psikoloji. **M3** 463

ruhlandırılma a. Ruhlandırılma işi. "...milletlerin de manevi bakımdan çürümemesi için ruhlandırılmaya öylece ihtiyacı vardır." **M3** 211²

ruhlandırmak (-i) mec. Etkinlik kazandırmak. "Mefkûre; asırlara bakan, içinde doğduğu milleti ruhlandıran ve onları tek kalp haline getiren, biraz da müphem ve esrarlı bir şeydir." **M3** 175, 207, 211⁴, 229

ruhlanış a. Ruhlanma işi. "Malazgird ve Alp Arslan'ı anmak bir millî ruhlanış davranışıdır." **M3** 211

ruhlanmak (-den) mec. Etkinliği artmak. "Yabancıların büyüklerini ve başarılarını anmakla, uluslararası törenlerle ruhlanmak olmaz." **M3** 211

ruhlu mec. Canlı, etkili. **M3** 165, 187, 196, 199, 216, 249

ruhsuz *sf.* Cansız, güçsüz, etkisiz, miskin. **YS** 40

Rum *öz. a. Ar. tar. 1.* Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan, Roma yurttaşı haklarına sahip olan halk. **YS** 12; **DK** 49, 56, 77, 82², 91; **M3** 77, 197, 247, 292, 341², 382, 386, 407, 417, 473, 482², 529, 551; **2.** Müslüman ülkelerde oturan Yunan asıllı kimse. **DK** 24², 25, 83², 85, 94, 96

Rumca *öz. a.* Rumların kullandığı, yeni Yunancanın bir lehçesi. **DK** 83²; **M3** 432

Rumeli *öz. a.* Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki ülkelerine topluca verilen ad. **DK** 96; **M3** 66, 93, 94², 430, 438, 439,

Rumluk *öz. a.* Rum olma durumu. **M3** 78, 79

Rus *öz. a.* Rusya Federasyonu'nda yaşayan Doğu Slav halkı veya bu halkın soyundan olan kimse, Moskof gâvuru. **YS** 106; **M3** 30², 87, 101, 130⁴, 132, 244, 297², 301, 303, 305, 309³, 310³, 311², 321, 327³, 328⁴, 329², 330⁶, 343, 348, 367, 370, 373, 380, 397, 437, 499, 532, 534

Rusça *öz. a.* Rus dili. **M3** 217, 281, 343

Rusya *öz. a.* Avrupa'nın kuzeydoğusu ile Asya'nın kuzeyini kaplayan, dünyada en geniş topraklara sahip olan ülke. “*Uzun söze ne hacet? Komünist Rusya bile kendisine “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği” demiyor mu?*” **M3** 27, 30², 34, 42, 73, 80, 86, 87², 129³, 130³, 131², 134, 235, 258, 298, 305, 310, 311⁵, 318, 325, 326³, 327³, 328², 329⁵, 330, 331, 339, 343², 344⁵, 346, 347, 352, 368, 369, 372², 373, 436, 437², 550

→ **Rusya Komünist Partisi**

Rusya Komünist Partisi *öz. a. bk.* **Sosyal-Demokrat İşçi Partisi.** **M3** 344

Rüstem-i Zâl *öz. a. mit.* İran mitolojisinin efsanevî kahramanı. “*Milliyet denilen mâzi derelerinde, hâl*

sahralarında ve istikbâl dağlarında çadır kurmuş olan Rüstem-i Zâl ve Selâhaddin-i Eyyubî gibi, herkesi başkasını haysiyet ve şerefiyle şereflendiren ve yüksek duyguların timsali olan milliyet fikriniz size kesin emirle emrediyor ki, her biriniz umum bir milletin hayatının mâkesi, saadetinin koruyucusu ve bütün milletin müşahhas misali oldunuz.” **M3** 459

rüşvet *a. Ar.* Yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar. **M3** 157, 227, 241 **rüşvet almak** Rüşvet olarak verilen parayı veya malı kabul etmek. **M3** 155 rüşvet vermek bir görevliye bir işi yaptırmak için para veya mal vermek. **DK** 82

rütbe *a. Ar.* Mertebe, derece, paye. **DK** 55; **M3** 13, 46, 53, 112, 180, 489 **rütbesi çalınmak** Zorla, haksızlıkla görevine son vermek, azlettirmek. “*Ey ekmeği alınanlar! Selâm sizlere/ Ey rütbesi çalınanlar! Selâm sizlere!*” **YS** 46

rütbeli *sf.* Rütbesi olan. **M3** 191, 516

rüya *a. Ar.* Düş. **YS** 62, 65, 67; **DK** 73; **M3** 84, 114, 173, 174, 318, 421 **rüya görmek** Düş görmek. “*Deli Kurt, gün ağarınca kadar, rüya görmeden beyninin içinden geçen manzaraları seyretti.*” **DK** 84 **rüyaya dalmak** Çevre ile ilgisini kesmek. “*...yeni moda olduğunu gören bazı gençler, daha mektep sıralarında iken kızıl seraplı rüyalara dalmışlardı.*” **M3** 171 **rüyasında bile görememek** Olacağını, gerçekleşeceğini düşünmemek. **M3** 251

rüzgâr *a. Far.* Havanın yer değiştirmesiyle oluşan esinti, yel, bad. **YS** 14, 58², 61, 63, 116, 122; **DK** 5, 7, 44, 94, 128, 130², 150 **rüzgâr esmek** Söz edilen durum birden belirmek, etkilemek. “*Bunun sonunda da yurttaki maddeci ve çıkarıcı rüzgâr esmekte devam ederek günün birinde memleketi yıkacak bir fırtına haline gelebilir.*” **M3** 124, 125, 304, 546

s, S

saadet *a. Ar.* Mutluluk. **YS** 21; **M3** 243, 399, 455, 459²

→ *saadethane*

saadethane *a. Ar. + Far.* Mutlu ve huzur içinde yaşanan yer. **M3** 459

saat *a. Ar.* Bir günlük sürenin yirmi dördte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi, zaman parçası. **DK** 78, 115; **M3** 30, 35, 371, 439, 476, 537

saatlerce *zf.* Uzun süre. **YS** 13; **DK** 44

saatlik *sf.* Belli bir saat süresince yapılan veya olan. **M3** 13

sabah *a. zf. Ar.* **1.** Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman. **DK** 8², 24, 36, 42, 57, 61, 72, 73, 92, 113, 114, 115, 126, 131, 138, 143, 146, 151; **2.** Sabahleyin. **DK** 138; **M3** 442, 455, 457 **sabaha kadar** Bütün gece boyunca. **DK** 114

→ *Sabah gazetesi, sabah namazı*

Sabah gazetesi *öz. a.* Türkiye'de yayımlanan günlük gazete. “*Sabah gazetesinin yazarlarından Bayan Hacı Münevver Ayaşlı'dan bahsetmek istiyorum.*” **M3** 442

sabah namazı *a. din b.* Sabah vakti kılınan namaz. **DK** 49

Sabahattin Âli *öz. a.* Türk yazar ve şair (1907 - 1948). “*Ah bu safça inanış veya umursamayış! Tövbekar olmuş vatan çocuğu (!) Sabahattin Âli'nin âkıbetini gördüler.*” **M3** 305

sabahleyin *zf.* Günün başlangıcı, günün ilk saatleri, sabah, sabah vakti, horoz vakti. **DK** 131, 160

sabık (*doğ.*) **sâbık** *zf. Ar.* Geçen, önceki,

eski. **M3** 74, 167

sabıkalı (*doğ.*) **sâbıkalı** *sf.* Sabıkası olan. **M3** 19, 318, 319

sabır *a. Ar.* Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç. **DK** 99 **sabrı tükenmek** Artık katlanamaz, dayanamaz duruma gelmek, sabrı kalmamak. **YS** 75

sabırlı *sf.* Sabır gösteren, katlanan, sabreden. **DK** 172; **M3** 386, 530

sabırsız *sf.* Sabır göstermeyen, sabrı olmayan. **DK** 109

sabırsızlık *a.* Sabır göstermeme, sabırlı davranmama, sabırsız olma durumu. **DK** 9

sabırsızlıkla *zf.* Sabır göstermeyerek; merakla. “*Bütün köyde, derin bir sessizlik vardı. Sabırsızlıkla yeniden ve daha kuvvetle vurdu, dinledi.*” **DK** 9

Sabiha Zekeriya Sertel *öz. a.* Türk gazeteci, yazar (1895 – 1968). “*Bu saçmalar ancak Yahudi Dönmesi Komünist Sabiha Zekeriya Sertel'in hatıratına yakışan şeylerdir.*” **M3** 62

Sabit Noyan *öz. a.* Türk asker. **M3** 47²

sabit *sf. Ar. mec.* Değişmeyen, hep aynı kalan, önceden ayarlanmış. **M3** 113, 343 **sabit kalmak** sabitleşmek, sabit duruma gelmek. “*Çünkü iktisadî şekiller ve şartlar zamanla değişmekte, fakat “ülkü” sabit kalmaktadır.*” **M3** 15, 375

saç *a.* Baş derisini kaplayan kıllar. **YS** 15, 37, 86; **DK** 36, 77, 111, 114, 116³, 117², 118², 118, 128, 139, 167, 171; **M3** 524 **saç sakal birbirine karışmak** Saçı sakalı uzamak, bakımsız görünmek. **DK** 18

→ *sacayak*

sacayak *a. mec.* Her zaman dayanışma içinde olan kimseler, sacayak. **M3** 110

saçlı *sf.* Saçı olan. **DK** 63, 77; **M3** 212

saçma *sf. mec.* Akla uygun olmayan, pestenkerani, absürt. **M3** 62, 187, 274, 305, 504

→ *saçma sapan*

saçma sapan *sf.* Abuk sabuk. **M3** 505

saçmak (-i) Bir şey ortalığa dağıtmak, dökmek. **YS** 90

saçmalık *a.* Yeri ve değeri olmayan söz, davranış içinde olma, abukluk, abuk sabukluk, abuk subukluk, absürtlük. **M3** 499

sadak *a.* İçine ok konulan torba veya kutu biçiminde kılıf. **DK** 5, 7, 21, 39, 63

sadaka *a. Ar.* Dilenciye verilen para. **M3** 470

sadakat (*doğ.*) **sadâkat** *a. Ar.* Güçlü dostluk. **DK** 12, 15, 44; **M3** 140, 162

sade (*doğ.*) **sâde** *zf. Far.* Yalnızca, yalnız, ancak, sadece. **YS** 41, 130, 133; **DK** 33

sadece (*doğ.*) **sâdece** *zf.* Yalnızca. **YS** 40, 78, 116; **DK** 88; **M3** 26, 52, 115, 122, 124, 148, 173, 189, 196, 197, 208², 223, 230, 243, 263, 271², 309, 358, 445, 471, 472, 478, 485, 494, 495, 514, 533, 537², 541

sadık *sf. Ar. esk.* Dostluğu ve bağlılığı içten olan, sadakatli. **DK** 21, 22, 31, 90, 91, 92, 132, 181; **M3** 223, 387

sadzazam *a. Ar. tar.* Osmanlı Devletinde başbakan, veziriazam, sadır. **M3** 99, 155

Sadrettin Celal *öz. a.* Eğitimci, bilim insanı. “Burada bahsedilen Aydınlık grubu, Cumhuriyetin ilk yıllarında

komünist Sadrettin Celal vesaaire tarafından çıkarılan ve aralarında Türk Tarih Kurumu'nun şimdiki başkanı Şevket Aziz Kansu'nun da bulunduğu komünist 'Aydınlık' dergisinin çevresinde toplananlardır.” **M3** 341

saf (I) *a. Ar. 1.* Dizi, sıra. **YS** 35², 36; **2.** Grup. **DK** 59, 62², 63²; **M3** 28, 53, 61, 62, 67, 115, 298, 431, 435

saf (II) *sf. Ar. 1.* Katıksız, an, katıksız, halis, has. **M3** 34; **2. mec.** Kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen, bön, safdil. **DK** 23; **2. mec.** İyi niyetli, art niyetsiz. **M3** 174, 369, 453

→ *safdil*

safdil *sf. Ar. + Far. dil esk. ve mec.* Kolayca aldatılan, saf (kimse). **M3** 156

safça *zf.* Saf bir biçimde, safçasına, safçasına. **M3** 305

safdililik *a.* Safdilli olma durumu. **M3** 156

Safeviler *öz. a.* İran'da 1501-1736 yılları arasında hüküm süren bir hânedan. “...Safevîlerin tarihini yazan Türkmen İskender, İran Türklerinden olduğu ve Osmanlılarla Safeviler birbirinin can düşmanı bulunduğu halde Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünü rahmetle anmış, bu suretle Türk seciyesinin büyüklüğünü göstermiştir.” **M3** 286²

Saffet Arıkan *öz. a.* Türk siyaset adamı ve asker. “Orta öğretimdeki seviye düşüklüğü eski Eğitim Bakanlarından Saffet Arıkan'ın bir genelgesiyle başlamıştı.” **M3** 268²

safha *a. Ar.* Evre. **M3** 135, 251, 504, 522

Safiye Ayla *öz. a.* Türk Klasik Türk müziği sanatçısı. “Şunu asla unutmayın ki Atatürk tek sesli müziği sevmeseydi, sofrasında bu müzikle şarkılar söyletmez, kendisi de söylemez, hatta Zeybek havası çaldırıp bizzat oynamaz ve tek sesli besteler söylesin diye Safiye Ayla'yı

çağırtıp getirmezdi.” **M3** 209

safiyet (*doğ.*) **sâfiyet** *a. Ar. esk.* Saflık. **DK** 36

safılık *a.* Saf olma durumu, temizlik, arılık, safiyet. **DK** 104, 155; **M3** 369

safsata *a. Ar.* Boş, temelsiz, asılsız söz. **M3** 19, 68, 235, 316, 348, 372², 394, 455, 491,

sağ (I) *sf.* **1.** Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, **sol** karşıtı. **DK** 27, 52, 63, 65, 113², 129, 136⁴, 172; **M3** 118², 376, 437; **2.** *a.* Ekonomi ve siyasette gelenekçi (görüş). **M3** 116⁵, 118, 119², 120⁶, 375⁴ **sağa sola** Rastgele yerlere veya kişilere **DK** 137

sağ (II) *sf.* Sağlam, esen. **DK** 154; **M3** 463 **sağ bırakmak** sağ kalmasını sağlamak. “*Bu çocuk erkek olur ve kendisi de davayı kaybederse kardeşleri bu çocuğu sağ bırakmazlardı. Bu değişmez, merhametsiz bir kanundu*” **DK** 15 **sağ kalmak** Ömrünü devam ettirmek, yaşamasını sürdürmek. **DK** 55, 109; **M3** 170 **sağ ol** İyilik, yardım veya hoşça giden bir davranış karşısında "çok yaşa, teşekkür ederim" anlamlarında söylenen bir söz. **DK** 50, 140 **sağı solu (belli) olmamak** Nasıl davranacağı kestirilmez olmak. **DK** 61

sağanak *a.* Birdenbire başlayan, genellikle kısa süren şiddetli yağmur. **DK** 60

sağcı *sf.* Sağ görüşlü partilerin yandaşı olan (kimse). **M3** 67², 68, 116⁸, 118², 119², 120, 121, 122²

sağır *sf. mec.* Gerekli alakayı göstermeyen, ilgisiz, duymazlıktan gelen tepkisiz kimse. “*Solun ‘milliyetçilik’ dediği ‘halkçılık’ siyasi sınırların dışındaki ırkdaşlara karşı kör ve sağırdır.*” **M3** 376, **YS** 109

sağırlaşmak (*nsz*) İşitemez duruma gelmek, sağır olmak. **YS** 47

sağlam *sf.* **1.** Sakatlık veya hastalığı bulunmayan, sağlıklı, sıhhatli. **YS** 16; **DK** 11, 52, 74, 144, 177, 180; **2.** Güvenilir. **M3** 13², 110², 368, 465; **3.** Gerçek, inanılır bir temeli olan. **M3** 34, 62, 141, 164, 176, 179, 249, 305, 336, 413, 465, 530, 539; **4.** Dayanıklı, kolay bozulmaz, yıkılmaz, stabil. **DK** 150

sağlama *a.* sağlamak işi. **M3** 17, 113, 121, 315, 319

sağlamak (*-i*) Bir işin olması için gerekli durumu, şartları hazırlamak, temin etmek. **DK** 16, 23, 24, 41, 68, 114, 126, 128², 211, 229, 233, 234, 269, 271, 293, 315, 346, 361, 398, 465, 509

sağlamlaşmak (*nsz*) Sağlam duruma gelmek. **M3** 13

sağlamlaştırmak (*-i*) Sağlam bir duruma getirmek, pekiştirmek. **M3** 84

sağlamlık *a.* Sağlam olma durumu. **M3** 30⁴, 31, 157, 222

sağlanma *a.* Sağlanmak işi. **M3** 352

sağlanmak (*nsz*) Sağlama işine konu olmak. **M3** 16, 29, 91, 106, 211, 212, 232, 269, 270, 271, 276, 336³, 361, 362, 399, 515

sağlayabilmek (*-i, nsz*) Sağlama ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 271, 334

sağlık *a.* Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet. **M3** 13, 29², 30, 96, 108, 112, 159, 466, 536, 548

sağrak *a. hlk.* Ağaçtan yapılmış yağ kabı. **YS** 73, 100

saha *a. Ar. sp.* Alan. **M3** 150, 173, 458, 485, 495²

sahici *sf.* Sahte olmayan, gerçek, **yapma** karşıtı. **DK** 11, 36

sahiden *zf.* Gerçek olarak, gerçekten. **DK** 83, 104

sahife *a. Ar. esk.* Sayfa; **M3** 187²

sahil *a. Ar.* Karanın deniz, göl, ırmak boyunca uzanan bölümü, kıyı, yaka, yalı. **M3** 198

sahip *a. Ar.* Herhangi bir şey üstünde mülkiyeti olan, onu yasaya uygun bir biçimde dilediği gibi kullanabilen kimse, iye, malik. **DK** 9, 22, 36, 41, 54, 88, 90; **M3** 11, 24, 53, 150, 180, 225, 297, 328, 404, 412, 425, 444, 445, 460, 463, 521 **sahip olmak** Mülkiyetinde olmak, elinde bulundurmak. **DK** 171; **M3** 18, 97, 103, 163, 245, 251, 268, 286, 318, 373, 451, 453, 460, 505 **sahip bulunmak** Bir şeye sahip çıkmak. “*Biz bu Türk ahlakına tam olarak sahip bulunduğumuz zamanlarda yükseldik.*” **M3** 164 **sahip çıkmak** Korumak, koruyucu olmak, ilgilenip gözetmek. **M3** 93, 149

sahipsiz *sf.* Kimsenin malı olmayan, iyersiz. **M3** 368, 439

sahne *a. Ar. mec.* Tanık olunan, gözlenen olay. **YS** 129; **M3** 168, 176, 321, 541 **sahne olmak** Bir yerde bir olay geçmek. **M3** 198

sahra (*doğ.*) **sahrâ** *a. Ar.* sahra Çöl. **M3** 455², 457, 459

sahte *sf. Far. 1.* Bir şeyin aslına benzetilerek yapılan, düzme, düzmece. 225, 227, 235², 264, 285, 347; **2. mec.** Yapmacık. **YS** 47

sahtekâr *sf. Far.* Sahte işler yapan, düzmececi, sahteci. **M31** 43, 372

sahtekarlık *a.* Sahte işler yapma, düzmececilik, sahtecilik. **M3** 143, 372

Said Bilgiç *öz. a.* Türk akademisyen. “...*Said Bilgiç, Sofuoğlu Zeki, Hikmet Tanyu, Muzaffer Eriş, Nurullah Barıman, Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi*

tanınmış kimseler de vardı. Fakat sonunda herkes beraat etmişti.” **M3** 52

Said-i Kürdi Hareketi *öz. a. bk.* **Nurculuk.** **M3** 380

Saîd -i Kürdî *öz. a. bk.* **Saîd -i Nursî.** **M3** 452, 455, 461, 462, 484

Saîd -i Nursî *öz. a.* Son dönem Osmanlı âlimi ve Nurculuk hareketinin kurucusu. “...*Nurculuk, “Saîd-i Nursî” adında cahil bir Kürdün peşine takılmış cahil bir sürü, Nur risalesi talebeleri de Saîd-i Nursî’nin o çetrefil ve cahil Kürt Türkçesiyle yazdığı risaleleri atom fiziği ve Einstein nazariyesi okur gibi toplanıp okuyan bir yığın zavallıdır.*” **M3** 452³, 461

saik *a. Ar. esk.* Sebep. **M3** 175

Saka *öz. a. bk.* **Yakut.** **M3** 140²

sakal *a.* Yetişkin erkeklerde yanak ve alt çenede çıkan kılların tümü. **M3** 394, 462 **sakal bırakmak** (veya **koyuvermek** veya **salıvermek** veya **uzatmak**) Sakalını tıraş etmeyip büyütme **M3** 319, 532

→ **sakal bırakma grevi**

sakal bırakma grevi *a.* Kendisine veya başkalarına yapılan bir haksızlığı protesto için bir kimsenin aç durarak gösterdiği tepki. “*Açlık grevi, oturma grevi, sakal bırakma grevi gibi bir takım gülünç hareketler dünyanın her tarafında görülmekte ve insanlar yavaş yavaş âdi ve gülünç şeyleri yadırgamaz hale gelmekte, böyle olduğu halde modacılar insanları rahatsız etmektedir.*” **M3** 354

sakallı *sf.* Sakalı olan. **M3** 212, 504

Sakarya *öz. a. bk.* **Sakarya Savaşı.** **YS** 77

Sakarya Savaşı *öz. a.* Kurtuluş savaşı sırasında Türklerle Yunanlılar arasında yapılan meydan muharebe. “*Sakarya Savaşı sıralarında Mustafa Kemal’e büyük yetkiler verecek kanun tartışılırken Yunus Nadi’nin ‘Mustafa Kemal kabul*

etmezse biz bu mesuliyeti yüklenecek başka bir kumandan buluruz' anlamında sözler söylediği Nadir Nadi tarafından ileri sürülüyor.” **M3** 185², 253³, 254, 265, 405, 436, 516

sakat *sf.* Ar. *mec.* Bozuk veya eksik. **YS** 126; **M3** 178, 268 **sakat kalmak** Sakatlanmak. “*Belki babası, Birinci Cihan savaşında Türkler’le yapılan çarpışmalarda ölmüş veya sakat kalmıştır.*” **M3** 79

sakin *ünl.* Asla. **YS** 46; **M3** 141, 394

sakınmak (-i, -den) **1.** Herhangi bir korku veya düşünce ile bir şey yapmaktan uzak durmak, içtinap etmek. **YS** 25; **M3** 144; **2.** -i, (-den) Korumak, esirgemek. **YS** 42, 72²

sakız *a.* Bilinçli veya bilinçsiz her zaman sözünü etme, söyleme. “*Büyük harfin nerelerde kullanılacağını bilmeyen liselilerin çikleti, liseli kültür ve seviyesini aşamayan üniversitelilerin sakızıdır.*” **M3** 318 **sakız hâline gelmek** Her zaman sözünü etmek, söylemek. “*Artık sakız haline gelmiş ‘Amerikan sömürücülüğü’.*” **M3** 366

sakin (*doğ.*) **sâkin** *zf.* Durgun, dingin olarak. **DK** 164; **M3** 199 **sakin olmak** Sakin duruma gelmek. **DK** 51

saklama *a.* Saklamak işi. **DK** 91, 154; **M3** 60, 542

saklamak (-i, -den) **1.** Bir şey veya yeri, bir şey veya kimse için kullanmayı belirlemek, tahsis etmek. “*O batırlar ki basıp bağıra kucaklar ölümü/ Özgelerden sakınıp kendine saklar ölümü.*” **YS** 42; 110; **2.** Gizli tutmak, duyurmamak. **DK** 15, 18; **3.** Görünmesine engel olmak, ortalıkta bulundurmamak. **DK** 16, 17, 91, 145, 160, 164²; **M3** 94, 97, 373; **4.** *mec.* Korumak, esirgemek. **YS** 10; **M3** 128, 225, 329, 462, 540

saklanma *a.* Saklanmak işi. **DK** 16

saklanmak (*nsz*) Kendini saklamak, gizlenmek. **DK** 14, 66, 92²; **M3** 107, 345, 515, 458

saklayabilmek (-i) Saklama ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 127

saklı *sf.* **1.** Saklanmış olan. **YS** 36; **DK** 98, 165; **2.** Başkalarından gizlenen, gizli tutulan, hafi. **DK** 12; **M3** 108, 345

sal *a.* Birçok kalın direk yan yana bağlanarak yapılan, düz ve korkuluksuz deniz veya ırmak taşıtı. **M3** 35

salaklık *a.* Salakça davranış. **DK** 103

Salamon Adatoya *öz. a.* CHP’nin gayrimüslim milletvekili. “*Halk Partisinden tiksinen millet, Salamon Adato’ya hangi düşünceyle oy verdiyse senin adını da o düşünceyle sandığa attı.*” **M3** 70

salaş *sf. mec. Mac.* Uyumsuz, derme çatma, kötü görünen. **YS** 129

saldırgan *sf.* Başkasına saldıran, yapısında saldırma özelliği olan (devlet, kimse, hayvan), agresif, mütecaviz. **DK** 64

saldırganlık *a.* Saldırgan olma durumu. **M3** 442, 475

saldırı *a.* Kötülük yapmak, yıpratmak amacıyla, bir kimseye karşı doğrudan doğruya silahlı veya silahsız bir eylemde bulunma, hücum, taarruz, tecavüz. **DK** 6; **M3** 80, 89, 363

saldırıcı *sf.* Saldırgan, birinin üzerine atılan, mütecaviz. **M3** 83, 312

saldırış *a.* Saldırma işi. **M3** 68, 544

saldırma *a.* Saldırmak işi. **DK** 27²; **M3** 244², 311², 322, 544

saldırmak (-e) Bir kimseye veya bir şeye karşı saldırı yöneltmek, zarar verici bir davranışta bulunmak, hücum etmek. **YS**

12, 32, 49²; **DK** 21, 27², 25, 40, 133², 136; **M3** 17, 30, 32, 37, 65, 67, 89, 203, 208, 220, 235, 288,304, 344, 438, 472, 495, 496³

salgın *a. tıp* Bir hastalığın veya başka bir durumun yaygınlaşması ve birçok kimseye birden bulaşması, epidemi. **M3** 127

salınmak (*nsz*) Yürürken uyumlu hareketlerle hafifçe bir yandan bir yana eğilmek. **YS** 104

→ **salına salına**

salına salına *zf.* Yürürken bir sağa bir sola hafifçe eğilerek, salınarak. "...gece karanlığında bir türlü ilerlemek bilmeyen kağı ile uğru gibi gizlice geldiği bu köye bahar güneşinin ışığı altında salına salına girdi." **DK** 33

salıvermek (*-i*) Bırakmak, koyuvermek, serbest bırakmak. **DK** 146

salıverilmek (*nsz*) Salıverme işine konu olmak. **M3** 394

salim *sf. Ar. esk.* Esen, sağlam. **M3** 67, 414

Salim Başol *öz. a.* Türk hukukçu. "Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, Demokrat Parti'nin sanıklarını sorguya çekiyordu." **M3** 522²

salkım *a.* Bir arada, toplu bir durumda, birlikte, toplu olarak bulunma. "Aksi gibi de ay hiç görünmüyor, birbir ardınca koşan bulutlar onu hep arkada bırakarak yeryüzüne bir ışık salkımının inmesine engel oluyordu." **DK** 129

sallamak (*-i*) Düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek. **DK** 19, 46

sallama *a.* Sallamak işi. **DK** 62

sallanmak (*nsz*) Bağlı bulunduğu yerde gevşek duruma gelip yerinden oynamak,

kımıldamak. **YS** 17; **DK** 64, 71, 171

salmak (*-i, -e*) Yollamak, göndermek. **DK** 63, 110

→ **salıvermek, salıverilmek**

salon *a. Fr.* Toplantıların, kutlamaların, gösterilerin yapıldığı geniş yer. **YS** 15, 16, 18; **M3** 181², 209, 240, 361

saltanat *a. Ar. mec.* Birinin bir işte, bir yerde bulunan kimseler üzerindeki egemenliği. **M3** 523

Saltuklular *öz. a.* Merkezi Erzurum olmak üzere Doğu Anadolu'da hüküm süren Türk-İslam hânedanı (1071-1202). "Artuklular, Saltuklular, Karakoyunlular, Akkoyunlular'ın hüküm sürdüğü, anıtlar diktiği bölgeler elbette Türk'tür. Türk kalacaktır." **M3** 389

sam *a. Ar.* Sam yeli. **YS** 96

saman *a.* Ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları. **DK** 12, 34

Samed Ağaoğlu *öz. a.* Türk yazar, siyasetçi. "Samed Ağaoğlu'nun çoban kılığında Bulgaristan'a kaçarken yakalandığını, Celal Bayar'ın bankalarda 103 milyon lirası bulunduğunu yazmışlardı." **M3** 543

Samiler *öz. a.* Büyük kısmı bugün Orta Doğu adı verilen coğrafyada yaşayan etnik grup. "Eskiden beyaz ırk namı altında toplanan Aryanilerle Samilerin birbirinden çok uzak olduğu, keza eskiden sarı ırktan sayılan Türk ve Moğollarla Çinlilerin hiçbir ırkî yakınlığı olmadığı artık bugün herkes tarafından kabul edilmiştir." **M3** 147

samimi (*doğ.*) **samimî** *sf. Ar.* İçten (duygu vb.). **DK** 81; **M3** 26, 91, 135, 141, 167, 169, 370, 430, 487

samimi olmak İçten, açık yüreklilikle

davranmak. **M3** 22, 91, 416²

samimiyet *a. Ar.* İçtenlik. **M3** 113, 123, 136, 169, 373, 415

Samsun *öz. a.* Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 35, 253

san *a. Ün.* **YS** 55

sana *zm.* Sen zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi. **YS** 17, **YS** 22, 42, 46³, 64, 88,93, 98, 115, 120, 122; **DK** 19, 26, 45, 69, 89, 90, 93², 104, 109, 117, 119, 121, 130, 139, 140, 141, 142, 146, 151, 161, 167, 171, 176, 177, 178², 267; **M3** 48², 545, 554

sanabilmek (*nsz*) Sanma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 62, 129

sanat *a. Ar.* Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık. **M3** 29, 63, 185, 206, 207, 257, 278, 407, 435, 458², 503

sanatçı *a.* Güzel sanatların herhangi bir dalında yaratıcılığı olan, eser veren kimse, sanat adamı, sanat eri, sanatkâr, artist. **M3** 541

sanatkâr *a. Ar. + Far.* Sanatçı. **M3** 180, 209, 214, 551

sanayii (*doğ.*) **senaiye** *ç. a. Ar.* Ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü, işleyim, uran, endüstri. **M3** 92, 175², 258

sancak *a. 1.* Bayrak, liva. **YS** 131; **2. tar.** Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık. **DK** 60, 65,109, 163; **M3** 225, 227

→ **sancak beyi**

sancak beyi *a. tar.* Tanzimat'tan sonra, Osmanlı yönetim teşkilatında sancakların

yöneticisi, mutasarrıf. **DK** 66³, 109, 114, 172; **M3** 163

Sancar *öz. a.* 1118-1157 dönemindeki Büyük Selçuklu Sultanı. "Anadolu milleti 1071'den 1157'de Sancar'ın ölümüne kadar 86 yıl Büyük Selçukların, yani İran'ın hâkimiyeti altında yaşadı." **M3** 433

Sancar Paşa *öz. a.* Türk asker. "En sonunda da, Kıbrıs'taki şehitlerimizin doğdukları yerlere getirilmesi hakkındaki teklife bugünkü Başkomutan Sancar Paşa'nın 'Hayır! Onlar Kıbrıs'ta kalacaklardır' cevabıyla Kıbrıs'ın da yurdumuz olduğu tescil edilmiş bulundu." **M3** 230

sandalye *a. Ar. mec.* Makam, koltuk, mevki. **M3** 92

sandık *a. Ar.* İçine çeşitli şey konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası. **DK** 7, 10⁴, 88; **M3** 59, 70, 113³, 408, 502

sanık *a. huk.* Suçlu olduğu sanılarak mahkemeye sevk edilmiş kimse, maznun. **M3** 52, 382², 522²

sanılmak (*nsz*) Düşünölmek, olabileceğine inanılmak, zannedilmek, zannolunmak. **M3** 124, 315, 353, 411, 416

saniye (*doğ.*) **sâniye** *a. Ar.* Bir dakikanın altmışta biri olan zaman birimi. **DK** 6², 34, 50

sanki *zf. T. + Far.* Farz edelim ki, güya. **YS** 10, 18, 42, 45, 62, 122, 129; **DK** 18, 20, 34, 35, 42, 44, 54, 61, 110, 116, 118, 121, 139, 148², 158, 173, 178; **M3** 22, 84, 124, 127, 143, 163, 187, 267, 410, 421, 493, 502

sanma *a.* Sanmak işi, zannetme; zanneyleme. **M3** 106, 310

sanmak (*nsz*) Bir şey olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak,

zannetmek, zanneylemek. **YS** 30², 34, 40, 58, 62, 69, 111; **DK** 20, 51, 74, 75, 89, 97, 107, 113, 124, 132, 135³, 159, 162, 181; **M3** 37, 53, 70, 92, 143, 147, 148, 170, 173, 199, 222, 232, 240, 254, 287, 302, 303, 305, 317, 319, 322, 345, 353, 362, 364, 370, 416, 421, 429, 435, 438, 445, 472, 475, 490, 506, 512

sapa *sf.* Gidilen yol üzerinde olmayan, sapılarak varılan. **DK** 16, 37

sapık *sf.* Tavır ve davranışları normal olmayan veya geleneklerden, törelerden ayrılan, anormal (kimse), gayritabii, anormal. **M3** 216, 305, 387², 389², 469, 534

sapıklık *a.* Sapık olma durumu. **M3** 215, 463

sapır sapır *zf.* Güçlü ve sürekli bir biçimde. **DK** 63

sapıtmak (*nsz*) Ruhsal bir düzensizlik içine düşmek. **YS** 25; **M3** 13, 372, 484, 500

saplamak (*-i, -e*) Hızla batırmak. **DK** 135, 109²

saplanmak (*-e*) Hızla batmak. **DK** 63; **M3** 353, 508

sapmak (*-den*) Önceden belirlenmiş, tespit edilmiş görüş, düşünüş, amaç veya davranıştan ayrılmak. **M3** 28, 260, 479

sapsarı *sf.* Her yanı sarı, çok sarı. **DK** 267; **M3** 524

sarahat *a. Ar.* Belginlik. **M3** 97

saray *a. 1.* Kamu işlerinin yürütüldüğü büyük yapı. **DK** 41, 92; **M3** 98, 207, 283, 361, 372; *2. mec.* Görkemli ve gösterişli yapı. **YS** 14², 38

sarf *a. Ar. esk.* Dil bilgisi, yapı bilgisi. **M3** 102, 227, 460 **sarf etmek** kullanmak. **M3** 123, 240

sarhoş *sf. Far.* Alkollü içki veya keyif verici bir madde sebebiyle kendini bilmeyecek durumda olan (kimse), esrik, mest, sermest, başı dumanlı, kafası bulutlu, kafası iyi, kafası dumanlı, kafası kıyak. **M3** 416, 421, 444 **sarhoş olmak** Sarhoş bir duruma gelmek, esrimek. **YS** 48; **DK** 143; **M3** 163²

sarhoşlaşmak (*nsz*) Sarhoş duruma gelmek, sarhoş olmak. **M3** 469

sarhoşluk *a.* Sarhoş olma durumu, esriklik, mestlik, sermestlik, sermesti. **DK** 84, 97, 120, 122, 158, 159, 162, 163, 175, 177; **M3** 106, 136, 488 **sarhoşluk duymak** Düşünceleri dağılmak, karışmak, ne yapacağını bilemez duruma gelmek, esrimek, sarhoş olmak. “*Ay ışığı altında o kadar gönül alıcı ve göz kamaştırıcı idi ki, Deli Kurt yine sarhoşluk duymaya başlamıştı.*” **DK** 171

sarı *a. 1.* Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi. **DK** 143, 158; *2. sf.* Bu renkte olan. **YS** 27

→ **sarı ırk**

sarı ırk *a.* Asya'da yaşayan, tenleri sarı renge yakın olan insan ırkı. **M3** 147³

Sarı Zeybek *öz. a.* **YS** 27³, 28², 29², 30³

sarıklı *a. mec.* Müslüman din adamı, hoca. **M3** 68

sarılı *sf.* Sarılmış olan. **DK** 171

sarıлма *a.* Sarılmak işi. **M3** 18, 123, 207

sarılmak (*-e*) Bir şey üzerine bir veya birkaç kez dolanmak. **DK** 5; *2.* Kollarını dolamak, kucaklamak. **DK** 33; *3. mec.* Büyük bir istekle kendini vermek, benimsemek. **M3** 40², 51, 124, 175, 530, 536; *4.* Saldırmak, hücum etmek. “*Çakır, fırıldak gibi dönüyor, üç Çingene tarafından sarılmamaya uğraşıyordu.*” **DK** 27

sarınmak (*-e*) Kendi üstüne sarmak. **DK**

5, 113

sarışın *sf.* San saçlı ve ak tenli (kimse). **M3** 418

sarkmak (-e) Aşağıya doğru uzamak veya uzanmak. **DK** 116

sarmak (-i) **1.** Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek. **YS** 21, 29, 111, 115; **DK** 106, 110, 132, 143, 191; **2.** (-i) Yayılıp etkisi altına almak, kaplamak. **M3** 18, 73, 157, 475; **3. mec.** Kucaklamak. **YS** 40

sarmaş dolaş *zf.* Birbirine sarılıp kucaklanmış bir durumda. **sarmaş dolaş olmak** İç içe girmek, karman çorman olmak. **M3** 298

sarmaşık *a. bit. b.* Sarmaşıkgillerden, koyu yeşil renkli, değişik biçimli yaprakları olan, sap ve dallarından çıkan küçük ek köklerle dik, düz yerlere yapışarak tırmanan bitki (*Hedera helix*). **YS** 33

sarp *sf.* **1.** Dik, çıkması ve geçilmesi güç (yer), yalman. **DK** 150; **2. mec.** Güç, zor. **M3** 92, 188, 386, 529

sarplık *a.* Sarp olma durumu. **DK** 144; **M3** 92

sarsabilmek (-i) Sarsma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 210²

sarsılmak (*nsz*) Sarsma işine konu olmak. **DK** 172; **M3** 88, 195, 244, 303

sarsıntı *a. mec.* Bir kişi, toplum, kurum veya kuruluşun dengesini etkileyen, beklenmedik olumsuz değişiklik. **M3** 54, 79, 157, 315, 461, 466

sarsmak (-i) Birdenbire ve güçle kırmılatmak, sallamak, oynatmak, titretmek. **DK** 175; **M3** 173, 548

Sasanlılar *öz. a.* Dördüncü büyük İran Hanedanı ve ikinci Pers İmparatorluğu'nun adı. "Makedonyalı

İskender tarafından yıkılmış Persler, yüzyıllar sonra Araplar tarafından yıkılmış Sasanlılar, yüzyıllar sonra da Selçuklular tarafından yıkılmış Büveyhliler var." **M3** 216

sathî (*doğ.*) **sathî** *sf. Ar. esk.* Yüzeysel. **M3** 59, 127, 425

Satı Ana *öz. a.* **DK** 97, 98, 107, 119, 127

Satı Kadın *öz. a.* **DK** 11⁴, 12, 23, 33², 34³, 35², 36, 37³, 38², 39, 40, 42, 50, 51², 57², 58, 69², 84, 98², 99, 100, 101⁵, 102², 103³, 104, 105², 107², 108², 109², 110², 112², 113², 123³, 125², 126³, 128, 130³, 151²

satıcı *sf.* Para veya çıkar karşılığı, gizlice karşı tarafa hizmet eden. "...maddelerin tamamını veya bir kısmını satın alamaz, bu netice satıcı memleketi müteessir eder." **M3** 256

satih *a. Ar.* Görünen bölüm. **M3** 179

satılık *sf. mec.* Para veya çıkar karşılığı, gizlice karşı tarafa hizmet eden. "Bu silah ahlâksız, vicdansız, satılık yazarların elinde milletin manevi yapısını çökertecek çekirdek silah halini alır." **M3** 298, 371, 542²

satılmak (*nsz,-e*)*mec.* Para veya çıkar karşılığı, gizlice karşı tarafa hizmet etmek. **M3** 19, 80, 159, 335, 370

satır *a. Ar.* Bir sayfa üzerinde yan yana gelen kelimelerden oluşan ve alt alta sıralanmış her bir dizi. **YS** 23, 47, 64; **DK** 17³; **M3** 41, 58, 59, 61², 271, 279², 283, 387, 410, 411, 486, 495, 515

satış *a.* Satma işi. **M3** 15 **satış yapmak** satmak. **M3** 534

satmak (-i) **1.** Bir değer karşılığında bir malı alıcıya vermek. **YS** 20; **DK** 90; **2. mec.** Bir çıkar karşılığında bir şey gözden çıkarmak, feda etmek. **YS** 76, 104 **M3** 260, 362, 365, 454², 473, 545, 551 **satın almak** (-i) Bir nesneyi belirlenen fiyatını

ödeyerek kendine mal etmek, mübayaa etmek. **DK** 94; **M3** 256², 298, 473

satma *a.* Satmak işi. **M3** 428

satvet *a.* *Ar. esk.* Zorlu, sindirici güç. **M3** 75

savaş *a.* *ask.* **1.** Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk. **YS** 9, 10, 25, 31², 32, 33, 34, 98, 105; **DK** 8, 23, 31², 49, 52, 55, 58, 60, 63, 64, 65², 68², 84, 96³, 99², 102, 103, 133, 134², 137, 142², 147; **M3** 12, 2126, 27², 31, 33, 37, 40, 42², 43⁵, 47, 51, 52, 53², 61, 62², 64, 83, 84³, 85³, 86², 87, 89², 101, 103, 105, 106, 109, 133, 134², 135, 136, 137², 144, 162², 163, 169, 174, 178, 183³, 184⁵, 185, 186, 189, 206, 207, 213, 215, 229², 233, 246, 265³, 282, 303⁴, 304², 305, 306, 316, 322², 323, 325, 329, 330³, 331², 337, 340, 348, 358, 368, 398, 406², 416, 421, 430, 431, 437³, 438, 451, , 463, 465, 466², 468, 470, 477, 486², 532, 533; **2.** Uğraşma, kavga, mücadele. **YS** 42, 77; **M3** 21, 23, 24, 58, 150, 466, 482², 528 **savaş yapmak** Çatışmak, mücadele etmek, mücadele vermek, uğraşmak, savaşmak, savaş vermek. “*Dünyadaki bütün milletler, yabancı devlet hâkimiyetinde kalan ırkdaşlarını kendileriyle birleştirmek için silahlı ve silâhsız savaşlar yaparlar.*” **M3** 40, 386, 468, 529 **savaşa çıkmak** Askerî harekâta, savaşa gitmek için hazırlık yapmak. “*Kendisini savaşa çıktığı gün kadar sağlam hissediyordu.*” **DK** 144 **savaşa girmek** Savaş başlamak. “*Bu millet, vaktiyle olduğu gibi bugün de sırf Tanrının adını yükseltmek için bir savaşa girip, er meydanlarında kan ve can harçayabilir.*” **M3** 231, 236

savaşabilmek (*nsz*),-*le* Savaşma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 330

savaşçı *sf.* *ask.* İyi veya çok savaşan, savaşkan, cengâver. **DK** 99, 106, 173; **M3** 122, 214², 281, 386, 529

savaşmak (*nsz*,-*le*) *ask.* **1.** Ordu ölçüsünde iki silahlı kuvvet karşı karşıya

gelip çarpışmak, vuruşmak, muharebe etmek. **YS** 15, 77²; **DK** 104, 147; **2.** *mec.* Bir şey ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla mücadeleye girişmek. **YS** 41, 73; **3.** *mec.* Çaba sarf etmek. **M3** 280, 345, 488

savcı *a.* *huk.* Devlet adına ve yararına davalar açan, kamu haklarını ve hukuku yerine getirmek üzere yargıç katında sanıkları kovuşturan görevli, müddeiumumi. **M3** 61, 320, 323, 475, 534, 556

savcılık *a.* Savcının makamı. **M3** 398

savrulmak (*nsz*) Dağılmak, saçılmak. **DK** 65, 97; **M3** 312

savsaklama *a.* Savsaklamak işi, ihmal. **M3** 331

savsaklamak (-*i*) Belirli bir sebebi olmaksızın bir işi isteyerek geri bırakmak, geciktirmek, umursamamak, ertelemek, sallamak, ihmal etmek. **M3** 334

savunmak (-*i*) Hareket veya düşünceyi söz ve yazı ile doğru, haklı göstermeye çalışmak. **M3** 61, 63, 74, 127³, 208, 225, 245, 311, 357, 360, 371, 385, 386, 387, 432, 438, 445, 472, 488, 514, 529, 539, 542, 556

savunma *a.* **1.** Saldırıya karşı koyma, müdafaa. **M3** 105, 227², 263, 408, 445, 467, 472; **2.** Bir kişiyi, bir düşünceyi doğru, haklı göstermeyi amaçlayan yazı veya konuşma, savunusu, müdafaaaneme. **M3** 510, 514

savunucu *a.* Bir şeyi savunan kimse, müdafî. **M3** 467

savunulabilmek (-*i*) Savunma imkânı veya olasılığı bulunmak. “*Kabul olunamaz, savunulamaz.*” **M3** 383

savurmak (*nsz*) **1.** Şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak. **DK** 20², 25, 28, 37, 64, 74, 79; **2.** Şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak. **M3** 431; **3.**

Yalan, küfür vb. söylemek. 54; M3 93, 290, 493²

savuruş *a.* Savurma işi. **DK** 172, 173²

sayabilmek *(-i)* Sayma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 166

saye *a. Far. mec.* Koruma, yardım, sayeban. **DK** 86; **M3** 381

sayesinde *zf.* Aracılığıyla, yardımıyla. **DK** 16, 31; **M3** 12, 84, 175, 226, 258, 458, 465, 469, 471², 497, 509², 523, 531, 546

sayfa *a. Ar.* Üzerine yazı yazılan veya basılan bir kâğıt yaprağın iki yüzünden her biri, sahife. **M3** 59², 60, 169, 274, 366, 455, 485, 491, 505, 527², 528, 533, 542

sayfalık *sf.* Herhangi bir sayıda sayfası olan. **M3** 45, 362, 455, 490

saygı *a.* Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram. **YS** 42, 111, **DK** 6, 9, 162; **M3** 21, 48, 108², 164, 279², 293, 340, 367, 489, 492 **saygı duymak** (veya **beslemek**) Birine, bir şeye karşı saygı hissetmek. **M3** 105, 415, 498, 494 **saygı göstermek** Saymak, değer vermek. **DK** 157²; **M3** 21, 91, 219², 227, 286, 287, 293, 358, 424, 451 **saygı görmek** Sayılmak, değer verilmek. “*Bununla beraber kuvvetli şahsiyetler daima saygı görmüşler ve topluma faydalı olmuşlardır.*” **M3** 161, 210, 225, 227, 263, 468

→ **saygıdeğer**

saygıdeğer *sf.* Kendisine saygı gösterilmeye değer, muhterem. **M3** 451

saygılı *sf.* Saygısı olan, saygı gösteren, hürmetli, hürmetkâr. **DK** 12, 35, 53; **M3** 219, 280, 442

saygısızlık *a.* Saygısız olma durumu,

hürmetsizlik. **M3** 354, 475² **saygısızlık etmek** Saygısızca davranışta bulunmak veya söz sarf etmek. **M3** 436

sayı *a. mat. 1.* Sayma, ölçme, tartma vb. işlerin sonunda bulunan birimlerin kaç olduğunu bildiren söz, adet. **DK** 9, 59; **M3** 15, 51, 63, 129⁵, 130, 131², 143, 184, 263, 287, 304, 335, 379, 385, 395, 406², 408, 410, 423, 426², 485, 486, 496, 525², 526, 527³, 533², 549²; **2.** Gazete, dergi vb. sürekli yayınların bir bütün oluşturan, değişik tarih, numara taşıyan baskılarından her biri, nüsha. **M3** 62

sayıca *zf.* Sayı bakımından, adetçe, adedi. **M3** 146

sayıklama *a.* Sayıklamak işi. **M3** 318, 451, 453², 454², 462

sayıklamak *mec.* İsteddiği, özlediği bir şeyden sürekli söz etmek. **M3** 92

sayılabilmek *(nsz)* Sayılma ihtimali veya imkânı bulunmak, addedilebilmek. **M3** 46, 104, 163, 180, 274, 425, 463

sayılı *sf.* Sayısı belli olan, sayılmış olan. **M3** 111, 524

sayılma *a.* Sayılmak işi, ad, addedilme, addolunma. **M3** 33, 64, 149, 362

sayılmak *(nsz)* Sayma işine konu olmak, addedilmek. **DK** 16; **M3** 34, 45, 99², 116², 118, 131, 132, 140², 147², 148, 164, 219², 225, 226, 232, 234³, 237, 280, 281, 286, 315, 317, 354424, 430, 435, 481, 506, 530, 545

sayım *a.* Sayma işi, tadat. **M3** 130, 426

sayın *sf.* Konuşma ve yazışmalarda saygı belirtisi olarak kişi adlarının önüne getirilen söz. **M3** 290², 297, 362, 442², 443², 444², 447, 495, 554²

sayısız *sf.* Sayılmayacak kadar çok, pek çok, sayımsız. **M3** 31, 367, 382

sayma *a.* Saymak işi, ad, tadat, addetme.

M3 13, 41, 215, 226, 140, 417, 468

saymak (-i) Bir şey kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak. **YS** 24, 93; **DK** 59; **M3** 34, 37, 48, 62, 64, 107, 118, 123, 139, 140, 209, 264, 288, 290, 292, 363, 404, 431², 439; **2.** Varsaymak, tutmak, farz etmek. **YS** 107; **DK** 30, 99, 119; **M3** 22, 26, 101, 104, 119, 136, 143, 148, 162, 201, 227, 243, 268, 287, 302, 329, 340, 369, 373, 393, 403, 404, 412, 417², 430, 434, 437, 438, 444², 453, 484, 486, 503², 506, 552; **3.** Sayıları arka arkaya söylemek. **DK** 9²; **4. mec.** Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye değer vermek, hürmet etmek. **DK** 23; **M3** 52, 99, 109, 280, 417, 556 **sayıp dökmek** Ne var ne yok hepsini söylemek. **M3** 322

saz *a. Far. müz.* Türk halk müziğinde kullanılan, gövdesi ağaçtan oyularak yapılmış, telli, uzun saplı çalgı, bağlama. **YS** 69², 107; **DK** 107, 144; **M3** 18; **2.** Çalgılı eğlence yeri. **YS** 102 **saz gelmek** Önemsiz görünmek. “*Top ses, bomba ses bize saz gelir/ 17’ye karşı 44 milyon az gelir.*” **YS** 32

→ **saz şairi**

saz şairi *a. ed.* Halk ozanı. **M3** 395

sazlanmak (*nsz*) Saz bitkisi çıkmak. “*Yazın bahçeler sazlanır/Yâr dudağı kirazlanır.*” **YS** 99

seans *a. Fr.* Bir işin yapılmasına ayrılan çalışma süresi, oturum. **M3** 203

sebebiyet *a. Ar. esk.* Bir şeye, bir olaya sebep olma, yol açma. **sebebiyet vermek** Bir şeye, bir olaya sebep olmak, yol açmak. **M3** 459

sebeb *a. Ar.* Bir şey olmasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey. **DK** 33, 40, 51, 54, 81, 98, 127; **M3** 21, 24, 58, 79, 83, 100, 130, 132, 139², 141, 157, 161, 211, 214, 244², 268², 279, 288, 317, 327, 334, 359, 369, 415, 447, 461, 478, 489,

505, 541², 547 **sebeb olmak** Neden olmak, yol açmak. **DK** 64; **M3** 16, 18, 54, 58, 98, 110, 123, 148, 150, 155, 157, 159, 161, 163, 173, 183², 200, 221, 225, 259, 260, 265, 269, 316, 317, 333, 337, 352, 364, 379, 394, 409, 455², 459, 481, 506, 515, 527, 532, 538, 553², 544

sebil *a. Ar.* **1.** Feda, yardım, hibe. “*Kanlarımız sebildir; akatarak hepsini Belirsiz mezarlarda anılmadan yaşarız...*” **YS** 12; **2.** Genellikle camilere bitişik özel bir biçimde yapılmış, karşılık beklemeden hayır için içme suyu dağıtılan taş yapı, sebilhane. **M3** 159

→ **sebil gibi**

sebil gibi *zf.* Pek çok. “*Türk ırkının kanı sebil gibi akarken onlar yaşadıkları dağlarda ve köylerde keçilerini güttüler...*” **M3** 386, 529

secde *a. Ar. din b.* Genellikle namaz kılarak alın, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum. secde etmek Saygı göstermek. **YS** 121

seciye *a. Ar.* Yaradılış, huy, karakter. **M3** 156, 226, 285, 286, 301, 441, 458, 542

seciyeli *sf.* Sağlam karakterli, kendisine güvenilir (kimse). **M3** 191

seçebilmek (*nsz*) Seçilme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 156, 161; **M3** 318, 339

seçilmek (*nsz*) Seçme işine konu olmak. **DK** 128; **M3** 26, 271, 321², 394

seçim *a. huk.* Kanunlar, yönetmelikler uyarınca bir veya daha çok aday arasından belli birini veya birkaçını seçme, intihap. **M3** 26, 52, 159, 333, 334², 368, 369, 373, 405, 410³, 412, 420³, 424, 426, 478², 479, 490, 538⁴, 555 **seçim yapmak** Seçmek. **M3** 158, 304, 316

→ **seçim konuşması**

seçim konuşması *a.* Seçim öncesinde

adayların seçilme şansını artırabilmek amacıyla yaptığı konuşma. “Ali Fuat Başgil seçim konuşmaları yaparken kendisinden yaşına, ilmine ve halk arasında kazanmış olduğu değere uygun fikirler beklenirdi.” **M3** 426

seçkin *sf.* Benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena. **M3** 158, 540

seçme *a.* Seçmek işi, intihap, seleksiyon. **DK** 128, 141; **M3** 49, 101, 144, 289, 364, 537

seçmek *(-i)* Tercihini bir yönde kullanmak. **YS** 90; **DK** 134, 157; **M3** 40², 120, 271, 321, 425, 435, 455, 498

seçtirme *a.* Seçtirmek işi. **DK** 129

seda (*doğ.*) **sedâ** - **sadâ** *a.* Ar. Ses. **YS** 109, 133²

sedir *a.* Ar. Arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan. **DK** 10², 35², 41, 87

sefa *a.* Ar. Eğlence, zevk, neşe. **M3** 114

sefahat (*doğ.*) **sefâhat** *a.* Ar. Zevk ve eğlenceye düşkünlük, uçarılık. **M3** 155, 159³, 203, 241, 252, 282

sefalet *a.* Ar. Yoksulluk, yoksulluk sıkıntısı. **M3** 170, 198, 241, 251, 252, 304, 317, 318, 346, 347, 348, 373

sefer *a.* Ar. *ask.* **1.** Genellikle ülke dışına yapılan askerî harekât, savaşa gitme, savaş. **YS** 45; **DK** 99, 103, 132, 133; **M3** 35; **2.** Kez, defa. **DK** 7, 77, 133; **M3** 253, 268, 527, 529 **sefer etmek** Gezmek, gezinti yapmak, yolculuk etmek. **M3** 92

seferberlik *a.* Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü. **M3** 252, 253, 328

sefih *sf.* Ar. Zevk ve eğlenceye düşkün, uçarı. **M3** 416

sefil *sf.* Ar. Sefalet çeken, yoksul. **M3** 196, 352, 373², 441

sefilane *zf.* Ar. + *Far. esk.* Sefilce. **M3** 89, 337, 352

sefilleşmek (*nsz*) Fakirleşmek, yoksullaşmak. “Tarihin hiçbir çağında insan rûhumun bu kadar sefilleştiği ve bu kadar çok vatan hâininin çıktığı görülmemiştir.” **M3** 301

seğirtmek (*nsz*) Sıçrayarak yakın bir yere doğru koşmak. **DK** 28

sehpa *a.* *Far.* Darağacı. **M3** 241, 253

sekiz *a.* **1.** Yediden sonra gelen sayının adı. **DK** 39; **2.** *sf.* Yediden bir artık. **DK** 39, 58; **M3** 31, 39, 51, 84, 86³, 111, 130³, 131⁴, 175, 184, 189, 191, 203², 270, 277, 292², 303¹⁴, 306, 325, 326, 348, 364, 370, 386, 395, 396³, 404, 408, 420, 426, 434, 455², 462, 482, 483, 490, 508, 520, 525, 529, 533

sekizinci *sf.* Sekiz sayısının sıra sıfatı, sırada yedinciden sonra gelen. **M3** 63, 162², 187, 281, 481

sekreter *a.* *Fr.* Özel veya kamu kuruluşlarında belli bir makama, kişiye yardımcı olmak amacıyla haberleşmeyi sağlayan, yazışma yapabilen görevli. **M3** 398

seks *a.* *Fr.* biy. Cinsel ilişkide bulunma, seksapel. **M3** 534⁴

seksen *sf.* Sekiz kere on, yetmiş dokuzdan bir artık. **M3** 30, 31², 103, 130, 131², 132, 217, 230, 269³, 292, 303, 354², 362, 415, 426, 433³, 434², 439, 490, 528

sel *a.* Ar. **1.** Sürekli yağan yağmurdan veya eriyen kardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su, su taşkını. **YS** 61, 62; **DK** 14, 60, 61, 266, 269²; **M3** 55; **2.** *mec.* Etki ve iz bırakan güçlü durum veya

davranış. **YS** 23, 76, 90; **M3** 206; 3. Yoğunluk. **YS** 77 **sel gibi akmak** Sıvılar için bol ve gür akmak. **M3** 487 (**bir yeri**) **sel götürmek** Çok yağmur yağmak. **DK** 60

Selâhaddin Eyyubi öz. a. Mısır ve Suriye sultanı, Eyyubi hanedanının kurucu hükümdarı. “*Kendilerine tarih ve şeref uydurmak ihtiyacında olan bütün iptidai cemaatler gibi, roman kahramanı olan Zâloğlu Rüstem’i ve ancak anası Kürt olan Selâhaddin Eyyubî’yi Kürt kahramanı diye ileri sürüyor.*” **M3** 461, 459

Selâhattin Cizrelioğlu öz. a. Türk siyasetçi. “*Reşit Ülker adlı mebusla Selâhattin Cizrelioğlu adlı senatörün ‘Konuşmalar’ı çok aleyhte tefsir etmeleri memleketteki dramdan habersizliklerini gösteriyor.*” **M3** 553,554

selam (doğ.) **selâm** a. Ar. Bir kimseyle karşılaştığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaştığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba. **YS** 45, 46⁸, 47⁹; **M3** 230³, 472 **selam** (veya **selamı**) **almak** Birinin selamlamasına karşılık vermek. **DK** 37 **selam vermek** Selamlamak. **DK** 37, 151

→ **selamünaleyküm**

selamet (doğ.) **selâmet** a. Ar. Esen olma durumu, esenlik. **selâmete ulaşmak** Esenliğe kavuşmak, kurtulmak. “*...Çakır da, kendisini suya atarak akıntının yardımıyla selamete ulaşmıştı.*” **DK** 16 **selâmete ulaştırmak** Esenliğe kavuşturmak. “*Birkaç satırla durum anlatılıyor ve Çakır’ın kendisini selamete ulaştıracağı söyleniyordu.*” **DK** 17

selamlamak (doğ.) **selâmlamak** (-i) Bir kimseyle karşılaştığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaştığında kendisine sözle veya işaretle bir nezaket gösterisi yapmak, selam vermek, esenlemek. **YS** 48, **DK** 29, 37, 59, 87

selamlaşma a. Selamlaşmak işi, esenleşme. **M3** 471, 472

selamlaşmak (nsz, -le) Birbirine selam vermek, esenleşmek. **DK** 78

selamünaleyküm ünl. Ar. "Allah'ın selamı sizin üzerinize olsun" anlamında kullanılan bir selamlama sözü. **M3** 471

selamünaleykümcü a. İslam birliği taraftarları. “*...gerçek Türkçülerden bahsediyorum, selamünaleykümçülerden değil.*” **M3** 341

Selanik öz. a. Yunanistan’da tarihî bir şehir. “*Selanik’teki 40 bin kişilik ordumuz neden mukavemet etmeden Yunanlılara teslim oldu?*” **M3** 92, 97, 141, 282, 340, 405, 412, 427

Selanik Dönmeleri öz. a. 1666 ve 1923 yılları arasında Osmanlı Selaniki’nde ahlakları ve dinseliliklerinin kökenleri Yahudi Kabbalah ve İslami tasavvufun kesişim noktasında bulunan yeni bir etnodini inanç, ibadet ve kimlik. “*Türkiyedeki Selanik Dönmeleri Türkleşmemek için asırlardır gizli tedbirler alırken, hiçbir kültürü ve mazisi olmayan bir takım küçük millet ve cemaatlar ırkadı kanununun sarahatine rağmen, kendi ırkadlarına kadar saklayıp ırkçılık yaparken, Yahudiler İsrail’in hakiki vatanları olduğunu türlü şekillerle ispat ederken Türkler de hiç şüphesiz devletin hakiki sahibi olarak bazı tedbirler almakta haklıdır.*” **M3** 443, 545

Selanikli Ahmet Emin öz. a. bk. **Ahmet Emin Yalman**. **M3** 67

Selçuk öz. a. bk. Selçuklu. **DK** 23; **M3** 407², 428

Selçuk imparatorluğu öz. a. Oğuz Türklerinin kurduğu Türk, İslam ve Fars medeniyetlerini bünyesinde barındıran müslüman imparatorluk. “*Anadolucular, Anadolu Selçuklarını, büyük Selçuk imparatorluğundan ayrı bir devlet gibi görmekle, nasıl bir gaf yaptıklarının, bizi*

hayatının uzun bir zamanı yabancı hâkimiyeti altında geçmiş aşağılık bir millet haline getirdiklerinin farkında değildirler.” **M3** 433

Selçuklular öz. a. Oğuz Türkleri'nin büyük bir kolu olan Kınık boyunun İslami devirde kurdukları en büyük hânedanlardan biri (1040-1308). “Selçukluların Haçlılara karşı o destanî savunması olmasaydı kalabalık, mutaassıp ve gözü pek Haçlı orduları yer yüzünde bir tek Müslüman bırakmazdı.” **M3** 107, 215, 216, 287, 421, 472

Selimiye Camii öz. a. Edirne'de bulunan, Osmanlı padişahı II. Selim'in Mimar Sinan'a yaptırdığı cami. “Her halde Kosova şehidi Murad Beğ, Niğbolu gazisi Yıldırım Han, İstanbul fatihi İkinci Mehmed, dünyayı bir padişaha dar gören Yavuz, cihan hükümdarı Kanuni, Selimiye ve Süleymaniye camileri, Süleyman Çelebinin Türk gönüllerini asırlardan beri vecde getiren Mevlit'i ve daha nice şeyler bizim millî mukaddesatımızdandır.” **M3** 287

selleme hüselam (doğ.)
selleme tüselam zf. Ar. Ulu orta, çekinmeden, destursuz. **M3** 291

Semadirek öz. a. Yunanistan'ın Meriç iline bağlı ada. “Cenevizlerin Karadeniz'deki bütün kolonileri ile Eğriboz, Limni, Taşoz, Semadirek, İmroz adaları ve bir hayli adalar alınmış...” **M3** 292

semavi (doğ.) **semâvî** sf. Ar. esk. Gök ile ilgili, göğe ilişkin. **M3** 459

sembol a. Fr. Simgе. **M3** 75, 219⁴, 220², 232² **sembol olmak** Simgeleşmek. “Millî sembol olan Bozkurt'a köpek diyenler için de durum aynıdır.” **M3** 53, 75, 208, 219², 220, 347, 441², 530

sembolleşmek (nsz) Simgeleşmek. **M3** 232

Semer kand öz. a. Özbekistan'da

Semer kant ilinin yönetim merkezi olan şehir. “Turancılığın gerçekleşmesi için şartlar hazır değildir. Semer kand'a gitmek için atlarımızı mahmuzlayacak durumda değiliz.” **DK** 68; **M3** 439²

semirtmek (-i) Besili, yağlı bir duruma getirmek, semizletmek. **M3** 550

sempati a. Fr. Sıcakkanlılık. **sempati göstermek** Birine sevgi, ilgi ve yakınlık duymak. “Bunu yapmayıp mazisi meçhul, gayesi belirsiz, şahsiyeti karanlık insanlara sempati gösterdi mi o insan, insan değildir.” **M3** 122

sempatik sf. Fr. Sıcakkanlı. **M3** 465

semt a. Ar. Şehirde yerleşim bölgesi, yaka. **YS** 131; **M3** 522, 528

sen a. Teklik ikinci kişiyi gösteren söz. **YS** 10, 15³, 16⁵, 17⁴, 18³, 21, 22⁴, 23, 24³, 25, 32², 33, 34, 36³, 38, 40, 46⁵, 48, 62, 63, 64, 65, 71², 72², 73², 75, 76⁴, 77, 78, 79², 80, 88², 91³, 97², 98², 99, 103, 107², 115, 117³, 119², 121², 122⁸, 133; **DK** 10, 16², 19, 21, 26², 29², 30, 37, 38², 39, 46, 48, 50, 54, 56, 65, 66, 67³, 72, 73, 77, 78⁴, 79, 80², 81, 83², 87, 89, 90, 91, 96, 97, 99², 100, 102³, 104, 107, 109, 110, 112, 117², 118, 119², 122, 127, 134², 135⁴, 139, 141², 142³, 146, 147, 153, 161², 162, 164², 165, 166², 167, 168³, 171, 172, 177; **M3** 47², 48, 49, 53², 69⁴, 70⁸, 71, 79³, 150, 175, 218, 247, 337², 347, 354, 361, 417, 420, 439, 491², 545

senato a. İt. Bazı ülkelerde yaş ve eğitimlerine göre seçilmiş parlamento üyelerinden oluşan meclis. **M3** 363, 366², 399, 549

senatör a. Fr. Senato üyesi. **M3** 361, 382, 383², 394, 484, 549, 553², 554

senatörlük a. Senatör olma durumu. **M3** 421

sendelemek (nsz) Dengesi bozularak düşecek gibi olmak, adımlarını şaşırarak. **DK** 118; **M3** 163

sendika *a. Fr.* İşçilerin veya işverenlerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik. **M3** 341, 556

sene *a. Ar.* Yıl. **M3** 169, 170, 181², 249, 455

senet *a. Ar. esk.* Dayanılan veya dayanılacak olan şey. **M3** 101, 206, 264, 398, 507

senetsiz *sf.* Senedi olmayan, senede dayanmayan. **DK** 89

sentaks (*doğ.*) **sintaks** *a. Fr. db.* Söz dizimi. **M3** 460, 514

sentez *a. Fr. fel.* Yalından karmaşık olana, külliden cüziye, zorunludan olasıya, ilkeden onun uygulanmasına, genel yasadan bireysel duruma, nedenden etkiye, öncülünden varılan sonuca giden düşünme biçimi, birleşim. **M3** 424 **sentez** tasarlayıp canlandırmak, hayallemek. “*Şevkinle serâb ettin, aşkınla harâb ettin/ Pâyında türâb ettin, ay yüzü güzel konçuy.*” **YS** 119

serbest *sf. Far.* Hiçbir şarta bağlı olmayan, istediği gibi davranabilen, erkin. **M3** 255, 371 **serbest bırakmak** tutuklu

→ **serbest nazım**

serbest nazım *a. ed.* Ölçü, uyak gibi klasik ve bağlayıcı kuralları bir kenara iten şiir tarzı. **M3** 247, 290

serdengeçti *a. esk.* Fedai. **M3** 249

seri *a. Fr.* Herhangi bakımdan bir bütün oluşturan şeylerin tümü, dizi. **M3** 86, 148, 297, 405, 487, 496, 507, 512⁴, 514, 517

serilmek *a. 1. (-e)* Serme işi yapılmak. **YS** 62; **2.** Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek. “*Yurt ve şeref uğrunda sen seril de toprağa Varsın hiçbir dudakta anılmasın er adın!*” **YS** 10

serin *sf.* Az soğuk, ılık ile soğuk arası **YS**

yapmak Sentez durumuna getirmek. “*Gökalp Türklükle İslamlığı tamamen ayırmış ve buna batı medeniyetini de ekleyerek yaptığı sentezle kendi çağının ileri Türkiye’sini yaratmaya çalışmıştır.*” **M3** 417, 486

ser *a. Far. esk.* Baş, kafa. **serden geçmek** Değer verdiği bir ülkü, sevgi uğruna canını esirgememek, fedailik yapmak. “*Sevginle geçip serden, bildim yaralar nerden/ Eyvah kara gözlerden, ay yüzü güzel konçuy.*” **YS** 119

→ **serdengeçti**

serap (*doğ.*) serâb *a. Far.* Atmosferde ışık ışınlarının kırılmasından doğan ve çöllerde kolaylıkla gözlemi yapılabilen optik yanılgı, uzaktaki bir cisme bakarken sanki bir su yüzeyinden yansımış gibi cisimle birlikte ters görüntünün oluşumu, ılgım, yalgın, puserik. **YS** 14, 57; **M3** 169 **serap etmek** Hayal etmek, bir şeyi zihinde

seraplı *sf.* Hayali, serabı olan. “*...daha mektep sıralarında iken kızıl seraplı rüyalara dalmışlardı...*” **M3** 171

veya gözaltında bulunan birini serbest, özgür duruma getirmek, tahliye etmek. **M3** 276, 335

9, 22, 64, 79; **DK** 115, 128, 147

serinleme *a.* Serinlemek durumu. **DK** 159

serinlemek (*nsz*) *mec.* Sıkıntısı, tasası dağılmak. “*Onun rahmet denizinde rûhlar serinler/ Ey hırçın genç, ey güzel kız! Bırakın yası...*” **YS** 47

serinletmek (*-i*) Serin duruma getirmek, serinlik vermek. **YS** 14; **DK** 130

serinlik *a.* Serin olma durumu. **YS** 22, 64; **DK** 115

sermaye *a. Far. ekon.* Bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken

anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı, anamal, başmal, kapital, meta, resülmal. **M3** 16, 249, 257

sermek (-i, -e) Açarak yaymak veya döşemek. **DK** 178

serpilmek (nsz) Serpme işine konu olmak. **DK** 73, 143

sersem *sf. Far. mec.* Düşünmeden hareket eden, ne yaptığının farkında olmayan. **M3** 438 sersem etmek Sersemletmek. **YS** 130

sersemlemek (nsz) Sersem duruma gelmek. **DK** 65

serseri *sf. Far.* Belli bir işi ve yeri olmayan, başıboş (kimse), hayta. **DK** 62; **M3** 96⁴, 97, 121, 203, 228, 371, 441

serserilik *a.* Serseri olma durumu. **M3** 251

sert *sf. Far.* **1.** Çizilmesi, kırılması, buruşması, kesilmesi veya çignenmesi güç olan, pek, katı, yumuşak karşıtı. **YS** 33; **2.** Güçlü kuvvetli. **DK** 18, 63, 64, 74², 104, 139, 144, 151, 155, 172, 173; **M3** 13, 19, 21, 31, 74, 75, 127, 128, 150, 190, 222, 241, 250, 272, 310, 336, 539, 547, 556

sertleşmek (nsz) Gücü artmak, zorlu bir durum almak. **DK** 154

sertlik *mec.* Sert, kırıcı, katı davranış, şiddet, husumet. **DK** 33, 172; **M3** 13, 21, 127², 372, 533

servet *a. Ar.* Varlık, zenginlik, mal mülk. **M3** 96, 118, 249, 250, 260, 261, 322, 344

servis *a. Fr.* Bir yönetimde, bir kurum veya kuruluşta, bütünün bir parçasını oluşturan iş, hizmet; bu işin yapıldığı yer. **M3** 318

ses *a.* **1.** Kulağın duyabildiği titreşim, seda, ün. **YS** 28, 32², 36, 58², 61, 92, 111; **DK** 6⁸, 9², 10, 11, 18, 21, 26, 27³, 28², 34², 35, 38², 43, 44⁴, 45², 46, 57, 63², 65, 66, 70, 78, 93, 103, 106, 107, 108, 116, 117²,

118, 121⁴, 130², 136², 140², 146³, 148, 156, 161, 163², 164, 170⁴, 171, 174, 175, 177², 179², 180³; **M3** 13, 70, 94, 98, 101, 107, 115, 116, 117, 118, 119, 121², 122, 124, 126, 127³, 128, 130⁶, 131, 132, 135, 143, 145³, 146, 150, 154, 155², 162, 163, 164, 168, 170², 171², 172, 173, 174, 175, 176, 177², 179², 181, 196, 206, 210, 247, 458; **2.** *a. mec.* Duygu ve düşünce. **YS** 39, 122; **3.** Etki, iz. “Gönülleri birleşenler ölse de bir gün/ Gök kubbede kalacaktır sesinden ün.” **YS** 45 **ses çıkarmamak** (veya **etmemek**) Bir şey hoş görerek karşı çıkmamak, itiraz etmemek. **YS** 71; **DK** 9, 101, 102, 121, 136, 138, 161, 170; **M3** 164, 536 ses vermek Herhangi bir ses çıkarmak. **YS** 123

→ *ses seda*

ses seda *a.* Haber, iz, alamet, belirti. **ses seda çıkmamak** haber çıkmamak. **M3** 524

sesleniş *a.* Seslenme işi. **YS** 91; **DK** 117

seslenme *a.* Seslenmek işi. **DK** 8

seslenmek (nsz) **1.** Uzaktan bağıarak çağırarak, ünlemek. **YS** 28, 92; **DK** 36, 47, 98, 116, 131, 161, 162; **2.** (-e) Bir şey söylemek için ses çıkarmak veya cevap vermek. **YS** 57, **DK** 9

sesli *zf.* **1.** Ses çıkararak. **YS** 101; **2.** *sf.* Sesi olan, ses çıkararak. **DK** 110; **M3** 252

sessiz *sf.* Ses olmayan, ses çıkarmayan. **YS** 126; **DK** 94, 124, 129; **M3** 16, 167, 168, 240; **2.** Yumuşak huylu, kendi hâlinde ve sakin (kimse). **YS** 127 **sessiz kalmak** Çekimser olmak, kararsız kalmak. “Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti diye bağıırken şivelerinden Arap veya Arnavut olduğu anlaşılan bu gösteriş kahramanları yanında hakiki Türkler daima sessiz kaldılar.” **M3** 142

→ *sessiz sessiz*

sessiz sessiz *zf.* Sessiz ve gürültüsüz bir biçimde. “Dinledik rüzgârı sessiz sessiz/

Okuyorken bize bir gamlı kitap.” **YS** 116; **DK** 155

sessizce *zf.* Sessiz bir biçimde, sessiz olarak, sessizcesine. **YS** 92; **DK** 106

sessizlik *a.* Ortalıkta gürültü olmama durumu, sükût. **DK** 9, 62, 66, 82², 107², 146, 148, 171, 173; **M3** 167, 222

set *a. Ar.* Toprağın kaymasını veya suyun akmasını önlemek için yapılan kalın duvar. **set çekmek** *mec.* Bir işi, bir davranışı, bir isteği önlemek, engellemek. **M3** 255

sevap (*doğ.*) **sevâp** *a. Ar.* Hayırlı bir davranış karşısında Tanrı tarafından verileceğine inanılan ödül. **YS** 57; **M3** 203, 454

sevda (*doğ.*) **sevâdâ** *a. Ar.* 1. Güçlü sevgi, aşk. **YS** 57, 58, 59; 2. Aşırı ve güçlü tutku, istek. **M3** 173, 361, 389 **sevdasına düşmek** Bir şeyi çok fazla istemek. **M3** 136

sevda *sf.* Sevdaya tutulmuş olan, tutkun, vurgun, âşık. **DK** 72, 127, 128²; **M3** 363

sevdirme *a.* Sevdirme işi. **M3** 285

sevdirmek (*-i, -e*) Sevmesini sağlamak. **DK** 111; **M3** 186, 198

sevgi *a.* İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu. **YS** 21, 47, 57, 62, 119; **DK** 40, 129², 164, 165³, 166, 170, 176, 177, 181²; **M3** 11⁴, 22, 53, 79, 101, 106², 109, 127, 196, 241², 285, 304³, 319, 340, 489, 492, 532 **sevgi duymak** Sevgi beslemek, sevmek. “*Deli Kurt, bu kadını analığı Satı Kadın’a benzetmiş ve içinde birden bire bir sevgi duymuştu.*” **DK** 151; **M3** 53 **sevgi körleşmeye başlayınca gözler ağulanır** ‘Sevgiye kapılıp başka hiçbir şeyle uğraşamaz duruma gelmek’ anlamında kullanılan söz. “*Birbirinizi severseniz gözlerine bakarsın. Hiçbir şey olmaz. Sevgi körleşmeye başlayınca gözler ağulanır...*” **DK** 164

sevgili *sf.* Sevgi ve bağlılık duyulan. **YS** 19, 21², 22, 24², 25, 35, 48, 77; **DK** 8, 15, 43, 128; **M3** 162

sevilmek (*nsz*) Sevgi duyulmak, sevgi beslenilmek. **DK** 11; **M3** 285, 345, 411, 448

sevimli *sf.* Hoşa gitme özelliği olan, hoşa giden, cana yakın, şirin, sempatik. **YS** 14; **DK** 38; **M3** 63, 390

sevimplilik *a.* Sevimli olma durumu. **DK** 56

sevimsiz *sf.* Hoşa gitmeyen, antipatik. **M3** 91

sevinç *a.* İstenen veya hoşa giden bir şey olmasıyla duyulan coşku. **DK** 34, 41, 49, 66, 133², 150, 160, 167, 169 **sevinçle dolmak** Çok sevinmek. **YS** 45

sevinçle *zf.* Sevinçli bir biçimde, meserretle. **DK** 69

sevinçli *sf.* Sevinci olan ve sevinç veren. **DK** 157

sevindirmek (*-i*) Sevinmesine yol açmak, sevinmesini sağlamak. **DK** 22

sevinmek (*nsz*) Sevinç duymak. **YS** 51, 52; **DK** 35, 93, 99, 133, 168; **M3** 123, 155, 207, 495

sevişmek (*nsz, -le*) Cinsel ilişkide bulunmak, aşk yapmak. **YS** 98; 2. Birbirini sevmek. **YS** 112; **DK** 121; **M3** 164, 168

seviye *a. Ar.* Düzey. **M3** 53, 54, 86, 118, 196, 245, 267², 268⁵, 315, 318, 337², 346, 351, 352, 368, 454², 494², 495, 496, 498, 499, 528, 538, 554², 555

→ **seviye düşüklüğü**

seviye düşüklüğü *a.* Düzeysizlik. “*Orta öğretimdeki seviye düşüklüğü eski Eğitim Bakanlarından Saffet Arıkan’ın bir genelgesiyle başlamıştı.*” **M3** 269

seviyesiz *sf.* Düzeysiz. **M3** 352, 390, 441, 542

sevk *a. Ar.* Sürükleme, itme. **M3** 181
sevk etmek **1.** göndermek, götürmek. **M3** 335, 367; **2. mec.** sürüklemek, itmek. **M3** 58, 95, 110, 175, 176, 330

→ *sevkitabii*

sevkitabii *a. Ar. ruh b. esk.* İçgüdü. **M3** 83, 85, 179

sevme *a.* Sevmek işi. **M3** 11, 100, 431

sevmek *(-i)* **1.** Sevgi ve bağlılık duymak. **YS** 9, 24², 28², 103; **DK** 15, 17, 23, 32, 98, 100, 126, 127, 128³, 129, 148, 151, 152, 160, 163², 164, 165², 170, 171, 172, 176, 178; **M3** 11, 47, 100, 168, 170, 205², 208, 209, 270, 304, 321, 413, 441, 524, 544, 550, 552; **2.** Çok hoşlanmak **YS** 111; **3.** Okşamak. **DK** 36, 40; **4.** Çok hoşlanmak. **DK** 37; **5.** Yerini, şartlarını uygun bulmak. **M3** 454

→ *seve seve*

seve seve *z.f. mec.* canla başla, her şeyi göze alarak, var gücüyle. “...ay-yıldızlı kızıl bayrağımız için Türk ırkının en maddeci çocukları bile seve seve canını verir.” **M3** 286

Sevr Barışı *öz. a.* I. Dünya Savaşı sonrasında İtilâf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu hükümeti arasında 10 Ağustos 1920'de Fransa'nın başkenti Paris'in 3 km batısındaki Sevr banliyösünde bulunan Seramik Müzesi'nde imzalanmış antlaşma. “Sevr Barışı'nı kabule mecbur kalsaydık da Trakya ve İzmir'i Yunanlılara bıraksaydık, elli yıl sonra oraları kurtarmak için yapacağımız mücadele bir emperyalist savaş mı olacaktı?” **M3** 40

seyahat *a. Ar.* Yolculuk. **M3** 271

Seyid Battal Gazi *öz. a. bk. Battal Gazi.* **M3** 213

seyir *a. Ar.* **1.** Eğlenmek için bakma, hoşlanarak bakma, temaşa. **DK** 52; **2.** Kara taşıtlarının belli bir güzergâhta ilerlemesi. **M3** 255

→ *seyretmek*

seyirci *a.* Bir olayı gören, izleyen kimse, izleyici. **DK** 52, 74 **seyirci kalmak** (veya **olmak**) Bir olay karşısında hiçbir tepki göstermeyerek işe karışmamak. **M3** 31, 74

seyrek *sf.* Benzerleri veya parçalan arasında çok aralık, bulunan, aralıklı, sık karşıtı. **M3** 320, 463

seyrelmek *(nsz)* Seyrekleşmek. **YS** 36

seyretme *a.* Seyretmek işi. **M3** 534

seyretmek *(nsz)* *Ar + T.* Bir şeyin durumunu, oluşumunu gözlemek, bakmak. **YS** 62; **DK** 24, 34, 82, 84, 144, 171, 173, 175 **M3** 35, 241

seyyah *a. Ar. esk.* Gezgin, turist. **M3** 93, 159²

Sezar *öz. a.* Romalı askerî ve politik lider. “Dirilerek başımıza geçse de Sezar Yine olur Anadolu size bir mezar.” **YS** 32

sezmek *(-i)* Anlamak, fark etmek. **DK** 44, 48, 75², 86, 98, 103, 115, 127, 130, 153, 162, 169; **M3** 91, 141, 144, 146, 164

sezinlemek *(-i)* Sezer gibi olmak, sezmek. **DK** 123

sıcak *a.* **1.** Sıcak yer. **YS** 16; **2. sf.** Isısı yüksek olan, çok ısınmış. **DK** 11

sıcaklık *a.* **1.** Sıcak olan şey durumu, etkisi veya sıcak olan şey niteliği, hararet. **YS** 47, 48; **2. mec.** Sevgi, içtenlik ve sevimlilik. **DK** 181 **sıcaklık duymak** Sevgi, içtenlik ve sevimlilik. “- Kendinde bir kıızışma, bir sıcaklık duymaya başladın mı ?” **DK** 181

sıçramak *(-e)* **1.** Ayaklarla, birdenbire ve

kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak. **DK** 217; **2.** (*nsz*) Bir uyarı veya heyecan sebebiyle ürkerek birdenbire olduğu yerde doğrulur gibi sarsılmak. **DK** 57, 217

sıçrayış *a.* Sıçrama işi. **DK** 12, 136

sıddık *sf.* *Ar.* Hiç yalan söylemeyen, doğru konuşan, sözünün eri. “Aziz, sıddık kardeşlerim.” **M3** 462

Sıddık Emin *öz. a.* Gileha bölgesi ikinci merkez Kumandanı. “Sıddık Emin ‘Gileha bölgesi ikinci merkez Kumandanı’dır (25 Mart tefrikanı).” **M3** 396

sıfat *a.* *Ar. db.* Bir adı, nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen, belirten kelime, ön ad. **M3** 73, 333

sıfır *a.* *Ar. mec.* Kötü, başarısız, verimsiz. **M3** 86, 476, 546 **sıfıra inmek** bitmek, tükenmek, yok olmak. **M3** 206, 250 **sıfır almak** Millilik konusunda yetersiz olmak. “Millî hamiyet ve şahsî fikir ve vicdanınızı milletin müşterek kalbi ve akli gibi gösteriniz. Yoksa sıfır alacaksınız...” **M3** 459 **sıfıra doğru indirmek** Bitirmek, yok etmek. “Bir zamanlar Fransa’nın başbakanı olan Yahudi Leon Blum, gençleri kız kardeşleriyle evlendirmeye kıskırtan yazılar yazarak bu milletin ahlâkını sıfıra doğru indirirken...” **M3** 546

→ **solda sıfır**

sığınma *a.* Sığınmak işi, iltica. **DK** 81

sığınmak (*-e*) Korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak, başkalarının yardım ve korunmasına ihtiyaç duymak. **DK** 16, 111; **M3** 327, 359, 406, 420, 451

sığır *a. hay. b.* Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı. **DK** 146; **M3** 319, 358, 555

sığma *a.* Sıgmak işi. **M3** 494

sıgmak (*-e*) **1.** Bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek veya içinden geçebilmek; **DK** 70; **2. mec.** Uygun olmak. **M3** 140², 404

sıhhat *a.* *Ar.* Sağlık, esenlik. **M3** 241, 406

sıhhi *sf.* *Ar.* Sağlıkla ilgili, sağlığa yarar. **M3** 277, 336

sık *sf.* Benzerleri veya parçaları arasında çok az aralık bulunan, **seyrek** karşıtı. **DK** 145; **M3** 96, 231, 316

→ **sık sık**

sık sık *zf.* Az aralıklarla. **M3** 45

sıkı *sf.* Dikkatli, titiz ve göz yummadan uygulanan. **DK** 59; **MII** 111³, 115², 188, 190, 191, 192, 222, 249, 256, 410 **sıkı tutmak** önem vermek. **M3** 268

→ **sıkı sıkıya, sıkıyönetim**

sıkı sıkıya *zf.* İyice. **M3** 13, 51, 52, 312

sıkıca *zf.* Sıkı bir biçimde. **DK** 65

sıkıcı *sf.* İç sıkı, can sıkı, tedirgin eden. **DK** 42; **M3** 63

sıkılmak (*-den*) Can sıkıntısı duymak. **DK** 54, 127; **M3** 427

sıkıntı *a.* İşsizlik, tekdüzelik, bezginlik vb. sebeplerden doğan ruhsal yorgunluk, cefa, eziyet. **DK** 76, 124; **M3** 12, 110, 346, 539 **sıkıntıya düşmek** darlık, yokluk içinde olmak. **DK** 111

sıkıntılı *sf.* Sıkıntı veren, çileli, kasvetli, meşakkatli, mukassi. **M3** 232

sıkışık *sf.* Sıkışmış bir durumda olan. **DK** 7

sıkışmak (*nsz*) Zor bir durumda kalmak. **DK** 16

sıkıyönetim *a.* Olağanüstü zamanlarda ve durumlarda ülkede güvenliğin sağlanması

için ordunun yardımıyla gerçekleştirilen yönetim, örfi idare. **M3** 61, 477

sıklaşmak (*nsz*) Sık duruma gelmek veya sıkça ortaya çıkmak, sık görülmek. **M3** 13

sıkmak (*-i*) *mec.* Sıkıntı vermek **YS** 86; **DK** 137

sımsıkı *zf.* Çok sıkı olarak, sıkı bir biçimde. **DK** 7, 21; **M3** 207

sınai (*doğ.*) **sınai** *sf.* Ar. Sanayi ile ilgili, endüstriyel. **M3** 255, 258, 259

sınanmak (*nsz*) Sınama işine konu olmak. **DK** 30

sınav *a.* Öğrencilerin veya bir işe girmek isteyenlerin bilgi derecesini anlamak için yapılan yoklama, imtihan, test. **M3** 158, 363

sınıf *a. Ar.* **1.** Öğrencilerin yıllık öğrenime göre ayrıldıkları bölümlerden her biri. **M3** 112, 186², 187², 188⁵, 189, 190, 201, 206, 249, 267, 268⁷, 270, 271, 321, 322, 336, 344, 352, 362, 513, 523;**2.** Önemlerine, niteliklerine göre kişi veya nesnelerin yerleştirildiği kategorilerden her biri. **M3** 393², 512, 539 **sınıfta kalmak** Başarılı olamayan öğrenci, bir üst sınıfa geçemeyerek aynı sınıfta yeniden okumak. **M3** 268 **sınıfını geçmek** Bulunduğu sınıfı değiştirmek. “*Üniversite talimatına göre 5 numara alanın sınıf geçmesi gerekirken talebe elensin de profesörlerin başından bir dert kalsın diye sınıf geçme notu bazen 6’ya, bazen 7’ye çıkarılmıştır.*” **M3** 269, 362²

sınıflı *sf.* Sınıfı olan. **M3** 269

sınıfsız *sf.* Toplum içinde belli bir sınıfa girmeyen, lümpen, sınık. **M3** 341²

sınır *a. Rum.* **1.** İki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, hudut. **YS** 9, 34; **M3** 26, 34, 37, 58, 66, 80, 86, 88², 92, 107, 121, 133², 134, 135, 144, 229, 231, 236, 244, 245, 246², 247, 301, 304, 305, 317, 368, 399, 404², 432,

433, 435, 438, 447², 534, 553; **2.** Bir şey nicelik bakımından inebileceği veya çıkabileceği en alt ve en üst sınır, limit. **DK** 30; **M3** 343, 376 **sınır çekmek** (veya **çizmek**) Sınırım belirtmek. **M3** 320

sınırdaş *a.* Ortak sınırları olanlardan her biri, hemhudut. **M3** 132, 409

sınırlandırılabilme (*nsz*) Sınırlandırılma ihtimali veya imkânı bulunmak. “*Ülküler hiçbir kayıtle, hiçbir siyâsî ve insanî düşünce ile sınırlandırılmaz.*” **M3** 88

sınırlanmak (*nsz*) Sınır çekilmek. **M3** 438

sınırsız *sf. mec.* Pek çok, sonsuz. **M3** 188

sınırsızlık *a.* Sınırsız olma durumu, hudutsuzluk. **M3** 317

sır *a. Ar.* **1.** Varlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şey. **YS** 36, 51; **DK** 79; **M3** 75, 306, 459, 473; **2.** Aklın erişemediği, açıklanamayan veya çözülemeyen şey, giz, gizem. **YS** 61; **3.** Bir amaca ulaşmak için kullanılan, başvuru özel ve gizli yöntem. **YS** 77; **M3** 447 **sır olmak** Görünür olmaktan çıkmak, görünmez olmak, kaybolmak. “*Yoksa Uzguroğlu Ahmed gibi çıldırarak veya sancak beğinin oğlu gibi sır mı olacaktı?*” **DK** 71, 114 **sır tutmak** (veya **saklamak**) Bir sırrı açığa vurmamak, başkasına söylememek. **DK** 18²

→ **sırretmek, sırrolmak**

sıra *a.* Bir şeye ayrılan, uygun görülen veya rastlayan zaman. **YS** 88; **DK** 42, 49, 54, 102, 103, 127, 128, 135; **M3** 45, 46, 63, 73, 122, 168, 169, 171², 208, 231, 232, 271, 365, 380, 408, 420, 478, 516, 538, 540, 548, 549 **sırası gelmek** Bir başkasından sonra sıra birinin veya bir şeyin olmak. **DK** 102

→ **sıra sıra**

sıra sıra *sf.* **1.** ulam ulam. “*Düşünde hep*

dağ aralarından geçiyor, tepelerden sıra sıra atlıların kendisine baktığını görüyordu.” DK 131; 2. zf. 1. ulam ulam. “Dağlar sıra sıra olsa...” DK 148

sıradan *sf.* Bayağı. **M3** 281

sıralamak (-i) Birbiri ardı sıra veya yan yana koyarak sıra durumuna getirmek. **M3** 47, 48, 59, 118, 340, 423, 426, 514, 551

sıralanmak (*nsz*) Sıra oluşturacak biçimde yer almak. **M3** 45, 366

sırasında *zf.* Gerekince, yerinde ve zamanında. **DK** 55, 90, 135; **M3** 51, 52, 64, 79, 115, 260, 282, 297, 323, 360, 365, 405, 476, 492, 505, 515, 532, 554

sırasıyla *zf.* Sırası gelince, sırasına dikkat ederek, sıra izleyerek. **DK** 98

Sırbistan *öz. a.* Güneydoğu Avrupa’da ülke. “Sırbistan savaşa girerken nüfusu 4.000.000’du. Savaştan çıkarken aynı toprakların nüfusu 3.000.000 kalmıştı.” **M3** 137

sırça *a.* Cam.

→ **sırça köşk**

sırça köşk *a. mec.* Kendini toplumdan soyutlayan insanın, kendi içinde oluşturduğu dünya. **sırça köşte oturan komşusuna taş atmamalı** “İnsan kendinde herhangi bir kusur varken başkalarını aynı kusurla suçlamamalıdır” anlamında kullanılan bir söz. **M3** 79

sırretmek (-i) *Ar. + T.* Bir şey veya kimseyi akıllamaz bir biçimde ortadan yok etmek, görünmez kılmak. **YS** 122

sırrolmak *nsz. Ar. + T.* Bir şey veya kimse akıllamaz bir biçimde ortadan yok olmak. **DK** 72

sırt *a. anat.* Omurgalı veya omurgasız hayvanlarda boyundan kuyruk sokumuna kadar uzanan üst bölüm. **DK** 5, 7, 10, 20², 137, 171, 182; **M3** 181, 258 **sırt** (veya

sırf *zf. Ar.* Yalnızca. **M3** 43, 54, 69, 118, 140, 236, 245, 247, 271, 345, 397, 473, 494, 506, 550

sırtıma *a.* Sırtıma işi. **DK** 25

sırtımak (*nsz*) Dişlerini göstererek aptallık, şaşkınlık, kurnazlık veya alay belirtir biçimde gülmek, sırtarmak. **DK** 26

sırmalı *sf.* Sırma ile işlenmiş veya süslenmiş. **DK** 41

sırnaşmak (*nsz*) Sırnaşıkça davranmak. **M3** 240

Sırp Krallığı *öz. a.* 14. yüzyılda Balkan Yarımadası’nda Orta Çağ’da kurulan krallık. “1459’da Sırp Krallığı’na aldı.” **M3** 292

Sırp *öz. a.* Yugoslavya’nın Sırbistan bölgesinde yaşayan Slavların güney kolundan bir halk veya bu halkın soyundan olan kimse. **YS** 12; **DK** 77; **M3** 86, 137³, 141, 468²

Sırpsındığı *öz. a.* 1364 yılında, Sırp İmparatorluğu, Macar Krallığı, İkinci Bulgar İmparatorluğu, Bosna Prenslığı ve Eflak Prenslığı’nden oluşan ittifakın, Osmanlıları Balkanlar’dan atmak için başlattıkları bir savaş. “Biz İlk Osmanlı kahramanlarını, Sırpsındığı’ni, Kosova’yı, Niğebolu’yu, Varna’yı, Mohaç’i ikinci sınıfta öğrenirdik. Bize bu savaşları anlatan fedakâr öğretmenimiz bizde millî şuuru kamçılardı.” **M3** 186

sırtını) çevirmek Bir şeye veya birine önem vermemek. **M3** 118 **sırtını dayamak** (veya **vermek**) Bir yere dayanmak, yaslanmak. **DK** 116 (**birinin**) **sırtını yere getirmek** Güreşte hasmı sırtüstü yere yatırarak yenmek. **DK** 75

→ **sırt üstü**

sırtüstü (*doğ.*) **sırt üstü** *zf.* Sırtı yerde olmak üzere **DK** 20, 101 **sırtüstü yatmak** Sırtı yere gelmek üzere yatmak. **DK** 102

Sırtarduşlar öz. a. İrtiş Irmağı çevresinde kurulmuş Türk devleti. “*O delice kahramanlık olmasaydı Türkler Çin’de erimiş ve Türk devletine hâkim olan zayıf Sırtarduşlar Çin’le başa çıkamayacağı için Türk milleti bugün yeryüzünden silinmiş olacaktı.*” **M3** 264

sıska sf. Çok zayıf ve kuru, kaknem, çelimsiz, arık. **YS** 73; **DK** 25

sıtma a. tıp Anofel türü sivrisineğin sokmasıyla insandan insana bulaşan, titreme, ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren bir hastalık, ısıtma, malarya. **M3** 245

sıvamak (I) (-i) mec. Bulaştırmak. **DK** 139

sıvamak (II) (-i) Kolu, paçayı yukarı çekip toplamak veya kıvırmak. **DK** 65

sıyga (doğ.) **sigā** a. Ar. db. esk. Kip. **sıygaya çekmek** Birine sorular sorup cevaplarını istemek. **M3** 234

sıyırmak (-i, -e) **1.** Ayırmak. “*anlaşılmaz ve bozuk ifadeli metinden sıyrarak yalnız tercümesini (evet, bu kelime yerindedir) vermek suretiyle okuyucuları boşuna yormaktan alıkoyacağım.*” **M3** 458; **2.** (-i) Sürtünerek veya çekerek bir şey yerinden almak, kaldırmak. **DK** 17, 28; **3.** Çekerek çıkarmak. **DK** 174; **4.** mec. Çekip kurtarmak. **DK** 20

sıyrık a. Çarpma veya vurma sonucunda vücutta hafifçe kazınmış, zedelenmiş, soyulmuş, kanamış yer. **DK** 39

sıyırılabilirlik (nsz),(-den) Sıyırılma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 48

sıyırılma a. Sıyırılmak işi. **DK** 31; **M3** 306

sıyırılmak (-den) **1.** Sıyırma işine konu olmak. **DK** 43, 129; **M3** 207, 311, 327, 328, 329; **2.** mec. Bir yerden veya bir durumdan çıkmak, kurtulmak. **YS** 67

sızı a. mec. Ruhsal acı, ızdırıp. **YS** 46,

83; DK 137

sızıldamak (nsz) Sızı ortaya çıkmak, sızısı olmak, için için ağrımak. “*Derin derin sızılıyor gönlümde yaram*” **YS** 21

sızıntı a. mec. Sorun, mesele, sendrom, problem. “*Gününi gün eden, ben iş başında iken sızıntı çıkmasın diyen uyusuk idareciler memlekete kötülük ediyorlar demektir.*” **M3** 335

sızılama a. Sızılmak işi. **DK** 180

sızılmak (nsz) **1.** Hafifçe ağrımak. **YS** 49; **DK** 137; **2.** Ruhsal acı, ızdırıp çekmek. “*Almış beni albızlar, gönlümde yaran sızılar, Kurban sana Atsızlar, ay yüzü güzel konçuy*” **YS** 120

sızma a. Sızılmak işi. **DK** 28, 150; **M3** 369²

sızılmak (-den) **1.** İnce aralıklardan veya gözeneklerden az miktarda ve belli olmadan yavaş yavaş akmak, çıkmak. **YS** 10; **DK** 7, 65, 138; **2.** (-e) İçki, yorgunluk vb. sebeplerle kendinden geçerek uyuyakalmak. **YS** 76, 101; **DK** 83; **3.** (-e) Herhangi bir topluluğu, bir örgütü yolundan saptırmak için gizlice arasına girmek. **M3** 348, 379

Sibirya öz. a. Rusya Federasyonu'nun, Ural Dağları'ndan Büyük Okyanus'a kadar uzanan topraklarına verilen ad. “*Kırım Tatarı denilen bu eski Kıpçaklar'ın torunları İkinci Cihan Savaşından sonra topyekân sürülerek Kuzey Türkistan'a ve Sibirya'ya atılmışlardı. Tabii bu arada pek çoğu da ölmüş veya öldürülmüştü...*” **M3** 140, 367, 436

Sibiryalı öz. a. Rusya Federasyonu'nun Sibirya bölgesinden olan kimse. “*İrlanda, Fransa, Bulgaristan, Türkiye, Suriye ve Yemen'den gelen bu tip tip ve dil dil Yahudiler tek millet oluyor da ben neden esas bakımından aynı dili konuşan Tebrizli veya Genceli, neden Kırmımlı veya Kazanlı, Taşkentli, Kaşgarlı veya Kulcalı ile hatta neden Altaylı veya*

Sibiryalı ile aynı millet olmuyorum?” M3 405

sicilli *sf.* Sicile geçmiş, sicili defterine işlenmiş, müseccel. **M3 346, 427**

sigara *a. İsp.* İnce kâğıda, kıyılmış tütün sarılarak hazırlanan, silindir biçiminde, ağızdan dumanı çekilen nesne. **M3 535²**
sigara içmek Sigarayı bir ucundan yakıp öbür ucundan dumanını emerek içine çekmek. **M3 535**

sigortalı *sf.* Sigorta edilmiş. **M3 325**

sihirli *sf.* Büyülü. **M3 353**

sikke *a. Ar. esk.* nitelik, meziyet, kıymet. “İnsanda kaderin sikkesi lisandır.” **M3 460**

silah (*doğ.*) **silâh** *a. Ar.1.* Savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan araç. **YS 75; DK 22, 51², 53, 65, 82, 135; M3 31², 174², 258, 306, 307, 473, 525, 542; 2. mec.** Bir konuda etkili her şey. **YS 47, 122²; M3 30, 40³, 43, 184, 190, 208, 228, 230, 286, 346², 373, 390, 399², 458, 542⁴; (birine) silah çekmek** Silahla vurmaya davranmak. **YS 96; M3 305, 463, 488**

silahlanmak (*doğ.*) **silâhlanmak** (*nsz*) Silahlı duruma gelmek. **M3 174, 246, 258, 259**

silahlı *sf.* Silahlı olan. **M3 40, 265, 398, 479**

→ **Silâhlı Kuvvetler Günü**

Silâhlı Kuvvetler Günü *öz. a.* Her yıl 30 Ağustos'ta kutlanan gün. “Hepsinden mühim olarak da Silâhlı Kuvvetler Günü olarak kabul edilen 26 Ağustosta Kara Ordumuzun kuruluşunun 2183. yılı kutlandı.” **M3 230**

silahsız (*doğ.*) **silâhsız** *sf.* Silahlı olmayan. **M3 40**

silik *sf.* Üstündeki yazı veya çizgiler silinmiş, bozulmuş, aşınmış olan. **M3 11**

silindir *a. Fr. mat.* Alt ve üst tabanları birbirine eşit dairelerden oluşan bir nesnenin eksenini dikey olarak kesen, birbirine paralel iki yüzeyin sınırladığı cisim, üstüvane. **silindir gibi ezmek** bir kimseyi her yönüyle güçsüz duruma getirmek. **M3 310**

silinmek (*nsz*) *mec.* Birden yok olmak, gözden kaybolmak. **YS 81, 121; DK 43, 90, 115, 133, 138; M3 115³, 232, 264, 285, 334, 349², 523**

Silistre (*doğ.*) **Silistire** *öz. a.* Silistre Kuşatması (1854). “Vazîfeniz: Kanije, Silistire, Pilevne, Niğebolu, Kosova, Malazgirt, Çaldıran'dır.” **YS 12**

silkiniş *a.* Silkinme işi. **M3 534**

silkinmek (*-den*) *mec.* Bir şeyi üstünden atmak, ondan kurtulmak. **DK 74; M3 19, 278**

sille *a. Far.* Elin iç yüzüyle vurulan tokat. **M3 458**

silme *a.* Silmek işi. **M3 218**

→ **silme tokat**

silme tokat *a. esk.* Parmaklar birbirlerine bitleştirilmeden, kol bükülmeden, vurma gücü omuzdan alınarak ve hasmın kulağının orta noktasından başlayıp dudakları ve tüm yanağı da dahil edilerek atılan bir Osmanlı tokat tekniği. “Amcası tımarlı sipahi iken Çakır'a Türk usulü silme tokat atmasını öğretmişti.” **DK 24, 25², 27², 49, 65, 136**

silmek (*-i*) **1.** Bir şey ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek. **YS 111; DK 65; 2. (-i, -den) mec.** Ortadan kaldırmak, yok etmek veya gidermek. **YS 93; DK 19, 24; M3 515**

Silvanlı Şeyh Said *öz. a. bk. Şeyh Said.* **M3 397**

sima *a. Far.* Yüz. **M3 150**

Simavna Kadısıoğlu Bedreddin *öz. a.* Osmanlı fakih ve mutasavvıfı, önemli bir isyan ve ihtilâl hareketinin başlatıcısı. “*Simavna Kadısıoğlu Bedreddin’in müritleri ve taraftarları arasında pek çok Hıristiyan ve Musevî vardı.*” **M3** 487², 506

sin *a. esk.* Ölü gömülen yer, gömüt, mezar, kabir, metfen, makber. **YS** 40

sindirebilmek *(-i)* Sindirme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 61; **M3** 353

sindirilmek *(nsz)* Sindirme işine konu olmak. **M3** 208, 277

sindirmek *(-i)* Sinmesini sağlamak veya sinmesine sebep olmak. **M3** 490

sinema *a. Fr.* Güzel sanatların dalı olarak yansıtılmaya uygun olan filmleri gerçekleştirme ve yaratma sanatı, beyaz perde, yedinci sanat. **M3** 31, 105, 114, 158, 159, 190, 203, 535, 539

sinir *a. 1. anat.* Duyu ve hareket uyanlarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu demet. **M3** 122; **2. hlk.** Kas kiriş ve zarı. **YS** 23 **sinirleri bozulmak** Çok sinirlenmek, ne yapıp edeceğini bilmeden şaşkın, karmaşık bir duruma düşmek. **DK** 113; **M3** 539

sinirlemek *(-i)* Savaşlarda, hasmın altındaki atın art ayak kirişlerini kılıçla kesmek. **DK** 131; **M3** 372

sinirlenmek *(nsz,-e)* Duygu ve davranışlarını denetleyemeyecek duruma gelmek, öfkelenmek, köpürmek, feveran etmek. **M3** 13

sinmek *(nsz),(-e)* Kendini göstermemek için büzülme, saklanmak, pusmak. **M3** 228, 302, 394

sinsi sf. Gizli ve kurnazca kötülük yapan. **YS** 34; **M3** 67, 158, 320

→ **sinsi sinsi**

sinsi sinsi zf. Gizli ve kurnazca. “*Türk edebiyatının bütün değerlerini sinsi sinsi kötüler.*” **M3** 321, 322

sinsice zf. Belli etmeyerek, gizlice. **M3** 226, 321

sipahi a. Far. tar. Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker. **DK** 11, 12, 14, 15, 18³, 19, 20³, 21, 22², 23³, 24, 25, 29³, 30², 32, 35, 38³, 39², 42, 46, 48³, 51³, 52², 54, 57, 58, 59, 63⁴, 64, 67, 68², 69², 70², 78², 79, 83, 84², 85, 87, 88, 89, 91, 92, 93², 94², 96², 97, 98², 99⁴, 102², 107, 110, 117, 118, 119³, 120, 123, 128, 132, 135, 136⁵, 140, 156, 166, 167², 168, 169², 170², 171², 172, 173, 175, 176, 178, 179, 180, 181²

Sipahi Ağa *öz. a.* **DK** 137

sipahilik a. Sipahi olma durumu veya sipahinin görevi. **DK** 11, 42, 84

sipariş a. Far. Bir şeyin yapılmasını, gönderilmesini, getirilmesini isteme, ısmarlama. **sipariş etmek** Bir şeyin yapılmasını veya bir şeyin gönderilmesini istemek, ısmarlamak. **M3** 259

siper a. Far. Korunulacak, arkasına, altına veya içine girerek saklanılacak yer. **siper almak** Bir şey veya bir yeri siper olarak kullanıp gizlenmek. **DK** 54 **siper etmek** Bir şey veya bir kimse için kendini tehlikeye atmak. **M3** 60

sis a. coğ. Atmosferin alt tabakalarındaki küçük su taneleri veya buhardan oluşan bulutların çok alçalarak yeryüzüne kadar inmesiyle oluşan duman. **DK** 160

sislenmek *(nsz)* Sisle kaplanmak, sise bürünmek, bulanmak. **YS** 28

sisli sf. Üzerine sis inmiş olan, sislenmiş, bulanık. **YS** 116; **M3** 205

sistem a. Fr. **M3** 33, 39, 83, 100, 106³, 115, 122, 180, 185, 286, 260, 309, 310², 315, 327, 333, 348, 357², 358, 368, 372, 444, 490, 491, 499, 503, 504, 543

sistemlendirilmek (nsz) sistemlendirme işi yapılmak. “...kılavuzlar tarafından şuurlandırılıp sistemlendirilmiş şeklidir.” **M3** 84

sistemleştirmek (-i) Sistemli duruma getirmek. **M3** 486

sistemli sf. Belli ilkelere, kurallara uyan, dizgeli, sistematik. **M3** 63, 112, 555

sitayişli sf. Övünç duyulan, iftihar edilen. “Arkanızda karanlık, çamurlu ve çirkefli dedikodular yerine; berrak, temiz, nurlu ve sitayişli izler bırakmaya çalışınız.” **M3** 156

Site Talebe Yurdu öz. a. İstanbul’da bulunan bir öğrenci yurdu. “Kabul etmediklerine tanık ararsanız: Biri Kürtçülük dolayısıyla tutuklanıp mahkemeye verilenler ve kanunun yetersizliği yüzünden beraat edenler; biri İstanbul’daki Site Talebe Yurdundaki olaylar, biri de 1966’nın Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım aylarında 4 sayı çıkıp kapatılan “Yeni Akış” dergisi. Daha da var ama onlara lüzum yok.” **M3** 526

site a. Fr. Tarih öncesinden günümüze kadar değişik çağların ve uygarlıkların kültür değerlerini temsil eden eser veya kalıntı. **M3** 179, 181

Sivas öz. a. Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 178, 549

sivil sf. Fr. Askerî olmayan. **M3** 181

siyaset (doğ.) **siyâset** a. Ar. Politika. **YS** 41, 78; **M3** 24³, 28, 34, 52, 70², 91², 97, 102, 108, 178, 196, 233, 243⁶, 244⁴, 245², 246, 412, 416, 419, 481, 503 **siyaset gütmek** Bir amacı gerçekleştirmek için siyaset yolunu kullanmak. “...Rusya'nın bir insanlık politikası değil, bir sömürge siyaseti güttüğünü anlamıştı.” **M3** 327 **siyaset yapmak** Bir işi çözümlemek için siyaset yolunu kullanmak. “Biz siyaset yapmıyoruz. Siyaseti bilmiyoruz.” **M3** 91

→ **siyasetname**

siyasetçilik a. Siyasetçinin işi. **M3** 52

siyaseten zf. Ar. Siyaset bakımından, siyaset açısından. **M3** 85, 133

siyasetname a. Ar. + Far. esk. Siyaset biliminin anlatan ve bu konuda öğüt veren eser. **M3** 243

siyasi sf. Ar. Siyasetle ilgili, siyasal, politik. **DK** 15; **M3** 11, 18, 26, 27², 29, 36, 37, 52, 57, 58, 66, 85, 86, 88, 89², 96, 97, 98, 101, 103, 111, 119⁴, 120, 121, 128, 129, 130², 144, 178, 195, 198, 199, 212, 245, 247, 255, 256², 273, 274, 281, 302, 309, 327², 343, 346, 371, 376, 379², 380, 403², 404⁵, 406, 409, 412, 414, 432, 434, 435, 438, 439, 445, 466, 468, 476, 477, 478, 479, 484², 486, 506, 521, 546

siyer a. Ar. esk. Hz. Muhammed'in hayatını anlatan kitap. **M3** 502², 504

→ **Siyer-i Nebî**

Siyer-i Nebî öz. a. Hz. Peygamber'in hayatını ve şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasi ve askerî mücadelelerini konu alan bilim dalı. “Mütareke yıllarında Kadıköy Sultanisi'nde okurken Arapça ve Siyer-i Nebî hocamız olan Mihri Efendi, Kürt milliyetçisi olduğu için bize Türklük ve Türkçülük aleyhinde propaganda yapar...” **M3** 393

Siyonist a. Fr. Siyonizm yanlısı olan kimse. **M3** 110

Siyonizm a. Fr. XIX. yüzyıl sonlarında çeşitli ülkelerde Yahudilerce ortaya atılan, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan akım. **M3** 109, 110

siz zm. Çokluk ikinci kişi zamiri. **YS** 15, 16, 17³, 18³, 31, 32², 33², 46⁶, 47⁵, 67, 83, 84; **DK** 35, 42, 57, 61, 71, 96, 97, 99, 102, 103, 109, 134, 138, 139, 142, 152³, 153, 154, 158, 159, 163, 165; **M3** 142, 187, 188, 389², 390⁴, 412², 420, 445², 455,

457³, 458³, 459³, 460², 461², 462², 463⁵, 554²

skandal *a. Fr.* Büyük yankı uyandıran, utanç verici veya küçük düşürücü olay. **M3** 533

slogan *a. Fr.* Bir düşünceyi kolay hatırlanıp tekrarlanabilir bir biçimde ifade eden kısa, çarpıcı söz, motto. **M3** 498, 508

Slovakya *öz. a.* Orta Avrupa'da ülke. "Çek, Slovakya da sokal, İtalya'da faşist, Almanya da Hitlerist millî mefkûrenin timsalidir." **M3** 223

sofra *a. Ar.* Masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu. **DK** 42, 54; **M3** 209, 515

softa *a. Far. esk.* İlmiyeden olanlara aşağılamak amacıyla verilen ad. **M3** 398, 451

softaca *zf.* Softaya yaraşır bir biçimde. **M3** 510

Sofuoğlu Zeki *öz. a.* Türk eğitimci, öğretmen. "...Sofuoğlu Zeki, Hikmet Tanyu, Muzaffer Eriş, Nurullah Barıman, Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı. Fakat sonunda herkes beraat etmişti." **M3** 52

sofulaşmak (*nsz*) Sofu duruma gelmek. "...zanneder ki Türk sofulaştıkça, yani İslam'ın dondurulmuş esaslarına gözü kapalı uydukça, yani fanatikleştikçe gelişir..." **M3** 508

soğuk *a. 1.* Isının üşütecek kadar az veya düşük olması durumu. **DK** 5, 7², 17, 18, 101, 131², 150; **2. mec.** Duyudan, sevgiden yoksun olan, yakın ve içten olmayan, ilgisiz. **M3** 302

→ **soğukkanlı**

soğukkanlı *sf.* Olaylara ve gelişmelere sakin, ılımlı ve temkinli yaklaşan (kimse),

serinkanlı, itidal sahibi. **M3** 16
soğukkanlı olmak Kolayca, öfke, telaş ve heyecana kapılmamak. **DK** 96

soğukkanlılıkla *zf.* Soğukkanlı bir şekilde. "Şimdi soğukkanlılıkla düşünülün." **M3** 120

soğumak (*nsz*) **1.** Isısını hızla veya yavaş yavaş yitirerek soğuk duruma gelmek. **M3** 289; **2. (-den) mec.** Birine veya bir şeye duyulan istek, sevgi ve ilgi kalmamak. **M3** 223

soğutma *a.* Soğutmak işi. **M3** 169

soğutmak (*-den*) *mec.* Herhangi bir durum, kişi, olay; birine, bir yere veya bir şeye karşı duyulan sevgi ve ilginin yok olmasına yol açmak, dondurmak. **M3** 410

soğutulmak (*nsz*), (*-den*) Soğutma işine konu olmak. **DK** 36; **M3** 321

sokabilmek (*-i, -e*) Sokma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 35, 129

sokak *a. Ar.* İl, ilçe vb. yerleşim bölgelerinde, iki yanında evler olan, caddeye oranla daha dar veya kısa olabilen yol. **YS** 13; **DK** 87, **M3** 31, 158, 190, 212, 320, 337, 452, 535, 539 **sokağa (veya sokaklara) dökülmek** Gösteri, protesto gibi amaçlarla insanlar sokaklara, meydanlara inmek. **M3** 372

sokal "Çek, Slovakya da sokal, İtalya'da faşist, Almanya da Hitlerist millî mefkûrenin timsalidir." **M3** 223

sokmak (*-i*) **1.** İçine veya arasına girmesini sağlamak. **DK** 19; **M3** 51, 52, 53, 61, 62, 89, 134, 162, 260, 275, 291, 298, 305², 306, 309, 328, 334, 355, 362, 366, 502, 546; **2.** Böcek, zehirli hayvan iğnesini batırmak veya ısırarak, zehirlemek. **DK** 106

Sokullu *öz. a.* Osmanlı sadrazamı. "Gedik Ahmet Paşa Maktul İbrahim Paşa, Sokullu gibi büyük sayılan Devşirmelerin iç yüzü ve Devşirmelerden mürekkep

Yeniçeri ordusunun haince rolleri gizli kapaklı bir şey değildir.” **M3** 99

sokulmak (*nsz,-e*) Sokma işine konu olmak. **DK** 60, 144; **M3** 19, 51,147, 191, 200, 226, 228, 399, 489

sol sf. 1. Vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, **sağ** karşıtı. **DK** 27², 52², 63², 65²,113², 118, 129, 131, 136³, 137, 172; **2.** *a.* Sosyalizme yakın görüşte olan grup. **M3** 28³, 60, 69, 116⁵, 118, 119, 120⁴, 122, 341, 357, 358³, 359, 371, 375⁵, 376⁴, 437, 478, 492², 527, 554

solak a. Sol görüşlü partilerin yandaşı olan (kimse). “*Yillardır serbest bırakıla bırakıla şımaran ve şüphesiz yukardan himaye gören solaklar öğretmen bırakılırken Türkçü öğretmenleri ırkçılar diye öğretmenlikten çıkararak bir idareye millî ve milliyetçi denemez.*” **M3** 335²

solcu sf. Sol görüşlü partilerin yandaşı olan (kimse). **M3** 67, 68, 69, 116, 118, 121², 128, 312³, 318², 321, 335, 336², 357², 358, 359, 363², 369, 370², 373, 412², 478, 539, 554²,

solculuk a. Solcu olma durumu. **M3** 28,2 95, 317², 335, 361, 376, 546

solda sıfır sf. mec. Hiçbir değeri ve önemi olmayan, benzerleriyle karşılaştırıldığında değersizliği daha iyi anlaşılan. **solda sıfır kalmak** Anlamı olmamak, değersiz olmak. **M3** 145

solgun sf. Rengini, tazeliğini, canlılığını veya parlaklığını yitirmiş olan, solmuş. **DK** 12

solmak (*nsz*) **1.** Rengini yitirmek, rengi uçma. **YS** 20; **DK** 132; **2.** Tazeliğini, diriliğini veya parlaklığını yitirmek. **YS** 24

Solon öz. a. Atinalı devlet adamı ve şair. “*Atina’da Solon, Isparta’da Likörg, Yunan sitelerine genç yetiştiriyorlardı...*” **M3** 179

soluk a. Akciğerlere çekilen, akciğerlerden atılan hava, nefes. **soluğu (bir yerde) almak** Bir yere hemen gitmek veya sığınmak. **DK** 64 **soluk almak** Havayı ciğerlere çekmek, nefes almak. **DK** 6, 28, 155

solumak (*nsz*) Nefes alıp vermek. **DK** 22, 28, 35

som sf. İçi dolu olan ve dışı kaplama olmayan, masif. **YS** 9

Somali öz. a. Afrika’da bir İslam ülkesi. “*Vaktiyle Habeşistan’ın ihtiyatkarlığı, İtalya’yı kıskırtmaktan çekindiği için o zaman İtalya sömürgeleri olan Eritre ve Somali sınırlarından askerlerini çekmesi İtalya’nın saldırmasına engel olmadığı gibi günümüzde de Çeklerin ihtiyatkarlığı Ruslar’ın kaba hareketine engel teşkil edemedi.*” **M3** 244

son a. 1. Bir şey en arkadan gelen bölümü, bitimi, nihayet, akıbet. **YS** 13, 14, 24, 112, 123, 135²; **DK** 9, 16, 57, 67, 79, 91, 94, 103, 125, 160, 169², 174; **2.** *sf.* Şimdiki zamana en yakın zamandan beri olan veya bu zamanda yapılmış, olmuş olan, **ilk** karşıtı. **YS** 61, 62, 67, 83, 113, 167, 168, 169; **M3** 16, 28, 29, 30, 37, 39, 49, 52, 63, 66, 80, 86, 94, 98, 105, 115, 116, 119, 120, 127, 147, 150, 155, 181, 185², 188, 213, 216, 222, 229, 244, 250, 253, 255, 270, 277, 279, 285², 299, 303, 304, 309, 315, 329, 333, 345, 348, 353, 359, 368, 373, 376, 399, 404, 429², 430, 439, 465, 467, 478, 481², 489, 494, 495, 499, 504², 507, 523, 527², 529, 531, 550, 557, 506; **3.** Artık ondan ötesi veya başkası olmayan. **DK** 25, 40; **4.** Dip. “*Çakır, kâseyi son kadar içtikten sonra ‘Eline sağlık ana’ dedi...*” **DK** 36 **son pişmanlık fayda vermez** (veya **etmez**) “İş işten geçtikten sonra pişman olmanın yararı yoktur” anlamında kullanılan bir söz. **M3** 373 **sona ermek** Son bulmak. **M3** 34, 475 **sonu gelmemek** Bitmemek, tükenmemek. **M3** 506 **son vermek** Bitirmek, sona erdirmek. **M3** 359

→ *sonbahar, son defa, Son*

Havadis gazetesi

sonbahar *a. T.+ Far.* Kuzey yarım kürede eylül, ekim ve kasım aylarını içine alan süre, güz, hazan. **YS** 63², 64², 131

son defa *zf. Son kez.* “Kunlar’ın Türk olduğu daha 18. yüzyılda Deguignes tarafından ileri sürüldüğü gibi son defa, bundan birkaç yıl önce İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi Kürsüsü tarafından davet edilen Prof. Spuler’in konferanslarında da kabul edilmiş ve mesele kapanmıştır.” **M3** 281, 354, 395; **DK** 57, 82

Son Havadis *öz. a. bk. Son Havadis gazetesi.* **M3** 405, 420, 424, 426

Son Havadis gazetesi *öz. a.* 10 Mart 1961’de yayına başlayan, İstanbul’da yayımlanmış günlük siyasi gazete. “7.10.1961 tarihli *Son Havadis* gazetesindeki ‘Seçim konuşmalarım’ başlıklı yazısında Türkiye Türklerinin, türlü ırkların özel karması olduğunu ve Orta Asya Türkleri ile dil akrabalığından başka bir yakınlığımız bulunmadığını ileri sürmektedir.” **M3** 39, 426

sonra *zf.* Daha ileri bir zamanda, müteakiben, önce karşıtı. **YS** 49², 74, 102, 112, 113, 123; **DK** 5, 6, 7, 8², 9, 10⁵, 11², 12², 13, 14, 15², 16³, 17, 20², 21⁴, 22², 23, 24, 25³, 26, 27³, 28, 29, 32², 34², 35², 36, 37, 38, 39, 42², 43, 45, 48², 49², 50², 51, 52, 53³, 54, 55, 57, 59, 60, 63², 64³, 65, 66², 67⁵, 68², 69, 70, 72, 73, 75², 77, 78, 79³, 80, 81⁵, 82, 83, 85, 87³, 88³, 89, 90², 91², 92, 93³, 94³, 96², 97, 98², 99, 102, 106, 107, 109, 110, 111, 113, 114³, 115, 118, 119², 120, 123, 124, 125², 126, 127², 128, 130, 131³, 134, 135², 136³, 137⁴, 138³, 139, 142², 143, 146³, 148, 151, 154, 155², 156, 157², 160², 161, 162, 163², 164³, 165, 166², 168², 171, 173, 177, 178, 179³, 180²; **M3** 12, 19³, 24, 28², 29, 30³, 35, 36², 40, 41, 42, 43, 46², 48², 55, 57, 58, 64, 65, 66², 77, 78⁴, 84², 85², 86, 95, 98², 99, 101, 103, 108, 115, 118, 119, 121, 123, 126, 129², 130², 134³, 135², 136, 142², 144, 145, 146², 148, 149, 150, 154,

155, 157, 159, 161, 163², 169, 170, 178, 181, 195, 203, 205, 208, 211, 216³, 223, 229, 230, 231, 247², 250², 255, 256, 257², 264, 268, 271, 273², 275, 276, 281, 286, 287, 288, 291, 293², 298, 299, 303², 304, 311, 315, 318, 319², 321, 322, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 334, 336², 337, 341², 348, 349, 354², 355, 359, 362, 364, 365, 367³, 368, 372, 376, 382, 388, 389², 390², 394², 395, 396, 397, 399, 406³, 409³, 410, 413³, 417, 418, 419, 421², 423, 425, 426, 427, 428, 432, 433², 434², 445, 451, 453², 455², 458³, 461, 463, 466², 468, 471, 474², 481², 485, 486², 489, 490, 491, 496, 497, 499³, 500², 501, 502, 503, 505, 506, 520, 523, 527, 531², 533, 534, 538, 540, 542, 545, 547, 548, 550

sonradan *zf.* Konuşulan zamanın ardından gelen zamanda, muahharan. **M3** 268, 291, 369, 472, 489, 543

sonsuz *sf.* Sonu olmayan, bitmeyen, ebedî. **YS** 84; **DK** 6, 8, 13, 132, 138, 169, 179; **M3** 240, 476, 499

sonsuzluk *a.* Sonsuz olma durumu. **M3** 115, 203

sonuç *a.* Bir olayın doğurduğu başka bir olay veya durum, netice. **DK** 20, 54, 172; **M3** 11, 37, 43², 63, 95, 107, 110, 113, 124, 157, 158, 188, 214, 267, 268, 271, 281, 302, 321, 333, 348, 367, 390², 408², 432, 434, 467, 476, 488², 536, 537, 544, 546 **sonuca gitmek** İstenilen sonuca ulaşmak, verim almak. “Şimdi, bu başlangıçtan sonra Doktor Başgil’in milliyetçilik ve din aleyhindeki yazı ve davranışlarını sıralayarak kesin sonuca gideceğim.” **M3** 426 **sonuca varmak** İstenilen sonuca ulaşmak, verim almak. “Bu sonuca varırken daha 1944 yılında yapılmış bir büyük muhakemeyi düşünüyor.” **M3** 382 **sonuç olarak** Öz, özet olarak. “Rusya bu yolda yürümek istiyor ve tabii bir sonuç olarak başkalarının mukavemeti ile karşılaşılıyor.” **M3** 87 **sonuç vermek** Sonuçlanmak. **M3** 346, 534

sonuçlanmak (*nsz*) Sonuca ulaştırılmak,

sonuca bağlanmak. **M3** 78

sonuncu a. Zaman, yer, sıra bakımından başkalarına göre sonda olan kimse, şey. **DK** 52, 144; **M3** 225, 287

sonunda z.f. En son zamanda, nihayetinde. **DK** 81, 103, 117, 153, 157; **M3** 11, 30, 33, 36, 52, 83, 84, 125, 206, 230, 274, 275, 326², 328, 330, 372, 393, 438, 472, 505, 542

sopa a. Kalın değnek. **DK** 18, 19, 21, 27³, 99, 111; **M3** 371, 502

sorabilmek (-i, -e) Sorma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 126, 137; **M3** 47, 113

sorgu a. Sorma işi. **sorguya çekmek** bir suçla ilgili olarak soru sorup cevap istemek. **DK** 77; **M3** 253, 521², 522

sorma a. Sormak işi. **DK** 45

sormak (-i, -e; -den) Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek. **YS** 15, 29, 38, 53, 88, 110, 116; **DK** 10, 12, 18, 26³, 29, 34, 36, 37, 38, 39, 48, 56², 59, 61, 65, 66², 67², 71, 72, 73, 76, 77, 79, 80², 84, 85, 86, 87, 88, 93, 96, 97², 100², 102, 103², 104, 105, 106³, 108, 109, 110, 112, 119², 120³, 125², 126², 127, 134, 134, 137, 138, 139, 141, 142, 145, 147, 148, 151, 152², 153, 154, 155², 156, 159³, 160³, 165³, 166², 168, 169, 172, 175, 176³, 177², 178, 180, 181²; **M3** 37², 79, 99, 113, 216, 305, 361, 365, 386, 412, 417, 420³, 437, 455, 491, 493, 501², 503, 509, 522, 530, 542

soru a. Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı, sual. **DK** 56, 60, 67, 88, 97, 102, 118, 119², 126, 127², 138, 142, 148², 160, 161, 164, 165, 166; **M3** 62, 163, 335, 420, 423, 493², 496, 501, 506, 515, 517, 509, 530, 533, 554 **soru sormak** Bir konu hakkında bilgi edinmek üzere soru yöneltmek. **DK** 165; **M3** 554

sorulabilmek (nsz, -e) Sorulma ihtimali

veya imkânı bulunmak. “*Sanki hakiki Türklerden ihanet eden yok mudur?*” diye bir itiraz suali sorulabilir.” **M3** 143

sorulmak (nsz, -e; -den) Sorma işine konu olmak. **YS** 39; **DK** 56; **M3** 62, 430, 538²

sorumlu sf. Üstüne aldığı veya yaptığı işlerden dolayı hesap vermek zorunda olan, sorumluluk taşıyan (kimse), mesul. **M3** 31, 80, 89, 299², 477, 501 **sorumlu tutmak** Sorumlu saymak, mesul olarak görmek. **M3** 268, 501

sorumluluk a. Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet. **M3** 268, 542

sosyal sf. Fr. top. b. Toplumsal. **M3** 17, 29, 36, 105, 108², 116², 118, 121², 247, 311², 312, 346, 351, 352², 355, 358, 360, 361², 369, 372, 375, 383, 404, 415, 453, 487, 500, 504, 506, 523, 528, 555, 556

→ *sosyal demokrat, sosyal devlet, sosyal yapı*

sosyal demokrat a. Sosyal demokrasi yanlısı olan kimse. **M3** 345, 375

sosyal devlet a. Ekonomik ve sosyal alanlarda bireylere sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı politikalar üreten devlet modeli. **M3** 538

sosyal yapı a. top. b. İçinde sosyal ilişkilerin, sosyal olayların meydana geldiği, sosyal grupların ve kurumların yer aldığı toplum şekil ve çerçevesiyle ilgili dış görünüme sahip olan bir sosyal varlık, toplumsal yapı, sosyal bünye. **M3** 305

Sosyal-Demokrat İşçi Partisi öz. a. Komünizmin yayılmasını sağlayan Rus partisi. “*Bugünkü komünizmi doğuran Rus partisinin adı “Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi” idi.*” **M3** 343

sosyalist *a. Fr. top. b. Toplumcu. M3* 52, 116³, 118³, 119, 120², 168, 315³, 316², 318, 317¹⁰, 319⁴, 320³, 322, 323, 333⁵, 334², 340³, 343, 344³, 345, 346³, 347⁴, 348³, 352², 353², 358, 370, 375³

sosyalizm *a. Fr. top. b. Toplumculuk. M3* 26, 28, 29, 295, 310, 311, 315, 316⁵, 317⁵, 318, 319², 320², 327, 330, 333⁴, 337, 339⁸, 340², 341⁵, 343⁴, 345⁸, 346⁸, 347, 348, 349, 351³, 352⁵, 353², 355, 519, 554, 556

sosyete *a. Fr. esk. Topluluk, toplum, cemiyet. YS* 40; **M3** 297

sosyolog *a. Fr. Toplum bilimci. M3* 544

sosyoloji *a. Fr. Toplum bilimi. M3* 97, 465

Sovyet *öz. a. Fr. 1990 öncesi SSCB halkından olan ve bu halka özgü olan kimse. M3* 367, 370, 372

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği *öz. a. Rusya İmparatorluğu'nun 1917'deki Ekim Devrimi'yle yıkılmasının ardından başlayan Bolşevik-Menşevik mücadelesinin Bolşeviklerin lehine sonuçlanmasıyla 1922'de aynı topraklar üzerinde kurulan ve 1991'e kadar varlığını koruyan devlet. M3* 319, 343

Sovyetler Birliği *öz. a. bk. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. M3* 26, 36, 311, 326, 330

soy *a. Bir atadan gelen kimselerin topluluğu, sülale. YS* 42; **DK** 77, 125, 143, 157, 164, 165², 166², 167³, 168²

→ *soy sop*

soy sop *a. Bütün soy ve hısımlar. DK* 62, 77

soylu *sf. Saygı uyandıran, yücelik taşıyan. DK* 157

soyma *a. Soymak işi. DK* 29

soymak *(-i) Birinin üstünde, yanında veya*

bir yerde bulunan şey çalarak alıp götürmek. DK 29

soysuz *sf. Soyunun özelliklerini yitirmiş olan (kimse, bitki vb.), dejenere. YS* 32; **DK** 77

sökmek *(-i) 1. Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak. DK* 109; **2.** Kurulmuş bir şeyi parçalarına ayırmak. **DK** 181; **3. (nsz)** argo Geçmek, etki yapmak. **M3** 235, 310 **söküp atmak** Gözden çıkarmak, kıymak, feda etmek. **M3** 84

söktürebilmek *(nsz, -e) Söktürülme ihtimali veya imkânı bulunmak. "Gerçi bunu söktürememiş ve mülkiyeti de, dinî de, hatta milliyeti de kabul etmiş." M3* 315; **DK** 75

sökülme *a. Sökülme işi. M3* 328

sökülmek *(nsz) Sökme işine konu olmak. M3* 105

sökün *a. "Birçok kişi veya şey birbiri ardından gelmek, görünmek" anlamlarına gelen sökün etmek birleşik fiilinde geçer. DK* 65

sömürge *a. Bir devletin kendi ülkesinin sınırları dışında egemenlik kurarak yönettiği ekonomik veya siyasal çıkarlar sağladığı ülke, sömürülen ülke, müstemleke, koloni. M3* 87, 96, 244, 327

sömürgecilik *a. Genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi, müstemlekecilik, kolonyalizm. M3* 498²

sömürme *a. Sömürme işi. M3* 317, 354, 387, 388

sömürmek *(-i) Üretim araçları sahipleri, başkalarının emeğine ve onların yarattıkları değerlere el koymak. M3* 127, 325, 330, 390, 415, 498

sömürü *a. Sömürme işi. M3* 121, 353,

387, 388, 390

sömürücü *sf.* Sömürüyü gerçekleştiren (kimse). **M3** 124

sömürücülük *a.* Sömürücü olma durumu. **M3** 366

sömürülmek *(nsz)* Sömürme işine konu olmak. **M3** 121²

söndürme *a.* Söndürmek işi. **DK** 127; **M3** 459

söndürmek *(-i) mec.* Etkisiz duruma getirmek. **YS** 12, 53, 113, 122; **M3** 89

sönmek *(nsz)* **1.** Yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak. **YS** 49², 67, 93; **DK** 8, 84, 166, 173; **2. mec.** Tükenmek, yok olmak, yitmek. **YS** 9, 35, 47, 116; **M3** 180, 278

sönük *sf. mec.* Göze çarpmayan, dikkat çekmeyen, silik. **M3** 11, 205

sövmek *(-e)* Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek, küfretmek. **YS** 22, 25; **M3** 286, 293², 305, 422, 531

sövülmek *(-e)* Sövme işine konu olmak. **M3** 226, 532

söyleme *a.* Söylemek işi. **DK** 148, 176; **M3** 46, 75, 305, 322, 330, 425, 432

söylemek *(-i)* **1.** Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak. **YS** 32; **DK** 6, 11, 12², 18, 19, 34, 47², 51², 53, 54, 57, 60², 62, 66², 67³, 70⁴, 71, 72, 77, 78², 79, 80, 83², 84, 87, 88, 89², 92, 93², 97², 98, 91, 100, 102, 103, 104, 107, 112⁴, 123³, 125, 126², 128, 130, 139, 140, 143, 147, 154, 157, 158², 163, 168, 170³, 171, 172², 175, 176³, 177, 178⁵, 179²; **M3** 15², 21, 22, 24, 26, 27, 41, 46, 49, 61, 68, 75, 78, 91², 101, 112, 123, 125², 131, 135³, 139, 141, 144², 147, 150, 161³, 162, 170², 171, 175, 181, 186, 187, 188, 200, 209², 225, 227³, 236, 241, 245, 246, 253, 279, 282, 290, 298, 301, 305², 318, 322⁵, 339, 344,

347², 348, 354², 369, 370, 373, 380², 382, 390, 391, 403, 407, 408, 412, 420, 424³, 425, 426, 440, 441, 455², 478², 482, 487, 493, 494, 496, 498, 502, 505, 506, 507, 514², 516, 517, 526, 528, 534, 545; **2. (nsz) mec.** Herhangi bir şeyi bildirmek, anlatmak, demek istemek, hatırlatmak. **DK** 85, 126; **M3** 44, 132

söylenme *a.* Söylenmek işi. **M3** 544

söylenmek *((nsz))* Söyleme işi yapılmak. **DK** 9, 12, 17, 18, 23, 38, 59; **2.** Kendi kendine konuşmak, kendi kendine bir şey söylemek. **DK** 10, 86, 93, 125², 133; **M3** 15, 26, 42, 52, 58², 59, 69, 75, 86, 103, 131, 147, 241, 273, 288, 367, 368, 382, 383, 404, 439, 440, 442, 454, 477, 493, 504, 516

söylenti *a.* Ağızdan ağıza dolaşan, kesinlik kazanmayan haber, rivayet. **DK** 157; **M3** 69, 399, 453, 477, 502, 512

söyletmek *(-i, -e)* Söylenmesine yol açmak. **YS** 111; **M3** 93, 440

söyleyebilmek *(-i, -e)* Söyleme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 178; **M3** 89, 131, 141, 219, 409

söz *a.* **1.** Bir düşüncüyü eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavi. **YS** 22, 31, 32, 78, 88, 89, 102; **DK** 12, 18, 19, 27, 34, 38, 40, 50, 51, 53, 54², 57, 59, 60, 61, 62³, 64³, 78, 80, 82, 83, 85, 87, 89², 90, 91, 93, 98, 99, 103², 111, 112, 120, 122, 124, 125², 126, 135, 142², 147, 150, 153, 163, 164, 166, 168, 169, 170, 172², 178; **M3** 15, 28, 30, 47², 58, 59, 60, 61, 86, 89, 122, 123², 124, 133, 157², 159, 161, 162³, 168, 174, 177, 189, 206, 209, 214, 227, 233, 245, 277, 279, 282, 290, 301, 311, 312, 319, 323, 325, 334, 337, 345, 347², 365, 373, 382, 383², 390, 413, 415, 421, 424, 425, 440, 453, 454, 455², 460, 471, 485, 488, 493, 498², 505, 510, 511, 515, 516, 522, 530, 533, 536², 537²; **2.** Bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük. **YS** 51 **söz açmak** Bir konu üzerine konuşmaya başlamak. **DK** 54, 103 **söz**

almak Birinin bir işi yapacağını kesin olarak bildirmesini sağlamak. **M3** 385 **söz anlamaz** Laf anlamaz. **DK** 109 **söz etmek** Bir şey üzerine konuşmak. **DK** 12, 97, 138; **M3** 270, 454, 500, 531, 535 **söz götürmez** Doğruluğu ve gerçekliği tartışılmayacak kadar açık olan, tersi savunulamayan. **M3** 531 **söz kesmek** Konuşmasını bitirmeden susmak. **DK** 34 **söze başlamak** Konuşmaya başlamak, bir konuya girmek. **DK** 90, 96, 163, 170; **M3** 506 **söze girişmek** Konuşmaya başlamak, bir konuya girmek. “*Sonra kendini toplayarak söze girişti.*” **DK** 56, 163 söze karışmak lafa karışmak. **DK** 83, 93, 100, 110, 141, 142 **sözü döndürüp dolaştırmak** Lafı döndürüp dolaştırmak. **M3** 430 **sözü kesmek** Başkasının konuşmasını önlemek. **DK** 103, 111 **sözünü tutmak** Verdiği sözü yerine getirmek. **DK** 68

→ **söz sahibi, söz konusu, sözüm ona**

söz konusu *sf.* Sözü edilen, üzerinde konuşulan, bahis konusu, bahis mevzusu, mevzubahis. **söz konusu olmak** Üzerinde konuşulmak, bahis konusu olmak, bahis mevzusu olmak. **M3** 60, 128, 232

söz sahibi *sf. mec.* Bir konuda bilgisi veya yetkisi olan (kimse). **söz sahibi olmak** Bir konuda konuşma yetkisi olmak. **M3** 546

sözde *sf.* Gerçekte öyle olmayıp öyle geçinen veya bilinen. **DK** 17, 78, 178; **M3** 106, 310, 318, 360, 387, 445, 454, 467, 468, 523, 535

sözleşmek (*nsz, -le*) Herhangi bir iş konusunda birbirine karşılıklı söz vermek. **DK** 34

sözlülük *a.* Sözlü olma durumu. **M3** 163, 339, 528

sözüm ona *zf.* Sanki, güya. **M3** 270, 360

sporcü *a.* Sporla uğraşan kimse. **M3** 206

spor *a. Fr.* Bedeni veya zihni geliştirmek

amacıyla kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen, bazı kurallara göre uygulanan hareketlerin tümü. **M3** 189⁴, 190², 191², 278

Spuler *öz. a.* Alman oryantalist. “*O zaman Hamburg Üniversitesinde profesör olan Spuler sıradan bir profesör değildi.*” **M3** 281²

stadyum *a. Lat. sp.* Takım oyunları, atletizm karşılaşmaları ve çeşitli törenlerin yapılabilmesi, seyircilerin de bunları izleyebilmesi için elverişli oturma yerleri olan alan, stat. **M3** 191

staj *a. Fr.* Herhangi bir meslek edinecek olan kimsenin geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi. **staj görmek** Herhangi bir meslek alanında yetişmek. “*Amerika’da öğrenim ve staj görmüş bir dostumdan şu olayı dinledim.*” **M3** 532

Stalin *öz. a.* Gürcü asıllı Sovyet devlet adamı. “*Stalin’in cesedi de aynı sebeplerle Lenin’in yanından alınarak yok edildi.*” **M3** 265, 305, 310, 327, 353, 358², 359⁴, 367, 369, 422, 463, 497, 551

Stalinci *a.* Stalin yanlısı olan kimse. “*Günümüzün sosyalist dervişleri o kadar cezbe kapılmışlardır ki kendi aralarında ikiye bölünerek Stalinci ve Maocu gruplarına ayrılmışlardır.*” **M3** 353, 370

statüko *a. Lat.* Süregelen düzenin korunması durumu, sürer durum. **M3** 128

su *a. 1.* Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, ab. **YS** 9, 22², 79², 116; **DK** 16, 24³, 30, 36, 57, 60², 61, 65, 70², 82², 84, 101⁶, 104, 107, 113³, 115, 116, 118, 124, 128, 131, 133, 145, 173; **M3** 35, 93, 137, 144, 257, 394, 419⁴, 457², 462, 467; **2.** Bu sıvıdan oluşan kitle, deniz, akarsu. **M3** 323 **su götürür yeri olmamak** Başka türlü yorumlanacak bir yönü bulunmamak. **M3** 302 **sudan çıkmış balığa dönmek** Herhangi bir sebeple ne yapacağını bilememek, çok şaşırarak. **M3** 170

→ sudan ucuz

sudan ucuz *sf.* Çok ucuz, bedava **DK** 30
sual *a. Ar. esk.* Soru. **M3** 133², 143

Suat Hayri Ürgüplü *öz. a.* Türk siyasetçi. “Yeni Başbakan Suat Hayri Ürgüplü, kabine programının Millî Eğitim bölümünde ‘Milliyetçi bir gençlik’ yetiştirmeyi amaç edineceğini söyledi.” **M3** 123

subaşı *a. tar.* Şehirlerin güvenlik işlerine bakan görevlilerin başı. **M3** 272, 297

subay *a. ask.* Silahlı kuvvetlerde asteğmenden orgeneral veya oramiral kadar rütbedeki asker. **M3** 13, 52, 54, 112², 114, 191, 267, 306

suç *a. huk.* Yasalara aykırı davranış, cürüm. **DK** 43; **M3** 43², 53², 61, 65, 68, 207, 234, 281, 291, 306, 323, 363, 431, 436, 447, 536 **suç işlemek** Yasaya, töreye aykırı bir davranışta veya harekette bulunmak. **M3** 312, 501 **suç olmak** Suç sayılmak. **M3** 68, 425, 441

suçlamak (-i, -le) Bir kimsenin herhangi bir suç işlediğini öne sürmek, itham etmek. **M3** 61, 498

suçlandırmak (-i) Suçlu olduğuna karar vermek, suçlu olduğunu ileri sürmek. **M3** 288, 364

suçlandırılmak (*nsz*) Suç yüklenilmek, itham ettirilmek. **M3** 353

suçlandırılma *a.* Suçlandırılmak işi. **M3** 60

suçlu *sf.* Suç işlemiş, suçu olan (kimse). **DK** 93; **M3** 379, 385, 387, 477 **suçlu olmak** suçlu sayılmak. **M3** 385

suçsuz *sf.* Suçu olmayan, suç işlememiş olan, masum. **M3** 289, 299

Sudan *öz. a.* Orta Afrika’da bir İslam ülkesi. “Yanında müttefikleri olduğu hâlde Yahudilere yenilen Mısır ise

İngiltere”den Sudan”ı ve Trablus”la Bingazi”yi istiyor.” **M3** 87, 93

suikast *a. Ar.* Gizlice cana kıyma ve kötülük etmeye kalkışma. **M3** 142, 466, 488

sukut (*doğ.*) **sükut** *a. Ar. esk.* Düşme. **sukut etmek** Düşmek. **M3** 176, 499

sulama *a.* Sulamak işi. **M3** 458

sulanmak (*nsz*) Sulama işi yapılmak. **M3** 259

sultan *a. Ar. tar.* Müslüman, özellikle Sünni hükümdarların kullandıkları unvan, padişah. **M3** 178², 188, 199, 289, 458

sultanım *ünl.* Saygı belirtmek için kadın adlarının yerine kullanılan bir söz. “Atlı büyük bir saygı ile karşılık verdi: -Buyur sultanım!” **DK** 6³, 9², 10², 12², 44, 44, 45, 71²

→ **Sultan Aziz, Sultan Dağları, Sultan Hamit, Sultanahmet Meydanı**

Sultan Aziz *öz. a.* 32. Osmanlı padişahı ve 111. İslam halifesi. “Sultan Aziz de aynı denemeyi tekrarlamak üzere kuvvetli bir donanma hazırlamıştı.” **M3** 103, 414, 550

Sultan Dağları *öz. a.* **DK** 143

Sultan Hamit *öz. a.* 34. Osmanlı padişahı ve 113. İslam halifesi. “Sultan Hamit devri paşalarının henüz hepimizin işiteceği kadar yakın zamanlarda dillere destan olan hırsızlıkları ve sefahatleri hatırımızdadır.” **M3** 155

Sultanahmet Meydanı *öz. a.* İstanbul’un en önemli meydanlarından biri. “Vak’a-i Vakvakiyye 1656’da saraya mensup yirmi otuz kişinin asiler tarafından Sultanahmet Meydanında bir ağaca asılmasıdır.” **M3** 361

sultanlık *a.* Sultan olma durumu, padişahlık, saltanat. **M3** 289³

sulu *sf.* Suyu olan, içinde su bulunan, koyu karşıtı. **M3** 259

→ **sulu kar, sulu sepken**

sulu kar *a.* Yağmurla karışık bir biçimde yağın kar. **DK** 5

sulu sepken (*doğ.*) **sulusepken** *sf.* *meteor.* Yağmurla karışık bir biçimde yağın (kar). **DK** 5, 7

sun *a.* Erkek ördek.

→ **sun** *boylu, Suna Kan*

sun *boylu* *sf.* İnce ve uzun boylu. **DK** 106, 110, 118², 182

Suna Kan *öz. a.* Türk keman virtüözü. “*Usta bir kemancı olan Suna Kan vaktiyle bir hârika çocuktu.*” **M3** 208, 209⁴, 210

Sunay *öz. a. bk. Cevdet Sunay.* **M3** 520, 554

Sunay Paşa *öz. a. bk. Cevdet Sunay.* **M3** 74

sunmak (*-i, -e*) Bir büyüğe veya nezaket gereğince bir kimseye bir şeyi vermek, arz etmek, yollamak, göndermek, takdim etmek. **DK** 88, 99, 160, 167²; **M3** 188, 385

sungur *a.* Doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş. **YS** 41

sunulmak (*-e*) Sunma işine konu olmak veya sunma işi yapılmak. **M3** 216

sur *a. Ar.* Kale duvarı. **M3** 406

surat *a. Ar.* Yüz (**II**). **DK** 26, 27; **M3** 252
suratı değişmek Bir kimseye karşı davranışı değişmek, daha sert bir durum almak. **DK** 26

suratlı *sf.* Yüzü ...-yı andıran. **DK** 18, 65

suratsız *sf.* Çirkin. **DK** 25

sure *a. Ar. din b.* Kur'an'ın yüz on dört bölümünden her biri. **M3** 48, 505²

suret *a. Ar.* Görünüş, biçim. **M3** 45, 59, 148, 150, 181, 218, 235², 255, 256, 286,

suretiyle *zf.* Yoluyla, biçimiyle. **M3** 348, 365, 458, 495, 503, 510

Suriye Cephesi *öz. a.* I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın isteği üzerine açılan cephe. “*Birinci Cihan Savaşının sonunda Türk ordusu Suriye cephesinde bozulunca Türk esirlerini öldürenler, altın yuttuklarını sanarak öldürdükleri ve bazen diri Türklerin karnını deşenler hep bu din kardeşimiz Araplardı.*” **M3** 472

Suriye *öz. a.* Ortadoğu'da bir Akdeniz ülkesi. “*Bütün nüfusu 400 bin kişi bile olmayan Ürdün Beyliği, Suriye ve Filistin'in hepsini istiyordu.*” **M3** 87, 107, 129, 131, 135, 168, 169, 174, 206, 351, 405

Suriyeli *öz. a.* Suriye halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **M3** 197²

susamak (*nsz*) Su içme gereksinimi duymak. **DK** 113², 115; **M3** 175

susayış *a.* Susama işi. **DK** 115

susma *a.* Susmak işi. **DK** 6, 27, 103, 165; **M3** 302

susmak (*nsz*) **1.** Konuşmasını kesmek. **YS** 102; **DK** 73, 79, 83, 85, 86, 90², 93, 97², 102, 105, 110, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 139, 141, 146, 153, 165, 166, 177²; **M3** 70, 420; **2.** Ses veya gürültüyü kesmek, ses ve gürültü yapmamak. **YS** 112; **DK** 34, 36; **3.** *mec.* Etkisini göstermemek, tepki göstermemek. **YS** 12, 14, 61, 62, 111; **M3** 122, 167, 169, 335, 417, 430, 491, 554

→ **sus işareti**

sus işareti *a.* Susmalık. “*Çakar, elini dudaklarına götürerek, sus işareti verdikten sonra yavaşça: -Işığı yakıp*

yardıma gel..., dedi” **DK** 10

susturmak (-i) Susmasını sağlamak, susmasına sebep olmak. **M3** 74

susturulma a. Susturulmak işi. **M3** 52

susturulmak (nsz) Susması sağlanmak, konuşması önlenmek. **M3** 506

susuş a. Susma işi. **M3** 366

susuz sf. Susamış olan. **YS** 16, 91; **DK** 35

Suudi Arabistan öz. a. Güneybatı Asya'nın en büyük ülkesi. “Söylentilere inanmak gerekirse bunu Suudi Arabistan destekliyormuş.” **M3** 477⁴, 478, 538

sücü a. Şarap. “Lebler sücü, bir tas ver; hem neş'e ve hem yas ver/ Hançer mi o kirpikler, ay yüzlü güzel konçuy?” **YS** 120

sükûn a. Ar. Sükûnet. **YS** 58; **DK** 15; **M3** 199

sükûnet a. Ar. Durgunluk, dinginlik, hareketsizlik, sessizlik. **M3** 167, 168

sükût a. Ar. Susma, konuşmama, söz söylememe, sessizlik. **M3** 299 **sükûtu bestelemek** Sessiz duruma gelmek. “Ölürken yaşadım, yaşarken öldüm/ Ve sustum, sükûtu besteler gibi.” **YS** 62

sükûti (doğ.) **sükûfî** sf. Ar. esk. Suskun (kimse). **M3** 459

sülale (doğ.) **sülâle** a. Ar. Soy, hısım akraba. **M3** 396

Süleyman öz. a. **DK** 41, 54, 59

Süleyman Beğ öz. a. Osmanlı şehzadesi. “Bereket versin büyük şehzâde Süleyman Beğ ile Aksak Temür'e tutsak düşen Mustafa Beğ'den bahsediyor, daha tehlikeli yerlere girmiyordu.” **DK** 14

Süleyman Çelebi öz. a. Mevlid mesnevisiyle tanınmış Osmanlı şairi.

“...Süleyman Çelebinin Türk gönüllerini asırlardan beri vecde getiren Mevlit'i ve daha nice şeyler bizim millî mukaddesatımızdandır.” **M3** 287

Süleyman öz. a. bk. **Kanuni Sultan Süleyman**. **M3** 470, 509

Süleyman Paşa öz. a. Türk şair, tarihçi, asker. “Türkiye’de Ali Suavi, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ziya Gökalp, Dr. Rıza Nur, Dr. Mustafa Hakkı Akansel gibi kalem sahibi Türkçüleri yetiştiren Türkçülük 3 Mayıs 1944 hareketiyle belki de memleketi komünizm tehlikesinden kurtarmıştır.” **M3** 110

Süleymancı öz. a. ve sf. (Süleyman Hilmi Tunahan adından) Süleymancılık yanlısı (kimse veya görüş). “Bizde de, batıda olduğu gibi birkaç dil bilen, felsefeden veya matematikten yahut biyolojiden doktora vermiş din adamları çıktığı zaman Nurcu, Süleymancı, Biberici, Kamerci tayfası kendiliğinden kaybolacak, dinin tamamen bir inanç ve vicdan işi olduğu anlaşılacaktır.” **M3** 484

Süleymancılık öz. a. Süleymancı olma durumu. “Derken bir de Süleymancılık peyda olarak ötekileri bastırdı.” **M3** 484

Süleymaniye Camii öz. a. I. Süleyman adına 1551-1557’de İstanbul’da Mimar Sinan tarafından inşa edilen cami. “Her halde Kosova şehidi Murad Beğ, Niğbolu gazisi Yıldırım Han, İstanbul fatihi İkinci Mehmed, dünyayı bir padişaha dar gören Yavuz, cihan hükümdarı Kanuni, Selimiye ve Süleymaniye camileri, Süleyman Çelebinin Türk gönüllerini asırlardan beri vecde getiren Mevlit'i ve daha nice şeyler bizim millî mukaddesatımızdandır.” **M3** 287

Süleymaniye Kütüphanesi öz. a. İstanbul’da Süleymaniye Camii medreselerinde, 1927 yılında kurulmuş olan kütüphane. “Ben, Süleymaniye Kütüphanesindeki 16 yıllık vazifeim sırasında ‘milimetre’nin ne olduğunu bilmeyen ‘müftüler’, ‘Venezuela’nın bir

devlet olduğunu ilk defa duyan 'Şeyh'ler, Havvâ anamız, Âdem babamızın sol kaburgasından çıktı diye insanların sol taraflarındaki kaburga kemiklerinin 11 tane olduğunu iddia eden 'İlâhiyat Fakültesi mezunları' gördüm." **M3** 492

Süleymaniye Umumî Kütüphanesi öz. a. Farklı şehirlerde 100 kadar kütüphanenin genel adı. "Bugün Süleymaniye Umumî Kütüphanesi adı altında toplanmış bulunan 100 kadar kütüphaneden biri de Hüsrev Paşa Kütüphanesidir." **M3** 483

Süleymaniye öz. a. İstanbul'un Fatih ilçesinde, Süleymaniye Camii ve Külliyesi'nin çevresinde, İstanbul'un üçüncü tepesinde, adını külliye alan mahalle. "Süleymaniye'deki Askerî Basımevi ile Kasımpaşa'daki Deniz Basımevi'nin makineleri ve harfleriyle hayli eskimiş olduğundan bu basımevlerinde basılan eserler basım tekniği bakımından zevksiz ve çirkin olmaktadır." **M3** 49, 208

sülfamit a. Fr. kim. Mikroplara karşı etkili olan azotlu ve kükürtlü organik birleşimlerin ortak adı. **M3** 346

Sümer öz. a. Mezopotamya'da yaşamış bir ulus ve bu ulustan olan kimse. **M3** 494, 503

sümme hâşâ bağ. Ar. esk. "Öyle olmasına imkan yok" anlamında kullanılan söz. "Acaba Buharalı, sümme hâşâ, Yıldırımın yerinde olsa ne yapardı?" **M3** 289

süngü a. ask. Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah. **YS** 10³, 12, 17, 31², 33, 34; **M3** 190, 191, 258, 307, 438

Sünni (doğ.) **Sünnî** öz. a. Ar. Sünnet ehlerinden olan kimse. **M3** 60, 430, 434, 438

Sünnilik öz. a. din b. Kur'an'a ve Hz. Muhammed'in sünnetlerine göre davranmayı en doğru ve tek yol sayan, Hanefi, Maliki, Şafii, Hanbeli mezhepleri.

M3 104, 468, 506

süper sf. Fr. Nitelik, nicelik ve derece bakımından üstün olan. **M3** 389

Süphan Dağı öz. a. Doğu Anadolu'da Van Gölü'nün hemen kuzeyinde bulunan sönmüş bir stratovolkan. "Süphan ve Ağrı dağları gibi geleceğin yüksek dağlarının doruğunda ayağa kalkmış, nefse esir olmayı yasak etmiş ve başkasına tecavüzü caiz görmeyerek şeriata dayanmış olan hürriyet sultanı yüksek sesle sizin gibi mâzinin en derin derelerinde gafil ve dağınk bir kavme, cehalet ve yoksulluğa hücum için 'fen, sanat ve silâh başına, ileri arş' emrini veriyor." **M3** 458

süpürge a. Süpürme işinde kullanılan araç. **M3** 170

süratli sf. Çabuk hareketlenen, çabuk giden, çabuk işleyen, hızlı. **DK** 25

sürdürebilmek (-i) Sürdürme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 125

sürdürmek (-i) Devam ettirmek. **M3** 125

süre a. Bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman parçası, zaman aralığı, zaman bölümü, müddet. **M3** 62, 128, 244, 316, 327, 398, 479, 547², 552

süregelmek (nsz) Başlangıcından beri aynı biçimde sürmek, devam etmek. **M3** 419, 486²

sürekli sf. Kesintisiz olarak süren, kalıcı, devamlı, baki. **M3** 297

sürme a. Sürmek işi. **DK** 177

sürmek (nsz) **1.** Olmaya devam etmek. **YS** 38², 49; **DK** 48, 62, 66, 133, 144; **M3** 135, 527; **2.** Dalıp gitmek. **YS** 116; **3.** -i, -e Önüne katıp götürmek. **DK** 21; **4.** Yönetip yürütmek, sevk etmek. **DK** 31, 79, 134, 211, 271; **5.** (-i, -e) Devam etmek. **DK** 63, 90², 98, 99, 112, 114, 128, 131, 158, 219; **M3** 105, 107, 163, 278, 269, 304, 361, 376, 418, 443, 453, 466,

471², 505; **6.** Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak. **DK** 169², 174, 179, 253; **7.** (-i) Pulluk veya sabanla toprağı işlemek. **M3** 260; **8.** Oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek, nefyetmek. **DK** 66 **sürüp gitmek** Eskiden olduğu gibi, eskiden nasılsa gene öyle olmak, öyle devam etmek. **M3** 83, 302, 477, 521

→ **süregelmek**

sürtmek (nsz) tkz. Başiboş dolaşmak, yararsız dolaşmak. **DK** 124

sürü a. **1.** Evcil hayvanlar topluluğı. **DK** 112², 145, 146; **2.** mec. Yönlendirilebilen insan topluluğı. **YS** 40, 55; **M3** 36², 126, 159, 220, 234, 246, 264, 302, 304, 307, 351, 358, 437, 438, 453

sürüklenme a. Sürüklemek işi. **M3** 51, 53

sürüklemek (-i) **1.** Bir şeyi yerden kaldırmadan iterek veya çekerek götürmek. **DK** 94; **2.** (-i, -e) mec. Kötü bir duruma, sona doğru götürmek. **DK** 81; **M3** 328, 347, 373, 377, 439, 440, 500, 546

sürüklenmek (-e) Sürüklenme işi yapılmak veya sürüklenme işine konu olmak. **M3** 51, 53²,

sürüleşmek (nsz) Yönlendirilebilen insan topluluğı hâline gelmek. “Bir toplumun millî sembolleri olmadı mı artık sürüleşmiş demektir.” **M3** 220

sürülme a. Sürülme işi. **M3** 105

sürülmek (-e) **1.** Sürme işine konu olmak veya sürme işi yapılmak. **DK** 24; **2.** (-e) mec. Uzaklaştırılmak, nefyedilmek. **M3** 114, 217, 367, 369, 524², 539, 555

sürülüş a. Sürülme işi. **M3** 64

süründürmek (-i) mec. Güçlük ve sıkıntıya uğratmak. **M3** 196

sürüş a. Sürme işi. **DK** 21, 40, 52

süs a. mec. Güzellik veren, güzelleştiren şey. **YS** 41; **DK** 148

süslemek (-i) Birtakım katkılarla bir şeyin daha güzel, daha göz alıcı olmasını, daha hoş görünmesini sağlamak. **M3** 252

süslenmek (nsz) Süsleme işine konu olmak. **YS** 28, 57; **M3** 537

süslü sf. Süsü olan, süslenmiş, bezenmiş. **DK** 53; **M3** 185

süt a. Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı **YS** 46; **DK** 23, 70, 92, 93, 144, 158, 159 **sütten kesilmek** tıp Hastalık, üzüntü veya bebeğın emmemesi nedeniyle anneye süt gelmemek. **DK** 35; **M3** 471

→ **sütana, sütoğul**

sütana a. Sütanne. **DK** 11², 14, 16³, 19, 23², 32, 33³, 35², 36, 38, 39, 48, 49, 57, 69, 97, 98, 102, 103², 104

sütoğul a. Bir kadının kendi çocuğı değilken emzirdiğı ve kocasının da evlat olarak benimsediğı erkek çocuk. **DK** 11, 33, 37, 42, 69²

sütun a. Far. Gazete, dergi, kitap vb. yazılı şeylerde, sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her biri, kolon. **M3** 59, 60, 150, 170, 318, 348, 514, 515

sütü bozuk sf. mec. Kötü soydan gelen (kimse). **M3** 143

süvari a. Far. ask. Atlı asker. **M3** 275²

süzgün sf. Biraz zayıflamış, güçsüzleşmiş. **YS** 85

süzmek (-i) Gözle inceleyerek dikkatle bakmak. **DK** 33, 38, 66, 88², 123, 152, 163, 171

süzülme *a.* Süzölmek işi. **M3** 126

DK 105, 107

süzölmek (*nsz*) Süzme işine konu ölmek.

süzölüş *a.* Süzölme işi. **DK** 106

Ş, Ş

Şaban öz. a. Malatya'nın bir köyünde hem Atatürk büstünü kıran hem de Türk bayrağını yırtan sözde öğretmen. "Bundan dolayıdır ki, Şaban adındaki bu öğretmenin kanını ve ırkunu araştırmakta, siyasi inançlarını incelemekte fayda vardır." **M3** 379³

şad (doğ.) **şâd** sf. Far. esk. Sevimli, neşeli. **M3** 427 **şad etmek** Neşelenmesini, sevinmesini sağlamak. **M3** 422, 492 **şâd olmak** Sevinmek, memnun ve mutlu olmak. **YS** 47, 131

Şadgeldi Paşa öz. a. **DK** 37

şafak a. Ar. Güneş doğmadan az önce beliren aydınlık. **YS** 36

Şafii (doğ.) **Şafî** öz. a. Ar. İslamiyette dört Sünni mezhepten biri. **M3** 398, 452

şah a. Atın, ön ayaklarını yerden keserek arka ayakları üstünde ayakta durması. **şaha kalkmak** At ön ayaklarını yerden kesip arka ayakları üstünde durmak, şahlanmak. **DK** 135

şehadet (doğ.) **şahadet** a. Ar. Yüksek bir ülkü uğrunda ölme, şehit olma, şehadet etmek herhangi bir konuda bildiği, gördüğü şeyleri söylemek. **M3** 290

→ **şehadetname**

şahadetname a. Ar. + Far. esk. **1.** Diploma, sertifika. **M3** 459; **2.** Bir işin yapıldığını gösteren, yetkilisi tarafından verilmiş olan onaylanmış belge. **M3** 170

şahane (doğ.) **şahâne** sf. Far. mec. Çok güzel, mükemmel, üstün nitelikli. **YS** 43; **M3** 68, 247

şaheser a. Far. + Ar. Kendi türünde mükemmel olan, üstün ve kalıcı nitelikte eser, başyapıt, başeser. **YS** 25, 31; **M3**

115, 253, 501, 511

şahıs a. Ar. Kişi. **M3** 21, 59, 70, 91, 93, 95, 123, 141,153, 154, 222, 240³, 275, 281, 285, 298, 349, 358, 418, 421, 423, 424 425, 459³, 460, 465, 471, 486, 507, 530, 556

şahıslanmak (nsz) Nitelenmek, vasıflanmak. "Milli Birlik Milli Şefte şahıslanıyordu; bundan dolayı Milli Şef'in sözleri ve arzuları milli birliği sağlayan kanundu." **M3** 233

şahit a. Ar. huk. Tanık. **şahit olmak** Tanık olmak. **M3** 66, 142

şahitlik a. Tanıklık. **M3** 290

şahlandırmak (-i) Şahlanmasına sebep olmak. **DK** 254; **M3** 334

şahlanmak (nsz) **1.** At, ön ayaklarını yerden keserek arka ayakları üstünde durmak, şaha kalkmak. **DK** 21; **M3** 229; **2. mec.** Taşkınlık göstermek, coşmak, kükremek **M3** 299, 439

şahlanış a. Şahlanma işi. **M3** 33

şahlanma a. Şahlanmak işi. **M3** 33

Şahruh öz. a. Timurlu hükümdarı (1405-1447). "Osmanlı padişahı II. Murad da Aksak Temir'in oğlu Şahruh'a tabiydi." **M3** 409, 433

şahsen zf. Ar. Kendi (kendim, kendin ...), bizzat. **M3** 188

şahsiyet a. Ar. Kişilik, belirgin özellik. **DK** 169; **M3** 84, 122, 145, 161², 179, 180, 227², 277, 240, 285, 286, 322², 336, 345, 352, 396, 429, 431, 465

şahsiyetsizlik a. Kişiliksizlik. **M3** 352

şair (doğ.) **şâir** a. Ar. Şiir söylemek veya

yazan kimse, ozan. **YS** 19; **DK** 90; **M3** 42, 64, 67, 75, 89, 121, 212², 264², 291, 305, 321², 412, 445, 501³, 550², 551

şairane (doğ.) **şâirâne** *sf. Ar. + Far.* Şaire yakışır biçimde, şair gibi, ozanca. **YS** 22

şairlik *a.* Şair olma durumu, ozanlık. **M3** 445

şaka *a.* Güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yapılan hareket veya söylenen söz, latife. **DK** 54, 69², 84, 98; **M3** 213, 290, 307 **şaka yapmak** Şaka niteliğinde bir şey yapmak veya söylemek. **DK** 56²; **M3** 430 **şakaya vurmak** Ciddi bir söz veya davranışı şaka yoluyla geçiştirmek. **DK** 93

şakalaşma *a.* Şakalaşmak işi. **M3** 205

şakımak (-i) *mec.* Güzel şarkı söylemek veya şiir okumak. **YS** 69

şakırtı *a.* Şakırdayan bir şeyin çıkardığı sesin adı. **DK** 172², 173²; **M3** 13

şakirt *a. Far. esk.* Öğrenci, çırak. **M3** 453, 462

şaklamak (*nsz*) "Şak" diye ses çıkarmak. **DK** 136²

şaklatmak-i Şak diye ses çıkartmak. **DK** 5

şaklayış *a.* Şaklatış. **DK** 27

Şam *öz. a.* İslam dünyasının önemli tarihî şehirlerinden biri, günümüzde Suriye'nin başşehri. "Suriye'yi Türk zulmünden (!) kurtaran Fransızlar daha pek yakın bir zamanda Şam'ı tayyarelerle tahrip ettiler." **M3** 174, 472

Şaman *a.* Şamanlıkta büyü yapan, gelecekte haber verdiği, ruhlarla ilişki kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kimse, kam. **M3** 470

Şamani (doğ.) **Şamanî** *öz. a.* Şamanist. **M3** 104², 286, 398, 445, 468

Şamanizm *öz. a. Fr.* Şamanlık. **M3** 217², 490

şamanlık *öz. a.* Kuzey ve Orta Asya'da Türkler, diğer kıtalarda da başka topluluklar arasında günümüze kadar süregelen doğaya tapma, doğüstü ruhlara inanma temeline dayalı din. **M3** 104

şamar *a.* Açık elle yüze vurulan tokat, beşkardeş. **şamar yemek** *mec.* Bir olaydan deneyim kazanmak, ders almak, ibret almak. "...yarın aynı kolaylıkla nasyonal sosyalist de olabilecekleri gibi yarın hayata atılıp onun şamarını yedikten sonra da iyice ayılacaklar..." **M3** 319

şamdan *a. Ar. + Far.* Üzerine kandil, mum veya herhangi bir ışık kaynağı konulan yüksek tabla, mumluk, çırakma. **DK** 87

şamil *sf. Ar. esk.* içine alan, kaplayan, kapsayan. **M3** 110

şampanya *a. Fr.* Açık renkli, tatlı ve köpüklü şarap. **M3** 253

şampiyonluk *a.* Şampiyon olma durumu. **M3** 440

şampiyon *a. Fr.* Ulusal ve uluslararası bir yarışmada ilk dereceyi alan, birinci olan kimse veya takım, böke. **M3** 546

şan (doğ.) **şân** *a. Ar.* Ün. **YS** 11, 29, 30, 33, 55, 105; **M3** 48, 183, 226², 280, 478, 479, 508 **şan vermek** Ün salmak. **YS** 23, 29

şanlı *sf. 1.* Tanınmış, ünlü. **YS** 12, 23, 24², 25², 33; **2. sf.** Yüce, ulu, büyük. **YS** 36, 40, 472, 48, 55, 57, 1103, 122, **M3** 79, 92, 114, 205, 208, 230, 286, 303, 444, 445, 469, 471

şansopansalık *a.* Gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma durumu. "Olsa bile, millî hayal ardından koşan Don Kişot olmak, kökü Yunan ve Hint olan tasavvuf arkasındaki Şanso

Pansa'lıktan iyidir.” **M3** 435

şantaj *a. Fr.* Herhangi bir çıkar sağlamak amacıyla bir kimseyi, kendisiyle ilgili lekeleyici, gözden düşürücü bir haberi yayma veya açığa çıkarma tehdidiyle korkutma. **M3** 54

şapirograf *a. Fr. tek. esk.* Daktiloda, mumlu kâğıda karbon şeritsiz olarak yazılan yazıyı ispirotolu çoğaltma tekniğiyle basan ve elle çalıştırılan makine. **M3** 454

şapka *a. Rus.* Keçe, hasır, kumaş, ip vb. ile yapılan başlık. **M3** 252, 531

şarap *a. Ar.* Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey. **YS** 16, 18, 57, 97, 100, **DK** 30, 80, 81⁵, 83, 84, 85, 96,² 97, 121, 163²; **M3** 482⁷, 501

şark *öz. a. Ar.* Doğu. **M3** 150

şarkı *a. Ar. müz.* Tonlama değişiklikleriyle çeşitli duygular uyandıran uyumlu, ezgili insan sesleri dizisi. **M3** 181, 186, 318 **şarkı söylemek** Belirli bir besteye göre güfteyi uyumlu olarak okumak. **M3** 209

Şarki *sf. Ar. esk.* Doğu'yla ilgili, Doğu'ya özgü olan. **M3** 135, 50

şarklılık *a.* Doğululuk. **M3** 178

şarklı *sf.* Doğulu. **M3** 154

şarlatanlık *a.* Şarlatan olma durumu. **M3** 154, 223², 241

şart *a. Ar.* Olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul. **DK** 42³, 71, 132; **M3** 13, 22², 28, 31, 37, 43, 46, 58, 65, 91, 105, 106, 109, 111, 112, 113, 127, 143, 158, 169, 186, 191, 192, 205, 219, 243, 246, 264, 290, 355, 370, 373, 375, 381, 416, 439, 447, 477, 478, 501, 508, 512², 528, 537, 545, 548, 556 **şart koşmak** Önceden bir şarta bağlamak. **M3** 538 **şart olmak** Gerekmek, kaçın-

nılmaz bir durum almak. **M3** 108, 158, 162, 496, 535, 545

→ **şart şurt**

şart şurt *a.* Her türlü koşul, kural. **M3** 413

şaşalamak (*nsz*) Şaşkın bir duruma düşmek, şaşkınca davranmak, şaşırarak. **YS** 11

şaşı *zf.* Gözlerini çarpıtarak. **DK** 77, 85

şaşılmak (*nsz, -e*) Şaşkınlığa uğranılmak. **M3** 61, 461, 475, 501

şaşılaşmak (*nsz*) Şaşı duruma gelmek, şaşı olmak. **DK** 80

şaşıрма *a.* Şaşırarak işi. **DK** 8, 27

şaşırmak (*nsz*) Doğru, gerçek ve gerekli olanı ayırt edemeyecek duruma gelmek. **DK** 8², 9, 32, 50, 71, 72, 93, 118, 156, 160; **M3** 13, 35, 268

şaşırtıcı *sf.* Şaşkınlık veren, şaşırtan. “*Yahudilerin artık Arap vatani olmuş topraklarda İsrail devletini kurması şaşırtıcı bir macera değil midir?*” **M3** 35, 75

şaşırtmak (*-i*) Şaşırtmasına sebep olmak. **YS** 23; **DK** 78, 132²; **M3** 275

şaşkın *sf.* Düşünceleri dağılmış, karışmış, ne yapacağını bilemez duruma gelmiş. **YS** 58; **DK** 135 **şaşkına dönmek** Beklenmedik bir durum karşısında şaşkınlıkla. **M3** 521

şaşkınlık *a.* Şaşkın olma durumu. **DK** 103, 141, 163, 165; **M3** 423

şaşkınlıkla *zf.* Şaşkın bir şekilde. “*Deli Kurt hiç bir şey söylemeden nasıl götüreceğini düşündü ve şaşkınlıkla bakan gözleri, Türkmen'in atma yaklaşan Gökçen'in onu tek kolundan tutarak üzengeye bastığını ve yavaş yavaş ata binerken yaralıyı da sarsmayarak tek kolu*

ile kaldırıp Önüne aldığım gördü.” **DK** 175

şaşmak (-e) Umulmayan, beklenmeyen veya olağanüstü bir olay, bir olgu karşısında şaşkın duruma gelmek, hayret etmek. **DK** 43

şaşmaz *sf.* Değişmez ve yanılmaz nitelikte olan. **DK** 27; **M3** 16, 322

şatafatlı *sf.* Görkemli. **M3** 236, 425, 443

şebâp *a. Ar.* Gençlik. “Rüzgârlar otlara beni anlattı/ Her şey neşve-i şebâbı vardı.” **YS** 58

şecaat *a. Ar. esk.* Yiğitlik. **M3** 460

şecere *a. Ar.* Soyağacı. **M3** 89

şef *bk.* İsmet İnönü. **M3** 70², 235, 301, 340, 472

şefaât *a. Ar.* Birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerme getirilmesi için o kimseyle Tanrı arasında peygamberin yaptığı aracılık. **şefaât etmek** Peygamber, birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için aracılık etmek. **M3** 498

Şefik Hüsnü *öz. a.* Türk tıp doktoru ve siyasetçi. “Gizli Komünist Partisi şefi olan Şefik Hüsnü bir Selanik dönmesidir.” **M3** 340, 341

şefkatli *sf.* Sevecen. **DK** 43

şeflik *a.* Şefin yaptığı iş. **M3** 516

şehadet *a. Ar.* Yüksek bir ülkü uğrunda ölme, şehit olma. **M3** 437

şehir *a. Far.* Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site. **DK** 14, 90², 91³; **M3** 37, 59, 60, 111, 159³, 180, 198, 216, 240², 251², 252, 270, 271², 276, 287, 290, 307, 310, 389, 397, 406, 416, 451, 452², 470, 490², 492, 525, 526

şehirleşmek (*nsz*) Köy, kasaba büyüyerek şehir durumuna gelmek. **M3** 522

şehit *a. Ar.* Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse. **YS** 18, 34, 40², 41³, 42, 46, 47²; **DK** 46, 53, 53, 54, 55, 99²; **M3** 22, 88, 144, 167, 230, 232, 405 **şehit düşmek (veya olmak)** Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek. **DK** 11, 23, 103, **M3**101, 154, 185, 436 **şehit vermek** Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda öldürülmek. “Bu çarpışmalar, bu şehit vermeler Anadolu’nun taşını, toprağını Moskof düşmanlığı ile yuğurup taşırdı.” **M3** 115, 304

Şehristani *öz. a.* Ortaçağ İslam dünyasının meşhur dinler tarihçisi. “Türklüğün övüncü olan Farabi mi, yoksa tekfir eden Gazali mi? Şehristani’nin saydığı mezheplerin kurucuları mı, yoksa mezarları tahribe kalkan Vehabiler mi?” **M3** 503, 506

şehvet *a. Ar.* Erkek ve dişinin birbirine karşı duydukları güçlü cinsel istek, kösnü. **M3** 114², 159

şehzade (*doğ.*) **şehzâde** *a. Far. tar.* Padişahların ve oğullarının erkek çocuklarına verilen san. **DK** 14², 15, 29, 30, 41², 51, 54, 56, 59, 60², 66, 67², 71⁷, 72¹², 84, 91, 92⁴, 97, 106

Şehzâde Murad Beğ *öz. a.* **DK** 66, 67

şeker *a. Far.* Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, havuç, mısır, buğday vb. bitkilerin sap ve köklerinin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adı. **M3** 419⁴

şekil *a. Ar.* Biçim. **YS** 51², 14, 17; **DK** 66, 117, 145, 153, 159, 170; **M3** 23, 35, 39, 63, 69, 79, 84, 85, 97, 103, 105, 108, 110², 111, 112, 122, 125, 128, 135, 140³, 154, 179, 180, 189, 207, 212, 215, 222, 232, 234, 235, 241, 257, 270, 271, 276², 278, 283, 286, 310, 311, 352², 354, 365, 372,

375, 406, 418, 419, 420, 432, 446, 475, 492, 496, 498², 501, 507, 533, 534, 549, 550, 552, 556² **şekil almak** Belli bir biçime girmek, biçimlenmek, şekillenmek. **M3** 148, 233

şekillenmek (nsz) Biçimlenmek. **DK** 106

şeklen zf. Ar. Biçim bakımından, biçim yönünden. **M3** 141

şekliyat a. Biçimcilik, şekilcilik. “Bu törenin yapılması yine şekliyattan başka bir şeyle uğraşmayan mutaassıpların gayretine dokunduğundan ertesi günü camiye koca bir beyanname astılar.” **M3** 489

şems a. Ar. esk. Güneş. **M3** 457

Şemsi Tebrizi öz. a. Azerbaycan Türkü İslam alimi ve mutasavvıf. “Şemsi Tebrizi Hazretleriyle halvet âleminde mest olmak yüzünden bu gibi konularla uğraşacak vakitleri yoktu.” **M3** 445, 448, 504

şenaat a. Ar. esk. İğrençlik, kötülük, alçaklık. **M3** 491

şeni sf. Ar. esk. Kötü, çirkin, alçakça, utanç verici. **M3** 258

şeniyet a. Ar. esk. Gerçeklik. **M3** 133

şerait ç. a. Ar. esk. Şartlar, koşullar. **M3** 239, 447

şerbet a. Ar. Meyve suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek. **DK** 36, 53, 88², 125, 139³

şeref a. Ar. **1.** Başkasının, birine gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur. **YS** 10, 30; **M3** 54, 101, 104, 106², 114, 183, 191, 217, 219², 226, 231³, 232⁶, 263, 280, 298, 302, 383, 459, 461, 508, 545, 556; **2.** Toplumca benimsenmiş iyi şöhret. **YS** 135 **şeref saymak** onurlanmak, şereflenmek. “Böyle olduğu halde, şeref saydıkları için, savaşta ölmek isterlerdi.” **M3** 162 **şeref vermek**

Onurlandırmak, şereflendirmek. **M3** 101, 283

Şerefhanoğlu öz. a. bk. **Ziya Şerefhanoğlu**. **M3** 553

şereflendirmek (-i) Kendisine saygı duyulan bir kimse, bir yere gelerek oradakileri mutlu etmek, onurlandırmak. **M3** 459

şerefli sf. Onurlu. **YS** 55; **M3** 112, 114, 124, 177, 221, 232, 286, 365, 390, 416, 421, 432

şerefsizce sf. Şerefsizce yakışır bir biçimde, onursuzca. “Masonların başvurduğu gibi birbirlerini haklı haksız destekliyerek layık olmadığı yere yükselmek gibi şerefsizce bir yol değildir.” **M3** 112, 385

şerefsizlik a. Şerefsiz olma, şerefini koruyamama durumu, onursuzluk. **M3** 286

şeri (doğ.) **şer’i** sf. Ar. esk. İslam hukukuyla ilgili. **M3** 459

şeriat a. Ar. din b. Kur'an'daki ayetlere, Hz. Muhammed'in sözlerine dayanan İslam kanunu, İslam hukuku. **M3** 119, 128, 380, 418, 458, 462, 469, 508², 509⁶, 510⁶, 531⁷, 548

şerif sf. Ar. şerif esk. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in soyundan olan kimse. **M3** 472², 488, 497

şevk a. Ar. İstek, heves. **YS** 119; **M3** 430

Şevket Aziz Kansu öz. a. Türk, tıp doktoru, bilim insanı, doktor, akademisyen, üniversite idarecisi. “...Türk Tarih Kurumu'nun şimdiki başkanı Şevket Aziz Kansu'nun da bulunduğu komünist “Aydınlık” dergisinin çevresinde toplananlardır.” **M3** 341

şevket a. Ar. esk. Büyüklük, ululuk, yücelik, heybet. **M3** 457²

şey *a. Ar.* Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz. **YS** 22, 23, 33, 34, 36, 40, 52, 58, 64, 65, 74, 96, 107, 123, 131; **DK** 5, 11², 12, 15, 16, 18, 20, 24, 26, 35, 36, 45, 64, 42², 43², 45, 46, 47, 48, 49², 50, 52, 53, 54, 56, 59, 62, 69, 72², 75, 77, 78², 79³, 82², 83, 84², 85, 86², 87, 88³, 90, 92, 94, 96, 97², 99², 100, 102³, 103², 111, 112², 114, 115², 117², 118², 119, 120, 123⁴, 124², 125, 126², 133, 137, 138⁴, 139², 140², 144³, 148, 150, 152, 153, 154, 155, 156², 157, 158, 159, 163², 164, 170⁴, 172², 173, 174², 175², 177, 178², 179², 180², 181⁴, 262; **M3** 12, 13³, 18, 19, 28, 31, 33, 37, 48², 57, 59, 60², 61, 62, 66, 68², 70⁴, 75², 77, 87, 88, 91³, 92, 96, 98, 99², 101, 105, 107, 108, 109, 111², 113, 115³, 125², 126², 130², 139, 143, 147, 153, 106, 116, 140, 153, 156², 157, 158, 159, 161, 168, 169, 170⁵, 173, 175⁴, 177², 179², 180, 181, 185, 186³, 187, 188, 190, 195, 203, 205², 208², 209, 212, 214, 215, 218, 219³, 220, 221, 223, 230, 232, 233, 236³, 239², 241³, 244, 246, 252⁴, 281, 287³, 288, 289, 298², 304, 305, 306, 309, 311, 312, 319, 325, 327, 328, 330, 331, 335, 346², 347², 348, 351², 352, 353, 354, 357, 370, 371, 376², 377, 381², 389, 395, 397, 399, 406, 407, 413, 417², 418², 419², 425, 428, 429, 430³, 434, 435, 440, 441, 442, 443, 444, 454, 455², 460, 465², 468, 469, 476, 478³, 482, 487, 489, 490, 496², 501, 505³, 506, 510, 520², 531², 534, 536², 537², 539, 541, 543, 544³, 552, 555, 556; **2.** Nesne, madde. **YS** 80, 121 **DK** 37, 40, 104, 164, 165², 172, 174, 175; **M3** 15, 18, 55, 61, 70, 86, 95, 129, 143, 171, 205, 213, 273, 291, 335, 466, 476, 498, 514

Şeyh Said Ayaklanması *öz. a. bk. Şeyh Said İsyanı.* **M3** 380

Şeyh Said İsyanı *öz. a. Güneydoğu Anadolu'da merkezi yönetime karşı girişilen geniş çaplı Kürt ve Zaza aşiretlerin destek verdiği Hilafet taraftarı ayaklanma.* **M3** 555

Şeyh Said *öz. a. Müderris, mutasavvıf, müfessir, muhaddis ve Şeyh Said İsyanı lideri. "Şeyh Said'i İngilizler*

kışkırtmıştı." **M3** 389, 397

şeyh *a. Ar.* Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse. **DK** 62, 64; **M3** 68, 452, 454, 477, 492

Şeyhülislam Ebussuud *öz. a. Osmanlı döneminde görev yapmış bir şeyhülislam. "Halka evliya diye kabul ettirilen Yunus Emre'yi, tasavvufi herzelerinden dolayı büyük devlet adamı ve şeyhülislam Ebussuud tekfir etmiştir."* **M3** 216

şeyhülislam (doğ.) şeyhülislâm *a. Ar. tar. Osmanlı Devleti'nde, kabinede sadrazamdan sonra yer alan ve* **M3** 548

Şeytan Dağı *öz. a. DK* 141, 144, 148, 150

Şeytan *a. Ar. din b. Hz. Adem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kışkırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis. DK* 144⁷, 145⁴, 148²; **M3** 453, 505², 507 **şeytan dürtmek** Durup dururken uygunsuz, kötü bir davranışta bulunmak. **DK** 103, 148

Şihhasananlı *öz. a. bk. Doğan Kılıç Şihhasananlı.* **M3** 398

şık (I) *sf. Fr.* Güzel, zarif, modaya uygun. **M3** 297

şık (II) *a. Ar. Seçenek.* **M3** 535

şımarıklık *a. Şımarık olma durumu.* **M3** 368

şıarmak (*nsz*) Kendisine gösterilen sevgi ve saygıdan veya verilen değerden yüreklenererek yersiz ve aşırı davranışlarda bulunmak. **DK** 157; **M3** 280, 335

şımartılmak (*nsz*) Şımartma işine konu olmak. **M3** 279, 280³

şımartmak (*-i*) Şımarmasına yol açmak. **DK** 30; **M3** 280, 337, 521

şiar *a. Ar. esk. Ülkü, düstur.* **M3** 16, 346

şiddet *a. Ar. mec. Duygu veya davranışta*

aşırılık. **YS** 18; **M3** 188, 309

şiddetle *zf.* Güçlü bir biçimde. “*Hasmunun yüzüne şiddetle indikten sonra onu silerek ayrılan bu tokat yaman şeydi.*” **DK** 24,136; **M3** 52, 65, 66, 69, 78, 103, 108, 162², 325, 485, 495, 516, 524

şiddetlendirmek (-i) Şiddetini giderek artırmak. **M3** 355

şiddetlenmek (*nsz*) Şiddeti giderek artmak, hızlanmak, azışmak. **M3** 275

şiddetli *sf.* Etkisi çok olan, zorlu. **DK** 20; **M3** 67, 257

şifa (*doğ.*) **şifâ** *a. Ar.* Bedensel veya ruhsal bir hastalığın son bulması, hastalıktan kurtulma, onma. **DK** 175; **M3** 317 **şifa bulmak** İyi olmak, onmak. **DK** 128

şifre *a. Far.* Gizli haberleşmeye yarayan işaretlerin tümü, kod. **DK** 81

şifreli *sf.* Ancak şifresi çözüldüğünde açılabilen. **M3** 516

Şii (*doğ.*) **Şiî** *öz. a. Ar.* Şiilik mezhebinden olan kimse. **M3** 398², 432, 434, 435², 438, 468

Şiilik *öz. a. Hz.* Muhammed'in ölümünden sonra, damadı Ali'nin ilk halife ve imametinin ancak onun soyundan gelenlere ait olduğunu kabul edenlerin, Sünnilerden ayrılarak kurdukları mezhep. **M3** 104, 429, 434, 435, 468, 506

şiir (*doğ.*) **şi'r** *a. Ar. ed. 1.* Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, sesin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi, manzume, nazım, koşuk. **YS** 19, 58, 122; **M3** 39², 40, 70, 121, 159, 187², 206, 214, 247, 321, 347, 361, 390, 405, 428, 448², 527; **2. mec.** Düş gücüne, hayale, imgeye, gönle seslenen, anı, duygu, coşku uyandıran, etkileyen şey. **YS** 11, 42

şikâyet *a. Ar.* Hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma. **şikâyet etmek** Birinin yaptığı yanlış bir iş veya davranışı ilgili makama veya daha üst makamdakine bildirmek. **M3** 24, 63, 74, 167, 309 **şikâyette bulunmak** Yakınmak, şikâyet etmek. **M3** 460

Şili *öz. a. Güney Amerika.* “*Macaristan ve Şili darbeleri pek geçici oldu ve komünizm Rusya'nın millî rejimi durumuna düştü.*” **M3** 326

şilte *a.* Üstünde oturlan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek. **DK** 7, 10, 17

şimal (*doğ.*) **şimâl** *a. Ar. esk.* Kuzey. **YS** 32

şimalî (*doğ.*) **şimalî** *sf. Ar. esk.* Kuzeyle ilgili, kuzeye özgü. **M3** 129, 135

şimdi *zf. 1.* Artık, bundan böyle, bu duruma göre. **YS** 30², 116²; **DK** 31; **2.** Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda. **DK** 7, 8³, 9, 11, 16, 31, 32, 33, 35, 41³, 42, 43², 48, 50, 58, 59, 68, 69², 73, 78, 79, 84², 86, 91, 93, 97, 112, 116, 117, 121², 133, 143, 152, 155², 160, 163, 169, 171², 172, 173, 176, 177, 179; **M3** 18, 31, 40, 43, 46, 59, 70, 74, 84, 87, 107, 111², 118, 120, 135, 146, 169, 186, 214, 216, 217, 232, 269, 281, 299, 317, 334, 361, 366², 380, 389, 412, 421, 426, 437, 448, 459, 460, 461, 488, 492, 494, 496, 511, 523, 524, 529, 535, 543, 546, 550, 555, 556

şimdiden tezi yok *zf.* hemen şimdi, derhal. “*Çakır, bir çevresine, bir Deli Kurt'a baktı: - Şimdiden tezi yok, diye cevap verdi.*” **DK** 73 **şimdiye kadar** (**veya dek**) Şu ana kadar, bugüne gelinceye kadar. **DK** 112, 140; **M3** 16, 53, 63, 78, 111, 139, 148², 175, 243, 298, 317, 382, 437, 455, 460, 525, 533, 540

şimdicek *zf. hlk.* Şimdi. “*Ben senin hakkından gelirdim a kız/ Neyleyim şimdicek sırası değil!*” **YS** 88

şimdiden *zf.* İçinde bulunduğumuz

zamandan başlayarak. **YS** 116; **DK** 40, 49, 78, 166; **M3** 104, 253, 373, 410

şimdiki *sf.* İçinde bulunulan anda olan veya yapılan, bu andaki, bu zamandaki. **M3** 15, 34, 48, 289, 341, 459, 483, 538

şimdilik *zf.* Şimdiki durumda veya zamanda, şimdiki zaman için, şu duruma göre. **DK** 16; **M3** 81, 95, 185, 213, 379, 395, 440, 530

şimşek *a.* Bir bulutun tabam ile yer arasında, iki bulut arasında veya bir bulut içinde elektrik boşalırken oluşan kırık çizgi biçimindeki geçici ışık, balkır, çakım, çakın, yalabık, yıldırak. **DK** 66 **şimşek çakmak** Şimşek oluşmak. **şimşek gibi** Çok hızlı. **DK** 21, 66, 74², 75

şirin *öz. a.* *Far.* Tatlı, sevimli, cana yakın. **YS** 101

şirretçe *zf.* Şirret bir biçimde. **M3** 235

şirretlik *a.* Şirret olma durumu, yaygaracılık. **M3** 372, 385, 387 **şirretlik etmek edepsizce davranmak.** **M3** 424

şişe *a.* *Far.* İçerisine sıvı konulan, cam veya plastikten yapılmış, dar ağızlı uzun kap. **DK** 122

şişirmek (*nsz*) Şişirme işine konu olmak. **M3** 445

şişirme *sf. mec.* Abartı. "...bunların piyeslerine öğrencilerini götürürken yahut hiçbir değeri olmayan şişirme solcular için edebiyat günü tertiplerken hiçbir şey olmuyormuş gibi susan bir Milli Eğitim Bakanlığı vazifeini yapmıyor demektir." **M3** 335

şişirmek (*-i*) **1.** Şişkin bir duruma getirmek. **DK** 25; **2. mec.** Abartmak. **M3** 445

şişkin *sf.* Şişmiş, şişirilmiş. **DK** 79

Şişli *öz. a.* İstanbul iline bağlı ilçelerden biri. **YS** 15

şişman *sf.* Deri altında fazla yağ toplanması sebebiyle vücudun her yanı şişkin görünen (kimse), şişko, mülahham. **DK** 77

şişmek (*nsz*) Büyüme, genişlemek, kabarmak. "Beni de beraber alır mısınız? Kederle kabarıp şişen dalgalar?" **YS** 83

şita (*doğ.*) **şitâ** *a.* *Ar. esk.* Kış. **YS** 131

şive *a.* *Far. dil b.* Söyleyiş özelliği. **M3** 140, 142

şöhret *a.* *Ar.* Ün. **M3** 240, 412, 443

şöhretli *sf.* Ünlü. **M3** 179

şövalye *a.* *Fr. tar.* Eski Roma'da üç sınıftan ikincisinin üyesi olan yurttaş. **M3** 386, 445, 529

şöyle *zf.* **1.** Şunun gibi, şuna benzer biçimde. **YS** 38, 53, 135; **DK** 9, 16, 55, 66, 77; **M3** 322, 357, 420²; **2.** Şu yolda, şu biçimde. **DK** 33, 83, 88, 92, 101, 106, 112, 137, 142, 145, 150, 157, 164, 180 şöyle bir Kısa süreli. **DK** 66, 76, 106, 180, 197,198; **M3** 39, 41, 68, 140, 149, 164, 235, 271, 289, 312, 322, 331, 358, 360, 385, 398, 414, 419, 421, 424, 442, 458, 497, 508, 520, 532, 537 **şöyle dursun** Bir işin gerçekleşmekten çok uzak bulunduğunu, ona bağlı daha kolay, daha basit bir şeyin bile gerçekleşmediğini anlatan bir söz. **M3** 214, 509, 521

şöylece *zf.* Şu biçimde, tam şöyle. **M3** 398

şu *sf.* Bu kelimesine göre yerde zamanda veya söz zincirinde biraz uzak olanı niteleyen söz. **YS** 16, 17, 18, 22, 23, 24, 27⁴, 29, 35, 38, 40, 42, 53, 86, 87, 91, 107; **DK** 6, 14, 19², 21, 26, 29³, 37, 67, 41, 42, 61, 69², 71, 72⁴, 78, 79, 80, 88, 91, 96, 99, 100, 102, 107, 110², 112², 114, 116, 122, 129, 132, 139, 142, 143, 148, 150, 151, 153, 159, 166, 166, 172, 180, 181; **M3** 17, 24, 28, 30, 48, 59, 61, 67, 74, 75, 79², 107, 119, 131³, 133, 145, 146², 147, 149, 153, 159², 169, 174, 188, 198, 214, 218, 239, 245, 265, 267, 271, 275²,

279, 281, 282², 292, 297, 298, 321, 334, 340, 357, 358, 361, 388, 389, 390², 396², 404, 405, 411, 413², 417, 421, 424, 428, 431, 432, 432², 433, 434, 440, 443², 446, 448, 461, 462, 467, 471, 485, 488, 489², 491, 493, 497, 505, 509, 514, 521², 528³, 532, 533, 534, 537, 543, 544, 546 **şu hâlde** *zf.* Öyleyse, bu durum karşısında, sonuç olarak denilebilir ki, şuhluk. **M3** 240 **şu kadar** Şunca. **M3** 161, 170, 171, 270, 322², 432 **şu kadar ki** Ancak, bununla birlikte, ne var ki. **DK** 39 **şuna buna** Başkalarına, şunda bunda herkeste, şundan bundan belirsiz şeylerden, şundan bundan konuşmak, havadan sudan konuşmak, şunu bunu çeşitli nesnelere. **M3** 175

şubat *a. Ar.* Yılın ikinci ayı, gücük ay. **M3** 39, 306, 423

şube *a. Ar.* Bir kurumun, bir kuruluşun alt mevkilerindeki iş yerlerinden her biri. **M3** 110, 111, 150, 185, 277, 460

şunu *a.* Şu zamirinin belirtme durumu. “*Şunu indirsene, dedi.*” **DK** 79, 89, 90, 135; **M3** 49, 53, 99, 134, 140, 153, 209, 235, 264, 312, 326, 370, 406, 432, 498, 515, 551

şunun *a.* Şu zamirinin tamlayan durumu. “*Yalnız şunun için bizim peygamber üzerine yemin edemedim...*” **DK** 80

şura *a.* Anlatana veya söyleyene göre biraz uzakta olan yer, şu yer. **M3** 54

şurada *zf.* Şu yerde, şurada burada birçok yerde, rastgele yerde. **DK** 70, 79, 145; **M3** 409

→ **şurada burada**

şurada burada (*doğ.*) **şurda burda** birçok yerde, rastgele yerde. **M3** 528

şuur (*doğ.*) **şuûr** *a. Ar. ruh b.* Bilinç. **YS** 62; **DK** 168, 179; **M3** 17, 28, 29, 31², 36, 37, 41, 55, 66³, 80, 83², 95, 97², 100, 119, 121², 177, 179, 181, 186, 218, 225⁷, 226⁴, 227⁴, 228⁶, 229², 230², 267, 299, 310, 317,

334², 336, 340, 381, 410, 413, 431, 462, 465, 487

→ **şuuraltı, tahteşuur**

şuuraltı (*doğ.*) **şuur altı** *a. ruh b.* Bilinçaltı. **M3** 12, 17, 78, 515, 551

şuuri (*doğ.*) **şuuri** *sf. Ar.* Bilinçli. “*Millet, âdeta gayri şuuri olarak dünyaya yayılıp hâkim olmak ister.*” **M3** 83

şuurlandırılmak (*nsz*) Bilinçlendirilmek. **M3** 83

şuurlu *sf.* Bilinçli. **M3** 19, 96, 103, 181, 305², 334, 341³, 455, 486, 540

şuursuz *sf.* Bilinçsiz. **M3** 95, 96, 196, 359, 453, 473, 549

şuursuzlaşmak (*nsz*) Bilinçsizleşmek. **M3** 364

şuursuzluk *a. ruh b.* Bilinçsizlik. **M3** 45, 46, 47, 66, 80

Şükrullah *öz. a.* 15. yüzyılda yaşamış Osmanlı tarihçisi. “*Fatih’in babası olup Haçlılara karşı büyük gazaları ile tarihe geçen İkinci Murad da bir aralık tahtı bırakıp Manisa’ya çekildiği zaman kadınlardan mürekkep musiki heyetleri arasında dünyadan zevk almış, o çağın bilginlerinden Şükrullah’a musiki risaleleri yazdırmış, şarap içmiş, fakat vatan tehlikeye girince de bütün bunları bırakıp yine ordunun ve devletin başına geçmekten geri kalmamıştır.*” **M3** 482

Şükrü *öz. a.* **M3** 141, 524²

Şükrü Baban *öz. a.* Türk iktisat profesörü ve gazeteci. “*Prof Şükrü Baban ile Prof. Abdülkadir Karahan ve Yassıada Komutanı Tarık Güryay kürttürler.*” **M3** 382

Şükrü Paşa *öz. a.* 1857–1916’da yaşamış, Balkan Savaşları’nda Bulgarlar tarafından kuşatılan Edirne şehrini zor koşullar altında savunan paşa. “*Sınırdadır*

*Pilevne'nin kırk bir askeri! Edirne'de
Şükrü Paşa bekliyor nöbet!"* YS 34

şünullü *sf.* Kapsamlı. M3 181

şüphe *a. Ar.* Kuşku. DK 80, 168; M3 146, 150, 298, 320², 436, 476, 500 **şüphe etmek** Kuşkulanmak. M3 136, 241, 256, 302³, 436, 463 **şüphe çekmek** *mec.* Göze batmak, fark edilmek. "Gerçi en azılı komünistlerin, üzerlerine sosyalist şüphesini dahi çekmeyen sinsi kimseler

olduğu bilinmektedir." M3 320 **şüphe yok** Kuşku yok. M3 103, 104, 206, 311

şüphelenmek (*-den*) Kuşkulanmak. DK 90, 92; M3 298, 359²

şüpheli *sf.* Kuşkulu. M3 329, 364, 485

şüphesiz *sf.* Şüphesi olmayan, kuşkusuz. M3 18, 22, 26, 27, 30, 37, 43, 46, 59, 60, 78, 89, 97, 137, 144², 149, 150, 167, 195, 278², 281, 298, 335, 381, 382, 408, 414, 436, 439, 448, 511, 537, 543

t, T

ta (doğ.) **tâ - taa** *zf.* Dek, değin, kadar, beri vb. edatlarla birlikte kullanılarak bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz. **DK** 19, 114, 116, 122, 131, 164; **M3** 207, 447, 503, 508 **ta kendisi** O kimse, tastamam kendisi. **M3** 405

taarruz *a. Ar.* Saldırı. **M3** 34, 66, 89, 164, 250, 443, 472 **taarruz etmek** (veya **yapmak**) Saldırmak. “*Moskofa karşı Köprüköy taarruzunu yapan Türk alayı gibi ülküye doğru ilerleyiniz.*” **M3** 66, 89, 115

taarruzî *sf. Ar.* Saldırgan, mütecaviz. “*Yani taarruzî bir maksatla hareket edecektir.*” **M3** 83, 87², 88, 93, 173, 174, 175

taassup *a. Ar.* Bağnazlık. **M3** 67, 282, 344, 348, 354, 379, 442, 461, 468², 477², 478², 481², 490², 494, 496

tababet *a. Ar.* Tıp. **M3** 463

tabaka *a. Ar. top. b.* Katman. **M3** 226, 316, 352, 376, 454, 458

taban *a.* Ayağın alt yüzü, aya. **tabana kuvvet kaçmak** Çok hızlı, koşarak kaçmak. **DK** 24 **taban tabana zıt (olmak)** Birbirine son derece aykırı. **M3** 432

tabanca *a.* Kısa, hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silah. **M3** 360

tabela *a. İt.* Üzerinde tanıtıcı, belirtici bir yazı, açıklama, işaret veya resim bulunan, tahta veya sac parçası, levha. **M3** 275

tabi *sf. Ar.* Bağımlı. **M3** 174, 409, 506 **tabi olmak** Birinin kontrolü altına girmek, bir şeye veya bir kimseye bağlı

olmak. **M3** 189², 409 **tabi tutmak** Tabi kılmak. **M3** 276

tabiat *a. Ar.* Doğa. **YS** 57, 59, 64; **M3** 83, 98, 108, 140, 150, 174, 176, 184, 376, 409, 465, 496², 507²

→ **tabiat yürüyüşü**

tabiat yürüyüşü *a.* Doğal denge. “*Tabiatın yürüyüşü belki yavaştır/ Hız verecek biricik şey ona savaştır!*” **YS** 33

tabii (doğ.) **tâbii** *sf. Ar.* Yapmacık olmayan, doğal. **DK** 27; **M3** 66, 87, 127², 134, 135², 142, 154, 175, 179², 184, 197, 207, 229, 237, 247, 249, 267, 268, 276, 285, 330, 357, 362, 367, 369, 370, 394, 453, 455³, 460, 461, 502, 524², 525, 544

tabiiyet *a. Ar. esk.* Bir şeye veya bir kimseye bağlı olma, bağımlılık. **M3** 551

tabir (doğ.) **tâbir** *a. Ar. esk.* Deyiş, anlatım, ifade. **DK** 96; **M3** 102, 116, 120, 132, 281, 325, 364³, 390, 453², 514

tabiyet *a. Ar.* Tabilik, tâbi olma. “*Kültür milliyetçisi olduğunu öne sürmesine rağmen böyle bile değildir ve tabiyet milliyetçiliği ile yetinmektedir.*” **M3** 381

tablo *a. Fr. mec.* Yaşanan, var olan olay ve olguların hepsinin genel görünüşü, manzara. **M3** 124, 3222

tabu *sf. Ar.* Yasaklanarak korunan (nesne, kelime, davranış). **M3** 531²

tabut *a. Ar.* Ölünün içine konulduğu sandık biçiminde araç, sal. **YS** 41, 42; **M3** 476

tabutluk *a.* Ancak bir kişinin hareket etmeden ayakta durabileceği özel işkence bölmesi. **M3** 236

taç *a. Ar.* Soyluluk, iktidar, güç veya

hükümdarlık sembolü olarak başa giyilen, değerli taşlarla süslü başlık. **YS** 38

tadım *sf.* Bir şeyin tadına bakmaya yeter miktarda olan. **DK** 176

tafsilat *a. Ar.* Ayrıntı. **M3** 99

tafsilatlı *sf.* Ayrıntılı. **M3** 241

tahakkuk *a. Ar.* Gerçekleşme, yerine gelme. **M3** 100, 181 **tahakkuk etmek** Gerçekleşmek. **M3** 135

tahakküm *a. Ar.* Baskı, zorbalık, hükmetme. **M3** 120, 134, 235, 327 **tahammül etmek (veya göstermek)** Dayanmak, katlanmak, kaldırmak. “*Bununla Karamanlis ‘Avrupalılar bize neden yardım etmiyorlar da Attila gibi bir barbarın adını yaşatanlara tahammül gösteriyor’ demek isteyerek yardım dilenciliği yapıyor ve şunları ilave ediyordu.*” **M3** 191, 235, 236, 282², 312, 488

tahayyül *a. Ar.* Hayalde canlandırma. **M3** 323

tahdit *a. Ar.* Sınırlama, çevreleme, çevresini daraltma. **M3** 312

tahkir *a. Ar.* Aşağılama, onur kırma, onuruna dokunma. **M3** 290 **tahkir etmek** Aşağılamak, onur kırmak. **M3** 293, 423, 430

tahlil *a. Ar.* Çözümleme. **M3** 259, 419 **tahlili etmek** çözümlemek. **M3** 36

tahmin *a. Ar.* Yaklaşık olarak değerlendirmeye. **M3** 330 **tahmin etmek** Yaklaşık olarak değerlendirmek. **M3** 53, 408

tahmini (*doğ.*) **tahminî** *sf. Ar.* Oranlamaya, tahmine göre, kararlama, aşağı yukarı. **M3** 408

tahribat *a. Ar.* Yıkıp bozma, harap etme. **M3** 127, 190, 245, 363, 469, 548

tahrif *a. Ar. esk.* Bir şeyin asimi bozma, kalem oynatma, değiştirme. **M3** 58² **tahrif etmek** Bozma, değiştirmek. **M3** 131, 542

tahrikat (*doğ.*) **tahrikât** *ç. a. Ar. esk.* Kışkırtmalar. **M3** 61³

tahrikçi *a.* Tahrik eden kimse. **M3** 60, 312²

tahrikçilik *a.* Tahrikçinin işi. **M3** 61

tahrik *a. Ar.* Bir kimseyi, kötü bir iş yapması için harekete geçirme, kışkırtma. **M3** 235

tahrip *a. Ar.* Yıkma, kırıp dökme, harap etme, bozma. **M3** 360, 371², 503, 555 **tahrip etmek** Yıkma, kırıp dökme, bozma. **M3** 22, 174, 275, 278

tahrir *a. Ar. esk.* Yazma, kitabet, kompozisyon. **M3** 496

tahsil *a. Ar.* Öğrenim. **M3** 142, 185, 186, 188, 189, 364, 406, 554

Tahsin Paşa *öz. a. II.* Abdülhamid devrinde 1894-1908’de Mâbeyn-i Hümâyun Başkâtibi. “*Çünkü o ordunun kumandanı olan Tahsin Paşa Arnavuttu.*” **M3** 141

tahsis *a. Ar.* Bir şeyi bir kimseye veya bir yere ayırma. **tahsis etmek** Ayırmak, özgülemek. **M3** 491

taht *a. Far.* Hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk. **DK** 31, 41², 81; **M3** 472, 481, 498 **tahttan indirmek** Hükümdarlığına son vermek. **M3** 208

tahta *a. Far.* 1. Düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç. **DK** 36; 2. *sf.* Bu ağaçtan yapılmış. **DK** 16, 37; **M3** 235; 3. Bu malzemeden oluşmuş yüzey, döşeme. **DK** 37

Tahtacı *öz. a.* Özellikle Toroslarda yaşayan Alevilere verilen ad. “*Kızılbaş (=Alevi, Tahtacı, Çepni v.b) Türkler bu*

karma milletten değildir. Ordinaryüsün iddialarından çıkan sonuç budur.” M3 408

tahteşşuur *a. Ar. ruh b. esk.* Bilinçaltı. **M3 83**

takabilmek *(-i)* Takma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3 276**

takdim *a. Ar.* Bir şeyi karşılıksız olarak birine verme, sunma. **takdim etmek** tanıtmak, tanıştırmak. **M3 455, 460**

takdir *a. Ar.* Beğenme, beğenip belirtme, değer verme. **takdir etmek** Değer biçmek, değerlendirmek. **DK 32, 55; M3 22, 195 takdir olunmak** Beğenilmek. **M3 22 takdirini toplamak** Bir kimse veya bir topluluk tarafından beğenilmek. *“Böyle olduğu halde onun öyle bir dayanışı, âdeta kendini harcıyarak öyle bir güreşmesi vardı ki, bütün Türkmenlerin takdirini toplamıştı.” DK 53*

takdirde *zf...-dığı zaman.* **M3 104, 116, 264, 369, 370, 396, 409, 523, 526, 550**

takı *a. db.* Cümleler ile kelimeler arasında ilişki kurmaya yarayan kelimeler. **M3 275**

takılmak *(nsz)* Takma işi yapılmak. **YS 73; DK 53, 56, 65, 74, 75, 131, 134; M3 96, 274 takılıp kalmak** Herhangi bir noktadan ayrılamamak. **DK 112**

takım *a. 1.* Bir işte veya bir yerde kullanılan eşya ve aletlerin tamamı, ekipman. **DK 34; 2.** Meslek, davranış, durum vb. yönlerden birbirine uyan kimselerin oluşturduğu topluluk. **M3 352, 379, 430, 441, 451, 523**

takınılmak *(nsz,-e)* Takınma işi yapılmak veya takınma işine konu olmak. *“Türkiye’de bir zamandır dine karşı takınılan yanlış tutum, yemişlerini vermeye başlamıştır.” M3 451, 485*

takınmak *(-i) mec.* Bir nitelik veya durum almak. **YS 133; M3 371, 423, 425, 490**

takırtı *a.* Bir şeyin çıkardığı kuru ve sert ses. **M3 208**

takibat *a. Ar.* Kovuşturma. **M3 65, 436**

takip *a. Ar.* Yetişmek, yakalamak veya bulmak amacıyla birinin arkasından gitme, izleme. **takip etmek 1.** Yetişmek, yakalamak veya bulmak amacıyla birinin arkasından gitmek, izlemek. **DK 9, 66; 2.** Bir şeyi izlemek. **DK 63; M3 331 takip olunmak** Takip olma işine konu olmak. *“Yükselmeğe çalışmakta takip olunacak yol, Masonların başvurduğu gibi birbirlerini haklı haksız destekliyerek layık olmadığı yere yükselmek gibi şerefsizce bir yol değildir.” M3 112*

taklit *a. Ar.* Belli bir örneğe benzemeye veya benzetmeye çalışma. **M3 12, 352², 353, 541 taklit etmek** Bir kimseye veya bir şeye benzemeye çalışmak. **M3 305, 353, 543**

taklitçi *a.* Birinin yaptıklarını, davranışlarını aynen yapmaya çalışan kimse. **M3 351**

taklitçilik *a.* Taklitçi olma durumu. **M3 352, 353**

takmak *(-i)* Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştiirmek, geçirmek. **YS 20; DK 51, 63, 108, 144, 175; M3 74, 358; 2. (-i, -e)** Ad, lakap koymak. **M3 333**

→ *takma dış*

takma dış *a.* Gerçek dış yerini tutabilecek biçimde yapılmış eğreti dış. **M3 71**

taksir *a. Ar. esk.* Kusurda bulunma. **M3 488**

taktırmak *(-i, -e)* Takma işini yaptırmak. **DK 111**

taktik *a. Fr. mec.* İstenen sonuca ulaşmak amacıyla izlenen yol ve kullanılan yöntemlerin tümü. **M3 15, 24², 79, 119, 331, 365, 385, 527**

takvim *a. Ar.* Bir yılın günlerini, aylarını, sayılı günlerini gösteren, değişik biçimlerde yapılmış çizelge veya defter. **M3** 107, 482

takviye *a. Ar.* Sağlamaştırma, kuvvetlendirme, berkitme, pekiştirme. **takviye etmek** sağlamaştırmak, kuvvetlendirmek, desteklemek. **M3** 113

talan *a. Yağma.* **M3** 371

Talat Aydemir *öz. a.* 22 Şubat 1962 ve 20-21 Mayıs 1963'te iki askeri darbe girişimine önderlik eden asker. "İdam edilen Talat Aydemir, komünist olmadığı halde saflığı yüzünden bunlara kanmış ve bazı komünistleri kendisine müşavir olarak almıştı." **M3** 369³

talebe *a. Ar.* Öğrenci. **M3** 54, 181, 186³, 187², 188⁵, 189³, 190⁶, 191⁵, 223³, 225, 337, 362, 420², 52², 495

talih (*doğ.*) **tâlih** *a. Ar.* Şans. **YS** 36; **DK** 14, 15, 41; **M3** 184, 292

talihli *sf.* Talihi iyi olan, bahtı açık olan, bahtlı, şanslı. **M3** 11², 525

talihsiz *sf.* Talihi ters olan, talihi kötü olan, şanssız, bahtsız (kimse). **DK** 15, 91, 92, 106²

talihsizlik *a.* Talihsiz olma durumu, şanssızlık, bahtsızlık. **M3** 107, 453, 544

talim (*doğ.*) **tâlim** *a. Ar.* Alıştırma. **DK** 51, 63; **M3** 190, 531 **talim yapmak** Öğretmek, bilgi kazandırmak. "Çakır'ın yedi yaşından beri değnekle vuruş talimi yaptığından da habersizdi." **DK** 27; **M3** 13

talimat *a. Ar.* Yönerge. **M3** 362, 504, 505

tam *sf. Ar.* **1.** Eksiksiz, kesintisiz. **DK** 18, 20, 25², 84, 88, 104, 127, 130; **M3** 515; **2.** *zf.* Tıpkı. **DK** 23; **M3** 65, 170, 322, 329, 497, 502; **3. mec.** Gerçek, kusursuz. **DK** 30; **M3** 17, 28, 91, 105, 140, 171³, 278, 291, 304, 363, 364, 390, 420, 460, 500,

507, 524, 532, 536

→ *tam anlamıyla, tam manasıyla, tam olarak, tam zamanında*

tam anlamıyla *zf.* Bütünüyle kapsayıcı bir biçimde, tam manasıyla. **M3** 536

tam manasıyla (*doğ.*) **tam mânâsıyla** *zf.* Tam anlamıyla. **DK** 90; **M3** 160

tam olarak *zf.* Büsbütün, baştan sona, külliyen, tamamen. "Biz bu Türk ahlakına tam olarak sahip bulunduğumuz zamanlarda yükseldik." **M3** 164, 502²

tamam *sf. Ar.* Bütün, tüm. **M3** 145, 178, 256, 357 **tamam olmak** Sona ermek, tamamlanmak. **DK** 93

tamamen *zf. Ar.* Bütün olarak, büsbütün, baştan sona. **M3** 107, 149, 190², 257, 259, 274, 275, 293, 328, 334, 352, 358, 371, 410, 467, 484, 486, 495, 504, 507, 510, 544

tamamıyla (*doğ.*) **tamamiyle** *zf.* Tam olarak, büsbütün, baştan sona, külliyen. **DK** 12; **M3** 99, 126, 158, 211, 257, 258, 281, 312, 343, 395, 485

tamamlamak (*-i*) Eksiksiz, tamam duruma getirmek, bütünlemek. **DK** 42, 47, 61, 81, 103, 135, 142; **M3** 41, 62, 85, 86, 87², 89, 129, 362, 406

tamamlanmak (*nsz*) Eksiksiz duruma getirilmek, tamam olmak, bütünlenmek. **M3** 30, 87², 88, 203, 293, 433, 531

tamu *a. din* Cehennem. **YS** 9; **M3** 502

tam zamanında *zf.* Tam vaktinde. "Bu çıkış tam zamanında yapılmış..." **DK** 130

tan *a.* Güneş doğmadan önceki alaca karanlık, fecir. **YS** 85 **tan ağarmak** (veya **atmak** veya **sökmek**) Gün doğmaya başlamak, şafak sökmek. **DK** 48, 115

tanassur *a. Ar. din b. esk.* Hristiyanlaşma. **M3** 175

tane *a. Far.* Herhangi bir sayıda olan şey, adet. **DK** 18, 49, 77, 81; **M3** 28, 159, 217, 267, 337, 387, 454², 492, 504, 505, 523, 525, 527, 542

tanıdık *sf.* Tanışılıp konuşulan (kimse), bildik, tanış. **YS** 13; **DK** 14, 37, 64; **M3** 285

tanık *a.* Gördüğünü ve bildiğini anlatan, bilgi veren kimse, şahit. **DK** 89, 91; **M3** 230, 404, 460, 466, 481, 495, 502, 508, 526, 538, 551 **tanık olmak** Bir olayı görmek ve duymak, şahit olmak. **M3** 395 **tanık göstermek** Gördüğünü ve bildiğini anlatmak. “*Prof. Dr. İlhan Arsel’in yazısıyla mukabele edersem herhalde daha kuvvetli bir tanık göstermiş olurum.*” **M3** 508

tanıma *a.* Tanımak işi. **M3** 285, 414

tanımak (*-i*) Bir kimse veya şeyle ilgili, doğru ve tam bilgisi bulunmak. **YS** 32; **DK** 14, 26, 33², 37, 39, 69², 73², 89, 98, 105, 137, 138, 158, 171; **M3** 80, 103, 144, 198, 199, 381, 431, 497², 462, 497³, 508, 510, 523, 542

tanımaz *sf.* Tanımayan. **DK** 30, 105

tanınma *a.* Tanınmak işi. **M3** 111

tanınmak (*nsz*) Herhangi bir özelliği ile bilinmek. **DK** 16²; **M3** 116, 285, 288

tanınmış *sf.* Herhangi bir özelliği ile ün kazanmış olan. **DK** 15, 111; **M3** 52, 354, 371, 417, 446, 521

tanışmak (*nsz, -le*) Daha önce birbirini tanımayan kimseler birbirini tanımaya gelmek. **DK** 30, 81; **M3** 45, 100

tanıştırmak (*-i, -le*) Birbirini tanımayanların tanışmasını sağlamak, tanıtmak, takdim etmek. **DK** 25

tanıtılabilmek (*-i*) Tanıtma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 80

tanıtılmak (*-e*) Tanıtma işine konu

olmak, takdim edilmek. **M3** 395

tanıtmak (*-i, -e*) Bir kimsenin veya bir şeyin tanınmasını sağlamak. **DK** 69, 146; **M3** 178, 217, 259, 397

tanıyabilmek (*-i*) Tanıma imkânı veya olasılığı bulunmak. **DK** 56

tank *a. Fr. ask.* Zırhlı ve silahlı, tekerlekleri paletli, motorlu savaş taşıtı. **YS** 34; **M3** 31, 307

Tanrı *a. din* Çok tanrıçılıkta var olduğuna inanılan insanüstü varlıklardan her biri, ilah. **YS** 9², 10, 20, 46, 47², 74, 88, 90, 107, 122, 123; **DK** 160, 164, 177²; **M3** 26, 96, 108, 114, 148, 218, 236, 325, 415, 435, 438, 446, 447, 457, 496³, 498⁶, 499⁴, 500, 501⁵, 503, 504³, 505⁸, 506⁴, 507³, 535 **Tanrı artırsın** "Allah daha fazlasını versin" anlamında kullanılan bir söz. “*Eline sağlık ana, Tanrı artırsın, diye teşekkür etti.*” **DK** 153 **Tanrı göstermesin** "Allah kötü bir durumla karşı karşıya bırakmasın" anlamında kullanılan bir söz. “*Biz bilâkis, Tanrı göstermesin onun Türkçülüğe taraftar gözükmekten korkarız.*” **M3** 67 **Tanrı korusun** Allah korusun. **DK** 108; **M3** 115 **Tanrı'nın eli değmek** Tanrı tarafından bahşedilmek. “*Tanrı'nın insana değmiş elidir/ Şu ölüm adlı güzel şey... Saralım.*” **YS** 40 **Tanrının işine bak** (Bir işin, bir olayın) beklenmedik, şaşılacak bir durum almasında kullanılır. “*Demek sipahi oldun ha!.. Tanrının işine bak.*” **DK** 70 **Tanrı'ya emanet** Tutar yanı olmayan kimse veya nesne için şaka yollu söylenen bir söz. “*... Aklımız Tanrı'ya emanet!..*” **M3** 212

→ **Tanrı Dağı, Tanrıkut, Tanrı misafiri, Tanrı sofrası, Tanrı vergisi**

Tanrı Dağı (*doğ.*) **Tanrıdağı** *öz. a.* Orta Asya'da bulunan büyük dağ sistemlerinden birini oluşturan sıradağlardır. “*Çünkü bu yol kutludur, gider Tanrı Dağına.*” **YS** 10, 13, 39, 52, 78, 107, 128, 135; **M3** 19, 114, 286, 303

Tanrıkut öz. a. Tanrı'nın kendisine kut verdiği inanan Türk kağanı, önderi için kullanılan san. “*Onu anmakla görür Türk soyu gökçek kömeni/ Doludizgin yarışan Tanrıkut'un dört tümeni...*” **YS** 42, 81; **M3** 38, 230, 264, 503

Tanrı misafiri a. Tanınmayan, çağrılmadan kendiliğinden gelen konuk. **DK** 99

Tanrı sofrası a. Tanrı tarafından bahşedilen her şey. “*Tanrı'nın sofrasında mest olarak konuşmak/ Ve ömründe bir kere, bir kere sevinmektir...*” **YS** 52

Tanrı vergisi a. Sonradan elde edilmeyip yaratılıştan var olan nitelik, yetenek veya özellik, Allah vergisi. **DK** 25

tanrılaşmak (nsz) Tanrı durumuna gelmek. **YS** 9, 14

Tanzimat öz. a. Ar. tar. Sultan Abdülmecit zamanında, 1839'da Gülhane Hattühümayunu adıyla anılan bir fermanla ilan edilen, yönetimi iyileştirme tasarısı ve bu iyileştirmenin yapıldığı dönem. **M3** 12, 108, 155, 249, 481

tapınmak (-e) Tapma işi yapılmak. **M3** 195

tapındırmak (-i, -e) Tapındırmasını sağlamak. “*Şehir canavarları olan tenezzüh otomobillerine, yılan derisi gibi parlayan ipekli kumaşlara, boş kafaları süsleyen lüks şapkalara, gösteriş budalalarını tapındıran kürklü ve kadifeli parçalara, züppe midelerin hoşlandığı Frenk pirinçlerine harp var.*” **M3** 252

tapınılmak (nsz, -e) Tapınma işi yapılmak veya tapınma işine konu olmak. “*Duyguların ölmüştür... Tapınılan bir kızın/ Bir füsün bulamazsın gözlerinde, kaşında.*” **YS** 80

tapınma a. Tapınmak işi. **M3** 199

tapmak (-e) mec. Tutku ile sevmek, bağlanmak. **YS** 17, 122; **M3** 199, 200,

240, 441

tapma a. Tapmak işi. **M3** 304, 383

taraf a. Ar. 1. Yön, yan, doğrultu. **YS** 33; **DK** 20, 24, 59, 128, 130; **M3** 15, 79, 148, 158, 206², 305, 307², 322, 325, 352, 367², 387, 405, 431, 492, 514, 538, 556; 2. İstekleri, düşünceleri karşıt olan iki kişiden veya iki topluluktan her biri. **M3** 22, 70, 85, 95, 97, 105, 116, 131, 180, 184, 190, 216, 259, 291, 286, 312, 320, 329, 333, 346, 354, 397, 418, 435, 472, 495, 497, 498², 502, 530², 532

tarafgirlik a. Tarafgir olma durumu. **M3** 515²

tarafından z.f. ...-ınca. **DK** 11, 27², 53, 64², 81, 117; **M3** 16², 45, 58², 74², 78, 80², 83, 95, 118, 146², 147, 150, 171, 173, 216³, 217, 223, 231, 243, 247, 249, 256, 264, 271, 276², 277², 281², 297², 298, 312, 330³, 341, 345, 359, 361², 362, 363, 364, 365², 367³, 369², 380³, 393, 398², 411, 416, 419, 420², 443, 446, 453, 455, 466, 467, 473², 475, 484², 485², 488, 489², 500², 501, 502, 504, 506, 507, 516, 534, 535, 553

tarafılı a. Yandaş. **M3** 316, 370

tarafsız sf. Yansız. **M3** 58

taraftar a. Ar. + Far. Yandaş. **M3** 37, 41, 67, 70, 106², 107, 108³, 109, 116, 118, 181, 348, 470, 471, 487, 536

taraftarlık a. Yandaşlık. **M3** 11³, 109

Tarañçılar öz. a. Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde İli Kazak Özerk İli'nde yaşayan Türkler. “*Milliyetçilik Zenci Lumumba'ya Viyet-Kong'a destan yazıp da Özbekler'i, Tatarlar'ı, Kazaklar'ı, Kırgızlar'ı, Azeriler'i, Başkurtlar'ı, Türkmenler'i, Tarañçılar'ı, Uygurlar'ı, Karakalpaklar'ı, Çuvaşlar'ı, Yakutlar'ı, Karaçaylar'ı, Balkarlar'ı, Kumuklar'ı, Kırımılilar'ı, Kerkükler'i diğer Türkleri esgeçmek değıldir.*” **M3** 121

tardetmek (-i) Ar. + T. esk. Uzaklaştırmak, savmak. **M3** 51, 335, 435

tarhana a. Far. İçine domates, biber, soğan, kokulu otlar, süt veya yoğurt katılan, bulgur, mayalanmış ve kurutularak ufalanmış hamur vb.nden yapılan çorba malzemesi.

→ **tarhana çorbasi**

tarhana çorbasi a. İçine tarhana katılarak hazırlanan çorba, tarhana. **DK** 11, 42

Tarik Güryay öz. a. 27 Mayıs darbesi sonrası Yassıada komutanı. “*Prof Şükrü Baban ile Prof. Abdülkadir Karahan ve Yassıada Komutanı Tarık Güryay kürttürler.*” **M3** 382

Tarik Zafer Tunaya öz. a. Türk hukukçu. “...*İstanbul'da Ali Fuat Başgil ve Tarık Zafer Tunaya, Ankara'da Bülent Esen bir hamaset heykeli gibi karşımıza dikilir.*” **M3** 524

tarım a. Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması, ziraat. **M3** 274

tarif a. Ar. Bir işin yapılış yöntemini açıklama ve belirtme. **DK** 25 **tarif etmek** Tanımlamak. **M3** 58, 102, 116, 118, 124, 139³, 140², 207, 215, 221, 406, 417, 475, 498, 519², 522

tarih sf. Ar. **1.** Bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz. **M3** 13, 39, 40², 48, 63, 80, 89², 97, 99, 126, 132, 137, 145, 149, 156, 157, 170, 173, 175, 209, 213, 214, 216, 217, 253, 263, 270, 280, 283, 286, 289, 301², 302³, 303³, 304², 319, 320, 321, 322, 323, 353, 357, 364, 375, 376, 403, 406², 409, 428, 466, 471, 475, 511, 536, 537; **2.** Topluları, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri, daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin

kurduğu medeniyetleri, kendi iç sorunlarını inceleyen bilim. **YS** 11², 23, 32, 33, 43, 46; **M3** 13², 18, 21, 31, 35², 37², 38, 40, 42², 43, 47, 57, 66, 80³, 89², 102, 107⁵, 108³, 119, 128³, 134, 140, 142, 149, 155³, 159, 161, 168, 174, 183, 184, 186², 187, 197, 199, 208, 210, 213, 221, 226, 241², 251, 253, 264², 267, 270², 277, 279, 280², 281, 282, 285², 288², 289, 290, 291, 292, 302², 304, 307, 322², 323, 333, 336, 340, 342, 347², 353, 389², 404, 406, 407, 409, 410², 420, 424, 428, 431², 434, 461, 463, 468, 472, 483, 502, 503, 515, 526, 534, 539, 544³; **3.** Bir konuyu geçmiş ve gelişimi içinde inceleyen anlatı. **M3** 49, 63, 78, 86, 89, 148, 178, 206, 213, 282, 289, 301, 303, 321, 358, 395, 407, 414, 431², 469, 502 **tarih olmak** Tarihe karışmak, unutulmak, yalnız adı kalmak. “*Fakat tarih olmuş hakikatleri hiçe sayarak, tarih kültüründen tamamen mahrum bir halde, Türk milletini bölmekle Başgil önce bütün Türkçüleri kendisinden soğutmuş, sonra sayıları bir milyona varan Kırım menşeli Türklerle birkaç yüz bin Türkistan türkünün kalbini kırmıştır.*” **M3** 410 **tarihe geçmek** Önemi bakımından unutulmayacak bir durum kazanmak. **M3** 263, 481 **tarihe yazmak** Önemi bakımından hiç unutulmayacak bir durum kazanmak, durumu tescillemek. “*Siz tarihe yazıyorken şanlı bir satır/ Aranızda bulunacak güleç bir batır...*” **YS** 47, 55 **tarihin ün meydanından uzak kalmak** Unutulmak. “*Sevgilimi aldı diye bu kara toprak/ Tarihin ün meydanından uzak kalarak*” **YS** 25 **tarihte yer almak** Önemi bakımından hiç unutulmayacak bir durum kazanmak. **YS** 24; **M3** 210

→ **Tarih Kurumu**

Tarih Kurumu öz. a. bk. **Türk Tarih Kurumu.** **M3** 217

tarihçe a. Ar. + Far. Bir olay veya nesnenin özet olarak yazılmış tarihi. **M3** 171

tarihçi a. Tarihsel konular üzerinde araştırmalar yapan, tarih kitapları yazan

kimse, müverrih. **M3** 80, 276, 537, 538, 544

tarihen *zf. Ar. esk.* Tarih bakımından, tarihe göre. **M3** 343

tarihî *sf. Ar.* Tarihsel. **M3** 30, 33³, 34, 37, 45, 52, 54, 60, 63, 74, 78, 80², 88⁴, 94, 96, 97, 101, 103⁴, 107², 108, 119, 129, 133, 135, 141, 143, 144, 150, 184, 188, 189, 197, 198², 207, 213, 216, 222, 227, 235, 244, 270, 276², 277², 279, 282², 290, 310³, 311, 322, 326, 340, 370, 376, 403, 405, 406, 407², 409, 410², 417, 423, 424, 432³, 433³, 439², 440, 469, 471, 482, 488, 494, 499, 502, 503, 512, 517, 527, 537²

tarihli *sf.* Herhangi bir tarihi taşıyan, günlü. **M3** 39, 51, 62, 67², 68, 208, 231, 269, 279, 280, 339, 358, 360, 366, 370, 385, 396, 398, 411, 417², 420, 423², 424, 426³, 442, 508, 514, 515, 516, 520, 524, 527, 533, 549

tarikât *a. Ar. din b.* Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama. **M3** 68, 348, 375, 483, 447²

tarkan *a.* Türklerde ve Moğollarda demirci, demir ustası ve aynı zamanda devlet görevlisi veya savaşçı asker. "...Tarkanlar, yani bakanlar, avam dini olarak gördükleri Manihaizm'in kabulüne şiddetle karşı durmuşlardı." **M3** 162, 163²

tarla *a.* Tarıma elverişli olan, sınırlı ve belirli toprak parçası. **DK** 144; **M3** 96, 153

tart (I) *a. Ar. esk.* Kovma, çıkarma.

→ **tardetmek**

tartılı *sf. mec.* Ölçülü, dengeli. **M3** 383

tartı *a. mec.* Oran, ölçü, karar. **M3** 207

tartışılabilirlik (*nsz*) Tartışılma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 22, 428, 512²

tartışılma *a.* Tartışılmak işi. **M3** 29

tartışılmak (*nsz*) Tartışma işi yapılmak. **M3** 33, 500, 516

tartışma *a.* Birbirine karşıt düşünceleri karşılıklı savunma. **DK** 125; **M3** 31, 77, 95, 202, 236, 281, 411, 417, 420², 423, 431, 451, 494², 495, 498, 504, 508

tartışmasız *sf.* Tartışma götürmez. **M3** 22

tart *a. Ar. esk.* Kovma, çıkarma. **M3** 190

tartmak (*-i*) *mec.* Bir şeyin bütün sonuçlarını düşünmek, hesap etmek. **M3** 130, 199

tarz *a. Ar.* Özel oluş veya davranış biçimi, üslup, stil, janr. **DK** 64; **M3** 51, 183, 244, 277, 281, 315, 360, 448, 495

tas *a. Ar.* Genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb.nden yapılmış kap. **YS** 49, 120; **DK** 80³, 81, 91, 101², 113, 122⁴, 125², 126, 131², 146, 159⁴, 160², 167, 176², 180

tasa *a.* Üzüntülü düşünce durumu, kaygı, endişe, gam. **YS** 10², 25, 95, 96, 107, 122; **DK** 75; **M3** 373 **tasa etmek** Üzülmek, kaygıya kapılmak. **YS** 34, 47, 53

tasalanmak (*nsz*) Bir şeyi kendine tasa etmek, üzülmek, kaygılanmak, endişelenmek. **DK** 70

tasalı *sf.* Tasası olan, kaygılı. **DK** 94

tasarı *a.* Olması veya yapılması istenen bir şeyin zihinde aldığı biçim. **M3** 66, 278, 331

tasarlamak (*-i*) Bir şeyin nasıl gerçekleşebileceğini düşünmek, zihinde hazırlamak. **DK** 17, 75, 177; **M3** 436, 439, 476, 535

tasavvuf *a. Ar. fel.* Tanrı'nın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği anlayışıyla açıklayan dinî ve felsefî akım. **M3** 115, 215², 372, 435, 436, 437, 446⁵, 447², 448, 449

tasavvufî *sf. Ar.* Tasavvufufla ilgili, tasavvufa ait. **M3** 321, 448²

tasavvur *a. Ar.* Göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma. **M3** 214
tasavvur etmek zihinde canlandırmak, göz önüne getirmek. **M3** 409

tasdik *a. Ar.* Onay, onaylama. **M3** 467
tasdik etmek Doğrulamak. **M3** 455

tasfiye (*doğ.*) **tasviye** *a. Ar.* Arıtma, ayıklama, temizleme. **M3** 406
tasfiye etmek Yok etmek, ortadan kaldırmak. **M3** 78, 98, 128, 246, 335, 336, 451

taslamak (*-i*) *mec.* Kendinde olmayan bir özelliği varmış gibi göstermek. **M3** 423, 416

tasnif *a. Ar.* Bölümleme. **M3** 133², 147

tasvip *a. Ar.* Bir düşünce veya davranışın doğru olduğunu belirtme, onama, uygun bulma. **tasvip etmek** Bir düşünce veya davranışın doğru olduğunu belirtmek, onamak, uygun bulmak. **M3** 491

taş *a.* Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde. **YS** 16, 28, 42; **DK** 124, 125², 152, 153, 155, 156, 158, 160, 162, 165; **M3** 207, 210, 219, 258, 371, 460, 469
taş atmak Birine dolaylı olarak iğneleyici, dokunacak bir söz söylemek. **M3** 79
taş kesilmek Çok şaşırıp ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek. **DK** 118
taş taş üstünde bırakmamak Baştanbaşa yıkıp yerle bir etmek. **M3** 137

→ **taş basması, taş gibi, taş toprak**

taş basması (*doğ.*) **taşbasması** *a.* Kalkerli taş yüzeyine sert bir cisimle kazındıktan sonra basılmış olan yazı, resim, taş baskı, litografya. **M3** 454

taş gibi Hareketsiz. **DK** 19, 108, 129

taş toprak *a.* Yüzeyi taş ve toprakla kaplı

alan. **M3** 304

taşım *a.* Taşımak işi. **M3** 102, 410

taşımak (*-i*) **1.** Bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere götürmek. **DK** 41, 44, 50, 72, 80, 155, 175², 180; **2. mec.** Sahip olmak, özellik olarak bulundurmak. **YS** 25, 35, 41, 48; **DK** 12, 35; **M3** 12, 75, 87, 140, 148, 225, 227², 231, 287, 304, 367, 419, 420, 425

taşınmak **1.** (*-e*) Başka bir yere gitmek, göçmek. **YS** 28²

taşınabilmek (*-i*) Taşıma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 181

Taşkentli *öz. a.* Taşkent ilinden olan kimse. “İrlanda, Fransa, Bulgaristan, Türkiye, Suriye ve Yemen’den gelen bu tip tip ve dil dil Yahudiler tek millet oluyor da ben neden esas bakımından aynı dili konuşan Tebrizli veya Genceli, neden Kırımlı veya Kazanlı, Taşkentli, Kaşgarlı veya Kulcalı ile hatta neden Altaylı veya Sibiryalı ile aynı millet olmuyorum?” **M3** 405

taşkın *sf. mec.* Aşırı. **YS** 24

taşkınlık *a.* Taşkınca davranış. **DK** 121; **M3** 477

Taşköprü *öz. a.* Kastamonu iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 144

taşmak (*nsz*) **1.** Bir yere veya şeye sığmamak. **YS** 33, 57, 62, 63, 135; **2. mec.** Öfke, sabırsızlık veya heyecan yüzünden kendini tutamamak. **YS** 115; **DK** 121, **M3** 320

Taşoz *öz. a.* Ege Denizi’nde Yunanistan’a bağlı ada. **M3** 292

tat *a.* **1.** Canlıların besinlerdeki uçucu olmayan bileşikleri damak, boğaz ve dil yüzeyindeki mukoza noktaları aracılığıyla algıladığı duyum. **DK** 101; **2. mec.** Hoşa giden durum, lezzet, zevk. **YS** 77, 85, 100, 113
tadına doyum olmamak Bir

şeyin tadı çok beğenilmek. **DK** 53, 101, 127

Tatar *öz. a.* Tataristan'da, Batı Sibirya'da ve Rusya Federasyonu'nun değişik bölgelerinde yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse. **YS** 42; **M3** 36, 366², 367¹², 405, 454²

tatbik *a. Ar.* Uygulama. **M3** 12, 260
tatbik etmek uygulamak. **M3** 48, 174, 406

tatbikat *a. Ar.* Uygulama. **M3** 315

tatil *a. Ar.* Okul, meclis, adliye vb. kuruluşların çalışmasını durdurduğu veya kapalı bulunduğu dönem. **M3** 276, 539

tatlı *sf.* **1.** Şeker tadında olan. **DK** 44², 58, 70, 101, 121; **2. a. mec.** İnsanı çeken, göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan, dinlendiren, sevindiren. **DK** 102, 132, 151, 174, 179; **M3** 88, 169, 241, 320, 329, 489; **3. zf.** Hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla. **YS** 20, 47, 61, 64, 81, 85, 110, 112; **DK** 34

→ **tatlı tatlı**

tatlı tatlı *zf.* Güzel, hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla, güzel güzel. **DK** 133; **M3** 436

tatlılık *a. mec.* Sevimlilik, hoşluk, şirinlik. **YS** 107

tatmak *(-i)* Dil yardımıyla bir şeyin tadının nasıl olduğunu anlamak. **YS** 20; **DK** 190

tatmin *a. Ar.* İstenen bir şeyin gerçekleşmesini sağlama, gönül doygunluğuna erme, doyum. **tatmin etmek** Karşısındakine güven vererek onu istenilen bir biçimde hoşnut etmek. **M3** 108, 217 **tatmin olmak** İsteddiği bir şeye ulaşarak hoşnut olmak, rahatlamak, doyurulmak. **M3** 109, 271

tatminkâr *sf. Ar + Far.* Tatmin eden, tatmin edici özellikte olan, uygun,

doyurucu. **M3** 485

tatsız *sf. mec.* Sohbeti hoş olmayan veya geçimsizlik çıkaran (kimse) **YS** 88; **M3** 431

tavan *a.* Bir yapının, kapalı bir yerin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey, **taban** karşıtı. **DK** 137, 180; **M3** 182

tavır *a. Ar.* Durum, vaziyet. **YS** 103; **DK** 56, 59; **M3** 423, 490

tavırlı *sf.* Tavrı olan. **M3** 167

taviz *a. Ar.* Ödün. **M3** 26 **taviz vermek** Ödün vermek. **M3** 24, 28

tavsif *a. Ar. esk.* Nitelendirme, niteliklerini söyleme. **M3** 42 **tavsif etmek** Nitelendirmek, niteliklerini söylemek. **M3** 60

tavsiye *a. Ar.* Öğütlenme, yol gösterme. **M3** 48, 111, 113, 158, 347, 511 **tavsiye etmek** bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını öğütlemek, salık vermek. **M3** 67, 69, 99, 171, 426, 427, 460, 461, 486 **tavsiyede bulunmak** Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını öğütlemek, salık vermek, tavsiye etmek. "Hasan Bağcı bana bir tavsiyede bulunuyor." **M3** 503

tavşan *a. hay. b.* Tavşangillerden, eti yenen, hızlı koşan, kemirgen, postundan yararlanılan bir tür memeli (*Lepus europeus*). **M3** 515

tayfa *a. Ar. den.* Gemide türlü işlerde çalıştırılan sefer işçisi. **DK** 82, 83, 84³, 94²; **2. hkr.** Bir adamın yanında bulunan yordakçılar, koşuntu. **M3** 484

tayin *a. Ar.* Ne olduğunu anlama, gösterme, belirtme, kararlaştırma. **M3** 45, 98, 233, 275, 439 **tayin etmek** Kararlaştırmak. **DK** 132; **M3** 397

tayyare *a. Ar. esk.* Uçak. **M3** 174, 175, 259

tazammun *a. Ar. esk.* Kapsama, içine alma, içermek. **tazammun etmek** İçermek. **M3** 256

taze *sf. Far.* **1.** Bozulmamış, bayatlamamış olan. **YS** 106, 122; **DK** 92; **2.** Dinç, yıpranmamış, yorulmamış. **DK** 93, 130, 163

teamül (*doğ.*) **taamül** *a. Ar.* Bir yerde öteden beri olagelen davranış. **M3** 118, 256

tebaa *a. huk, esk.* Uyruk. **M3** 226, 461, 488, 527

tebâr *a. Far.* Soy, nesil, nesep. “Şâd olmamak olur mu, Kızıl Elma semtine Bir gün dönerse râyet-i âlî-tebârımız.” **YS** 131

tebessüm *a. Ar.* Gülümseme. **YS** 78

tebrîk *a. Ar.* Kutlama. **tebrîk etmek** Kutlamak. **M3** 431, 435, 439

Tebrîz *öz. a.* İran’da Doğu Azerbaycan eyaletinin merkezi olan şehir. “Daha sonra Tebrîz veya Meraga’dan idare olundular.” **M3** 409

Tebrîzli *öz. a.* Tebrîz ilinden olan kimse. **M3** 405

tecavüz *a. Ar.* Saldırı. **M3** 363², 366, 458, 490, 533

tecelli *a. Ar.* Belirme, görünme, ortaya çıkma, zuhur etme, meydana çıkma. **M3** 96, 416, 460 **tecelli etmek** Belirmek, görünmek, ortaya çıkmak, zuhur etmek, meydana çıkmak. **M3** 445

tecerrüt (*doğ.*) **tecerrüd** *a. Ar. esk.* Her şeyden uzaklaşma, sıyrılmak, soyutlanma. **tecerrüt etmek** Sıyrılmak, soyutlanmak. **M3** 448

teçhîz (*doğ.*) **techiz** *a. Ar. esk.* Donatma, donatım. **teçhîz etmek** Donatmak. **M3** 199

tecrübe *a. Ar.* Deneyim. **M3** 123, 479, 549

tecrübeli *sf.* Tecrübesi olan, görmüş geçirmiş. **DK** 123

tedafüi (*doğ.*) **tedafüû** *sf. Ar. esk.* Savunma ile ilgili olan, savunmalık. **M3** 88, 175

tedahül (*doğ.*) **tedâhül** *a. Ar. esk.* Birbirinin içine girme. **M3** 375 **tedahül etmek** Birbirinin içine girmek. “Bunun için biz de diyebiliriz ki millî ülkülerdeki üç merhale istiklâl, millî birlik ve fütuhât olmakla beraber bunlar birbirine tedahül etmiştir.” **M3** 133

tedarik *a. Ar.* Araştırıp bulma, sağlama, elde etme. **tedarik etmek** bulmak, sağlamak. **M3** 250

tedavi *a. Ar.* Çeşitli yöntemlerle hastalığı iyi etme, iyileştirme, sağaltım, sağaltma, terapi. **M3** 171, 455, 520, 539 **tedavi etmek** İlaçla iyileştirmek, sağaltmak. **DK** 137

tedbir *a. Ar.* Önlem. **M3** 97, 128², 289, 323, 336, 371, 381², 503, 547 **tedbir almak** Önlem almak. **M3** 31, 97², 168, 251, 271, 272, 278, 336³, 380, 381, 399, 453, 545, 548², 549, 552

→ **Tedbirler Kanunu**

Tedbirler Kanunu *öz. a.* 2 Mart 1962’de Başbakan İsmet İnönü, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal, CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, YTP Genel Başkanı Ekrem Alican’ın imzası ile Adalet ve Anayasa Komisyonu’na verilen ve resmi adı "Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Fiiller Hakkında Kanun Teklifi" olan kanun. **M3** 128, 548

tedbirli *sf.* Önceden hazırlıklı davranan, önlemini zamanında alan, müdebbir. **DK** 15; **M3** 34, 110, 328

tedbirsiz *zf.* Hazırlıksız bir biçimde, önceden düşünmeyerek. **M3** 369

tedhiş *a. Ar. esk.* Yıldırı. **M3** 310

tedirgin *sf.* Rahatı, huzuru kaçmış, bizar. **tedirgin etmek** Rahatını, huzurunu kaçırmak. **M3** 27, 245, 365

tedriç *a. Ar. esk.* Derece derece ilerleme, kerteleme. **M3** 110

tedrisat *a. Ar. esk.* Öğretim. **M3** 188, 261

tedvin *a. Ar. esk.* Derleme. **tedvin etmek** derlemek. **M3** 278 **tedvin olunmak** Derlenilmek. “*Müslümanlık, temeli atılmış, büyük bilginlerini yetiştirmiş, tedvin olunmuş bir dindir.*” **M3** 108, 462

tedvir *a. Ar. esk.* Çevirme. **tedvir etmek** Çevirmek, döndürmek. **M3** 457

teessür *a. Ar. esk.* Üzüntü. **DK** 48; **M3** 48, 257

tefecilik *a.* Tefecinin işi, faizcilik, murabaha, murabahacılık. **M3** 482

teferruat *a. Ar.* Ayırntı. **M3** 15, 133, 233, 346, 482, 507

tefrik *a. Ar. esk.* Ayırma, ayırt etme. (**bir şeyin**) **tefrikini yapmak** Ayırmak, ayırt etmek. “*Hayır derlerse ırk tefriki yapıyorlar demektir.*” **M3** 99

tefrika *a. Ar.* Gazete veya dergilerde çıkan, birbirini tamamlayan yazılardan oluşan dizi. **M3** 111, 395⁴, 396⁸, 398, 457, 514, 515, 516, 541 **tefrika etmek** Yazı dizisi, roman vb.ni gazete ve dergilerde bölümler hâlinde yayımlamak. **M3** 497

tefsir *a. Ar.* Yorumlama. **M3** 215, 390, 440, 446, 458, 507², 542 **tefsir etmek** yorumlamak. **M3** 17, 390, 553 (**bir şeyin**) **tefsirini yapmak** Yorumlamak. “*Kuran’ın en güzel tefsirini yapmıştır.*” *diye cevap vermişti.*” **M3** 455²

teftiş *a. Ar.* Denetim. **teftiş etmek**

Denetlemek. **DK** 59

teğmen *a. ask.* Orduda rütbesi asteğmenle üsteğmen arasında olan, takım komutanlığı yapan subay, mülazım. **M3** 263, 275²

tehdit *a. Ar.* Gözdağı. **DK** 164; **M3** 201², 236, 310 **tehdit etmek** Gözdağı vermek. **M3** 381

tehditkâr *sf. Ar. + Far.* Tehdit dolu, tehdit edici. **DK** 19

tehlike *a. Ar.* Büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek durum, muhatara. **YS** 35; **DK** 6², 14, 16, 17, 32², 43, 45, 90, 104, 130, 169; **M3** 22, 35², 43, 58, 89, 110, 135, 141², 146, 221, 243, 244, 252², 255, 298, 306, 311², 328², 336³, 370², 380³, 381, 416, 475, 478², 482, 499, 549, 554, 556, 557 **tehlike atlatmak** Büyük zarar ve sıkıntılara yol açacak bir olayı savuşturmak. **DK** 25, 82; **M3** 33 **tehlikeye düşürmek** Sıkıntı, üzüntü veya zarar oluşturacak bir duruma sokmak. **M3** 273

tehlikeli *sf.* Tehlikesi olan, korkulu, muhataralı. **DK** 17, 40, 54, 74, 91, 97, 154; **M3** 98, 109, 141, 149, 190², 352, 369, 499

tehlikesiz *sf.* Tehlikesi olmayan. **M3** 35

tek *zf. 1.* Yalnızca. **YS** 16, 22, 122; **M3** 17, 22, 28, 31, 36², 38, 40, 41, 57, 62, 65, 85², 87, 97, 403, 519; **2. sf.** Eşi olmayan, biricik, yegâne. **YS** 28, 33, 46, 51, 52; **M3** 403⁴, 404, 405, 409, 411, 413, 451, 468, 476, 483², 488³, 498, 503, 507, 510, 516, 521, 530, 532, 536, 546, 550; **3. a.** Birbirini tamamlayan veya aynı türden olan nesnelere her biri. **YS** 95; **DK** 116, 126, 144, 175²; **M3** 33, 100, 102, 103², 106, 110, 120, 125, 126, 145², 175, 206, 207, 218², 229, 267, 268, 269², 271, 274, 305, 317, 333, 340, 346

→ *tek başına, tek sesli, tek tanrılı, tek tük, teke tek*

tek başına *zf.* Kendi kendine, yalnız olarak, münferiden. **YS** 71; **DK** 7, 9, 14, 16, 40, 47, 58, 70, 111, 112, 119; **M3** 251, 253³, 263, 328, 334, 403, 404, 467², 472, 478, 530

tek sesli *sf. müz.* Benzer seslerin kullanılmasıyla yapılan (müzik vb.). **M3** 208⁴, 209³

tek tanrılı *sf.* İnandığı tek bir tanrı olan. **M3** 451

tek tük *sf.* Az, seyrek. **M3** 233, 236, 359

tekabül *a. Ar. esk.* Karşılık olma, karşılama, yerini tutma. **tekabül etmek** Karşılık olmak, karşılamak, bir şeyin yerini tutmak. **M3** 482

tekâmül *a. Ar. esk.* Olgunluk, olgunlaşma. **M3** 259, 347²

tekbir *a. Ar.* Müslümanlıkta Tanrı'nın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve "Allahuekber" sözü ile başlayan dua. **tekbir almak** *a. Ar.* Müslümanlıkta Tanrı'nın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve Allahuekber sözü ile başlayan duayı okumak. "Genç Fatih'in ordusu yine tekbir alınca Söndürürüz kâfirin Meryem Ana mumunu." **YS** 12

teke tek *zf.* Bire karşı bir, yeke yek. **DK** 28; **M3** 126

tekel *a.* Bir malın yapımının yalnızca bir kuruluşun elinde bulunduğu durum, inhisar, monopol. **M3** 382

tekemmül *a. Ar. esk.* Olgunlaşma, yetkinleşme. **M3** 260, 261, 460 **tekemmül etmek** Olgunlaşmak, yetkinleşmek, erginleşmek. **M3** 179

teker teker *zf.* Birer birer, ayrı ayrı. **DK** 177; **M3** 495

tekerlek *a.* Merkezde bulunan, bir eksenin çevresinde dönebilen çember, teker. **DK** 6, 8

tekerleme *a.* Çoğunlukla basmakalıp söz. **M3** 42, 124, 348, 488, 493, 524, 551

tekerlemek *(-i)* Yuvarlamak, döndürmek. **M3** 358

tekerrür *a. Ar.* Tekrarlanma. **M3** 275

tekessür *a. Ar. esk.* Çoğalma, artma. **M3** 257

tekfir *a. Ar. esk.* Kâfir sayma. **M3** 476, 500 **tekfir etmek** birini kâfir saymak. **M3** 216, 446, 466, 500², 501, 503, 506²

tekit *a. Ar. esk.* Kuvvetleştirme, sağlamlaştırma. **tekit etmek** Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak, pekiştirmek. **M3** 390

tekin *sf.* Güvenilir (kişi, yer). **DK** 105

Tekin Erer *öz. a.* Gazeteci, yazar, siyasetçi. "Çok değerli arkadaşım Tekin Erer'in en güzel misâlini vererek anlattığı gibi milliyetçilikte bir Türk emperyalizmi hâlinde 'Turancılık' yoktur." **M3** 39

Tekirdağ *öz. a.* Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 306, 490, 491

Tekirdağlı *öz. a.* Tekirdağ ilinden olan kimse. **YS** 33

tekke *a. Ar. tar.* Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh. **M3** 540

teklif *a. Ar.* Yapması için birinden bir iş isteme. **DK** 17, 42, 134; **M3** 230, 367 **teklif etmek** Önermek, öneride bulunmak. **M3** 508 **teklif yapmak** Önermek, öneride bulunmak, teklif etmek. "Şimdi Türkiye'nin düzenini ve ahlakını bozan bu Çingeneler için bir teklif yapsam." **M3** 485, 524

tekmelemek *(-i)* Tekme vurmak, tekme atmak. **DK** 7

teknik *a. Fr.* Bir sanat, bir bilim, bir

meslek dalında kullanılan yöntemlerin hepsi. **M3** 30, 31, 48, 49, 153, 171, 184⁴, 195, 198, 239², 246, 315, 328, 331, 352, 371, 372, 534

→ *teknik üniversite*

teknik üniversite *a.* Ağırlıklı olarak teknikle ilgili öğretimin yapıldığı yükseköğretim kurumu. **M3** 494

teknik üniversiteli *a.* teknik üniversite öğrencisi. “Geçen yılın temmuz ayındaki olaylar dolayısıyla 17 Temmuz 1968 tarihinde “Teknik Üniversiteliler” imzalı bir bildiri yayınlanmıştı.” **M3** 364

tekrar *a. Ar.* Aynı olayın, işin, hareketin yeniden ortaya çıkışı, tekrarlanması. **DK** 6, 7², 8, 12, 18, 28, 45; **M3** 31, 51, 52, 66, 253, 276, 435², 507, 524 **tekrar etmek** Yeni baştan söylemek veya yapmak. **M3** 189, 277

tekrarlama *a.* Tekrarlamak işi. **M3** 442

tekrarlamak *(-i)* Bir işi bir kez daha yapmak, yinelemek, tekrar etmek. **DK** 19, 37, 45, 47, 62, 100, 102, 126, 150, 160; **M3** 103, 339, 348², 417, 420, 432, 496, 521

tekrarlanmak *(nsz)* Tekrar edilmek, yinelenmek. **M3** 267, 303, 357, 497

tekrarlatmak *(-i)* Tekrar ettirmek, yeni baştan yaptırmak, yineletmek. **M3** 18

teksir *a. Ar.* Çoğaltma. **teksir etmek** Yazıyı çoğaltmak. **M3** 362

tel *a.* Türlü metallerden yapılmış, kopmaya karşı bir direnç gösteren ince uzun nesne. **DK** 107, 144⁶, 148

telakki *(doğ.)* **telâkki** **M3** 107², 124, 154, 148², 149², 233³, 434 **telakki etmek** Saymak, öyle kabul etmek, öyle anlamak. **M3** 148, 234

telaş *(doğ.)* telâş *a. Ar.* Herhangi bir sebeple acelecilik. **DK** 66; **M3** 475, 554

telaş uyandırmak Davranış ve hareketleriyle çevresindekileri heyecana, aceleye, sıkıntıya sokmak “...Osmanlı Sarayında bir telâş uyandırmışlardı.” **DK** 92 **telaşa kapılmak** Telaşlanmak. “Osmanlılar ne Birleşik Haçlılardan çekinirler, ne de yeni bir Aksak Temür Beğ’in çıkmasından telaşa kapılırlardı.” **DK** 92 **telaşa vermek** davranış ve hareketleriyle çevresindekileri heyecana, aceleye, sıkıntıya sokmak. **DK** 85

telaşla *zf.* Telaşlı bir biçimde. **DK** 81

telaşlanmak *(nsz)* Sıkıntı duyarak acele etmek, endişelenmek, telaş etmek. **DK** 66, 109

telaşsız *sf.* Telaş etmeyen, telaş göstermeyen, soğukkanlı. **DK** 173

telefon *a. Fr.* Konuşmaları ileten ve yansıtan düzenek. **M3** 100

televizyon *a. Fr.* Vericiden iletilen dalgaların görüntü ve ses olarak görünmesini ve duyulmasını sağlayan aygıt. **M3** 269, 437

telgraf *a. Fr.* İki merkez arasında, kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni. **M3** 100, 456, 457, 516 **telgraf çekmek** Telgrafla haber göndermek. **M3** 64

teelif *a. Ar. esk.* Kitap yazma. **M3** 514 **teelif etmek** kitap yazmak. **M3** 256

telkin *a. Ar. ruh b.* Bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla, kişinin ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesi. **DK** 39; **M3** 54, 76, 80, 91, 105, 112, 128, 159, 169, 185, 359, 370, 431, 461² **telkin etmek** (veya **yapmak**) Aşılama. “Yahudiler, kendi bakımlarından doğru ve haklı bir telkin yapıyorlardı.” **M3** 23, 80², 124², 125, 157, 168, 169, 170, 214, 305, 322, 437, 491, 503

telli *sf.* Teller takınmış, telle süslenmiş.

YS 29; M3 18

temas *a. Ar.* Buluşup görüşme, ilişki kurma, münasebet. **M3** 195, 198, 256 **temas etmek** Değünmek, sözünü etmek, bahsetmek. **M3** 501 **temasa gelmek** buluşup görüşmek. **M3** 249 **temasa girmek** Arada bir bağlantı kurmak, görüşme yapmak, temasa geçmek. "...derneklerle temasa girecek, sonra bunun karşısına çıkana deli diyeceksiniz." **M3** 390

temayül *a. Ar.* Bir tarafa eğilme, meyletme. **M3** 130

tembel *sf. Far.* İş görmeyi, çalışmayı sevmeyen, çaba göstermekten, sıkıntıdan kaçan (kimse), üşengeç. **M3** 183, 363

tembellik *a.* Tembel olma durumu, atalet. **M3** 200, 534

tembih *a. Ar.* Bir şeyin belli biçimde ve yolda yapılmasını söyleme, bunu üsteleryerek hatırlatma, uyarı, uyarma. **tembih etmek** Bir şeyin belli biçimde ve yolla yapılmasını istemek, söylemek, uyarmak **M3** 221

temcit (*doğ.*) **temcid** *a. Ar. din b.* Recep, Şaban ve Ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah'ın ululuğunu belirten dua. **M3** 551

temel *sf. Rum. mec.* En önemli, belli başlı, ana, taban, esas, asıl, baz. **M3** 22, 105, 139, 154², 157, 165, 178, 179², 1822, 240, 269, 336, 460, 462, 465, 509, 537, 548 **temel atmak** *mec.* Herhangi bir işe başlamak, girişmek, bir şeyin gelişmesinin, büyümesinin başlangıcını oluşturmak. **M3** 460

temelsiz *sf. mec.* Gerçek veya sağlam olmayan, asılsız, yanlış. **M3** 377

temenni *a. Ar.* Bir şeyin gerçekleşmesini dileme. **M3** 258 **temenni etmek** Dilemek. **DK** 55; **M3** 181

temerküz *a. Ar. esk.* Bir yerde toplanma.

temerküz etmek Bir yerde, noktada toplanmak, derişmek. **M3** 132

teminat *a. Ar.* Güvence. **M3** 110 **teminat altına almak** Güvence altına almak. **M3** 26, 245

temin *a. Ar.* Sağlama, elde etme. **M3** 250, 255², 257, 261, 459 **temin etmek** Sağlamak, elde etmek, tedarik etmek. **M3** 186, 190, 255², 256², 258, 260³ **temin olunmak** Sağlanmak, elde edilmek, tedarik edilmek. "...bu suretle cihan iktisadında bir tevazün temin olunur." **M3** 256

Temir *öz. a. bk.* Aksak Temür Beğ. **M3** 429², 431⁵

temiz *sf.* **1.** Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı, pak, münezzeh, hijyen, hijyenik. **DK** 17, 61; **2. mec.** Ahlakça lekesiz, necip, nezih. **YS** 24, 47; **M3** 153,156, 198

→ *temiz yürekli*

temiz yürekli *sf.* İçi dışı bir olan, kalbi temiz olan. **DK** 23

temizlenmek (*nsz*) *mec.* Sakıncalı bir durum, iş düzelmek, bitmek. **M3** 107

temizlik *a.* Temiz olma durumu, arılık. **M3** 462

temmuz *a. Ar.* Yılın yedinci ayı, orak ayı. **M3** 364², 365, 549

temsil *a. Ar.* **1.** Birinin veya bir topluluğun adına davranma. **M3** 419, 428, 534; **2.** Oyun. **M3** 185, 406 **temsil etmek** Hak ve görev bakımından bir kimse veya topluluğun adına davranmak. **M3** 51, 52, 120, 191², 263, 318, 357, 472

temsilci *a.* Hak ve görev bakımından birinin veya bir topluluğun adına davranan kimse, mümessil. **M3** 316, 430, 534

Temür *öz. a. bk.* Aksak Temür Beğ. **M3** 163, 173

temyiz *a. Ar. esk. huk.* Mahkemelerce verilen kararın kanun ve usul yönünden incelenmesini sağlayan yasal yol. **temyiz etmek** *esk. huk.* Mahkemelerce verilen kararın kanun ve usul yönünden Yargıtay, Askerî Yargıtay veya Danıştay'da incelenmesini istemek. **M3** 237

ten *a. Far. esk.* Vücut. **YS** 29, 47, 107; **M3** 524

teneffüs *a. Ar. biy.* Solunum. **M3** 169

teneke *a.* Yumuşak çelikten yapılmış üzeri kalay kaplı ince sac. **M3** 94

tenevvü *a. Ar. esk.* Çeşitlilik. **M3** 257²

tenezzüh *a. Ar. esk.* Gezinti. **M3** 252

tenezzül *a. Ar.* Kendi durumundan daha aşağıdaki bir işi, bir durumu kabul etme. **M3** 125 **tenezzül etmek** Alçak gönüllülük göstermek. **M3** 407

tenkit *a. Ar.* Eleştirme, eleştiri. **tenkit etmek** eleştirmek. **M3** 287, 432², 496, 531, 554 **tenkit olunmak** Eleştirilmek. "Onun tartışılacak ve tenkit olunacak tarafı temeli, esası değil, ayrıntıdır." **M3** 22

tenkitsiz *sf.* Eleştirmesiz. **M3** 22, 47, 412

tenvir *a. Ar. esk. mec.* Bilgi verme, aydınlatma. **M3** 261² **tenvir etmek** *mec.* Bilgi vermek, aydınlatmak. **M3** 181

tepe *a. coğ.* Yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi. **YS** 73; **DK** 7, 42, 43, 71², 72, 112², 113, 114, 115², 116, 122, 131², 143, 146, 152, 170, 176; **M3** 286² (**birine**) **tepeden bakmak** Küçümsemek. **M3** 240

→ **tepeden tırnağa**

tepeden tırnağa *zf.* Bütünüyle. **DK** 25

tepelemek (*nsz*) Tepeleme işi yapılmak. **M3** 88, 159

tepelemek (*-i*) *mec.* Bozguna uğratmak, hırpalamak. **M3** 288, 305

tepki *a.* Bir cismin kendini iten veya sıkıştıran başka bir cisme gösterdiği karşı etki, aksülamel, reaksiyon. **M3** 12, 80³, 83, 158², 312, 354 **tepki göstermek** Bir olay veya durum karşısındaki düşüncesini söz veya davranışla belirtmek. **M3** 310

tepsi *a.* Fincan, tabak, bardak vb. şeyleri taşımaya yarayan, derinliği olmayan, türlü büyüklükte düz kap. **DK** 88, 92

tepmek (*-i*) *mec.* Değerini anlamamak veya kestirememek, geri çevirmek. **DK** 220; **M3** 536

terakki *a. Ar. esk.* İlerleme, yükselme, gelişme. **M3** 111, 135 **terakki etmek** İlerlemek. **M3** 135, 175, 460

terane (*doğ.*) **terâne** *a. Far. esk. mec.* Çok tekrarlandığından usanç verici bir durum alan söz. **M3** 15, 70, 229, 302, 305, 311, 323, 370, 371, 417, 438

terbiye *a. Ar.* 1. Görgü. **DK** 23; **M3** 143², 162, 177, 185², 187, 226², 312, 495, 496², 540; 2. Eğitim. **DK** 30² (**birinden**) **terbiye almak** (**veya görmek**) Belli bir eğitimle, görgüyle yetişmek. **DK** 23; **M3** 316, 327, 539 **terbiye vermek** eğitmek. "Evlerimizde, savaşlarda şehit düşmüş babaların ve dedelerin hikâyeleri belki bir dereceye kadar bu terbiyeyi verebilir." **M3** 143, 185

terbiyeli *sf.* Topluluk kurallarına uygun olarak davranan, müeddep. **DK** 56, 92; **M3** 541²

tercih *a. Ar.* Yeğleme. **tercih etmek** (**veya yapmak**) Yeğlemek. "Pasteur veya Koch'la Hasan Bağcı arasında tercih yapmak durumuna düşerse ilk iki gavuru seçeceği muhakkaktır." **M3** 32, 114, 156, 217, 243, 251, 444, 498, 531, 534

tercüme *a. Ar.* Çeviri. **tercüme etmek** (**veya yapmak**) Çeviri yapmak. "Yaptıkları bir tercüme, bir iktibas,

adaptasyon veya intihaldi.” **M3** 159, 217, 458, 528, 537 **tercüme olunmak** Çeviri yapılmak. “*Başka dillerden tercüme olunmuş çoğu saçma hikayeler, insani şirden tiksindirecek kadar bayağı manzumeler yanında Türk çocuğuna millî kin, millî ruh aşılacak hiçbir parça yoktur.*” **M3** 187

tereddi *a. Ar. esk.* Yozlaşma. **M3** 223

tereddüt *a. Ar.* Kararsızlık, duraksama, ikircik, ikirciklik. **M3** 122, 124, 545 **tereddüt etmek** Kararsız davranmak, duraksamak. **DK** 44, 64 **tereddüt geçirmek** Duraksamak, kararsız davranmak, tereddüt etmek. “*...bir anlık bir tereddüt geçirdikten sonra içinden besmele çekerek çadırın keçe kapısını aralayıp girdi.*” **DK** 162 **tereddüde yer bırakmamak** (veya **kalmamak**) Kuşkuya neden olan bütün olasılıkları ortadan kaldırmak. “*...Türk milletini teşkil edenlerin kimler olduğunun, milliyetçilik kelimesiyle ne demek istendiğinin hiçbir tereddütte yer bırakmayacak bir kesinlikle tarif edilmesini istiyoruz.*” **M3** 124, 183, 545

tereddütsüz *sf.* Tereddüdü olmayan, duraksamasız. **M3** 265

terennüm *a. Ar. esk. müz.* Güzel ve alçak sesle şarkı söyleme. **terennüm etmek** *mec.* anlatmak, ifade etmek. **M3** 208

tereyağı *a.* Sütten çıkarılan yemeklik yağ, sağıyağ, sadeyağ, san yağ. **DK** 153

terfi *a. Ar.* Derece, makam bakımından yükselme. **M3** 370 **terfi etmek** bir görevde derecesi yükselmek. **M3** 318

terfih *a. Ar. esk.* Ferahlatma, rahat yaşamasını sağlama, gönendirme. **M3** 261

terim *a.* Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah. **M3** 274², 277

terk *a. Ar.* Bırakma, ayrılma. **terk etmek**

bırakmak, ayrılmak. **M3** 258, 508

terkibibent *ed. Ar.* farklı uyaklara sahip birkaç bentten meydana gelen ve bentlerinin sonunda, uyakları aynı birer beyte sahip olan Divan edebiyatı şiir biçimi. **M3** 501

terkip *a. Ar. esk. db.* Tamlama. Farsça manasız terkipler yapılıyor. **terkip etmek** (veya **yapmak**) Birleştirmek, bir araya getirmek. “*Onlar sadece okuyup öğrendikleri başka millet anayasalarından bir terkip yapmışlar...*” **M3** 135, 406, 407, 415, 418, 419, 421, 501, 537

terör *a. Fr.* Yıldırı. **M3** 327

ters *a. mec.* Uygun olmayan, elverişsiz, münasebetsiz. **DK** 145; **M3** 124, 358

tertip *a. Ar.* Uygun bir sıraya, düzene koyma, sıralama. **M3** 406, 478 **tertip etmek** düzenlemek, hazırlamak. **M3** 181

tertiplemek (-i) Sıraya, düzene koymak, düzenli bir biçim vermek. **M3** 335

terviç (*doğ.*) **terviç** *a. Ar. esk.* Bir düşünceyi tutma, destekleme. **terviç etmek** bir düşünceyi tutmak, desteklemek. **M3** 446

tesadüf *a. Ar.* Yalnız ihtimallere bağlı olduğu düşünülen olayların kesin olmayan, değişebilen sebebi. **M3** 68, 258, 305

tesalüp *a. Ar. esk.* İki şeyin birbiri üzerine çapraz biçimde gelmesi. **M3** 406

tesanüt *a. Ar. esk.* Dayanışma. **M3** 256²

tescil *a. Ar.* Herhangi bir şeyi resmî olarak kaydetme, kütüğe geçirme. **tescil etmek** bir şeyi bir yere kaydederek resmîleştirmek, kütüğe geçirmek. **M3** 230

tesir *a. Ar.* Etki. **DK** 88; **M3** 83, 161, 359, 487 **tesir altında bırakmak** (veya **kalmak**) Etkilemek. “*Kasten en kötü şiir*

örneklerini seçer ve öğrenciyi tesir altında bırakır.” M3 29, 176, 187, 321, 406, 487; DK 110 tesir etmek (bırakmak veya yapmak) Etki etmek. “Turancılığın ne olduğunu bilmeyenler üzerinde hiç de olumlu bir tesir bırakmıyor.” DK 107, 108, 144; M3 39, 161, 176, 208, 216, 256, 353, 372, 541, 545

tesirli sf. Etkili. **DK 27, 63, 116; M3 33, 85, 102, 263, 265, 280, 287, 368, 487**

tesirsiz sf. Etkisiz. **M3 326**

tesis a. Ar. Yapma, kurma, temelini atma. **tesis etmek (veya yapmak)** Kurmak, ortaya çıkarmak, oluşturmak. “Manen çökmüş bir millete endüstri tesisleri yapmak, ölüye balo elbisesi giydirmeye benzer.” **M3 539**

tesisat ç. a. Ar. Belli bir işin sağlanmasına yardım eden araçların uygun yerlere döşenmesi veya döşenen bu araçların tümü, döşem, donanım. **M3 251, 258**

teslim a. Ar. Bir şeyi sahibine verme. **teslim olmak** kendini teslim etmek. **M3 31³, 141, 263**

tespih (doğ.) tesbih a. Ar. “Süphanallah” sözünü söyleme. **M3 521 tespih çeker gibi** Aynı şeyleri tekrar etmek. “ ‘Türk topraklarında yaşayan herkes Türk’tür’ demekle iş bitseydi bunu tesbih çeker gibi milletçe her gün tekrarlar, dururduk” **M3 521**

tespit (doğ.) tesbit a. Ar. Bir şeyi sağlam bir biçimde yerleştirme, yerinden oynamaz duruma getirme, saptama. **M3 471** bir şeyi sağlam bir biçimde yerleştirmek, oynamaz duruma getirmek, saptamak. **M3 92, 285, 501², 439, 521**

test a. İng. eğt. Doğru cevabın seçenekler arasından bulunmasına dayanan bir sınav türü. **M3 267 test etmek (veya yapmak)** Sınamak, yoklamak. “...Üniversiteye girerken yapılan test imtihanlarında 300 puanın üstünde not alanlar başarı

göstermiş...” M3 354

testi a. Far. Geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen, toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılan su kabı. **DK 36, 107² testide durduğu gibi durmamak (veya olmamak)** Görüldüğü gibi olmamak. “Herhangi bir şeyin görüldüğü gibi olmuyor, çelişiyor” anlamında kullanılan bir söz. “Bu şarap testide durduğu gibi durmuyor, diye söze başladı.” **DK 96**

teşebbüs a. Ar. Girişim, girişme. **M3 35, 43, 92, 367, 433, 459, 460, 555 teşebbüs etmek** Girişmek, el atmak. **M3 458 teşebbüse girişmek** El atmak, girişimde bulunmak. “...bütün kanunların gediklerini tıkayacak hayırlı teşebbüslere girişse, diğer partilerin güvenilen unsurlarıyla da iş birliği yaparak Türkiye’yi millileştirse olmaz mı?” **M3 556**

teşekkül a. Ar. Belli bir varlık ve biçim kazanma. **M3 109, 179, 181, 234, 533 teşekkül etmek** belirlemek, belli bir biçim almak, oluşmak. **M3 107, 147, 236, 406², 407², 413²**

teşekkür a. Ar. Yapılan bir iyiliğe karşı duyulan kıvanç ve gönül borcunu anlatma. **M3 556 teşekkür etmek** hoşnutluğunu anlatmak. **DK 153; M3 114, 486**

teşhir a. Ar. Gösterme. **teşhir olunmak** Dile düşürülmek, ifşa edilmek, ilan edilmek, reklam edilmek yayılmak. “...Müslüman zenginlerden para istenecek. Vermeyenler teşhir olunacak.” **M3 203**

teşhis a. Ar. Kim ve ne olduğunu anlama, tanıma, seçme. **teşhis etmek (veya koymak)** Kim ve ne olduğunu anlamak, tanımak, seçmek. **M3 520**

teşkil a. Ar. Oluşturma, ortaya çıkarma, meydana getirme. **M3 457² teşkil etmek** Oluşturmak, ortaya çıkarmak. **M3 80, 123, 150², 154, 244, 260, 261, 329, 341, 353, 369, 427, 432, 530, 533**

teşkilat (doğ.) **teşkilât** *a. Ar. Örgüt. M3* 68, 84, 110², 111⁴, 113, 141, 157, 203, 206, 209, 212², 251, 259, 292, 319, 395, 407, 510, 515, 516⁴, 527

→ **Teşkilâtı Esasiye**

Teşkilâtı Esasiye *öz. a. Türkiye'nin ilk anayasası. "Teşkilâtı esasiye kanunumuz mükemmeldir." M3* 180

teşkilatlanmak (*nsz*) Örgütlenmek. **M3** 113, 519³

teşkilatlı *sf. Örgütlü. M3* 109, 397, 471

teşvik *a. Ar. İsteklendirme, özendirme. M3* 19, 255, 440

teşyi (doğ.) **teşyî** *a. Ar. esk. Uğurlama. teşyi olunmak* Uğurlanmak. "Kimi sessiz yaşayıp öyle göçer/ Kimi teşyi olunur kollarda..." **YS** 127

tetkik *a. Ar. İnceleme. M3* 129 **tetkik etmek** İncelemek. **M3** 148, 197, 509

tetkikat *ç. a. Ar. Araştırmalar. M3* 149

tevarüs *a. Ar. esk. Kalıtım yoluyla birinden diğerine geçme. tevarüs etmek* kalıtım yoluyla birinden diğerine geçmek. **M3** 143

tevazu (doğ.) **tavazu** *a. Ar. Alçak gönüllülük. M3* 199

tevazün *a. Ar. esk. Birbirine denk olma, dengede bulunma. M3* 256

tevekkül *a. Ar. din b. Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma. M3* 37, 180

tevhit *a. Ar. din b. Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma. M3* 457

tevil *a. Ar. esk. Çeviri. M3* 505 **tevil etmek** söz veya davranışa başka bir anlam vermek. **M3** 214, 215, 379, 444, 499, 458, 505³, 548 **tevil olunmak** Başka bir anlam

verebilmek. "...Türklerin yeniden birleşeceğine inanmamak ancak kötü niyetle tevil olunabilir." **M3** 136

tevkif *a. Ar. esk. huk. Bir suç dolayısıyla birini tutuklama. tevkif etmek* Tutuklamak. **M3** 18, 19, 359² **tevkif olunmak** Tutuklanmak. "...Milli birlik zamanında kürtçülükten dolayı tevkif olunmuş..." **M3** 553

tevkifat *ç. a. Ar. esk. huk. Tutuklamalar. M3* 340

tevlit *a. Ar. esk. mec. Sebep olma, oluşturma. tevlit etmek* sebep olmak, oluşturmak. **M3** 180

Tevrat *öz. a. Ar. din b. Hz. Musa'ya indirilen ve Tanrı buyruklarını kapsayan, Musevilerin din kitabı, Ahd-i Atik. M3* 498

teyit (doğ.) **teyid** *a. Ar. Gerçekleme. teyit etmek* gerçeklemek. **M3** 89

teyze *a. Annenin kız kardeşi, ana yarısı. DK* 125⁴, 153, 156, 165

tez (I) *zf. Far. Süratli bir biçimde. YS* 105; **DK** 70

tez (II) *a. Fr. man. Sav. M3* 107, 150; **M3** 432

tezahür *a. Ar. esk. Belirme, görünme, gözükme, ortaya çıkma, oluşma. M3* 233

tezahürat *ç. a. Ar. Bağırıp çağırarak, alkışlayıp tempo tutarak yapılan gösteri. tezahürat yapmak* Bağırıp çağırarak, alkışlayıp tempo tutarak gösteride bulunmak. "Yol boyunca halk Cumhurbaşkanına büyük ilgi göstermiş ve tezahürat yapmıştır." **M3** 520

tezek *a. Yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır dışkısı. M3* 240

tıbbiye *a. Ar. esk. Doktor yetiştiren öğretim kuruluşu, tıp fakültesi. M3* 223

tığ *a. Far.* Dantel veya yün örmekte kullanılan, ucu çengelli kısa şiş. tığ gibi ince, zayıf, sağlam ve çevik (kimse). **DK** 73

tıkama *a.* Tıkamak işi. **M3** 298

tıkanmak ((*nsz*)) Tıkama işine konu olmak. **DK** 35

tıkmak (*-i, -e*) İterek, zorla, aceleyle sokmak. **DK** 79; **M3** 462, 477, 509, 556

tıkırdatmak (*-i*) Tıkırdamasını sağlamak, tıkırdamasına sebep olmak. **DK** 9

tılsım *a. Ar.* Doğaüstü işler yapabileceğine inanılan güç. **DK** 145, 177, 181; **M3** 508 **tılsım etmek** Büyülemek. “*Bu büyücü kız yine ne tılsım etmişti?*” **DK** 179

tılsımlı *sf.* Tılsımı olan. **DK** 27; **M3** 260

tımar *a. tar.* Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda, belirli görev ve hizmet karşılığında kişilere verilen, yıllık geliri 3.000-20.000 akçe olan toprak. **DK** 16, 23⁴, 24, 30², 32, 35, 49, 58², 59, 67², 68⁴, 69, 75, 77, 78², 99², 126, 156, 171; **M3** 504

→ **tımarhane**

tımarhane (*doğ.*) **tımarhâne** *a. Far.* Akıl hastanesi. **M3** 228, 390

tımarlı *a. tar.* Tımar sahibi olan kimse. **DK** 15, 16, 20, 69, 96, 135, 136, 140

Tımarlı Sipahi Murad *öz. a.* **DK** 68

tıpatıp *zf.* Tastamam, eksiksiz, tamamen, her balomdan uygun, birbirinin aynı bir biçimde, tıpkısının aynısı, aynısının tıpkısı, tıpkı tıpkısına, tıpkısı tıpkısına. **M3** 410, 498

tıpkı *a.* Bir şeyin eşi, benzeri, aynı. **YS** 65; **DK** 44, 52, 131; **M3** 51, 105, 256, 319², 331, 349, 353, 441, 448, 455, 488

tırmanmak (*-e*) **1.** El ve ayaklarıyla

tutunarak veya tırnaklarını ilâştirerek dik bir yere çıkmak. **DK** 115; **2.** (*nsz*) *mec.* Belli bir durum, olay gittikçe güç kazanmak, giderek etkisini artırmak. **M3** 168

tırnak *a. anat.* İnsanda ve birçok omurgalı hayvanda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka. **M3** 252, 462

tırpan *a. Rum.* Uzun bir sapın ucuna tutturulan, ot, ekin vb.ni biçmeye yarayan, hafifçe kıvrık, uzun çelik bıçak. **DK** 74; **M3** 96 **tırpan atmak** tırpanlamak. **DK** 133

Ticanilik (*doğ.*) **Ticânilik** *öz. a.* Ticani tarikatı. **M3** 452, 455, 483

ticaret (*doğ.*) **ticâret** *a. Ar.* Ürün, mal vb. alım satımı. **DK** 81, 91, 93; **M3** 33, 256, 317 **ticaret yapmak** Ürün, mal vb. alım satımı gerçekleştirmek. “*Ticâret yaparak geçinmiş, İsa Beğ'in bıraktığı akçaya el sürmemişti.*” **DK** 86

ticari (*doğ.*) **ticarî** *sf. Ar.* Ticaretle ilgili, ticarete ilişkin. **M3** 59, 317

tiksınmek (*-den*) Bir şey, bir kimse, bir düşünce, bir durum vb.ni kötü, iğrenç veya aşağılık bularak ondan uzak durma duygusuna kapılmak, ikrah etmek, istikrah etmek. **M3** 70, 359, 448

tiksındirmek (*-i, -den*) Tiksınmesine yol açmak. **M3** 187

tiksınme *a.* Tiksınmek işi, ikrah, istikrah, nefret. **M3** 339

tiksinti *a.* Tiksınme işi, tiksınme, nefret. **M3** 298

tilki *a. hay. b.* Köpekgillerden, uzunluğu 90, kuyruğu 30 santimetre kadar, ırklarına göre çeşitli renklerde olan, ağız ve burnu uzun ve sivri, kümes hayvanlarına zarar veren, kürkü beğenilen bir tür memeli (*Vulpes*). **M3** 75

Tilki Selim öz. a. Uyuşturucu baronu Selim Işık. “Ya Kürt’ten kim çıkmıştır? Koçero, Hamido, Hakimo veya Tilki Selim.” **M3** 528

Times öz. a. 1785'te kurulmuş bir Britanya gazetesi. “13 Haziran 1963 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Times”den naklen verilen bilgiye göre Türkiye’deki gizli komünist partisinin 1250 üyesi vardır ve bu parti Moskova taraflıdır.” **M3** 370

timsal a. Ar. esk. Simge. **M3** 223, 285, 441, 459

Timur öz. a. bk. Aksak Temür Beğ. **M3** 430³, 431, 433

tip a. Fr. Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek. **M3** 28, 106, 158, 227, 264², 405², 408², 409⁴, 432, 512, 525

tipi a. **1.** Kar fırtınası. **YS** 16, 87; **2.** a. Zorluk, güçlük, zahmet. “Yüce dileğe doğru yine yürürüz yayan/ Yıldırımdan, tipiden, kasırgadan yılmayan,” **YS** 55, 76

tipik sf. Fr. Bir kimseyi veya nesneyi niteleyen, karakteristik. **M3** 58, 85, 352, 363, 398, 475

titiz sf. Çok dikkat ve özenle davranan veya böyle davranılmasını isteyen (kimse), memnun edilmesi güç, müşkülpesent. **M3** 111, 419, 556

titizlik a. Titiz olma, titizce davranma durumu. **DK** 172

Tito öz. a. Marksist-Leninist görüşlere sahip Yugoslav devlet ve siyaset adamı. “Tito, başlangıçta nasıl bir komünist olursa olsun, Stalin rejiminin iptidailiğini, vahşiliğini görmüş...” **M3** 327², 329

titrek sf. Titreyen. **YS** 123; **DK** 12

titreme a. Titremek işi. **DK** 46, 162

titremek (nsz) 1. Küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak. **YS** 84; **DK** 108, 109, 116, 128, 130, 161, 170; **M3** 75², 137; **2.** (-den) mec. Birinden veya bir şeyden korkmak, korkuya kapılmak. **YS** 84; **DK** 29; **3.** Kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak. **DK** 19

titreşim a. fiz. Küçük ve hızlı salınım, ihtiaz, vibrasyon, rezonans. **M3** 125, 454

titretmek (-i) Titremesine yol açmak. **YS** 111

TİU öz. a. Rumlardan oluşan komünist sendika. “Aydınlık grubu ve bu grubun etrafındaki inkılapçı amele sendikalarının en şuurlu efradı ile Rum’lardan mürekkep T.İ.U amele grubu ve Hınçak cemiyetinin sol grubu birleşerek Türkiye Komünist Partisini teşkil etmişlerdir.” **M3** 341

tvist (doğ.) **tivist** a. Fr. Özellikle gençler arasında 1961 yılında yaygınlık kazanan çok hızlı ritmi olan bir dans. **YS** 40

tiyatro a. İt. Dram, komedi, vodvil vb. edebiyat türlerinin oynandığı yer. **M3** 203, 539, 541

tiyatroculuk a. Tiyatro işletme işi. **M3** 185

Todori’nin Meyhanesi öz. a. 1900’lü yıllardan beri Kadıköy’de bulunan meyhane. “Kalamışta’ki Todori’nin meyhanesi neyine yetmiyor?...” **M3** 422

tohum a. Far. mec. Ortaya bir sonuç çıkaran, bir sonucun oluşmasına sebep olan şey. **M3** 55, 96, 170, 186 **tohum atılmak** Herhangi bir şeyin başlanmasına sebep olmak. “...ilk tahsil bitirecektir diye ahlaksızları okuldan koğmadıkça, icap ettiği zaman dayak da dâhil olmak üzere ceza müeyyidesini koymadıkça ilkokullarımızda kahramanlık tohumları atılmaz.” **M3** 187 **tohum ekmek** Herhangi bir şeyin başlamasına yol açmak. “Yarınkiler biçecektir ektiğimizi/ Yeşermesi ektiğimiz tohumun haktır...” **YS** 47

tok *sf.* Kalın ve gür (ses). **DK** 27, 57, 126, 140

tokat *a.* İnsana el içi ile vuruş. **DK** 25, 27, 65², 93, 97, 136⁵, 141, 142², 147, 173; **M3** 437 **tokat atmak (veya patlatmak)** El içi ile vurmak. **DK** 24², 25; **M3** 477 **tokat indirmek** *bk.* **tokat atmak (veya patlatmak)**. “*Sol eliyle yakasından tutmakta olduğu yeniçerinin yüzüne ikinci tokadı indirdikten sonra yakasını bıraktı.*” **DK** 65 **tokat (veya tokadı) yemek** Kendine tokat vurulmak. **DK** 24, 25, 27

tokmak *a.* Kapıya asılı duran ve kapıyı çalmaya yarayan, türlü biçimlerde metal parça. **DK** 87

tolga (*doğ.*) **tulga** *a.* Miğfer.

tomarla *zf.* Çok fazla bir biçimde. **M3** 51

tombul *sf.* Yuvarlak. **M3** 471

tomson *a.* *İng.* ABD’li General John T. Thompson tarafından 1919 yılında tasarlanmış hafif makineli tüfek. **M3** 396

Tonguç Baba *öz. a.* Türk eğitim bilimci, köy enstitülerinin mimarı ve dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç. “*Halk Partisi Köy Enstitülerini kurup milleti beş on yılda kalkındırmayı tasarlamış, fakat bu işin başına komünist Tonguç Baba’yı getirmiştir.*” **M3** 535

Tonguzlar *öz. a.* Altay dil ailesine mensup olup Türkler ve Moğollarla yakından ilgili, ortak geçmişe sahip bir etnik grup. “*Eskiden Türkler, sarı ırkın Ural – Altay zümresinden sayılır ve bu zümreye, Türkler, Moğollar, Tonguzlar, Finler ve Macarlar sokulurdu.*” **M3** 147, 148²

Tonyukuk *öz. a.* 646 - 724’te yaşamış Türk yazarı, tarihçisi ve büyük devlet adamı. “*Tonyukuk’un gizlenmiştir dehâ kanında, Bismark onun at uşağı olmaz yanında...*” **YS** 24

top *a. ask.* **1.** Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah. **YS** 32; **M3** 174, 252, 291, 307; **2.** Birçok spor oyununda kullanılan, türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış yuvarlak nesne. **DK** 20; **M3** 31, 191

→*topu topu, topyekûn*

topal *sf.* Bacağındaki sakatlık sebebiyle seker gibi veya iki adımda bir, bir yana eğilerek yürüyen (insan veya hayvan). **YS** 15², 16, 17

topallık *a.* Topal olma durumu. **YS** 15

toparlamak *sf.* Aşağı yukarı, hemen hemen. “*...toparlamak hesapla Türkiye’de 11.770 000 Rusya’da da 16.460.000 Türk vardır.*” **M3** 130

toparlamak (-i) Bir araya getirmek, toplu bir duruma sokmak. **DK** 132; **M3** 100

toparlanma *a.* Toparlanmak işi. **M3** 16

toparlanmak (*nsz*) Toparlama işine konu olmak veya toplama işi yapılmak. **DK** 74, 117

topçu *a. ask.* Topların kullanılışı, bakımı üzerine yetiştirilen asker sınıfı. **M3** 489

Topçu *öz. a. bk.* **Nurettin Topçu**. **M3** 45, 430², 431², 432, 434², 435³, 438

Topkapı Sarayı *öz. a.* İstanbul Sarayburnu’nda bulunan tarihi bir saray. “*Topkapı Sarayı’ndaki Oğuzname nüshasında bir ‘Etil Alp’tan bahsedilmesi Türkçede böyle bir ad olduğunu gösterdiğine göre Attila’nın: Kunlar arasında ‘Etil’ diye anılmış olması ihtimali vardır.*” **M3** 283

toplamak (-i) Bir araya getirmek. **YS** 23, 81²; **DK** 22, 117, 162, 248; **M3** 26, 36, 61, 78, 110, 131, 203, 217, 413, 528

toplatabilmek (*nsz*) Toplanma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 134; **M3** 120, 131

toplanılmak (*nsz*) Toplama işi yapılmak. **DK** 133²

toplanma *a.* Toplanmak işi. **M3** 16, 120

toplanmak (*nsz*) Toplama işine konu olmak. **DK** 59; **M3** 18, 92, 147, 178, 181, 203, 239, 305, 341, 367, 417, 452, 483, 502, 519, 523

toplantı *a.* Birden çok kimsenin belirli amaçlarla bir araya gelmesi, içtima. **M3** 37, 312, 367, 380, 390², 395², 549

toplayabilmek (*-i*) Toplama ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 326, 369, 487

toplu *sf.* Hepsi bir arada bulunan, toplanmış. **DK** 134; **M3** 126, 190, 536

topluca *zf.* Toplu olarak, beraber. **M3** 484

topluluk *a.* Nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan kimselerin hepsi, toplum, camia, cemiyet. **M3** 16², 17², 22, 27, 30, 40, 83, 119, 127, 146, 175, 183, 201⁴, 203, 207, 285³, 286, 287², 293, 344, 368, 375, 385, 393, 404³, 406, 409, 413, 414, 416, 418, 427, 429, 437, 439, 455, 471, 519, 520, 526, 532, 534, 535, 540, 542, 547

toplum *a. top. b.* Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü, cemiyet. **M3** 118, 126, 159, 161³, 162², 165, 220, 229, 243², 267, 345, 346, 347², 352², 353, 358, 360, 361, 363, 364³, 365³, 376⁴, 425, 500, 504, 506, 509, 520, 523, 530, 536, 539, 544

toplumcu *a. top. b.* Toplumculuktan yana olan kimse veya görüş, sosyalist. **M3** 161, 340⁵

toplumculuk *a. top. b.* Toplumsal refahı devlet inisiyatifinin getireceğim savunan, işçilerin yönetime katılmalarına ağırlık veren, hür teşebbüsü devletin ve sendikaların baskısı altında tutmaya çalışan, telkin ve propagandalarını eğitim, tarım ve vergi reformları üzerinde yoğunlaştıran siyasi öğretisi, sosyalistlik,

sosyalizm, **erkincilik** karşıtı. **M3** 339, 340, 346³

toplumsal *a. top. b.* Toplumla ilgili, topluma ilişkin, içtimai, maşerî, sosyal. **M3** 301², 305

toprak *a. 1.* Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü. **YS** 21², 22⁶, 23², 24⁴, 25⁸, 43, 55, 57, 63, 64, 77, 78, 110, 122; **DK** 37, 44, 53, 57, 64, 71, 95, 136, 170, 173; **M3** 26, 29, 30, 35², 40, 42, 55, 60, 88, 89², 92, 94, 105, 133, 137, 150, 164, 182, 197, 207, 231², 241, 244, 257³, 259⁶, 274², 302, 306, 317, 326, 329, 347, 368, 373, 386, 406, 507, 520², 521³, 522², 526, 529², 553; **2. jeol.** Kara. **YS** 131; **3. mec.** Ülke. **YS** 10, 48, 77 **toprağa girmek** Ölmek. “Sevdiğin kız şu toprağa eğer girdiyse/ Sen toprağı eskisinden fazla benimse.” **YS** 24 **toprağa sermek** Öldürmek. “Yurt ve şeref uğrunda sen seril de toprağa/ Varsın hiçbir dudakta anılmasın er adın!” **YS** 11 **toprağa vermek** ölüyü gömmek. **M3** 489 **toprağa vuramamak** Yaşamını sürdürememek. “Beni bir kez yere çalan bu felek/ Bir dahi toprağa vurası değil.” **YS** 87

→ **toprak ana**

toprak ana *a.* Velinimet. “Gözümüzde bir hasret parlayarak düşünce/ Toprak ana elbette bize açar kolunu.” **YS** 10, 47

top sakallı *sf.* Top sakalı olan. **DK** 53

topu *zm.* Hepsi. **YS** 13

topu topu *zf.* Aşağı yukarı, hemen hemen. **DK** 110; **M3** 354

topuz *a. Ar.* Ucu top biçiminde eski bir silah. **DK** 64

topyekûn *zf. T. + Ar.* Eksiksiz, toplam, toplu olarak. **M3** 74, 206, 229, 234, 269, 281, 335, 367, 370, 386, 469, 472², 529

torba *a.* Genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç. **DK** 7, 10, 12², 17, 22, 79³, 82, 100, 122

Torlak *öz. a. bkz. Torlak Kemal.* **DK** 61, 65, 66, 67, 68

Torlak Kemal *öz. a.* **DK** 61, 62, 69

torun *a.* Bir kimseye göre çocuğunun çocuğu. **DK** 33, 34²; **M3** 282, 367, 394, 425, 429, 431², 432, 488

Tosya *öz. a.* Kastamonu iline bağlı ilçelerden biri. **M3** 144

toy (I) *sf.* Deneyimsiz, acemi, çaylak. **DK** 27

toy (II) *a. esk.* Ziyafet. **M3** 163

Toynbee *öz. a.* İngiliz tarihçi. “*Suna Kan’ın küçümsediği kavuklu adamların çaldığı tek sesli mehterle ülkeler açıldı, teşkilât kuruldu ve İngiliz Toynbee’nin yeryüzünde kurulmuş iki buçuk imparatorluktan biri diye vasıflandırdığı Osmanlı İmparatorluğu’nun kültürü ve medeniyeti yüzyıllarca yaşadı (öteki imparatorluk Roma, yarım olanı da İngiliz İmparatorluğu’dur).*” **M3** 209

toz *a.* Çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak. **DK** 62; **M3** 364, 546 **toz kondurmamak** Bir şeyde herhangi bir kusurun varlığını kabul etmemek, bir şeyi kusursuz göstermek. **M3** 482 **tozdan dumandan ferman okunmamak** Ortalık çok karışık olmak. **M3** 364

töhmet *a. Ar.* Birine yüklenen, işlendiği sanılan fakat henüz aydınlanmamış olan suç, suçlama. **töhmet altında kalmak** (veya **birakmak**) suçu işlediği düşünülmek. “...*bu arada şahıslarımızı töhmet altında bırakacak sözler söylenmiştir.*” **M3** 59

töre *a.* Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve

geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet. **DK** 16, 30

törel (*doğ.*) **türel** *sf.* Törel. **M3** 303

tören *a.* Bir toplulukta, üyelerin belli bir olayı, kişiyi veya değeri ayırt edip sembolleştirmesi, bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi amaçlarıyla düzenlenen hareket dizisi, merasim. **DK** 92; **M3** 211, 212³, 213, 214², 216, 217, 370, 475, 489³, 490², 537

tövbekar *sf. Ar. + Far.* Günah sayılacak bir işten vazgeçmiş olan, bir daha yapmamaya karar vermiş olan (kimse). **tövbekâr olmak** Tövbe etmek. **M3** 305², 306

Trablus Harbi *öz. a.* 1911-1912’de Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya Krallığı arasında yapılmış savaş. “*İtalyan taarruzu ve Trablus harbi önümüze çıktı.*” **M3** 250

Trablus *öz. a.* Libya’nın başkenti ve en büyük şehri. “*Yanında müttefikleri olduğu hâlde Yahudilere yenilen Mısır ise İngiltere’den Sudan’ı ve Trablus’la Bingazi’yi istiyor.*” **M3** 87, 94

Trabzon *öz. a.* Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi’nde yer alan illerinden biri. **M3** 462, 549

Trabzon Rum İmparatorluğu *öz. a.* Ortaçağ’da Doğu Karadeniz’de kurulmuş yerel krallık. “*1461’de Trabzon Rum İmparatorluğunu aldı.*” **M3** 292

trafik *a. Fr.* Ulaşım yollarının yayalar ve her türlü taşıt tarafından kullanılması, gidiş geliş, seyrüsefer. **M3** 354²

trajedi *a. Fr. mec.* Facia. **M3** 321, 337², 494, 539

Trakya *öz. a.* Güneydoğu Avrupa’da yer alan güney Bulgaristan, kuzeydoğu Yunanistan ve Türkiye’nin Avrupa kıtasındaki topraklarını içeren, tarihi çok zengin bir bölge. “*Sevr Barışı’nu kabule mecbur kalsaydık da Trakya ve İzmir’i*

Yunanlılara bıraksaydık, elli yıl sonra oraları kurtarmak için yapacağımız mücadele bir emperyalist savaş mı olacaktı?” M3 40, 92, 93, 230

tramvay *a. Fr.* Şehirlerde yol üzerinde döşenmiş özel raylarda hareket eden yolcu taşıtı. **M3 158**

Transilvanya *öz. a.* Bugünkü Romanya'nın batı ve orta bölgelerinin eski ismi. “Romanyalılar her türlü tehlikesine rağmen Besarabya ve Transilvanyayı neden ilhak ettiler?” **M3 135**

tren (*doğ.*) **tiren** *a. Fr.* Demir yolunda yolcu ve yük taşımakta kullanılan, bir veya birkaç lokomotif tarafından çekilen vagonlar dizisi, katar, şimendifer. **M3 100, 327, 458, 535, 539**

Triyanon Muahedesi *öz. a.* 4 Haziran 1920 tarihinde, I. Dünya Savaşı'nın galip İtilaf Devletleri ile Macaristan arasında, Fransa'nın Versay kentindeki Trianon Sarayı'nda imzalanan ve savaşı resmen sona erdiren antlaşma. “Macar darülfünunları Triyanon muahedesinin değişmesi için hariciye nazırından daha çok çalışmaktadır.” **M3 223**

Troçki *öz. a.* Bolşevik siyasetçi, devrimci ve Marksist teorisyen. “Rusya'dan sürülüp bir müddet İstanbul'da kalan Troçki, Türkiye'de ordu elde edilmeden komünizmin zafer kazanmasına imkân olmadığını daha kırk yıl önce söylemişti.” **M3 369**

Troya *öz. a.* Kaz Dağı eteklerinde, Çanakkale il sınırları içinde yer alan tarihî kent. “22 yaşında İstanbul'u alan, o zamana kadar görülmemiş büyük toplar döktürerek bunların balistik hesaplarını bizzat yapan, karadan gemiler yürüten, (altı dil bilen, Troyada ilk hafriyatı yaptıran, irili ufaklı 17 devleti Türkiye'ye ekleyen) Karadeniz'i bir Türk gölü haline sokan kahraman, kumandan, hükümdar, bilgin ve şair Fatih kendisine Allahın gölgesi demeye muhtaç değildi.” **M3 291**

Tuba (*doğ.*) **Tûbâ** *öz. a. Ar.* Cennette bulunduğu inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük bir ağaç. **M3 460**

tufan *a. Ar.* Nuh Peygamber zamanında yağın ve bütün dünyayı su altında bırakan şiddetli yağmur. **M3 179, 494²**

tugay *a. ask.* Alayla tümen arasındaki askerî birlik. **M3 45, 234, 235, 436**

tuğ *a. tar.* Padişahların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs. **YS 41, 42², 131**

tuğra *a. tar.* Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan sembolleşmiş işaret. **DK 22**

Tuğrul Bey (*doğ.*) **Tuğrul Beğ** *öz. a.* Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı. “Çağrı Beğle Tuğrul Beğin kurduğu devlet İtalyalı melezlerden üstündür elbet” **YS 31, 110; M3 215**

tuhaf *sf. Ar.* Acayip. **DK 34, 43, 76, 102, 105, 159, 176, 181; M3 269, 416, 495**
tuhaf olmak Tuhaflaşmak, tuhaf duruma gelmek. “Birden içi bir tuhaf oldu.” **DK 143**

Tuna *öz. a.* Almanya'nın güneyinde Kara Orman bölgesinde Donaueschingen kasabasında Breg ve Brigach nehirlerinin birleşmesiyle meydana gelen nehir. **YS 12; DK 75**

Tunceli *öz. a.* Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3 527**

tunç *a. 1.* Koyu kırmızı renkte olan, bakır, çinko ve kalay alaşımı, bronz. *2. sf.* Bu alaşımdan yapılan **YS 71**

→ **tunç yürekli**

tunç yürekli *sf.* hiçbir şeyden korkusu olmayan, tehlikeyi korkusuzca karşılayan, koçak, cesaretli, cesur, gözü pek, babayiğit, cüretli, cüretkâr, çok güçlü

kimse. “Ölümlerle eğlenen tunç yürekli Türkleriz...”YS 53

Tunga Er Efsanesi öz. a. Saka hakanı Alp Er Tunga'nın İranlılarla yaptığı savaşları konu edinen anlatı. “*Analım Tunga Er efsânesini; Duyalım geçmişin erkek sesini.*” YS 39, 128

Tunus öz. a. Kuzey Afrika'da ülke. “*İtalya cihan harbinden önce millî birliğini aşağı yukarı elde etmişti ama hünüz Avusturyada, Fransada, Malta- da, Tunusta epey İtalyan başka milletlerin esareti altında bulunuyordu. Buna rağmen İtalya millî ülkünün üçüncü merhalesi olan fütuhata başlamıştı.*” M3 133²

Turan öz. a. Far. Turancıların dünyadaki bütün Türk birleştirerek kurmayı amaçladıkları ülkenin adı. YS 55; M3 39, 40², 41, 42, 59, 60⁷, 69, 71, 101, 134, 150, 236, 429, 435, 487

Turan Nedir? öz. a. Orhan Seyfi Orhon'un 2 Şubat 1968 tarihli son Havadis gazetesindeki “Turan Nedir” başlıklı yazısı. “*Orhan Seyfi Orhon'un 2 Şubat 1968 tarihli son Havadis gazetesindeki “Turan Nedir” başlıklı yazısı turancıların asla kabul edemeyecekleri yanlış düşünceler bakımından bu yazıma konu olacaktır.*”

Turancı sf. Turancılık yanlısı (kimse, görüş vb.), panturanist. M3 34², 39, 46², 47⁴, 48, 51⁵, 52, 54, 58, 62², 64³, 65², 68², 69², 70², 116, 247, 299, 429, 430⁴, 434, 435², 438, 439, 440, 508

Turancılık öz. a. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkmış olan, Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında bütün Türklerin tek vatanda ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan akım, Panturanizm. M3 33⁵, 34⁴, 36³, 37, 38, 39⁴, 40⁵, 41², 42³, 43⁸, 45³, 46², 47⁶, 49, 52, 54, 52, 57³, 58⁴, 59³, 60, 61³, 62, 64, 65, 66², 67², 68³, 69², 70, 97, 100, 101⁴, 105³, 148, 429², 435², 436, 437², 438², 439, 440

Turanlı öz. a. esk. Turan ülkesinde yaşamış olan halk veya bu halkın soyundan olan kimse. “*Aryalarla Turanlılar karşılaşmak.*” YS 33; M3 525

Turanlılık a. Turanlı olma durumu. “*Bataklık milleti Moskof sürülerine/ Gösterdi Macarlar Turanlılık şanını.*” YS 55

Turfan öz. a. Batısında Toksun İlçesi, kuzeybatısında Urumçi şehri, kuzeyinde Jimisar İlçesi ve Guçung İlçesi, doğusunda Piçan İlçesi, güneyinde Lopnur İlçesi ile sınırı olan şehir. “*Biz Turfanı yarattık uyku uyurken Batı...*” YS 53

Turgut Reis öz. a. Osmanlı İmparatorluğu donanmasında amirallik yapmış Türk denizci. “*Turgut Reis'in mezarı olan Trablus'u, kahraman Türk kadınlarına ve kızlarına mezar olan Rodos'u da unutmayacağız.*” M3 94

turist a. Fr. Dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla geziye çıkan kimse, gezgin, gezmen, seyyah. M3 121

turkuvaz a. Yeşile çalan mavi renkte değerli bir taş, turkuvaz mavisi, turkuvaz yeşili, firuze. M3 181

tutabilmek (-i) Tutma ihtimali veya imkânı bulunmak. M3 306

tutkun sf. Gönül vermiş, meftun, meclup. DK 160

tutma a. Tutmak işi. M3 187, 479²

tutmak (-i) 1. Ele geçirmek, yakalamak. YS 28, 107; DK 20, 28; 2. Varsaymak, farz etmek. M3 70; 3. Herhangi bir durumda bulundurmak. YS 110; DK 65², 66, 67, 73, 98; M3 21, 169, 214², 232, 330, 331, 381, 413, 493, 523; 4. Elde bulundurmak, ele almak. DK 6, 9, 10², 19, 52², 97, 118, 125, 175; M3 131, 307; 5. Desteklemek, birinden yana çıkmak. DK 129, 131, 173, 175, 181; M3 28; 6. Bir işe herhangi bir anlayışla girişmek. M3 32,

269, 318; **7.** Benimsemek, beğenmek. **M3** 97, 106, 108², 297, 473, 522, 531; **8.** (-i, -e) Bir yerde kalmasını sağlamak, tutkun olmak. “Ölümlerden sakınma, meyas olmaktan utan/ Bir kere düşün nedir seni dünyada tutan?” **YS** 72; **9.** (nsz) Bir cümlede fiilden önce ve fiilin kipinde veya sıfat-fiil durumunda kullanıldığında o fiilin anlattığı işin çok beklenmediği, umulmadığı veya çok uygun düşmediği halde yapıldığını anlatır. “Çağırırsan yâr nazlanır/ Çağırılmaz tutup kızar.” **YS** 99; **tuttuğunu koparmak** becerikli olmak, giriştiği her işte başarı sağlamak. **M3** 335

tutsak *a. ask.* **1.** Savaşta ele geçen düşman, esir. **DK** 147, 147; **M3** 26, 43, 73, 311, 472; **2.** *sf.* Gitmesine, serbestçe hareketine engel olunan. **M3** 54, 101, 236, 282; **3.** *mec.* Bir şeye veya bir kimseye çok bağlı, kendisini bir şeyin etkisinden kurtaramayan kimse. **YS** 123 **tutsak düşmek** Esir olmak, hükmü altına girmek **DK** 14, 54, 68; **M3** 206, 359 **tutsağı olmak** *mec.* bir kimsenin veya nesnenin müptelası olmak. **M3** 282 **tutsak alınmak** Esir alınmak. “alınan tutsaklar falan artık yeni bir tesalüp değil, daima görülen ufak çaptaki temsiller ve eritmelerdi.” **M3** 406 **tutsak etmek** Savaşta düşmanın eline geçmek. “Karamanoğlu İbrahim Beğ de fırsattan faydalanıp saldırmış ve Hamideli Sancak Beği Şarabdar İlyas'ı tutsak etmişti.” **DK** 133

tutsaklık *a.* Tutsak olma durumu, esirlik, esaret. **DK** 31; **M3** 57, 244

tutturmak (nsz) Bir işe başlayıp sürdürmek, bir şeyi yapmakta olmak. **M3** 548

tutuklama *a.* Tutuklamak işi, tevkif. **M3** 359

tutuklanabilmek (-i, -e) Tutuklanma imkânı veya olasılığı bulunmak. “Bir senatör 15 yaşındaki bir çocuk tutuklanamaz derse onun dünyadan haberi yok demektir.” **M3** 383, 523

tutuklanmak (nsz) Tutuklama işine konu

olmak. **M3** 46, 394, 395, 526

tutuklamak (-i) Kanun yoluyla hürriyeti kısıtlayarak bir yere kapatmak, tevkif etmek. **M3** 477

tutuklu *sf. huk.* Kanun yoluyla hürriyetlerinden alıkonulacak bir yere kapatılan (kimse), tutuk, mevkuf. **tutuklu kalmak** (veya **bulunmak**) *huk.* Kanun yoluyla hürriyetlerinden alıkonulacak bir yere kapatılmak, tutuklanmak, mevkuf olmak. “Bir senatör bayın gündem dışı konuşma yaparak 15 yaşındaki bir ortaokul öğrencisinin komünizm sanığı olarak birkaç gün tutuklu kalmasının aleyhinde bulunmuş” **M3** 208, 382

tutukluluk *a.* Tutuklu olma durumu, mevküflük, mevkufiyet. **M3** 383

tutulabilmek (nsz) Tutulma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 28

tutulmak (nsz) Tutma işi yapılmak veya tutma işine konu olmak. **DK** 71, 100; **M3** 28, 189², 222, 227, 548

tutulma *a.* Tutulmak işi. **DK** 28; **M3** 501

tutum *a.* Tutulan yol, tavır. **M3** 28, 118, 243, 244, 451

tutunabilmek (nsz, -e) Tutunma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 26, 310, 325, 326, 372, 506

tutunma *a.* Tutunmak işi. **M3** 397

tutunuş *a.* Tutunma işi. **M3** 325, 326

tutuşmak (nsz) **1.** Yanmaya başlamak, ateş almak. **YS** 121; **2. mec.** Güçlü bir aşk ile sevmek. “Pervane olan kendini gizler mi alevden/ Sen istedin, ondan bu gönül zorla tutuştun...” **YS** 121, 122; **M3** 88, 169

tuzak *a. mec.* Birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan düzen, komplo. **YS** 94; **DK** 76

tüccar *a. Ar.* Ticaret yapan, ticaretle

uğraşan kimse, tacir. **M3** 317, 362

tüfek *a. Far.* Savaş veya avda kullanılan, uzun namlulu ateşli silah. **M3** 31², 174

tükenmek (*nsz*) . **1.** Bitmek, sona ermek, kalmamak. **YS** 69, 115; **DK** 170; **M3** 217, 251; **2. mec.** Güçsüzleşmek, bitkinleşmek, yılgınlaşmak. **YS** 24, 65, 127

tüketmek (*-i*) Kullanarak, harcıyarak yok etmek, bitirmek, yoğaltmak. **M3** 240, 251, 500

tükürmek (*-i*) **1.** Tükürüğü ağız içinden dışarıya atmak. **YS** 40; **2.** Uzak durmak, yaklaşmamak, karışmamak. “*Riya ve Şarlatanlık karışık olan her şeye tüküreceğiz.*” **M3** 241 **tükürdüğünü yalamak** *tkz.* verdiği sözden benliğini küçülterek geri dönmek. **M3** 421

tül *a. Fr.* Çok ince gözenekli pamuk, ipek veya sentetik dokuma. **YS** 21; **DK** 45

tüm *a.* Bir şeyin bütünü, tamamı, hepsi. **M3** 358

→ **tümgeneral**

tümen *a. ask. esk.* On bin erden oluşan asker kuvveti. **YS** 42; **M3** 46, 2033, 323, 483

Tümenoğlu *bk. Tümenoğlu Balaban.* **DK** 125, 141, 142, 143, 146², 147, 153, 154, 157²

Tümenoğlu Balaban *öz. a. DK* 140

tümgeneral *a. ask.* Kara ve hava kuvvetlerinde, rütbesi tuğgeneralle korgeneral arasında bulunan general, ferik. **M3** 483

tümsek *a.* Küçük tepe, tüm, tumbek. **DK** 8

türbe *a. Ar.* Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı. **M3** 235, 293

türe *a.* Adalet. **YS** 25², 53; **M3** 212, 222

türemek (*nsz*) **1.** Oluşmak, ortaya çıkmak, meydana çıkmak. **M3** 243, 441, 495, 499, 507; **2.** Parçalanıp çoğalmak, üremek. **M3** 150, 483, 494

Türk *öz. a.* Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçe değişik lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse. **YS** 11, 12, 23, 31, 32, 33³, 37 41, 42, 48, 53⁵, 71, 77, 81²; **DK** 14², 24, 26, 27, 29, 30, 48, 56, 81², 82², 92, 117, 156, 165, 166²; **M3** 11⁹, 12³, 17⁴, 19, 21, 22³, 23, 26⁵, 27⁷, 29, 31, 33⁴, 34, 36³, 37¹⁰, 38, 39², 40¹², 41⁷, 42, 43², 45, 47³, 48², 51, 55, 57⁴, 58⁴, 60⁶, 61³, 62⁶, 63², 65, 66⁴, 68², 69, 74, 77⁵, 79⁴, 80⁴, 85, 87, 89⁴, 93², 94, 96⁵, 97⁶, 99², 100¹³, 101⁶, 102¹⁷, 103⁸, 104¹⁷, 105⁴, 107³, 108³, 109², 110, 115³, 119, 120⁵, 121⁵, 122, 123², 124³, 128, 129¹⁰, 130¹⁰, 131⁶, 132⁶, 133³, 135², 136², 137², 138³, 140²⁴, 141⁷, 142², 143¹⁴, 144¹², 145¹¹, 146¹², 147⁶, 148⁷, 149⁷, 150⁴, 155², 157², 158², 159³, 161⁵, 162², 163², 164⁵, 168², 169, 170, 171, 174², 175³, 176², 177², 178³, 179, 180³, 183, 184⁵, 185³, 187², 188², 189², 191³, 196³, 197⁶, 198², 199³, 200², 203², 207, 208⁶, 209², 210, 211, 213⁵, 214³, 215³, 216⁶, 217⁸, 218, 222, 223, 224², 226, 229³, 234, 235, 236, 237, 239², 243, 245², 246³, 247, 251³, 252, 253⁴, 254, 264⁴, 265, 270², 274, 275, 276, 277⁴, 280², 281², 282³, 283², 286⁷, 287, 289, 290, 291, 292², 293³, 297, 298, 302, 303⁴, 304⁶, 305, 306³, 307, 312², 315, 320, 321⁴, 323², 330², 331³, 339, 344, 346³, 347², 349, 353³, 355, 357², 364³, 365, 366, 367, 368⁴, 370, 373³, 379⁵, 381, 382, 383, 385, 386⁵, 387², 389⁶, 390², 394², 395, 397³, 398², 401, 403³, 404, 406², 407³, 408⁸, 409⁴, 410³, 411, 412, 413⁶, 414³, 416², 417², 419⁸, 420², 421³, 422, 423, 424³, 425⁶, 426³, 427², 429², 430³, 431⁸, 432⁶, 433², 434⁴, 435⁶, 436¹⁰, 437, 438⁵, 439⁵, 440, 441, 444⁵, 445², 452², 453², 454, 461⁵, 463, 466, 467³, 468⁷, 469, 470², 471⁵, 472⁷, 473⁸, 474, 478, 481, 482, 486, 487², 488², 489², 490, 491³, 492³, 494, 495³, 497⁴, 498², 501², 503, 508⁴, 509, 511³, 520⁵, 521⁸, 522¹⁰, 523, 524, 525⁴, 526⁶, 527⁵, 528, 529⁶, 530², 535⁴, 536³, 537,

538, 540², 541, 545², 549³, 550⁴, 551⁴, 552, 555

→ **Türk Ansiklopedisi, Türk birliği, Türk Cumhuriyeti, Türk Devleti, Türk dili, Türk dünyası, Türk Edebiyatı, Türk eli, Türk Milliyetçiler Derneği, Türk Ocakları, Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Tarihi Üzerine Toplamalar, Türk Tarihinde Meseleler, Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır**

Türk Ansiklopedisi öz. a. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından fasiküller şeklinde 1943'te yayınlanmaya başlanan ve 1985'te tamamlanan ansiklopedi. “İslâm ve Türk Ansiklopedileri yıllardır bitirilememişken kısa bir sürede bir ansiklopediyi tamamlamak yanlışları önceden göze almakla mümkün olur.” M3 62

Türk Birliği öz. a. Türkçe konuşan toplulukların bir arada olmasını, ortak hareket etmesini, ortak siyasi ve ekonomik kararlar almasını tanımlayan düşünsel ve siyasi bir kavram. “‘Milliyetçilikte bir Türk emperyalizmi hâlinde Turancılık yoktur’ demek, Turancılığı istememek, Türk birliğini şiir ve hayal olarak düşünmek demektir.” M3 41, 129, 436

Türk Cumhuriyeti öz. a. bk. **Türkiye Cumhuriyeti.** M3 239

Türk Devleti öz. a. bk. **Türk Cumhuriyeti.** M3 38, 80, 380, 382, 529

Türk dili öz. a. bk. **Türkçe.** M3 445

Türk dünyası öz. a. bk. **Türk eli.** M3 17

Türk Edebiyatı a. Türk dilinde yazılmış sözlü ve yazılı metinler. “*Türk Edebiyatı Tarihi*’nde mühim bir yeri olan “*Fırtına ve Kar*” gibi ‘*Peri Kızı* ile *Çoban Hikâyesi*’ gibi aruz ve heceyle yazdığı ölümsüz şiirlerle Türk Edebiyatının ölümsüzleri arasına giren Orhan Seyfi Orhon’un 2 Şubat 1968 tarihli son *Havadis* gazetesindeki “*Turan Nedir*”

başlıklı yazısı turancuların asla kabul edemeyecekleri yanlış düşünceler bakımından bu yazıma konu olacaktır.” M3 39

Türk eli a. Türklerin yaşadığı toprak. “*Türkçülük, Türkelinin her bakımdan Türkleşmesi taraftarıdır. Bu sınırlar içinde yabancı bir şey kalmıyacaktır.*” M3 270

Türk Milliyetçiler Derneği öz. a. 1950 yılında Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı, Genç Türk Derneği, Türk Kültür Çalışmaları Derneği ve Türk Kültür Derneği adlı kuruluşların birleşmesiyle oluşmuş dernek. “*Türkçüler birleşmek lüzumunu duyarak ayrı ayrı kurdukları dernekleri kaldırmışlar ve “Türk Milliyetçiler Derneği” adı altında tek teşkilat haline gelmişlerdir.*” M3 110, 113

Türk Ocakları öz. a. Türkiye’de millî devletin oluşumuna katkıda bulunmuş milliyetçi örgüt. “... *merhum Türk Ocakları’nın son zamanlarında olduğu gibi faaliyeti yalnız Cumhuriyet bayramlarında verilen balolara inhisar etmesin.*” M3 109, 181

Türk Silahlı Kuvvetleri öz. a. Türkiye Cumhuriyeti’ni İçten ve dıştan gelecek olan tehditlere karşı korumak olan, dünyadaki güçlü ordulardan bir tanesi. “*Türk silâhlı kuvvetleri arasında komünizm propagandası yaptığı için mahkûm olan bir Moskof uşağının affi için imza atacaksın.*” M3 427

Türk Tarih Kurumu öz. a. Türk tarihinin ilk kaynaklardan araştırılması amacı ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifi sonucu 12 Nisan 1931’de kurulmuş bir araştırma kurumu. “*Burada bahsedilen Aydınlık grubu, Cumhuriyetin ilk yıllarında komünist Sadrettin Celal vesaire tarafından çıkarılan ve aralarında Türk Tarih Kurumu’nun şimdiki başkanı Şevket Aziz Kansu’nun da bulunduğu komünist “Aydınlık” dergisinin çevresinde*

toplananlardır.” **M3** 341

Türk Tarihi Üzerine Toplamalar öz. a. Hüseyin Nihal Atsız'ın 1935'te yayınladığı eseri. “1935'te yayınladığım ‘Türk Tarihi Üzerine Toplamalar’ adlı eserimin önsözünde bu fikri savunduğum gibi, 1941 Ağustosunda çıkan ‘Çınaraltı’ dergisinin ilk sayısındaki ‘Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır’ başlıklı yazıda da aynı fikri daha sistemli ve düzgün bir şekilde kaleme almışım.” **M3** 63

Türk Tarihinde Meseleler öz. a. Hüseyin Nihal Atsız'ın 1966'da yayınladığı eseri. “Bu son yazı Afşın Yayınları'nın 8'incisi olarak 1966'da çıkan ‘Türk Tarihinde Meseleler’ adlı kitabımda da vardır.” **M3** 63

Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır öz. a. Hüseyin Nihal Atsız'ın 1941 Ağustosunda çıkan Çınaraltı dergisindeki yazısı. “1935'te yayınladığım ‘Türk Tarihi Üzerine Toplamalar’ adlı eserimin önsözünde bu fikri savunduğum gibi, 1941 Ağustosunda çıkan ‘Çınaraltı’ dergisinin ilk sayısındaki ‘Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır’ başlıklı yazıda da aynı fikri daha sistemli ve düzgün bir şekilde kaleme almışım.” **M3** 63

Türkçe öz. a. Genel Türk dili. **DK** 77; **M3** 26, 34, 60, 99, 101, 102⁴, 107⁴, 140², 141², 144, 149², 169, 186, 212, 213, 214², 215², 216, 226², 267, 274, 275, 276⁴, 277², 278, 281, 283², 298, 304, 321, 387, 403, 407, 425, 443², 445, 448, 449, 452, 454, 455, 461², 469, 470, 472, 490, 517, 522, 525², 528³, 531, 537, 549

Türkçecilik öz. a. Türk dilini yabancı kurallardan ve kelimelerden arındırma akımı. **M3** 443, 448

Türkçeleştirmek (-i) Türkçeleşmesini sağlamak. **M3** 276

Türkçü sf. Türkçülük akımını benimseyen, Pantürkist. **YS** 81², 123; **M3** 13⁶, 15³, 16², 18, 19, 21³, 22⁷, 23², 26, 27²,

28⁸, 39, 42, 54, 57, 60², 61⁶, 62, 65, 71, 74, 91², 95², 96², 98, 99, 101, 105³, 110⁵, 111⁴, 112⁸, 113⁷, 114², 115, 116, 118, 120⁴, 121², 122, 123⁴, 214, 237, 272, 299, 335, 336, 340, 341, 344², 347³, 348², 355, 370, 371, 388, 389, 410, 413, 418, 435, 438, 443, 455, 490, 494, 496, 497, 498³, 500, 502, 507, 508, 514, 523, 536, 538

Türkçülük öz. a. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkan, Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında bütün Türk tek vatanda ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan akım, Pantürkizm. **YS** 81; **M3** 11⁵, 12⁵, 13³, 15⁷, 16⁸, 17⁵, 18³, 22⁴, 24², 26, 27⁴, 28⁵, 41², 57⁴, 58, 59⁴, 60, 61⁵, 64, 65³, 66, 67², 80, 89, 95³, 96, 97, 100, 102³, 105⁴, 106³, 107⁵, 108⁵, 109², 110³, 111⁶, 113, 114, 115, 121², 122, 142, 189, 237, 305, 310, 312, 347, 355, 393, 401, 404, 416, 442, 444², 448², 453, 455³, 481, 485⁵, 486⁵, 487³, 488³, 492², 493⁶, 503, 519, 550

Türkeli öz. a. bk. **Türkistan**. **M3** 107, 230, 278, 306, 432

Türkes Partisi öz. a. bk. **Milliyetçi Hareket Partisi**. **M3** 52, 55, 94

Türkistan öz. a. Türk yurdu. “Azerbaycan'ı, Kırim'ı, Türkistan'ı, Kafkasya'yı, Altaylar'ı, Urallar'ı, Ediller'i de unutmayacağız...” **DK** 15; **M3** 42, 102⁴, 103, 115, 130, 150, 164², 303, 330, 366, 410², 414², 419, 420, 430, 432³, 436, 469, 550

Türkistanlı öz. a. Türkistan'dan olan kimse. “Millî tarihi 1071 Malazgirt zaferiyle başlayan bu milletin en büyük düşmanları, insan topluluğu olarak Şüliklerle Türkistanlılar; fikir olarak da Turancılıktır.” **M3** 429², 430², 432, 439²

Türkiye öz. a. bk. **Türkiye Cumhuriyeti**. **M3** 17, 18², 19, 26², 28², 31, 33⁶, 35², 37, 41, 42³, 48, 51², 52, 53⁶, 57, 58⁵, 59, 60, 61², 62², 63, 66, 74⁴, 85, 87, 92², 97, 100³, 101, 102, 103⁵, 104, 107², 110³, 118², 119, 121², 124, 129⁴, 130³, 131, 132, 133, 143, 144, 145, 156, 159, 174, 177, 179³, 184,

187, 212, 214, 215, 216, 221, 223², 229, 231, 234, 236, 239⁵, 241, 245², 251, 252, 257³, 259, 267, 271, 273, 274³, 276, 278, 286, 289, 291, 292, 297², 298, 305, 306, 310, 311², 312, 316², 317², 318, 320, 331, 333, 334, 336³, 337, 339, 340, 346², 347, 348, 352, 353, 355, 357², 358, 359, 361², 363, 364⁴, 365, 368², 369², 370³, 372², 373, 379, 382, 383, 385, 386, 387, 389, 390², 393, 394³, 395², 396², 397, 399, 405, 406, 407, 410, 413², 414³, 416, 417, 420, 421, 424, 426, 432, 434, 435, 436, 437, 438³, 440, 451, 455, 461, 462, 475³, 477⁴, 478², 483², 484, 486², 487, 488, 494, 519⁴, 520², 521, 524, 525, 527³, 528, 529, 530, 531, 535², 536, 538, 539, 540², 541, 542², 548³, 549³, 550, 551⁴, 553⁴, 556⁵

→ *Türkiye Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Komünist Partisi*

Türkiye Ansiklopedisi öz. a. 1923-1973'te "Türkiye Ansiklopedisi" adıyla fasiküller hâlinde çıkan bir ansiklopedi. **M3** 58, 64

Türkiye Cumhuriyeti öz. a. Asya ve Avrupa kıtalarının her ikisinde de toprağı bulunan bir parlamenter cumhuriyet ülkesi. **M3** 142, 331, 381, 512

Türkiye İmam Hatip Okulları Mezunları Cemiyeti öz. a. Konya ve ilçelerinde faaliyet gösteren cemiyet. **M3** 485

Türkiye Komünist Partisi öz. a. 1920'de Türkiye'de yasal olarak faaliyet göstermeye başlamış ilk komünist siyasi parti. "Yeşil Ordu teşkilâtı lâğvedilmiştir. Bunun yerine Türkiye Komünist Partisi kurulmuştur." **M3** 341³, 516

Türkiye Tarihi öz. a. Yılmaz Öztuna'nın 12 ciltlik eseri. **M3** 63

Türkiyeli öz. a. Türkiye halkından olan kimse. "Türkiyeli Kürtlerden bazılarının Barzani'nin yanına gitmesi herhalde şöylece geçirilecek bir olay değildir." **M3** 323, 396, 398

Türkleşme a. Türkleşmek durumu. **M3** 107

Türkleşmek (nsz) Türk olmak, Türk dilini ve Türklüğü benimsemek. **M3** 27, 97, 99, 149

Türkleştirme a. Türkleştirmek işi. **M3** 213²

Türkleştirmek (-i) Türk dilini ve Türklüğü benimsetmek, Türkleşmesini sağlamak. **M3** 505, 549

Türklük öz. a. Türk olma durumu. **YS** 31, 38; **DK** 55; **M3** 11, 13, 17, 18, 21, 22², 28, 29, 52, 60, 78, 92, 101, 102³, 104², 105², 119⁴, 120, 132, 140, 141², 142³, 143², 144², 148, 218², 226, 245, 280, 297, 298, 302, 304, 310, 321, 371, 379, 380, 381², 387, 389², 393, 404, 406, 408, 413, 414, 416, 424², 435, 437, 441, 444, 448², 462, 463⁴, 473, 486, 487⁴, 503, 521, 535, 552

Türkmen öz. a. 1. Türkmenistan Cumhuriyeti'nde ve Irak'ta yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse. **DK** 50², 51³, 52⁴, 53⁵, 54³, 55, 58, 69², 70³, 73², 74⁸, 75⁶, 76; **M3** 36, 121, 164, 286, 389, 396, 431, 432²; 2. Yörük. **DK** 11, 16, 23², 33, 40³, 84, 98², 109, 111², 116³, 131, 136, 151, 152, 153², 155², 158, 169, 172⁴, 173², 175³, 176, 177, 178³

→ *Türkmen ayranı*

Türkmen ayranı öz. a. Konuklar için özellikle deve sütünden yapılan ayran. **DK** 124

Türkmençe öz. a. Türkmen Türkçesi. **DK** 116

Türkmenlik öz. a. Türkmen olma durumu. "Türkmenliğine Türkmen ama bizim obadan değil." **DK** 111

Türkoloji öz. a. Fr. Türklük bilimi. **M3** 432

Türkolog öz. a. Fr. Türklük bilimi

uzmanı. **M3** 213

türkü *a. T. + Ar. ed.* Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume. **YS** 9, 33, 35, 36, 40, 53²; **DK** 122; **M3** 93, 219, 322, 398 **türkü olmak** Türküleşmek; türkü durumuna gelmek. “*Hasret türkü olsa, ben onu çalsam Kırılıp giderdi nice sazlarım...*” **YS** 69 **türkü söylemek** Ezgisiyle bir türküyü seslendirmek. **DK** 121

Türkümsü *sf.* Türk’ü andıran, Türk’e benzeyen, Türk gibi. “*Asıl büyük tehlike Türkümsü olan yabancılardır.*” **M3** 141³, 142³, 143², 157

türlü *sf.* Çok çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, muhtelif. **YS** 64; **DK** 84, 41, 43, 53², 77², 137, 143, 145, 164; **M3** 27, 36², 37, 46, 80, 97, 108, 110, 135, 139, 145², 159, 223, 235, 236, 268, 283, 297, 299, 316, 406, 407, 409, 417³, 426, 440, 455, 481, 491, 494, 499², 500², 515, 521, 522², 524, 530, 545, 552

→ **türlü türlü**

türlü türlü *sf.* Çeşit çeşit. **YS** 52; **DK** 77; **M3** 145, 520, 545

tütsü *a.* Dinsel törenlerde çevrenin güzel kokmasını sağlamak, büyü veya ilaç yapmak amacıyla yakılan kokulu madde. **DK** 25²

tüttürmek *(-i)* Sigara, pipo içmek. **M3** 311

tütün *a. 1. bit. b.* Patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan, otsu bir bitki. (*Nicotiana tabacum*). *2. bit. b.* Bu bitkinin kurutulup kıyılarak sigara biçiminde veya pipoyla içilen yaprağı. **M3** 260³, 499²

tüy *a.* İnsan ve hayvan derisi üzerinde bulunan ince, kısa, yumuşak ve sık uzantılar. **DK** 181 **tüyleri ürpermek** Kötü bir olay, soğuk gıcıklanma vb. sebeplerle korku veya tiksinti duymak. **DK** 118; **M3** 178, 323

tvist *a. İng.* Özellikle gençler arasında 1961 yılında yaygınlık kazanan çok hızlı ritmi olan bir dans. **M3** 312

u, U

u/ ü bağ. *Far. Ve. "Toprakta gizli kaldı bizim âh ü zârımız."* **YS** 131²

ucube *sf. Ar. Çok acayip, şaşılacak kadar çirkin olan.* **M3** 235, 433, 435

ucuz *sf. 1. Fiyatı yüksek olmayan, pahası az, düşük fiyatlı, pahalı karşıtı.* **M3** 277; **2. mec. Bayağı.** **M3** 18

uç *a. 1. Bir şeyin baş veya son noktası.* **YS** 93; **DK** 7, 35, 44, 54, 134, 138, 174; **M3** 403, 454, 500; **2. Bir şeyin başı, tepesi.** **DK** 25; **M3** 122

→ **uç beyi**

uçak *a. Kanatlarının altındaki havanın yaptığı basınç yardımıyla yükselip ilerleye- bilen motorlu hava taşıtı, tayyare.* **M3** 31, 37, 87, 100, 203, 270, 290, 307

uç beyi (*doğ.*) **uç beği** *a. tar. Uçların sivil ve askerî yönetiminden sorumlu olan görevli.* **M3** 509

→ **uçaksavar**

uçaksavar *a. ask. Hava hedeflerine karşı kullanılan silahlara verilen genel ad.* **M3** 31

Uçkara Bahşı *öz. a. DK* 156², 157²

uçmak (I) (*nsz*) **1.** Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak. **YS** 41; **DK** 99; **M3** 453; **2. mec. Çok sevinmek.** **YS** 48; **3. mec. Yok olmak, ortadan kaybolmak.** **YS** 29, 104, 107; **4. mec. Gerçek hayattan uzaklaşıp düşlere dalmak.** **DK** 138

uçmak (II) *a. Soğd. din b. esk. Cennet.* **YS** 51²

uçurum *a. 1. Deniz, göl, ırmak vb. su kıyılarında veya karada dik yer, yar.* **DK**

145; **2. mec. Felaketli sonuç.** **M3** 51, 53³, 485, 493

uçuş *a. Uçma işi.* **DK** 138

uçuşmak (*nsz*) Hep birlikte uçmak. **DK** 43

ufacık *sf. Çok ufak, küçücük.* **M3** 227

ufak *sf. 1. Boyutları normalden küçük.* **DK** 74², 134, 206; **M3** 47, 59, 123, 141, 142², 164, 190, 232, 258, 306, 406, 468, 544; **2. Yaşça daha küçük olan.** **DK** 206

→ **ufak tefek**

ufak tefek *sf. Çok yer kaplamayan, küçük.* **M3** 406

ufalmak (*nsz*) *mec. Küçülmek, değersiz duruma gelmek.* **YS** 35

ufuk *a. Ar. 1. Düz arazide veya açık denizde gökle yerin birleşir gibi görüldüğü yer, çevren.* **YS** 12, 35, 48, 85, 86; **DK** 9, 59, 101, 158, 170; **M3** 205, 211, 232, 457²; **2. mec. Anlayış, kavrayış, görüş, düşünce gücü, ihata.** **YS** 41, 77

uğramak (*-e*) **1.** Yaklaşmak. **YS** 16; **DK** 118; **M3** 444; **2.** Kötü duruma konu olmak. **YS** 41, 75; **DK** 64, 124², 167, 168; **M3** 65, 80, 137², 184, 186, 211, 221, 316, 412, 418, 436, 455, 520; **3.** Yola devam etmek üzere, bir yerde kısa bir süre kalmak. **DK** 32

uğraş *a. Bir insanın yaptığı iş veya meslek, iş gücü, meşguliyet.* **DK** 53; **M3** 387

uğraşılmak (*-le*) Uğraşma işi yapılmak. **M3** 369

uğraşma *a. Uğraşmak işi.* **DK** 153, **M3** 167, 524, 549, 555

uğraşmak (-e) **1.** Bir işi başarmaya çalışmak, iş edinmek. **DK** 27; **2.** (-le) Bir iş üzerinde sürekli çalışmak. **DK** 37², 49, 59, 74, 79, 90, 110, 127, 128, 143, 177; **M3** 15, 24, 37, 52, 62, 79², 84, 88, 113, 169, 241, 249, 250, 271, 288, 298, 344, 367, 445, 455, 473, 482, 489, 507, 535, 555

uğratmak (-i, -e) Uğrama işini yaptırmak, uğramasına sebep olmak. **M3** 483

uğru *a. esk.* Hırsız. **DK** 19, 27, 26, 29, 33

uğuldamak (*nsz*) Sürekli gürültülü, boğuk ve anlaşılmaz ses çıkmak. **DK** 18

uğur (I) *a.* Bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı. **M3** 243 **uğur ola!** (veya **uğurlar olsun!**) Yolun açık olsun! anlamında söylenen bir iyi dilek sözü. **DK** 99

uğur (II) *a.* Hedef, amaç, erek, gaye, yol. **YS** 10, 25, 40, 74, 122²; **DK** 22, 30; **M3** 11, 43, 70, 85, 93, 101, 114², 115³, 118, 126², 127, 131, 141, 153, 168, 171, 183, 236, 239, 245, 249, 252, 280, 346, 358, 375, 416, 451, 500, 545, 546

uğurlamak (-i) Gideni esenlik ve sevgi dilekleriyle geçirmek, yolcu etmek, teşyi etmek. **DK** 71

uğurlu *sf.* Uğuru olan, iyilik getirdiğine inanılan, kutlu, tekin, kademli, meymenetli, mübarek. **DK** 70; **M3** 417, 434 **uğurlu kademli olsun** Mutlu bir olay dolayısıyla söylenen bir iyi dilek sözü. **M3** 527

uğursuz *sf.* Kendinde uğursuzluk bulunan, yomsuz, kadersiz, meymenetsiz, menhus, musibet, meşum, şom. **DK** 27; **M3** 475

ukalalık *a.* Ukala olma durumu. **M3** 13

ukba *a. Ar. din b.* Ahiret. “Hasret çekerek uğruna ölmek de kolaydı, / Görmek seni

ukbâdan eğer mümkün olaydı.” **YS** 122, 131

Ukrayna *öz. a.* Doğu Avrupa’da ülke. “Onlar, Ukrayna’nın güneyine saldıran yıkıcı lodosa ‘Türk dalgası’ dediler.” **M3** 304

Ulah *öz. a. esk.* Romanya’nın yerli halkına ve bu halkın soyundan olan kimselere Osmanlı Türklerinin verdiği ad. **YS** 12; **DK** 96, 202, 210, 215

ulak *a.* Haberci. **DK** 17, 133

ulan *ünl. kaba* Ey. **DK** 26, 77, 80

ulaşabilmek (-e) Ulaşma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 115; **M3** 367

ulaşmak (-e) **1.** Varmak, gelmek. **YS** 93; **2.** Elde etmek, erişmek. **DK** 40, 46, 78; **M3** 126, 179, 280, 368, 499

ulaştırabilmek (-i, -e) Ulaştırma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 111

ulaştırmak (-i, -e) Ulaşmasını sağlamak. **DK** 55, 78; **M3** 61, 180

Ulster *öz. a.* Birleşik Krallık’a bağlı Kuzey İrlanda bölgesini tanımlamak için kullanılan İrlanda’nın oluşan dört ilinden biri. “İrlanda ‘Kuzey İrlanda’ denen ve sırf Protestan oldukları bahanesiyle İngilizler tarafından bırakılmak istenmeyen Ulster’i açıkça istiyor.” **M3** 247

ultra *sf.* İng. Aşırı, aşkın. “...Türk devletini parçalamak isteyen ultra sapık hainlersiniz.” **M3** 389

ulu *sf.* **1.** Çok yüksek, çok büyük olan (şey). **YS** 10, 14, 33; **DK** 148; **M3** 501; **2.** *sf.* Erdemleri bakımından çok büyük, yüce. **YS** 47

ulu orta (*doğ.*) **uluorta** *zf.* Açıktan açığa. **M3** 422, 485, 554

ululamak (-i) Ulu tutmak, ulu saymak.

M3 452

ululanmak (*nsz*) Ululamak işi yapılmak. **M3** 227

ululuk *a.* Büyüklük, büyük olma durumu, yücelik, izzet. **M3** 88, 115

ulumak (*nsz*) Köpek, kurt, çakal vb. hayvanlar uzun, iniltili, ağlar gibi bir ses çıkarmak. **M3** 470

ulus *a.* Millet. **YS** 40²; **M3** 53, 215, 240, 406, 446

→ **Ulus gazetesi, uluslararası**

Ulus gazetesi *öz. a.* 10 Ocak 1920 tarihinden beri Türkiye'de yayımlanan haftalık gazete. “*Ulus gazetesinin 18 Haziran 1966 tarihli sayısında ‘İrkçi ve Turancı Dergiler Okullara niçin Gönderiliyor? Bakana Tekrar Sokuyor ve Cevap İstiyoruz’ başlığı altında gayet cahilâne bir yazı yayınlandı.*” **M3** 51

uluslararası (*doğ.*) **uluslar arası** *sf.* Çeşitli milletlerin arasında yapılan, milletlerin arasında çok yönlü ilişkilerle ilgili olan, milletlerarası, beynelmilel, enternasyonal. **M3** 211, 326, 413, 538, 546

umde *a. Ar. esk.* İlke. **M3** 89, 437

ummak (*nsz*) Sanmak, tahmin etmek. **YS** 69; **DK** 58, 129, 181; **M3** 62, 125, 293, 418 **umduğunu bulamamak** Çok istenilen veya umulan bir şeyin gerçekleşmemesinden üzüntü duymak, hayal kırıklığına uğramak. “*Mutlakiyet ve Cumhuriyetten umduğumuzu bulamadık.*” **M3** 383

umulmak (*nsz*) Umma durumu yaratılmak veya umma durumuna konu olmak. **DK** 20, 26, 132, 150, **M3** 45

umum *sf. Ar.* Bütün, tüm, kamu. **M3** 456, 459

umumi (*doğ.*) **umumî** *sf. Ar.* Genel. **M3**

26, 109, 129², 139, 171, 181, 198, 256, 257, 270, 277, 352, 395, 457³

umumileşmek (*nsz*) Genel duruma gelmek, genel bir durum almak, genelleşmek, taammüm etmek. “*Bugün ise Arap dünyasında Türk düşmanlığı umumileşmiştir.*” **M3** 473

umumiye *sf. Ar.* Herkesle alâkalı, herkese dâir. “*...şems-i şevket-i islâmiyye Osmâniyyenîn mevkibinde bir kevgib-i münevver gibi câzibesini ittiba ile muvazene ve âheng-i umumiyyeyi muhafaza ediniz...*” **M3** 457

umur *a. Ar.* Aldırış etme, önem verme. **umurunda değil** "Beni hiç ilgilendirmiyor" anlamında söylenen bir söz. **M3** 376

umursamak (*-i*) Aldırış etmek, önem vermek. **YS** 40; **DK** 126; **M3** 201, 336

umursayış *a.* Umursama durumu. **M3** 305

umursamazlık *a.* Umursamama, aldırış etmeme durumu. **DK** 105

umut *a.* Ummaktan doğan duygu, ümit. **YS** 3; **DK** 128; **M3** 60 **umudunu kesmek** artık olacağını beklememek. **DK** 168

umutlanmak (*nsz*) Bir şeyin olmasını inançla beklemek, ümitlenmek. **DK** 166

umutsuz *sf.* Umudu olmayan, hiç umudu çalmayan, ümitsiz, nevmi. **DK** 128

umutsuzluk *a.* Umutsuz olma durumu, ümitsizlik, meyusiyet. **DK** 144

un *a.* Öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri. **DK** 17², 53; **M3** 306

→ **un tatlısı**

un tatlısı *a.* Türk tatlısı. **DK** 125

unsur *a. Ar.* Öge. **M3** 12, 65, 97, 100,

104³, 144, 198, 207, 221, 226, 258, 260, 310, 337, 346, 393, 394, 404, 406², 413, 418, 419, 421², 446, 474, 487, 537, 556

unutabilmek (-i) Unutma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 44, 46, 47, 61, 90, 122

unutmak (-i) Aklında kalmamak, hatırlamamak. **YS** 17, 46, 65⁶, 72, 107, 110, 111; **DK** 12, 28, 31, 44, 47, 50, 90, 100, 102, 106, 115, 120, 133, 143, 167, 171; **M3** 13, 66³, 91, 93², 94⁶, 101, 102, 140, 144, 167⁴, 168, 195, 196, 205, 209, 218, 226², 235, 240, 264³, 288, 312, 322, 395, 421, 430, 432, 473, 497, 499, 515, 522, 526, 536, 551

unutturmak (-i, -e) Unutmasına yol açmak veya unutmasını sağlamak. **DK** 36, 50, 175, **M3** 29, 66, 503

unutulmak (nsz) Unutma işine konu olmak. **YS** 65, 100, 143, **DK** 47²; **M3** 28, 66, 100, 106, 113, 115, 155, 171, 231, 263, 305, 380

unvan (doğ.) **ünvan** a. Ar. San. **M3** 53, 191², 209, 275, 276, 289, 425, 443

upuzun sf. Çok uzun. **DK** 117

Ural – Altay öz. a. 19. yüzyılda ve bazı ülkelerde 20.yy ortalarına kadar yaygın biçimde kabul edilen, Ural ve Altay dillerini bir arada toplayan hipotez. “Eskiden Türkler, sarı ırkın Ural – Altay zümresinden sayılır ve bu zümreye, Türkler, Moğollar, Tonguzlar, Finler ve Macarlar sokulurdu.” **M3** 101, 147

Ural-Altaycılık a. Ural – Altay Teorisi’ni benimseme durumu. “Turan kelimesi ilim dilinde bazan Ural-Altay manasında da kullanıldığı için Turancılığın Ural-Altaycılık olduğu zannı da bazan hasıl olmuştur.” **M3** 101

Urfa öz. a. Şanlı Urfa. “Urfa’daki mezarının bir baş belası haline gelmemesi için, söylentilere göre, General Mucip Ataklı tarafından ortadan

kaldırılmasından sonra, bu kaldırmaya inanmayarak Kürt Said’in oradan uçtuğuna inanacak kadar şuursuz olanlara ne denebilir?” **M3** 453

uruk a. esk. Soy, sülale. **M3** 11, 12, 465

uruktaş a. Aynı ırktan olanlardan her biri. “İstiklâlini kazanmış olan her milletin ilk işi yabancı hâkimiyet altında kalmış olan uruktaşlarını kurtarma yollarını aramaktır.” **M3** 85, 86², 88

us a. Akıl. **DK** 148

usanmak (-den) Tekrarlanması, uzun sürmesi dolayısıyla bir şeyden hoşlanmaz veya sıkılır duruma gelmek, bıkmak, bezmek. **YS** 85; **M3** 182, 326, 526

uslu zf. Uysal bir biçimde. **YS** 102

→ **uslu uslu**

uslu uslu zf. Uysal bir biçimde. “40 tufan gününde birbirini yemeden uslu uslu oturması da gerçektir.” **M3** 494

usta a. Far. **1.** Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse. **DK** 21; **2.** sf. Eli uz, işinin eri, becerikli, mahir. **DK** 40², 136, 173; **M3** 178², 208, 209, 523 **usta olmak** Usta duruma gelmek. **DK** 75; **M3** 163, 209, 329

ustaca sf. Ustaya yakışan. **DK** 20

ustalık a. Usta olma durumu. **M3** 247

ustalıkla zf. Ustaca. **DK** 37, 49, 181

usul a. Ar. Bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol, tutulan yol, yöntem, tarz. **DK** 24; **M3** 54, 174, 189², 268, 269, 396, 398, 489, 505, 509, 531, 555

usulca zf. Yavaşça **DK** 25

uşak a. **1.** Erkek hizmetçi. **YS** 31; **2.** Tayfa. **DK** 87², 88², 92; **M3** 27, 34, 222, 311, 349, 371, 420, 427, 551

uşaklık *a. mec.* Birinin, kendi öz saygısı pahasına başkasına yaptığı hizmet. **M3** 317 **uşaklık etmek** *mec.* Kendi çıkarı için yasal veya ahlaki olmasa bile başkasının her dediğini yapmak zorunda olmak. **M3** 321

utanç *a.* Utanma, hicap. **utanç duymak** Utanmak. **M3** 358 **utanç vermek** Utandırmak, utanmasına yol açmak. **M3** 282

utandırmak *(-i)* Utanmasına yol açmak, utanacak bir duruma düşürmek, mahcup etmek. **M3** 359

utanılmak *(nsz)* Utanma işi yapılmak. “Kemalist bunları yapan millî kahramana hakaret etmekle ne kader utanılacak bir harekette bulunduğunun, umarız ki, bu izahattan sonra farkına varır.” **M3** 293

utanma *a.* Utanmak durumu, arlanma, teeddüp. **utanma damarları çatlamak** Utanç duyulacak şeyleri sıkılmadan yapmak, utanmamak. “Seks özgürlüğü başladı mı, utanma damarları çatlar.” **M3** 534

utanmak *(nsz)* Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak. **YS** 72; **DK** 181; **M3** 69, 187, 301, 362, 367, 522, 526

utanmazlık *a.* Utanmaz olma durumu, yüzsüzlük, arsızlık. **M3** 322

uyandırmak *(-i)* Bir duyguya, bir düşünceye yol açmak. **DK** 30, 131, 132; **M3** 19, 159, 321, 358; **2. mec.** Aklını başına toplamasını sağlamak, gözünü açmak. **M3** 69

uyanık *mec.* Yapacağı işi bilen, dikkatli ve tetikte olan, müteyakkız. **DK** 84; **M3** 110, 320, 556 **uyanık bulunmak (veya olmak)** *mec.* Yapacağı işi bilmek, dikkatli ve tetikte olmak, müteyakkız olmak. “Türkçülük fikir halinden teşkilat haline girerken, teşkilatı idare edenler sıkı durmaya ve uyanık bulunmaya

mecburdur.” **M3** 111, 382, 222, 225², 226³, 227², 228, 323, 548

uyanıklık *a.* Uyanık olma durumu, anıklık, saklık, teyakkuz. **DK** 84; **M3** 19, 221, 225

uyanmak *(nsz)* **1.** Uyku durumundan çıkmak. **DK** 12, 62, 73, 84², 115, 130, 180²; **2. mec.** Gerçekleri anlar, kavrar duruma gelmek. **M3** 215, 230, 310, 404, 455, 457, 462, 529

uyarıcı *sf.* Uyarma özelliği olan, uyaran, münebbih. **M3** 339

uyarılmak *(nsz)* Uyarma işine konu olmak. **DK** 108

uyarma *a.* Uyarmak işi, ihtar, tembih. **M3** 368, 555, 556

uyarmak *(-i)* Bir kimseye bir davranışta bulunmasını veya bulunmamasını söylemek, ikaz etmek. **M3** 263, 351, 368, 446, 511, 525, 555²

uydu *sf. mec.* İşlerini ve davranışlarını daha güçlü birinin isteğine uyduran (devlet, kurum, kimse). **M3** 328, 329, 330

uydurabilmek *(-i, -e)* Uydurma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 418

uydurma *sf.* Gerçek dışı, uydurulmuş olan, yalan, sahte, asılsız, düzme. **M3** 28, 68, 127, 154, 212, 218, 274, 275, 276, 285, 347, 373, 415², 434², 485, 491, 502, 514, 526

uydurmak *(-i)* Hayal gücünden yararlanarak gerçek dışı bir şey söylemek, yakıştırmak. **M3** 93, 213, 216, 264, 322, 461, 506, 509

uydurulmak *(nsz)* Uydurma işi yapılmak. **M3** 216, 311, 522²

uygar *sf.* Fikir, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş olan, medeni. **M3** 282

uygulama *a.* Uygulamak işi, tatbikat, tatbik, pratik. **M3** 43, 311, 282

uygulamak *(-i)* Kuramsal bir bilgiyi, ilkeyi, düşünceyi herhangi bir alanda hayata geçirmek, tatbik etmek. **M3** 162, 355, 503

uygulanmak *(nsz)* Uygulama işine konu olmak. **M3** 336, 348, 352, 539

uygulanabilmek *(nsz)* Uygulanma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 334

uygulanma *a.* Uygulanmak işi. **M3** 269, 478

uygun *sf.* Yakışır, yaraşır, mutabık, mütenasip. **DK** 25; **M3** 52, 198, 276, 410
uygun olmak bağdaşmak. **DK** 68; **M3** 106, 276, 512

uygunluk *a.* Uygun olma durumu, yakışık, mutabakat, mukarenet. **M3** 173, 415

uygunsuz *sf.* Uymayan, yakışık almayan, yaraşmayan, münasebetsiz, namünasip. **M3** 421

uygunsuzluk *a.* Yakışmayan davranış, uymazlık, yakışsızlık. **M3** 164

Uygur *öz. a. tar.* Orta Asya'da büyük bir devlet ve uygarlık kurmuş, yazılı anıtlarla sanat eserleri bırakmış olan bir Türk kolu ve bu koldan olan kimse. **YS** 42; **DK** 156², 164, 165²; **M3** 121, 468, 471, 503

uyku *a.* **1.** Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu. **DK** 48, 84², 88, 127, 130, 131; **M3** 337, 529, 554; **2. mec.** Gerçeği görememe, aymazlık. **M3** 69, 337, 529 uyku kestirmek Kısa bir süre uyumak. **DK** 84 **uyku uyumak** *hlk.* Uyumak. “*Biz Turfanı yarattık uyku uyurken Batı/ Nuh doğmadan kişnedi ordularımızın atı.*” **YS** 53 **uykusu gelmek** Uyuma isteği duymak. **DK** 102², 130 **uykusu kaçmak** Uyumak amacıyla yatmışken herhangi bir sebeple

uyuyamamak. **DK** 127 **uykuya dalmak** uyumaya başlamak. **DK** 113, 121, 131 **uykuya yatmak** Umduğu gerçekleşmemek, sonuç vermemek. “*Yatın ümitlerim, uykuya yatın/ Bitin hasretlerim, tükenip bitin!*” **YS** 69

uykusuz *sf.* Uyumamış veya uykusunu alamamış. **DK** 8², 35²

uykusuzluk *a.* Uyku uyuyamama veya uyumamış olma durumu. **DK** 8, 102

uyma *a.* Uymak işi, intibak, riayet, tebaiyet, tevafuk. **DK** 79; **M3** 22

uymak *(-e)* **1.** Bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak, riayet etmek. **DK** 14, 105; **M3** 176, 149, 216, 410, 422², 424, 437, 457, 489, 508, 519, 521; **2.** Uygun düşmek, münasip olmak. **M3** 502

uysal *sf.* Başkalarına kolayca uyabilen, sözlerini dinleyip karşı gelmeyen, yumuşak başlı. **DK** 9, 111

uyuma *a.* Uyumak durumu. **DK** 132, 179

uyumak *(nsz)* **1.** Uyku durumunda olmak. **DK** 8², 42, 48, 84, 88, 89, 102, 112, 113, 126, 131, 179³; **2. mec.** Çevresindeki olayları fark etmemek, görmemek. **M3** 19, 89, 525, 554

uyuşturmak *(-i)* Uyuşmasını sağlamak, hissedemez duruma getirmek. **M3** 214

uyuşturucu *sf.* Hareketten, gereği gibi düşünmekten alıkoyan. **M3** 105, 437

uyuşturulabilmek *(nsz)* Uyuşturulma olasılığı bulunmak. “*Başka milletlerle dostluk yapacağız diye millet uyuşturulamaz.*” **M3** 93

uyuşturulmak *(nsz)* Uyuşturma işi yapılmak, hissedemez duruma getirilmek. **M3** 19

uyuşuk *mec.* Gevşek, tembel, sünepe, uyuntu. **DK** 79; **M3** 35², 223, 226, 335

uyuşuklaşmak (nsz) Uyuşuk durumuna gelmek. “Rumeli’yi unutamam demek, küçülelim, küçüklüğü kabul edelim, uyuşuklaşalım, miskinleşelim demektir.” **M3** 94

uyuşukluk a. Uyuşuk olma durumu. **DK** 79, 179, **M3** 229

uyutmak (-i) Uyumasını sağlamak, uyur duruma getirmek. **YS** 47, **DK** 180

uyuyabilmek (nsz) Uyuma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 113, **M3** 219

uzak a. **1.** Yakın olmayan yer. **YS** 14, 35², 45², 46, 52, 74, 90, 92, 94, 116; **DK** 9, 12, 17, 25, 45, 58, 119, 123, 132, 133, 136, 137, 164, 165², 168, 169, 170, 173, 177; **M3** 62, 147, 164, 198, 280, 405, 503; **2.** sf. İhtimali az olan **DK** 16; **M3** 66, 88, 107, 108, 123, 130, 145, 198², 267, 329, 380, 403, 432 **uzaklar yakın olmak** Güçlükleri, engelleri ortadan kaldırmak. “Ezilmekten çekinme... Gerilemekten sakın/ İrâdenle olmalı bütünü uzaklar yakın” **YS** 94

uzaklaşma a. Uzaklaşmak durumu. **YS** 122, **DK** 21, **M3** 508

uzaklaşmak (-den) Bir şeyden, bir yerden veya kimseden ayrılıp uzağa gitmek. **DK** 13, 16, 25², 28, 57, 123, 131, 143, 161, 179²

uzaklaştırılmak (-den) **1.** Uzaklaşması sağlanmak. **M3** 124; **2.** Görevden alınmasını sağlamak. **M3** 189

uzaklaştırmak (-den, -i) **1.** Uzağa götürmek. **M3** 365; **2.** Çıkarmak, ayırmak. **M3** 334

uzaklık a. Uzak olma durumu, ıraklık. **M3** 122

uzaktan zf. Uzak yerden. **YS** 35, 58, 92, 117; **DK** 64, 130, 143; **M3** 299

uzama a. Uzamak işi. **DK** 129

uzamak (nsz) Çok zaman tutmak, uzun sürmek. **YS** 14², 42; **DK** 21, 75, 107, 115, 148; **M3** 514; **2.** Bir şey boyunca sıralanmak. “Nerde kırlar, uzayan yol ve deniz/ O öten kuş, o güzel pembe çiçek?” **YS** 115

uzanmak (-e) Boylu boyunca yatmak. **DK** 84, 101, 145; **M3** 17, 38, 107, 219, 403, 411, 471

uzatılmak (nsz) Uzatma işi yapılmak. **DK** 12

uzatma a. Uzatmak işi, temdit. **M3** 437

uzatmak (-e) Bir şeyi vermek için birine yöneltmek. **YS** 14; **DK** 10, 12, 18, 36, 80, 81², 86, 101², 115, 119, 122, 131, 136, 139, 159, 160, 170, 171, 180

uzay a. gök b. Bütün varlıkların içinde bulunduğu sonsuz boşluk, feza, mekân. **M3** 246, 373, 491, 499²

Uzguroğlu Ahmed öz. a. **DK** 109, 114

uzman sf. Belli bir işte, belli bir konuda bilgi, görüş ve becerisi çok olan (kimse), mütehassıs, kompetan. **YS** 40, **M3** 216, 318², 454, 543

uzun sf. **1.** Başlangıcı ile bitimi arasında fazla zaman aralığı olan, çok süren. **YS** 24, 49, 67, 109; **DK** 17, 25, 104, 108, 112, 114, 116, 117, 118, 119³, 125, 126, 129, 132, 135, 139, 144, 161, 162, 166, 171, 177, 180; **M3** 16, 59, 85, 95, 96, 102², 123, 244, 303, 316, 319, 327, 337, 345, 346, 373, 395, 403, 404, 433, 471, 512, 547²; **2.** sf. İki ucu arasında fazla uzaklık olan, kısa karşıtı. **DK** 20, 25; **M3** 471, 479, 531

→ *uzun boylu, Uzun Hasan, uzun ömürlü, uzun uzun*

uzun uzun zf. Uzun süre, uzun olarak, uzunca. **DK** 119, 120, 155, 156, 160; **M3** 112

Uzun Hasan öz. a. Akkoyunlu

hükümdarı. “*Hayali Kürdistan’a başkent yapmak istediğiniz Diyarbakır, Büyük Türkmen Beği Uzun Hasan’ın şehridir.*”
M3 389

uzun boylu *zf. mec.* Uzun süre. **M3 471**

uzun ömürlü *sf.* Uzun süren. **M3 326**

uzuv *a. Ar.* Unsur. **M3 177**

uzviyet *a. Ar. esk.* Organizma. **M3 225, 341**

ü, Ü

üçra *sf.* Çok uçta, kenarda veya kıyıda köşede olan. **M3** 179

ücret *a. Ar. ekon.* İş gücünün karşılığı olan para veya mal. **M3** 68²

üç *a. 1.* İkinden sonra gelen sayının adı. **YS** 9, 28, **DK** 10, 44, 46, 49, 52, 53, 60, 61³, 63, 66, 69, 72², 79², 82; **M3** 130, 137, 265, 305, 326, 334; **2. sf.** İkinden bir artık. **YS** 29, 125, **DK** 7, 8, 10, 15, 19, 24, 27, 28², 32; 88², 98⁴, 99, 100, 101, 107, 108, 110, 118, 119, 123, 134, 141, 143, 157, 169, 171, 173; **M3** 12, 18², 31, 38, 51, 53², 54², 58², 59², 60², 84, 86, 88, 119, 130³, 131, 132, 133, 134², 137, 148, 164³, 181, 186, 188², 189, 190, 209, 210, 214³, 233, 243, 245, 249, 257, 267, 269², 270, 271², 275², 276, 278, 292⁶, 303³, 304, 305, 306, 319, 320, 327², 328, 343, 344, 348, 354, 357, 360, 369, 370, 379, 388, 389, 406², 413, 417, 421, 423, 424, 425, 433⁵, 434, 455³, 466, 482, 483², 484, 485, 490, 491, 494, 496, 502, 516, 527, 530, 533, 543, 547, 550³, 553, 556

→ **üç beş**

üç beş *sf.* Nicelik yönünden az. **DK** 34, 99; **M3** 62, 175, 216, 306, 364, 388

Üç Mayıs *öz. a. bk.* **Üç Mayıs 1944 Hareketi.** **M3** 19⁶

Üç Mayıs 1944 Hareketi *öz. a.* Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in yazar Falih Rıfkı Atay ile birlikte Sabahattin Ali'yi teşvik ederek Atsız aleyhine dava açılmasını sağlayıp '3 Mayıs Nümayişi' olarak adlandırılan vaka Atsız'ın mahkemedeki konuşmasına müteakip gençlerden birinin 'Kahrolsun komünistler' şeklindeki bağrışı bütün kalabalık tarafından tekrarlanmasıyla geniş kitlelerce desteklenmiş ve günümüzde de her yıl Türkçüler tarafından anılan hareket. "Türkiye'de Ali

Suavi, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ziya Gökalp, Dr. Rıza Nur, Dr. Mustafa Hakkı Akansel gibi kalem sahibi Türkçüleri yetiştiren Türkçülük 3 Mayıs 1944 hareketiyle belki de memleketi komünizm tehlikesinden kurtarmıştır." **M3** 110

üçer beşer *zf.* Yaklaşık üçü, beşi bir arada olarak, küme küme. **M3** 316

üçüncü *sf.* Üç sayısının sıra sıfatı, sırada ikinciden sonra gelen. **YS** 11; **DK** 7, 17, 45, 52, 63, 69, 72, 144, 159; **M3** 28, 41, 47², 78, 87³, 132, 133², 145, 184, 208, 230, 264, 267, 274, 290, 433, 445, 500, 527², 528, 533, 535

Üçüncü Selim *öz. a.* 28. Osmanlı padişahı ve 107. İslam halifesi. "Çünkü tahtından indirildikten sonra bir odada tutuklu bulunan III. Selim, çoğu gayri Türk kölelerden meydana gelen bir kalabalığın, kendisini öldürmek üzere, odasına saldırdıkları sırada ney çalmakta idi ve kendisini o tek sesli müzik aleti ile savunmuştu." **M3** 208

üfleme *a.* Üflemek işi. **DK** 121

üleştirme (*-i, -e*) Pay ederek dağıtmak, bölüştürmek. **M3** 121

ülke *a. 1.* Bir özelliği ön plana çıkarılarak düşünülen bölge. **YS** 41, 45; **2.** Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, diyar, memleket. **DK** 14, 19², 32, 133², 153, 164; **M3** 26², 30, 36, 41³, 54, 60, 63, 80, 84, 85, 100, 101, 102, 104, 105², 118, 123, 130, 131², 134, 183, 201, 209, 245, 246, 264, 271³, 282, 286, 291, 304, 311, 316², 317⁴, 323, 326², 326, 327, 329, 339, 343, 345, 357, 358, 363, 368, 372, 373, 382, 395, 396, 399, 407, 409, 424, 427², 432, 466, 468, 477, 478², 498², 509², 530, 531, 532, 538, 545, 546⁴, 547², 552²

ülkü *a.* Amaç edinilen, ulaşılmak istenen şey, ideal. **YS** 33, 40², 46, 81, 72, 81, 135; **M3** 11⁴, 12⁵, 13⁵, 15², 16³, 17⁶, 18, 22, 24², 26, 33⁴, 36, 38², 39³, 41³, 42, 43³, 44, 46², 47², 54, 57³, 69², 70, 80, 83³, 84⁴, 85³, 87³, 88¹⁴, 89, 91², 92², 93⁸, 94, 95⁴, 97, 101³, 102, 109, 114², 115², 126, 133⁸, 134³, 135⁶, 136⁵, 137⁵, 159, 183, 207, 227, 232, 236, 244², 246³, 304², 344, 346, 375, 376, 388, 430², 435, 437, 439, 440, 447², 455³, 466, 473, 486, 495, 539, 550, 555, 556 **ülkü edinmek** Ülkü durumuna getirmek, idealleştirmek, ülküleştirmek. “*Bütün Türkleri içine alan bir milliyetçilik davasını ülkü edinir.*” **M3** 27, 120

ülkücü *sf.* Bir ülküye çıkar gütmenden bağlı olan, idealist. **M3** 134, 146, 228, 440, 478

ülküçülük *a.* Bir ülküyle belirlenmiş olan, bu ülküye çıkar gütmenden bağlı kalan yaşama biçimi ve dünya görüşü, idealizm. **M3** 447

ülküdaş *a.* Aynı ülküye bağlı olanlardan her biri. **M3** 22, 47, 59, 114², 340, 448

ülküszülük *a.* Ülküszü olma durumu. “*Çünkü bu kadar maddileşmiş bir öğretmen ordusu ile cehalet ve ülküszülük gibi sarp düşmanları yenmeğe imkân yoktur.*” **M3** 188

ümit *a.* *Far.* Umut. **YS** 33, 45, 69, 115, 133, **DK** 49, 55, 57; **M3** 114, 130, 196, 229, 232, 433, 521 **ümit kuşu uçmamak** Ümitsizlik hâkim olmak. “*Burda güneş açmıyor/ Ümit kuşu uçmuyor...*” **YS** 89 **ümit kesmek** umut kesmek. **M3** 112, 170, 192, 197, 363 **ümit vermek** umut vermek. **M3** 112, 130

ümitlenme *a.* Umutlanma. **M3** 312

ümitsiz *sf.* Umutsuz. **DK** 53 **ümitsiz bir yarına çıkmak** Umudu kalmamak, ummaz olmak. “*Işıksız kulübende boranın esişini Dinleyerek çıkarısın bir ümitsiz yarına.*” **YS** 75

ümnet *a.* *Ar. din b.* Hz. Muhammed'e inanarak, onun yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde toplanan Müslümanların tümü. **M3** 486, 498⁴, 494

ümnetçi *sf.* Ümnetçilik yanlısı olan (kimse, görüş vb.). **M3** 119², 120, 124, 379, 486, 488,

ümnetçilik *a.* Bir İslam topluluğu olarak kalmak amacını güdenlerin görüşü. **M3** 119, 387, 388, 390

ün *a.* Herkesçe bilinme, tanınma durumu, san, şöhret, şan. **YS** 30, 41, **M3** 48, 538 **ün almak** (veya **kazanmak** veya **salmak** veya **yapmak**) Ünü herkesçe bilinmek ve her yerden duyulmak **DK** 68; **M3** 134, 491 (**bir kimsenin** veya **bir şeyin**) **ünü kalmak** İz bırakmak. “*Gönülleri birleşenler ölse de bir gün/ Gök kubbede kalacaktır seslerinden ün.*” **YS** 45

üniforma *a.* *İt.* Aynı işi yapanların giydikleri, tüzükle belirtilmiş, bir örnek giysi. **M3** 189, 232

üniformalı *zf.* Üniforma giyerek. **M3** 421

üniversite *a.* *Fr.* Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu, darülfünun. **M3** 19, 36, 49², 142, 236, 268², 270³, 271, 277, 281, 286, 320³, 337³, 354², 359, 360, 362², 363³, 366³, 368, 370³, 371⁶, 373, 468, 483, 544, 556

üniversiteli *a.* Üniversite öğrencisi. **M3** 203², 233, 271, 318, 319³, 360², 363², 364, 365², 366, 382, 539

ünlü *sf.* Ün salmış olan, şöhretli, meşhur, şanlı, namlı, namdar. **YS** 38, **DK** 65, 157, **M3** 77, 243, 265, 340, 488, 534, 548

Ürdün *öz. a.* Ortadoğu'da bir İslam ülkesi. “*Bu Arapların başında Peygamber ırkından gelen Şerif ailesi, yani sonradan*

Irak ve Ürdün tahtlarına geçen adamlar bulunmuyor muydu?" M3 472, 488²

Ürdün Beyliği *öz. a. bk. Ürdün. M3 87*

üreme *a. Üremek işi. M3 336*

üretim *a. Belirli faaliyet ve işlemler sonucu yeni bir mal veya hizmet meydana getirme, istihsal. M3 346, 347*

ürkek *sf. Çok ürken, korkuya çabuk kapılan. DK 38, 157²; M3 359, 365*

ürkmek (*nsz*) *Bir şeyden korkup sıçramak, tevahhuş etmek. DK 103; M3 13, 39, 54, 388*

ürküntü *a. Ürkme duygusu, tevahhuş. DK 117*

ürkütmek (*-i*) **1.** Ürküntü vermek. **M3 27; 2.** Korkutup kaçırmak. **DK 111, 209**

ürperiş *a. Ürperme işi. DK 44, 121*

ürpermek (*nsz*) **1.** Korku, tiksinti, üşüme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen ani titreme. **DK 106, 107, 119, 163, 170²; 2. mec.** Korkmak. **M3 298**

ürperti *a. Ürperme duygusu. DK 33²*

ürün *a. mec.* Bir tutum veya davranışın ortaya çıkardığı şey. **M3 522, 534**

üs *a. Ar. ask.* Bir askerî harekâta birliklerin gereksinim duyduğu her türlü gerecin toplandığı, dağıtıldığı bölge. **M3 373**

üslup (*doğ.*) **üslûb** *a. Ar.* Bir sanatçıya, bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem, stil. **M3 514**

üst *a. 1.* Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı, fevk, **alt** karşıtı. **YS 46, DK 5², 7, 8, 17, 22, 37, 70, 75, 88; M3 489; 2.** Bir şeyin dış yüzü, yüzeyi. **YS 55, 87; 3.** Üzeri. **DK 22, 32, 41, 53, 62, 92, 93, 103,**

109, 116, 135, 138, 139, 146, 180², 182; M3 21, 27, 45, 60, 92, 102, 217, 240, 299, 346, 354, 412, 417, 455, 458, 477, 531; 3. İlgilenilen, üzerinde durulan konu. "Sungurun uçtuğu yerlerde barınmaz yarasa/ Ve bütün dirliğin üstünde yürür sâde yasa..." **YS 41 (birinin) üstüne varmak** Bir şey yapmasını baskı yaparak istemek. **DK 142 üstünde durmak** Bir işe önem vermek, bir işle yakından, sürekli ilgilenmek, üzerinde durmak. **M3 525 üstüne takınmak** Bir işi yapmaya söz vermek, ödev edinmek. "Bu mâziyle bu toprağa küfürden sakın/ Kendine gel, irâdeni üstüne takın!" **YS 25**

→ **üst baş, üst üste**

üst baş *a. mec.* Giyecekler, giysiler, giyim kuşam. **DK 39, 85**

üst üste *zf.* Birbiri arkasından. **DK 27; M3 27, 34, 331**

üstat (*doğ.*) **üstad** *a. Far.* Bilim veya sanat alanında üstün bilgisi ve yeteneği olan kimse. **M3 68, 208, 471, 458, 463, 507², 511**

üstatlık *a.* Üstat olma durumu. **üstatlık davasına kalkmak** Bir işte doğruyu, iyi olanı gösterdiğini sanmak. "Dün okula başlayanlar bugün üstatlık dâvâsına kalkmaz." **M3 227**

üstelemek (*nsz*) Bir düşünce veya istek üzerinde durmak, direnmek, ısrar etmek, tekit etmek. **DK 153**

üstelik *zf.* Ayrıca, bir de, bundan başka. **DK 15, 28, 132, M3 146, 220, 268, 365, 407, 423, 555**

üstün *sf.* Benzerlerine göre daha yüksek bir düzeyde olan, onları geride bırakan. **YS 16, 31, 41; DK 53, 55, 98, 129; M3 31, 78, 92, 97³, 125, 128, 179, 185, 327, 465, 466, 473, 475², 505², 525, 528 üstün bulmak** (veya **görmek**) Bir şeyi veya kimseyi başkasından daha değerli bulmak veya görmek. **M3 348 üstün olmak** (veya **gelmek**) Benzerlerinden daha yüksek

düzeyde olmak. **M3** 12², 30, 57, 97, 98, 150, 184, 327, 418², 436, 445 **üstün tutmak** Bir kimseye, bir şeye başkasından daha çok değer vermek. **YS** 24; **M3** 153, 161, 225, 227, 309, 327, 381, 417, 465 **üstünden (birinin) silindir gibi geçmek** Perişan etmek, çok yormak. **M3** 218

üstünlük *a.* Üstün olma durumu, faikiyet, rüçhan, avantaj. **M3** 21, 22, 120, 173, 282, 346, 373, 416, 445, 497, 540

üşümek (*nsz*) Isı yokluğundan, azlığından veya ısı kaybından etkilenmek, soğuğun etkisini duymak. **M3** 247

üşütmek (*-i*) Üşütmesine sebep olmak. **DK** 60

ütopya *a.* *Yun.* Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce. **M3** 325, 326

üvey *sf.* Yalnız yasaca akraba sayılan, aralarında kan bağı bulunmayan, öz olmayan. **DK** 112

→**üvey ana**

üvey ana *a.* Üvey anne. **DK** 111², 112, 114, 124, 125

üye *a.* Herhangi bir topluluğu oluşturan bireylerden her biri, aza. **M3** 363, 366, 370

üzengi *a.* Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka. **DK** 6, 175

üzere *zf.* **1.** Amacıyla. **YS** 67; **DK** 36, 27, 65, 72, 75, 79, 81, 91, 94², 101, 107², 126, 136, 179; **M3** 61, 95, 98, 103, 120, 128, 178, 186, 188², 189, 195, 208, 243, 275, 277, 291, 303², 305, 370, 371, 387, 454, 475, 485, 494, 497, 536, 546; **2.** Neredeyse. **DK** 8, 18

üzeri *a.* **1.** İlgilenilen, üzerinde durulan konu. "Herkes geliyor, sonra da herkes

gidecektir/ Milyonla asır geçse de arzın üzerinden..." **YS** 123; **DK** 59, 60, 64, 74, 75², 77, 80³; **M3** 383, 420²; **2.** Üzeri sözcüğü kimi deyimlerde sorumluluk, yükümlülük anlatır. **DK** 12, 107, **M3** 169, 337 **üzerinde durmak** Bir işe önem vermek, bir işle yakından, sürekli ilgilenmek. **M3** 281, 526 **üzerinden atmak** Sıkıntı veren bir iş veya durumdan kurtulmak. **DK** 48; **M3** 328 **üzerinden naz akmak** Cilve yapmak. "Üzerinden akıyor naz, Paylaşacak benimle koz." **YS** 101 **üzerine alınmak** Üstüne alınmak. **M3** 232, 299 **üzerine almak** Bir işi görev edinmek, deruhte etmek. **M3** 227 **üzerine gelmek** Üzerine gitmek, üstüne gitmek, üzerine varmak, üstüne varmak. "Savaş bittikten sonra üzerime gelip beni öldürmek istedi." **DK** 142

üzerinde *zf.* Üstünde. **YS** 22, 19; **DK** 66, 73, 75, 98, 107, 121, 152, 166, 167; **M3** 26², 34², 39, 40, 66, 104, 105, 111, 112, 114, 127, 131, 155, 213, 245, 251, 256, 274², 280, 347, 379², 399, 403, 417, 448, 460, 473, 478, 498², 504, 516, 520, 545

üzerine *zf.* **1.** Üstüne. **DK** 7, 10³, 15, 20, 27; **2.** *zf.* İlişkin, dair. "Ana! Bana Kuran üzerine and ver", dedi ve koynundan bir Kuran çıkardı" **DK** 11, 92, 109, 135, 136, 157, 164²; **M3** 19, 35, 86, 180, 276, 320, 366, 367, 397, 399, 408, 418, 423, 432, 460, 470, 482, 504, 510, 520; **3.** -den dolayı. **DK** 19

üzgün *sf.* Üzülmüş, üzüntü duymuş, mahzun, melul, mükedder. **DK** 12, 126, 127

üzülmek (*nsz*) Üzme işine konu olmak. **DK** 41, 53, 70, 71, 93, 164; **M3** 431

üzüm *a. bit. b.* Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi. **DK** 81 **üzüm üzüm baka baka kararır** "Her zaman bir arada bulunan, arkadaşlık eden kimseler, birbirlerine huy aşılar" anlamında kullanılan bir söz. **M3** 539

üzüntü *a.* Olması istenilmeyen olaylardan

doğan ruh tedirginliği, teessür. **DK** 8, 49,
53, 99, 165; **M3** 475

üzüntülü *şf.* Üzüntüsü olan, acılı, mütees-
sir. **DK** 89, 156

v, V

vaat (doğ.) **vaad** *a. Ar.* Bir işi yerine getirmek için verilen söz. **M3** 162, 303, 310, 455 **vaatte bulunmak** Söz vermek. **M3** 455

→ **vadetmek**

vaaz *a. Ar. din b.* Cami, mescit vb. yerlerde vaizlerin yaptığı, genellikle öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma. **M3** 118

vadetmek (-e) *Ar + T.* Bir işi yerine getireceğine söz vermek. **M3** 124², 125, 310, 316², 452, 455, 463, 500

vadi *a. Ar. esk. mec.* Çalışma alanı, tutulan yol, benimsenen tarz. **M3** 69

vagon *a. Fr.* Yük ve yolcu taşımakta kullanılan, lokomotifin çektiği demir yolu aracı. **M3** 535, 536

vahim *sf. Ar.* Ağır, korkulu, çok tehlikeli, vahametli. **M3** 257, 264

vahiy *a. Ar. din b.* Bir buyruk veya düşüncenin Tanrı tarafından peygamberlere bildirilmesi. **M3** 499

vahşet *a. Ar.* Korku, ürküntü. **M3** 178, 207, 282², 330², 427, 455³, 457², 458, 473, 500

vahşi *sf. Ar.* Yabani. **DK** 135, 173; **M3** 148², 174, 210, 386, 454, 529

vahşileşmek (*nsz*) *mec.* Durdurulamamak, zapt edilememek. **M3** 198

vahşilik *a.* Yabani olma durumu, yabani-lik. **M3** 327

vahşiye *sf.* Medeni olmayan. “*Nur risalelerinin birinde, Ye’cüc Me’cüc denen ve dünyayı yok edecek olan korkunç yaratıkların Özbek, Tatar ve Kırgız gibi “akvâm-ı vahşiye” (yani vahşi kavimler) olduğunu yazmıştı.*” **M3** 454

vaka *a. Ar.* Olay, hadise. **M3** 112, 223, 485, 489

Vaka-i Hayriye *öz. a. II.* Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağı'nın topa tutularak yok edilmesi ve sağ kalanların ise idam edilmesi ile sonuçlanan olaylara verilen isim. “*Bunlar yapılmazsa ikinci bir ‘Vak’a-i Hayriye’ye kadar daha pek çok gürültü ve kargaşalık olacaktır.*” **M3** 371, 355

Vaka-i Vakvakiye *öz. a.* Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyılda IV. Mehmet'in saltanatı sırasında İstanbul'da çıkan askeri bir ayaklanmayla isyancıların asılması olayı (4 Mart - 8 Mart 1656). “*Vak’a-i Vakvakiye 1656’da saraya mensup yirmi otuz kişinin asiler tarafından Sultanahmet Meydanında bir ağaca asılmasıdır.*” **M3** 361²

vakar *a. Ar.* Ağırbaşlılık. **DK** 12; **M3** 163, 360

vakarlı *sf.* Ağırbaşlı. **DK** 51

vakfe *a. Ar. esk.* Durma, duraklama. **vakfedilmek** (*nsz*) Vakfetme işi yapılmak. **M3** 504

vakıa (doğ.) **vâkıa** *a. Ar.* Olgu. **M3** 180, 421, 432, 528

vakıf *a. Ar.* Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para. **M3** 230, 504, 503

vakit *a. Ar.* Zaman. **YS** 83, 85; **DK** 6, 18, 21, 43, 87, 92, 110, 113², 119, 124; **M3** 150, 169², 445, 458, 471 **vakit geçirmek** Oyalanmak, uğraşmak. **DK** 77, 116, 141; **M3** 36, 506

→ **vakit kaybetmeden**

vakit kaybetmeden *zf.* Hemen, derhâl. **DK** 119

vaktiyle *zf.* Bir zamanlar **YS** 48; **DK** 70; **M3** 59, 69, 92, 103, 104, 109, 128, 137, 208, 221, 223, 236, 244, 263, 369, 376, 379, 427, 440

vakur *sf.* Ar. Ağırbaşlı, onurlu. **YS** 59

vali *a.* Ar. Bir ilde devleti temsil eden en yetkili yönetim görevlisi, ilbay. **M3** 291, 395, 396, 397³, 477

valilik *a.* Valinin makamı ve bu makama bağlı resmî dairelerin tümü. **M3** 477

Van *öz. a.* Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri. **M3** 397

Vandalık *öz. a.* Eski kültür ve sanat anıtlarını yakıp yıkma düşünce ve davranışı. **M3** 360

Vanlı Mehmed Efendi *öz. a.* Peygamber Efendimizin soyundan olup seyyid olan müderris ve müfessir. “*Şems-i Tebrizi için garamiyatla dolu koca bir divan yazıp ak sakallı ile rakeden Mevlana mı, yoksa onun baş düşmanı kesilen Vanlı Mehmed Efendi mi?*” **M3** 504

vapur *a.* Fr. Su buharı gücüyle çalışan gemi. **M3** 158, 535, 539

var *sf.* **1.** Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, **yok** karşıtı. **YS** 9, 13, 23, 24, 33, 34, 35, 39, 40, 41, 48, 52, 57⁴, 58⁵, 59, 62, 69³, 73, 77, 92³, 93, 94, 106, 107, 115, 115², 116³, 126, 127, 129, **DK** 5², 6, 7, 9², 10, 11², 12, 14, 15, 16, 17, 18², 19, 22, 26, 28, 32, 34, 35, 37, 40, 43², 45², 49², 50³, 52², 53, 54, 55, 58, 59², 60², 62³, 64, 65, 67², 68, 69, 70, 71², 77², 78, 79, 80², 81², 82², 89², 90, 92², 99, 107, 108², 111³, 112, 115², 116, 117², 118, 123, 124², 126, 127², 128, 129, 130², 138, 140, 142, 144, 145, 146, 150, 152, 155, 157², 158, 164, 166, 167, 168², 169², 171, 173, 174², 176, 177, 178², 180, 211; **M3** 21, 22, 26, 31, 35², 36², 37, 40, 41, 46, 48,

52², 53, 54², 62³, 64, 66, 67, 74², 75, 77, 79, 84, 88, 97, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 111, 114, 119³, 120, 122, 125², 126², 130³, 133, 134, 136, 137, 140², 143, 144, 145², 154, 158, 164², 168, 170, 171, 173, 178⁵, 179², 181, 185, 188, 195, 196², 198, 199, 201, 203, 205, 206, 207, 209², 211, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 221, 222, 231, 234², 235, 236, 252⁵, 253³, 256², 257², 258², 263, 265, 270, 271, 273², 274, 275, 283, 285, 303², 309, 310², 311, 316², 318², 320, 321, 322, 327, 331, 335, 336, 337, 339², 347, 348², 349, 352, 355, 359, 323, 361, 368², 370, 372, 379², 385, 387, 394², 395, 397², 398, 405, 406, 408, 411, 414, 417, 424, 427, 432, 434, 435, 436, 437, 440², 441², 443², 446, 454, 455², 460, 461, 462, 470, 471, 473, 483, 484, 486, 487², 490, 491, 495, 497², 498, 502², 504², 505, 506, 509, 515, 517, 519, 520, 521, 522, 523, 525, 526, 527, 528², 529, 531, 533, 535, 536², 537², 538, 539, 540², 541, 542, 544, 552, 553², 553, 554²; **2. a.** Elde bulunan her şey. **YS** 25; **M3** 405²; **3. a. db.** Sahiplik bildiren olumlu ad cümleleri kuran bir söz. **YS** 83, 85³, 95, 102, **DK** 23, 34², 40 **var olmak** sağ olmak, yaşamak. **M3** 21, 119, 139, 188, 299, 304, 416, 444 **varını vermek** Bir kimsenin olanca varlığı ile destek olmak. “*Gönüller vermiştir sana varını, Diyemem: 'A yosma düşün yarını' ”* **YS** 88

→ **var ya**

var ya *zf.* Bir şeyi olacakmış, gerçekleşecekmiş gibi düşünerek, sayarak, tatalım ki, sayalım ki. “*Şimdi her yerde demokrasi teranesi var ya... Tut o tarafı gitsin...*” **M3** 70

varılmak (-e) Herhangi bir yere ulaşılmak. **YS** 52; **M3** 88, 175

Varidat *öz. a.* Siavnakadısoğlu Bedreddin'in eseri. “*Siavnakadısoğlu Bedreddin, “Varidat”ında, cennet, huri ve köşk meselelerinin cahillerin sandığı gibi olmadığını söyleyerek söze başlar ve adeta bugünün ilmi kafasıyla konuşarak kainat, hayat ve ahret meselelerini izaha çalışır.*” **M3** 487, 506

varil *a. Fr.* Çoğunlukla sıvı maddeleri koymak için kullanılan, metalden yapılmış, silindirik biçiminde, üstü kapalı kap. **M3** 389

varlık *a.* Var olma durumu, mevcudiyet. **YS** 48, 51, 67, 71, 72, 80, 116; **DK** 115, 172; **M3** 26, 30, 31, 32, 65, 106, 132, 134, 178, 217, 219, 221, 222, 273, 312, 380, 459, 498, 499, 505, 507, 509, 545
varlığını korumak Olduğu yeri ve durumu korumak, devam ettirmek, sürdürmek. "...*tabii afetlere karşı da çarpışarak bugüne kadar varlığını korumuştur.*" **M3** 184

varlıklı *sf.* Zengin. **M3** 232, 505

varmak (-*e*) **1.** Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak. **YS** 10, 74, 93, **DK** 18, 30, 69, 70³, 71, 72², 75³, 82, 84, 94, 95, 98, 165, 120, 124, 144², 156, 161, 169; **M3** 34, 87, 88, 115, 214, 230, 239, 281, 315, 341², 347, 358, 399, 410², 453, 459, 477, 490, 542, 550; **2.** Belli bir duruma veya düzeye gelmek. **M3** 179, 408; **3.** (-*i*) Kadın, evlenmek. **YS** 38, **DK** 6, 8³ **var** (veya **varın** veya **varsın** veya **varsınlar**) İstersen (isterse...) gibi konuşulan iş üzerinde bir kimseyi serbest bırakmayı anlatan bir söz. **YS** 10, 46, 79, 80, 95, 131; **DK** 105

vardırmaq (-*i*, -*e*) Varmasına yol açmak, götürmek. **M3** 484

Varna *öz. a.* Varna Savaşı. **M3** 186

varsığı *a. T. + Ar.* Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan Varsak Türklerinin söyledikleri konuşma. **YS** 97

Varsak *öz. a.* Güneydoğu ve İç Anadolu bölgesinde yaşayan Türkler. "*Türkmenliğine Türkmen ama bizim obadan değil. Karaman'ın Varsak oymağından!*" **DK** 111, 121, 140, 141², 142², 143², 144³, 145, 151², 150², 151², 152, 153, 157⁷, 159, 160, 164, 165

Varsaklı *öz. a.* Güneydoğu ve İç Anadolu bölgesinde yaşayan Türklerden olan

kimse. "*Günün birinde Varsaklı adam bizim obadan bir kadınla evlendi.*" **DK** 111, 152², 153², 156, 157, 158, 160

Varşova Toplantısı *öz. a.* Varşova Paketi kararlarının görüşüldüğü toplantı. "*Bu konuda solcu yazarların kopardığı yaygara, her hadiseyi istismar ederek millette bezginlik yaratmak hususundaki Varşova toplantısı kararlarının uygulanmasından başka bir şey değildir.*" **M3** 478

Vasıf Çınar *öz. a.* Türk öğretmen, gazeteci, siyasetçi, diplomat. "*Atatürk çağının Milli Eğitim Bakanlarından Vasıf Çınar ile İstiklal Mahkemeleri Başkanı Ali Saip Ursavaş kürttü. Fakat bunların aklına Türklükten ayrı kürtlük diye birşey gelmiyordu ve Atatürk çağında böyle bir şey akla gelemezdi de.*" **M3** 381

vasıf *a. Ar.* Nitelik. **M3** 97², 127, 206, 312, 535, 540

vasıflandırılmak (*nsz*) Nitelendirilmek. **M3** 119

vasıflandırmak (-*i*) Nitelendirmek. **M3** 70, 209, 426

vasıl *sf. Ar.* Ulaşan, varan. **YS** 122

vasıta *a. Ar.* Araç. **M3** 23, 84, 97, 111, 144, 199, 255, 258, 259, 261, 267, 275, 277, 257, 341, 388, 430, 548

vasi (*doğ.*) **vâsî** *a. Ar.* Bir yetimin veya akılca zayıf, hasta birinin malını yöneten kimse. **M3** 459

vasiyet *a. Ar.* Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey. **vasiyet etmek** öldükten sonra herhangi bir şeyin yapılmasını istemek. **DK** 90

vatan *a. Ar.* Yurt. **YS** 17, 23, 34, 41, 55, 110; **M3** 35, 40³, 52, 54², 64, 66, 94, 96⁴, 97², 100, 101, 102², 104, 105, 109², 118, 121, 135, 137, 139, 144, 167, 169, 195, 197, 225, 227, 228, 241², 251, 264, 288, 291, 298, 301, 305², 306, 319, 327, 340,

366, 383, 387², 389, 394, 405, 420, 432, 435, 439, 473, 482, 519², 521, 530, 545, 550, 551³

→ *vatan haini, vatansever*

vatan haini (*doğ.*) **vatan hâini** *a.* Vatanın yüksek çıkarlarını hiçe sayarak onun aleyhinde iş gören kimse. **M3** 23, 38, 64, 65, 96, 301, 319, 320, 321, 335, 342, 427, 428, 551, 552

vatan hainliği *a.* Vatan haini olma durumu. **M3** 65, 237, 545

vatandaş *a.* Yurttaş. **M3** 26, 66², 80, 120, 133, 154, 180, 201, 226, 363, 369, 234, 255, 311, 345, 355, 365, 387, 398, 498, 519, 522, 523², 525², 526², 533

vatandaşlık *a.* Yurttaşlık. **M3** 121, 524

vatani *sf.* *Ar.* Yurtsal. **M3** 187

vatansever *sf.* *Ar.* + *T.* Yurtsever. **M3** 305²

vatanseverlik *a.* Yurtseverlik. **M3** 551

vatansız *sf.* *huk.* Vatani olmayan, haymatlos. **YS** 22; **M3** 199, 215, 223, 311, 545²

vatansızlık *a.* Vatansız olma durumu. **M3** 337, 545

vay ünl. Şaşma anlatan bir söz. **DK** 26

vazgeçebilmek (*-den*) *Far.* + *T.* Vazgeçme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 97, 154

vazgeçilmek (*nsz*) Vazgeçme işi yapılmak, feragat edilmek. **M3** 207

vazgeçirebilmek (*-i, -den*) *Far.* + *T.* Vazgeçirme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 244

vazgeçmek (*-den*) *Far.* + *T.* Kendi hakkı saydığı bir şeyi artık istemez olmak. **YS** 91; **M3** 30, 48, 78, 115, 167, 245, 367,

421, 439, 468, 522, 548, 552

vazife *a.* *Ar.* Görev. **YS** 12; **DK** 17; **M3** 13⁵, 21, 22, 30, 31, 36, 46, 54, 58, 80, 101, 106, 108, 111², 114, 125, 127², 154², 177², 179, 181, 189, 198, 224², 255, 227, 277, 279, 280, 320, 335, 364, 431, 432, 447², 451, 455, 462², 463, 467, 477, 492, 496, 532, 535, 540, 548, 552³, 555, 557² **vazife almak** Bir görevde bulunmak. “*Böyle öğrenciler vardır ve yarın öğretmen olarak vazife alacaklardır.*” **M3** 195, 305, 336 **vazife bilmek** Bir görevi yerine getirmek, sürdürmek. “*Türkçü, milletine bir hizmet yaparken, bunu, beğenilmek için değil, vazife bildiği için yapar...*” **M3** 22 **vazife görmek** Bir görevi yerine getirmek, sürdürmek. **M3** 257 **vazife yapmak** Bir görevi yerine getirmeyi, sürdürmeyi görev bilmek. “*İnsan olduğumuz için, biz bu dünyaya hayvanlar gibi yalnız eğlenmeye değil, bir vazife yapmaya gelmişizdir.*” **M3** 125, 127, 149, 180, 298, 334, 335, 447², 542, 556

→ *vazife ahlâkı*

vazife ahlâkı *a.* Kanunun zorlaması olmaksızın, doğru bilindiği için yapılması gereken işler. “*Fakat maddî ve ruhî sağlığı tamamlanmamış, vazife ahlâkı son dereceye yükselmemiş ve millî şuuru parlamamış bir toplumun refahından ne çıkar?*” **M3** 30

vazifelendirilmek (*nsz, -e*) Vazife verilmek, görevlendirilmek, ödevlendirilmek. **M3** 212

vazifeli *sf.* Görevli. **M3** 336, 489, 490, 492

vaziyet *a.* *Ar.* Durum, tavır, hâl. **M3** 133, 198, 256, 260 **vaziyete getirmek** Hâle, yola koymak, iyi bir düzen vermek, tertiplemek. “*Bunun için istihsalimizi medeni bir hale sokmak, nehirlerimizi kabili istifade bir vaziyete getirmek...*” **M3** 258

ve bağ. *Ar.* İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ

olduğunu anlatan söz. **YS** 10², 11, 18, 20, 24, 25², 32, 39, 41, 43, 48², 49, 51, 52², 58, 61, 62, 73, 109, 112, 115², 117², 120, 122², 123, 126, 129², 130, 135²; **DK** 5⁵, 6, 7⁶, 8³, 9⁵, 10², 11⁴, 12⁶, 14, 15⁴, 17⁴, 18, 20⁶, 21⁵, 22, 23³, 24², 25⁶, 27⁶, 28³, 29, 30, 31³, 32, 33², 34, 35, 36², 37⁴, 38³, 39², 41³, 42³, 43, 44⁵, 45³, 46, 47, 48², 49², 50², 51³, 52⁴, 53⁶, 54², 55, 56³, 57, 58⁴, 59³, 61, 62, 63⁸, 64⁵, 65³, 66⁴, 68², 69, 73, 74⁶, 75², 77⁴, 78, 79, 82, 85, 86, 87⁵, 88⁵, 89, 90, 91⁴, 92², 93⁵, 94², 97², 98, 99², 101, 102², 106³, 107², 108, 109, 113⁶, 114, 115⁶, 116², 117⁸, 119², 121, 122, 124³, 126³, 127⁴, 128³, 129⁵, 131, 132³, 133², 134⁵, 135², 136, 137⁴, 138³, 139, 140², 141⁴, 142², 143², 144², 146³, 148, 151⁴, 152², 153³, 154, 156², 157, 159³, 160, 161, 162⁶, 163², 165, 166⁴, 167³, 168², 169², 170², 171⁷, 172, 173³, 174⁵, 175⁶, 176⁴, 177³, 178, 179, 180³, 181⁵; **M3** 11⁶, 12⁵, 13⁴, 15, 16¹², 17³, 18⁷, 19⁹, 21⁹, 22⁵, 23, 24⁴, 26⁵, 27⁴, 28, 29³, 30¹¹, 31⁸, 32², 33³, 34⁴, 35³, 36³, 37³, 38⁴, 39³, 40³, 42³, 43², 45⁵, 46⁵, 47², 48³, 49³, 51³, 52, 53⁵, 54⁵, 55³, 57, 58⁴, 59⁷, 60, 61⁶, 62⁵, 63⁴, 65⁴, 66⁶, 67⁸, 68⁵, 69⁷, 70⁶, 71², 73⁷, 74⁴, 75, 76, 77³, 78, 79⁵, 80⁷, 81², 83³, 84², 85⁴, 86⁶, 87⁷, 88⁵, 89⁵, 91³, 92, 93³, 94, 95³, 96¹¹, 97⁶, 98⁷, 99⁵, 100⁵, 101⁹, 102⁷, 103⁴, 104⁶, 105⁸, 106⁶, 107⁹, 108¹⁰, 109⁵, 110⁹, 111⁶, 112⁸, 113³, 114¹³, 115⁵, 116⁹, 118⁶, 119⁴, 120⁵, 121, 122², 123⁵, 124⁷, 125⁸, 126³, 127⁷, 128³, 129⁶, 130⁵, 131², 132⁷, 133⁴, 134³, 135⁶, 136⁵, 137², 139⁴, 140, 141⁶, 142, 143⁸, 144⁸, 145, 146², 147⁹, 148⁸, 149⁴, 150¹², 153⁹, 154⁶, 155¹⁴, 156⁸, 157⁴, 158², 159⁶, 161³, 162², 163³, 164⁶, 167⁹, 168¹⁷, 169⁹, 170¹², 171⁷, 173⁴, 174⁴, 175⁶, 176³, 177⁴, 178⁹, 179⁹, 180⁴, 181⁶, 182², 183⁶, 184⁷, 185⁴, 186², 187³, 188⁶, 189⁸, 190¹⁴, 191¹⁰, 192, 195¹¹, 196²⁶, 197¹³, 198¹⁶, 199¹³, 200², 201³, 203³, 205⁴, 206, 207³, 208², 209⁴, 210, 211⁵, 212⁷, 213⁴, 214⁴, 215², 216³, 217⁵, 218, 219⁵, 220, 221³, 222⁴, 223³, 225¹⁰, 226⁹, 227¹¹, 228³, 229³, 230², 231, 232⁴, 233⁶, 234⁵, 235⁶, 236⁷, 237³, 239⁵, 240¹⁸, 241¹⁵, 242, 243², 244⁷, 245⁴, 246⁸, 247⁴, 249⁷, 250⁹, 251⁹, 252¹³, 253⁷, 254², 255³, 256⁷, 257¹³, 258⁷, 259⁶, 260³, 261³, 263⁴, 264⁷, 265³, 267⁴, 268⁴,

269³, 270⁸, 271⁶, 273³, 274⁹, 275⁴, 276¹³, 277¹², 278⁸, 279⁴, 280⁸, 281⁴, 282⁵, 283⁵, 285⁷, 286⁷, 287⁷, 288⁵, 289⁵, 290³, 291³, 292⁵, 293², 295, 297⁴, 298⁷, 299³, 301⁷, 302⁷, 303⁸, 304⁴, 305¹⁰, 306⁴, 307⁴, 309², 310⁷, 311⁴, 312³, 315³, 316⁷, 317³, 318², 319⁴, 320², 321⁶, 322², 323⁴, 325⁴, 326⁸, 327⁸, 328¹¹, 329⁵, 330⁶, 331⁷, 333³, 334³, 335², 336⁵, 337², 339⁵, 340², 341⁸, 343², 344⁷, 345³, 346², 347⁵, 348⁷, 349², 351, 352¹⁰, 353⁸, 354⁵, 355⁶, 357⁶, 358⁴, 359³, 360³, 361⁴, 362, 363⁸, 364, 365⁶, 366⁴, 367⁴, 368⁴, 369⁵, 370³, 371⁵, 372⁴, 373¹⁰, 375³, 376⁵, 377, 379⁵, 380⁸, 381⁷, 382⁶, 383⁵, 385⁵, 386⁵, 387⁶, 388⁶, 389⁴, 390³, 393⁶, 394³, 395⁷, 396², 397⁷, 398⁴, 399³, 401, 403⁷, 404¹¹, 405⁴, 406⁶, 407⁷, 408⁷, 409⁵, 410⁸, 411², 412⁸, 413⁶, 414³, 415, 416², 417⁵, 418⁵, 419⁴, 420⁶, 421⁹, 422⁶, 423², 424⁵, 425⁶, 426⁹, 427⁴, 428⁴, 429², 430⁵, 431⁴, 432¹⁰, 433², 434⁴, 435⁸, 436⁴, 437⁷, 438¹¹, 439⁵, 440³, 441², 442², 443², 444⁴, 445¹⁰, 446², 447⁹, 448⁵, 449², 451⁵, 452⁶, 453⁶, 454⁶, 455⁸, 456², 457¹³, 458¹⁷, 459¹⁷, 460⁷, 461¹¹, 462², 463⁵, 465⁶, 466¹¹, 467², 468⁴, 469⁷, 470⁵, 471¹⁰, 472⁵, 473⁴, 474³, 475⁶, 476⁶, 477², 478², 479, 481⁵, 482², 483⁵, 484⁴, 485⁶, 486⁴, 487⁷, 488³, 489⁸, 490⁵, 491⁵, 492², 493², 494⁸, 495⁶, 496⁵, 497⁶, 498⁴, 499⁸, 500⁹, 501, 502³, 503⁵, 504⁵, 505⁷, 506⁹, 507⁹, 508⁵, 509¹², 510⁸, 511, 512⁴, 514², 515², 516⁴, 517², 519², 520⁵, 521⁵, 522², 523⁵, 524⁷, 525⁵, 526⁵, 527⁷, 528², 529⁷, 530⁵, 531⁴, 532⁴, 533², 534⁵, 535⁴, 537², 538⁷, 539⁴, 540⁵, 541⁴, 542³, 543, 544, 545⁵, 546⁵, 547⁵, 548⁷, 549², 550, 551², 552², 553⁵, 554², 555³, 556⁸

→ *ve benzeri, vesaire*

ve benzeri *a.* Sayılan birkaç şeyin benzerlerinin de bulunduğunu belirtmek için kullanılan bir söz, vesaire. **M3** 408, 469, 550

vecize *a. Ar.* Özdeyiş. **M3** 305, 430

vect *a. Ar. esk.* Sevgi veya heyecandan doğan coşkunculuk, kendinden geçme, esrime. **vecde gelmek** kendinden geçecek kadar coşmak, bir şey karşısında sonsuz

heyecan duymak, esrimek. **M3** 287

veçhe *a. Ar. esk. Yön.* **M3** 69, 214

veda (*doğ.*) **vedâ** *a. Ar.* Ayrılırken birbirine selam ve esenlik dileme. **YS** 133², **DK** 92; 135; **M3** 95, 111 **veda etmek 1.** Vedalaşmak, esenleşmek. **YS** 64; **2. mec.** Sevilen bir şeyle olan ilgisini kesmek. **DK** 17, **M3** 232, 489

vedalaşmak (*-le*) Ayrılırken birbirine esenlik dilemek, esenleşmek. **DK** 57, 94, 131, 168

vefa *a. Ar.* Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı. **M3** 211

vefakâr *sf. Ar. + Far.* Vefası olan, sevgisi geçici olmayan, hakikatli. **DK** 90

vefalı *sf.* Vefakâr. **DK** 30, 43, 132

vefasızlık *a.* Vefasız olma durumu, hakisizlik, bivefalık. **M3** 444

Vehabiler *öz. a.* Arap Yarımadası'nda Necd dolaylarında Muhammed b. Abdilvehhâb tarafından kurulan mezhebi benimsemiş kimseler. "*Türklüğün övüncü olan Farabi mi, yoksa tekfir eden Gazali mi? Şehristani'nin saydığı mezheplerin kurucuları mı, yoksa mezarları tahribe kalkan Vehabiler mi?*" **M3** 503

vehim *a. Ar. esk.* Kuruntu. **M3** 180 **vehme kapılmak** (veya **düşmek**) Yersiz korkuya, yanlış düşünceye kapılmak. **M3** 130

vekil *a. Ar.* **1.** Birinin, işini görmesi için kendi yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse. **DK** 78; **2.** Milletvekili. **M3** 155, 228

velhasıl *zf. Ar.* Kısacası. **M3** 103, 536

veliaht *a. Ar.* Bir hükümdarın ölümünden veya tahttan çekilmesinden sonra tahta geçmeye aday olan kimse. **M3** 79

Venedik *öz. a.* Kuzey İtalya'nın

doğusunda Adriyatik Denizi'nin kuzey kıyılarında, İtalya'ya bağlı ada şehir. "*Fakat yine biz Osmanlı, sen Venediksin!*" **YS** 32, 34; **DK** 86; **M3** 292

Venedikli *öz. a.* Venedik halkından olan kimse. "*Fakat Rum mu, Venedikli mi, Bulgar mı, Sırp mı, ne olduğu belli değildi.*" **DK** 77

Venezuela *öz. a.* Güney Amerika'da yer alan bir ülke. "*Eski hocalar "milimetre"nin ve "Venezuela"nın ne olduğunu bilmeyecek kadar cahildiler.*" **M3** 492, 540

Venizelos *öz. a.* Yunanistan'ın eski başbakanı. "*Vaktiyle Venizelos da Batı Anadolu için, Ali Fuat Başgil gibi konuşuyordu.*" **M3** 427

veraset *a. Ar. huk.* Mirasta hak sahibi olma. **M3** 149, 409

verebilmek (*-i*) Verme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 94², 237, 412, 486, 494

verem *a. Ar. tıp* Herhangi bir organa ve en çok akciğerlere yerleşen Koh basilinin yol açtığı ateşli ve bulaşıcı bir hastalık, tüberküloz. **YS** 47

vergi *a.* Kamu hizmetlerine harcanmak için hükümetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya veya bazı malların fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı para. **M3** 154, 200, 363, 413, 419, 470 **vergiye bağlamak** BİR kimse veya şeyden vergi almak. **M3** 471

verilebilmek (*-e*) Verilme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 94

verilmek (*nsz*) Verme işine konu olmak. **DK** 53, 68, 113, 151, 173, 174; **M3** 68, 177, 181, 188, 191, 227, 246, 280, 362, 398, 410, 459, 469, 491, 509, 548, 552

verilme *a.* Verilmek işi. **M3** 470

verimli *sf.* Kendisinden beklenen sonucu veren, semereli. **M3** 183, 267, 271, 435

verimsiz *sf.* Verimi olmayan veya az olan, yetersiz. **M3** 110

verme *a.* Vermek işi. **DK** 63; **M3** 17, 203, 229, 259²

vermek *(-i, -e)* **1.** Bırakmak veya başışlamak. **YS** 22, 39, 52, 107²; **DK** 50, 59, 61, 68, 71, 75, 80, 90, 91, 93, 125, 134, ; **M3** 59, 217, 230, 264, 352, 382, 455, 483, 520, 542; **2.** Herhangi bir duruma yol açmak. **YS** 120; **DK** 8, 31, 84, 121122, 144, 147, 177; **M3** 37, 52, 54, 143, 154, 159, 243, 264, 269², 289, 307, 363², 371, 394, 413; **3.** Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek. **YS** 120; **DK** 12, 15, 18, 19², 22², 26, 90, 99, 111, 113², 130, 148⁵, 171, 175; **M3** 180, 203, 230, 252², 261², 276, 340, 535, 554; **4.** Kızı, kadını biriyle evlendirmek. **DK** 157, 166; **5.** Herhangi bir şey ortaya çıkarmak. **M3** 186, 203, 257², 303, 317; **6.** Bitki ve ağaç, ürün üretmek. **M3** 451; **7.** *yar.* Kök veya gövdeleri sonuna -ı (-i, -u, -ü) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur. **DK** 18, 37, 81; **M3** 17, 21, 46, 54, 114, 135, 159², 176, 187, 244, 259, 261, 269, 355, 458, 469, 532, 542, 545

veryansın *a.* "Acımadan, hiçbir şey düşünmeden saldırmak, yok etmek, bol bol harcamak veya acımasızca söylemek" anlamlarındaki **veryansın** **etmek** deyiminde geçer. **M3** 47

Verzanski *öz. a.* Nazım Hikmet'in Stalin hayranlığı dolayısıyla kullandığı soyadı. "Verzanski diye bir İslav ırkadı alarak dedesinin vatanı olan Polonya'nın tabiiyetine geçti ve Bizim Radyo adlı komünist radyosundan Türkiye aleyhine yayın yaptı." **M3** 551

vesaire *a.* Ar. Ve benzeri. **M3** 100, 130, 189, 247, 276, 301, 341, 353, 429, 436, 446, 494, 511

vesait *ç. a.* Ar. *esk.* Araçlar, vasıtalar. **M3** 250

vesika *a.* Ar. Belge. **M3** 150, 340, 440

vesilesi *a.* Ar. Sebep, bahane. **M3** 424, 425

vetire *a.* Ar. *esk.* Süreç. **M3** 17

veya bağ. *Ar.+ Far.* Aynı olmakla birlikte aynı değerde tutulan iki şeyi anlatan kelimelerden ikincisinin önüne getirilen söz, yahut. **DK** 7, 17, 31, 35, 37, 60, 66, 97, 114, 150², 164; **M3** 15, 17², 22, 26², 28², 29, 33, 37², 41, 47, 59³, 60, 61², 63, 65⁵, 66, 67, 68², 74³, 79, 83, 84, 86, 88, 89², 91², 96, 98, 99, 105³, 107, 112, 113, 114, 116, 119⁴, 120², 122², 125, 126², 127, 136, 140², 142, 144, 145, 153, 154, 156, 158³, 167, 169, 175², 179, 188, 189, 191, 197, 202, 206, 208², 219³, 220³, 222, 223², 226, 253, 254, 256, 264, 268, 270, 271, 273, 275, 276, 279², 281², 285², 290, 301², 302, 303, 305, 306, 309², 315, 316², 319, 320, 323², 331, 334, 345², 353², 357, 358, 363, 367, 373, 379, 383, 398², 403², 405⁶, 409², 413, 414, 416², 419², 428, 431², 432, 434, 438, 439², 444, 453, 454, 455, 461, 465, 467, 468, 470, 473, 482, 484², 485, 492, 498, 508, 510, 520, 521, 525², 526, 528, 533, 534, 535, 537, 544³, 545², 548, 549², 554

vezinsiz *sf. ed.* Ölçüsü olmayan. **M3** 360

vezir *a.* Ar. *tar.* Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimse. **DK** 59, 89; **M3** 162, 321

→ **Vezir Hanı**

Vezir Hanı *öz. a.* İstanbul ili Fatih ilçesine bağlı Çemberlitaş semtinde bulunan ve bulunduğu sokağa adını veren bir han. "Kürt Said'in 1327 (=1909) yılında, İstanbul'da Vezir hanındaki İkbâl-i Millet matbaasında basılmış bir eseri vardır." **M3** 455

vınlayış *a.* Vınlama işi. **DK** 21

vız *a.* Böcek uçarken veya atılan bir şey hızla geçerken çıkan ses. vız gelmek Pek önemsiz görünmek. **YS** 88; **DK** 169

vızlıt *a. mec.* Hafif sesle ve bezdirici biçimde yakınma, sızlanma. **M3** 459

vicdan *a. Ar.* Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç. **YS** 76; **M3** 28, 63, 65, 91, 224, 279, 280, 404, 418, 426, 431, 434, 451, 459, 463, 484³, 499, 507, 522, 534 **vicdanına çekilmek** Kişinin kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmasına itilmek. “*Milliyetçilik kollektif bir egoizmdir, diyecek ve din gibi insanların vicdanına çekilmesini tavsiye edecek yani hayatta fonksiyonu kalmamasını isteyeceksin.*” **M3** 427 **vicdanına danışmak** Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya itmek. “*Lüzum olursa Türk Milliyetçiler Derneğinin merkezlerinden sormalı, soramazsa vicdanına danışarak hareket etmelidir.*” **M3** 113 **vicdanını satmamak** Kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlamak. “*...yalan, iki yüzlülük bilmeyen, vicdanını satmayan insanlarla dolu idi.*” **M3** 164

→ **vicdan azabı**

vicdan azabı *a.* Yapılan bir işten dolayı duyulan acı, üzüntü. **vicdan azabı çekmek** (veya **duymak**) yapılan bir işten dolayı üzülmek, pişmanlık duymak. **DK** 132

vicdani (*doğ.*) **vicdanî** *sf.* Ar. Vicdanla ilgili olan, vicdana dayanan. **M3** 162, 163, 323, 438, 504

vicdansız *sf.* Vicdanı olmayan. **M3** 495², 542

Vietnam *öz. a.* Güneydoğu Asya'da bir ülke. “*Amerikalı Gençler Vietnam'a Gitmekten Nasıl Kurtuluyor?*” **M3** 42, 366, 533², 534

→ **Vietnam Savaşı**

Vietnam Savaşı *öz. a.* Doğu Bloku ülkeleri olan Kuzey Vietnam, Çin ve Sovyetler Birliği ile ABD destekçisi anti-komünist Güney Vietnam ve ABD arasında yaşanan savaş. “*Newyork (A.A.) – Vietnam Savaşı, Amerika'da 150 yıldan beri görülmemiş bir duruma, yani Amerikalıların Kanada'ya gitgide artan bir şekilde göç etmelerine yol açmıştır.*” **M3** 533

vilayet (*doğ.*) **vilâyet** *a. Ar.* İl. **M3** 62, 105, 112, 524, 543, 545

viran *sf. Far.* Yıkık, harap. **viran olmak** viran duruma gelmek, haraplaşmak. **M3** 41

virgül *a. Fr.* Yazılı cümlelerde birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime grupları arasına konulan, kısa bir durmayı göstermek için kullanılan noktalama işaretinin adı (.). **M3** 452

viski *a. İng.* Tahıllar malt yapılarak şekerlendirildikten ve gereği kadar mayalandıktan sonra damıtılarak elde edilen alkollü içki. **M3** 346

vitamin *a. Fr.* biy. Besinlerde bulunan, vücutta genellikle yapılmayan, yağda veya suda çözünebilme özelliği olan, eksikliği veya fazlalığı çeşitli hastalıklara yol açan maddelere verilen genel ad. **M3** 273, 476, 536⁵

Viyana *öz. a.* Avusturya Federal Cumhuriyeti'nin başşehri. “*...Türk ona göre şan ve şerefe kavuşmuştur, büyümüştür, fetihler yapmıştır ve taa Viyana kapılarına gitmiştir.*” **M3** 386, 508³, 509, 529

Viyet-Konga *öz. a.* Güney Vietnam'ın ulusal kurtuluş örgütü. “*Bir milletin sömürülen fertlerini başka milletlerin merhametli insanları da düşünebilir. Milliyetçilik Zenci Lumumba'ya Viyet-Kong'a destan yazıp da Özbekler'i, Tatarlar'ı, Kazaklar'ı, Kırgızlar'ı,*

Azeriler'i, Başkurtlar'i, Türkmenler'i, Tarançılar'i, Uygurlar'i, Karakalpaklar'i, Çuvaşlar'i, Yakutlar'i, Karaçaylar'i, Balkarlar'i, Kumuklar'i, Kırımlular'i, Kerkükler'i diğer Türkleri esgeçmek değildir." **M3** 121

Vizigot Devleti öz. a. İspanya'da hüküm süren krallık (414-711). "Araplar, görünüşte büyük bir devlet kurmuş olmalarına rağmen, doğuda İran ve İspanya'da Vizigot devleti gibi iki yorgun ve bitkin devletten başka hiçbir devleti ortadan kaldıramamışlar ve rastladıkları ilk ciddi kuvvet olan Franklar önünde durmaya mecbur kalmışlardır." **M3** 466

voleybol a. İng. sp. Altışar kişilik iki takım arasında, bir alan ortasında gerilmiş olan ağ üzerinden topun karşılıklı olarak elle oynanması oyunu, uçan top. **M3** 191

volkan a. Fr. jeol. Yanardağ. **YS** 33, 122

vukuat ç. a. Ar. Polisi ilgilendiren olay veya olaylar. **M3** 86, 198, 502

vurgun sf. mec. Birine veya bir şeye vurulmuş, bağlanmış, sevmiş olan, sevdalı, âşık, meftun. **YS** 61 **vurgun yapmak** Kısa sürede büyük kazanç elde etmek. "Sosyalist budalaların iddia ettiği gibi bu yüz binler, ticarî vurgun yapmak için mi Batıya kaçıyor?" **M3** 317

vurguncu sf. tic. Para dalgalanmalarından yararlanarak kolay yoldan kazanç elde eden, alavereci, muhtekir, ihtikârcı, spekülâtör. **M3** 376

vurgunculuk a. tic. İleride meydana gelebilecek fiyat dalgalanmalarından yararlanarak haksız kazanç sağlama, alaverecilik, ihtikâr, ihtikârcılık, spekülasyon, spekülâtörlük. **M3** 46, 317

vurma a. Vurmak işi. **DK** 49, 65; **M3** 461

vurmak (-i) **1.** Silahla yaralamak, öldürmek. **YS** 39, **DK** 15, 109, 144, 212; **2.** (nsz) Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak. **YS** 77; **3.** (-i, -e)

Sürmek. **YS** 115; **4.** mec. Manevi olarak yaralamak. 122²; **5.** (-i) Ses çıkarmak için bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca çarpmak. **DK** 9², 21, 87, 117, 145, 173, 160; **6.** (-e) Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak. **DK** 18, 27, 30, 136, 148, **M3** 75, 210; **7.** (-i) Savaşta üstünlük sağlamak, üstün gelmek. "Türk ordusunun yenildiği çarpışmalarda bu sefer İran'la birleşip onu vurmaktan geri kalmadılar." **M3** 386 **vur abalıya** mec. Hiçbir kabahati olmadığı halde herhangi bir aksaklıkta kendisine kabahat bulunan, görevi olmadığı halde her zaman iş yüklenen, kendini koruyamayacak denli kimsesiz, arkasız, güçsüz kimseleri anlatmak için kullanılır. **M3** 68

vurulmak (nsz) **1.** Vurma işine konu olmak. **YS** 29, 30²; **DK** 20, 63, 71², 94, 144; **M3** 74, 178, 315; **2.** -e mec. Âşık olmak, gönül kaptırmak, sevdalanmak. **YS** 38, 62; **DK** 71

vuruş a. Vurulma işi. **M3** 78

vuruş a. Vurma işi. **DK** 18, 21², 27³, 28³, 64, 135, 173

vuruşçu a. Savaşçı. "Gökçen, üç dört adım uzaktan ve yandan iki vuruşçuyu seyrediyordu." **DK** 173

vuruşma a. Vuruşmak işi. **DK** 15, 16, 32, 136; **M3** 31, 103, 330, 433, 468

vuruşmak (nsz, -le) **1.** Birbirini vurmak, dövüşmek. **DK** 14, 20³, 21, 27, 64, 172, 173²; **2.** Savaşmak, çarpışmak. **M3** 330

vuslat a. Ar. esk. Sevgiliye kavuşma. **YS** 57, 90

vücut a. Ar. İnsan veya hayvan gövdesi, beden. **YS** 23 **vücut bulmak** Oluşmak. **M3** 488 **vücuda gelmek** Ortaya çıkmak, oluşmak, meydana gelmek, olmak. **M3** 221 **vücuda getirmek** Meydana getirmek, var etmek. **M3** 261, 460

Wallace öz. a. Amerika Birleşik Devletleri'nin 32. başkanı Roosevelt'in

yardımcısı. “Tarihin en muhteşem budalası olan Roosevelt’in yardımcısı Wallace’in ve Irak devlet başkanlığına kadar yükselip 1963’te karşı ihtilâlla öldürülen Kasım’ın da komünist oldukları neden sonra anlaşıldı.” **M3** 319

Washington öz. a. Amerika Birleşik Devletleri'nin başkenti. “Üçüncü defa Cumhurbaşkanlığı kabul etmediği için demokratiği göklere çıkarılan Washington’un yanında bile bizim Yıldırım Bayazıt’ımız ne kadar büyüktür.” **M3** 290

y, Y

ya *bağ.* *Far.* **1.** Şaşma, şaşkınlık bildiren bir söz. **YS** 18; **DK** 29; **2.** *bağ.* Gereklik ve onay bildiren cümlelerde yargının onaylandığını bildiren bir söz. **YS** 24; **3.** Cevap niteliğinde olan cümlenin sonuna getirildiğinde asıl yargının arkadan gelen cümle ile anlatılacağını belirten bir söz. **DK** 24, 83, 96, 97, 108, 109, 117, 121, 141, 143, 154, 155, 156, 158², 160, 164, 165, 166, 176, 180; **M3** 33, 40, 52, 89², 124, 136, 139, 141², 145, 174, 216, 298², 347, 359, 370, 389, 390, 412, 443, 444², 445, 458, 486, 510, 519, 528, 532, 544; **4.** Gereklik ve onay bildiren cümlelerde yargının onaylandığını bildiren bir söz. **DK** 33², 38

→ *ya da*

ya da *bağ.* Seçeneği, çeşitliliği veya tercihi belirten bir söz. **YS** 40; **M3** 141, 379, 445

ya... ya... *bağ.* *Far.* Cümlede eş görevli öğeler arasında ya... ya, ya... ya da, ya... yahut biçimlerinde yinelenmiş olarak kullanılır. **YS** 102; **DK** 28; **M3** 38, 535

yaban *a.* *Far.* Kendi kendine yetişen bitki. **M3** 251, 252, 286

yabancı *sf.* Başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse), bigâne, ecnebi. **DK** 127², 137², 138, 147, 171; **M3** 12², 22, 27, 36, 38, 40², 77², 85², 93, 96, 98, 99³, 100, 102², 107, 114, 130, 131, 140³, 141, 144², 149, 159², 164², 168, 176, 195, 197, 199², 211, 221, 225², 226⁴, 227², 228, 270, 274, 277², 292, 320, 321, 322, 382, 389, 393, 397, 407, 409, 419², 427, 433², 434², 469, 478², 533, 549

→ *yabancı dil*

yabancı dil *a.* Ana dilin dışında olan dillerden her biri. **M3** 270², 271

yabancı *sf.* Tanınmayan, bilinmeyen, yad. **YS** 16², **YS** 25

yabancılık *a.* Yabancı olma durumu, bigânelik. **M3** 140, 187

yabani *sf. mec.* Görgüsü olmayan, kaba ve hoyrat (kimse). **DK** 38, 152; **M3** 312

yabgu *a. tar.* Hükümdar. **M3** 162, 230

yâd (*doğ.*) **yad** *a. Far.* Hatır, zihin. **yâd etmek** Anmak, hatırlamak. **YS** 23; **M3** 168

yada taşı *a. hlk.* Birbirine sürtülünce yağmur yağacağına inanılan koyu yeşil renkli, genellikle yuvarlak, fındık büyüklüğünde bir taş, yağmur taşı. **DK** 157

yadırgama *a.* Yadırgamak işi. **DK** 151

yadırgamak (*-i*) Kendine yabancı gelen bir kimseye, duruma veya şeye alışmamamak, ısınmamamak. **M3** 354, 514

yadırganmak (*nsz*) Yadırgama işi yapılmak. **M3** 514²

yadigâr *a. Far.* yadigâr Bir kimseyi, bir olayı hatırlatan nesne veya kişi, andaç. **M3** 107, 241 **yadigâr olmak** Hatıra olarak kalmak. **M3** 159

yafta *a. Far.* Üzerine asıldığı veya yapıştırıldığı şeylerle ilgili bir bilgi veren yazılı kâğıt parçası. **M3** 241

Yagellonlar *öz. a.* Litvanya büyük prensler hanedanı. "Lehler hâlâ Yagellon'lar zamanındaki Polonyayı diriltmek için çalışırlar." **M3** 134

yağ *a.* Birleşiminde stearik, oleik, palmitik asitlerle gliserin bulunan ve bunların oranlarına göre kıvamları değişen bitkisel veya hayvansal madde. **M3** 240

yağ yakmak *mec.* Dalkavukluk etmek. **M3** 252 **yağ göstermek** İtina etmek özenmek, özen göstermek. “*Fakat sanatına yağı göstererek tekrar içeri alması ihtimali de bu Şiililikle büsbütün ortadan kalkmaktadır.*” **M3** 435

Yağcıoğlu Gazi Osman Paşa *öz. a.* Gazi Osman Paşa'nın torunu. “*Yağcıoğlu Gazi Osman Paşa'nın Bursa'ya birer heykelini diktirirsen rahmetle anılırsın.*” **M3** 48

yağdırmak (-i) Yağmasını sağlamak. **DK** 124, 125², 156, 157, 163, 165,

yağız *sf. hlk.* **1.** Yiğit. **YS** 47; **2.** *sf.* Esmer. **YS** 96; **DK** 72; **3.** *mec.* Karanlık. “*Dünyaya gelmeden say yağız yere girince/ Bildiğin neyse unut, Tanrı'ya kavuştun tut...*” **YS** 107

yağlanma a. Yağlanmak işi. **M3** 211

yağma (I) a. Yağmak işi. **M3** 257

yağma (II) a. *Far.* Birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması, talan. **M3** 466 **yağma etmek** Birçok kimse, zor kullanarak bir malı alıp kaçmak. **M3** 361, 455, 457, 458

yağmacılık a. Yağma etme işi. **M3** 386, 529

yağmak (nsz) Yağmur, kar, dolu gökten düşmek. **YS** 27, 116; **DK** 5, 12, 60

yağmalanma a. Yağmalanmak işi. **M3** 63

yağmur a. Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumunda olanı, yağar, yağış, baran, bereket, rahmet. **YS** 16, 27, 116; **DK** 17, 60, 124, 125², 156, 157, 163, 165; **M3** 115, 257

Yağmur *öz. a.* Hüseyin Nihal Atsız'ın oğlu yazar, şair, gazeteci. “*... Atsız oğlu Yağmur denen bu yağız çeri*” **YS** 47

yahşi (doğ.) yahşi *sf. hlk.* İyi, güzel, çok güzel. **DK** 138, 139

Yahudi *öz. a. Ar.* Hz. Musa'nın dinine bağlı olan kimse, Musevi, semitik. **YS** 22; **DK** 61, 62, 69; **M3** 35, 57, 62, 66³, 67, 79, 80², 85², 87⁴, 92, 97, 105², 109², 121, 139, 140, 142², 143⁴, 144³, 244, 275, 344, 397, 405², 470, 473³, 485², 486⁴, 487⁴, 488², 493, 494, 503³, 515, 546

Yahudice *öz. a.* Yahudi dili. **M3** 145

Yahudilik *öz. a.* Yahudi olma durumu, Musevilik. **M3** 223, 493

yahut *bağ. Far.* Veya, ya da. **YS** 24, 32, 34, 46, 102; **DK** 7, 8, 41, 51, 110, 112, 131, 172; **M3** 13, 29, 33, 34, 38, 52, 85, 89, 115, 119, 124, 132, 136², 139, 145, 149, 174, 207, 216, 217, 222, 232, 285, 317, 323, 335, 345, 347, 357, 359, 370, 383, 389, 412, 413, 436, 444², 454, 458, 484, 500, 533, 544,

Yahya Kemal *öz. a.* Türk şair, yazar, siyasetçi, diplomat. “*Yahya Kemal'in "Akıncılar"ı dururken sanki kasten yapılmış gibi "Açık Deniz" manzumesi alınmıştır.*” **M3** 187, 205

yaka a. Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü. **DK** 65, 136; **2. den Sahil.** **M3** 524 **yakayı ele geçirmek** Yakalamak. **YS** 12 **yakasından kavramak** Hesap sormak veya bir şey istemek için tutup bırakmamak. “*Deli Kurt şimşek gibi bir atılışla sol elini uzatarak yeniçeriye yakasından kavradı ve sağ elini, tokat vurmaya üzere başı hizasına kadar kaldırdı.*” **DK** 136 **yakasını tutmak** Hesap sormak veya bir şey istemek için tutup bırakmamak. “*Yeniçeri de aynı hızla davranarak sol eliyle Deli Kürtün kendi yakasını tutan elini bileğinden kavrarken atın kaniyle kızarmış bıçak elinde olduğu halde sağ kolunu başı hizasına getirdi.*” **DK** 136²

yakabilmek (-i) Yakma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 306

yakalamak (-i) 1. Bir kimsenin gitmesini engellemek, durdurmak. **DK** 28, 29, 65², 69, 74², 109, 112, 161; **2.** Kaçan kimseyi

ele geçirmek, derdest etmek. **M3** 299, 446

yakalanmak (*nsz*) Yakalama işi yapılmak, ele geçirilmek. **DK** 29, 92²; **M3** 119, 155, 340, 524, 543²

yakarmak (*-e*) Israrla istemek, yalvarmak. **YS** 10

yakarma a. Yakarmak işi. **DK** 144

yakılmak (*nsz*) Yakma işi yapılmak. **M3** 245, 372

yakın sf. **1.** Az bir ara ile ayrılmış olan (zaman veya yer), **uzak** karşıtı. **YS** 35, 46, 90, **DK** 9, 24, 51, 58, 67, 101, 106, 142, 143; **M3** 45, 130; **2.** Aralarında sıkı ilgi bulunan. **DK** 30, 164; **M3** 35², 62, 66, 87, 118, 142, 144, 145, 147, 155³, 168, 174², 197, 198, 199, 233, 273, 406, 424, 465, 466, 512, 514; **3.** Erişmesi, olması zaman bakımından yaklaşmış olan. **DK** 90, **M3** 305 **yakın etmek** Yakınlaştırmak. “*Yabancı bir gün yine akın ederse/ Ve zaferi kendisine yakın ederse/ Sevgilimi aldı diye bu kara toprak*” **YS** 25 **yakından geçmemek** Söz konusu edilen şeyle hiçbir ilgisi olmamak. “*KIZIL ELMA uğruna kılıç çekince kından/ Bahtiyarlık denen şey artık geçmez yakından.*” **YS** 74

→ **Yakın Doğu**

Yakın Doğu öz. a. Akdeniz'in doğu kıyısında, Suriye, Mısır, Lübnan, İsrail, Ürdün'ün oluşturduğu bölge, Yakın Şark. “*Türkler çekildikten sonra Yakın Doğu'nun ne duruma düştüğünü görüp ibret alın.*” **M3** 389

yakında zf. **1.** Yakın bir yerde. **YS** 10, **DK** 27, 59, 67, 70, 78, 82; **2.** Çok geçmeden. **DK** 33; **M3** 37, 87

yakından zf. Yakın bir yerden, yakın olarak. **DK** 38²;117; **M3** 150, 168

yakınlık a. Yakın olma durumu. **DK** 30, 166, 177; **M3** 122, 147, 426 **yakınlık duymak** Birine karşı sevgi veya ilgi duymak. **DK** 164, 177; **M3** 140 **yakınlık**

göstermek Biriyle ilgilenmek, sevgiyle davranmak. **DK** 165; **M3** 148

yakınmak (*nsz*) Sızlanmak, sızlanarak anlatmak, şikâyet etmek. **M3** 321, 442

yakış *a.* Yakma işi. **YS** 122

yakışık a. Uygunluk, yaraşma. **M3** 439

yakışıklı sf. Güzel, gösterişli (erkek). **DK** 28, 33, 45, 109, 144, 166

yakışksız sf. Yakışık almayan, uygunsuz, çirkin, münasebetsiz (tavır, hâl vb.). **M3** 440, 489

yakışmak (*-e*) Uygun olmak, iyi karşılanmak, münasip olmak. **DK** 38, 40, 92, 117, 133, 145; **M3** 45, 48, 62, 99, 125, 185, 196, 235, 301, 351², 353³, 425, 447, 492, 514

yakıştırılabilmek (*-i, -e*) Yakıştırma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 139; **M3** 42, 351, 290

yakıştırmak (*-i, -e*) Yakışacak bir duruma getirmek, uygun duruma koymak, yaraştırmak. **DK** 49; **M3** 63, 351, 486

yakıştıрма a. Yakıştırmak işi. **DK** 165; **M3** 425

yaklaşma a. Yaklaşmak işi, iktiran. **YS** 122

yaklaşma (-e) 1. Arada az bir aralık kalacak biçimde ilerlemek, aradaki uzaklığı azaltmak veya büsbütün ortadan kaldırmak için ileri gitmek. **DK** 91, 115, 146, 150, 166, 171, 173, 175, 181²; **2.** Yakınlaşmak. **YS** 63, 115, **DK** 8², 9², 10², 11, 22, 25, 29, 106³, 128; **M3** 245, 316, 397, 508, 514

yaklaşmak (*-e*) Arada az bir aralık kalacak biçimde ilerlemek, aradaki uzaklığı azaltmak veya büsbütün ortadan kaldırmak için ileri gitmek. **DK** 46, 52, 60, 62³, 63, 65, 79, 82

yaklaştırılmak (-den) Yakınlaşması sağlanmak. “*Deli Kurt ‘Peki, dağla’ demiş ve köylülerin yardımıyla kendisine yaklaştırılan Karaman, çerisi, yine köylülerin ucunu kızdırdığı oku insafsızca yarasının üstüne bastırmıştı.*” **DK** 138

yaklaştırmak (-i) Bir şeyi kendine yakın duruma getirmek. **DK** 9², 122, 176; **M3** 443

yakmak (nsz) **1.** Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak. **DK** 11, 25, 152; **M3** 306², 337, 507; **2. mec.** Silahla vurmak. **YS** 10; **3. mec.** Güçlü sevgi uyandırmak. **YS** 113; **4. -i** Işık vermesini sağlamak. **DK** 10²; **5. mec.** Yıkıma, zarara yol açmak, büyük bir zarara uğratmak, mahvetmek. **DK** 115; **M3** 543

yaktırmak (-i, -e) Yakma işini yaptırmak. **M3** 470

Yakup öz. a. **M3** 470

Yakub Çelebi öz. a. Sultan I. Murad’ın Fül-Dâne Hatun’dan olma üçüncü şehzadesi. “*Elbette o da Yakub Çelebi’yi idam eder, fakat Niğbolu zaferini kazanamazdı.*” **M3** 289²

Yakut öz. a. Kuzeydoğu Sibirya’da yaşayan bir Türk topluluğu veya bu topluluktan olan kimse, Saha. **M3** 121

yalama a. Yalamak işi. **M3** 455

yalan a. Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, kıtır. **YS** 41, 78; **DK** 70, 92; **M3** 24, 58, 108, 119, 125³, 164, 214, 225, 227², 310, 322², 344, 385, 425, 427, 445, 482, 532, 542², 545, 553

→ **yalan dolan**

yalan dolan a. Gerçek dışı söylenen birçok söz. **DK** 81; **M3** 235, 545

yalancı a. 1. Yalan söylemeyi huy edinmiş olan kimse. **DK** 77; **M3** 108, 141, 159, 176, 310; **2. sf.** Gerçek olmayan,

gerçeğe benzetilmiş. **YS** 46

yalancılık a. Yalancı olma durumu, yalan söyleme huyu. **DK** 78

yalanlama a. Yalanlamak işi. **M3** 298

yalanlamak (-i) Haber veya sözün gerçek olmadığını bildirmek, yalan olduğunu açıklamak, tekzip etmek. **M3** 298

yalanlanabilmek (-i) Yalanlanma ihtimali veya imkânı bulunmak. “*Doğru değilse yalanlanabilir.*” **M3** 515

yalanlayabilmek (-i) Yalanlama ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 298

yalaz a. hlk. Alev. **YS** 9; **M3** 148

yalaza a. Alev. **DK** 173

yalnız zf. 1. Yalnızca. **YS** 13, 17, 49², 53, 80, 121, **DK** 12, 17, 25, 30, 35; **2. zf.** Yanında başkaları olmayarak. **YS** 64, 91, 97, 104, 112, 113, **DK** 11, 24, 55³, 175, 199, 253; **M3** 132, 399, 462, 472; **3. bağ.** Ama. **DK** 36, 49, 50², 52, 54, 61, 63, 64, 69, 71, 75, 76, 78, 80, 81², 90, 93, 94, 98², 99, 101, 112, 113, 116, 118, 119, 123², 125, 126, 132², 139, 152, 155, 159, 168, 173, 174, 179, 181²; **M3** 13, 16, 19, 27, 29, 30², 31, 35, 36, 44, 45, 54, 60, 66, 69, 70³, 83, 87, 91, 99, 100, 101², 106, 116², 118, 119³, 120, 124, 125, 126², 127², 129², 133, 134, 140³, 143², 144, 148, 153, 158, 159, 161, 168, 170², 171, 176, 181, 182, 190, 195, 203, 207, 208, 223, 226², 229, 232, 233, 240, 243, 246², 247, 256, 260, 264, 270, 278, 282, 283, 293, 298, 301, 303, 305, 311, 316, 317, 320, 322², 333, 334, 337, 343, 347, 351, 369, 387, 394, 397, 399, 405, 418², 427, 447, 455, 458, 460, 462, 471, 484, 496, 498², 500, 504, 512, 525, 535, 536, 539, 541, 542, 544³, 555

yalnızca zf. Yalnız olarak. **DK** 48; **M3** 121, 556

yalnızlık a. Yalnız olma durumu, kimsesizlik. **YS** 115

yalvarış *a.* Yalvarma işi, yalvarma, rica. **YS** 112

yalvarmak (*nsz*) Birinden ısrarla, kendine acındırarak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek. **DK** 35, 73, 134, 144

yamaç *a.* Dağın veya tepenin herhangi bir yanı. **DK** 115, 116, 121

yamak *a.* Bir işte yardımcı olarak çalışan erkek. **DK** 28, 145, 146³, 147

yamalı *sf.* Yama vurulmuş, yama ile onarılmış olan. **DK** 39

yaman *sf.* Güç, etki veya beceri bakımından alışılmışın üzerinde olan (kimse). **YS** 46, 94, **DK** 24, 47, 49, 72, 74, 106, 138, 139, 170; **M3** 132, 524

yamanlık *a.* Yaman olma durumu. “Ağaç gövdelerine tokat atarak idman yaparken onun yamanlığını pek anlamamış, fakat bir gün, yakınındaki Rum köyünden üç çocukla kavga ederken nasıl nesne olduğunu görmüştü.” **DK** 24

yamyam *sf.* Daha çok din, tapınma, büyü vb. amaçlarla insan eti yiyen (kimse). **M3** 538²

yamyamlık *a.* Yamyam olma durumu. **M3** 68

yan *a.* **1.** Birlikte, beraberinde olma. **YS** 13, 69, 77; **DK** 14, 16, 17, 22, 25, 26, 30, 45², 60², 63, 65, 66, 69, 71², 79; **2.** *a.* Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü. **YS** 30; **DK** 5, 7², 8, 10, 12², 35, 36, 98², 103, 107, 110, 117, 135², 137, 140, 145, 146, 176, 178², 181; **M3** 22, 42, 51, 52, 75, 86, 87, 142, 187, 265, 290, 304², 348, 359, 368, 380, 395, 396², 398, 441, 470, 486, 541²; **2.** Üst. **DK** 26; **3.** Sağ ve solun ortak adı, yön, taraf, cihet. **DK** 98, 104, 110, 173; **M3** 45, 46, 120, 211, 483, 495² **yan bakmak** kötü niyet beslemek. **M3** 282 **yana atmak** (veya **bırakmak**) Bir şeyin üstünde durmamak, önemsememek. “*Bunları söyleyenler ve Allah’ı bir yana atan Türkçüler hep*

‘*tamu*’da yanarken kendisi cennetin köşklerinde Huriler arasında zevk edecektir.” **M3** 373, 502 **yanına almak** Beraberinde götürmek **YS** 31; **DK** 69

→ *yan üstü, yan yana*

yanak *a.* Yüzün göz, kulak ve burun arasındaki bölümü. **DK** 28, 36, 71, 79, 80, 117; **M3** 437²

yanardağ *a. mec.* Coşkunluk. “*Ruhun mu ateş, yoksa o gözler mi alevden/ Bilmem, bu yanardağ ne biçim korla tutuştu?*” **YS** 121

yanaşabilmek (-*e*) Yanaşma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 110

yanaşma *a.* Genellikle bir çiftçi yanında çalışan işçi, tutma. **DK** 77

yanaşmak (-*e*) *mec.* Karışmak, ilgilenmek, istek göstermek. **DK** 62, 82; **M3** 411

yancık *a.* Genellikle çobanların kullandığı azık torbası. **DK** 171

yangın *a.* Zarara yol açan büyük ateş. **M3** 169, 306²

yanı başında *z.f.* Hemen yanında. **DK** 65, 122, 132; **M3** 62, 246, 437

yanık *a.* **1.** Yanmış yer, yanmış olan yerde kalan iz. **DK** 24; **2.** *sf. mec.* Duygulu, dokunaklı, acılı, etkili. **YS** 13, 33, 48; **DK** 144, 207

yanıklık *a. mec.* Yanık olma durumu. **YS** 69; **DK** 122, 159

yanılmak (*nsz*) Tanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak. **DK** 118; **M3** 132, 291

yanında *z.f.* Bir şeye, bir kimseye göre, nispetle. **YS** 24

yani (*doğ.*) **yâni** *bağ Ar.* “Demek oluyor ki” anlamlarında bir söz. **DK** 41, 68, 86,

99, 99, 125, 143, 162, 171; **M3** 24, 30², 31³, 38, 41, 57², 65, 67, 70², 74, 79, 83², 85, 86, 87, 89, 94, 101, 102, 103, 114, 118, 126, 133, 136, 140, 143, 158, 160, 161, 162, 169², 184, 205, 207, 208², 209, 213, 216², 225, 230, 232, 236, 237, 243, 244, 286², 287, 304, 305², 307, 312, 315, 320, 343, 345², 348, 355, 362, 368, 371, 382, 385, 388, 407, 418⁴, 421², 425, 427, 430², 431, 432, 433³, 434, 435³, 437, 440, 446, 453, 454, 455³, 467, 468, 470, 471, 472, 483, 490, 491², 492, 499, 500, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508⁵, 509, 510², 515, 516, 521, 522, 528, 530, 532², 533, 550²

yankesici *a.* Bir kimsenin cebinden, çantasından ustalıklı, hissettirmeden bir şeyler çalan kimse, cep faresi, tırtıkçı. **M3** 523

yankesicilik *a.* Yankesici olma durumu. **M3** 523

yankılanmak (*nsz*) Ses vermek, ses çıkarmak, yankı durumunda geri dönmek, aksetmek. **DK** 27, 146

Yanko *öz. a. bk. Yanko Hunyad.* **DK** 219, 258

Yanko Hunyad *öz. a. DK* 220, 221, 252², 256

yanlış *a.* Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymama durumu, yanlış, hata. **DK** 50², 239; **M3** 369, 485; **2. sf.** Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymayan, aykırı olan, hatalı. **DK** 241; **M3** 27, 39, 59, 403, 440, 470², 479, 514, 542; **3. zf.** Hatalı bir biçimde. **DK** 97, 166, 187, 245², 267, 269; **M3** 34, 36, 40, 41², 43², 48², 57², 58², 59⁴, 60, 62², 64², 79, 113², 119², 120, 148, 205², 243, 268, 274², 275³, 279², 358, 372, 376, 420, 423, 429, 433², 438, 451, 478, 496, 499, 514, 542, 553

yanlışlık *a.* Yanlış davranış, yanlış iş, yanlış sanı, hata. **M3** 34, 290, 405, 427, 555

yanlışlıkla *zf.* Yanılarak, bilmeyerek,

sehven. **DK** 97

yanlışsız *sf.* Yanlış olmayan. **M3** 236, 271

yanmak (*nsz*) **1.** Ateş durumuna geçmek, tutuşmak. **YS** 53; **DK** 115, 130, 164; **M3** 46, 306; **2.** Isı, ışık veren bir konuma geçmek. **YS** 85, **DK** 8, 24; **3. mec.** Coşmak. “İçim yine sevinçlerle dolup yanıyor, Rûhum sanki deniz olmuş, dalgalanıyor.” **YS** 45; **DK** 116, 183; **2. mec.** Çok üzölmek. **YS** 46; **DK** 137, 143, 162; **M3** 122; **5. mec.** Elde edemediğı bir şey için büyük üzüntü duymak. “Döndüm vuslat yolundan/ Yandım firkat çölünden.” **YS** 90, 117; **6. mec.** Bir şeyi elde etmek için güçlü bir istek duymak. “Türkiye’nin içinde ve dışında bütün Türk dünyasında Türkçüölük ölküsü her zaman bir kor halinde yanmaktadır.” **M3** 18, 46, 502; **6. mec.** Zarara, kötölüğe uğramak. **M3** 335 **yanıp tutuşmak** bir şeyi elde etmek için güçlü bir istek duymak. **M3** 337 **yanıp yakılmak** sızlanmak, şikâyet etmek. **M3** 330

yansıma *a.* Yansımak işi. **DK** 117; **M3** 387, 388, 390

yansıtma (*-i*) *mec.* Aktarmak, göstermek, aksettirmek. **DK** 45; **M3** 79

yan üstü *zf.* Sırtı yerde olmak üzere. “Deli Kurt yan üstü yerdeydi ve bu durum gayet tehlikeliydi.” **DK** 74

Yanyalı *öz. a.* Yunanistan’ın Epir bölgesinin en büyük şehri ve aynı adı taşıyan ilin (Nomos) merkezinden olan kimse. **M3** 438

yan yana (*doğ.*) **yanyana** *zf.* Biri ötekinin yanında olarak. **DK** 52², 103, 201, 202, 237, **M3** 328, 409

yapabilmek (*-i*) Yapma ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 75, 82, 121, 138, 143, 175, 181; **M3** 12, 18, 125, 128⁴, 139, 203, 219, 236, 281, 323, 371, 382, 394, 453, 469, 476, 524

yapı *a.* Bütünün bir araya getirilişinde uyulan dizge, strüktür. **M3** 31⁴, 108, 127, 165, 207, 216, 273, 274, 275², 305, 315, 320, 327, 336, 346, 349, 365, 408, 409, 413, 418, 424, 425, 526, 539, 542, 555

yapıcı *sf.* Yapan, oluşturan, ortaya çıkarıcı, meydana getiren. **M3** 177, 469

yapılabilirlik (*nsz.*) Yapılma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 107, 118, 269², 303, 366, 399, 477, 538

yapılma *a.* Yapılmak işi. **M3** 80, 136, 370

yapılmak *nsz.* **1.** Yapma işine konu olmak. **DK** 36, 52, 53², 56, 68², 78,; **M3** 13, 27, 88, 218, 222; **2.** *mec.* Gerçekleştirilmek, ortaya çıkarılmak. **DK** 27, 52, 96, 130, 134, 150, 159², 172², 257; **M3** 27, 31, 33, 34, 43, 61, 68, 79, 83, 85, 89, 91, 95, 101, 125, 129, 139, 158, 159, 160, 178, 181, 185, 187, 188, 205, 212⁴, 216, 213², 217, 226, 259, 269, 287, 289, 303³, 309, 325, 326, 333, 334, 335, 336², 340, 346, 355, 358, 360³, 362, 365, 366, 367, 368, 380², 382, 383, 427, 451², 473², 475², 478, 489, 496, 510, 521², 533, 536², 537, 538, 539², 552, 554, 556

yapışmak (*nsz.*) *mec.* Bir işe büyük bir özen ve önem vererek girişmek. “*Bunun da bizim için birinci şartı, Türkçülük ülküsüne sıkı sıkıya yapışmaktır.*” **M3** 13², 176, 455

yapma *a.* Yapmak işi. **DK** 78; **M3** 24, 31, 46, 108, 113, 127, 184, 190, 241, 271, 394, 395, 418, 494, 498

yapmacık *sf.* İçten olmayan (tavır, davranış, duygu), yapma, yapay, sahte, suni, zahirî, sofistike. **M3** 145

yapmak (*-i*) **1.** Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek. **YS** 12, 17, 24, 40, 46, 96, 122; **DK** 11, 14, 15², 17³, 21, 22, 25, 27, 28², 33, 37³, 40, 42, 43, 45², 50², 51, 52, 56³, 62, 64², 67, 74, 75, 78, 82, 85, 87, 90, 91, 92², 99, 100, 101, 102, 103², 110, 117, 131, 136, 137², 144, 151, 158, 162, 165,

169, 172, 175, 176²; **M3** 13², 18, 19³, 21, 22³, 24, 26, 40, 43², 44, 48, 49, 55, 61², 62², 63, 64, 70, 71, 75, 80, 81, 83, 85², 86², 87², 88, 91, 92², 93, 97, 99², 101, 103, 104², 105², 108, 110, 112², 113, 120, 122, 127, 128, 133, 140, 149, 154, 155, 159², 168, 169, 183, 184², 185, 189, 190, 199, 201, 203⁴, 206, 207, 219, 220, 222, 225, 227², 235, 240, 241², 242, 245, 246, 249, 253, 256, 260², 268, 269, 281, 282², 287, 288³, 289, 290², 293, 298², 299, 302, 318, 320, 321², 328², 344, 351, 352, 354, 355, 359, 360, 362, 363, 364², 367, 368, 369², 379², 390², 395², 396, 404, 405, 407, 410², 411, 413, 415, 416, 417, 419, 423, 424, 425, 427², 437, 453, 461², 462, 463, 466², 467, 469, 470, 476, 477, 483, 484, 490, 491, 494, 505, 506, 507, 508, 510, 523, 525², 527, 528, 534, 539, 543, 545, 548, 551, 553³, 556³; **2.** *nsz.* Olmasına yol açmak. **DK** 11, 88; **M3** 88, 380, 453, 491

yaprak *a. bit. b.* Bitkilerde solunum, karbon özümlemesi, terleme vb. olayların olduğu, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler. **YS** 64; **2.** Kitap, defter vb. şeylerde ön ve arka yüzü oluşturan kâğıtlardan her biri, varak. **M3** 462, 483, 534

yapraklık *sf.* Herhangi bir sayıda sayfası olan. “*Çok küçük boyda, 8 yapraklık bir broşür olan bu nesne, hangi basımevinde basıldığı belli olmayan bir Said-i Kürd-î reklamıdır.*” **M3** 462

yaptırılabilirlik (*-i*) Yaptırılma ihtimali veya imkânı bulunmak. “*Arapça ve Farsça, Almanca ve Rusçayı da bilen Abdülkadir İnan’la millî kültürün anıtlarından olan Manas destanı metin ve tercümesiyle yaptırılabilir.*” **M3** 217

yaptırılma (*nsz.*) Yaptırılma işine konu olmak. “*Cenaze için çelenk yaptırılması...*” **M3** 489

yaptırmak (*-i, -e*) Yapmasını sağlamak, yapmasına imkân vermek. **DK** 41; **M3** 26, 48², 142, 291, 481, 510, 533

yâr *a. Far.* Sevgili. **YS** 10², 30, 67, 99²,

100, 131 **yâr olmak** Yardım etmek, yararlı olmak. **YS** 10², 14; **DK** 153

yara a. 1. Keskin bir şeyle veya bir vuruşla vücutta oluşan derin kesik. **DK** 28, 29, 60, 65³, 137², 138, 139⁷, 143², 144, 148, 158, 174³, 175², 177, 179, 180; **M3** 159, 169, 190², 346; *mec.* Dert, üzüntü, acı. **YS** 87, 92, 93, 115, 119, 120 **yara açmak** Vücutta veya bir şeyin yüzünde yara oluşmasına sebep olmak. **DK** 28 **yara almak** Yaralanmak. **DK** 173², 222; **M3** 232 **yaranı yabana sardırma** “Tanımadığın kimselere güvenme” anlamında bir söz. “*Şu Türkçe atalar sözünü şimdi bile ona hatırlatabiliriz: Yaranı yabana sardırma.*” **M3** 169

→ **yara bere**

yara bere a. Vurma ve incitme sonucu vücudun herhangi bir yerinde oluşan çürük. **DK** 36

Yaradan *öz. a.* Tanrı. **YS** 130; **M3** 302, 501

yaralamak (-i) Silah, bıçak vb. bir araçla yara açmak. **YS** 87; **DK** 64, 177; **M3** 476

yaralanmak (nsz) Yaralama işi yapılmak. **DK** 64, 65, 142, 157, 169; **M3** 510

yaralı sf. Yarası olan, yaralanmış (kimse), mecruh. **DK** 16, 65, 71, 134³, 135², 136², 137⁴, 139², 142, 143, 173, 174², 175, 177

→ **Yaralı Hayalet**

Yaralı Hayalet *öz. a.* Nâzım Hikmet’e ait manzume. “*Gençliğinde modaya uyarak yazdığı ‘Yeni Turan’ onu turancı yapıyorsa, o halde gençliğinde Millî Savaş heyecanına kapılarak ‘Yaralı Hayalet’ manzumesini yazan Nâzım Hikmet’i de vatan şairi saymak gerekir.*” **M3** 64

yaramak (-e) Bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak. **DK** 63; **M3** 190, 399, 455, 514

yararmak (-e) *mec.* İçten olmayan

davranışlarla birini memnun etmeye, gözüne girmeye çalışmak. **M3** 69

yarar a. Bir işten elde edilen iyi sonuç, fayda, avantaj. **M3** 62, 263 **yararı dokunmak** yararlı olmak, kâr sağlamak. **M3** 263

yararlı sf. Yarar sağlayan, yaran olan, yararlı, faydalı, nafi, avantajlı. **M3** 482 **yararlı olmak** yarar sağlamak, faydalı olmak. **M3** 352

yararlık a. Yararlılık. **DK** 67 **yararlık yapmak** Yarar sağlamak, faydalı olmak. “*Mükâfatın, yapsan da en yüce bir yararlık Nihâyet zafer adlı bir kısrağa binmektir.*” **YS** 51

yararlılık a. Yararlı olma durumu, faydalılık, yararlık, yararlılık. **M3** 178

yarasa a. hay. b. Yarasalardan, ön ayakları perdeli kanat biçiminde gelişmiş, vücudu yumuşak sık kıllarla kaplı, iskeletleri hafif yapılı, uçabilen memeli hayvan (*Vespertilio*). **YS** 41; **M3** 54

yarışmak (nsz) Yakışmak, uymak. **DK** 128; **M3** 178, 352, 360

yaratabilmek (-i) Yaratma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 185²

yaratıcı sf. 1. Yaratma yeteneği olan, kreatif. **M3** 205, **2.** *mec.* Zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak görülmeyen yeni bir şey ortaya koyan, yapan, kreatif. **M3** 203, 208, 246², 264

yaratıcılık a. Yaratıcı olma durumu. **M3** 191, 199, 353

yaratık a. Yaratılmış canlı varlık, mahluk. **DK** 145; **M3** 101, 126, 205, 212, 359, 445, 448, 454, 463, 532²

yaratılış a. Yaratılma işi. **M3** 100, 119, 215, 325, 327, 440, 547

yaratılma a. Yaratılmak işi. **M3** 376

yaratılmak (nsz) Yaratma işine konu olmak. **DK** 37, 54, 172; **M3** 373, 485, 499²

yaratma a. Yaratmak işi. **M3** 246, 486, 547

yaratmak (-i) **1.** din b. Allah, olmayan bir şeyi var etmek. **YS** 20; **2.** (nsz) *mec.* Zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak. **YS** 19, 53; **3.** *mec.* Olmasına, ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak. **YS** 22, 23², 25; **DK** 15,179; **M3** 89, 108², 134, 145, 149, 150, 179, 192, 224, 230, 254, 264, 271, 286, 298, 302, 352, 389², 394, 421, 432, 435, 478, 496, 499, 501, 503, 505, 506, 507, 539, 542, 550, 551

yardakçı a. Kötü işlerde birine yardım eden kimse. **M3** 96, 99

yardım a. **1.** Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet. **DK** 10, 138, 181; **M3** 26, 49, 78, 95, 178, 203, 255, 267, 282, 297, 362, 455, 533; **2.** Etki. **DK** 16 **yardım almak** Destek elde etmek. “İsterseniz siz de Moskoflardan yardım alarak bir deneme yapar, sonuçlarına katlanırsınız.” **M3** 390 **yardım etmek** kendi gücünü, imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmak. **DK** 49, 69, 82; **M3** 109, 112, 114, 282, 473, 532, 538 **yardım görmek** destek elde etmek, başış almak. **M3** 297, 390 **yardım yapmak** Yardım etmek. “Türk bulunan devletlerle dost kalmak şartıyla O Türkleri düşünür, kültürce ilerlemeleri için çalışır, her türlü yardımı yapabiliriz.” **M3** 246, 473 **yardıma gelmek** Güç duruma düşene istekle yardım etmek. “Savaş bizim köye yakın bir yerde olup bizimkiler yenildiği için yaralılarımızın yardımına gelmiştik...” **DK** 142 **yardıma koşmak** Güç duruma düşene istekle yardım etmek. **M3** 436

yardımcı a. Yardım eden veya gerektiğinde yardım edecek olan kimse vb., muavin, muin, yaver, asistan. **M3** 106, 189, 307, 319, 368, 386, 529

yardımcı olmak Yardımda bulunmak. **DK** 12

yardımcılık a. Yardımcı olma durumu. **M3** 319

yardımlaşma a. Yardımlaşmak işi. **M3** 206, 388

yârenlik a. Yakın arkadaşlık, muhabbet. **yârenlik etmek** Ahbapça, dostça konuşmak, sohbet etmek. **YS** 27

yargılanma a. Yargılanmak işi. **M3** 413

yargı a. *huk.* Yasalara göre mahkemece bir olay veya olgunun doğuşuna etken olan sebeplerin de göz önünde bulundurulması değerlendirilmesi sonucu verilen karar, kaza. **M3** 520

Yargıtay öz. a. Tüze yargılıklarınca verilen karar ve yargıların son inceleme orunu (mercii). **M3** 475,548

yarı sf. **1.** Bir bütünü oluşturan iki eşit parçadan her biri, nısıf. **DK** 71², 72³, 77, 80, 118², 157, 177; **2.** Bir şeyin yarısı kadar olan, yarım olan. **YS** 17; **M3** 227, 267, 274, 352, 439, 490 **yarı kılmak** Yarılamak. “Bidev atlarla kılıp her yolu bir günde yarı/ Yıldırıanlar gibi dağlardan aşan orduları...” **YS** 42

→ **yarı yarıya, yarı yol**

yarı yol a. Başlanmış fakat tamamlanmamış bir durumda olan iş. **YS** 71

yarık a. Yarılarak açılmış yer, geniş çatlak. **DK** 25²

yarım sf. Bütün bir şeyin ayrıldığı iki eşit parçadan her biri. **DK** 61², 72, 144; **M3** 209, 495², 502 **yarım kalmak** Tamamlanmamak, sonuçlanmamak. **M3** 111

→ **yarımada, yarım ay, yarım kan, yarım yamalak**

yarımada *a. coğ.* Yalnız bir yanından ana karaya bağlı, öbür yanları suyla çevrili kara parçası. **M3** 403

yarım ay *isim* Dördün. **DK** 144

yarım kan *a.* İki ayrı ırkın çiftleştirilmesiyle elde edilen yavru. “*Türk devletinin büyük makamlarında yarım kan Türklere bile tahammülü olmayan Türkçülerle başkanlarını Araptan seçen kişiler aynı kazanda kaynar mı?*” **M3** 120

yarım yamalak *zf. mec.* Baştan savma bir biçimde, üstünkörü. **M3** 267

yarımşar *zf.* Yarım yarım, yarım olarak. **DK** 80

yarın *a. 1.* Gelecek, ilerideki zaman. **YS** 10, 12², 34, 35², 36, 46⁶, 47², 48, 81, 88, 97, 98, 100; **M3** 11, 12², 13, 31, 32, 37, 58, 66, 91, 101, 103, 121, 124, 130, 142, 149², 154, 177², 182, 211, 223, 229², 230, 234, 244², 265², 268, 281, 283, 319², 330, 336³, 371, 373², 376, 381, 397, 426, 427, 539, 546, 552; **2.** Bugünden sonra gelecek ilk gün. **DK** 41, 42, 82, 87, 88, 90², 91, 92, 94, 101, 122², 126², 127, 170 **yarından tezi yok** Gecikmeksizin, hemen. **DK** 98

yarınki *sf.* Yarın yapılacak olan, yarın ile ilgili. **YS** 47; **M3** 125, 162, 316, 329, 362, 438

→ **Yarınki Türkiye**

Yarınki Türkiye *öz. a.* Nurettin Topçu'nun eseri. “*Nurettin Topçu, tarihî gerçekler ve Türkoloji ile taban tabana zıt olan bu fikrini, ‘Yarınki Türkiye’ adlı kitabında da tekrarlamıştır. Bu kitapta, o hayalî tezi, şu şekilde savunmaktadır.*” **M3** 432

yarış *a.* Yarışma, rekabet. **DK** 42, 52, 72²

yarışmak (*nsz, -le*) Bir yarışmada başkalarından üstün olmak için çaba göstermek. **YS** 42, **DK** 40, 51, 72⁴, 98

yarışma *a.* Yarışmak işi. **DK** 52², 53; **M3** 373

yarıştırmak (*-i*) Yarışmasını sağlamak. **DK** 72

yarı yarıya *zf.* Yarısı kadar. **M3** 553

yarlıgamak (*-i*) *din b.* Tanrı, birinin suçunu bağışlamak, mağfiret etmek. **YS** 47

yarmak (*-i*) Uzunlamasına bölüp ayırmak. **DK** 82

yas *a.* Ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar, matem. **YS** 46, 47, 49, 115, 120; **DK** 148; **M3** 203 **yasa kapılmak** Kötü bir olay sonunda acı ve üzüntü duymak. “*Toprak bizim anamızdır... İnsan yasına/ Kapılarak nasıl söver öz anasına?*” **YS** 22 yas tutmak Çok üzülmek, yasa bürünmek, matem tutmak. **YS** 98

yasa *a. 1.* Olayların gidişinde olağan dışına yer vermeyen, değişmezlik ve mecburiyet gösteren kural. **YS** 23, 25², 34, 53, 67; **2.** Toplumsal hayat içinde kendiliğinden oluşan ve uyulması toplum içinde yaşamının bir mecburiyeti olan alışıkların bütünü. **YS** 41, 107, **DK** 30; **3. huk.** Devletin yasama organları tarafından konulan ve uyulması gereken kurallar bütünü, kanun. **DK** 30; **M3** 83, 125, 206, 222, 469, 503

yasak *a.* Bir işin yapılmasına karşı olan yasal veya yasa dışı engel, memnuiyet. **M3** 420, 500, 510², 535³ **yasak etmek** Yapılmamasını istemek, yasaklamak. **M3** 159, 453², 458, 543 **yasak olmak** Yapılmaması istenmek, yasaklanmak. **YS** 94; **M3** 344

yasaklama *a.* Yasaklamak işi. **M3** 443, 489

yasaklamak (*-i*) Bir şeyin yapılmamasını buyurmak veya istemek. **M3** 385, 489, 503

yasemin *a. Far. bit. b.* Zeytingillerden, beyaz, kırmızı veya sarı renkli güzel kokulu çiçekleri olan, 1-2 metre boyunda, süs bitkisi olarak yetiştirilen tırmanıcı bir ağaççık, Mısır yasemini (*Jasminum*). **YS** 97

Yasin *öz. a. Ar.* yasin Kur'an surelerinden biri. **DK** 48, 99

yaslanmak (I) (*nsz*) **1.** Dayanmak. **YS** 57, 92, **DK** 36, 72, 117, 136, 181; **2.** *mec.* Güvenmek. **YS** 27²

yaslanmak (II) (*nsz*) Yasa bürünmek, yas içinde olmak. Yasa bürünmek, yas içinde olmak. **YS** 28², 46

yaslı *sf.* Yas tutan (kimse), matemli. **YS** 103; **DK** 176

Yassı Tepe *öz. a.* **DK** 112, 113, 114, 115³, 116, 123, 127, 129, 130³, 133, 158, 169³, 171, 173, 175, 178

Yassıada *öz. a.* Marmara Denizi'nde İstanbul'a yakın küçük bir ada. "Burada Yassıada duruşmalarının bir safhasını hatırlatacağım..." **M3** 382, 476, 477, 522, 555

yastık *a.* Başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü, ot vb.yle doldurulmuş küçük minder. **DK** 7, 17, 92, 177

yaş (I) *a.* Gözyaşı. **YS** 64, 67, 69, 111; **DK** 50, 52², 53², 55, 58, 60, 65, 67, 68, 69², 71⁶, 77², 97, 98, 116; **yaş akıtmak (veya dökmek)** Ağlamak. **DK** 69, 116

yaş (II) *a.* Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin. **DK** 11³, 23, 24, 25, 27, 31, 32, 33, 36, 39, 40², 96², 97, 98, 100, 111, 139; **M3** 74, 75, 112, 169, 180, 203, 209, 217, 231, 237⁵, 263, 291, 336, 348, 382, 383², 410, 476, 501, 523², 524³ **yaşını bitirmek (veya doldurmak)** Öngörülen belli bir yaş sınırına ulaşmak. **YS** 133

yaşa ünl. Hoşnutluk, sevinç vb. duyguları

anlatmak için söylenen bir söz, yaşasın, ole, oley. **DK** 50

yaşama *a.* Yaşamak işi. **YS** 42; **DK** 101; **M3** 11, 22, 29, 96, 106, 114, 173, 205, 207, 219, 226, 228², 375, 404, 426, 476, 514

yaşamak (*nsz*) **1.** Canlılığını, hayatını sürdürmek. **YS** 16, 18, 34, 40², 46, 51, 49, 64, 65, 93, 107³, 108, 109, 110, 117, 119, 123, 127², 135, **DK** 16², 32, 41, 44, 47², 48, 58², 97, 101, 115, 155, 156; **M3** 12², 15, 17, 21², 30, 35, 36², 37, 40, 42, 43, 52, 54, 55, 60³, 62³, 78, 84, 85, 86², 88, 92, 96, 99, 100⁴, 101², 102, 103, 105, 114, 115⁶, 126, 129, 130³, 133², 140², 134², 143, 150², 153, 158, 161, 164, 180, 183², 196², 197, 198, 199, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 214, 217, 221, 222, 225, 228, 229, 235, 240², 244, 245, 246, 247, 252, 263, 264, 273², 274, 285, 286, 288, 298², 318, 329, 330, 339, 352², 376, 386³, 389, 404, 408, 409³, 417, 418³, 424, 432³, 433³, 436, 437, 439, 445, 446², 447, 465, 468, 471², 476, 487², 494, 497, 500, 501, 503, 509, 515, 520, 521², 522, 525, 526, 529⁴, 530, 537, 542, 551, 552²; **2.** Görüp geçirmek, başından geçmek. **DK** 31; **3.** *mec.* Sürmek, devam etmek. **YS** 12, 34, 41, 41, 122, 123; **M3** 198; **4.** (*-i*) *mec.* Bir duyguyu, düşünceyi gönülde yaşatmak, beslemek. "Gönlümüzde yepyeni bir duygu yaşıyordu/ Rüzgârların değildi bu musiki, bu hüznün;" **YS** 63 **yaşarken ölmek** Hayattaki zorluklar karşısında yorulmak, olumsuzluklar karşısında ezilmek, umutsuzca savrulmak, var olmadığını düşünmek, yaşamdan tat alamamak. "Ölürken yaşadım, yaşarken öldüm/ Ve sustum, sükûtu besteler gibi." **YS** 62

yaşasın ünl. Yaşa, kahrolsun karşısı. **M3** 142, 364, 371, 524

yaşarmak (*nsz*) Yaşla dolmak. **DK** 12, 34, 168

yaşanmak (*nsz*) Yaşama işi yapılmak. **M3** 206, 483

yaşantı *a.* Hayat tarzı, içinde yaşanılan

şartların tümü, hayat. **M3** 229, 376

yaşatmak (*nsz*) *mec.* Sürdürmek, devam ettirmek. **YS** 20, 55; **M3** 29, 88, 89, 100², 125, 241, 252, 257, 282, 333, 472, 509, 530

yaşatma *a.* Yaşatmak işi. **M3** 233, 239

yaşayabilmek (*nsz*) Yaşama ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 221, 228, 273², 471, 487, 510

yaşıt *a.* Aynı yaşta olan kimselerden her biri. **DK** 25, 60

yaşlanmak (*nsz*) Yaşı ilerlemek, ihtiyarlamak. **M3** 162

yaşlı (I) *sf.* Yaşla dolmuş (göz). **YS** 92

yaşlı (II) *sf.* Yaşı ilerlemiş, kocamış, ihtiyar (kimse). **DK** 31, 36², 60, 71, 87, 97, 134, 138², 139, 141, 151, 153, 155; **M3** 167, 424, 425

yatak *a.* Uyuma, dinlenme vb. amaçlarla üzerine veya içine yatılan eşya, döşek. **YS** 9, 10, 17, 78; **DK** 43, 88², 113, 127, 131; **M3** 162 **yatağa düşmek yatağa** (veya **yataklara**) **düşmek** Yataktan kalkamayacak kadar hasta olmak. **M3** 440

yataklık *sf.* Yatak yapmaya uygun. **yataklık yapmak** (veya **etmek**) Suçluları gizlice barındırmak, suçlulara yardım etmek. **M3** 342

yatırmak (*-i, -e*) Bir kimsenin bir yere yatmasını sağlamak. **DK** 70; **M3** 491

yatırım *a. mec.* Bir çıkar veya kazanç sağlamak için yapılan davranış. **M3** 478

yatış *a.* Yatma işi. **DK** 113

yatışmak (*nsz*) Coşku, sinir, korku vb.nin etkisi azalmak, geçmek, sakinleşmek. **DK** 81, 160

yatma *a.* Yatmak işi. **DK** 42, 123; **M3** 453

yatmak (*nsz*) **1.** Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak. **YS** 16, 17, 20, 97, 106; **DK** 27, 29, 36, 41, 43, 60, 112², 113², 25, 134, 142, 177², 179, 180², 246; **M3** 126, 397; **2.** Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek. **DK** 89, 113, 175; **M3** 35, 164; **3.** Ölü gömülmüş olmak. **DK** 37; **M3** 22, 443; **4.** Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak. **DK** 35; **5. mec.** Bulunmak, var olmak: **YS** 110; **M3** 114, 509; **6. mec.** Çevresindeki olayları fark etmemek, görmemek. “Beş yüz sene yattınız. Yeter artık. Uyanınız.” **M3** 455, 457

yavanlaştırmak (*-i*) Yavan duruma getirmek. **M3** 73

yavaş *sf.* **1.** Hızlı olmayan, ağır, **çabuk** karşıtı. **YS** 33; **DK** 10², 34, 44, 46, 75, 117, 140, 175, 190; **2. zf.** Hızlı olmayarak. **YS** 105, **DK** 5, 8², 9, 89, 94, 103, 131; **3.** Alçak, hafif. **DK** 34, 35

→ **yavaş yavaş**

yavaş yavaş *zf.* Yavaş bir biçimde, ağır ağır, adım adım, aheste aheste, aheste beste, sepil sepil. **YS** 30; **DK** 74, 121, 129, 137, 148, 166, 175; **M3** 232, 322, 354, 362

yavaşça *zf.* Oldukça yavaş bir biçimde, usulca. **YS** 112; **DK** 9, 10, 11³, 29, 52, 87, 97, 102, 119, 161, 180

yavaşlamak (*nsz*) Yavaş gitmeye başlamak, hızını azaltmak, yavaş olmak. **DK** 7²

yavaşlık *a.* Yavaş olma durumu. **DK** 5

yave *a. Far. esk.* Saçma, saçma sapan söz. **M3** 199

yaveli *sf.* Saçmacı. “*Sessiz ve yaygarasız sükûnetin kuvvetini göremeyen, bizi bizden çok sever görünen bu yabancının yaveli nasihatlerine de gülümsemiştik.*” **M3** 168

yavru *a. 1.* Yeni doğmuş hayvan veya

insan. **YS** 46³, 89; **DK** 99; **2.** Çocuk, evlat: **M3** 150, 168, 169, 232, , 251, 470, 509

yavuklu a. hlk. Sözlü. **DK** 121²

Yavuz Aktoğu öz. a. İstanbul belediye hekimi. “*Hele ölen albayın oğlu olup Kartal Hükümet Tabipliğinde bulunan Dr. Yavuz Aktoğu’ya karşı takındıkları tavır ve tecavüze yeltenmek gibi halleri ve hele bunların arasında MHP’nin ilçe kurullarında bulunan birisinin de mevcudiyeti taassubun nerelere kadar vardığını göstermesi bakımından düşündürücüdür.*” **M3** 490

Yavuz öz. a. bk. **Yavuz Sultan Selim.** **YS** 12; **M3** 35, 164, 287

yavuz sf. Güçlü, çetin. **YS** 95; **DK** 57

Yavuz Sultan Selim öz. a. On birinci Osmanlı padişahı (1470 - 1520). “*Hatta Yavuz Sultan Selim çağında Ahi mahlaslı bir şair yaşamıştır.*” **M3** 212

yavuzluk a. Yavuz olma durumu. **DK** 68

yay a. 1. Ok atmaya yarayan, iki ucu arasına kiriş gerilmiş, eğri ağaç veya metal çubuk. **YS** 19, 37, 98, **DK** 5², 7, 21, 39, 52³, 63³; **2. müz.** Keman, viyolonsel vb. çalgılarda sürterek titreşim yoluyla ses çıkarmaya yarayan parça. **YS** 111³

yaya a. Yürüyerek giden kimse. **YS** 28

yayan sf. Yaya yürüten. **YS** 53; **M3** 267

yaygara a. mec. Şikâyet, sızlanma. **M3** 168, 199, 240², 373, 385, 387, 478
yaygarayı basmak Bağırıp çağırmak. **M3** 545

yaygaralı sf. Abartılı bir durumda. “*Ancak yaygaralı yavelerle cemiyeti karıştıran ve bulandıran bezirgân ruhlu milletlerden değildir.*” **M3** 154, 199

yaygın sf. Çoğu kimselerce duyulmuş, öğrenilmiş, kullanılmış veya benimsenmiş

olan. **M3** 232, 326

yayılım a. Yayılma işi. **DK** 63

yayılma a. Yayılmak işi, intişar. **M3** 110, 476, 541

yayılmak (nsz) Yayma işine konu olmak veya yayma işi yapılmak. **DK** 121, 162; **M3** 62, 83³, 96, 100, 393, 398, 403, 490, 527

yayımlama (doğ.) yayınlama a. Yayımlamak işi. **M3** 380

yayımlamak (doğ.) yayınlamak (nsz) Kitap, gazete, dergi vb. şeyleri basmak ve dağıtmak, neşretmek. **M3** 385

yayımlanmak (doğ.) yayınlanmak (nsz) Yayımlama işi yapılmak. **M3** 42, 51, 276, 339, 360, 364, 368, 393, 451, 504, 515

yayımlanma a. Yayımlanmak işi. **M3** 275, 545

yayın a. Basılıp satışı çıkarılan kitap, gazete vb., neşriyat. **M3** 19, 46, 47, 51, 57, 62, 63, 113, 213, 217, 267, 275, 278, 390, 395², 405, 423, 424², 452, 510, 504, 512, 27², 547, 550, 554 **yayın yapmak** Radyo ve televizyon yayıncılığı yapmak. “*Kürtçe şiirler artık derginin içine girdi ve radyonun da Kürtçe yayın yapmasını istendi.*” **M3** 386, 527, 529, 551, 554

→ **yayın organı**

yayın organı a. Ait olduğu kuruluşların bilgi ve düşüncelerini yayımlayan televizyon, radyo, dergi ve gazete. **M3** 485

yayla a. coğ. Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plato. **YS** 15, 73; **DK** 40; **M3** 251; **2. mec.** Bir ad veya sıfatın belirttiği durumun çokluğu. “*Ne gelen var, ne giden var, ne soran/ Iztrrap yaylasıyım, gam çölüyüm/*

Esiyor sadece gönülümde boran.” **YS** 116

yaylım *a. Yayılma, dağılma işi.*

→ **yaylım ateşi**

yaylım ateşi *a. mec.* Birine karşı yoğun olarak sözlü veya yazılı eleştiride bulunma, salvo. **M3** 66²

yaymak *(-i, -e)* Birçok kimseye duyurmak. **M3** 18, 61, 87, 174, 549²; **2.** *(-i)* Koyun, inek vb.ni otlatmak. **M3** 260; **3.** Dağınık ve düzensiz bir biçimde saçmak, dağıtmak. **DK** 101

yaz *a.* Kuzey yarım kürede 21 Haziran 23 Eylül tarihleri arasındaki zaman dilimi, ilkbaharla sonbahar arasındaki sıcak mevsim. **DK** 45, 157, 166²; **M3** 105, 524²
yazları kış olmak Ummaz olmak. “*Karardı gündüzlerim/ Kış oluyor yazlarım*” **YS** 90

→ **yaz kış**

yaz kış *zf.* Bütün yıl boyunca. **DK** 36

yazabilmek *(-i)* Yazma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 528, 271

yazar *a.* Bilim, edebiyat, sanat alanlarında kitap yazan veya kitap hazırlayan, bir eseri ortaya koyan ve eserin sahibi olan kimse, kalem erbabı, müellif. **M3** 29, 39, 45, 52, 53⁴, 54², 61, 78, 128, 162, 283, 312², 322², 344, 421, 442³, 478, 487, 493, 514, 542, 554

yazarlık *a.* Yazar olma durumu. **M3** 63

yazdırmak *(-e)* Yazma işini yaptırmak. **M3** 191, 279, 462, 482, 526

yazı *a.* Herhangi bir konuda yazılmış bilim, düşünce ve sanat ürünü. **M3** 15², 39³, 41, 47, 51², 53, 58, 61², 63³, 64, 77, 93, 96, 111, 147, 150, 158, 159, 208, 217, 226, 228, 271, 274, 279³, 287, 290, 297⁵, 298, 315, 322, 339, 340, 344, 345, 360, 366, 367, 368, 371, 385, 387, 390, 394, 407, 410, 411³, 416, 417, 420³, 421, 422³,

423, 426⁶, 427, 451, 455, 460, 462², 463, 476, 485³, 487, 491, 493, 494, 495, 496², 501, 508², 511, 512⁴, 514³, 515⁵, 517, 546, 553

→ **yazı dili, yazı işleri**

yazı dili *a. dil b.* Dilin yazıda kullanılan biçimi. **M3** 388

yazı işleri *a.* Bir daire veya kurumda yazışmaların yapıldığı bölüm. **M3** 395

yazıcı *a.* İş yazı yazma olan kimse. **M3** 15, 89, 287, 290, 512

yazık ünl. Acınma, üzüntü anlatan bir söz. **YS** 74; **DK** 28; **M3** 180, 288², 413³
yazık olsun! Üzüntü ve kınamayı anlatan söz öbeği. “*Yazık olsun Telli Doru şanına, Eğil de bak mor cepkenin kanına.*” **YS** 29

yazılı *sf.* Üzerinde yazı bulunan, yazısı olan. **DK** 22; **M3** 45, 275, 394, 501, 510

yazılış *a.* Yazılma işi. **M3** 222

yazılma *a.* Yazılmak işi. **M3** 276, 283, 443, 543

yazılmak *(nsz)* Yazma işi yapılmak. **YS** 31; **DK** 17, 81; **M3** 45², 47, 59⁴, 80, 113, 132, 216, 217, 222, 223, 243, 279, 280, 297, 298², 347², 361, 387, 443, 454, 455, 481, 482, 483, 486, 489², 494, 499, 502, 503, 507, 512, 517, 527, 541, 544²

yazın *zf.* Yaz mevsiminde, yaz aylarında. **YS** 99; **DK** 131; **M3** 259

yazma *a.* Yazmak işi, tahrir. **DK** 24, 49, 68; **M3** 48, 58, 59, 107, 274, 322, 443, 448, 454, 487, 536, 551

yazmak *(-i)* **1.** Söz ve düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak. **YS** 11; **DK** 17, 42²; **M3** 15², 39, 46⁵, 47, 59³, 60², 61², 63, 64³, 67, 68², 69², 77², 91, 93, 107, 121, 142, 163, 167, 170, 187², 188, 228, 236, 241, 267, 274, 275, 279, 283, 286, 322², 344, 358, 359, 360, 361, 390, 395, 405, 410², 421², 422, 428, 443, 444², 445³, 452,

454², 484, 487, 493, 502, 504, 526, 527, 536, 538, 542², 543³, 545³, 546, 549, 553, 554; **2.** (nsz) Bir bilim veya edebiyat eseri oluşturmak. **YS** 83; **3.** *mec.* İnsanın geleceğini belirlemek. **YS** 99, 123, 130

Yecüc Mecüc *öz. a.* Zülkarneyn döneminde ortaya çıkan ve kıyametin kopmasına yakın dönemde ortaya çıkarak yeryüzünde bozgunculuk yapacak olan topluluk. “*Nur risalelerinin birinde, Ye’cüc Me’cüc denen ve dünyayı yok edecek olan korkunç yaratıkların Özbek, Tatar ve Kırgız gibi ‘akvâm-ı vahşiyye’ (yani vahşi kavimler) olduğunu yazmıştı.*” **M3** 454

yedi *sf.* Altıdan bir artı. **YS** 38², 53, 125, **DK** 27, 41, 153, 144, 219; **M3** 31, 101, 103², 128, 129, 130, 1311, 179, 181, 189, 191, 208, 213², 246, 269, 270, 276, 286, 291², 303¹⁷, 344, 345, 348, 364, 362, 366, 367, 385, 395², 398, 405, 415, 420, 424, 426², 433⁵, 442, 455, 467, 471, 483, 520, 523³, 530, 532, 533², 549, 550²

→ **Yedi Kız Masalı, yedi iklim, yedi yüzlü yedi dilli**

yedi iklim *a. mec.* Bütün devletler. “*Boş midelerimize yumruk basarak çarpışmasını yedi iklimde deneyerek kaşarlanmış bir milletiz*” **M3** 252

Yedi Kız Masalı *öz. a.* **DK** 148

yedinci *sf.* Yedi sayısının sıra sıfatı, sırada altıncıdan sonra gelen. **DK** 144, 145, 148²; **M3** 255, 282, 397, 465, 530

yedirebilmek *(-i, -e)* Yedirme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 72, 139, 174, 176

yedirmek *(-i, -e)* Yemesini sağlamak. **DK** 7, 70, 71, 72²

yedi yüzlü yedi dilli *sf.* Özü sözü bir olmayan; dürüst olmayan; bildiğinden, inandığından ve olduğundan başka türlü görünme veya göstermeye çalışan, aldatmaya çalışan kişi, grup veya millet.

“*Hesabını göreceğiz elbette yarın/ Yedi yüzlü, yedi dilli İtalyanların!*” **YS** 34

yeğen *a.* Birine göre, kardeş, amca, hala, dayı veya teyzenin çocuğu. **DK** 14, 37

yek *sf. Far.* Bir, tek.

→ **yekdiğeri**

yekdiğeri *zm. esk.* Bir diğeri, ötekisi. **M3** 258

yekûn *a. Ar. mat.* Toplam. **M3** 261

yele *a.* At, aslan vb. hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar. **DK** 8

yelken *a. den.* Rüzgâr gücünden yararlanarak geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana dikilen ve teknenin direğine uygun bir biçimde takılarak onu hareket ettiren kumaş veya şeritlerin tümü **YS** 31 **yelken açmak** Yola çıkmak için hareket etmek. **DK** 94

yelkenli *a. den.* Yelkeni olan, yelkenle giden deniz veya göl taşıtı, yelken. **DK** 82

yeltenmek *(-e)* Yapamayacağı bir işe girişmek, özenmek, heves etmek, meyletmek. **M3** 127, 490

yem *a.* Hayvan yiyeceği. **DK** 12

yeme *a.* Yemek işi. **DK** 132; **M3** 455

yemek (I) *a.* Yemek yeme, karın doyurma işi. **DK** 11, 30, 41², 42², 61, 84², 100, 101⁵, 102², 103, 104³, 123², 124³, 146, 151², 159; **M3** 159, 203², 260, 455² **yemek yemek** Karın doyurmak. **DK** 113, 128; **M3** 93

yemek (II) *(-i)* **1.** Ağızda çiğneyerek yutmak. **DK** 12, 19, 41, 42, 53, 60, 61, 70², 71³, 72, 79, 82, 84, 100², 101, 102, 104, 113², 123, 125, 124, 136, 146, 151; **M3** 96², 170, 203, 251, 282; **2.** Hoşa gitmeyen kötü bir duruma) Uğramak, tutulmak. **DK** 27; **M3** 466 **yiyip içmek**

Karın doyurmak, beslenmek. **YS** 18; **DK** 24, 35, 94², 132; **M3** 101, 203 **yiyecek ekmek bulamamak** yoksulluk içinde bulunmak. “Çocuklarımız yiyecek ekmek bulamazken, mahsulâtımız sifıra inmiş ve ihracatımız durmuşken çöllerdeki baldırı çıplaklara altın dağıtmakla uğraştık.” **M3** 250

Yemen öz. a. Arap yarımadasının güneybatısında ülke. “...buna benzer daha nice ilkel usullerle şeriat düzenini ihya edip bu güzel ülkeyi Yemen örneği Arap ülkelerine benzetmek...” **M3** 87, 386, 405, 477, 509, 529

yemin a. Ar. Ant. **DK** 80², 92; **M3** 505² **yemin etmek** Ant içmek. **DK** 12, 89, 92; **M3** 505³

yemiş a. Meyve. **YS** 52; **DK** 92, 93², 106; **M3** 17²; 451, 452

Yemlîhâ öz. a. Ashab-ı Kehf'in uykudan uyanmasıyla şehre gidip farklılığı sezen kişi.

→ **Yemlîhâ uykusu**

Yemlîhâ uykusu a. mec. Çevresindeki olayları fark edememe, görememe durumu. “Arslan hükümetimiz Yemliha uykusundan uyanıp bu dergiyi kapatmasaydı arkadan Kürdistan haritaları, bayrakları, millî marşları ve anayasalarının geleceği muhakkaktı.” **M3** 529, 554

yemlik a. mec. Karşılıksız geçim sağlanan yer veya kimse. **M3** 321

yemyeşil sf. Her yanı yeşil, çok yeşil. **DK** 116

yenebilmek (-i, nsz) Yenme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 117, 120; **M3** 131, 174, 316, 437

yen a. Giysi kolu. **DK** 223

yenge a. Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı. **DK** 156,

157², 160², 161

Yeni Akış dergisi öz. a. Batı'da yayınlanan haftalık siyasal dergilerden Time dergisi örnek alınarak haftalık yayınlanan dergi. “Ben ‘Yeni Akış’ dergisi üzerinde duracağım.” **M3** 526³, 527

Yeni Akış öz. a. bk. **Yeni Akış dergisi**. **M3** 553, 554

yeni sf. **1.** Kullanılmamış veya az kullanılmış olan, eski karşıtı. **DK** 45², 47, 51³, 58, 59, 64, 65, 68, 71, 84, 92, 121, 203, 144², 197, 228, 234, 250; **M3** 49², 66, 86, 110, 123², 125, 128², 150, 161, 163, 167, 169², 171², 174, 177, 178³, 179³, 184², 185, 192, 205, 217, 239, 250, 251, 253⁴, 264, 269, 273, 274, 277³, 287, 288, 297, 325², 335², 339, 352, 373, 406², 408³, 418², 428, 462, 466, 476, 492², 516, 531, 536, 548, 556; **2.** Oluş veya çıkışından beri çok zaman geçmemiş olan. **YS** 33, 36; **M3** 506; **3.** zf. Biraz önce, çok zaman geçmeden. **DK** 232, 248, 249, 253; **M3** 49, 316, 335, 408, 428, 548

→ **yeni baştan, Yeni gazete, Yeni Gün gazetesi, Yeni İstanbul gazetesi, Yeni Turan, Yeni Türkiye Partisi**

yeni baştan zf. Baştan başlayarak yeniden. **YS** 12

Yeni gazete öz. a. bk. **Yeni İstanbul gazetesi**. **M3** 366, 395²

Yeni Gün gazetesi öz. a. Yunus Nadi tarafından çıkarılmış gazete. “...Yunus Nadi'nin çıkardığı Yeni Gün gazetesinde yayınlanmış, maksat ve gayenin propagandası yapılmış mıdır?” **M3** 515

Yeni İstanbul öz. a. bk. **Yeni İstanbul gazetesi**. **M3** 421, 423

Yeni İstanbul gazetesi öz. a. 1949 yılından itibaren İstanbul'da yayınlanan Türkçe gazete. “Başgil, 30 Kasım 1963 tarihli Yeni İstanbul gazetesindeki ‘Milliyetçilik Bahsi’ başlıklı yazısında aynı teraneyi tekrarlıyor.” **M3** 417, 423,

Yeni Turan öz. a. Halide Edib Adıvar'ın 1912 yılında yayımlanmış bir romanı. "Netekim yine bir Yahudi olan Halide Edip de Ziya Gökalp'in tesirinde kalarak "Yeni Turan" diye bir roman yazmıştır." **M3** 64², 487

Yeni Türkiye Partisi öz. a. 1961 - 1973'te Türkiye'de faaliyet göstermiş siyasi parti. "Yeni Türkiye Partisinin bir süre önce ölmüş bulunan mebusu Mustafa Ekinci ile Yusuf Azizoğlu Kürt'tür." **M3** 381

yenicheri a. tar. Kapı kulu teşkilatının piyade sınıfı. **DK** 134², 135⁸, 136⁸, 137², 141, 142; **M3** 419, 420, 510

→ **Yeniçeri Ocağı, Yeniçeri Ordusu**

Yeniçeri Ocağı öz. a. Orhan Gazi tarafından 1362'de kurulan ve II. Mahmut zamanında nizamıcedit adı verilen asker ocağının kurulmasıyla 1826'da varlığına son verilen, yeniçeri askerinin küçük yaştan başlayarak yetiştirildiği askeri örgüt. "Bunalım, reform teraneleriyle Üniversiteyi ikinci Mahmut çağının Yeniçeri Ocağına döndürenler yarın ikinci bir Vak'a-i Hayriye'ye de hazır olmalıdır." **M3** 371

Yeniçeri Ordusu öz. a. bk. **Yeniçeri Ocağı**. **M3** 99

yeniden zf. Gene, yine, bir daha, tekrar. **YS** 11², 13, 55, 67, 115; **DK** 6, 9, 12, 19², 21, 34, 35, 39, 44, 50, 53, 73, 74, 75², 89, 90, 94, 107, 109², 111, 115, 116, 117², 119², 127², 129, 130², 146, 148, 151, 153, 179; **M3** 12, 27, 33, 84³, 88, 92², 95², 96, 108, 133, 136, 185², 191, 217, 226, 250², 276, 281, 286, 373

yenilgi ask. Yenilen bir ordunun, düzen bağımlı yitirerek asker onurunun gerektirdiği bütün bağları bozması, bozgun, hezimet. **M3** 508

yenilik a. Eskimiş, zararlı veya yetersiz sayılan şeyleri yeni, yararlı ve yeterli olanlarıyla değiştirme, teceddüt. **M3** 128, 178 **yenilik yapmak** Değişiklik yapmak, değişiklik getirmek. **M3** 178

yeniliş a. Yenilme işi. **M3** 244

yenilme a. Yenilmek işi. **DK** 14, 53

yenilmek (I) (nsz) Yeme işi yapılmak veya yeme işine konu olmak. **yenilir yutulur değil** (veya **olmamak**) Hoşa gitmeyen, beğenilmeyen nitelikte olan. **DK** 61

yenilmek (II) (nsz) **1.** Savaş veya yarışmada karşısındakinden aşağı durumda kalmak, kaybetmek, mağlup olmak. **YS** 10, 13, 23, 55; **DK** 52, 53², 65, 103, 142, 145; **M3** 11, 87, 137, 141, 206², 230, 264², 280, 292, 386, 389, 397, 431, 473, 529; **2. mec.** Bir işte, bir uğraşta başarısızlığa uğramak, kaybetmek. **DK** 28

yenme a. Yenmek işi. **M3** 87, 184, 188

yenmek (-i) Savaş veya yarışmada üstünlük sağlamak, üstün gelmek. **YS** 32, 53; **DK** 69, 73², 101, 102; **M3** 88, 137, 153, 164, 184, 245, 264, 482, 530

yepyeni sf. mec. Tertemiz. **YS** 63

yer a. **1.** Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân. **YS** 14, 29, 33, 35, 38, 40, 41², 41, 48, 52, 62, 64, 92, 107, 122, 123; **DK** 8², 12, 15, 16³, 17, 25, 28, 35, 50, 58, 60, 61, 63, 64², 65, 66, 69², 70, 71, 72², 74², 78, 88, 89, 90, 92, 93, 98, 101, 102², 104³, 105², 107², 108, 109, 115³, 116³, 118, 119³, 122, 124, 125², 127, 129, 132, 133, 134², 135, 136², 137³, 140, 142, 143, 145⁴, 150⁴, 152, 156, 162, 163, 164, 165², 167², 168, 170, 171³, 172, 173, 175², 178³, 179, 180; **M3** 11, 13, 22, 23, 41², 40, 42, 43, 46², 54, 65, 66³, 70, 81, 89, 92, 93², 94, 97, 98, 104, 109, 112, 122, 126³, 141, 142, 150, 153, 157, 159, 162, 179, 184, 197², 198, 203², 212, 215², 219², 225², 226³, 227⁴, 230, 231², 232, 251, 252, 263, 267,

268, 275², 276, 285, 298, 309², 311, 318, 326², 329, 330, 343, 345, 354⁵, 358, 359, 367, 369, 386, 387, 412, 413, 416, 424, 439, 443, 444², 455, 468, 498, 501, 505, 524, 529², 534, 535, 536, 538, 542, 545, 550, 551², 554; **2.** *coğ.* Yerküre. **YS** 53; **3.** *mec.* Durum, konum. **DK** 17, 49, 53, 54, 58, 81, 115; **M3** 11, 40², 58, 156, 159, 190², 197, 218, 223, 234, 235, 244, 251, 270, 278, 289², 290, 302, 334, 367, 371, 382, 388², 420, 434, 443, 451, 458, 470, 478, 512, 516³, 549; **4.** Gezinilen, ayakla basılan taban. **DK** 20², 22, 25, 27, 28, 29², 30, 35, 37, 40, 107

yer etmek iz bırakmak. **DK** 51 **yer tutmak** Yer ayırmak. **M3** 545 **yer vermek** Bir olaya yol açmak, imkân tanımak. **M3** 187, 286, 381 **yerden göğe kadar** Pek çok. **M3** 291, 488 **yerde batsın** “Yok olsun, çok üzülün” anlamında ilenme sözü “yaşasın” karşıtı. **YS** 21 **yerde çalmak** Yere atmak, yere fırlatmak. **YS** 87 **yerde düşmek** Etkisiz kalmak, gücü ve değeri azalmak. “*Darbeyle gönüllerde yatan ülkü silinmez/ Atsız yere düşmekle bu bayrak yere inmez!..*” **YS** 81 **yerde girmek** Ölmek. “*Dünyaya gelmedin say yağız yere girince/ Bildiğin neyse unut, Tanrı'ya kavuştun tut...*” **YS** 107 **yerde sermek** Kötü bir duruma sokmak, yenmek. **M3** 365, 423 **yerde sermek** Vurup öldürmek. **YS** 27, 29, 33², 107; **DK** 63 **yerde vurmak** Kötü bir duruma sokmak. **DK** 74; **M3** 27, 69, 496 **yerde göğü sarmak** Her tarafa Yayılarak etkisi altına almak, kaplamak. **YS** 36 **yerde olmak** **1.** Uygun olmak. **M3** 159; **2.** saygınlığı olmak. **M3** 39 **yeridir** “layıktır, uygundur, münasıptır” anlamında kullanılan bir söz. **DK** 16 **yerde dibine geçmek** (veya **batmak** veya **girmek** veya **sokmak**) Çok utanıp sıkılmak “*Türk milletini batıran, yerde dibine sokan bu, düşünce demek caizse, düşünceye cevap vermek onun şahsına mı hakarettir?*” **M3** 208, 310, 425 **yerde saymak** *mec.* İlerleyememek, gelişememek, değışememe. **M3** 15, 173, 176 **yerde geçmek** Bulunmayan bir nesnenin veya kavramın yerine kullanılabilmek. **M3** 380 **yerde gelmek** Yapılmak, olmak. **DK** 143, 181 **yerde**

getirmek İstenileni, gerekeni yapmak. **DK** 12², 30, 32, 78, 104; **M3** 36, 162, 364, 509 **yerine koymak** **1.** Gibi görmek, saymak. **M3** 486, 516²; **2.** kişi iş yerinde çalıştığı, oturduğu yere gelmek. **M3** 380 **yerini almak** Yerine geçmek. **DK** 127; **M3** 210, 485 **yerini almak** Yerine geçmek. **M3** 62, 118, 208, 298, 304, 412, 485, 524, 542 yerlerde sürünmek Çok perişan, acınacak bir durumda bulunmak. **YS** 121

→ *yer adı, yer yer, yeryüzü, yer yurt*

yer adı *a. coğ.* Yerleşim bölgeleri ile deniz, göl, ırmak, dağ, tepe, bağ, bahçe, vadi vb. yerlerin adı. **M3** 276

yer yer *zf. mec.* Zaman zaman. **M3** 110

yerilme *a.* Yerilmek işi. **M3** 515

yerleşik *sf.* Belli bir yere yerleşmiş. **M3** 386, 529

yerleşmek (-e) **1.** Çalışmak üzere bir iş yerine başlamak. **M3** 318; **3.** Bir yerde oturmaya, yaşamaya başlamak. **DK** 33, 81², 91, 99, 152; **M3** 28, 93, 104, 154, 368, 403, 407, 515; **4.** (*nsz, -e*) *mec.* Alışılmak, kullanılır olmak. **DK** 35

yerleştirmek (-e) Yerleşmesini sağlamak. **DK** 7, 17, 19, 21, 22, 179, 303, 525, 549²

yerleştirme *a.* Yerleştirmek işi. **M3** 304

yerli *sf.* Yurt içinde yapılan veya bir yurdun kendine özgü niteliklerini taşıyan. **M3** 27, 36, 326, 406², 407, 432, 520, 533

→ *yerli yerinde, yerli yersiz*

yerli yerince *zf.* Derli toplu. “*Şu gördüğün ne varsa birer küçük damladır, Bir denize akıyor hepsi yerli yerince.*” **YS** 107

yerli yerinde *zf. mec.* Uygun, yakışır bir biçimde, gerektiği gibi. **DK** 59

yerli yersiz *zf. mec.* Uygun zamanı olup

olmadığı düşünülmeden. **M3** 430

yermek (-i) Birinin veya bir şeyin kusurlarını ortaya koymak, hicvetmek, övmek karşıtı. **M3** 17, 38, 42, 80, 344

yersiz *sf. mec.* Yerinde olmayan, uygunsuz, anlamsız, manasız. **DK** 85; **M3** 130, 290

yer yurt *a. mec.* Oturulan, yaşanılan yer. **DK** 168

yeryüzü *a. coğ.* Dünya. **YS** 23; **DK** 81, 99, 129; **M3** 17, 57, 83, 87, 169, 174², 209, 264, 274, 382, 404, 407, 445, 472, 497

yeşerme *a.* Yeşermek işi. **YS** 47

yeşermek (*nsz*) **1.** Bitki yaprak vermek, yapraklanmak. **DK** 72; **2.** *mec.* Canlanmak, yeniden ortaya çıkmak. **M3** 55

yeşil *a.* Sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk. **YS** 31, 121; **DK** 106, 114, 116, 118, 121, 157, 158, 167, 174, 175, 179³, 180; **M3** 488, 492, 494

→ **Yeşil Ordu**

Yeşil Ordu *öz. a.* 1920'de Anadolu'da kurulmuş siyasi-askeri örgüt. "Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'da kurulmuş olan Yeşil Ordu teşkilâtının programı, Yunus Nadi'nin çıkardığı Yeni Gün gazetesinde yayınlanmış..." **M3** 515, 516⁴

yeşillik *a.* **1.** Yeşil olma durumu. **DK** 127; **2.** Yeşil bitkileri çok olan yer. **DK** 93

yeter *sf.* **1.** İhtiyacı karşılayacak kadar olan, kâfi. **DK** 100, 118, 165, 179; **2.** *ünl.* "Kâfi, yetişir, yeterli" anlamlarında bir söz. **YS** 10, 22, 47; **M3** 162, 228, 301, 304, 337, 348, 455, 457

yeterince *zf.* Gerektiği kadar, gereğince, istenildiği kadar, yeter sayıda, kararında. **M3** 268

yeterli *sf.* Bir işi yapma gücünü sağlayan özel bilgisi olan, kifayetli, ehliyetli. **M3** 123, 335

yeterlik *a.* Yeterlilik. **M3** 508

yetersiz *sf.* Gerekli bilgi ve yeteneği olmayan, yeterliği olmayan, kifayetsiz, ehliyetsiz. **M3** 80, 125, 355, 363, 364

yetersizlik *a.* Yetersiz olma durumu, kifayetsizlik. **M3** 362, 394, 476, 526²

yetim *sf. Ar.* Babası ölmüş olan (çocuk). **M3** 232²

yetinebilmek (-le) Yetinme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 128

yetinme *a.* Yetinmek durumu, kanaat, iktifa. **M3** 30

yetinmek (-e) Bir şeyi kendisi için yeter bularak daha çoğuna gerek görmemek, daha çoğunu istememek, kanaat etmek, iktifa etmek. **M3** 21, 118, 381, 461

yetişebilmek (-e) Yetişme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 270

yetişme *a.* Yetişmek işi. **DK** 25; **M3** 128, 270²

yetişmek (-e) **1.** Ulaşmak, ermek, varmak, vasil olmak. **DK** 7, 25, 93; **M3** 231; **2.** Vaktinde tamam olmak, bitmek, hazırlanmak, hazır olmak. **DK** 151; **M3** 185³, 267, 508, 540; **3.** (-de) İş görebilecek yaşa gelmek, büyümek. **DK** 23; **4.** Eğitim görmüş olmak, öğrenmek, gelişmek. **DK** 41, 45², 142; **M3** 12, 13, 128, 143, 144, 171, 177, 183, 188, 231, 263, 267, 270, 361², 462, 528, 540², 541², 553

yetiştirebilmek (-i, -e) Yetiştirme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 99, 124; **M3** 175

yetiştirilme *a.* Yetiştirilmek işi. **M3** 510

yetiştirilmek (*nsz*) Yetiştirme işi yapılmak. **M3** 123, 270, 298, 316, 336,

364², 395, 396

yetiştirme *a.* Yetiştirmek işi. **DK** 58; **M3** 123, 127, 128, 179, 264

yetiştirmek *(-i, -e)* **1.** Birini, bir şeyi gitmekte veya gitmek üzere olan bir kimse veya şeye ulaştırmak, ulaşmasını sağlamak. **DK** 85; **2.** *(-i) mec.* Eğitim, öğrenim sağlamak. **YS** 23, 25; **DK** 23, 99; **M3** 110, 112, 125, 142, 162, 177, 179, 184, 185, 187, 188, 222, 264³, 270, 302, 303, 337, 451, 462, 495, 547

yetki *a.* Bir görevi, bir işi yasaların verdiği imkânlarla göre, belli şartlarla yürütmeyi sağlayan hak, salahiyet, mezuniyet. **M3** 18, 336 (**birine**) **yetki vermek** Yetkilendirmek. **M3** 516

yetkili *sf.* Herhangi bir işte yetkisi olan (kimse), salahiyetli, salahiyettar. **M3** 363

yetmek *(nsz)* Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak. **YS** 97; **DK** 165, 129; **M3** 212, 219 **yeter de artar** "fazlasıyla yeter" anlamında kullanılan bir söz. **M3** 48 **yeter ki** ancak, şu şartla. **M3** 390

yetmiş *sf.* Yedi kere on, altmış dokuzdan bir artı. **YS** 65; **DK** 97, 98, 100; **M3** 30, 31², 58, 62, 74, 86, 130, 208, 212², 213², 214, 269, 271, 279, 280, 292⁴, 303⁶, 339, 354³, 432, 433², 434, 493, 508

→ **yetmiş iki millet**

yetmiş iki millet *a. mec.* Bütün insanlar. **M3** 321, 415

yığmak *(-i)* Biriktirmek. **M3** 303, 421

yığılma *a.* Yığılmak işi. yığılmak. **M3** 268

yığılmak *(nsz)* Yığılma işine konu olmak veya yığılma işi yapılmak. **M3** 27, 34

yığın *a.* **1.** Birçok kimsenin veya nesnenin bir araya gelmesiyle oluşan kalabalık, küme, kitle, kütle. **YS** 25, 40; **M3** 88, 119,

264, 310, 406, 418, 419², 452, 531, 549; **2.** Bir şeyin yığılmasıyla oluşturulan küme, tepe. **DK** 37²

→ **yığın yığın**

yığın yığın *zf.* **1.** Yığın olacak şekilde. "Erlik günü geldiğinde/ Yiğitlere şan görünür/ Yığın yığın harcanmağa/ Nice yüz bin can görünür." **YS** 105; **2. sf.** Bir araya gelip kalabalık oluşturarak. "Bu tutunuş hükümet darbeleriyle yapılmış ve komünizm ancak yığın yığın insanları öldürerek iş başında kalabilmişti." **M3** 325, 326

yıkamak *(-i)* Su veya başka bir sıvı kullanılarak bir şeyi temizlemek. **DK** 115

yıkabilmek *(-i)* Yıkma ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 462

yıkanmak *(nsz)* Kendi vücudunu yıkamak, banyo yapmak. **DK** 181

yıkıcı *sf.* Bir şeyin zarar görmesine, bozulmasına, yok olmasına, ortadan kalkmasına yol açan, tahripkâr. **M3** 304², 545

yıkılış *a.* Yıkılma işi. **M3** 43, 103²

yıkılma *a.* Yıkılmak işi. **DK** 110; **M3** 31, 169, 211, 228, 325

yıkılmak *(nsz)* **1.** Yıkma işi yapılmak veya yıkma işine konu olmak. **DK** 65, 74; **M3** 216³, 245, 482; **2.** İstenmeyen biri çekilip gitmek, defolmak. **DK** 19; **3.** Devrilmek, yığılmak. **DK** 109; **3. mec.** Yok olmak, mahvolmak. **YS** 61; **DK** 109; **M3** 12, 46, 65, 125, 165, 169, 173, 178², 210, 218, 219, 235², 315, 340, 372, 437², 453², 462, 463², 470

yıkım *a.* Yok olmaya sebep olabilecek şey, büyük zarar, felaket. **M3** 320

yıkma *a.* Yıkma işi. **M3** 141³, 216, 288², 298, 319, 344, 504, 555

yıktırmak *(-i, -e)* Yıkma işini yaptırmak.

M3 470

yıllardır *zf.* Yıllarca, yıllar boyu, birçok yıl, senelerce. “*Deli Kurt, yıllardır ilk defa gülümsedi.*” **DK** 87, 162; **M3** 15, 61, 62, 268, 278, 316, 335, 361, 362, 476, 522, 531

yıl a. 1. Dünya'nın, Güneş çevresinde tam bir dolanım yapması için geçen 365 gün, 5 saat ve 49 dakikalık zaman. **YS** 30, 46, 67, 86, 106, 109, 117, 122, 125, 133; **DK** 11, 23, 32³, 33⁴, 34², 37, 39, 44², 46, 49, 55⁷, 58², 68, 73, 92, 96², 97³, 109, 111, 132, 164; **M3** 36, 40, 66², 68, 79, 84, 92, 96, 99, 100, 103, 114, 119, 123, 126, 142, 167, 169², 174, 185, 186, 188, 190, 195, 196, 203, 212, 213⁶, 214, 216³, 218, 223, 229, 230², 231, 234, 235, 249, 267², 269, 271, 277, 281, 286, 288, 297, 299, 302, 304, 311², 328, 341, 363, 364², 365², 366, 367, 369, 370, 372, 380, 382, 386, 393, 395, 404, 415, 418, 421, 427, 428, 433⁵, 439, 452, 453, 455², 466, 483, 490, 494², 499², 505, 506, 524, 529, 532, 533³, 534, 542, 550; **2.** Miladi takvime göre ocak ayının birinde başlayıp aralık ayının otuz birinde sona eren on iki aylık dönem, sene. **DK** 5, 151; **M3** 12, 8, 33, 34, 47, 54, 73, 74, 80, 119, 143, 164, 170, 187, 202, 216, 252², 263, 270, 287, 303, 304², 315, 328, 346, 375, 399, 405, 407, 434, 437, 444², 457, 476, 481, 494, 495, 506, 530, 533, 535, 550

→ *yıl dönümü, yüzyıl*

yıl dönümü a. Herhangi bir olayın üzerinden bir yıl geçtikten sonra yeni bir yılın başladığı gün, seneidevriye. **M3** 537

yılan a. hay. b. Sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yerdegezen, uzun hayvan. **DK** 106, 110, 158, 163; **M3** 141, 252, 470

→ *yılan çıyan*

yılan çıyan a. Zehirli sürüngenler. **DK** 110

yıldırım a. 1. Gök gürültüsü ve şimşekle

görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması, saika. **YS** 42; **2. sf.** Çok hızlı yapılan, olan. **DK** 27, 63, 74, 133, 171; **3. mec.** Zorluk, güçlük, zahmet. “*Yüce dileğe doğru yine yürürüz yayan/ Yıldırımdan, tipiden, kasırgadan yılmayan,*” **YS** 53² **yıldırımla vurulmuşa dönmek** sarsılmak. “*Deli Kurt, yıldırımla vurulmuşa döndü ve bir adım geriledi.*” **DK** 171

Yıldırım Bayazid *öz. a.* Dördüncü Osmanlı padişahı (1360–1403). “*Bu dervişler Yıldırım Bayazid oğlu Mehmed Beğ'in adamlarıydı.*” **DK** 14², 15, 29, 37; **M3** 107, 287², 290⁴, 431, 482

Yıldırım *öz. a. bk. Yıldırım Bayezid.* **YS** 24², **DK** 15, 20, 54; **M3** 288², 289⁸, 482

Yıldırım Han *öz. a. bk. Yıldırım Bayezid.* **M3** 287

Yıldırım Bayazid Beğ *öz. a. bk. Yıldırım Bayezid.* **DK** 54

yıldız a. 1. Çekirdeğinde oluşan füzyon sonucunda açığa çıkan enerjiyi uzaya ışınım biçiminde yayan, ışıklı gök cisimlerinden her biri. **YS** 49, 58, 96, 93; **DK** 170, 184, 211, 244; **M3** 35, 286, 457; **2. a. mec.** Bir toplulukta, bir meslekte, üstün başarı gösteren kimse. **YS** 18; **M3** 413 **yıldızı (veya yıldızları) barışmamak** Görüş, duygu ve düşünce bakımından uyuşmamak. **DK** 133

yıllanma a. Yıllanmak işi. **M3** 335

yiğitçe *zf.* Yiğit gibi, yiğide yaraşır bir biçimde, yüreklilikle. **DK** 29

yıllarca *zf.* Yıllar boyu, birçok yıl, senelerce. **YS** 69; **DK** 92, 106; **M3** 47, 93², 95, 121, 188, 302, 305, 318, 453, 545

yıllık *sf. 1.* Yapımından veya doğumundan başlayarak üzerinden bir yıl geçmiş olan. **DK** 34, 96; **2.** Bir yıl için, senelik, senevi. **DK** 52, 55, 133; **M3** 57, 126, 127, 143, 216², 217, 244, 302, 331, 343, 372, 375, 431, 434³, 492, 496, 551,

554, 556

yılmak (-den) Bir işten gözü korkup vazgeçmek. **YS** 53; **DK** 24, 123

Yılmaz Öztuna öz. a. Türk tarihçi, siyaset adamı. “Yılmaz Öztuna'nın “Dünya Tarihi Faciası” adlı yazısından öğrendim.” **M3** 63²

yıpranmak (nsz) mec. Çeşitli etkenlerle eski gücü kalmama. **YS** 79; **DK** 96; **M3** 85, 95, 268, 466

yırtıcı sf. mec. Kan dökmekten, insan öldürmekten zevk alan (kimse). **YS** 49

yırtık a. Yırılma sonucu oluşmuş yarık.

→ **yırtık pırtık**

yırtık pırtık sf. Parça parça olmuş, eskiyip parçalanmış, eski püskü. **DK** 39

yırtınma a. Yırtınmak işi. **M3** 349

yırtınmak (nsz) Bir konuda kendini yoracak kadar çok uğraşmak. **M3** 494

yırtmak (-i) Kâğıt, kumaş gibi bükülüp katlanan şeyleri parçalamak. **DK** 174; **M3** 379

yiğit sf. **1.** Güçlü ve yürekli, kahraman, alp. **YS** 11, 12, 30, 32, 41, 42², 47, 105; **DK** 15, 23, 41, 57, 58, 65, 69, 91, 110, 139, 141, 144, 166²; **M3** 53², 143, 212, 431, 541; **2. a.** Delikanlı, genç erkek. **YS** 30, 33, 36

yiğitçe sf. Yiğit gibi, yiğide yaraşır bir biçimde, yüreklilikle. **DK** 29

yiğitlik a. Yiğit olma durumu, yiğitçe davranış, yüreklilik, cesaret. **YS** 41, 42, 55; **DK** 98; **M3** 299

yine zf. **1.** Yeniden, bir daha, tekrar, gene. **YS** 10², 11⁴, 12³, 25², 30, 32³, 33, 36, 39, 40³, 45, 53, 55, 64, 69, 98, 101, 115², 122; **DK** 11, 12, 17, 19, 20, 28, 42, 52, 56, 66, 68, 72², 74, 75, 77, 78, 93, 94², 97, 102²,

103², 105, 107², 109, 112, 123, 125, 127², 130, 139, 142², 144, 153, 159, 168, 170, 171², 175, 176, 177, 179; **M3** 26, 36, 46, 66, 68², 71², 80, 95, 102, 111, 123, 142, 143⁵, 154, 157, 160, 162, 168³, 169², 197, 210, 213, 226, 234, 247, 250, 252², 253³, 260, 275, 306, 315, 331, 333², 334, 345, 359, 363, 364, 369², 371, 380, 381, 383, 386, 388, 394, 398, 403, 406, 410², 423², 431, 433², 438, 439, 440², 444, 463, 476, 478, 482, 487, 488, 489, 495, 498, 507, 529, 531, 533, 535, 544, 546, 554; **2.** Öyle de olsa, öyle olmasına karşılık. **DK** 30

yirmi a. **1.** On dokuzdan sonra gelen sayının adı. **YS** 86; **2. sf.** İki kere on, on dokuzdan bir artı. **YS** 122, **DK** 23, 28, 31, 33, 59³, 68², 97², 106, 139, 145, 170; **M3** 58, 67, 68, 74, 85², 92, 123, 129², 130², 181, 184, 191⁴, 208, 209², 212, 214², 216, 230, 231, 237, 267, 286², 287, 291, 299, 302, 303², 306, 340, 361, 362, 364, 382, 389, 395, 396², 397, 399, 415, 419, 426³, 427, 432, 434², 445, 453, 455, 485, 504, 505³, 506, 512, 514, 516, 521, 527, 530, 548, 549, 550², 551, 554

Yirmi Yedi Mayıs Ak Devrimi öz. a. 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşmiş ilk askerî darbe. “Yeni Akış dergisi, bugünkü kanunlarımızın yetersizliğinden ve 27 Mayıs ak devriminin getirdiği aşırı özgürlük havasından faydalanarak Kürtçülük yapan bir dergidir.” **M3** 526

Yirmi Yedi Mayıs Bin Dokuz Yüz Altmış Hareketi öz. a. bk. **Yirmi Yedi Mayıs Ak Devrimi.** **M3** 46

Yirmi Yedi Mayıs Hareketi öz. a. bk. **Yirmi Yedi Mayıs Ak Devrimi.** **M3** 543

yirminci sf. Yirmi sayısının sıra sıfatı, sırada on dokuzuncudan sonra gelen. **M3** 23, 77, 78, 129², 138, 175², 195, 228, 260, 372, 376, 404, 443, 452, 466, 491

yiyecek a. Yenmeye elverişli olan her şey. **DK** 7, 11, 12, 60, 61², 85, 100; **M3** 105², 252, 371, 500

yobaz *sf. mec.* Bir düşünceye, bir inanca aşırı ölçüde bağlı olan (kimse). **M3** 45, 46, 54, 70, 118, 120, 128, 235², 236², 398, 454, 476², 481, 490, 492, 501², 503, 506, 523², 540

yobazlaşmak (*nsz*) Yobaz duruma gelmek. **M3** 500

yobazlık *a.* Yobaz olma durumu, yobazca davranış. **M3** 45², 235, 236, 380, 452, 455, 477, 481, 490², 493², 494², 506

yoğrulma (*doğ.*) **yuğrulma** *a.* Yoğrulmak işi. **M3** 417²

yoğrulmak (*doğ.*) **yuğurulmak** (*nsz*) *mec.* Özellikleri, nitelikleri birbirine karıştırılmak. **M3** 12, 144

yoğunlaştırmak (*-i*) Yoğun duruma getirmek, teksif etmek. **M3** 245, 270

yoğunluk *a.* Yoğun olma durumu. **M3** 527

yoğurmak (*doğ.*) **yuğurmak** (*-i*) *mec.* Bir kişiye istenilen nitelikleri kazandırmak, yeteneklerini geliştirmek. **M3** 224, 304

yoğurt *a.* Maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı bir süt ürünü. **DK** 24², 113²

yok *sf. 1.* Bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), **var** karşıtı. **YS** 22³, 14, 41², 42², 51, 89, 125, 130², **DK** 6, 8³, 16, 29, 34, 36, 42, 54, 55², 63, 68, 71², 73, 75, 78, 78, 79, 81, 91, 100, 102, 105, 106², 108², 112², 113, 119, 122, 130², 135², 137², 138, 142, 145, 148, 156, 171, 173; **M3** 26, 27, 28³, 31, 32, 40², 48, 66, 68, 74, 78, 88, 99, 102², 104³, 106, 111, 112², 121, 126, 128, 131², 135², 136, 140, 143², 145, 146, 149, 150, 153, 154, 161, 162², 169, 175, 178, 179², 180, 182, 186³, 187², 190, 206, 207, 213, 216, 217², 220, 229, 233, 237, 244, 263, 274, 293, 297, 298, 299, 301, 304, 305, 312, 318, 319, 323, 330, 334, 335², 337, 340², 343, 344, 346², 358, 363², 390, 396, 397, 409, 410, 413, 416, 417, 419, 434, 439, 444, 445², 447, 458, 460, 462, 466, 470, 471, 473, 476²,

477², 481, 489, 490, 491², 492, 496², 498, 501, 502, 503, 504, 520, 523, 526, 527, 530², 532, 534, 535, 538, 542², 544, 553; **2. e.** "Hayır" anlamında kullanılan bir söz. **M3** 348 **yok etmek** *mec.* Varlığına son vermek. **M3** 35, 42, 52, 89, 105, 109, 125, 241, 265, 285, 306, 318, 335, 346, 352, 382, 389, 409, 437, 454, 458, 473², 534, 536, 548 **yok olmak** Ortadan kalkmak, kaybolmak. **DK** 7, 138; **M3** 11, 146, 241, 386, 387, 397, 433, 530 **yok saymak** Herhangi birini, bir şeyi görmemek, görmezden gelmek, yokmuş gibi davranmak. "Yok sayıp sen de bu rûhsuz sürüyü/ Kılavuz yap ebedî Gök Börü'yü." **YS** 40; **M3** 120

→ **yoğu varı**

yoğu varı *a.* Bir kimsenin sahip olduğu her şey. "Sarı Zeybek şu dağların eridir/ Dağlar onun bütün yoğu, varıdır." **YS** 27

yoklama *a.* Yoklamak işi, kontrol. **DK** 35; **M3** 158

yoklamak (*-i*) Bakmak, gözden geçirmek, kontrol etmek. **DK** 180

yokluk *a.* Yok olma, bulunmama durumu, adem, ademiye, fıkdan, gaybubet. **M3** 125, 178, 494

yoksa *bağ.* Aksi takdirde anlamında kullanılan bir söz. **YS** 121; **DK** 19², 26, 56, 78, 102, 114², 130, 147, 160, 163; **M3** 37, 43, 52, 61, 120, 159, 185², 187, 214, 220, 282, 290, 299², 331, 342, 358, 399, 412, 436, 439², 440, 455, 457, 458, 459, 467, 492, 503², 504³, 506, 528

yoksul *sf.* Geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), yoksuz, varlıksız, variyetsiz, fakir, fukara, **zengin**, **varsıl** karşıtı. **DK** 41, 69; **M3** 42, 198, 203, 196, 245, 362², 376, 439, 453, 470

yoksulluk *a. 1.* Yoksul olma durumu, yoksuzluk, variyetsizlik, sefillik, sefalet, fakirlik. **DK** 91; **2. mec.** Verimsizlik, yetersizlik. **M3** 321, 458, 495²

yoksun *sf.* Belli bir şeyden kendisinde olmayan, belli bir şeyin yokluğunu çeken, mahrum. **M3** 203, 508, 538, 542 **yoksun olmak** Belli bir şeye, sahip olamamak. **M3** 509, 512

yoksunluk *a.* Yoksun olma durumu, mahrumluk, mahrumiyet. **M3** 425, 428, 455

yoksuzluk *a.* Yoksuz olma durumu, bulunmama. **M3** 239

yol *a.* 1. Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarik. **YS** 42, 58, 59, 63, 86, 89, 91², 94, 115², 126, **DK** 5, 6, 8³, 13, 17, 31, 37, 58, 79, 94², 98, 108, 111, 115², 119, 123, 128, 129, 132², 137, 143, 144, 151, 154, 150, 153, 168, 170³, 210; **M3** 246; 2. Davranış, tutum, gidiş veya davranış biçimi. **M3** 16, 89², 114, 153, 154³, 241, 289, 315, 358, 421, 484, 485, 486, 493, 505; 3. Kere defa. **DK** 68; 4. *mec.* Gaye, uğur, maksat. **YS** 13³, 14, 53, 74, 76, 79, 90; **M3** 32, 109, 112, 176, 329, 353, 371, 373, 393, 399; 5. *mec.* Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem. **YS** 93, 123, **DK** 5; **M3** 16, 17, 31, 32, 85, 87, 92, 112², 136, 141, 147, 149, 155, 156², 176, 177, 208, 229, 253⁴, 271, 280, 290, 305, 315, 316, 317, 335, 344, 373, 381, 385, 447², 460, 465, 478, 479, 488, 495, 499, 501, 520, 522, 524, 533, 548, 555², 557; 6. Kez, defa. **DK** 32, 40 **yol açmak** *mec.* Davranışlarıyla başkalarına örnek olmak. **M3** 19, 103, 113², 315, 466², 512, 515, 533, 534 **yol almak** Yolda ilerlemek. **DK** 7, 26², 75, 88, 94, 96, 118; **M3** 476 **yol gitmek** Yolda ilerlemek. **YS** 13 **yol göstermek** 1. Kılavuzluk etmek, yolu bilmeyene anlatmak, tarif etmek. **YS** 96; **DK** 161; 2. *mec.* Ne yapılacağı, nasıl davranılacağı öğretmek. **M3** 67 **yol iz bilmek** gideceği yolu ve yeri bilmek. **DK** 115 **yol kesmek** İssiz yerlerde soygunculuk yapmak. **DK** 26 **yol yapmak** Yol oluşturmak. **M3** 555 **yola çıkmak** Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek. **DK** 17, 78, 118, 126, 143 **yola** (veya **yollara**) **düşmek** Yola çıkmak, yol

almaya başlamak. **DK** 164 **yola getirmek** Birinin bir konudaki ters tutumunu düzeltmek. **M3** 75, 186 **yola koyulmak** Yola düzülme. **DK** 69, 98 **yola sapmak** Yolunu şaşırma. “*Hakikî maksatları yüzlerine vurulunca da, yüzleri insan yüzü olmadığı için kızarmaz, bütün hayâsız ve şerefsizlerin başvurduğu yola saparak çamur ve çirkef atarlar.*” **M3** 385 **yolda kalmak** Ölmek. “Biri vardır: Yaşamış fırtınalı/ Kalacaktır tükenip yollarda.” **YS** 127 yoldan çevirmek Gideni durdurmak, gitmesine engel olmak. **YS** 79 (bir şey) **yoluna gitmek** Başvurmak. “...*milletin sağlığını korumak için şeriatın bazı hükümlerini tevil yoluna giderek fetvalar vermekten çekinmemiştir.*” **M3** 271, 548 **yolunu bulmak** Gereken çareyi bulmak. **DK** 31

→ **yol boyu**

yol yorgunluğu Yolculuktan sonra duyulan yorgunluk. **DK** 88, 151

yol boyu *a. mec.* Yolculuk süresi. **DK** 168; **M3** 520

yolcu *a.* Yolculuğa çıkmış kimse. **YS** 16; **DK** 70, 82, 146

yolculuk *a.* Herhangi bir taşıtla bir yere gidip gelme. **DK** 77, 82, 94, 96; **M3** 164

yoldaş *a. mec.* Ortak bir görüşü benimseyenlerden her biri. **YS** 13; **DK** 8, 30, 227, 245; **M3** 551 **yoldaş olmak** Yol arkadaşı olmak. “*Bitmeyen yolların oldum yoldaşı/ Dinledim uzaktan mûnis bir kuşu*” **YS** 58, 71

yoldaşlık *a.* Yoldaş olma durumu. **yoldaşlık etmek** Bir yolcuya katılmak, birlikte gitmek. **YS** 73

yollama *a.* Yollamak işi. **M3** 303

yollamak (-i, -e) Göndermek. **DK** 19, 60, 97; **M3** 271, 454

yollanmak (*nsz*) Yollama işi yapılmak, gönderilmek. **YS** 13; **M3** 462

yontma *a.* Yontmak işi.

→ **Yontma Taş Çağı**

Yontma Taş Çağı *öz. a.* Yontma Taş Devri. **Yontma Taş Çağı'ndan kalmak** dönemi veya modası geçmek. “Anadolucuların da katıldığı bir curcunada yontma taş çağından kalma bir yobaz, sözde Müslümanlık yaparak “ben hilalî bir Çingene ile de yükseltebilirim” demişti.” **M3** 523

yorga *a.* Biniciyi sarmsayan at yürüyüşlerinden biri. **yorgaya kaldırmak** Atı, binicisini sarmsayan bir biçimde yürümesi için hareketlendirmek. **DK** 57

yorgan *a.* Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü. **YS** 78; **DK** 113

yorgun *sf.* Çalışma vb. sebeplerle beden veya zihin etkinliği yavaşlayan, yorulmuş olan. **YS** 61, 135, **DK** 8², 16, 22, 70, 88; **M3** 177, 178, 245, 466

yorgunluk *a.* Çalışma vb. sebeplerle bireyin ruh ve beden etkinlikleri açısından verimlilik düzeyinin azalması. **YS** 79; **DK** 7, 8, 31, 35, 53, 113; **M3** 95, 178

yormak *(-i)* Yorgun duruma getirmek. **M3** 270, 458

yorucu *sf.* Yorgunluğa yol açan. **DK** 28

yorulma *a.* Yorulmak işi. **DK** 28, 35

yorulmak *(nsz)* Yorgun duruma gelmek. **YS** 23, 39; **DK** 79, 116, 119, 161, 178; **M3** 13, 22, 95, 186

yosma *sf.* Şen, güzel, fattan (genç kadın). **YS** 18, 28, 88, 102

yosun *a. bit. b.* Çoğu sulara, ağaç veya taşların üzerinde yetişen tallı bitkilerin ilkel yapıdaki örneklerine verilen genel ad. **YS** 40

yoza *a. mec.* Yozlaşmış, dejenere. **M3** 318

yozaşma *a.* Yozlaşmak durumu, tereddidi, dejenereasyon. **M3** 18, 481

yozaşmak *(nsz)* Özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, soysuzlaşmak, özünden uzaklaşmak, bozulmak, dejenere olmak, tereddidi etmek. **M3** 500

yozaştırmak *(-i)* Yozlaşmasını sağlamak, yozlaşmasına sebep olmak, soysuzlaştırmak, dejenere etmek. **M3** 534

yön *a. 1.* Belli bir noktaya göre olan yer, taraf. **DK** 61, 132², 133; **M3** 11, 39, 45, 80, 127, 128, 208, 209, 269, 312, 327, 343, 349, 369, 412, 475, 478, 519, 522, 552, 555, 556; **2. mec.** Tutulacak, izlenecek yol. **M3** 214, 348, 409, 495 **yön değiştirmek** *mec.* Öngörülen amaçtan uzaklaştırıp başka bir amacı öne çıkarmak: “Pek az istisna ile, basın denilen seviyesiz ve seciyesiz topluluğun, çıkarlarına göre yön değiştiren, gerçekleri tahrif eden, inanmadığını savunur görünen satılık kalemlerini herkes tanımaktadır.” **M3** 542, 545 **yön vermek** Yeni bir biçim, yeni bir düzen vermek. **M3** 263

yönelmek *(-e)* **1.** Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek, tevccüh etmek. **DK** 115, 169, 246, 269; **2. mec.** Amaç olarak benimsemek. **YS** 123; **M3** 121, 316, 373, 463, 548

yöneltilmek *(nsz)* Yöneltilme işi yapılmak. **M3** 66, 289

yöneltilme *a.* Yöneltilme işi, tevcih. **M3** 317

yöneltilmek *(-i,-e)* Bir şeye belli bir yön vermek, yönelmesini sağlamak, çevirmek, tevcih etmek. **M3** 61, 538, 549

yönetilmek *(nsz)* Yönetmek işi yapılmak, idare edilmek. **M3** 351, 358, 380

yönetme *a.* Yönetmek işi. **M3** 547

yönetmek *(-i)* Bir kurum veya kuruluşun

yasalara, kurallara ve belli şartlara uygun biçimde işlemlerini sağlamak, idare etmek, tedvir etmek. **M3** 531, 538

yönlü *sf.* Yönü olan. **M3** 473²

yöntem *a.* Bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol, usul, sistem, prosedür, politika. **M3** 61

yöre *a.* Bir bölgenin belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü, havali, mahal, civar. **DK** 6, 143

Yörük (*doğ.*) **Yürük** *öz. a.* Hayvancılıkla geçinen, genellikle Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı, Türkmen. **Yürük** **DK** 70², 71³, 100, 106², 127, 128; **M3** 164, 408, 528³

→ **Yörük Ali Efe**

Yörük Ali Efe *öz. a.* Kurtuluş Savaşı sırasında Aydın yöresinde düşman kuvvetlerinin ilerlemesini durdurmuş efe. "Yörüklerden 'Yörük Ali Efe', 'Demirci Efe' çıkmıştı." **M3** 528

yörünge *a. gök b.* Bir gök cisminin hareketi süresince izlediği yol, mahrek. **M3** 35

yudum *a.* Sıvı içiminde ağza alınan miktar. **DK** 80, 97, 179, 269; **M3** 137

yufka *sf.* Kötü olaylardan çabuk etkilenen kimse. **YS** 13

yufka açmak Hamuru yufka durumuna getirmek. **DK** 37, 39

→ **yufka yürekli**

yufka yürekli *sf. mec.* Kötü olaylardan çok çabuk etkilenen, üzülen, bağıri yufka. **M3** 168

Yugoslav *öz. a. esk.* Yugoslavya halkından olan kimse. **M3** 92, 327

Yugoslavya *öz. a.* 1918'den II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Balkanlar'ın

batısında Bugünkü Makedonya, Kosova, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Karadağ'ın tamamı ile Slovenya ve Hırvatistan'ın büyük bir kısmında var olmuş devlet. "İkinci cihan savaşında Fransa ve Yugoslavya ile yaptığı savaşlarda o iki ülkedeki birkaç yüz bin İtalyan için yapıldı." **M3** 85, 129, 137, 327⁶, 329, 330

yukarı *a. 1.* Bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı. **DK** 65, 145; **M3** 131, 143, 203, 237, 340, 387, 407, 427, 499; **2. mec.** Yetkili kimse. **M3** 13², 91, 425, 534; **3. sf. mec.** Aşama, sınıf, makam bakımından ileride olan. **M3** 96, 410; **4. zf.** Üst tarafa, üstteki kata, üste, yükseğe, yukarıya. **M3** 40, 251, 280, 320, 335, 370, 390, 486, 495, 499

yummak (*-i*) Kısarak kapamak, sıkarak kapalı duruma getirmek. **DK** 174, 175

yumruk *a. 1.* Parmakların kapanmasıyla elin aldığı biçim. **M3** 252, 312; **2.** Elin bu biçimiyle yapılan vuruş. **YS** 95; **DK** 25, 173 **yumruk kadar** *sf.* Küçük. **DK** 174

yumulu *sf.* Yumuk. **DK** 175

yumurta *a.* Tavuk yumurtası. **M3** 261 **yumurta kapiya dayanmak** (veya **gelmek**) Yapılacak iş için zaman çok daralmak. **M3** 331

yumuşak *sf. mec.* Okşayıcı, tatlı, hoş. **DK** 93, 97; **M3** 241, 341

yumuşaklık *a.* Yumuşak olma durumu, mülayemet. **M3** 75, 372

Yunan *öz. a.* Yunanistan'da yaşayan veya Yunanistan halkından olan kimse, Yunanistanlı, palikarya. **M3** 132, 135, 136, 179, 181, 282², 292, 435, 446, 528

Yunanca *öz. a.* Yunan dili. **M3** 281

Yunanistan *öz. a.* Balkanlar'ın güneyinde yer alan bir ülke. "Eğer karşısındaki millet Türk Milleti olmasaydı şu küçük Yunanistan bile büyük Yunanistan olacaktı." **M3** 129, 174², 203, 245, 331²,

546²

Yunanlaşmak (nsz) Yunan olmak, Yunan dilini ve Yunanlığı benimsemek. “Çünkü İskender Yunanlaşmış bir Makedonyalı idi.” M3 281

Yunanlı öz. a. hlk. bk. Yunan. M3 40, 41², 86, 93, 136, 141, 142, 149, 281, 386, 427, 530

Yunanlılık öz. a. Yunan olma durumu. “Karamanlis’in bahsettiği ‘Yunanlılık ahlak ve fazileti’ acaba Bizans’ın sefahat, rezalet, cinayet ve fuhuş hayatı mı idi?” M3 282²

Yunus Emre öz. a. Türk mutasavvıf, filozof ve halk şairi. “Anma törenlerinin en büyüğü Yunus Emre’nin 650. ölüm yılı dolayısıyla yapıldı ve buna başka milletlerin Türkologları da çağrıldı.” M3 213², 214⁵, 215², 216³, 321, 446²

Yunus Nadi öz. a. Yeni Gün ve Cumhuriyet gazetelerini kuran Türk gazeteci ve siyasetçi. “Nadir Nadi’ye inanmak caizse Yunus Nadi büyük çapta bir adamdır ve Kurtuluş Savaşının birinci sınıf tiplerindedir.” M3 53, 512², 514, 514, 515, 516⁶

Yunus öz. a. bk. Yunus Emre. M3 321

yurt a. Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan. YS 10, YS 20, 33, 41, 48, 55, 71, 75, 81; DK 143, 152, 167; M3 35, 37, 49, 60, 95, 96, 104, 106, 112, 125, 128, 186, 189, 190, 191, 212, 222, 228, 229, 230, 252, 306, 319, 367², 476, 525, 540, 545
yurt edinmek (veya **tutmak**) Bir yeri kendisine, ailesine yurt olarak kabul etmek, vatan tutmak. M3 382 **Yurtta barış cihanda barış!** bk. **Yurtta sulh cihanda sulh!** bk. **Yurtta sulh cihanda sulh!** M3 89 **Yurtta sulh cihanda sulh!** Millet ve milletlerarası barışın korunmasını ve devamlılığını ifade etmek için kullanılan söz. “Atatürk’ün zemin ve zaman icabı olarak, sırf o devir için söylediği “yurtta sulh, cihanda sulh” sözlerini, edebi

düstürmüş gibi benimsemiş görünerek siyasetini bu esas üzerinde yoğunlaştırmıştır.” M3 245

→ yurt dışı, yurtsever

yurt dışı sf. Yurt sınırları dışında olan. M3 550²

yurtluk a. tar. Bir yerin gelirinin bir kimseye yalnız ölüncüye kadar kullanılması şartıyla ayrılması yöntemi. M3 386, 530

yurtsever sf. Yurdunu, milletini büyük bir tutku ile seven, bu uğurda her türlü özveriye katlanan (kimse), vatansever, vatanperver. M3 35, 67, 412, 437, 551²

yurtseverlik a. Yurtsever olma durumu, vatanseverlik. M3 357, 551

yurttaş a. Yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri, vatandaş. M3 13, 229

yurttaşlık a. Yurttaş olma, bir yurttan doğup büyüme veya yaşamış olma durumu, vatandaşlık. M3 270

Yusuf Azizoğlu öz. a. Türk siyasetçi. “Yeni Türkiye Partisinin bir süre önce ölmüş bulunan mebusu Mustafa Ekinci ile Yusuf Azizoğlu kürttür.” M3 381

Yusuf öz. a. M3 470

yutma a. Yutmak işi. M3 536

yutmak (-i) 1. Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek. DK 61², 79; M3 89, 419, 472, 484; 2. mec. İşgal etmek. “Ruslar, bir süre önce yuttukları Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Finlandiya’yı da işgal etmek istiyorlardı.” M3 30

yutturmak (I) (-i, -e) Yutma işini yaptırmak veya yutmasını sağlamak. M3 89

yutturmak (II) (-i) Kandırmak, aldatmak. M3 176

yuva a. 1. Kuşların ve başka hayvanların barınmak, yumurtlamak, kuluçkaya yatmak, yavrularını büyütme veya yavrulamak için türlü şeylerden yaptıkları ve türlü biçimlerde hazırladıkları barınak. **M3** 220, 368; **2.** Genellikle ailenin oturduğu ev. **YS** 91; **M3** 164; **3. mec.** Bazı kötü nitelikli kimselerin çok bulunduğu, toplandığı yer. **M3** 159, 186, 220, 323, 535

yuvarlak sf. Top veya küre biçiminde olan, müdevver. **DK** 152; **M3** 77, 281

yuvarlamak (-e) Bir şeyi bir yerden kaldırmadan ekseni çevresinde döndürerek yürütmek, tekerlemek. **DK** 64

yuvarlanmak (nsz) 1. Devrilmek, düşmek: **DK** 20, 22, 96; **2.** Gitmek. **M3** 485, 493; **3.** eldeki imkânlarla geçinmek. **yuvarlanıp gitmek** Birdenbire ölmek. “Peygamberin ortaya koyduğu esaslar her şeyden önce bunu sağlamış, bilgisizlik, ahlâksızlık ve pislik içinde yuvarlanan Araplara yüksek bir din ve ahlâk şuurunu ile millî birlik düşüncesini aşılamaya çalışmıştır.” **M3** 465

yüce sf. Yüksek, büyük, ulu, ulvi. **YS** 9, 10, 28, 31, 39, 51, 52, 53, 95, 103; **DK** 71, 157, 166, 168; **M3** 167, 263

→ **Yüce Divan**

Yüce Divan öz. a. Anayasa Mahkemesinin yüksek aşamadaki görevlileri yargılarken aldığı ad, divanî. “Başgil’in yaptığı millî gaf o kadar büyük ve korkunçtur ki bunun yargılanmasını yapmak için Yüce divanlardan daha büyük bir Yüce divan bile kâfi gelmez.” **M3** 413²

yüceltmek (-i) Yükseltmek, yüce bir duruma getirmek. **YS** 55; **M3** 472, 497

yük a. 1. Bir şeyin ağırlığı. **DK** 79, 165, 178, 181; **2. mec.** Tedirginlik veren şey, engel. **YS** 107; **DK** 103; **M3** 303, 328, 461; **3. mec.** Birinin üzerine almak zorunda kaldığı ağır görev. **M3** 34 **yük**

altına girmek Ağır bir görevi üzerine almak. **YS** 17

yüklemek mec. Bir yükümlülük altına sokmak, sorumlu tutmak. **M3** 43, 306, 431

yüklenmek (-e) 1. Yükleme işi yapılmak veya yükleme işine konu olmak. **DK** 100; **2. mec.** Üstüne düşmek, zorlamak. 256; **M3** 516

yüklenebilmek (-i) Yüklenme ihtimali veya imkânı bulunmak. **M3** 80

yüklü sf. 1. Çok fazla, pek çok. **M3** 186; **2. hlk.** Gebe. **DK** 16, 17

yüksek sf. 1. Altı ile üstü arasındaki uzaklık çok olan, **alçak** karşıtı. **DK** 44, 118, 144, 163; **M3** 362.; **2.** Belirli bir yere göre daha yukarıda bulunan. **DK** 180; **3.** Güçlü, şiddetli. **DK** 44; **4.** Etkili: **DK** 30; **5.** Derece veya makamı bakı mindan üstün. **YS** 110; **M3** 77², 393², 407; **6.** Normal değerlerin üstünde olan. **7. mec.** Erdemli, faziletli. **M3** 12, 18, 21, 31, 43, 78, 83, 88, 112, 114, 126, 142, 146, 150, 153, 155, 157, 163, 164, 168, 170, 176, 183, 184, 185, 188, 191, 192, 195², 196, 199, 222, 226, 232, 239, 246, 263, 267, 269, 270, 274², 286, 345, 364, 381, 412, 436, 438, 447⁴, 448², 454, 458², 459, 465, 482, 516, 523, 538, 550, 554³, 555, **9. mec.** Aşama veya orunu bakımından üstün. **DK** 30

→ **yüksek okul, yükseköğretim, yüksek tahsil**

Yüksek İslam Enstitüsü öz. a. 10 Haziran 1959 yılında, İstanbul'un Fatih ilçesinin Çarşamba semtinde açılan yüksek okul. “Atatürk medrese ve tekkeleri kapattığı zaman bir yüksek İslam Enstitüsü açsaydı şimdiye kadar yetişmiş olacak olan birkaç bin aydın din adamı Diyanet İşlerinin başında ve sıra vazifelerinde bulunur...” **M3** 540

yüksekokul a. Üst düzeyde uygulayıcı meslek elemanı yetiştiren yükseköğretim

kurumu, akademi. **M3** 268, 508

yükseköğretim *a.* Üniversiteleri yönetmek görevini ve sorumluluğunu taşıyan birimlerden oluşan kuruluş. **M3** 268, 269

yüksek tahsil *a.* Yükseköğrenim. **M3** 269³

yükseklik *a.* Yüksek olma durumu. **DK** 180; **M3** 150, 240, 498, 548

yükselebilmek (*-e, nsz*) Yükselme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 319, 498

yükselmek (*nsz*) **1.** Yükselme çıkılmak. **YS** 19, 23, 62, 112, 116; **DK** 111, 116², 117², 164, 182; **2.** *mec.* Güçlenmek, şiddetlenmek. **DK** 108, 121; **3.** *mec.* Yüce duruma gelmek, yücelmek. **YS** 23; **4.** Artmak. **YS** 131; **M3** 12, 22², 30, 92, 112, 164³, 173², 196, 240, 318, 319³, 347², 416, 451, 459, 471, 497², 523, 531

yükseliş *a.* Yükselme işi. **YS** 49²; **DK** 164; **M3** 447, 509²

yükselme *a.* Yükselme işi, itila. **DK** 145; **M3** 12, 112³, 118, 162, 208, 347, 353, 451, 555

yükseltebilmek (*-i*) Yükseltme imkânı veya olasılığı bulunmak. **M3** 523, 536

yükseltme *a.* Yükseltmek işi. **M3** 31, 95, 173, 198, 239

yükseltme *a.* Yükseltmek işi. **M3** 198, 514, 535

yükseltmek (*-i*) Yüksek bir düzeye getirmek, geliştirme. **M3** 22, 154, 169, 226, 236, 251, 336, 340, 525, 548

yüksünmek (*-den*) *hlk.* Üşenmek, tembellik etmek. **M3** 55

yün *sf.* Koyun tüyünden yapılmış. **DK** 7

yürek *a.* **1.** *anat.* Kalp. **YS** 13, 35; **DK** 66; **2.** Bir kimsenin ruhsal yönü, gönül. **YS**

46, **DK** 19, 114, 132, 165, 177, 179, **M3** 13, 18, 88, 153, 227, 390 **yüreğe işlemek** Çok derin acı uyandırmak. **DK** 116 **yüreği çarpmak** Merak, kaygı, korku, heyecan vb. duygularla tedirgin olmak, huzursuz olmak. **DK** 115, 128, 152, 170 **yüreği katlaşmak** Acınacak durumlar karşısında duygusuz kalabilmek. “*Kan ve ölüm göre göre yüreği katlaşmış olan bu Türk sipahisi, bu, gözyaşı nedir bilmeyen Osmanlı askeri, bütün Kuran okuduğu müddetçe ağlamıştı.*” **DK** 48 **yüreği vurmak** Kalbi çarpmak. “*Çakır döndü. Yüreği hâlâ vuruyordu.*” **DK** 67 **yüreği yanmak** Felakete uğramak. **DK** 148 **yüreği yufkalaşmak** Çok üzülme. “*Artık kocadım, yüreğim yufkalaştı diyordu.*” **DK** 69 **yüreğine doğmak** İçine doğmak. “*Daha çok bana alışmıştı ama bunun sahici ana olduğu, bir daha buluşmamak üzere ayrılacağı galiba küçük yüreğine doğmuştu*” **DK** 36 yüreğine inmek kötü bir olay dolayısıyla fazlaca etkilenmek. **DK** 85 **yüreğini sarmak** Belli bir varlık kazanmak, ortaya çıkmak, meydana gelmek, teşekkül etmek, tekevvün etmek. “*Sona yaklaşmakta olanların sabırsızlığı Çakırın da yüreğini sarmağa başlamıştı.*” **DK** 9

→ **yürek atışı**

yürek atışı *a.* Kalbin düzensiz veya hızlı çalışması. “*Onun bileğini kavramıştı ve yüreğinin atışlarını sayabiliyordu.*” **DK** 106, 166

yüreкли *sf. mec.* Kötü olaylardan çok çabuk etkilenen, üzülen, bağı yufka. **M3** 13, 168

yüreksiz *sf.* Yüreкли olmayan, cesaretsiz, cüretsiz, tabansız. **YS** 105

yürekten *zf.* Temiz duygularla, saygı ile, içten, içtenlikle, kalpten. **YS** 71

yürüme *a.* Yürümek işi. **DK** 8, 66, 87, 111, 117, 129, 145, 151115², 117, 128, 130², 133, 161; **M3** 112

yürümek (*nsz*) **1.** Adım atarak ilerlemek,

gitmek. **YS** 28, 35², 73, **DK** 5, 7, 8, 9, 10, 12, 26, 34, 35, 41, 43, 44, 48, 61, 79, 105, 115, 128, 129, 133, 139², 170, 171, 179; **M3** 267; **2.** (-e) Karada veya suda, herhangi bir yöne doğru sürekli olarak yer değiştirmek. **YS** 31, 34, 39; **3.** (-e) Üzerine doğru gitmek, akın etmek, saldırmak, hücum etmek. **YS** 35, 80; **4.** (-e) *mec.* Gereği gibi yapılmak veya ilerlemek. **YS** 41, 53, 126; **M3** 70, 75, 87, 92, 95, 106, 156, 186, 243, 310, 416², 488, 506, 556; **5.** *argo* Ölmek. **YS** 128

yürürlük *a.* Gereğinin yapılır olması durumu, meriyet. **M3** 309, 418, 535, 548
yürürlüğe girmek bir kanun, bir karar, bir iş uygulanır, yapılır duruma gelmek. **M3** 445

yürütme *a.* Yürütmek işi. **DK** 22; **M3** 244, 520

yürütmek (-i) Yürüme işini yaptırmak, yürümesini sağlamak. **DK** 6, 7, 9, 21; **M3** 21, 36, 97, 145, 201, 291, 310, 347, 500, 533

yürütücü *sf.* Yürütme yetkisini kullanan (kimse). **M3** 108, 530

yürütülmek (*nsz*, -e) Yürütme işi yapılmak veya yürütme işine konu olmak. **M3** 19, 230

yürütülme *a.* Yürütülmek işi. **M3** 504

yürüeyibilmek (*nsz*, -e) Yürüme ihtimali veya imkânı bulunmak. **DK** 116

yürüyüş *a.* **1.** Yürüme işi. **YS** 42, **DK** 17, 59, 60, 62, 63², 105, 107, 133, 134, 169, 175; **2.** Bir olayı protesto etmek, bir konuya dikkati çekmek amacıyla topluca yürüme. **M3** 16², 19⁴, 310², 311, 475
yürüyüş yapmak Bir olayı protesto etmek veya bir konuya dikkati çekmek amacıyla topluca yürümek. **M3** 19, 354, 475

yüz (I) *a.* Doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı. **YS** 28², 74, 105; **DK** 5, 110; **M3** 40, 131², 132, 247, 267, 481, **2.** *sf.* On

kere on, doksan dokuzdan bir artık. **DK** 9, 51, 63, 68, 81;; **M3** 12, 18, 19, 30, 31⁶, 35, 39, 43, 51, 52², 57, 58⁴, 59³, 60³, 62², 63³, 65, 67, 68², 70, 74², 79, 84³, 85³, 86⁷, 87², 94, 96, 103², 104², 110², 111⁴, 129², 130⁵, 131⁶, 132⁵, 134, 137, 164, 181³, 191, 201, 202, 203, 208, 212², 213⁸, 214⁴, 216³, 217, 218, 230², 236, 247², 249, 267², 269³, 271, 279, 280, 281, 292¹⁵, 299, 301, 303³⁴, 306², 307, 309, 316⁴, 319, 325, 326, 333, 334, 337², 339, 340, 343, 344, 346, 354³, 358, 360, 361, 366, 368², 370², 373, 382³, 385², 386, 389, 395², 397², 398, 399, 404, 405, 408, 410, 411², 415², 416, 417, 418, 420, 421, 422, 423³, 424², 426¹³, 427, 431, 433⁹, 434⁵, 435, 442, 444², 453, 455³, 457, 466², 467, 475, 476², 481², 482³, 483³, 485, 486, 488, 489, 490², 493, 498, 502², 504, 505, 508², 512, 514, 515, 516, 520, 523, 526, 527², 528, 529, 530², 533⁶, 537³, 542, 543, 548, 549², 550⁹, 551, 554, 556

→ **yüz binler**, **yüz binlerce**, **yüzde yüz**, **yüzde doksan dokuz**, **yüzyıl**

yüz paralık *sf.* Değersiz. "Yüz paralık kurşunla gider "HAYAT" dediğin/ "Tanrı yolu" uzaktır; erken kalk, sıkı giyin." **YS** 74

yüz (II) *a.* **1.** Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat. **YS** 110², 122³; **DK** 10, 12, 16, 21, 24, 25³, 33, 35², 36, 38, 39, 43, 44², 45², 46⁶, 48, 65, 66, 67², 69, 73, 84, 85, 92, 93, 98, 102, 103, 105, 106², 107, 108, 109², 110, 111, 115, 116, 117², 118, 120, 125, 128³, 130, 136², 137, 140, 147, 148, 155, 158, 160, 162², 173, 175, 176, 180; **M3** 74, 443, 444²; **2.** Yan, taraf. **M3** 333; **3.** *mec.* Utanma. **DK** 36; **M3** 322, 344, 385, 443 **yüz göstermek** Ortaya çıkmak. **DK** 15 **yüz göz olmak** Biriyle gereksiz yere, aşırı derecede senlibenli olmak. **DK** 35 **yüz kızartmak** Utandırmak. **M3** 131, 244 **yüzü kızarmak** utanmak. **DK** 124; **M3** 322, 490 **yüzü olmamak** Cüret ve cesareti olmamak. **M3** 385 **yüzüne bakmamak** Darılmak, gücenmek. **DK** 24 **yüzüne gülmek** dostmuş gibi görünmek **M3** 141, 241 **yüzüne vurmak** (veya **çarpmak**) Ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek.

M3 54, 322, 385, 524 (**birinin**) **yüzünü ağartmak** Beğenilir iş yapmak, iş ve davranışlarıyla yakınlarının övünmesine sebep olmak. **M3** 141

→ **iç yüz, yüz karası**, yüzükoyun

yüz binler *sf.* Pek çok, çok sayıda. “*Bu tarafta, berikilerine göre çok hafif silahlarla demirden ellerin tuttuğu çelik süngüler ve yüz binler... Bir de o yüz binlerin yardımcısı.*” **M3** 307, 317²

yüz binlerce *sf.* Pek çok, çok sayıda. **DK** 172; **M3** 126, 229, 360, 452, 461

yüzüstü (*doğ.*) **yüz üstü** *zf.* Yüzü yere gelecek biçimde, yüzükoyun. **M3** 491

yüzbaşı *a. ask.* Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay. **M3** 181, 275², 553

yüzde doksan dokuz *zf.* Tamamına çok yakın. “*İrkçılığın aleyhinde bulunanlar yüzde doksan dokuz ırkı bozuk olanlardan çıktığı gibi Turancılığın aleyhindekiler de Moskoğçulardan, eski komünistlerden, Gayrı Türklerden, Halk Partisi mensuplarından çıkıyor.*” **M3** 69

yüzde *a.* Herhangi bir sayı ile kullanıldığında yüze bölünen bir şeyin o kadarlık parçasını belirten bir söz. **M3** 69, 144, 185, 202, 45², 271, 274, 322, 415, 426, 427, 454, 533, 550

→ **yüzde doksan dokuz, yüzde yüz**

yüz karası *a.* Utanılacak bir durum veya şey, yüz kırı. **YS** 41

yüzde yüz *zf.* Kesinlikle. **YS** 48; **M3** 183, 244, 337, 379, 381, 386, 421, 529, 545, 549

yüzlerce *sf.* Pek çok, çok sayıda. **DK** 55, 116; **M3** 19, 141, 417, 454, 507

yüzlü *sf.* Yüzü herhangi bir nitelikte olan. **YS** 119⁶, 120³, 131; **DK** 87, 268; **M3** 448

yüzlülük *a.* Yüzlü olma durumu. **M3** 164

yüzmek *mec.* Herhangi bir şeyle üzeri kaplanmak, bir şeye bulanmak. **M3** 545

yüzsüzlük *a.* Yüzsüz olma durumu, yüz-süzce davranış. **M3** 355, 358, 545

yüzücü *a.* Yüzme sporu yapan kimse. **DK** 60; **M3** 247

yüzücülük *a.* Yüzücü olma durumu. **M3** 189

yüzükoyun *zf.* Yüzüstü. **DK** 74

yüzüncü *sf.* Yüz sayısının sıra sıfatı, sırada doksan dokuzuncudan sonra gelen. **M3** 216, 537,

yüzünden *zf.* -den ötürü. **DK** 169; **M3** 43, 64, 95, 98, 99, 102, 103, 104, 142, 157³, 198, 201, 206, 227, 231, 249, 323², 326, 349, 369, 379, 397, 412, 445, 526, 530, 541

yüzyıl *a.* **1.** Yüzyıllık süre, asır. **M3** 12, 15, 23, 37, 40², 41, 77, 78, 79, 119, 127, 162⁴, 163, 169, 216², 226, 228, 243, 244, 263, 264, 281, 282, 304, 310, 312², 348, 372², 376, 404, 406, 407, 408², 433, 437, 438, 452, 465², 467², 466, 468, 469, 471, 491, 501, 502, 522, 530, 537, 548, 552; **2.** Milat başlangıç alınarak 1-100, 101-200, 201-300 vb. olarak sayılan yüzyıllık dönem. **M3** 84, 499², 209, 407, 413, 472, 523, 525

yüzyıllardır *zf.* Yüzyıllarca, yüzlerce yıl, asırlarca. “*İran – Bizans arasında yüzyıllardır süren savaş ikisini de yıpratmış.*” **M3** 17, 466, 468

yüzyıllık *sf.* Yaklaşık olarak sürerliği yüzyıl olan, asırlık. **M3** 210, 275, 331², 525, 527

yüz yüze *zf.* Karşı karşıya, vicahen. **yüz yüze gelmek** Birden karşılaşmak. **DK** 110, 170

Z, Z

zaaf *a. Ar.* İrade zayıflığı. **M3** 168, 190, 505, 514

zabıta *a. Ar. esk.* Belediye hizmetlerinin güvenliğini sağlamakla görevli yönetim. **M3** 67, 198, 535

zafer *a. Ar.* **1.** Savaşta kazanılan başarı. **YS** 25², 32, 45³; **2.** *a.* Yengi. **YS** 35, 47, 51², 52, 110; **3.** Savaşta kazanılan başarı. **M3** 17, 19, 21², 230, 243, 250², 260, 264, 280, 368, 369, 373, 394, 411, 433², 508, 527

Zafer gazetesi *öz. a.* Başmuharriri Mümtaz Faik Fenik olan ve 1949'dan itibaren Ankara'da yayımlanmaya başlayan gazete. "Zafer gazetesinin 19.12.1950 tarihli sayısında profesörün 'İdeal Buhranı' adında bir yazısı çıkmıştır." **M3** 426

zafiyet *a. Ar.* Arıklık, zayıflık. **M3** 273

zahmet *a. Ar.* zahmet Güçlük. **zahmet çekmek** güçlükle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak. **DK** 60; **M3** 413 **zahmete girmek** (veya **katlanmak**) Zahmet etmek. **M3** 509

Zaho *öz. a.* Nüfusun çoğunluğunu Kürtler oluşan ve Türkiye sınırına en yakın Irak şehri. "Barzani'nin eşkıyalarından İsa Suvar 'Zaho kahramanı' " **M3** 396

zalim *sf. Ar.* Acımasız ve haksız davranan, zulmeden. **M3** 249, 469

Zâloğlu Rüstem *öz. a. bk.* **Rüstem-i Zâl.** **M3** 461

zaman *a. Ar.* **1.** Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit. **YS** 24, 32, 34, 42, 64, 67², 115, 135, **DK** 5, 7², 11, 16², 17², 23, 24, 25², 30², 32, 33, 35, 36³, 38, 40, 41³, 42, 43², 45, 47, 48³, 50, 56, 59, 60, 61², 62,

70², 71, 72³, 73⁵, 74, 75, 77, 82², 92, 83, 85, 89, 91, 98, 99², 101², 102, 106², 107², 108², 111⁴, 112³, 114², 115⁴, 119², 122, 124², 125², 126², 129, 130², 132, 134, 135, 137, 139², 144², 145², 150², 157², 158, 162², 166², 167², 171³, 173², 176³, 177, 180, 181²; **M3** 16², 18², 21, 24², 30², 31, 36², 38, 41, 43, 46, 58, 65, 70, 74, 88, 97, 98, 100, 102², 105, 106², 110², 116, 120, 129, 133, 135, 136, 143, 145, 147, 149, 150, 155², 157², 158, 162⁴, 164³, 170, 171², 173², 174, 175, 176, 178, 181, 184, 186², 188, 190, 195, 196, 197, 205, 206, 214, 219, 227, 233², 237, 244, 245², 246, 263, 270, 279, 282, 285², 291, 297², 298, 305², 310², 318, 333, 334, 343, 345, 348, 372, 376, 381, 386², 397, 403, 404², 416, 425, 427, 429, 430, 431, 432², 433, 434², 436, 438, 439², 440, 451², 452⁶, 454, 455, 459, 470², 476, 477², 478, 481, 483, 484, 485, 496, 502², 505, 506, 508, 510, 512, 529, 530², 534, 540, 543, 544, 548, 550, 552², 554; **2.** Dönem, devir. **DK** 15, 23, 30; **3.** Çağ, mevsim. **DK** 30; **M3** 406, 409² **zaman geçirmek** Oyalanmak zaman ile yarışmak hızlı hareket etmek. **M3** 183 **zamanı geçmek** O şey artık gerekli ve yerinde olmaktan çıkmak. **DK** 118 **zaman kollamak** Bir işin sırasını beklemek. **M3** 37

→ **zaman aşımı, zaman zaman**

zaman aşımı *a. huk.* Süre aşımı. **M3** 431

zaman zaman *zf.* Ara sıra. **DK** 91, **M3** 13, 33, 41, 126, 349

zamanında *zf.* Eskiden. **DK** 60; **M3** 47, 123, 134, 217, 233, 289, 321, 339, 354, 394, 418, 457, 476, 482, 512, 538, 553²

zamanla *zf.* Aradan süre geçtikçe, giderek. **M3** 15, 105, 109, 113, 135, 318, 375

zamansız *zf.* Uygun olmayan bir zaman.

DK 36; M3 34

zan *a. Ar. Sanı. DK 75; M3 101, 276*

→ **zannetmek, zannolunmak**

zannetmek (*nsz*) *Ar. + T. Sanmak. YS 69; DK 99; M3 169, 171, 289, 508, 509*

zannettirme (*-i, -e*) *Ar. + T. Sanmasına, zannetmesine sebep olma. "yükselişin ve bu alçalışın temellerinde gericinin zannettiği ve zannettirmeye çalıştığı gibi şeriata bağlılık nedenlerinin yatmadığını göreceklendir."* **M3 509**

zannolunmak (*nsz*) *Ar. + T. Sanılmak. M3 199*

Zanta İtalyan Dukalığı *öz. a. Fatih sultan Mehmet tarafından 1479'de fethedilen dukalık. "1479'da Yunan adalarındaki Zanta İtalyan Dukalığını aldı."* **M3 292**

zapt *a. Ar. Zor kullanarak ele geçirme. M3 41 zapt etmek zorla almak. M3 41*

zar *a. Tavlada ve başka oyunlarda kullanılan kemik, fildişi, plastik gibi maddelerden yapılan ve altı yüzünde, birden altıya kadar benekler bulunan oyun aracı. zar atmak Kader ile oynamak, geleceği için plan uygulamak. YS 9*

zâr *a. Far. İnleyen, sesle ağlayan. "Yükseldi arşa neşvesi dünun, esâfilin/ Toprakta gizli kaldı bizim âh ü zârımız."* **YS 131**

zarar *a. Ar. Bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç, dokunca, ziyan, mazarrat. DK 108, 142; M3 22, 29, 106, 190, 249, 251, 363, 499 zarar etmek Maddi ve manevi bakımdan kayba uğramak. DK 81 zarar gelmek Kötülük gelmek. DK 18, 55; 141; M3 482 zarar görmek Kötü sonuca uğramak. M3 18 zarar vermek Kötülük etmek. M3 175, 448, 520, 531, 548 zarar yapmak Maddi ve manevi bakımdan kayba uğramak. "Basın hürriyeti;*

saklanması gereken haberleri açıklamak, manevi zarar yapacak olayları yazmak, garezkârlık ederek bir haberin yanlış tefsirine gitmek ve hele bir düşmanı gözden düşürmek için yalan yazmak değildir." **M3 542 zarara sokmak** Zarar vermek. **M3 360 zararı dokunmak** Kötülüğe uğratmak. **DK 108 zararı olmamak** Kötülüğe yol açmamak. **M3 170**

zararlı çıkmak bir işin sonunda değerli sanılan bazı şeyleri yitirmek. **M3 431**

zararlı sf. Zarar veren, zararı dokunan, dokuncalı, muzır, tahripkâr. **M3 51, 128, 141, 153², 158, 190, 351, 438, 455, 543**

zararsız a. Zarar vermeyen, zararı dokunmayan, dokuncasız, ziyansız. **M3 67**

zaruret a. Ar. Zorunluluk. M3 11, 103, 323, 544

zaruri sf. Ar. Zorunlu. M3 113, 250, 414, 461

zat a. Ar. Kişi. M3 148, 167, 460

→ **zataliniz**

zaten *Ar. zf. Doğrusu, doğrusunu isterseniz, esasen, zati. DK 11, 49, 55, 62, 78, 79, 86, 102, 111, 112², 150, 175; M3 11, 18, 36, 52, 53, 67, 89, 104, 108, 125, 132, 135, 140, 145, 164, 203, 215, 237, 304, 325, 328, 329, 349, 396, 435, 458, 469, 496, 497, 499, 526, 534, 552*

zataliniz (doğ.) zati âlîiniz a. "Saygın bir kişi olan siz" anlamında kullanılan bir söz. **M3 554**

Zatî Sungur *öz. a. Türk illüzyonist. "...Zatî Sungur harikası beklemektedir."* **M3 317**

zavallı sf. mec. Gücü bir şeye yetmeyen, âciz. **M3 42, 53, 79, 92, 98, 169, 170, 196, 222, 237, 302, 318², 331, 347, 348, 361², 373, 421, 425, 428, 452, 453, 457, 463, 479, 484, 487, 496, 524**

zavallılık *a.* Zavallı olma durumu. **M3** 196, 211, 394, 443, 495

zaviye *a.* *Ar. din b.* Küçük tekke. **M3** 485

zayıf *sf.* *Ar.* **1.** Görevini yapacak yeterli gücü olmayan. **M3** 16, 31, 83, 86, 111, 114; **2.** Enerjisi, etkisi, yoğunluğu az olan. **M3** 143, 158, 264; **3.** *mec.* Kişilik ve ruhsal yönden gereği kadar güçlü olmayan. **M3** 127, 132, 247, 339, 349, 512, 538, 555

zayıflamak (*nsz*) Zayıf duruma gelmek. **M3** 96, 232

zayıflık *a.* Zayıf olma durumu. **M3** 352

zayi *a.* *Ar.* Kaybolma, yitme. **zayi olmak** Yitmek, kaybolmak. **M3** 457

Zaza *öz. a.* Ön Asya'da yaşayan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse. **M3** 521, 526

zebani *a.* *Ar.* Zebella. **DK** 20

zebella *a.* *Ar. hlk.* İri yarı kimse. **DK** 20

zebun *sf.* *Far. esk.* Güçsüz, zayıf, âciz. **M3** 223

zehir *mec.* Büyük üzüntü, acı, keder, sıkıntı. **M3** 500

zehirmek (-i) *mec.* Birine zararlı düşünceler, zararlı duygular aşılama. **M3** 214, 335

zehirlenmek (*nsz*) Zehirlenme işi yapılmak veya zehirlenme işine konu olmak, ağılanmak. **M3** 169, 369, 542

zehirli *sf. mec.* Zararlı (duygu, düşünce vb.). **YS** 96; **M3** 286, 362, 554

zekâ (*doğ.*) **zeka** *a.* *Ar. ruh b.* İnsanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı, anlak, dirayet, zeyreklik, feraset. **DK** 98, 150; **M3** 113, 177, 264, 268², 270, 281, 285, 292, 310,

359, 420, 425, 440, 451², 498, 538²

zeki (*doğ.*) **zekî** *sf.* *Ar.* Anlama, kavrama yeteneği olan, zekâsı olan, zeyrek. **M3** 226, 267, 269, 478

Zeki Velidi Togan *öz. a.* Türk tarihçi, Türkolog, Başkurt devrimi ve bağımsızlık hareketi önderi. "Nurullah Barıman, Prof. Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hasan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı. Fakat sonunda herkes beraat etmişti." **M3** 52, 62

zelil *sf.* *Ar. esk.* Hor görülen, aşağı tutulan, aşağılanan. **M3** 177

zemberek *a.* *Far.* Saatlerin çeşitli parçalarını harekete geçiren bölüm, yay. **zembereği boşalmak** (veya **boşanmak**) Zembereği kurulmaz duruma gelmek. **M3** 250

zemin *a.* *Far.* Taban, döşeme, yer. **M3** 18, 135², 245 **zemin hazırlamak** Uygun ortam yaratmak, **M3** 149, 318

zem *a.* *Ar. esk.* Bir kimseyi kötüleme, yerme, yergi.

→ **zemmolunmak**

zemmolunmak (-i) *Ar. + T.* Yerilmek, kınanmak, kötülenmek, çekiştirilmek. "...Ankara'nın havası zemmolundu diye inkilâbı müdafaaya kalkışan çünkü nesil mensupları sadece gösterişin zebunudurlar." **M3** 223

zenci *a.* *Ar.* Siyah ırktan olan kimse, siyahi. **M3** 78, 107, 140⁵, 159, 201², 245, 366, 394, 417, 428, 463, 491, 520, 534

zengin *sf.* *Far.* Parası, malı çok olan, varlıklı, variyetli, fakir, yoksul karşıtı. **DK** 53; **M3** 100, 153, 159, 203, 258², 348, 393, 477, 485, 534 **zengin olmak** Çok mal ve para edinmek. **M3** 88, 439²

zenginleştirmek (-i) Zengin duruma getirmek, zenginleşmesini sağlamak. **M3** 113

zenginlik *a.* Zengin olma durumu, varlıklılık. **DK** 82; **M3** 124

Zerdüşt *öz. a.* Zerdüştlük dininin kurucusu. “*Kadını şeytanın askeri sayarak evlenmeyi yasak eden dinin, Zerdüşt dini olduğunu bilmeden koyu Müslümanlık adı altında bir nevi Mazdeizm yaptıklarının farkında olmayan bu beyinsizler sürüsüne ne demeli?*” **M3** 453

zerre *a. Ar.* Çok küçük parçacık. **YS** 22, 58; **M3** 457

zerrece *zf.* Zerre kadar. **M3** 68

zevcelik *a.* Zevce olma durumu, karılık, eşlik. **M3** 108

zevk *a. Ar.* Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, haz. **YS** 40, 41, 125; **DK** 44, 73, 101, 167; **M3** 54, 91, 107, 114², 126, 159, 203, 241, 275, 276, 445, 447, 463, 519, 551 **zevk almak** (veya **duymak**) Hoşlanmak, beğenmek. **YS** 16, 17, 36; **M3** 48, 261, 432 **zevk etmek** Eğlenmek. **YS** 97; **M3** 502 **zevkine bakmak** Yalnız kendi eğlencesini düşünmek. **M3** 126 **zevkini tatmak** Zevkini çıkarmak. “*Gönlümdeki azgın devî rüzgârlara attım/ Gözlerle günâh işlemenin zevkini tattım*” **YS** 122

zevksiz *sf.* Beğenilmeyen, hoşa gitmeyen. **M3** 49

zevzeklik *a.* Gevezelik. **zevzeklik etmek** Gevezelik etmek. **DK** 83

zeybek *a.* Ege yöresine özgü bir müzik veya oyun türü, zeybek havası.

→ **zeybek havası**

zeybek havası *a.* Zeybek. **M3** 209

Zeyd *öz. a.* Hazreti Ömer’in amcazadesi. “*Halife Ömer’in amcazadesi Zeyd’in kendisini bundan menettiği hakkında İbni İshak’ın siyer parçalarında bir kayıt*

bulunduğu gibi...” **M3** 504

Zeynep *öz. a.* **DK** 127; **M3** 471

zıkkım *a. Ar. mec.* Sıkıntı veren kimse veya şey. **DK** 61

zılgıt *a. tkz.* Korkutma, çıkışma, gözdağı, azarlama. **zılgıt yemek** Azar işitmek. **M3** 53

zındık *sf. Ar.* Tanrı’ya ve ahirete inmayan (kimse). **M3** 500

zıplamak (*nsz*) **1.** Bir yere çarpıp yukarı fırlamak. **YS** 18; **2.** Sevinçten veya oyun yapmak için bulunduğu yerde havaya doğru fırlamak. **DK** 20; **M3** 210

zırh *a. Far. esk.* Savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi. **DK** 63, 142; **M3** 191

zırhlı *sf.* Zırh giymiş veya zırh kaplanmış. **YS** 32; **M3** 445

zırlamak (*nsz*) Zırıldamak. **M3** 121

zıt *sf. Ar.* Karşıt, ters. **M3** 74, 91, 106, 136, 302, 304, 507² **zıddı olmak** Bir şey birini tedirgin etmek, hoşuna gitmemek. **M3** 161, 504

zifiri *sf.* Çok koyu. **DK** 5

→ **zifiri karanlık**

zifiri karanlık *a.* Çok koyu karanlık. **DK** 166

zihin *a. Ar. ruh b.* Bellek. **DK** 39, 142, **M3** 460³ **zihnine gelmek** Aklına gelmek, hatırlamak, anımsamak. “*Anadil tabîû olduğundan, kelimeler zihne kendiliğinden gelir.*” **M3** 460

zihniyet *a. Ar.* Anlayış. **M3** 68, 73, 74, 119, 196, 197, 245², 370, 387, 476

zihniyetli *sf.* Anlayışı, zihniyeti olan. “*Ölüye saygı ve sevgi nişanesi olan*

çiçekle müziği yasaklamaya kalkan iptidai zihniyetli halefler.” **M3** 387, 389, 489, 479, 492

zikir *a. Ar.* Anma, söyleme, sözünü etme.

→ **zikretmek, zikrolunmak**

zikretmek (-i) *Ar. + T.* Adını söylemek, sözünü söylemek, anmak. **M3** 63³

zikrolunmak (*nsz*) *Ar. + T.* Adı geçmek, söylenmek. **M3** 130

zillet *a. Ar.* Hor görülme, aşağılanma. **M3** 89

zina *a. Ar.* Aralarında evlilik bağı olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki. **M3** 225, 227, 510², 541², 542

zincir *a. Far.* **1.** Birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan bağ. **DK** 146; **2. esk.** Hükümlülerin eline, ayağına vurulan demir bağ. **M3** 249 (**birine**) **zincir vurmak** Özgürlüğünü elinden almak. **M3** 178 **zincirleri kırmak** Esaretten kurtulmak. “*Evvela Erzurum’da, sonra Sivas’ta Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanan “Türk” savaş tarihlerinin göstermediği bir yararlılıkla vurulan zincirleri kırdı...*” **M3** 178

zincirlemek (-i) *mec.* Güçlük ve sıkıntıya uğratmak. “*Ancak geçmiş zamanlarda bu milleti zincirleyen ve süründüren haricî ve dâhilî siyasetlerde, fenalıklarda ve nihayet muahedelerde ve münevverlerdedir.*” **M3** 196

zindan *a. Far.* Tutuklu veya hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer. **M3** 96, 435

zira bağ. *Far.* Çünkü. **M3** 288, 459

ziraat *a. Ar.* Tarım. **M3** 257², 259, 260⁵, 261²

zirai (*doğ.*) **zirai** *sf.* *Ar.* Tarımsal. **M3** 257, 258², 261

zirve *a. Ar. mec.* Bir işte ulaşılan en üst aşama. **YS** 135; **M3** 367

Ziya Gökalp *öz. a.* Türk yazar, toplumbilimci, şair ve siyasetçi. “*Turancılık ülküsünün, Ziya Gökalp’in bir manzumesiyle Türk şuuruna girdiğini söylemek de yanlıştr.*” **M3** 41³, 43, 110, 161, 187, 205, 443, 444⁴, 447, 448², 485, 486², 487², 488, 493²

Ziya Hurşit *öz. a.* Türk siyasetçi. “*Gaziye suikast hazırlayan Ziya Hurşit lazdı.*” **M3** 142

Ziya Paşa *öz. a.* Türk yazar, şair ve devlet adamı. “*Ziya Paşa’nın XIX. Yüzyılda yazmış olduğu...*” **M3** 163

Ziya Şerehanoglu *öz. a.* Kürt siyasetçi. “*Bitlis Senatörü Ziya Şerehanoglu’nun Amerika’ya kaçarak orada Kürtlük davası için çalıştığını gazeteler...*” **M3** 549

ziyade *zf. Ar.* Çok, daha çok, daha fazla. **M3** 93, 233, 352, 387, 395

ziyafet *a. Ar.* Eğlenmek veya bir olayı kutlamak amacıyla birçok kimsenin bir araya gelerek yedikleri yemek, şölen, toy. **DK** 42; **M3** 77, 81 **ziyafet çekmek** (veya **vermek**) Konukları yemekli ağırlamak. **DK** 53; **M3** 223, 508

ziyan *a. Far.* Zarar. **DK** 121 **ziyan etmek** Yersiz, boş yere harcamak. **M3** 272, 500 ziyan olmak Boşuna harcanmak, zarar görmek. **YS** 126

ziyaret *a. Ar.* **1.** Birini görmeye, biriyle görüşmeye gitme, görüşme. **M3** 46, 443, 444; **2.** Bir yeri görmeye gitme. **DK** 94; **ziyaret etmek** (veya **yapmak**) Birini görmeye gitmek. “*Bütün devletlerle dostluk kurmak, ziyaretler yapıp ziyafetler ve hediyeler vermek millî çıkarları korumak bakımından pek az faydalıdır.*” **DK** 44; **M3** 77, 81, 444³

ziyaretçi *a.* Ziyaret eden, ziyarete giden kimse. **DK** 37

ziynet *a. Ar.* Süs, bezek. **YS** 116; **M3** 170

zonklamak (*nsz*) Vücudun bir yeri nabız atışı gibi, kesik kesik ağrımak veya sancımak. **DK** 54

zor *a. Far.* Sıkıntı, güçlük, rahatsızlık. **YS** 122; **DK** 169; **M3** 279, 537 **zor kullanmak** Bir işin yapılması için her türlü baskıya başvurmak. **DK** 109 **zora gelememek** Baskıya, sıkıntıya veya sıkı bir çalışmaya dayanamamak, katlanamamak. **DK** 109 **zora sokmak** Zor duruma getirmek, güçleştirmek, zorlaştırmak. “Çünkü kolay şartlar altında, kendini zora sokmadan büyüyen çocuklarda en güç iş olan kahramanlığa karşı istidat kalmaz.” **M3** 186

zoraki *zf.* İstemeye istemeye, istemeyerek, zorla. **DK** 54

zorbalık *a.* Zorbaca davranışta bulunma. **M3** 106², 315, 328, 363, 522

zorla *zf.* Zor kullanarak, cebren, zecren, metazori. **YS** 23, 121; **DK** 43, 90, 92, 124, 150; **M3** 19, 36, 84, 105, 145², 225, 234, 246, 285³, 306, 326, 363, 372, 510, 522

zorlama *a.* Zorlamak işi, zecir. **M3** 68, 104, 527

zorlamak (*-i*) Birine bir şey yaptırmak amacıyla güç kullanmak, boyun eğdirmeye çalışmak, zor kullanmak,

mecbur etmek. **DK** 164, 176; **M3** 336, 454, 526

zorlu *sf.* Güçlü, dayanıklı. **YS** 19

zorluk *a.* Sıkıntı veya güçlükle yapılma durumu, zor olma, güçlük, zahmet. **M3** 316

zulmet *a. Ar. esk.* Karanlık. **YS** 120

zülüm *a. Ar.* Güçlü bir kimsenin yasaya veya vicdana aykırı olarak başkasını uğrattığı kötü durum, kıyğı, eziyet, cefa. **YS** 22, 122; **M3** 70, 100, 101, 174, 179, 446

zühul (*doğ.*) **zuhul** *a. Ar. esk.* İş çokluğu veya dalgınlık sebebiyle yanılma, geciktirme, ihmal etme. **M3** 291, 445

zümre *a. Ar.* Topluluk, takım, grup, camia. **M3** 34, 109, 112, 125, 145⁴, 147³, 148, 155, 158, 178, 179, 222, 234², 343, 358, 379, 530, 531

züppe *sf.* Seçkin görünmek için, bazı çevrelerdeki düşünceleri benimseyen, hayranlık duyan ve onlar gibi davranmaya özenen, snop. **M3** 156, 252, 544

züppelik *a.* Züppeye yakışır davranış, snopluk, snobizm. **M3** 249

**II.
BÖLÜM
SÖZ
VARLIĞI**

1. TEMEL SÖZ VARLIĞI

1.1. İnsan Bedeni ve İnsan Bedeni ile İlgili Diğer Adlar

ağız	alın	avuç
akciğer	aşık	avurt
ayak	el	kol
bağır	elmacık	koltuk
bağırsak	ense	koyun
baş	geniz	kucak
bel	gırtlak	kulak
ben	göbek	kursak
beniz	göğüs	kürek kemiği
beyin	gövde	omuz
bıçak	göz	öd
bıyık	hücre	parmak
bilek	kaburga	saç
boğaz	kafatası	sakal
boyun	kalça	sırt
burun	kalp	sinir
damar	karaciğer	tırnak
deri	karın	tüy
dil	kaş	yağ
diş	kemik	yanak
diz	kıl	yürek
dudak	kirpik	yüz

1.2. Hastalık Adları ve Hastalık ile İlgili Diğer Adlar

ciğerleri su toplaması	salgın
kızamık	sıtma
ruh hastası	sütten kesilme

1.3. Akrabalık Adları ve Akrabalık ile İlgili Diğer Adlar

abla	dayızâde	konçuy
ağa	dede	nine
ağabey	dişi	oğul
amca	eş	ortanca
ana	gelin	soy
anne	gelinlik kız	soy sop
ata	güvey	tanıdık
baba	hanım	teyze
baldız	kardeş	torun
bebek	karı	üvey ana
bey	kayın	yavru
çocuk	kaynana	yeğen
dayı	kız	yenge
	koca	

1.4. Hayvan Adları ve Hayvan ile İlgili Diğer Adlar

arı	aslan	baykuş
arслан	ayı	böcek
bozkurt	doğan	ipek böceği
deve	engerek	kaplan
deve kuşu	geyik	kartal

keçi	kurt	sığır
kelebek	kurt kuş	tavşan
kısrak	kuş	tilki
koyun	örümcek	yarasa
köpek	pire	yılan

1.5. Bitki Adları ve Bitki ile İlgili Diğer Adlar

ağaç	dut	kök
arpa	elma	ot
başak	erik	sarmaşık
bitki	gövde	tütün
çam	karpuz	üzüm
çiçek	kavun	yaprak
darı	koza	

1.6. Beslenme Adları

1.6.1. Yiyecek Adları ve Yemek ile İlgili Diğer Adlar

azık	lokma	yemiş
başak	tatlı	yemlik
ekmek	tuz	yiyecek
kurut	yemek	yoğurt

1.6.2. İçecek Adları ve İçecek ile İlgili Diğer Adlar

ayran	su	tarhana orbası
içki	sücu	
kımız	süt	

1.7. Giyim, Kuşam, Kumaş ve İlgili Diğer Adlar

aba	giyim	üniforma
börk	gömlek	üst baş
ceket	ipekli	yaka
cepken	keçe	yen
Çamaşır	kemer	zırh
arşaf	kıyafet	
orap	kumaş	
dantel	pantolon	
elbise	pusat	
etek	şapka	

1.8. Araç, Eşya Adlar

akça	gemi	ok
araba	giyim	oluk
araç	halı	otağ
araç	iğne	oyuncak
araç	ip	örtü
bağ	ipek	pusat
bakraç	iplik	sadak
bardak	kağnı	sağrak
bıçak	kalkan	sancak
boncuk	kamçı	sap
boru	kanat	sıra
boya	kapı	sopa
börk	kargı	süngü
çanak	kaşık	takım
çıra	kayık	tel
çizme	kayış	teneke
değnek	kazan	tokmak
çelik çomak	keçe	top
damga	kese	torba
değnek	kılıç	tuğ
deri	kın	tulga
direk	kırbaç	uçak
dizgin	kıtır	uçaksavar
döşek	kiriş	üzengi
ev	koltuk	yaka
fırıldak	kurşun	yancık
gem	kutu	yastık
	küp	yatak
	kürk	yay
	mavi boncuk	
	mezar taşı	
	ocak	

yelken
yelkenli
yelpaze

yem
yorgan
yün

1.9. İş, Meslek, Rütbe, Görev ve İlgili Diğer Adlar

akıncı

bekçilik

devlet adamı

albay

bilgin

devlet bakanı

alp

binbaşı

devlet başkanı

astsubay

binici

devlet reisi

aşçı

binicilik

devlet sanatçılığı

at uşağı

cumhurbaşkanı

devlet sanatçısı

atıcı

cumhurbaşkanlığı

edebiyatçı

atıcılık

çalgıcı

ekselans

avcı

çaşıt

elçi

avukatlık

çaşıtlık

elçilik

ayak işleri

çeri

emirber

bahadırılık

çerilik

eskrimci

bakan

çığırtkanlık

gazeteci

bakanlık Müsteşarı

çiftçi

gazetecilik

bakırcı

çiftçilik

genelkurmay

başbakan

çoban

genelkurmay başkanı

başbuğ

çobanlık

gözlemci

başkan

çöpçü

haberci

başkanlık

davulcu

hakemlik

başkomutan

demirci

hırsızlık

bekçi

demirci

idareci

ihtilalci	müsteşarlık	tarkan
ilim adamı	nişancılık	teğmen
iş	okçuluk	usta
işçi	ozan	ustalık
işveren	öğrenci	uşak
kağanlık	öğretmen	uşaklık
kalaycı	öğretmenlik	yamak
kam	öncü	yardımcı
kazancı	sanatçı	yardımcılık
kılavuz	satıcı	yazar
kılavuzluk	savaşçı	yazıcı
komutan	savcı	yönetici
komutanlık	saz şairi	yüzbaşı
milletvekili	senatörlük	yüzücü
milletvekilliği	subaşı	yüzücülük
Millî Eğitim Bakanlığı	subay	zorbalık
mimarlık	tarihçi	züppelik

1.10. Yer Adları

1.10.1. Özel Yer Adları

1.10.1.1. Ülke Adları

Acem	Alaiye Türk Beyliği	Altay
Afganistan	Almanya	Altın Ordu
Akkoyunlu İmparatorluğu	Almanya İmparatorluğu	Anadolu Selçukları Arjantin

Arnavutluk	Çin	İrlanda
Artuklular	Danimarka	İspanya
Atina İtalyan Dukalığı	Dış Moğolistan	İsrail
Avustralya	Doğu Almanya	İsveç
Avusturya	Doğu Avrupa	İsviçre
Baltık	Dulkadir Türk Beğliği	İtalya
Batı Almanya	Eflak Romen Prenslıği	İzlanda Devleti
Batı Roma	Eflak ve Boğdan Beylikleri	Japonya
Besarabya	Endonezya	Karaçaylar
Bolivya	Enez Ceneviz Dukalığı	Karahanlılar
Buğdan Romen Prenslıği	Eritre	Karakalpaklar
Bulgaristan	Filipin	Karakoyunlular
Büyük Almanya	Finlandiya	Karaman Türk Beyliği
Büyük Bizans	Fransa	Karamanlılar
Büyük Britanya	Frigler	Karasioğulları
Büyük Ermenistan	Gagavuzlar	Karayımlar
Büyük Selçuklular	Habeşistan	Kayıhanlılar
Candarlı Türk Beyliği Candaroğlu	Hersek Dukalığı	Kazan Hanlığı
Ceneviz Cumhuriyeti Cengizler	Hindistan	Keltler
Cermanya	Hollanda	Kırgızistan
Cermanya İmparatorluğu	Irak	Kırım
Çekoslovakya	İdil - Ural	Kırım Türk Hanlığı
Çengiz Han Devleti	İdiller	Kongo
Çengizliler	İngiltere İmparatorluğu	Kumuklar
	İran	Kuzey İrlanda
		Kuzey Kore

Kuzey Türkistan	Osmanlı İmparatorluğu	Sovyetler Birliği
Kuzey Vietnam	Osmanlılar	Sudan
Küba	Osmanlılar	Suriye
Kürdistan	Osmanoğulları	Suudi Arabistan
Kürt Devleti	Pakistan	Tonguzlar
Latin Amerika	Polonya	Trabzon Rum İmparatorluğu
Letonya	Portekiz	Tunus
Lehistan	Romanya	Türk Cumhuriyeti Türk Devleti
Macaristan	Rusya	Türkiye Cumhuriyeti
Mahabat Kürt Cumhuriyeti	Safeviler	Ukrayna
Mısır	Selçuklular	Ürdün
Midilli Ceneviz Dukalığı	Sırbistan	Venezuela
Moğollar	Sırtarduşlar	Vietnam
Napoli Krallıkları	Slovakya	Yemen
Norveç	Somali	Yunanistan
Osmanlı hanedanı	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği	Zanta İtalyan Dukalığı

1.10.1.2. Bölge Adları

Alsas-Loreni	Bayır-Bucak	Doğu Rumeli
Asur	Cenubî Amerika	Doğu Türkistan
Attila Hattı	Çukurova	Ege Bölgesi
Avrupa	Demir Perde	Endülüs
Balkanlar	Doğu	Erbil
Batı	Doğu Anadolu	Filistin
Batı Trakya	Doğu Avrupa	Galya

Garp	Kuzey	Ön Asya
Güney	Kuzey Vietnam Kuzey	Ötüken Yiş
Güney Afrika Birliği	Türkistan Kuzey	Patan
Güney İtalya	İrlanda Kürdistan	Rumeli
Horasan	Mançurya	Trakya
İç Anadolu	Moskofistan	Transilvanya
Karadeniz Bölgesi	Orta Anadolu	Ulster
Karalya	Orta Asya	Yakın Doğu
	Otranto	

1.10.1.3. Yerleşim Yeri Adları

1.10.1.3.1. Başkent Adları

Ankara	Karakurum	Washington
Atina	Londra	
Erbil	Trablus	

1.10.1.3.2. Şehir Adları

Adana	Edirne	Kafkasya
Amasya	Erzurum	Kamlançu
Ardahan	Eskişehir	Karaman
Aydın	Gaziantep	Karası Sancağı
Beç	Hakkari	Kars
Bingazi	Hatay	Kastamonu
Bitlis	Isparta	Kayseri
Bursa	İsfahan	Kerbela
Çankırı	İstanbul	Kerkük
Diyarbakır	İzmir	Konya

Malatya	New York	Tebriz
Manisa	Nemse	Tekirdağ
Medine	Pripyat	Trabzon
Mekke	Rey	Tunceli
Meraga	Samsun	Turfan
Mersin	Semer kand	Van
Mersin	Sivas	
Merv	Şam	
Venedik	Viyana	

1.10.1.3.3. İlçe, Semt, Sokak, Mahalle ve Köy Adları

Akşehir	Façyo	Kalamış
Bakırköy	Fatsa	Kartal
Çatalca	Hacı Hüsrev Mahallesi	Kasımpaşa
Dağ Yenice	Reyhanlı	Kiraz Sokağı
Dağgüvezi Köyü	Harran	Kuyu Sokak
Elbistan	İz nik	
Maltepe	Taşköprü	
Şişli	Tosya	

1.10.1.4. Coğrafi Yer Adları

1.10.1.4.1. Deniz, Nehir, Geçit, Göl ve Boğaz Adları

Atlantik	Boğazlar	Hint Okyanusu
Atlas	Bosfor	Issık Göl
Beyşehir Gölü	Büyük Britanya	Karadeniz

Kıbrıs	Midilli	Semadirek
Limni	Rodos	Taşoz

1.10.1.4.2. Ada, Dağ, Ova, Pınar, Tepe ve Yayla Adları

Ağrı Dağı	Haydar Dağı	Yassı Tepe
Akhisar Ovası	İmroz adası	Yassıada
Britanya Adası	Kıbrıs	
Eğriboz	Lübang Adası	
Galya Ovası	Sultan Dağları	

1.10.2. Genel Yer Adları

ev	konak	orman
dağ	köprü	pınar
ırmak	oba	

1.10.2.1. Bina, İş Yeri ve Yapı Adları

Anadolu Hisarı	Güvercinlik Kalesi	İzник Medresesi
Ankara Stadyumu	Hacı Bayram Camisi	Kadıköy Sultanisi
Bayazıt Meydanı	Hacı Bayram Camisi	Kayseri Cezaevi
Beyazıt Kulesi	Kartal Camisi	konak
Cibali	Hüsrev Paşa Kütüphanesi	köprü
Çankaya Köşkü	Hüsrev Paşa	Kremlin
Çin Seddi	Kütüphanesi	Küçükalyalı İstasyonu
ev	İskenderiye Kütüphanesi	Sultanahmet Meydanı
Galata Köprüsü	İslâhiye Askerlik	Süleymaniye
Galata Köprüsü	Şubesi	Süleymaniye

Süleymaniye Camii	Süleymaniye Umumî	yapı
Süleymaniye	Kütüphanesi	
Kütüphanesi		
Süleymaniye	Süleymaniye Umumî	
Kütüphanesi	Kütüphanesi	
	Topkapı Sarayı	

1.10.2.2. Binanın Bölümleri ve Yapı Malzemeleri Adları

eşik	kapı	tavan
giriş	oda	taş

1.11. Özel Adlar

A. Buharalı	Afgan	Ali Fuat Başgil
Abaza	Afganistan	Ali Hoca
Abbasi İmparatorluğu	Afrika	Ali Kemal
Abbasiler	Afşın	Âli Paşa
Abdullah Battal	Ahî Evren	Ali Saip Ursavaş
Abdülhak Hamit	Ahmed	Ali Suavi
Abdülhamit	Ahmed Âsım	Allah
Abdülillâh	Ahmet Cevat	Alp Arslan
Abdülkadir İnan	Ahmet Emin Yalman	Alp Er Tunga
Abdülkadir Karahan	Ahmet Salih	Alparslan Türkeş
Acem	Ahmet Vefik Paşa	Amasya Beği Şad
Aclan Sayılğan	Ahmet Yıldız	Anadolu Beğlerbeği
Açık Deniz	Akkavakoğlu Ahmed	Karaca Paşa
Adalar Denizi	Aksak Temür Beğ	Anglosakson
Adalet Divanı	Ali	Ankara Savaşı
Adalet Partisi	Ali Aslan	Arap
Adnan Menderes	Ali Beg	Aristo

Arnavut	Barzani	Bismark
Arpat	Başgil	Bizans Rum İmparatorluğu
Aryalar	Başkurt	Bozlak Baba
Aryanî	Battal Gazi	Böğü Kağan
Ashab -i Kehf	Bayazıd Paşa	Bölükbaşı Çakır
Asya	Bayram Hoca	Bölükbaşı Karaca
Aşere -i Mübeşşere	Bedüzzaman	Bölükbaşı Murat
Atalık Gazi Yakub Beğ	Bedüzzaman Saâd-i Kürdî	Brankoviç
Atatürk	Bedreddin	Budist
Atila	Beethoven	Buharalı
Avrupa	Beğlerbeği Kasım Paşa	Bulgar
Avrupa Birliği	Beni Kelb	Bülent Esen
Avustralya	Benito Musolini	Büveyhliler
Ayşe	Beria	Celal Bayar
Ayzıt	Biberci	Celal Yardımcı
Azap Beğ	Biberiye	Celâlî İsyanları
Babür	Bilge Kağan	Cellat Mıstık
Bağdatlı Ruhi	Bilge Tonyukuk	Cemal Aktoğu
Bala Hatun	Birgili Mehmet	Cemal Gürsel
Balaban	Birinci Kılıç Arslan	Cemal Madanoğlu
Balaban Beğ	Birinci Mesud	Cemal Tural
Balkar	Birinci Murad	Cenabı Mevlâna
Baltık	Birinci Tarih Kurultayı	Cenabı Pir
Barakoğlu Çakır	Birleşik Haçlılar	Cenabı Pir Hazretleri Mevlânâ
Barbaros Hayreddin Paşa	Birleşmiş Milletler	Cengiz Han

Cermen	Çerkes	Dünder
Cevat Abbas	Çerkez	Ebu Talib
Cevdet Sunay	Çıft	Ebussuud
Charles Quint	Çiçi Yabgu	Ecevit
Churchill	Çingiz Han	Eflâton
Cihat Baban	Çu	Einstein
Cihat Bilgehan	Çuvaş	Enver Paşa
Cizrelioğlu	Dan	Ertuğrul
Çağatay	Danişmentli Melik Gazi	Ertuğrul Muhsin
Çağataylılar	Dante	Esat Mahmut Karakurt
Çağrı Beğ	De Gaulle	Esen Börü
Çakır	Deguignes	Eston
Çakır Ağa	Deli Kurt	Ethem
Çakırcalı Efe	Deli Murad	Etil
Çaldıran	Deli Petro	Etil Alp
Çanakkale Şehitleri	Demirci Efe	Evgania Ginzburg
Çankay-şek	Dış Türkler	Evren
Çaparoğlu Çakır	Disraeli	Evrenuzoğlu Ali Beğ
Çarigrad	Doğan Kılıç	Eyüp Han
Çeçen	Doğan Kılıç Şihhasananlı	Fahrettin Kerim Gökay
Çek	Doğu Almanları	Faiz Hisarcıklı
Çekoslovak	Dokuz Hatun	Falih Rıfki
Çelebi Sultan Mehmed	Dördüncü Murad	Falih Rıfki Atay
Çengiz Han Hazretleri	Duçe	Farabi
Çengiz Ögedey	Durkheim	Fars
Çepni		Fâruk Güventürk

Faruk Nafiz	Gazi	Halide Edib
Faruk Sümer	Gazi Osman Paşa	Halife Ömer
Fatih	Gazneli Mahmud	Halis Öztürk
Fatih Sultan Mehmed	Gedik Ahmet Paşa	Hâlisüddem Yahudi
Fatma	Genceli	Ahmet Emin
Fatma Hanım	Genç Osman	Hallac -ı Mansur
Faust	Germiyanlı	Hamideli Sancak Beği
Feridun Cemal Erkin	Geyikli Baba	Şarabdar İlyas
Fethi Gürcan	Gileha	Hamido
Fethi Tevetoğlu	Giritli	Han Tengri
Fevzi Çakmak Paşa	Goethe	Harun
Feyzullah Efendizâde	Goluvalar	Has Hâcib Balasagunlu
Fındıkoğlu	Göcenoğlu	Yusuf
Fihte	Gök Alp	Hasan Ali
Filipinli	Gök Börü	Hasan Ali Yücel
Finli	Gökçen	Hasan Bağcı
Firavun	Gökçen Kız	Hasan Çelebi
Flaman	Göktürk	Hasan Ferit Cansever
Floransa	Grek	Hatice
François Mitterand	Guevera	Hayyam
Frank	Gücennoğlu	Hazreti Muhammed
Fransız	Güney Koralı	Hazreti Musa
Frenk	Gürcü	Hazreti Pir
Freud	Güventürk	Hırvat
Fuzuli	Hacı Bayan	Hızır
Gazali	Hakimo	Hibetullah
		Hikmet Tanyu

Hikmetof	İbrahim Tekin	İsmet Tümtürk
Hint	İç Anadolu	İspanya
Hitit	İçen Kağan	İspanyol
Hulefâ-i Raşidin	İhsan Nuri	İtalyan
Hurrem Sultan	İkinci Abdülhamid	İtoğulları
Hurufi	İkinci Dünya Savaşı	İzmirli
Hüccetül-İslam	İkinci Kılıç Arslan	İznü Hassul
Hülegü	İkinci Mahmud	İzonzo
Hülegü Han	İkinci Murad	Japon
Hüseyin	İkinci Murad Beğ	Kabil
Hüseyin Avni	İlhan Arsel	Kağan Arslan
Hüseyin Nihâl Atsız	İlyas	Kamerci
Iduk Köl	İmparator Yani	Kanadalı
Iraklı	İmran Öktem	Kanuni
İrkıloğlu	İsa	Kanuni Sultan Süleyman
Issık Göl	İsa Beğ	Kara Çoban
Işık Göl	İsa Bey	Kara Salur
Itrî	İsa Suvar	Kara Temürtaşoğlu Ali
Izık Köl	İskender	Karamanlılar
İbni Abbas	İsmail	Karamanlis
İbni Hişam	İsmail Barak	Karamanoğlu
İbni İshak	İsmail Hakkı Gökhan	Karamanoğlu İbrahim Beğ
İbni Yemin	İsmail Hami Danişmend	Karamanoğlu Mehmed Beğ
İbnül Arabi	İsmet İnönü	Karasi
İbo	İsmet Paşa	
İbrahim		

Karasılı	Koçero	Laz
Karnera	Konyalı	Leh
Kasım	Koreli	Lenin
Kasım Küfrevi	Korkunç İvan	Leon Blum
Kaşgarlı	Köprülü Mehmet Paşa	Letonlar
Katerin	Köroğlu	Likörg
Kazak	Kral Faysal	Litvan
Kazak Abdal	Kristof Kolomb	Lloyd George
Kazak Mağcan	Kromvel	Lumumba
Kazanlı	Kubilay	Lütfi Kırdar
Kâzım Alöç	Kulcalı	Macar
Kazım Kara Bekir	Kureyş	Macdonald
Kâzım Karabekir Paşa	Kuruşef	Makaryos
Kefeli Han	Kül Tegin	Makedonyalı
Kemal Badıllı	Kürdîzade Ahmed Ramiz	Makedonyalı İskender
Kılıç Ali	Kürt	Maktul İbrahim Paşa
Kılıç Arslan [1]	Kürt Kasım	Mançu
Kılıç Arslan [2]	Kürt Molla Said	Mansûr
Kıpçak	Kürt Said	Mao
Kırat	Kürt Şeyh Said	Maocu
Kırgız	Kürtçü	Mao-çe-tung
Kırımli	Kürtlük	Marchand
Kızılbaş	Latin	Mareşal Fevzi Çakmak
Kissling	Lavrens	Margaret
Klemanso	Layibniç	Marks
Koch		Maurois

Mecnûn	Molla Şemseddin-i Fenâri	Müslüman
Mehmed	Moskof	Nadir Nadi
Mehmed Beğ	Moşe Dayan	Namık Kemal
Mehmet Akif	Motun	Napolyon
Mehmet Beğ	Muhammed	Nâsırüddînül-Elbânî
Mehmet Emin	Muhammed	Nâzım Hikmet
Mehmet Emin Yurdakul	Peygamber	Nazım Hikmetof
Mehmet Özgüneş	Muhlis Görentaş	Nâzım Hikmetof Yoldaş
Melek	Muhyiddin -i Arabi	Nazi
Melek Hatun	Murad	Necati Kaya
Memo	Murad Ağa	Necdet Sançar
Menderes	Murad Beğ	Necip Fazıl Kısakürek
Mengü	Musa	Necmettin Sadak
Mete	Musevi	Nesimi
Mevlâna	Musolini	Nevâyi
Mısırlı	Mustafa (II)	Niğbolu Arslanı
Mıstık	Mustafa Beğ	Nihal Atsız
Midillili	Mustafa Ekinci	Niyazi-î Mısrî
Mihri Efendi	Mustafa Hakkı Akansel	Norman
Mihri Efendi	Mustafa Kayabek	Nurcu
Mimar Sinan	Mustafa Kemal	Nurettin Topçu
Moğol	Mutkili Halil Hayâlî Efendi	Nuri Paşa
Molla Barzani	Muzaffer Eriş	Nurullah Ataç
Molla Muradzade	Münihli	Nurullah Barıman
Molla Mustafa Barzani		O. Nuri Kurt

Oğuz Han	Recep Ali Budak	Salim Başol
Onoda	Refik Tulga	Saltuklular
Ordinaryüs	Reksist	Samed Ağaoğlu
Orhan Seyfi	Reşit Galip	Samiler
Orhan Seyfi Orhon	Reşit Paşa	Sancar
Orta Anadolu	Reşit Ülker	Sancar Paşa
Orta Asyalı	Rıza Nur	Sarı Zeybek
Oscar Wilde	Rıza Tevfik	Satı Ana
Osman	Romalı	Satı Kadın
Osman (Halife)	Romanyalı	Selâhaddin Eyyubi
Osman Batur	Romen	Selâhattin Cizrelioğlu
Ögedey	Roosevelt	Selçuk
Öktem	Rum	Seyid Battal Gazi
Ömer	Rus	Sezar
Özbek	Rüstem-i Zâl	Sıddık Emin
Pakistanlı	Sabahattin Âli	Sırp
Pasteur	Sabiha Zekeriya Sertel	Sibiryalı
Pers	Sabit Noyan	Silvanlı Şeyh Said
Peştu	Sadrettin Celal	Simavna Kadısıoğlu
Piç	Saffet Arıkan	Bedreddin
Piç İlyas	Safiye Ayla	Sipahi Ağa
Pisagor	Said Bilgiç	Sofuoğlu Zeki
Plevne	Saîd -i Kürdî	Sokullu
Prusyalı	Saîd -i Nursî	Solon
Radloff	Saka	Sovyet
Ramstedt	Salamon Adatoya	Spuler

Stalin	Şükrullah	Tümenoğlu Balaban
Suat Hayri Ürgüplü	Şükrü	Türk
Sultan Aziz	Şükrü Baban	Türk eli
Sultan Hamit	Şükrü Paşa	Türkistan
Suna Kan	Tahsin Paşa	Türkolog
Sunay Paşa	Tahtacı	Uçkara Bahşı
Suriyeli	Talat Aydemir	Ulah
Süleyman	Tanrıkut	Ulster
Süleyman Beğ	Tarık Güryay	Uygur
Süleyman Çelebi	Tarık Zafer Tunaya	Uzguroğlu Ahmed
Süleymancı	Taşkentli	Uzun Hasan
Sümer	Tatar	Üçüncü Selim
Sünni	Tebriz	Vanlı Mehmed Efendi
Şaban	Tekin Erer	Varsak
Şadgeldi Paşa	Tekirdağlı	Varsaklı
Şahrüh	Tilki Selim	Vasıf Çınar
Şamani	Timur	Vehabiler
Şefik Hüsnü	Tito	Venizelos
Şehzâde Murad Beğ	Tonguç Baba	Verzanski
Şemsi Tebrizi	Tonguzlar	Wallace
Şerefhanoglu	Tonyukuk	Yagellonlar
Şevket Aziz Kansu	Torlak Kemal	Yağcıoğlu Gazi Osman Paşa
Şeyh Said	Toynbee	Yağmur
Şeyhülislam Ebussuud	Troçki	Yahudi
Şihhasananlı	Tuğrul Beğ	Yahya Kemal
Şii	Turgut Reis	

Yakub	Yıldırım Bayazıd	Zâloğlu Rüstem
Yakub Çelebi	Yıldırım Han	Zatî Sungur
Yakut	Yılmaz Öztuna	Zaza
Yanko Hunyad	Yörük	Zeki Velidi Togan
Yanyalı	Yörük Ali Efe	Zerdüş
Yaradan	Yugoslav	Zeyd
Yassı Tepe	Yunan	Zeynep
Yavuz	Yunus	Ziya Gökalp
Yavuz Aktoğu	Yunus Emre	Ziya Hurşit
Yavuz Sultan Selim	Yunus Nadi	Ziya Paşa
Yecüc Mecüc	Yusuf	Ziya Şerefhanoğlu
Yemlîhâ	Yusuf Azizoğlu	

1.12. Yazın Adları

1.12.1. Şiir Adları

Açık Deniz	Fırtına ve Kar
Akıncılar	Makber

1.12.2. Dergi Adları

Atsız Mecmua	Millet dergisi
Aydınlık dergisi	Oku dergisi
Büyük Doğu derneği	Orkun
Çınaraltı dergisi	Ötüken
Deng dergisi	Ramparts dergisi
Hayat Mecmuası	Yeni Akış dergisi
Hayat Tarih Mecmuası	
İslam Tetkikleri Enstitüsü dergisi	

1.12.3. Kitap Adları

Harp ve Sözde İyilikleri

Kuran

Risâle-i Nur

Yarınki Türkiye

Tevrat

Türk Tarihinde Meseleler

1.12.4. Gazete Adları

Bayram gazetesi

Bizim Anadolu gazetesi

Büyük Doğu gazetesi

Cumhuriyet gazetesi

Millî Ülkü gazetesi

Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesi

Son Havadis gazetesi

Times

Ulus gazetesi

Havadis gazetesi

Hürriyet gazetesi

Kudret gazetesi

Millî Ülkü gazetesi

Ulus gazetesi

Yeni gazete

Yeni Gün gazetesi

Yeni İstanbul gazetesi

Zafer gazetesi

1.12.5. Diğer Yazı Adları

Dünya Tarihi Faciası

el-Munkız

Harp ve Sözde İyilikleri

İki Mekteb-i Musîbetin Şahâdetnâmesi

Yahut Divan-i Harb-i Örfî ve Saîd -i

Kürdî

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi

Kimmiş Şu ilk Osmanlı Sosyalistleri

Kore'de Kutup Yıldızı

Mülel ü Nihel

Ordinaryüsün Fahiş Yanlışları

Turan Nedir?

Türk Tarihine Bakışımız Nasıl

Olmalıdır?

1.12.6. Kitap Adları

Muhâkemetü'l - Lulateyn

Türkiye Tarihi

Türk Ansiklopedisi

Varidat

Türkiye Ansiklopedisi

1.12.7. Lakap, Unvan Adları

ağa

hanım

Atatürk

kaynana

Geyikli Baba

paşa

hakan

Tonguç Baba

han

Yavuz

Yıldırım

1.12.8. Kurum, Kuruluş Adları

Bizim Radyo

Diyanet İşleri Başkanlığı

devlet başkanlığı

Genelkurmay Başkanlığı

Dil Kurumu

Güzel Sanatlar Akademisi

Hamburg Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi

İstanbul Radyosu

İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi

Kürsüsü

Kadıköy Sultanisi

Millî Eğitim Bakanlığı

Kültür Bakanlığı

Romen Birliği

1.12.9. Lisan Adları

Arapça	Kurmanç	Türkçe
Farsça	Kürtçe	Yahudice
Fransızca	Moğolca	Yunanca
İngilizce	Rusça	
İtalyanca	Türk dili	

1.12.10. Kavim ve Boy Adları

1.12.10. 1. Irk Adları

Afgan	Çuvaş	Litvan
Anglosakson	Dan	Macar
Aryanî	Eston	Moğol
Başkurt	Gürcü	Rus
Boşnak	Hint	Samiler
Bulgar	İspanyol	Sırp
Çeçen	İtalyan	Türk
Çek		

1.12.10.2. Mensubiyet Adları

Arjantinli	Hollandalı	Suriyeli
Belçikalı	Iraklı	Turanlı
Çinli	İranlı	
Danimarkalı	Koreli	
Filipinli	Pakistanlı	
Güney Koralı	Polonyalı	

1.12.10. 3. Millet Adları

Frigler
Gagavuzlar
Goluvalar
Kayıhanlılar
Kumuklar
Lidyalılar
Oğuz

Samiler
Tonguzlar
Türk

1.13. Ölçü Adları

arşın

kulaç

tartı

1.14. Sayı Adları

altmış

dört

beş

iki

doksan

kırk

dokuz

on

otuz

yedi

sekiz

yetmiş

seksen

yirmi

üç

yüzde doksan dokuz

1.15. Zaman Adları

akşam

asırlık

bir zamanlar

akşam karanlığı

ay

biraz

akşamleyin

aylarca

boyunca

anında

baştan sona

bugün

ansızın

bir an

çağ

ara

bir ara

çoktan

aralık

bir lahza

dakikalık

arka

bir müddet

dönem

asırlarca

bir zaman

dün

ekim	kışın	şimdiye kadar
erken	kuşluk	şu an
eskiden	kuşluk vakti	tan
esnasında	meydan	uzak
gece	müddet	uzamak
gece gündüz	müddetçe	uzun
gece yarısı	neden sonra	uzun boylu
geceler boyu	ocak	vakit
geç	orta	vaktiyle
geçen	öğle	yakın
geçenlerde	ön	yarın
geçme	önce	yarın
geçmiş	önceki	yaş
gelecek	önceleri	yatsı
gittikçe	saatlerce	yazın
gün	saatlerce	yeni
günde	saatlik	yer yer
gündüz	sabaha karşı	yıl
günlerce	sabahleyin	yıldan beri
günlük	senelik	yıllar yılı
günün birinde	sıcağı sıcağına	yıllarca
haftalarca	sıra	yıllardan beri
hayat boyu	son	yol boyu
her dem	sonra	yontma taş devri
her gün	sonraki	yüzyıl
her zaman	sonraları	yüzyıllarca
içinde	sonsuz	zamanında
ikinci	sonsuzluk	zamanla
ilk çağ	sonunda	zamansız
kala	sularında	
kalmak	süre	
kırk yıl	şimdi	
kış	şimdilik	

1.16. Soru Adları

ha	nasıl	nerde
hangi	ne	nerede, nerde
kaç	ne kadar	nereden, nerden
kim	nece	neresi
mı / mi, mu / mü	neden	nereye

nesi
neylemek

nice
niçin

niye
soru

1.17. Yön adları

alt
arka
art
aşağı
batı
beri
dış
dışarı
doğrultu
doğu
geri
göz önü

güney
iç
içeri
karşı
kuzey
orta
öbür
ön
öte
öteki
ötekisi
sağ

sol
üst
üzeri
üzerinde
yaka
yan
yanı başında
yön
yukarı
yüz

1.18. Madenler ve Enerji Kaynakları Adları

altın
atom bombası
bakır
barut
çelik

demir
gümüş
ışık
kurşun
tezek

tunç
yağ

1.19. Coğrafya ile İlgili Adlar

ada
bozkır
çağlayan
çamur
çizgi
dağ bayır
dağ eteği
dalga
boran
dere

deniz
deprem
göl
ırmak
kaya
kaynak
kerpiç
koy
otlak
ova

sam
saman
seki
sis
su
tepe
toprak
toz
tümsek
yarımada

yayla	yeryüzü
yer adı	yer

1.20. Gök Bilimi ile İlgili Adlar

ay	gök gürültüsü	kuşak
bulut	gök kubbe	kuyruklu yıldız
dolunay	göktaşı	uzay
evren	gökyüzü	yıldız
gök	güneş	yörünge

1.21. Hava Olayları ile İlgili Adlar

akşam karanlığı	kar
alaca karanlık	rüzgar
bora	serin
boran	tan
fırtına	yağmur
gölge	

1.22. Eğitim ile İlgili Adlar

atabey	okul	öğretmen
eğitim	Maarif Vekilliği	öğretmenlik
eğitsel	MB	Yüksek İslam
genelkurmay	millî eğitim	Enstitüsü
ilkokul	Millî Eğitim Bakanlığı	yüksek tahsil
kitapçık	ortaokul	yüksekokul
Köy Enstitüleri	öğrenci	yükseköğretim
kurmay	öğrenim	

1.23. Sosyal Olaylar ile İlgili Adlar

1.23.1. Gelenek ve Görenek Adları

bayram	değer	güvey
Cumhuriyet Bayramı	düğün	karakucak
damat	gelenek	töre
dayanışma	görenek	

1.23.2. Cinsiyet, İnsan Ömrü ve İlişkileri ile İlgili Adlar

abla	er	oğlan
amca	erkek	orta yaşı
amcazade	gelinlik	öksüz
arkadaş	gelinlik kız	ölü
baldız	genç	ölüm
bebek	gençlik	sağ
bekâr	hanım	teyze
çocuk	kadın	yaşam
çocukluk	kan kardeşı	yaşı
dayızâde	kız	yavru
delikanlı	kız kardeş	yavuklu
doğum	kızan	yoldaş

1.23.3. Toplum İlişkileri ile İlgili Adlar

armağan	kalabalık	takım
azınlık	kamu	toplantı
boy	kan kardeşı	topluluk
çevre	kapı	toplum
dayanışma	katılma	üye
eğlence	komşu	Varşova Toplantısı
gençlik	kök	yabancı
gezi	köylü	yörük
gezinti	Müslüman Kardeşler	
göç	derneği	
göçmen	oy	
iç	ödül	
insanlık	soylu	

1.23.4. Spor ve Oyunlar ile İlgili Adlar

çelik çomak	gösteri	okçuluk
elense	güreş	top
eskrimci	karakucak	

1.24. Bilim ve Sanat ile İlgili Adlar

Aydınlık dergisi	mizahçı
Bayram gazetesi	Oku dergisi
bilim	öğrenim
bilimsel	öncü
Bizim Anadolu gazetesi	Ramparts dergisi
Büyük Doğu gazetesi	sanatkâr
Cumhuriyet gazetesi	Sabah gazetesi
Çınaraltı dergisi	sanatçı
Deng dergisi	siyasetname
devlet sanatçılığı	Son Havadis gazetesi
devlet sanatçısı	terim
dilbilgisi	Times
Güzel Sanatlar Akademisi	Türkolog
Hayat Mecmuası Hayat Tarih Mecmuası	Türkoloji
Hürriyet gazetesi	Ulus gazetesi
ilim adamı	uygar
İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi	yazar
jübile yapmak	yazı
Kudret gazetesi	Yeni Akış dergisi anatomi
Millet dergisi	Yeni Gün gazetesi
Millî Ülkü gazetesi	Yeni İstanbul gazetesi
Milliyet gazetesi	Zafer gazetesi

1.25. Askerlik ile İlgili Adlar

ağır makineli	kışla
akıncı	kızan
albay	kolordu
askerlik	komutan
astsubay	korgeneral
ateş hattı	kurmay
atlı	meşdan savaşı
barış	millî savunma
bey	ordu
binbaşı	orgeneral
birlik	paşa
bozgun	paşa
bölük	savaş
cebeli	savaşçı
çekilme	subay
deniz kuvvetleri	süğü
genelkurmay	teğmen
güç	top
harp akademisi	top
harp okulu	topçu
hava kuvvetleri	tugay
hücumbot	tutsak
iç savaş	tümen
kalkan	tümgeneral
kanat	uçaksavar
kara ordusu	yenilgi
karargâh	yüzbaşı
kılıç	

1.26. Savaş, Kargaşa ile İlgili Adlar

Ankara Savaşı	Dendanekân Savaşı
anlaşmazlık	Düzbel Zaferi
antlaşma	Filistin Cephesi
Balkan Savaşı	Haçlı Savaşları
Birinci Cihan Savaşı	iç savaş
Çaldıran	İkinci Cihan Savaşı
Çanakkale Savaşı	İkinci Dünya Savaşı

İstiklal Harbi	Mohaç Meydan Savaşı
Kafkas Cephesi	Niğbolu Savaşı
Kösedağ Savaşı	Sakarya Savaşı
Kurtuluş Savaşı	Savaş
Malazgirt Savaşı	Suriye Cephesi
Malazgirt Zaferi	Trablus Harbi
meşdan savaşı	Vietnam Savaşı
Millî Mücadele	

1.27. Siyasi Olaylar ve Siyaset ile İlgili Adlar

Adalet Divanı	millet meclisi
aday	milletvekili
bakan	milletvekilliği
Büyük Millet Meclisi	Milliyetçiler Kurultayı
Devlet adamı	oy
Devlet baba	Romen Birliğı
devlet başkanı	seçim
devlet başkanlığı	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğı
Devlet Planlama Teşkilatı	sömürge
devlet reisi	sömürgecilik
devlet sanatçılığı	Teşkilâtı Esasiye
devlet sanatçısı	Türk Birliğı
Halk Partisi	vatandaş
İslam Birliğı	vatandaşlık
İstiklal Mahkemeleri	Yeniçeri Ocağı
İşçi Partisi	yurttaş
Kültür Bakanlığı	yurttaşlık

1.28. Parti Adları

Adalet Partisi	Milliyetçi Komünist Partisi
AP	Milliyetçi Sosyalist Partisi
Çelik Tulgalılar Partisi	Nasyonal-Sosyalist Partisi
Devlet Planlama Teşkilatı	Rusya Komünist Partisi
Gizli Komünist Partisi	Sosyal-Demokrat İşçi Partisi
Halk Partisi	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Hürriyet ve İtilaf Partisi	Türkeş Partisi
İşçi Partisi	Türkiye Komünist Partisi
Merkez Katolik Partisi	Yeni Türkiye Partisi
Millet Partisi	
Milliyetçi Hareket Partisi.	

1.29. İdare ve İdari Olaylar ile İlgili Adlar

ay yıldız	imparatorluk
bağlı	komşu
başkent	Makedonya Cumhuriyeti
bayrak	Makedonya Halk Cumhuriyeti
belediye meclisi	Meşrutiyet Devri
bölge	Orta Asya
bucak	Osmanlı Devleti
Cumhuriyet Devri	Osmanlı Hanedanı
Çin Halk Cumhuriyeti	Osmanlı İmparatorluğu
devlet biçimi	sancak
devlet tekeli	Selçuklu Devleti
Devlet-i Aliye	Sırbistan İmparatorluğu
Dış Moğolistan	Sovyet Rusya
dış Türkler	Sovyet Rusya İmparatorluğu
el	şehir merkezi
iç işleri	TBMM
içer	Türkiye Büyük Millet Meclisi
il	Türkiye Cumhuriyeti
ilçe	ülke

yönetim
yurt

yurt dışı
yurt içi

1.30. Görüş ve Ülkü Adları

Alevilik

inkılapçı

Arapçılık

isyancı

Atatürkçü

ittihatçı

Atatürkçülük

kamuoyu

birlik

Kızılçelma

birlikçi

komitacı

Bolşevik

Komünist

Büyük Bizans

kralcı

Büyük Ermenistan

Kürtçü

cumhuriyetçi

Megali İdea

dernek

milliyetçilik

devrimci

Maocu

Devrimci Gençlik

Moskofçu

devrimcilik

Moskovacı

düşünce

Nurcu

gerici

ocak

halkçılık

orducu

Hitlerist

Pekinci

ırkçı

Ruşçu

ırkçılık

Ruşlaşmak

ilerici

sağcı

imparatorcu

sol

solcu	tertipçi
sosyal demokrat	Turancı
sosyalist demokrasi	Türk Ocakları
sömürücü	ülkü
sömürücülük	Ülküdaş
Stalinci	Ülküsüzlük
Süleymancı	ümmeççi

1.31. Din ve İnanç Adları

1.31.1. Allah'ın Sıfatları

Lâ ilâhe illallah	Tanrı	Yaradan

1.31.2. Tarikat Adları ve Tarikat ile İlgili Diğer Adlar

Biberçi	
Biberiye	Kameriye
Hâlidî Tarikatı	Ticanılık
Kamerci	

1.31.3. Mezhep Adları ve Mezhep ile İlgili Diğer Adlar

Kızılbaş	Şiilik
Sünnilik	Vehabiler

1.31.4. Din ve İnanç ile İlgili Diğer Adlar

Baba Resullullah	Câsiye Suresi
beş vakit	
din adamı	dindar
dinci	dindarlık
dincilik	diyanet işleri

Halife Ömer
hilafetçi
Hristiyanlık
İhlâs Sûresi

Meryem Ana mumu
Müslümanlık
sabah namazı
yarlıgamak

1.32. Deyimler

acı çekmek (veya duymak)

adam olmak

acı vermek

adamdan saymak

aç kalmak

adı anılmak

açığa vurmak

adı geçmek

açık tutmak

adım (veya adımını) atmak

açık vermek

adını anmak

ad almak

adını taşımak

ad bırakmak

adını yaşatmak

ad koymak

affa uğramak

ad takmak

ağız açmak

ad vermek

ağız birliği etmek

adam etmek

ağız yapmak

ah çekmek

ağızda sakız edilmek

âhı tutmak

ağza almamak

ahkâm çıkarmak

ağzında sakız gibi dolaşmak

akan sular durmak

ağzından eksilmemek

akıbetine uğramak

ağzından kaçırmak

akıl almamak

ağzını açmamak

akıl etmek

ağzını bıçak açmamak

akıl öğretmek

akıllara durgunluk vermek

akla gelememek

akla hayale gelmemek

aklı başına gelmek

aklı başından gitmek

aklı başka yerde olmak

aklı ermek

aklı şaşmak

aklına esmek

aklına gelmek

aklına getirmek

aklında kalmak

aklında olmak

aklından çıkarmamak (veya toplamak
veya devşirmek)

aklından geçirmek

aklından geçmek

aklını başına almak

aklını çelmek

aklını kaçırmak

aklını oynatmak

albız almak

âlem yapmak

âleme dalmak

alet etmek

alet olmak

aleyhinde (veya aleyhine) söylemek
(veya bulunmak)

aleyhinde olmak

alın teri akıtmak

alıp verememek

alıp yürümek

alışkanlığında olmak

alkış tutmak

alnından öpmek

altını üstüne getirmek

altüst etmek

altüst olmak

amacı gütmek

amaç edinmek

aman vermemek

anahtar uydurmak

anasından emdiği sütü burnundan
getirmek

anlam almak

anlamına gelmek

anlaşmazlık çıkmak

ant vermek

antipatik gelmek

arışıp kalmak

aradan çekilmek

aralık vermek

arayı açmak

arayı kapatmak	ayağa kaldırmak
ardına (veya arkasına) düşmek	ayağa kalkmak
ardına takmak	ayak basmak
ardından koşmak	aykırı düşmek
arka arkaya vermek	aylık bağlamak
arka çevirmek	aynı çanaktan yalamak
arkada bırakmak	aynı kazanda kaynamak
arkasından gitmek	aynı terbiye müessesesine almak
arkasını getirememek	aynı yolun yolcusu olmak
arz etmek	ayranı kabarmak
aslan kesilmek	ayrı düşmek
aslı astarı olmamak	ayrı tutmak
aşağı görmek	ayyuka çıkmak
aşağı kalmamak	Ayzıt'ın yayını kalbine asmak
aşı yapmak	az gelmek
aşık atmak	az kaldı (veya kalsın)
aşında tuz bulunmamak	azınlıkta kalmak
at salmak	Azrail ile aşık atmak
at uşağı olmak	Azrail'in kılıcı altında yaşamak
atbaşı (beraber) gitmek (veya gelmek)	Azrail'le karşı karşıya gelmek
ateşe atılıp denize dalmak	baç vermek
atı kişnemek	bağırıp çağırmak
atın ölümü arpadan olsun	bağrı yanmak
ayağa dikmek	bağrına basmak
ayağa düşmek	bahis açmak (ya da açılmak)
ayağa fırlamak	bahsi kapamak

baş başa kalmak	baştan çıkarmak
baş başa vermek	batağa saplanmak
baş göstermek	bekâr kalmak (veya yaşamak)
baş sağlığı dilemek	bekçisi olmak
başta çıkmak	bel bağlamak
başta geçirmek	belaya çatmak (veya girmek veya uğramak)
başarı göstermek (veya kazanmak)	benzi sararmak
başı belaya girmek (veya uğramak)	beyin yıkamak
başı dönmek	beyinlere kazılmak
başı ezmek	beyni örümceklenmek
başı sonu olmamak	beyninde şimşekler çakmak
başına (...) gelmek	beyninden geçmek
başına bela olmak	beyninden vurulmuşa dönmek
başına çam devrilmek	beynine çakmak
başına gaile açmak	beynine işlemek
başına geçmek	bıçak altına yatmak
başına geçmek	bildiğinden şaşmamak (veya kalmamak)
başına iş açmak	bilmezlikten gelmek
başına kakmak (veya kakınç etmek)	bir akçalık bile değeri (olmamak)
başına mangal ateş dökmek	bir hoş olmak
başından geçmek	bir kapıya çıkmak
başını alıp gitmek	bir tarafa (yana) bırakmak (veya almak-koymak)
başını belaya sokmak	bir tutmak (veya görmek)
başını kuma sokmak	birbirine düşmek
başını sallamak	
başsağlığında bulunmak	

birbirine girmek	bitmek tükenmek bilmemek
birbirini yemek	
boğazına bir yumru tıkanmak (veya gelip oturmak)	
bora kopmak	boy ölçüşmek
borcunu ödemek	boyun (veya boynunu) bükmek
borç almak	boyun eğmek
borç gırtlığına çıkmak	bozguna uğramak (veya vermek)
borçlu bulunmak (veya olmak)	bozguna uğratmak
borusu ötmek	buyruk almak
boş bulunmak	buyruk vermek
boşa çıkarmak	buz tutmak
boşa çıkmak	büyük gelmek
boşa gitmek	büüklüğünü göstermek
boşboğazlık etmek	caka yapmak
cakasını bozmak	canına kıymak
can alacak nokta (veya yer)	cephe almak
can atmak	cephe tutmak
can harcamak	cesaretini kırmak
can kulağı ile dinlemek	cevap vermek
can vermek	cevapsız kalmak
cana (veya canına) can katmak	ceza almak
cana kıymak	ceza görmek
cana minnet saymak (veya bilmek)	ceza konmak
canı sıkılmak	ceza vermek
canı yanmak	cezbeğe tutulmak (veya kapılmak)

ciğeri parçalanmak	değer vermek
cihâna değişmemek	dehşet içinde kalmak
çadır kurmak	dehşet saçmak
çanak yalamak	dehşet salmak
çaresini aramak	dehşete kapılmak (veya düşmek)
çaresini bulmak	deliye çevirmek
çekip gitmek	deliye dönmek
çelme atmak (veya takmak veya vurmak)	derde (yeni) dert katmak
çıktığı kabuğu beğenmemek	dereke düşmek
çılığına dönmek	dernek kurmak
çile çekmek	dert yanmak
çileden çıkarmak	destan yazmak
çirkef atmak	deve kuşu gibi başını kuma sokmak (veya gömmek)
çukura düşmek	devir açmak
dağları aşmak	dibi çıkmak
dal budak salmak	dibi görünmek
dalkavukluk etmek	dikkat (veya dikkati) çekmek
damarına (ya da damarlarına) işlemek	dikkat kesilmek
damdan düşer gibi	dikkate almak
damdan düşercesine	dil uzatmak
damga vurmak	dili dolaşmak
damga yemek	dili tutulmak
dava gütmek	diline (veya dile) dolamak (veya takmak)
dayak yemek	diline pelesenk etmek
defterden (veya defterinden) silmek	dillerde dolaşmak (veya gezmek)

dillerinde mesel olmak	ekmeği alınmak
dimağ yormak	el atmak
dimdik durmak	el bağlamak
diş bilemek	el basmak
diş gıcırdatmak	el birliği etmek
dişini sıkmak	el çırmak
doğru yola girmek, gelmek (ya da yolu bulmak)	el ele vermek
dört elle sarılmak (veya yapışmak)	el kaldırmak
dört gözle beklemek (veya bakmak)	el kurmak
dört nala kaldırmak	el öpmek
durum almak	el sıkmak
durumuna düşmek	el sürmemek
dünden hazır (veya razı) olmak	elde dilde gezmek
dünyadan el etek (veya elini eteğini) çekmek	elde etmek
dünyadan haberi olmamak	elden çıkarmak
dünyanın kaç bucak (veya köşe) olduğunu göstermek (veya anlamak)	elden çıkmak
dünyaya getirmek	elden gelmemek
düş görmek	elden gitmek
düşünüp (veya düşünmek) taşınmak	ele almak
düzen sağlamak	ele geçirmek
ebedî kalmak	ele geçmek
ecel kamçısı gibi kılıç savurmak	ele girmek
ecel şarabı içmek	ele vermek
ehemmiyet vermek	eli elinde olmak
	elinde kalmak
	elinde olmak

elinden geleni ardına (veya arkasına) koymamak	fırsat kollamak (veya gözlemek)
elinden geleni yapmak	fırsatı kaçırmak
elinden gelmek	fırsatı yakalamak
eline (veya elinize veya ellerinize) sağlık	fikir vermek
eline fırsat geçmek	fikrini almak
elini ağır tutmak	fit vermek (veya sokmak)
emanet bırakmak (veya etmek veya vermek)	foyası meydana (veya ortaya) çıkmak
emekliye ayrılmak (veya çıkmak)	gafil avlamak
emir vermek	garip bulmak
emniyet altına (veya emniyete) almak	gaye edinmek
emri girmek	gaye gütmek
eriyip gitmek	gayretine dokunmak
erkekliğe sığmamak	gece gündüz dememek
erken kalkıp sıkı giyinmek	gedik açılmak
eser kalmamak	gedik açmak
eşine rastlanmamak	gemi azıya almak
eşit tutmak	geniş bir soluk (nefes) almak
faaliyete geçmek (veya girişmek)	geri dönmek
faaliyette bulunmak	geri kalmak
fedakârlık yapmak (veya göstermek)	geri kalmamak
felce uğratmak	geri vermek
ferahlık duymak	gezip tozmak
fırsat beklemek (veya aramak)	gıda almak
fırsat düşmek (veya çıkmak)	gık dememek (ya da gıkı çıkmamak)
	gizli tutmak
	göçüp gitmek

göge yükseltmek	gönülleri dalgalandırmak
göğsü kabarmak	göz (veya gözler) önüne sermek
göğüs geçirmek	göz dikmek
göklere çıkarmak	göz gezdirmek
gölge (birini veya bir şeyi) gölgede bırakmak	göz kamaştırmak
gönlü çekmek	göz kırpmamak
gönlü kanmak	göz önüne almak
gönlü olmak	göz yummak
gönlü paslanmak	gözden (veya gözünden) düşmek
gönlü sızlamak	gözden (veya gözünden) kaçmak
gönlü tutulmak	gözden geçirmek
gönlü yıkanmak	göze almak
gönlünde duymak	göze batmak
gönlünde güneş ve ay batmak	göze çarpmak
gönlünde yatmak	göze görünmek
gönlünden geçirmek (veya geçmek)	gözle görülür elle tutulur hâle gelmek
gönlüne od (veya ateş) düşmek	gözleri dolmak (veya dolu dolu olmak)
gönlünü hoş etmek	gözleri dönmek
gönül (veya gönlünü) almak	gözleri kapanmak
gönül açmak	gözleri şimşeklenmek
gönül akıtmak	gözlerine inanmamak
gönülde çınlamak	gözlerine kara perde gerilmek
gönülde esmek	gözlerini dikmek
gönülde yer bulmak (veya etmek)	gözlerini fal taşı gibi açmak
gönülden uzak olmak	gözlerini gezdirmek
	gözlerini kaçırmak

gözlerini kapamak	gözünün içine baka baka
gözü (veya gözleri) açılmak	gurbeti çalmak
gözü (veya gözleri) kamaşmak	gurur vermek
gözü (veya gözleri) kararmak	gül açmak
gözü (veya gözleri) sisli (olmak)	gün geçirmek (veya öldürmek)
gözü arkada kalmak	gün gibi aşikâr (meydanda) (olmak)
gözü arkaya dönmek	gün ışığına çıkmak
gözü bulanmak	günaha girmek
gözü dalmak	gündüzleri kararmak
gözü değmek	güneş açmamak
gözü dünyayı görmemek	güneş balçıkla sıvanmaz
gözü gönlü çelinmek	güneş batmak
gözü görmemek	güneş batmamak
gözü hiçbir şey görmemek	güneş çekilmek
gözü kızmak	güneş doğmak
gözü olmak	günler ayları, aylar yılları kovalamak
gözü olmak	günü gelmek
gözün alabildiğine	gününü gün etmek
gözünde büyütme	güreş etmek (veya tutmak)
gözünden perde kalkmak	güven kazanmak
gözüne girmek	güven vermek
gözüne kestirmek	güveni olmak
gözünü (veya gözlerini) dikmek	güveni sarsılmak
gözünü (veya gözlerini) açmak	güzel bulmak
gözünü almak	habbeyi kubbe yapmak
gözünü ayırmamak	haber almak

haber salmak (veya yollamak)

haber vermek

haddini bilmek

hak dava etmek

hak iddia etmek

hak vermek

hakaret görmek

hakarete uğramak

hakarette bulunmak

hâkim kılmak

hâkimiyet altın(d)a alınmak (düşmek,
kalmak, geçirmek, girmek, yaşamak)

hakir görmek

hakkı tanımak

hakkını helal etmek

hakkını vermek

haklı bulmak

haklı göstermek

haksızlığa uğramak

hale düşmek

halebi orada ise arşın burada

hâli kalmamak

hâline gelmek

hâline getirmek

haline sokmak

hâlini almak

hallaç pamuğu gibi atmak

hamle etmek (veya yapmak)

hapse atılmak

hapse girmek

haraca bağlamak

haraç yemek (veya almak)

harekete geçmek

harikalar yaratmak

haritadan silmek

hasret çekmek

hasret duymak

hasret kalmak

hastalığına tutulmak

haşır neşir olmak

hatıra (veya hatır ve hayale)
gelmemek

hâtırası kalmak

hatırı sayılır

hatırı sormak

hatırından söküp çıkarmak

hava almak

hava esmek

hayâle kaptırmak

hayata atılmak

hayata gelmek

hayır bırakmamak

hayır gelmemek	hırsızlık etmek (veya yapmak)
hayranlık beslemek	hız vermek
hayranlık duymak	Hızır gibi (imdadına veya yardımına) yetişmek
hayrette (veya hayretler içinde) kalmak	hiç kalmak
hazır bulunmak (veya olmak)	hiçe saymak (veya indirgemek)
hazırlık görmek (veya yapmak)	hizasına getirmek
hazırlıklı olmak (veya bulunmak)	hizmet görmek
hazırlıksız olmak (veya bulunmak)	hizmette bulunmak
hedef göstermek	hoş bulduk (veya gördük)
hediye vermek	hoş geldin(iz)
her kafadan bir ses çıkmak	hoş gelmek
herze yemek	hoş görmek (veya karşılamak)
hesaba katmak	hoşuna gitmek
hesap (veya hesabını) vermek	huzursuzluk duymak
hesap görmek	huzurunu bozmak
hesap sormak	huzurunu kaçırmak
hevesine kapılmak	hücuma geçmek
heyecan geçirmek	hücumda bulunmak
heyecan katmak	hücumuna uğramak
heyecan vermek	hükme varmak
heyecana kapılmak	hüküm giymek
heykelini dikmek	hüküm sürmek
hezimete uğramak	hüküm vermek
hınç beslemek	hükümden düşmek
hırsını yenmek	hükümsüz saymak

hülya kurmak	içini serinletmek
ışık almak	iftihar duymak
ışık vermek	iftira atmak
ızdırıp çekmek	iftira yağmuruna tutulmak
ıztırabı dinmek	iğne ile kuyu kazmak
ıztırabı kanına katmak	ihanete uğramak
ıztırıp içmek	ihtiyaç duymak
ibaret olmak (kalmak veya bulunmak)	ikinci plâna itmek
ibaret saymak	iktidara geçmek
ibret almak	iktidara gelmek
ibret verici	ileri (veya ileriye) gitmek
iç açıcı	ileri geçmek
içi bulanmak	ileri gelmek
içi burkulmak	ileri götürmek
içi paralanmak (veya parçalanmak)	ileriye bakmak
içi rahat etmek	ilgi bulmak
içi sızlamak	ilgi göstermek
içi yanmak	ilgisini kesmek
içinde bulmak	ilham almak
içinden çıkmak	ilhamda bulunmak
içinden gelmek	imkân vermek
içine agu akmak	imkân yok
içine almak	imtihana girmek
içine doğmak	imza (veya imzasını) atmak
içine işlemek	imza koymak
içini boşaltmak	imza vermek

inme inmek	işin rengi değişmek
insanlıktan çıkmak	işine gelmek
ipe sapa gelmemek	işine gelmek
ipliği pazara çıkmak	işini bitirmek
isabet almak	işini görmek
isim vermek	işkence çekmek
istek duymak	işlem yapmak
istiklal vermek	itibar görmek
isyan bayrağı (veya bayrağını) açmak (veya çekmek)	itirazda bulunmak
iş bilmek	iyi gelmek
iş birliği yapmak	izin istemek
iş çığırından çıkmak	izin vermek
iş görmek	izinden gitmek
iş olmak	kader parmağını kaldırmak
iş sarpa sarmak	kafa tutmak
iş yapmak	kafası dumanlanmak
işbaşına gelmek	kafası işlemek (veya çalışmak)
işe başlamak	kafası kızmak
işe güce yaramamak	kafasına koymak
işe karışmak	kafasına yatmak
işe yaramak	kafasından geçirmek
işgale uğramak	kâfi gelmek
işini bitmek	kahkaha atmak
işini şakaya dökmek (vurmak)	kalbura döndürmek
işin içinde iş var	kalbura dönmek
	kalp (veya kalbini) kırmak

kan akıtmak	karşı karşıya gelmek
kan akmak	karşı koymak
kan baş olmak	karşılık görmek
kan beynine sıçramak (veya çıkmak)	karşılık vermek
kan dökmek	karşısına almak
kan içmek	karşısına dikilmek
kan kaybetmek	karşısında parlamak
kan ve can vergisi olsun	kasıp kavurmak
kana boyamak (veya bulamak veya bulatmak)	kaşı (veya kaşları) çatılmak
kanat germek	kayıtsız kalmak
kanda boğulmak	kaynar su giymiş gibi olmak
kanına girmek	kazanında kaynamak
kanını emmek	kederinden dağlara düşmek
kapıları kapamak	kellesini uçurmak
kara kara düşünmek	kemiğini (ya da kemiklerine) işlemek
kara sürmek	kemiklerini kırmak
karanlığa gömülmek	kenara itmek
karar kılmak	kendi alamamak
karar vermek	kendi göbeğini kendi kesmek
karara varmak	kendi gözündeki merteği görmeden başkasının gözündeki çöpü görmek
karnı tok sırtı pek olmak	kendinden geçmek
karnını doyurmak	kendine dönmek
karşı çıkmak	kendine gelmek
karşı durmak	kendini alamamak
karşı gelmek	kendini avutmak

kendini beğendirmek	kim oluyor
kendini bilmek	kitaba (veya kitabına) uydurmak
kendini göstermek	kol açmak
kendini kaptırmak	kolay gele! (veya gelsin!)
kendini kaybetmek	kolaylık göstermek
kendini toparlamak (veya toplamak)	kolundan tutmak
kendini tutmak	komploya sokmak
kestirip atmak	konferans vermek
keyfe dalmak	kontrol altına almak
keyfi yerine gelmek	konuk gelmek
keyfine diyecek olmamak	kopya çekmek
keyfini yapmak	korku duymak
kılıç çalmak	korku nedir bilmemek
kılıç çekmek	korku vermek
kılıç kına girmek	korkuya kapılmak
kılıç kınından çıkmak	kökünü kazımak
kılıç sallamak	kötü yola düşmek
kılıç savurmak	kötüye kullanmak
kılıç yemek	kucaklarda yaşamak
kılığına girmek	kulağına varmak
kılını (bile) kıpırdatmamak (veya oynatmamak)	kulak (veya kulaklarını) tıkamak
kırıp geçirmek	kulaklarını dikmek
kırklara karışmak	kur yapmak
kısa kesmek	kurban kesmek
kıvamına (veya kıvama) gelmek	kurşun (veya kurşunu) yemek
	kurtla kuşla söyleşmek

kusur görmek	manası kalmamak
kusura bakmamak (veya kalmamak)	manasına gelmek
küçük düşürmek	maruz bulunmak
küçük görmek	maruz kalmak
külünü savurmak	maskesini düşürmek (veya kaldırmak)
lazım gelmek (veya olmak)	masrafa dalmak
leke sürmek	maşa gibi kullanmak
leyleğin ömrü (veya günü) laklakla geçer	mazide kalmak
liyakat göstermek	mazur görmek
lüzum görmemek	mecbur bulunmak
lüzum kalmamak	mecbur kalmak (veya olmak)
maaş almak	mecbur tutmak
maceraya atılmak	mecburiyetinde kalmak (veya olmak)
mahal bırakmamak	meçhulden gelip meçhule (doğru) gitmek
mahkemeye vermek	mensup bulunmak
mahmuz vurmak	merak etmek
mahpus kalmak	merak sarmak (veya duymak veya salmak)
mahrum bulunmak	meydan bırakmamak
mahrum kalmak	meydan okumak
mahşere döndürmek	meydan vermemek
mahzur görmek	meydana çıkarmak
mal etmek	meydana çıkmak
mal olmak	meydana gelmek
mana (veya manası) çıkmak	meydana getirmek
mana vermek	mim koymak (veya yapıştırmak)

minnettar kalmak	ne gezer
mirasa konmak	ne mal olduğunu bilmek (veya anlamak)
moda olmak	ne olacaksa olsun
modası çıkmak	ne olduğu belli olmamak
modası geçmek	ne olduğunu anlamamak
modasına (veya modaya) uymak	ne yaptığını bilmemek
modaya kapılmak	nefesi kesilmek (veya daralmak veya tutulmak)
mola vermek	netice almak
mucize göstermek	netice vermek
muhtaç kalmak	neticeye varmak
muhtariyet vermek	neyine yetmiyor
mukavemet etmek (veya göstermek)	nifak tohumları ekmek
muşta atmak	nişan almak
mübalağaya kaçmak	not almak
müjde vermek (veya götürmek)	not vermek
mükâfat vermek	nöbet beklemek (veya tutmak)
mümkün kılmak	nur inmek
münasebette bulunmak	nutuk atmak (veya çekmek)
müsaade etmek (veya buyurmak)	nüfuzu altında tutmak
müsabaka yapmak	ocağı tütme
naklen verilme	ok yaydan (veya yayından) çıkmak
nam vermek	olmaz olsun
namusu çiğnetmemek	oluktan boşanır gibi akmak
nasihat etmek (veya vermek)	oralı (bile) olmamak
nasip almak	ortada kalmak
nazar değmek	

ortadan kaldırmak	ön plana almak
ortadan kalkmak	öncülüğünü yaptırmak
ortak çıkmak	önderi olmak
ortalığı velveleye vermek	önderlik etmek (veya yapmak)
ortalık ağarmak	öne atılmak
ortaya atmak	öne sürmek
ortaya çıkarmak	önüne geçmek
ortaya çıkmak	önüne gelen
ortaya dökmek	önüne katmak
ortaya koymak	öpüp başına koymak
ortaya sürmek	örneği olmak
oy vermek (veya kullanmak)	örnek almak
oyun oynamak	örnek etmek (veya yapmak)
oyuna düşmek	örnek olmak
oyuncağı olmak	örnek vermek
öç (veya öcünü) almak (veya çıkarmak)	örtbas etmek
ödü kopmak (veya patlamak)	örtbas olmak
ödül almak	özet olarak
öğüt vermek	özür dilemek
öksüz kalmak	paramparça etmek
ölçülü olmak	parmak ısırttırmak
ölçüyü kaçırmak	paslı kalmak
ölüme gitmek	paye vermek
ölümü kucaklamak	pâyında türâb etmek
ölürken yaşamak	pazarlığa girişmek
	pembe hülyalara dalmak

perde inmek	rol oynamak
pervası olmamak	ruh kazandırmak (veya vermek)
peşinde (veya peşinden) gitmek	rûhu yıkamak
peşinde (veya peşinden) koşmak	rüşvet almak
peşinde olmak	rütbesi çalınmak
peşine takılmak	rüya görmek
pire için yorgan yakmak	rüyasında bile görememek
piyasaya çıkmak	rüyaya dalmak
pot kırmak	rüzgâr esmek
propaganda etmek (veya yapmak)	sabit kalmak
puan almak (veya kazanmak)	sabrı tükenmek
pusu kurmak	saç sakal birbirine karışmak
pusuya yatmak	sağ bırakmak
putları kırmak	sağ kalmak
rahat bulmak	sağı solu (belli) olmamak
rahatsızlık vermek	sahip bulunmak
rahmet okumak	sahip çıkmak
rahmet okutmak	sakal bırakmak (veya koyuvermek veya salıvermek veya uzatmak)
rahmetle anmak	sakat kalmak
ramak kalmak	sakız hâline gelmek
rapor vermek	sarhoşluk duymak
rast gelmek	sarmaş dolaş olmak
razı olmak (veya gelmek)	saygı duymak (veya beslemek)
reklam yapmak	saygı görmek
rekör kırmak	saygı göstermek
rol almak	

sayıp dökmek	sırtını dayamak (veya vermek)
sebebiyet vermek	sırtını yere getirmek
sel gibi akmak	sırtüstü yatmak
selam (veya selamı) almak	sıygaya çekmek
selam vermek	silah çekmek
selâmete ulaşmak	silindir gibi ezmek
selâmete ulaştırmak	sinirleri bozulmak
serbest bırakmak	siper almak
serden geçmek	siyaset gütmek
ses çıkarmamak (veya etmemek)	sokağa (veya sokaklara) dökülmek
sessiz kalmak	solda sıfır kalmak
sevdasına düşmek	soluğu (bir yerde) almak
sevgi duymak	son vermek
sevinçle dolmak	sonu gelmemek
seyirci kalmak (veya olmak)	sonuca gitmek
sıcaklık duymak	sonuca varmak
sıfır almak	sonuç vermek
sıfıra doğru indirmek	sorguya çekmek
sıfıra inmek	sorumlu tutmak
sıkıntıya düşmek	söküp atmak
sınıfını geçmek	söz açmak
sınıfta kalmak	söz almak
sınır çekmek (veya çizmek)	söz götürmez
sır tutmak (veya saklamak)	söz kesmek
sırası gelmek	söz konusu olmak
sırt (veya sırtını) çevirmek	söz sahibi olmak

söze başlamak	tabi tutmak
söze girişmek	tadına doyum olmamak
sözü döndürüp dolaştırmak	tahammül etmek (veya göstermek)
sözü kesmek	tahttan indirmek
sözünü tutmak	takdirini toplamak
staj görmek	tan ağarmak (veya atmak veya sökmek)
su götürür yeri olmamak	tanık göstermek
suç işlemek	Tanrı'nın eli değmek
suç olmak	tarihe geçmek
sudan çıkmış balığa dönmek	tarihe yazmak
suratı değişmek	tarihin ün meydanından uzak kalmak
sükûtu bestelemek	tarihte yer almak
sürüp gitmek	taş atmak
sütten kesilmek	taş kesilmek
şaha kalkmak	taş taş üstünde bırakmamak
şakaya vurmak	tavsiyede bulunmak
şamar yemek	tehlike atlatmak
şart koşmak	tehlikeye düşürmek
şehit düşmek (veya olmak)	telgraf çekmek
şehit vermek	temasa gelmek
şekil almak	temasa girmek
şeref saymak	temel atmak
şeytan dürtmek	teminat altına almak
şikâyette bulunmak	tepki göstermek
şimşek çakmak	terbiye almak (veya görmek)
tabana kuvvet kaçmak	

terbiye vermek	uyanık bulunmak (veya olmak)
tereddüde yer bırakmamak (veya kalmamak)	uykuya yatmak
tereddüt geçirmek	uzaklar yakın olmak
tesir altında bırakmak (veya kalmak)	ümit kuşu uçmamak
tesir etmek (bırakmak veya yapmak)	ümit vermek
testide durduğu gibi durmamak (veya olmamak)	ümitsiz bir yarına çıkmak
tohum atılmak	ün almak (veya kazanmak veya salmak veya yapmak)
tohum ekmek	ünü kalmak
tokat (veya tokadı) yemek	üstatlık davasına kalkmak
toprağa girmek	üstün bulmak (veya görmek)
toprağa sermek	üstün tutmak
toprağa vermek	üstünden (birinin) silindir gibi geçmek
toprağa vuramamak	üzerinde durmak
toz kondurmamak	üzerinden atmak
tozdan dumandan ferman okunmamak	üzerinden naz akmak
töhmet altında kalmak (veya bırakmak)	üzerine alınmak
tutsak alınmak	üzerine almak
tutuklu kalmak (veya bulunmak)	üzerine gelmek
tükürdüğünü yalamak	vakit geçirmek
tüyleri ürpermek	varını vermek
uğur ola! (veya uğurlar olsun!)	varlığını korumak
umduğunu bulamamak	vazife almak
umudunu kesmek	vazife bilmek
utanma damarları çatlamak	vazife görmek
	vecde gelmek

vehme kapılmak (veya düşmek)	yardıma koşmak
vergiye bağlamak	yardıma koşmak
veryansın etmek	yarı kılmak
vicdan azabı çekmek (veya duymak)	yarım kalmak
vicdanına çekilmek	yasa kapılmak
vicdanına danışmak	yaş akıtmak (veya dökmek)
vicdanını satmamak	yaşarken ölmek
vücuda gelmek	yaşını bitirmek (veya doldurmak)
vücuda getirmek	yatağa düşmek yatağa (veya yataklara) düşmek
vücut bulmak	yataklık yapmak (veya etmek)
yağ göstermek	yaygarayı basmak
yakasından kavramak	yazları kış olmak
yakasını tutmak	yenilir yutulur değil (veya olmamak)
yakayı ele geçirmek	yer etmek
yakından geçmemek	yer tutmak
yakınlık duymak	yer vermek
yakınlık göstermek	yere batsın
yanıp tutuşmak	yere düşmek
yanıp yakılmak	yere girmek
yara açmak	yere sermek
yara almak	yere sermek
yararı dokunmak	yere vurmak
yardım görmek	yeri göğü sarmak
yardım görmek	yeri olmak
yardımına gelmek	yerin dibine geçmek (veya batmak veya girmek)
yardımına gelmek	

yerinde saymak	Yontma Taş Çağı'ndan kalmak
yerine geçmek	yorgaya kaldırmak
yerine gelmek	yön değiştirmek
yerine getirmek	yumurta kapıya dayanmak (veya gelmek)
yerine koymak	yurt edinmek (veya tutmak)
yerini almak	yuvarlanıp gitmek
yerini almak	yük altına girmek
yetki vermek	yüreğe işlemek
yıldırımın vurulmuşu dönmek	yüreği çarpmak
yıldızı (veya yıldızları) barışmamak	yüreği yanmak
yiyecek ekmek bulamamak	yüreğine doğmak
yok saymak	yüreğini sarmak
yol açmak	yürürlüğe girmek
yol almak	yüz göstermek
yol gitmek	yüz göz olmak
yol göstermek	yüz kızartmak
yol iz bilmek	yüzü kızarmak
yol kesmek	yüzü olmamak
yola (veya yollara) düşmek	yüzüne bakmamak
yola çıkmak	yüzüne gülmek
yola getirmek	yüzüne vurmak (veya çarpmak)
yola koyulmak	yüzünü ağartmak
yola sapmak	zahmet çekmek
yolda kalmak	zahmete girmek (veya katlanmak)
yoluna gitmek	zaman geçirmek
yolunu bulmak,	

zaman kollamak	zemin hazırlamak
zamanı geçmek	zevk almak (veya duymak)
zarar gelmek	zevkine bakmak
zarar görmek	zevkini tatmak
zarar vermek	zılgıt yemek
zarara sokmak	zihnine gelmek
zararı dokunmak	zincir vurmak
zararı olmamak	zincirleri kırmak
zararlı çıkmak	ziyafet çekmek (veya vermek)
zembereği boşalmak (veya boşanmak)	zora sokmak

1.32. Atasözleri

alışmış kudurmuştan beterdir
atın ölümü arpadan olsun
damlaya damlaya göl olur
gerçek balçıkla sıvanmaz
güneş balçıkla sıvanmaz
halebi orada ise arşın burada
her gönülde bir arslan yatar
istisnâlar umumî kaideyi bozmaz
kendi gözündeki merteği görmeden başkasının gözündeki çöpü görmek
kişiye kırk gün deli deseler deli olur
kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur
sırça köşkte oturan komşusuna taş atmamalı
son pişmanlık fayda vermez (veya etmez)
üzüm üzüme baka baka kararır

1.33. İkilemeler

1.33.1. Aynı Kelimenin Tekrar Edilmesiyle Oluşan İkilemeler

acı acı	göre göre
acı acı	göz göze
adım adım	hafif hafif
ağır ağır	hazin hazin
ağlaya ağlaya	hemen hemen
aksaya aksaya	imil imil
al al	ince ince
alay alay	kana kana
arsız arsız	karış karış
ayrı ayrı	kıtır kıtır
azar azar	kolay kolay
baka baka	koşa koşa
ballandıra ballandıra	lapa lapa
battal battal	nazlı nazlı
bazı bazı	öbek öbek
birer birer	salına salına
bol bol	sapır sapır
bölük bölük	sessiz sessiz
çabuk çabuk	seve seve
damla damla	sık sık
demet demet	sinsi sinsi
derece derece	tatlı tatlı
diye diye	topu topu
gizli gizli	uslu uslu

uzun uzun

yığın yığın

yavaş yavaş

1.33.2. Anlamları Yakın Kelimelerin Yan Yana Kullanılmasıyla Oluşan İkilemeler

açıktan açığa

kendi kendine

ağızdan ağıza

kol kola

ardı ardına

körü körüne

başlı başına

saçma sapan

baştan ayağa

ses seda

baştan başa

sıkı sıkıya

baştan sona

sıkı sıkıya

birbiri

sımsıkı

birdenbire

sıra sıra

biz bize

tatlı tatlı

boy bos

ulu orta

çat pat

üst üste

derin derin

yan yana

derinden derine

yarım yamalak

doğrudan doğruya

yavaş yavaş

göğüs göğüse

yer yer

hemen hepsi

yerli yerince

iç içe

yerli yerinde

ineden inceye

karşı karşıya

1.33.3. Sesleri Birbirini Andıran Kelimelerin Yan Yana Kullanılmasıyla Oluşan İkilemeler

abur cubur	okuryazar
ara sıra	sarmaş dolaş
çoluk çocuk	sulu sepken
eciş bütüş	şart şurt
göz göze	tıpatıp
güç müç	üçer beşer
iş güç	üst baş
karmakarışık	yarım yamalak
kazan mazan	yarı yarıya
kılık kıyafet	yırtık pırtık
konu komşu	

1.33.4. Anlamları Karşıt Kelimelerin Yan Yana Kullanılmasıyla Oluşan İkilemeler

açık seçik	aşağı	yukarı
az çok	iri yarı	
eğri büğrü	irili ufaklı	
gece gündüz	iyi	kötü
haklı haksız		

1.34. Pekiştirmeler

bembeyaz	kaskatı
bomboş	kıpkızıl
kapkara	koskoca
kapkaranlık	sapsarı
karmakarışık	sımsıcak

sımsıkı
tertemiz
ufak tefek

upuzun
yemyeşil
yepyeni

1.35. Tabiat Taklidi Sözcükler

çıt
gürültü
hıçkırık

şirretlik
yaygara

1.36. Ses ile İlgili Sözcükler

çatırdama
çatırtı
çınlama

çıt
duyma
ezgi

gık
ses

1.37. İlişki Sözcükleri

bak!
baksana! (veya baksanıza!)
bana bak!
buyurun!

kademli olsun!
kolay gele! (veya gelsin!) bir
uğur ola! (veya uğurlar olsun!)
yazık olsun!

1.38. Kalıp Sözcükler

1.38.1. Kalıplaşmış Sözcükler

açıktan açığa
adı üstünde
ağızdan ağıza
aksi gibi
aksi hâlde
ayda yılda bir
aynı anda
aynı zamanda
göz göre göre
günden güne
günün birinde

içten içe
ikide bir
ilk defa
ilk fırsatta
ilk iş
ilkokul
ilk önce

ister istemez

ister... ister

kayıtsız şartsız

kendi kendine

kıran kırana

kırk yıl

kırk yılda bir

koşar adım

o hâlde

o sırada

o zaman

onun için

olsa olsa

oluk gibi

on binlerce

on kat

1.39. Dualar

Allah cümlemizi yanlış işten ve yazık işlemekten korusun

Allah devlete millete zeval vermesin
Allah korusun (veya saklasın)

Allah iyiliğini (veya layığını) versin

Allah korusun (veya saklasın)

Allah ömürler versin

Allah rahmet eylesin

Allah sabırlar versin

Allahâısmarladık

perde arkası

sözüm ona

tam anlamıyla

tam manasıyla

tam olarak

tam zamanında

tek başına

tek sesli

tek tanrılı

tek tük

teke tek

tepeden tırnağa

vakit kaybetmeden

var ya

yanı başında

başın sağ olsun

hay atana rahmet!

kan ve can vergisi olsun

kademli olsun!

kolay gele! (veya gelsin!)

Tanrı göstermesin

uğur ola! (veya uğurlar olsun!)

uğurlu kademli olsun

1.40. Beddualar

albız alsın

olmaz olsun

Allah belasını versin

yere batsın

1.41. Sloganlar, Vecizeler

son pişmanlık fayda vermez (veya etmez)

Yurtta barış cihanda barış!

Yurtta sulh cihanda sulh!

1.42. Yeminler

el basma

1.43. Terimler

1.43.1. Hukuk Terimleri

Adalet Divanı

sanık

Anayasa

savcı

Anayasa Mahkemesi

seçim

davalı

suç

duruşma

tutuklu

Ergin

vatansız

görgü tanığı

yargı

kanunsuzluk

yasa

mandacı

zaman aşımı

millî irade

1.43.2. Sağlık ve Tıp Terimleri

dinç	kan
ilik	sağlık
	yara

1.43.3. Resim Terimleri

boya	çizgi	el işi

1.43.4. Müzik Terimleri

çok sesli	ezgi	kopuz
deyiş	kaval	ninni
es	keman yayı	tek sesli

1.43.5. Dil ve Edebiyat Terimleri

ağıt	Hececiler
benzetme	koşma
dergi	ozan
deyiş	saz şairi
dörtlük	serbest nazım
edebiyatçı	Türk Edebiyatı
türkü	yazar
vezinsiz	

1.43.6. Tarih Terimleri

akıncı	alay beği

atabey	buyrultu
başbuğ	cebeli
bey	Çepni
beylerbeyi	devşirme
bölükbaşı	dirlik
Galya	Otağ
Gotlar	Sancak
Göktürk	sancak beyi
Haçlılar	subaşı
Hakan	tımar
Han	tımarlı
Kağan	tuğ
kapı kulu	tuğra
Kıpçak	uç beyi
Kızıl Ordu	yabgu
Kızılma	yeniçeri
Köle	yurtluk
Kul	
Nemse	

1.43.7. Ticaret, İş ve Ekonomi Terimleri

alışveriş	kaçakçılık
ekmek parası	ortaklık
girdi	vurguncu
vurgunculuk	

1.43.8. Mantık ve Ruh Bilimi Terimleri

beyin yıkama	korku
içgüdü	şuuraltı
iradeli	şuursuzluk
iradesiz	

1.43.9. Felsefe Terimleri

akılcı	karamsarlık
iradeli	kuşak
iradesiz	maddeci

1.43.10. Fizik, Kimya, Biyoloji Terimleri

altın	gümüş
atom bombası	demir
atom fiziği	duman
bakır	titreşim
kurşun	
güç	

1.43.11. Matematik Terimleri

kırk	yüzde doksan dokuz
otuz	yüz
sayı	yüzde

1.43.12. Sinema, Tiyatro, Radyo, Televizyon Terimleri

basın

yayın

oyun

1.44. Argo İfadeler ve Argo ile İlgili Diğer Adlar

dağlı

ulan

kabalık

yabani

kaltak

külhanbeyi

1.45. Sapmalar

açık göz

ardından koşma

açık sözlü

aşı yapmak

ağızda sakız edilmek ağlaya ağlaya

aşınmak

ağu

at uşağı olma

ağzından eksilmemek ağır yara

ateşe atılıp denize dalma

ahlâk

atı kişneme

ahlaksızlaşma

atma

akıl fukarası

aydınlatma

aksaya aksaya

ayın on beşi

alana çıkma

bağrında koçma

alışveriş etme

bahçe

alnı kara

bakma

and

bal katma

and içme

başı ezme

and verme

başı rüzgârlı

anlam alma

başına çam devrilmek başını kuma sokmak	çarpma
baştan ayağa	çatı
batırmak	çeşme
bayrağı yere indirmemek beyinlere kazılmak beyni örümceklenme	çeviklikle
bırakma	çığ gibi
biçme	çöl
bin belâ	dağları aşma
binbir kere	dalga
bir dahi	dalma
bir karış	dâvetiye
bir karışlık	dayak yeme
bir kez	dehir
bir sefer	demode etme
bir sırada	deniz
birer	dere
birer birer	destan
boğazına bir yumru tıkanma (veya gelip oturma)	dik
bora	duman gibi tütme
bora kopma	durma
boraca	ecel kamçısı gibi kılıç savurma
büğü	ecel şarabı içme
çamur	efsâne
çamurlu	elde dilde gezme
çarpıntı	erime
	esme
	ezilme

felâket	güneş açmamak güneş batma
fırtınalı	güneş batmama
gaflet bulutu	güneş çekilmek haritadan silmek hayat kamçısı
garamiyat	ıztırap içme
gaye gütmeye	ibn-i zaman
gece	içine agu akma
gedik açma	içini serinletmek iç açıcı
geniş bir soluk (nefes) alma	iftira yağmuruna tutulma
göğe yükseltme	ilhamda bulunma
gönlü paslanmak gönlü sızlama	inletmek
gönlü yıkanma	ipek saçlı
gönlünde duyma	iradesini almak kabuklu
gönlünde güneş ve ay batma	kalbur olma
gönül çalkantısı gönül mülkü	kalbura döndürme
gözleri şimşeklenme	kan ve can vergisi olsun
gözlerine kara perde gerilme	kanda boğulmak kanal
gözü (veya gözleri) sisli (olma)	kapı
gözü arkaya dönme	kar
gözü gönlü çelinme	kara kış
gözü gönlü çelinme	kara ruhlu
gözünden perde kalkma	karakış
gurbeti çalmak gül açma	kasırğa
gülmez yüzlü	katar
gün aydınlığı	kazanında kaynamak kazıma
gün doğma	kemirici
gündüzleri kararırma	

kıyışabilme	sıfıra doğru indirmek sıyıрма
kilit	sızlama
kokotlaşma	sikke
komiksel	sus işareti
konuşma	sükûtu besteleme
kösneme	şansopansalık
kravat	şişirme
kucaklarda yaşamak masrafa dalma	tebâr
melek yüzlü	telaş uyandırmak tespih çeker gibi
nabzı vurma	tohum ekme
nakavt olma	toprağa vuramama
nasıl oluyor (da) ne günahı var	tutma
ne olacaksa olsun nola	tutuşma
ölüm uykusu	tükürme
ölümü kucaklamak patlama	utanma damarları çatlama
putları kırma	uykuya yatma
reçete	uyuşuklaşma
ruh ve yürek sağırı ruhlanma	uzamak
rüzgâr esme	ümit kuşu uçmama
sağır	üzeri
sakız	üzerinden naz akma
saklama	üzerine
salkım	üzerine gelme
sarıлма	vicdanına çekilmek vicdanına
selamünaleykümcü serilme	danışmak vicdanını satmamak vurma
serinleme	yağ gösterme
	yağız

yanma	yere düşme
yapışma	yere girme
yaşama	yolda kalmak yutma
yatışma	yüreği vurma
yaveli	yüreği yufkalaşma
yayla	yüreğine doğma
yazları kış olma	yüreğini sarmak yürek atışı
yedi iklim	yüreğini sarmak yüz binler
yedi yüzlü yedi dilli	zincirleme
Yemlîhâ uykusu	
zincirleri kırma	

1.46. Halk Ağzında Bulunan Sözcükler

albız	imansızlık
analık	kakı
boya	kara toprak
çaşıt	kesim
em	kızan
er	kovu
evdeş	kursak
ezelden	sağrak
gökçek	sinir
güvey	şimdicek
ha bire	yada taşı
ışıldak	yağız
ille	yahşi

yalaz

Yunanlı

yavuklu

yüklü

1.47. Eskimiş Sözcükler

arşın

çeri

tümen

baba

çömez

uçmak

bucak

ilkokul

uğru

buncalayın

kopuz

Ulah

bundan

silme tokat

uruk

büğü

sin

yekdiğeri

Çekoslovak

toy

Yugoslav

1.48. Hareket Adları

acıma

anılma

ayrılış

açıklama

anlaşma

ayrılma

açıklanma

anlatılma

azaltılma

ağarma

anlatma

azarlama

ağlama

anlayış

azımsama

aldanma

anma

bağırış

alınma

atma

bağırma

alış

avlama

bağışlama

alma

avunma

bağışlanma

akış

ayaklanma

bağlanma

aktarma

aydınlatma

bağlanma

alçalış

ayırım

bağrışma

aldırış

ayırma

bahsedilme

bahsetme	bölme	çelme
bakma	bölüntü	çıkartılma
baltalama	bulma	çıkarma
basım	bulundurulma	çıkış
basma	bulunma	çıkma
başlama	buluş	çizme
başlatma	buluşma	çoğalma
batırma	bunalma	çökertme
beğeniş	bürüme	çökertme
beğenme	bütünleme	çökme
bekleme	büyüleme	çözme
bekleyiş	büyüme	çözüm
belleme	büyütme	dağılma
benimseme	çabalama	dağıtım
benzetme	çağırma	dağlama
benzeyiş	çağırılma	dalış
beslenme	çalış	dalma
bırakma	çalışma	davranış
binme	çalma	davranma
birikme	çarpışma	dayanış
birleşme	çatırdama	dayanışma
birleştirme	çatışma	dayanma
bitirme	çatlama	değdirme
bitme	çekilme	değınme
boğuşma	çekişme	değişme
bozulma	çekme	değıştırılme

değme	dürtüş	gevşetme
deme	düşme	gezinme
deneme	düşünme	gezme
denilme	düşünüş	giriş
denme	düşüş	girişme
derme	düzeltilme	girme
destekleme	düzeltilme	gitme
desteklenme	eğlenme	giydirme
devirme	ekleme	giyiniş
deyiş	erime	giyinme
dikme	eritme	giyme
dileme	evlendirme	gömülme
dinlenme	ezme	gönderme
direnme	faydalanma	görme
diriltirme	fırlayış	görünme
diriltme	filizlenme	görünüş
dolaşma	gecikme	görüşme
dolma	geçinme	gösterilme
dökülme	geçiş	gösteriş
döndürme	geçme	gösterme
dönüş	geliş	götürme
dövüşme	gelişme	götürüş
durma	gelme	gözükme
duruşma	gerçekleşme	güçlendirilme
duyma	gerileme	güdülme
duyulma	getirme	gülme

gülümseme	kalkınma	kıpırdanma
gülümseyiş	kalkışma	kıpırdanma
güreşme	kalkma	kırılma
gürleme	kalma	kırışma
hafifleme	kamçılama	kırma
harcanma	kapama	kısaltma
haşlama	kapama	kışkırtma
hatırlama	kapatma	kızdırma
hazırlama	kapılma	kızışma
hazırlanma	kapma	kişneme
hortlanma	karalama	konuşma
ısınma	kararma	konuşuş
ısmarlama	karışma	koparma
ısmarlama	karıştırılma	koruma
içme	karşılaşma	korunma
inanma	katılış	kovuşturma
indirilme	katılma	kökleşme
indirme	kavrama	kullanılma
iniş	kavurma	kullanma
inme	kavuşma	kurdurma
işleme	kazanma	kurma
itişme	kesilme	kurtarılma
kaçınılma	kılma	kurtarma
kaçış	kımıldama	kurtulma
kaçma	kıpırdama	kurulma
kaldırılma	kıpırdanış	kuruluş

kutlama	parlatma	sıyırılma
kuvvetlendirme	paylaşma	sızma
kuvvetlenme	ruhlandırılma	silkiniş
miyavlama	sağlama	silme
okuma	sağlanma	soğutma
okutma	saklama	sorma
okutulma	saklanma	soyma
olgunlaşma	saldırma	sökülme
olunma	sallama	sömürme
olunma	sarılma	sömürü
oluş	savsaklama	söndürme
oluşum	savunma	söyleme
onarılma	sayıklama	söylenme
oturma	sayılma	suçlandırılma
öğrenme	sayma	sulama
ölçüştürme	seçirme	susayış
ölçüştürülme	selamlaşma	susma
öldürme	serinleme	susturulma
öldürülme	sesleniş	sürme
önleme	seslenme	sürükleme
önlenme	sevdirme	sürülme
öpüş	seyretme	sürülüş
övünme	sıçrayış	süzülme
parçalama	sığınma	süzülüş
parçalanma	sığma	şahlanış
parlama	sırtma	şakalaşma

şaklayış	uygulama	yaratma
şaşırma	uygulanma	yarış
tanıma	uzatma	yarışma
tanınma	üfleme	yasaklama
tapınma	ümitlenme	yaşam
tapma	üreme	yaşatma
tapma	verme	yatırım
taşırma	vınlayış	yatış
tekerleme	vurma	yatma
tekrarlama	vuruluş	yatma
tıkama	vuruş	yayınlanma
tiksinme	vuruşma	yaylım
titreme	yadırgama	yazılış
toparlanma	yağlanma	yazılma
toplanma	yağmalanma	yazma
tutma	yakarma	yeniliş
tutuklama	yakıştırma	yenilme
tutulma	yalama	yenme
tutunma	yalanlama	yerilme
tutunuş	yalvarış	yeşerme
Türkleşme	yanaşma	yetinme
Türkleştirme	yansıma	yetişme
uğraşma	yapılma	yetiştirilme
umursayış	yapma	yetiştirme
uyarma	yaratılış	yığılma
uydurma	yaratılma	yıkılış

yıkılış	yozlaşma	yükseltme
yıkma	yöneltme	yürüme
yıllanma	yönetme	yürütme
yırtınma	yutma	yürüyüş
yoğrulma	yükseliş	zannettirme
yoklama	yükselme	zorlama
yorulma	yükseltilme	

1.49. Birleşik Adlar

ağırbaşlı	birkaç	ilkokul
alışveriş	birtakım	iş adamı
altüst	birtakım	iş birliği
anayasa	bozkır	işbaşı
atasözü	bozkurt	kahvaltı
basımevi	bugün	kamuoyu
başbuğ	dedikodu	olağanüstü
başiboş	doludizgin	ortaokul
başbozuk	dünya güzeli	ön söz
başkent	gelişigüzel	örtbas
başköşe	göz önü	pek çok
başkumandan	gözü pek	rastgele
başkumandanlık	gözyaşı	soğukkanlı
başvuru	hastane	subaşı
biraz	hoşgörü	Türkeli
birbiri	hükümdar	yankesici
birçok	ikide bir	yeryüzü

yüzbaşı

yüzyıl

1.50. İnsani Vasıf, Durum ve İnsanlık ile İlgili Adlar

ağababa

er

okuyucu

ağabey

ev sahibi

öncü

aslan

fikir adamı

örnek

baş belası

fitne fesat

soğukkanlı

baş tacı

gözcü

temsilci

beyin

güzel

tertipçi

bolluk

güzellik

vatanseverlik

boşluk

halk adamı

yalancı

büyüklik

hükümet adamı

yetenek

çirkinlik

ışık

yiğit

değer

ilim adamı

yolcu

devlet adamı

incelik

yön

devlet bakanı

kabalık

yüreklilik

devlet başkanı

kabarma

yüz akı

devlet sanatçısı

kişilik

ziyaretçi

dürüstlük

kraliçe

efendilik

nitelik

elebaşı

okur

1.51. Hareketlilik, Davranış İfade Eden Adlar

adım

dayak

güler yüz

alkış

defin

olay

başvuru

emek

öğürtü

sağanak	talan	yolculuk
saldırı	tepki	yumruk
soygun	uğraşı	yunmak
şamar	yariş	

1.52. İrade, Düşünce Bildiren Adlar

ağız birliği	ileri görüşlü	solculuk
anlayış	itaat	solucan beyin
ayrılık	Kamerci	sömürücü
bakış	kara sevda	söz sahibi
bakış tarzı	karar	Süleymancı
beyin	konu	şuursuzluk
Biberci	lâf kalabalığı	tarif dışı
cahillik	manevi değer	tutum
çağrı	Nurcu	tuzak
çağrışım	onay	uğur
çalım	oyun	umut
çıkar yol	öç	us
çizgi	öğüt	ülkü
çözüm	övgü	yobaz
çözüm yolu	sağcı	yorum
derman	sezgi	zeka
dürüstlük	solak	zındık
düşünce	solcu	

1.53. Duygu İfade Eden Adlar

acı	güvenç
ana yüreği	hayal kırıklığı
ar	hülya
aşağılık duygusu	kara sevda
ayrılık	korku
bahtiyarlık	mutluluk
dayanışma	ortak duygu
derin	öfke
duygu alışverişi	ruh hastası
duyma	ruh ve yürek sağırı
düş	sancı
düşmanlık	sarsıntı
etki	saygı
gönül	sevgi
gönül birliği	sevinç
gönül borası	sıcaklık
gönül çalkantısı	sıkıntı
gönül ferahlığı	utanç
gönül hoşluğu	ürperti
gönül mülkü	üzülme
gönül rahatlığı	üzüntü
gönül rahatlığı	yara
gönül yanıklığı	yürek
gönül yarası	

1.53. Durum Bildiren Adlar

acarlık	Alevilik
acayıplık	alın teri
acemilik	alışkanlık
acı gerçek	alışkanlık
açgözlülük	alplık
açık	Anadoluculuk
açık yüreklilik	analık
açıklık	anlaşma
açlık	anlaşmazlık
adaletsizlik	aptallık
adsızlık	ara
ağırlık	aracılık
ağız tadı	aracılık
ahlaksızlık	Arapçılık
ahmaklık	arkadaşlık
aidiyet	arkadaşlık
ajanlık	Aryanîlik
akıllanma	asistanlık
akılsızlık	askerlik
akrabalık	askı
aksaklık	aşağılama
alay beyliği	aşağılık
alçaklık	aşağılık
alçaklık	aşırılık
alev	atılganlık

atılganlık	başarısızlık
avamferiplik	başbakanlık
aykırılık	başıboşluk
ayrılık	başında
ayrılık	başkalık
ayrım	başkanlık
ayrıntı	başrol
azlık	batak
babalık	baygınlık
bağdaş	beceriksizlik
bağımsızlık	bedahet
bağlantı	bencilik
bağlılık	benzerlik
bağlılık	beraberlik
bakanlık	beyazlık
bakanlık	beylik
bakımsızlık	bezginlik
Balkan Komitacılığı	biçim
barbarlık	bilgelik
barbarlık	bilgiçlik
barış	bilgiçlik
basitlik	bilginlik
baskı	bilgisizlik
baş	bilimsellik
baş köşe	bir başka
başarı	bir damlalık

bir de	cumhuriyetçilik
birincilik	cumhuriyetçilik
birlik	çabukluk
birlik	çap
bitkinlik	çaresizlik
bolluk	çaşıtlık
boşboğazlık	çatıklık
bozgunculuk	çekidüzen
bozukluk	çekingenlik
bozukluk	çerilik
bölücülük	çerilik
bölükbaşılık	çıkar
budalalık	çıkamaz yol
bütünlük	çıplaklık
bütünlük	çirkinlik
bütünüyle	çobanlık
büyüklik	çobanlık
büyüklik	çocukluk
canlılık	çokluk
casusluk	çözülme
cereyan	dağılım
Cermenlik	dağınıklık
cıvıklık	dağınıklık
ciddiyetsizlik	dalgınlık
cihangirlik	dalgınlık
coşkunculuk	dargınlık

davetli	doğruluk
dedikoduculuk	doğum sancısı
değersizlik	dolandırıcılık
değişiklik	dostluk
delilik	dostluk
delişmenlik	dövüşçülük
demokratlık	durgunluk
deniz	durum
denklik	düşkünlük
dert ehli	düşmanlık
devlet sanatçılığı	düşüklük
devletlik	düzen
dış	düzenbazlık
dilencilik	düzensizlik
dindarlık	ebedilik
dinsizlik	eksantriklik
dip	eksiklik
dirilik	elemanlık
dirilik	emanet
dirlik	emeğe saygı
dirlik düzenlik	engel
disiplinsizlik	erginlik
dizi	esirlik
doğanlık	eskilik
doğru	eskilik
doğruluk	esmerlik

esrîklik	gerîlik
eşîk	gevezelik
eşîtlîk	girişim
eşitsizlik	gölge
evlilik	gövde
ezîklik	gözü peklik
fakir fukara	güç
fakîrlik	güçlük
farkında	güçsüzlük
farklılık	gülücük
Farslık	güvenlik
ferahlık	güvensizlik
firtına	hafîflik
fitne ocağı	hafîflik
garazkârlık	hainlik
gardistlik	haksızlık
gariplik	halifelik
geçim	halk severlik
geçim sıkıntısı	harikalık
geçimsizlik	hasımlık
gelinlik	hastalık
gençlik	haşerelik
gençlik	haydutluk
gerçek yüz	hayranlık
gerek	hayranlık
gerîlik	haysiyetsizlik

hazırlık	ince hesap
helak	inkılapçılık
hısımlık	insanlık
hocalık	iptidailik
hoşgörü	irilik
huzursuzluk	is
huzursuzluk	istek
ıSISIZ	istilacılık
ıslaklık	istismarcılık
ibadetsizlik	iş
iğneci	iş birliğı
ihmalkârlık	iş birlikçi
ihtiyarlık	işlem
ihtiyatkârlık	iyilik
ikbal	iyilik
ikilik	iz
ikilik	izcilik
ilericilik	izleyici
ilericilik	kabadayılık
ilerilik	kabalık
ilgi	kafasızlık
ilgisizlik	kâfirlik
ilgisizlik	kağanlık
ilişki	kambur
imkânsızlık	kancıklık
imparatorluk	karalık

karanlık	komitacılık
kararlılık	konukluk
kardeşlik	korkaklık
karışıklık	korkmazlık
karşılık	korkunçluk
kat	kovalamaca
katılık	kozmopolitlik
katillik	köksüzlük
kavrayışsızlık	kölelik
kayıtsızlık	köprü
kazanç	köpük
kepazelik	kör kuyu
keskinlik	kör şeytan
keyfilik	kördüğüm
kılavuzluk	kötülük
kırgınlık	kötülük
kırgınlık	krallık
kırık	kulluk
kışkırtıcılık	kuraklık
kıtlık	kurnazlık
kıtlık	kuvvetsizlik
kızgınlık	küçüklük
kızılılık	külhanbeylik
kimsesizlik	Kürtçülük
kimsesizlik	Kürtlük
kir	Kürtlük

küskünlük	miskinlik
küstahlık	Moğolluk
laf ebeliği	Moskofçuluk
laiklik	Moskofluk
liste başı	muhalefet
Maarif Vekilliği	mükemmellik
maarifçilik	müminlik
maceracılık	mürşitlik
mahkûmiyet	Müslümanlık
manasızlık	neler
masabaşı sohbeti	nevheveslik
masonluk	nişancılık
mavilik	noksanlık
mefkûresizlik	noksanlık
melezlik	olağanüstülük
mensupluk	olduğu gibi
merdanelik	olgu
milletseverlik	olgunluk
milliyet	olgunluk
milliyetperverlik	omuz omuza
milliyetsizlik	orijinallik
mimarlık	orta
minnetarlık	ortak payda
minnetarlık	ortam
misafirseverlik	öbek
misilleme	öğreticilik

öğreticilik	rahatsızlık
öksüzlük	renkli
ölçü	Rumluk
ölmezlik	sabırsızlık
ölü	sabırsızlık
öncülük	saçmalık
önem	sadelik
önem	safdillik
örgü	saflık
örnek	sağlamlık
özel hayat	sağlık
özellik	saldırganlık
özgürlük	sapıklık
padişahlık	sarphık
padişahlık	saygınlık
pahalılık	saygısızlık
parlaklık	saygısızlık
partizanlık	selamet
peygamberlik	senatörlük
pislik	serinlik
pişkinlik	serinlik
pişmanlık	serserilik
Polonyalılık	sessizlik
profesörlük	sevimplilik
rahatlık	seviyesizlik
rahatsızlık	sınırsızlık

sıra	tarafgirlik
sinirlilik	taş yığını
sipahilik	tat
soğuk	tazelik
solculuk	tembellik
sonsuzluk	temel taşı
sonsuzluk	temizlik
sorumluluk	temizlik
sorun	temsilen
sömürücülük	titezlik
sözlülük	topallık
suçluluk	Turanlılık
sultanlık	tutarsızlık
susuzluk	tutsaklık
şairlik	tutukluluk
şampiyonluk	Türklük
şanssızlık	Türklük
şarlatanlık	Türkmenlik
şaşkınlık	uçurum
şaşkınlık	ukalalık
şerefsizlik	ululuk
şımarıklık	umutsuzluk
şirretlik	unutma
tabiiik	unutulma
taklitçili	ustalık
talihsizlik	ustalık

uşaklık	yakınlık
utanmazlık	yalancılık
uyanıklık	yalnızlık
uydurma	yalnızlık
uygunluk	yamanlık
uyku	yamyamlık
uykusuzluk	yan
uyuşmazlık	yangın
uyuşukluk	yanıklık
uzaklaşma	yankesicilik
uzaklık	yanlışlık
uzaklık	yara
lkszlik	yararlılık
n	yaratıcılık
statlık	yardım
stnlk	yardımcılık
vahşilik	yasak
var	yavaşlık
varlık	yavuzluk
varlık	yazarlık
vatan hainliği	yeşillik
vatansızlık	yetersizlik
vurgunluk	yığın
yabancılık	yıkıntı
yağmur	yiğitlik
yahudilik	yiğitlik

yoğunluk

yok

yokluk

yoksulluk

yoksulluk

yoksunluk

yoksuzluk

yoldaşlık

yorgunluk

yumru

yumruk

yumuşaklık

Yunanlılık

yurtseverlik

yurttaşlık

yük

yükseklik

yükseklik

yüzlülük

yüzsüzlük

zavallılık

zayıflık

zenginlik

zenginlik

zevcelik

zorluk

zorun vefasızlık

1.55. Zamirler

bana

başkası

ben

birçoğu

birçokları

biri

birinci

birkaçı

birtakımı

biz

beriki

bir diğeri

birbiri

böylesi

bu

bunlar

çoğu

çokları

hangisi

hepsi

hiç kimse	onda
hiçbiri	ondan
kaçı	onlar
kendi	onu
kim	onun
kimi	öteki
kimisi	öz
kimse	pek çoğu
komünistlik	sana
ne	siz
nesi	topu
o	yekdiğeri
ona	

1.56. Zarflar

acele acele	ağır ağır	alay alay
aceleyle	ağızdan ağıza	anadan doğma
acemice	ağlaya ağlaya	ancak
acı acı	akıllıca	anında
açıkça	aksaya aksaya	ansızın
açıkçası	aksi gibi	ara sıra
açıktan açığa	aksi hâlde	arada
âdeta	aksine	arada bir
adı üstünde	akşamleyin	arada sırada
adım adım	al al	arafından
ağır	alabildiğine	aralıksız

ardı ardına	baş başa	bir başkası
ardınca	başa baş	bir bir
arsız arsız	başlı başına	bir daha
artık	başta	bir dahi
asırlarca	baştan	bir defa
askerce	baştan ayağa	bir defacık
asla	baştan başa	bir dikişte
aslında	baştan sona	bir hamlede
ayakta	bayağı	bir hayli
ayda yılda bir	bazı bazı	bir kere
ayık	bence	bir kez
aylarca	bin belâ	bir lahza
aylardır	bin kat	bir müddet
aynen	bin kere	bir nebze
aynı anda	binaenaleyh	bir sefer
aynı zamanda	binbir kere	bir sırada
ayrı ayrı	binde bir	bir süre
ayrıca	bir	bir türlü
az	bir ağızdan	bir yana
az çok	bir an önce	bir yanda
azar azar	bir anda	bir yandan
baka baka	bir anlık	bir zaman
bakarak	bir ara	biraz
bakımdan	bir arada	birazdan
bakımından	bir aralık	birden
ballandıra ballandıra	bir bakıma	birden

birdenbire	bugünlük	defalarca
birer birer	bunca	dehşetle
birlikte	bundan	delicesine
bizce	bununla beraber	demet demet
bol bol	burada	demin
boraca	buradan	deminden beri
boşuna	burda	demokratça
boyuna	büsbütün	derece derece
boyunca	cansız	derin derin
bölük bölük	ciddiyetle	derinden
böyle	çabucak	derinden derine
böylece	çabuk çabuk	derinlemesine
böylelikle	çabuklukla	dikkatle
bu arada	çaresiz	dikkatsizce
bu bakımdan	çat pat	dimdik
bu gidişle	çelik gibi	diye
bu kadar	çeviklikle	diye diye
bu sayede	çığ gibi	doğru
bu sebeple	çoğunlukla	doğrusu
bu sefer	çok	dolayı
bu sırada	çokça	dolayısıyla
bu şekilde	çoktan	doludizgin
bu türlü	daha	doyası
bu yüzden	daima	dörtnala
bu yüzden	damdan düşercesine	durmadan
bugün	damla damla	durmaksızın

dünden	gece gündüz	gündüzün
düpedüz	geceleyin	günlerce
düzgün	geç	günün birinde
ebediyen	gelişigüzel	gürültüsüzce
edepsizce	gene	güya
ekseriya	geniş geniş	güzellikle
ekseriyetle	gerçekte	ha bire
el altından	gerçekten	haddi zatında
en	gereğince	hafif hafif
en aşağı	geri	hafifçe
en azından	gevşek	hakkında
enikonu	gitgide	hakkıyla
epey	gittikçe	haklı haksız
epeyce	gizli gizli	haksızlıkla
er	gizlice	hâlde
er geç	göbeğine kadar	hani
ercesine	göğüs göğüse	hazin hazin
erken	göre	hemen hemen
erkenden	göre göre	hemen hepsi
esasen	görünüşte	hep beraber
eskiden	göz göze	hep birden
esnasında	güç müç	her dem
evelallah	güçbela	her gün
evvelce	güçlülle	her zaman
ezelden	günde	herkesçe
fazlaca	günden güne	herkesçe

herkesçe	itibarıyla	kıyasıya
heyecanla	iyi kötü	kimsesiz
hızla	iyice	kolay kolay
hiçbir şey	kadınca	kolaylıkla
hiçbir zaman	kala	koşa koşa
hürmetle	kana kana	koşar adım
ısrarla	kanca	körü körüne
için için	kara kış	kuş bakışı
içinde	karış karış	kuvvetle
içten içe	karşı	lapa lapa
ihtiyatla	karşı karşıya	maalesef
ikide bir	kaskatı	medeniyetsiz
ileri	kat kat	merakla
ileride	katı	merdanelik
ille	kayıtsız şartsız	merhametsizce
imdi	kendi kendine	milletçe
imil imil	kendince	müddetçe
inatla	kesinlikle	mümted
ince ince	keyfince	nasılsa
ineden inceye	kıran kırana	nazlı nazlı
indinde	kırk yıl	nece
insafsızca	kırk yılda bir	neden sonra
insaniyetçi	kısaca	nedense
ister istemez	kısacası	nerede
istisnasız	kışın	nereden
iştahla	kıtır kıtır	neredeyse

neresi	ölçülü	safça
nereye	ölçüsüz	sahiden
neşeli	ömrünce	salına salına
nice	önce	sapır sapır
niçin	önceden	sarmaş dolaş
nitekim	öncelikle	sayesinde
niye	örgü örgü	sayıca
o hâlde	öte yandan	sesli
o sırada	ötürü	sessiz sessiz
o zaman	öyle	sessizce
oldukça	öylece	seve seve
olsa olsa	öylesine	sevinçle
oluk gibi	öyleyse	sık sık
on binlerce	özellikle	sıkı sıkıya
on kat	özet olarak	sıkıca
onun için	parasız	sımsıkı
orada	partizanca	sıra sıra
oradan	pek	sırasında
oradan	pekâlâ	sırasıyla
oraya	perde perde	sırtüstü
orda	pervasız	sinsi sinsi
ortada	pervasızca	sinsice
ortaklaşa	saatlerce	softaca
öbek öbek	sabahleyin	soğukkanlılıkla
öfkeli	sabırsızlıkla	son defa
öğleyin	sadece	sonra

sonradan	teker teker	yakından
sonunda	telaşla	yalnız
sözüm ona	tepeden tırnağa	yalnızca
suretiyle	tıpatıp	yan üstü
şası	tomarla	yan yana
şaşkınlıkla	toplucu	yanı başında
şimdicek	topu topu	yanında
şimdiden	ulu orta	yanlış
şimdilik	uslu	yanlışlıkla
şirretçe	uslu uslu	yarı yarıya
şöyle	ustalıkla	yarım yamalak
şöylece	usulca	yarımşar
şurada	uzaktan	yavaş
ta	uzun boylu	yavaş yavaş
takdirde	uzun uzun	yavaşça
tam anlamıyla	üçer beşer	yaz kış
tam manasıyla	üniformalı	yazın
tam olarak	üst üste	yeni
tam zamanında	üstelik	yeni baştan
tamamıyla	üzere	yeniden
tatlı	üzerinde	yer yer
tatlı tatlı	üzerine	yerli yerince
tedbirsiz	vakit kaybetmeden	yerli yerinde
tek	vaktiyle	yerli yersiz
tek başına	var ya	yeterince
teke tek	yakında	yığın yığın

yıllarca	yüzde doksan dokuz	zamanında
yıllardır	yüzde yüz	zamanla
yiğitçe	yüzükoyun	zamansız
yine	yüzünden	zerrece
yukarı	yüzüstü	zoraki
yürekten	yüzyıllardı	zorla
yüz yüze	zaman zaman	

1.57. Sıfatlar

1.57.1. Niteleme Sıfatları

abur cubur	alçak	asıl
acı	alçakça	aşağı
aç	aldatıcı	aşırı
açık	alık	Atatürkçü
açık göz	alışık	atılğan
açık saçık	alışmış	atlı
açık seçik	allak bullak	avcı
ağababa	altın	avuç avuç
ağzı sıkı	altında	aydın
ahım şahım	altüst	ayırıcı
ahlak dışı	anlaşılmaz	aykırı
ahmakça	antikemalist	aylı
akılcı	antinasyonalist	ayrı
aklı başında	apaçık	ayrı ayrı
aksak	arı	azgın
aksi	arık	babayiğit

baldırı çıplak	bomboş	çalışkan
bambaşka	borçlu	çamur
barışçı	boş	çamurlu coşkun
basbayağı	boşuna	çapkın
basmakalıp	boynu bükük	çapraşık
baş belası	bozguncu	çarpık
başka	böyle	çekici
başlıca	bu	çekik
batır	budalaca	çekingен
baygın	bugünkü	çekirdek
beklenmedik	buharlı	çelebi
bencil	buhranlı	çelik
benzer	bulanık	çepeçevre
bezgin	bunca	çetin
biçilmiş kaftan	buncalayın	çetrefil
biçimli	buruşuk	çıkarcı
biçimsel	buruşuk	çıkamaz
bildik	bütün	çılgın
bilimsel	cakacı	çıplak
bilindik	can alıcı	çocukça
birinci sınıf	candan	çocuksu
birleşik	cennetmekân	çürük
bitik	cılız	dağınık
bizimki	cumhuriyetçi	dağlar kadar
bodur	cüce	daracık
bolca	çabuk	dargın

darmadağınık	donuk	eski kurt
dayanılmaz	doru	eşit
değersiz	dostça	eşkin
değişik	döküntü	eşsiz
değişmez	dönme	etnik
deli	dönük	evlik
delice	durgun	evvelki
delişmen	duru	fitneci
deminki	dümdüz	gebe
demir	dünkü	geç
denk	düşkün	geçen
derece derece	düşük	geçici
deri	düşündürücü	geçmiş
devletçi	eciş bücüş	genç
dile kolay	eğik	genel
dinç	eğri	gerçekçi
dinsiz	eğri büğrü	gergin
dipdiri	elâ	geri
diri	eli açık	geri kalmış
diz boyu	enerjik	gerici
doğru	engin	göçebe
doğru dürüst	er	göçmen
dolgun	ergin	gökçek
dolu	erkek	görülmemiş
dondurucu	ertesi	göz alıcı
dondurucu	eski	göz kamaştırıcı

gözü pek	herhangi	ilgi çekici
güç	hırçın	ilgili
güçsüz	hızlandırıcı	ilişkin
güçük	hızlı	ilkel
güldürücü	hiçbir	imparatorcu
güleç	Hitlerist	inatçı
gülünç	hödük	inik
gümüş	ılık	insanca
gündem dışı	ırkçı	insancıl
güngörmüş	ırkı bozuk	ipek
gür	ırksız	iradesiz
gürbüz	ıslak	İslami
güvenilir	ısmarlama	İslamiyetçi
güzel	ışıklı	itici
hafifletici	ışiksız	iyi
haftalık	ışıldak	kaba
haince	ıvır zıvır	kabarık
hangi	ibaret	kabuklu
harici	ibret	kaç
hatıratımsı	idareimaslahatçı	kaçak
hayal meyal	iddiacı	kaçıncı
hayasız	ideolojik	kaçınılmaz
haylaz	iğrenç	kafası boş
hayli	ikiz	kafatasçı
her bir	ileri geri	kahpece
her hangi bir	ilerici	kalan

kani	kıran	kupkuru
kanlı	kırçıl	kurak
kaplı	kırgın	kurnaz
kara cahil	kırıcı	kurtlanmış
kara softa	kırık dökük	kuru
karganmış	kısır	kurucu
karışık	kıskanç	kuşbaşı
karma	kışkırtıcı	kutsal
karmakarışık	kıvırcık	kuytu
karnı tok	kıymetli	Kürtçü
karşıt	kızgın	loş
kaynar	kilitli	maceracı
kazanç	kof	maddeci
kederli	kolay	mahallî
kefensiz	komiksel	manasız
kelimelik	komşu	Maocu
Kemalist	korkak	marazi
kemirici	korkunç	masabaşı
kendiliğinden	koyu	maskeli
kerâmet sahibi	köklü	mefkûreci
kerpiç	körpe	mızıkçı
kesin	kötü	milliyetçi
keskin	kötürüm	milyarlarca
keyfi yerinde	kralcı	milyonlarca
kıdemli	kudretli	Müslümanca
kıl	kuduz	nasipsiz

ne	ölüm dirim	salaş
nevi şahsına münhasır	ölümcül	saldırıcı
nice	önceki	sapa
Nurcu	öncü	sapık
o	öte	sarışın
obur	öyle	sarp
okumuş	öz	satıcı
okuryazar	özel	satılık
olağan	özerk	savaşçı
olağanüstü	özge	sayfalık
olgun	paralı	saygıdeğer
olur	paramparça	sayın
onunki	parlak	seçkin
orducu	pek çok	seksen
orijinal	pisboğaz	serin
orta	rastgele	seyrek
ortak	revaçta	sıcak
ortalama	saatlik	sık
ortanca	saçma	sıkı
öbür	saçma sapan	sıkıcı
ödlek	sağ (I)	sıkışık
öksüz	sağ (II)	sıra sıra
öldürücü	sağcı	sıradan
ölmez	sağır	sıska
ölmüş	sağlam	silik
ölü	sahici	sinsi

sol	tanıdık	uydu
solcu	tanımaz	uydurma
solda sıfır	tanınmış	uygar
solgun	taşkın	uygun
som	tedirgin	uysal
son	tek	uyuşturucu
sömürücü	tek tük	uzak
sönük	tekin	uzman
söz konusu	titiz	uzun
söz sahibi	tok	üçra
sözde	tombul	ülküçü
sudan ucuz	topal	ümmeççi
sulu sepkem	toparlamak	ürkek
Süleymançı	toy	üstün
sütü bozuk	tunç	üvey
süzgün	Turancı	üzgün
şasırtıcı	tutkun	var
şaşkın	tutsak	vurgun
şaşmaz	Türkçü	vurguncu
şerefsizce	Türkümsü	yabancı
şimdiki	ucuz	yabani
şişirme	ulu	yağız
şişkin	uluslar arası	yahşi
şişman	upuzun	yakın
şu	ustaca	yalancı
tadım	uyarıcı	yaman

yamyam	yepyeni	yosma
yanık	yerleşik	yufka
yanlış	yeter	yukarı
yanlışsız	yıkıcı	yumruk kadar
yapıcı	yırtıcı	yumulu
yapmacık	yırtık pırtık	yumuşak
yaratıcı	yiğit	yurt dışı
yarı	yiğitçe	yurtsever
yarım	yirminci	yüce
yarınki	yobaz	yüksek
yavaş	yok	yün
yavuz	yoksul	yürütücü
yayan	yoksun	yüz (I)
yaygın	yorgun	
yeni	yorucu	

1.57.2. Sayı Olan Sıfatlar

altı	bir	ikişer
altıncı	doksan	ilk
altıncı	dokuz	kırk
altmış	dokuzuncu	on
beş	dördüncü	onca
beşinci	dört	onlarca
bin	ellinci	onuncu
binbir	iki	otuz
binlerce	ikinci	üç

üç beş	yetmiş	yüzlerce
üçüncü	yirmi	yüzüncü
yedi	yüz binler	
yedinci	yüz binlerce	

1.57.3. Renk Olan Sıfatlar

bembeyaz	kıpkırmızı	mor
kapkara	kıpkızıl	sapsarı
kara	masmavi	yemyeşil

1.57.4. Ebat Bildiren Sıfatlar

ağır	inci	koskoca
büyücek	iri	küçücük
büyükçe	iri yarı	küçük
dar	kalın	küçük küçük
daracık	kısa	ufacık
derince	koca	ufak
dik	koca koca	ufak tefek
geniş	kocaman	yuvarlak

1.57.5. Miktar Bildiren Sıfatlar

az	bir dizi	bir numara
azıcık	bir hoş	bir parça
bayağı	bir iki	bir sürü
bir avuç	bir karış	bir takım
bir damla	bir lokma	bir tane

bir tutam	birçok	birkaç
bir yığın	birebir	birtakım
bir yudum	birer	bol
biraz	biricik	buçuk
birazcık	birinci	çok

1.57.6. -lık, lik, -luk, -lük Ekleriyle Kurulan Sıfatlar

adımlık	dağlık	kolaylık
altmışlık	gündelik	milyonluk
aralık	günlük	müzelik
arşınlık	hecelik	yapraklık
asırlık	kabiliyetsizlik	yataklık
aylık	kapkaranlık	yıllık
cehennemlik	karanlık	yüz paralık
ciltlik	karışık	yüzyıllık
çadırılık	kiralık	

1.57.7. -sız, -siz, -suz, -süz Ekleriyle Kurulan Sıfatlar

adsız	aysız	biçimsiz
adsız sansız	babasız	bilgisiz
ahlaksız	bağımsız	cansız
akılsız	başarısız	cevapsız
amansız	belirsiz	devletsiz
araçsız	belli belirsiz	disiplinsiz
aralıksız	benzersiz	duygusuz
arsız	beyinsiz	edepsiz

ehemmiyetsiz	kılıksız	senetsiz
ehliyetsiz	korkusuz	sessiz
farksız	köksüz	sevimsiz
faydasız	kumandasız	seviyesiz
felâketsiz	kurtsuz	sınıfsız
gayesiz	kusursuz	sınırsız
gayesiz	kuvvetsiz	silahsız
görgüsüz	liyakatsiz	sonsuz
gösterişsiz	merhametsiz	soysuz
habersiz	milliyetsiz	suçsuz
haksız	mkânsız	suratsız
hareketsiz	mukabelesiz	susuz
haysiyetsiz	muratsız	şuursuz
hazırlıksız	olumsuz	şüphesiz
hilesiz	ölümsüz	talihsiz
hissiz	önemsiz	tarafsız
huzursuz	partisiz	tartışmasız
hükümsüz	peçesiz	tatsız
isabetsiz	pürüzsüz	tehlikesiz
isteksiz	rahatsız	telaşsız
kabiliyetsiz	reaksiyonsuz	temelsiz
kanatsız	renksiz	tenkitsiz
karşılıksız	ruhsuz	tereddütsüz
kasıtsız	sabırsız	tesirsiz
kayıtsız	sahipsiz	uğursuz
kesintisiz	sayısız	umutsuz

uygunsuz	verimsiz	yersiz
uykusuz	vezinsiz	yetersiz
ümitsiz	vicdansız	yüreksiz
vatansız	yakışksız	zevksiz

1.57.7. ı, -li, -lu, -lü Ekleriyle Kurulan Sıfatlar

açık sözlü	ayanışmalı	boylu
açık yürekli	azılı	boylu boslu
adaletli	azimli	Bozkurtlu
adlı	bacaklı	buzlu
afyonlu	bağlı	buzlu
ağaçlı	başarılı	bükülü
ağdalı	başı dumanlı	büyülü
ağılı	başı	canlı
ağlamaklı	başlıklı	ceylân gözlü
ahenkli	Batılı	çalkantılı
ahlaklı	becerikli	çarşafı
ahlı	belalı	çatallı
ak sakallı	belirli	çekişmeli
akıllı	belli	çeşitli
alçak gönüllü	belli başlı	çıyan suratlı
allıklı	besbelli	çiçekli
anlamlı	bıyıklı	çikletli
anlayışlı	bilgili	çirkefli
asılı	bin türlü	çok sesli
asıllı	boyalı	dağlı

danslı	esrarlı	gölmez yüzlü
davalı	etkili	gürültülü
dayalı	etli	Haçlı
değerli	evli	hakkaniyetli
deli dolu	farklı	haklı
dertli	faydalı	Halk Partili
devamlı	felâketli	hararetli
dikenli	fenekli	hareketli
dikkatli	fırtınalı	harslı
disiplinli	fitneli	hayırlı
dolambaçlı	gamlı	hazırlıklı
dumanlı	gayretli	hedefli
duvarlı	gerekli	hevesli
duygulu	geri kafalı	heyecanlı
dünya güzeli	gizli	hisli
düşünceli	gizli kapaklı	hummalı
düzenli	gömülü	huylu
düzgünlü	gönüllü	hüzünlü
edalı	görgülü	ızdıraplı
ehliyetli	görünüşlü	iddialı
elektrikli	gösterişli	ihtiyatlı
elemli	gözlü	ikiyüzlü
elverişli	gözü kapalı	iktidarlı
emniyetli	gözü keskin	ileri görüşlü
endamlı	gübreli	imtiyazlı
esaslı	güçlü	imzalı

insafli	kılıçli	namuslu
ipekli	kılıklı	nasırlı
iradeli	kokulu	nazlı
irili ufaklı	korkulu	nemli
isimli	kusurlu	nezaketli
isli	kuşku	niyetli
istekli	kutlu	notalı
iştahlı	kuvvetli	nurlu
itibarlı	kuyruklu	obalı
iyi niyetli	kültürlü	oklu
iyi yürekli	kürklü	olumlu
izinli	liseli	oralı
kabiliyetli	mahlaslı	orantılı
kademli	manalı	orta hâlli
kadifeli	mehtaplı	ortaokullu
kafalı	menşeli	öfkeli
kara ruhlu	meraklı	öğrenimli
karlı	merhametli	öğretmenli
karşılıklı	motosikletli	ömürlü
kasıtlı	mutlu	önemli
kasvetli	muvaffakiyetli	örtülü
katlı	mübalağalı	örülü
katmerli	müeyyideli	örümcek kafalı
kavuklu	mürekkepli	özlü
kaygılı	müsamahalı	paslı
kayıtlı	müzikli	peçeli

pilli	sorumlu	tavırlı
planlı	soylu	tecrübeli
pomatlı	suçlu	tedbirli
posbıyıklı	sulu	tehlikeli
pusatlı	sunu boylu	tek sesli
puslu	suratlı	tek tanrılı
renkli	süratli	telli
rütbeli	sürekli	temiz yürekli
sabıkalı	süslü	terbiyeli
sabırlı	şanlı	tesirli
saçlı	şarklı	teşkilatlı
sakallı	şatafatlı	tılsımlı
saklı	şefkatli	top sakallı
sarılı	şerefli	toplular
saygılı	şiddetli	tunç yürekli
sayılı	şifreli	tutuklu
seciyeli	şöhretli	türlü
seraplı	şuurlu	türlü türlü
sevdalı	şümüllü	uğurlu
sevgili	şüpheli	ünlü
sevimli	tafsilatlı	üzüntülü
sevinçli	talihli	vakarlı
sıkıntılı	tarihli	varlıklı
sınıflı	tartılı	vazifeli
sırmalı	tasalı	vefalı
soğukkanlı	tatlı	verimli

yakışıklı	yaygaralı	yürekli
yamalı	yedi yüzlü yedi dilli	yüzlü
yaralı	yerli	zararlı
yararlı	yeterli	zavallı
yaslı	yetkili	zehirli
yaşlı (I)	yönlü	zırlı
yaşlı (II)	yufka yürekli	zihniyetli
yaveli	yüklü	zorlu

1.58. Ünlemler (saygı, istek, seslenme, şaşkınlık, merak, onama sözleri)

a	hey
ah	kız
bacı	marş marş
be	sakın
delikanlı	ulan
ey	vay
günaydın	yaşa
ha	yaşasın
hadi	yazık
hay	yeter
haydi	

1.59. Bağlaçlar

ancak	bir ..., bir (ya da ~ de)
bakarsın	da/de
başka	dahi
bile	dek

demek

doğru

eğer

evet

gibi

hele

için

ile

ister... ister

işte

kadar

oysa

oysaki

öyle ki

peki

ya da

yalnız

yok

yoksa

1.60. Fiiller

1.60.1. Basit Fiiller

acımak

ağlamak

ağrımak

akmak

aksamak

aldanmak

aldatmak

almak

anlamak

anmak

aparmak

apışmak

aramak

arınmak

artmak

aşmak

atmak

avutmak

ayılmak

ayırarak

bağırmak

bağlamak

barınmak

barışmak

basarak

başarmak

batırmak

batmak

bayılmak

beğenmek

beklemek

belirmek

bellemek

benzemek

bezemek

bıkmak

bırakarak

bilemek

bilmek

binmek	dağılmak	düzmek
bitmek	dağıtmak	eğmek
boğmak	dalmak	ekmek (II)
bölmek	damlamak	erimek
bulmak	darılmak	ermek
bunalmak	davranmak	esrimek
buyurmak	dayamak	eşmek
bükme	değmek (I)	ezmek
bürümek	değmek (II)	gebermek
büyümek	demek	geçmek
caymak	denemek	gelmek
cıvılamak	dermek	gerekmek
coşmak	deşmek	germek
çağırma	didinmek	gezmek
çalmak	dikmek	girmek
çarpma	dinmek	gitmek
çatma	doğma	giymek
çekmek	dokumak	gocunmak
çelmek	dolmak	göçmek
çevirmek	donmak	gömmek
çıkarma	doymak	göndermek
çıkma	dökmek	görmek
çiğnemek	dönmek	gölmek
çizmek	durmak	gütme
çökmek	duymak	güvenmek
çözmek	düşmek	harcamak

haykırmak	kemirmek	örtmek
hıçkırmak	kesmek	övmek
ısırmak	kırmak	özlemek
ışımak	kısmak	pişmek
içmek	kızmak	saçmak
iğrenmek	kılmak	saklamak
ilişmek	kırmak	salmak
inanmak	kısmak	sanmak
inmek	kızmak	sapmak
istemek	konmak	sarmak
işitmek	konusmak	sarsmak
itmek	kopmak	satmak
kabarmak	kopmak	saymak
kaçmak	korumak	seçmek
kalkmak	koşmak	sezmek
kalmak	kovmak	sevmek
kanmak	koymak	sığmak
kapmak	kösnemek	sıkmak
karişmak	kurmak	sırtmak
kasmak	kuşatmak	sıyırmak
katmak	oturmak	sızmak
kavramak	oynamak	soğumak
kavurmak	öğrenmek	sokmak
kaynamak	öğretmek	solmak
kazanmak	ölmek	solumak
kazmak	öpmek	sormak

soymak	tüketmek	vurmak
sökmek	tükürmek	yakmak
sövmek	uçmak (I)	yalvarmak
söylemek	uçmak (II)	yanmak
sunmak	uğraşmak	yapmak
susmak	ulaşmak	yaratmak
sürmek	ulumak	yarmak
süzmeK	ummak	yaşamak
şakımak	unutmak	yatmak
şaşmak	usanmak	yazmak
şımarmak	utanmak	yemek (II)
şişmek	uyanmak	yığmak
takmak	uyanmak	yıkamak
tanımak	uyarmak	yılmak
tapmak	uymak	yıpranmak
tartmak	uyumak	yırtmak
taslamak	uyumak	yoğurmak
taşımak	uzamak	yormak
tatmak	ürkmek	yummak
tepmek	üşümeK	yutmak
tutmak	varmak	yürümeK
tükenmek	vermek	yüzmeK

1.60.2. Türemiş Fiiller

acıkmak	acındırmak	acıtmak
acıktırmak	acınmak	açıklamak

açıklanmak	Arapçalaştırmak	bağirtmek
açılmak	araştırmak	bağışlamak
açmak	aratmak	bağlanmak
adlandırmak	arıklamak	bağrışmak
affettirmek	artırmak	bahsedilmek
ağarmak	arttırmak	bakılmak
ağartmak	asılmak	bakınmak
ağırlamak	askerleşmek	bakışmak
ağırlaşmak	aşağılamak	ballandırmak
ahlaksızlaşmak	aşılmak	baltalamak
akıtmak	aşılmak	baltalanmak
aktarılmak	atılmak	basılmak
aktarmak	atlamak	bastırılmak
aldırılmak	avareleşmek	başarılmak
alınmak	avlanmak	başkalaşmak
alışmak	avundurmak	başlamak
alışmak	ayaklanmak	başlanmak
alıştırılmak	aydınlanmak	başlatmak
alıştırmak	aydınlatmak	bayıltmak
alkışlamak	ayılmak	beğenilmek
anılmak	ayrılmak	beklenmek
anlaşılmak	azalmak	bekletmek
anlaşmak	azaltmak	belgelendirmek
anlatılma	bağdaşmak	belirtilmek
anlatma	bağdaştırılmak	belirtmek
aptallaşmak	bağdaştırmak	belletmek

benimsemek	bulandırmak	çaldırmak
benzetilmek	bulanmak	çalınmak
benzetmek	bulaşmak	çalışılmak
berkitmek	bulundurmak	çalışmak
beslemek	bulunmak	çalıştırılmak
beslenmek	buluşmak	çalıştırmak
beyazlama	buluşulmak	çalkalamak
bıktırmak	bunamak	çalkanmak
biçilmek	burkulmak	çalkanmak
bildirmek	buruşturmak	çarpılmak
bindirilmek	bükülmek	çarpışmak
biriktirilmek	büyülemek	çarpıştırmak
birleşmek	büyülenmek	çarptırmak
birleştirmek	büyültmek	çatallaşmak
bitirmek	büyütmek	çatışmak
bocalamak	canlandırılmak	çekilmek
boğazlamak	canlandırmak	çekinmek
boğulmak	canlanmak	çekişmek
boğuşmak	caydırmak	çelmelemek
boşalmak	cesaretlenmek	çevrilmek
boşaltmak	cezalandırmak	çıkarılmak
boşanmak	ciddileşmek	çıkartılmak
bozulmak	coşturmak	çıkartmak
bölünmek	çabalamak	çıkılmak
bölüşmek	çağirtmak	çıkışmak
bölüştürülmek	çağrılmak	çınlamak

çırpınmak	değişmek	dinlenmek
çilemek	değiştirilmek	direnmek
çirkinleştirmek	değiştirmek	dirilmek
çizilmek	delinmek	diriltmek
çoğalmak	delirmek	dizilmek
çoğaltmak	delirtmek	doğrulamak
çökertmek	denenmek	doğurmak
çözülme	denilmek	dokunmak
çözümleme	denmek	dokunulmak
çullanmak	derinleşmek	dolaşmak
çürümek	derinleştirmek	dolaştırmak
dağıtılmak	dertleşmek	doldurmak
dağlamak	destanlaşmak	doldurtmak
dağlanmak	desteklemek	doldurulmak
daldırılmak	desteklenmek	donatmak
daldırmak	devirmek	dondurmak
dalgalandırmak	devleştirilmek	dondurulmak
dalgalanmak	devletleştirilmek	doyurmak
dayanılmak	devletleştirmek	döktürmek
dayanmak	devrilmek	dökülmek
dedirtmek	dikleşmek	döndürmek
değdirilmek	diktirmek	dönüşmek
değdirmek	dilemek	döşenmek
değerlendirmek	dindirmek	dövülmek
değınmek	dinlemek	dövünmek
değişilmek	dinlendirmek	dövüşmek

dumanlanmak	enselenmek	geçilmek
duraksamak	esirgemek	geçinmek
durdurmak	eskimek	geçirilmek
durgunlaşmak	esmerleşmek	geçirmek
durulaşmak	esritmek	geçştirilmek
durulmak	estirmek	geçştirmek
duygulanmak	eşelemek	geçmek
duyulmak	eşinmek	geliştirmek
duyurmak	evlendirmek	genişlemek
duyurulmak	evlenmek	gerçekleşmek
dürtmek	ezberlemek	gerçekleştirmek
dürülmek	ezberletmek	gerektirmek
düşlemek	ezilmek	gerilemek
düşündürmek	fanatikleşmek	geriletmek
düşünmek	faydalanma	gerilmek
düşünülmek	fazlalaşmak	getirilmek
düşürmek	fedakârlaşmak	getirmek
düzelmek	ferahlamak	gevelemek
düzeltilmek	ferahlatmak	gevşemek
düzenlemek	fırlamak	gezdirmek
eğilmek	fırlatmak	gezlemek
eğitmek	fısıldamak	gıcırdamak
eklemek	fişkirtmek	gidilmek
eklenmek	filozoflaşmak	girilmek
elenmek	gecikmek	girilmek
engellemek	geciktirmek	girişilmek

girişilmek	güvenilmek	hüzünlenmek
girişmek	güvenmek	ırksızlaşmak
girişmek	güzelleşmek	ıslanmak
giydirmek	hafifletmek	ıslanmak
giyinmek	haklamak	ıslatmak
gizlemek	hastalanmak	ıslatmak
gizlenmek	haşlamak	ısmarlamak
gönderilmek	haşlanmak	ısmarlamak
göndermek	hatırlamak	ışıklandırılmak
göndertmek	hatırlatmak	ışıklandırmak
görölmek	havalanmak	ışıklanmak
görüşmek	hayvanlaşmak	içerlemek
gösterilmek	hazırlamak	içilmek
göstermek	hazırlanmak	içirilmek
götürölmek	hazırlatılmak	içirmek
gözlemek	hecelelemek	içlenmek
gözükmek	hesaplamak	iğrendirmek
gücendirilmek	hesaplaşmak	ihtiyarlamak
gücendirmek	hırpalamak	ilerlemek
güçlenmek	hızlandırmak	ilgilendirmek
güdölmek	hızlanmak	ilgilenilmek
güldürmek	hoplatmak	ilgilenmek
gülümsemek	hortlamak	ilkelleşmek
güreşmek	hoşlanmak	imzalamak
gürlemek	huylandırmak	inandırmak
gürleşmek	huylanmak	inanılmak

incelemek	kalkışılmak	katılmak
inceltmek	kamçılmak	katlanmak
incitmek	kamçılanmak	kavranmak
indirilmek	kanamak	kavuşturmak
indirmek	kanatmak	kaybettirmek
inlemek	kandırılmak	kaydettirmek
inletmek	kandırmak	kaydırmak
insanlaşmak	kapaklanmak	kayıtlandırılabilmek
irkilmek	kapamak	kaynaşmak
ispatlamak	kapanmak	kaynaştırmak
istenmek	kapatılmak	kaynatmak
işitilmek	kapatmak	kazandırmak
işlemek	kapılmak	kazanılmak
işlenmek	kapışmak	kazımak
işletmek	kaplamak	kazınmak
iyileşmek	kapsamak	kekelemek
iyileştirmek	kaptırmak	keskinleştirmek
izlemek	kararlaştırılmak	kestirmek
kabartmak	karartmak	keyiflenmek
kabullenmek	karıştırılmak	kıpırdamak
kaçınmak	karıştırmak	kıpırdamak
kaçırılmak	karşılmak	kırılmak
kaçırmak	karşılanmak	kırılmak
kaldırmak	karşılaşmak	kırışmak
kalkındırmak	karşılaştırmak	kırışmak
kalkınmak	kaşarlanmak	kıskandırmak

kıskandırmak	kişnemek	kullanmak
kıskanmak	kocamak	kurcalamak
kıskanmak	kokotlaşmak	kurtarılmak
kışkırtılmak	kollamak	kurtarmak
kışkırtılmak	konaklamak	kurtulmak
kışkırtmak	konulmak	kurulmak
kışkırtmak	konuşturmak	kurumak
kıvranmak	konuşulmak	kurutmak
kıvranmak	koparılmak	kuşanmak
kıvrılmak	koparmak	kuşatılmak
kıvrılmak	korkutmak	kuşatmak
kıyaslamak	korunmak	kutlamak
kıyaslamak	koşturmak	kutlulamak
kızarmak	kovalamak	kuvvetlendirmek
kızarmak	kovulmak	küçülmek
kızartmak	koyulmak	küçültülmek
kızartmak	kökleşmek	küçümsemek
kızdırılmak	körelmek	küstürmek
kızdırmak	körletmek	lağvedilmek
kızdırmak	körüklemek	lanetlemek
kilitlenmek	kötülemek	lekelemek
kilitlenmek	kucaklamak	maddileşmek
kiralananmak	kucaklaşmak	mayalandırmak
kiralananmak	kudurmak	mayalanmak
kirazlanmak	kuduzlaştırmak	medenileşmek
kirazlanmak	kullanılmak	meraklanmak

methedilmek	oyunmak	peydahlanmak
mıhlamak	oyulmak	piçleştirmek
millîleşmek	öfkelenmek	pişirilmek
millîleştirmek	öğrenilmek	pişirmek
miskinleşmek	öğretilmek	rastlamak
Moskoflaştırmak	öğütlemek	rastlanmak
mufassallaşmak	ölçülme	ruhlandırma
Müjdelemek	ölçüştürme	ruhlanma
Naklettirmek	öldürme	sağırlaşma
naklolunma	öldürölme	sağlamlaşma
nasırlaşma	ölünme	sağlamlaştırmak
nazlanma	önleme	sağlanma
neşelendirmek	öpüşme	sakinma
neşredilmek	örtölme	saklanma
neşrolunma	ötüşme	saldırma
okunma	övölme	salınma
okutma	övünme	sallama
okutulma	övünölme	sallanma
olgunlaşma	özetleme	sanılma
olgunlaştırılmak	parlama	sapıtma
olunma	parlatılmak	saplama
onarma	parlatma	saplanma
oturtma	patlatma	sarhoşlaşma
oyalanma	paylaşma	sarılmak
oynaklaşma	pençeleşme	sarınma
oyunmak	perçinleme	sarkma

sarsılmak	sevişmek	sistemlendirilmek
satılmak	seyrelmek	sistemleştirmek
savaşmak	sezinlemek	sofulaşmak
savrulmak	sıçramak	soğutmak
savsaklamak	sığınmak	soğutulmak
savunmak	sıkılmak	sonuçlanmak
savurmak	sıkışmak	sorulmak
sayıklamak	sıklaşmak	sökülmek
sazlanmak	sınanmak	sömürmek
seçilmek	sınırlanmak	sömürülmek
sefilleşmek	sıralamak	söndürmek
seğirtmek	sırnaşmak	sövülmek
selamlamak	sıvamak (I)	söylenmek
sendelemek	sıvamak (II)	sözleşmek
serilmek	sıyrılmak	suçlandırılmak
serinlemek	sızıldamak	suçlandırmak
serinletmek	silahlanmak	sunulmak
serpilmek	silinmek	susamak
sersemlemek	silkinmek	susturmak
sertleşmek	sindirilmek	sürdürmek
seslenmek	sindirilmek	sürtmek
seslenmek	sindirmek	sürüklemek
sevdirmek	sindirmek	sürüklenmek
sevilmek	sinirlemek	sürülmek
sevindirmek	sinirlenmek	süründürmek
sevinmek	sislenmek	süslemek

süslenmek	tanıtılmak	tutturmak
süzülmek	tanıtmak	tutuklamak
şahıslanmak	tapınılmak	tutuklanmak
şahlandırmak	tapınmak	tutulmak
şahlanmak	tartışılmak	türemek
şaklamak	tasalanmak	Türkleşmek
şaşılmak	tasarlamak	Türkleştirmek
şaşırmak	tekerlemek	tüttürmek
şaşırtmak	tekmelemek	ufalmak
şehirleşmek	tekrarlamak	uğramak
şereflendirmek	tekrarlanmak	uğraşılmak
şımartmak	tekrarlatmak	uğratmak
şiddetlendirmek	telaşlanmak	uğuldamak
şişirilmek	tepelemek	uğurlamak
şişirmek	tertipllemek	ulaştırmak
şuurlandırılmak	teşkilatlanmak	ululamak
şuursuzlaşmak	tıkanmak	ululanmak
takınılmak	tıkırdatmak	umulmak
takınmak	tırmanmak	umumileşmek
takınmak	tiksindirmek	umursamak
taktirmek	tiksirmek	umutlanmak
tamamlamak	toparlamak	unutturmak
tamamlanmak	toparlanmak	unutulmak
tanınmak	toplamak	utandırmak
tanışmak	toplanılmak	utanılmak
tanıştırmak	toplanmak	uyandırmak

uyarılmak	verilmek	yarışmak
uyarılmak	vurulmak	yarıştırmak
uyarmak	vuruşmak	yarlıgamak
uydurmak	yadırganmak	yasaklamak
uydurulmak	yağdırmak	yaslanmak (I)
uygulamak	yakalamak	yaslanmak (II)
uygulanmak	yakalanmak	yaşanmak
uyuşturulmak	yakarmak	yaşarmak
uyuşuklaşmak	yakılmak	yaşatmak
uzaklaşmak	yaklaşmak	yaşlanmak
uzaklaştırılmak	yaklaştırılmak	yatırmak
uzaklaştırmak	yaklaştırmak	yatışmak
uzanmak	yaktırmak	yavanlaştırmak
uzatılmak	yalanlamak	yavaşlamak
uzatmak	yanaşmak	yayılmak
üleştirmek	yanılmak	yayımlamak
ürpermek	yankılanmak	yayımlanmak
üstelemek	yansıtmak	yazdırmak
üşütmek	yapılmak	yazılmak
üzülmek	yapışmak	yedirmek
vahşileşmek	yaralamak	yeltenmek
vardırmak	yaralanmak	yenilmek (I)
vasıflandırılmak	yaramak	yenilmek (II)
vazgeçilmek	yanarmak	yenmek
vazifelendirilmek	yaraşmak	yerleşmek
vedalaşmak	yaratılmak	yerleştırmek

yeşermek	yorulmak	yükseltmek
yetinmek	yozlaşmak	yüksünmek
yetişmek	yozlaştırma	yürütmek
yetiştirilmek	yönelmek	yürütülmek
yetiştirmek	yöneltmek	zannolunmak
yığılmak	yöneltmek	zayıflamak
yıkanmak	yönetilmek	zehirelemek
yıkılmak	yönetmek	zehirlenmek
yıktırmak	yutturmak (I)	zenginleştirmek
yırtınmak	yutturmak (II)	zıplamak
yobazlaşmak	yuvarlamak	zırlamak
yoğrulmak	yuvarlanmak	zikrolunmak
yoğunlaştırmak	yüceltmek	zincirlemek
yoklamak	yüklemek	zonklamak
yollamak	yüklenmek	zorlamak
yollanmak	yükselmek	

1.60.3. Birleşik Fiiller

1.60.3.1. Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller

1.60.3.1.1. Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

âbâd etmek (veya eylemek)	ağız birliği etmek
abesle iştiğal etmek (veya uğraşmak)	akıl etmek
acele etmek	akın etmek
adam etmek	alay etmek
affetmek	alet etmek
aforoz etmek	alışveriş etmek

arkadaşlık etmek	dostluk etmek
arz etmek	dua etmek
ateş etmek	düğün etmek
ayırt etmek	elde etmek
azmetmek	el birliği etmek
babalık etmek	emanet bırakmak (veya etmek veya vermek)
bahsetmek	emniyet etmek
başına kakmak (veya kakınç etmek)	feda etmek
baş tacı etmek	fedakarlık etmek
başkanlık etmek	fenalık etmek
beraat etmek	fethetmek
berbat etmek (veya eylemek)	fora etmek
bertaraf etmek	göç etmek (veya eylemek)
boşboğazlık etmek	gönlünü hoş etmek
casusluk etmek	gönülde yer bulmak (veya etmek)
cesaret etmek	gününü gün etmek
çaşıtlık etmek	güreş etmek (veya tutmak)
çobanlık etmek	haber etmek
dalkavukluk etmek	hak dava etmek
dans etmek	hak etmek
davayı (veya davayı) kaybetmek	hakaret etmek
davet etmek	haksızlık etmek
demode etmek	halletmek
devam etmek	hamle etmek (veya yapmak)
dikkat etmek	hamdetmek
diline pelesenk etmek	

haram etmek	icap etmek
hareket etmek	icbar etmek
harbetmek	içi rahat etmek
hatâ etmek	içini serinletmek
hayâ etmek	idam etmek
hayal etmek	idare etmek
hayret etmek	iddia etmek
hazmetmek	idrak etmek
helak etmek	ifade etmek
hırsızlık etmek (veya yapmak)	iflas etmek
hicret etmek	ifna etmek
himaye etmek	ifrağ etmek
hissetmek	ihanet etmek
hitap etmek	ihdas etmek
hizmet etmek	ihtar etmek
hizmet etmek	ihtiva etmek
hocalık etmek	ihya etmek
hoş etmek	ikmal etmek
huzursuz etmek	ilan etmek
hücum etmek	ilâve etmek
hükmetmek	ilhak etmek
hülasa etmek	ilzam etmek
hürmet etmek	ima etmek
ıslah etmek	iman etmek
ısrar etmek	imar etmek
iade etmek	imha etmek

imtihan etmek	itiraz etmek
inat etmek	iyi etmek
inhisar etmek	izafe etmek
inkâr etmek	izah etmek
inkılâp etmek	izale etmek
inkişaf etmek	jurnal etmek
intihar etmek	kabul etmek (veya eylemek)
irşat etmek	kahretmek
isnat etmek	kahretme
israf etmek	kanaat etmek
istifade etmek	kancıklık etmek
istihlak etmek	kastetmek
istikraz etmek (veya yapmak)	kastetmek
istila etmek	kavga etmek
istilzam etmek	kaybetmek
istinat etmek	kaydetmek
istismar etmek	keder etmek
isyan etmek	keşfetmek
işaret etmek	kıyas etmek (veya eylemek)
işgal etmek	kontrol etmek
iştirak etmek	konuk etmek
itaat etmek	(biriyle) kozunu paylaşmak (veya pay etmek)
ithaf etmek	(biriyle) kozunu paylaşmak (veya pay etmek)
itham etmek	kötülük etmek (veya yapmak)
itiraf etmek	kumanda etmek
itiraf etmek	

kurban etmek	müsaade etmek (veya buyurmak)
kusur etmek	Müslüman etmek
küfretmek	mütalaa etmek
laf etmek	müteessir etmek
lanet etmek	nakletmek
mahvetmek	nakzetmek
mahkûm etmek	nasihat etmek (veya vermek)
mahrum etmek	nefret etmek
mal etmek	neşretmek
maskara etmek	not etmek
mecbur etmek	önderlik etmek (veya yapmak)
memnun etmek	örnek etmek (veya yapmak)
menetmek	paramparça etmek
(bir şeyi) merak etmek	pâyında türâb etmek
meyletmek	perişan etmek dağıtmak
mezcetmek	propaganda etmek (veya yapmak)
muamele etmek	rahat etmek
muhafaza etmek	rahatsız etmek
muhakeme etmek	raks etmek
muhafaza etmek	razı etmek
muhalefet etmek	reklam etmek
mukabele etmek	reddetmek
mukavemet etmek (veya göstermek)	rezil etmek
mücadele etmek	rica etmek
müdafaa etmek	sarf etmek
münakaşa etmek	saygısızlık etmek

sefer etmek	takviye etmek
serap etmek	tardetmek
sevk etmek	tarif etmek
seyretmek	tardetmek
sırretmek	tasa etmek
siper etmek	tasvip etmek
söz etmek	tasavvur etmek
sukut etmek	tasdik etmek
şad etmek	tasfiye etmek
şefaath etmek	tasvip etmek
şikâyet etmek	tatbik etmek
şirretlik etmek	tatmin etmek
şüphe etmek	tavsif etmek
taarruz etmek (veya yapmak)	tavsiye etmek
tahakkuk etmek	tayin etmek
tahammül etmek (veya göstermek)	tazammun etmek
tahkir etmek	tebrik etmek
tahlili etmek	tecelli etmek
tahmin etmek	tecerrüt etmek
tahrif etmek	teçhiz etmek
tahrip etmek	tedahül etmek
tahsis etmek	tedarik etmek
takdim etmek	tedavi etmek
takdir etmek	tedirgin etmek
takip etmek	tedvin etmek
taklit etmek	tedvir etmek

tefrika etmek	terfi etmek
tefsir etmek	terk etmek
teftiş etmek	terkip etmek (veya yapmak)
tehdit etmek	tertip etmek
tekfir etmek	tescil etmek
tekit etmek	tesir etmek (bırakmak veya yapmak)
teklif etmek	tesis etmek (veya yapmak)
tekrar etmek	tespit etmek
teksir etmek	teşebbüs etmek
telakki etmek	teşekkül etmek
telif etmek	teşekkür etmek
telkin etmek (veya yapmak)	teşhis etmek (veya koymak)
temas etmek	teşkil etmek
tembih etmek	tetkik etmek
temerküz etmek	tevarüs etmek
temin etmek	tevil etmek
temsil etmek	tevkif etmek
temyiz etmek	tevlit etmek
tenezzül etmek	teyit etmek
tenkit etmek	tılsım etmek
tenvir etmek	tutsak etmek
terakki etmek	uşaklık etmek
tercih etmek (veya yapmak)	vadetmek
tercüme etmek	vasiyet etmek
tereddüt etmek	veda etmek
terennüm etmek	yâd etmek

yağma etmek	yoldaşlık etmek
yakın etmek	zannetmek
yardım etmek	zapt etmek
yârenlik etmek	zevk etmek
yasak etmek	zevk etmek
yataklık yapmak (veya etmek)	zikretmek
yemin etmek	ziyan etmek
yok etmek	ziyaret etmek (veya yapmak)

1.60.3.1.2. Olmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

abone olmak	aracı olmak
adam olmak	arkadaş olmak
aday olmak	asker olmak
adet olmak	aşık olmak
adsız sansız olmak	at uşağı olmak
ağlamaklı olmak	aykırı olmak
ait olmak	aynı yolun yolcusu olmak
aklı başka yerde olmak	azap olmak
aklında olmak	başına bela olmak
akraba olmak	(bir şeyin) bekçisi olmak
alakadar olmak	bela olmak
alet olmak	belli olmak
aleyhinde olmak	bencil olmak
(bir şey) alışkanlığında olmak	berbat olmak
altüst olmak	bir olmak
ameliyat olmak	(...-masıyla ...-mesi) bir olmak

bir şey (veya şeyler) olmak	delik deşik olmak
bir hoş olmak	demek olmak
(birine) borçlu bulunmak (veya olmak)	deniz (gibi) olmak
çocuğu olmak	destek olmak
dejenere olmak	dillere destan olmak
	dillerinde mesel olmak

1.60.3.1.3. Kılmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

hâkim kılmak	namaz (veya namazını) kılmak
karar kılmak	yarı kılmak
mümkün kılmak	

1.60.3.1.4. Eylemek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

berbat etmek (veya eylemek)	kabul etmek (veya eylemek)
göç etmek (veya eylemek)	kıyas etmek (veya eylemek)

1.60.3.1.5. Açmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

arayı açmak	iç açmak
bahis açmak	söz açmak
gül açmak	yufka açmak
hamur açmak	

1.60.3.1.6. Alınmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

ekmeği alınmak	tutsak alınmak
hâkimiyet altına alınmak	üzerine alınmak

1.60.3.1.7. Almak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

abdest almak	feyzalmak
ad almak	geniş bir soluk (nefes) almak
aklını başına almak	gıda almak
albız almak	haber almak
anlam almak	içine almak
aynı terbiye müessesesine almak	kız almak
bir tarafa (yana) bırakmak (veya almak-koymak)	maaş almak
borç almak	netice almak
buyruk almak	nişan almak
cephe almak	not almak
ceza almak	oy almak
çizik almak	ödül almak
ders almak	örnek almak
dikkate almak	puan almak
dirlik almak	satın almak
durum almak	selam (veya selamı) almak
	yol almak

1.60.3.1.8. Başlamak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

işe başlamak	söze başlamak

1.60.3.1.9. Bırakmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

(bir şeyi) arkada bırakmak
sakal bırakmak

1.60.3.1.10. Bulunmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

(birine) borçlu bulunmak	mensup bulunmak
hizmette bulunmak	münasebette bulunmak
hücumda bulunmak	sahip bulunmak
itirazda bulunmak	şikâyetle bulunmak
mahrum bulunmak	tavsiyede bulunmak
maruz bulunmak	uyanık bulunmak
mecbur bulunmak	vaatte bulunmak

1.60.3.1.11. Çalışmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

ders çalışmak	kafası işlemek (veya çalışmak)

1.60.3.1.12. Çalmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

bir gün (veya gece) çalmak	kılıç çalmak

1.60.3.1.13. Durmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

akan sular durmak	üstünde durmak
dimdik durmak	üzerinde durmak
(birine) karşı durmak	

1.60.3.1.13. Edilmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

bahsedilmek	menedilmek
hasredilmek	methedilmek
kaybedilmek	neşredilmek
kaydedilmek	tanıtılmak
lağvedilmek	vakfedilmek

1.60.3.1.14. Ettirmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

affettirmek	kaydettirmek
idame ettirmek	naklettirmek
kaybettirmek	

1.60.3.1.15. Gelmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

az gelmek	manasına gelmek
bilmezlikten gelmek	meydana gelmek
çıkagelmek	olagelmek
göregelmek	rast gelmek
günü gelmek	razı olmak (veya gelmek)
hayata gelmek	sırası gelmek
iktidara gelmek	süregelmek
iyi gelmek	temasa gelmek
kâfi gelmek	uykusu gelmek
karşı karşıya gelmek	vücuda gelmek
kendine gelmek	yardıma gelmek
kıvamına (veya kıvama) gelmek	yerine gelmek
konuk gelmek	yüz yüze gelmek
kopup gelmek	zarar gelmek
lazım gelmek	

1.60.3.1.16. Gitmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

arkasından gitmek	sonuca gitmek
göçüp gitmek	sürüp gitmek

hüküm koymak

ortaya koymak

imza koymak

teşhis koymak

1.60.3.1.22. Vermek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

(birine) yetki vermek

güven vermek

(birine) korku vermek

haber vermek

ad vermek

hak vermek

ant vermek

hediye vermek

baç vermek

hesap (veya hesabını) vermek

bozgun vermek

heyecan vermek

buyruk vermek

hüküm vermek

cesaret vermek

ışık vermek

cevap vermek

imkân vermek

demeç vermek

isim vermek

direktif vermek

istiklal vermek

gurur vermek

izin vermek

rahatsızlık vermek

karar vermek

rapor vermek

karşılık vermek

sebebiyet vermek

mana vermek

selam vermek

muhtariyet vermek

sırtını vermek

müjde vermek

son vermek

mükâfat vermek

sonuç vermek

not vermek

şan vermek

oy vermek

terbiye vermek

öğüt vermek

toprağa vermek

utanç vermek

varını vermek

yer vermek

zarar vermek

yön vermek

ziyafet vermek

1.60.3.1.23. Yapmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

ahlâksızlık yapmak

hayvanlık yapmak

akın yapmak

hazırlık görmek (veya yapmak)

aktarma yapmak

hesap yapmak

âlem yapmak

hırsızlık yapmak

araştırma yapmak

hizmet yapmak

askerlik (veya askerliğini) yapmak

idman yapmak

aşı yapmak

ifşaat yapmak

ayırım yapmak

istikraz yapmak

barış yapmak

iş birliği yapmak

caka yapmak

iş yapmak

cilve yapmak

işlem yapmak

dedikodu yapmak

jübile yapmak

değişiklik yapmak

karganmışlık yapmak

ders yapmak

keşfiyat yapmak

düğün yapmak

(birinin) keyfini yapmak

gaf yapmak

kılavuz yapmak

gösteri yapmak

konuşma yapmak

gösteriş yapmak

kovuşturma yapmak

güreş yapmak

kötülük yapmak

hamle etmek (veya yapmak)

kur yapmak

hareket yapmak

masraf yapmak

(bir şeyin) müdafaasını yapmak	önderlik yapmak
müسابaka yapmak	örnek yapmak
ne isterse yapmak	propaganda yapmak
nümayiş yapmak	reklam yapmak
satış yapmak	tesis yapmak
savaş yapmak	test yapmak
seçim yapmak	tezahürat yapmak
sentez yapmak	ticaret yapmak
siyaset yapmak	ün yapmak
şaka yapmak	vazife yapmak
taarruz yapmak	vurgun yapmak
talim yapmak	yararlık yapmak
(bir şeyin) tefrikini yapmak	yardım yapmak
(bir şeyin) tefsirini yapmak	yataklık yapmak
teklif yapmak	yayın yapmak
telkin yapmak	yenilik yapmak
tercih yapmak	yol yapmak
tercüme yapmak	yürüyüş yapmak
terkip yapmak	zarar yapmak
tesir etmek yapmak	ziyaret yapmak

1.60.3.1.24. Yatmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller

bıçak altına yatmak uykuya yatmak

1.60.3.1.25. Fiil+Ek + Fille Yapılan Birleşik Fiiller

alıp götürmek alıp yürümek

(biriyle) alıp verememek apışıp kalmak

bağırıp çağırarak
başını alıp gitmek
eriyip gitmek yok
kasıp kavurmak
kestirip atmak

kırıp geçirmek
sayıp dökmek
takılıp kalmak
yanıp tutuşmak
yuvarlanıp gitmek

1.60.3.2. Kuralı Birleşik Fiiller

1.60.3.2.1. Yeterlik Anlamlı Birleşik Fiiller

alabilmek

avutabilmek

başarabilmek

başvurabilmek

becerebilmek

beklenebilmek

besleyebilmek

bitirebilmek

bulabilmek

bulunabilmek

çalabilmek

çevirebilmek

çıkabilmek

çıkartabilmek

çözülebilir

çözümünebilir

çürütülebilir

dayanabilmek

dayayabilmek

değişebilmek

denebilmek

denilebilir

dinleyebilir

direnebilir

diyebilir

doğurabilir

doyabilir

dönebilir

durabilir

duyabilir

düşünebilir

edebilir

erişebilir

evlenebilir

geçebilir

geçilebilir

geçirebilmek	kaldırılabilirlik
gelebilmek	kandırabilirlik
gerçekleşebilirlik	kaplayabilirlik
getirebilmek	katılabilirlik
gidebilmek	katlanabilirlik
gidilebilirlik	kavrayabilirlik
girilebilirlik	kavuşabilirlik
gömebilirlik	kayıtlandırılabilirlik
gönderebilirlik	kazanabilirlik
görebilmek	kesebilirlik
görüşebilirlik	kestirebilirlik
gösterebilirlik	kınayabilirlik
gösterilebilirlik	kıvrılabilirlik
götürülebilirlik	kıyabilirlik
güdebilmek	kıyılaşabilirlik
güvenebilirlik	konabilirlik
harcayabilirlik	kondurabilirlik
haykırabilirlik	konuşabilirlik
hesaplayabilirlik	korunabilirlik
inanabilirlik	koruyabilirlik
inandırılabilirlik	koşabilirlik
indirebilirlik	kötüleyebilirlik
inebilirlik	kullanabilirlik
isteyebilirlik	kundaklayabilirlik
işitebilirlik	kurabilirlik
kalabilirlik	kurtarabilirlik

kurtulabilmek

kurulabilmek

okuyabilmek

olabilmek

olunabilmek

öğrenebilmek

öğretebilmek

ölçülebilmek

ölçüşebilmek

ölçüştürülebilmek

öldürebilmek

ölebilmek

önlenebilmek

önleyebilmek

örtebilmek

sağlayabilmek

sanabilmek

sarsabilmek

savaşabilmek

savunulabilmek

sayabilmek

sayılabilmek

seçebilmek

sınırlandırılabilir

sıyrılabilmek

sindirebilmek

sokabilmek

sorabilmek

sorulabilmek

söktürebilmek

söyleyebilmek

sürdürebilmek

takabilmek

tanıtılabilmek

tanıyabilmek

tartışılabilir

taşıyabilmek

toplanabilir

toplayabilmek

tutabilmek

tutuklanabilir

tutulabilir

tutunabilir

ulaşabilir

ulaştırabilir

unutabilir

uydurabilir

uygulanabilir

uyuşturulabilir

uyuyabilir

vazgeçebilir

vazgeçirebilir

verebilmek

verilebilmek

yakabilmek

yakıştırabilmek

yalanlanabilmek

yalanlayabilmek

yanaşabilmek

yapabilmek

yapılabilmek

yaptırılabilir

yaratabilmek

yaşayabilmek

yazabilmek

yedirebilmek

yenebilmek

yetinebilmek

yetişebilmek

yetiştirebilmek

yıkabilmek

yüklenebilmek

yükselebilmek

yükseltebilmek

yürüyebilmek

1.60.3.2.2. Tezlik Anlamlı Birleşik Fiiller

deyivermek

gelivermek

kalkışivermek

kaplıvermek

koyuvermek

salıverilmek

salıvermek

1.61. Atsız'ın Kazandırdığı Sözcükler

1.61.1. TDK Türkçe Sözlük'te Olmayıp Anlamını Verdiğimiz Sözcükler

acele acele

aceleyle

ad bırakmak

adı anılmak

adını yaşatmak

ağızda sakız edilmek

ağlaya ağlaya

ağzından eksilmemek

ahlaksızlaşmak

ahlâksızlık yapmak

akıl fukarası

akın yapmak

aklı şaşmak

aklında olmak

aksaklık yapmak

aksaya aksaya

aktarma yapmak

al al

alana çıkmak

alay beyliği

albız alsın

alışveriş etmek

Allah cümlemizi yanlış işten ve yazık işlemekten korusun

Allah devlete millete zeval vermesin

allıklı

alını kara

aman Yarabbi (veya Yarabbim)

Anadolucu

Anadoluculuk

Anayasa Mahkemesi

anlam almak

antinyonalist

antipatik gelmek

aracı olmak

arada

Arapçı

Arapçılık

araştırma yapmak

arayı kapatmak

ardına takmak

ardından koşmak

arkasından gitmek

Aryanî

Aryanîlik

askerleşmek

asliyet

asumani

aşı yapmak

aşında tuz bulunmamak

aşlamak

at salmak

at uşağı olmak

atana rahmet

ateşe atılıp denize dalmak

atı kişnemek

atom fiziği

avamferiplik

avamî

ayağa dikmek

ayın on beşi

aylardır

aynı anda	battal battal
aynı çanaktan yalamak	baygınlık gelmek
aynı kazanda kaynamak	bayrağı yere indirmemek
aynı terbiye müessesesine almak	(bir şeyin) bekçisi olmak
ayyaş	beyinlere kazılmak
Ayzıt	beynelmilelcilik
Ayzıt'ın yayını kalbine asmak	beyni örümceklenmek
azap olmak	beyninden geçmek
Azrail ile aşık atmak	beynine çakmak
Azrail'in kılıcı altında yaşamak	beynine işlemek
Azrail'le karşı karşıya gelmek	bî
baç vermek	Biberci
bağrında koçmak	bin belâ
baka baka	binbir kere
bal katmak	bir akçalık bile değeri (olmamak)
ballandıra ballandıra	bir dahi
(bir şeyi) başa geçirmek	bir damlalık
başbuğluk	bir karış
başı ezmek	bir karışlık
başı rüzgârlı	bir kez
başı sonu olmamak	bir sefer
başına çam devrilmek	bir sırada
başına mangal ateş dökmek	bir tarafa (yana) bırakmak (veya almak-koymak)
başını kuma sokmak	birer birer
başkahraman	...birinde
baştan ayağa	

boğazına bir yumru tıkanmak (veya gelip oturmak)

boraca

bora kopmak

borcunu ödemek

boyun eğdirmek

bozguna uğratmak

Bozkurtlu

bölükbaşılık

bu sayede

bu sebeple

bu sırada

bu şekilde

buna

buncalayın

bunda

buyruk almak

buyruk vermek

Büyük Millet Meclisi

câh

Cenevizce

cephe tutmak

ceylân gözlü

ceza konmak

ciddiyetle

ciğerleri su toplamak

cihâna değişmemek

çabuklukla

çadırılık

çamurlu

(bir şeyin) çaresini aramak

(bir şeyin) çaresini bulmak

çaşıtlık etmek

çerilik

Çermikli

çeviklikle

çığ gibi

çıktığı kabuğu beğenmemek

çıyan suratlı

çikletli

çizik almak

dağlar kadar

dağları aşmak

daimîleşmek

dâvetiye

dehir

dehşet içinde kalmak dehşet salmak

deliye çevirmek

deliye dönmek 1. Delicesine davranışlarda bulunmak.

demet demet

demode etmek

demokratça	ecel kuşu
deniz (gibi) olmak	ecel şarabı içmek
derde (yeni) dert katmak	eczâ
ders yılı	edâni
devleştirilmek	ekmeği alınmak
devlet başkanlığı	eksantriklik
devlet reisi	ektiğini biçmek
devlet sanatçılığı	elde dilde gezmek
devletlik	ele girmek
diktatörya	eli elinde olmak
dillerinde mesel olmak	elini ağır tutmak
dimağ yormak	el kurmak
dirlik almak	elemanlık
doğanlık	elemanlık
doğru yola girmek, gelmek (veya yolu bulmak)	enelhak
Don Kişot	ercesine
doyası	erken kalkıp sıkı giyinmek
Duçe	esâfil
duman gibi tütme	eşine rastlanmamak
durak olmak	eşit tutmak
düğün yapmak	etmek (veya göstermek)
dünya ağacı	ezelden
düzen sağlamak	fedakârlaşmak
ebedî kalmak	felâketli
ecel kamçısı gibi kılıç savurmak	felâketsiz
	ferzend

fisebîlilfüls	gönlünde duymak
fitneli	gönlünde güneş ve ay batmak
fizikoşimik	gönlünde yatmak
fizyonomik	gönlüne od (veya ateş) düşmek
fuhşiyat	gönül alıcı
gaflet bulutu	gönül borası
Galli	gönül çalkantısı
gardist	gönül mülkü
gardistlik	gönül yanıklığı
gâsıp	gönülde çınlamak
gaye edinmek	gönülde esmek
gaye gütmek	gönülde yer bulmak (veya etmek)
gayrimüsait	gönülden uzak olmak
gayya	gönülleri dalgalandırmak
gedik açmak	göre göre
genelkurmay başkanı	göregelmek
geniş bir soluk (nefes) almak	götürülebilmek
gerçek balçıkla sıvanmaz	gözleri şimşeklenmek
Germiyanlı	gözleri şimşeklenmek
gizli gizli	gözlerine kara perde gerilmek
göbeğine kadar	gözlerine kara perde gerilmek (1)
göğe yükseltmek	gözlerine kara perde gerilmek (2)
gök tuğ	gözü (veya gözleri) sisli (olmak)
gönlü paslanmak	gözü arkaya dönmek
gönlü sızlamak	gözü gönlü çelinmek
gönlü yıkanmak	gözünden perde kalkmak

gurbeti çalmak	hakkaniyetli
gurur vermek	haklı göstermek
gücendirilmek	haklı haksız
gücendirilmek	haksızlıkla
güç müç	hale düşmek
gül açmak	...hâline getirmek
gülmez yüzü	haline sokmak
gün aydınlığı	Halk Partili
gün gibi aşikâr (meydanda) (olmak)	hamal
gündüzleri kararmak	hapse atılmak
güneş batmak	hâr
güneş batmamak	harbetmek
güneş çekilmek	hareket yapmak
Güney Koralı	harikalık (<i>doğ.</i>) hârikalık
günler ayları, aylar yılları kovalamak	haritadan silmek
günü gelmek	harslı
güreş yapmak	hasredilmek
haber etmek	...hastalığına tutulmak
hâinâne	haşerelik
hak dava etmek	hâtırası kalmak
hak iddia etmek	hatırından söküp çıkarmak
hakarete uğramak	hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır!
hakarete bulunmak	... hava esmek
hâkim kılmak	havale olunmak
hâkimiyet altın(d)a alınmak (düşmek, kalmak, geçirmek, girmek, yaşamak)	Hay atana rahmet!

hayâ etmek	hoş etmek
hayâle kaptırmak	hoş gelmek
hayat kamçısı	hoşça kaim
hayat suyu	huzursuz etmek
hayata gelmek	huzursuzluk duymak
hayranlık beslemek	huzurunu bozmak
(bir şeyde) hayır bırakmamak	hücuma geçmek
hazırlatılmak	hücumda bulunmak
hazin hazin	hücumuna uğramak
hedef göstermek	hükûmet adamı
hedefli	hüküm koymak
hediye vermek	hükümden düşmek
hemen hepsi	hükümsüz saymak
hesap yapmak	hülya kurmak
hevesine kapılmak	ıztırabı dinmek
hevesine kapılmak	ıztırabı içmek
heyecan geçirmek	ıztırabı kanına katmak
heyecan katmak	ıztırab içmek
hınç beslemek	ibn-i zaman
hiçbir şey	(bir şeyden) ibaret saymak
hiçbir zaman	ibret verici
... hiç kalmak	ibtidat
Hitlerist	iç açıcı
hizmet etmek (yapmak)	iç rahatlığı
hizmette bulunmak	içinde bulmak
hortlanma	içine agu akmak

içini serinletmek	ince ince
idareimaslahatçı	insan hakları
iddiası bulunmak	insaniyetçi
ifrağ etmek	ipek saçlı
işaat yapmak	ipiri
iftihar duymak	iradesini almak
iftihar duymak	isim vermek
iftira yağmuruna tutulmak	İslam Birliği
ihtiyatla	İslamiyetçi
ikinci plâna itmek	İsrailiyyat
iktidara geçmek	istiklal vermek
iktidara gelmek	istikraz etmek (veya yapmak)
ileri teknik	istisnâlar umumî kaideyi bozmaz
ilerilik	işe başlamak
ileriye bakmak	işe güce yaramamak
ilgi bulmak	işgale uğramak
ilgilenilmek	işi bitik
ilhamda bulunmak	...iş olmak
ilk defa	işin ucu
ilk fırsatta	işkence çekmek
ilk iş	işlem yapmak
imil imil	itirazda bulunmak
imparatorcu	izinden gitmek
imtihana girmek	kabuklu
imza koymak	kaçınılma
inandırılabilmek	kader parmağını kaldırmak

kadifeli	kayıtlandırılabilmek
kafasına yatmak	kaynar su giymiş gibi olmak
kalbur olmak	kazan mazan
kalbura döndürmek	...kazanında kaynamak
kaldırılabilmek	Kazanlı
kalkışıvermek	kederinden dağlara düşmek
Kamerci	kemiğine (veya kemiklerine) işlemek
kan baş olmak	kemirici
kan içmek	kenara itmek
kan ve can vergisi olsun	kendi gözündeki merteği görmeden başkasının gözündeki çöpu görmek
kanal	kendine dönme
kanda boğulmak	keskin olmak
kanca	keşfiyat yapmak
kara kış	keyfe dalmak
kara ordusu	keyfi yerine gelmek
kara ruhlı	kılavuz yapmak
kara softa	kılıç kına girmek
karâr etmemek	kılıç kınından çıkmak
karar olmamak	kılıç savurmak
karganmışlık yapmak	kılıç yemek
karşılık görmek	kırlara karışmak
karşısında olmak	kıyışabilmek
karşısında parlamak	kız
kasidekâr	kilit
Kaşgarlı	kirazlanmak
katar	

kişiyi kırk gün deli deseler deli olur	kültür birliği
kitaba (veya kitabına) uydurmak	Kürtçü
kokotlaşmak	Kürtçülük
kolundan tutmak	Kürtlük
komiksel	Lâ ilâhe illallah
komploya sokmak	laf ebeliği
konçuy	leb
korkmazlık	levhimahfuz
korku duymak	lodos
korku nedir bilmemek	lüzum duymak
koşa koşa	lüzum kalmamak
kozmopolitlik	Maarif Vekilliği
köslemek	maarifçilik
kötü niyet	mâh
kötü niyetli	mahal bırakmamak
kravat	mahlaslı
kucaklarda yaşamak	mahpus kalmak
kuduzlaştırmak	mahrum bulunmak
kulağına varmak	mahşere döndürmek
kundaklayabilmek	Makedonyalı
kurtla kuşla söyleşmek	mâkes makrun
kurtlanmış	malihülya
kusur görmek	manası kalmamak
kuşbaşı kar	maruz bulunmak
küçük küçük	masraf yapmak
küçültülmek	masrafa dalmak

mayalandırmak	Moskofistan
mazide kalmak	Moskoflaştırmak
mecbur bulunmak	Moskofluk
mecburiyetinde kalmak (veya olmak)	Moskova
meçhulden gelip meçhule (doğru) gitmek	Moskovacı
Medenî Kanun	motosikletli
mefkûresizlik	mufassallaşmak
melek yüzlü	muhtaç kalmak
mensup bulunmak	muhtariyet vermek
mensupluk	muratsız
merakla	muşta
merdanelik	muşta atmak
Meryem Ana mumu	mübalağaya kaçmak
methedilmek	müdafaa olunmak
mevcut olmak (veya bulunmak)	(bir şeyin) müdafaasını yapmak
Midillili	müddetçe
Millî emniyet	müeyyideli
Millî Güvenlik Kurulu	mükâfat vermek
misal vermek	mümkün kılmak
(bir şeyin) modası çıkmak	mümted
modasına (veya modaya) uymak	Münihli
modaya kapılmak	müsabaka yapmak
Moğollaşmak	müsavi olmak
Moğolluk	Müslüman etmek
Moskofçu	Müslümanca
	Müslümancılık yapmak

Müslümanlaşmak	nefesi kesilmek (veya daralmak veya tutulmak)
müstemleke edinmek	nesirci
müteessir etmek	neşv ü nemâ
müzelik olmak	netice almak
müzikli	neticeye varmak
nabzı vurmak	nevheveslik
nakavt olmak	nevzuhur
naklen verilme	neyine yetmiyor
naklolunmak	nifak tohumları ekmek
nâmerdâne	nizamat
namuskârâne	notalı
namusu çiğnetmemek	Nurcu
nasıl oluyor (da)	Nurculuk
nasyonal sosyalist	nümayiş yapmak
nazlı nazlı	o zaman
ne derece	obalı
ne günahı var	ok çekmek
ne isterse yapmak	ok salmak
ne olacaksa olsun	ok serpmek
ne olduğu belli olmamak	oklu
ne olduğunu anlamamak	olgunlaştırılmak
ne sen sor ne de ben söyleyeyim	olmaz olsun
ne varsa	oluk gibi
ne yapalım ki	oluktan boşanır gibi akmak
nebze	on kat

onda	önlenebilmek
ondan	örgü örgü
onu	(bir şeyin) öncülüğünü yaptırmak
onun	(bir şeyin) önderi olmak
onun için	(bir şeyin) örneği olmak
orducu	örnek etmek (veya yapmak)
ortak çıkmak	öte âlem
ortalığı velveleye vermek	övünülmek
ortaokullu	öyle ki
ortaya sürmek	özet olarak
oy almak	parlatılmak
oynaklaşmak	parmak ısırttırmak
oyuna düşmek	paydos demek
(bir şeyin) oyuncağı olmak	pâyında türâb etmek
öbek öbek	pembe hülyalara dalmak
öğretmenli	pervası olmamak
ölçüştürülebilme	pestil ezmesi
ölçüştürülme	piçleştirmek
ölüm meleği	pişdar
ölüm uykusu	Polonyalılık
ölüme gitmek	Polonyalılık
ölümü kucaklamak	pomatlı
ölürken yaşamak	pomatlı
ön plana almak	propaganda etmek (veya yapmak)
önderlik etmek (veya yapmak)	Prusyalı
öne atılmak	putçuluk

putları kırmak	sakız
rahat bulmak	sakız hâline gelmek
rahmetle anmak	salına salına
râyet	salkım
reaksiyonsuz	sarhoşluk duymak
reçete	satıcı
redaet	satılık
revaç	savaş yapmak
reybi	savaşa çıkmak
rezilâne	savaşa girmek
ruh ve yürek sağır	savunulabilmek
ruhlandırılma	saygı görmek
ruhlandırmak	saz gelmek
ruhlanış	sazlanmak
ruhlanmak	sazlanmak
rûhu yıkamak	sebil gibi
rütbesi çalınmak	seçim konuşması
rüya görmek	sefilleşmek
rüyaya dalmak	selâmete ulaşmak
rüzgâr esmek	selâmete ulaştırmak
sabırsızlıkla	selamünaleykümü
sabit kalmak	sembol olmak
sağ bırakmak	sempati göstermek
sahip bulunmak	sentez yapmak
sakal bırakma grevi	serap etmek
sakat kalmak	seraplı

serden geçmek	sofulaşmak
sessiz kalmak	soğukkanlılıkla
sessiz sessiz	sokal
seve seve	Sokullu
sevgi duymak	solak
sevgi körleşmeye başlayınca gözler ağulanır	son defa
seviye düşüklüğü	sonuca gitmek
sıddık	sonuca varmak
sıfır almak	sonuç olarak
sıfıra doğru indirmek	sorulabilmek
sınıfını geçmek	söktürebilmek
sınırlandırılabilme	söze girişmek
sır olmak	staj görmek
sıra sıra (1)	Stalinci
sızıldamak	sultanım
sızıntı	sus işareti
Sibiryalı	sücü
sikke	sükûtu bestelemek
silme tokat	Süleymancı
sinsi sinsi	Süleymancılık
sistemlendirilmek	sümme hâşâ
sitayişli	sürüleşmek
sitayişli	şahıslanmak
siyaset gütmek	şamar yemek
siyaset yapmak	şansopansalık
	şaşırtıcı

şaşkınlıkla	Tanrı artırsın
şebâp	Tanrı göstermesin
şehit vermek	Tanrı sofrası
şekliyat	Tanrı'nın eli değmek
şeref saymak	Tanrı'ya emanet
şerefsizce	Tanrıkut
şiddetle	Tanrının işine bak
şimdicek	tapılmak
şimdiden tezi yok	tarih olmak
şişirme	tarihe yazmak
şunu	tarihin ün meydanından uzak kalmak
şunun	tarkan
şuuri	Taşkentli
şüphe çekmek	tavsiyede bulunmak
taarruz etmek (veya yapmak)	tebâr
taarruzî	tedahül etmek
tabiat yürüyüşü	tedvin olunmak
tabiyet	(bir şeyin) tefrikini yapmak
Tahtacı	(bir şeyin) tefsirini yapmak
takdirini toplamak	tekbir almak
takınılmak	teklif yapmak
takip olunmak	teknik üniversiteli
talim yapmak	telaş uyandırmak
tam olarak	telaşa kapılmak
tam zamanında	temasa girmek
tanık göstermek	temin olunmak

tenkit olunmak	toprağa vuramamak
tercih etmek (veya yapmak)	toprak ana
tercüme etmek (veya yapmak)	töhmet altında kalmak (veya bırakmak)
tercüme olunmak	tuhaf olmak
tereddüde yer bırakmamak (veya kalmamak)	tunç yürekli
tereddüt geçirmek	Turanlı
terkip etmek (veya yapmak)	Turanlılık
tespih çeker gibi	tutsak alınmak
test etmek (veya yapmak)	tutsak etmek
testide durduğu gibi durmamak (veya olmamak)	tutuklu kalmak (veya bulunmak)
teşebbüse girişmek	Türk Birliği
teşhir olunmak	Türk Edebiyatı
Teşkilâtı Esasiye	Türk eli
teşyi olunmak	Türkistanlı
tevil olunmak	Türkmenlik
tezahürat yapmak	türkü olmak
tılsım etmek	Türkümsü
ticaret yapmak	u/ ü
tipi	ukba
tohum atılmak	ulam ulam (2)
tohum ekmek	ultra
tokat indirmek	umduğunu bulamamak
toparlamak	umumileşmek
toprağa girmek	umumiyye
toprağa sermek	Ural-Altaycılık

uruktaş	vazife almak
uslu uslu	vazife bilmek
utanılmak	vazife yapmak
utanma damarları çatlamak	vaziyete getirmek
uyanık bulunmak (veya olmak)	Venedikli
uyku uyumak	vicdanına çekilmek
uykuya yatmak	vicdanına danışmak
uyuşturulabilmek	vicdanını satmamak
uyuşuklaşmak	vurgun yapmak
uzaklar yakın olmak	vuruşçu
ülkü edinmek	yağ göstermek
ülküsüzlük	yağ göstermek
ümit kuşu uçmamak	yakasından kavramak
ümitsiz bir yarına çıkmak	yakasını tutmak
(bir kimsenin veya bir şeyin) ünü kalmak	yakın etmek
üstatlık davasına kalkmak	yakından geçmemek
üstünde durmak	yaklaştırılmak
üstüne takınmak	yalanlanabilmek
üzerinden naz akmak	yamanlık
üzerine gelmek	yan üstü
vahşiyye	yana atmak (veya bırakmak)
var ya	yanardağ
varını vermek	yapışmak
varlığını korumak	yapraklık
vazife ahlâkı	yaptırılabilirlik
	yaptırılma

yararı yabana sardırma	yok saymak
yararlık yapmak	yola sapmak
yardım almak	yoldaş olmak
yardım yapmak	(bir şey) yoluna gitmek
yardıma gelmek	Yontma Taş Çağı'ndan kalmak
yarı kılmak	yön değiştirmek
yarım kan	Yunanlaşmak
yasa kapılmak	Yunanlılık
yaşarken ölmek	Yurtta barış cihanda barış!
yaveli	Yurtta sulh cihanda sulh
yaygaralı	yuvarlanıp gitmek
yayın yapmak	yüreği katılaşmak
yazık olsun!	yüreği vurmak
yazları kış olmak	yüreği yufkalaşmak
yedi iklim	yüreğine doğmak
yedi yüzlü yedi dilli	yüreğini sarmak
Yemlîhâ uykusu	yürek atışı
yere düşmek	yüz binler
yere girmek	yüz paralık
yere girmek	yüzde doksan dokuz
yerli yerince	yüzyıllardır
yığın yığın	zannettirme
yıldırımımla vurulmuşa dönmek	zâr
yıllardır	zâr
yiyecek ekmek bulamamak	zarar yapmak
yoğu varı	zemmolunmak

Zerdüş	zincirlemek
zevkini tatmak	zincirleri kırmak
zihnine gelmek	ziyaret etmek (veya yapmak)
zihniyetli	zora sokmak

1.61.2. TDK Tarafından Hazırlanan Türkçe Sözlük'te Madde Başı Olarak Bulunduğu Hâlde Metnimizde Geçtiği Anlamı Verilmemiş Sözcükler

açılmak (1)	birer	durmak (1)
açılmak (2)	bora	durmak (2)
akrep	bülbül	efsâne
âlem	çamur	emniyet altına (veya emniyete) almak
almak (1)	çarpıntı	erimek
almak (2)	çarpmak (1)	esmek
aşınmak	çarpmak (2)	ezilmek
ateş	çarpmak (3)	faaliyete geçmek (veya girişmek)
atmak (1)	çatı	felsefe
atmak (2)	çeşme	fırsatı yakalamak
aydınlatmak	çizmek	gece
bahçe	çöl	geçmiş
bakmak (1)	dalga	gizlenmek
bakmak (2)	dalmak (1)	göl
batırmak	dalmak (2)	gömmek
bırakmak	dalmak (3)	gömülü
biçmek	dayak yemek	göz kamaştırmak
bilmem hangi (veya kaç veya kim veya nasıl, ne veya ki)	deniz	gözlerini dikmek
	destan	

gün doğmak	masal (1)	tesir etmek (bırakmak veya yapmak)
gün geçirmek (veya öldürmek)	masal (2)	tesis etmek (veya yapmak)
güneş açmamak	menzil	tutmak (1)
hayalet	ninni	tutmak (2)
ışık almak (1)	nola	tutuşmak
ışık almak (2)	ok	tükürmek
ibaret olmak (kalmak veya bulunmak)	orman	uzamak
içmek	patlamak	üst
inletmek	peşrev	üzeri
iş	sağır	üzerine
işi şakaya dökmek (vurmak)	saklamak	vurmak
kan	sarılmak	yağız
kan akıtmak	sebil	yanmak (1)
kanalizasyon	serilmek	yanmak (2)
kanat	serinlemek	yanmak (3)
kapı (1)	ses	yaşamak
kapı (2)	sıyırmak	yatmak
kar	sızlamak	yayla
kasırğa	son	yerin dibine geçmek (veya batmak veya girmek veya sokmak)
kazımak	şişmek	yıldırım
konuşmak	telkin etmek (veya yapmak)	yolda kalmak
koşmak	terbiye vermek	yutmak
	tesir altında bırakmak (veya kalmak)	

2. YABANCI SÖZ VARLIĞI

2.1. Alıntılar

2.1.1. Almanca Alıntılar

anşlus	doçent	mavzer
dikta	general	Nazi

2.1.2. Arapça Alıntılar

aba	ahkam	amir
abide	ahkam	an
acaba	aile	anane
acar	akalliyet	ar
aceze	akıbet	araz
âciz	akıl	arazi
adalet	akraba	arıza
adam	akrep	arş
adap	aksülamel	aruz
adet	akvam	arz
adliye	alaka	asalet
af	alâmet	ashap
afet	âlem	asır
afyon	alet	asker
ağyar	âlim	âşık
ahali	amel	aşiret
ahbap	amele	aşk
ahiret	amil	âti

avam	buhran	cibilliyet
ayet	bühtan	ciddiyet
ayıp	bünye	cihat
ayyuk	cami	cihet
aza	casus	cilt
azap	cazibe	cin
azimet	cehalet	cinayet
bahis	cehennem	cinayet
bakaya	cehil	cins
bakla	cehpe	cisim
bedahet	cellat	coğrafya
beden	cemaat	cop
bedevi	cemal	cuma
bela	cemiyet	cumhur
belde	cenaze	cumhuriyet
belediye	cennet	dâhi
beraat	cenup	dahil
bereket	cereme	dâire
besmele	cereyan	dakika
beşeriyet	cesaret	darbe
beyit	ceset	darülaceze
bez	cetvel	darülfünun
bidat	cevap	dava
billur	cevher	dâvetiye
bina	ceza	defa
buharı	cezbe	deha

dehir	edep	eşkıya
delil	efkâr	eşya
denaet	efrad	etraf
derece	ehemmiyet	evlat
dereke	ehil	evliya
ders	ehliyet	eylül
devam	ekseriyet	ezan
devir	elbise	facia
devlet	elem	fâhişe
devre	elifba	faiz
dikkat	elkap	fakı
dimağ	emanet	falaka
din	emel	falan
divan	emir	farika
diyanet	emirber	fark
diyar	emniyet	fasıl
dua	enelhak	fayda
düstur	erbap	fecir
ebediyet	esâfil	felaket
ebnâ	esaret	felç
ecdat	esas	felek
ecel	eser	felsefe
eczâ	esir	fen
eda	esmer	feragat
edâni	esnaf	ferah
edebiyat	esrâr	ferdiyet

ferik	gayret	halk
fert	gayz	halka
fesat	gaza	hallaç
fetih	gıda	halvet
fetva	gurbet	hamakat
feyiz	gurur	hamal
fıkra	haber	hamaset
fırka	hacet	hamiyet
fırsat	had	hamle
fiil	hadîs	hamt
fikir	Hadîs -i Şerif	hamur
fikriyat	hadisat	hançer
Firavun	hadise	harabe
firkat	hafıza	harap
fisebîlilfûls	haile	harbiye
fitne	hak	harç
fiyat	hakaret	harekât
fuhuş	hakem	hareket
fütuhât	hakikat	harem
gaflet	hâkimiyet	harf
galebe	hakkaniyet	harim
galeyan	hâl	harita
gam	halebi	harp
garabet	halef	hars
garamiyat	halife	haset
gaye	halita	hâsıla

hasım	hazret	hile
hasır	heba	hilkat
haslet	hece	himaye
hasret	hedef	himmet
hassa	hediy�	hinterlant
hata	hekim	his
hatır	hekim	hisse
hatıra	helak	hitap
h�tirat	helva	hiza
h�time	herif	hizmet
hava	hesap	hudut
havadis	heves	hukuk
havaiyat	heyecan	huri
havale	heyet	husuf
havali	heykel	husus
hayâ	heyula	hususiyet
hayal	hezeyan	huzur
hayalet	hezimet	hücre
hayalhane	hıfzıssihha	hücum
hayat	hırs	hüküm
hayır	hicap	hükümdar
hayrat	hiciv	h�k�met
haysiyet	hicran	hülasa
haz	hidayet	hürmet
hazine	hikaye	hürriyet
haziran	hilaf	hüsran

hüsün	ifşaat	iktisat
hüviyet	iftihar	iktisat
hüzün	iftira	iktiza
ırk	ihanet	ilaç
ırz	ihdas	ilâhe
ızdırıp	ihmal	ilahiyat
ıztırar	ihracat	ilan
iade	ihraç	ilave
ibare	ihdarihtilaf	ilga
ibn	ihtilâl	ilhak
ibn-i zaman	ihtimal	ilham
ibtidat	ihtiram	ilim
icat	ihtiras	illet
icbar	ihtisas	iltibas
icraat	ihtişam	iltifat
içtihat	ihtiyaç	iltihak
içtimaiyat	ihtiyat	iltimas
idadi	ihya	ilzam
idam	ikamet	ima
idame	ikaz	imam
idare	ikbal	iman
iddia	iklim	imar
idman	ikmal	imaret
ifade	iktibas	imha
iffet	iktidar	imkân
iflas	iktisadiyat	imla

imtihan	isim	itap
imza	ismet	itfaiye
inat	ispat	ithaf
inhisar	istibdat	itham
inkâr	istidat	itibar
inkıraz	istifade	itidal
inkisar	istihale	itimat
inkişaf	istihkak	itiraf
insaf	istihkam	itiraz
insan	istihlak	ittiba
insaniyet	istihsal	ittifak
insat	istihsalat	izafe
inşaat	istikbal	izafet
intiba	istiklal	izah
intibah	istikrar	izahat
intibak	istikraz	izale
intihal	istila	izan
intihar	istilzam	izin
intikam	istinat	izzet
intisap	istismar	kabahat
inzibat	istisna	kabile
irade	isyan	kabiliyet
irşat	işaret	kabul
irtica	işgal	kabus
irtikap	iştirak	kadeh
isabet	itaat	kademe

kader	katre	kıyamet
kafile	kayıp	kıyas
kâfir	kaza	kıymet
kahrır	kazasker	kibir
kâhin	keder	kilise
kahkaha	kefe	kimya
kahve	kefen	kimyevi
kaide	kehanet	kin
kal	kelime	kisve
kalbur	kemal	kitap
kalem	kemiyet	köy
kalıp	keramet	kudret
kalp	kere	kulübe
kanaat	kerem	kumar
kandil	kesafet	kumaş
kanun	keşfiyat	kurban
kanuni	keşif	kusur
kara	kevkeb	kuvvet
karar	keyfiyet	küfür
kasaba	keyif	küheylan
kasap	kırat	külliyat
kasım	kırmızı	küre
kasıt	kısım	kürsü
katar	kısmet	küsür
katil	kıvam	kütle
kâtip	kıyafet	lağım

lağv	maddi	malumat
lakap	maden	malzeme
lakaydi	mafsal	maneviyat
laklak	mağara	mangal
lanet	mahfel	mani
latife	mahıv	mantık
lazıme	mahiyet	manzara
leh	mahkeme	manzume
lehçe	mahkûmiyet	marifet
levahik	mahlas	masal
levha	mahluk	masraf
lezavım	mahmuz	matah
lezzet	mahpus	matbaa
lisan	mahrumiyet	matbuat
liyakat	mahsul	mavi
lokma	mahsulat	maymun
lütuf	mahşer	mazeret
lüzum	mahzur	mazi
maarif	maiyet	mebus
maaş	makale	mecburiyet
mabet	makam	mecmua
mabut	mâkes	medeniyet
macera	maksat	medrese
maclis	mal	mefahir
macun	malihülya	mefhum
madde	malik	mefkûre

mehabet	meşveret	miktar
mektep	metin	milat
mektup	mevadd	millet
melâl	mevcudiyet	milliyet
melun	mevcut	mim
memleket	mevki	miras
memur	mevkib	mis
memuriyet	mevkute	misal
men	mevla	misil
menfaat	mevliit	mizaç
menkıbe	mevsim	mizah
menşe	mevzi	molla
menzil	mevzu	muahedat
merak	mevzuat	muahede
merhale	meydan	muallim
merhem	meyil	muamele
merkez	mezar	muayene
mermer	mezat	mucize
mertebe	mezbaha	mugalata
mesafe	mezellet	muhabbet
mesai	mezhep	muhaceret
mesele	meziyet	muhafaza
meslek	mıntıka	muhafız
mesnet	mısra	muhakeme
mesuliyet	mide	muhalefet
meşrutiyet	mihaniki	muhalif

muharebe	mücadele	münevver
muharrir	mücahit	mürüt
muhasebe	mücazat	mürşit
muhit	müdafaa	müsaade
muhtar	müdahale	müsabaka
muhtariyet	müddet	müsavat
muhteva	müderris	müstehase
mukabele	müdür	müstemleke
mukadderat	müellif	müsteşar
mukaddesat	müessese	müşavir
mukallit	müeyyide	müşir
mukavemet	müfettiş	müşteri
mukayese	müfredat	mütalaa
murat	müftü	mütareke
musahabe	mühendis	mütearife
musiki	mükâfat	mütefekkir
mutabakat	mükellefiyet	müteferrik
mutasavvıf	mükemmeliyet	mütercim
mutemet	mükevvenat	müverrih
mutezile	mülahaza	müzaheret
mutlakiyet	mülkiye	nabız
muvaaffakiyet	mülkiyet	nağme
muvazene	mülteci	nahiv
mübadele	mümessil	nahiye
mübalağa	münakaşa	nakarar
mübareze	münasebet	nakil

nal	nimet	ramak
namus	nisan	ramazan
nara	niyet	râyet
nasihat	nizam	rebap
nasip	nizamat	redaet
naşir	nokda	refah
nazar	nöbet	rehavet
nazariye	nur	reis
nazır	nutuk	rekabet
nazire	nüfus	resim
nebze	nüfuz	ressam
nefer	nükte	Resul
nefes	nüşa	Resûlullah
nefis	nüve	ret
nefret	okka	rezalet
nehir	ömür	rıza
nesil	ömür	rica
neşe	örf	rical
neşir	rağbet	rivayet
neşriyat	rahat	riya
neşve	rahip	rûh
netice	rahmet	rüşvet
nev	rakam	rüya
nezaket	rakı	saadet
nezaret	rakip	saat
nifak	raks	sabır

sadaka	satvet	seyahat
sadakat	sayfa	seyir
sadrizam	sebebiyet	seyyah
saf	sebep	sifat
safha	sebil	sıfır
safiyet	secde	sihhat
safsata	seciye	sınıf
saha	seda	sır
sahife	sedir	siyga
sahil	sefa	sikke
sahip	sefahat	silah
sahne	sefalet	siyaset
sahra	sefer	siyer
saik	sel	sofra
saltanat	selam	sokak
sam	selamet	sual
samimiyet	semt	suikast
sanat	sene	sukut
sanayii	senet	sultan
sandalye	servet	sur
sandık	set	surat
saniye	sevap	sure
sarahat	sevda	suret
sarf	seviye	sükûn
satih	sevk	sükûnet
satır	sevkitabii	sükût

sülale	şevk	tabut
şafakŞafii	şevket	taç
şahıs	şey	tafsilat
şahit	şeyh	tahakkuk
şahsiyet	şeyhülislam	tahakküm
şair	Şeytan	tahayyül
şamdan	şık	tahdit
şan	şiar	tahkir
şarap	şiddet	tahlil
şarkı	şifa	tahmin
şart	şiiir	tahribat
şebâp	şikâyet	tahrif
şecaat	şimal	tahrik
şecere	şita	tahrikat
şefaât	şöhret	tahrip
şehadet	şubat	tahrir
şehit	şube	tahsil
şehvet	şuur	tahsis
şekil	şüphe	tahteşşuur
şems	taarruz	takdim
şenaat	taassup	takdir
şeniyet	tababet	takibat
şerait	tabaka	takip
şerbet	tabiiyet	taklit
şeref	tabir	taksir
şeriat	tabiyat	takvim

takviye	tayfa	teftiş
talebe	tayin	tehdit
talih	tayyare	tehlike
talim	tazammun	tekabül
talimat	teamül	tekâmül
tanassur	tebessüm	tekbir
taraf	tebrik	tekbir almak
tarif	tecavüz	tekemmül
tarikât	tecelli	tekerrür
tart	tecerrüt	tekessür
tarz	tecrübe	tekfir
tas	teçhiz	tekit
tasavvuf	tedahül	tekke
tasavvur	tedarik	teklif
tasdik	tedavi	tekrar
tasfiye	tedbir	teksir
tasnif	tedhiş	telaş
tasvif	tedriç	telif
tasvip	tedrisat	telkin
tatbik	tedvin	temas
tatbikat	tedvir	temayül
tatil	teessür	tembih
tatmin	teferruat	temcit
tavır	tefrik	temenni
taviz	tefrika	temerküz
tavsiye	tefsir	temin

teminat	tescil	tevlit
temmuz	tesir	teyit
temsil	tesis	tezahür
temyiz	tesisat	tezahürat
teneffüs	teslim	tıbbiye
tenevvü	tespîh	tılsım
tenezzüh	tespit	ticaret
tenezzül	teşebbüs	timsal
tenkit	teşekkül	topuz
tenvir	teşekkür	töhmet
terakki	teşhir	tufan
terbiye	teşhis	tüccar
tercih	teşkil	türbe
tercüme	teşkilat	ufuk
tereddi	teşvik	ukba
tereddüt	teşyi	umde
terennüm	tetkik	umur
terfi	tetkikat	unsur
terfih	tevarüs	unvan
terk	tevazu	usul
terkip	tevazün	uzuv
tertip	tevekkül	uzviyet
terviç	tevhit	ücret
tesadüf	tevil	ümmet
tesalüp	tevkif	üs
tesanüt	tevkifat	üslup

vaat	veliaht	zat
vaaz	veraset	zaviye
vadi	verem	zayi
vahiy	vesaire	zebani
vahşet	vesait	zebella
vaka	vesika	zekâ
vakar	vesile	zem
vakfe	vetire	zenci
vakıa	vezir	zerre
vakıf	vicdan	zevk
vakit	vilayet	zikkim
vali	vukuat	zihin
vasıf	vuslat	zihniyet
vasıta	vücut	zikir
vasi	yekûn	zillet
vasiyet	yemin	zina
vatan	zaaf	ziraat
vazife	zabıta	zirve
vaziyet	zafer	ziyafet
vecize	zafiyet	ziyaret
vect	zahmet	ziynet
veçhe	zaman	zulmet
veda	zan	zulüm
vefa	zapt	zühul
vehim	zarar	zümre
vekil	zaruret	

2.1.3. Bulgarca Alıntılar

çete

2.1.4. Çince Alıntılar

çay

2.1.5. Farsça Alıntılar

abdest	câh	çıra
ahenk	cam	çift
ahır	can	çile
arzu	cenk	çoban
asayiş	cephane	çorap
ateş	ceylan	çuval
ayna	ciğer	damat
baç	cihan	defile
bağ	cilve	dem
bahane	çadır	derman
bahar	çakal	dert
baht	çamaşır	derviş
barut	çare	derya
beste	çarşaf	destan
bestekâr	çehre	dilber
bezirgân	çember	dut
biçare	çene	dülger
buse	çengel	dümbelek
bülbül	çerçeve	düşman
cadı	çeşni	efsâne

ejder	hoca	leylek
endişe	huy	mâh
engüşt	hünkâr	maşa
enin	incir	maya
ferman	kağıt	mehtap
feryat	kapris	mehter
ferzend	kâr	merdiven
fûsun	karpuz	meşe
gâvur	kartpostal	mey
gerdan	kâse	meyhane
gerdek	kâşane	meze
girye	kavga	mih
gonca	kelle	mum
göl	kemer	muştâ
günah	kenar	müjde
Gürcü	kervan	nam
güruh	klik	namaz
haç	linik	namzet
hafta	koz	nar
hande	koza	naz
hanedan	köşe	neşv
hâr	köşk	nevzuhur
harman	lala	ney
hastane	leb	nişane
hengâme	leke	niyâm
herze	levent	nümayiş

oruç	saye	tarhana
padişah	saz	tebâr
paha	sehpa	ten
panzehir	ser	terane
parça	serap	testi
pars	sermaye	tığ
parti	sille	tımarhane
pây	sima	tohum
paye	sipahi	Turan
pazar	sipariş	tüfek
pehlivan	siper	usta
pençe	softa	ümit
perde	sütun	üstat
perva	süvar	yaban
pervane	şaheser	yâd
peşrev	şakirt	yadigâr
Peştu	şehir	yafta
peygamber	şehzade	yağma
peynir	şeker	yâr
pilav	şifre	yasemin
pir	şirin	yave
piring	şişe	zâr
pişdar	şive	zemberek
piyade	taht	zemin
renk	tahta	zırh
rüzgâr	tane	zincir

faşizm	hümanizma	komisyon
federasyon	ideal	komplö
festival	ideoloji	kompozisyon
figüran	inkılâp	komünist
film	irredantizm	komünizm
filozof	işkence	konferans
fizik	istasyon	konfor
fizikoşimik	istatistik	kongre
folklor	jeopolitik	konser
fonksiyon	jübile	kontak
formül	jurnal	kontrol
fotokopi	kabine	kooperatif
fuar	kamp	kozmpolit
gaf	kanser	kriter
gardist	kapitalist	kromozom
gaz	kapitalizm	kronoloji
gen	kapitülasyon	kültür
girdap	karakter	kumanda
gram	karnaval	kumandan
gramer	kasket	kur
grev	keman	kurs
grip	kilometre	laboratuvar
grup	koloni	laf
hemşire	koma	lav
hidrojen	komando	lider
homoseksüel	komedi	likör

lise	noter	psikopat
lüks	organ	psikoz
madalyon	orospu	puan
majeste	otobüs	put
manda	otomobil	radyo
mareşal	otorite	rapor
marş	panteon	reform
maske	pantolon	rejim
mason	patent	rejisör
matematik	patron	reklam
materyalist	pedagoji	rekor
materyalizm	petrol	rektör
mesaj	piyes	robot
metodoloji	plaj	rol
metot	plak	roman
mikrop	polis	romantizm
mikroskop	portre	rozet
milimetre	prens	salon
militarist	prensip	şampanya
milyar	profesör	şampiyon
misyoner	program	şantaj
monarşi	proletarya	şapirograf
müzik	proleter	seans
nasyonal	psikiyatr	sekreter
normal	psikolog	seks
not	psikoloji	sembol

sempati	sosyalizm	tip
senatör	sosyete	trafik
sendika	sosyolog	trajedi
sentaks	sosyoloji	tramvay
sentez	şövalye	tren
seri	spor	tül
servis	sülfamit	turist
silindir	tablo	tvist
sinema	taktik	üniversite
sistem	tank	vagon
site	teknik	vapur
Siyonist	telefon	varil
Siyonizm	televizyon	virgül
skandal	telgraf	volkan
slogan	terör	
sosyalist	tez	

2.1.7. İngilizce Alıntılar

bar	Hippi	test
caz	kokteyl	tomson
cazbant	maç	tvist
Danıştay	nakavt	viski
futbol	roket	voleybol

2.1.8. İspanyolca Alıntılar

Esperanto	palavra	sigara

2.1.9. İtalyanca Alıntılar

antika	düzine	reçete
arma	fabrika	riyala
balo	facio	senato
bando	firtına	senato
banka	flori	tabela
bomba	fora	tabela
bora	foya	tiyatro
caka	gazete	üniforma
diploma	gazino	

2.1.10. Latince Alıntılar

diktatörya	mart	statüko
forum	stadyum	

2.1.11. Macarca Alıntılar

salaş

2.1.12. Moğolca Alıntılar

kaburga	kurultay

2.1.13. Rusça Alıntılar

çar	Moskof	şapka

2.1.14. Rumca Alıntılar

aforoz	fişkı	kundak
alay	gübre	kutu
demet	güğüm	liman
fener	kukla	lodos

masa	panayır	poyraz
mayıs	papaz	sınır
Mersin	paydos	tırpan
ökse	peksimet	
paçavra	pide	

2.1.15. Yunanca Alıntılar

antidemokratik	Aristo	ütopya
antipatik	Bosfor	

2.1.16. Arapça-Farsça Alıntılar

alakadar	kazara	sanki
belki	kimyager	sefilane
beyanname	kumarbaz	siyasetname
dindar	kumarhane	şahadetname
emirber	kütüphane	şaheser
eyyamperest	mademki	şairane
fedakâr	milliyetperver	şamdan
hâinâne	minnettar	tarafdar
hapisane	muhafazakâr	tarihçe
hayalhane	namuskârâne	tatminkâr
hayalperest	rezilâne	tehditkâr
hilekâr	saadethane	tövbekar
hükümdar	safdil	vefakâr
hürmetkar	sanatkâr	veya
kasidekâr	sanatkâr	

2.1.17. Arapça Alıntılarla Yapılanlar

affetirmek	kararname	neşretmek
affetmek	kastetmek	pekâlâ
azmetmek	kaybedilmek	reddetmek
bahsetmek	kaybetmek	resmigeçit
başvekil	kaybolmak	seyretmek
çelebi	kaydedilmek	sırretmek
emretmek	kaydetmek	sırrolmak
eyyamgüder	kaydettirmek	tardetmek
fethetmek	kaydolmak	topyekûn
feyzalmak	keşfetmek	türkü
hamdetmek	mahvetmek	vadetmek
hamletmek	menedilmek	varsağı
hapsolmak	menetmek	vatansever
hayat suyu	mezcetmek	zannetmek
hissetmek	nakletmek	zannettirme
hükmetmek	naklettirmek	zannolunmak
kahretmek	naklolunmak	zemmolunmak
kahrolmak	nakzetmek	zikretmek
kahvehane	nasıl	zikrolunmak
kanunname	neşredilmek	

2.1.18. Arapça-Farsça Alıntılarla Yapılanlar

hâlbuki

2.1.19. Farsça-Arapça Alıntılar

bermutat	derhal	neşv ü nemâ
bertaraf	destani	nevzuhur
bitaraf	natamam	

2.1.20. Farsça Alıntılarla Yapılanlar

akşam	düzenbaz	vazgeçmek
başkahraman	emektar	vazgeçebilmek
beyzade	her biri	vazgeçirebilmek
dayızâde	sonbahar	

2.1.21. Fransızca Alıntılarla Yapılanlar

orgeneral

2.1.22. Moğolca Alıntılarla Yapılanlar

Danıştay

2.2. Tamlamalar

2.2.1. Arapça Tamlamalar

Bedüzzaman	bittabi	Resûlullah
beynelmilel	bizzat	Baba Resullullah
bilfiil	ceffekalem	Feyzullah
bilhassa	filhakika	Abdullah
bilvasıta	filvaki	Heybetullah
binaenaleyh	İbnül Arabi	Hibetullah

Nurullah selleme hüselam

Şükrullah velhasıl

2.2.2. Farsça Tamlamalar

Ahd -i Atik

Hulefâ-i Raşidin

âheng-i umumiyye

İbni Abbas

Ashab -i Kehf

İbni Hişam

Aşere -i Mübeşşere

İbni İshak

Divan-i Harb-i Örfî

İbni Sina

eczâ-yi hilkat

İbni Yemin

esrâr-ı büsn

ibn-i zaman

günâh-ı aşk

İbnül Arabi

Hadîs -i Şerif

İkbal-i

Millet

Hallac-ı Mansur

idareimaslahatçı

resmigeçit

kevgeb-i münevver

Risâle-i Nur

levhimahfuz

Rüstem-i Zâl

Mâbeyn-i Hümâyun

Saîd -i Kürdî

malihülya

Saîd -i Nursî

Mekteb-i Musîbet

Selâhaddin-i Eyyubî

Misak-ı Millî

sevkitabii

Muhyiddin -i Arabi

Siyer-i Nebî

nağme-i rebâb

Şemseddin-i Fenâri

neşve-i şebâb

şems-i şevket-i islâmiyye

râyet-i âlî-tebâr

Şems-i Tebrizi

râyet-i âlî-tebâr neşve-i şebâb

Vak'a-i Vakvakiyye

Vaka-i

Hayriye

2.3. İnsan Bedeni ve İnsan Bedeni ile İlgili Diğer Adlar

ciğer	endam	kalp
çehre	gerdan	vücut
çene	hücre	zülûf
damar	kaburga	
damar	kafa	

2.4. Hastalık Adları ve Hastalık ile İlgili Diğer Adlar

ameliyat	kanser	tümör
felç	koma	veba
grip	kör	verem
kanser	sara	

2.5. Akrabalık Adları ve Akrabalık ile İlgili Diğer Adlar

aile	cet	ecdad
akraba	cins	emmi
asıl	çift	evlat

2.6. Hayvan Adları ve Hayvan ile İlgili Diğer Adlar

akrep	leylek	pars
bülbül	maymun	
ceylan	maymun	

2.7. Bitki Adları ve Bitki ile İlgili Diğer Adlar

bakla	incir	nar
çınar	karpuz	pirinç
dut	koza	yasemin
gonca	limon	
göl	meşe	

2.8.1. Yiyecek Adları ve Yemek ile İlgili Diğer Adlar

gıda	meze	pirinç
iftar sofrası	peynir	rızık
mercimek	pilav	simit
meyve	pilav	sofra
meze	pirinç	

2.8.2. İçecek Adları ve İçecek ile İlgili Diğer Adlar

alkol	likör	şerbet
çay	rakı	viski
kahve	şarap	

2.9. Giyim, Kuşam, Kumaş ve İlgili Diğer Adlar

ceket	defile	kasket
cep	elbise	kazak
cübbe	esvap	kıyafet
çuha	forma	kumaş
dantel	kadife	mini etek

nakış	peçe	tül
paçavra	şapka	
pantolon	takke	

2.10. Araç, Eşya Adları

bisiklet	heykel	manken
cam	itfaiye	masa
cep	kadeh	meşale
cihaz	kafes	minder
çadır	kâğıt	motor
çerçeve	kalem	mum
çeşme	kamyon	murç
çini	kart	mühür
çöp	karton	otobüs
çuval	kâse	otomobil
defter	kelepçe	pala
direksiyon	kılıf	perde
elbise	kilim	plak
fabrika	kilit	plaka
fayton	kitap	pranga
fırça	kurna	raf
fişek	kürsü	ray
gaz	lamba	sahife
halat	lâstik	sandal
hallaç	makine	sandalye
hançer	mangal	sanduka

sayfa	tabut	tesisat
saz	taht	teyp
sedir	tahta	tezgah
sigara	tak	tren
silah	tas	vapur
sini	telefon	vasıta
şampuan	televizyon	zırh
şişe	tencere	zincir
tabak	tesbih	

2.11. İş, Meslek, Rütbe, Görev ve İlgili Diğer Adlar

amiral	grev	merci
artist	hallaç	meslek
astsubay	harman	mezbaha
avukat	hayat	muallim
bezirgân	hekim	müdür
çoban	hizmet	müfettiş
doktor	icraat	mühendis
eleman	imam	müsteşar
erbab	jandarma	mütefekkir
esnaf	kadro	paydos
faaliyet	korsan	paye
figüran	makam	pir
filozof	mebus	polis
general	memur	profesör

sanatkâr

tüccar

vazife

sosyolog

vali

2.12. Yer Adları

2.12.1. Genel Yer Adları

2.12.1.1. Muhit Adları

bağ

köşe

park

bahçe

mahal

pazar

bostan

memleket

sahil

cadde

merkez

semt

civar

mesire

sokak

çarşı

meydan

şerit

diyar

muhit

vatan

kenar

nokta

2.12.1.2. Bina, İş Yeri ve Yapı Adları

adliye

büro

ahır

depo

ajans

dükkan

apartman

fabrika

apartman

gar

atölye

gazete

bedesten

hamam

belediye

han

bina

hane

bina

hapis

hapishane

hayrat

inşa

lise

inşaat

maden

iskele

meclis

izbe

medrese

kahve

mektep

kahvehane

saray

kâşane

sinema

kilise

tımarhane

köşk

tiyatro

kütüphane

türbe

2.12.1.3. Binanın Bölümleri ve Yapı Malzemeleri Adları

beton

duvar

laboratuvar

cami

halvet

mabet

iskele

salon

teras

kemer

sebil

tiyatro

kerpiç

siper

tonoz

klirik

sofa

tuğla

labaratuvar

sütun

tuvalet

makam

şerefe

zemin

merdiven

taş

zindan

mermer

temel

2.13. Lakap, Unvan Adları

çar	Karnera
dekan	kral
Duçe	Muhammed Resûllulah
efendi	padişah
ekselans	prenses
Firavun	profesör
Gâzi	Resûlullah
hazret	sultan
Hazreti Pir	şah
Hitler	şehzade
hünkâr	unvan
imparator	vezir
Kanuni	

2.14. Kurum, Kuruluş Adları

banka	itfaiye	şube
CİA	karargâh	Türkoloji
enstitü	lise	üniversite
fabrika	organ	vakıf
hastane	polis	
imaret	servis	

2.15. Kavim ve Boy Adları

2.15.1. Irk Adları

Acem	Fransız	Leh
Alman	Frenk	Romen
Arap	Gürcü	Rum
Azeri; Azerî	Hırvat	Sovyet
Fars	İngiliz	Ulah
Flaman	Japon	

2.16. Millet Adları

Frank	İngiliz	İtalyan

2.17. Ölçü Adları

halebi	kilometre	saniye
kefe	milimetre	seviye
kısım	okka	

2.18. Sayı Adları

milyar	milyon

2.19. Renk Adları

beyaz	mavi	turuncu
kırmızı	pembe	

2.20. Ebat Bildiren Adlar

hacim	kadar	miktar

sınır

2.21. Miktar Bildiren Adlar

adet	miktar	rakam
derece	nispet	tane
kere	parça	

2.22. Zaman Adları

ağustos	hafta	ramazan
ahir	henüz	saat
an	hep	sabah
asır	ilkbahar	sene
daima	istikbal	sonbahar
dakika	kadar	şafak
devir	kasım	şubat
devre	mart	tam
ebedî	mayıs	tarih
ebediyen	mevsim	tatil
evvela	müddet	temmuz
eylül	pazar	vakit
fetret	perşembe	zaman

2.23. Soru Adları

nasıl

2.24. Yön Adları

cephe	kenar	taraf
cihet	köşe	veçhe
etraf	peş	
huzur	tam	

2.25. Madenler ve Enerji Kaynakları Adları

cevher	maden	turkuvaz
elektrik	melamin	
enerji	petrol	
gaz		

2.26. Coğrafya ile İlgili Adlar

âlem	dünya	mağara
arazi	harita	met
arazi	harita	metcezir
astronot	husuf	nehir
civar	iklim	sınır
derya	kâinat	tabiat

2.27. Gök Bilimi ile İlgili Adlar

âlem	bahar	kâinat
astronot	bahar	
astronot	husuf	

2.28. Hava Olayları ile İlgili Adlar

rüzgâr	sel	fırtına

2.29. Eğitim ile İlgili Adlar

akademi	lala	tahsil
ders	lise	tahsil
	lise	tarih
doktora	maarif	terbiye
doktrin	medrese	terbiye
enstitü	mektep	test
ezber	müfredat	üniversite
fakülte	pedagoji	üniversite
imtihan	rektör	üstat
	sınıf	
kolej	staj	

2.30. Sosyal Olaylar ile İlgili Adlar

2.30.1. Gelenek ve Görenek Adları

âdet	ananevî
anane	örf

2.30.2. Cinsiyet, İnsan Ömrü ve İlişkileri ile İlgili Adlar

adam	ihtiyar	taze
cenaze	kadın	vefat
ceset	kız	yâr
erkek	merhum	yetim
hayat	ömür	

2.30.3. Toplum İlişkileri ile İlgili Adlar

âdet	anane	camia
aile	avam	cemaat

cemiyet	ilan	nesil
cemiyet	insan	nesil
cümbüş	isim	nüfus
davet	izin	parti
demokrasi	jeopolitik	program
devlet	kabile	proleter
dünya	kafile	proletarya
ekalliyet	karnaval	sınıf
ekip	kavim	sirk
etnik	kısmet	sohbet
etraf	kokteyl	sosyal
festival	köy	sosyal
fonsiyon	kültür	sosyalist
grup	meclis	sosyalizm
haber	medeniyet	şahıs
halk	medeniyet	şöhret
halka	merasim	tabaka
hareket	meydan	tatil
hasım	millet	turist
hediye	millî	yaban
ırk	milliyet	yadigâr
içtimai	misafir	zat
içtimaiyat	monarşi	ziyafet
iffet	mucize	
iftira	namus	

2.30.4. Spor ve Oyunlar ile İlgili Adlar

antrenör	maç	saha
cirit	müsabaka	spor
futbol	nakavt	stadyum
kumar	peşrev	voleybol

2.31. Bilim ve Sanat ile İlgili Adlar

ansiklopedi	fotoğraf	kurultay
antropoloji	hat	kültür
antropolojik	ıslah	kürsü
artist	icat	laboratuvar
balet	içtimaiyat	makale
büst	ideoloji	mantık
coğrafya	ilahiyat	mantık
diploma	ilim	marifet
edebiyat	ilmî	matematik
eser	intihal	medrese
estetik	jübile	metafizik
felsefe	kayıt	metodoloji
festival	kelam	mimik
film	kimya	motif
fizik	konferans	müzakere
fizikoşimik	kongre	müzik
fizyolojik	konser	nazariye
fizyonomik	kopya	opera
folklor	kronoloj	pedagoji

program	seminer	teknik
proje	sempozyum	teknoloji
psikolog	sinema	teori
psikoloji	Siyer-i Nebî	tercüme
rapor	sosyolog	tıp
ressam	sosyoloji	üniversite
riyazî	şaheser	üslup
ruhiyat	tarih	üstat
sanat	tebliğ	

2.32. Askerlik ile İlgili Adlar

asker	harekât	mütareke
askerî	harp	NATO
amiral	istihkam	nefer
bakaya	jandarma	orgeneral
balistik	karargâh	piyade
cephane	komando	sefer
cephe	kumandan	süvari
emirber	mareşal	tank
ferik	mavzer	üs
general	menzil	
harbiye	muharebe	

2.33. Savaş, Kargaşa ile İlgili Adlar

anaşî	cellat	dar
anaşizm	cinayet	esaret

esir	istilacılık	mücadele
fetih	isyan	suikast
harp	işgal	terör
hücum	kavga	zindan
ihtilalci	Kunuri	
istila	muharebe	

2.34. Siyasi Olaylar ve Siyaset ile İlgili Adlar

aza	istiklal	program
cumhuriyet	kampanya	propaganda
demokrasi	manda	resmen
diktatör	meşrutiyet	resmi
diktatörya	miting	rey
emir	muhalefet	saltanat
hâkimiyet	NATO	siyaset
hükûmet	otorite	slogan
ihtilâl	otoriter	
iktidar	parti	

2.35. İdare ve İdari Olaylar ile İlgili Adlar

belediye	hariciye	idarî
devlet	heyet	ideoloji
dikta	idare	ihtilâl
irredante	komitacı	mahallî
kasaba	köy	mamur
komisyon	mahalle	merkez

monarşi	rejim	siyasî
politik	siyaset	
politika	siyasetname	
şehir	teşkilat	
teşekkül	vilâyet	

2.36. Görüş ve Ülkü Adları

cereyan	Hitlerist	militarist
dava	içtihat	Nazi
emperyalist	ideal	politika
emperyalizm	ideoloji	Siyonist
facio	ideolojik	sosyalist
faşist	komünist	sosyalizm
faşizm	komünizm	şovenizm
gardist	Marksist	taraf
hitabe	Marksizm	

2.37. Din ve İnanç Adları

2.37.1. Allah'ın Sıfatları

Allah	Halik	mutlak
Cenab-ı Hak	habir	Rab
gaffar	basir	
Hak	Hay	

2.37.2. Tarikat Adları ve Tarikat ile İlgili Adlar

Bektaşî	Celvetî	dergah

derviş	Nakşibendi	Sinaî
halveti	post	şeyh
Kadirî	Rüfaî	tarikât
Mevlevî	semazen	tekke

2.37.3. Mezhep Adları ve Mezhep ile İlgili Diğer Adlar

Alevî	Mevlevî	Sünnî
Caferî	mezhep	Şafîî
Hanefî	Ortodoks	Şîî
Katolik	Protestan	Ticanilik

2.37.4. Din ve İnanç ile İlgili Diğer Adlar

abdest	evliya	haram
ahiret	ezan	haşa
âlim	fetva	hazret
amentü	gâvur	helâl
ayet	gazi	hoca
besmele	gusül	Hristiyan
bismillah	günâh	hurafe
cami	günahkâr	huri
cemaat	hac	ibadet
cuma	hacı	ibadethane
din	Haç	icma
dinî	hadis	icma-ı ümmet
diyanet	Hadis-i Şerif	iftar
dua	halife	ilahi

imam	mihrap	selamünaleyküm
iman	mukabele	sevap
İncil	mukadder	sümme haşa
islam	mukaddes	sünnet
islami	mukaddesat	şah
islamiyet	Musevi	şahadetname
Kabe	mutasavvıf	şehadet
kader	mübarek	takdir
kâfir	münkir	tecelli
kefere	Müslüman	tekbir
kelam	namaz	tekke
kıyam	niyaz	tesbih
kilise	niyet	tevekkül
kitap	nur	tevhit
kudret	oruç	Tevrat
Kur'an	papaz	tövbe
Kur'ân-ı Kerîm	peygamber	ümmet
Lâ ilâhe illallah	put	vaaz
levhimahfuz	putperest	vahiy
mahşer	ramazan	vebal
melek	resul	Yahudi
melun	Resul-i Ekrem	Yasin
mescit	Resûlullah	zikir
mevlit	secde	

2.38. İkilemeler

2.38.1. Aynı Sözcüğün Tekrar Edilmesiyle Oluşanlar İkilemeler

acele acele	marş marş	zaman	zaman
bazı bazı hemen hemen	perde perde		

2.39. Ses ile İlgili Sözcükler

ah	laf	seda
bre	lafügüzaf	terennüm
feryat	nağme	zâr
kahkaha	nara	tezahürat

2.40. İlişki Sözcükleri

lütfen	zâtıalınız

2.41. Kalıp Sözcükler

2.41.1. Dualar

şükür

2.41.2. Beddualar

lanet

2.41.3. Yeminler

yemin

2.42. Terimler

2.42.1. Hukuk Terimleri

adlî	avukat	ceza
akraba	beraat	danıştay

dava	kapitülasyon	noter
devlet	mahkeme	şahit
hukuki	mahkûmiyet	temyiz
içtihat	manda	temyiz etmek
idam	meşru	tevkif
iddia	müeyyide	tevkifat
ilga	nakz etmek	veraset
kanuni	nezaret	

2.42.2. Sağlık ve Tıp Terimleri

ameliyat	hasta	merhem
buhran	ilaç	perde
grip	linik	tababet

2.42.3. Resim Terimleri

fırça	manzara	resim
kartpostal	nakış	resim
levha	renk	tablo
ton		

2.42.4. Müzik Terimleri

bando	gazino	marş
beste	kaval	mızıka
bestekâr	keman	musiki
caz	kemençe	müzik
cazbant	konser	ney
dans	kopuz	pop

saz
 şarkı

terennüm

2.42.5. Dil ve Edebiyat Terimleri

alfabe	hece	sentaks
aruz	hiciv	sıfat
beyit	manzum	sıyga
cümle	manzume	şiiir
destan	masal	terkibibent
destani	menkıbe	terkip
divan	mısra	türkü
efsâne	mizah	
fıkra	müteradif	
fiil	nahiv	

2.42.6. Tarih Terimleri

azap	kazasker	sultan
baç	levent	şehzade
çar	naip	şeyhülislam
divan	padişah	şövalye
Firavun	riyala	Tanzimat
hanedan	Rum	tekke
hünkâr	sadrizam	vezir
kadı	sipahi	

2.42.7. Ticaret, İş ve Ekonomi Terimleri

banka	istikraz	para
döviz	kampanya	patron
iflas	kapitalist	sermaye
ihracat	kapitalizm	ticaret
ihraç	kervan	ticari
iktisadi	kooperatif	tüccar
iktisadiyat	kumpanya	ücret
iktisat	liberal	

2.42.8. Mantık ve Ruh Bilimi Terimleri

hafıza	psikoz	tez
intiba	sevkitabii	zekâ
irade	şuur	zihin
mütearife	tahteşşuur	
prensip	telkin	

2.42.9. Felsefe Terimleri

araz	iptidai	mücerret
ferdiyet	izafet	nispi
filozof	mantık	pasif
hümanist	materyalizm	sentez
hümanizma	mefhum	tasavvuf
ideal	mistik	
ilahiyat	mutezile	

2.42.10. Fizik, Kimya, Biyoloji Terimleri

afyon	fizik	kromozom
alkol	fizikoşimik	kuvvet
atom	fizyonomik	melez
biyoloji	gen	mikrop
derece	gübre	seks
elektrik	hidrojen	sülfamit
enerji	hücre	teneffüs
eroin	kimya	vitamin
fen	kimyevi	

2.42.11. Matematik Terimleri

kilometre	milimetre	yekûn
matematik	rakam	
riyazî	silindir	

2.42.12. Sinema, Tiyatro, Radyo, Telefon, Televizyon Terimleri

bilet	opera	sahne
dram	program	sinema
figüran	radyo	telefon
film	rejisör	telgraf
film	rejisör	temsil
hat	rol	tiyatro

2.43. Argo İfadeler ve Argo ile İlgili Diğer Adlar

caka	çakal	numara

palavra

2.44. Halk Ağzında Bulunan Sözcükler

fakı	kâfir	Moskof
halk	mahpus	zebella

2.45. Eskimiş Sözcükler

aceze	bed	cebrî
afakî	belde	ceffelkalem
ağyar	beliğ	cehil
akalliyet	bermutat	cemal
aklî	beşeriyet	cenubî
aksülamel	beynelmilel	cenup
akvam	bezirgân	cereme
anane	bidat	cezai
ananevî	bigâne	cezbe
arız	bilvasıta	cibilliyet
arz	bitaraf	cima
ashap	bre	cinsi
asri	büğü	cumhur
asumani	bühtan	dahil
âti	burjuva	darülaceze
avam	buse	darülfünun
ayyuk	caiz	dayızâde
azimet	çarşaf	dem
baki	cebin	denaet

denî	flori	hamletmek
dereke	fuhuş	hande
derya	fusun	harekât
dimaç	fütuhât	harem
dun	galât	hariciye nazırı
düstur	galebe	harim
ebediyet	galeyan	hars
efkâr	garabet	haşerat
ejder	gâsıp	hâsıla
elzem	gayz	haslet
emirber	gaza	hassa
fakı	guruh	hâtıme
farazi	habbe	havaiyat
farika	had	hayalperest
fasit	hadisat	heba
felek	hafriyat	herze
felsefî	haile	hicap
ferdiyât	hakkaniyet	hidayet
ferik	hal	hıfzıssıhha
fes	halebi	hilâl
fetret	halita	hilkat
fikrî	hallıhamur	hilkat
filhakika	halvet	hoca
filvaki	hamakat	hodbin
fırka	hamaset	hürmetkar
firkat	hamiyet	Hurufi

husuf	iltibas	izafe
hüsün	iltihak	izafet
ibtidat	indî	izale
icbar	inkıraz	izan
içtimai	inkışaf	ıztırar
içtimaiyat	inkisar	izzet
idadi	intiba	kabîl
idadi	intibak	kadim
idame	intihal	kal
idame	intisap	kani
ifna	iptidai	kanunname
ifrağ	ırkî	kâşane
ihdas	irşat	katı
ihdas	irtikap	katre
ihya	ismet	kavga
ihya	istibdat	kemiyet
iklim	istidat	kerem
iklim	istihale	kervan
iktibas	istihlak	kesafet
iktibas	istihsal	keyfiyet
iktisadiyat	istihsalat	kitabe
iktisadiyat	istikraz	külliyat
iktiza	istilzam	lağıv
iktiza	istinat	lakaydi
ilga	istinat	lala
ilhak	itap	layemut

lazıme	mezcetmek	muhteris
maarif	mezellet	mukadder
mafsal	mihaniki	mukaddesat
mahfel	misil	mukallit
mahluk	miskin	mükemmeliyet
mahsulat	muahede	mükerrer
mahut	muallim	mükevvenat
manen	mübadele	mülahaza
mavzer	mübareze	mülhem
mefahir	mücazat	mülkiye
mefhum	mucip	mümasil
mefkûre	müderris	münevver
mehabet	mudil	müptezel
mektep	müdrik	müreffeh
melâl	müessir	mürettip
menşe	mufassal	mürşit
mesail	müfessir	musahabe
meşveret	müfteri	müşahhas
metbu	mugalata	müsavat
mevcudiyet	muhaceret	müsemma
mevdu	muhal	müşir
mevhum	muharrik	müstağni
mevkute	muharrir	müstahsil
mevla	muhasebe	müstait
mey	muhayyel	müstebit
meyus	muhtariyet	müstehase

müstemleke	nazari	rıza
müstenit	nazariye	ruhani
mütalaa	nazır	ruhiyat
müteallik	nazire	şad
mütearife	nazire	safdil
mütecanis	nefer	safiyet
mütefekkir	nefer	şahadetname
müteferrik	neşir	sahife
mütekâmil	neşir	saik
müteradif	nükte	şakirt
mütereddi	nükte	salim
müteveffa	nümayiş	şamil
mutezile	nümayiş	şapirograf
muvaaffakiyet	okka	sarf
muvazene	okka	Şarki
müverrih	ortaokul	sathi
muzaffer	panteon	satvet
müzaheret	paye	sebebiyet
nadan	peçe	şecaat
nahiv	pür	sefilane
naşir	raks	semavi
natamam	rast	şems
natamam	rebap	şenaat
nazar	redaet	senet
nazar	rical	şeni
nazari	riyazî	şeniyet

ser	tahrir	tekkir
ŧerait	tahteŧŧuur	tekkit
serdengeçti	taksir	telif
ŧeri	tanassur	temerküz
ŧerif	tardetmek	temyiz
ŧevket	tarihen	ten
sevkitabii	tart	ten
seyyah	tavsif	tenevvü
ŧiar	tayyare	tenezzüh
sikke	tazammun	tenvir
ŧimal	tebaa	terakki
ŧimalî	tecerrüt	terane
ŧita	teçhiz	tereddi
siyasetname	tedafüi	terennüm
siyer	tedahül	terfih
sıyga	tedhiŧ	terkip
softa	tedriç	terviç
sosyete	tedrisat	tesalüp
sual	tedvin	tesanüt
sukut	tedvir	teŧyi
sükûti	teessür	tevarüs
sümme hâŧâ	tefrik	te vazün
tabiiyet	tekabül	tevil
tabir	tekâmül	tevkif
tahrif	tekemmül	tevkifat
tahrikat	tekessür	tevlit

tezahür	vect	zebun
tıbbiye	vehim	zelil
timsal	vesait	zem
umde	vesait	zincir
uzviyet	vetire	zırh
vadi	vuslat	zühul
vakfe	yave	zulmet
veçhe	zabıta	

2.46. Birleşik Adlar

akşam	emektar	kanunname
alakadar	emirber	kararname
başkahraman	eyyamgüder	kasidekâr
başvekil	eyyamperest	kazara
belki	fedakâr	kimyager
bermutat	halbuki	kumarbaz
bertaraf	hamdetmek	kumarhane
beyanname	hapishane	kütüphane
beyzade	hayalhane	mademki
bitaraf	hayalperest	milliyetperver
çelebi	hayat suyu	minnettar
dayızâde	her biri	muhafazakâr
derhal	hilekâr	namuskârâne
destani	hükümdar	nasıl
dindar	hürmetkar	natamam
düzenbaz	kahvehane	neşv ü nemâ

nevzuhur	siyasetname	topyekûn
orgeneral	sonbahar	tövbekar
pekâlâ	şahadetname	türkü
rezilâne	şaheser	varsığı
saadethane	şairane	vatansever
safdil	şamdan	vefakâr
sanatkâr	tarafdar	veya
sanatkâr	tarihçe	zannettirme
sanki	tatminkâr	
sefilane	tehditkâr	

2.47. İnsani Vasıf, Durum ve İnsanlık ile İlgili Adlar

alet	hüner
bela	itibar
cehennem	itidal
cennet	kabiliyet
cevher	karakter
dilber	katil
efendi	kavmiyet
ehil	kıyafet
erbap	kudret
fark	kumaş
fazilet	kumkuma
gâvur	kurban
haysiyet	kutsiyet
hoca	kutup

lider	marifet
mahiyet	muhatap
mahluk	mutasavvuf
maiyet	münevver
makam	mütefekkir
malik	nezaket
rakip	şeref
sahip	üstat
selam	vakar
sıfat	vasıf
şahsiyet	yezit

2.48. Hareketlilik, Davranış İfade Eden Adlar

ciddiyet	mukabele	takip
cilve	müdahale	tatbikat
darbe	münakaşa	tavır
destek	naz	tedbir
destur	nezaket	tehdit
eda	red	temas
garip	sefer	terk
hamle	sevk	teslim
ikram	seyahat	teslimiyet
iltifat	sürat	teşkil
men	tahrip	zulüm

2.49. İrade, Düşünce Bildiren Adlar

ahlak	ifade	niyet
akıl	ikaz	özür
aleyh	ilham	plan
bahis	inat	platonik
beddua	inkâr	prensip
cehalet	irfan	rahat
cevap	istismar	rahmet
çare	itiraf	rıza
çelişki	itiraz	rica
emel	iz'an	rota
fantezi	kafa	rüya
fikir	kanaat	sabır
fikriyat	karar	safsata
gaye	kılıf	sitem
gayret	kıyas	sitem
hakaret	leh	şek
hatır	maksat	şekil
hayal	masal	şevk
hedef	menfaat	şikâyet
herze	merak	şirk
hile	mesaj	şuur
husus	mesuliyet	şükran
ısrar	mevzu	şükür
idrak	misal	şüphe
	mukayese	taassup
	murat	tabiat
	nabız	tabir
	nakil	tahammül
	niyaz	tahmin
		tahrik

takdir	teklif	tohum
takdis	temin	tövbe
talep	tercih	ufuk
tarif	tereddüt	umur
tasdik	tespit	ümit
tasvip	teselli	vicdan
tavsiye	teşekkür	zevk
tebrik	teşvik	zihniyet

2.50. Duygu İfade Eden Adlar

alaka	hasret	kalp
ar	hassasiyet	kibir
arzu	hayret	kin
aşık	heves	lezzet
aşk	heyecan	memnuniyet
ateş	hırs	merhamet
cesaret	hışım	minnet
çile	hiddet	minnettar
dağ	his	muhabbet
dert	hoş	nefret
dünya	huzur	romantizm
efkar	hüzün	ruh
endişe	iftihar	sevda
esef	insaf	telaş
fobi	intiba	vahşet
gam	intikam	
gurur	kahır	

2.51. Durum Bildiren Adlar

alamet	ayna	cereyan
alay	bela	cezbe
ateş	bereket	çember
ayıp	bühtan	davet

dehşet	heybetle	liste
detay	hezeyan	liyakat
devam	hezimetle	lüks
dikkat	hiza	lütuf
dram	hürriyet	macera
duvar	icap	manzara
düşman	iflas	mecburiyet
ebet	ihanet	mesele
edep	ihmal	mizaç
emniyet	ihtişam	model
encam	ihtiyaç	münasebet
enkaz	ihya	müşkül
esaret	ilave	nafaka
esas	imdat	nev
facia	imkân	nimet
fayda	isnat	nizam
felaket	istifade	nokta
fırsat	istisna	pençe
fıravun	işaret	rahat
fitne	ithaf	refah
gada	ittihat	saf
gaflet	kabul	safiyet
gurbet	kademe	sahne
hacet	kalıp	saltanat
hadise	kayıp	samimiyet
hâl	kaza	sebep
harabe	keşif	sefalet
hasar	keyif	sefaret
haslet	kıymet	serzeniş
haşmet	kusur	seyir
hata	kuşe	silsile
hava	kuvvet	şart
hesap	leke	şekil

tablo	tesadüf	vuslat
tam	tezahür	yaban
tanzim	tezat	zaaf
tarz	tortu	zafer
tasfiye	vahşet	zarar
tefeyyüz	vaka	zemin
tefrika	vekâlet	zindan
tehlike	vesile	zirve
terakki	virane	zulmet

2.52. Zamirler

cümle âlem	dünya âlem	her dem
dünya	filan	herkes

2.53. Zarflar

acep	ceffelkalem	hâlâ
âdeta	cidden	halen
asla	derhal	hariç
aynen	ebediyen	hiç
bari	ekseriya	ırken
battal battal	elbet	insani
bazen	elbette	itibaren
bazı	esasen	kasten
belki	evvel	katiyen
beraber	evvela	kazara
bermutat	filhakika	keza
bilakis	filvaki	kısmen
bilfiil	galiba	lütfen
bilhassa	gayet	manen
bilvasıta	gayri	muhakkak
binaenaleyh	gerçi	mutlaka
bittabi	güya	müebbeden
bizzat	hakikaten	mütemadiyen

müteşâib	nispeten	sabık
naklen	rağmen	sefilane
namuskârâne	resmen	selleme hüselam
nazaran	sabah	sırf
şahsen	tamamen	velhasıl
şeklen	tez (I)	ziyade

2.54. Sıfatlar

2.54.1. Niteleme Sıfatları

abat	antropolojik	bertaraf
abes	aristokratik	beşeri
acayip	arız	beter
acele	asgari	beynelmilel
adi	asi	bigâne
adlî	aşıkâr	bitaraf
afakî	asil	budala
ahlaki	askerî	burjuva
ahmak	asli	cahil
ait	asri	caiz
aklî	aynı	canavar
alakadar	azim	cani
alelade	aziz	cebin
aleni	bahtiyar	cebrî
ali	baki	çelebi
alkolik	bakir	cenubî
allame	barbar	çeşit
amelî	basir	cesur
ananevî	basit	çevik
anormal	battal	cezai
antidemokratik	bed	ciddi
antika	beliğ	çifit
antikomünist	berbat	çifte
antipatik	berrak	cinsi

çirkef	faal	haram
çirkin	fahiş	harika
civar	fahri	harikulade
coğrafi	fakir	has
cömert	fani	hasıl
cüzi	farazi	hasta
daimî	fasit	hayalî
dejenere	fazla	hayalperest
demode	feci	hayatî
demokrat	fedakâr	hayvan
demokratik	felsefî	hayvanî
denî	fena	hazin
destani	fenni	hazır
dev	fevrî	helal
diğer	fikrî	her
dinamik	fizyolojik	hicrî
dindar	fizyonomik	hilâl
dinî	fuzuli	hilekâr
Don Kışot	gafil	hodbin
dost	galip	hor
dun	garip	hoş
dürüst	gâsıp	hukuki
düzenbaz	gayrimeşru	hümanist
ebedî	gayrimüsait	hümanist
ecnebi	gayya	hür
edebi	habir	hürmetkar
ekonomik	hafif	hususî
elzem	hâin	ibaret
emektar	hâinâne	içtimai
emin	hâkim	idari
emperyalist	hakir	ideolojik
etnik	hâlis	ihtiyar
ezeli	ham	iktisadi

ilahi	mahcup	melul
ilmî	mahkum	memnun
indî	mahmur	mendebur
iptidai	mahrem	menfi
ırkî	mahrum	menfur
İslami	mahsus	menkul
kabil	mahut	mensup
kâfi	mahzun	merhum
kahraman	makbul	mert
kail	makrun	meşgul
kalleş	makul	meşhur
karakteristik	mali	meskun
kâr-âşinâ	malul	meşru
kasidekâr	malum	mest
kasti	mamur	mesut
kati	manevi	mesut
kese	mantıki	metbu
klasik	manyak	metîn
köhne	manzum	mevdu
koket	Marksist	mevhum
kolektif	maruz	meyus
kör	maşerî	mezun
kritik	maskara	miladi
kumarbaz	masum	millî
kurnaz	matuf	milliyetperver
küstah	mazbut	milyon
lastik	mazur	mini
layemut	mecazi	miskin
layık	mecbur	mistik
lazım	mecburi	modern
levanten	meçhul	muasır
levhimahfuz	medeni	muayyen
liberal	melez	muazzam

mübalâğalı	münafık	mütereddi
mücerret	münezzeh	müteveffa
mucip	munis	mütevellit
mucit	münkir	müthiş
mudil	müphem	mutlak
müdrık	müptezel	müttefik
müessir	müreffeh	muvaffak
mufassal	mürekkep	muzaffer
müfessir	mürettip	muzdarip
müfrit	müşahhas	nadan
müfteri	müsemma	nadir
muhacir	müşkül	nail
muhafazakâr	müspet	namerdane
muhal	müstağni	namuslu
muharrık	müstahak	nankör
muhayyel	müstahsil	natamam
mühim	müstait	nazari
muhtaç	müstakil	nazik
muhtelif	müstebit	nefis
muhtemel	müstehcen	nispi
muhterem	müstenit	nurani
muhteris	müşterek	orijinal
muhteşem	müsterih	otoriter
mukabil	müstesna	paralel
mukadder	mutaassıp	pasif
mukaddes	müteallik	pembe
mükellef	muteber	perişan
mükemmel	mütecanis	peşin
mükerrer	mutedil	peyda
mülhem	müteessir	politik
mümasil	mütehassıs	pop
mümbit	mütekâmil	popüler
mümkün	müteradif	pratik

profesyonel	semavi	tembel
pür	sempatik	temiz
putperest	şeni	ticari
radikal	serbest	tipik
rast	şeri	tövbekar
razi	şerif	tuhaf
realist	sersem	ucube
resmî	serseri	ultra
reybi	sert	umum
rezil	sihhi	umumi
rezilâne	şık	vahim
riyazî	şimalî	vahşi
ruhani	sınai	vakur
ruhî	sivil	vasıl
ruhiyat	siyasi	vatani
sabit	sosyal	vatansever
şad	sükûti	vefakâr
sadık	süper	vicdani
saf	şuuri	viran
safdil	taarruzî	yek
şahane	tabi	yetim
sahte	tabii	zalim
sahtekâr	tabu	zaruri
şairane	tahmini	zayıf
sakat	tam	zebun
salim	tamam	zeki
şamil	tarih	zelil
samimi	tarihî	zengin
sarhoş	tasavvufî	zındık
Şarki	tatminkâr	zirai
sathi	taze	zıt
sefih	tedafüi	
sefil	tehditkâr	

2.54.2. Sayı Olan Sıfatlar

defa	milyon
milyar	sıfır

2.54.3. Renk Olan Sıfatlar

beyaz	mavi	siyah
esmer	peembe	zifiri
lacivert	rengârenk	

2.54.4. Ebat Bildiren Sıfatlar

yekpar

2.54.5. Miktar Bildiren Sıfatlar

adet	derece	fazla
her	miktar	tane
kâfi	parça	
kere	tam	
ziyade		

2.55. Ünlemler(saygı, istek, seslenme, şaşkınlık, merak, onama sözleri)

aferin	aptal	eyvah
Allah!	bre	inşallah
aman	efendi	keşke
amir	elveda	selamünaleyküm

2.56. Bağlaçlar

ama	hem	sümme hâşâ
belki	ki	u/ ü
çünkü	lakin	ve
fakat	mademki	veya
halbuki	mademki	veya
halbuki	meğer	ya
hattâ	ne... ne...	yahut

zira

2.57. Edatlar

bî

hayır

derece

mesela

Metinler İçinde Kullanılmış Olan Kısaltmalar

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AP	Adalet Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Dr.	Doktor
FBI	Federal Bureau of Investigation (Federal Soruşturma Bürosu)
Hz.	Hazreti
km	kilometre
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
NATO	North Atlantic Treaty Organization
Prof.	Profesör
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T. C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
tv	televizyon
vs.	vesaire

SONUÇ

Çalışmamızda Hüseyin Nihal Atsız'ın *Deli Kurt, Makaleler III ve Yolların Sonu* adlı eserleri taranmıştır. İncelenen metinlerde sözcükler birer birer ele alınmış, anlamı Türkçe Sözlük'te (TDK 2011) yer almayan sözcükler, çeşitli sözlüklerden yararlanılarak verilmiştir. Anlamını bu sözlüklerde yer almayan veya Türkçe Sözlük'te anlamı yetersiz verilen sözcükler tarafımızdan anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Hazırlanan *Sözlük* ve *Söz Varlığı* bölümlerindeki verilerden yararlanılarak şunları söylemek mümkündür:

Hüseyin Nihal Atsız *B Deli Kurt, Makaleler III ve Yolların Sonu* adlı eserlerinde Atsız'ın söz varlığını oluşturan, *Sözlük* kısmında madde başı olarak verilen 10.000'e yakın sözcük kullanmıştır. Bu sözcüklerin 2900'ü yabancı kökenlidir. Türk dilinde sadeliği ve yabancı dilin etkisinin azaltılması gerektiğini savunan Atsız, yabancı sözcükleri az kullanmış ve Türk dilinin zenginliğini ortaya koymuştur. Kullanmış olduğu bu yabancı kökenli sözcükler yüzyıllar önce dilimize yerleşmiş, halk tarafından yaygın olarak kullanılan sözcüklerdir. Atsız, dilimizde yabancı kökenli sözcüğün Türkçe karşılığı varsa yaygın olarak kullanılıp kullanılmadığına bakmaksızın yabancı sözcük yerine Türkçe karşılığını kullanmıştır. Kullanmış olduğu bu 2900 yabancı söz varlığının dağılımı ise şu şekildedir: Bulgarca kökenli 1; Macarca kökenli 1; Moğolca kökenli 2; İspanyolca kökenli 3; Latince kökenli 5; Rusça kökenli 5; Almanca kökenli 6; İngilizce kökenli 16; Rumca kökenli 31; İtalyanca kökenli 57; Fransızca kökenli 341; Farsça kökenli 443; Arapça kökenli 1989 sözcük vardır.

Hüseyin Nihal Atsız günümüzde yaygın olarak kullanılmayan (eskimiş) 476 sözcük, halk ağzına ait ise 43 sözcük kullanmıştır. Bu kullanımlar, Atsız'ın yabancı sözcükler yerine Türkçe karşılığını kullanma çabasında olduğunu gösterir.

Atsız'ın yüzyıllar önce dilimize yerleşmiş, tüm toplum tarafından yaygın bir şekilde kullanılan ve kendisinin de artık Türkçeleşmiş kabul ettiği Arapça, Farsça kökenli sözcükleri çokça kullanması doğaldır. Türk dili sevdalısı olan ve her zaman gelişmesi için çok çaba sarf eden Atsız'ın eserlerinde taradığımız madde başı olarak yaklaşık 10.000'e yakın sözcükten yabancı kökenli sözcükleri çıkarırsak yazarın %70 oranında Türkçe kökenli sözcük kullandığını söyleyebiliriz. *Deli Kurt* ve

Yolların Sonu eserlerinde bu oran % 80'in üzerindedir. *Makaleler 3* eserinde ise özellikle özel ad, dinî veya siyasi terimlerin oldukça fazla kullanılmasıyla Türkçe kelime kullanım oranı düşmektedir.

Atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri, terimler, dualar-beddualar, yeminler, kalıp sözlerden her biri metinlerde önemli bir yer tutmaktadır.

Eserlerde 6 ayet, hadis ve kelimeler, 9 yemin sözü, 9 tabiat taklidi sözcük, 11 slogan, vecize, 13 argo söz, 18 pekiştirme, 19 dua-beddua, 20 atasözü, 24 ilişki sözü, 52 sapma, 55 kalıplaşmış söz, 130 ikileme, 490 terim, 696 deyim bulunmaktadır.

Bir dilin kültürünü nesilden nesle kolayca aktarılmasını sağlayan kalıplaşmış söz gruplarından *atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri, terimler, dualar ve beddualar* metinler içinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Bu kalıplaşmış söz gruplarının dağılımı ise şu şekildedir:

Atasözleri: 15; Deyimler:1320; İkilemeler: 121; İlişki Sözleri: 8; Pekiştirmeler 16; Tabiat Taklidi Sözcükler 5; Ses ile İlgili Sözcükler 5; Kalıplaşmış Sözler 49; Dua-Beddua-Yemin:21; Sloganlar, Vecizeler 4; Terim: 130; Argo: 6; Sapma: 208; Pekiştirme: 16

Kelimeleri detaylı bir biçimde incelediğimizde hareketli bir dil yapısı olan Atsız, bir dilin zenginliğini ortaya koyan, dili aktarmada ve onu etkili bir şekilde kullanmada önemli rol üstlenen deyimleri eserlerinde bolca kullanmıştır. Deyimlerden sonra en çok kullanılan kalıplaşmış söz öbeği ikilemeler olmuştur. Kalıplaşmış ifadeler Türkçenin ve Türk kültürünün zenginliğinin en önemli göstergesidir.

İncelenen eserlerde kullanılan sözcükler, cümledeki görevleri itibariyle esas alınıp sınıflandırılırsa çıkan sonuç:

Sıfat: 1680, zarf: 630, ünlem: 34, zamir: 52, bağlaç: 45, edat: 14 şeklinde kullanılmıştır. Bunlar arasında sıfat ve zarflar zengin bir kadro oluşturmaktadır.

Eserlerde 276 basit, 903 türemiş, 862 birleşik fiil olmak üzere toplam 2.041 de fiil bulunmaktadır.

Bunların dışında metinlerde 6.033 ad kullanılmıştır. Bu adların 50'si insani vasıfları bildiren, 33'ü hareketlilik, davranış ifade eden, 108'i irade, düşünce bildiren, 49'u duygu ifade eden, 139'u durum bildiren adlardandır. Ayrıca 487 -ma/-me ekli; 147 -ış/-iş, -uş/-üş ekli ad vardır.

Eserlerde ele aldığımız bu adların dışında söz varlığı kısmının en az kullanımdan en fazla kullanıma doğru sıralaması şu şekildedir:

Şiir Adları: 4

Ebat Bildiren Adlar: 5

Renk Adları: 5

Binanın Bölümleri ve Yapı Malzemeleri Adları: 6

Başkent Adları: 7

Genel Yer Adları: 8

Miktar Bildiren Adlar: 8

Kitap Adları: 11

Millet Adları: 11

Ada, Dağ, Ova, Pınar, Tepe ve Yayla Adları: 12

Diğer Yazı Adları: 12

Lisan Adları: 12

Allah'ın Sıfatları: 13

Dergi Adları: 14

Hava Olayları ile İlgili Adlar: 14

Mensubiyet Adları: 14

Ölçü Adları: 14

Deniz, Nehir, Geçit, Göl ve Boğaz Adları: 15

Mezhep Adları ve Mezhep ile İlgili Diğer Adlar: 16

Hastalık Adları ve Hastalık ile İlgili Diğer Adlar: 18

Sayı Adları: 18

Gazete Adları:	19
Gelenek ve Görenek Adları:	19
İçecek Adları ve İçecek ile İlgili Diğer Adlar:	20
Madenler ve Enerji Kaynakları Adları:	20
Spor ve Oyunlar ile İlgili Adlar:	20
Parti Adları:	21
Muhit Adları:	22
Soru Adları:	22
Tarikat Adları ve Tarikat ile İlgili Adlar:	22
İlçe, Semt, Sokak, Mahalle ve Köy Adları:	24
Yiyecek Adları ve Yemek ile İlgili Diğer Adlar:	27
Gök Bilimi ile İlgili Adlar:	28
Kurum, Kuruluş Adları:	30
Lakap, Unvan Adları:	35
Bitki Adları ve Bitki ile İlgili Diğer Adlar:	42
İrk Adları:	44
Yön Adları:	46
Giyim, Kuşam, Kumaş ve İlgili Diğer Adlar:	47
Cinsiyet, İnsan Ömrü ve İlişkileri ile İlgili Adlar:	50
Coğrafya ile İlgili Adlar:	51
Eğitim ile İlgili Adlar:	53
Savaş, Kargaşa ile İlgili Adlar:	53
Şehir Adları:	54
Askerlik ile İlgili Adlar:	58
Akrabalık Adları ve Akrabalık ile İlgili Diğer Adlar:	61
Siyasi Olaylar ve Siyaset ile İlgili Adlar:	65
Hayvan Adları ve Hayvan ile İlgili Diğer Adlar:	72

İdare ve İdari Olaylar ile İlgili Adlar: 74

İnsan Bedeni ve İnsan Bedeni ile İlgili Diğer Adlar: 82

Görüş ve Ülkü Adları: 84

Bilim ve Sanat ile İlgili Adlar: 91

Toplum İlişkileri ile İlgili Adlar: 116

İş, Meslek, Rütbe, Görev ve İlgili Diğer Adlar: 121

Bina, İş Yeri ve Yapı Adları: 123

Din ve İnanç ile İlgili Diğer Adlar: 133

Ülke Adları: 139

Zaman Adları: 165

Araç, Eşya Adları: 198

Özel Adlar: 696

Atsız'ın Kazandırdığı Sözcükler:

TDK Türkçe Sözlük'te Olmayıp Anlamını Verdiğimiz Sözcükler: 1008

TDK Türkçe Sözlük'te Olup Anlamını Verdiğimiz Sözcükler: 120

Sıralama esas alındığında yazarın en çok kullandığı Sözcüklerin başında *özel adlar, araç, eşya adları, zaman adları, ülke adları, din ve inanç ile ilgili diğer adlar, bina, iş yeri ve yapı adları, toplum ilişkileri ile ilgili adlar* sıklıkla kullandığı görülmektedir. Eser içinde en az yer verilen isimlerse *şiiir adları, ebat bildiren adlar, renk adları, binanın bölümleri ve yapı malzemelerina, başkent adları, genel yer adları, miktar bildiren adlar, kitap adları, millet adları* diye sıralamak mümkündür.

Atsız'ın eserlerini incelediğimizde sırasıyla en çok kullanılan fiiller, sıfatlar, zarflar ve özel isimlerdir. Bağlaçlar, edatlar ve ünlemler sözcük olarak çok kullanılmamasına rağmen aynı bağlaç veya edatın metin içerisinde sürekli tekrar edilmesi onların da sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

Metin içerisinde en çok tercih edilen *bey, arkadaş, ok, kılıç* vb. adlar; *bir, bin, yüz, birer, iki* gibi sayı adları; *anlamak, başlamak, olmak, binmek, gelmek, yapmak* gibi fiiller; *ben, sen, o, biz, onlar kendi* gibi zamir adları; *Türk, Türkçü, Türkücülük,*

Turan, gibi özel adlar; *daha, hiç, en*, gibi zarflar; *büyük, küçük, arka, biraz* gibi sıfatlar sıklıkla kullanılmıştır.

Hüseyin Nihal Atsız'ın incelenen üç eserinde madde başı olarak yaklaşık 10.000 sözcük bulunmaktadır. Bunlara madde içi de eklendiğinde bu sayı 13.000'e yaklaşmaktadır. Bu sözcüklerin yaklaşık 2000 kadarı Türkçe Sözlükte madde başı olarak bulunmayanlardır. Bunların anlam karşılıkları tarafımızdan verilmiştir. Ayrıca, madde başı olarak Türkçe Sözlükte bulunan ama metnimizde geçtiği anlamı sözlükte yer almayan sözcükleri de katarsak bu sayı 3000'e yaklaşmaktadır.

Atsız özel adlar dışında yabancı kökenli sözcükleri az kullanması, yaygın olan yabancı sözcükler yerine az kullanılan Türkçe karşılıklarını kullanması, sade ve anlaşılır bir dil seçmesi yazarın Türk dilinin söz varlığına bu örnekleriyle katkı sağladığı düşünülür.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan. (1996). *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.
- AKSAN, Doğan. (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKÜN, Ömer Faruk. (1991). *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- AKÜN, Ömer Faruk. (1991). "Hüseyin Nihal Atsız", *İslam Ansiklopedisi*, C: IV, İstanbul, s. 87-91.
- ARSLAN, Sevilay. (2007). *Mir Yakup Duwlatof'un Oyan Kazak İsimli Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ATMACA, Emine. (2011). *Eski Oğuz Türkçesinden Türkiye Türkçesine Söz Varlığındaki Değişmeler ve Anlam Olayları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (1997I). *Makaleler I*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (1997II). *Makaleler II*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (1997III). *Makaleler III*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (1997IV). *Makaleler IV*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Atsız, Hüseyin Nihal. (1946I). *Yolların Sonu*, İstanbul: Barıman Yayınevi.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (1958). *Deli Kurt*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (2010). *Bozkurtlar Diriliyor*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (1948). 'Milli Şuur Uyanıklığı', *Kızılalma*, S: 10, s. 5-13.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (1962). 'Türk Milletine Çağrı', *Orkun*, S: 1. s. 16-18 ve 32.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal. (1973). 'Turancılık', *Ötüken*, S: 6 s. 3-4.
- BANGUOĞLU, Tahsin. (2007). (8. Basım). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- BAŞ, Bayram. (2006). 1985-2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BAŞ, Bayram. (2012). Türk Masallarının Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Milli Folklor*, S: 93, 125-134.
- Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II*, (2004). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BÜYÜKKILIÇ, Songül. (2011). *Rızaeddin Fahreddin'in Ahmet Midhat Efendi Adlı Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DEMİRYÜREK, Hatice. (2012). *Atabetü'l-Hakayık'ın Gramatikselsel Bağlam ve Sıklık Sözlüğü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Derleme Sözlüğü I-XII*, (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. (1978). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Doğu Matbaası.
- Dil Derneği. (1998). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- DİLÇİN, Cem. (2009), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EMİNOĞLU, Emin (2008). *Şeyyâd Hamza Destân-ı Yûsuf*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- EMİNOĞLU, Emin (2010). *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*, Sivas: Asistan Yayınları.
- EMİNOĞLU, Emin (2011). *Abbâs ibni Hamza es-Sabrânî, Kitâbü'l-Ef'âl –Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EMİNOĞLU, Emin (2011b). "Sözlükçülük Geleneği İçinde Temel Türkçe Sözlük Düzenleme Yöntemleri", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, The Journal

of Turkish Language and Literature Studies, Sayı 04, Yaz 2011, İstanbul: 93-121.

EMİNOĞLU, Hatice. (2014). *Türkçede Renkler Sözlüğü*, Ankara: Gazi Kitabevi.

ERCİLASUN, Ahmet B. (2005). 'Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un Değerlendirmesi', *Doğumunun 100. Yılında Nihâl Atsız*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları: 99- 102.

ERGİN, Muharrem. (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

ERGÜT, Merve (2015). *Yavuz Bülent Bakiler'in Âşık Veysel, Seninle, Şiirimizde Ana, Üsküp'ten Kosova'ya Adlı Eserlerinin Sözlüğü ve Söz Varlığı*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

ERGÜZEL, M., KİRİK, E. (2012). Sait Faik Abasıyanık'ın Hikâyelerinin Söz Varlığı Üzerine. *Turkish Studies*. Vol.: 7/4, 51-68.

ESATOĞLU, Ahsen. (2011). *Ahkâm-ı 'Akâ'id'in Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GÜL, Zülküf (2008). *Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Romanındaki Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

HACALOĞLU, Yücel (2005). *Doğumunun 100. Yılında Hüseyin Nihal Atsız*, Türk Ocakları Yayınları, S. 15.

HARMANDA, Sümeyra (2008). *Günümüz Türkmen Türkçesinin Kelime Hazinesi ile Eski Türkçenin Kelime Hazinesinin Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

HASIRCI, Sevil (2008). *Türkçenin Sözvarlığı Açısından Gazetelerin İncelenmesi (Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

<https://www.youtube.com/watch?v=3VWrUeUjAs>

İŞİK, İhsan (2011). *Türkiye Yazar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları.

- KAAN, Esra. (2016). *Hüseyin Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü ve Bozkurtlar Diriliyor Adlı Eserlerinin Sözlüğü ve Sözvarlığı*, Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- KARAHAN, Akartürk. (2009). İlk Türk Lehçeleri Sözlüğü: Dîvānu Luġāti't-Türk'te Lehçelerin Söz Varlığına Bir Bakış. *Turkish Studies*. Vol.: 4/4, 650-691.
- KARATAŞ, Mustafa. (2005). *Fuzûli'nin Türkçe Divanı'nın Söz Varlığı*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- KAYA, Doġan. (2014). Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, Ankara: Akçaġ Yayınları.
- KIR, Ebru. (2009). *Yahya Kemal Beyatlı'nın Nesirlerinde Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- KÜÇÜKMEHMETOĞLU, Ömer. (2010). *Musa Carullah Bigiyef'in Dîvân-I Hâfız İsimli Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MANGIR AKSU, Mediha. (2009). *Osman Cemal Kaygılı'nın Eserlerindeki Sözvarlığı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- OKUYAN, Hülya Yazıcı. (2006). *Türkçenin Söz Varlığı Açısından Fakir Baykurt'un Romanları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ONARAN, Zeynep. (2011). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarının Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ÖNER, Mustafa. (2007). *Ortak Türkçe Söz Varlığı Denemesi (Dede Korkut Fülleri Üzerine)*. *Tunca Kortantamer İçin*. Ege Üniversitesi Yayınları: 6., 447-464.
- ÖNER, Mustafa. (2011). *Türkçe Yazıları*. İstanbul: Kesit Yayınları, 351-360.
- ÖNER, Mustafa. (2011). *Türkçe Yazıları*. İstanbul: Kesit Yayınları, 341-350.

- ÖNER, Mustafa. (2011). *Türkçe Yazıları*. İstanbul: Kesit Yayınları, 283-300.
- ÖNER, Mustafa. (2011). *Türkçe Yazıları*. İstanbul: Kesit Yayınları, 309-340.
- ÖNER, Mustafa. (25-30 Eylül 2007). K. K. Yudahin Sözlüğüne Göre Kırgızcanın Söz Varlığı. II. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, Ankara.
- ÖNER, Mustafa. (7-8 Aralık 2006). Başkurtça Söz Varlığı Üzerine Notlar. Cengiz Han ve Oğullarının İcraatlarının Türk Dünyasındaki Akisleri, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ÖNER, Sakin. (1977). *Nihal Atsız*, İstanbul: Toker Yayınları.
- PAÇACIOĞLU, Burhan. (2006). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- PARLATIR, İsmail. (2008). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali. (1998). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali. (2002). *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- SAMİ, Şemseddin (1996). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- SERTKAYA, Osman Fikri. (1987). *Nihal Atsız*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- SUBAŞI, Özüm. (2012). *Codex Cumanicus ile Kırgız Türkçesinin Söz Varlığı Bakımından Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- TANYERİ, Yavuz. (2012). *Türkmen Türkçesi ile Divanü Lûgat-it Türk'ün Söz Varlığı Açısından Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ
- Tarama Sözlüğü I-VIII*, (1996). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- TOMBUL, Arife Ece. (2013). *Nevâyî ve Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevilerinin Karşılaştırmalı Sıklık Sözlüğü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TOPAL, Erol. (2012). *Karahanlı Türkçesi Kur'an tercümesi ile Yeni Uygur Türkçesi Kur'an Tercümesinde Dinî Söz Varlığı: Karşılaştırmalı İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış, Ankara.
- TOPARLI, Recep, Hanifi VURAL, Recep KARAATLI. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- TULUM, Mertol. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları İstanbul 1977, C. 1.
- TÜRK BEN, Tuncay. (2012). *Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Söz Varlığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Türkçe Sözlük*, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- VURGUN, Melike. (2006). *Baki Divanı'nda Söz Varlığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- YILDIRIM, Dursun. (2005). 'Türk Ülküsü Atsız', *Doğumunun 100. yılında Nihal Atsız*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları: 7-31.
- YILDIRIM, Zehra. (2017). Hüseyin Nihal Atsız'ın Ruh Adam ve Makaleler II *Adlı Eserlerinin Sözlüğü ve Sözvarlığı*, Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- YILMAZ, Murat. (2015). 'Nihal Atsız'ın Tarih Algısı ve Türk Tarihi Hakkındaki Görüşleri', *Turkish Studies*, Volume 10/9.
- YILMAZ, Zeynep. (2010). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "19'uncu Asır Türk Edebiyatı" Adlı Kitabının Söz Varlığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

YURTBAŐI, Metin. (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Excellence Publishig.

YURTBAŐI, Metin. (2012). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Excellence Publishig.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Turgut YEŞİLÖZ
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 1991-Aksaray
e-posta : turgutyesiloz@gtmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2018

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2013	Özel dersane	Öğretmenlik

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () YÖKDİL() TOEFL() IELTS ()